DE NAVORSCHER.

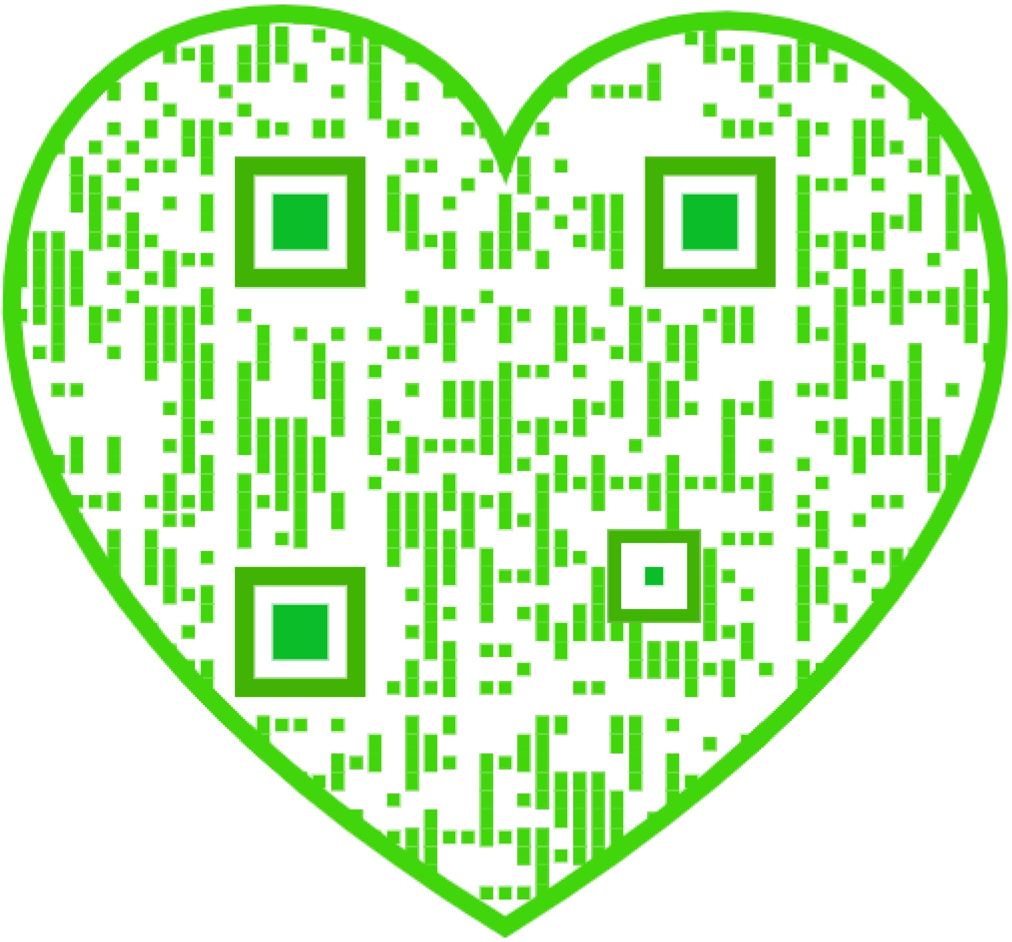

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Derde Jaargang.

Te AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN Jr.
1870

GESCHIEDENIS.

Adriaen Block Maertensz. (vgl. V, blz. 2 en VI, blz. 115.) Onder de vragen, waarop tot dusverre geen voldoend antwoord is ingekomen, behoort de bovenstaande door mij ingezondene. Ik herinner mij die, doordien de heer dr. Broers in het dezer dagen uitgekomene vierde stuk zijner »Bijdragen tot de Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen enz." een verhaal opneemt van een gevecht van acht hollandsche tegen dertien spaansche schepen op de hoogte van de Zoute of Kaapverdische eilanden in het jaar 1612, zoo als dit bij Orlers voorkomt.

Dat de hollandsche schepen onder het bevel stonden van den kommandeur Adriaen Block Maertensz., had ik in mijne vraag vermeld [1]).

Het is echter bevreemdend, dat noch Orlers noch de door mij in de vraag opgegevene bronnen, melding maken van de namen der schepen en der bevelhebbers; noch ook den juisten tijd opgeven, waarop een dergelijk allerbelangrijkst gevecht zou hebben plaats gehad.

Maar wat meer bevreemding verwekt, is, dat in de brieven van den commandeur Adriaen Block Maertensz. over zijne uitreize naar Indië, die nog aanwezig zijn, met geen enkel woord melding gemaakt van of gezinspeeld wordt op een door hem geleverd gevecht.

Op zijne uitreize heeft hij drie brieven aan de bewindhebbers geschreven. De eerste van den 21 januarij 1612 is niet meer voorhanden, maar de tweede van 26 maart 1612, ter reede van Cabo Lopo Gonsalves [2]) geschreven, begint met deze woorden: »Den 21 januarij hebbe ick UwerE geschreven by een Buys van Hoorn, comende van Cabo Blanco, dat wy mitte schepen daermede wy

[1]) Deze naam wordt ook wel geschreven Adriaen Blocq Maertensz.

[2]) Westkust van Afrika op 1°. ZBr. ongeveer.

vuyt Texel gezeylt zyn[1]), gecomen waren op de hooghte van 20½ graden benoorden den Equinoctiael, vuytgeseyt het schip de Sonne, twelcke wy den 28 ditto gevonden hebben aen Isle de Mayo[2]), al waer opten 3e februarij oock gecomen syn Orange ende Selandia van Seelandt, ende alsoo zy noch wy gheen tydinghe van 't schip Rotterdam en hadden vernomen, hebbe ick by advys van den Breeden Raedt goetgevonden, den 9 ditto te vertrecken; sulkcx is oock achtervolcht, latende voort schip Rotterdam alsulcken brieff aen lande als den seynbrieff is medebrengende" enz.

Verder schrijft hij, dat, daar de vloot gebrek aan water begon te krijgen en er geen voldoende voorraad was om daarmede de kaap de Goede Hoop te bezoeken, de breede raad besloten had naar het Eiland Annabon[3]) te loopen en aldaar te ververschen; onder de linie waren zij echter door stilten overvallen; zoodat zij aan de kaap Lopes Gonsalves waren vervallen. Hij klaagt dat eenige schepen niet volgens de lijsten van vivres en ammunitie voorzien waren "'twelcke niettegenstaende ick het gesocht hebbe in andere schepen te vinden niet hebbe cunnen becomen enz." [4])

Het blijkt m. i. uit dit schrijven, dat er tot den 21 januarij 1612 niets opmerkelijks met de vloot had plaats gehad, want had hij met zijne schepen een gevecht geleverd, dan zou hij in zijn brief van 26 maart er ten minsten eenige melding van hebben gemaakt. Het is toch, dunkt mij, niet wel aan te nemen, dat na een zoo scherp gevecht — van acht tegen dertien of zoo als men blz. 300[5]) leest, zeventien schepen — »alsoo dat men het bloedt uyt de spyegaten in Zee sach loopen en waarvan er maar vier ontkwamen die de tydinge in Spaengien gebracht hebben, hoe zy van de Nederlanders onthaelt ende ghetracteert waeren gheweest," de hollandsche schepen zoo geheel ongedeerd uit den strijd zouden zijn gekomen; men leest echter geen woord van

---

[1]) Hij was met de amsterdamsche schepen den 29 dec 1611 in zee getogen.

[2]) Een der Kaapverdische of Zoute eilanden tusschen de 15 en 16° NBr.

[3]) 1° 25' ZBr.

[4]) Dit schrijven werd bij de bewindhebbers den 21 julij ontvangen.

[5]) Bij dr. Broers 4e stuk, in den tekst aangehaald.

schade aan romp of tuig geleden, noch van dooden, noch gekwetsten op hunne schepen.

De derde brief is gedagteekend van Bantam van den 6 december 1612, waarin hij gedeeltelijk zijn vroeger schrijven herhaalt. Ik zal dit mededeelen, want ook daaruit blijkt dat hij gedurende zijne uitreize slechts drie brieven aan de bewindhebbers heeft geschreven. Deze begint aldus: »Den 21 jannuary 1612 hebbe ick uwerE by een Buys van Hoorn, comende aan Cabo Blanquo geschreven dat ick met de vloote daer mede ick uyt het Texel geseylt ware, gecomen was op de Noordelycke hooghte van 20½. graden, behalven het schip de Sonne, t'welck voor henen was geseylt, ende den 26 martij an. voorschr. liggende op de Reede van Cabo de Lopes Gonsalves, hebbe ick uwerE noch geschreven by twee Guineesvaerders, die wy daer vonden, dat ick den 28 jannuary aen Isle de Mayo mette voorschr. schepen comende aldaer gevonden hebbe het schip de Sonne: dat ock de twee schepen van Zeelandt den 3 february aldaer by ons quamen, ende den geordineerden tyd van malcanderen te wachten geexpireert synde, niet vernomen hebbende 't schip Rotterdam, wy mit elff schepen ende t' jacht opten 9 february van daer syn vertrocken, naer het eylandt Anabon omme aldaer te verversschen, ende dat wy naer eenigen tyt onder de linie in stilte gedreven hebbende vervielen aen de voorschr. caeb, daer wy den 21 martij ten ancker comende, ten selven daghe ons beliep eenen stercken windt vuyter Zee, daerdoor eenighe schepen en pericul geraeckten, doch sonder de vloote eenige merckelycke schade aen te doen, t' onweeder cesseerde enz."

De brief vervolgt op eene uitvoerige wijze hunne verdere lotgevallen, tot dat de vloot op den 27 november 1612 straat Soenda inliep. Hij treedt vervolgens in eenige beschouwingen over de wijze waarop de schepen uitgerust waren; en geeft de gebreken daarin op, alsmede bid hij de bewindhebbers »te willen continueren in den goeden ouden yver totte vuytreedinge van uwerE vlooten ende schepen op de Indien, op dat niet en blycke dat den ouden yver verlaten synde, door de sobere toerustinge gecauseert wert eene soodanige swaricheyt, die niet en soude syn te repareren; verlies van schepen, gelt ende coopmanschappen can men

verwinnen, maer doode menschen op te wecken is een werck des Heeren." Zoo als men ziet, is er ook in dit schrijven geene de minste sprake van een gevecht door hem ter hoogte van de Zoute of Kaapverdische eilanden geleverd.

Toen hij zijn eersten brief van 21 januarij met een buis van Hoorn, komende van kaap Blanco — deze ligt op 21 graden NBr. — verzond, bevond hij zich op 21° 30' NBr., hij was toen nog naar gissing — want de lengte geeft hij niet op — zes graden of 80 mijlen van le de Mayo verwijderd, waar hij den 28 derzelfde maand ten anker kwam. Wat er derhalve met de vloot is voorgevallen sedert den 21 januarij kan men uit zijne brieven zien en wat er sedert zijn vertrek uit Texel den 29 december 1611, tot den 21 januarij 1612 heeft plaats gehad, geeft hij op zoo als ik het hier voren heb ter neder gesteld. Ware die brief van 21 januarij nog aanwezig, de vraag was opgelost; maar toch geloof ik niet, dat men er iets van een plaats gehad hebbend gevecht in zou lezen.

Ook in een brief van Peeter Segers, [1]) van den 3 december 1612, aan de Bewindhebbers uit Bantam geschreven, leest men slechts: »UE Missive van 14 december A°. 1611 is my op 28 november A°. 1612 per den E commandeur Adriaen Block Martsen wel geworden, met de copye derselve per andere schepen; wesende de vlote van 11 schepen hier wel in salvo gearryveert in twee pertyen (met advies, de Groene Leeuw ende Sterre, op de custe van Coromandel gesonden syn), soo dat (Godt loff) de derthien schepen in Indien wel gearriveert zyn, die Heere wil deselve conduiseren t'onser avance, gemeyner welvaren ende salicheyt amen."

Dit is alles wat in dien brief over de vloot van den commandeur Adriaen Block Maertensz. voorkomt. Zoolang dus niet op de eene of andere afdoende wijze kan worden aangetoond, dat er werkelijk door een commandeur Adriaen Block Maertensz. in den loop van het jaar 1612 een gevecht tegen eenige spaansche schepen is geleverd, vermeen ik aan de waarheid er van te moeten twijfelen.

Maar wie is de eerste geweest die dit verhaal heeft opgenomen? In het werk Begin en Voortgang der O. I. Comp. (1646) in de Inleiding leest men eenige weinige regelen over dit gevecht, die

[1]) Koopman geweest in Japan en elders.

met deze woorden eindigen: »Welcke rescontre aen de Bewindhebberen ter ooren gekomen zynde, staet maeckende de hare sonder schade niet vrij geraeckt te zijn, hebben in Meij daeraen onder Jan Pietersz. Coen weder 2 schepen derwaerts doen gaen." Maar in het resolutieboek van de kamer Amsterdam, dat met 22 december 1611 eindigt om met 1 maart 1612 weder te beginnen, vindt men op den laatstgenoemden datum opgeteekend:

»Is geresolveert dat men aen de Camer van Seelant sall schryven op den persoon van Arent Martzen [1]), voor Opper-Coopman thuys gecomen met tschip de Provintien int voorleden jaer; Oft geraden sou weesen hem op *dees* schepen voor Opper-Coopman oft voor Schipper sou mogen gebruycken, enz."

Hieruit blijkt dus, dat tot het zenden van schepen door de kamer Amsterdam reeds vóór den 1 maart besloten was, wat nader bevestigd wordt door de volgende resolutie, op den 8 maart in de kamer van Zeeland genomen, naar aanleiding van een schrijven van de kamer Amsterdam van den 3 te voren:

»Is geresolveert dat men aen de Camer tot Amsterdam zal schryven tot antwoordt op de missive van 3 deser, dat volgens de resolutie van de 17en, 't getal van 12 schepen in goet saysoen is wechgesonden [2]). *Dat dese Camer niet en can toestaen, eenige schepen dit voorjaer sullen wtgesonden worden;* om redenen dat de Comp. grootelijck met penningen a deposito is belast met excessive somme, ende dat beter waere dat men eenige middelen aenwenden om de participanten van 10 jarige reken. een uitdeelinge van gelde te doen, alsoo de Comp. met groote opsprake wordt beschadigt."

Men zou hieruit tevens kunnen opmaken, dat de brief van den commandeur van 21 januarij nog niet bij de bewindhebbers was ingekomen. Zij zeggen alleen, dat de schepen in een goed saysoen zijn weggezonden: of wel de brief is bij de bewindhebbers ontvangen, en dan heeft er ook niets bijzonders met de vloot plaats gehad: anders zouden de argumenten die de kamer Zeeland tegen het uitzenden der schepen aanvoert, in dit geval minder gegrond kunnen worden geacht.

[1]) Van Vlissingen. Hij wordt wel eens verward met Adriaen Block Maertensz, die van Alkmaar was.

[2]) De vloot van den commandeur Adriaen Block Maertensz. den 29 dec. 1611,

De kamer Amsterdam hield zich echter met het bekomen antwoord van die van Zeeland niet uit het veld geslagen; daar zij bij resolutie van den laatsten maart het volgende besluit nam: »Alsoo d'bewynthebberen van d'Camer van Seelant swaericheit maecken om de schepen de Provincien ende d'Hoope, die by d'Camer van Amsterdam nu gereet gemaeckt syn om op 't voorjaer te gaen naer Indien, daer toe d'voorsz. Heeren van Seelant niet willen verstaen: Soo ist geresolveert dat B. Dirck van Os, ende Albert Symonsz Jonckheyn datelick haer sullen gereet maecken, ende naer Seelant gaen om d'bewynthebberen van Seelant d'nootwendicheyt te remonstreren die der aenhangt aent inhouden van de voorsz. scheepen om haer te bewegen te verstaen dat se in see mogen gaen, om haer reys naer Indien te vervorderen."

Nu stemde de kamer Zeeland onder eenig voorbehoud toe, zoo als te zien is uit hare resolutie van den 5 april, die van dezen inhoud is: »Is geresolveert, op het versoeck van Aelbert Simonssen Jonckheyn ende Jan Janssen van Helmondt, gedeput. gecomen van Amsterdam, dat dese Camer al toestaen dat de twee schepen Provintien ende het Sweeds schip [1]) om *seker Consideratie* sullen by de Camer van Amsterdam worden wtgesonden, onder protestacie voor dese reyse sonder in consequentie te trecken ende op het agrayeren van de respective Cameren."

Deze consideratie wordt niet opgegeven, maar, is mijn vermoeden niet ongegrond, dan stond het in verband met het zenden van Jan Pietersz. Coen [2]); doch dit behoeft hier niet uit een gezet te worden.

Het verhaal van het gevecht, door den heer dr. Broers uit Orlers overgenomen, zal wel genomen zijn uit zijn werk Wilhelm en Maurits van Nassau, Princen van Orangien [3]), Haer Leven en Bedrijf enz. Amsterdam 1651 f°.; het is betrekkelijk uitvoerig, doch vermeldt geen bron waaraan men de waarheid van zijn verhaal zou kunnen toetsen.

---

[1]) Aangekocht en de Hoope genoemd.

[2]) Coen was in 1607 met het Schip Nieuw-Hoorn als ondercommies naar Indiën vertrokken en in 1611 in die betrekking met het zelfde schip terug gekomen

[3]) In het Biogr. Woordenb. der Nederl. in voce, Amst. 1650 fol.

In Nicolaes Witsens Scheepsbouw, enz. uitgave van 1671, 2 deel fol. 454, leest men: »In 1613 (?) sloegen 8 Nederlandsche schepen die naar Indien voeren tegen 17 groote Spaansche galjoenen, daar zij er 13 van namen en te gronde deden gaan."

Ook Valentijn in zijn werk Oud- en Nieuw Oost Indië (1724) 2 deel, Amboonsche Zaken, fol. 38, maakt van het gevecht gewag, zonder echter in bijzonderheden te treden. Doch het komt mij meer waarschijnlijk voor, dat de aangehaalde schrijvers zich vergissen in het jaar waarin het gevecht heeft plaats gehad; en dat men voor 1612 het jaar 1601 moet lezen. In dat jaar, het laatste vóór de oprigting der Algemeene O. I. C., werd door verschillende maatschappijen eene vloot uitgerust van dertien schepen, waarvan er acht onder het opperbevel stonden van den dapperen admiraal Jacob van Heemskerk, en waarvan er een, de Zwarte Leeuw, dat de vlag van den vice-admiraal Jean Grenier voerde, door den schipper Adriaen Block (Maertensz.) werd gecommandeerd (de overige vijf schepen stonden onder de bevelen van den admiraal Wolfert Hermansz. en den vice-admiraal Hans Hendriksz. Bouwer.) Na het scheiden der laatste vijf van de eerstgenoemde acht schepen, die minder goed bezeild waren, op den 8 mei 1601, werd Heemskerk op den 19 mei op de hoogte van 23° N.Br. [1]) ontmoet door 12 spaansche schepen [2]) waarmede hij in gevecht geraakte; hij had toen zes zijner schepen bij een, doch volgens één brief van Jan Pauwels, opperkoopman op het schip Alkmaer, waren alle acht schepen bij elkander [3]).

Den afloop van dit gevecht leest men behalve in het hiervoren gemelde werk Begin en Voortgang, ook in het Leeven en Daden der Doorluchtichste Zee-Helden enz. Amsterdam 1683, blz. 142 en 143 en andere, en nu laatstelijk in het zoo belangrijke werk van jhr. mr. J. R. J. de Jonge, De Opkomst van het nederl. gezag in O. I., tweede deel blz. 265 en 266, 504, 505 en 506, waar ook op bl. 260 en 261 de namen der bevelhebbers, kooplieden, schippers enz. worden opgegeven.

---

[1]) Volgens Jan Pauwels in zijn schrijven op 22° N.Br.

[2]) Als voren 13 schepen.

[3]) De brieven van Heemskerk en Pauwels over dit gevecht zijn nog aanwezig.

Stelt men nu tegen elkander over:

1°. Dat in 1601 eene vloot, bestaande uit 13 hollandsche schepen, naar Indië is vertrokken,

2°. Dat een dezer schepen als schipper werd gevoerd door Adriaan Block (Maertensz.),

3°. Dat er in 1601 werkelijk een gevecht heeft plaats gehad tusschen 6 à 8 holl. en 12 à 13 spaansche schepen,

4°. Dat dit plaats had tusschen de Kanarische en Zoute of Kaapverdische eilanden,

en ten anderen:

1°. Dat in 1611 [1]) mede eene vloot, uit 13 holl. schepen bestaande, naar Indië is onder zeil gegaan,

2°. Dat over deze vloot het opperbevel had de commandeur Adriaen Block Maertensz.

3°. Dat 8 dezer schepen — volgens de in den tekst aangehaalde schrijvers — in 1612 een gevecht zouden hebben geleverd tegen 13 spaansche schepen,

4°. Dat dit plaats zou hebben gehad op de hoogte der Zoute of Kaapverdische eilanden,

Dan zou m. i. uit het vorenstaande blijken, dat Adriaen Block (Maertensz.) als schipper in de vloot van den admiraal Heemskerk in 1601 aan een gevecht met eenige spaansche schepen heeft deelgenomen, maar dat er met de vloot, die in 1612 onder zijne bevelen als commandeur was geplaatst, geen gevecht met spaansche schepen op zijne reis naar Indië heeft plaats gehad. Ik vermeen derhalve te moeten blijven bij hetgeen ik op bl. 4 ter neder stelde, dat zoolang niet op eene afdoende wijze kan bewezen worden, dat er in 1612 een gevecht door den commandeur Adriaen Block Maertensz. op zijne uitreize naar Indië met eenige spaansche schepen is geleverd, ik de waarheid er van betwijfel en de genoemde schrijvers de jaren 1601 en 1612 onderling verwarren.

LABORANTER.

---

[1]) Op 29 dec.

Isaak de Rasière. Een onderzoek over dien nog weinig bekenden man heeft de volgende uitkomst opgeleverd. Hij is in 1595 te Middelburg in Zeeland geboren, en had tot vader Laurens de Rasière. De naam zijner moeder bleef mij onbekend [1]). Hij huwde in 1633 te Amsterdam Eva Bartels, van Middelburg [2]), dochter van Hans Bartels en Maria Haye of Raye, beide van Antwerpen afkomstig.

Het is mogelijk, dat Isaak de de Rasière ook in dienst der O. I. Compagnie geweest is; doch het is zeker, dat hij in 1626 secretaris van Nieuw-Nederland was en in dat jaar als afgezant van Nieuw-Nederland naar Plymouth in Noordamerika werd gezonden en er met veel luister werd ontvangen. (Zie Bancroft, History of the United States).

Joseph Moulton noemt hem in zijne History of the States of New-York »perzon of a fair and genteel behaviour."

Volgens O'Callaghan, History of New Netherland, is Isaak de Rasière den 19 maart 1632, te gelijk met den gouverneur Minuit uit den dienst ontslagen »by reason of their factions." Zij lagen overhoop met de grondeigenaren. Bij den zelfden schrijver komt een brief voor (bl. 7) door de Rasière aan boord van de bark Nassau, 4 oct. 1627, geschreven aan William Bradfort, gouverneur van Nieuw-Plymouth, waarin hij zich noemt *opperkoopman* van Nieuw-Nederland. Op 's Rijks Archief is nog een eigenhandige brief van Isaak de Rasière, gerigt aan Samuel Blommaert, bewindhebber der West-ind. compagnie te Amsterdam, waarin hij berigt, den 27 julij 1626 met het schip 't Wapen van Amsterdam voor de baai van de groote Maurits-rivier te zijn aangekomen enz., waarop volgt de beschrijving van het begonnen fort Nieuw-Amsterdam en omstreken, alsmede eene beschrijving van Nieuw-Plymouth.

---

[1]) In de Herv. kerk te Middelburg gedoopt. 15 oct. 1595. Isaak fs. Laurentij de Rasiere: ghetuigen Adriaen Wijns ende Inghelken van Vijn.

[2]) Aangeteekend (kerkelijk) te Amsterdam, 3 dec. 1633. Isaec de Rasiere van Middelburg, oud 37 jaer, ouders dood, woont in de Coestraet; met Eva Bartels, van Middelburg, oud 24 j. geassisteerd met Hans Bartels haer vader, en Eva Ray (Hay?) haar grootmoeder, woont in de Pijlsteeg.

Het blijkt verder, dat Eva Bartels den 17 mei 1609 te Middelburg is gedoopt — als getuigen komen voor: Lenaert Haye, Thomas Josse en Eva Haye.

Het is te betreuren, dat er aan dien uitgebreiden brief ten minsten één blad ontbreekt, en hoewel die door de Rasière is onderteekend, komt er geen jaar- of dagteekening op voor; doch hij zal waarschijnlijk van 1627 zijn. Die brief is in het Engelsch vertaald en opgenomen in de Collections of the New-York Historical Society.

Uit het huwelijk van Isaak de Rasière is o. a. een zoon Laurens in 1641 geboren, en wel te Parahiba in Brazilië. Dit blijkt uit diens huwelijk in november 1669 met Aletta van Hontum te Amsterdam voltrokken, waarbij hij verklaart te Parahiba te zijn geboren en dat zijne ouders naar Barbados waren vertrokken.

Indien dat zoo is, dan moet Isaak de Rasière in 1669 den ouderdom van 74 jaren bereikt hebben en zal hij waarschijnlijk op het eiland Barbados zijn overleden.

Alvorens dit artikel te eindigen zij hier nog vermeld, dat Isaak de Rasière ook een broeder Abraham gehad heeft, die den 15 feb. 1594 te Middelburg is gedoopt en in 1618 als opperkoopman der O. I. C. voorkomt. Bij den doop van dien Abraham verschijnt o. a. als getuige Dierick de Rasier(e), denkelijk zijn oom of broeder van Laurens den ouden.

De heer mr. G. N. de Stoppelaar, die de goedheid gehad heeft mij de extracten uit het doopboek van Middelburg te zenden, meldt mij, niet in de gelegenheid te zijn op te geven wanneer en van waar Laurens de Rasière (de oude) te Middelburg is gekomen.

ELSEVIER.

Velocipede, (vgl. XIX, bl. 494.) Het artikel van den heer C. Kramm herinnerde mij een berigt, geplaatst in het Leeskabinet voor 1839, n°. 6, van den volgenden inhoud:

»De Aellopedes. Wordt in beweging gebragt door beurtelings de treden neder te trappen welke de reiziger achter zich heeft. Elke trede is door eene kruk aan de as der groote raderen bevestigd, die door het beurtelings nedertrappen eene rondloopende beweging verkrijgen, welke het geheele werktuig zulk eene snelheid mededeelt, dat een man een groot uur gaans in minder dan een kwartier uurs kan afleggen, indien men namelijk een goeden effenen weg heeft. De uitvinder, de heer Revis van Cambridge,

stelde onlangs het werktuig ten toon en hoorde toen van verscheidene kanten de aanmerking maken, dat het ongeschikt was voor heuvelachtige wegen, daar het ondoenlijk is tegen eene helling op te rijden. Om deze zwarigheid uit den weg te ruimen heeft hij een ondergeschikt werktuig uitgedacht, hetwelk de wielen van den Aellopedes verhindert terug te draaijen, terwijl het de voorwaartsche beweging bespoedigt.

De lengte van het geheele werktuig, dat een ligt en sierlijk voorkomen heeft en grootendeels uit ijzer is vervaardigd, is omstreeks twaalf voet : de groote wielen hebben een middellijn van zes voet, terwijl die van het kleine wiel, waarmede het werktuig bestuurd wordt, ten naastenbij drie voet bedraagt. De prijs van zoodanigen Aellopedes is bij den uitvinder, die er octrooi van heeft, £ 30 (*f* 360), doch bij ons zoude men dit werktuig zeker voor de helft van dezen prijs kunnen leveren."

Er was bij dit artikel eene afbeelding gevoegd, waarvan ik nog een kopij bezit; men ziet daaruit, dat de tegenwoordige velocipede op drie wielen — misschien met eene kleine wijziging in vorm — hetzelfde is als de hierboven beschreven aellopedes. Het kan echter zijn, dat de wagen op twee wielen de uitvinding is van den Franschman, door de fransche bladen bedoeld; het denkbeeld echter, om een wagen door trappen voort te bewegen, is volstrekt niet nieuw.

In de Amsterdamsche Courant van den 18den januarij 1840 komt een lang artikel voor, getiteld: »Iets over het bewegen van wagens. (Getrokken uit de Overijsselsche Courant.") Het is te uitvoerig om hier af te schrijven, doch ik wil alleen vermelden, dat aan het einde, over wagens door het trappen op pedalen voortbewogen, als iets zeer bekends gesproken wordt, en er zelfs berekeningen over kracht, snelheid en weerstand gegeven worden. Aan het slot zegt de schrijver, die zich H. v. B. noemt: »Het zal wel niet noodig zijn aan te merken, dat de tree- en draaiwagens tot het vervoeren van zware goederen geheel ongeschikt zijn. Men dient dezelve slechts te beschouwen als bloote aardigheden of op zijn hoogst als middelen, om spoedig over den weg te komen, en als zoodanig verdienen de zeilwagens hier ook wel eene korte vermelding."

TH. K.

Velocipede. Dat de zoogenoemde *houtèn paarden* de voorloopers zijn geweest der velocipedes is buiten twijfel. In 1840 of vroeger zag men op de tentoonstelling van nijverheid te Zwolle een *houten paard* op wieltjes vóór en achter, dat met de voeten moest bewogen worden, waarmede een jongelLng uit Hengelo in Twente (?) naar Zwolle gereden kwam. Een dergelijk paard zag ik ook meermalen op den hoogen Bemmelschen dijk heen en weêr rijden, tot dat het door den burgemeester strengelijk verboden werd, wijl de levende paarden er bang voor waren. — Men heeft mij verzekerd, dat dergelijke paarden vroeger gebruikt werden bij 't leggen der straatwegen, onder de regering van koning Lodewijk.

J. C. K.

Admiraal Lonck, (vgl. XVI, bl. 41, 102, 103). Het archief der gemeente Rozendaal (N. Brab.) bezoekende, teekende ik van het geslacht Lonck, Loncke, Loncq het volgende aan:

1415. Pieter L. was schuldig aan Joost L.
1469. Corn. Loncken Janz., voogd van mr. Martijn Joostzn. (Loncke?)
1515. Rose Pieter Loncken dochter met haren voogd Willem Janzn. (Loncke?), in 1522 schepen.
1547. Corn. Janzn. L., heiligengeestmr.
1572. Andries Cornz. L., Corn. Pietz. L., Adn. Cornz. L., Pieter Cornz. L., Willem Willemz. L., Arnond Janz. L., denkelijk in 1612 voorkomende als schepen.
1587. Compareren voor schepenen:
Pieter Cornz. L., zoon van Corn. L. en Digna Heijnen [1]) met zijne broeders, Adriaan, Cornelis, Hendrik en Joost.

De admiraal Hendrik had een broeder Adriaan (als getuige bij zijn trouwen); m. i. leert ons dus deze aanteekening de ouders en meerdere broeders van hem kennen en, doordien het toen de gewoonte was den eersten zoon te noemen naar vaders vader, zoo kom ik tot het besluit, dat zijn grootvader Pieter L. heette. In het

---

[1]) De familienaam Heijnen wordt te Rozendaal nog gevonden, die van Loncke echter niet.

nabij gelegene en tot Rozendaal behoorende gehucht Kalfsdonk leeft de overlevering nog, dat daar een admiraal geboren is, zoodat in deze aanteekening van 28 dec. 1572" Corn. Pieterz. L. debet — iij kar. gldn. tsjaers van landt iiij^{c} roeden gelegen in Kalfdonksche made, geroijert bij consente van Jan Aertz. (Loncke?) en Corn. Loncke", wel van den vader des admiraals zal gesproken worden, die derhalve tot den landbouwerstand zal behoord hebben, even als nu nog alle bewoners van 't gehucht.

Pieter Cornz. L. (broeder van den admiraal) komt in 1596 voor als man en momboir van Digna Cornelis Pieter Schijne dochter [1]) zijne huisvrouw; in 't zelfde jaar als gemagtigde en in naam van van Corn. Sijmonz. L. (de te Vlissingen begravene) en in 1604 met zijn' broeder Joost [2]) als voogden van de onbejaarde kinders van hunnen overl. broeder Corn. Cornz. L. en Lijntje Lambrechtsd^{r}. (Runts) zijne huisvrouw.

21 nov. 1575 Aert Tonisz. Stoutaert als voogd en Sebastiaan Sijmonzoon (Loncke en dan broeder van Corn. Sijmonz. begr. te Vlissingen), als toeziender van de onbejaarde kinders van Pieter Pietz. L. (oom van den admiraal) daer moeder af was [3]) Maijken — (misschien Stoutaert?) — gen. Yenken en Neelken.

1596. Corn. Andriesse Loncken zone als gemagtigde van m^{r}. Jan Heusschaert zijn schoonvader.

1599. Frans Matthijsz. L.

In de doop- en trouwboeken komen leden der fam. Loncke menigvuldig voor van 1615 tot 1725, vermaagschapt met:

Beenhacker, Nouts, van Inneveld, van Rome, Tack, Duvene, Chielé, Oostermans enz. — te veel om hier te laten volgen en ook niets afdoende tot het beantwoorden der vraag van den ridder Schoutheete de Tervarent om genealogische berigten omtrent den admiraal Hendrik Cornz. L., van wien ik niets meer weet; ik hoop alleen door het gegevene uitgemaakt te hebben, dat de

---

[1]) Digna L. geh. te Vlissingen met Jan de Moor zal eene dochter zijn van Pieter Cornz. L. en genoemd zijn naar hare moeder Digna Schijne.

[2]) Omdat Hendrik en Adriaan elders (in Amsterdam?) woonden, werden alleen Pieter en Joost genomen voor voogden van huns broeders kinderen.

[3]) In Vlaanderen zegt men nog „ik ben daar de broeder af."

admiraal niet te Amsterdam, niet in Zeeland, maar in het noordbrabantsche Rozendaal geboren is.

Bergen op Zoom. F. CALAND.

Napoleon in Zeeland in 1810, (XIX, bl. 554). In mijn jaarboekje Zeeland, 1854, bl, 45—55, staat een door dr. G. F. Callenfels uit den mond van een ooggetuige opgeschreven verhaal van Napoleons aankomst op Zuidbeveland, den 11 mei 1810, van 's keizers ontbijt op eene boerenhofstede in den polder de Zuidkraaijen enz. Ik lees er: »In zijn gezelschap bevonden zich de keizerin Marie Louise, Jerôme en zijne gemalin, twee hofdames, vier generaals en een mameluk." — Schoon eene kleine, is dit toch eene bijdrage ter beantwoording van de vraag. Zij komt in zooverre overeen met de aanteekening van Paspoort in het t. a. pl. aangehaalde geschrift, bladz. 98, die benevens de keizerin noemt: den voormaligen koning (Jerôme) en koningin van Westphalen, den onderkoning van Italië en den prins van Neufchâtel." Paspoort zegt echter niet uitdrukkelijk, dat de beide laatstgenoemden den keizer ook naar Zuidbeveland vergezelden.

Bij deze gelegenheid echter wil ik het volgende nog mededeelen. Toen Napoleon den 9 mei 1810 te Vlissingen was aangekomen en zich vandaar naar Middelburg begaf, werd hij onder weg opgewacht door eene deputatie uit het stedelijk bestuur, met den burgemeester Schorer aan het hoofd. Deze werd door den keizer grof beleedigd en uitgescholden, op een hem ter ooren gekomen gerucht, dat bij de komst der Engelschen op Walcheren, de regering van Middelburg de sleutels der stad aan de Engelschen zoude hebben aangeboden en dat toen de stad geïllumineerd zou geweest zijn. Nog dienzelfden avond zond de heer Schorer den keizer eene verdediging, die uitwerkte, dat de booze luim den volgenden dag voorbij was. Of die memorie van verdediging ooit in druk is uitgegeven, weet ik niet. Ik bezit echter een afschrift van het slot, dat, zoo niet gedrukt, hier wel een plaatsje verdient.

»Je sais, Sire, que mon sort est entre vos mains; vous pouvez faire de moi ce que vous voulez; je ne crains même la mort après avoir sacrifié mon repos et ma santé et la plus grande partie de

ma vie pour l'amour de mes concitoyens. Je m'en appelle à leurs consciences, je m'en appelle même a celle des Anglais, s'ils peuvent me prouver de leur avoir été dévoué d'aucune manière, ou d'avoir commis aucun acte préjudiciable aux interêts de la Hollande ou de la France. Il est vrai que les Hollandais n'aiment point les Français, mais ils aiment encore moins les Anglais. Ils n'aiment que leur pays, et on les trouvera toujous fidèles au maître qu' on leur donne. C'est à la réligion qu'ils doivent ces principes. Au reste, Sire! je vous declare: si toute autre nation que les Anglais, si les Anglais mêmes revenont dans cette ville, je ne saurais faire autre chose que ce que j'ai fait, c'est à dire: d'agir en honnête homme."

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Napoleon in Zeeland, in 1803, 1810 en 1811. Opzettelijke opgaven van Napoleons gevolg in Zeeland zijn mij niet bekend. Maar in Zeeland weet men ook nog zeer goed, dat hij telkens met weinig gevolg dit gewest bezocht, en dat hij zijne zeeuwsche togtjes doorgaans te paard, alleen, of met eenen aide de camp maakte.

Toen Napoleon den 12 julij 1803, nog consul zijnde, voor de eerste maal Zeeland bezocht, en te Vlissingen was aangekomen, steeg hij dadelijk te paard om een en ander te inspecteren, reed vervolgens in een rijtuig, met 6 paarden bespannen, gevolgd door andere koetsen, waarin de ambassadeur Semonville en eenige generaals gezeten waren, en geëscorteerd door een detachement bataafsche ruiterij — naar Middelburg. Op de markt aldaar steeg hij weder te paard, en na een en ander bezigtigd te hebben, vertrok hij, na een half uur toevens, weder naar Vlissingen en van daar terstond naar Breskens. (Middelb. cour. van 14 julij en 4 aug. 1803.)

Den 9 mei 1801 landde Napoleon, nu keizer, van Zuidbeveland komende, aan het kasteel Rammekens op Walcheren. Ditmaal was hij vergezeld van zijne gemalin, de keizerin Maria Louisa, zijnen broeder Jerome en gade, koning en koningin van Westfalen, zijnen aangenomen zoon Eugène, onderkoning van Italië, en verder aanzienlijk gevolg (Dresselhuis, Wand. door Walcheren, bl. 177.) — Des avonds kwam dit vorstelijk gezelschap te Middelburg in het paleis, nadat de keizer reeds Vlissingen bezocht

had. Den 10 mei deed de keizer te paard eenen togt naar Arnemuiden, Vere, fort de Haak, Domburg, Oostkapelle, enz., terwijl de keizerin, mede met gevolg, een landtogtje deed. 's Avonds te Middelburg terug. 11 Mei. De keizer bezocht weder Vlissingen en omstreken. Terug naar Middelburg. 12 Mei. De keizer bezocht heden, vergezeld van zijnen broeder, den koning van Westfalen en ander gevolg, andermaal Arnemuiden en Nieuwland, terwijl de keizerin met de haren ook nogmaals in de omstreken van Middelburg rondreed. Des avonds weder in de hoofdstad. — Den 13 mei 1810 vertrok Napoleon met het vorstelijk gezelschap van Middelburg en Rammekens over Zuidbeveland en Bath naar Antwerpen. (Midd. cour. van 10, 12, 15 en 19 mei 1810.)

Voor de derde en laatste maal kwam keizer Napoleon den 27 sept. 1811 te Vlissingen aan, inspecteerde aldaar de werken in aanbouw en aanleg. Den volgenden dag begaf de keizer zich met aanzienlijk gevolg van Vlissingen over Middelburg naar Vere, en 29 sept. 1811 van Vlissingen naar Neuzen en Bath, om ook aldaar de in aanleg zijnde werken na te gaan. Des avonds van gemelden dag vertrok Napoleon van Bath naar Antwerpen (Midd. cour van 1 en 8 oct. 1811.)

Bovenstaande is vóór eenige jaren door mij uit de Middelb. courant opgeteekend. Het geeft maar weinig van het gevraagde; doch ligt mogelijk is deze opteekening bij verkorting en met weglating van personen, die den keizer vergezelden, geschied, hetgeen ik thans niet kan nazien, alzoo die couranten mij geleend waren en reeds lang terug bezorgd zijn. Bij gelegenheid wil ik trachten die couranten andermaal onder het oog te krijgen, om dan nadere opheldering te geven.

Vlissingen. P. FRET.

Goudontdekking van California. Ik geloof het tegenstrijdige in de vraag van U.-H. (XIX, bl. 555), te kunnen oplossen door een uittreksel uit de »History of California, from its discovery to the present time; bij E. S. Capron, Boston, 1859," dat ik hier verkort laat volgen, daar de overschrijving van het geheel de ruimte zou overschrijden, die de Navorscher daarvoor kan inruimen.

»In May, A.D. 1848, public attention was first especially directed

to Upper California as the depository of large quantities of native gold. The discovery was made on the south fork of the American river, at a point where Captain John A. Sutter was constructing a saw-mill. That locality is a few miles west of the present village of Culloma, in the county of El Dorado, and about 170 miles easterly from the city of San Francisco.

In that month, two men (Marshall and Weaver) were employed at this mill, and one version of the particulars of the discovery is, that to promote expedition in their work of digging the discharging race, they turned a powerful volume of water into a small sluice-way opend for that purpose, and thus, in a short time, washed away a large quantity of earth, leaving a broad and deep channel; that, soon after this exploit, several children, while sporting in the channel, and throwing the sand and gravel of the bottom into the air, discovered many shining particles, and called the attention of those laborers to the circumstance. Another version of the story is, that these men were engaged at the time in the enlargement of the discharging race of the mill, and, to promote the speedy execution of their work, they forced a powerful current of water through the flume, by which a gravel bar was formed at the foot of the race; that several days subsequently, Marshall discovered on that bar many shining particles, and, believing them to be gold, collected a quantity, and communicated the intelligenie to Captain Sutter, that they together made a further examination, and soon ascertained that the shores and the bed of the south fork of that river were rich in deposits of gold; and that other persons, who had watched the movements of these gentlemen, also made search with equal success, and thus the great discovery became generally known."

»Long prior te the year 1848, the opinion was expressed, by persons who had traversed portions of the territory, that its mountains and »canons" (gorges) contained deposits of the precious metals; and the story is current in California, that a gold »placer" a plat of ground bordering on a stream, and which contains deposits of gold, was found many years before, near the mission of San Fernando, in the present County of Los Angeles, and that a quantity of gold was collected from it, but that the

scarcity of water prevented its being profitably worked, so that it was abandoned. It is also reported, that a »nugget" of gold, weighing one or two ounces, was obtained fifteen years ago from the crevice of a surface rock, near the site of General Sutter's celebrated saw-mill."

»It is also said that, at a very early period, after the organization of the missions in Lower California, the Indians, who were sent into the »Upper Country" to persuade the natives to submit to the guardianship and tutelage of the Catholic fathers, spoke, on their return, of the »shining sand" in the streams and gorges which they crossed in their journey. But those worthies were so deeply devoted to the spiritual conquesós of the church, that they heeded not the story of the »shining sand."

TH. R.

Goudontdekking van California. Op den rijkdom van dit schiereiland aan goud »wees reeds Adolf Erman, van Berlijn, toen hij in 1829 Califoraië bezocht. Hij vond dat de omstreken van San Francisco groote overeenkomst hadden met de gouddistricten in den Oeral, en ried den russischen kapitein Khreintsjenko te Fort-Ross om hier mijnen aan te leggen. Doch zijne wenken werden niet behartigd." (De Aardbol, D. IX, bladz. 437.) Dat de eerste ontdekkingen als 't ware onopgemerkt zijn voorbijgegaan is waarschijnlijk daaraan toe te schrijven, dat het vinden van goud in den regel de exploitatie niet beloont. Ook onze bezittingen op Sumatra bezitten »prolific veins of gold", maar 't schijnt dat de onkosten niet of naauwelijks door de opbrengst worden opgewogen. Zoo ook de Rijn en andere rivieren.

H. M. C. v. O.

Willem I, prins van Oranje, door Jauregui gewond. (Vgl. XIV bl. 7, 40, 67; XVI, bl. 39 en XIX, bl. 552). Over dr. Paschasius, Turcq is reeds gehandeld in Nav. VII, bl 103, 169, 278 en 337; terwijl in het levensberigt van ds. Jacobus Nicolaas Turcq (Boekz. dec. 1738, bl. 724—728), als pred. te Bergen-op-Zoom 17 oct. 1738 overl., ook van diens vader, ds. Franciscus Turcq (zie mede Nav. XIV, bl. 261), bij diezelfde gemeente 6 dec. 1710 als pred.

overl., en van verdere leden dier familie, gelijk tevens van voorn. Pasch. Turcq, melding gemaakt wordt.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Batingen. (XIX, bl. 552). In vroegeren tijd was dit een adellijk slot; van hetzelve zegt J. Picardt, Chronyck der Landtschap Drenth, p. m. 313, het navolgende: »Anno 1504 heeft den Vryheer »Georg Schenck, Baron tot Toutenburg, dat Adelycke Huys »Batinge (dat in 't jaer 1315 eerst van Conraedt de Vos van »Steenwick aengevangen, en naer de gelegentheyd en gewoonte »van den tyd, gefondeert en opgebouwt was) geheel verandert en »verbetert, tot dat zijne Hoogh-Ed: Gestr: van den Boitzelaer, »Heer tot Toutenburg, Land-Drost tot Covorden en der Landschap »Drenth, datselvige in zynen tydt merckelyck heeft verbetert en »verciert."

In zijn Aardrijkskundig Handwoordenboek van Nederland vermeldt S. Gille Heringa hetzelve kortelijk door eene *h.*, dat is: eenvoudig een huis (waarmede ongetwijfeld bedoeld wordt een gewezen kasteel of slot), liggende op een kwart uurs afstand van Dwingeloo. Als zoodanig vindt men het dan ook op eene kaart van Drenthe in den Tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden, het 22e deel, p. m. 8 van het 1e hoofdstuk; doch op eene latere kaart van die provincie, in 1840 uitgegeven door F. Desterbecq, treft men het niet meer aan; hieruit nu zou men misschien mogen afleiden, dat er niets meer van bestaat dan een gewoon huis of zoogenaamd buitentje.

's Gravenhaye. A. C. S. v. S.

Batingen is volgens den Tegenwoordigen staat van Drenthe 1e stuk bl. 19, de zevende der achtien havezathen van het landschap.

Het huis te Batinge is in 1315 gesticht door Coenraad de Vos van Steenwijk.

Anna de Vos van Steenwijk huwde in 1496 met Georg Schenck, vrijheer van Toutenburg, die na haren dood in 1526 heer van Batinge werd, na reeds in 1504 het huis geheel te hebben veranderd.

(Zie Overijss. almanak van Oudheden 1847 bl. 217.)

In 1680 was Elbert Antoni van Pallandt, landdrost van Drenthe en kastelein van Coeverden, heer van Batinge. Hij was gehuwd met Walburg van Heeckeren van Nettelhorst. Na zijn kinderloos overlijden is de heerlijkheid Batinge gekomen aan zijn neef en naamgenoot Elbert Antoni Gerhard van Heeckeren van Nettelhorst. — In dit geslacht is zij verbleven. De laatste bezitter heeft het vervallene colossale gebouw, nu 30 à 40 jaren geleden, doen slechten.

Het huis te Batinge lag bij Dwingelo. Te Dieverbrug, een half uur van daar, heb ik het in mijne jeugd menigmaal gade geslagen.

Middelburg. W. A. H. G.

Batingen. A. J. v. d. Aa zegt in zijn Aardrijksk. woordenboek der Nederlanden, 2 d. bl. 180:

»Batinge of Bathingen, havezathe, prov. Drenthe, ¼ uur ten »westen van Dwingelo, waaronder het behoort.

»Eenige Fransche protestanten, na de herroeping van het edict »van Nantes, door Lodewijk XIV, naar Nederland geweken »werden ten huize Batingen, bij den toenmaligen heer gastvrij »ontvangen, die hun ook in de aldaar aanwezige kapel gepaste »godsdienstoefening in hunne moedertaal deed geworden.

»Vóór eenige jaren is dit adellijk huis grootendeels afgebroken. »De overblijfsels en aanhoorige landerijen worden thans (1840) in »eigendom bezeten door Jonkheer A. W. van Holthe, die als »zoodanig het regt van collatie over de kerk te Dwingelo heeft."

Waarbij door den heer P. H. Witkamp, beschrijving van Drenthe, in den Aardbol, 3 d. bl. 410 nog gevoegd is, dat de woningen, waarin de Franschen zoo gul ontvangen werden, te Dwingelo nog de Fransche huizen genoemd worden.

Vlissingen. P. Fret.

[De vraag werd nog beantwoord door H. M. C. v. O., J. van der Baan en F. d. K., Fz.]

Niemandsvriend. (XIX, bl. 554.) Hendrik Collot d'Escury was, volgens het medegedeelde in het tweede deel der bijvoegsels op J. Kok, Nederlandsch woordenboek, bl. 48, een zoon van Simeon

Pierre C. d'E, heer van Naaldwijk en Sliedrecht, en van diens eerste echtgenoot Charlotta Elizabeth van der Burch (+ 1755), en zag te Dordrecht den 31sten jan. 1740 het levenslicht. Wat de heerlijkheid aangaat, welker naam Hendrik C. d'E. voerde, hierover leest men in de Nieuwe Geographie of Aardrijks-Beschrijving van A. F. Busching (dl. IV, stuk II, bl. 510 en 511) het volgende:

»Sliedrecht, een Ambachts Heerlijkheid, behoorende aan den »Baron S. Collot d'Esc ıry, Raad in de Vroedschap van Gorinchem. »Aldaar is, in 1765, eene nieuwe kerk gesticht, die de gemeene »Parochie is van drie daarbij gelegen Ambachts Heerlijkheden: »Niemandsvriend, Naaldwijk en Lokhorst. Van den zeldzamen »naam der eerstgemelde, heeft men niet wel eenen anderen oor»sprong konnen vinden, dan dat aan dit Ambacht weleer een »Tol gehecht geweest zij, die, door het scherp afvorderen van het »Tolgeld, zich betoonde, Niemandsvriend te zijn."

F. D. K., Fz.

Niemandsvriend was voorheen eene zoogenoemde ambachtsheerlijkheid in den Alblasserwaard, nabij Sliedrecht, en heeft langen tijd aan de familie Collot d'Escury toebehoord. Behalve in den Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden, het 7e deel. p. m. 418—420, vindt men nog melding daarvan gemaakt J. van der Eijck, Corte beschryvinghe van Zuydt-Hollandt, p. m. 79, en in J. van Oudenhove, Beschryvinge van Zuyt-Hollandt, p. m. 321, die beide het wapen van Niemandsvriend opgeven, de eerstgenoemde zelfs met eene afteekening er van.

's Gravenhage. A. C. S. v. S.

De overste de Graaf. In het leven van C. en D. J. van Lennep door mr. J. van Lennep, derde deel, (Leven van mr. D. J. van Lennep, eerste deel) nieuwe uitgaaf 1865, bl. 62, vindt men in de brieven van D. J. v. L. aan zijne ouders de verlangde bijzonderheden omtrent den *majoor van der* Graaf en den med. student van Schaack.

J. E. TER GOUW.

V R A G E N.

Willem van der Goude. Volgens de Chronijk van Willem van der Sluis, omgewerkt door C. van Alkemade onder den titel van *Jonker Fransen oorlog*, werd Willem van der Goude met jonker Frans van Brederode op den 25 julij 1490 in den scheepstrijd voor Brouwershaven gevangen genomen.

Gouthoeve fol. 519 noemt hem onder de hoofden der 7000 man, die met den heer van der Veer naar den Haag trokken in 1489.

Doch de Lange van Wijngaarden in zijne Geschiedenis van de heeren van der Goude verwart hem, wat zijn huwelijk aangaat, met eenen anderen Willem van der Goude, die in 1480 reeds overleden was en bij zijne vrouw Heijlwy van Brederode, natuurlijke dochter van den domproost Gijsbrecht eenen zoon Gijsbrecht, naliet die op den 20 maart 1480 zijne eenen verhief *na doode syns vaders.* Van zijne afkomst sprekende verwart de L. v. W. hem met nog eenen anderen Willem, die in 1392 burgemeester van Gouda was.

Wordt gevraagd, wat er bekend is van den eerstgenoemden Willem, die in 1490 gevangen genomen werd, omtrent zijne ouders, vrouw en kinderen. INVESTIGATOR II.

Dapperheid der bewoners van Wijk-aan-Zee tegen de duinkerker kapers, A°. 1695. — De Jonge in zijne Gesch. van het Nederl. Zeewezen, dl. III, 2e dr. bl. 460—461, citeert dienaangaande het volgende: »Zoo waagde het een dier kapers, op den 11 April, eene sloep te Wijk-aan-Zee aan land te zenden, met voornemen, om eenige pinken van strand te halen, ten einde met deze op de Wadden te kruisen, en de van en naar Bremen en Hamburg zeilende schepen te onderscheppen. Doch die aanslag mislukte door de dapperheid der visschers van het genoemde dorp, die, met hunnen Leeraar aan het hoofd, tegen de Duinkerkers optrokken, eenige van hen gevangen namen, en de overige zoo sterk nazetteden, dat zij het ter naauwernood ontkwamen." — In eene noot hierop zegt die schrijver: »Zie hierover breeder den Europeschen Mercurius, van April 1695, bl. 232." — Bezitters van dien Mercurius zouden mij met die breedere opgaaf verpligten,

en inzonderheid met den naam van dien predikant. — Uit het Kerkel. Alphabeth van N. Holl., door Veeris en de Paauw, bl. 139, blijkt, dat Abraham Molerus, Fred. frat., als prop. in 1673 beroepen werd te Wijk op Zee, en bevestigd april 1674, waar hij overleed in 't laatst van julij 1707, — die alzoo de bedoelde predikant zou kunnen geweest zijn.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Predikanten, met den naam van Baselius, te Bergen-op-Zoom. Volgens de Naaml. der Pred., opgenomen in een Passieboekje van die gemeente, heeft men: n°. 2 Jacobus Baselius, 1585, † 1615, en n°. 9 Samuel Baselius, ber. als fr. duitsch pred. 23 febr. 1628, † 16 nov. 1635. — Hiermede strookt evenwel geenszins hetgeen Vrolikhert in zijn Vliss. Kerkhemel, bl. 12—17, daaromtrent vermeldt. Hij zegt toch, dat er 3 à 4 waren, die Jacobus heetten, van welke de oudste twee, vader en zoon, te B. op Z. pred. geweest zijn, n. l. de vader 1578—1585 en anderm. 1585—1598 †, en de zoon sedert 1586 à 88 tot aan zijn overlijden; terwijl Samuel, ook volgens Soermans, alleen te Katwijk-op-Zee, 1606—1620, en te Lisse, 1620—1636 †, pred. zou geweest zijn. Wie kan dit ontwarren, inzonderheid met het oog op Bergen-op-Zoom?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Noodmunt van Luxemburg 1795, (XIX, bl. 444; vgl. bl. 604). In mijne verzameling heb ik de door den heer von Geusau bedoelde, waarop aan de voorzijde ad usum Luxemburgi ccvallat 1795, aan de tegenzijde LXXII asses. daaronder het cijfer 13 tusschen 2 takjes.

Zij is beschreven in de Catalogus van Renesse Breidbach onder n°. 36418, die onder n°. 36419 eene van 1 sol met 1796 had.

A. H. G. FOKKER.

Indische halve gulden van Willem I, (vgl. XIX, bl. 444). Die

zonder jaartal is mij niet bekend, maar met de jaartallen zijn die afgebeeld bij Verkade op pl. 203, terwijl de munten der O. I. C. met de spreuk *hanc tuemr hac nitimur* te vinden zijn op pl. 201.

A. H. G. FOKKER.

Achtje in Zeeland, (XIX, bl. 445). Dit kan niet anders zijn dan het achtste gedeelte van den zeeuwschen rijksdaalder, ter waarde van 32½ cent. Ik heb het wel eens hooren noemen een achtje, maar meer algemeen werd het een pietje genoemd.

A. H. G. FOKKER.

Kanon met zes loopen. In het »Register van alle de voornaamste Rariteiten welke op de Antiquiteit en Konstkamer, tot 's Hertogen-Bosch vertoond worden. Den elfden druk. 's Hertogenbosch, gedrukt bij Hendrik Palier, 1736, in 8°.", komt op blz. 6 onder n°. 32 voor: »Een kanon met 6 lopen, waar mede met eens te laden 30 maal kan geschoten worden."

Welligt zou het de moeite beloonen, wanneer een deskundige opgemeld kanon eens vergeleek met de tegenwoordige mitrailleuses en repetitiekanonnen. Il.

VRAGEN.

Penningplaat met portret van Gustaaf Adolf. Ik bezit eene ronde zilveren penningplaat van 48 millimètres in middellijn, op welks voorzijde gegraveerd is een geharnast borstbeeld, met op de borst afhangenden geborduurden kraag en het omschrift: GVSTAVVS. ADOLPHVS. D. G. SVECORVM + GOTHORVM. ET. VANDALORVM. REX. Achter dit laatste staat een moeielijk te beschrijven ovaal figuurtje, dat welligt een merkteeken van den graveur moet voorstellen. De keerzijde is glad. Bij vergelijking met andere penningen, schijnt de gravure mij toe, uit de vorige eeuw te zijn.

Is het bekend, wie deze, waarschijnlijk unique penningplaat gegraveerd heeft en bij welke gelegenheid?

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

Looden penning. Voor eenige maanden (aug. 1869) werd in den grond achter een huis op den Overtoomschen weg een looden eenzijdige penning gevonden. Hij heeft de grootte van een gulden en vertoont alleen twee regthoekige ingeslagen stempels, de eene met drie vischjes (baarsjes?) boven elkander, de andere met 99.

Wie is genegen mij eenige inlichting omtrent dit stuk te geven?

J. E. TER GOUW.

Koperen munt van 1718. Onlangs vond ik bij eene wandeling van den Haag naar Voorburg, op de Laan van Nieuw Oosteinde, niet ver van den Leidschen straatweg, een koperen muntstuk, ter grootte van een cent.

De eene zijde vertoont een schild met klimmenden leeuw en 3 schuine dwarsbalken, gedekt door de koningskroon. Regts van het schild de letters ÖR en daaronder M. Links $\frac{1}{6}$ en daaronder S.

De andere zijde vertoont in 't midden twee kroonen en eene daaronder. Bovenaan CXII. Links van de onderste kroon de letter R., regts S., terwijl en onderaan het jaartal 1718.

De buitenrand is effen (misschien door afslijting?) en de binnenranden zijn gekarteld.

Zou iemand mij kunnen zeggen, uit welk land dit munstuk herkomstig is en wat dies meer zij?

Voorburg. R. V. R. V. O.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Nederlandsche getijdeboeken te Parijs gedrukt. Ik heb in mijne bibliotheek drie getijdeboeken in »Duytsche voer die gheen latyn en verstaen," (Nederlandsch) gedrukt te Parijs bij Thielman Kerver, de beide eerste »voldaen (afgedrukt) gheweest met grooter naertsticheyt den XXV. dach in April int jaer ons liefs heeren MCCCCC ende neghen," en het derde bij de Weduwe Thielman Kerver »op den X. dach van Martio/ int iaer MCCCCC ende xxxiij."

De opmerkelijke bijzonderheid, dat er destijds te Parijs getijdeboeken in 't Nederlandsch (en wel zeer zuiver) gedrukt werden,

wil ik voor heden onbesproken laten en hoop daar later op terug te komen; alleen zij hier vermeld, dat ze nergens beschreven heb gevonden, noch bij Brunet, noch bij Massmann, ofschoon beide zeker de uitvoerigste lijsten daarvan gegeven hebben.

Ik wensch echter ter loops nog de aandacht te vestigen op eene bibliographische curiositeit, die mij nergens elders is voorgekomen. Twee exemplaren, denzelfden datum van uitgaaf hebbende, zoude men meenen dat gelijk en van denzelfden inhoud waren; dat is echter hier niet het geval: niet alleen toch, dat in beide exemplaren van 1309 de groote houtsneêprenten niet overal dezelfde zijn en de randversieringen bijna geheel verschillen; maar ook in den tekst, zelfs in de spelling is er verschil, terwijl de colophon van het eene exempl. in het rood, van het andere in 't zwart gedrukt is. Het derde exempl. (van 1533) bevat meer tekst en veel meer (geheel verschillende) groote houtsneden, terwijl er ook veel verschil in de randversieringen bestaat: trouwens is dit eene veel latere uitgaaf.

Boven den aderlaatman, die, als gewoonlijk, den kalender voorafgaat, staan de volgende regels:

Vā dē viere houdt de colerike gelijc dē leeu
Van der locht de sangeuijn d' simme ghelijc
De flegmatike van dē water als een lam
De melācolike vā der eerde gelijc een verken.

Onder:

Went die mane is in gemini, libra, eñ aq̄rio
So ist goet latē die sāguin. In ariete, leone eñ
sagitta die colerike. ī cācro, scorpio, pisce die
flegmatike. ī tauro, virgīe, ca. die melācolike.

In den kalender staan aan het einde van elke maand de volgende verzen, die het mijne bedoeling is hier mede te deelen; de enkele woorden en syllaben daarin in 't rood gedrukt [1]), zinspe-

[1]) Deze zijn hier cursijf gedrukt.

en op feestdagen in dîe maand voorkomende; zóó in het hier volgende het woord »*ons*" op »ons heeren besnidenisse;" de syllabe »*der*" op »Dertiendach;" »*Pon*" op »Ponciaen martelaer;" »*Pau*" op »Pauwels bekeringhe," welke dagen ook in den kalender in 't rood gedrukt staan, terwijl de overige alle zwart zijn.

Januarij:

»Dit is den Calendier op die hand in duytsche.
Ons heere besnijt *der*tiendach
Als elc vro sijn mach
*Pon*ciaen anthonius abdt vint
Die maect *Pau*wels bekeert sijn ghemint.

In ianuier wordt god besneden
Eñ vā drie grote coninghē gheeert
Hi is wijs die in sijn ioncheden
Vā sōde hē tracht eñ to gode keert.

Februarij:

Te *licht*mis blaest aecht dē dach
In sporkel quaet ghelach
Valētijn voedt den cockijn
Maer *pe*ter *ma*thijs drinct den wijn.

Een maghet suuer eñ onbesmet
Haer kint in tēpel heeft p̄senteert
Om te voldoen dē iootschen wet
Die sulk ghewoente had gheleert.

Maart:

In maerte adriaen vervroos
Vertich duyst gregoris koos
Ter scholen van sint benedict
Die *on*ser vrouwen boodscap schict.

In maert sprutet vter aerdē
Gras loof cruyt eñ rukēde blomē

Hi moet sijn vā goeder aerdē
Weleuē (?) die te gode wil comē.

April:

April sent ambrosijs eert
Die vele lieden heeft bekeert
Isidorus wrogh dē soth
Jorys *marc* scu wet vijts ghebot.

Christus is an den cruys ghestoruē
Om ons, eñ väder doot verresen
Waer doer dē duuel is verdoruē
Eñ ons ghenade eñ graci v̄creghē.

Mei:

*Ph*ilips *Cru*ce nam ghuldemond
Nicolaes *Panc Ser*uaes vond
Pelgrims Mac potenciane
Doet vrbanus paus tontfane.

In mey so hoort mē der voghelē sanc
Eñ soect mē cruyt om te doē medecijn
Weest vrolijck wildi leuē lanc
Leeft wel wildi altijt vrolic sijn.

Junij:

Nicomedes *bo*nifaces medard
Met bar *o*dulphus ghepaert
Quam tot seruaes den beter
*Jan le*buinus *pe*ter.

Menich in mijn hē seer vblyt
Aensiēde veel vruchtē op ter aerdē
Die daer na in seer corter tijt
Sterft wort begrauē in der aerdē.

Julij:

O *vrou*we martini feeste
Vind men dicwil maer die meeste
Moet men vierē als *mag*daleen
*Ja*cob esse ooc af een

Alle vruchtē die opter aerdē sijn
Murwē ic doe eñ dair toe ripē
Wair doer die macht des sceppers dijn
Kēt cōdi hē anders niet begripē.

De beide laatste regels luiden in de editie van 1533:

Wair doer die macht des sceppers diē
Kēt, condi hem anders niet begripē.

Augustus:

*Pe*ters banden dominicus waert
*Lau*rens dach comt voor *dop*uaert
Van der moder ons heeren
*Bar*telmeus doet aug *ian* eeren.

Nu mach hi mayē die heeft gesayt
Ist dat hē god die graci gheeft
Menich sayt dat een ander mayt
Of mayt dat een ander gesayet heeft.

September:

Gillijs abdt met sijnder vuyst
*Ma*rien gheboerte *cruyst*
Om dat *lam*brecht beuiel
*Mat mau*ricius cipriaen *mic*hiel.

Korē hauer eertē ende wijn
Mē vinct ghewoēlic in minē tijt
Vā hretē mach hi wel vrolic sijn
Die hē in god alleen verblijt.

October:

*Re*mis twe francoysen sloug
Ont mis *vic*tor den prijs ontdrouch
Doen sach *lu*cas quiryn steruen
Eñ crispijn met *Sy*mon eruen.

In minē tijt ofleest men wijn
Waerom west vrolic laet trurē staē
Hi en mach vā herte niet vrolic sijn
Die mit swarē sondē is belaen.

November:

*Al zie*len troost is mijn
Willebroert doet *mart le*buijn
Elc sal amand louen dies
Met clement *kat*herinen sat *dries.*

Al dat ghesprotē is vter aerdē
Verdoeret sterft eñ oeck vergaet
Wair om die leuet opter aerden
Die sōdē laet eer v die doot ondergaet.

December.

Gherne viert barbel *ni*claes
*Ma*rien ontfanc met nicaes
O wijscheyt groot van *tho*maes
Houdt ons *keerst ste ian on*nosel aes.

Nu dācket God die v heeft ghegeuē
Verstant guet eñ dair toe wesen
Weest vrolic wildi lāge leuē
Leeft wel wildi ewich vrolic wesen.

Tot beter begrip van den vierden regel van het voorgaande versje,

Houdt ons *keerst ste ian on*nosel aes,"

wil ik hier bijvoegen dat dit ziet op de heilige dagen:

Ons heeren gheboerte.	(26 december)
Steuen deerste martelaer.	(26 do.)
Sint Jan ewangelist.	(27 do.)
Alre onnoselre kinderen.	(28 do.)

Als bewijs van verschillende spelling in de beide exemplaren, ofschoon van denzelfden datum van uitgave, (hierboven vermeld) volgt hier versje der maand februarij van het andere exemplaar:

Te *licht*mis blaest aecht den dach
In sporckel quaet ghelach
Valentijn voedt den cockijn
Maer *pe*ter *ma*thijs drinct den wijn.

Een maghet suuer ende ombesmet
Haer kint in tempel heeft presenteert
Om te voldoen den ioetschen wet
Die sulk ghewoenet had gheleert.

TH. R.

Rederijkerskamer in liefd' bloeyende. (XIX, bl. 295 en 449). Volgens het schrijven van P. v. W. zou ik op bladz. 198 mijner Bekn. Geschied. der Ned. Letteren gezegd hebben, dat deze kamer in 1517 *hersteld* of *hernieuwd* is. Ik weet niet, of hij andere oogen dan de mijne heeft, maar ik vind daar volstrekt *niets* van. Ik lees er alleen, dat die kamer »reeds in 1496 op 't Antwerper landjuweel bekroond" was, en daaruit volgt zeker, dat ze in 1517 niet kan zijn »opgericht," gelijk anderen willen; maar dat ze toen *hernieuwd* of *hersteld* zou zijn, is mij niet gebleken, en heb ik ook niet gemeld. Men schijnt dat opgemaakt te hebben uit de mededeeling van Wagenaar (Amsterdam VIII, 723), dat »niet lang vóór 1518 de oefening (in 't rederijken) bekend geworden is, omdat burgemeesteren, op 24 oct. van dat jaar, besloten hun de *f* 29—4 te vergoeden, die de Rhetorijkers tot *opregting* van hunne kamer besteed hadden, en een deel der jaarlijksche kamerhuur uit stads kasse te doen betalen." V. VL.

Handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des bijbels. (XIX, bl. 533) De bedoelde handschriften enz. bevinden zich thans in een der vertrekken, behoorende bij de Willemskerk te 's Gravenhage; de sleutels der kisten berusten bij den secretaris van de Synode der Ned. Herv. Kerk. De bewuste plegtigheid had het laatst in 1794 plaats; de staatsomwenteling van 1795 deed haar vervallen.

De geachte vrager raadplege voorts: Ypeij en Dermout, Gesch. d. Ned. Herv. kerk, dl. II, bl. 378—380 en de aantt. benevens de ald. aangehaalde schrijvers, bij welke als latere te voegen zijn: Broes, Kerk en Staat, dl. IV, bl. 45; Royaards, Kerkregt dl. II. bl. 185, en mijn Ned. Herv. Kerkregt (Handb. v. h. Kerkregt), dl. II, bl. 192. H. M. C. V. O.

[Ook van E. A. P. ontvingen wij een antwoord op deze vraag].

Geschiedenis der boekbinderskunst. (Vgl. XVI, bl. 305; XVII, bl. 46, 75, 171, 237; XIX, bl. 532.) Daarover kan nog geraadpleegd worden: On ornamental art, applied to ancient and modern bookbinding. Illustrated with specimens of various dates and countries. By Joseph Cundall. Read to the meeting of the Society of Arts held November 1847. Published at the house of the Society of Arts, John, St. Adelphi, and sold by Joseph Cundall, 12, Old bond street. 1848. 4°.

TH. R.

Brielsche courant. (Vgl. XIX, bl. 402, 564.) Ik herinner mij met volkomene zekerheid, dat zich in de bibliotheek van mijnen schoonvader Uyttenhooven een boekje bevond: Sammlung Rabbinischer Thorheiten. Dat exemplaar was op blaauw papier met eene roode letter gedrukt, en vermoedelijk ten gevolge dezer bijzonderheid lag er in: Eene Brielsche courant, met eene oranje-letter gedrukt, in folio, doch als ik mij niet vergis slechts op ééne zijde. Dag- en jaarteekening zijn mij echter geheel ontdacht. Was het ter gelegenheid der omwenteling van 1787? Waarschijnlijk; vrij zeker althans vóór april 1788, want toen vertrok mijn schoonvader van zijne eerste standplaats, Simonshaven en Biert, nabij Brielle, naar Antwerpen, waar hem denkelijk wel geene Brielsche courant zal zijn nagezonden.

Waar het aangeduide oranje-nommer met het boek waarin het lag gebleven is, weet ik niet. Ware door het zien der werkjes van Caraccioli mijne aandacht eenige jaren vroeger op dergelijke curieuse drukken gevestigd geworden, dan zouden boek en courant mij niet ontgaan zijn. Ik herhaal echter, mij met de volkomenste zekerheid eene Brielsche courant uit het laatst der vorige eeuw met oranje-inkt gedrukt, te herinneren; het spijt mij zeer, haar den heere Biemond niet te kunnen aanbieden. Het feit is behalve als curiosum ook daarom nog al opmerkelijk, dewijl het bevestigt hetgeen in den Ned. Spectator, 1869, n°. 37 wordt aangeduid aangaande de politieke strekking der toenmalige Brielsche courant.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

VRAGEN.

Scheepsbouwkundig teekenen. Na vruchtelooze pogingen wend ik mij eindelijk tot de lezers van den Navorscher, met het verzoek mij werken te willen opgeven, uitsluitend handelende over het scheepsbouwkundig teekenen, zoo wel van houten als ijzeren schepen, liefst met opgave van plaats van uitgave en prijs. Met de opgave hiervan zal men ten *hoogsten* verpligten

A. C. DE GRAAF.

Advertentiën van geboorte enz. in couranten. Wanneer is men begonnen in de couranten de berigten te plaatsen van geboorte, huwelijken en overlijden? E. A. P.

Nic. Blancardus. Ik verneem uit 't levensberigt van Nicolaus Blancardus, dat hij in 1650 aan 't gymnasium te Middelburg den leerstoel der geschiedenis bekleedende, tevens door de staten van Zeeland tot geschiedschrijver dier provincie werd aangesteld. Heeft hij zich ook als zoodanig doen kennen door de uitgave. van 't een of ander werk? Mij is niets van dien aard bekend

J. C. K.

R. Bontius. Regnerus Bontius, hoogleeraar te Leiden in de geneeskunde en lijfarts van prins Maurits en Fred. Hendrik, gaf

in 't licht: Beschrijving van 't beleg en ontzet der stad Leijden 4o. met pl., meermalen herdrukt, 't laatst te 's Gravenhage in 1730. Is dit hetzelfde werk, bekend onder den titel: Het beleg en ontzet van Leijden? welk tooneelstuk, — volgens Witsen Geijsbeek, — langen tijd voor de Leidenaren was, wat Gijsbrecht van Amstel voor de Amsterdammers is? Of is het laatste uit het eerste ontleend? J. C. K.

Genootschap ter spreuke voerende: Hier na volmaakter. In 1815 gaf dit genootschap een bundel zijner werken uit onder den titel: Gedichten van het Genootschap ter spreuke voerende: Hier na volmaakter. Te 's Gravenhage en te Amsterdam bij de gebroeders van Cleef, 1815 in 8o.

In de voorreden wordt de wensch uitgedrukt, dat deze bundel met gelijke graagte als de vorige ontvangen worden moge; maar noch in die voorreden, noch in of onder de verzen welke den bundel vullen blijkt, waar het genootschap Hier na volmaakter gevestigd was. De omstandigheid, dat de gebroeders van Cleef hun boekhandel zoowel te 's Gravenhage als te Amsterdam dreven, belet uit de plaats der uitgave op den titel eene voldoende gevolgtrekking af te leiden en om die reden verzoekt men van beter ingelichten de wetenschap te mogen erlangen, waar dat genootschap gevestigd is geweest. Meerdere bijzonderheden dienaangaande zullen met dankbaarheid ontvangen worden. Il.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Duflos. Onder het portret van David Blondel, hoogleeraar in de geschiedenis aan het athenaeum te Amsterdam in 1650, staat als graveur Duflos. Ik vinde hem niet bij Immerzeel, noch bij Kramm. Was 't soms een Franschman? J. C. K.

De Amazone van Smirna. Door den hollandschen consul de

Hochepied te Smirna werd, volgens zijn schrijven van maart 1727, ten geschenke aan de directeuren van den levantschen handel te Amsterdam gezonden, een marmeren borstbeeld, »verbeeldende, volgens zijn schrijven, de Amasone van Smirna."

Het werd »op een cierlijke pedestal gezet" en in de kamer der directie geplaatst.

Is dit borstbeeld nog hier of daar aanwezig?

LABORANTER.

Prent met kikvorschen. Ruim 40 jaren geleden hing er voor de ramen der plaatwinkels eene groote prent, geheel groen van kleur, verdeeld in een groot aantal vierkanten. Het eerste bevatte den kop van eenen gewonen kikvorsch, het tweede eenen dito, maar de gezigtslijn eenigzins veranderd, en, zoo steeds voortgaande, bevatte het laatste vierkant het hoofd van eenen Apollo. Komt deze plaat nog in den handel vóor, en was het doel den mensch van de kikvorschen te doen afstammen?

Eenig narigt dienaangaande zoude hoogst aangenaam zijn aan ICHNEUTES II.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— s jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang tijdens de oud nederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. HEIJE, *secretaris*.

Nederlandsche toonkunstenaars in Denemarken: Arnoldus de Fine, Arnoldus Arnoldi de Fine, Adriaan Kuckelico, Bonaventura Borchgrevinck, Gregorius Trechoven en Melchior Borchgrevinck.

Dezer dagen mij onledig houdende met het zamenstellen van een schema onzer muziekgeschiedenis, en gevorderd zijnde tot dat

tijdstip, waarin de nederlanders, Eryc van der Putten (Venlo), Hubert Waelrant (Antwerpen), David Mostert (Amsterdam), — zulk een groot aandeel hadden aan de afschaffing der zoo gruwelijk lastige solmisatie (door de invoering eener zevende lettergreep) kwam mij de kapelmeester in deenschen dienst Gregorius Trechovius voor den geest, van wien Gerber in zijn Neues Tonkünstler-Lexicon vermeldt, dat hij, een Nederlander van geboorte zijnde, omstreeks 1700 de syllabe *si* in Denemarken zou hebben ingevoerd.

Dat het jaartal, door Gerber opgegeven, stellig eene eeuw te laat gesteld is, was voor mij aan geene bedenking onderhevig; daar ik echter gaarne iets naders omtrent Trechoven wenschte te weten, wendde ik mij tot mijn vriend mr. J. Soutendam, gemeente-archivaris van Delft en een onzer ijverigste en muzikaalste correspondenten. Het was mij bekend, dat hij in letterkundige betrekking tot een deensch geleerde van nederlandsche afkomst staat en ik verzocht hem dus, zijne goede diensten aan onze Vereeniging te willen verleenen, door zijnen koppenhaagschen vriend te verzoeken, de nasporingen te willen in het werk stellen, die eenig meerder licht omtrent Trechoven zouden kunnen verspreiden. Hij beloofde mij zulks; en slechts weinige dagen later ontving ik door zijne welwillendheid den navolgenden belangrijken brief, die niet alleen omtrent den kapelmeester in questie, maar omtrent nog vijf nederlandsche toonkunstenaars berigten geeft en bovendien omtrent den nog weinig bekenden toestand der deensche koninklijke kapel een vrij voldoend overzigt verschaft.

Ziehier den vertaalden brief:

Koppenhagen, 3 junij 1869.

Waarde en zeer geachte Vriend!

Ik ben thans in staat de verlangde inlichtingen voor uw vriend te kunnen geven en zal een andermaal op uwe letteren van 27 mei antwoorden.

Ook bij ons maakte men veel werk van nederlandsche toonkunstenaars en zangers; en hoewel ons hof in de 16e en 17e eeuw geene vergelijking met het uwe kan uithouden, heerschte er echter op verschillende tijdstippen eene zekere pracht.

In 1559 onder Frederik II (1559—1588) had de koning een luitspeler (Luthschläger) twee zangers, een muzikant en vier trompetters in dienst, waarover, als

directeur, een Nederlander, Arnoldus de Fine, gesteld was. Zijne bezoldiging bedroeg twaalf daalders in het jaar, maar zeker genoot hij voeding, kleederen en huisvesting in het koninklijke kasteel, even als zulks met de andere hofbeambten het geval was. Reeds in 1563—64, toen een zekere Franciscus Marcellus kapelmeester (Sangmester) was, komt Arnoldus als organist voor, en den 8sten mei 1565 verleende de koning aan „zijnen organist Arnoldus de Fine" een kanonikaat aan de hoofdkerk te Roskild. Na de reformatie in 1536 was dit de gewone wijze om de dienaren des konings en de oude hoogleeraren der universiteit te beloonen. Bij brevet van den 5den julij 1571 wordt Arnoldus de Fine tot kapelmeester (Sangmester) benoemd, en op 13 november 1586 vindt men in het protocol der oude kanselarij: „dat het God Almagtig behaagd heeft, onzen kapelmeester Arnoldus „de Fine tot zich te roepen."

Onder de zangers in 1559 komt er een voor met name Adriaan Kuckelico; Adriaan is een zuiver hollandsche naam.

In 1577 was de koninklijke kapel aanzienlijk vermeerderd, en bestond, behalve uit Arnold de Fine als zangmeester, uit Johan Baptista Hans, organist, 3 instrumentisten, 3 violisten en een kweekeling, 4 tenoristen, 4 altisten, 4 bassisten en 8 koorknapen, die den discant zongen.

Arnoldus de Fine had zijn vaderland wegens vervolgingen om den godsdienst verlaten en was naar Denemarken uitgeweken. Zoo als zijne geslachtlijst uitwijst, was hij protestant, en liet eene weduwe, Barbara genaamd, met drie zonen en eene dochter na.

Arnoldus de Fine, gehuwd met Barbara.

Hieronimus Arnoldi de Fine.	Arnoldus Arnoldi de Fine. In een document van 29 julij 1620 noemt hij zich musicus regius, kanunnik te Roskild.	Johannes de Fine, rector der latijnsche school te Elseneur. Id 1609 predikant en later proost te Helsingborg. Gehuwd met Kersten Knudsdotter. Na veel gereisd te hebben, verkreeg hij den doctorsgraad te Giessen en overleed in 1636. Schrijver.	Catharina de Fine, gehuwd met Hans Munthe, predikant te Tikiöb. Beide stierven in 1601 aan de pest.

Arnold de Fine, geboren in 1614. In 1639 doctor en rector der latijnsche school te Bergen in Noorwegen. In 1663 predikant te Fanö. In 1672 bisschop te Trondhjem in Noorwegen en in datzelfde jaar overleden. Gehuwd met Maria Hofman.

Hans de Fine, baljuw in de Norlander in Noorwegen, kwam den 19 april 1689 bij den brand der opera om.	Thomas de Fine, staatsraad.	
	Ferdinand Anton de Fine, in 1807 als president-burgemeester te Bergen gestorven.	Jesper de Fine, burgemeester te Braegnes in Noorwegen.

Den 1sten januarij 1587 werd een Nederlander, Bonaventura Burgrevinck tot ka-

pelmeester benoemd. In hetzelfde jaar wordt Melchior Burgrevinck als instrumentist vermeld.

Onder Christiaan IV (1588—1648) was de koninklijke kapel zeer vermeerderd Zij bestond in 1610 uit een kapelmeester, Gregorius Trechow, die 16 daalders per maand ontving; 16 zangers, waarvan de eerste, Carl Wormser, 16 daalders, drie andere 7 daalders en de overige 5 daalders 's maands ontvingen, acht koorknapen, een luitspeler met 16 daalders 's maands, 15 instrumentisten, waaronder Arnoldus Arnoldi de Fine, „musicus regius" en een zekere Mogens Petersen, die op kosten des konings in Italië zijne muzikale opleiding had genoten.

Gregorius Trechow wordt reeds in 1601 vermeld, maar was stellig reeds eenigen tijd als opvolger van Burgrevinck hier. In 1606 bezat Trechow een kanonikaat te Roskild. Den 14den februarij 1621 staat vermeld, dat Gregorius Trechoffuet (sic) overleden is; Burgrevinck was echter reeds den 30sten januarij 1618 tot kapelmeester benoemd. Deze stierf den 20sten december 1632, maar was reeds vroeger buiten dienst.

Dit is nu alles, wat men hier van deze toonkunstenaars weet.

Uittreksel uit het privaat archief des konings en de rekeningen van het koninklijk huis. DR. J G. BURMAN BECKER.

Uit het bovenstaande ontwaren wij, dat Arnold de Fine in 1559 aan het hoofd der weinig talrijke toonkunstenaars vau Frederik II stond, in 1563 zijne aanstelling als organist kreeg, in 1565 eene kanunniksprove aan den dom te Roskild ontving; den 5den junij 1571 tot kapelmeester benoemd werd en den 13den november 1586 overleed.

Gaarne zou ik zijne geboorteplaats weten, en vooral, of hij een Noord- of Zuidnederlander was; immers als ik het verbazend aantal bescheiden in aanmerking neem, dat sedert een dertigtal jaren voor het groote nederlandsche muzikale tijdvak is aan den dag gekomen, dan vertrouw ik, dat er omtrent de Fine nog wel meerdere bijzonderheden, zijn leven en werken betreffende, zullen bekend worden.

De eenigste muziekale schrijver, die hem vermeldt, is Walther, die in zijn Mus. Lex. slechts van hem zegt:

„Fine (Arnoldus) ein königlicher Dänischer Musicus und Canonicus,"

en verder verwijst naar het, mij onbekende, werk:

Molleri Spicil. Hypomnematum, ad Alb. Bartholini lib. de scriptis Danorum, p. 21.

Zijn zoon Arnoldus Arnoldi de Fine wordt slechts als instrumentist vermeld, *musicus regius*, doch schijnt evenwel een uitste-

kend kunstenaar te zijn geweest, vermits de koning ook hem eene prove te Roskild verleende.

Van den vermelden zanger Adriaan Kuckelico weet ik niets naders bij te brengen; alleen het vermoeden, dat hij naar alle waarschijnlijkheid de Haan zal hebben geheeten, en daaraan den bijnaam van Kuckelico zal te danken hebben.

Dat de heer Burman Becker hem, alléén om zijn voornaam, voor een Hollander houdt, is wel wat kras. Hoewel het onwedersprekelijk waar is, dat in Noordnederland een zeer groot aantal personen den voornaam Adriaan dragen, zoo is hij toch in Vlaanderen alles behalve onbekend; men herinnere zich slechts Adriaan Willaert en den antwerpschen luitenist Adriansen.

De juiste tijd, wanneer Trechoven in deensche dienst is gekomen, blijkt uit de meêgedeelde berigten niet; wel houdt de heer Burman het voor zeker, dat hij reeds vóór 1601 in Koppenhagen was en Bonaventura Borchgrevinck als kapelmeester opvolgde. In 1606 verkreeg hij insgelijks een kanonikaat te Roskild. De 14 februarij 1621 wordt als den dag van zijn overlijden vermeld. Vermoedelijk heeft hij zijne drie laatste levensjaren ambteloos doorgebragt, daar Melchior Borchgrevinck reeds den 30sten januarij 1618 tot kapelmeester werd benoemd.

Behalve Kiesewetter, die in zijne bekroonde verhandeling: Die Verdienste der Niederländer um die Tonkunst, op bl. 40, niets meer dan den naam van Greg. Trechow onder de merkwaardigste mannen van het tijdvak van Orlandus Lassus 1540—1590 vermeldt, heb ik onder de muziekale schrijvers alleen bij Gerber Neues Tonk. Lex. iets betreffende dezen kunstenaar gevonden. Men leest aldaar:

Trechovius, (Gregorius) Kapellmeister zu Kopenhagen um 1700, war aus den Niederlande gebürtig, und brachte die 7te Sylbe, *si*, wenigstens zu Kopenhagen, zu erst in Gebrauch. S. Brunet. S, 32.

De naam des schrijvers naar wien Gerber verwijst, is onjuist: hij moet Ericus Brunnelius zijn, wiens artikel in het Lex. aldus luidt:

Brunnelius (Ericus) Fierdhundrensis, vertheidigte 1728 als Königl. Stipendiarius zu Upsal in Schweden öffentlich seine Anfangsgründe zum Choralgesange und liess sie unter dem Titel drucken. „Elementa musices planae, exercitio academico, ex consensu ampliss. Senat. Philos. in Celeb, Academ. Upsalensi. Sub, Praesidio viri

celeb. M. Erici Burman, Astron. Prof. Reg. et Ord. Facult. Phil. h. t. Decani spectab. Publicae Candidorum Disquisitioni qua par est modestia, sistit Stipendiarius Regius, Ericus Brunnelius Fierdhundrensis. In Audit. Gust. Maj. ad d. 19 Jun. An. MDCCVIII. Upsaliae, Typis Wernerianis." — Gerber zegt verder, dat de schrijver veel belezenheid toont bij het vermelden der oude verbeteraars der Solmisatie in het algemeen en der nieuwe syllaben in het bijzonder, terwijl hij verscheidene tot nog toe in de muz. litteratuur onbekende schrijvers aanhaalt.

Tot mijn leedwezen is mij deze dissertatie onbekend, die mogelijk nog meerdere bijzonderheden omtrent Trechoven kan bevatten, misschien wel zijne geboorteplaats, die tot nog toe onbekend is. Volgens eene mededeeling van Dodt van Flensburg in den tweeden jaargang van het muz. tijdschrift Caecilia over onzen kapelmeester, had hij eene utrechtsche vrouw, Aertgen Guebels genaamd, tot echtgenoot. Na haar overlijden had de koning van Denemarken herhaalde malen de voorspraak van Hunne Hoog-Mogenden bij de Staten van Utrecht ten behoeve van zijnen kapelmeester ingeroepen, die op de nalatenschap zijner vrouw voor zijn onmondig kind aanspraak maakte.

Nog deelt Dodt mede, dat, volgens Gerbert, de Cant. et mus. sacra, II. 338. eene compositie van Trechoven in het: Liber primus thesauri novi. Venet. 1568 te vinden is. Hij schijnt zich dus vroeger, even als zoo vele zijner landgenooten, in Italië te hebben opgehouden en zich op eenen eenigzins gevorderden leeftijd naar Denemarken te hebben begeven.

Ook van Bonaventura Borchgrevinck kan ik niets naders te berde brengen. Waarschijnlijk is hij in Gelderland of Overijsel geboren, alwaar de familienamen, die op *inck* eindigen, menigvuldig voorkomen.

Melchior Borchgrevinck, die den 30sten januarij 1618 tot kapelmeester benoemd werd, en den 20sten december 1632 overleed, was, volgens Printz: Historische Beschreibung der edlen Sing- und Kling-Kunst, cap. 12. § 12., een vermaard componist. In 1606 gaf hij eene verzameling van vijfstemmige madrigalen van de beroemdste componisten van zijnen tijd, in twee deelen in het licht, onder den titel: Giardino nuovo bellissimo di varii fiori musicali sceltissimi. Deze »nieuwe, overschoone tuin van uitgezochte bloemen," bevat werken van C. Monteverde, Leon Leone, Girol. Casati, Christ. Rubiconi, S. Rossi, M. Santini, S. Molinaro, Jacob

de Waert, Gio. Croce, G. B. Colombi, Gabr. Fattorini, T. Bianciardi, Joh. le Sueur, Ben. Pallavicino, G. V. Palma, D. Piet. Mar. Marsolo, Gio. Fonteno, A. Agresta, Francisco Spongia, P. P. Quartiero, Hipp Sabino, Curt. Valcampi, Nic. Gistou, Curt. Mancini, Gio. Piet. Gallo en van Melchior Borchgrevinck zelven.

J. C. BOERS.

Geertruyt Beelaerts en Geertruid van Rotterdam. Ik dank aan den ijver van onzen hooggewaardeerden rotterdamschen correspondent J. P. J. W. Korndörffer onderstaande mededeeling:

Bij het afbreken van den muur en het koepeltje, tegenover het Prins-Maurits-huis in den Haag is gevonden eene hardsteenen zerk, welke, zoo wij wel onderrigt zijn, tot stoep of ingang van het koepeltje diende, en, omgekeerd zoo als zij daar lag, niet deed veronderstellen, dat zij eenmaal het graf van twee vriendinnen dekte. De zerk omkeerende, vond men daarop echter, in het vierkant, dit opschrift:

Hier leyt begraven Geertruit
Beelaerts fraulin. Stierf anno 1538 den 31 Mei
en Juffr. Geertruid van
Rotterdam Sangmeesteresse. Sterfte
1562 den 15den Mei
Deze twee hebben malkanderen
bemint in haar leven
en in de doot en zijn zij niet geschijden:

Waarschijnlijk is die zerk herkomstig uit de hofkapel (thans de R. C. kerk) op het Binnenhof, welke in 1644, door een zwaren brand, zoo als in *de Riemer* staat, ten deele geruïneerd werd. Zij zal toen met andere steenen, bij den opbouw der kapel, opgeruimd, verkocht geworden, en zoo in den tuin van Huyghens gekomen zijn. Behalve dat hèt grafschrift zich door iets eigenaardigs kenmerkt, dat nu nog, na een tijdsverloop van zoo vele jaren, het medegevoel opwekt, bevat het ook iets merkwaardigs. Wie was Geertruyt van Rotterdam, de zangmeesteresse? Dat zij als zoodanig moet hebben uitgemunt, mag men onderstellen uit de vermelding in dit opschrift, dat zij *jufvrouw* werd genoemd. Immers dit bewijst, dat zij, òf, zoo als Geertruyt Beelaerts, van aanzienlijken huize was, òf zich als zangmeesteresse het aanzien had verworven, dat zij met eene onderscheiding werd vereerd, welke toenmaals naauwelijks aan burgemeestersvrouwen werd toegekend. Zeker is het, dat de toonkunst in de 16de eeuw hoog in de waardeering van allen, die op beschaving prijs stelden, stond aangeteekend, en de kleine bijzonderheid, welke wij hier mededeelen, wenschen wij hartelijk dat leiden mag tot het opsporen en het doen kennen eener aan ons althans, tot dusver, onbekende verdienstelijke zangmeesteresse.

Ik vraag met te meer aandrang onze correspondenten en vrienden om verdere nasporing, wijl ik daardoor den grond hoop te leggen tot eene afzonderlijke »*Ehrenpforte*" (gelijk Mattheson het zou genoemd hebben) voor de *nederlandsche* vrouwen en jonkvrouwen, die zich op 't gebied der toonkunst onderscheiden hebben. Gebood niet reeds de hoffelijkheid, dat we hiervoor een eigen gedenkteeken stichtten, de erkentenis aan de thans levende, nederlandsche vrouwen, die ons zoo krachtig steunden en steunen, zou er ons reeds van ganscher harte toe nopen. HEIJE.

TAALKUNDE.

Familienamen met den uitgang meijer, (vgl. XIX, bl. 44 en 204). De volgende namen met dezen uitgang zijn mij nog voorgekomen: Bastmeijer, Pfaffemeijer, Geersmeijer, Ridmeijer, Scheidmeijer, Steenmeijer. P. FRET.

Begrijpen, (vgl. XVIII, bl. 331; XIX, bl. 458). »*Zoo iets kan ik mij niet begrijpen.*" is eenvoudig een aanwensel. voor »zoo iets

kan ik (maar) niet begrijpen"; even als sommige (niet ongeleerde, noch onbeschaafde) menschen plegen te zeggen: »ik heb daar niet OP tegen," terwijl dat woordeken OP toch overbodig is en de zin onnederduitsch maakt: en gelijk men ook wel leest van: »geen vaderlijke zorg kan opwegen TEGEN het gevaar &c" terwijl het duidelijk zijn moet: »geen vaderlijke zorg kan het gevaar opwegen &c." Het woord TEGEN is hier blaarblijkelijk verkeerd, hoe gewoon men ook is aan het gebruik er van.

Rosendaal. TYDEMAN.

Schutten, (vgl. XIX, bl. 544). Scheltema schrijft in zijne verhandeling: Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen (Geschied- en letterkundig Mengelwerk IV, 3, 165): »In Holland en misschien ook in andere provinciën, moet reeds vroeg de zucht bestaan hebben (nam. bij de bruiloftsgasten) om door allerlei vonden den weg voor het jonge paar naar de slaapkamer moeijelijk te maken, zoodat er zelfs plaatselijke keuren bestaan tegen het »rapen van de Bruid" en het »*schutten* van den Bruidegom", zoo als men dit noemde.

Hiermede is de vraag van D. W. beantwoord. Trouwens het woord *schutten*, eig. door middel van een schut, dat ergens voorgeschreven wordt, afweren (Weiland) heeft de algemeene beteekenis weren, stuiten (Dez.). Menigmalen vindt men ook gewag gemaakt van het schutten (stuiten) der geboden (huwelijksafkondigingen), en de pas getrouwden worden gedurende den dag der huwelijksvoltrekking veelal nog »bruidegom en bruid" genoemd. Indien men dus in oude archiven of derg., niet als in dat van D. W., van het schutten van »nieuwgetrouwden", maar van het schutten van bruidegom en bruid leest, zal uit den zamenhang moeten blijken of men bedoelt waarover art. 114 volg. Burg. Wetb. handelt, dan wel over den min kieschen moedwil van bruiloftsgasten. H. M. C. V. O.

Schutten der nieuwgetrouwden. Dit ziet waarschijnlijk op eene gewoonte in Gelderland, bepaaldelijk in den zoogenoemden Achterhoek. Als onder den boerenstand, een jeugdig paar de huwelijksfuik wil binnenstappen, wordt op een bepaalden tijd, door

den bruidegom, de bruid afgehaald, met een of meer open boerenwagens, meestal gevuld met jolige jongelui van beiderlei geslacht, voorzien van witte zakdoeken, waarmede hevig wordt gewuifd, verder gezongen, of liever uitgegalmd, allerlei stichtelijke (?) liedekens. Komt men een buurschap of dorp dóór, dan ontmoet men hier en daar slagboomen, die den wagens het verder rijden beletten; dat noemt men *schutten*, en de vooruitgang wordt niet toegestaan, vóór dat het volk, dat bij den slagboom geschaard staat, op jandoedel (jenever) getracteerd is, waarvan eenige volle flesschen in den voorsten wagen geschaard staan. Ten huize der bruid worden de gasten mildelijk getracteerd op koffij, met schinke, stoete en krintenweggen. Nadat zich elk behoorlijk heeft voorzien, word de terugreis aanvaard met bruid en bruidegom op den eersten wagen, om ten huize van den laatstgenoemden bruiloft te vieren (hier *broedlagte* genoemd). Op de terugreis hebben dezelfde vertooningen plaats en kan het bij 't *schutten* wel eens ongeregeld toegaan. De jongeluî op de wagens zijn echter meer bedaard, want: plenus venter non cantat libenter!" — Als jongen heb ik zulk een togt eens meê gemaakt, waarvan mij de beelden nog levendig voor den geest zweven, als ik er aan denk, ofschoon het p. m. 60 jaren geleden is. Of hier nu 't *schutten* waar D. W. naar vraagt, bedoeld wordt, durve ik niet beslissen.

J. C. K.

VRAGEN.

Woeker Woekeren. In de geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen van Karel Verschelde (Brugge 1867) tref ik op den platten grond der stad een gebouw aan dat de Woeker heet. Vergeefs zoek ik het in den tekst. Wat is het? Lombard? Bank van leening? Wisselbank? Onder meer heeft Kiliaan usurarii taberna. Daardoor werd mijne aandacht gevestigd op een werkwoord in Zeeuwsch Vlaanderen, met name te Aardenburg, Eede, Heille en welligt elders nog in de volkstaal levende, het werkwoord woekeren, wel te onderscheiden van woekerwinst behalen.

Allerlei ongedierte als veldmuizen, waterratten en vleermuizen

woekeren in ruigte, donkere vochtige plaatsen, oude gebouwen, ruïnes, en dgl.. 't Is dus verwant met woekerplanten, die op andere planten, rottende stammen, vochtige plaatsen enz., groeien. Doch 't wordt ook overdragtelijk gebruikt: van landloopers en bedelaars, beruchte vrouwspersonen en dergelijke voorwerpen waarvan men in lang niet gehoord heeft, zegt men, zij *woekeren* zeker in deze of gene garnizoensplaats, die of deze zeehaven. Komt het woord in dezen zin ook elders voor? G. P. ROOS.

Spreekwijze: het is boter aan de galg gesmeerd. Vanwaar deze spreekwijze? E. A. P.

Deken. Vanwaar de benaming *deken*, waarmede eene ambtsbetrekking bedoeld wordt, die zoo wel in kerkelijke als in politike betrekking wordt waargenomen? E. A. P.

Korte metten maken. Zoo meende ik, dat de spreekwijze luidt, ontleend aan den vroegen morgendienst in de Roomsche kerk, de *matutina*, in *metten* veranderd bij het volksgebruik. Maar nu las ik dezer dagen ergens: ik zal er korte wetten mede maken. Men vraagt dus of dit de eigenlijke ware uitdrukking is, of eene verkeerde? De bedoeling: ik zal er mij spoedig van afmaken, blijft dezelfde. De oorsprong der spreekwijze zou verschillen.
E. A. P.

Metworst. Deze laatste vraag brengt mij het woord *metworst* in de gedachten. Wat beteekent dat *met?* E. A. P.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Quadt van Wickraedt. (Vgl. XIX. bl. 483.) Uit eene m. s. genealogie zonder wapens van dit geslacht in mijn bezit, extraheer ik het volgende:

De familie Quadt, waarvan verscheidene branches zich zoo in Duitschland als in de Nederlanden bevinden, als Quadtran, Eller,

Vorst, Isengard, Hardenberg, Raide Wickradt, Gatrop, Buschfeld, Olbrick, Stadechen, Huckeswagen, Thomberg, Lanscroon, Meyl, Koningsfeld, Quad-fassel, Rhendorf, Oberwinten, Flammenstein, Windeck, Erenberg en andere, vestigde zich ook omstreeks 1500 in Frankrijk toen Nicolaas van Q. (2de zoon van Lutter v. Q. heer v. Hardenberg, Vorst etc. ridder 1464 en Elisabeth vrijvrouwe van Saffenberg) de heeren v. Q. in dat land voortplantte.

Johan v. Q. heer v. Rechem, Creutzberg, Wickradt, geïnvesteerd met Wickradt 1522: tr.

1°. Anna van Gelder tot Grunsfoort, dr. van Reinier v. G. tot G., drost op de Veluwe en Alidt Schenk van Nideg vrouwe tot Aerssen en Walbeek.

2°. Anna Barbara v. Flodorf tot Lenth, dr. van Willem v. F. en van Odilia van Hoemen tot Odenkirchen.

Uit het eerste huwelijk:

1°. Diderick v. Q., heer van Wickrat, erfhofmeester des furstendoms Gelre en in de ridderschap van Nijmegen 1572 geïnvesteerd, 1570 getr. met Maria van Flotorf, dr. v. Johan v. F. en Maria van Nesselrode.

Van deze stammen Quadt v. Wickeradt of Wickraet.

2°. Willem van Q. geh. Barbara of Johanna v. Flodorf, zuster v. de voorgaande.

Van deze stammen Quadt tot Grossen-Bullesheim.

Uit het tweede huwelijk:

3°. Willem v. Q. geh. Dorothea v. Löe, was heer v. Rechen tot Seppenbroek.

Van deze komen Quadt, heeren v. Rechem.

4°. Stephen v. Q. geh. 3 maal o. a. met Alith v. Wachtendonck en daarna met Susanna v. Quadt tot Lanscroon en Flamersheim.

Van deze komen Quadt tot Creutzberg.

5°. Elisabeth v. Q. geh. Rutger van en tot Scholler.

(Diderik Q. v. W. en Maria Flotorf hadden o. a. eenen zoon Diderik Q. v. W. in de riddersch. v. Nijmegen 1595.)

Beschreven in de ridderschap van Nijmegen.

Diderik Q. 1708.
Johan Q., heer te Wijkradt, Willem, Fredrik, Lotharius en Bartram Q. 1627.
Willem Thomas Q. 1642.
Fredrik Q., vrijheer v. Wijkradt, 4 dec. 1644.
Willem Thomas Q. 1649.
Lotharius Stephanus Q. v. W. 1671.
Fredrik Willem van Q. tot W. 1716.
Willem Otto Fredrik v. Q. tot W. genaamd Heyden 1752.

16 kwartieren van Charlotta Dorothea v. Q. tot W. chanoines tot Froudenberg, dochter v. Frederich Wilhelm van Q., heer v. W. en Ottenetta Wilhelmina van Heiden tot Bruck.

Quadt v. W. — v. Gent. — Torck. — v. Merode. — Morgan. — v. Giessen.— v. Wilich. — v. Gent. — v. Heiden. — v. Schwerin. — v. Wilich. — Quad v. W. — v. Ketler. — v. Schabbendorf. — v. Q. v. Seppenbr. — Torck.

Uit welken kwartierstaat de volgende fragment-genealogie is op te maken:

Bertram v. Q., heer v. W. tr:
Anna van Morgan.

Willem Thomas v. Q. heer van W. tr.
Maria Johans dr. Tork v. Nederhemert.

Willem Bertram v. Q. tot W. en Swanenburg tr. Maria Cornelis dr. v. Gent, erfvrouw van Loenen en Sever....?

Ermgard Maria v. Q. tot W. tr. Otto rijksgraaf v. Schwerin Ottoszoon.

Frederik Wilh. v. Q. heer v. W. tr.

Louise Charlotta Gravin v. Schwerin tr. Johan Sigismund Wilhelm v. Heiden tot Bruck Frederikszoon.

Ottonetta Wilh. v. H. t. Bruck.

Charlotta Dorothea v. Q. tot Wickradt.
chanoines v. Froudenberg 1744.

16 kwartieren van Carl Wilhelm van Q. 1732 tr. Geertruid v. Nagel tot Ampsen.

Quadt. — v. Huchtenbroek. — Bilandt-Diepenbroek. — Loe. — Heiden. — Wilich. — Oy. — Heiden. — Diepenbroek. — Ketler. — Quadt. — Ketler. — Diepenbroek. — Ketler. — Bilandt.

Waaruit deze fragment-genealogie (met bijvoegingen):

Willem v. Q. tr:

Dorothea v. Loe transporteert Rechem naar Harmen van Lijnden en verkrijgt Soppenbroek en eenige landen nabij Bacharach.

Willem v. Quadt, heer v. Zoppenbroek, Velde en Brochout drost v. Dinxlaken, geb. 17 junij 1586, † 1659, tr. Christina Barbara v. Bilant (dr. v. Roeleman, vrijheer v. Biland tot Spaldorp en Halth en Johanna v. Wilich, tot Nuet,) zij † 8 febr. 1686.

Willem Roleman v. Q., heer tot Zoppenbr., verkocht Velde en kocht Meiderich, daardoor beschreven in de riddersch. v. Cleef 20 julij 1655, drost te Dinxlaken, overste te paard bij het holl. leger, † 11 sept, tr. Janna Catharina v. Bilant dr. v. Arnold Adriaan v. B. tot Halt en Agnes Anna v. Ketler, zij † 13 dec. 1710, oud 77 jaar.

Zijne quartieren: Quadt. — Bilandt. — Lohe. — Wilich. — Flodorf. — Wachtendonck. — Nesselrode. — Cullandt.

Ludwich Alexander Roleman v. Q., heer v. Meiderich, drost te Dinxlaken, Wesel en Schermbeek, vice-president bij de regering te Cleve, K. Pruiss, geheime staats-minister in de riddersch. v. Cleve 5 nov. 1695, verkoopt Zoppenbr., st. te Cleve 14 maart 1745, oud 70 jaar, tr. 1°. 15 mei 1696 Albertina Sibilla v. Huchtenbroek tot Gatrop, dr. v. Albrecht Georg. v. H. t. G. en Geertruit Sophia v Diepenbroek tot Empel, zij † 26 april 1701, oud 22 jaar.

tr. 2°. .. dec. 1702 Louise Sophie Dorothea gravin v. Willich en Lottum dr. v. Philip Carel graaf v. W. en en Maria Dorothea, vrijvrouw v. Schwerin zu Landsberg.

Hij had uit beide huwelijken niet minder dan 15 kinderen, namelijk 1°.

Willem Albrecht Johan Carl Friedrich, vrijheer v. Q. van Wickradt en Huchtenbroek, erf- en gerigtsheer van Gatrop, koninkl. pruiss. overste luitenant te paard, 22 dec. 1718 in de ridderschap v. Cleve, tr. 1721 Sophia Albertina gravin v. Wilich en Lottum dr. v. Philip Carel gr. v. W. en L. en Maria Dorothea, gravin v. Schwerin tot Landsberg, † 5 sept. 1723 in het kraambed met een doode dochter in haar 26ste jaar,

tr. 2°. 10 febr. 1726 Hermina Charlotta v. Heiden tot Ootmarsum, dr. v. Johan Sigismund v. H. en Maria Louisa v. Diepenbroek tot Impel.

Zijne kwartieren: Quadt. — Huchtenbroek. — Bilant. — Diepenbroek. — Loe. — Heiden. — Wilich. — Oy. — Heiden. — Diepenbroek. — Ketler. — Quadt. — Ketler. — Diepenbroek. — Ketler. — Bilant.

Uit dit huwelijk werden geboren:

1°. Louise Charlotta v. Q. geb. 1727.

2°. Charlotta Wilmina v. Q. » 1729, kort na de geboorte overleden.

3°. Leopold van Q. » 1730.

4°. Carl Wilhelm v. Q. » 1732 erf- en gerigtsheer v. Gatrop, tr. Anna Louisa Maria Elisabeth Geertruid v. Nagel tot Ampsen, dr. v. Hendrik Jacob v. N. t. A. en van Anna Dorothea Christina Albertina v. Heiden tot Ootmarsum, waarbij Sophia Charlotta Elbertina v, Quadt.

5°. Sophia Charlotta v. Q. geb. 1734.

6°. Henrietta Charlotta v. Q. » in maart 1736.

7°. Friedrich Wilhelm v. Q. . . . . overl. jong.

8°. Otto Lodewijk v. Q. geb. 1740, luitenant colonel in het regement v. den prins v. Baden, tr. . . . . . v. Heeckeren tot Brandsenburg.

2°. Albertina Louisa Sophia Christina v. Q., tr. 1720 Carl Philip Christiaan, vrijheer v. Wartenleben zu Exten, hij † 7 mei 1744.

3°. Carl Sigismund v. Q., vendrig, overleden te Berlin 26 januarij 1717.

4°. Johan Christiaan Roeleman v. Q., geb. 12 oct. 1699, domdeken te Colberg, kon. pruiss. generaal majoor en overste over een regiment te voet, 10 oct. 1756 in een slag in Bohemen verwond, † eenige dagen later, tr. 13 nov. 1732 Hermina Margaretha v. Wartensleben, dr. v. Simon Elmerhausen, vrijheer v. W. zu Exten en Anna Sophia v. Comberg zu Kleinen Eckel, zij † 27 januarij 1755, 61 jaar oud, waarbij:

a. Elisabeth Sophia Anna Albertina v. Q., geb. 10 sept. 1734, tr. 25 julij 1756 Diderich Christoph Gijsbert Bernd, vogt van Elspe tot Westhemmerde, Waldmanshausen enz.

b. Conradina Dorothea Charlotta v. Q., geb. 9 aug. 1736. geh. . . . . . graaf v. Wartensleben, colonel.

c en *d.* 2 kinderen zijn jong †.

Uit het 2de huwelijk:

5°. Carl v. Q., geb. 22 aug. 1705.

6°. Ludwig Alexander v. Q., geb. . . . . pruiss. majoor bij de infanterie regimenten van den prins van Hessen-Cassel.

7°. Sigismund van Q.

8°. Friedrich Wilhelm v. Q.

9°. Ludwich v. Q.

10°. Ferdinand v. Q.

11°. Alexandrina v. Q.

12°. Sophia Charlotta Maria v. Q., geh. Friderich graaf van Fruchsel.

13°. Amalia Wilhelmina Albertina van Q., † 15 mei 1738, oud 24 jaar.

14°. Flora v. Q.

15°. Nog eene dochter.

Ter zijde der genealogie staat eene aanteekening, t. w.: »men heeft graeven v. Quadt Hern van Wickradt."

Z.

Familie Scheidius (vgl. XVII, bl. 63, 120, 190, 284, en XVIII, bl. 633). Tot aanvulling kan ik nog mededeelen, dat Everardus Scheidius, Arenac. Gelr. S.S. Min. Candid. den 4 junij 1765, na eene Dissertatio ad Canticum Hiskiae. Jes. 38: 9—20, tot theol. doct. werd bevorderd. (Boekz. junij 1765, bl. 783—784).

Jacob Scheidius, admis juin 1776, sermon Breda sept. 1786, mort 21 juin 1801. (Réglem. du Synode des Eglises Wallonnes; Rotterdam 1793).

Jacob Scheidius, waalsch pred. te Nijmegen, ber. 10 sept. 1792 bij die gem. te Delft; afsch. te Nijmegen 11 nov. 1792 met 1 Thess: 5: 23 en bevest. te Delft 25 dito door ds. J. C. Souchay, w. pred. te Leiden, met 1 Thess. 2: 4, intr. met Joh. 15: 16. (Boekz. sept. nov. en dec. 1792.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Familie Scheidius. Deel XVII bl. 190, 2e kolom, 27e regel van boven, alsook op bl. 284, 1e kolom, 14e regel van onderen, en 2e kolom, 9e regel van boven staat: Pieter Hendrik van Teylingen, moet zijn: Cornelis Jan van Teylingen. Hij was de eerste echtgenoot van Petronella Hendrica Scheidius, welke na zijnen dood hertrouwde met Godefridus Buys. Waar en wanneer had dit laatste huwelijk plaats?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Chevallerau (vgl. XIX, bl. 107 en 423). Wilhelmus Chevallerau, geb. te Spaarndam, werd prop. bij de class. Haarlem 19 junij 1764. (Boekz. junij 1764.) Als prop. te Maaslandsluis, ber. tot pred. te Diepenheim den 22 oct. 1765. (Boekz. nov. 1765.) Hij vierde te Ommen den 25 mei 1791 gedachtenis van zijnen 25jarigen evangeliedienst bij 3 gemeenten, met Hand. 26: 22—23, en ter zelfder plaatse den 26 mei 1816 van 50jarigen dienst, met Ps. 71: 17—18. (Boekz. junij 1791 en junij 1816.)

Wegens Overijsel was hij legerpredikant, van 23 febr.—23 nov 1794. (Boekz. dec. 1794.) Hij werd emeritus bij Z. M. besl. van 30 junij 1817 en overleed in 1818. (Boekz. oct. 1817 en mei 1818. Zie ook: Moonen, Naamketen van Overijssel, bl. 17 en 69, en Brans, Kerkel. Regist. van Z.-Holl., bl. 157.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Rambonnet (vgl. XV, bl. 350, XV, omslag n°. 6, vraag IX, en XIX, bl. 424). Jean Jaques Rambonnet, w. pred. te Kampen, ber. bij die gem. te Utrecht den 2 januarij 1752; afsch. te Kampen 2 julij 1752 met 1 Petr. 5: 10; bevestigd te Utrecht door ds. Jean Louis la Combe met Hand. 20: 28, intr. met 1 Tim. 3: 2*a* (Boekz. januarij en julij 1752). Hij overl. te Utrecht den 17 maart 1768 na eene kortstondige ziekte. (Boekz. maart 1768).

Johannes Jacobus Rambonnet, geb. 1793, werd cand. N.-Holl. 1817, pred. te Eemnes binnendijks 1 maart 1818, te Hillegom 1830, te Kampen 1832, emerit. 1866. (Naamregister der Predikanten.) Hij werd cand. N.-Holl. 1 aug. 1817, ber. te Eemnes binnen 15 oct. 1817, en bevest. ald. 1 maart 1818 door prof. Heringa, met Marc. 6: 30, intr. met 2 Cor. 4: 7. (Boekz. aug. en nov. 1817 en maart 1818.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Buijs. (Vgl. VI, bl. 268; VII, bl. 155; XVI, bl. 29, 186, 320; XVII, bl. 120 en 189). Tot dit geslacht. waarnaar gevraagd wordt Nav. VI, bl. 268, behooren *alleen de* personen vermeld dl. VII, bl. 155, XVI, bl. 29, en die, welke voorkomen in het artikel Mr. Pieter Avenhorn (vgl. dl. XVI, bl. 314); de overige die vermeld zijn van den naam van Buijs, behooren niet tot bovengenoemd geslacht, hetwelk tot wapen voert: doorsneden: 1 in zilver eene lelie van keel, 2 in lazuur een gouden zespuntige ster. Cimier: de lelie; dekkleeden zilver en blaauw. — Nicolaas Buijs, waarnaar speciaal gevraagd wordt door Z. (XVI, bl. 29) en die ook tot dit geslacht behoort, geboren te Grave, augustus 1706, werd 13 november 1729 predikant te Sambeek, emeritus 1780; hij is gehuwd geweest met Maria Verhorst, dochter van den toenmaligen burgemeester van de stad Grave en overleed te Sambeek 1 augustus 1788.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik, V. D. N. opmerkzaam te maken en te vragen of het geene schrijffout is, dat hij in dl. VII, bl. 155 heeft opgegeven, dat Petrus Buijs (broeder van Nicolaas Buijs) 18 julij 1744 als predikant te Grave bevestigd zoude zijn? Mijne aanteekeningen en ook de Boekzaal van 1781,

waarin eene levensbeschrijving van hem voorkomt, geven het jaar 1745 op; ik verzoek hem, te mogen weten waaruit die opgaven geput zijn.

Ook de heer R. J. P. heeft zich vergist (vgl. XVI, bl. 314).

1°. Deze Michaël Buijs overleed 17 september 1781, en *niet* 16 september.

2°. Zijne dochter Cornelia Alida werd geboren 7 november 1781 en *niet* 6 november.

Voorts in dl. VI, bl. 268 moet in plaats van Altona, *Altena* en in plaats van Samuel van Hals, Samuel van *Huls* zijn. — Sara van Huls, gedoopt te 's Gravenhage, 6 junij 1650, waarover daar ter plaatse ook gesproken wordt, was niet de dochter maar de *zuster* van mr. Samuel van Huls, die burgemeester en schepen van 's Gravenhage was (geboren te 's Gravenhage, 26 october 1655). Hun beider vader Samuel van Huls Willemszn., geb. te Delft 17 mei 1596, was vroedschap te 's Gravenhage, secretaris te velde en secretaris van Z. D. H. den prins van Oranje en gehuwd te Delft 14 julij 1649 met Sara Maria Le Maire.

De heer J. C. v. W, wordt nog verzocht de aanteekeningen mede te deelen, voorkomende in de gedichten van Strick van Linschoten, waarvan hij in dl XVII. bl. 120 spreekt. Ik wilde gaarne weten, of zij op deze familie Buijs betrekking hebben.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Thomas van Hogendorp te Leiden a°. 1563—1575. Uit het geslachtregister van Hogendorp [1] in 1867 door den archivaris van

---

[1]) Dit geslacht komt in de Thes. Rek. van Leiden 1449 reeds voor, alwaar men leest: „Symon Jansz. gesent tot Haarlem aen Thomas van Hogendorp om „die gelden van Texel, en was uyt ij dagen, hem 's daechs gegeven vi pl. facit. xvi β."

Item. Gegeven Thomas van Hogendorp van dat hij die C. ℔. van Texel van de termijnen van Kersavont betaelt heeft van de halve bede voor zijn arbeyt en moeyenisse Lxxx plack facit v℔. viβ. viiis.

In eene loterij-rekening ten behoeve van Leidens finantiën gehouden in 1504 komen voor Albrecht, Cornelis, Thomas, Willem, Floris en Ellsabeth van Hogendorp, die in 1528 naar Haarlem vertrok.

Rotterdam den heer J. H. Scheffer uitgegeven, blijkt, dat Thomas van Hogendorp een zoon was van Albrecht v. H. en Soetje Storm, fol. 11—12. Verder dat hij tot vrouw had Clementia Canter, dat zij in 1556 te Amsterdam in de Oude kerk, en hij in 1575 te Leiden in de St. Pieters kerk werd begraven.

Het is mij nu gebleken dat genoemde Thomas werkelijk te Leiden heeft geleefd; en ofschoon hij niet onder de ingeschrevene poorters voorkomt, is het zeker dat hij op den 1 februarij 1563 twee huizen naast elkander gelegen, op de Pieterskerkgracht heeft gekocht.

Het kleinste huis verkocht hij op den 1 september 1572 aan Dirk Cobel van der Loo. Na zijnen dood in 1575, hebben zijne kinderen [1]) het grootere huis op den 1 mei 1577 verkocht aan jonkh. Adriaan van Zwieten.

Hij heeft dus het beleg en ontzet van Leiden bijgewoond, zoo als blijkt uit de volkstelling van Leiden van aug. 1574, uitgegeven door J. van Vloten in diens aanteekeningen op het Beleg van Leiden, fol. 63, waaruit men ziet, dat Thomas van Hogendorp toen op de Pieterskerkgracht woonde en zijn huisgezin uit 4 personen bestond.

Volgens het register van het weekgeld van a°. 1566, betaalde hij in die heffing 2 stuivers in de week. Het is waarschijnlijk, dat Thomas van Hogendorp eenige jaren na den dood van zijne vrouw uit Amsterdam naar Leiden is overgekomen. Wat daarvan de oorzaak geweest is, bleef mij onbekend, even als zijne betrekking hier ter stede.

Intusschen heeft de regering van Leiden in 1582 een schoon getuigschrift ten behoeve van de kinderen van wijlen Thomas van Hogendorp afgegeven [2]); het luidt aldus:

»Op 't versouc van de erfgenamen van Thomas van Hogendorp van te hebben voldoening van L gl. bij haerl. zaliger vader aen handen van Jacob Ysbrantsz., van VI gl aen handen van Hendrick van Brouchoven en van X gl. aen Joost Willemsz. Porsman res-

---

[1]) In den opdragtbrief komen alleen voor, Albrecht en Simon van Hogendorp. c. s.

[2]) Gerechtsdagboek, A. fol. 153.

pectivelic geleent en wechgenomen te worden, dat hun vader zaliger gedachte, als *fugitijf* zoude zijn gestelt, *daer hij ter contrarie binnen dezer stede is overleden.* »Is geappostilleert. Naerdemael »Schout Burgemeesteren en Schepenen deser stede Leyden ken»nelic is dat Thomas van Hogendorp hem ten uytersten toe als »een goet en vroom patriot binnen deser stede met een (eenige?) »zijner zonen heeft gedragen, en zij ooc genouchzame onder»richtinge hebben van de getrouwicheyt der andere erfgenamen, »in voege dat de annotatie *van fugitijf* door misverstant en quade »onderrichtinge moet zijn gedaen, zoo hebben zij de erfgenamen »daervan de jegenwoordige verclaringe wel willen mede deelen »om hem te strecken daer het van noode wert."

Verder gelastte de regering, dat, er met de erfgenamen zou worden afgerekend. Deze vereffening heeft werkelijk in 1582 plaats gehad; want uit het daarvan nog bewaarde register blijkt, dat Thomas in twee leeningen had opgebragt *f* 56, maar dat hij nog schuldig bleef wegens zijn huis en het weekgeld *f* 5 en 9 *β*., zoodat de erfgenamen *f* 50 en ij *β*. te goed hadden.

Hiervoor kiezen zij eenen losrentebrief, waarvan de jaarlijksche rente 3 gl. 3 *β* en 13 penn. bedroeg.

Op bladz. 14 van genoemde genealogie wordt gezegd, dat zijn zoon mr. Gijsbert, tweemaal gehuwd is geweest; eerst met jonkv. Josina Oem van Wijngaerden en naderhand met Maria van Abbenbroek. Dit is zeker niet goed; want bij den ontvang van zekere renten te Leiden in 1586, wordt zij Josina O. v. W. wed. van mr. Gijsbert van H. genoemd, zoodat zijne eerste vrouw misschien Maria van Abbenbroek zal zijn geweest.

Onder de zonen van Thomas van H. wordt op bl. 14 genoemd Pieter (geboren 1545?) gehuwd met Aeltje Plus.

Ik ken geene familie Plus, doch het is mij duidelijk gebleken dat zij (Alijt) eene dochter was van Philip Nan en Weyntje Adriaensdr. van Blokland [1]). Eene dochter. Sophia van Hogendorp

[1]) Groot bewijs van de Weeskamer te Leyden fol. 363. 25 feb. 1600. Compareerden Pieter Joosten de Bye, in het Hoppenvat, borg voor Joost Adriaensz. van Warmont den vader, als getrouwd hebbende Sophia van Hogendorp, nu oud 21 j. eenig nagelaten weeskind van Pieter van Hogendorp, geteeld aen Alijt Nan Philipsdr. alsmede Wijntje Adriaensdr. van Bloklant haer grootmoeder van moeders zijde.

uit dat huwelijk geboren, huwde in 1599 met Joost Adriaansz. van Warmont [1]).

Het geslacht Nan was uit Dordrecht afkomstig. Philip Nan en zijne vrouw Wijntje Adriaansdr. van Blokland schijnen zich te Leiden in 1551 gevestigd te hebben.

Eenige van Hogendorpen hebben aan de Leidsche academie gestudeerd. o. a.

3 aug. 1577.	Simon Hogendorp, juris. stud. in 1578 reeds vertrokken.
4 julij 1590.	Elandus Hogendorp, van Rotterdam, reeds in 1592 vertrokken.
8 oct. 1625.	Daniel Hogendorpius van Rotterdam, oud 21 jaren st. juris.
»	Leonardus Hogendorpius van Rotterdam, oud 20 jaren med., komt in 1640 als med. docter voor.
14 sept. 1628.	Johannes Jacobusz. Hogendorp van Alkmaar, oud 18 j.
28 febr. 1642.	Hendrik Hogendorp van Rotterdam, oud 20 jaren stud. juris.
26 mei 1657.	Antonius Hogendorp, Holsatus, oud 25 j.
17 mei 1645.	Theodosius Hogendorp van 's Gravenhage, oud 20 j. woont bij zijne moeder.
18 junij 1647.	Casparus à Hogendorp van Woudrichem, oud 20 j. stud. juris.
17 mei 1669.	Theodorus Hogendorp, Westfrisius, oud 23 jar. stud. theol.
21 oct. 1674.	Willem Hogendorp van 's Gravenhage, oud 20 jaren, stud. juris.
20 febr. 1676.	Cornelis Hogendorp van Amsterdam, oud 14 j.
10 aug. 1682.	Carolus Hogendorp van Amsterdam, oud 18 j. woont bij zijne moeder op de Breestraat.

[1]) Aangeteekend te Leiden 7 junij 1599 Joost Adriaensz. van Warmont, jm. van Leyden, vergezeld met mr. Isaak Nicolaas (Swanenborg) zijn oom; met Sophia van Hogendorp Pietersdr. (met attestatie van Amsterdam).

Deze Sophia van Hogendorp is den 17 oct. 1620 in de Pieterskerk begraven, denkelijk in het familiegraf van Thomas van Hogendorp.

In 1619 is daar ook begraven de vrouw van Jan Jansz. van Hogendorp.

25 sept. 1705. Gothofridius Hogendorp van Ilpendam, oud 20 j. stud. theol.

10 maart 1707. Johannes Hogendorp, oud 18 jaren, woont bij, zijne moeder, enz.

Theodorus Hogendorp werd in 1671 als proponent naar Opperdoes beroepen; in 1684 naar Ilpendam, waar hij in 1707 overleed.

Te Amsterdam zijn de volgende huwelijken voltrokken:

Aangeteekend 5 oct. 1585. Hogendorp (Pieter Thomasz.) oud 40 jaren, wedr. van Aeltje Philipsdr. (Nan) met Elisabeth Foyens wed. van Hans Moer.

» 24 jan. 1598. Hoogendorp (Symon van) wedr. van Mary Elbertsdr. met Judith Arentsdr. oud 22 j. geassisteerd met Arent Geurtsz. en Annetjen Douwes haer vader en moeder.

» 25 aug. 1600. Hooghendorp (Cornelis Lenaertsz. van) oud 20 j. met Hillegond Daniels (van Malsen) oud 22 jaren geassisteerd met Styntgen Ysbrands haer moeder

» 23 nov. 1600. Hogendorp (Hans van) Albertsz. van Antwerpen, oud 30 jaren, geassisteerd met Pieter en Symon van Hogendorp zijne oomen met Maria Griet Jansdr. oud 18 j. geassisteerd met Jan Claes Stroock en Aagje Elberts haer vader en moeder.

» 20 nov. 1610. Hogendorp (Jacques van) van Antwerpen, oud 24 j. geassisteerd met Sussanna Caluaert (?) zijn moeder met Sussanna du Pine oud 18 j. geassisteerd met Anna Goverts haer moeder.

» 2 maart 1662. Hogendorp (Willem) van Amsterdam, oud 27 jaren, ouders dood, geassist. met zijn oom Albert van Eyselmuyden

	met Margrieta Swaens van Amsterdam wed. van Johannes Poulie geassisteeerd met haer moeder Lysebeth Swaen.
Aangeteekend 29 sept. 1692.	Hogendorp (Gijsbert van) van 's Hage drossaert en dijkgraaf van de stad en Baronnie van Steenbergen oud 25 jaren, geassisteerd met zijn vader den hr. en mr. Diederik van Hogendorp, raad en rekenmeester van z. k. m. van Groot-Brittanje met Justine Brecker van Amsterdam, oud 24 jaar, ouders dood.
» 21 oct. 1728.	Hogendorp van Hoffwegen (De hr. en mr. Diederik Johan van) vrijheer van Hoffwegen, drossaert en hoogdijkgr. der stad en baronie van Steenbergen, van 's Hage, woont te Rotterdam, oud 31 jaar, geassisteerd met zijn vader den heer Gijsbert van Hogendorp, ontvanger-generaal der Vereenigde Nederlanden met Maria du Peyrou van Amsterdam oud 22 j geassisteerd met haer vader Jacque du Peyrou, den jongen. ELSEVIER.

Geslacht de Neufville. (Vgl. XVIII, bl. 592; bl. 382.) Bij eenige extracten uit het huwelijksaanteekenboek der gemeente Amsterdam beginnende a°. 1578 vind ik het volgende, zonder meer: 29 sept. 1601, Pierre de Neufville van Hulst, caffawerker, oudt 20 jaer. z.

VRAGEN.

Geslachten van Renesse, van Oldenneel, van Spangen en van Loe. Wie heeft de goedheid eenige genealogische bijzonderheden meê te deelen omtrent deze geslachten, uit trouw-, doop- en sterfregis-

ters en genealogiën. De werken van Ferwerda, Goethals, Kok, v. d. Aa en van Leeuwen zijn mij bekend.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht della Plata, van der Plaat.

Rondom een wapen: »darg: à la tête de taureau de sable posé de front, aux cors d'or; C. les cors du cham acc. d'une panache de gu., staat:

»Het stamhuis Toro della Plata bloeide in Estramadura, alwaar het werd gesticht in den jare 963 door een' edelman van den stam der Iberische vorsten, die door de Gothen waren veroverd, don Pedro, bijgenaamd Toro (de stier) ter aanduiding van zijn' onbedwingbaren moed. De laatste van dit geslacht, don Pedro Guzman Toro della Plata verliet uit verontwaardiging over den moord van prins Willem I de spaansche (landen) en trad, als hopman in nederlandsche krijgsdienst, vertaalde zijn' naam *della Plata* in *van der Plaat*, ging over tot de hervormde leer en trad in het huwelijk met Aukje, dr. van jonker Gale Iges Galama, uit welk huwelijk het geslacht *van der Plaat* zijn' oorsprong ontleent.

Een P. H. A. van der Plaat, om zijne afkomst te bedekken, nam ook den stierekop voor helmteeken (cimier) aan; wapenspreuk »adalante o Toro" (voorwaarts o stier!) Dit geslacht staat ongetwijfeld in geene betrekking tot de fam. van der Plaat, door Rietstap beschreven in zijne lijst van den thans bloeienden ned. adel: zie Handboek der wapenk. bl. 424.

Wie wil mij de afstammelingen mededeelen uit het huwelijk van don Pedro met Aukje Galama? geeft Ferwerda niet een register der friesche (?) familie Galama? Met genealogische berigten zal men den eigenaar van het wapen (een afstammeling) zeer verpligten.

Bergen op Zoom. F. CALAND.

Maarten Harpertz. Tromp. V. D. N. deelt dl. XIX, bl. 560 mede, dat op de zerk der tweede vrouw van M. H. T. wapens voorkomen. Zou hij willen mededeelen, welke die zijn? Met behulp der kwartieren en het Gr. Theatr. Sacr. de Brab. II,2 p. 132 en met het vroeger in den Navorscher vermelde, krijgt men het volgende:

M. H. Tromp.	Herpert Maertenszoon (Tromp of v. d. Well) tr. Jannetje Barents (Quack)	Maerten..... tr. Johanna v. d. Blok. Barent Quack tr. ..... de Ruiter

Is dit juist? B.

MENGELINGEN.

Het verre hooren eener kanonnade. In des heeren Bosscha's Neêrlands heldendaden te land, waarvan wij de voortzetting van den omgewerkten herdruk telkens met belangstelling begroeten, lezen wij in het IIIe deel van den eersten druk, bl. 106, kortelijk, dat in 1794 het fransche noorderleger vorderingen gemaakt had in Vlaanderen, Menen en Kortrijk had ingenomen, doch aan de grenzen van Staatsvlaanderen te Sluis een ongedachten tegenstand ontmoette. Deze inneming van Kortrijk moet toch door een min of meer hevigen aanval en geweldige kanonnade zijn voorafgegaan. Mij is althans inzage vergund van aanteekeningen van particuliere personen te Aardenburg uit de maand mei van dat jaar, waarbij over de hevigheid van dat geluid op een afstand van twaalf uren menigeen zich verwonderde. Zoo luidt althans het eene en andere dier berigten, zijnde een brief van den doopschgezinden predikant van Aardenburg, Roelof Beerta aan zijnen zoon, te..... (Het is de letterlijke tekst; alleen de spelling is een weinig verbeterd).

Aardenburg, mei 1794.

»Waarde zoon!

»Op uw vraag of wij eenige dagen bij het aanhoudend kanonneren niet erg ontsteld zijn geweest, dient dit tot antwoord.

Dat wij het hier in ons wintervertrek of kelderkeuken, afstuitende vooral op het schutsel, en aan het voeteneind onzer bedstede (of door een echo, of min of meer door een onderaardsche bedding (*sic*) of anderzins op eene ongewone wijze, (het gaat bijna alle geloof

te boven) hebben vernomen; en daardoor in den beginne wel zeer aangedaan, doch door den tijd daaraan gewoon werden.

Ziet hier wat ik er van heb opgeteekend.

Van den 1n mei tot den 8n hoorden wij het des avonds uit het zuiden of zuidwesten, in onze kelderkeuken minder en meer sterk schieten. In het eerst begon het tusschen 7 en 8: vervolgens over 8 en omtrent 9 uur; het scheen van tijd tot tijd te verzwaren. Den 9 mei, tusschen 9 en 10 ure was het zoo ontzettend zwaar, dat de glazen en het beschot in onzen kelder zich als met geweld bewogen, ja schenen te zullen scheuren en breken, terwijl sommige menschen, onder eene menigte die wij hadden ingelaten, met ontsteltenis deswegens bevangen werden. Men hoorde veeltijds het geluid van verre naderen, en het was zoo geweldig dat het velen het geloof en verbeelding te boven ging. Donderslagen worden zelden zwaarder gehoord, en het was of wij ons in eene belegerde stad bevonden. Ook werd de terugkaatsing hiervan door eenige onzer buren, in en buitens huis gehoord.

Den 10 en 11 hoorden wij het niet sterker binnen dan buiten het huis. Den 12 en 13 hoorden wij het omtrent 10 uren wederom matig zwaar. Van den 14 zend ik hiernevens eene notitie, zooals de schoolmeester Blonkerd die op het horlogie af nevens mij vervaardigde.

42
15
32 } den 14 mei, van kwartier over tien tot elf uren
38 } telden wij bij tusschenpoozen,
42
35
14
218 slagen.

4 minnten over 11 uur begon het weder.
9 in een min.
41 in 2½ min. } van 5 tot 10 min. over 11.
16 in 2 min.
24 in 1½ min. } van 11 min. over 11, tot 1½ min. minder als kwart over elf.
18 in 1½ min
5 in ½ min. } 17¼ min. over 12 uur.
113 slagen.

10 min. voor half twaalf begon het weder.
8 in eene min.
4 iu ½ min. } een min. over half 12 ure.
12 slagen.

Vergaderde slagen.
218
113
12
te zamen 343 slagen.

Deze getelde slagen hoorden wij in onzen kelder zoo zwaar en onderscheiden, dat het bijna ongelooflijk is.

Donderdag, den 15n 's avonds van 11 tot omtrent 12 uren vernamen wij het weinig minder dan den 9n en den 14n, en dus zeer zwaar; zijnde de kelder bijna vol menschen.

Den 16, 's avonds om 10 uur hoorden wij het flaauw, en van half 12 tot 12 ure tamelijk sterk, den 17n omtrent 8 uur iets; om 9 uur en vervolgens sterker.

Zondag den 18n, om 6 en 9 uur iets, over 9 en 10, half 11 sterker, en over 11 uren wederom ontzettend zwaar, en zoo schielijk dat men in één minuut 17, ook 20, tot 23 slagen telde.

Ja, meester Jansen, chirurgijn, en ik, in 't bijzijn van Arnoldus Mortier en Hermˢ. Heiman telden van 11 tot 12 ure, 550 slagen.

Den 19n hoorden we weinig of niets.

Den 20n bijna even eens; in welke beide avonden wij met eenig gezelschap tot over 12 uren in onzen kelder vertoefden.

Woensdag, den 21 mei 's avonds omtrent 10 telden wij, in 't bijzijn van twee heeren predikanten, de Kanter van Sint Anna en Uyttenhoven van hier [1]), 44 slagen, die tamelijk sterk waren, en hiermede was het toen afgedaan.

Den 22, om 9 uur, telden wij 44 minder zwaar, verder hoorden we weinige, maar, van omtrent 11 tot half twaalf uren hoorden wij zeker meer dan 600 slagen, waarvan sommige ontzettend zwaar waren en zoo schielijk dat wij dezelve niet konden tellen.

Vrijdag, den 23n na den middag, al voor 6, om en over 8, en over 11 uur flaauw, de klok 12 telden wij 110, die vrij sterk waren, wanneer ons gezelschap uit voorname heeren en jufvrouwen bestaande, zoo even vertrokken waren.

Den 24n, voor de eerste maal op den middag tusschen 1 en 2 uren telden mijne kleine kinderen 1600 slagen, en nog eenige zijnde flaauw.

Zondag, den 25n, omtrent denzelfden tijd 100, tamelijk sterk, den 26 en 27 niets.

Woensdag, den 28 's avonds à 6, 7 en 8 ure 1050, en omtrent 9 uren nog 400 slagen die zwaar waren.

Sedert hoorden wij 't doorgaans na den middag over 6 tot 9 uur, meest flaauw.

Zondag, den 1 junij 's morgens omtrent half 9 uur en vervolgens telden mijne kinderen 1300 slagen, tamelijk zwaar. Omtrent en over 11 uur 400, voor half 2, 2; bijna half 3 uur 8; tusschen 5

---

[1]) Ds. Uyttenhoven van hier. Zie over dezen aardenburgschen predikant, die ook over de geschied. der Hervormde kerk van Antwerpen schreef, Navorscher, XIX, blz. 501 en 503.

en 6 uur, 1 slag. Om 9 uur 100, en niet lange daarna 8 slagen, die sterk waren en de stoelen tegen het schutsel met geweld bewogen.

Den 2 junij omtrent 3 uur na den middag, hoorden wij eenige weinige.

Den 3, 4 en 5n, niets.

Vrijdag, den 6n, 's avonds voor half 10 tot bijna 11 uur hoorden wij 't flaauw, terwijl onderleggers en 't stroo in de bedstede zich zoodanig bewogen, dat de kinderen uit het bed vlugtten.

Den 7, 8 en 9, wederom niets.

Dingsdag den 10 junij hoorden wij na den middag en 's avonds de kanonnade vrij sterk buitenshuis; en in den kelder niets meer dan in ons zomervertrek. Zoo ook den 11n, des morgens over den middag, en tegen den avond.

Den 12 dito, doch minder zwaar, besluitende wij hieruit, dat thans op een ander distantie werd geschoten.

Vrijdag d. 13n, hoorden wij 't buitenshuis voor den middag wederom sterk, na den middag wederom flaauwer.

Den 14 bespeurden wij het nu en dan flaauw en het scheen verder van ons.

En zoo ook op Zondag den 15n. Wijders scheen het stil. Vrijdag den 20 junij van half 10 tot 10 uur was er mede eene sterke beweging in het bed, zoodanig dat de dekens en lakens werden overhoop geworpen, en wij een weinig over 10 uur, 30 zware slagen hoorden.

Den 13 en 14 julij nog weder beweging. Den 23, over 9, vrij sterk, gevolgd van 18 slagen matig zwaar. En hiermede was het afgedaan. — Dus zijn wij nu wederom in rust.

Sommigen denken, en 't is mij ook niet vreemd, dat deze kanonnade te Kortrijk (12 uren van hier gerekend), of daaromstreeks is voorgevallen. En men vraagt, welke toch de oorzaak is, dat dit schieten, in zoo ver een afstand, juist hier alleen gehoord wordt? Ik weet het niet, en zou daarom dergelijk eene vraag wel door deskundigen willen beantwoord zien.

Ik ben, Waarde Zoon,
uw heilwenschende Vader,
R. BEERTA.

Onder stond: NB. »Dit geluid kwam van de belegering van Cortrijk, en de hevigheid van dit geluid werd veroorzaakt door een

echo op de kerk van Aardenburg." — De brief werd geëindigd d. 30 augustus daaraan volgende.

Een latere brief van denzelfden leeraar bevatte nog over dit verschijnsel het navolgende:

»Den 7 januarij 1795 's morgens tusschen 7 en 8 uren in ons zomervertrek in de bedstede telden mijne zonen bij tusschenpoozen, 150, en den 13 dito, 's morgens tusschen 6 en 7 uren meer dan 300 slagen: die ook mijne vrouw en ik in de kelderkeuken nog te bed liggende hoorden, en die ook met een geluidmakende aanpersing van onderen vergezeld gingen."

Phlogiston, (XIX, bl. 592). De vraag van den heer Roos zou mij bijna doen vragen: is hem gebleken, dat de »prior Mann" iets anders door phlogiston verstond dan hetgeen de chemie van het laatste gedeelte de XVIIe en het grootste der XVIIIe? Zoo ja — dan ware wel iets meer noodig dan eenvoudige verwijzing naar een deel van de Mémoires etc.; zoo neen — dan kan onze geachte medewerker teregt komen in ieder werk, dat ook maar het oppervlakkigste overzicht van de geschiedenis der scheikuude geeft. 't Best zou ik doen met te verwijzen naar Stahl, Experimenta et Observationes Chemicae, Berlijn 1731. Korter weg is echter, den heer Roos te antwoorden, dat de scheikunde van omtrent het midden der XVIIe tot het laatst der XVIIIe eeuw het bestaan eener zelfstandigheid onderstelde, die het verbranden moest verklaren. Dat »phlogiston" was in alle, zoo organische als anorganische stoffen aanwezig; die zelfstandigheid ontwijkt bij het verbranden, en naarmate het in grooter of kleiner hoeveelheid aanwezig is en met meerder of minder heftigheid zich vertoond, zien wij òf eene vlam, òf slechts langzamer veranderingen, gelijk bij het oxydeeren enz. der metalen. Kolen, zwavel, phosphorus en dergelijke zelfstandigheden bevatten veel »phlogiston." — Doch genoeg. Het phlogiston is in de geschiedenis der chemie zoo overbekend, dat ik mij bijna niet kan voorstellen hoe de heer Roos de vraag heeft kunnen doen, tenzij de prior Mann er gansch iets anders door verstond; men zou daartoe echter iets meer van zijne verhandeling moeten weten.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

[Ook van den heer J. van der Baan ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

GESCHIEDENIS.

Het plaatje op het catholicum, (vgl. III, blz. 291). Op deze door L. v. H. ingezondene vraag is, voor zoo verre mij bekend is, geen antwoord ingekomen. Eene volledige beschrijving van het astrolabium catholicum, waartoe ook het plaatje behoorde, te geven, zal wel onmogelijk zijn, daar dit werktuig geheel is verloren gegaan 1). In het werkje Comoedia Vetus of Bootsmanspraetje, voor het eerst uitgekomen in 1612 door Willem Meerman, later in 1732 door Georgius van Zonhoven, komt voor eene »naemlyst en verklaringe van sommige scheepswoorden voor zooveel ze strekken tot begrip van 't voorgaende boekje," en waarin wij het volgende over het astrolabium catholicum lezen:

»Astrolabium een ring of rond wiskundig werktuig dienstig voor zeelieden, om door merken en vizieren of zigtgaatjes den loop en hoogte van zon en sterren te meten, maar een astrolabium catholicum is een effen vlak instrument, in welk naer de waere optica staen afgebeelt en beschreven de circulen en sterren van de Hemelsche Globe."

Zoo als den heer L. v. H. te regt veronderstelt is het plaatje op het catholicum een middel geweest ter bepaling der lengte. Ook wijlen den heer Pilaar, die aanleiding gaf tot het doen der vraag, was dit niet ontgaan.

In een voorzeker zeldzaam ms. »Stuermans Bouck inhoudende veele schoone verscheydene leeringen en saecken. Daer wt men lychtelycken tot de kennisse van die zeevaert can commen: wt Albert Martenszoon van Enckhuyssen stuermans enz., zijnen boucken genomen en beschreuen, just en perfect enz. op 't schip Mauritius vaerende nae Oost Indien," (1613) voor Vopen Hermans-

[1]) Zie Jhr. Mr. J. H. J. de Jonge. De opkomst van het Nederl. gezag in O. I. 1 deel. 1862 bl. 87. In het 2e hoofdstuk van dit deel vindt men hoogst belangrijke gegevens betrekkelijk „de beoefening der wetenschappen welke met de zeevaart in verband staan, tijdens het ontstaan van de groote vaart."

soon van Amsterdam," vind ik het gebruik opgegeven hoedanig met het plaatje gehandeld moest worden om de lengte te vinden.

Na alvorens eene memorie gestelt te hebben »om met het Asterlabium Catholicum toe handelen, om myn afwyckinge [1]) van den graden der lenckte te vynden enz," vervolgt hij: Nu dit aldus gedaen zynde, om nu die graden der lenckte te vynden, soo gaet dann tot het Asterlabyum Catholicum en doet aldus als hiernae volcht:

Exempel: Neemt het copperen Blaetken ende legt het middel schreefken recht op u polus hoochte daer ghy zyt ter plaetse, ende leggt die buyten cannt recht van 't Blaetken aen den schryckel van den Meridiaen, alwaer die graeden vann der polus hoochte bij Zuyden en by Noorden die Linnie geteekent staen. Als dattet dann wel toe perfect geleyt is, als voorschr. is, tellt dan die graden van die afwyckinge die ghy gevonden hebt ter plaetsen. Ende telt dann die schryckel ofte waer die graden der hoochte en breede geteekent staen, hetzij dan 1, 2, 3 tot u afwyckinge toe; besyet op wat graden van 't plaetken dat wt die graden van u afwyckinge respondeeren ofte te sammen coemen, dann vynt ghy hoe veel graden der lenckte ghy hebbt op 't blaetken. Dann moet men noch vooral weeten of men wassende ofte afgaende afwyckinge, hetzy Noordtoosteringe ofte Noortwesteringe (heeft?) soo vynt ghy dann op het copperen plaetken, het schryft vannt wassen ofte afgaende en waer ghy dann het getal vynt staen, daer moet ghy u dann nae toevougen, met u tellinge op het plaetken, soo coemt ghy tot die graden der lenckte. Dit dann wetende, gaet dann tot die *Carte met die wassende graden* alwaer men die graden der lenckte vynt, met die graden der breete. Coemt dann met denn eenen passer, van die graden der lenckte, en met den anderen passer, met u hoochte alwaer die 2 beenen van beeden (beiden) die graden der lenckte, mits houdende met die 2 andere beenen, elck op zyn hoochte, denn eenen op die oost ende west strecke, ende die ander op die suyt ende noort-strecke, en die andere 2 beenen t' samen coemeu, als voorenn geseyt is, soo stellt daer dann een stipken in die charte. Aldus doende, als voren verhaelt is, soo

[1]) Het vinden van oost of west door afwijking van den magneetnaald.

cann men lychtelycken tot die kennisse commen, van u twee afwyckinge vann die graden der lenckte, en waertoe het u dan mach dynstich zyn als ghy het dann vann doen hebbt."

Is het bij de onbekendheid waarin wij zijn ten opzigte van het instrument waarvan hier wordt gesproken, moeielijk een juist denkbeeld te vormen van het gebruik van het plaatje als middel om daarop de bekomen lengte te kunnen aanwijzen, het overbrengen daarvan in de kaart behoeft, dunkt ons, geen nadere verklaring; want het kaartpassen, zoo als het nu geschiedt, heeft daarmede zeer veel overeenkomst; terwijl hij in een afzonderlijk hoofdstuk uitvoeriger spreekt »hoe men die pascaerte gebruycken en dieselue te recht verstaen sal," en daarin wel degelijk de gezeilde koersen in acht neemt.

Er wordt hier voren gesproken van wassende graadkaarten. Dit geeft mij aanleiding bij deze gelegenheid op te merken, dat men in een hoogst belangrijk werk over Mercator, nu onlangs in België in het licht gekomen [1]), nog leest »Déja in 1630, on se servit à Dieppe, *pour la première fois* de cette projection dans les cartes marines." Het bewijst ons dat deze schrijver niet bekend was met het hiervoren aangehaalde werk van den heer de Jonge daar hij anders op blz. 75 van hetzelfde deel had kunnen lezen, dat onze eerste zeevaarders op Oostindië er reeds gebruik van gemaakt hebben, daar hij zegt: »Men vindt namelijk in een manuscript journaal, dat waarschijnlijk gehouden is op het schip Vriesland, behoorende tot de vloot van van Neck, onder dagteekening van den 26 julij 1598, dat is, één jaar voor de uitgave van Wright, aangeteekend: die cabo de boã Esperanza leyt op 57 gr. der lengte, uytwysende *de caerte met wassende graden* [2])." Dat eene dergelijke uitvinding, hoe belangrijk ook, niet dadelijk algemeen was, zal wel geen betoog behoeven, en het onnoodig zijn hiervan voorbeelden aan te halen; maar toch kunnen wij bij die

[1]) Gérard Mercator sa vie et ses oeuvres par le dr. J. van Raemdonck, St. Nicolas chez E. Daulschaert-Praet 1869 p. 120.

[2]) Op de volgende blz. 76 wordt het onjuiste beweren van den franschen schrijver Montucla, als of de Franschen de eersten waren die in 1630 het gebruik der wassende graadkaarten algemeen maakten, aangetoond.

door den heer de Jonge ten opzigte van het gebruik der wassende graadkaarten aangehaald, als van de jaren 1611, 1626 en 1628, nog voegen: dat zoo wij in het bezit waren van de uitrustinglijsten der schepen, wij zouden zien, dat het gebruik er van algemeener was, dan men zich welligt voorstelt; want door de kamer Zeeland werd bij brief van den 18 *nov.* 1615 aan die van de kamer Amsterdam verzocht, hun onder andere stuurmansgereedschappen [1], *een zeekaart in drie stux en daerby één van de wassende graden*," te willen zenden, en daar op den 7 februarij 1616 *alleen* het schip *'t Wapen van Zeeland* voor deze kamer naar Indië vertrok, zoo zal die kaart wel voor dat schip zijn bestemd geweest. Het volgende jaar, 1616, op den 27 september verzochten ze weder eene dergelijke bezending [2], te weten, "4 coockers *elk van 4 zeecaerten zynde d' één van de wassende graden*." Ook toen werd er *slechts* één schip uitgerust, namelijk het schip Zierikzee, dat op 26 februarij 1617 in zee liep. Werden de zeeuwsche schepen toen reeds daarmede voorzien, dan mogen wij met grond veronderstellen, dat de andere kamers niet achter zijn gebleven met aan hunne schepen wassende graadkaarten mede te geven. LABORANTER.

P. Manteau van Dalem. (vgl. XVIII. bl. 32. 545; XIX. bl. 4,) Wie verpligt mij met de beschrijving van het wapen der reeds dikwijls besprokene familie Manteau?

In het, dl.XVIII blz. 552, vermelde werk van F. N. van Engelen, heer van Nieuw Strijen, staat blz. 91 noot (29): »in de belegering d'anno »1588, was eerste Borgem^r^ van Bergen (op Zoom) François Man»teau, afstammende van Jonkv. Anthonetta nat. dochter van Cor»nelis van Bergen, Heere van Sevenbergen V^da^ zoon van Heere »Jan II, uit het huis van Glimes, IX^de^ Heer van Bergen, bijgen. »met de Lippen; van welken Borgem^r^ Mantean des Auteurs kin»deren van 's moederszijde uit eene vrouwelijke tak afkomen."

In het register der Heeren van Bergen op Zoom in de Batavia illustrata, wordt (meen ik) geene melding gemaakt van Antonetta

[1]) 3 Astrolabium, 1 Astrolabium Catholicum, 2 Globes Celesty enz.

[2]) Onder anderen hierbij: 1 Astrolabium, 2 copere plaetgens tot deselve, 6 boexkens van de Astrol. Catholicum.

nat. dochter van Cornelis geh. met Magd^{r} van Strijen, † 1529; bestaat ergens nog een vollediger register dan in gemeld werk? Bovengenoemde burgemeester François Manteau huwde hier 23 aug. 1587 Anna Ysermans, stellig zijne 2de vrouw, want zijne dochter Apollonia huwde 4 oct. 1600 den predikant Joh. Pantinus j. g. van Tiel. Zou deze burgem^{r} François een broeder geweest zijn van P. Manteau van Dalems grootvader Jaques, alhoewel die te Poortvliet in 1550 geboren is? Ik vond hier in 1591 eene Antonia Utenhove als vrouw van Jaques Manteau en in 1605 eene Johanna Pantinus, de vrouw van secretaris Jaques Manteau.

Bergen op Zoom. F. CALAND.

Regtspleging tegen freule van Dorth. In het werkjen, getiteld: »Geschiedenis van den gewapenden inval der uitgeweken Nederlanders in het Departement van den Rhijn in de maand Sept. 1799, Gedrukt te Arnhem bij J. H. Moeleman Jr. & Co. 1801", vindt men het gansche proces vrij uitvoerig beschreven.

Lafayette in Holland. (vgl. XVII. bl. 163, 234). Meermalen werd in dit tijdschrift naar dat verblijf gevraagd. Belangstellenden kunnen er thans iets over vinden in het dit jaar te Parijs verschenen werkje: Vie de Madame de Lafayette par Mme de Lasteyrie, sa fille, p. p. 397, sqq. U—H.

Aardenburger predikanten, (vgl. XIX, bl. 244, 386 en 496). Bij het reeds medegedeelde kan ik nog de volgende aanteekeningen voegen, voorkomende in een »Extract uit de Class. Acta van Walcheren," ms. van ds. Augustus van der Sloot, destijds pred. te Domburg, en zich bepalende tot de Actaboeken n°. 7—11, loopende over het tijdvak van 1673—1716: —

Ds. Berdenius, pred. in 't Retranchement, voor fr. en duitsch, en P. Hulsius, prop. dezer classis, alleen voor duitsch, — 11 april 1675, art. III.

Petrus du Bois, pred. te Elkerzee, tot fr. en duitsch pred. in de plaats van Henr. Berdenius. De class. houdt het beroep in

staat, wegens zeker scrupel op dien persoon, — 11 nov. 1677, art. IV; niettegenstaande zeer loffelijke attestatiën ingebragt, evenwel nog in staat gehouden, — 9 dec. 1677, art. VII; eindelijk staat de beroeping toe, — 13 jan. 1678, art. VII.

Joh. Hulsius, S. S. theol. doct. en prop. dezer class, in plaats van Paulus Hulsius, en wiert hij stante class. geëxamineerd, wegens den nood der kerke, en aanstonds ter bevestiging toegewezen, — 28 april 1678, art. II.

Mattheus van den Besten, pred. te Nieuwvliet, in plaats van ds. Johs. Hulsius beroepen naar Oostzonburg, dog wijl hij nog geen twee jaar te Nieuwvliet gestaan heeft, geëxcuseert, — 15 mei 1681, art. II; bij resumtie daarbij gepessisteert, — 5 junij 1681, art. VI.

Ds. Petrus du Bois, pred. te Axel, in plaats van ds. Johs. Hulsius, beroepen en geapprobeert, — 19 junij 1681, art. III. Deze werd daarna mede tot den franschen dienst beroepen, wegens de schaarschheid van zulke, die beide talen kennen, in plaats van bovengemelden overl. Petr. du Bois, en is in zijne plaats tot den duitschen dienst beroepen:

Ds. Jacobus Fruytier, proponent dezer classis, — 17 julij 1681, art. III. Wordt beroepen naar Dirksland, twelck de class. approbeert, maar het coll. qual. van Aardenburg maakt exceptie, dat de gedeput. van Dirksland niet behoorlijk waren gequalificeert. Deze klagen aan de classis, en die gelast de predikanten te Sluis, hen te adsisteeren, en het coll. qual. wordt van wege de class. gerecommandeert, die gedeput. vol credyt te geven. — 1 jan 1688, art. VI.

In zijne plaats, Jacobus Henricus de Vriese, pred. te Philippine, — 18 maart 1688, art. I.

Guilielmus Aalstius, prop. dezer class., in plaats van ds. Jacs. van der Ploeg ald. overl., — 7 april 1695, art. II.

Jacobus Ratel, in plaats van Petrus du Bois, prop. van Z. Beveland, — 1 mei 1698, art. I. Beroepen naar Ovezande en Driewegen, — 31 aug. 1702, art. I.

François Sohier, pred. te St. Anna ter Muiden, in plaats van Aalstius overl., — 2 junij 1701, art. I. Beroepen naar Goes, doch van de class geëxcuseert, wijl nog geen twee jaar gestaan

had, — 1 april 1703, art. VI. Hij werd te gelijk beroepen naar Goes, Oostcappel en Colijnsplate, — 1 april 1703, art. XI.

Joh. Robregtsen, prop. van Dordregt, — 1 maart 1703, art. III. Voldoet niet in zijn examen, en wordt andermaal daartoe gelast, — 15 maart 1703, art. IV. Brief van vele ledematen te Aardenburg, verzoekende daarin van dezen beroepene ontlast te worden. Zij zullen ontboden worden, — 1 april 1703, art. IX. Leden van Aardenburg brengen hunne grieven tegen Robregtsen in; andere leden verdedigen hem; de classis stelt zijn examen nog uit, — 19 april 1703, art. VI—VIII. Andermaal geëxamineert zijnde, voldoet niet en wordt geheel afgewezen, — 24 mei 1703, art. V.

Ds. Sohier wordt andermaal te Goes beroepen, en geapprobeert, — 1 sept. 1703, art. II.

Ds. Johannes Andriessen, prop. dezer class., — 1 sept. 1703, art. IV. Beroepen naar Goes, — 4 maart 1706, art. II.

Ds. Marcus Boerhave, prop. te Leiden, in staat gehouden, wijl geene attestatiën van den beroepene konden worden vertoont, — 6 dec. 1703, art. II. Op het vertoon derzelve, geapprobeert, — 3 jan. 1704, art. II.

Ds. Johannes Bentle, prop dezer class., in plaats van ds. Johs. Andriessen, — 5 aug. 1706, art. I. Beroepen naar Ellewoutsdijk, — 1 junij 1712, art. IV.

Ds. Ernst Engelbert Probsting, prop. te Goes en recommandatus van Goes, — 7 sept. 1712, art. II. Beroepen naar Heenvliet, in de class. van Voorne en Putten, — 7 mei 1716, art. II.

De volgende aanteekeningen zijn ontleend aan de Class. Acta van Z. Beveland.

Johs. Robregtsen werd 6 mei 1699 recommandatus dezer class. na eene propositie over Jeremia 30: 21.

Jacs. Ratel, pred. te Aardenburg, ber. 6 aug. 1702 te Ovezande, en Driewegen, approb. 29 d°., bevestigd 8 oct. 1702 en nam sessie bij de classis 24 d°. Ber. te Oostsouburg 3 nov. 1709, toegestaan 26 d°., afsch. genomen in class. 14 jan. 1710.

François Sohier, pred. te Aardenburg, ber. te Goes 1 april 1703 approb. 3 d°. Z.Ew. was 28 maart 1703 te Oostkapelle beroepen,

doch door de cl. van Walch. geëxcuseerd, omdat de beroepene nog geen 2 volle jaren den dienst te Aardenburg had waargenomen, maar vrijheid gevende om die beroeping te vernieuwen. Wijl Z.Ew. echter intusschen te Goes beroepen werd, zoo viel de keuze te Oostkappelle 2 oct. 1703 op ds. Johan de Crane, pred. te Nisse. Ds. Sohier, als bevest. te Goes, nam sessie in class. 2 jan. 1704.

Johs. Andriessen, pred. te Aardenburg, ber. te Goes, 14 febr. 1706, approb. 2 maart en bevest. 11 julij, nemende sessie in clas. 13 d^o.

Johs. Bentle, pred. te Aardenburg, ber. te Ellewoutsdijk, approb. 4 mei, bevest. 19 aug. en sessie in class. genomen 5 oct. 1712. Hij overl. te Ellewoutsdijk 14 jan. 1718, volgens Class. acta, doch 23 d^o., volgens Boekz. april 1718.

Ernestus Engelbertus Probsting, werd recommandatus bij de class. van Z. Beveland 12 julij 1712, na eene propositie over Gal. 2: 20.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Verovering van de spaansche zilvervloot 1628. Resol. van den Raad van State. Donderdach den 16 November 1628.

Desen verleden nacht is seer goede tijdinghe gecomen, dat den Generael Pieter Heynen den 8 September lestleden in de haven van Matance verovert heeft de Silver vlote van Coninck van Spaignen, vier gallioenen gekregen, met noch eenighe schepen met silvers, met coopmanschappen rijckelick geladen, Gode loff van alles — waerover dese nieuwe blijtschap. Weynich ter vergaderinge synde, soo en is niet gebesoigneert, dan dat de schipper van het jacht 't welck van Pier Heynen affgesonden is, om de voorschr. goede tydinge te brengen in den Raedt gelaten synde, eenige particulariteyten rapporteert van het veroveren vande vloot.

's naemiddaghs
Gheen Vergaderinghe.

Sondach den 14 Januarij 1629.

Alsoo desen dage de Generael Pieter Pietersz. Heyn, die de Spaensche Silvervloot genomen heeft, uyt het Goereesche gat al-

waer hy is aengecomen, in de Haghe gecomen is, soo is hy gehaelt in de vergaderinge vanden Ho. Mo. Heeren Staten Generael, alwaer den Raedt mede gevordert synde, de voorschr. Generael rapport gedaen heeft van syne reyse, ende het goed succes daer mede Godt deur hem dese Landen soo ryckelick gesegent heeft. Godt den Heere sy daervan den Loff, danck, prys ende Eere in der eeuwicheyt.

Saturdach den 17 Maert 1629.

De controlleur van 't Hoff wordt gelast de vlaggen vande genomen Silvervlote op te hangen opte groote Sale alhier, aen het westeynde boven de deure.

Henrik Hooft Daniëlsz. Betreffende Henrik Hooft Daniëlsz. heb ik voor mij liggen:

1°. Zijne beeltenis met het randschrift: Henrik Hooft Daniëlsz. de beminde burgervader.

2°. Het volgende versje:

Zo lang den souveryn naar billikheid en Recht,
Getrouw blijft aan den Eed den Burg'ren opgelegt,
Zo lang 't stadhouderschap blijft zuiver, ongeschonden,
Zo lang blijft Neêrlands Volk aan Eed en Plicht verbouden,
Zoo lang; en langer niet! want God die alles weet,
Verdoemd geen sterveling om een gedwongen eed.

3°. Het volgende versje, gedrukt op satijn, in een kransje.

Beschouw hier Batavier, het Beeld van grijzen Hooft,
Wiens Edle Vrijheidsmin, door smaad noch schimp verdooft:
Hij blijft aan Eed en Plicht getrouw als Patriot;
Derft Hij Zijn Eerstoel hier: Hij wacht zijn Heil bij God.
1787. K.

4°. Aan den getrouwen en standvastigen Vader des Vaderlands, den Wel-Edelen Groot-Achtbaaren Heere, Den Heere Henrik Hooft, Danielsz. Burgemeester der stad Amsteldam, enz., enz.

van deszelfs waardigheid ontzet, den 1 van wintermaand, 1787. *Een braaf Regent stelt zijnen roem alleen in het geluk zijner Medeburgeren.*

De Dichter.

'T lust my, o braave *Hooft*! uw vrijheidsmin te zingen;
Zy is het die mijn ziel in liefde blaaken doet,
Daar 'k u, door deugd bij deugd, zo heerlijk zie omringen;
U zelv' gelijk zie zijn in voor- en tegen-spoed:
Ja, edle Grijsaart! ja, gy zijt mijn zangen waardig,
Schoon men u, door geweld, onzinnig heeft ontzet
Van 't Burgemeesterschap, een daad hoogst onrechtvaardig;
Maar uwe vrye ziel bukt voor geen slaafsche wet;
Een wet, die door tirans aan 't onrecht is verbonden;
Waardoor de menschlijkheid zo yslijk wordt gemoord;
Een wet, die 't heilig recht wreedaartig heeft geschonden,
En die het teêr geklag der Onschuld nimmer hoort;
Zy foltert haar gestaêg door duizend moordenaaren;
En vloekt, en raast, en tiert, die haar geen hulde doet;
Hoe zeer een schuldloos hart zich voor haar drift wil spaaren,
Het moet een offer zijn van haaren beulenstoet:
Men ziet door haar het Graauw tot blinde wraak gedreeven;
'T roept woedend moordende uit: *Zo wordt de rust hersteld!*
Oranje is al mijn heil, mijn troost, mijn lust, mijn leven!
Men ziet den Patriot in boeiens vastgekneld;
De vrye Batavier durft zig niet laaten hooren;
Oranje alleen is thans, hoe wetloos, Opperheer
Terwijl de Godsdienst en de Vrijheid gaan verlooren:
Door hem zijn wy, o God! geen Nederlanders meer:
Hij laat, als Ninus, zig door eene vrouw regeeren;
Zijn latheid maakt haar trotsch, gelijk Semiramis:
»Ik zal dit Volk", zegt zij, »mijn majesteit doen eeren;
»'T weet', dat mijn Broeders magt alleen mijn toevlugt is."
Men ziet d'Aristocraat deez' taal 't Gemeen influisteren,
Daar hy, in schijn van recht, voor hem een boei bereidt;
En zo zy eenmaal weêr naar Vryheid willen luisteren,
Dan is het slaafsche juk om hunnen hals geleid;
Arglistig weet hij steeds by 't Volk zijn rol te speelen,

Oranje is heul en vriend zo lang zijn heerschzucht zwelt;
Maar, vindt Oranje goed zijn trots niet meer te streelen,
Dan wordt hy even laag als 't laagste ras geteld:
Weg monsters der natuur! gy zoudt mijn zangster hinderen;
Ik zing van mynen *Hooft*, de Brutus van zijn' tijd;
Die Cesars spits durft biên; wiens trouw nooit zal verminderen,
Daar hy tot 's Burgers heil zijn levensdagen slijt.
De Deugd, mijn Vader! blinkt in u met hemelluister;
Haar kracht, die eerbied wekt, en de Ondeugd siddren doet,
Hoe sterk ook de Afgunst haar beschimpe in 't aaklig duister,
Kweekt in uw Neêrlandsch hart Bataafschen heldenmoed:
De braave Burgery blijft aan uw trouw verbonden;
Haar hart is aan uw hart voor eeuwig vastgehecht:
Hoe zeer de Laster ook uw volksmin hebb' geschonden,
U door het snoodst geweld de Raadzaal hebbe ontzegd:
Neen, tedre Vader! neen, uw ziel kan niet verdragen,
Dat men het wettig recht der Burgery vertreedt:
Uwe edle Vryheidsmin weêrstaat de zwaarste slagen,
Terwijl men, door verraad, den Burger kluisters smeedt;
Uw mannenmoed staat pal in 't barnen der gevaren;
En, schoon de staatsörkaan nog niet hebbe uitgeloeid,
Gy blijft op Neêrlands heil, der Burgren vrijheid, staaren,
Uw heil is aan het heil van Neêrlands Volk geboeid:
Het beeld der Vrijheid is in uwe ziel gedreeven;
Dat heilig, godlijk pand, dat ons de Hemel gaf;
Gy kiest met ons den dood, veel liever, dan te leeven
Naar een gevloekte wet, die Braaven stort in 't graf;
Wat veder is in staat om uwe deugd te schetzen,
O gadelooze Man, die voor 's Volks rechten pleit!
Geen Eigenbaat kon ooit uw edel harte kwetzen,
Wat strikken zij ook hebb' tot uwen val bereid:
O Hemel! 'k zie met vreugd uw tedre traanen vloeien,
Daar gy, als Titus, blaakt in zuivre burgertrouw,
Die trouw die 't hart des Volks weet aan hunn' pligt te boeien
Gy zijt de Palinuur van Neêrlands Staatsgebouw.
Leef, braave Grijsaart! leef! God wille uw dierbre dagen.
Tot heil van Land en Volk, met zegen overlaên;

Geen kommer, angst noch smart, zal dan uw ziel belaagen;
Dan zal uw deugd, nog lang, op deze levensbaan,
In weêrwil van de Nijd, met heldre straalen pronken,
En als ge in 't eind natuur den tol betalen moet,
Dan zal uw vrye ziel in hemelvreugde ontvonken,
Voor Gods Genadetroon, door Goëls offerbloed;
Terwijl op aarde uw naam in zegening zal blijven:
De Vryheid op uw graf deez' letteren zal schrijven:
Hier rust, o wandelaar! een ware menschenvrind;
Een vader van zijn volk, een schrik van vuige slaaven;
Hier rust de trouwe HOOFT, *die Neêrland heeft bemind,*
En nimmer doof was voor de klaagstem van 's lands braaven.
Zeg, vrye Batavier! als gij deez' grafzerk ziet,
Zeg nooit, hier liggen doôn — de braaven sterven niet.

BATAVUS.

5°. Drie begrafenisbriefjes, als volgt:

Loender-Sloot
den 31sten Augustus 1794,
is overleeden
Den Wel Ed. Groot. Achtb. Heere
Henrik Hooft,
Danielsz.
Oud Burgemeester der stad Amsterdam.
In den ouderdom van ruim 78 Jaaren.

De Heer

Word bekent gemaakt.
Als dat by Loener-Sloot,
Den 31^{steu} Augustus, Anno 1794,
Is op de Buiteplaas Valkenheining overleeden
In den ouderdom van 78 Jaar en ruim 2 Maanden, den
WelEd. Heer,
Henrik Hooft, Danielsz.
In leven Oud-Burgemeester der stad Amsterdam.

Graf-Schrift.

Voor 't Heil zijn's evenmensch volkomen afgesloofd,
Rust hier het Overschot van veel Geliefden Hooft,
Wiens Naam voor langen tijd reeds mogt met luister praalen.
Zijn Ziel moest eindelijk ook scheiden van deze Aard!
Maar wie zijn Deugd bemind zal t' allen Tijd verhaalen:
De Braave *Henrik Hooft* was zijne Vaadren waard.

Zijn wel Ed. Groot-Achtb. was geboore den 23 Juny 1716. En heeft de navolgende Jaaren geregeerd, in 1738 als *Commissaris.* 1744 als *Scheepen.* 1769 als *Burgemeester.* 1776 als *Raad ter Admiraliteid*, en verder tot den 1 December 1787 als *Burgemeester.*

Begraven 4 September. Tot *Vreeland.*

De Heer

Word bekent gemaakt
Dat op Zondag, den 31sten Augustus, Anno 1794,
op den Hofsteede Valkenheyning,
Bij Loender-Sloot,
in den ouderdom van 78 Jaren, 2 maanden en 8 dagen
overleeden is, den Wel. Ed. Gr. Achtb. Heer
HENRIK HOOFT *Danielsz.*
Oud Burgemeester der stad Amsterdam.

Moest dan de Wreêde *Dood*! dien Koning der verschrikking,
Ons weer ontroeren, door een onverwagte slag!
Om ons te ontrukken, *'t beeld der vryheid*, Zielsverkwikking,
ô Bittren tyding! aller Akelijkste Dag!
Moest Dierbre *vader* HOOFT! der *burgren* lust en leeven!
Ons Eer men denken kon, helaas dan nu begeeven!

Zijn *Wel Edle Groot Achtbaren* was gebooren, den 23 Junij 1716. En heeft in de navolgende Jaren Geregeerd, in 1738 als *Commissaris.* 1744 als *Scheepen.* 1769 als *Burgemeester.* 1776 als *Raad ter Admiraliteit.* En verder tot den 1 December 1787 als *Burgemeester*, welke *hij* Achtmaal bekleed heeft. A. C. DE GRAAF.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Vertaling van het Stabat mater. In de getijdeboeken, waarvan bl. 25—30 gesproken is, komt eene vertaling voor van het Stabat mater dolorosa, die ik hier laat volgen, meenende dat zij wel niet algemeen bekend zal zijn.

Stabat Mater dolorosa. In Duytsche.

Die moeder stont vol van rouwen
Weenende onder tcruis met rouwen
Daer haer lieue sone aen hinc
Wiens ziele suchtende ende bevende
Seer bedruct in zwaerheit levende
Metten swerde des rouwen doerginc.

O quam tristis.

O hoe droeve ende hoe onblide
Was die soetste ghebenedide
Moeder van den eenighen sone
Die welcke weenende en rouwende
Die werde moeder als si aenschouwede
Syne pine swaer ende onghewone.

Quis est homo.

Wie is die mensche hi en dede claghe
Als hi christus moeder aensaghe
In sulken swaren druc sijnde
Wie en soude niet wenen moghen
Sulck moder siende in sulken doghen
So drovich als men haer kint so pijnde.

Pro peccatis.

Omme sijns volcs sondighe ghewenten
Siende ihesum also tormenten

Ende den gheesselen so onderdaen
Sy sach haer kint seer ghenoost
Ontfermelic sterven ende onghetroost
Met saechter sielen deerlick uutgaen.

Eya mater.

Eya moeder fonteyne der minnen
Doet mi dien druc bevoelen binnen
Dat ic met di doch weenen mach
Doet dat mine hertè berne seere
In der minnen Christi onsen heere
Dat hem believe mijn bejach.

Sancta mater.

Heylighe moeder doet dat liden
Ende sijn wonden tot allen tijden
In mijn herte vaste ende vry
Doet dat sijn passie ende wonden
Sijn smadige crucinghe om onse sonden
Deelachtig met mi sondare sy.

In me sistat.

In my vesticht dijn liden alteenen
Doet mi de crucinghe diens soens bewenen
Die ben in desen allenden gheduerlic
Doet mi waerlic met di beclaghen
Die crucinghe seere swaer onuerdraghen
Ende met begheerten beweenen truerlic.

Juxta crucem.

Doet mi met di onder tcruce staen
Met di ghesellende gharende te gaen
Ende met begherten in mi gheplant
Desen druc maect mi ghemeyne
Ende en doet in mi niet wesen cleyne
Die begheerte uwes lidens onderstant.

Virgo virginum preclara.

O maghet der maechden boven al
En sijt niet wreet in mijn misval
Doet mi met di weenen ghenadelick
Doet mi draghen Christus doot
Sijn passie ende lijden groot
Ende dencken om sijn wonden ghenadelic.

Virgo dulcis.

O maghet soet: maghet goedertieren
Maria sachtmoedich in alle manieren
Aenhooret roepen des dienars dijn.
Maect die wonden met mi ghewont
Ende tcruyce te draghen in alre stont
Ter liefden van den sone dijn.

Inflammatus.

Insteect mi vierichlic in desen
Bi di o maghet beschermt te wesen
Inden daghe sijns ordeels wreet.
Doet dattet cruce behode mi
Ende christus doot bi mi sy
Ende met gracien maect mi ghecleet.

Cum hoc.

Met Christo doet mi verscheyden
Ende gheeft mi te comen na dit beleyden
Te lidene der victorien
Wanneer dlichaem sal laten dleven
Doet dat die ziele dan sy ghegeven
Ten paradise der glorien. Amen.

TH. R.

Vertaling van het Stabat mater. Willems deelde in zijn Belgisch Museum, dl. III, bl. 443 en verv., een elftal vertalingen van dit schoone lied mede, Hij geeft ze alle in hun geheel, behalve n°. 3. Hieromtrent zegt hij het volgende. »Hier zou een derde oude vertaling uit de XVe eeuw moeten volgen, welke men aantreft in een gebedenboekje op perkament, te Rijssel, en bevattende twaalf strophen, elk van zes regels; doch de kopij, mij daarvan beloofd, heb ik tot dus verre niet ontvangen. Mone spreekt van deze vertaling, gelijk ook van de vorige, in zijn Uebersicht der Niederl. Volksliteratur, bl. 153 en 154. Zij begint met deze regels:

Die moeder die stont vol van rouwen
Weenende onder den cruce met rouwen.

en eindigt met den volgenden:

Ten paradise der glorien. Amen.

De heer en mr. Ph. C. van den Bergh heeft in Frankrijk eene berijmde vertaling van het Stabat Mater gevonden. Waarschijnlijk is dit hetzelfde stuk."

Men ziet, het zijn dezelfde regels waarmede het hier medegedeelde gedicht aanvangt. De heer Th. R. maakt ons dus bekend met eene vertaling, die waarschijnlijk nergens, dan in de zeer zeldzame getijdeboeken, waarvan hij een exemplaar bezit, gedrukt is.

Men zie over het Stabat mater en de vertalingen daarvan Navorscher I, bl. 248; III, bl. 252; Bijbl. 1853, bl. CXXIX, CLXVII; 1854, bl. VIII, XXXV, LXI, CXVII; VI, bl. 205, waar men eenige der door Willems verzamelde vertalingen overgenomen en nog negen of tien andere aangewezen vindt. P. LEENDERTZ WZ.

Rederijkerskamer te Goedereede. In niet eene beschrijving van Goedereede vind ik van de aldaar eenmaal gevestigde rederijkerskamer melding gemaakt; daarom heb ik aangeteekend wat ik er in de oude rekeningen van gevonden heb, en wil het hier mededeelen:

1505 »van der stede zolder ontfanghen bij die Rethorijkkers".... memorie. Zij gebruikten zeker vroe-

ger den zolder van 't stadhuis, maar doordien dat in 1492 was verbrand en het nieuwe in 1530 eerst werd gebouwd, is het wel te begrijpen dat de stad nu niets kon ontvangen, omdat er geen zolder was.

1512 »gesconcken die Rhetorikers van wijnne, die ghehaelt was" . . . . ij L

1525 »it ghegh. de Rhetorikers i j tonnen biers". . i β vj gr.

1526-27 »it. gheghev. de prince van de »vroichden bloeme" haer leges, twelck hemlieden toegheleyt was" . . . . x x β

1530 »it. geschoncken die van de Rethorijcker op meidach 1 poirtkanne wijns, als meester Andries van Bronckhorst hier was" . . . . x v i i j β

1582 »ontf. van ij jaer pacht van een gemet lands thuecomende ons leyfvrouwe van Melanen ofte die rethorijsijnen" . . . . x x β

»noch iij gem. thuecomende die rethorijsijnen gheleghen int ouwe nyewelant"

1586 Erfpacht toekom. de conffraternyeteyt deser stede ende overmidts nu ter tijdt geen ghehouden en wordt, wert gheimployeert ten prouffite der stede.

1601 bet. voor een half vat Pharo den rethorijckers gesconcken tot haer nyewe jaer de zom van" ixβ i i gr.

1602 »ontf. van 1 gem. lants ligg. in de taenweye, hier voortijts aencomende de broeders van rethorica verpacht voor" . . . . x β

Dit gemet taenweye wordt in 1603 ook verantwoord, maar nu wordt er gezegd: »aenkomende de broeders van rethorica der nagelbloemen in duechden" [1]).

1620 18 feb. »geresolveert dat de retrosijnen zal lasten binnen

---

[1]) Taenweye, waar vroeger de taanhuizen stonden, nu verbasterd in Taniswei, ongetwijfeld doordien de fam. Tanis in 't eiland Goeree zoo menigvuldig is: „In duechden" zal eenmaal de zinspreuk der kamer geweest zijn; de vreugde- of nagelbloem haar naam.

2 uyren haer goet vander camer te haelen en alsoo de camer geheel te verlaten".

Dit zal het gevolg geweest zijn van het v ermoeden, dat de broeders hadden medegewerkt in wat ons het resolutieboek van 1620 leert: »onlangs (misschien voor 18 feb.) was uytgestrooit seecker fameus pasquil waer bij de heeren bailluy ende Buytendijck (pred.), mitsgdrs deer burgmr deser stede zeer werden beleedigt" [1]).

1621 op Zondag 13 feb. hebben eenige personen van retorica als anders(ins) het stathuis geöpend, een half vat pharo er op doen brengen, het vaandel uytgestoken, ja het stathuis genoegsaam makende tot eene taveerne; de magistraat naar de kerk gaande zag dat en zond er den bailluw heen, die tot antwoord kreeg: »kom, drinkt eens, het zou immers al te veel moeite zijn, dat bier nu weer af te bringhen en kans dat al de gasten hunne beenen braken."

Na 't ledigen van 't vat zal men zich wel hebben verwijderd.

Bergen op Zoom., F. CALAND.

Den Rosegaert der bevruchte vrouwen. (vgl. A. R.; XII, bl. 269; XIII, bl. 307). Den catalogus der boekerij van de Ned. maatschappij tot bevordering der geneeskunst niet bij de hand hebbende, weet ik hier in hoever het volgende eene aanvulling is van de »Rosegaert"-bibliographie. Het is althans eene aanvulling van het in dit tijdschrift t. a. pll. geschrevene.

Onlangs praatte ik met dr. H. B. Smitz alhier over oude, zonderlinge, thans geheel in onbruik geraakte geneesmiddelen. Bij die gelegenheid kwam ook het oude boek de Rosegaert ter sprake en herinnerde ik mij, dat over de bibliographie er van

[1]) In 1637 was het nog geen vrede in Goedereede, want de secretraris L. D. de Zutter schreef op de rekening:

'T was een Goeree
Daar men uyt zee
Quam rusten wis
't Is nu een stee
Daar rust noch vree
Te vinden is.

indertijd in den Navorscher geschreven was. Bij vergelijking der beide aan den genoemden arts toebehoorende uitgaven met het aldaar opgegevene, bleek mij dat zij er niet vermeld zijn.

De eene uitgave is in klein 4°., met den titel: den rhosegaert van den bevruchten vrouwen. Ghecorrigeert enz. Deze titel is in roode en zwarte letters om beurte, maar de uitgave is niet dezelfde als die, ook zulk een titel hebbende, door den heer Verschoor beschreven wordt, Nav. XII, bl. 269. Het voor mij liggende ex. is niet te Kampen gedrukt en heeft noch de bewuste houtsneden op den titel, noch lxxxviii dubbele pagg. Op den titel en op de laatste bladz. staat, dat men »deze boecken te coope vint tot Leyden, bi di vischkapelle tot Bartholemeus Jacobse, Boeckvercooper. In het korte voorberigt tot den »beminden leser", op de keerzijde van den titel, leest men: »En biddē allen personē dyent in handē comē sal, dat si dat so eerlyc eñ secretelic houdē (gelyc si dat int wterste oordeel over dē ogen Gods verantwoordē willē) op dat nyet en come in handē der kinderē oft vileynē, diet lieuer lesen souden den vrouwē te verwijte oft tot onaerdicheyt. Daer ō en salmē dese boecken niet alle personē vercoopē noch thoonē. och te coopē vindē tot eenige boecvercopers, dā alleene in die coopstadt vā Antwerpē bi mi Willem Vorstert man. Gheprent indē guldē Eenhoren. Int jaer mccc eñ xxx.[1]) Dit ex. heeft lij dubbele bladzijden, met inbegrip van »Die Tafel der capittelen" en de »Namen der cruyden." Op een slotblad staat het wapen van Antwerpen op eenen dubbelen arend. De houtsneden zijn, behalve de kraamstoel, 17 positiën van het fœtus, waaronder 3 van tweelingen.

Het andere ex. is eene andere uitgave van het door »Een oudskoop", Nav. VII, bl. 166 beschrevene »Kleyn Vroetwijfs-boeck." Het aldaar vermelde titelvignet is uitgescheurd, daardoor ook de aanduiding der uitgave, behalve: »Bij Michiel... wendyck, tus..." te loor gegaan. Dit ex. is dus niet bij Gijsbert de Groot, maar bij Michiel..., [2]) doch waarschijnlijk ook op den (Nieu)wen-dijk te Amsterdam gedrukt. Het jaartal ontbreekt, maar in den t. a. pl.

---

[1]) Waarschijnlijk moet dit zijn 1530. BEST.

[2]) Michiel de Groot? Deze drukte van 1661 tot 1680 en woonde op den Nieuwendijk tusschen de twee Haarlemersluizen. BEST.

mede vermelden »Appendix" komt het verhaalde van 1597 te Parijs insgelijks voor. Het getal bladzz. is niet 103, maar 61 dubbele behalve de ongepagineerde kruidenlijst »in Latijn ende in Duytsch." De Appendix heeft geen 45, maar 48 enkele pagg. Het bij »Oudskoop" ontbrekende van de laatste bladz. moet worden aangevuld:... »men haer dat kindt wil uyt-halen." De afbeeldingen zijn 19 in getal, behalve den kraamstoel, boven welken echter in deze uitgave de letters D. V. A. niet worden gevonden. H. M. C. V. O.

Joh. de Mey. Ik lees hier en daar in de zoo belangrijke Kerkelijke Gesch. der Middeneeuwen van W. Moll: deze of gene verdient eene monographie. Bij het afschrijven van 't levensberigt van Johannes de Mey, om bij zijn portret te voegen, werd de wensch in mij levendig: och mogt eens een bevoegd geleerde zich opdoen, die eene uitvoerige monographie leverde van dezen man in de lijst van zijn tijd. Bouwstoffen zijn te vinden bij La Rue Geletterd Zeeland bl. 99, bij van Kampen, Letterkund. Gesch. III, 131, Hollands roem III, 131 en Glasius Godgeleerd Nederland, in voce. Hij toch was zeer geacht om zijne kennis van de theologische, genees- en natuurkundige wetenschappen. Hij overleed als prof. theol. en philos. te Middelburg, zijne geboortestad, 8 april 1678, in den ouderdom van 61 jaren. J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kaartenmakers en schilders enz. in de 16e eeuw. Het volgende teekende ik op uit een »Bouck van den Behoeften eñ necessiteyten van den Rekencamer in den Hage" sedert het jaar 1516—1551.

x Septembrj xvcxv betaelt Jan de Pape scilder van gemaict te hebben een kairte voir puttermoer voir de camer. ij £

Betaelt Jan de Pape voir een kairte by hem gemaict van Oestvrieslant rustende hier in de camere by ordonnan: van de camer eñ quit de somme van xxiiij£.

1516 (Februarij?)

Betaelt xxx in Julio xvj een scoenmaicker in de Veenstraet voer een leren sack daer de kaerte inne boven gesonden was. viij ß.

Jan de Pape die by beuel van de camer een patroen gemaict hadde om 't Hof te starcken eñ oic om een vangenisse te maicken hem betaelt xv^de^ in december xvj. iij £ xv ß.

Jan de Pape scilder bet. voir twee caerte by hem gemaict van 't lant van Vriesland met de minute by zyn hant enz. vij^de^ in aprille xxiiij. vj £.

Jan de Pape bet. by 't beuel van de camer den xix^de^ in december xxiiij voir een karte by hem gemaict van bycans geheel Ryderwaert mit zyn aenwassen. ij £ x ß.

Jan de Pape bet. by ordonnantie in date xiiij^de^ in november xv om een kaerte gemaict te hebbe van Goylant mitsgaders van zyn ryse te zien bij zijne quit. xij £.

Jan de Pape. schilder bet. bij bevel van de camer van een kaerte bij hem gemaect van de gelegentheyt van Goylant in januario xxv stilo curiae Holl. iiij £ x ß.

Betaelt (1526 nov.) Jan de Paep schilder de somme van twee ponden acht scellingen ten prijse voorsz. (40 grooten) daermede mit hem ouercomen is voort maecken ontwerpen ende schilderen mitten verwen, van een quarte van de vuytgorssen van Vlaerdingen tot Papendijck ofte 't nyewelant toe ofter sGrauesande blijckende bij de blaffaert dus hier. ij £ viij ß.

Den zeluen Jan de Paep noch betaelt andere vijfendertich scellingen ten prijse voorsz. voir 't maicken ende stoffeeren van des key. mat. wapenen mitte die twee colummen ? up een taeffereel geset omme te stellen in de camer voor de scoersteen blijckt bij de blaffaert dus hier de voorsz. xxxv ß.

Den xxvj october voorsz. (1528) Jan de Pape schildere gegeuen te drinckgelt voor zijn moyte ende arbeyt tot twee maelen gemaict eñ ontworpen te hebben 't patroen van 't ziluer leggelt verschene bamisse lestleden negen stuvers, blijckende bij den blaffaert dus hier ix St.

Den xxiij^e^ in junio (1529) betaelt Jan de Paep schilder alhier in den Haghe vijff scellingen grooten Vlaems van dertich stuivers die hem bij mijnen heeren van de camere toegeuonden zijn voor een quaerte bij hem gemaect eñ bij Jan Benninck in der camer gelevert van 't quartier van Amsterlandt blijckende bij des voorsz. Paeps quitañ hier ouer geleuert dus hier xxx St.

Cornelis Corneliszoon de schildere alhier in den Hage betaelt de somme van drie ponden ten prijse voorsz. (40 grooten) ouer gelijcke somme hem bij mijnen heeren van der cameren toegeuonden ende getaxeert voor twee quaerten bij hem gemaect van den lande ende gelegentheyt van dien van Ouerijsselt als 't blijct bij zijn quitañ in datum viij in februario voorsz. hier ouer geleidt dus hier

iij £.

Jan Jansz. alias de Paep schildere alhier in den Hage de somme van twee ponden ten prijse voorsz. hem toegeuonden voor een quaerte bij hem gemaect van de wateren stroomen steden ende landen daerup streckende van Bretaengen aff tot Danswijck. Blijckende bij zijn quitañ in datum ix$_e$ februario añ xxx voorsz. dus hier de voorsz. ij £.

Betaelt Cornelis Cornelisz. schildere bij zijn quitañ in datum. v^{en} meije xvc een en dertich de somme van zeven ponden van xl groñ ouer gelijcke somme hem bij mijnen heeren van der Rekeningen toegeuonden ende getaxeert van gemaect ende in der camer geleuert te hebben een quaerte van den lande van Hollt. Vrieslant ende een deels van den lande van Overijssele Gelderlant Cleue eñ Brabant etc. dus hier de voorsz. vij £.

Betaelt Jan de Pape schildere bij ordonnañ van de camer in datum x^{en} in januario ann xvcxxxi voorsz. geteeckent van de Ketel met quitañ daeronder gescreuen hier overgeleidt de somme van drie ponden ten prijse voorsz. voor twee quaerten bij hem onlange gemaict dene van de veenen gelegen in 't Sticht en Thienhouen daertoe Ghijsbrecht van Lochorst recht pretendeert twintich stuwers eñ dandere van 't inbreecken duer den vreemde wateren in t voorsz. sticht van Utrecht duer den Leckdijck veertich stuwers dus hier iij £.

Betaelt Jan de Paep schilder in den Hage bij zijn quitañ in datum xx^{en} in februario eñ ouergeleidt die somme van drie phls guldens die hem bij mijnen heere van de rkñing toegeuonden ende getaxeert zijn geweest voor twee quaerten bij hem gemaict eñ in de camer geleidt van der gelegentheyt van des k. mt. visscherijen in Zuythollt tlange en corte ambt en van 't gasthuys water dus hier iij £ xv ß

Den v^{en} nouembris (1532) Anthonie le Bucq duerwaerder voorn.

voor twee carten van Hongrien mit Constantinopolen bij hem gecocht voor de camere xiiij ß

Jan de Pape schilder voort schilderen van de wapenen van Hollandt, Zeelant, Vrieslant, Sticht ende Ouerijsel, op papiere gehangen in der camere van de reken. xxv ß.

Den xiij[en] decembris voorsz. betaelt Claes Woutersz. scrijnwercker de somme van vier ponden veerthien scell voor zijn loon van diuersche cleyne parthijen bij hem gemaict ende geleuert in de rekencamer te weten. . . . .

. . . .

. . . .

Van de wapens van Hollant mit Zeelant Vrieslant Sticht ende Ouerijsel up bert beslagen te hebben. iij ß.

Van twee lange ronde stocken om die grote carten up te rollen. iiij ß.

Den xix[en] decembris anno xxxij voorsz. bet. Jan de Pape schilder voort schilderen van een carte van 't lant van Putten bij hem gemaect vuyt beuel van mijnen heere Lalaing ende van meester Vincent. x ß.

Den voorsz. xxij[en] novembris (1533) betaelt Cornelis Corneliszoon den schilder derthien ponden thien scell. ten prijse als voeren.. Te weten iij £ x ß ouer de helft van vijf die hem belooft ende toegeseyt waeren voort maken van een karte van de veenen aen de Vuers, daeran hij gelijcke iij £ x ß ontfangen had op rekeñ van die van de stede van Naerden die hij dezelue karte geleuert heeft deur beuel van de commiss.

Noch x £ voort maecken van twee gelijcke karten die hij geleuert heeft in handen van meester Joost Sasbout Raedt enz. Blijckende bij ordonnañ deser camer geteyckent Renoy, mit quitañ van den voorñ. Cornelis hier ouergeleuert, daeromme hier de voorsz. somme van xiij £ x ß.

Den xx[en] junij (1534) betaelt de weduwe van Jan de Pape achtien ka. guldens voor den coop van diuersche carten bij den zelven Jan de Pape achtergelaten zoe in minuten als anders bij der weduwe upter camere alhier geleuert. Daeromme hier de voorsz. xviij £.

Den xvj^en^ derzeluer maent [1]) betaelt Cornelis Corneliszn. den schilder in de Veenstraet in den Hage, twee Carolus guldens, die hem toegeleyt ende geordonneert zijn, bij mijnen heeren dezer camere ende den Procur. Generael van dat hij een caerte gemaict heeft van der visscherije van Gorinchem mitte gelegentheyt van dien, ende die zelue caerte geleuert den procur. voorn. omme texhiberen int proces van de voorsz. visscherije jegen den graue van Hoorne daerome hier ij £.

Den xxvj derzeluer maent betaelt (1535 april) in handen van Cornelis Mathijszn. de somme van vijff ponden acht schellingen munte deser rekenin̄, bij hem betaelt tot Dordrecht voort maicken van een cruys mit een quadrant daerinne, daer up alle de winden geteyckent staen, mit een corff daerinne hij 't zelve cruys van Dordrecht in den Hage gebracht heeft ende upter camere geleuert bij beuel van mijn heeren Ergo hier de voorsz. v £ viij ß.

Betaelt den xx^en^ van octobre voorsz. (1535) Anthonie Le Bucq duerwaerder dezer camere de somme van zeven ponden vijff scellingen negen penn. munte dezer rekeninge ouer zijn remboursement van gelijcke somme bij hem betaelt in diversche cleyne ptien totten behoufften der zeluer camere sedert den j^en^ junij anno xxxv totten xx^en^ octobris daer aen

te weeten. . . . .

. . . .

Om een carthe van der stadt Thunis [2]) voor der camere iij ß.

Noch voor zes cleyne carten van Thuynis gedaen maecken bij den schilder xij ß.

Den bouckebinder aen de plaetse om een oude carthe van den verdroncken waert van Zuythollandt op douck te pappen. iij ß.

Den xxix^en^ der voorsz. maent julij (1536) betaelt Anthonie Le Bucq duerwaerder deser camere, de somme van zeuen ponden zeuenthien schellingen drie penn. van xl groon̄ als voorn. 't pond over zijn remboursement van gelijcke somme bij hem betaelt in diuersche affairen dezer camere zedert den xxiij^en^ in maerte anno xxxv voor Paesschen totten xxix^en^ julij voorsz.

---

[1]) Februario 1534 Stilo Curie Hollandie.

[2]) In dit jaar had de expeditie van den keizer tegen Tunis plaats.

te weeten. . . . .

. . . .

Cornelis den schilder om te contrefeyten den coninck van de *scuppe* [1]) wesende in den Dam iiij ß.

Den x[en] octobris gegeuen meester Jacob Cammaecker bij beuel van mijnen heeren up rekeñ van sijn loon dat hem competeren sal om te vermeten de Biltlanden in Vrieslandt tot zijnre teringe om naer Vrieslant te reysen bij zijne letteren in twee pertijen t' samen x £.

Den xxiij der zelver maent junij (1537) betaelt meester Cornelis de schilder gelijcke twee plhs [2]) voort maicken voor drie carten die hij gemaect hadde van der visscherije van Almsvoet ende van den nyen steeck. Bij ordonnantie dezer camere etc. Valent gelijcke ij £ x ß.

Noch bij Heyman [3]) voorn. betaelt Cornelis den schilder van zes caerten bij hem gemaect xxvij ß.

Betaelt Jan van Barry commissaris dezer camere in handen van Heyman van de Ketel, de somme van drie en veertich ponden zes scellingen munte dezer rekeñ die hem geordonneert zijn te weeten xxx £ xvj ß over zijne vacatien van xxviij dagen tot xx stuvers daechs die hij geuacheert heeft in september ende octobre anno xxxvij om in de verdroncken waert te helpen ondersoucken ende designeren die limiten van de visscherije in questie als doen wesende tusschen den keys. mat. ende Jan van der Wouwer dezelve te doen meeten ende die figuren iñ carten te doen setten mitsgaders zijn calculatie van als gemaict te hebben up ten cleynen voet met elck zijn lente [4]) ende breete ende de carten daeraff gelevert in de rekencamer om te vougen int proces van den voorn. Wouwer.

. . . .

. . . .

Betaelt den auditeur Reynoy de somme van negen ponden negen

---

[1]) Wie is die koning van de Scuppe?

[2]) Gulden.

[3]) Van de Ketel augustus 1537.

[4]) Lengte.

schell. munte deser rekeñ omme zijn remboursement van gelijcke somme bij hem betaelt, te weten broeder Jan Noorthant in Nazareth tot Bruessel voor een pkament [1]) daer hij inne geconterfeyt heeft ende geverwet een carte bij Jan van Barry gemaect angaeñ die visscherien in de verdroncken waert van Zuyttholt vj st. omme dezelve earte bij Jan van Barry gemaect te verwen ende opscrijuen xxx ß ende om een ander dairnae te conterfeyten ij £ x ß noch bij den zeluen auditoir tot Mechelen betaelt om dezelve carten te onderscrijven eñ colloneren vj ß. noch broeder Jan voorn. betaelt eerst vijftien stuvers voor een parkament daerinne hij gemaect heeft een caerte van den veenen tusschen Goylandt ende sticht van Utrecht ende omme dezelve carte te macken iij £ x ß ende noch bij denzelven auditoir betaelt, Gouert Ulmers bode enz.

Den xv^en^ novembris anno xxxviij voorsz. betaelt Cornelis Claesz. schilder thien schell groñ Vlaems voor zijn loon dat hij diuersche carten voor de rekeucamere gemaect heeft op papier te weten: van Couwerden mit zijn toebehoeren van die visscherie eñ wateren bij Gornichem en Louvesteyn, van de executie van der moerdenaers tot Dordrecht gedaen in october xxxviij, noch van de belegge van Barbarousse bij Constantinople eñ andere daeruan tsamen mit hem ouercomen is, om de voorsz. x ß gr. Vlaems Valent hierbij zijne quitañ. iij £.

Betaelt [2]) Cornelis Cornelisz. schilder twee phs guldens daeraff mit hem ouercomen is dat hij vuyt beuel van de camer gemaect heeft eñ op franchijn geschildert, zeuen carten mitten gecrooden arent eñ den haen mit meer cleyne vogelkens eñ den deuise Gallus amicus aquile canit vobis volucres verclarende den pays tusschen den k. mat. en coninck van Vranckrijck bij zijne quitañ Valent hier ij £ x ß.

Den xx^en^ in meije veertich voorsz. Cornelis den schilder in de Spoeystraet betaelt van een carte voor de camere gemaect te hebhen roerende Boecxkelsdijck ende Schoonreloo xij ß.

Den xxix^en^ in meye voorsz. Cornelis den schilder op 't hoff van een carte voor deser camer gemaect te hebben van de nyeuwe geconcipieerde vaert der stede van Delft naar Amsterdam xviij ß.

[1]) Parkament. [2]) December 1538.

Den xxvi[en] July voorz. betaelt van twee groote charten gemaect te hebben voor de camer van de visscherien van den geheelen grooten verdroncken waert in Zuytholl[t] ende die gelegentheit der limiten van dien te weten, Cornelis den schilder iiij £ x ß munte deser rekeniñ om de zelve twee chaerten geschildert te hebben.

Item den franchynbereyder xx st. voor twee groote vellen dick pchmyn dair de voorsz. twee carten inne gemaict zyn ende Flrus van Zegerscapple xij ß om die namen van de Visscherien ende lymiten van dien in dezelve twee charten te scryuen daer aff deen carte gesonden es geweest an myn heere van Schore ende d'ander by de Commissarisen behouden. Compt t' samen by cedulle van Gerryt van Reynoy auditoer deser camer hier ter somme van vj £ ij ß.

Den ix[en] novembris año veertich voorsz. betaelt by mondelynge beuel van myn heere die wed[e] van Jan de Pape schilder een k. gulden voor twee minuten van carten die naer haer voorsz. mans doot, by haer gevonden zyn eñ op deser camer geleidt geweest, roereñ die gelegentheyt van de verdroncken ambtten in den verdroncken waert van Zuytholl[t] valent hier xx st.

Den xiiij[en] Decembris añ veertich voorsz. betaelt Floris van Zegerscapple twintich stuuers die hem geordonneert zyn voor zyn moeyte, dat hy in twee carten gem̃ van den verdroncken waert van Zuythollt. alle die limiten eñ anders daer inne geschreuen heeft by ordonnañ. ergo hier de voorsz. xx st.

Den eersten van february añ veertich stilo curie betaelt Cornelis den schilder aen 't kerckhoff om voor de camer gem̃. te hebben een caerte van 't landt van Wieringen by beuel van myn heeren viij ß.

Pieter van Couwenberch, saelmaecker alhier in den Haege, betaelt die somme van vierentwintich st. ter cause van een leeren custodie by hem gemaict ende geleuert in de camer van de rekeniñ in den Haege, tot bewaernisse van de caerten van de grasvrooñe van omtrent Alckmair, die men doe te weten den xiiij Aprilis xvc xlij te besigen en te vervoeren hadde, blyckende by syne quit. daer up dieneñ die men hier ouerleuert daironme hier de voorsz somme van xxiiij st.

Cornelis den schilder alhier in den Haege betaelt, (1542) de

somme van vier eñ twintich stuuers ouer gelycke somme hem toegevoucht by myn heeren van de rekeniñ in Hollant voor 't maken van vier caerten, die hy ter ordonnancie van de comissaryss. in den verdroncken waert van Zuythollt. gemaect heeft van de concepte by appoinctemente up behaegen van de Co. tusschen den Keyser ẽn de Prince van Orangnen blyckeñ by quitañ die men hier ouerleuert dair omme hier de voorz. xxiiij st.

Bruno, bouckvercooper, woneñ alhier in den Haege upte ofte by de Plaetse betaelt die somme van dertich stuuers eñ dat in betalinge van een carte van Brabant mitte limiten van dien by hem in de camere ter ordonnancie van de Heeren derselver geleuert blyckeñ by zyne quit. die men hier overleuert dair omme hier de voorsz. xxx st.

Meester Gerard van Renoy mr van de rekeniñ in den Haege betaelt die somme van vyff Caroliguldens ende sestien stuuers, te weten . . . .

. . . .

Eñ noch xx st. by hem betaelt voor 't maken van twee caerten upte limiten tusschen Altenae eñ Zuythollt. etc. blyckende by quitan. die men hier ouerleuert daer omme hier de voorsz. v £ xvj st.

Cornelis Claeszoen, schilder, woneñ alhier in den Haege betaelt die somme van twaelf stuuers hem toegeuoucht omme geschildert te hebben, twee caerten, aengaende de limiten tusschen Wyeldrecht ẽn de Nieuwe vaert, blyckeñ by de ordonnañ. die men hier ouerleuert daer omme hier de voorsz xij st.

Mrr. Jacop van Deuenter, mr. Caertenmaker, woneñ tot Mechelen betaelt die somme van vier Carolus gl. hem toegevoucht by myn heeren van de rekeñ in Hollt. omme ter ordonnancie van heml. geleuert te hebben hier in de camer twee caerten, geschildert eene van Gelderlant en d' ander van Hollant, bouen de gheene die hy gehouden was te leueren, blyckeñ by de ordonn. hier ouergeleuert daer omme hier de voorsz. iiij £.

Cornelis Anthuenisz. betaelt die somme van twintich stuuers hem by den Heeren deser camere toegeuoucht omme naegeschildert te hebben een caerte van 't verdroncken lant van Putte, blyckende by een cleyn ordonnañ. hier ouergeleuert alhier. xx st.

Meester Cornelis Domissz. wonende tot Delft, caertmaker be-

taelt [1]) die somme van twintich stuuers vuer zyne vacatien omme gecomen te zyn deur t' scryven deser camer van Delft alhier met een caerte van de Langstraet omme te coceren [2]) mitten procur̄. gn̄ael in de saicke van de visscherye van ar̄maess. werff daer een brecht de k. mt. wilde even turbel alhier. (?) xx st.

Den xvijen Augusti voor een caerte van Vranckrycke geverwet ende op douck geset voor de camere bet, by ordonnañ. xv st.

Den xvij [3]) betaelt Jan de brantmeester, bode van dat hy van den baillne van Zuythollt. Jacob Quekel in der camer gebracht heeft zeker cruyce ende lantmeters compas. Blyckende by de ordoñ daer van hier ouergeleuert dies hem dezelve vj st.

Coen Oelensz. lantmeter betaelt twintich scl. hem by der cameren toegeuoucht voor 't maecken ende omtrecken van de caerte van de Laege zwaluwe in cleynen formaet die geleuert is mynen heere den tresorier Mr. Vincent Cornelissen voor zyn vertreck naer Gelrelant. Blyckende by ordonnañ van den xxj in meye hier op dienende dus hier. xx st.

Cornelis de schilder alhier in den Hage zeuen eñ dertich stuuers, ende dat voor 't dobbeleren van twee caerten d' eene aengaeñ de verdiepinge van den Ysele voor den president van Vtrecht d' andere van 't Berckenrys omme te houe gesonden te werden, blyckende by ordonnañ van den xxien Augusti dus hier de zelue xxxij st.

Den ijen aprilis xve lxv voir paeschen betaelt Mr. Cornelis de schilder alhier in den Hage, zestien stuuers, van dat hy voor der camere ende procureur generael gemaict heeft twee caertkens in papiere van den Nyeuwen steeck, die eenen Huych Jansz vuyt Slyedrecht in de verdroncken waert beuischt op rekeniñ. Breder blyckende by ordonnañ die men hier ouerleuert, dus hier de zelue xvj st.

Cornelis de schilder alhier in den Hage betaelt vier Carolusguldens, van dat hy gedubbleert heeft de groote caerte van de verdroncken waerdt in Zuythollant by Jan van Barri gemaict voor den Rentmeester van Zuythollant omme hem daermede te

---

[1]) 1044.

[2]) Communiceren.

[3]) April 1044.

behelpen in dienste van den Keyser aldairt noot werdt. Blyckende by ordonnañ, die men hier overleuert, dus hier de zelve iiij £

(Dezelfde kaart werd nog eens door hem gedoubleert ten behoeve van den procureur generael Mr. Ypolitus van Perzyn, mede voor iiij £)

Van de caerte van Bonauentura gemaict in den jaere xvcxv op lywaet te doen beslaen, betaelt vj st.

Cornelis Claesz., schilder, wonende hier in den Hage, van 't dubbleren van de caerte van Bonauenture, die met zekere andere besoingne roerende 't zelve gors gesonden is te houe an de mat. van de Co. om voirts dair op t' ordonneren bet. xxxvij st.

Cornelis Claesz, schilder, betaelt, van dat hy deur bevel van den procur gñael gemaict heeft zekere caerte van de afleydingen van s Keys. visscherien in Zuythollt. viij st.

Frans van Geersberghen procureur voir 't dubleren van de caerte van Frans van de Wouwe bij welck dubbele an den rentm van Zuythollant medegegeven is, betaelt de somme van x ß

Dese administrateur heeft hem zeluen gerembourseert van de conterfeytinge van een caerte upte cleyne voet van de cancellarye in Vrieslant eñ een patroon daerop dienende xxviij st.

Coen Oelensz, lantmetere, betaelt twee phlps guldens, hem toegeuoucht van dat hy gedoubleert heeft de caerte van de Lage Zwaluwe, blyckende by ordoñ van den vij^e^ marcij xv^e^ xlvij stilo curie hollandie die men hier ouerleuert maickende ij £ x ß

Voir een caerte van den slach van Duytslandt (1547—1548) iij ß

Vpten xviij^e^ february anno voorz. (1551) betaelt Cornelis de schilder, van dat hy gecontrefaict heeft een caertken van 't gescheye tusschen de key. mat. ende die prince van Orangnen opte Lage Zwaluwe vi ß

Noch betaelt Cornelis die schilder, van dat hy den iij^e^ marcij lestleden die caerte van Houweninge geconterfeyt heeft xv ß

Den xxiij^e^ der selver maent (September) betaelt Cornelis de schildere van twee caertkens die hij gemaect hadde voor de camere beroereñ den lande van Zeuenbergen metten aanwassen van dien xij ß

VRAGEN.

Portret met kreeft en slang. Voor mij ligt een onbekend portret, een vierkant houtsnedeplaatje, uit het midden der zestiende eeuw. Aan eene tafel staat een man, zeer behaard, op het hoofd een krans van laurier (?) bladeren. Achter zijn rug regts eenig hoog metselwerk, een muur gelijk. Zijne regterhand omsluit eenen kreeft, daarbij, op een houten bordje de woorden: *si laxes, erepit.* In de linkerhand houdt hij eene slang vast; naast de slang de woorden: *si stringas, erumpit.* De aandacht des mans is meest op de laatste gerigt. Is hij een geneesheer? om de slang, het zinnebeeld van Aesculapius? Zijne kleeding is voor dien tijd vrij aanzienlijk. Waarop mogen deze zijne spreuken wel doelen? Het blad is hoog 7, breed 6 dm.

L. B.

Portret van een Vlaming. Nog een zeldzaam portret van een onbekend persoon uit het einde der zestiende eeuw, in een vierkant raam. 't Is een man van middelbaren leeftijd, geteekend door *Liebaert*, op steen gegraveerd door *A. Daveluy* te Brugge; dit is tusschen 1835 en 1850 vervaardigd. Hij wordt vlak van voren gezien, heeft een fluweelen bonnet op het hoofd en een fluweelen vest aan. Hij is van meer dan middelbaren leeftijd, schijnt een Vlaming van goeden huize, van omstreeks den jare 1600. Zijn aan den achtermuur hangend wapen, is: horizontaal in drie deelen gedeeld, van boven drie...., horizontaal door een.... baar van het onderste deel gescheiden, waarin een links klimmende leeuw. Wie herinnert zich dit wapen? B.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de oud-nederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. HEIJE, *secretaris*.

De sanghers van den Hove enz. in den Haag.

Den xxen novembris voorsz [1]) betaelt de sanghers van den Hove drie ka [2]) guldens die hem luyden toegedacht zijn bij mijn heeren deser camere, voor dat zy luyden binnen den zomer van den jegenwoirdigen jaere xxxij den tijt wel van xiiij weken lanck oft daer omtrent alle weken gegaen hebben mitter processie gñale ende alle vrijdage ten dage van der selver processie de hoochmisse solempnelicken gesongen in muysyke mit montetten voor den heyligen waerden sacramente. voor de welvaert der key. ma. eñ beschermenisse van kerstenrijck jegens den turck etc. achtervolgende den appoinctem̄ gestelt opte marge van zekere requeste bij den selven sangers overgegeven houdende ordonnañ hier overgelevert, daeromme hier de voorsz. iij ka. gl. valent. iij £.

Den xxixen novembris voorsz. den sangers van der groote kercke voor gelijcke occupatien, ende diensten, als de sangers van den hove. aen dander zijde hier voeren by huere requeste mit ordonnañ ende quitancie gelijck iij £.

Den Ven der selver maent [3]) betaelt den rectoor van der schole, meester Gerryt van Amsterdam, item meester Andries van Coolhem organist ende Mathijs den blaser tsamen iiij ka. gulden. Te weeten den rectoor ij karolus gulden den organist xxx sch. ende den blaser x sch. hem luyden op huere requeste toegevoucht bij mijn heeren voorsz. voor gelijcke occupatien gedaen elck in zijnen dienst ten dagen eñ tijden van der processie voorsz. hier bovene upten sangers van den hove geroert. Bij appoinctem̄ upte zelve huere requeste gestelt ende huere quitañ hier overgelevert. Daeroem̄ hier de voorsz. vier ka. gl. Valent iiij £.

Den xxiiijen decembris betaelt Anthonie Gilliszoon coster van de grote kercke xxv stuwers ende Michiel Dircxz. den ondercoster x stuwers hem luyden bij appoinctem̄ van mijnen voorn. heeren vpte merghe van huerluyder requeste gestelt,

[1]) 1532. [2]) Karolus. [3]) December.

geordonneert voor huerder occupatien, moeyten ende arbeyt van luyen, van de ornamenten vuyt te leggen eñ anders, vuyt saecke van de processien gñalen gedaen, die gehouden zijn geweest den voorleden zomer van den jaere xxxij den tijt van xiiij weken oft meer, dat de key. ma. te velde geweest is eñ de oorloge gehadt jegens den turck etc. Blijckende by der zelver requeste mitten appoinctement tsamen hier overgelevert. Beloepeñ t' samen ter some van ij £.

Den provideerders in de groote kercke als meester Wouter Adriaenz. heer Claes Wiggerszoon, meester Willem Deym ende meester Claes Aerntz. tsamen twee phls guldens voor heurluyder occupatien dat zy den tijt dat men processie generale zedert St. Jacobs dage in den zomer anno xxxij tot alreheiligen daeran alle weke gedragen heeft, geoccupeert zijn geweest de hoochmisse te dienen eñ mitten ornamenten in dezelve processie te ghaen etc. Bij ordonnañ van mijnen heeren van de rekeñ gestelt upte mrg. van huerder requeste vuyt sake van dien den selven heeren overgegeven ende by huerluyder quitañ hier tsamen overgelevert. Daerome hier de voorsz. ij phls guldens, valent ij £ x ß.

Den xxij derselver maent novembris [1]) gegeven den sangers van dezen hove twee karolus guldens tot xx stuvers 't stuck hem luyden bij mijnen heeren deser camere geordonneert in remuneratie van heuren occupatien ende diensten bij hemluyden gedaen, singhende in muysycke de missen ende in de processien generale, die geordonneert ende gehouden zijn geweest in den Haege den tijt van vier off vijff maenden lanck om de prosperiteyt ende welvaeren van den key. mat. ende zijnen volcke jegens den turck oft Barbarouse voor Thunes etc. Bij appoinctement gestelt up huere requeste hier overgegeven, valent hier ij £.

Den voorsz. xxiiij dach novembris betaelt den gemeenen sangers van de groote kercke in den Hage dertich stuvers heurluyden by mijnen heeren deser camere geordonneert voor hunne occupatien ende singen en muysycke geduerende den tijt van der processien generaele die in den Haege gehouden sijn geweest in den zomer xxxv voor de welvaert ende prosperiteyt van den key. mat. met zijne luyden liggende int velt jegens den Barbarouse voor Thunes etc. Bij appoinctement gestelt op huere requeste overgelevert. Valent xxx st.

Den xxiiijen novembris xxxvij voorsz. betaelt den sangers van den hove twee carolus guldens die hem geordonneert zijn voor huere occupatien die zij in den soemer voorleden doende de processien ende misse voor den welvaeren van deut key. mat. ende oock om god te dancken van den geboorte van den jongen prince des keysers zoone gehadt hebben. Bij appoinctemeut op huer luyder requeste gestelt hier overgelevert daeromme hier ij £.

Den Ven augusty anno xxxviij voorsz. betaelt mr. Gerryt Janszn. eertijts sangmeester in der capelle van desen hove *eenentwintich stuvers* voor zijn loon om ge-

[1]) 1538.

screven te hebben in franchyne een cleyn sangboucxken van 't *somerstuck* om by den coralen daer vuyt te singen die versiclen eñ antiphonen van den tijt eñ heylige dagen, groot wesende zessen vijftich bladeren dairvan mit hem overcomen was te hebben van elck blat een halff blancke naevolgende t Ve memoriaelbouck deser camere fo xcix ende is by den sangmeester Jacob correct bevonden so hier de voorsz. xxj st. ende voort binden ij ß compt t samen xxiij ß.

Philips Jansz. eertijts sangmr. van den hove betaelt[1]) *vierentwintich stuvers* dat hij gescreven heeft vuyt bevel van mijn heeren deser camer een cleyn sangboucxken in franchyne voor den coralen van den cappitle om die anthiphonen ende versicle van den tijt ende heylige dagen van 't *winterstuck* groot lxiiij bladen tot een halff blanck van elcke blat zoo mit hem overcomen is. Bij zijne quitañ ergo hier de voorsz. xxiiij ß noch bij den zelven verleyt voort binden ij ß.

Die cappellanen eñ sangers van de capelle van desen hove betaelt[2]) die somme van twee ponden thien scell. van xl grooñ vls. 't pont over gelijcke somme huerluyden toegevoucht by mijnen heeren deser camere voor eens en sonder dat te trecken in consequeñ omme naevolgende 't bevel eñ begheerte van de k. mt. omtrent een halff jair lanck in de processie gegaen gesongen ende gebeden te hebben voor zijne mt welvaeren etc. blijckende by huerluyden requeste deser camere gepresenteert mitten ordonnañ daerop gevolcht onder 't hanteijcken J. de Jonge hier overgelevert daeromme hier de voorsz. ij £ x ß.

De pastoir cappellanen ende gemeen sangers van den capellen alhier in den Hage twee ponden van xl grooñ vlaems tpondt hem op huerluyden versouck by de cameren toegevoucht tot lichtenisse van huerluyden maeltijt in St cecelien feeste ende in recompensie van dat zy een geheel jair lanck hebben helpen solempniseeren de processie gñaele ende deuchelicken gebeden voor de prosperiteyt van de key. mat. Breder blijckende by heure requeste eñ ordonnañ van den xix novembre xvcxlv daerop dienende ergo hier dezelve ij £.

Den pastoir cappellanen ende sangers van desen hove betaelt dertich stuvers hen by deser cameren op haer reqte toegevoucht van dat zy de voorleden soemer in processie gegaen gebeden ende gesongen hebben voor de prosperiteyt van de key. mat. leggende te velde tegens zijne vianden in Duytschlant ende dat tot haere maeltijt ende solemnisatie opte feeste van haer patronesse St. Cecilia, breeder blijckende by order van den xxijen novembris dieswegen overgelevert was hier de zelve xxx ß.

De capellanen ende sangers van der capelle van desen hove de somme van twee ponden van xl grooñ, hem by der pensoren toegevoucht voir haere moyte

---

[1]) 1538 Maart? Stilo Curiae. [2]) 1543.

gehadt omme den prince van Spaengnen eerwaerdelicke inne te haelen ende om hem te vermaicken op St. Cecilien dach haer patronesse. Blijckende by ordonnancie van den xxijen novembris xlix die men hier overlevert dus hier de selve ij £.

Noch betaelt [2]) den cappellanen ende sangers van desen hove de somme van twee ponden munte deser Rekeninge heml. by der camer toegelaten ende geaccordeert van dat zy gegaen hebben processie gñale ende gebeden voor de prosperiteyt van de key. mat. ende tgemeen welvaren etc. Ende om heml. daermede op St. Cecillien dach te verblijden als wesen̄ heml. patronesse. Blijcken̄ by heure requeste ende ordonnañ deser camer geteeckent Splinter ende overgelevert, dus hier de voorsz. ij £.

(*Wordt vervolgd.*) P. A. LEUPE.

Toren te Delft. „De luiklokken die tegenwoordig in deze toren hangen zyn zeer groot en zwaar, wiens omschriften in oude rymen, daar men haar naam, ouderdom, beneffens de namen der meesters klokkegieters en andere zaken uit navorschen kan, behelzen onder andere meede de namen der kerkmeesteren doen ter tyt in dienst zynde. Twee circels op de groote klok gegoten, beginnen met deze hoogdravende woorden: *Doot, Duvel, noch Hel en mach my niet schaden, want mynen naem is Jesus vol genaden, Jan Huyghen soen Pieter Pieter soen Meesters van der Kercken, met meester Joost Heindrick ende Hubrecht Aert soen om deuchts versteroken, deden my gieten het blyckt hier claer, by* Jan Moer *doe men schreef M.CCCCC.L. int selfde Jaer*. De tweede hebbende wel het langste vaars van allen, 'tgeen aldus luit: *Vrsula is mynen naam,* Jan Moor *met* Cornelis *syn* soon *hebben my gegooten tot Godtsdienst* [3]) *te wesen bequaem*, int Jaar M.CCCCC.LXV.'

De derde spreekt in 't Latyn, en in de eerste cirkel met groote kapitale letters staat aldus: *Libertas, soli Deo gloria* Jan Burgerhuis *me fecit in* M.D.B. dat in Nederduits zou luiden, *vryheid, eere zy Godt alleen,* Jan Burgerhuis *heeft my gemaakt in den jare,* gelijk van Bleiswijk zegt, 1607, doch dit jaargetal zie ik in de cyferletters niet"

„Wat de speelklokken belangen, wy hebben voorheen gezegt dat het oude vermaarde klokkenspel met zyn toebehooren, van het stadhuis is afgenomen en merkelyk verfrait en verbetert zynde, op dezen toren is gebragt, en opgestelt door eene Jan Cal, uurwerkmaker te Nimwegen, *de eerste uitvinder der kopere speeltonnen,* en ook der speelschroeven aan deze hamerveeren eerstmaal alhier te Delft gemaakt in den jare 1663, gelyk het opschrift by hem zelfs aan het uurwerk aan de westzyde gestelt, aantoont: de ton, en alle de klokken in de lantaren hangende zyn gegoten door Franciscus Hemony, doch deze met over de 4000 steekgaten voor de speelschroeven, zyn opgemaakt door den pasgenoemde Jan Cal, 'twelk, hoewel alhier eerst in het gebruik wierd gebragt, zoo treffelyk en onverbeterlyk is uitgevallen,

[1]) November 1545. [2]) November 1551.

[3]) *Godtsdienst*, zoo staat bij Boitet. Op de klok echter zal denkelijk wel te lezen staan *Godts dienst.* L.

dat er zoo veel my bekent is, nergens bekoorlyker en aangenamer klokken klinken."

Zie Beschryving der stadt Delft, door en bij Renier Boitet, 1729 in fo. blz. 251—252.

U. C. KRAMM.

Verzoek der zevengetijdenmeesters te Leiden 1450—1480. Onder de giftbrieven van de St. Pieters kerk te Leiden op het stedelijk archief aanwezig, vindt men een verzoek aan de Heeren van den Gerechte (Schout, Burgemeester en Schepenen van Leiden) zonder jaartal; doch het schrift en papier is van 1450—1480. Het luidt aldus:

„Die procuratoren van den seven ghetijden in Sinte Pieterskerck begheeren ende bidden mijn Heeren assistencie ende bijstant. Aenghemerct die grote erroren, confuys, dwalingh ende negligencie die daghelicx in der kercken voorn. gheschien God betert die wij niet en moghen en konnen corrigeeren, wederstaen noch verhoeden, want God niet ghedient noch gheëert en wort als betaemt en behoirlijck is, als u mijn Heeren wel kondich is, dat ons zeer mishaget en niet beters en moghen sonder raet en hulpe van u mijn Heeren. Soe bidden wij als boven dat mijn Heeren dese saken ter harte nemen willen en dairin voirsien mit alle diligencie en nairsticheyt, want dair grote macht an legt en die salicheyt ende welvaren van u en ons allen.

Ende om mijn Heeren een weinig advertencie te gheven, alsoe wij die sake langhe ghehandelt (hebben), soe wair wel onse meening en guetduncken dat men die *muysique cesseren soude*, en maken *een heerlick choor van achte eerlycke priesteren* en *achte of ses koralen*, en die souden singen *statelick, sonder haesten dat ment verstaen mochte*, en *pauseren in den midden van der versen*, als betaemt en behoirlick is, en als in anderen kercken ghedaen wort, dair goet regiment is.

Ten anderen mael, so souden die voorn. sanghers singhen alle die *Votyff*-missen [1]) die in der kercke voorn. ghesonghen worden van den scoolmeesters en souden die profijten hebben.

Ten derden mael souden dese vijj priesteren metten koralen voirs: singhen die misse van de *heilighen cruyce* des vrijdaechs, en des saterdaechs die misse van onse liever vrouwe. Maer wij soe stijf (bemiddeld) niet en sijn dat wij dat loonen ofte betaelen moghen, soe begheren wij dat mijn (Heeren dair) of ordineeren wilt dat de incomste van den ghetijden so groot niet en sijn als men wel vermoet dat blijken sal alst mijn heeren belieft. — Ten vijfden mael. Also dese sake groot is, en aengaet die eere Gods en dat men weten mach dat die sake ons ter harten gaet, soe bidden wij u ootmoedeliken mijn Heeren door die passie ons liefs Heer J. C. en doir die reinheyt en soetmoedicheyt van Maria en doir die verdienste om allen Goeds heilighen dat ghij mijn Heeren alsoe in versien wilt dat God mach ghedient en gheëert worden in zijnen tempel als dat betaemt en behoirlick is, ende soe doende sult verdienen die gracie Gods ende sijn ewich leven. ELSEVIER.

---

[1]) Zijn missen die bij testamenten bepaald zijn genoemd om uitgevoerd te worden.

De haarlemsche organisten. Aan de nasporingen van den heer A. Gonnet (Haarlem) dank ik de onderstaande lijst van opvolging:

A°. 1412 was orgelist, heer Hughe.

〃 1422—1428 was orgelist, heer Dirc Boghemaker.

〃 1432. Lodewijk, „die orgelist" ontvangt vi Wilhelmus schilden voor zijne wedde.

〃 1500. Govert Bertelmeusz. orgelist, ontvangt voor een vierdejaars, viij Rijnsche gulden voor zijne wedde.

〃 1517. Henrich Goodirsz. orgelist, ontvangt xxxiij ℔ voor een jaarwedde.

〃 1521. Overleed meester Jan, orgelmaker.

〃 1541—1561 was mr. Claes Aelbrechtsz. orgelist.

Den 17 november 1579, werd door de Haarlemsche vroedschap besloten om een orgelist van de orgels in de groote kerk aan te stellen en benoemd, den:

17 November 1579. Philips Janss. van Velsen.
Junij 1625. Cornelis Helmbreeker.
29 Mei 1654. Guillaume d'Aspijck.
6 Nov. 1655. Johan Dusart.
8 Jan. 1692. Sybrandus van Noord.
22 Jan. 1695. Dirck van Neck.
1 Sept. 1702, Pieter Brouwer.
2 April 1706. Godefried van Middelhoven.
1 Sept. 1725. Johannes Ulhoorn.
9 Julij 1728. Petrus van Middelhoven.
8 Sept. 1734. Henricus Radeker. Nieuw orgel ingewijd 1738.
3 Sept. 1774. Jan Radeker.
10 Jan. 1801. Johann Peter Schumann.
14 Julij 1858. Johannes (J. G.) Bastiaans.

Wie geeft ons desgelijks omtrent de andere orgels van ons land? In kerk- en stadsrekeningen is voor den ijverigen snuffelaar zeker nog veel wetenswaardigs op te sporen.

HEIJE.

Maria Pilt. Wie kan mij bijzonderheden melden betrekkelijk deze »uytnemende sangster", waarvan Tesselschade zingt:

Prijst vrij den nachtegaal,
Als hij u menighmaal
Verlust, en schatert uyt,
Een zingend vedertje en een gewieckt geluyt, enz.

HEIJE.

TAALKUNDE.

Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek. Uit vele glossaria en andere bronnen bijeengezameld door A. C. Oudemans, Sr. Eenige jaren geleden hoopten wij, dat in de behoefte aan een middelnederlandsch woordenboek zou worden voorzien. Die hoop werd echter niet vervuld. Dr. M. de Vries gaf twee afleveringen, die een gedeelte van de letter A bevatten; maar er schijnt weinig uitzigt te zijn dat dit werk in de eerste jaren zal worden vervolgd. Men is dus nog altijd, waar men een woord ontmoet welks beteekenis men niet regt begrijpt, genoodzaakt eene magt van glossaria na te slaan, wat lastig is en veel tijd kost. Dit bezwaar weg te nemen, was de bedoeling van den heer Oudemans met het zamenstellen van het werk, op welks eerste aflevering ik hier de aandacht der lezers van den Navorscher wensch te vestigen. Hij wil het niet beschouwd hebben als een woordenboek, maar slechts als eene bijdrage daartoe. Wat hij zelve uit een aantal werken had aangeteekend en wat hij in verschillende glossaria vond, heeft hij verzameld, en hij geeft het hier in alphabetische orde. Gaarne zou hij nog langer met verzamelen zijn voortgegaan ten einde zijn boek vollediger te maken, doch zijne hooge jaren en wankelende gezondheid drongen hem niet langer te wachten.

Het boek geeft meer dan de titel belooft. De heer Oudemans schijnt aan de woorden oud- en middelnederlandsch eene andere beteekenis te hechten dan er gewoonlijk aan gegeven wordt, en onder het eerste te verstaan de taal onzer middeleeuwsche schrijvers, onder het laatste die van onze schrijvers uit de 17e eeuw. Wij vinden hier althans eene menigte woorden verklaard, die slechts bij Hooft, Vondel en hunne tijdgenooten, ja bij nog latere schrijvers voorkomen.

De schrijver noemt zijn werk *Bijdrage* tot een woordenboek en herinnert ons nogmaals in zijn voorberigt, dat hij slechts dit, en niet een volledig woordenboek wil geven. Het is dus eene woordenlijst, waarop wij wel eene enkele maal een woord vergeefs zullen zoeken, maar die toch zoo rijk is, dat dit ons niet

vaak gebeuren zal. Men zal het reeds hieruit kunnen opmaken, dat deze eerste aflevering, die de letter A bevat, 272 bladzijden groot is, ofschoon alle nuttelooze omslag vermeden is en aan de woorden niet meer bewijsplaatsen zijn toegevoegd dan noodig was. Ik hoop dat de heer Oudemans zijn werk moge voltooien zoo als het begonnen is: hij zal ons dan een boek verschaft hebben, dat ons, zoo lang wij nog geen volledig woordenboek hebben, veel dienst kan bewijzen.

Hebben wij dus geene reden om te klagen dat de schrijver te weinig geeft, er is hier en daar, naar mijn gevoelen wel wat te veel. Ik vind o. a. het woord *allebootsmaker*, bij Hooft voorkomende, dat niets is dan eene mislukte vertaling van het latijnsche *pantomimus*. Die schrijver heeft er meer van denzelfden aard, b. v. *algemeenschap* voor *generaliteit*, *zaayerij* voor *seminarium* enz. enz. Ik hoop niet, die hier alle te zullen weervinden. — *Alsena* zal wel eene druk- of andere fout in Meyers woordenschat zijn, voor *alsene*. — *Assallernen* is een woord dat niet bestaat. *Assallerne* (ik vermoed dat men zal moeten lezen *assalierne*) of, zoo als de variant heeft, *assalgierne*, Rose 9591, is de dativus van den infinitivus *assalieren* of *assalgieren*. — *Averbaedich* is geldersche uitspraak van *overbodig*. De aangehaalde plaats had dus op dat woord behooren te staan. Immers andere dergelijke geldersche woordvormen zijn hier, en met reden, weggelaten. — *Averstroo*, waarvan de *h* weggelaten is, zoo als bij honderd andere woorden in sommige gedeelten van ons land geschiedde en nog geschiedt, had daarom alleen geene plaats verdiend. — Insgelijks *astromijn* dat, de schuld moge bij den schrijver of bij den afschrijver van den Alexander liggen, uit onkunde bedorven is uit *astronomijn*.

Ook vinden wij verscheidene woorden, wegens een onbeduidend verschil in den vorm, twee of meermalen geplaatst: b. v. *arminc* en *aerminc*, wegens een klein verschil van uitspraak, als in zeer vele andere woorden door de *r* veroorzaakt; *armozijn* en *armesij*, het laatste slordige uitspraak; *afvaren* en *avevaren*, enz. Zelfs vindt men één woord niet minder dan zeven malen, namelijk *aer*, *are*, *arn*, *arne*, *aren*, *aern*, *aeren*. 't Zijn toch slechts twee verschillende vormen, namelijk *are* en *aren*. *Are* is niet, zoo als de heer O meent, verbuiging van *aer*; maar dit laatste ontstond

uit *are* door afwerping der *e*, even als *duif*, *min*, *hoop* uit *duive*, *minne*, *hope*.

Daarentegen zijn meermalen gelijkluidende, maar inderdaad verschillende woorden in één artikel bij elkander gevoegd. Niet alleen het adverbium en de praepositie *achter*; maar ook *aan*, de nog in gebruik zijnde praepositie, en *ane*, zonder: *ast*, oven, en *ast*, tak. Bij *argen* n°. 1 staan twee voorbeelden; in het laatste evenwel wordt niet *argen*, maar *argeren* gebruikt, het behoorde dus bij dat woord op de volgende bladzijde te staan. — De voorbeelden bij *aren* n°. 3 behooren niet tot dit werkwoord maar tot *arnen*. *Aren* in de beteekenis van *boeten* ken ik niet en ik geloof ook niet dat dit woord ooit deze beteekenis gehad heeft.

Nog een paar opmerkingen. Vooreerst zou het wenschelijk zijn dat de verschillende beteekenissen der woorden in meer geregelde orde worden opgegeven, dan in deze aflevering dikwijls het geval is. Wij vinden hier b. v. eerst het subst. daarna het adj. *arch* opgegeven. Het had juist omgekeerd moeten zijn, omdat dit subst. niets anders is dan het neutrum van het adject. als subst. gebruikt. — Bij *argheren* behoort de eerste beteekenis tot het transitive, de 2e en 3e tot het intransitive, de 4e weder tot het transitive werkwoord. — Bij *al* vindt men onder n°. 1 en 2 van het adjectivum, onder n°. 3 en 4 van de conjunctie, onder n°. 5 weder van het adjectivum, onder n°. 6 en 7 weder van de conjunctie gesproken.

Ten andere zou ik den heer Oudemans den raad willen geven bij zijne aanhalingen, zoo veel mogelijk, niet de bladzijde van de eene of andere uitgave, maar het nommer van boek, kapittel en vers te noemen. Hij zou daarmede den gebruikers van zijnen werk dienst doen. De uitgave b. v. van Maerlants Spiegel historiael van de Vries en Verwijs is wel de beste, maar er zijn er toch die deze niet bezitten en zich met het broddelwerk der tweede klasse van het Instituut moeten behelpen. De zoodanige nu zijn niet, althans niet zonder zich groote moeite en tijdverlies te getroosten, in staat de citaten van den heer Oudemans na te slaan. 't Is even zoo met die uit Melis Stoke. Huydecopers uitgave is wel niet moeielijk te bekomen, maar er zijn er toch onder wier bereik alleen die van Alkemade is. Bovendien, hoezeer ook Huydecopers werk. om zijn voortreffelijke aanteekeningen, nog lang

zijne waarde zal behouden, aan eene nieuwe uitgave van den tekst van Melis Stoke volgens het beste hs., met opgave van alle afwijkingen van eenig belang in de overige, is wel behoefte.

Ik voeg hier eenige aanteekeningen bij, die ik bij het doorbladeren van het boek op sommige artikelen maakte.

Aalkorf. De heer O. meent, dat dit woord, zoo als het in het citaat uit Brederode voorkomt, eene verbastering is van *aarskorf*. Ik geloof het niet. Hoe het aan de beteekenis komt die het daar heeft, zal men van zelven begrijpen, als men denkt aan de spreekwijze »hij is bang voor zijn eierkorf."

Aerden. In de aangehaalde woorden uit de Isabella heeft het, zoo als hier gezegd wordt, de beteekenis van begraven. Maar ik geloof niet dat het die heeft in de plaats uit den Lancelot:

Dat sine ter Joyoser gaerden
Dragen souden ende daer doen aerden.

Lancelot bad den aartsbisschop en den anderen vriend niet, dat hij hem *in persoon* naar de Joyeuse garde zouden dragen en hem daar *laten* begraven, maar dat zij *zorgen* zouden dat beide deze dingen geschiedden en daarom zal het laatste vers aldus moeten gelezen worden:

Dragen souden ende doen ter aerden.

Doen ter aerden voor begraven komt bij onze oude schrijvers niet zelden voor.

Aertwinre kan geen *vreemdeling* beteekenen. Dat men het in den Bijbel van 1477 vindt, waar dit laatste woord had moeten staan, is omdat in de Vulgata daar ter plaatse gelezen wordt *colonus*. Bij vertaalde werken uit de middeneeuwen moet men voorzigtig zijn. De vertalers van dien tijd hadden of zeer gebrekkige woordenboeken of in het geheel geene. Wij mogen er hun dus geen verwijt van maken, dat zij somtijds mistastten: integendeel, als wij in aanmerking nemen hoe slecht zij van woordenboeken en andere hulpmiddelen voorzien waren, moeten wij erkennen, dat de meeste van hen ruim zoo goed voor hunne taak berekend waren als een groot deel der vertalers van onze dagen.

Maar dat zij hunnen schrijver wel eens verkeerd begrepen, blijkt uit menige plaats, en daarom is het noodig, waar wij er toe in de gelegenheid zijn, hun werk met het oorspronkelijke te vergelijken, opdat niet aan een nederlandsch woord uit de middeleeuwen eene beteekenis worde toegekend die het nooit gehad heeft. Om er een enkel voorbeeld van te geven, men leest in den Ferguut, vs. 34 en verv.,

„Here! wildi sitten 1 littelkijn
Hier by ons, so sit hier neder."
»Neen ic," seit hi, ic sie tweder
Scone ende claer, in wille niet *daghen*,
Bedi ic wille varen jaghen
Int foreest van Goriende
Den witten hert, enz.

Men zou hieruit opmaken, dat *dagen* bij deze ouden de beteekenis had gehad van *vertoeven*. Doch 't is zoo niet. Men zie het Fransch:

»Sire bien vigniés.
»Seés, s'il vous vient en talent."
»Nenil, car jou vous vois querant.
Faites vos chevaus enseler,
Car jou veul orendroit errer.
Li sejourners plus me m'i plest,
Si veul chacier en la forest
Glorionde" etc.

Nu blijkt het, dat *dagen* hier niet anders is dan eene raauwe en slechte vertaling van *sejourner*. De heer Oudemans heeft zich op die wijze ook wel eens een weinig van het spoor laten brengen. Waar hij plaatsen uit den Bijbel van 1477 aanhaalde, heeft hij, zoo als uit zijne aanteekening bij *asument* blijkt, opheldering gezocht in de Statenvertaling. Doch het is niet hier, maar in de Vulgata, dat men licht zoeken moet. Alle vertalingen van den Bijbel of aanhalingen daaruit uit dezen en vroegeren tijd zijn volgens de Vulgata. Het *aertwinne* in den Bijbel van 1477 Genes. 21 vs. 34 (niet 24) vindt zijne verklaring in het *colonus* van de Vulgata. En dat *adaem*, aldaar Jos. 14 vs. 15, niet, zoo als de

heer O. opgeeft, *mensch*, maar *Adam* beteekent, blijkt uit hetgeen wij daar ter plaatse in de Vulgata lezen »Adam maximus ibi inter Enacim situs est," in welke woorden wij den oorsprong vinden der overlevering, in Mandevijls reize en andere middeleeuwsche schriften geboekt, dat Adam over de honderd voet lang is geweest.

Afgaen. In de voorbeelden onder n°. 1 en 2 opgegeven, beteekent dit woord, dunkt mij, geheel hetzelfde. Hoe het de onder n°. 7 opgegevene beteekenis van *aangaan*, *raken*, *gelegen zijn*, zou knnnen hebben, begrijp ik niet. De daar aangehaalde plaats uit den Lancelot,

Wat ginc u den saken ave,

zou ik liever met de Vries, Mnl. wdb. o.h.w., verklaren, wat verliest gij er bij. — Eene laatste beteekenis door den heer O. aan dit woord toegekend is die van *verbreken*, *krachteloos maken*, op grond van Guiccardijns woorden: »Die van Groeninghen het ghemaeckte verbondt niet en wilden afgaen." Doch »het ghemaeckte verbondt" is hier de vorm van den accusativus in plaats van dien van den dativus gebezigd, zoo als wij nog zeer dikwijls doen, b. v. in de zin »ik heb het kind eenen appel beloofd," en *afgaan* is hier eenvoudig van iemand of iets weggaan. »Den verbonde afgaan" is hier wel hetzelfde wat wij met andere woorden noemen het verbond verbreken, maar daaruit volgt geenszins dat *afgaan*, verbreken, machteloos maken beteekent.

Afliden. »Doorgaan, en, van een snijdend voorwerp gesproken, *doorsnijden*, waarvoor wij ook thans nog *doorgaan* zeggen, als: het zwaard ging den hals met éénen slag *door*.

Alse dat swert den hals *afleet*,
Voert inden bouc vort, ende sneet
Metten slaghe vele blade.
Maerl. Sp. hist. II, bl. 213a vs. 19."

Aldus de heer O., daarin de Vries volgende, die, in zijn Mnl. wdb. o.h.w., *afliden* in dit vers van Maerlant verklaart door *ten einde toe doorgaan* en er bijvoegt: »Verg. de uitdrukkingen (eenen weg) afgaan, afloopen." Doch die uitdrukkingen kan men alleen gebruiken wanneer men aan een voorwerp denkt dat zich *op* een wezenlijken of ondersteld en weg beweegt, niet echter van een

voorwerp dat ergens *doorheen* gaat. Men kan niet spreken van een bijl die een stuk hout of eenen kogel die eenen muur en evenmin van een zwaard dat eenen hals *afloopt*. Bovendien ging de verklaring van de heeren de Vr. en O. door, dan zouden wij hier eenen anderen tijdvorm verwachten. Immers het zwaard voer niet in het boek toen het den hals ten einde toe *doorging*, maar nadat het dien ten einde toe *doorgegaan was*. Ik meen daarom dat wij aan *af* in deze zamenstelling eene andere beteekenis moeten toekennen. *Afliden* zal hier zijn van een voorwerp afgaan, en Maerlant wil ons, naar mijn gevoelen, verhalen, dat de moordenaar den bisschop met het zwaard den hals afsloeg en dat *het zwaard toen het van den hals afging, afgleed*, te regt kwam in het boek dat de bisschop in de hand hield.

Afmompen. »Door bedrog of slim beleid verkrijgen." In plaats van »verkrijgen" leze men »van iemand verkrijgen."

Afriden. Ook bij dit woord heeft de heer O. zich door het Mnl. wdb. van de Vries van het spoor laten brengen. Beide verklaren *afriden* door afvallen, ontrouw worden. Het woord zou deze beteekenis kunnen hebben, doch op de eenige bewijsplaats door beide aangehaald, heeft het haar niet. Het is Maerlant Sp. hist. dl. II, bl. 380 b. vs. 52. Daar lezen wij: dat Justinianus het rijk in eenen jammerlijken toestand vond:

Want Affrike hadden onscone
Ghenomen der Roemscher crone
Die Wandelen, diet besaten
Fellike ende met onmaten,
Die Rome beroveden die stat
Ende namen volc, goet ende scat,
Also alse hier te voren staet.
Asyen verwerdem met overdaet
Die Persiene met hare partije;
Die Arabiene ende van Surie,
Armenie met anderen landen
Afreden den Romeinen met scanden.
Europen maectem tongoede
Die Goten met overmoede.

Hadde Maerlant hier willen zeggen, zoo als de Vr. en O. meenen, dat de Arabieren en Syriers, Armenie en andere landen van de Romeinen afvielen, dan zou hij zich zeer slecht uitgedrukt hebben: 1°. door te zeggen dat eenige *volken* en eenige *landen* van de Romeinen afvielen en dus volken en landen als voorwerpen van dezelfde soort voor te stellen: 2°. door *afriden*, dat dan oorspronkelijk *van iemand wegrijden* zou beteekenen, te bezigen van landen: men kan toch kwalijk spreken van een land dat *wegloopt*, nog minder van een land dat *wegrijdt*: 3°. door de verschillende onderwerpen van den volzin aan elkander te verbinden op eene wijze als geen schooljongen het doen zou, »de Arabieren *en* die van Syrie, Armenie *met* andere landen vielen van de Romeinen af." — Waarlijk, zoo schreef Maerlant niet. *Afrijden* heeft hier eene andere beteekenis: die namelijk welke O. als n°. 3 en de Vries als n°. 2 van het transitive werkwoord opgeeft, *bij vijandelijke aanval te paard ontnemen* en verder in het algemeen *door strijd, door oorlog ontnemen.* Let men naauwkeurig op hetgeen Maerlant hier zegt, dan zal men opmerken, dat hij achtereenvolgens de volken opnoemt die den Romeinen een deel van hun gebied ontnamen en wat elk van deze hun ontnam. Hij zegt: »De Wandalen hadden Africa onderworpen en maakten zich meester van Rome: de Perzen ontnamen hun Azie: de Gothen veroverden of vernielden Europa." Daartusschen in nu staat de volzin waarin *afriden* voorkomt en dien wij derhalve aldus moeten verstaan: »De Arabieren en Syriers ontweldigden hun Armenië en andere landen."

Afsticken, afslaan. — Het woord heeft deze beteekenis niet. Ter aangehaalder plaatse, Oudvl. Ged. III. bl. 95 b.,

Want dat men enen man afstict die kele
In 't wout of mort om sijn ghelt,

is *afstict* van het werkw. *afstĕken*, dat inderdaad de beteekenis van afslaan heeft. Den 3en pers. praes. van dit en andere werkwoorden van dezelfde soort vindt men in de middeleeuwen niet zelden met korte *e* of *i*. Zelfs nog bij Hooft lezen wij, Ariadne 2e deel,

Soo niet dan anxt en vaer int sotte minnen steckt,

als rijmwoord op vergeckt, bevleckt, en vertreckt.

After iets raken. »De lucht van iets krijgen, op het spoor komen, Wdb. op Hooft." Deze verklaring is niet juist. In het woordenboek van de Vries en te Winkel wordt eene andere gegeven, namelijk: *iets ontdekken, te weten komen of leeren*, terwijl *achter iets zijn* verklaard wordt door *het weten, goed kennen of kunnen.* Deze verklaring is gebrekkig, want in sommige gevallen beteekent deze uitdrukking dit, maar in andere gevallen beteekent zij iets anders. Wanneer b. v. iemand eenen dief bij zijn geldlade hoort en uitroept, daar is er een achter mijn rijksdaalders! dan wil hij daarmede niet zeggen dat er een is die zijne rijksdaalders *weet*, maar die ze *in handen heeft.*

Wanneer wij *voor* iets zijn, is onze rug er heen gekeerd. Wanneer wij *achter* iets zijn, is ons aangezigt er heen gekeerd en dat voorwerp staat *voor* ons, het is dan onder het bereik van ons oog en van onze hand. Wanneer wij spreken van iets abstracts, onstoffelijks en zeggen dat wij *er achter* zijn, dan geven wij daarmede te kennen, dat het onder het bereik van ons oog (het oog van onzen geest) is, dat wij het zien, het weten, het kunnen. Achter eene waarheid, een geheim, eene kunst zijn, is dus die waarheid kennen, dat geheim weten, die kunst verstaan. Maar spreken wij van iets stoffelijks, van voorwerpen, dan beteekent het dat die voorwerpen onder het bereik van onze hand zijn. *Achter iets raken* beteekent dus, waar van abstracte dingen gesproken wordt, *iets te weten komen*; waar van stoffelijke voorwerpen gesproken wordt, *iets in zijne magt krijgen.* Dit laatste beteekent het o. a. in de regels van Hooft in het Woordenb. aangehaald:

> Nu moet ick de vloer iens weer op gaen graven
> En sien ofse [de pot] noch staet soo ickse heb estelt.
> As ick denck datter yemant mocht raken after 't ghelt,
> Soo word ick kilkout van boven tot onderen.

Warenar vreest niet, dat iemand mogt te weten komen waar de pot met goud begraven is, maar dat iemand er bij mogt komen en zich van den inhoud of een deel daarvan meester maken. Daarom wil hij gaan graven en zien of de pot nog staat zoo als hij dien gesteld heeft. Vond hij hem zoo, dan bleek het dat er niemand bij geweest was. — Ten bewijze dat Hooft er dit onder

verstond, vroeg ik er nog eene plaats uit zijne Gedichten bij, dl. I, bl. 344. Het muschje zegt daar, sprekende van de paarlen die Susanna om den hals draagt en die het voor eene lekkernij houdt:

Ach! hoe zouw der eentje smaeken?
Kond' jck slechts daer achter raeken,

d. i. kon ik er slechts een *beet krijgen.*

Afterdien. Als tweede beteekenis wordt opgegeven »naardien, mitsdien." Doch deze beteekenis heeft *afterdien* niet, wel *afterdien dat.* Dit laatste komt ook op de bijgevoegde bewijsplaats voor.

Achter setten. Hiervan worden twee beteekenissen opgegeven, 1°. *in een slecht daglicht stellen,* 2°. *verwaarloozen.* De eerste beteekenis heeft, geloof ik, het woord in het geheel niet. De tweede is niet juist opgegeven. Want, hoewel wij somtijds aan *verwaarloozen* de beteekenis geven van *met opzet* geen acht op iets slaan (b. v. als wij bij het rekenen eene breuk verwaarloozen), gewoonlijk toch noemen wij verwaarloozen, geenen acht op iets slaan, ten gevolge van zorgeloosheid of slofheid. *'t Achtersetten* daarentegen geschiedt altijd met opzet, het is op den achtergrond stellen. De tweede daaruit voortvloeiende beteekenis is die van benadeelen, welke het woord ook heeft op beide de aangehaalde plaatsen, zoowel op die onder n°. 1 als onder n°. 2. Op de eerste, Rose vs. 2168, wordt van de *vrecheit* gezegd:

Si set (of volgens de Var. treckt) den minnare 't achter,

d. i. zij zet of trekt den minnaar achteruit, doet hem achteruit gaan, benadeelt hem.

Op de tweede, Lekensp. III. 24. 18, wordt in overdaad in spijs en drank drieërlei misdaad aangewezen:

Deerste is datmen daer met
Den lichame sere tachter set,

d. i. dat men daarmede het lichaam zeer achteruit zet, er groot nadeel aan doet.

P. LEENDERTZ WZ.

(*Wordt vervolgd.*)

GESCHIEDENIS.

Guillaume Weydts, Chronique flamande 1571—1584, avec introduction et notes par Emile Varenbergh, membre **de plusicurs societés savantes.** Gand, Bruges, la Haye, 1869. 180 blz. 8°. In twee opzigten is dit een zeer merkwaardig boek. Vooreerst wordt er met groote naauwkeurigheid in verhaald, wat te Brugge gedurende die jaren, bijna van dag tot dag, voorviel. Het spreekt ons van éêne stad: maar juist omdat het ons dit eenvoudig en tot in de kleinste bijzonderheden toe mededeelt, stelt het ons in staat, beter dan een onzer geschiedschrijvers het doet, ons eene voorstelling te maken van den toestand des volks in die bange dagen, van al het lijden, van al de ellende, die de bewoners van Zuidnederland toen hadden door te staan. Ten anderen hooren wij hier het oordeel van eenen man uit het volk over hetgeen hij zag geschieden. De schrijver toch, Guillaume Weydts, was kleermaker. Hij was niet altijd binnen de muren van zijn geboortestad gebleven. In Spanje had hij gereisd, zoo als blijkt uit een reisverhaal, dat de heer Varenbergh later hoopt uit te geven. Waarom hij dat land bezocht, weet ik niet; zeker niet alleen voor zijn vermaak; althans hij verhaalt, dat hij te Sevilla als kleermakersgezel werkzaam is geweest. In 1570 was hij daar nog. In het volgende jaar vinden wij hem, toen 24 jaren oud, weder te Brugge.

De kronijkschrijver teekent bijna alles naauwkeurig aan, wat hij ziet en hoort. Eene onpartijdige beoordeeling en beschouwing echter van het gebeurde kunnen wij van hem niet verwachten. Mist men die dikwijls bij den geschiedschrijver, die gebeurtenissen verhaalt uit vroegere jaren, waarin hij zelve niet betrokken was, hoe zou zij mogelijk zijn bij den ambachtsman, die de onrust, het gevaar, het lijden, waarvan hij schrijft, met eigene oogen gezien en er zelve in gedeeld heeft! Hij is een getrouw onderdaan van den koning van Spanje en heeft eenen onbepaalden

eerbied voor priesters en monniken. Geen wonder dus, dat hij aan de Geuzen en hunne aanvoerders de schuld gaf van alle ellende, die zijne landgenooten moesten doorstaan. Die ellende was groot. Hooren wij b. v. wat hij ons verhaalt van de vlugt der bewoners van de dorpen ten noorden van Brugge naar die stad in julij 1583. Het moge te gelijk dienen tot eene proeve van zijne wijze van verhalen.

»Op desen tyt, zoe ruemden (gingen weg) de lanslyeden al hudt eet (uit het) noerde, van vrese van de Vaelen (Walen), met al huerlyeder goet, cleeren, juwelen, couhen (koeien), perden, calvers, zuynnen ende alle bersten (beesten), ende alle goed, ende och (ook) de wrauven (vrouwen) met de kynders, te vaeghen, te perde, te voet, rycke ende arme, dat een benauheyt vas om zyene: jae dat een mensche vel zoude sterven de doet, dye de benautheyt zacht (zag) van de aerme lyeden, dye ghevlucht quaemen ende nyet en vysten vaer in te gaen; zom bleven slaepende op de straete, ende zy bleven op de straete, ende zy bleven vuenende (wonende) ende slaepende; jae, daer storvender vele op de straete van aermoede; ende inde galderye van de Alle (Hålle) laeghen zy van een hende (einde) tot eet ander hende vul, ende van bynnen in de Alle dyerghelycke al vul, ghelyck oft een gaersthuus gheverst (geweest) hadde; zy laeghen daer ghelyck bersten in hoey, in stroey, ende zom laeghen bloet op de steenen; zoe datter vele storven van aermoede, van ongemack, van zyckten, van camergangh, ock van de perste (pest) dat een mensche morsten veenen (moest weenen) dye dat zacht, de groete benauheyt van alle menschen."

Iets later verhaalt hij: »Op den zelsten tydt rumden de reste van de lanslyeden hudt eet noerde, veel zeerder (sneller) dan van te voeren, wandt eet rumde al, daer en bleef nyet te rummen, noch menschen noch bersten, ende och al het goet; zoe rumde ende vlucht eet geheele noerden, wandt het wyerdt de lanslyeden al ghestoelen, buten of bynnen, buten van de Vaelen ende bynnen van de soldaden, dat een claghen vas om hoeren ende om zyene, eet verlyes ende de scaede dye de lanslyeden hadde; ende zy en wysten nyet vaer met de bersten gaen, vele dyese vercochten om daer by te leeven, ende zy gaeven de bersten goeden coept,

(goedkoop), dat een vonder vas; eene goede berste gaeven zy voer xxv schel. gr., dat eene goede melcoe vas; ende eene dye maer reedelyck vas dye vas ghegheven voer xv sch. gr., ende alzoe alle bersten navenante; maer de foraegye van dyere; ende dese vlucht van de lanslyeden vas vel merder ende derlycker (deerlijker) om zyene dan de voergaende, dat Godts claeghelyche vas om zyene de armoede ende de benautheyt van alle menschen; daer storven meer menschen op de straete, dan der hyer voertydts, om Godts vylle, gynghen; alle daghe drough men doeden van de straete om te begraven; de benautheyt en is nyet schryvelyche dye men zach."

Wij kunnen het daarom den eenvoudigen ambachtsman niet kwalijk nemen, dat hij met twee maten meet, dat hij alles veroordeelt wat door de andere partij gedaan werd en er hatelijke aanmerkingen op maakt, maar daarentegen alles wat zijne partij bedrijft goedkeurt of althans verschoont. Zoo verhaalt hij: Op den IIe dach van octobre 1581, zoe deden myn heeren van den wedt dachvaerden alle de clerken, om heedt (eed) te doene den cuenynch van Spaenhe te loeghenen, ende te vederstaene met goed ende met bloet, ende eet roems relygye of te gaene," wat geheel bezijden de waarheid is, want van het laatste werd in de formule van afzwering met geen enkel woord gerept. Laat men toe dat er op een heiligen dag gewerkt en markt gehouden wordt, dan beklaagt hij er zich bitter over; maar als er een biddag uitgeschreven is en de magistraat ter preeke gaat, zegt hij spottend: (bl. 36) »ghy catelycke leet (let) hyer op, vas dyt nyet een schoene prosessche, ende zeere devoedt gheordeneerdt van Capede den menyster (Capito den predikant)?" en voegt er met blijkbaar genoegen bij: „maer de catelycke lyeden dye vrochten secredt (werkten in het geheim) op den byddach." Ja van den biddag in 1583 uitgeschreven zegt hij, bijzonder vriendelijk (bl. 101), »dyt en es och gheen mersdach (misdag, kerkdag) ghemact van *menschen*, maer van *Luterjaenen*." Bij het spreken over eenen brief van den prins (bl. 141), die o. a. inhield: »dat eet ghemente vel mochte ghedyncken de groete tyerannye van den cuenynch van Spaenhe ende van zyn inkezychy" maakt hij de aanmerking: »de tyerannye van de Luterjaenen ende van Calvyn,

daerof en zeyden zy nyet, de velche tyerannye al te boven gaedt." En dat zoo kort na Alvaas vertrek! Ja hoe verre zijne bitterheid gaat, zien wij uit zijn verhaal van de feesten bij de komst van den prins van Oranje en den hertog van Anjou te Brugge. Midden op de markt was boven op een mast een schip geplaatst met vuurwerk. Om het volk een regt barbaarsch genot te verschaffen, had men in het schip eenige katten met ketens vastgebonden. Het vuurwerk werd aangestoken en de arme vreeselijk gemartelde dieren schreeuwden erbarmelijk, totdat zij in den brand hunnen dood vonden. »Dit was te bedyeden," zegt onze kleermaker, »dat de Ghuesen vel vylden alle de Catelycken verbranden ende te nyete doen."

Wat zijne eigene partij bedreef bedekt of verschoont hij' Hij vermeldt den moord van den prins van Oranje, eenvoudig zeggende (bl. 148) »op den zelsten tyd quammen tydynghe te Brugge dat den prynse van Orangye duerscoeten vas van een van zyn volck dye by hem vaeren". Geen woord van verontwaardiging over die gruwelijke daad. — Op bl. 4 verhaalt hij »op den xxvi^e dach van julyus (1578), zoe vyerden zom van de Graeue Broers, dye ghevanghen vaeren op den Steen, openbaer ghebrandt met huerlyeder abyten, zoe zy daghelychs ghynghen, tot drye toe, wandt de Guesen daer in zeere verblyden." Brengt hij dit feit met de Geuzen in verband, op hoop dat de lezers van zijne kronijk het aan hen zouden toeschrijven en niet vragen wat die broers bedreven hadden? Laat ik, dit zal voldoende zijn, om aan te wijzen, van wat standpunt de man hetgeen hij om zich zag beoordeelde, nog alleen vermelden, hoe hij over den beruchten Broer Cornelis dacht. »Op den xiii^{en} van julyus (1581)", zegt hij, »zoe overleedt pater Cornelys, een broere van de Frere cloestere, ende vas begraven in de kercke van Synt Janshuus; dyt vas een weerdych ende gheleerdt predycandt, dewelcke vel voerzeydt heeft den tydt zoe zy ghecommen es, ende hy vas gheboeren van Dordrecht in Holandt."

Men ziet dus, dat de kronijk niet onbelangrijk is, maar zeer partijdig, en uit dien hoofde met omzigtigheid gebruikt moet worden. Vreemd is het, dat de uitgever die kronijk, door een vlaamschen ambachtsman in brugsch dialect geschreven, van

franschen titel en inleiding voorzien heeft. Voorzeker geen Franschman zal die lezen. Men moet Nederlandsch verstaan niet alleen, maar ook met de taal van vroegeren tijd eenigzins vertrouwd wezen, wil men alles goed vatten wat Guillaume Weydts verhaalt. De verklaringen, die de uitgever hier en daar van woorden of zegswijzen gegeven heeft, zullen ook voor eenen Franschman niet voldoende zijn. Maar ook de nederlandsche lezers zullen zij niet altijd bevredigen. Bij sommige woorden die niet verklaard zijn, moet men wel eens een oogenblik nadenken eer men ze verstaat. En de verklaringen van den uitgever zijn ook niet altijd juist. Op bl. 13 b. v. wordt verhaald, dat alle vreemde priesters uit Brugge moesten gaan »tzy creupel ofte manch, veer zy langhe ofte onlanghe gheveundt hadde", en dit *veer* verklaard door: al ware het dat. Doch het is de conjunctie *weder* (utrum), die bij vroegere schrijvers tegen *of* overstaat. — Ghedoet, bl. 12, is niet *gedoogd* maar *gedood*, zoo als trouwens ook uit den zin blijkt. — Bl. 26. »Op den VIIe dach, hudt den hadt dat de Vaelen dit voert ghesteldt hadden ende dessen groeten roef ghedaen hadden, zoe ghynch het coleze van Brugghe vergaederen, ende zy sloeten een avys op de pryesters." *Hudt den hadt* wordt verklaard door *in den act*, au moment, doch het is *uit haat*. — Bl. 27. »Maer hudt quaetheyt van de Vaelen dat zy de Ghuesen zoe gheslegen hadden vyert dyt ghebodt ghedoen." *Ghedoen* is niet, als verklaard wordt, *gedood*, rappelé, supprimé, maar blijkbaar schrijffout voor *ghedaen*. — Ghecleedt in roedt verveel, bl. 98, wordt verklaard door rouge vermeil. Staat er werkelijk zoo geschreven, dan zou ik eerder aan rood fluweel denken. In de inleiding wordt verhaald dat Guillaume Weydts »prit l'onvrage à Seville et travailla, dit-il, »op eenen scippers wynckel," dans la boutique d'un batelier." Ik twijfel echter niet, of in het hs. zal niet staan *scippers* maar *sceppers*; en *scepper* beteekende in dien tijd in Vlaanderen kleermaker (onze schrijver zelf gebruikt het woord op bl. 75), Er is dus geene reden om aan te nemen dat hij in Spanje »fut obligé de faire un autre métier que le sien."

P. LEENDERTZ WZ.

Johannes Rothe (vgl. XV, bl. 163, 227; XVI, bl. 37, 229). Verdere bijdrage tot de werken en de levensgeschiedenis van den dweeper Johannes Rothe. Zijne werken zijn: Eenige Prophetien en Revelatien Godts, aengaende de Christen werelt in dese Eeuw. t'Amst., gedr. voor den Autheur, en zijn te bekomen bij Pt. Arentsz.... 1672, 4°. onderteekend: Joannes den Dienstknecht Godts. — Eenige Prophetien enz. (als 't voorg.).... Neffens eenige Annotatien tot nader verstant der selver. Volgen eenige schriften tot dienst van alle Inwoonderen van het triumphante koninckrijck J. Chr. Tweede Druck. 't Amst. enz. (als 't voorg.)....) 1672, 4°. (Zie Nav. XVI, bl. 37—39.) — Eenige Prophetien en Revelatien Gods enz. (als 't voorg.)... Den derden Druck vermeerdert en verbetert. Amst., P. Arentsz.... 1673, 4°. — Spiegel voor alle Menschen, besonderlijck voor de Leeraren, in dese eeuw.... De tijdt der wederoprechtinge aller dingen is gekomen enz.... Amst., Pt. Arentsz.... 1673, 4°. — Het Leger des Grooten Godts wordt opgerecht in 't Noorde-gedeelte des werelts tegen Babel, en hare Bevelhebberen. Tot Uijtroeyinge van alle godtloose menschen enz.... Amst., P. Arentsz.... 1673, 4°. — Een nieuwe Hemel en Aerde. Het nieuwe Jerusalem. De Weder-oprechtinge aller dingen enz.... Amst. Pt. Arentsz. 1673, 4°. Met twee afbeeldingen in koper. — Eenighe Prophetien en Revelatien Godts, gegeven en vertoont aen sijnen Knecht, op verscheijde tijden: en gedruckt.... in het Schrickel-Jaer 1674. Voor den Autheur. 4°. Nieuwe profetiën en gezichten.—Satan in een Engel des Lichts, ofte Ondersoeck, raeckende de Waerschijn-lijckheijt, en aert van alle hedensdaegse Prophetien en Openbaringe.... Met een Ontledinghe van Sr. J. Rothes Prophetien, als mede een wederlegginge van Christ. de Beecs, sijn Beweeringe over 't selve subject: Mitsg. tegens eenige Hooftstucken van de Labadisterije. Door J. Price, Pred. in den Hage. 's Grav., J. Tongerloo.... 1674, 4°. Hierin wordt ook de Voorrede medegedeeld van den engelschen vertaler van Rothes Profetien, ondert. E. R. en gedagt. nov. 8/18 1672, en achteraan eenige Brieven tusschen Price en Rothe gewisseld. — Een Zeedige en Christen Beantwoordinge, op het Laster-schrift en Schent-Boecxken van de Pred. van de Eng. Kerck in 's Gravenh., genaemt Mr. John Price. Getit. Satan in een Engel des Lichts.

Amst. Pt. Arentsz.... 1764 4°. Door J. Rothe zelven. — Klaer Bewijs dat alle hedendaeghsche Prophecien, sijn valsch en strijdigh, tegens de Heijl. Schriften en dat de Beweringen van dien maer ydelheden sijn, spec. tegens het Tractaet van Christ. de Beecs verded. over 't selve subject.... Met een .... weder-antwoort, op Sr. J. Rothe's.... Zeedige en Christen-beantwoordinge enz.... Door J. Price, Pred. in den Hage. 's Grav., J. Tongerloo .... 1674, 4°. — De sotte verwaentheijt van den Nieuwen Kotterdamsen (sic) Propheet Gysbert Beijer, gewesen Koopman aldaer, en nu Navolger van ....' Joannes Rhote, vertoont in een Copye van Openbaringe. Geg. op den 27 sept. 1674. In Workum. (Daaronder Brief van G. B. uit:) Groeninge, den 18 oct. 1674. (ond.:) Enkh., Wed. Alb. Knuppel (pseud.?) Anno 1674. In plano. — Goddelijke Verschijninge aen den Persoon van J. Rothe, op den 4 Dec. 1674 tot Worcum in Vrieslant. (ond.) Tot Worcum (te Amst.)... Gedruckt voor den Autheur. 1 bl. fol. — Staets-Discours, van een Uijtgeputte Burger, een Moderaet Politicq, en een korswijlige Soldaet. Mitsg. verscheijde Brieven en Schriften van den tegenw. Propheet J. Rothe. In een t' Samenspraeck gehouden in het Hooft-quartier voor de stadt Graef. In 't Jaer 1674. 4°. — Refutatie, of wederlegginge van de Brief, geschr, van de Prins van Oranje op den 18 Maert 1675, aen de Staeten van Zeelant. Zonder afzond. titel. 4°. Onderteekend: J. Rothe. Hevig tegen den Prins, even als het volgende. — Het Bedrogh, en verkeert voorneemen van de Prins van Oranje ontdeckt. Zonder afzonder. titel. 4°. Onderteekend: J. Rothe en gedagt. Den 31 Meert 1675 in Antwerpen. — Publicatie. Alsoo den Hove van Hollant enz. (Tegen het voorg. paskwil in d. 24 Apr. ond.:) 's Grav., J. Scheltus.... 1675. In plano. — Een kort en grondigh Verhaal, waar uijt de Oorlogh, tusschen Vranckrijk, Engelandt, en desen Staat gesprooten is, tot onderrechtinge voor de vreedelievende Onderdaanen, etc. zonder afzond. titel of jaar. 4°. onderteekend: J. Rothe. Het is een hevig paskwil op den prins van Oranje. — Sententie gepron. van den Stadhuyse tot Utrecht op den 20 Oct. 1676.... Utr., J. v. Poolsum.... 1676. 4°. Veroordeeling van het voorgaande paskwil om verbrand te worden. — Eenige sware beschuldinge rechtmatich tegen den Prins van Oranje

ingebracht. 4°. Onderteekend: In Amsterdam den 6 nov. 1676 Ofschoon uit een krankzinnig brein gesproten, had Rothes geschrijf tegen prins Willem III, ondertusschen, eenigen indruk gemaakt op de onkundige menigte, en 's prinsen vrienden, met name de raadpensionaris Fagel, deelden in den haat, dien sommigen tegen den prins durfden doen blijken. — Placcaet. De Staten van Hollandt enz. (Uitloving van een premie van 3000 gld. op het hoofd van J. Rothe enz., in d. 1 Dec., ond.:) 's Grav., J. Scheltus..., 1676. In plano. — Het gevangen nemen van Jan Rote en sijne Mackers, met den Drucker van sijn Pasquillen binnen Amsterdam (25—28 dec. 1676). Amst., A. v. P(anhuysen), 1 bl. fol. Hij zat tot in 't jaar 1691, wanneer hij, op zijn verzoek, geslaakt werd, onder voorwaarde, dat hij zich voortaan van schrijven onthouden en zich niet buiten de stad zijner wooning begeven zou, dan met kennis der wethouderschap. — Spotprent: Visioen van de tijden der eeuwen, geopenb. aan Jan Rothe, Culman, Someren, de Raat, met gedr. vers.

J. L. A. I.

Luit Pelser. De gruwelijke misdaad, door Traupmann te Pantin gepleegd, heeft overal diepe verontwaardiging te weeg gebragt, en elke natie meent dat men van zulk een gruwel alleen in Frankrijk, doch nergens anders, een voorbeeld zal vinden. Het is waar, men meent dat; doch laten wij eens in den goeden ouden tijd terugzien, en wij zullen bemerken dat de splinter in het oog van een ander wel, maar de balk in eigen oog niet gezien wordt. Zie hier deze balk, die door E. v. d. Hoof in zijne Historie van Enkhuizen, ald. 1666, bl. 79 omschreven staat: »In desen tijdt, of gelijk anderen zeggen eenige jaren vroeger, woonde in dese stadt een groot boosdoener Luit Pelser genoemt, die, nadat hij door den Schout... Lang-Wambas gevangen was, negen en negentig moorden bekende; indien het anders geloofiijk is, dat een mensch zooveel gruwelen dorst uitwerken. Ja men verhaelt, dat hij in zijne banden, in plaats van berou te toonen wenschte (so verre zou de boosheid sijn herte hebben bemagtigd) bij de *negen en negentigste* noch *eenen* doodslag te mogen doen omt getal van *hondert* vol te maken. Ook en bezweek sijne verstokte hardnek-

kigheid door geen vrese voor straffe, die hij hoe swaer dat se was, stoutmoedelijk te gemoet sag. Hij wierd volgens het vonnesse van den Gerechte op een horde geset, langs de stadt gesleept, en met gloeijende nijptangen dood genepen." Een vreemdeling was hij niet, want hij woonde te Enkhuizen en de naam Outger Pelser (ald. bl. 123), die met anderen in 1572 de burgemeesterlijke waardigheid aldaar voor eenige dagen bekleedde, tot zij voor goed door anderen werden vervangen, is te Enkhuizen wel bekend.

U. C. KRAMM.

Dapperheid der bewoners van Wijk aan Zee tegen de duinkerker kapers in 1695. De heer mr. G. A. Fokker deelde ons mede, dat de Europesche Mercurius van 1695 omtrent deze gebeurtenis niets meer behelst, dan in het genoemde werk van de Jonge te vinden is, behalve dit eene, dat van de veertien aanvallers zes gevangen genomen zijn. De naam van den predikant wordt ook daar niet genoemd. BESTUUR.

VRAGEN.

Walen kerk te Nijmegen. Het tegenwoordige kerkgebouw der Waalsche gemeente, is sedert het laatst der vorige eeuw als kerk gebruikt geworden, daar het vroeger diende, als »aula" voor de nijmeegsche universiteit. Ik vraag daarom: 1°. waar bevond zich vóór dien tijd de kerk dier gemeente? 2°. werd in die kerk toen ook begraven?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Bediening van doop en avondmaal bij de Doopschgezinden. In G. Maatschoens Geschiedenis der Mennonieten III, blz. 484, lees ik eene bijzonderheid omtrent Pieter Schrijver. Deze werd in 1691 te Hoorn bij de Waterlandsche Mennonieten tot leeraar gekozen; te Haarlem in 1706, terwijl hij in 1722 tot den vollen dienst en tot oudste werd bevestigd door H. Schijn, om dus doop en avond-

maal te mogen bedienen, volgens het oud schriftmatig gebruik der regtzinnige Doopschgezinden.

Waarin bestond dit gebruik? Hoe werden doop en avondmaal door Schrijver bediend, vóór hij tot oudste bevestigd werd?

J. C. K.

[Wij hebben het werk van Maatschoen niet bij de hand, maar gelooven toch dat onze geachte medewerker in de daar gebezigde woorden iets anders meent te zien dan zij in der daad beteekenen. Het „oud en schriftmatig gebruik" hier vermeld zal wel dit zijn, dat alleen oudsten en geene anderen doop en avondmaal mogten bedienen. Schrijver had die dus niet bediend eer hij tot genoemde betrekking geroepen werd.]

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften op kerkklokken. (Vgl. A. R.; XII, blz. 205; XIII, blz. 12, 84; XIV, bl. 72.) Op de groote gendsche klok (Roeland), 11000 ℔ zwaar:

Ik hete Roeland:
Als ik kleppe, is 't brand,
Als ik luide, is er oorlog in 't land.

Boven de Middelpoort te Kleef:

Ick heit grommende grammige Griet,
So ick sla, sla ick met verdriet.
Is 't van eene kant,
So is er moort of brant;
Is het van benen syden
So wil d' onderdaen tegens den Lantsheer strijden.

J. L. A. J.

Medaille van P. van Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon gevierd. (Vgl. III blz. 6, 370; XVIII, blz. 512; XIX,

blz. 119, 507). Uit 's Gravenhage is mij bericht door den heer J. F. G. Meijer, dat deze zich herinnerde, bij wijlen jhr. W. van Sypestein, in de genealogie van diens familie gelezen te hebben, dat Arent Vink zelf het bewuste versje, op de laatste der acht vermelde medailles voorkomende, vervaardigd had.

Amsterdam. Jº. DE VRIES JZN.

Zilveren medaille van 1774, met handelsgebouw. (Vgl. XVI, blz. 167). Het is mij mogen gelukken, deze medaille beschreven te vinden in het werk, getiteld: *Schweizerisches Münz- und Medaillenkabinet beschrieben von G. E. von Haller:* I Theil, Bern, 1780 Nº. 322, waaruit blijkt, dat zij voorstelt, das Zunfthaus zur Saffran, of, neue Saffran-oder Kaufleuten Zunft te Zurich. In 't begin des jaars 1777 is die medaille voor het eerst bij het opnemen der gilden-rekening aan de daarmede belaste heeren uitgedeeld, nadat het gebouw of 't gild zelf in 1774 was hersteld; daar een der stempels van dezen penning gebarsten is, nadat er nog slechts weinige exemplaren van geslagen waren, behoort, volgens Von Haller, dit stuk onder de zeldzame penningen. De maker is Johann Caspar Mörikofer, van Bern.

Amsterdam. Jº. DE VRIES JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Navorscher. Het getal der Navorschers is in november des vorigen jaars met een vermeerderd. Toen namelijk kwam te Grenoble in het licht het eerste nommer der Petite revue des bibliophiles dauphinois. Tienmaal in het jaar komt een nommer. De prijs is 8 fr. Vooraan staat eene lijst der leden van de Societé der Bibliophiles dauphinois, 15 in getal, een van welke, de heer H. Gariel te Grenoble, redacteur der Revue is. Het eerste nommer bevat op 16 blz. in 8º., na een woord van den redacteur Aux chercheurs et curieux dauphinois, een aantal vragen, eene aanteekening en verder Delphinalia, allerlei kleinigheden op Dauphiné betrekking hebbende. BESTUUR.

Geschiedenis van voorname boekhandelaren. (Vgl. XVI, blz. 141, 236). In de »Biographie universelle classique" vind ik, op het artikel: Rothscholz (Frédéric) vermeld: Court Essai d'une histoire ancienne et moderne des libraires (en Allem.), 2v. in 4°." De schrijver staat bekend als een geleerd hoogduitsch boekhandelaar, en, ofschoon de inhoud van het werk mij onbekend is, vermoed ik echter dat daarin wel sprake zal zijn van voorname nederlandsche boekdrukkers, uitgevers en boekhandelaars.

J. L. A. I.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. In den Navorscher, dl. XVII, blz. 575, komt een art. voor betreffende de geschiedenis van voorname boekhandelaren, geschreven door een ijverig medewerker, den zich noemenden Constanter. Die heer herinnert mij aldaar eene toezegging, in den XVIen jaarg. blz. 236 gedaan.

Door het ten einde brengen van eenen tijdroovenden arbeid is het mij eerst nu doenlijk, aan het destijds besprokene gevolg te geven.

Het door mij opgeteekende is echter verre van volledig te zijn en bevat vele onnaauwkeurigheden. Ik doe daarom een beroep op de kennis van allen, die in dit onderwerp belang stellen, om en mij in staat te stellen het minder naauwkeurige te verbeteren en mij tevens datgene mede te deelen, wat blijkt mij onbekend te zijn.

Ten einde de plaatsruimte in den Navorscher te sparen, stel ik voor, die mededeelingen en opgaven mij toe te zenden, liefst portvrij.

Eerst later, als door onderlinge medewerking meerdere volledigheid verkregen is, zal er sprake van eene afzonderlijke uitgave kunnen zijn; waartoe alsdan, wat den vorm aanbelangt, de Liste alphabétique d'une collection de Portraits d'imprimeurs etc. van den heer J. T. Bodel Nijenhuis — voor dit doel gewijzigd — ten voorbeelde strekken kan.

Voorshands geef ik dezen vorm, die in dit maandschrift te veel plaats innemen zou, niet, maar stel het mede te deelene onder elkander, en ga stilzwijgend die rubrieken voorbij, waarvoor ik geene aanteekeningen heb.

'k Bepaal mij voorts alleen tot de boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers van Noordnederland, op eene enkele uitzondering na, en eindig met 1800.

Aangezien het mijn voornemen is, en ook wel aller wensch zal zijn, dat de afbeeldingen van de boekdrukkers- en boekverkoopersmerken aan het werk zullen toegevoegd worden, zoo teeken ik de werken op, waar zij te vinden zijn, en beveel mij voor toezending van merken en afteekeningen bijzonder aan.

De enkele sterretjes bij de getallen geplaatst geven aan, dat ik daar voorkomenden als drukkers, de dubbele dat ik hen als drukkers en als boekverkoopers tevens aantrof.

Bij het vermelden der steden en verdere plaatsen, even zoo bij de namen der drukkers, boekverkoopers enz. heb ik de alphabetische rangschikking gevolgd.

Wie helpt mij? A. M. LEDEBOER.

ALKMAAR.

De Stads-bibliotheek, die door de troebelen vervallen was werd A° 1594 weder opgerigt aan 't zuiden van de kerk, boven 't portaal. Zie Kronijk der stad Alkmaar, Amsterdam & Leyden 1725, blz. 56. — Alkmaar en deszelfs Geschied. van Simon Eikelenberg, beschreven door Gysbert Boomkamp, Rotterdam bij Phil. en Jac. Losel, 1747, blz. 424. — Navorscher XV, bl. 11; XVII, bl. 46.

BAART, PIETER THOMASZ. *Werkzaam geweest* van 1635—1641 ** *Woonplaats* Langestraat. *Uithangbord.* In de Druck-Pers. *Aanteekeningen.* Stads-Drucker.

BACKER, GERRIT HARMENSZ. *Werkz.* 1662. *Woonpl.* Bij de Waegh. *Aant.* Was deze wel te Alkmaar gevestigd?

BLAAUW, BLAEU, CAESIUS, WILLEM JANSZ. *Geb.* 1571 te Uitgeest. † 18(21) october 1638 te Amsterdam. *Werkz.* Schijnt eerst te Alkmaar werkzaam geweest, doch spoedig naar Amst. vertrokken te zijn. *Aant.* Zie Nieuwe werken v. d. Maatschappij Ned. Lett. te Leiden, Dordrecht 1834 III dl. II st. blz. 322. — De Navorscher VII, 103; XIV, 153, 154. — BLEAU en CAESIUS is dezelfde persoon. Saxii Onomast. Pars IV. 348 zegt „BLAEVWIUS, quem Vossius CAESIUM vocat" — Naudaeana et Patiniana.

Amst. Franc. v. d. Plaats 1703 p. 148 „dans plusieurs lettres d'Erythraeus il est parlé de ce Libraire sous le nom de CAESIUS." Messager des sc. et des arts de la Belgique. Gand 1834. Tom. II. p. 54. note. Zie verder over hem op Amsterdam.

BLAAUW, DIRK. *Werkz.* 1751.

BLOM, JAN. *Werkz.* 1702. *Aant.* H. C. Rogge, Bibl der Rem. Geschr. st. I, afd. I, 3 ged. bl. 195, die er bij voegt: „over dit adres is een reepje papier geplakt, waarop: tot Amsterdam Bij Jan Blom, ten huyse van Jan Blom 1720".

BEYEREN, VAN, JOANNES. *Werkz.* 1726 **. *Aant.* In 1726 gaf hij, die Urbis Typographus was, de Pharmacopoea Alcmeriae in 8° met een fraai gegraveerd frontispice uit.

BOERMAN, REM JANSZ. *Werkz.* 1662*.

BREKGEEST ook BREKEGEEST, SYMON CORNELISZ. *Werkz.* 1648—1655 **. *Woonpl.* Langestraat. *Uithangb.* In de Vinder van de Druckkonst.

CLAESZ, JAN. *Werkz.* 1647. *Woonpl.* op Vliscevort.

COOLTUYN, C. *Werkz.* 1559.

CORNELISZ, SIMON. *Werkz.* 1644—1655 **. *Woonpl.* in de Langestraat.

DUYT, J. WILLEMSZ. *Werkz.* 1587.

GOELANT, VAN, DIRCK. *Werkz.* 1664. *Aant.* Tiele Biblioth. Pamfl. n°. 5118 zegt pseudoniem.

HAND, J. *Werkz.* 1791—1806 **.

HARENCARSPEL, VAN, J. A. *Werkz.* 1789—1824.

HARTEMINK, HENDRIK. *Werkz.* 1788—1793 *.

HASERSOUW, ADRIAAN. *Werkz.* 1670.

HAREMAKER, GIJSBERT. *Werkz.* 1730 **.

HEYLOO, JACOB WILLEBOORTSZ. *Werkz.* 1641. *Woonpl.* Langestraat.

HOOGLAND, BIERLAAG, AR. *Werkz.* 1797.

HOOLWERF, VAN, SIMON. *Werkz.* 1732—1739.

HOUTEN, VAN, YSBRANT JANSZ. *Werkz.* 1644.

JACOBSZ, CORNELIS. *Werkz.* 1573. *Woonpl.* in de Hautilstraat. *Uithangbord.* In den David.

LAMBRECHTS, WILLEM. *Werkz.* 1546. *Aant.* Geadmitteerd 24 september 1546. Zie Navorscher XVII, 77.

MAAGH, of MAAG, I. *Werkz.* 1746—1762.

MAAGH ENZ. Wed. *Werkz.* 1774.

MAARTENS. AELTJE. *Werkz.* 1704.

MEESTER, DE, of MEISTERUS, JACOB. *Werkz.* 1594—1611 * *Woonpl.* Langestraat. *Uithangbord* in de Druckerije. *Aant.* Boekdrucker ordinaris der voorz. steden. Hij drukte verscheidene werken voor Corn. Claesz. te Amsterdam. In 1605 werd bij hem het *Etymologicum Teutonicae linguae Dictionn. Teutonico latinum studio et opera* CORNELII KILIANI *Dufflaei etc. Opera D. Ludolphi Potteri Groeningensis* in 8° in 2 kolommen gedrukt, met het appendix bevattende 790 pp. met de approbatio gedateerd Antwerp. Anno 1588. IX kal. Oct.

MEESTER, DE, Wed. *Werkz.* 1617.

MOERBEECK, REYN JANSZ. *Werkz.* 1672.

MOERBEEK, JACOB PIETERSZ. *Werkz.* 1664—1681. *Woonpl.* op 't Dronckenoort. *Merkteeken* Zie Rijper Liedtboecxken 1664 en Groot achter-Hofken.

MOL, KLAAS. *Werkz.* 1714 *. *Woonpl.* over de Steene brug. *Merkt.* Zie Eikelenberg, Vroone 4°, Cat. Bibl. Daventr. n°. 1126 893_d en Ledeboer geslacht van Waesberghe 1869 2e uitgave blz. 173.

PET, CLAES DIERIX soon. *Werkz.* 1561. *Aant.* Behalve andere goederen, verkocht hij ook boeken.

THEUNISSEN, THEUNIS. *Werkz.* 1659. *Woonpl.* op den Dijck. *Aant.* Tiele Bibl. Pamfl n°. 4691 zegt pseud.

TRIER, VAN, C. *Werkz.* 1664.

TRIER, VAN, WILLEM. *Werkz.* 1669. *Woonpl.* Langestraat hoek van den Houtil. *Uithangb.* In de vergulde Druck-pers.

VERBLACK, JACOB HARMANSZ. *Werkz.* 1612. *Aant.* Tiele B. P. n. 5142, pseud.

VERLAEN, E. *Werkz.* 1770.

VERLAET, JOOST. *Werkz.* 1664.

WEES, DE, PIETER. *Werkz.* 1672—1675. *Woonpl.* Langestraat 1672. Vismarkt. *Uithangb.* In de gekroonde vinder van de Drukkunst. *Aant.* Kan deze ook opvolger van Symon Corn. Brekgeest geweest zijn?

WELHEM, GERRIT. *Werkz.* 1695—1717.

YSBRANTSZ, JACOB. *Werkz.* 1664—1670 *. *Woonpl.* Langestraat. *Uithangb.* In de gekroonde Druckpars.

ALMELO.

HEINRICHS. *Werkz.* 1788—1795.

AMERSFOORT.

BRAKMAN, PIETER. *Werkz.* 1705—1736.
CLERCK, JOHANNES. *Werkz.* 1693—1695.
KUELEN, VAN, AERT OLOFFSZ. *Werkz.* 1629 *?
LANGEWAGEN, M. *Werk.* 1748—1767.
ODOLPHIUS, ARNOLDUS. *Werkz.* 1626.
PIETERSZEN. W. *Werkz.* 1793.
PLASSCHAERT, JODOCUS. *Werkz.* 1662.
STOKNAR, JAKOB. *Werkz.* 1695.
Aant. Is dit geen pseudoniem?

AMSTERDAM.

Door eenige uitgevers, meest pseudonymen, ook genoemd Freistadii, Cosmopoli.

De boekerij zie V. ZESEN Beschr. der Stadt Amst. aldaar 1664, 4°. blz. 333. COMMELIN, Beschr. Amst. ald. 1693 bl. 648. Oude Biblioth. in de N. Kerk, WAGENAAR Amst. 2e dl. blz. 112, 369, in 1765 in het Athenaeum, zie blz. 372.— *Wegwijzer door Amst.* ald. 1726, bl. 319. Verplaatst einde december 1863 naar de Heerengracht bij de Brouwersgracht, SS. 265. — A. PARS, naamrol, blz. 397, noemt een catal. van 1668. Min gunstige toestand in 1855, zie *Algem. K. & L. Bode* 1855, n°. 7, blz. 49, n°. 49, blz. 394. Een catalogus van 1711. Zie WAGENAAR, 2e dl. blz. 372. F. Muller, catal. van de Bibliotheek der Vereeniging des Boekh. Amst. 1855 blz. 75. De grondslag van de bibliotheek bij het Athenaeum.. Zie *Algem. K. & L. Bode* 1855 n°. 45, blz. 359. VON ZESEN l. c. S. 370 spreekt van 40 groote en kleine drukkerijen en S. 374 over de boekwinkels.

»Bider heiligher stede in die Calverstraet" schijnt het dat in 1506 het eerste boek »gheprent" is, By mi Hugo Jansoen van Woerden." Zie catal. ENSCHEDÉ 1867, n°. 377, 540. — Men heeft

weleer een boekske op die oude Burchwal in 1508 gheprent. daarvoor gehouden.

Aalst, Wed. Hendrik. *Werkz.* 1721.

Aalst, van, Oliv. *Werkz.* 1742.

Aaltsz, Herman. *Werkz.* 1663—1684*. *Woonpl.* Kalverstr. bij den Dam.

Aaltz, De erven van Herm. *Werkz.* 1697—1714. *Woonpl.* N. Z. Achterburgwal, naast de Brouwerij van de Hooyberg 1714.

Aant. Mij is nog voorgekomen: De Erve H. Aaltsz., boekdrukker 1767?

Abnes, Hend. *Werkz.* 1664.

Abrahamse, Abraham. *Werkz.* 1686.

Abravanel, Semuel. *Werkz.* 1652. *Aant.* Zie Paquot Memoires t. I. p. 101.

Adamsz, jasper. *Werkz.* 1651.

Adriaensz, Barendt. *Werkz.* 1588—1611.** *Woonpl.* Warmoesstraet. *Uith.* in 't Gulden schrijff-boeck. *Aant.* drukker in 1591 der Holl. Rymkroniik.

Adriaansz, Cornelis. *Werkz.* 1640.

Adriaansz, Egbert. *Werkz.* 161.,—1621. *Woonpl.* op 't Water *Uith.* in 't Schult-boeck.

Adriaensz, Pieter. *Werkz.* 1666. *Aant.* Deze komt voor in den courantentwist van Joh. Naeranus te Rott. en Pieter Simmer te Amst. Zie Ned Spectator 1868, blz. 132.

Aelbrechts *o.* Aelbertszoon, Hendrick. *Werkz.* 1550—1571. *Woonpl.* In de Warmoesstraete. *Uith.* in den Gulden Bijbel.

Aerdenberg, van, Johannes. *Werkz.* 1695. *Woonpl.* Wolvenstraat.

Aitzema, *o.* Aysma, Johann. *Werkz.* 1685. *Woonpl.* Bloemgraft, omtrent de drukkery van d' Heer Blaauw. *Aant.* In den Navorscher IX, blz. 384 wordt hij verondersteld een leeraar, een priester geweest te zijn. Op het titelblad van den Spiegel der Sibyllen, gedrukt t' Amst. Bij Hendrik Harmeusz. 1685 in 4°. en van welk werk hij voor den schrijver gehouden wordt, leest men »gedrukt voor d' Autheur, waar bij dit werk ook te bekomen is."

Albertsz., Pieter. *Werkz.* 1672.

Albertszen *o.* Albertsz. en Albregts, Jan. *Werkz.* 1634—1658. *Woonpl.* Nieuwendijck. *Uith.* in 't Verguldt A. B. C. *Merkt.* D. R.

Camphuysens Theol. wercken 1648. kl. 8°. (Zie Haarlem Fonteyn).

ALDEWEERELDT, PIETER. *Werkz.* 1732—1737.** *Woonpl.* Wolvenstraat, hoek Keizersgragt.

ALDERSZ, HARMEN. *Werkz.* 1599. *Woonpl.* op de Middeldam. *Uitl.* in Ruytenborch.

ALEXANDERS. *Werkz.* 1710. *Aant.* V. Uffenbach. Merkw. Reisen, III. Th. S. 491 spreekt van een bij hem verschenen werk, dat verboden en waarvoor de drukker in het Rasphuis zou gezet zijn.

ALLARD. *Werkz.* 1779. *Aant.* Deze was bevriend met mej. E. Bekker, wed. Wolff. Zie Nav. XVI, blz. 162.

ALLARD, CAREL. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* op den Dam. *Uith.* in de Caartwinkel. *Aant.* Deze was kunst- en boekverkooper.

ALLARDUS *o.* ALLERTSZ, en ALDERSZ, HERMAN. *Werkz.* 1692—1699.

ALLART, JOHANNES. *Werkz.* te Amst. en te 's Gravenhage. Te Amst. 1778—1811;** te 's Gravenhage, zie aldaar. *Aant.* Hij was boekverk., boekdr., uitgever en schrijver tevens. In 1778 gaf hij met de wed. Loveringh het 1e dl. van den Katechismus der Natuur door J. F. Martinet uit, de drie volgende deelen 1778/79 zagen bij hem alleen het licht.

In 1784 schreef hij »De Vrijheid, Aan de Ned. jeugd" en werd dit boekske bij hem uitgegeven.

In 1801 had hij te Amst. een boekwinkel. (Zie Algem, K. & L Bode, december 1801 blz. 347.)

In 1806 verkreeg hij van het Synode der Ned. Geref. Kerk de vrijheid tot het drukken der Evangelische gezangen. (Zie daarover J. T. Bodel Nijenhuis Diss. De juribus typographorum etc. L. B. 1819. p. 47.)

Op zijn overlijden komt in de »Bouwstoffen tot eene Geschied. v. d. boekdrukk. en boekh. in Groningen" door J. Oomkens 1854 blz. 68 een vers voor, onderteekend, Gron. Maart 1818. R. van der Veen.

Van de vele door hem bezorgde werken noem ik: de vervolgdeelen op Wagenaar. De Bijvoegselen door V. Wijn enz. en de Naleez. J. Kok, Vaderlandsch Woordenboek. De laatste deelen van het Groote placaet-boeck door Cau. — Eenige deelen van de werken der Holl. M. van Fraaije Kunsten en Wetensch. enz. alle gedeeltelijk alleen of met medewerking van anderen.

Handteekening. Deze komt voor achter den titel van het 1e dl. van het in 1808/15 door hem te Amst. en 's Gravenhage uitg. werk, De Levens v. gedenkw. Mannen en Vrouwen.

ALOFSEN. *Aant.* Zie Oude en Nieuwe Boeken, H. Suringar, Leeuw. Oct. 1865. n°. 605.

ALPHEN, VAN, DE WED. *Werkz.* 1793.

AMELING, I. *Werkz.* 1788.

APPELAER, BROER & JAN. *Werkz.* 1668—1672.

APPOLLONIUS, JOHANNES, *Werkz* 1645.

ARENSTEYN, GERRIT JANSZ. *Werkz.* 1632?

ARENTSZ o. ARENTSS, en ARENDSZ, PIETER *Werkz.* 1650—1686. *Woonpl.* in de Papenbrugh-steeg, op den hoek van de Warmoesstraet 1650. — In de Beurs-straet 1673—1685. *Uith.* In de drie Knollen; — in de drie Rapen 1673 — in de Raep 1674. — *Aant.* Deze kunnen twee verschillende personen zijn. — Pieter Arentss, de vader kwam uit Haarlem (Zie in voce) en woonde eerst in de Warmoesstraat, kort daarna in de Beursstraat, in de 3 Rapen. Pieter, zijn zoon is hem in den winkel opgevolgd en daarna diens dochters-man Kornelis van der Sys.

ARENTSZ & CORN. VAN DER SYS, DE WED PIETER. *Werkz* 1694—1710.

ARKSTÉE & MERCUS. *Werkz* te Amst. en te Leipzig 1752—1780. *Aant.* Aan het eind van het door hen uitgegeven werk: La plus nouvelle Academie univers. des Jeux, Amst. et Leipzig 1752 pet. in 8°. komt voor een »Catalogue des Liv. qui se tr. chez Arkstée & Mercus Libraires à Amst. en Leipz.

ARMENISCHE DRUKKERIJ. *Werkz.* 1667.* *Aant.* Typis Armeniorum, Vid. J. Vogt Catal. Libr. rarior Hamburgi 1753, p. 528.

D' ARNHEM, JEAN. *Werkz.* 1619. *Aant.* Brunet, Manuel, tom. V. c. 1386, zal denkelijk dezelfde zijn als Jan Janssen. Zie geslacht van Waesberghe 2de uitg. blz. 119.

ARNHOLD, GEORG,. *Werkz.* 1735.

ARNOLD en DE ERFG. VAN OOSSAEN. WILLEM, *Werkz.* 1707.

ARNOUTSEN, CLAES. *Werkz.* 1623.*

AST, VAN DER, JOHANNES. *Werkz.* 1647. *Woonpl.* Lauweriers-gracht.

ATHIAS, JOSEPH. *Werkz.* 1661—1679.*

ATHIAS, IMM. o. EMM. *Werkz.* 1698—1714.

(*Wordt vervolgd.*)

Geschiedenis der boekbinderskunst. (Vgl. XVI bl. 305, XVII bl. 46: 75, 171, 234; XIX bl. 532; XX bl. 32). Hoe men in het midden der 17de eeuw boeken bond, wordt naauwkeurig beschreven in een handschriftjen in zeer klein formaat, thans het eigendom van den heer C. M. van Gogh. De titel, die op de titelplaat in zeer kleine, met het bloote oog naauwelijks leesbare letters staat, is: »Kort onderweys van het boucken binden in verscheyde banden, zoo Rus als kalfsleer als mede hooren en schaepen perkament als oock mede alder hande gereetschap dier toe denen (sic) als ghy in dese naer volgende figuiren sult konnen sien. Anno 1658." Den titel medegerekend bevat het 35 bladen, waarvan 10 met afbeeldingen, de overige aan eene zijde beschreven. Daarna volgt eene »Lijste van het ghene een Boeckebinder van noode heeft;" het zijn 41 stuks, die daarna op zes plaatjes worden afgebeeld. Eindelijk nog op 1½ bladzijde »Hoemen vergulden sal op de snee." Bladz. 2 bevat de volgende voorreden:

Tot den Leeser.

Alsoo ick by myn selven goet gevonden heb om u alleen te bethoonen op wat voor manieren ende hoe danich men Boecken binden zal: ende oock wat voor gereetschap dat men hier toe van doen heeft ende hoe danich dat dit gereetschap oock zij ende dattet oock hiet ende wat datmer mede doen kan: soo dan dit zal dan allenelyck zy(n) waer van ick u in dit tractaet zal voor houden.

Het onderrigt begint aldus:

»Om te beginnen voor eerst ghy zul voor eerst gaen sitten voor een toon-banck ofte iet anders daer een bortpanpier op leggen en dan salmen abcboecken nemen en nemen een vel en leggen dat toe, en het voubeen inde handt en keyken tegent licht en setten de trecken ofte de letters op malkander en als dat dan wel staet dan vast houwen en toe streycken en dan toe slaen in quarto en keyken van binnen in of de trecken op malkander staen en dan toe streycken en dan in ocktavo en keyken van binnen en dan toe streycken met de letters buyten de letter alleen, alser in octavo gevouwen is, soo komen eerst AA I A II A III A IIII A V A VI A VII, soo moeten de blaen na malkander, opt vo orste

blat A alleenigh, tweede blat A II en soo na van handt, dit is nu in ocktavo."

Het is, volgens eene oude aanteekening vooraan in het boekje, »door D. de Braaij geschreven, toen hy nog leerjongen was en met zyne eigene geinventeerde tekeningen verciert, zynde hy tot rijper ouderdom gekomen zynde, geworden een groot tekenaar en figuursnijder."

Omtrent den schrijver en teekenaar voegde een later bezitter van het boekjen er dit bij. »Dirk de Braaij is int jaar 1656 int Boekverkopers-gild te Haarlem ingeteekent by Paschier van Westbusch, werd een goed schilder en figuursnijder en is veel jaren secretaris van S. Lucas-gild te Haarlem geweest. Eindelijk is hij van Haarlem naar Braband in een klooster vertrokken en heeft monniken kleed en orde aangenomen, zijn vader en broeders waren ook treffelijke schilders."

P. LEENDERTZ WZ.

Uitloving van eene geldsom voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van boekwerken. (XIX, blz. 506). In 1781 werd uitgegeven het boekje »Aan het volk van Nederland" Het was geschreven uit Ostende. Het is op een avond langs de straten in Holland en bijzonder te Leiden uitgestrooid. De Staten van Holland hebben toen eene premie van *f* 14,000, gesteld ter belooning van hem die den schrijver of de uitstrooiers kon opgeven. Of de schrijver toen reeds bekend is geworden, weet ik niet. Het was F. A. van der Kemp, doopschgezind leeraar te Leiden. In 1795 werd het boekje te Amsterdam bij J. van Essen herdrukt: zie Wagenaar Vad. Hist. vervolg dl. IV blz. 123—125, X blz. 130.

Voor de aanbrengers van de opstellers of drukkers van het boekje »Brief over de waere oorzaak van 's lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort, om deszelfs onderhoudenden inhoud met de druk gemeen gemaakt," 2e druk 1782, werd eene premie van 1000 gouden rijders uitgeloofd. Wagenaar Vaderlandsche Hist. vervolg. V bl. 286—288. POES.

Of de vrouwen menschen zijn. (Vlg. IX, bl. 3; XVII, bl. 47, 172, 289). De fransche geneesheer Charles Clapiès, heeft in het

jaar 1766, eene vertaling uitgegeven van het boek »Mulieres homines non esse, getiteld: Paradoxes sur les Femmes, où l'on tâche de prouver qu'elles ne sont pas de l'espèce humaine.

J. L. A. I.

Portret door Hero Galama van Harlingen aan Johan de Witt gezonden. (Vgl. XVI, bl. 367; XVII, bl. 72). Met dien alom geliefden held, wordt niet bedoeld de admiraal Tjerk Hiddes de Vries, zoo als Laboranter en J. D. vermoeden, maar de luit. adm. Auke Stellingwerf, in den zeeslag bij Lestoffe (1665) gesneuveld. Zijn portret naar L. van der Helst, door A. Blootelingh, is, met en vóór het adres, uitgegeven door Hero Galama te Harlingen, en van het portret van den adm. Tjerk Hiddes de Vries, is mij geen ander bekend, dan met het adres van J. de Ram. Dat de raadpensionaris Johan de Witt en de luit.-adm. Auke Stellingwerf elkander wederkeerige hoogachting toedroegen, zal wel geen betoog behoeven, wanneer men in aanmerking neemt, dat de broeder van den luit.-adm., Nicolaas Stellingwerf, pensionaris van Medemblik, op den 30sten julij 1650, een lotgenoot was van Jacob de Witt, toen oudburgemeester van Dordrecht en afgevaardigde in de gecommitteerde raden, den vader van Johan de Witt.

Laboranter verpligt mij door de toezending van een letterlijk afschrift, van den brief van Hero Galama, in zijn geheel. Mijn adres is bij de redactie van dit tijdschrift bekend. J. L. A. I.

De legende van Faust. (Vgl. XVI, bl. 73, 209, 262, 338; XVII, bl. 304). Welligt dat over den zeegeest gehandeld wordt in F. Peter, Die Literatur der Faustsage. 2^{e} Aufl., Leipz., 1851, 8°.

J. L. A. I.

Eerste boekverkoopingen in Nederland. (Vgl. V, bl. 3, 172; XVIII, bl. 17). Op den 11^{den} sept. 1593 schreef Pancras van Castricum, secretaris van Groningen, uit den Haag, een eigenhandig geteekenden latijnschen brief aan P. Merula, professor te Leiden, betrekkelijk de boekverkooping van Hanneman. Deze boekverkooping heeft dus 6 jaren *vóór* die van Marnix, 1599, plaats gehad, en is meer dan waarschijnlijk, volgens *gedrukte* catalogus,

geschied. Na die van Marnix is mij geene vroegere catalogus voorgekomen dan die der bibliotheek van Arminius, waarschijnlijk zamengesteld door prof. P. Bertius. De titel is: Catalogus librorum V. C. J. Arminii, L. Bat., 1610, 4°.

J. L. A. I.

Spiegel historiael door Jacob van Maerlant. In de Groninger Courant van 5 oct. 1869, leest men: »Dr. Th. G. ridder van Karansan, voormalig voorzitter der Keizerlijke akademie van wetenschappen in Oostenrijk, heeft in de Weener hofboekerij een handschrift opgedolven van *Maerlants Spieghel Historiael*, dat ongeveer 35—4000 verzen bevat." J. L. A. I.

[Eene beschrijving van dit handschrift vindt men in den Taal- en Letterbode, bl. 169—178.]

Het boek der Conformiteiten (vgl. XIII, bl. 180; XIV, bl. 74; XV, bl. 167; XVI, bl. 46, 139). De mededeeling van Johannes Mauritius, in de voorreden zijner hollandsche vertaling van de Anatomie der Barvoeter Monniken alcoran, dat Luther daarvan de maker zou zijn, en in welk gevoelen V. D. N. mede schijnt te deelen, verzwakt geenszins mijne opgave dat Erasmus Albertus de oorspronkelijke schrijver is van dit geestig geschrift. A. Maclaine, over wien in Nav. XIII is gehandeld, en die in kritiek, boekenkennis en, in deze, vooral als bibliograaf, voor Mauritius niet behoeft achter te staan, zegt in zijne vertaling van Mosheims Kerkelijke geschiedenissen, betrekkelijk Het boek der Conformiteiten, door Albizius, en niet de Pisis, zoo als Mauritius hem noemt: »Erasmus Albertus heeft uit dit Boek verscheide uittrekzels gemaakt, en in 't licht gegeeven onder den tytel, Franciscaaner Alcoran; meermalen gedrukt in het Latijn, Hoogduitsch en Fransch, en allerlaatst, in het Fransch en Latijn uitgegeeven te Amsterdam, in den jaare 1734, in 2 Deelen, in 8vo, met fraaie Plaaten verciert." Bovendien maak ik V. D. N. opmerkzaam, dat J. Cochlaeus, een vijand van Luther, niet zou hebben nagelaten, in zijne Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri 1517—1546. Worms (1549), fol., den Alcoranus Franciscanorum onder Luthers schriften te noemen, indien daarvoor eenig grondig

bewijs was geweest; en eindelijk, dat het evenmin is opgenomen in eene der uitgaven van Luthers verzamelde werken.

J. L. A. I.

Oordeel over Cats (Vgl. XV, bl. 72, 134). De groote kampvechter voor onze letterkunde, zoo als de heer F. F. C. Steinmetz Bilderdijk gelieft te noemen, is, in zijn oordeel over de verdiensten van Cats als *dichter* en *staatsman*, zich zelven niet gelijk gebleven. De alexandrijn in zijn gedicht »Aan Cats",

„O Cats, als dichter meer, dan al die u verachten!"

strookt niet wel met hem slechts *rijmer* te noemen in zijne Gesch. d. Vaderl., dl. VIII, bl. 123. In dl. IX, bl. 17, 39 en 43, noemt hij hem als *staatsman*, een goeden beuzelaar, een hals, niet opgewassen voer een staats-minister: als *redenaar*, de ellendigste die de wereld ooit opleverde, en de aanspraak waarmede hij, in 1651, de groote vergadering sloot, zoo mogelijk nog belachlijker dan die waarmeê hij haar geopend had. J. L. A. I.

Boeken met verschillende titels (Vgl. XVIII bl. 614). De Nederl. Jaarb. en Nieuwe Ned. Jaarb., inhoudende de merkw. Geschied. in de Vereen. Prov., loopende van 1747—1786, zijn gedrukt te Amst. en Leijd., 1748—1786, 96 dn., 8°; en de duur betaalde Vaderlandsche Historie, door Mart. Stuart, zoo als prof. H. W. Tydeman zegt, is bij het jaar 1784 blijven steken.

J. L. A. I.

Handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des bijbels (XIX, bl. 583; vgl. XX, bl. 32). De commissie ad autographa heeft lang opgehouden te vergaderen. Er is over deze zaak iets in het eigen levensberigt van prof. Te Water (1823, Leiden), doch ik kan de plaats niet terugvinden.

VRAGEN.

Chaucers geboortejaar. Dr. M. P. Lindo schrijft (Geschiedenis van Engeland, bl. 112): »In 1400 stierf de beroemde Chaucer op den leeftijd van 72 jaren", en stelt dus als ontwijfelbaar, dat zijn geboortejaar valt in 1328. Tyrwhitt, wiens onderzoekingen aangaande Chaucers leven en werken van blijvende waarde zijn, laat zich reeds in de vorige eeuw twijfelachtig uit: »The birth of Chaucer in 1328 has been settled, I suppose, from some inscription on his tombstone, signifying that he died in 1400, at the age of 72." Doch de nauwgezette Sir Harris Nicolas, die het geheele gedenkteeken nauwkeurig beschrijft en alle opschriften daarvan mededeelt, geeft er geen aan, dat den leeftijd des dichters bevat; wel vermeldt een dezer den sterfdag, 25 oct. 1400 Nu moet men verder niet over het hoofd zien, dat dit beroemde monument in de Poets' Corner van betrekkelijk laten oorsprong is, daar het eerst in het jaar 1556, dus anderhalve eeuw na 's dichters dood, door Nicolaas Brigham uit Oxford werd opgericht.

Hoewel dus blijkbaar de opgave van Chaucers geboortejaar op overlevering berust, zal men in de boeken over de geschiedenis der engelsche letterkunde bijna zonder uitzondering de quasi-authentieke jaartallen 1328—1400 aantreffen. Zoover mij bekend is, zijn het de Duitschers Fiedler en Hertzberg geweest, die zich het eerst niet meer tevreden gesteld hebben met een voornaam schouderophalen, maar met gronden de onhoudbaarheid van het jaar 1328, als Chaucers geboortejaar hebben aangetoond.

Die gronden zijn de volgende. Tegen het vermelde jaar pleit de het eerst door Godwin in zijn »Life of Chaucer" afgedrukte oorkonde van een gerechtelijk getuigenis van Chaucer van het jaar 1386, den 15en october, welke verklaring aldus aanvangt: »Geffray Chaucere Esquier del age de XL ans et plus armeez par XXVII ans" etc. Voorzeker is deze bepaling verre van naauwkeurig en kan men aangaande opgaven van leeftijd in die tijden eene onzekerheid van den getuige voor eenige jaren aannemen. Deze onnaauwkeurigheid evenwel zoo ver te willen uitstrekken, gelijk Sir H. Nicolas doet (Tyrwhitt, Appendix to the Preface, XIV), dat zij in overeenstemming komt met het traditioneele jaar

van het grafschrift, is totaal onmogelijk. Een man, die 56 jaar oud is, die een gezond verstand heeft en bovendien goed ontwikkeld is, kan in een ernstig gemeend getuigenis zijn leeftijd onmogelijk willen opgeven, door te zeggen, dat hij *boven de veertig* is. Het uiterste, waartoe men in dit geval gaan kan, is dat de getuige reeds tamelijk ver in de veertig gevorderd is. Nemen wij dus een getal aan, dat het midden nog overschrijdt, 46 jaar, zoodat we voor Chaucers geboorte het jaar 1340 verkrijgen, dan zullen we, wel verre van daardoor in tegenspraak te komen met argumenten, ontleend aan Chaucers leven, veeleer juist daardoor menigen twijfel zien opgelost, die bij het jaar 1328 bij ons opkwam. Vooreerst zegt Chaucer van zich zelven in de »Canterbury Tales" vs. 4477: »In *youth* he made of Ceys and Alcyon;" hiermede bedoelt hij »The booke of the Dutchesse", een treurdicht over den dood van hertogin Blanche, gestorven in 1369. Was dus Chaucer in 1328 geboren, dan zou hij, toen de hertogin overleed, 41 jaar oud geweest zijn. Terwijl Tyrwhitt in zijne aanteekening op gemelde versregel hieruit een nieuw bewijs put voor zijne alleszins juiste bewering, dat de »Canterbury Tales" een pennevrucht is van Chaucers laatste jaren, voegt hij er bij: »a time of live [*one and forty*], which, I believe, a man seldom calls his *youth*, till he is advanced at least twenty years beyond it." Dat is wat kras; want waarlijk zelfs een grijsaard zal den leeftijd van 41 jaar niet den leeftijd zijner jeugd noemen [1]). Neemt men daarentegen het jaar 1340 als dat zijner geboorte aan, dan was hij, toen hij genoemd gedicht schreef, 29 jaar oud. Voorts zou Chaucer, daar hij eveneens volgens de aangehaalde getuigenverklaring in het jaar 1386,

---

[1]) Vooral in dien tijd niet, als het waar is, wat naar aanleiding van de uitdrukking: „Old John of Gaunt" in Shaksperes „'s King Richard II" gezegd wordt „The circumstance of the king naming him as *Old* John of Gaunt (deze was toen 58 jaar oud), has many examples in the age of Shakspere. Spencer calls the Earl of Leicester an old man, though he was then not fifty; Lord Huntingdon represents Coligny as very old, though he died of fiftythree. There can be little doubt, we apprehend, that the average duration of human life has been much increased during the last two centuries; and, at that period, marriages were much earlier, so that it was not uncommon for a man to be at the head of a family before he was twenty. (Baudry's Ed. VII, 89.) Dit alles mag evenzeer gelden van Chaucers leeftijd.

27 jaar de wapens gedragen had, eerst in zijn een en dertigste jaar in krijgsdienst getreden zijn, een ongelooflijk late tijd voor een beginnend krijgsman van die ridderlijke dagen, vooral als men de vele roemrijke krijgstochten in aanmerking neemt, die in het eerste gedeelte van de regeering van Eduard III voorvallen. Zelfs zou hij dan de ondergeschikte betrekking van *Yeoman* in de koninklijke huishouding (yeoman en valet-vassalet, achterleenman — werden in Chaucers tijd van gelijke beteekenis gewoonlijk gebruikt voor een vrij, doch niet ridderlijk vassal) eerst in zijn veertigste jaar aanvaard hebben. Wanneer men naar analogie van andere dichters veronderstellen moet, dat Chaucer op dien leeftijd het toppunt van zijn dichterlijk vermogen bereikt had, [1]) dan zou voorzeker deze late en armzalige erkenning van zijne verdiensten beklagenswaardig en de weemoedige klacht van Tyrwhitt (Preface, p. X) over de zeldzame vereeniging van de voortreffelijke hoedanigheden eens heerschers met het gevoel voor dichterlijke grootheid hier volkomen gepast zijn.

Nemen we evenwel weer het jaar 1340 aan, dan behoeven we gelukkigerwijze Eduard niet van deze barbaarsche onverschilligheid jegens het grootste dichterlijk vernuft van zijnen leeftijd aan te klagen. Dan was Chaucer tegen den tijd, toen hij de betrekking aan het hof aanvaardde, eerst 27 jaar oud, en toen hij zijne militaire loopbaan begon, eerst 19. Door de verbintenissen, die hij onder zijne hooger gestelde wapenbroeders had aangeknoopt, door de beschermers, die onder hen zijn dichterlijk talent hem verworven had, kan hij den koning zijn aanbevolen, zoodat deze aan zijn ontluikend vernuft aanmoediging en in de omgeving van een schitterend hof eene geschikte plaats voor zijne verdere ontwikkeling wilde geven.

Ten laatsten wordt door het jaar 1340 alleen het feit verklaard, dat Chaucer bij zijne veelvuldige toespelingen op tijdsomstandigheden *nooit* gebeurtenissen uit de eerste helft der eeuw in de taal van een tijdgenoot vermeldt.

---

[1]) Vele zijner Canterbury tales waren reeds geschreven, voor dat hij dit werk begon en werden er ingelascht.

Kan een der medewerkers van dit tijdschrift ook iets ter staving of ook ter weerlegging van het bovenstaande mededeelen? En vooral, weet hij soms te vermelden. hoe men aan het jaar 1328 als Chaucers geboortejaar gekomen is?

Leeuwarden. P. H. V. M.

Mercator. Bestaat er ook een werk, waarin men Mercators projectie zoo theoretisch als practisch beschreven vindt?

Kerstzangen. Dr. Heije zegt: »Nu is het nog tijd veel te redden, wat anders alligt onherroepelijk verloren gaat! »en ik zeg 't hem na — maar op een ander gebied.

In mijne jonge jaren en ook nog later, was het in Amsterdam gebruikelijk, dat de nachtwachts, van veertien (?) dagen vóór tot op den kerstnacht, des nachts (te 3 ure?) kerstliederen zongen; later was dit zeker voor het doorbrekend licht van 't liberalismus te conservatief en werd afgeschaft. (Wanneer?) Velen leven er nog, die dat met mij gehoord hebben, en zeker nog vele van de zangers zelven; weet iemand nu ook meê te deelen — en in dit tijdschrift aan de vergetelheid te onttrekken — wanneer en wat er gezongen werd? Th. R.

Doolhof te Amsterdam. Met dezelfde inleiding als hierboven, zeg ik, 't is nog slechts kort geleden dat het oude vermaarde Doolhof op de Prinsengracht te Amsterdam werd gesloopt. Welke Amsterdammer herinnert zich niet uit zijn jongen tijd, de welbekende uitlegging te hebben hooren opdreunen. Het was dunkt mij niet onnut om dat relaas — zelfs eenmaal waardig geacht om in den schouwburg gehoord te worden — in dit tijdschrift te bewaren. Nu zal daar nog raad voor wezen; wie kan en wil zich er meê belasten, die uitlegging hier mede te deelen.

Th. R.

Gedichten van le Francq van Berkhey.

Bollebakkertje
Op zijn muilen
Drok aan 't builen, enz.

Ik
Tik
Dik
Blik
Plat. enz.

Beide versjes, waarvan ik hier den aanhef mededeel, — omdat ik er niet meer van weet — heb ik altijd gehoord dat van den bekenden Le Francq van Berkhey zouden zijn; maar ofschoon ik geloof zijne werken nog al tamelijk compleet te hebben, heb ik daarin nooit iets anders dan vervelende twistschriften en saaie verzen kunnen vinden, (zijne Natuurlijke historie is daar niet onder begrepen,) maar van die aardige versjes geen spoor. Wie wil of kan mij daaromtrent inlichting geven? Th. R.

Geboortejaar van G. Brandt. Er heerscht verwarring in de opgave van G. Brandts geboortejaar. Volgens zijn portret van A. Musscher, door P. van Gunst, is hij geboren den 25 julij 1622.

B. Glasius in zijn Godgeleerd Nederland doet hem geboren worden d. 25 julij 1626; en H. Verwoert, Handwoordenboek der Vaderl. geschiedenis den 26 junij 1628. — Het Biogr. woordenb van A. J. v. der Aa, heb ik niet kunnen raadplegen. Is het berigt waarheid, dat Glasius mededeelt, dat zijn vader, die denzelfden naam voerde, in 1623 te Amst. met Neeltje Jeroens in 't huwelijk trad, dan kon hij natuurlijk in 1622 niet geboren zijn. Wie wijst mij hier het echte geboortejaar aan? J. C. K.

Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen. Onlangs kwam mij ter hand: Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen door de lucht, water, land, hel, paradijs en hemel. Gedaan en beschreeven door den Grooten Alexander, Cajus Plinius Secundus, den philosooph Lucianus, en den abt St. Brandanus. (Amsterdam, bij Tim. van Hoorn, 1682, 4to). Ofschoon dit allerzonderlingste boek geschreven heet „tot stichting der vroome Rooms-gezinden, en overtuiging van alle hardnekkige Ketteren", is het ten deele eene satire tegen de misbruiken en blijkbare wanbegrippen in de Roomsche kerk. Maar slechts voor een gedeelte. Veel is er in, dat eene andere strekking moet hebben; maar welke?

Van alles, tot zelfs de persoonlijkheid van Homerus, wordt er in ter sprake gebragt.

Wie weet iets aangaande de strekking van dit geschrift (150 bl.) mede te deelen? Is het bibliographisch merkwaardig? zeldzaam? H. M. C. V. O.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Seignoors bommeken. (Vgl. X blz. 225). Als ik wel heb is deze vraag nog niet beantwoord. De prent waarop zij betrekking heeft moet de titelprent zijn van een pamflet, dat betrekking heeft op de twisten tusschen Remonstranten en Contraremonstranten. Er wordt melding van gemaakt door H. Edema van der Tuuk, Johannes Bogerman blz. 119. Eene aanhaling er uit vindt men aldaar blz. 335, aanteekening 180.

Mozart in Holland. (Vgl. XVIII, blz. 39; XIX, blz. 184). Omtrent het verblijf hier te lande van den grooten componist W. A. Mozart, zal wel iets te vinden zijn in het door zijne weduwe uitgegeven werk: Nissen, Biographie W. A. Mozarts, Leipz. 1828, gr. 8°., met zijn portret en andere pl., muziek, enz. J. L. A. I.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de oud-nederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer Beschermers is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 450; dat der Leden (*f*2.— à *f* 1.25) tot 285. HEIJE, *secretaris.*

Gebrek bij de zangers in het koor te Leiden, omstreeks a° 1500. (Vergelijk XX, bl. 103.) Onder de giftbrieven van de *zevengetijde* der St. Pieterskerk te Leiden, vindt men een ongeteekenden brief waarin eenige klagten voorkomen over de zangers in het koor, en luidt aldus:

Mijn Heren- en ghetidemeesteren, als wy laest wisselen souden, soo waert ghy van my begherende dat ic u sommige punten woude scriven daer die sanghers ghebrekelick in syn en Gods ere in vermindert wort, twelc u staet te berispen alle dat gheen dat tgegen Gods ere is en alle quade maniren die in den choore ghescien, ic sel u mit korten woorden scriven, en u wisheyt en verstant sel daer meer uyt nemen dan ic u scriven can.

1°. In den eersten soe worden die versen van den psalmen qualick ghepidttuweert (ghepointuweert?); daer en wort geen *medium* ghehouden, elck haest hem wt den chore te wesen.

2°. Die *responsoriën,* daer jagen sy mede; ja mochten si mit enen naem uytsingen, sy souden dat niet laten.

3°. Die voersanger die prononceert die lessen, soe is het dicwil dat daer niemant en antwoort *Amen* of *Deo Gratia,* alsoe dat dat choer ledich staet, twelke dat scande is, want sy willen hoer lessen lesen en sy mogen mit toehoeren betalen den voersanger.

4°. Als sy een *collect* prononceren sullen, veel van den sangeren die niet op en staen mit al, twelke dat scande is voer die van buten in den chore comen.

5°. Singet men *benedicam te Deum,* sy doen dierghelike, vele niet al.

6°. Soe hebben sy een quade manier anghenomen, wanneer die voersanger uyt ten chore blivet, soe en wil daer niemant singen; over ses en twintich jaer, soe plach daer te singen die daer an ghestalleerd is; want het gheboert dikwil dat men tuft een quartier uers dat niemant singen en wil, en daeruyt comt dat men die *psalmen slabbende* singet en niet en *pintueert.*

7°. Soe ist een quade manier, wanneer dat die *metten* biddende is, soe staen sommige van ons midden in den chore en hebben hare *religie* wtghetogen en staen en antwoerden alsoe, twelke dat tegen die ere van den chore is, sy en horen wt haer stellagie niet te gaen eer dattet wt is.

8°. Als men dat lof singet tot Gods eere en syn ghebenedide moeder en dat *versikel* gesongen wort, soe vallen sy over den stoel en houden die *clappagie,* en een of twee die antworden — want het een quade manier is.

9°. Ic send u een cleyn boecxken dat begheer ic dat ghy lesen wilt, want ghyt wel verstaet; ghy sult daer veel goets in vinden die seven ghetiden angaende, en ghy veel goets in die heylige kerck dagelyx; indien dattet u behaget soe moget ghy dat heerlicke laten scriven in een schoen bort opdat alle priesteren daerdoor mogen gheleert wesen; dit doet als ghy ledich syt, want daer weynich syn die dat weten.

Er is toen eene keur voor de *zevengetyde* gemaakt, waarin men het volgende aantreft:

Soe willen die voorn: getymrs dat alle die de getyden singen, sullen wesen in religge (religie) en sullen singen, niet lesen, scriven, of praten ofte clappen, maer sullen volcomelyck singen en wel pronunceren en payseren in t midden van de versen sonder haeste of gange. ELSEVIER.

Bijvoegsel tot de lijst van portretten van nederlandsche toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst. (Zie Nav. XIX, 362. 465 en 538.)

Agricola. (Rudolf) Nav. XIX, 152. Bericht der Vereeniging, Bl. II, blz. 26—32.

Geb. te Baflo in de Ommelanden in 1443, gest. als hoogleeraar te Heidelberg in 1485. Deze groote geleerde en hersteller der oude letteren was tevens een goed toonkunstenaar. Erasmus getuigt van hem in zijne Adagia: Nulla pars musices, quam non exactissime calleret. In 1479 legde hij den grond tot het met regt beroemde orgel in de Martini-kerk te Groningen. Nog vindt men van hem vermeld, dat hij vierstemmige liederen in de volkstaal zou hebben gecomponeerd. (Zie XIX, 130.) Van deze heeft men, helaas! tot heden niets ontdekt. Onder meerdere afbeeldingen, die van hem bestaan, bevindt er zich een, in houtsnede, *en médaillon* in Petrus Opmeers Opus Chronographicum Orbis universi. In ditzelfde werk bevindt zich ook het eenige afbeeldsel van Josquin Despres, den geniaalsten der zuidnederlandsche componisten, alsmede dat van Macropedius. Zie over den laatsten Fétis *in voce*.

Berg. (Ahasuërus van den)

Predikant te Arnhem, vroeger te Barneveld. Hij was afgevaardigde der synode van Gelderland in de staatscommissie tot eene verbeterde psalmberijming; later ook in die tot het zamenstellen van den bundel evangelische gezangen. Verder gaf hij eene leerreden tot inwijding van het orgel te Apeldoorn in het licht, benevens: *Gedachten over geestelijke Oden en Liederen; inzonderheid tot gebruik bij den openbaren godsdienst*, als ook: *Twee brieven over de zangwijze voor liederen bij den openbaren godsdienst.*

Zijn portret, naar H. Pothoven, door J. Houbraken in 1776 gegraveerd, vindt men in van Iperens Kerkelijke historie van het Psalm-gezang.

Dahmen, (W. H.)

Solo-violist van Z. M. den Koning en muziekdirecteur te Nijmegen, geb. te Amsterdam den 27sten maart 1797, en overl. te Nijmegen den 25 december 1847

Een zeer gelijkend portret, naar L. J. Christ, steendr. van Mourot en Comp. te 's Hertogenbosch.

Dullaert, (Heiman)

Geboren te Rotterdam in 1636 en overl. aldaar in 1684. Van dezen schilder dichter en toonkunstenaar vindt men het portret door Jak. Houbraken gegraveerd voor zijne gedichten, Amst. 1719.

Huijghens, (Constantijn)

Een fraai portret van dezen beroemden dichter, tevens componist en schrijver van het: *Gebruyck of ongebruyck van 't Orgel in de Kercken der Vereenighde Nederlanden*, naar G. Netscher door A. Blooteling; [1]) nog een klein, *en médaillon* met zijne zinspreuk: *Constanter*, voor de tweede uitgave van zijn Orgelgebruick.

Van zijn zoon:

Huijghens, (Christiaan)

den grooten wiskunstenaar, en ook schrijver over de toonkunst, bestaan onderscheidene portretten.

Iperen. (Josua van)

Predikant te Veere, later te Batavia, en aldaar overleden. Schrijver der: Kerkelijke historie van het Psalmgezang der Christenen, enz. Zijn portret staat in het eerste deel van dat werk, naar H. Pothoven door J. Houbraken.

Kinker, (Johannes)

Geb. 1764, overl. 1845. Wijsgeer, taal- en dichtkundige, en schrijver over de toonkunst: Proeve eener Hollandsche Prosodia, de nagedachtenis van Haydn, enz. Zijn gesteendrukt portret, naar J. C. van Rossum, siert zijne levensbeschrijving door mr. M. C. van Hall, Amst. 1850.

Kist, (Dr. Florentius Cornelis)

Geb. 1796 te Arnhem, overl. 22 maart 1863 te Utrecht. Zijn door N. J. W. de Roode gesteendrukt portret, vindt men bij de uitvoerige en voortreffelijke verhandeling van Dr. J. Wap in het Nationaal Museum van 1865, getiteld: „F. C. Kist en zijn waardig geslacht" [2]).

---

[1]) Ook voor zijn korenbloemen, 2e dr. 1672, 4o. L.

[2]) Naar aanleiding der mededeelingen van dr. Wap verbeter ik het vermelde betrekkelijk A n t h o n i e K i s t (Nav. XIX, 457) aldus:

A n t h o n i e Kist was niet de vader, maar de b r o e d e r van dr. F. C. Kist. Beide waren zonen van den beroemden kanselredenaar (dien van der Palm zijn model noemde) Ewaldus Kist.

Anthonie was procureur en lid van den gemeenteraad te Dordrecht, leerling en vriend van Drouet den fluitspeler, welke een muziekwerk opdroeg aan Kists dochter, Ewaldina Cornelia, mede een uitstekende muziekbeoefenares (die, onder anderen, in 1832 een „vierstemmige welkomstgroet bij de terugkomst der vrijwillige Jagers" componeerde). Later huwde zij ds. Pijzel.

Onder het portret in het „Nationaal Museum" leest men als bijschrift van Jan Schouten op zijn „broederlijken vriend", gest. 4 april 1831:

Dit beeld roept ons terug, in welgetroffen trekken,
Den broederlijken vriend, die ons te vroeg ontviel;
Doch, mag hij hier tot gids ons langer niet verstrekken,
Zijn voorbeeld blijft bij ons de ronde opregtheid wekken,
Die 't hemelsch kenmerk was van d'adel zijner ziel. (HEIJE.)

Lubeck. (J. H.) Nav. XIX, 457.

Van dezen kunstenaar bestaat nog een portret, ten voeten uit, staande met een dirigeerstok in de hand voor een muzieklessenaar. Steendruk van de Roode. Verder een zeer gelijkend borstbeeld, gemodelleerd door den heer Maritz te 's Gravenhage, benevens een in kleiner formaat door dienzelfden heer.

Muller. (C. .F.)

Geboren te Nijmegen den 17den november 1796. Componist en kapelmeester te Berlijn, en volgens het onderschrift van zijn gesteendrukt portret: Compositeur d'honneur près la cour de sa Majesté l'Empereur du Brésil.

Nierop. (Dyrck Rembrandtz van)

Geb. in 1610 te Nieuwe Niedorp en overleden aldaar in 1682. Een klein portret in houtsnede van dezen wiskunstenaar en schoenmaker, staat voor zijne: „Wis-Konstige Musica. Amsterdam 1659".

Offermans van Hove. (Sophia) Nav. XIX, 457.

Van deze, onze zangeres bij uitnemendheid, bestaat een borstbeeld *en médaillon* gemodelleerd door den beeldhouwer en leeraar aan de polytechnische school te Delft, den heer Lacomblé.

Putte. (Hendrik van der)

Geb. te Venlo in 1574 overl. in 1646. Het portret van dezen beroemden geleerde en opvolger van Lipsius als hoogleeraar te Leuven, een der voornaamste afschaffers der solmisatie, blijkens zijn werk: „Modulata Pallas, etc. Milaan 1599" (en volgende vermeerderde en verkorte uitgaven) vindt men in de: „Académie des sciences et des Arts, Paris, 1682" van den Rotterdammer Isaac Bullart.

Rath. (Karel Willem vom)

Tenorzanger, geb. te Utrecht den 21sten julij 1827, en overleden den 19den december.... in den Haag.

Kniestuk in steendruk.

Reincke. (Johannes Adam)

Na Swelinck onze beroemdste organist. Geb. den 27 april 1623 te Deventer en overleden als organist der Catharina-kerk te Hamburg den 24sten november, 1722.

Swieten. (Godfried, baron van)

Geb. te Leiden in 1734 en overleden als geheimraad en president der Keizerlijke bibliotheek te Weenen, in 1803.

Van dezen uitstekenden bevorderaar der toonkunst te Weenen, den vriend van Mozart en Haydn, voor welken laatsten hij de teksten der Schepping en Jaargetijden vervaardigde, bestaat een gegraveerd portret.

Til. (Salomon van)

Hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de academie te Leiden, geb. te Weesp den 26sten december 1644, en overleden den 31sten october 1713 .

Van dezen schrijver der: Digt- Sang en Speelkunde, soo der Ouden, als bijsonder der Hebreën, bestaat een fraai portret naar de Moor, door **Van Gunst** gegraveerd.

Vredeman de Vries. (Joan)

Het, Nav. XIX, 450, vermelde portret is *niet* dat van den componist. Deze heette Jacob en was waarschijnlijk een zoon van Joan, den schrijver over het perspectief.

BOERS.

Nog voeg ik aan deze mededeelingen van den hr. Boers het navolgende toe, als verbetering en uitbreiding van vorige opgaven-

Dunkler (François.) Nav. XIX, 457.

Geb. te Namen, 24 febr. 1816: directeur van het konink. regiment grenadiers en jagers.

Toen Dunkler 1 aug. 1867, gesierd met het legioen van Eer, zegevierend uit den parijschen prijskamp te 's Gravenhage weerkeerde, schreef dr. Wap als bijschrift bij D's portret:

't Erkentlijk Nederland zendt u zijn welkom tegen,
U, die door 't Tooverlied van Webers wondergeest, [1])
Den Franschen Lauwer in den kunststrijd hebt verkregen,
En Faust deed schittren op 't Parijsche wereldfeest.
Wees welkom met de schaar, u volgend op uw wenken,
Bezield door den Genie, die in uw streven leeft,
En blijf nog lang al 't zoet van uwe gaven schenken
Aan 't Volk, dat u den naam van *Broeder* [2]) gaarne geeft.

Hutschenruyter. (W.) Nav. XIX, 457.

Eene zeer volledige biographie van hem gaf dr. Wap, in de „Astrea" III, 289.

Rondeau. (Sam.) Nav. XIX, 539.

Was geen toonkunstenaar van professie, maar dilettant (fluitspeler) en stedelijk ambtenaar te Amsterdam.

Vrugt. (Willem Pasques de Chavonnes.) Nav. XIX, 540.

Er bestaan nog andere portretten (en men verpligte mij door de beschrijving!) van den eens zoo beroemden en gevierden tenorzanger.... thans een arm, oud man van 72 jaar, die in dezen barren winter zwaar ziek ter neder ligt, aan de Bronwersvaart te Haarlem. Zijn fotographisch portret is (ten zijnen bate) verkrijgbaar. Ieder die mij een postwissel van *ƒ* 1.50 wil zenden, ontvangt dat portret vrachtvrij.

Omtrent het geslacht „Pasques de Chavonnes" deelt de h. A. A. Vorsterman van Oyen mij (uit eene genealogie in handschrift) mede, dat Pierre Rochier Pasques de Chavonnes, geb. te Bergen op Z/m, 16 aug. 1697 (en wiens 4de kind Willem heette) op 2 jan. 1747 als gouverneur van Malacca overleden is.

[1]) Oberon. [2]) Broeder der Orde v. d. Ned. Leeuw.

Wie deelt mij mede, in welke betrekking de familie Vrugt tot dit geslacht Pasques de Chavonnes stond? Immers bovengenoemde Willem P. d. C. is 19 Jan. 1765 ongehuwd overleden: — stierf misschien het manlijk oir met hem uit, en is toen die naam overgenomen door de familie Vrugt?

Voor inlichtingen hieromtrent — en wijders voor 't aanvullen onzer »lijst van portretten" houd ik mij aanbevolen. HEIJE.

TAALKUNDE.

Bijdrage tot een middel- en oud nederlandsch woordenboek door A. C. Oudemans Sr. (*Vervolg van blz.* 112).

Achterhalen; no. 8. Niet *achtervolgen*, maar inhalen beteekent het in Vondels woorden »dat Gods *uitgestelde* straf eindelijk schelmen en booswichten rechtvaardiglijk *achterhaelt.*"

Achters, onlangs, laatstmaal.

In een foreest, daer hi voer jagen
Daer waest, dat wine achters sagen.
Lanc. II vs. 46782."

Had het woord de gemelde beteekenis, dan zouden wij er vrede mede kunnen hebben. Maar er wordt gezegd dat men niet weet waar koning Arthur zich bevindt: hij moet ergens gevangen zijn:

Hi was belegen ende verraden
In een foreest daer hi voer jagen:
Daer waest dat wine achters sagen.

Achters moet dus, de zin leert het, niet beteekenen *onlangs*, maar *voor het laatst.*

Wij vinden dezen vorm nog eens in hetzelfde werk, III. 23563,

Die riddere weerde hem harde wel;
Maer *tachters* werd hem die strijt te fel.

Tachters beteekent hier *op het laatst.* Op beide plaatsen dus vordert de beteekenis den vorm van den superlatius en ik geloof dus dat wij *achters* en *tachters* voor schrijffouten moeten houden in plaats van *achterst* en *tachterst.*

Achteruitvaren. *Niet verschijnen, achter blijven, absent blijven.*

De heer O. vindt deze beteekenis in hetgeen Hooft zegt Brief 489. »Wat school wij hier met de H. H. Professoren gehouden hebben, magh uwer E. door den Secretaris Mostaert verstendight wezen. Maer 't spel is onvolmaekt geweest, by mangel van U E. jeghenwoordigheit. — My is leedt dit U E. achter uyt vaeren, oft veel eer blijven: ende noch leeder de oorzaek." Hooft had zijnen zwager Baak met de professoren Vossius en van Baerle en den secretaris van Amsterdam D. Mostaert te Muiden genoodigd. De eerste evenwel was afwezig gebleven wegens ziekte van zijne vrouw. Nu zegt Hooft tot hem: »my is leedt dit U E. achter uyt varen, ofte veel eer blijven." Er ligt hierin een woordspeling. *Achteruit blijven* is niet komen, afwezig blijven. Maar *achteruit varen* is iets anders. Men gebruikte in dien tijd dit woord — in Hoofts werken treft men er meer dan een voorbeeld van aan — voor de achterdeur uitgaan, in stilte het huis verlaten, en bepaaldelijk voor het geen wij nu noemen met de noorderzon verhuizen. Het werd dus gezegd van bankroetiers. Hooft verwijt nu zijnen zwager schertsend dat hij bankroet gemaakt, zijnen schuldenaar niet betaald had, hem ontloopen was: immers hij was schuldig op Hoofts feest te verschijnen. omdat hij hem dit beloofd, zijne uitnoodiging aangenomen had.

Achtervaen. Dit woord had niet moeten voorkomen. Want t. a. pl. wordt niet gesproken van *iets achtervaen*, maar van *vaen achter iets*. Het zijn dus twee afzonderlijke woorden.

Had sine sien daer achter vaen

is: hadden zij hem daernaar zien grijpen.

Achterwaren. 3. Achterwaarts gaan.

Doen dede hi sijn her scaren
Ende die Percen achterwaren."
Alex. V. 908.

Ook dit had moeten wegvallen: *achterwaren*, t. a. pl. is zonder twijfel eene fout in het hs. voor *achter varen*.

Al. 9. »*Lang*.

Alst Alexander hadde verstaen
Voerde hi dat her al een ander strate.
Alex. IV. vs. 1655."

Al kan nooit *langs* beteekenen. De beteekenis die het hier heeft is eigenlijk dezelfde, die het heeft op een aantal andere plaatsen en die hier ook onder n°. 2 opgegeven wordt, namelijk die van *geheel*. Doch dikwijls is die beteekenis zeer flaauw, ja niet zelden heeft het woord volstrekt geene kracht meer, is het niets meer dan een stopwoord en kan het dan even goed wegblijven. B. v. in

Het meysje nam haer mantel
En sy ging eenen gang
Al onder de linde groene
Daer sy hem verslagen vant.

Het meysken keerden haer omme
En sy ging eenen gang
Al voor haer vaders poorte
Die sy der gesloten vant,

in het lied Het daghet uit den Oosten, kon *al*, zoo de versmaat het niet vorderde, zonder schade gemist worden. *Aldus*, *alzoo*, *alhier* en *aldaar* zijn ook dikwijls geheel hetzelfde als *dus*, *zoo*, *hier* en *daar*.

Al een ander strate, in het aangehaalde vers uit den Alexander, beteekent dus een geheel anderen weg, of, wat ik eerder denken zou, *al* is daar overtollig.

Armeye. Ik bezit van Lenneps uitgave van Vondel niet en kan dus niet nazien in welk verband de hier aangehaalde woorden voorkomen. Maar ik geloof toch dat Vondel daarbij niet gedacht heeft aan het fransche *armée*, maar aan het spaansche *armada*, wat niet geheel hetzelfde beteekent.

Avegaen (Enen iet) en Avegaen enen. Te onregte zijn deze twee artikelen gescheiden. In beide gevallen is het *enen avegaen*. Het verschil is eenvoudig, dat in het eerste artikel gesproken wordt van eene zaak die *enen afgaet*, d. i. ontvalt of ontbreekt

in het tweede van eenen persoon die *enen afgaat*, d. i. afvalt, ontrouw wordt.

Avevoeren. Waar, zoo als t. a. pl., sprake is van eene boodschap, zouden wij dit zeker vervangen kunnen doen *overbrengen*; doch de beteekenis van het woord is niet *over-* maar *wegbrengen*. Waar men een werk van vroegeren tijd uitgeeft en er onder aan de bladzijde korte aanteekeningen ter verklaring van verouderde woorden bijvoegt, is het dikwijls genoeg, het woord op te geven dat wij daar ter plaatse gebruiken zouden. Maar van een woordenboek verlangen wij dat het ons mededeelt wat een woord beteekent.

»Avevaren. *Wegvliegen, met eene snelle beweging verwijderd worden.*" Dr. de Vries, Mnl. wdb., verklaart het bijna even zoo, namelijk door *met eene snelle beweging (van iets) afgaan of afgescheiden worden, afvliegen.* Ik geloof niet, dat wij bij dit woord juist aan eene *snelle* beweging behoeven te denken. *Varen* is gaan, om 't even of het snel of langzaam is. Wanneer b. v. Maerlant, Rijmb. 25672, zegt,

Die zom souden die goede straten
Varen,

waarvoor wij zouden zeggen, sommigen zouden den goeden weg bewandelen, een vroom leven leiden, — of als ald. vs. 1107. Salomo den hoogepriester Abjathar beveelt,

Vare henen woenen in dijn lant,

dan wordt daar aan geene snelle beweging gedacht. In zamenstellingen heeft het dezelfde beteekenis. *Vervaren* b. v. wordt nu eens gezegd van een te niet gaan in korten tijd, als Lekensp. I. 30 vs. 10,

Ende al dat opter aerden was,
Was al verloren ende vervaren
Vanden watre ende vanden baren,

waar van den zondvloed gesproken wordt — dan eens van een langzaam te niet gaan, zoo als Minnenl. IV. 40,

Ic weet wel, dattet niet en betaemde
Dat wy alle begheven waren:
Want so soude die werlt *vervaren*,
Oft souden sijn alle bastaerden
Die leven souden inder aerden.

waarvoor wij zouden kunnen zeggen: want dan zou de wereld langzamerhand uitsterven; of Limb. VI. 2482,

Bi Gode, jonfrouwe, ic vervare
Dore uwen wille,

waar wij *vervaren* zoude kunnen vervangen door *verkwijnen*. *Afvaren* is dus *afgaan*, hetzij snel, hetzij langzaam, en al kan men op de eenige aangehaalde plaats (ook ik herinner mij geene andere bij onze ouden) het woord vervangen door *er af vliegen*, omdat daar gesproken wordt van eenen zwaardslag waardoor het hoofd afging, ik geloof toch dat onze voorouders aan het woord op zich zelven de beteekenis van snel afgaan, wegvliegen niet hechtten, even min als wij het doen, die o. a. spreken van het *afvaren* (d. w. z. van den wal of van zijne ligplaats weggaan) van eene trekschuit.

Gaarne zou ik hier nog iets bijvoegen over *albescheiden*, op welk woord de heer O in eene aanteekening bl. 130 terugkomt. Ik mag echter in dit nommer niet meer ruimte voor mij zelven nemen en moet het daarom uitstellen. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: Van leer trekken (XIX, bl. 630). Aldaar wordt gevraagd naar den oorsprong van die spreekwijze. Zoo als in 't antwoord op die vraag teregt gezegd wordt, is *leer* de lederen scheede, waar het mes in steekt. Ook Weiland op *leder* zegt: »Somtijds staat het (n.l. *leder*) voor iets, dat uit leer gemaakt is: *van leer trekken*, den degen, of het mes, uit de scheede trekken; dat bij J. de Decker *van leer rukken* is." C. J. BIEMOND.

Spreekwijze: Hij zit voor den mast (XIX, dl. 630). Weiland op *mast* zegt: »*Hij moet voor den mast*; dit zegt men van eenen matroos, die meer spijs neemt, dan hij opeten kan, voor welke gulzigheid men wel eens aan den mast gebonden en gestraft werd."

De matroos, die dus voor den mast *moet*, moet nog gestraft worden; die er voor *zit*, wordt reeds gestraft. Vandaar dan ook, dat »hij zit voor den mast" gezegd wordt van iemand die zich wat te veel van zijn lievelingskost heeft voorzien, en »zich nu — aldus zegt de heer H. J. H. — tot straf voor zijne gulzigheid door de overige huisgenooten het bovengenoemde gezegde spottend hoort toevoegen." C. J. BIEMOND.

Spreekwijze: Hij zit voor den mast. Sprenger van Eyk zegt, dat somtijds de matrozen aan den mast gebonden worden, om gestraft te worden, »wegens gulzigheid of onvoegzaamheid onder het schaften." Naar deze verklaring zou men echter eerder zeggen: *hij moet voor den mast.* Daarom is 't misschien beter, dat: *hij zit voor den mast* wel in betrekking te brengen met de scheepsstraf van aan den mast binden, maar het dan op te vatten als aanduiding van deze gedachte: hij heeft zoo veel gegeten, dat hij zich niet roeren kan, gelijk een aan den mast gebonden persoon zich niet kan bewegen. E. LAURILLARD.

VRAGEN.

Rabarber. Waarvan is dit woord afgeleid? Weiland schiet hier te kort: hij zegt er van: »De oorsprong van dezen naam is onbekend."

Is de volgende afleiding goed, die ik ergens — ik herinner mij niet meer waar — heb aangetroffen, als zoude 't afgeleid zijn van *radix barbarorum*?

Brielle. C. J. BIEMOND.

[Rha of rheum is de naam der plant. Barbarum beteekent vreemd, buitenlandsch.]

Trigland, vervormde familienamen. Jacobus Trigland, priester van de R. K. kerk, tot die der Hervormden overgegaan, was op

23 jarigen leeftijd, in 1606, predikant te Stolwijk en gehuwd met Christina Theodora Stoof; doch wijl de naam *Stoof* hem te triviaal, ergo niet deftig genoeg toescheen, veranderde hij dien in *Astophia*. Zijn er meer voorbeelden van zulke dwaasheden? Toen hij pred. was te Amsterdam en zich liet hooren als een hevig Contraremonstrant, werd hij door Vondel geducht geroskamd, die hem den kalkoenschen haan noemt. Hij stierf als theol. professor te Leiden, in april 1654.

J. C. K.

Honigzeem. Wat is toch honigzeem? Misschien wel het bezinksel van honig, als deze lang in een of ander vat staat, en dat grootendeels half en half gekristalliseerde suiker is? En wat beteekent dit woord *zeem*? Komt het ook op zich zelven voor? Kan het ook ergens van afgeleid worden? Is het welligt ook zamengetrokken uit een ouderen vorm *zedem*? Is 't hetzelfde woord dat ook voorkomt in zeemleêr?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Weême, Wedeme. Met dit woord duidt men in sommige dorpen, waar Nedersaksisch wordt gesproken, alzoo in Groningerland, Drenthe, Overijsel, de noorder Veluwe en den achterhoek van Gelderland, de pastorij aan. Van waar dit woord en wat is de afleiding er van?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Oprel. In Zeeland noemt men den opreed van een dijk: oprel, wat soms ook wel opril, opperil, opperel, aprel, enz. luidt. In de stad Goes is eene straat van dien naam, die ook werkelijk de opreed van een dijk is. Is dat woord goed nederlandsch en wat is de afleiding er van?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Hypotheek. In ons Ned. Burg. Wetboek is hypotheek vertaald door *onderzetting*: was 't oud vlaamsch *panding* of wil men *verpanding* met beter? Of bestaat een onderpand steeds uit los, eene hypotheek uit vast goed? G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht en Wapen van Lauwerin (Laureyn) — Wapen van Watervliet, (XIX, bl. 485). Het wapen is als dat van Watervliet: »de gn»ul«s à la fasce oudée d'argent et d'azur de 5 pièces, acc. en chef à dextre d'une étoile, à senestre d'un croissant, le tout d'or et en pointe d'une fleur de lis du même." — Jeronimus was zoon van Bavo, geh. met Maria Boudens of met Jac[a]. de Maagd. Hij (Jeronimus) was geh. 1e met Jac[a]. Pedaert, dochter van Mattheus, † 4 Mei 1502, en 2e met Maria Strabant. Jeronimus † 1509. Hij had uit het 1[e] huwelijk:

1. Mattheus, heer ven Watervliet, geh. met Franc. Ruffaut en had 2 kinderen: Marcus en Guy. Zie *a*.
2. Marcus, † 1540, als deken van St. Donaas te Brugge.
3. Pieter, geh. met Anna d'Ouche,
4. Maria, geh. met Dismas van Bergen op Zoom, heer van Waterdijk.

Uit het 2[e] huwel.:

5. Fulibert.
6. Charles, † 1552.
7. Philippote, † 1542, geh. met Roeland van Berchem.

en eindelijk natuurl. zoon, Jacob.

a) Guy, heer van Klinkerland, later van Watervliet, na den dood van Marcus, was burg. van 't Vrije 1587, geh. 1588 met Franc. Deurnagel, waaruit:

1. Marcus, † 1609, oud 28 jaar.
2. Françoise, geh. met Maximiliaan le Boeuf, heer van Bokkerode, waarvan kinderen.

De laatste heer van Watervliet was Jan Karel Pieter Veranneman, † 9 maart 1811.

Vóór de fransche omwenteling was er in het koor der kerk van Watervliet eene prachtige tombe van de familie Laurin. Deze is verdwenen; alleen een steen met lat. opschrift wijst ons de plaats aan, waar Laurins lijk rust. Het oude kasteel der heeren van Watervliet stond ten O. der kerk en werd in 1827 afgebroken.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Utenhove, (vgl. XIX, bl. 590.) Ergens in den Navorscher is te vinden waar zich eene geslachtlijst van dit geslacht — oorspronkelijk waarschijnlijk eene gentsche edele familie — bevindt. De registers geven mij geen inlichting. 't Zal dus eene aanwijzing zijn, in eene aanteekening of derg. verscholen. 't Wordt dus eene vraag in den Navorscher over den Navorscher: waar is die aanwijzing te vinden?

v. o.

Twee wapens op de ruïne van het huis ter Haer. Op een terrein achter de ruïne de Haer, nabij Harmelen, dat de onmiskenbare bewijzen draagt vroeger eene kapel te zijn geweest, liggen twee grafzerken, waarvan de eene van veel oudere dagteekening schijnt te zijn dan de andere.

De eerste is bijna geheel uitgesleten en vertoont alleen nog het wapen van van Zuylen, zijnde gevierendeeld: 1 en 2 van Zuylen: 3 de Haer, zijnde 3 ruiten, en 4 drie rozen, terwijl in gothische karakters vrij duidelijk nog te onderscheiden was: Anno . . . sterf . . . . . Dirck van Zuilen van . . . . .

De tweede van veel lateren tijd en zeer goed geconserveerd bevat in het midden het wapen van Zuylen, gevierendeeld met de Haer, tot hartschild twee beurtelings gekanteelde balken. Boven het schild een aanziende helm, gedekt door eene kroon met 5 bladeren, waaruit een aanziende ezelskop tot helmteeken.

De 8 kwartieren zijn:

Zuylen,	met lambel.
Assendelft,	gevierendeeld; 1 en 4, loopend paard; 2 en 3 een kruis, in elk kanton 2 en 1 meerlen.
Nyevelt,	als van Zuylen, doch zonder lambel.
Kijffhoeck,	twee beurtelings gekanteelde balken.
Draeckenborg,	4 dwarsbalken, op den eersten vier, op den tweeden drie, den derden twee, den vierden een kruis.
Renes,	op een met blokken bezaaid schild klimmende leeuw.
Haer,	drie (2 en 1) ruiten.
Cuinre,	gevierendeeld; 1 en 4, 5 bandes: 2 en 3 schildhoofd.

Onder het middenschild staat: memor, esto, juditij, mei, sic, erit, tuum, Mihi, heri, et, tibi, hodie, o mors, quã, amara, est, victoria, tua.

Tusschen het middenschild en de kwartieren:

Anno . . . den . . . sterff die edele en gestrenge Dirck vā Zuylen, ritter heer tot Zevēder.

Anno . . . den . . . sterff die edele en wyse vrowe Josyna vā Draeckenborg sij huysvrawe.

Jaartallen of datums schijnen nooit ingevuld te zijn geweest.

Z.

Geslacht Hoeffnagel, (vgl. XIII, bl. 310; XIX bl. 587). In mijne ms. genealogie Sweerts de Landas vond ik daaromtrent het volgende: Catharina Hoeffnagel geb. te Antwerpen den? 1556 st. te? den? tr. te? den? Jacob Sweerts geb. te Antwerpen den 23 aug. 1550, begraven te 's Gravenhage 23 junij 1629, schepen van Antwerpen, raad van den hove van Holland te 's Gravenhage. Zij was de dr. van Jan H. en van Elisabeth Veselaer.

Hij was de zoon van Philip S., ridder, licentiaat in de regten geb. te? den? tr. te? den? in 3e huw. Elisabeth Nollens geb. te? den? st. te? den? begraven te Helmond. Philips S. st. te? den 16 febr. 1571.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Cattenburgh, (XIX, bl. 589). Cornelis van Oijen (dapper zeekapitein, zie Wagenaar, XI deel, bl. 137), tr. te Tiel in 1e huw. den 26 sept. 1628 Elisabeth Cattenburgh geb. te? den? st. te? den? dr. van? Zij voerden ook de molenijzers. In het werk over Tiel door mr. E. Rink, vindt men eenige leden van dit geslacht genoemd. In de Genealogische kwartierstaten van ned. gesl. komt een kwartierstaat voor van Henri Jean Guillaume van Cattenburch geb. te 's Gravenhage den 26 oct. 1840. Mogt de vrager er belang in stellen, hiervan opgaaf te hebben, dan wil ik dit volgaarne doen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Comans (vgl. XIX bl. 314, 428, 588). De heer Horsthuis (wien ik voor zijne gedane mededeelingen dank zeg) herhaalt de vraag naar het wapen der familie van Gelder. Ik kan mij

niet beter uitdrukken, dan door te zeggen dat zij een langwerpig kruis voert dat uitloopt in den voet van eene lelie.

TH.

VRAGEN.

Wapen van van Ansmick, van der Steen enz. Wie is in staat de wapens op te geven van de navolgende geslachten: van Ansmick of van Answick, van der Steen en de Kat in de Betuwe; van den Heuvel, Crauwel en Campagne te Tiel; Tilanus, Brouwer, Dullert en van Herwijnen?

Tot het geslacht Brouwer behoorde mr. Servatius Gijsbertus Br. raad in de vroedschap en secretaris van Gorinchem omtrent 1780; tot het geslacht van Herwijnen, Dirk van Herwijnen te Zaltbommel, gehuwd omstreeks 1760 met..... van der Steen en denkelijk ook Lambertus van Herwijne, 1786 schepen van Gorinchem.

TH.

Geslacht Blaeu. Kan iemand, met amsterdamsche geslachtregisters bekend, mij ook zeggen, of de familie der kaartenvervaardigers Blaeu, die zelve zich omstreeks den jare 1700 reeds Blaauw liet noemen (getuige een lofvers bij Th. Arents in 1724) in bloedverwantschap stond met den amsterdamschen burgemeester Blaeuw van de jaren 1830 à 1840. Wat zegt het stedelijk archief? De laatste mannelijke Blaeu of Blaauw, die in de familiegenealogien voorkomt, overleed in 1712. Had deze nakomelingen? Wie weet het vervolg?

L. B.

Geslacht van Outheusden. (Vgl. XIX bl. 589). Ida van Oud-Heusden, Dirksdochter bragt omstreeks 1480 door haar huwelijk met jonkhr. Hendrik Voet heer van den Voets-huize, Colvenburg enz. de heerlijke goederen te Oudheusden in het geslacht Voet over. Zie de Narede van Voets Beschrijving van Culemborg. Johan van Oudheusden tot Est en Donck wordt met zijn zoon Johan op het jaar 1708 genoemd in het Geldersch Placcaatboek dl. III bl. 118; zie verder bl. 17.

Nog eenige leden van dit geslacht komen voor in van Leeuwen, Batavia illustrata bl. 968, 204. Het wapen van eene familie van dien naam was: keel; 3 palen van vair met een schildhoofd van goud waarin een zesspakig rad van keel. TH.

Geslacht Schade van Westrum. (Vgl. XIX. bl. 314). Er bestaan redenen om te veronderstellen, dat deze familie vele aanspraken kan doen gelden op de afstamming uit Willem Scade, die in 1227 voorkomt als ministerialis Ottonis episcopi Trajectensis. Althans in 1852 werden door den heer A. T. Schade van Westrum de bescheiden dienaangaande aan het Utrechtsch Historisch Genootschap overgelegd met verzoek om op wetenschappelijke en historische gronden te willen aantoonen, in hoeverre deze aanspraken konden gelden tot erkenning van gemelde familie in den nederlandschen adelstand. Namens de commissie voor de nederlandsche geslacht- en wapenkunde, in wier handen deze stukken waren gesteld, bragt jhr. J. J. de Geer in 1854 daaromtrent verslag uit, waarvan den heer Schade van Westrum werd kennis gegeven. Zie Kronijk Utr. Hist. Gen. dl. VIII. bl. 359, dl. X. bl. 56.

Het is mij onbekend, of het geslacht Schade van Westrum ooit in de ridderschap is beschreven geweest. Het is echter zeker, dat in vroegeren tijd eenige leden met het praedicaat van jonker of jonkheer voorkomen. TH.

Van Werkhoven; de Marcij. Kan men mij den naam en toenaam met datum van geboorte, sterven en trouwen opgeven der vader en moeder van Bruno van Werkhoven, zoo ook de namen der ouders van zijne echtgenoot Carolina de Marcy? Hunne dochter Françoise van Werkhoven is geboren 13 september 1644, overleden 12 januarij 1684, gehuwd 29 april 1662 met mr. Jan van der Dussen, schout en dijkgraaf der stad en lande van Rheenen. J. C. VAN WIJK.

Jaques André en Pierre Jaques Courtonne. Deze beide waalsche predikanten worden vermeld in v. d. Aa. Biogr. Woordenboek dl. III, bl. 794—795, en volgens opgaaf aldaar, ontleend aan de

Boekzaal, zouden beide geboren zijn te 's Gravenhage, en wel de eerste den 16 dec. 1711, de tweede den 8 dec. 1711, waaruit dan ook het gevolg wordt afgeleid, dat zij geene broeders waren, maar neven kunnen geweest zijn. Intusschen is mij gebleken, dat beider vader Pierre Courtonne heette. Wie zou mij uit de doopboeken der Waalsche gemeente te 's Gravenhage hieromtrent nadere opheldering en daarbij hunne geboorte- of doopdata en de namen der ouders met die der doopgetuigen kunnen opgeven? — Ook aanwijzing van beider kerkelijken levensloop zou ik gaarne ontvangen van hen, die in 't bezit zijn van Boekzaal 1734*a* bl. 498 en *b*, 112; 1735*a* bl. 732 en 734; 1742*b*, bl. 338; 1743*a* bl. 472 en 474; 1745 *a* bl. 730 en *b* bl. 626; 1773 *b* bl. 643—646, en 1775 *b*, bl. 541—542.

Uit het oudste nog aanwezige doop- en trouwboek der Waalsche gemeente te Goes, is mij gebleken, dat ds. Pierre Jaques Courtonne gehuwd was met Elisabeth Mounier, dochter van Pierre en van Elisabeth Brians, uit welken echt aldaar geboren zijn: 8 junij 1739 Pierre Daniël, en 17 nov. 1740 Madelaine Elisabeth; terwijl Jaques Salomon en Madelaine Lucrèce Courtonne, daarbij als broeder en zuster van dien predikant te Goes voorkomen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen van Raye. Wie weet mij mede te deelen het wapen van dit geslacht, dat aan vele regeringsfamiliën te Amsterdam verwant is geweest. B. v. D. M.

GESCHIEDENIS.

Gerard van der Laan. (Vgl. XVI, bl. 16). Gerard of Gerrit van der Laan, wiens geslacht te Haarlem tot de aanzienlijke behoorde, bekleedde aldaar vóór 1615 de burgemeesterlijke waardigheid en was remonstrantschgezind. De brief dien hij den 7^{den} aug. 1615, aan den kerkenraad, of liever aan den haarlemschen predikant Henricus Geesteranus schreef, behelzende zijn gevoelen over de kerkelijke geschillen, en waarin hij de bewoordingen bezigt: »Ik zal bij avontuure hiervan (sprekende van de kerkelijken) bij mijn leven, eene wijdluftige historie uitgeven, en bewijzen van 't begin der Christelijke kerke tot nu toe, dat deze luiden meest alle en tot allen tijden den haen gemaekt en de beest gespeelt hebben, dat ze overal malkanderen gelijk zijn, d' een niet een hair heiliger dan den ander", is te vinden in het vlugschrift: »Copije van den Lasterlijcken Brief van Verlaen (Gerrit van der Laan), in den Haerlemschen Harminiaen ghementioneert, met korte Annotatien gheillustreert. Ghelijck mede van den Brieff aen de H. Burghemeest. van den selfden ter selfder tijdt gheschreven, 1618, 4°." De titel van den Haerlemschen Harminiaen is: »Den Haerlemschen Harminiaen, dat is: Verhael van de vreetheijt der Heeren van Haerlem, een Jaer of drije herwaerts ghepleeght aen verscheijden goede Patriotten; dienende tot meerder openbaringhe van haere Justificatie. Ghedr. ... 1618," 4°.; en die der Justificatie: »Justificatie van de Proceduеren, bij Schout, Burghermeesteren ende Regeerders der Stadt Haerlem, gehouden in den Jare 1617, teghens eenighe overhoorighe ende onrustighe Persoonen, binnen de zelve hare Stadt. Midtsg. eenighe Copien ende Extracten, dienende tot naerder verklaringhe ende Verificatie vanden i-nhouden (sic) der zelver Justificatie. Haerlem, Adr. Rooman ... 1618, 4°."

J. L. A. I.

Hyacint van Nassau. (Vgl. XIV, bl. 38). In 1708 is gedrukt: »Vertoog dat Prince Willem Hyacinth van Orange en Nassau Siegen geregtigt is.... bij Testament van Prins Philips Willem, Prins van Orange en Grave van Nassau, tot het Prinsdom van Orange &c. ende alle andere Goederen enz. enz., met bijl., 38 bladz. fol." Welligt baant dit geschrift aan R. R. K. den weg om de geschiedenis te vinden van den nakomeling van Hyacint van Nassau, door Bilderdijk merkwaardig genoemd. J. L. A. I.

Zwanenmerken. (Vgl. XVIII, bl. 30, 298). Omtrent het zwanenregt en de zwanenbroeders zijn bijzonderheden te vinden bij Smids, Schatkamer der Nederl. Oudh., 3e druk, bl. 448, 449 en de aldaar aangehaalde schrijvers. TH.

Frederik van Nassau, heer van Zuilestein. (XVIII, bl. 240). Groot algem. Woordenboek etc. etc., van Hoogstraten, dl. 7, bl. 21. »Frederik Henrik prins van Oranje liet ook een bastaard na bij »eene dochter van een burgemeester der stad Emmerik, te weten:

»Frederik van Nassau, Heer van Zuilestein, Kolonel van 't Holl. »Voetvolk, gesneuveld in den aanval op Woerden tegen de Fran- »schen, den 12 October 1672, nalatende bij Henriette van Killegrew »twee zonen. De jongste heette: Henrik, omgekomen in de be- »legering van Bonn in 1689. De oudste is:

»Frederik van Nassau, Heer van Zuilestein, in 't Jaar 1695 »door Koning Willem verheven tot Pair van Engeland, Graaf »van Rochefort, en Ondergraaf van Tumbridge, zijn Gemalin is »Vrouw van Wraet, die hem acht kinderen heeft gebaard, waar- »onder drie zonen zijn. De oudste heeft den naam van Mylord »Tumbridge."

Daar het mij niet duidelijk is of de heer Kneppelhout van Sterkenburg uit het werkje: »De Fransche tyrannie te Bodegraven, Swammerdam en elders gepleegd, met bijvoeging van autentieke stukken, Amsterdam, bij Jan Claesz. ten Hoorn, 1674," heeft geput, wordt het, niet bij de hand zijnde en in aanmerking komende, beleefdelijk ter inzage aangeboden door

J. C. VAN WIJK.

Vergrooting van Amsterdam. (XIX, bl. 554). Bij von Zesen Beschr. d. St. Amsterdam, in 4°., bl. 97, leest men het volgende versjen:

In 't jaer duizent zes hondert ien
Sachmen t' Amsterdam veel wonder geschien:
De Stads-Toren rechten,
De Stadts-Muuren slechten,
Twee steene Sluisen stichten
En zeven hondert huizen richten.

Waarschijnlijk heeft Hooft aan dit rijmpjen gedacht, al spreekt dit van zeven-, hij van zeshonderd huizen, en hebben dus zijne woorden geene betrekking op 1610 of later, maar op 1601.

P. LEENDERTZ WZ.

Batingen. (XIX, bl. 552; vgl. XX, bl. 19). Bij de antwoorden over het huis Batingen kan ik nog voegen, dat er eene afbeelding van bestaat. Immers in den vermaarden Atlas van Brouerius van Nidek, in fol. en in 1743 te Amsterdam in het geheel voor *f* 5000, aan den heer W. Hengskes verkocht, komt de afbeelding van het huis Batingen door Berkhuys geteekend, onder de massa afbeeldingen der provincie Overijsel voor. Het bevreemdt mij, dat de zoo geleerde vaderlandsche oudheidkenner van Nidek, Batingen niet onder Drenthe heeft opgenomen; Bachiene, die dat wel doet, deed hier beter.

U. C. KRAMM.

De overste de Graaf. (XIX, bl. 555, vgl. XX, bl. 21). Wat is er van hem geworden? De heer ter Gouw verwijst daarvoor naar het leven van D. J. van Lennep, derde deel. — De verlangde bijzonderheden worden echter aldaar evenmin gevonden als bij Siegenbeek. Integendeel, even als deze laatste (Gesch. der L. Hoogesch. 1ste deel 335), verklaart ook de heer V. L. bl. 84, dat hij *niet heeft kunnen ontdekken* hoe de zaak verder is afgeloopen. Vermoedelijk heeft dus die zaak geene verdere gevolgen gehad. De vraag echter, wat er van den overste de Graaf is geworden, blijft tot dus verre onbeantwoord. U.—H.

Mr. H. van Roijen. (Vgl. XIV, bl. 44). Hetgeen J. C. A. berigt omtrent de door van Roijen bekleede betrekkingen, verdient eenige verbetering. Er wordt gezegd, dat van Roijen, na de gelukkige omwenteling van 1813, zich aan het hoofd zag geplaatst van het post- en vervoerwezen en later staatsraad werd in buitengewonen dienst, met zitting in den raad van state. Die plaatsing, ja, is geschied na de omwenteling van 1813, maar eerst nadat het postwezen tot op den 1 augustus 1819 een bijzonder departement, onder den postmeester generaal van Palland van Keppel, van dien tijd tot op 1 januarij 1821 een deel van de generale directie der directe belastingen en posterijen, onder Dedel, en later tot in 1824 eene afdeeling van de generale directiën der ontvangsten, onder Appelius, had uitgemaakt!

Eerst daarna heb ik van Roijen gekend als administrateur der posterijen en verdere middelen van vervoer. Het administrateurschap is, even als dat der andere middelen, in 1831 opgeheven: toen zijn die administratiën, welke naauwelijks 7 jaren een zelfstandig bestaan hadden, bij koninklijk besluit van den 6 april 1831, met het departement van financiën vereenigd, waarbij zij echter den 20 sept. van dat jaar zijn ingestoken.

Wat aangaat de betrekking van Van Roijen, als staatsraad in buitengewonen dienst, met zitting in den raad van state, daaromtrent valt op te merken, dat een staatsraad in buitengewonen dienst toen wel zitting kon hebben gehad in den raad, maar even als thans, voorzeker niet of hij moest er speciaal in geroepen worden, om aan bepaalde werkzaamheden deel te nemen. Voor de meeste hoogere ambtenaren en niet het minst voor de administrateurs der middelen, die in der tijd, vroeger of later, tot staatsraden in buitengewonen dienst werden benoemd, was dit slechts een titel tot verheffing hunner waardigheid of tot erkenning van bewezen diensten. Een dier administrateurs was effectief lid van den raad van state en deed als zoodanig ook dienst: het was van der Fosse, en, terwijl de titel anders was: staatsraad-administrateur, noemde deze zich: staatsraad in gewonen dienst, belast met de administratie die hem was opgedragen.

Ik kan het mij niet herinneren, maar het is zeer wel mogelijk, dat van Roijen, na de opheffing zijner administratie in 1831

en ofschoon hij toen reeds 70 jaar oud was, werkelijk lid van den raad van state is geworden, als waardoor hij *eo ipso* zitting in den raad verkreeg. Het was in dien tijd niet ongewoon, dat hooge staatsambtenaren, bij het vervallen hunner betrekkingen, eene plaats in de eerste kamer of in den raad van state bekwamen.

Haarlem. DIXI.

Willem Beukelsz. N°. 1189. Arch. van Oostvl., Inventaris van b^on^. Jules de St. Genois, vermeldt een stuk, waarbij burgem. en schepenen van Biervliet verklaren, dat vrouwe Elisabeth Boekels gelegateerd heeft aan de capelrie door haar gesticht in de kerk van O. L. V. te Biervliet eene rente van 10 £ (vls.), mits hare kinderen Willem, en Adélise, er telken jare een kapellaan te hunner keuze aanstellen.

In de Notes et Eclaircissements achter den Inventaris zegt hij (de St. G.), dat dit ongetwijfeld de moeder is van den eersten in-praktijk-brenger van het haringkaken.

Onder n°. 1372 vermeldt de S. eene lijst van personen, die van 1309—1318 ter zee, in vredestijd (niets nieuws onder de zon!) door de Engelschen mishandeld en beroofd zijn; 't zijn alle inwoners van Lombardsyde.

In eene aant. op dit stuk zegt hij: »de uitdrukkingen ghesouten harinc, korfharinc, etc. die men in deze lijst vindt, bewijzen dat de kunst van haringkaken in 't begin der 14e eeuw reeds voluit in gebruik was;" in de Notes, enz., zegt hij: »De noot bij dit uittreksel gevoegd zou nog hooger grond van waarschijnlijkheid erlangen, indien de Willem Beuckels, onder no. 1189 geciteerd dezelfde was als de vinder van het haringkaken. (Is W. B. onder no. 1189 werkelijk vermeld?) Voorts," zoo gaat de S. voort, »vinden wij van het inzouten van den haring reeds melding gemaakt in eene oude curieuse ms. encyclopedie (in de bibl. der hoogeschool te Gent) van het begin der XII eeuw, getiteld: Liber floridus Canonici Lamberti, waarin gezegd word: halec ad usum Salsamentorum."

Kan het medegedeelde tot nader onderzoek dienstig zijn?

G. P. ROOS.

Willem Beukelsz. De heer Roos zegt niet, in welk jaar dat legaat gemaakt is; doch al komt dit ook goed uit, dan blijf ik met hem vragen, is de bekende Willem Beukelsz in dit stuk werkelijk vermeld? Beukelsz toch was geen familienaam. De beroemde Biervlietenaar heette eenvoudig Willem, en voegde bij zijnen naam, om zich van anderen die ook zoo heetten te onderscheiden, Beukelsz, dat is zoon van Beukel. Elisabeth Boekels nu, in het gemelde stuk genoemd, zal wel even zoo Elisabeth de dochter van Boekel zijn, en niet de vrouw van Boekel. Rust het vermoeden van St. Genois op dezen naam, dan heeft het geen goeden grond. P. LEENDERTZ WZ.

Omwenteling van 1813. (Vgl. XIII, bl. 298, 331, 367; XIV, bl. 1, 33, 65, 100, 130, 198; XV, bl. 103, 290; XVII, bl. 66). Van de gewelddadigheden sprekende, die den 15 en 16 november 1813 te Amsterdam plaats vonden, gewaagt Bosscha in zijne Geschiedenis der Nederlandsche Staatsomwenteling in 1813, deel 1, bl. 126, ook van de plundering en het verbranden van goederen bij den ontvanger der persoonlijke belastingen (*sic*) op de Prinsengracht. De ontvanger hier bedoeld, was die der directe belastingen en heette Jones; zijne woning en kantoor was over de Noorderdwarsstraat. Niet zoo zeer omdat hij, gelijk Bosscha het schijnt te willen doen voorkomen, fransch beambte was, heeft zijn kantoor en geld aan de moedwilligheid van het volk ten doel gestaan, want de vijf overige ontvangers der directe belastingen van Amsterdam, die evenzeer fransche beambten waren, zijn, voor zoo verre ik weet, niet gedeerd geworden; maar omdat zijn naam heeft kunnen doen denken dat hij een Franschman was [1]) en vooral ook omdat hij, zoo niet door hardheid althans door groote stroefheid in zijne betrekking zich gehaat had gemaakt.

Hetzelfde was het geval met den commissaris van policie Chandon. Deze woonde op de Prinsengracht bij de Leidschestraat. Ook daar, ofschoon Bosscha er niet van spreekt, koelde het volk, dien eigen dag, zijn bloed in het verbranden van het wachthuisje, dat

---

[1]) Dat Jones geen Franschman was, blijkt ook daaruit, dat hij korter of langer tijd na het gebeurde, zijne functie hervat heeft en nog vele jaren daarna ontvanger te Amsterdam is geweest.

op den wal stond, en welligt ook van eenige goederen van Chandon zelven.

Mijne ouders woonden in de wijk, die tot het ambtsgebied van Jones en Chandon behoorde en ik was alzoo in de gelegenheid het eene en andere te hooren, omtrent den ongunstigen reuk, waarin die beide ambtenaren bij het volk stonden. Ik ben, terwijl ik aan de overzijde der gracht stond, getuige geweest van de verwoestingen op die twee plaatsen, maar ik herinner mij niet, dat er bij Jones, zoo als Bosscha zegt, door de gewapende burgers onder het volk is geschoten.

In onze buurt woonden nog een paar fransche autoriteiten; de eene woonde op de Prinsengracht bij de Spiegelstraat; het was Fallée, officier de paix, een Hollander, de andere, in de Spiegelstraat bij de Heerengracht, was de kommandant der gendarmerie, gelijk men hem noemde, een Franschman, doch wiens naam mij ontschoten is. Ik weet niet, dat een van beide in die dagen, van het oproerig gemeen te lijden heeft gehad. Waarschijnlijk hadden zij hunne betrekking met meer humaniteit waargenomen. Ook het kantoor van waarborg der gouden en zilveren werken, in de Kerkstraat bij de Spiegelstraat, bleef vrij, ofschoon daarin, naar men meende, een Franschman met zijn gezin woonde.

Haarlem. DIXI.

Orsini-bom. Dit zoo wereldruchtbaar geworden moordtuig, bij de Opera te Parijs op het leven van den keizer der Franschen Napoleon III in werking gebragt en welke gebeurtenis, om de stad voor dergelijke zamenzweringen te behoeden, Parijs thans op eenige millioenen komt te staan, is toch niet zoo geheel eene nieuwe uitvinding van Orsini, wiens naam daardoor echter schandelijk is vereeuwigd. Ik deel hier mede wat L. Silvius, in zijne Historien onzes tijds, enz. 2e stuk bl. 94 in julij 1674 heeft opgeteekend. »Wonder voorval tot Savona.‘‘ Tot Savona is dezer dagen yets vreemts voorgevallen. Des morgens met het openen van de poort komt aldaar een boer binnen, dragende een mande op zijn schouderen, in de welke een doos van een palm lankte, en half met een touw toegebonden lag: deze boer hield sich stil in een herberge, alwaar hij een arbeider, nadat hij wat met hem

gegeten hadde, een stuk geld gaf, met versoek dat hij deselve doos in de forteresse aan den Capiteyn Angelo Mario Vico wilde brengen, gelijk het opschrift van denselven hield. Wanneer d'arbeider vertrokken was, wierd bemerkt dat deselve boer den arbeider van verre navolgde, om te sien of hij ook in het kasteel sou gaan; maer dat soo haest hij het selve gesien had, die sich voort wech gemaeckt hadde. Wanneer de geseyde capiteyn de gemelde doos ontfangen had, gaf hij aen den Commissaris daer bericht van, alsoo sonder sijn of Luytenants tegenwoordigheyd, niets mag geopend worden. Doch dewijl de commissaris noch te bedde was, ging de Stedehouder voorseyt de doos openen, hetwelk soo haest niet was geschied of twee granaden en drie of vier pistool loopen, die daerin lagen, gingen terstond aen, en raekten den Luytenant soodanig, dat deselve terstont dood ter aerde viel; de Capiteyn werd een arm in stukken geslagen en verscheydene andere quetsuren toegebracht, soodat deselve daerdoor ter dood toe krank te bedde lag; andere officiers kregen mede hun gedeelte wel van bij- staen. De gouverneur sond aenstonds eenig volk soo te voet als te paerd uyt om den moorder t' achterhalen; eyndelyck achterhaeld zynde, is seer strengelijck ter dood gebracht, zijnde op alle hoeken van de straten met gloeyende tangen genepen, voorts aen een galge opgehangen en daerna in vier quartieren verdeelt, dewelke op vier voorname plaetsen der stad gesteld zijn."

U. C. KRAMM.

VRAGEN.

Gezondheid drinken. Welke is de oorsprong en eigenlijke beteekenis van het drinken op iemands gezondheid?

De gouden roos. Op den 4en zondag in de vasten wordt er te Rome door den paus een gouden roos gewijd, welke handeling bekend staat als de wijding van de gouden roos; wat is hiervan oorsprong en beteekenis?

Uithangteekens van droogisten en tabaksverkoopers. Welke beteekenis is er te hechten aan de borstbeelden bij droogisten en de stapels cylindervormige stukjes hout bij tabakverkoopers als uithangteekens voorkomende?

[Over de gapers, zie de vrager dl. XIX, bl. 600 en de aldaar genoemde plaatsen. De cylindervormige stukjes hout voor tabakswinkels zullen wel rollen tabak moeten voorstellen.]

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille van Abr. Alewijn en Geertr. Hooftman. (Vgl. XVIII. blz. 279, 541. XIX, blz. 262, 443, 603.) Laatstelijk is aan mijne bijdrage hierover eene aanteekening toegevoegd door V. D. N. (waarin echter eene drukfout schijnt ingeslopen te zijn, moetende het daar vermelde jaartal 1665 gelezen worden, niet 1663). Ik wilde echter hier slechts op deze medailles terugkomen, om den heer Opperdoes Alewijn nog te wijzen op de Revue Numismatique Belge, 4e Serie, Tome V. (1867) page 347 en 506, waar door de heeren De Voogt, Chalon en Nahuijs, naar aanleiding eener aldaar Pl. VIII afgebeelde medaille ter eere van Floris Allewiin, bij zijn 37 jarigen ouderdom A°. 1559, uitvoeriger over het geslacht Alewijn gehandeld is.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Koperen munt van 1718. (Vgl. XX. blz. 25). De munt, door den heer R. V. R. V. O. gevonden, behoort niet tot de zeldzaamste; zij is van Karel XII, die van 1697—1718 over Zweden regeerde. Het wapen is van Gothland; daaromheen staat 1/6 ör S(kille) M(ynt). De drie kroonen op de tegenzijde vertegenwoordigen Denemarken, Zweden en Noorwegen, die van 1397—1523 één rijk uitmaakten. De letters beteekenen C(arolus) XII R(ex) S(uecorum). J. E. TER GOUW.

Koperen munt van 1718. De door R. V. R. V. O. gevonden munt is eene zweedsche en wel 1/6 öre of oer S(ilfwer) M(ynt) (zilveren munt). Zij is gemunt in het laatste jaar der regeering van Karel XII, koning van Zweden. C. XII R(ex) S(ueciae). 1 öre

(thans veel kleiner dan in 1718) is $= \frac{1}{100}$ Riksdaler riksmynt en heeft tegenwoordig derhalve de waarde van ongeveer 3/4 cent ned.

G. B.

[Ook van onzen medewerker C. J. ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

Indische gulden. (XIX. blz. 247; vgl. blz. 444, 602). In antwoord op deze vraag, doe ik opmerken, dat in beide de opgaven bij Netscher en v. d. Chijs, De munten in Nederl. Indië, blz. 116, n° 74 en 75, vergissingen zijn ingeslopen; vermits guldens voor Nederl. Indië alleen zijn geslagen in de jaren 1821, 1839 en 1840, halve guldens in 1826, 1827 en 1834, en kwartguldens in 1826, 1827, 1836 en 1840, terwijl de aldaar gegevene »opheldering" tot n°. 74 deze opheldering behoeft, dat de heer P. C. G. Poelman als muntmeester den heer Y D. C. Suermondt is opgevolgd, en dat de fakkel, des laatstgenoemden muntmeestersteeken, door den heer Poelman met eene lelie is vervangen.

Op blz. 444, is gewag gemaakt van een halven gulden voor Nederl. Indië van Willem I, »zonder jaartal." Te dien aanzien wordt opgemerkt dat, uit den aard der fabricatie zelf, geen echt en gaaf gemunt muntstuk zonder jaarmerk bestaan kan.

De guldens voor Nederl. Indië zijn gerand met een oblieken, de halve en de kwartguldens met een vertikalen kabelrand. (Zie Nav. XIX. blz. 602).

H. S.

Eenige nederlandsche munten. (XIX. blz. 445). Aldaar wordt gewaagd 1°. van eenen duit van Holland, van 1675, met gekroond wapen.

We lligt is tegen den stempel der letterzijde van den hollandschen duit, met Hollandia, de wapenzijde gebruikt van den scheepjesschelling van 1675 (Verkade pl. 51, n°. 4), welks omschrift: mo: no: ord. Holl. & Westfri:, het metaal onaangeduid liet, dat anders op bijna alle muntspeciën vermeld stond.

Eene naauwkeurige beschrijving van den bedoelden duit zou de meerdere of mindere waarschijnlijkheid dezer onderstelling kunnen doen beoordeelen. Men houde daarbij in het oog, dat het te zamen bezigen van niet bij elkander behoorende stempels, het zij

dan bij vergissing, het zij uit »aardigheid," in de oude nederlandsche speciën meermalen voorkomt.

Zoo bestaat er een muntstuk, voerende aan de eene zijde de wapenzijde van den zwolschen gulden van 1687, en aan de andere zijde de beeldzijde van den schelling derzelfde stad van 1681 (?); alsmede een muntstuk, aan de eene zijde gemunt met de wapenzijde van den rijksdaalder van Westfriesland van 1693, aan de andere met de beeldzijde van den driegulden van 1694.

2°. Van een gulden van Gelderland van 1663 Welligt zou, bij naauwkeurige vergelijking van dat muntstuk met den gulden van Gelderland van 1763 (want deze bestaat), kunnen blijken, of er ook moet gedacht worden aan eene vergissing van den ijzersnijder, en 1663 genomen is voor 1763.

Immers er bestaat wel een kamper driegulden van 1863 (lees 1683) als ook een kamper 28 met 82; waarschijnlijk heeft men hier aan eene dergelijke vergissing te denken. De zilveren generaliteits standpenning toch, waarvan de gulden een der onderdeelen uitmaakte, is vastgesteld bij placaat van 25 mei 1694; en de projecten dezer speciën, voorkomende in het Groot placaatboek dl. IV blz. 685, voeren alle *Gel.* Ook betwijfelen wij, dat er van 1680 en 1681 andere guldens bestaan dan voor Holland geslagen. (Zie Verkade pl. L, n. 3. pl. LII, n°. 1 enz.)

Het is te hopen, dat onze muntliefhebbers en verzamelaars eenmaal in eene voortgezette geschiedenis van het nederlandsche muntwezen, sedert de Gendsche bevrediging, tot op deze dagen, eene volledige handleiding zullen bekomen, uit welke zich alle vragen van dien aard zullen laten beantwoorden.

Nu aan de heeren Meijer, Dirks, de Vries en de Voogt, om aan anderen niet te kort te doen, door de benoeming van den heer Hooft van Iddekinge tot conservator van het leidsche kabinet nieuwe krachten zijn toegevoegd, schijnt het zich te laten aanzien, dat aan dezen belangrijken doch veelomvattenden arbeid eerlang met kracht de hand zal kunnen worden geslagen.

Utrecht.. H. S.

Penningplaat enz. (Vgl. XX blz. 24) De vraag is niet juist gesteld; er wordt niet gezegd of de gravure als een gestempelde penning

is bewerkt, of op de vlakke plaat is ingesneden, gelijk voor afdrukken op papier wordt verrigt, dat men insgelijks graveeren noemt. Van de laatste heb ik eene geheele verzameling in handen gehad, die door eene aanzienlijke familie uit Oostindië was medegebragt, alle ovalen en copijen van de voornaamste mannen, zoo als die in Wagenaars Vaderlandsche historie voorkomen, zeer goed op dezelfde grootte gesneden en fraai verguld, zijnde een prachtig pantheon, door den bezitter aldaar geërfd, en hetwelk hij nog verder heeft laten bijmaken. Hij verhaalde mij, dat zulks daar eene bekende zaak was, en vele dergelijke afbeeldingen aan de binnenlandsche vorsten ten geschenke werden gegeven. Hier is dus bij gevolg elke plaat op zich zelven een eenig exemplaar. Is de penning met het portret van Gustaaf Adolf verheven bewerkt, als gestempelde munten, dan kan dat exemplaar welligt eenig zijn. Een graveur die alleen kopijen levert naar gesneden voorbeelden zal met zijn naam wel niet pronken; ook kan hij bij een industrieel zijn werkzaam geweest, zoodat zijn naam er alsdan niet (dat brengt diens belang mede) op vermeld mag worden.

U. C. KRAMM.

Achtje in Zeeland. (XIX. blz. 445; vgl. XX blz. 24). Het aldaar gegeven antwoord is niet bevredigend voor hem die opgevoed is toen deze munt en zoo vele andere thans in onbruik geraakte munten als wettig betaalmiddel gebruikelijk waren. Vele provinciale munten kwamen toen dus van zelven in alle gewesten voor. Ik ken geen zeeuwsch achtje, maar wel een gangbaar achtstuiverstuk, groninger munt: »Dubbelde Groninger flabben of 8 stuiverstukken, alsmede enkele dito of 4 stuivers penningen," zie I. Le Long, Koophandel van Amsterdam, ibid. 1715 blz. 169, en het zijn deze laatste, waarvoor dikwijls een benthemer vier, hier niet gangbaar, werd in de handen gespeeld. Door een zeeuwsch achtje kan alleen verstaan worden een achtste zeeuwsche rijksdaalder van *f* 2.60, dus de gangbare waarde van 0.32^5 cents; doch ik heb ze nimmer onder dien naam hooren noemen, maar wel een zevendehalfje of pietje, evenals als een zesdehalf; bovendien voeren al de onderdeelen van den genoemden zeeuwschen rijksdaalder, als halve, kwart en achtste, denzelfden zeeuwschen

stempelslag, die, zoo ik mij niet vergis, op geen gangbaar achtstuiverstuk voorkomt. In den kleinhandel kwam de zevendehalf veel voor, doch meestal onder de benaming van pietje, vooral in Zeeland, en wel zoo, dat er dagelijks een wagen van Vlissingen naar Middelburg verscheidene malen heen en terug reed, algemeen bekend onder den naam van pietjes-wagen, zijnde dit de vaste prijs der vracht voor elk persoon.

U. C. KRAMM.

Achtje in Zeeland. Het »zeeuwsch agtje" kan moeielijk het stuk zijn, door den heer Fokker opgegeven, want dit werd algemeen achtste rijksdaalder, zevendhalfje of pietje genoemd; — en wanneer in het citaat (Blank. 1. 37) werkelijk het pietje bedoeld werd, dan zou dit citaat bij het woord Acht (Woordenboek, kolom 618) niets bewijzen, want er wordt een voorbeeld van een achtstuiverstuk gevorderd en het pietje deed maar zes en een halven stuiver. J. E. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 131.)

ATHIAS, R. JOSEPH. *Aant.* De Athiassen, afstammelingen van Jom Job Athias, wiens spaansche naam was Jeronimo de Vargas, zijn geweest die vermaarde drukkers, die vele hebreeuwsche werken, ook meer dan tienmaal honderd duizend engelsche en schotsche bijbels drukten. Zie Is. Le Long, Boekz. der Ned. Bijbels, Amsterd. 1732, bl. 38, 858. Algem. K. & L. Bode, apr. 1825, bl. 270 en 28 apr. 1860 n°. 17, bl. 130. — H. J. Koenen, Geschied. der Joden in Nederl., Utr., 1843. bl. 247, 320, 326, 448. — H. Verwoert Handwoordenb. d. Vaderl. Geschied., Nijm. 1851 in voce zegt, dat Joseph Athjas bij besluit van 10 junij 1667 door de Algem. Staten met eene gouden keten en medaille vereerd werd, ten blijke van hunne hooge goedkeuring over zijnen in 1661 gedrukten Hebreeuwschen Bijbel. — Fred. Muller, Cat. Livr. Hebreux. n°. 1. Amst. 1864 n°. 25

ANBIE, J. *Werkz.* 1691.

ANTEIN, LAURENS. *Werkz.* 1671.

BAALDE, S. J. *Werkz.* 1758—1789. *Merkt.* Zie Postbode of Staats-Spion en Initialen dito, VIIe dl. Leven v. Christ. Wolf. *Aant.* Hij gaf uit Algemeene Postbode of vrolijke en geheime Staats-Spion, in kl. 8°. — Met B. Wild te Utrecht »Kramers Afb. v. Kapellen." Zie Björnstähls Reise, V^e dl. bl. 414 en aant.

BAALDE & RUYS. *Werkz....*

BAARDT, VAN, RUARD DIRKKZ. *o.* RIEUWERT DIRCKZ. *Werkz.* 1579—1648. * *Aant.* Drukte »Düsche Bibel 1579, in fol." Niet bij Is. Le Long, Amst. H. Vieroot, 1732. [1]) Ik bezit er een exemplaar van.

BAARDT, Wed. VAN RIEUWERT DIRCKSZ. *Werkz.* 1648.

BACCAMUDE *o.* BAKKAMUDE. DANIEL. *Werkz.* 1662—1684. *Woonpl.* Rokkin, naast de drie groene Papegaijen.

BAHNSEN, BENED. *Werkz.* 1662. *Aant.* Tiele B. P. n°. 5025. Pseud.

BAKKER. A. *Werkz.* 1795. *Woonpl.* in de Pijlsteeg 1773? op 't Water bij den Dam, 1795. *Aant.* De Wed. A. BAKKER & ZOON kwam mij in 1812 voor.

BANNINGH, JAN. *Werkz.* 1648—1658. * *Woonpl.* bij de Beurs. *Aant.* Ill. Scholae Typographus.

BANNINGH, Wed. JAN. *Werkz.* 1659. *Woonpl.* aen de Beurs.

BANSE *o.* BANZE, H. A. *Werkz.* 1793—1796. *Woonpl.* in de Stilsteeg.

BARENTS, ADRIAEN. *Werkz.* 1560. *Aant.* Adr. B., geadmitteerd 9 jan^s. 1560, was opvolger van Cornelis Kaerls.

BARENTS *o.* BARENTSE, WILLEM. *Werkz.* 1721—1733. *Woonpl.* N. Z. Voorburgwal over de Nieuwstr. *Merkt.* Zie Rott. Arcadia van den Elger in 4°. — Horatius d. Huydecoper in 4°. *Aant.* Willem Barents en Anthony Schenkenburg of Schoonenburg is mij ook voorgekomen.

BARENTSE, J. *Werkz.* 1793.

BARENTSZ, HENDRICK. *Werkz.* 1605—1627. *Woonpl.* Warmoesstraat. *Uith.* in 't vergulde Schrijf-boeck. *Merkt.* Amst. Reth. Kamer.

BARENTSZ, WILLEM. *Werkz.* 1595. *Aant.* gaf zeekaarten uit.

BARTELMEESZE, Wed. JAN. *Werkz.* 1612.

BASE. *Werkz.* 1795. *Aant.* Pseud.?

---

[1]) Deze uitgave van Is. Le Long wordt steeds door mij aangehaald.

Bastiaansch, Pieter, *Werkz.* 1738—1741. *Woonpl.* hoek Stilsteeg en N. Z. Achterburgwal.

Bastiaansz, J. *Werkz.* 1739.

Batman, Jan. *Werkz.* 1602. *Aant.* Zie Rogge, Verz. Stukk. Gesch., Amst. 1862, bl. 4. Zie in voce Rott.

Baudous, de, Robert. *Werkz.* 1608. Amst. et la Haye. *Aant.* Is dit ook Bandous? Zie Catal. v. Hulthem, vol. II, n°. 9914. — Brunet Manuel, t. II, c. 1578.

Beaumont, van, Willem. *Werkz.* 1659—1673. *Woonpl.* in de Gravestraet, 1659. Kalverstraet tusschen de Spaerpot en S. Lycyesteegh, 1669. *Uith.* in de Witte Boeck-pers. *Aant.* Tiele B. P. vraagt n°. 6950 of dit geen pseudoniem is?

Beek, ter, Jacob. *Werkz.* 1687—1689.

Beek, ter, Jacob. *Werkz.* 1726—1743. * * *Woonpl.* Beursstraat, hoek Papenbroeksteeg. *Uith.* de gekroonde Bijbel. *Aant.* Mij kwam ook voor Jacob ter Beek en Kornelis de Veer, 1753, 1757.

Belkom, van, E. *Werkz.* 1747.

Benbenasti o. Ben-Benisti, Samuël. *Werkz.* 1643—1647. *Aant.* Zie Brunet Man. t. V. c. 650.

Bendin, van, J. *Werkz.* 1647.

Benjamin o. Benjamyn, Jacob. *Werkz.* 1650—1672. *Woonpl* hoek Raem-steegh achter de Appelmerkt 1653. — In de Warmoesstraet, by d'enge Kerck-steeg 1660. — Op 't Water, op 't Hoeck oude Brughsteegh, 1672. *Uith.* in de Druckerij.

Benning, Jacob? *Werkz.* 1626. *Aant.* Le Long Boekz. d. B. bl. 765, 877.

Benningh, Jan. *Werkz.* 1618—1648 ** *Woonpl.* Middeldam. *Uith.* in den vergulden Bijbel. *Aant.* gaf in 1622 een Bijbel uit genaamd: *de Deux Aas.* Le Long Boekz. d. B. bl. 757.

Benveniste, Imm. *Werkz.* 1644—1648. *Aant.* Is dit ook dezelfde als Benbenasti? Zie Fr. Muller, Catal. Livr. Hebreux 1. 1864. n°. 68.

Berg, van den, Hermen. *Werkz.* 1685.

Berge, van den, Petrus. *Werkz.* 1658—1665. *Woonpl.* e regione turris Novi Templi. *Uith.* Sub signo montis Parnassi. *Merkt.* Mart. Schoockii de Ciconiis, in 12°.

Bergen, van den, Petrus. *Werkz.* 1714—1732. ** *Woonpl.* Kalverstr. bij de groote Capel? *Uith.* de groene Berg? *Aant.*

Stads- en Athenaeum-drukker. Zijn portret, zie Bodel Nijenhuis Liste d'imprimeurs, n°. IV, p. 4, met het symbool: cum Pallade vivit.

Bergen, van, Sybrant Janssen. *Werkz.* 1661.

Bergh, van den, Jacobus. *Werkz.* 1660—1662. *Woonpl.* Gasthuismolensteeg, naast de Heerengr. *Uith.* in de Amsterdamsche Bibliotheek. *Merkt.* Titelvignet, zie Cat. Bibl. Ned. M. Lett., Leiden, I dl., bl. 1, Toneelstukken.

Bergh, van den, J. *Werkz.* 1617.

Bergh, van den, Johannes. *Werkz.* 1660—1669. ** *Woonpl.* in de Gasthuys-steegh, 1661. Bezijden 't Stadhuys, 1669. *Uith.* in de Boek-winckel. *Merkt.* De gewroke Lucretia, 1669, in 4°.

Berckenrode, van, Balthasar Floris en Evert Symonszoon Hamersoeldt. *Werkz.* 1626. * *Woonpl.* Elegantiersgraft. *Aant.* Kaartendrukkers.

Bernard, Jean Frederic. *Werkz.* 1715—1741. *Merkt.* Vid. Cat. Bibl. Daventr., n°. 306, 885. *Aant.* In »l'Hist. d'un Voyage litteraire fait en 1733. La Haye chez Adr. Noetjens, 1735, pet. in 8°., p. 187 leest men: »Mr. Bernard est un libraire, qui a de l'Esprit & du Savoir: il aime peut-être trop l'Etude pour son Négoce." Zijne uitg. van de werken »de Rabelais, ornés de fig. en taille-douce gravées par Bernard Picart. Amst., 1741," 3 vol. in 4°., wordt geroemd en de exempl., vooral die op groot papier, worden door de bibliophilen gezocht.

Berntrop, D. F. *Werkz.* 1793.

Betkio, Henrico. *Aant.* Zie Cat. Meulman, 2e d., n°. 3643.

Beughem, van, Cornelis. *Werkz.* 1680. *** *Aant.* Zie over hem v. Offenbach, Merkw. Reisen, II Th. S. 301. — Ledeboer, het Gesl. v. Waesberghe, 2e uitg., bl. 157.

Beusecum, François. *Werkz.* 1647. *Woonpl.* Calverstr. bij 't Weeshuis naast de Keizerskroon.

Beusekom, van, P. *Werkz.* 1768.

Biestkens, Abraham. *Werkz.* 1640, 1641. *Woonpl.* op 't Water bij de Kapel-steech. *Uith.* in de Lelye onder de Doornen. Dit uith. aangaande, zie A. Pars, Naamrol, bl. 232. *Aant.* Volgens le Long Boekz. d. B., bl. 669, was hij een zoon of naneef van Nicolaes B.

Biestkens *o.* Biestkens, van Diest, Nicolaes. Geb. te Diest.

Werkz. 1560—1626*? *Woonpl.* Enghe Kercksteghe. — Keizersgracht, 1617. *Uith.* In de Lelye onder de Doornen. Zie Cat. J. Koning, 2e d., bl. 65, nº. 9. *Merkt.* Warenar, uitgaaf bij C. L. v. d. Plassen, achteraan. — Le Long, l. c., bl. 669. *Aant.* Volgens le Long l. c., schijnt hij in 1578 te Hoorn gewoond te hebben. In 1560 drukte hij te Embden den eersten Doopschgezinden Bijbel en vertrok in 1578 naar Amst. Le Long spreekt hier van niet, bl. 668.

BIESTKENS DE JONGE, NICOLAES. *Werkz.* 1596. *Aant.* Alleen op dit jaar kwam mij de toevoeging van *de jonge* voor. Zie Is. Le Long, l. c. laatste bladz. der Noodige Verbeteringen en Bijvoegselen.

BISTERUS, LUCAS. *Werkz.* 1680.

BLAEU, JOAN o. GIOVANNI. Zoon van Willem Jansz. Bl. *Geb.* 23 dec. 1596 te Amst., † 28 dec. 1673 te Amst. *Werkz.* 1636—1672.* *Woonpl.* Blomgraft bij de derde dwarsstraat, 1665. Achter de Nieuwe Kerk, 1666, verbrand 1672 den 22 febr. *Uith.* In den Zonnewijzer. Zie Navorscher XIX, 34. *Merkt.* Brandt, Leven van de Ruiter in fol. Spigelii, Opera, in fol.. Deze beide geven zijn groot insigne; zijn klein insigne daarentegen Barlaei Poemata in 12e., beide echter met de spreuk: Indefessus agendo. Zie mede Catal. Biblioth. Daventr., nº. 469, 926, 1084. *Aant.* Schepen, zie Navorscher VII, 323 en raad der stad Amst. in 1651. Zie Wagenaar, Amst., 3e d., bl. 223. Veel werd door hem, zoo voor eigen rekening als sumptibus societatis gedrukt. Zijn grootste werk, de Atlas Blaeuianus major, (Vid. Saxii Onomast., IV, p. 457, Vogtii Cat. libr. rarior., p. 57), verwierf eene wereldberoemdheid. Zie Vondels Poëzy, Franeker, 1682, 2e d., bl. 238. — Het grootste gedeelte van dit kostbare werk ging echter door een brand in het huis en magazijn van Blaeu, anno 1672, den 22 febr., verloren. Zie Wagenaar, Amst., 2e d., bl. 374. Over twee zijner globes, zie Alg. K. & L. Bode, 1852, 2e d. bl. 1. — De heer Bodel Nijenhuis teekent in zijne Liste, nº. IV, p. 4, zijn portret, door Barth. v. d. Helst geschilderd, aan. In nº. V, p. 2, zegt hij: il eut trois fils, Guillaume, Pierre et Jean, qui tous encore paroissent avoir exercé la librairie." Zie mede Nav. XIV, 153. Foppens Bibliotheca Belgica, Brux. 1789, t. I., p. 582.

BLAEU, WILLEM JANSZ. *Geb.* Zie Alkmaar in voce. *Werkz.* 1618—1635.** *Woonpl.* op 't Water. In de 17e eeuw werd de Mandemakerssteeg op 't Water het Blaeuwensteegje genoemd. Nav. XIX, 34. *Uith.* In de vergulde Sonnewijzer. *Merkt.* Zie bij Joan Blaeu. *Aant.* Vermaard drukker en boekverkooper te Amst., vriend en leerling van den beroemden zweedschen sterrekundige Tycho Brahé. Zie P. A. Tiele, Mém. Bibliogr. s. l. Journaux Navig. Néerl., Amst., Fr. Muller, 1867, p. 42. Op den wiskunkundigen Will. B., zie Vondels Poëzy, Fran. 1682, I d., bl. 590. Hij ving den Atlas aan, dien zijne zoons vervolgden. Bijzonderheden: Zie Nieuwe Catal. Provinc. Bibl. Friesland, Leeuw., 1854, 2 d., bl. 28. Zie daar mede zijn twist met Jan Janssen, en voorts N. G. v. Kampen, Gesch. der L. & W. in Nederl. 3 d., bl. 136.** In Liste n°. I, II, IV en V geeft de heer Bodel Nijenhuis de van hem bestaande afbeeldingen op.

BLAEU, WILLEM en JOHAN. *Werkz.* 1635—1638.* *Merkt. & spreuk* Ann. Senecæ opera, Amst. 1628, in 12°. áchteraan; vooraan de spr. Indefessus agendo.

BLAEU, PIERRE et JEAN. *Werkz.* 1677—1699.* *Merkt.* Zie Bibl. Daventr. n°. 1064, 1066, 1067, 1068. *Aant.* V. Uffenbach, Merkw. Reisen III Th. S. 693 zegt: »Es leben zwar von dieser familie verschiedene allhier (Amst. 1711), sie sind aber lauter vornehme Leute, als Herr Schöff Blaeu, und andere."

BLAEU, JOHANNES & CORNELIS. *Werkz.* 1638—1641.* *Merkt. & spreuk* Barlæi Oratio in fol.

BLAEU, HAEREDES JOA. *Werkz.* 1676—1682.

BLAEW, J. *Werkz.* 1547. *Aant.* Zie Cat. Bibl. Rheno-Traj., p. 95. Jammer dat deze catalogus zoo vol fouten is en men er dus niet op vertrouwen kan.

BLAEULAKEN *o.* BLAULAKEN, CORNELIS WILLEMSZOON. *Werkz.* 1620—1644. *Woonpl.* St. Jansstraet. — Nieuwe Zijds Achter-burgwal, 1644. *Aant.* De cat. v. Voorst. Litt. XVII, p. 57, n°. 4892 heeft »om 1610."

BLANK, CORNELIS. *Werkz.* 1652. *Woonpl.* Warmoes-straet. *Uith.* In de Riem-papier.

BLANK, HENDRIK. *Werkz.* 1715, 1716. *Woonpl.* op den Dam. *Merkt.* Bogaerts Roomsche Monarchy, kl. 8°. — Hist. des Huizes Brunswijk Lunenburg, 1716.

Blankard. *Werkz.* 1788.

Blancken, van, Abraham. *Werkz.* 1658—1675. *Woonpl.* Molsteegh. *Uith.* In 't Huys-boeck, *Merkt.* Overijss. Zegenwensch aan Z. M. Will. Hendr., door Arn. Voltelen, Amst. 1675, in 12°.

Bliek, Tjeert. *Werkz.* 1743—1756. *Woonpl.* Lely-graft.

Bloem, van, Louis. *Werkz.* 1648. *Aant.* Zie op Blum. Il a substitué son nom à celui de G. Janson sous l'anc. épitre dedicatoire du livre de Schouten, Novi freti, Voir Brunet. Man. T. V. c. 222.

Bloemendal, Jacob. *Werkz.* 1673, 1676.

Bloemendal, P. *Werkz.* 1674.

Blókland, Robert. *Werkz.* 1699—1712. *Woonpl.* op 't Rokkin, op de hoek van de St. Pieters Poort, 1699; aan den Dam, 1712.

Blom, Jan. *Werkz.* 1682—1685. *Woonpl.* Lauriersgracht. *Aant.* Tiele, B. P. vraagt n°. 8912 op A°. 1689 of pseud. is.

Blom, de, D. *Werkz.* 1662.

Blum & Conbalese. *Werkz.* 1653. *Aant.* Conbalese Voir Brunet Man. t. I. c. 1020.

Bockenhoven, van, Valentyn. *Werkz.* 1654. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4307 zegt pseud.

Boekelaar, ten, Gerrit. *Werkz.* 1763, 1764. *Woonpl.* op het Schaapeplijn. *Merkt.* Abraham's Loofhut v. Abr. v. St. Clara. 8°. Is dit ald. een insigne?

Boekholt, Abraham. *Werkz.* 1687—1701. *Woonpl.* St. Jansstraat.

Boeckholt, Baltus. *Werkz.* 1663—1689.* *Woonpl.* op de hoeck van de Niesel 1665. Haerlemmerdijck(straet) over de Eenhoornssluys 1673, 1689. *Aant.* In 1673 was Arnold van Boeckholt burgemeester te Deventer en werden de stukken hem betreffende bij Baltus Boeckholt gedrukt.

Boeckholt, Johannes. *Werkz.* 1683—1693.** *Woonpl.* Gapersteegh, bij de Beurs. *Aant.* Achter zijne uitgave: »Levendige Herts-Theologie door Christ. Hoborgh. Amst. 1686, in kl. 8°.," vindt men eene lijst van bij hem gedrukte boeken. Zelve de dichtkunst beoefenende gaf hij uit: »Geestelijke Gezangen. — 't Hooglied" enz.

Boeckholt, Wed. *Werkz.* 1695.

Boersze, Wed. J. *Werkz.* 1660—1663.

BOETEMAN, DIRK. *Werkz.* 1692—1697.* *Woonpl.* Cingel bij 't Latijnsche School.

BOETEMAN, Wed. DIRK. *Werkz.* 1702, 1703.

BOETEMAN, PIETER DIRCKSZ. *Werkz.* 1655—1671.* *Woonpl.* op de Negelantiers-graft.

BOETEMAN, PIETER. *Werkz.* 1712. *Woonpl.* Munnekestraat bij de N. markt. *Merkt.* De Kruisheld of het Leven v. den Apost. Paulus, Amst. 1712, 4°.

BOM, G. *Werkz.* 1729—1756.

BOM, GERRIT. *Werkz.* 1761—1792. *Woonpl.* Molsteeg.

BOM & ZOONEN, GERRIT. *Werkz.* 1780. *Aant.* Als afstammende van dezen meen ik te kunnen noemen G. THEOD. BOM, in de Kalverstr. over de Jonge Roelensteeg, E 10, en G. D. BOM. Damrak, H 117, als boekverkooper en auctionaar tot heden bekend·

BOMAN & ZOON, W. *Werkz.* 1738—1780.

BOOM, DIRCK. *Geb....* † 1680. *Werkz.* 1671, 1680. *Merkt.* Hoofts Ned. Hist., in fol. P. Bor, Ned. Oorl., in fol. Vossius Ann. Hol. Zel., in 4°. *Aant.* In 1671 gaf hij met Rieuwerts Brandts Reformatie, 4 d. in 4°., met anderen de 2 eerste deelen van P. Bor Ned. Oorl., 4 d. in fol. A°. 1679 & 1680, uit. De beide andere deelen verschenen 1681 en 1684; als medeuitgevers worden Hendrik en de Wed. Dirck B. genoemd. Hij was voorts deelgenoot in de uitgave van vele andere werken.

BOOM, HENDRIK EN DIRCK. *Werkz.* 1670—1680. *Merkt.* Als boven.

BOOM, HENDRIK & de Wed. *Werkz.* 1677? 1681—1713.

BOOM, HENDRIK. *Werkz.* 1664—1690. *Merkt.* Euclides Element. in 8°., Smetii Prosodia, 1683, in 8°. *Aant.* De betrekking van Hendrik en Dirck B. op elkander, kon ik niet opsporen; waren het broeders?

BOOM, JAN HENDRIKSZ. *Werkz.* 1663—1665. *Merkt.* Zijne initialen. Zie Oude Goutsche Chronycxken.

BOOM, de Wed. JAN HENDRIKSZ. *Werkz.* 1664—1669. *Woonpl.* Singel bij Jan Roon-poorts Tooren, 1669. *Merkt.* Meijers Woordenschat, 1669, kl. in 8°.

BOOM, JOAN *o.* JAN. *Werkz.* 1720—1736. *Woonpl.* Cingel bij den Jan-Roon-Poorts-Tooren, 1720. *Merkt.* Meijers Woordenschat, 1720, 8e dr. in 8°.

De insignia der verschillende firma's BOOM zijn niet alle overeenstemmend. Dat van Hendrik & Dirk en dat van de Wed. Dirk en Jan Boom stemmen overeen. Dat van de Wed. van Jan Hendriksz. B., A_o. 1669, is afwijkende en heeft ook een ander devies. Het merkteeken dat op den titel der uitg. v. Hooft, Ned. Hist., P. Bor enz. voorkomt, is een te zamen gesteld insigne uit dat van van Someren, Boom en Wolfgang en voert mede de initialen I. V. S. — A. W. — H. D. B., zonder randschrift of devies.

BORCHERS, ALBR. *Werkz.* 1774—1784,

BORCHERS en ZN., A. *Werkz.* 1791.

BORDESIUS, H. *Werkz.* 1711.

BORGE, DE, J. R. *Werkz.* 1682.

BORSTELMAN, W. *Werkz.* 1745.

BORSTIUS, ARN. *Werkz.* 1708.

BORSTIUS, GERARDUS. *Werkz.* 1672—1705.* *Woonpl.* Dam, hoek van den Nieuwendijck. *Merkt.* Cat. Bibl. Dav., n°. 83, 315, 467, 568.

BORSTIUS, GERARDUS & JACOBUS. *Werkz.* 1698—1703.* *Aant.* Deze beide houde ik voor vader en zoon.

BORSTIUS, GERARDUS. *Werkz.* 1705? 1750. *Woonpl.* op den Nieuwendijk het vijfde huis van den Dam, 1750. *Aant.* Deze zal een kleinzoon van bovengenoemden GERARDUS zijn.

BORSTIUS, JACOBUS. *Werkz.* 1707—1731. *Woonpl.* op de hoek van den Nieuwendijk, aan den Dam, 1718. *Merkt.* Buurpraatjes, Papist en Geus, kl. in 8°. Cat. B. Dav., n°. 615.

BOS, GERRIT. *Werkz.* 1725—1730. *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* In de Vreede.

BOS *o.* BOSCH, JACOB YSBRANDSZ *o.* YSBRANDSE. *Werkz.* 1614—1621.

BOSCH, D. *Werkz.* 1808. *Aant.* »Unter den Büchertrödler der vornemste; er lässt auch mit seiner Waare die inländischer Jahrmärkten, meistens durch Weibern, beziehen. Nemnich Original-Beiträge z. Kenntniss v. Holland, Tubingen, 1809, 2e. B. S. 340.

BOSCH, HENDRIK. *Werkz.* 1722—1728. *Woonpl.* over 't Meijes-Weeshuis. *Merkt.* Claas Bruyn, Leerzame Zinnebeelden, kl. 8 • *Aant.* Hij plaatste nu en dan wel eens dichtstukjes voor de werken, die hij uitgaf. Zie Algem. K. & L. Bode, 1847, 2e d., bl. 309.

Bosch, Gerrit en Hendrik. *Werkz.* 1726.

Boter en Brood. *Werkz.* 1697. *Aant.* Zie Boekzaal v. Europa, dec. 1697, bl. 556.

Boterenbroot, de Wed. Hendrik. *Werkz.* 1702.* *Aant.* Zie Meulman Cat. Pamfl., 3 d., n°. 7450. Zijn dit beide ook pseudonymen?

Botter, H. *Werkz.* 1777.

Bouman, Broer Jansz. *Werkz.* 1662.

Bouman, Jan. *Werkz.* 1673—1690. *Woonpl.* Kalverstraet op de hoeck van het jonges Weeshuys *Merkt.* Sylvius, Hist. onzes tijds, 1685, in fol. Leven & Daden Zeeheld. door v. d. B., 1683, in 4°. *Aant.* Zie op Jan ten Hoorn.

Bouman, Jan Jacobsz. *Werkz.* 1646—1661.** *Woonpl.* op 't Water by de Capelsteegh. Op 't Water tegen over de Koorn-Beurs. *Uith.* In de Salvator, 1646. In de Lelye onder de Doorne, 1653, 1655.

NB. Het eerste dezer nithangborden kwam mij te voren, toen hij op 't Water bij de Capelst., het andere toen hij tegenover de Koorn-Beurs woonde.

Merkt. Het Insigne van dezen is een gravende of spittende land- of bouman. *Aant.* Wij lezen achter het »Verhael van de Nederlandsche Vredehandeling, door L. van Aitzema, Amst. 1653, in 4°. »*Uyt de Druckery van Broer Jansz*" en daaronder »By Jan J. Bouman, Boeckdrucker en Boeckverkoper opt Water, inde Lelye onder de Doornen." Was deze Bouman dan de opvolger van Broer Jansz?

Bouman, J. en J. *Werkz.* 1708. *Aant.* Zie over deze den Navorsch. XIX; 179.

Bouwman, Gerrit o. Gêrard. *Werkz.* 1730—1734.**

Boumeester o. Bouwmeester, den, Albert. *Werkz.* 1608—1614.*

Boursse, Jaques. *Werkz.* 1653—1663.

Boussière, Henri o. Hendrik. *Werkz.* 1738—1747. *Woonpl.* op den Dam.

Bouwer, J. & de Wed. J. Ratelband. *Werkz.* 1799.

B. J. H. *Werkz.* 1677. *Aant.* Zal een pseudoniem zijn. Zie Hist. Verh. v. Staat & Oorl. Saken. Corn. & Joh. de Witt, 1677, kl. 8°.

BRAAKMAN, ADRIAAN. *Werkz.* 1693—1711. *Merkt.* Naamletter. Zie Hist. de Hollande, par Neuville, kl. 8°.

BRAAMSZ *o.* BRAMSZ, JAN. *Werkz.* 1643.

BRANDT, H. *Werkz.* 1768.

BRANDT, J. *Werkz.* 1779? *Aant.* In den aanvang dezer eeuw komt de firma J. Brandt en Zoon voor; waarvan sedert 1843 bezitter is, H. Brandt, P. Proost.

BRANDT *o.* BRANT, MARTEN JANSZ. *Werkz.* 1615—1648. *Woonpl.* op 't Water, op den hoeck van de Vrouwensteech, 1616. — Aen (by) de Nieuwe-Kerk, 1623, 1632. — By Jan-Roon- Poorts-Toorn, 1648. *Uith.* In de ghereformeerde Catechismus. *Merkt.* Zie achter de uitg.. in 4°., van N. de Wael, Reuck-offer. by Isaac v. Waesberge, Rott. 1637. *Aant.* Hij gaf alleen geschriften tegen de Remonstranten uit. — In den Rommelpot van het Hane-kot van Vondel heet hij »heerooms vensteraap." — Als jongen van den speelman Marten, heet hij een »zuver knecht." Het Suppl. Cat. Biblioth. Rheno-Tr., 1845, p. 527, heeft Brandt, M. Laur. 1616; dit *Laur.* zal wel foutief zijn.

BRAVE, WOUTER. *Werkz.* 1793—1824. *Woonpl.* op den Zeedijk bij de Kolksluis 1793. — Op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy in n°. 165, 1802. — *Aant.* Deze gaf werken van A. Kluit uit. Zijn zoon W. BRAVE JR. schijnt hem opgevolgd te zijn.

BREEKEVELT, WILLEM, *Werkz.* 1653—1654. *Aant.* Zie 's Gravenhage in voce. Was deze wel te Amst. gevestigd?

BREEMAN, J. *Werkz.* 1806—1824.* *Aant.* Later ontmoeten wij nog de firma's van A. BREEMAN & Comp., 1812 en voorts A. BREEMAN, Hoogstr. hoek Zandstr.

BREUGHEL *o.* BREUGEL, VAN, CORNELIS. *Werkz.* 1633, 1634.*

BREUGHEL, VAN, GHERRIT. *Werkz.* 1618—1626.* *Uith.* In de Werelt vol Drucks.

BREUGHEL, VAN, GERRIT HENDRICX. *Werkz.* 1613, 1615.

A. M. LEDEBOER.

(*Wordt vervolgd.*)

Miguel de Cervantes. (Vgl. XIX blz. 341).

1657.	12°.	Jacobus Savry.	Dordrecht.
1746.	folio.	de Hondt.	's Gravenhage.
1755. 4 dln.	12°.	Arkstee & Merkus.	Amsterdam.
1802. 2 dln.	8°.	J. C. Leeuwestyn.	den Haage.

Rotterdam. J. P. J. W. KORNDÖRFFER.

C. E. van der Bilt la Motte. In het XIXde deel van den Navorscher staat, dat op blz. 325 (lees 525) van deel XVIII eene vraag gevonden wordt betreffende den genoemden schrijver, en dat die vraag onbeantwoord is gebleven. Ik kan dan B. berigten, dat het gelithographeerd portret van den auteur te vinden is in: Vergeet mij niet, Muzenalmanak, 1858. In dat zelfde deeltje staat ook: Schuld en Boete. Dit is echter niet een schoon vers, maar een prozastuk, door den schrijver eene dorpsvertelling genoemd.

E. LAURILLARD.

[Men zie ook Levensberichten van afgestorvene medeleden der Maatsch. d. Ned. Letterk. 1869, blz. 197 en verv.]

Lambertus Bicker. (Vgl. XVII, blz. 111). De familie Bicker Caarten te Rotterdam zal Phineas op zijne vraag het beste antwoord kunnen geven. J. L. A. I.

Verklaring van het Stabat mater. Een ander medewerker maakte mij de opmerking, dat deze verklaring reeds gedrukt is, namelijk bij dr. E. Verwijs, Bloemlezing III blz. 149. Men vindt daar eenige betere lezingen, namelijk vs. 30, weenede ende rouwede; vs. 38, dijns; vs. 41, om verdraghen; vs. 50, en sijt my niet; vs. 54, ghestadelijk; vs. 61, ontsteect. — Vs. 20 is de lezing minder goed: Jhesum is daar weggelaten. P. LEENDERTZ WZ.

Nic. Blancardus. (XX, blz. 33). Misschien is J. C. K. in het bezit van het bekende Groot Algemeen Woordenboek van D. van Hoogstraten, en zal in het artikel Blankaart (Nikolaas) misschien iets van zijne gading vinden. Voor het geval echter, dat dit boekwerk niet in des vragers bezit is, laat ik hier uit gemeld artikel datgene volgen, wat betrekking heeft op des

hoogleeraars werken: »In dezen staat zich oprigtende naar behoren, gaf hij niet alleen Florus uit, maar verlichtte Q Curtius met aanteekeningen, en vertaalde ook Philippus Cyprius, door hem overzien en verbeterd, in de Latijnsche tale. Door zijn zorg zag ook het licht het Handboek van Christophorus Angebus (lees; Angelus) van den staat der hedendaagsche Grieken. In den jare 1678 quam van hem in een nieuwe gedaante ook Arrianus te voorschijn: want het eene deel, rakende den tocht van Alexander den Groten, vervaardigde hij in den jare 1668, en het andere in den jare 1683. Ook gaf hij in het zelve jaar uit het Woordenboek van Harpocration, en in den jare 1690 Thomae Magistri selectae Atticae elegantiae Dialecti. Hier op volgde Florus met vermeerderde aanteekeningen. Ook hadt hij de handen geslagen aan het Lexicon of Glossarium van Cyrillus, en reets een groot gedeelte daar van voltooit; maar door zeker toeval niet heel ten einde gebragt. Hij was ook van voornemen een nieuwen druk uit te geven van Thucydides, maar zijne zwakheit verhinderde dat werk. Hij gaf ook eene aftekening van Azië, Europa en Africa, naar het verstandt der oude landbeschrijveren. Tweemaal is hij rector van de Academie (n.l. van Friesland) geweest, te weten in het jaar 1678, en ten tweeden male in den jare 1685. In welk jaar als het jubelfeest zou gevierd worden, heeft hij door last der hoge overigheden daar over gedaan eene sierlijke redevoering ten aanhoren van den prins en de voornaamste heren van Vrieslandt, en een grote menigte van allerlei toehoorderen."

F. D. K. FZN.

Nic. Blancardus. Met de hieronder volgende opgave der werken van Nicolaas Blancardus kan de heer J. C. K. thans aan zijn weetlust voldoen. In de Catalogus der Bibliotheca Hulthemiana enz., Gend 1836, komen onder de onderstaande nommers voor: n°. 8473 Arriani ars tactica, acies contra Alanos, periplus Ponti Euxini, periplus maris Erythraei, liber de venatione, Epicteti enchiridion etc. Gr et Lat. cum notis ex recensione Nic. Blancardi Amstel. 1683. in 8°. — N°. 10 746. Harpocrationis lexicon decem oratorum, Gr et Lat. cum versione N. Blancardi et notis Ph. J. Maussaci quibus et suas adjecit H. Valesius,

Lugd. Bat. 1683 gr. in 4°. — N°. 13211 Thomae Magistri dictionum atticarum Eclogae, gr. Nicol. Blancardus emendavit, opus universum disposuit etc. animadv. suas adjecit Lamb. Bos. Franequerae 1698 pet. in 8°. — N°. 16916. Arriani de expedit· Alexandri M. historiar. lib. VII gr. cum Ben. Vulcanii Brug. interpretatione; Nicol. Blancardus e. veter. libris recensuit, vers. emendavit, VIII. lib. animadversionum adjecit. Amstelod. 1668 in 8°, cum icone Blancardi. — N°. 22868. J. Regii, in exequiis Nicol Blancardi. 1703 in fol. — N°. 23027. Nic. Blancardi panegijricus, pro jubileo seu festo seculari, jussu Procerum in Templo Academico dictus 1683. die Sept. 22, Franequerae Joh. Gijsselaer fol. De geheele Bibliotheca Hulthemrana berust in die der koninklijke te Brussel.

Verder heeft van hem het licht gezien:

Nic. Blancardi, Adlocutio ad celsiss. et illustr. Henricum Casimirium, Nassoviae principem, Frisiae, Groningae, Omlandiae, Drentaeque Gubernatorem quo ejusdem adventum in Acad. Franeq. die Maji XII 1671 solemniter gratulatur. Franeq. 1671 fol.

Nic. Blancardi Disceptatio epistolica de Nehelennia Zelandorum Dea bonis comprehensa literis, te vinden achter J. Lydius Belgium gloriosum.

Panegyricus Matthenesio et Pavio a stabilita pace Monasterio reducibus sacratus Leidae, 1648. — Q Curtii Historiae Alexandri Magni ex recognitione cumque notis Nicolai Blancardi et aliorum. Lugd. Bat. 1649. 8°. — L. A. Flori Epitome rerum Romanarum ex recensione Nicolai Blancardi cumque variorum notis Lugd. Bat. 1650. 8°. — Philippi Cyprii Chronicon ecclesiae Graecae e M. S. Byzantino primum vulgatum et Lat. redditum. Accedit Christophori Angeli de statu hodiernorum Graecorum Enchiridion, cum versione G. Felavii. Franeq. 1679. 4°. Tabula Geographica Asiae, Europae et Africae veteris.

U. C. KRAMM.

Nic. Blancardus. Ik vind even weinig als de heer J. C. K., eenig werk van hem over Zeeland. Doch het was in die dagen niet zeldzaam, ofschoon minder gepast, dat men iemand eene verhooging van jaarwedde willende verschaffen, een titel voor hem schiep,

of wel hem dien opdroeg opdat hij naderhand iets, dien titel waardig, mogt leveren. Dit is met den titel van geschiedschrijver van Nederland, na den dood van S. A. Gabbema ook wel het geval geweest. B. N.

R. Bontius. (XX, blz. 33). Regn. Bontius, de hoogl. der geneeskunde te Leiden, was geenzins schrijver eener Beschr. van 't beleg en ontzet van Leiden of dichter van het tooneelstuk: Beleg en ontzet van Leiden. Het eerste bestond nooit, en wat het laatste, het tooneelspel betreft, is door prof. G. C. B. Suringar, nog levend hoogstverdienstelijk hoogleeraar der geneeskunde aldaar, reeds voor eenige jaren in zijne Geschiedenis der Geneeskunde te Leiden aangetoond, dat dit door een naamgenoot, zoon of neef des hoogleeraars, vervaardigd werd. De eerste druk schijnt van kort voor 1646 geweest te zijn; de zesde verscheen in 1652. De medische hoogleeraar was reeds 1623 overleden. — Zie voorts J. F. Bergman, over Magdalena Moons, in de Mededeelingen v. d. Maatsch. der Ned. Letterk. 1867—1868. blz. 8 en 9 en de noot.

L. B. N.

Genootschap ten spreuke voerende hier na volmaakter. (XX, blz. 34). Hiernaar vroeg ook reeds de oude heer mr. M. C. van Hall mij voor jaren. Het was een amsterdamsch genootschap, welks eerste bundel aldaar in 1785 verscheen. Zie Catal. Biblioth. Maatsch. der Ned. Letterk. dl. I, blz. 304. Of en wat er tusschen 1785 en 1815 verscheen en uit welke pennen, is mij niet ter oore gekomen. Zie nader de catalogus van mr. M. C. v. Halls bibliotheek.

L. B.

Advertentiën van geboorte, enz. in couranten. (XX, bl. 33). Ik meen te weten, dat het plaatsen daarvan in de couranten begonnen is in 1795. Ze waren bestemd om de vroegere steeds zeer uitvoerige brieven van mededeeling te vervangen. Niettemin waren die courantberigten althans in den beginne nog vrij lang. Men kan dat bijv. zien in de Haarlemer couranten van dien tijd, en welligt ook in andere. C. J.

Advertentiën van geboorte, enz. in couranten. Onder de dagbladen, waarin men dusdanige advertentiën in grooten getale steeds aantreft, behoort voorzeker en in de eerste plaats de Haarlemsche courant vermeld te worden. Van deze wil ik dus het eerst gewag maken, en E. A. P. mededeelen, dat eerste advertentie van een overlijden gevonden wordt in het nummer der Haarlemsche courant van 3 december 1793. In de nummers van mei 1794 komen weder een paar zoodanige advertentiën voor; later in dat jaar verscheidene, en ook geboorte- en huwelijksberigten.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Christus, door heidensche schrijvers vermeld. (Vgl. XIV, bl. 39; XVI, bl. 198). Lezenswaardig komen mij hierbij voor de verhandelingen, in de werken van het Haagsche genootschap tot verdediging van den Christelijken godsdienst, van het jaar 1799, vooral die van J. G. A. Meyer.

Naar aanleiding daarvan heb ik eene vraag, waarop ik hoop ditmaal antwoord te ontvangen.

Uit hetgeen de Pressensé in zijne Histoire des trois premiers siècles de l'église chrétienne, 2e serie, vol. 2, p. 298, zegt, moet ik opmerken, dat Origines, in zijn bekend geschrift tegen Celsus (lib. 2, 59), heeft beweerd, dat zelfs heidensche schrijvers de omstandigheden die Jezus opstanding zijn voorafgegaan, vermeld hebben. De vraag nu is, of het feit door Origines medegedeeld voor waar kan worden gehouden, en of hij in die mededeeling alléén staat. De namen dier heidensche schrijvers worden niet genoemd en gelijk de schriften van zoo velen, kunnen ook de hunne vernield of verloren gegaan zijn. Maar deze omstandigheid schijnt mij toe, aan de geloofwaardigheid van Origines in dezen niets te kort te kunnen doen.

Haarlem, DIXI.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Duflos. (XX. bl. 34). Dit zal een Franschman geweest zijn. Nagler in zijn Künstlerlexion, dl. III, bl. 555 gewaagt van onderscheidene fransche graveurs van dien naam. Daar de gravure van prof.

D. Blondel geen voornaam van Duflos voert, is 't onzeker wie bedoeld is. De fransche graveurs hebben meer dan die van andere natiën de gewoonte hun voornaam weg te laten.

Leiden. B. N.

Duflos. Claude Duflos, geboren te Parijs 1678 en aldaar overleden 1747, is de graveur van het portret van professor Daniel Blondel te Amsterdam. Er zijn veel werken van Duflos bekend: doch wanneer ze historiële of portretstukken voorstellen, zijn die door Claude, terwijl landschappen enz. door P. F. Duflos vervaardigd zijn.

U. C. KRAMM.

Prent met kikvorschen. (XX. bl. 35). Als antwoord en narigt verwijs ik den belanghebbende naar het werk: Règles physiognomiques, ou observations sur quelques traits caractéristiques, par Jean Gaspard Lavater, etc. à La Haye chez J. van Cleef et à Paris chez A. A. Renouard 1813 in gr. 4°. en waarvan de laatste afdeeling bevat: Sur les lignes d' animalité; hierin zijn de platen, waarnaar de gevraagde groote plaat gevolgd is, te vinden. Deze zijn elk in 12 vakken afgedeeld, en n°. 1—2 bevatten dus 24 nommers, waarvan op n°. 1 de afbeelding van een kikkerkop ter zijde voorkomt, en van nommer tot nommer trapswijze die schedel zich tot dien van den mensch vervormt, en alzoo op n°. 24 een Apollo's hoofd geeft. Plaat 3 geeft 12 nommers, waarop dezelfde stelling, doch spoediger, van de schedelvervorming, en hier van voren afgebeeld, voorkomt. Van dat systeem van Lavater, wiens werken destijds eene europesche vermaardheid verkregen, zijn uit handelsbelang vele afdeelingen afzonderlijk uitgegeven, zoo als met de bedoelde groene plaat het geval zal zijn geweest. Het is een fijne vond dit tot zulk eene uitkomst te weten te leiden, doch die meer tot bewondering der vinding dan overtuiging brengt. De vermaarde hoogleeraar Petrus Camper is beter geslaagd met zijne Verhandeling over het natuurlijk verschil der wezenstrekken in menschen van onderscheiden landaart en ouderdom, enz., daar hij van apen, orangs, negers en andere volken tot aan de antiken, door meetkundige lijnen een ware regel voor de vorming van elk genoemd schepsel aangeeft.

Ik had gaarne daarbij vermeld gevonden, dat men de gronden dezer stellingen reeds bij Albrecht Durer kan vinden. Dat hij met verdere vergelijkingen de overeenkomst van den bouw bij veel beesten in dien geest vervolgt, heeft geen bijval gevonden. Meer geniaal is de vinding om door meetkundige lijnen den vorm der hoofden van de roode, blanke en zwarte volksstammen bepaald aan te wijzen, zooals Humbert de Superville, in zijn Essai sur les signes inconditionnels dans l'art, dit ons als bij verrassing, op waarheid gegrond, bewezen heeft.

U. C. KRAMM.

[Ook onze medewerker B. te L. berigt ons dat deze plaat uit Lavater genomen is.]

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méér* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) en tevens mij den naam zijns gewonen boekverkoopers meldt, door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de oud-nederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer Beschermers is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz) geklommen tot 464; dat der Leden (*f*2.— à *f* 1.25) tot 296. HEIJE, *secretaris.*

Medailles op toonkunstenaars, en gedenkpenningen. Gelijk ik op blz. 19 onzer »Berichten" (15 dec. '69) zeide, is er van dezen nieuwen akkergrond slechts magere vrucht te wachten:

Immers Carl Schulze (zie Tonhalle 1869, n°. 33—47) die zijn onderzoek tot alle europeesche verzamelingen en penningboeken uitstrekte, vond niet meer dan 65 italiaansche, 51 duitsche, 18 (meest zuid-) nederlandsche, 14 fransche en 14 zwitsersche, 5 hongaarsche, 4 engelsche, 3 zweedsche en 1 deensche, poolsche en spaansche; terwijl hij in een Aanhangsel nog 25 gedenkpenningen beschrijft.

Dat hem evenwel, wat *ons* land betreft, enkelen onbekend gebleven zijn, blijkt reeds dadelijk: en wanneer onze penningkundigen en verzamelaars deze onze poging steunen willen, zal wel nog meer aan 't licht komen! Ik noodig allen daartoe vriendelijk uit; en herhaal tevens den wensch: „dat bovenal zij, die ten onzent tot oud-adellijke en patricier-geslachten behooren... welke nog waarde hechten aan

familie-overleveringen en bescheiden — en waarin het erfgoed van boekerijen en verzamelingen van ouder op kind is overgegaan — ernstig ál dat erfgoed mogen willen onderzoeken *en ons mededeelen, wat zij vinden.*"

Terwijl ik later (want nu ontbreekt ruimte) vermeld, wat *ik* ten opzigte van medailles enz. weet, of uit Schulze putten kan, begin ik thans met de beschrijvingen, die ik verschuldigd ben aan mr. J°. de Vries, Jzn., den geleerden penningverzamelaar: — en oudsten zoon van mijn nu reeds zoo lang verstorven ouden vriend mr. Jeronimo de Vries, den fijnbeschaafden, geestigen en humanen geschiedschrijver onzer letterkunde, wiens gezellig huis en wiens goed hart steeds tot de lieflijkste en verheffendste herinneringen behoort van elk, die als talentvol man, of als, voor letteren, kunst of wetenschap iets belovend jongeling, er met gulle gastvrijheid en onuitputtelijke welwillendheid in werd opgenomen.

Alvorens ik evenwel tot die mededeelingen van onzen geëerden amsterdamschen kantonregter overga, sta hier nog eene vraag van mij zelven:

Ik bezit een looden penning ter grootte van een cent, blank op de keerzijde, doch op de voorzijde het woord MUSICA dragende, boven een notenbalk waarop

e d e

als noten staan *g f h* [1]). Daaronder staan *ineengevlochtcn*, de letters HLR.

e

Weet iemand waartoe zulk een loodje diende? HEIJE.

En nu volgen de mededeelingen van den heer J°. de Vries, Jzn.

I.

Gedenkpenning ter gedachtenis van Johan Frederik Böckelmann, groot liefhebber van de muzijk.

Deze ovale zilveren gedreven en hoogst zeldzame begrafenispenning is afgebeeld en beschreven in het bekende werk van mr. G. van Loon, Beschr. der Nederl. Historipenningen, dl. III, blz. 297, van welk werk ook eene vertaling in het Fransch bestaat. Het gewicht is 76 wichtjes. Op de voorz. zit de hoogleeraar in

---

e

[1]) Misschien had dit laatste c moeten zijn!

e

zijn boekvertrek, houdende met zijne uitgestrekte rechterhand een groot kussen, waarop de keurvorstelijke muts en wapenschilden van den Paltz liggen. Met de linkerhand leunt hij op eene tafel, naast verscheidene uitgegeven werken, wier titels daarop gelezen worden. Twee engeltjes met lofbazuinen houden eenen wimpel omhoog met dit opschrift: *Illic fatigor, hic requiesco.* (Daar word ik vermoeid, hier rust ik uit.) En, daar hij een groot liefhebber van de muzijk was, ziet men op den voorgrond verscheidene instrumenten dier kunst, een bas, viool, cymbaal of guitar, opengeslagen muzijkboek en blaasinstrumenten van dien tijd: het tafelkleed heeft dit opschrift: *Natvs Ad Diem* XVIII *Aprilis Anni* MDCXXXII. *Denatus ad Diem* XXIII *Octobris Anni* MDCLXXXI, (geboren den 18 april des jaars 1632, gestorven den 23 october 1681.) De keerz. verbeeldt twee engeltjes, die zijn gekroond wapenschild, (twee armen, elk met een hamer) vasthouden en waaronder op een uitgespreid kleed dit opschrift, distichon, gelezen wordt: AD INSIGNIA. (zinspelende op het wapenschild):

Malleus est duplex, quo princeps regna gubernat.
Legibus Ars, gladio Vis, jubet esse probos.

AETERNAE MEMORIAE SACRUM *Viri nobiliss. et celeberrimi Domini* JOANNES FRIDERICI BÖCKELMANNI *olim summi Palatini Judicii* VICARII CONSILIARII *Jurisque ibi et postea* LUGDUNI BATAVORUM ANTECESSORIS. Aldus vertaald: (Op het wapenschild): De hamer, waarmede een vorst zijne rijken bestiert, is tweevoudig: zijne staatkunde beveelt door de wetten, zijne oppermacht door het zwaard, vroom of braaf te zijn. Ter onsterfelijke gedachtenis van den zeer edelen en vermaarden man, den heer Johan Frederik Böckelmann, eertijds raadsheer van het hoog-gerechtshof van den Paltz; hoogleeraar in de rechten eerst aldaar, daarna te Leiden.

II.

Vijf-en-twintig-jarig bestaan van de maatschappij: Felix Meritis te Amsterdam, 3 Nov. 1802.

Deze zilveren gedenkpenning, door Lageman vervaardigd, heeft op de voorzijde een altaar, waarop een bijenkorf en eene figuur V–7 (?) tusschen twee lauriertakken; op het voetstuk het jaartal MDCCLXXVII, der stichting. Achter het altaar rijst de zon omhoog; links een rozenstruik, rechts een zonnebloem geplant. Omschrift *Felix Meritis* (gelukkig door verdiensten). De keerzijde: in eene krans: *De Maatschappij op haren* 25*sten Verjaardag aan derzelver Lid*: en, in een ander, de ingesneden naam *J.(ohannes) M.(arinus) Verhoesen*, mijn grootvader van moederzijde, die ook op een zoogenaamd regentenstuk van A. de Lelie is afgebeeld, in het gebouw aanwezig; daaronder gegraveerd: 3 *Nov.* (ember) 18(0)2.

Deze penning is afgebeeld en beschreven in het Vervolg op van Loon. St. VIII, Pl. 86 n^0. 885. Evenzoo in Stuk VII, Pl. 48 n^0. 520, op 't jaar 1777, de Prijspenning dier maatschappij, met eene vrouw, in een halfrond gezeten en in de rechterhand een eerekrans, in de linker een perkamenten rol; zij rust op een schild met het blazoen der maatschappij. Om den rand *Meritis* (door verdiensten). Keerzijde: Een stralenkrans, eindigende in een lauwerkrans. Er bestaat thans een andere

stempel. (Zie het werk Verv. v. Loon St. VII omtrent het historiëele, ook over de Afdeeling „Toonkunst")

III.

25ste Verjaardag van de aanvaarding van zijn ambt door J. V. Meijer, aartspriester en pastoor te Zwolle, 1808.

Voorzijde: Een herder, beschenen door hemelsche lichtstralen, terwijl hij zijne schapen hoedt, en in zijn rechterhand een herderstaf houdt en met de linker- op een anker leunt; in de afsnede: twee kruislings vereenigde crucifixen en in 't midden een brandend hart; om den rand: IOANNI. VITO. MEYER. PASTORI. SVO. FIDELI.

Keerzijde: Een kerkorgel, waarop een muzijkboek (antiphonaire) ligt met de woorden *festo nominis* IESU (het feest van den naam van Jezus), ter wederzijde muzijkinstrumenten; om den rand en in de afsnede staat: IPSO 25. PASTORATVS. EIVS ANNO OFFERT. CHORVS. Z WOLLENSIS. PIAE. VENERATIONIS. SIGNO. Deze opschriften of legenden vormen tevens een chronogram, de groote letters namelijk maken het jaartal 1808 uit. De zin is: (Het koor te Zwolle biedt aan zijn getrouwen herder J. V. Meijer op zijn 25 jarig ambtsgetijde tot teeken van veréering dit aan). Men vindt dezen penning, die in zilver en, zeldzamer, in brons voorkomt, afgebeeld en beschreven in een werkje, buiten den handel: „Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een liefhebber der hedendaagsche penningkunde te Deventer," (wijlen Martinus van Doorninck) 1833. . Vervolg N⁰. 8. De beschrijving is later overgenomen en vertaald in het werk: Histoire numismatique du Royaume de Hollande, sous le règne de S. M. Louis Napoléon, par Maurin Napoléon, comte Nahuijs. Amst. Paris. 1858. Pl. X. n⁰. 68." Men kan daar de bijzonderheden lezen omtrent Joannes Vitus Meijer geb. 13 Aug. 1750 te Deventer Op 't einde van 1779 volgde hij in de pastorij den aartspriester en pastoor Hofhuijs te Zwolle op. Hij herbouwde de huiskerk tot een smaakvolle kerk. Door de leden van zijn zangkoor werd hij op den 25sten jaardag van de aanvaarding van zijn ambt met een gouden gedenkpenning beschonken, naar wiens stempel hij weêrkeerig eenige zilveren exemplaren liet vervaardigen, die hij aan zijne zangers en eenige vrienden veréerde. In 1819 volgde hij den aartspriester Pas op, voor Salland en Drenthe, en eindigde den 14 maart 1821 zijn werkzaam en nuttig leven. Hij vermaakte een aanzienlijke som aan de armen der onderscheidene godsdienstige gezindten zijner woonplaats; zijne bibliotheek aan de theologische school te 's Heerenberg.

IV.

Medaille ter eere van Hortense, voormalige koningin van Holland. 1813.

Voorzijde: Het borstbeeld der koningin, van de rechterzijde te zien, met dit opschrift, in het grieksch, zoo als de medaille geheel in antieken stijl is: *ΟΡΤΗΣΙΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ*. (Hortense, koningin); onderaan de verkorte naam van den medailleur *A N* (Andrieu). Keerzijde: Een schildersëzel, waaraan een krans van rozen

hangt en waarop eene schilderij met vrouwenportret is geplaatst; ter zijde zijn attributen der muzijk en der beeldende kunsten gesteld, en een boek, waarop staat: *Romances.* In de afsnede: *ΤΙΜΩΣΙ ΤΙΜΩΜΕΝΑΙ* en daaronder *Ε ΑΩΙΓ* nog lager *HF. AN.* Het eerste beteekent: *geëerd, vereëren zij* (namelijk de kunsten); het tweede is het jaartal 1813; het laatste is weder de verkorte naam van den medailleur: Andrieu.

Deze medaille is afgebeeld en beschreven in het reeds genoemde werk van graaf Nahuijs, plaat I, n⁰. 4, en in nog kleiner vorm in een werk ten vervolge van het vorige: „Hist. Numism. de la Hollande, pendant la Réunion à l'Empire Français," Utrecht 1863, plaat I n⁰. 9. Ook in Catalogue du Musée Monétaire, Paris 1833, Règne de Napoléon n⁰. 188, en in het prachtwerk: Trésor de numismatique et de glyptique, Empire Français. Pl. 28 n⁰. 5. Wij vernemen daaruit, dat deze vorstin eene goede musicienne was, schoone romances componeerde en deze zangen met smaak kon voordragen. De meest geëerde dichters, waaronder de beide Ségurs, boden haar hunne romances aan. Het was voor haar, dat de heer Laborde de coupletten „Partant pour la Syrie" vervaardigde, waarvan de muzijk, door de vorstin gecomponeerd, niet minder populair is geworden, dan het andere: „Reposez-vous, bon chevalier" enz. Zij was de dochter van keizerin Josephine. Bekommerd liet zij zich eens over haren broeder, Eugène Beauharnais, aldus uit: „Il ne m'écoute guère, j'ai envie de mettre mes récommandations en chanson. Composer la musique m'est facile, mais je ne sais pas faire les vers." Zij droeg toen aan verscheidene dichters op, om romances voor haar te maken, die zij Eugène toezond, onder anderen eene, waarvan zij de muzijk componeerde en eindigde met deze woorden: „Es trop aimé pour t' exposer toujours." Zij was het ook, die het eerst op de gedachte kwam, om boven iedere romance eene afbeelding te plaatsen. — De medaille is eerst in 1813 geslagen, toen Holland reeds een deel van het keizerrijk uitmaakte.

V.

Medaille, ter eere van C. Vergouw en W. Putman. 1864.

Op de voorzijde, naar het opschrift, voorstellende: *St. Cecilia,* op een antieken zetel voor een klavier geplaatst; zij is omhangen met een kruis voor de borst; ter zijde de naam van den stempelsnijder, *J. P. M. Menger* f. (ecit), zijnde Menger, de zoon, aan de rijksmunt te Utrecht werkzaam. De keerzijde heeft alleen dit opschrift: *Den Heere C. Vergouw, voor* 65 *jarig dienstbetoon als koorzanger der R. K. Kerk te Oudewater uit erkentelijkheid opgedragen Junij* 1864.

In de Aanwinsten van het Leidsch Academisch Munt- en Penningkabinet door, wijlen profr. P. O. van der Chijs, 10 febr. 1865, in de Leidsche courant medegedeeld, wordt eene medaille vermeld in hetzelfde jaar 1864 en in dezelfde maand junij, ook te Oudewater, vereërd aan W. Putman, na 65 jarigen dienst als organist; (waarschijnlijk op denzelfden stempel geslagen). Ik bezit die niet.

J⁰. DE VRIES, JZN.

Jan Pietersz. Sweelinck. De heer Tiedeman wijst, in zijne biographie van Sweelinck, voor het Regina Coeli, bl. 6, waar hij Christina van Erp eene leerling van Sweelinck noemt, naar de aanteekening op bl. 195 van het eerste deel mijner uitgave van Hoofts Gedichten. Ik heb daar niet vermeld waar ik dit vond: want mijne aanteekeningen zijn zoo kort mogelijk en ik wijs daarom slechts zelden mijne bronnen aan. Daar echter elke kleinigheid die op Sweelinck betrekking heeft vermelding verdient, teeken ik hier aan, dat niet alleen Vondel, in het grafschrift, waar de heer Tiedeman bl. 28 op wijst, Christina eene uitmuntende leerling van Sweelinck noemt, maar ook nog een ander, die er beter over kon oordeelen en die niet minder goed met de familiën Hooft en van Erp bekend was, namelijk Cornelis Gijsbertsz. Plemp. Hij was een bloedverwant van Christina: in zijn gedicht op haar huwelijk met Hooft [1]) zegt hij van dezen:

Ille vir uxorem duxit mihi stirpe propinquam.

Hij was een getrouw vriend van Hooft en zijne familie. Met een latijnsch gedicht gedacht hij aan beide de huwelijksfeesten van den drost, onder wiens weinige bruiloftdichten wij er een aantreffen voor Plemp en Geertruid Dobbes.

Plemp nu zegt tot Hooft, bij zijn eerste huwelijk, van Christina, nadat hij haar *Euterpe quaedam* genoemd heeft:

Hanc bene perfecit multa Suelingius arte
Noster, et ingenti Fama jam notus Olympo.

Plemp was de man, die over Christinaas bekwaamheid in dit opzigt kon oordeelen. Niet alleen zegt hij zelve,

Musica cum pars sit studiorum magna meorum

maar wij weten ook van elders, dat hij een zeer goed musicus was.

P. LEENDERTZ. WZ.

Nederlandsche toonkunstenaars in Denemarken. (XX, bl. 88). Aldaar zegt de heer J. C. Boers, dat hij naar een hem onbekend werk verwezen wordt. Zie hier den titel: *Alb. Bartholini, de scriptis Danorum; auctior editus a fratre Thoma Bartholinio; auctus atque illustratus a Joh. Mollero. Hamburgi, Goth. Liebezeitius,*

[1]) Te vinden in C. G. Plempii Quisquil. p. 95 en in de uitgaven van Hoofts Gedichten van 1636, 1644, 1657 en 1668.

1699. — *Joh. Schefferi, Suecia literata; denuo editum et illustratum a Joh. Mollero; Hamb. Goth. Liebezeit* 1698. 1 vol. in 8°. Dit werk is n°. 22182 van de Bibliotheca Hulthemiana enz. Gand. 1836—37 6 deelen 8°. en deze beroemde verzameling is in zijn geheel overgegaan in de Kon. Bibliotheek te Brussel.

U. C. KRAMM.

Bustijn (Pieter) was in 1682 »musizijn en organist" te Middelburg. Hij componeerde de muzijk (in *drie* stemmen met bassus continuus) voor

de *Uytbreydinge over het boek der Psalmen*, van Matthias van Westhuijse, (Middelburg 1682 4°.) ten vervolge op de zangwijzen door R. Schrijver (zie hieronder) zamengesteld, nadat deze overleden was.

Zie De la Rue, Gelett. Zeeland, 2e uitg. bl. 185. G. A. F.

Du-sart of Duzart (Johan) was organist te Haarlem in de tweede helft der XVIIe eeuw. Hij wordt *de fenix der maatzangeren, gadeloos op alle speeltuigen* genoemd, o. a. door F. Snellinx, in diens hier volgend gedicht [1]).

Aan den Fenix der maatzangeren
Mr. Joan Du-sart
Om 't orgelist-ampt spelende.

Gij deedt uw vingers niet zoo haast op stekken spelen,
Of 't maatzangkundigh volck voer dus in reeden uit:
Wat Goddelykker galm komt door de pijpen dringen?
Maakt Hellembreeker weer, of Zweelingh dit geluidt?
Neen! riep men, 't is Du-sart, die dus zijn kunst laat hooren
In wien de geesten van die beide zijn herbooren.

Dat hij ook componist was, blijkt uit de Zederijmen van A. J. (Antoni Jansen), Amst. 1656, voor welke hij de, op bl. 95, 108, 161, 164, 203, 211, 214, 222 en 266 voorkomende muzijk schreef. — Verg. ook Koning, Gesch. van het slot te Muiden, bl. 132. G. A. F.

Schrijver (Remigius) Volgens de la Rue (bl. 153) »een zeer beroemd muzicyn en organist" te Middelburg, misschien aldaar, maar in ieder geval op het eiland Walcheren geboren. Hij componeerde de muzijk voor den 1en, 5en, 8en, 9en, 20en, 23en, 26en, 32en,

1) Medegedeeld in Schotels Letter- en oudheidk. avondstonden bl. 116.

41en, 42en, 43en, 60en, 66en, 67en, en 76en der Psalmen van M. van Westhuyse (zie hierboven), en die voor J. Oudaans Uytbreidinge over het boek der Psalmen 1e deel. Rott. 1680, en stierf te Middelburg den 11 febr. 1681, waar hij tevens muzijk- kunst- en boekdrukker was. G. A. F.

Lefevre (**S.**) Wordt op het titelblad van bovengemelde Zederijmen genoemd: *Muzicyn der stadt Amsterdam.* Hij componeerde de muzijk voor de meeste dezer Zederijmen.

Middelburg, G. A. F.

Franciscus Aarts. (XIX bl. 157 [1]) Wie kent ten onzent den man en zijn boek? vroeg dr. Heije. Het boek ken ik niet, maar over den man kan ik het volgende uit de Rotterdamsche Historiebladen door J. H. Scheffer en F. P. O. Obreen, Rotterdam, H. Nijgh, 1869, 3e afl. bl. 66, mededeelen:

»In de maand September 1697 verzocht Franciscus Aarts, zangmeester te Rotterdam, aan Burgemeesteren vergunning, tot het geven van concerten in den Doele, waarop door hen de volgende beschikking werd genomen.

Burgemeesteren ende Regierds. der stad Rotterdam, gelet hebbende op den Innehoude van de nevenstaende Requeste, accorderen den supplt. zijn versoucq, omme in dese Stads Doele te mogen houden een concert, alle Woensdag, van 5 tot 7 uijren, ende biljetten daar toe te mogen laten affigeren, des dat 't zelve sal moeten geschieden zonder de minste aenstotelijkheid off dat eenige drank geduijrende het gemelde concert, ter plaetse 't zelve zal gehouden werden, zal mogen genuttigd worden, alles tot wederseggens toe. Actum den 3 Octob. 1697, present alle de heeren Burgemren." BOERS.

Padbrué. (XIX, bl. 195, 475) In het tweede deel van het Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen inzonderheid van Utrecht,

---

[1]) Deze mededeelingen van den heer Boers betrekkelijk Aarts, Padbrué en Chalon, zijn tevens nalezingen op de Berichten onzer V: alwaar op blz. 10, 40 en 49 over hen gesproken wordt. H.

door Dodt van Flensburg vindt men een rooster van proven, door koning Filips in 1563 aan sommige zangers zijner hofkapel verleend, en waaronder de naam van David Padbrouck voorkomt, die als koorknaap met eene prebende aan de hollandsche kapel — de grafelijke kapel op het Binnenhof in den Haag — en de kapellen van den Briel en Oostvoorne begiftigd wordt.

De heer Edmond van der Straeten opperde, in zijn belangrijk werk: La musique aux Pays-Bas avant le XIXe siecle, het vermoeden, dat deze David Padbrouck een bloedverwant van den haarlemschen componist Cornelis Tymensz. Padbrué zou zijn. Ik geloof dat hij gelijk heeft; immers in een album van Homme van Harinxma thoe Slooten, waarvan men in het tweede stuk, achtste deel van het tijdschrift De vrije Fries eene beschrijving vindt, treft men dit blad aan:

David a Pabruée, van Haarlem, met de woorden: Musica disparium dulcis concordia vocum Pello, levo placo, tristia, corda, deos. Leiden 26 Maart 1585.

Het komt mij zeer waarschijnlijk voor, dat de 1563 vermelde koorknaap David Padbrouck dezelfde persoon is, die zich in 1585 David a Pabruée noemt en van den componist der Kusjes wel niet de vader, — Cornelis immers noemt zich Tymenszoon — maar zeer waarschijnlijk een bloedverwant was. Och! zou er van dien Kus-componist zelven in Haarlem niets meer te vinde zijn? BOERS.

Hendrik Chalon, (XIX, bl. 368) geboren in het begin der 18de eeuw te Amsterdam, alwaar zijn vader de schilderkunst beoefende. Hij was te zijner tijd in zijne vaderstad een zeer geacht toonkunstenaar en orkestmeester aan den hollandschen schouwburg, en overleed, hoog bejaard, in 1790 te Leiden.

De muziek van het Harderspel: »Het feest der liefde" is mij onbekend gebleven; maar in: »De vier muzykale jaargetijden, bevattende allerley en op yder Jaargetyde passende nieuwe Hollandsche Zang-Airtjes. Amsterdam bij J. J. Hummel, 1757," bevinden zich de volgende liederen van zijne compositie:

Ach, Cupido gód der min.
Bomen die zoo schilderachtig.
Bladerlooze boomen.

Bloeimaand die verkwiklijk zijt.
Edle Herfst zoo vol genuchten.
Febus is aan 't nederdalen.
Gij, o schaduwrijke boomen.
Gij Amstel kroont het puik.
Klimeene laat ons buiten gaan.
Lieve lente, schoone maagd.
Thirsis gij verraad mijn liefde.
Thirsis bemin mij.
Weet Licoris die Godinnen.

Zijne beide zonen waren eveneens toonkunstenaars. De oudste, Jan genaamd, was den 4den junij 1738 te Amsterdam geboren en overleed den 11den junij 1765 te Londen.

In de vermelde »Vier Jaargetijden" bevinden zich de volgende liederen van een dezer zonen:

Ach welk een treflijk zust'ren paar'.
De blijde zomer komt nu aan.
Gulle Morpheus vrind der nacht.
'k Hoor, o Philis, schoone maagd.
Kom, Doris mijn verlangen.
Kan men, in dit woud gekomen.
Sylvia bedenk u nader.
Tedere zuchten, droeve klagten.
Zijn de meisjes dan van steen.

Aan wien der broeders ze moeten toegeschreven worden, kan ik niet beslissen, vermits zij in het register slechts met Chalon Jun. aangeduid worden [1]. BOERS.

TAALKUNDE.

Nederduitsche tongvallen. Dat in den tegenwoordigen tijd de verschillende tongvallen van de nederduitsche taal langzamerhand verdwijnen en dat er in dit opzicht dagelijks veel verloren gaat,

[1] Ik voeg hier de mededeeling aan toe, die ik ontving van den hr. v. D. B.: — „*Hendrik* Chalon heeft, voor zoo ver mij gebleken is, 4 kinderen nagelaten: twee zoons, Jan, en Hendrik Louis, (welke laatste zich te Parijs vestigde); en twee dochters, Christina, getrouwd met Ruppe (was dit C. F. — de leidsche academie-muziekdocent?) en Johanna Maria, getrouwd met Jan, Lucas van der Dussen, heer van Groeneveld en zoon van een burgemeester van Amsterdam. (HEIJE.)

is eene waarheid, die wel niemand zal ontkennen. Het zoogenaamde Stad-friesch (Friesch-Nederduitsch) in Friesland, het Saksisch in Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland, het Nederrijnsch in Gelderland, het Zeeuwsch, het Brabantsch, enz., lossen zich alle van dag tot dag meer en meer op in den bovendrijvenden hollandschen tongval, welke laatste bij uitsluiting recht van bestaan of althans bij uitsluiting het voorrecht van (quasi) fatsoenlijkheid schijnt te bezitten. Ook buiten Nederland verdwijnen de nederduitsche tongvallen; in Noordduitschland worden ze verdrongen en verdreven door het Hoogduitsch; in België en Frankrijk door het Fransch. Elke dag brengt in dit opzicht verandering aan; wij allen, Friezen, Gelderschen, Zeeuwen, Brabanders! spreken in meerdere of mindere mate reeds anders dan onze ouders spraken; onze kinderen spreken weêr veel meer hollandsch dan wij doen. Menig kernachtig oud woord, menige zeer goede, soms ongekunsteld schoone uitdrukking gaat er, op die wijze, dagelijks verloren. Voor hem die zijne studie van de volkstaal maakt, is het dus van groot belang zooveel mogelijk op te schrijven en te bewaren, wat thans nog bestaat en morgen licht voor altijd verdwenen is. Daarom wenschte ik, in dit tijdschrift, zoo veel mogelijk is, voorbeelden van elken nederduitschen tongval te verzamelen, en roep daartoe de hulp in van ieder, die in onze rijke moedertaal belang stelt. Ik verzoek dus van allen, die mij hierin willen helpen, een voorbeeld van dezen of genen nederduitschen tongval. De friesche taal met hare tongvallen, zoo als die op het platte land van Friesland, in de kleinste friesche steden en op de eilanden ter Schelling en Schiermonnikoog wordt gesproken, sluit ik hier buiten; maar het zoogenaamde Stad-friesch, benevens de tongvallen van de beide Stellingwerven, het Bildt en het eiland Ameland in Friesland, als zijnde echt nederduitsche tongvallen, zijn in mijne aanvraag begrepen. Ook om voorbeelden van verschillende tongvallen, zoo als het volk in Holland zelve die spreekt, vraag ik. Ook in de volkstaal van het platte land in Holland, vooral van de zeedorpen, maar ook van de grootere plaatsen en van al de verschillende steden is nog veel merkwaardigs en bijzonders bewaard gebleven. Opdat er echter zekere eenheid heersche in de opgaven, welke ik van

nu aan met verlangen verbeide en vooral ook opdat men die verschillende opgaven gemakkelijk met elkander zal kunnen vergelijken, wenschte ik een en hetzelfde voorbeeld in de verschillende tongvallen overgebracht te zien. Dit voorbeeld dient algemeen bekend, voor ieder toegankelijk, niet te klein noch te groot te zijn en tevens over zaken uit het dagelijksche leven te handelen. Daarom stel ik hiertoe voor de gelijkenis van den verloren zoon, zooals we die beschreven vinden in het evangelie van St. Lucas, in het vijftiende hoofdstuk, verzen elf tot twee-en-dertig. Ik doe dit op het voorbeeld van Franz Joseph Stalder, een Zwitser, die, met hulp van zeer vele zijner landgenooten, deze gelijkenis van den verloren zoon in de verschillende tongvallen van zijn vaderland vertaald, uitgaf. In zijn zeer merkwaardig en geleerd werk, dat met taalkundige aanmerkingen rijkelijk voorzien is, en ten titel voert: Die Landessprachen der Schweiz oder schweizerische Dialektologie, geeft Stalder de gelijkenis van den verloren zoon in niet minder dan een-en-zeventig verschillende zwitsersche volksdialecten. Indien wij zulk een werk in onze taal en van onze tongvallen hadden, zou dit gewis velen in den lande welgevallig maar vooral zeer nuttig voor de studie onzer rijke moedertaal zijn. Welaan dus, Friezen, Groningers, Hollanders, Zeeuwen, alle Nederlanders, maar ook gij Vlamingen, Zuidbrabanders, belgische Limburgers, fransche Vlamingen en gij Oostfriezen, Westfalingen, Nederrijnlanders, Bremers, Hamburgers, Sleeswijkers, Holsteiners, Mecklenburgers en Pommeren! sticht zulk een gedenkteeken van ons aller gemeenschappelijke taal, brengt allen uwe bouwstoffen daartoe bij.

Die mij wel tot dit werk willen helpen, verzoek ik, bij hunne vertalingen van de gelijkenis van den verloren zoon, de volgende punten in 't oog te willen houden:

1°. dat zij die vertalingen ter plaatsing inzenden aan den redacteur van dit tijdschrift.

2°. dat zij de volkstaal niet te plat, noch ook te hoog nemen; de taal, zooals die in het dagelijksche leven door den kleinen burger, den knappen ambachtsman, den boer, zeeman of visscherman in zijn eigen huisgezin en onder zijns gelijken, wordt gesproken, zal aan 't doel

beantwoorden. Men geve zoo min de taal die in kroegen en kitten der gemeenste achterbuurten wordt gesproken als de gewoonlijk gewrongene en gekunstelde taal van de hoogere standen der maatschappij.

3o. dat men niet trachte een dialect van eene geheele provincie of eene groote landstreek te geven; een algemeene overijsselsche, noorhollandsche, brabantsche tongval, b. v. bestaat er niet. In alle plaatsen van eenig belang zal de oplettende hoorder onderscheid bemerken. Daarom schrijve men naauwkeurig den tongval van eene bepaalde plaats op, b. v. van Scheveningen, van Maastricht, van Staphorst, van Bolsward, van Domburg, van Antwerpen, van Duinkerke, van Wezel, van Emden, van Dantzig, enz.

Verder wil ik nog hen, die in dezen mij willen behulpzaam zijn, doen opmerken, dat men zeer goed bekend en vertrouwd moet zijn met eenig dialect, en als 't ware geheel in den geest daarvan moet doorgedrongen zijn, wil men het naauwkeurig aan anderen mededeelen en schrijven. In den regel zal men dien tongval het beste kennen, welke gesproken wordt in de plaats waar men zijne kinder- knapen- en jongelingsjaren doorbracht of waar zijn geslacht te huis behoort.

Om te beginnen volgt hier een voorbeeld van den tongval der stad Leeuwarden.

DE GELIKENIS FAN 'E FERLOREN SEUN.

'n Mins [1]) had twie [2]) seunen [3]).

In de jongste fan harren seide teugen 'e fader: fader! geef my 't pa$_r$t [4]) fan 't guud dat my toekomt, In hy deelde harren 't guud.

In niet feul dagen daarna, is de jongste seun, die 't alles bij mekaar fergaard hadde, fu$_r$treisd in 'n feer land, in daar het i siin guud deurbrocht in 'n overdadig leven.

---

[1]) In dezen zin zal men gewoonlijk „'n man" zeggen.

[2]) Tegenwoordig meestal „twee."

[3]) Ook wel „seuns, soons, of soonen."

[4]) In dit woord, en in andere woorden, waar de letter r kleiner gedrukt en lager geplaatst is, moet die letter niet uitgesproken, maar wel gehoord worden.

In doe 't i alles ferteerd hadde, kwam d'r 'n groote hongersnood in dat land; in hij begon gebrek te lijen.

In hij gong heene in ferfoegde him bij ien 5) fan de burgers fan dat land; in die stuurde him op siin land om op 'e bargen te passen.

In hij wude wel graach siin buuk fol ete met 't freten dat de bargen fratten; in gien mins gaf 't him.

In doe 't i tot 'm sels kwam, seid' i: hoe feul arbeiders fan miin fader hewwe overfloed fan brood in ik fergaan fan 'e honger.

Ik sal opstaan in na miin fader gaan, in ik sal 6) teugen him segge: fader! ik hew sondigd teugen de hemel in foor jou.

In ik bin niet meer wee$_r$dig jou seun te hiten; maak mij as ien fan jou arbeiders!

In hij ston op in gong na siin fader. In doe 't i nog feer fan him waar, sach siin fader him in die wu$_r$de met innerlikke ontferming bewogen, liep heene, fiel 'm om siin hals in tuutte him.

In de seun seide teugen him: fader! ik hew sondigd teugen de hemel in foor jou, in bin niet wee$_r$dig jou seun te hiten.

Mar de fader seide teugen siin knechten; breng hier fu$_r$t 't beste kleed, in doen 't him an, in geef 'n ring an siin han in skunen an 'e futen.

In breng 't meste kalf in slacht 't; in laat onse ete in froolik weze.

Want dizze seun van mij waar dood in hij is weer levendig wu$_r$den; in hij waar ferloren in is fonnen. In sij begonnen froolik te wezen.

In siin oudste seun waar op 't land; in doe die kwam in dichte bij 't huus kwam, hoord' i 't singen in 't dansen;

In doe 't i ien fan 'e knechten bij 'm ropen hadde, froeg i 'm wat dat beduudde.

In dizze seide teugen him: jou broer is komen in jou fader het 't meste kalf slacht, omdat i 'm gesond weerom kregen het.

Mar hij wu$_r$de nidich in wude niet in 'e huus gaan. Soo gong dan siin fader uut in bad 'm.

Mar hij gaf tot antwoord in seide teugen 'e fader: sien! ik

---

5) Tegenwoordig meestal „een."

6) Door oude lieden ook wel als „sel" uitgesproken.

dien jou nou soofeul jaren in hew nooit jou gebod overtreden; in jou hewwe mij nooit 'n bokje geven, dat ik met miin frinden froolik weze mochte.

Mar doe dizze seun fan jou komen is, die jou guud met hoeren deurbrocht het, doe hè je 't meste kalf fur 'm slacht.

In hij seide teugen him: kiin! dou biste altiten bij mij, in al wat minen is, is dinen.

Men hoorde dan froolik in bliid te wezen; want dizze broer fan dij waar dood in is weer levendig wurden; in hij waar ferloren, in is fonnen.

Leeuwarden, JOHAN WINKLER.

Nederduitsche tongvallen. Voor een klein gedeelte is reeds aan het verlangen van den heer Winkler voldaan. In 1837 wenschte J. F. Willems proeven te verzamelen van belgisch-nederduitsche dialecten en riep daartoe de hulp in van allen die in de zaak belang stelden en in staat waren iets bij te dragen. Ook zijne keuze viel op de gelijkenis van den verloren zoon en wij vinden die dan ook in het Belgisch Museum in het dialect van Brussel, Gent, Antwerpen, Leuven, Brugge, Keppel bij Venlo, Beveren in het land van Waas, Kortrijk, Geeraardsbergen, Maastricht, Rousselare, de Meieraij van den Bosch (Maasland), Ninove, Poperingen, Eeklo Lier, Mechelen, Turnhout, Rotterdam, Utrecht, Diest, St. Truiden IJperen en Oudenaarde. Men ziet, wat daar gevonden wordt is nog betrekkelijk weinig. Ik hoop dus, dat velen in verschillende streken van ons vaderland en daarbuiten zich opgewekt zullen gevoelen, om aan de oproeping van den heer Winkler gevolg te geven. P. LEENDERTZ WZ.

Opera Lulli. (Vgl. XVII, bl. 118, 150, 178, 210, 251; XIX, bl. 458). »Het woord Lollhard of Lúlhard, of, zo als de oude Duitschers het schrijven, Lollert, Lullert, is zamengesteld uit het oude hoogduitsche woord, *lullen*, *lollen*, *lallen*, en den zeer bekenden uitgang *hard*, waarop zeer veele Oude Hoogduitsche Woorden uitgaan. *Lollen* of *lullen*, betekent met eene Zagte Stemme zingen. In deezen zin wordt het nog heden ten dage van de Engelschen gebruikt, die zeggen *Lulla-sleep*, betekenende iemand met een liefl ijk hoewel verward geluid in slaap zingen. Zie Franc. Junii Etymologicum Anglicanum, door Eduard Ley uitgegeeven, te

Oxford, 1743, folio, onder het woord Lollard. In denzelfden zin wordt dit woord gebruikt van de Vlaamingen, Zweden en andere volken, gelijk uit hunne woordenboeken blijkt. Bij de Duitschers heeft dit woord, zo ten aanzien van de betekenisse als van de uitspraak, eene verandering ondergaan. Zij spreken het uit *lallen*, welk woord zo veel betekent als *onduidelijk spreeken*, of *stamelen*. *Lollhard* betekent, derhalven, een zinger, of iemand die dikwijls zingt. Want gelijk het woord *beggen*, 't welk in 't algemeen betekent *iets met grooten ernst verzoeken*, toegepast is op godsdienstige verzoeken of gebeden, en in de bepaalden zin, in welken het van de Duitschers gebruikt wordt, zo veel betekent, als *God ernstig of vuurig bidden*, dus is ook het woord *lollen* of *lullen*, van het algemeen tot het heilig zingen overgebragt, en betekent, in deszelfs nauwsten zin, *een heilig lied zingen*. *Lollhard* duidt, derhalven, in de gewoone spraak der oude Duitschers, een persoon aan, *die God geduurig prijst met gezang, of heilige liederen ter zijner eere zingt*." Zie verder de aanteekening van Maclaine in Mosheims Kerkelijke Geschiedenissen, 5ᵉ dl. bl. 324 en volg. J. L. A. I.

Pijp. (Vgl. XIX bl. 200, 583) Ik dank den heer J. Bouman in de Beemster, omdat hij mijn opstel over de leeuwarder straatnamen wel naauwkeurig heeft willen lezen en mij zijne aanmerkingen daarop niet onthouden heeft. Ik kende hem reeds bij name, ook door prof. H. C. van Hall Neêrlands plantenschat en verheug mij dat ik op deze wijze met hem in gedachtewisseling kom.

Het zij mij vergund eene aanmerking op zijne aanmerking te maken en mijne bewering, die door hem wordt aangevallen, vol te houden en te staven.

Dat men een steenen brug ook in de Beemster »*pijp*" noemt, even als te Leeuwarden en elders in Friesland, bewijst volstrekt niet, dat het woord pijp in dien zin ook hollandsch is. Integendeel is het een nieuw en mij zeer welkom bewijs voor mijne stelling, die ik reeds meer dan eens hier en daar in druk heb uitgesproken, dat er in 't aloude Westfriesland, in het hedendaagsche Noordholland benoorden het IJ, zeer vele woorden uit de friesche taal, die men daar in vroegere eeuwen sprak, zijn

blijven hangen. Immers in het eigenlijke Holland kent men, voor zoo verre ik weet, het woord pijp, in den zin van steenen brug, niet.

Dat het woord pijp = steenen brug, niet hetzelfde woord is als pijp = buis (cylinder) in de woorden tabakspijp, orgelpijp, longpijp enz., zoo als de heer Bouman beweert, kan gemakkelijk worden nagegaan uit den vorm, dien de steenen bruggen hier in Friesland hebben. Ze zijn volstrekt niet buis- of cilindervormig; ze vertoonen slechts een halven buisvorm; ze zijn boog- of poortvormig, als dat laatste woord door den beugel kan. Is dit welligt in de Beemster anders?

De heer Bouman wordt verder door mij beleefd verzocht om meer woorden, welke ten zijnent in gebruik en van frieschen oorsprong zijn, in dit tijdschrift te willen opgeven. Hij zal mij daardoor zeer verpligten. Namen van dieren en planten, woorden die op veeteelt en landbouw, op visscherij en scheepvaart, op weêr en wind betrekking hebben, komen hierbij vooral in aanmerking; dat zijn de oudste; die blijven ook het langste uitsluitend volkseigendom.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Pijp. Ik blijf het er met den heer Bouman voor houden, dat eene steenen brug zoo geheeten is naar den cylindervorm dien zij heeft. Het is maar een halve cylinder; doch al was het een heele, men zou er boven water toch slechts de helft van zien. Bovendien behoeft een pijp of buis niet altijd rond te zijn. Men vindt de bruggen gewoonlijk van dien vorm, omdat die doorgaans de beste is; maar een drie- of vierhoekige buis óf pijp is toch ook mogelijk. En een steenen brug, van wat gedaante ook, is altijd een koker, buis of pijp, waar een vaartuig doorheen gaat.

Aan den wensch, dien den heer Winkler in de laatste regels te kennen geeft, zal in ruime mate voldaan worden. Eene lijst van woorden in Noord-holland, vooral in de Beemster in gebruik, door den heer Bouman, is ter perse en zal weldra het licht zien.

P. LEENDERTZ WZ.

IJmkers. (XIX, bl. 629). Ook in Friesland wordt een bijenhouder ijmker (friesch: *îmker*) genoemd; de naam *bijker*, in den

zelfden zin, is er echter evenzeer in gebruik. De bijen zelve heeten in Friesland zoowel *imen* als bijen. Het komt mij voor dat de friesche vrouwennamen Ime, IJme, Imkje, IJmkje ook bij of bijtje beteekenen. Zou de hoogduitsche vrouwennaam Emma, die thans ook in Nederland veel voorkomt, ook niet van denzelfden stam zijn en dezelfde beteekenis hebben? En staat deze naam op zijne beurt ook niet in verband met het hoogduitsche woord *emsig* voor vlijtig? De vlijt der bijen toch is overbekend en spreekwoordelijk. Ik meen dat oudtijds in Holland de vrouwennaam Immetje ook niet onbekend was; wellicht bestaat hij nog in Noordholland. Dat men vrouwennamen van de namen van dieren maakt, is niet vreemd. De namen Duifje en Zwaantje komen in Holland voor, de laatste ook in Friesland; buitendien heeft men in Friesland nog de namen Finkje (vinkje) Fogel, Vogel, Fogeltje, Vogeltje, Lamkje, enz., en in Fransch Vlaanderen (Duinkerke, Hazebroek) den vrouwennaam Haeske; deze laatste naam kwam oudtijds ook in Holland voor. Als ik mij niet zeer bedrieg, heette de stichteres van het burger-weeshuis te Amsterdam ook Haasje.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

IJmkers. Nederlandsche voornamen. De heer Winkler vraagt of ime = bij zamenhangt met het hoogduitsche emsig. Neen, het zijn verschillende woorden. Emsig luidde in het Oudhoogd. emazic, en beteekende duurzaam, aanhoudend, volhardend. Daarmede is wel verwant ameiza, nieuwhoogd. ameise, de naam van het onvermoeid werkzame diertje, de mier; maar niet imme, welks tweede m door assimilatie is ontstaan: in het Oudhoogd. was het impi, dat oorspronkelijk een bijenzwerm schijnt beteekend te hebben.

Verder vraagt de heer Winkler of de vrouwennamen Emma en Immetje (die nog in Noordholland voorkomt, even als Imke in Friesland) hetzelfde woord is als imme = bij, en beweert dat Duifje, Zwaantje, Finkje, Fogeltje, Lamkje en Kaatje, alle vrouwennamen, aan namen van dieren zijn ontleend. Ik kan hem dat slechts omtrent twee daarvan toestemmen.

Doorgaans geeft men aan zijn kind den voornaam van eenen der naaste bloedverwanten. Die gewoonte is reeds oud. In nog vroegeren tijd echter *koos* de Duitscher eenen naam voor zijn

kind, hetzij eenen die reeds in gebruik was, hetzij eenen dien hij zelf uitdacht. Dit moest altijd een schoone, vereerende naam zijn, een naam die uitdrukte wat men hoopte dat het kind worden zou. Men heeft slechts de lange lijsten van oude duitsche namen in te zien, om er van overtuigd te worden. Geene namen vindt men er van ongunstige beteekenis — welke vader zou zulk eenen voor voor zijn kind kiezen? — maar ook geene die goed noch kwaad te kennen geven. Nog zelfs in de namen, die in de vorige eeuw in Duitschland ontstaan zijn, Fruchtegott, Leberecht en derg., kan men dit opmerken.

De namen Zwaantje en Duifje zijn, geloof ik, niet zeer oud. En ik houd het er met den heer Winkler voor, dat deze twee inderdaad de bekende vogelnamen zijn. De fiere blanke zwaan, met haar statigen vorm en fijn en zuiver dons en de argelooze, vriendelijke duif, met hare levendige oogen en glanzige, dikwijls keurig geschakeerde vederen, behooren tot de schoonste vogels. Het kan vereerend voor een meisjen zijn, daarmede te worden vergeleken en wij weten, hoe vaak dichters uit allerlei volken, in ouden en nieuwen tijd, dat gedaan hebben. Maar, al maken wij het zoo grof niet als het landjonkertjen bij Huyghens, met zijn,

> Moy meisjen — daer de verckens u gelijcken,
> Daar moeten in der daed wel schoone verckens zijn,

wij doen toch waarlijk een meisjen geene eer aan, wanneer wij haar vergelijken bij een vink, het arme diertjen, dat wij bij menigte vangen en braden en opeten, of dat wij op eene kruk laten rondspringen of in eene kooi opsluiten om voor ons te zingen, dat zoo weinig in achting is, dat vink scheldnaam geworden is van den kleermaker die met gekruiste beenen op zijne tafel zit en een haveloose knaap een geplukte vink wordt geheeten — bij een vogel, zonder te bepalen welken vogel wij meenen, de schoone zwaan of de bevallige duif of wel de waggelende snaterende gans of den afgrijselijken uil met zijn wanluidend gekras — bij een lammetje, een vlug en vrolijk beestjen, maar dat toch metter tijd tot een dom schaap opgroeit — of bij een haas, den verachtelijken bloodaard, die reeds in de dierensage den alles behalve vereerenden naam van Kuwaert (Fransch couard) draagt. Evenmin

dus als vrouwen die Botje of Bokje heeten, naar den weeken platvisch of den koppigen hoorndrager zijn genoemd, zijn de bovengemelde vrouwennamen aan die van dieren ontleend. Zij hebben eenen anderen oorsprong.

Emma, Imme. De vergelijking met eene bij, het ijverige en vernuftige diertje, dat ons den zoeten honig en het zuivere was verschaft, kan vereerend zijn. Maar daar eene bij in het Hoogduitsch der 9e eeuw *impi* heette en wij in dien tijd den naam Emma reeds met *mm* aantreffen, zullen het wel verschillende woorden zijn. Emma zal wel afleiding zijn van den mansnaam Emme, Imme.

Finkje. De naam is mij niet voorgekomen. Kan het ook onjuiste uitspraak zijn van Fimkje, eenen naam dien ik in Friesland wel heb aangetroffen? Misschien evenwel is de naam goed en afleiding van den mansnaam Finke, dien men op de lijst van Wassenbergh vindt.

Fogeltje. Ik heb dien naam in Friesland wel gehoord, maar telkens bevonden, dat het slechte uitspraak was van Fokeltje, van den mansnaam Fokele.

Lamkje is van den mansnaam Lamke of Lamme, en deze weder, zoo als bekend is, van Lammert, Lambert, Landbert.

Haasje is verkleining van den vrouwennaam Hadewig, die in den vorm Hedwig in Duitschland nog vaak voorkomt.

P. LEENDERTZ, WZ.

Het is boter aan de galg gesmeerd. (XX, bl. 45.) Vroeger kan men nazien Nav. II, bl. 278, III, bl. 272, Bijbl. 1853. bl. CLXXXIII.

Het komt mij voor, dat de oorsprong van dit zoo dikwijls besproken spreekwoord nog niet duidelijk begrepen is: althans kan ik moeielijk gelooven, dat men hier aan eene galg waaraan boosdoeners plegen opgehangen te worden hebbe te denken, maar wel aan een eenvoudig stuk hout, *galg* of *wip* geheeten, zijnde een tak of sliet van een boom, dienende om het karnen met de hand gemakkelijk te maken.

Den aan de galg bevestigden karnstok behoeft men slechts met de hand naar beneden te trekken, terwijl de veerkrachtige wip dien telkens weer naar de hoogte brengt. Intusschen veroorzaakt

het kortstootig en regtstandig op- en nedergaan van den karnstok, op deze wijze niet zelden een lastig, onzindelijk en schadelijk *spatten* van den room; zoodat weldra het deksel, de karnstok en galg als met room en boter besmeerd zijn. Wil de karn spoedig *boteren*, dan loopt de zaak schielijk af, en het is: »*Botertje tot de galg toe.*" Is daarentegen de karn te koud, te zuur, of wat nog erger is, *bekold*, dan wordt het *spatten* met boter, en »*het is al boter tegen de galg gekletst.*" Het helpt niet. Het is boter aan de galg gesmeerd.

J. BOUMAN.

Spreekwijze: het is boter aan de galg gesmeerd. Tuinman geeft in zijne Nederduitsche Spreekwoorden, dl. I bl. 19, eene verklaring van dit spreekwoord, die mij aannemelijk schijnt.

Haarlem. DIXI.

[Tuinman denkt aan het bekende strafwerktuig. »Al strijkt men daaraan," zegt hij, »nog zoo veel boter, zij is en blijft een galg. Dit wordt op een deugniet toegepast." De verklaring van den heer Bouman is verauftig: doch wij vinden er bezwaar in die aan te nemen, omdat bij de door hem beschrevene handeling de boter wel tegen de galg aan *spat*, maar er niet aan *gesmeerd* wordt.]

Deken. (XX, bl. 45). In de legers der oude Romeinen hadden tien man samen eene tent; zij maakten als zoodanig een *contubernium* uit en waren elkanders *contubernales* (vand. *contubernaal*, in de studentenwereld bekend als bewoner eener andere kamer in hetzelfde huis). De bevelhebber van ieder *contubernium* droeg den titel: *decanus* (korporaal, zouden wij zeggen, over tien manschappen). Bij de ontwikkeling van het monnikenwezen was decanus de titel van den opzigter eener ploeg van tien monniken, of eigenlijk van negen, want hij zelf was »de tiende" (zoo als het eigenlijk beteekent). Aldus is het woord in de kerkelijke taal opgenomen en heeft later uitgebreider beteekenis erlangd, namelijk die van opziener, waardigheidbekleeder. In kerkelijke domkapittels staat de domdeken onmiddellijk onder en volgt in rang op den bisschop. In het collegie van cardinalen voert de oudste

kardinaal-bisschop den titel: kardinaal-deken. Uit het kerkelijk Latijn is het woord in het wetenschappelijk Latijn overgegaan: de 't zij bestendige, 't zij tijdelijke voorzitter eener academische faculteit heet haar »deken"; zoo heeft ook de »orde" of corporatie der advocaten bij een bepaald geregtshof den haren. De Franschen zijn met het gebruik van het uit *decanus* ontleende *poyen* nog veel verder gegaan; zij geven dezen naam aan den oudsten onder zijns gelijken. De oudste regeerende vorst van Europa heet bij hen: »*le doyen* des souverains de l'Europe." Ja zelfs vond ik eens in een fransch boek den bekenden kastanjeboom op den Etna, »le doyen des arbres de Sicile" en later in eene nederlandsche vertaling, getrouwelijk overgezet, den »deken der boomen van Sicilie" genoemd. De plaats en de titel zijn mij ontdacht. H. M. C. V. O.

[Ook van de heeren J. Bouman en Dixi ontvingen wij een antwoord.]

VRAGEN.

Valkenburg. Verschillende vlaamsche en brabantsche plaatsen voeren meer dan eenen naam, als een gevolg van het gebruik van meerdere talen in — of de meerdere of mindere bekendheid buiten — het land.

Zoo hebben we Geraardsbergen of Giesbergen als Grammont, Geldenaken als Judoigne; 's Gravenbrakel als Braine le Comte; Leeuw als Leau; (moet dit uitgesproken worden Lé-o?) Waasten als Warneton, en om van geene andere te gewagen Valkenburg als Fauquemont. Dan, ziet, in de rekening van Peter, aalmoezenier van Guij, graaf van Vlaanderen (20 aug. 1278) over de reis- en verblijfkosten des graven, vinden wij de reisroute aldus vermeld: Male, Winendaele, Waesten, Rijssel, Meenen, Rousselaere (Roulers) Binche, Vieuxville, Namen, Gozelines (Gosselines) Genappe, Brussel, Aalst, Gend, Flines, Crevecoeur, Ham, Verberie, Paris, Senlis, Péronne, Doornik (Tournai), Bergen (Mons), Geertsbergen (Grammont), IJperen, Bergen (St. Winox), Bourbourg,

Faukemberge (Faucquemont), Nieppe, Rikebourg, Aardenburg, Affligem, Leuven, Grés, Perwez, Bapaumes, Lyon, Louvres (bij Parijs), Parijs en Soignies.

(Rol van 30 voet lengte aan beide zijden beschreven in het Arch. van Oostvl. n°. 237.)

De vertaling Fauquemont, voor Faukemberge is van wijlen baron Jules de St. Génois. Is zij juist en is het dus het limburgsche Valkenburg?

Men moet erkennen, dat er soms groote dagreizen en heên-en weêr-reizen gemaakt zijn: van Male naar Rijssel, terug naar Rousselaere! Van Fauquemberge, zoo 't Valkenburg is, spant echter de kroon! G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens gevraagd van meerendeels geldersche geslachten. (Vgl. XIX, bl. 589). Zoude men voor van Hoorn van Suylekum niet moeten lezen: van Doorn van Zuylecom of Zuilinchem? In dat geval verwijs ik naar Van Spaen, Inl. dl. III en Navorscher, dl. XIII. bl. 235 en 236. Men vergelijke hiermede de navolgende aanteekening uit eene ms. genealogie Pieck.

Everd van Doorne tr. Willemijn Pieck, dr. van Gijsbert P. van Asperen en Jenne van Herlaer, waarbij 3 kinderen:

1°. Gijsbert van Doorne, trouwt Magdaleen van Bucchel, waarbij 2 kinderen: Willemijn en Johan.

2°. Frederic van Doorne tr. Christyne van Bronckhorst.

3ª. Cornelia van Doorne tr. Aelbert Vriese.

Bij mij zijn twee wapens van het geslacht van Lent bekend, het eene: keel, drie palen van vair; het andere (zonder kleuren) 3 palen van vair en een schildhoofd waarin een barensteel met drie hangers. Zie over deze familie, van Spaen, Inl. dl. IV, bl. 72, 73.

Bij van Spaen, dl. IV, bl. 18, vindt men bijzonderheden aangaande het geslacht van Wichem of van Wichen.

Behalve genealogische berigten is ook het wapen van van den

Sande of van den Zande te vinden in d'Ablaing, De riddersch. van Vel., zijnde: zilver, 3 gestrengelde klaverbladen van keel.

TH.

Wapen van Plencker. (Vgl. XVII, bl. 153.) Mijne vraag naar het wapen van Anna Sybille Wilhelmina Plencker is tot nog toe niet beantwoord. Van hare zuster A. T. M. Plencker, den 6 april 1751 met Peter van Woelderen gehuwd, zijn zoo als ik meen nog afstammelingen in leven. Mogelijk zal deze mededeeling tot beantwoording mijner vraag kunnen leiden. T. H. F.

Van Oosterhout. (Vgl. XVIII, bl. 153, 284, 319). Behalve het door V. D. N. opgegevene, is mij nog het volgende wapen eener geldersche familie Van Oosterhout voorgekomen: goud, een golvende faas van sabel.

Welk van beide nu voerde het tielsche geslacht Van Oosterhoudt? TH.

Jan van der Laan. (Vgl. XVIII, bl. 543). Van het geslacht Van der Laan, dat te Haarlem tot de aanzienlijkste behoorde, en waarvan men bij Ferwerda, Adelijk Wapenboek, de genealogie aantreft, stamt Willem van der Laan welligt af. J. L. A. I.

Jan van der Laan. Omtrent het geslacht van der Laen (Laan?), kan men veel vinden in het werk van de Vesiano, Suite du Supplément au nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne." tom. I, pag. 100—110. ANDANTE.

Wapen met twee hamers en eene ster. (XVIII, bl. 125; XIX, bl. 632). Toen S. A. vroeg, van welk geslacht dit wapen is, maakte hij opmerkzaam op de letters M. v. O., of die misschien eenige opheldering geven konden. In antwoord op die vraag is nu als wedervraag gevolgd: of het niet een sprekend wapen wezen zou, behoorende aan de familie Hamerster. De gissing is vernuftig; maar in strijd met de letters M. v. O. Daarenboven is mij eens

door een reeds overleden lid der familie Hamerster gezegd, dat zij uit Zweden afkomstig zijn, en de geslachtnaam eigenlijk Hammerstierna is. Mogelijk zou het echter zijn, dat bij het geven van een nederlandschen vorm aan den naam, het wapen ook gemaakt is; hoewel *twee* hamers te veel voor het ééne *hamer* zouden zijn. De naam is toch niet: Hamerssteer. Of er nog mannelijke leden van dit geslacht leven, is mij niet bekend. De laatste dien ik gekend heb, was d^r^. A. S. Hamerster, predikant te Dokkum, overleden 25 januarij 1864. E. A. P.

Geslacht Buys. (Vgl. VI, bl. 268; VII, bl. 155; XVI, bl. 29, 186, 320; XVII, bl. 120, 189; XX, bl. 52). Van de predikanten welke onder den naam van Buys voorkomen, heb ik ontmoet:

Hermanus Buys, ber. 1697 te Rouveen en † 1721. (Boekz. april 1721, en Moonen, Naamk. Overijssel, bl. 72).

Gerardus Buys, bev. 2 julij 1730 te Grootschermer, door ds. Everhardus Demmet, pred. te Oostgraftdijk, met 1 Cor. 3 : 11; intr. met 1 Cor. 2 : 2. Als prop. te Amsterdam, was hij 23 maart 1730 beroepen, en werd emeritus in junij 1748. (Boekz. april en julij 1730 en junij 1748).

Godefridus Buys, als prop. ber. te Beers 1698 en † 4 mei 1726 (Boekz. junij 1726, en de Jongh, Naaml. Gelderl. bl. 273).

Nicolaus Buys, Godefr. fil., Petr., frat., als prop. te Grave ber. te Sambeek 6 sept. en bev. 13 nov. 1729 door ds. Daniel Hoppebrouwer, pred. te Grave, met 1 Tim. 4 : 13; intr. met 1 Cor. 9 : 16b. (Boekz. sept. en nov. 1729, en de Jongh, Naaml. Gelderl., bl. 273).

Petrus Buys, Godefr. fil., als prop. te Grave ber. te Beers 1 aug. en bev. 6 nov. 1729, door ds. Franciscus Beekman, pred. te Cuik, met Joh. 21 : 17; intr. met Matth. 18 : 20. Ber. te Grave 27 mei en ald. bev. 18 julij 1745. (Boekz. sept. en nov. 1729, en de Jongh, Naaml. Gelderl. bl. 273).

Benjamin Buys, als prop. bev. 1730 te Vlijmen en Hondsoirt, uitgediend 1763, † 1771. (Brans, Z. Holl., bl. 116).

Nicolaus Buys, Benj. fil., als prop. bev. 1764 te Vlijmen en Hondsoirt, † 28 maart 1798. (Brans, Z. Holl., bl. 116 en Boekz. junij 1798). Hij werd bev. 5 febr. 1764 door ds. Hendrik van

den Berg, pred. te Herpt en Hedikhuizen met Philipp. 2 : 29; intr. met Judas, vs. 2. (Boekz. febr. 1764).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Chevallerau. (XIX, bl. 107, 423; XX, bl. 51.) Hoewel het geen direct antwoord is op de aldaar gedane vraag, kan ik J. A. C. toch het volgende mededeelen. Wilhelmus Chevallerau werd predikant te Diepenheim in 1617 ? [1]), in 1781 te Reeuwijk, in 1789 te Ommen. Hij overleed in 1816 of 17.

Hij gaf in het licht: Eeuwgetij van Diepenheims Kerkvernieuwing, gr. 8°. In het Naam-register der Heeren militaire officieren enz., van het jaar 1790, vind ik nog: F. W. Chevallerau, vaandrig (1 julij 1788) bij het 2e bataillon Bentinck, in garnizoen te Kampen.

Breda. C. VAN MAANEN.

Wapen van Watervliet. XIX, bl. 485.) In de »Notice sur la Carte Géographique et Héraldique du Franc de Bruges, ouvrage de Pierre Pourbus (voltooid 1552) Bruges 1852, wordt dat wapen beschreven: gueules, fasé de cinq pièces ondulées d'argent; au chef une étoile à dextre, un croisant à sénestre, en pointe une fleur de lis; le tout d'or. Diffère de l'Ecluse ci - dessus, qui n'a que deux pièces. L'ancienne seigneurie (1380 et 1557), d'or au sautoir de gueules chargé de cinq anneaux d'argent. Voir aussi le manuscrit 14,936 du Tournoi de Compiègne en 1238.

Sluis wordt in die »Notice" vermeld: Gueules a deux fasces ondulées d'argent.

Le Seigneur de l'Ecluse portait d'or, au lion de Flandre chargé d'une bande dentelée de gueules, ayant un filet d'or au milieu.

Ce sont les armes de Jean de Namur, fils de Gui de Dampierre (en 1297).

Dat Watervliet 's Gravengoede heette, is waar: deze graaf was Jan van Namen, die in Zeeuwsch Vlaanderen wel de bedijker verdiende te heeten. Hij bedijkte, onder meer, de zoogenaamde Waterlanden, tusschen de oude Yeve (later stroom de Passegeule als

---

1) 1765, Z. Nav. XX, bl. 51. Best.

grens), Beooster Eede in 't westen, den Brakman in 't oosten (doch een naauwere stroom dan in 't begin dezer eeuw) en de zandstreek van Belgie in 't zuiden.

Van achter Brugge over Male, Sycele, Maldeghem enz bij Gend, zoo naar Antwerpen en Bergen op Zoom, liep de oude zeeoever, de tegenwoordige vlaamsche zandstreek; hiertegen wiessen uitgebreide alluviaalgronden aan. Om deze kust voor overstroomingen te beveiligen, wierp men van tegenover Antwerpen tot achter het Hazegars (aan den tegenwoordigen Zwinmond) eenen dijk op (1280, 86 of 88: het cijfer der oorkonde schijnt onduidelijk te zijn), die nog de nagedachtenis van den bedijker vereeuwigt. Het is de oude land- of weêr-dijk, nog zeer goed zigtbaar en bekend onder den naam van Grave Jans dijk.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Geslacht Thooft. Bij ontstentenis van alle bescheiden bij de familie zelf, is naar aanleiding van de Trophées de Brabant van Butkens en de Naamlijst en Wapenkaart door den archivaris van Zuylen uitgegeven, te 's Hertogenbosch onderzocht naar hetgeen omtrent haar in de doop- en resolutieboeken of in de stads rekeningen voorkomt.

Daaruit blijkt, dat die familie na de reductie van 's Hertogenbosch in 1629 aldaar gevestigd is geweest: de naam ondertusschen wordt zeer verschillend gespeld, en wel: Thooft, 't Hooft, het Hooft, Hooft. Ook op de regeringslijsten van Mechelen bij Butkens, wordt de naam Hooft gevonden, terwijl ook op die van Enkhuizen een Jacob Jansz in 't Hartshooft voorkomt. Daar ook thans nog verschillende familiën den naam van 't Hooft of het Hooft voeren, zoude men wenschen te weten, of uit hunne herkomst ook eenige betrekking tot de familie Thooft is af te leiden.

Ook omtrent de familie Thooft zelf, zullen alle inlichtingen welkom zijn.

B. V. D. M.

Van Panhuijzen. (Vgl. XIX, bl. 483). In het Historisch verhael van C. en J. de Witt, Amst. 1671, leest men, in het verhaal van het gevecht voor Solebaai (1672): »De Vice-Admiraal van Gent

wierdt al in het eerste doot geschooten, dat de jonge Heer van Panhuijseu, met dapperheyt socht goet te maecken, maer hij selve geraeckte korts daer aen mede een been quijt, en wierdt aan het andere mede seer beschadigt." Wat is er meer van dien dapperen jongen Heer bekend, was hij een voorzaat ven het thans adellijke geslacht van Van Panhuis, of stond hij in familiebetrekking met den amsterdamschen boekdrukker Albert van Panhuijzen?

J. L. A. I.

Wapen der familie van Weezel. (XIX, bl. 384, 631). In de vorige eeuw leefde Johanna Catharina van Wesele, vrijvrouwe van Oud-Haarlem. Zij huwde tweemalen, het laatst met Christiaan Fannius Scholten heer van Aschat.

Men verlangt aanwijzingen omtrent den naam en de voorouders van haren eersten man en de afstammelingen die zij bij dezen heeft nagelaten.

In welke betrekking stond deze Johanna Cath. van Wesele tot het geslacht Van Wesel waarvan, een genealogie te vinden is bij Balen, Beschrijving van Dordrecht? TH.

Geslacht- en wapenkundigen. Vriendelijk verzoek ik de lezers van den Navorscher mij de behulpzame hand te bieden bij het zamenstellen van biographische schetsen omtrent geslacht- en wapenkundigen. Mogt hunne levenschets voorkomen in 't eene of andere biographische woordenboek, dan zal het mij hoogst aangenaam zijn, zoo men hiernaar wil verwijzen; zoo niet, hen door middel van dit tijdschrift doen kennen, zoowel noord- als zuidnederlandsche genealogen.

Eenige laat ik reeds hier volgen:

Mr. Reinier van Heemskerk, geb. te Zieriksee 16 april 1740, st. ongehuwd den? 1808, opperboekhouder van de wisselbank te Amsterdam, kundig genealoog, zn. van mr. Reinier geb. te Dantzig den 21 april 1713, st. te? 14 mei 1784, tr. te Schellingwoude den 5 aug. 1739 Sara Smidt geb. te? 14 sept. 1710, st. te? 14 april 1783.

Josef Ignatius de Hooghe, heer van Gauguerie en Ten-Heede, raadsheer te Brugge st. aldaar ongehuwd den 11 december 1795, oud 60 jaren; zn. van Ignatius Jozef, heer van dezelfde

plaatsen, st. 27 junij 1761 te Brugge, en van Theresia Anchemant, st. 31 maart 1766, zij waren getrouwd te Brugge den 26 april 1733. Aan hem is men verschuldigd: Verzameling van alle de sepulturen, waepens en de blazoenen etc., binnen de stad Brugge. 6 fol. in fol. 1789.

Joseph van der Leene, heer van Lodelinsart en van Castillon, raadsheer en wapenheraut van den koning van Spanje, geb. 12 aug. 1654 tr. 2 oct. 1688 in 1° huw. Catharina Borrens, st. 17 februarij 1697, in 2e huw. 23 oct. 1697, Catharina Francina Martina van den Horicke; dr. van Michel en van Magdalena Vrancx, wanneer st. hij?; zn. van Joseph, heer van dezelfde plaatsen, geb. 8 junij 1631, st. te Sevilla 10 maart 1680, na getrouwd te zijn den 11 maart 1653 met Maria van der Soppen, die st. den 11 october 1694.

Zoo ik het wel heb, is men aan hem verschuldigd: Le Theatre de la noblesse du Brabant, etc. Liège a° 1705.

Thomas de Rouck, geb. te Bergen op Zoom den? uit een burgemeesterlijk geslacht, st. aldaar den 7 sept. 1660 en in de groote kerk aldaar begraven met grafschrift. Hij was herhaalde malen burgemeester van Bergen op Zoom, en auteur van den Nederlandschen herauld, ofte Tractaet van wapenen en polityken adel, etc. Amsterdam. J. Jansen 1645 in fol.

Petrus de Wacker van Zon. Zie over dezen Nav. XVIII, bl. 389.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Overeenkomst van geslachtwapens. Zijn de onderstaande geslachten, alle uit hetzelfde stamhuis gesproten, zoo ik 't wel heb uit Chastillon, en zijn er nog meer familiën, die een wapen voeren dat hiermeê overeenkomt?

Van Weerdenburg. Rood met drie palen van vair en een gouden schildhoofd.

Van Isendoorn. Gelijk van Weerdenburg.

Van Haeften. Gelijk v. Isendoorn, doch het schildhoofd beladen met een barensteel van sabel.

Van Hemert. Gelijk v. Isendoorn, het schildhoofd beladen met een halven leeuw van sabel.

Cock van Opijnen. Gelijk v. Isendoorn, het schildhoofd beladen met een halven leeuw van keel.

Cock van Delwijnen. Gelijk v. Isendoorn, het schildhoofd beladen met eene zesp. ster van sabel.

Cock van Neerijnen. Gelijk v. Isendoorn, het schildhoofd beladen met drie hamers van sabel geplaatst en bande.

Van Beest. Gelijk v. Isendoorn, het schildhoofd beladen met eene lelie van azuur.

Van Breuckem van Isendoorn. Het schildhoofd beladen met eene merlet van keel in den regter schildhoek.

Bloys van Treslong. Keel met twee gekanteelde balken van zilver en voor vrijkwartier van Isendoorn.

De Jode of Jeude. Gelijk van Isendoorn, het schildhoofd beladen met eene merlet van sabel in den regter schildhoek.

Van Lith de Jeude. Gelijk van Isendoorn, het schildhoofd beladen met een loopenden vos van keel.

Kanis. Gelijk van Isendoorn, het schildhoofd beladen met een wolf of vos? van sabel en daarboven een barensteel van keel.

Van Aelst. Gelijk van Isendoorn, het schildhoofd beladen met een loopenden vos van keel op een groen terras.

Geslacht Hesselinck. Wie waren de ouders van Herman Hesselinck, die omstreeks 1600, om der religie wille, uit het gebied van den bisschop van Munster naar Nederland is uitgeweken?

Welk wapen voerde deze familie?

H . . . . .

MENGELINGEN.

Volksbijgeloof. (Vgl. A. R.) Door eene commissie uit de Maatschappij van Ned. letterkunde werd voorleden jaar op verzoek van dr. Wilh. Mannhardt te Berlijn, een aantal vragen gedaan naar sporen van oud germaansch bijgeloof. Hoewel er van de opgegeven overleveringen op Walcheren niets te vinden is, zijn er toch nog enkele gebruiken en bijgeloovigheden, welke aandacht verdienen. Het is echter uiterst moeielijk iets te weten te komen:

onze boeren zijn doorgaans te stug van aard om zich over dergelijke dingen uit te laten.

Ook onder elkander worden die zaken maar als ter loops behandeld en het ligt meer in hun aanleg om uren lang te zeuren en te haarkloven over de meerdere of mindere regtzinnigheid van hun leeraar of zich te verdiepen in het een of ander afgetrokken, liefst oudtestamentsch, kerkelijk leerstuk. Veelal afkomstig van fransche uitgewekenen, wat hunne meestal verbasterde namen nog aanwijzen, zooals Caljouw (Caillou), Cuvaal (Cheval), Boezerie (Boucherie), Schrier (Sohier), Breel (Boreel), Detrooi (de Troyes), Midavaine, Jeanville, enz., hebben zij ook den calvinistischen geest hunner vaderen niet verloochend. — Toch kan men hier en daar nog eene flaauwe echo vernemen uit de oude dagen, toen allerlei bovennatuurlijke wezens eene belangrijke plaats in 't volksleven innamen. Zoo vindt men, vooral aan de kanten van Zoutelande en Westkappel het gebruik, om na het inzamelen van den oogst op de hoogste duin (dille of hille) van den omtrek eene volle garve te plaatsen, zoo het heet »voor de veugels", doch onze boeren zijn zulke vogelvrienden niet: zoo dat het gebruik wel dagteekenen zal uit de dagen toen men de eene of andere godin, misschien wel Nehalennia of Burorina, een dankoffer bragt. Bij het in de schuur rijden van den laatsten wagen met den oogst wordt eene groene tak op het buitenhek geplaatst, welke er tot het volgende jaar bevestigd blijft.

De kale ronde plekken in de weilanden, waar het gras niet wil groeien, houdt men ook hier voor heksenkringen. Opmerkelijk is het, dat ook »de meerminne" eene rol is aangewezen. Als het kaphout wat wonderlijk gevormd in elkander groeit, zeggen de boeren »dat het van de meerminne is bereden" of wel »daar is de meerminne over geweest." Vooral bij de melkerij laten zich de heksen gelden. Er zijn er, die de kunst verstaan om zich van al de boter meester te maken, welke de boerin karnt. Als eene zoodanige het oog op eene hofstede heeft, kan men karnen zoo veel men wil, doch de boter laat zich wachten. Gelukkig zijn er middelen tegen het kwaad. Vroeger, en misschien nog, woonde er een smid te Westkappel, die een afdoend recept leverde. Dien man had men maar te ontbieden. Met een ernstig gezigt boorde

hij eenige gaten in den karnstijl, stopte daar kruiden of stukjes papier in en de heks was bedwongen. Nog eenvoudiger was het, om, voor dat er gekarnd werd, een kopje vol melk in het privaat te werpen; nu kon de heks zich wel de boter toeëigenen, doch deze zou door drek onbruikbaar zijn. Er bestonden ook voorschriften om de heksen erger parten te spelen. Wie de ploegschaar met boter smeerde en zonder uit den grond te nemen voortploegde, zou wel spoedig de eene of andere buurvrouw naar den akker zien komen, klagende over onlijdelijke smarten; was men dan hardvochtig genoeg om voort te gaan, dan kon men de heks een droevig einde bezorgen. Een ander middel was dat men een ketel water kookte en daarin een handvol spelden wierp. De huisdeur werd dan goed gesloten en niemand der aanwezigen mogt een woord spreken. Zoodra als het water goed kookte, werd er aan de deur geklopt; dat was de boterdief, die de misdaad bekennen kwam, daartoe gedwongen door de pijn van tallooze speldenprikken.

Dit schrijvende verneem ik, dat er ook onder de dijkwerkers te Westkappel eigenaardige overoude gebruiken bestaan, die ik in het vervolg hoop te kunnen mededeelen.

$\varphi^2-\varphi$

F. NAGTGLAS.

Buitengewone vruchtbaarheid. (Vgl. A. R; XI bl. 25, 186, 320; XII. bl. 128; XIII, bl. 128, XIV, bl. 250, 318; XV, bl. 94, 255; XIX, bl. 591). In 1863 beruste bij den heer D. J. K. Boellaard te 's Gravenhage een figuurschilderij, met onderschrift: De generatie van Simon Jansen, heer van polane, advoc. van den hove van hollant, heeft dees 33 kinders al te saam de bij tafel gehadt enz.

J. L. A. I.

Luchtverheveling in 1673. (XIX, bl. 637). In de bijdrage van den heer F. Nagtglas, onder den naam en ter plaatse als bovengemeld, lees ik met veel belangstelling dat de bevolking van Westkappel op Walcheren in 't minst niet overeenkomt met de overige plattelandsbewoners van dat eiland, en naar het oordeel van dien heer, kennelijk sporen van noordsche (noorsche ?) afkomst verto ont.

Dit berigt boezemt mij zeer veel belang in en uiterst gaarne wenschte ik te weten, waarin voornamelijk het verschil bestaat, waardoor de Westkappelers zich onderscheiden van de andere bewoners van Walcheren. Vooral zou ik graag weten, of dit verschil zich openbaart in kleeding, tongval, zeden, voornamen of in 't algemeen voorkomen (habitus) der Westkappelers. De kleeding van het overige landvolk op Walcheren ken ik zeer goed; hun tongval tamelijk wel; hunne bijzondere zeden en gebruiken weinig of niet. Zoo de heer Nagtglas, of welligt een ander der lezers van den Navorscher, mij op mijne vragen aangaande de bevolking van Westkappel wilde antwoorden en nader inlichten, zoude ik mij zeer verpligt achten.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Phlogiston. (XIX, bl. 592; vgl. XX, bl. 64). Mogelijk ligt de schuld bij mij, doch 't komt mij voor dat de heer van Oosterzee mij minder juist begrepen heeft. Wijlen dr. Ab. Utrecht Dresselhuijs in zijn Distr. Sluis in Vlaanderen, reeds 1819 uitgegeven, haalt het stuk van den prior Man aan, doch zegt ook het niet te kennen.

Dresselhuijs zegt, n. f. »de prior Man roept zelfs het thans niet meer erkende *phlogiston* te hulp (bij zijne verklaring der vorming van zoogenaamde alluviaal-gronden)," juist daarom is 't mij te doen en vraag ik niet wat het is, maar wat de prior er door verstond. Ik ben een volslagen vreemdeling op het gebied der scheikunde: dus zoo de heer V. O. zijne vriendelijkheid de kroon wil opzetten, geve hij mij, natuurlijk ongefrankeerd, eene kleine nota van wat het is, ik zal er zeer dankbaar voor zijn. G. P. ROOS.

VRAGEN.

Stoomvaartuigen om in het ijs door te dringen. In het »Tijdschrift toegewijd aan het zeewezen, Tweede reeks, redactie J. C. Pilaar en J. M. Obreen, tweede deel" vind ik op blz. 50 het volgende:

Kopenhage, 18 Januarij 1841.

De heer C. M. Hjorth, secretaris der directie van het kon.

korps der artillerie, heeft onlangs een vraagstuk opgelost, dat sedert tien jaren het vernuft onzer marine-ingenieurs heeft op de proef gesteld, en welks oplossing reeds meermalen, maar altoos zonder vrucht, als prijsvraag is voorgesteld, zoo door de administratie der posterijen, als door de corporatie der kooplieden in deze hoofstad. Hij heeft eene stoomboot uitgevonden, welke zich door het zwaarste ijs een' weg kan banen, met bijna dezelfde snelheid als zij zonder dezen hinderpaal hebben zou.

De heer Hjorth heeft aan de administratie der posterijen een model ingezonden van deze stoomboot, die van ijzer wezen moet, met machines van 520 paardenkrachten. Na dit voorstel onderworpen te hebben aan het oordeel van eene kommissie van werktuigkundigen en scheepbouwers, welke er een zeer gunstig verslag van hebben uitgebragt, heeft gezegde administratie aan den koning de magtiging gevraagd, om een zoodanig vaartuig te doen bouwen, tot het overvoeren der *post malle* over den grooten Belt, gedurende de wintermaanden.

Ann. Mar. Maart 1841.

Nu vraag ik: heeft de koning de magtiging verleend? zoo ja, op welke wijze en waar is dan het stoomschip gebouwd en in welk werk kan ik er eene teekening en beschrijving van vinden? Zoo neen, wat is dan de oorzaak geweest van het niet bouwen? Met de beantwoording dezer vragen zal mij men ten hoogsten verpligten.

A. C. DE GRAAF.

Vuurhaardsteenen. Bij het afbreken van oude huizen alhier, worden in de muren en fondamenten wel eens zoogenaamde vuurhaardsteenen gevonden, zijnde baksteenen, voorzien aan de voorzijde van opgewerkte figuren, kenbaar in het begin der 17de eeuw gebakken, want op vele kwam het jaartal 1609 voor; andere zijn ouder en welligt uit het laatst der 16de eeuw. Die uit de zeventiende eeuw zijn verglaasd en daarop ziet men klimmende leeuwen, zonder zwaard of pijlen, terwijl de andere dof (niet verglaasd) zijn en daarop vindt men portretten, in romeinschen vorm met kransen om 't hoofd.

Beide soorten van steenen hebben twee langwerpig vierkante

vakken, waarin deze teekeningen slechts aan ééne zijde voorkomen.

Men verlaugt nu te vernemen: 1°. hoe werden deze steenen bij de vuurhaarden aangewend; als schoorsteenmantels of vuurplaten, om tegen te stoken? 2°. zijn er ook dergelijke steenen bekend met andere figuren? E. v. Z.

Moordjaar. Meermalen is mij gebleken, hoe ongerust sommige menschen zijn kort voor of na het intreden van het 63ste levensjaar. Ik herinner mij, dat ook mijn vader in dien tijd soms door vrees werd beroerd. In het berigt, dat door G. M. A. D. in den Ned. Spectator van 11 sept. jl. wordt gegeven van het 2de deel der Brieven en onuitgegeven stukken, van Joh. Wtenbogaert door H. C. Rogge, lees ik »hierbij kwam de in die tijden voor zeer bedenkelijk gehouden bijzonderheid, waaraan W. nog al wat schijnt te hechten, dat hij het zoogenaamd moordjaar (annus climactericus) het 63e van zijn leven, was ingetreden." Weet iemand op te geven, waaruit de vrees voor dit levensjaar is ontsproten en waarom dit den naam van moordjaar of annus climactericus heeft ontvangen? Ht.

[Men vindt daaromtrent iets Nav. VII, blz. 313.]

Perspectief teekenen. Zou iemand mij willen verpligten met de noodige aanwijzingen en wenken omtrent het teeken in isometrisch perspectief, ter toepassing bij het vervaardigen van horizontoriums?

Bepaling van breedtegraden. Bestaat er een regel om de juiste grootte te bepalen van een breedtegraad op een gegeven afstand tusschen de evennachtslijn en de N. of Z. pool?

Telegraaf zonder draden. Is er ook iets naders bekend van Möwers telegraaftoestel zonder draden?

Geheimschrift. Gaarne zag ik mij in kennis gesteld met eenige der jongste wijzen van geheimschrift.

GESCHIEDENIS.

Lijst van gevangene officieren. (Vgl. XIX, bl. 166, 326). De »Lyste van des vijants gevangen officieren", door den heer F. Caland medegedeeld uit het archief van Axel, is gedrukt in het: »Warachtigh Verhael hoe dat den vijandt een groote macht... by een ghebracht hebbende, eijndelijcken haer op de Stroomen begevende, zijn van de Heeren Staten schepen in de vlucht geslaghen ende gheheel overwonnen gheworden. Midtsg. den Inventaris van alle de ponten, chaloupen, pleijten ende andere schepen inde vlote ghevonden. Alsmede de Lijste van alle gevangenen. Geschiet den 12 ende 13 sept. 1631. Middelb., Wed. v. Sym. Moulert... 1631, 4°."; zoo mede in: »Cort ende geloofwaerdigh Verhael van 't ghene in 't rescontre, tusschen de Armade des Con. van Spaengien, onder 't beleijdt van Graef Jan van Nassau, etc. ende de oorloghs-schepen van de Staten Generael der Vereen. Nederl.... op den 12 ende 13 sept. 1631 ghepasseert is. Midtsg. de Lijste ende specificatie van de ghevanghens.... Item chaloupes, geschut enz. Amst., ghedr. voor J. van Hilten bij J. Fz. Stam... 1631, 4°. In beide verhalen vindt men vele niet door Aitzema vermelde bijzonderheden, over de overwinning op het Slaak door den zeeuwschen admiraal Marinus Hollaer.

J. L. A. I.

Begrafenis van prins Willem II. (Vgl. XIX, bl. 493). De »Lijst en ordre die in 's Hage en tot Delft, de 7 Maart 1651 is gehouden geworden, op de uitvaart en begr. van Zijne Hoogheid, de Heer Prince van Oranje, overleeden de 6 November 1650", naar een oud handschrift medegedeeld door den heer A. C. de Graaf, is gedrukt te 's Gravenhage, voor A. Jz. Tongherloo,.... 1651, in plano.

J. L. A. I.

Jacobus Baselius. (Vgl. XX, bl. 23). Achter het passieboekje der Hervormde gemeente van Enkhuizen, (uitg. 1749) leest men op de lijst der leeraren, als den vijfden na de reformatie »Jacobus Baselius of Basilius, beroepen van Bergen-op-Zoom te Enkhuijzen, 1585 in Meij en in hetzelve jaer weder derwaerds vertrokken...." In de handelingen van den kerkenraad dier gemeente van mei 1585 wordt vermeld, dat ten gevolge van verleend ontslag van Henricus Antonides van der Linden, als hoogleeraar naar Franeker beroepen, door Andries Dircksz. (predikant) en Hoyte Woutersz. (ouderling), daartoe door den kerkeraad gecommitteerd en door den magistraat geautoriseerd, Jacobus Baselius »den dienst »des woordts bewaerende tot Bergen op Zoom" beroepen is geworden, »met conditie dat hij hem der gemeente zoude comen »presenteeren, opdat hij die gemeente ende die gemeente hem »soude beproeven," waarin door hem bewilligd werd. Daarop leest men het volgende: »Jacobus Baselius ons syn gaven gepresen»teert hebbende is met guet behaegen van de magistraet en de ge»meente, van de predikanten, ouderlingen en diaconen eendrach»telick door keur-stemmen geroepen tot een dienaer deser kercke »ende gebeden om zulcke beroeping aentenemen, in welcke »hij verwillicht en geconsenteert heeft op sulcke conditien: Ten »eersten: dat hij twee ofte drie maenden sal moeten hebben eer »hij hier met syn huysvrou sal mogen comen om die kercke van »Bergen en tijdtlicke affaire. Ten tweeden so heeft hij hem altijt »(voor) één jaar verbonden om middelertijt te zien of hij en syn »huysvrou hier sullen mogen wonen. Ten darden excipieert hij »sijn vaderland Vlaanderen aen welcke hij hem allernaest ver»bonden houdt, indien de Heere Almachtich aldaer den Euangelio »die deure opent." [Door dit laatste wordt bevestigd wat reeds Vrolickhert, ter aan te halen plaatse gegist heeft, dat Jacobus Baselius uit een vlaamsch geslacht was.]

In strijd met het berigt achter het Enkhuizer passieboekje, dat Baselius reeds in den loop van 1585 Enkhuizen weder verlaten zou hebben en naar Bergen op Zoom zijn teruggekeerd, is 1°. dat in genoemde kerkenraadshandelingen, in eene zaak, de toepassing der kerkelijke tucht op een gemeentelid betreffende, den 26 december van dat jaar zijn naam nog voorkomt, en 2°. dat volgens

eene onder mij berustende aanteekening ontleend aan de registers van uitgaven door kerkmeesters gedaan, nog op den 17en augustus 1586 aan Baselius op voorschot van zijn tractement is betaald de som van *f* 35. Intusschen, ofschoon ik op het oogenblik niet in de gelegenheid ben, de handelingen van den enkhuizer kerkenraad na te zien, meen ik toch op grond van extracten daaruit gemaakt en in mijn bezit, te kunnen verzekeren, dat daarin later van Baselius geen gewag meer wordt gemaakt en althans niets gemeld van zijn vertrek uit die gemeente.

In de naamlijst der predikanten van Leiden, te vinden achter het passieboekje dier gemeente (uitg. 1857) komt de naam van Jacobus Baselius of Baselis, zoo als hij daar heet, ook voor; daar vindt men van hem niets anders dan dit: Jacobus Baselis was »in het laetst van 1584 niet meer te Leiden." Iets anders schijnt volgens de vermelding van Vrolickhert, Vliss. Kerkhemel, bl. 13, Soermans in zijn tijd achter het Leidsche passieboekje gelezen te hebben, als hij daaruit in zijn Kerkelijk register bl. 49 aanhaalt: »Jacobus Bazelius 15.. Vlaenderen, vertrok naar Voorschoten 1586." Mij dunkt dat, gelijk reeds bij Vrolickhert v. a. p. gegist wordt, deze Jacobus Baselius een ander zal geweest zijn, dan die na vroeger te Vlissingen gestaan te hebben, te Bergen op Zoom (van 1578 of welk ander jaar?) den euangeliedienst heeft waargenomen en vandaar naar Enkhuizen is gekomen (1583), om van hier zoo het schijnt weder naar Bergen op Zoom terug te keeren (na 1585, maar wanneer?) Misschien wel diens zoon.

Eindelijk wordt hier nog herinnerd, dat bij Ypeij en Dermout Ned. Herv. Kerk dl. II aant. bl. 104, Jacobus Baselius gezegd wordt de gevoelens van Zwingli toegedaan en een vriend van Uitenbogaart en Arminius geweest te zijn.

Haarlem. V. F. J. BOONACKER.

VRAGEN.

Zingen op St. Maarten. In de plaats mijner inwoning en misschien ook op meer dorpen in het oosten van Gelderland, is het eene gewoonte, dat de straatjeugd op St. Maartensavond, zingende

door de straten trekt en voor ieder huis het navolgende liedje uitgalmt:

Sinte Marten is so kold,
Geef mi 'n bröksken of 'n holt;
Daor ik mi bi warme,
Al met mien blanke arme.
Oorie! Oorie!
Hé! Sinte Martini!

Nadat hun hierop eenige brandstoffen zijn gegeven, trekken ze verder.

Kan ook iemand ophelderingen geven omtrent het ontstaan dezer gewoonte?

V. VARUS.

Steenen bruggen over rivieren. Wie was de eerste in Nederland, die op 't denkbeeld kwam, om steenen, in plaats van houten, bruggen over de rivieren te leggen? Volgens Das Neues elegantes Conversations Lexicon etc., was het Cornelis Dankers von Kij, — bij misstelling in plaats van Dankerts de Rij, bouwmeester te Amsterdam. — Is dat zoo? J. C. K.

Onbekend groninger kaartje. Voor mij ligt een gegraveerd kaartje van het Watzinger en het Selwerder Zijlvest, in Hunsingoo, in de provincie Groningen. Het blaadje is — dit is 't weinige dat ik er van zeggen kan — hoog 21, breed 27½ duimen, behoorende tot een werk van althans 849 bladz., welk getal aan den hoek is aangeteekend. Het schijnt met een bijzonder doel, om zekere regten te bewijzen of te handhaven, ontworpen te zijn. Het is te Amsterdam in d. j. 1772 door zekeren A. van Koevelt gesneden, misschien ook door hem geteekend. Waartoe mag dit behoord hebben? Er is door mij bij Groningers veel naar gevraagd en veel gelijktijdig te vergeefs door mij onderzocht, zoo in als buiten het gewest; echter niet alles. Bovenaan staan de berekeningen der grastallen in de eeden der beide schepperijen (zijlvesten?) Kan het ook in een werk van finantiëelen aard, van

landopbrengsten of zoo iets staan? Maar dan, een groot werk. Het zou mij zeer aangenaam zijn deze bron te kunnen opsporen.
L. B. N.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Tentoonstelling van Zeeuwsche oud- en merkwaardigheden, in de provincie Zeeland of elders voorhanden, te houden te Middelburg, in den loop van 1870. Alle bezitters van eenige tot bovenvermeld doel geschikte voorwerpen en zij die zich met het correspondentschap dier tentoonstelling mogten willen belasten, worden, — voor zoo ver zij de daartoe onlangs uitgevaardigde circulaire niet ontvangen hebben, ten vriendelijksten verzocht dienaangaande in briefwisseling te treden met een der leden van de commissie van uitvoering dier tentoonstelling.

G. N. DE STOPPELAAR, *voorzitter.*
F. NAGTGLAS.
P. ROETERT TAK, EZ. *secretaris.*

Gaarne voldoen wij aan het verzoek der commissie om deze oproeping te plaatsen. Er een woord van aanbeveling bij te voegen, te wijzen op het nut, dat door tentoonstellingen van dien aard, in de laatste jaren gehouden, gesticht is en dat wij ook van deze, door het Zeeuwsch Genootschap van wetenschappen ontworpen, verwachten — wij zouden dat doen in een ander tijdschrift; maar voor de medewerkers en lezers van den Navorscher achten wij het overbodig. Wij houden ons overtuigd, dat ieder van hen die er iets toe kan bijdragen, het zeer gaarne doen zal. BESTUUR.

Vaandels der leidsche schutterij in 1643. Op den 10en april 1643 gaven de hoofdmannen en dekens van de leidsche schutterij last, om de zes oude vaandels te vernieuwen, en wel volgens zekere afteekening.

1°. Het orange, blanche, bleu vaandel heeft binnen in de crans een vergulde trou van twee armen in den anderen,

houdende met haer beijden een vergult geweer, ende daerop een vergulde hoet met het wapen van de stadt.

2°. Het orange vaandel heeft binnen een vergulde Pallas, stads wapen voor zich houdende.

3°. Het blanche vaendel heeft binnen in de crans een rooden leeuw in den hollardschen tuyn, houdende in zijn eene poot een blaeu swaert en met zijn andere poot het wapen der stadt.

4°. Het bleu vaendel heeft binnen in de crans het wapen van Holland, zijne hoogheyt en van de stadt.

5°. Het geele vaendel heeft binnen in de crans een gewapende arm uyt de lucht, met een swaert in de hant, met een laurier-crans al verguld daerom, en aen de voors: arm hangt het wapen van de stadt.

6°. Het groene vaendel heeft een crans, bestaende rontom van zeven vergulde samengebonden pijlen, binnen in deselve crans een vergulde staende leeuw, houdende met zijn eene poot een vergult swaert en met de andere het wapen van Leyden.

Zij zijn door Cornelis Stooter geschilderd, waarvoor hij 300 gl. ontving. Eenige dier vaandels zijn nog aanwezig, doch zeer defect.

Deze Cornelis Stooter behoorde tot de eerste oprigters van het St. Lucasgild te Leiden, waarin hij in 1648 was ingeschreven, en overleed in 1655. ELSEVIER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bloemlezing uit de nederlandsche dichters der zeventiende eeuw. Naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht door dr. J. van Vloten. Het eerste stuk van dit werk kwam het vorige, het tweede en laatste dit jaar in het licht. Wij vinden hier proeven uit de gedichten van meer dan tachtig dichters of dichteressen. Spieghel opent, Willekens sluit de rij. Het getal is groot: aan allen die er recht op hadden is hier ook het

woord gegeven, met uitzondering van Samuel Coster alleen, wel geen dichter van den eersten rang, maar toch een man die eene te belangrijke plaats bekleedt in de geschiedenis onzer poëzij om hier voorbijgegaan te worden. Van de dichters van minderen rang wordt weinig, somtijds niet meer dan eene enkele bladzijde gegeven, van de betere meer. Elks gedichten worden voorafgegaan door eene aanteekening, beknopt en zaakrijk en waarin men somtijds vindt wat men elders vergeefs zal zoeken. Wie zich eene eenigzins duidelijke voorstelling wil maken van onze poëzij (de dramatische uitgezonderd) in de zeventiende eeuw, zonder een paar honderd deelen gedichten, deels goede, deels slechte, maar grootendeels middelmatige, te doorworstelen, dien kunnen wij in de eerste plaats deze Bloemlezing aanbevelen. Ook bij het onderwijs in taal- en letterkunde aan onze hoogere burgerscholen zal zij, verwachten wij, met vrucht gebruikt worden. BESTUUR.

P. J. Harrebomée, Spreekwoordenboek der nederlandsche taal. 3e deel, aflev. 11 en 12. Met deze afleveringen is het Spreekwoordenboek compleet. Zij bevatten de spreekwoorden en spreekwijzen die later ter kennisse van den verzamelaar gekomen zijn, verklaring van eenige, en eindelijk verschillende registers die den gebruiker den weg wijzen. Die registers, onmisbaar bij een boek als dit, zijn, voor zoo ver wij hebben kunnen nagaan, naauwkeurig en volledig. Wij wenschen den verzamelaar geluk met zijnen volbragten arbeid en het verheugt ons te vernemen, dat hij er over denkt om het Spreekwoordenboek te laten volgen door een Spreekwoordenblad, waarvan hij eens in het jaar een half vel of meer wenscht te geven. Ook hoopt hij van de verzameling van friesche spreekwoorden, reeds door hem gebruikt, het oorspronkelijke handschrift, »denkelijk bijeengebragt door eenen Bogerman" zegt hij, te kunnen vinden en met den heer Verwijs dit uit te geven. Is dit, zoo als wij vermoeden, doctor Regenrus Bogerman, dan is het zaak voorzigtig te zijn. Die doctor is niet veel te vertrouwen. Zijn handschrift over friesche voornamen (de lijst daarvan heeft Wassenbergh medegedeeld, Taalk. Bijdr. IIe deel) bevat er niet alleen vele, zoo jammerlijk verknoeid dat zij naauwelijks te herkennen zijn, maar ook niet weinige die nooit een Fries gedra-

gen heeft, maar die Bogerman zelve heeft uitgedacht, om daaruit te kunnen bewijzen dat de Friezen van de Trojanen, Grieken en Romeinen afkomstig zijn. Het zou dus niet vreemd zijn, indien hij ook in zijne Spreekwoordenverzameling aardigheden van zijne eigene vinding onder de spreekwoorden en spreekwijzen gemengd had. BESTUUR.

Oorspronkelijke en vertaalde gedichten van Hooft. (Vgl. XIV bl. 120 266.) Vondel zegt van Hooft in zijn bruiloftdicht, dat hij

der Poëeten God, wien zelf August vereerde,
Met lofdicht suyver Duytsch en Neerlandsch spreken leerde:

met andere woorden, dat hij verzen van Virgilius vertaald heeft. Onder Hoofts gedichten is niets van dien aard te vinden. Toch is het mij gebleken, dat Hooft iets van Virgilius vertaald heeft. Op het archief der provincie Utrecht vindt men een handschriftjen in kl, 4°., buiten allen twijfel van de hand van Hooft, »Virgilijs eerste boeck van Aeneas in 't Rijmeloos".

In de verzameling van stukken van Hooft en op dezen betrekking hebbende, waarvan de heer mr. J. A. Grothe te Utrecht bezitter is, vond ik een stuk papier, waarop door de hand van G. Brandt de titels geschreven zijn van een paar prozastukken en een paar gedichten van Hooft, en bovendien »Aeneas I Boek, IV Boek". Het blijkt hieruit, dat Brandt dit stuk gekend heeft: waarschijnlijk was het toen nog in het bezit van Arnout Hooft. In den naam P. C. Hooft, die er met kapitale letters op staat, meen ik zijn handschrift te herkennen. Maar bovendien blijkt er uit, dat Hooft ook het vierde boek der Aeneas vertaald heeft. Dit laatste schijnt verloren te zijn.

Wanneer Hooft deze vertaling maakte, kan ik niet naauwkeurig bepalen. Dit alleen blijkt uit de spelling, dat zij niet ouder kan zijn dan 1610, niet jonger dan 1613.

Als proeve laat ik hier de vertaling volgen van vs. 613—657.

In 't eerste aensien is de Sidonische Dido verbaest, daer nae door soo grooten geval des mans, ende heeft alsoo wt den monde gesproken. Wat geval, Godinnenzoon, vervolcht u nae soo veel gevaerlijckheden? Wat gewelt drijft u aen de gruwelijcke oorden? Sijt ghij niet dien Aeneas, dien de voedende Venus den Trojaen-

schen Anchyses gebaert heeft bij 't nat van Simoys? En evenwel mij heucht dat Teucer tot Sidon quam verdreven wt zijn vaderlijcke grensen, nieuwe rijcken soeckende met hulpe van Belus. Mijn vaeder Belus plonderde doen het vette Cypers ende hield het verwinner in sijn heerschappie. Al van die tijdt af is mij cundich het geval vande Trojaensche stadt, ende uwen naem, ende de Griexsche Coningen. Hij selve een vijandt der Trojaenen verhief haer met wtnemenden lof, ende wilde self van een overoude stamme der Trojanen gesproten wesen. Waeromme, gaet toe, o jongelingen ende begeeft u onder onse daecken. Gelijcke fortun heeft oock gewilt dat jck door veele swaericheden gesworven ten laesten mij in dit landt neder soude setten. Niet onkundich des quaets leer jck den ellendighen te hulpe coomen. Soodanighen verhael doet zij, ende leydt met eenen Aeneas onder de Coninck-lijcke daecken, met eenen beveelt zij de tempels der Goden te vereerlijcken. Des niettemin seint zij ondertusschen den gesellen aen strandt twintich stieren, hondert ruwe ruggen van groote swijnen, hondert vette lammeren met haer moeders, de giften ende vrolijckheit des Gods. Maer het binnenhuis wort blinckende met Conincklijke overdaet opgeschickt, en sij bereiden de maeltijdt midden onder 't dack. Cleeden met const gewrocht en met hovaerdighe purper: een geweldich silver op de taefelen, ende in goudt gedreven de vroome daeden haerer vaederen, een seer lang vervolch van saecken belejdt door soo veel mannen van den oorspronck af des overouwden geslachts. Aeneas (want de vaderlijcke liefde en leed niet dat sijn gemoedt in ruste bleef) sendt den geswinden Achates voor wt nae de schepen, dat hij dese dingen Ascanius aenbrenge, ende hem nae de vesten leyde: op Ascanius staet alle de sorghe des lieven vaders. Daerbeneven beveelt hij hem giften mede te brenghen die wt den Trojaenschen val geruckt waeren, een vrouwenmantel stijf van borduerwerck en goudt, ende een sluyer omweven met oranje beerenclaeuw, cieraeden vande Argiver Helena: die zij wt Mycenen, doense nae Troje en d' ongeoorloofde bruiloft voer, medegenomen hadde haer moeder Ledaes wonderlijcke gaeve. Daerbeneven een scepter, die Ilione gedraeghen hadde d' ouste van Priamus dochteren, ende eenen geperelden halscarcant, ende een dubbele croone van goudt ende gesteente.

Dese saeken spoejende streckte Achates sijnen wech nae de schepen.

P. LEENDERTZ WZ.

Eyn Mandat Jhesu Christi. In het VIII_e deel van den Navorscher (1858), bl. 358 en 359, heeft de heer H. Q. Janssen inlichtingen gevraagd aangaande een opstel, getiteld: »Eyn Mandat Jhesu Christi, an alle seyne getrewen Christen". Van dit opstel wenschte de heer Janssen te vernemen, of het aan Luther moest worden toegeschreven, waarvoor, naar hij meende, wel eenige grond bestond. Een gedrukt exemplaar van dat opstel was in zijn bezit. Daarna heeft hij de aandacht van het publiek er nog eens op gevestigd in de »Bijdragen tot de oudheidk. en geschiedenis enz. van Zeeuwsch-Vlaanderen, III (1858), bl. 391 en 392, en in zijnen »Jac. Praepositus" (1862), bl. 266. In den zomer van 1869 had hij nog geen antwoord op zijne vraag ontvangen. Onverwachts ging er in de maand november van dat jaar licht op. In den catalogus der bibliotheek, nagelaten door den heer I. Meulman, las de heer Janssen op bl. 187: »N. Herman, Mandat Jhesu Christi, 1524." Eene vergelijking van dit exemplaar met het zijne deed zien, dat men hier te doen had met twee verschillende drukken of uitgaven van hetzelfde geschrift. De zaak was uitgemaakt. De schrijver van het »Mandat" is Nicolaas Hermann. Het exemplaar van den heer Meulman is thans, met de geheele verzameling »Lutherana", waartoe het behoorde, overgegaan in de bibliotheek der Luthersche kerk te Amsterdam.

De vraag van den heer Janssen heeft alzoo haar antwoord gevonden. De vrager heeft ten laatsten zich zelf geantwoord. Maar nu zal hem en anderen waarschijnlijk ook wel het volgende belangstelling inboezemen. Na in het vorige jaar door den heer Janssen op dit opstel opmerkzaam gemaakt te zijn, bleef ik mijne aandacht er op vestigen. Thans kan ik mededeelen, dat er van dat »Mandat Jhesu Christi" niet minder dan tien verschillende drukken of uitgaven in het licht verschenen zijn, sommige zonder jaartal en naam van den schrijver, andere met den naam van Nic. Hermann en met het jaartal 1524. Éene uitgaaf is van 1546 en éene is van 1556. Van de uitgaaf van 1546, onder den titel: »Ein new Mandat Jesu Christi", is thans een exemplaar in

mijn bezit. Wat den schrijver betreft, hij is hoogst waarschijnlijk niemand anders dan de wel bekende »Cantor von St. Joachimsthal", wel bekend door zijne schoone kerkliederen, waarvan er één, door A. van den Berg vertaald, in den bundel der Ev. Gezangen van de Nederlandsche Hervormde Kerk, onder n°. 184, opgenomen is. Men herinnert zich het begin: »Wann mein Stündlein vorhanden ist", en het nederlandsche: »Als ik, wanneer mijn sterfuur slaat, Het pad des doods betrede...."

Dat het opstel van Nic. Hermann veel gelezen, althans in vele handen gekomen is, dat het »opgang" gemaakt heeft, mogen wij veilig onderstellen. Er is mede »gewerkt". Tot in 1546 en 1556 is het weêr verspreid. Het heeft zeker in vele huizen en kringen invloed uitgeoefend, als een aangrijpend woord, door onzen Heer Jezus Christus zelven gesproken. Het is toch een »Brief" van den verheerlijkten Heer aan zijne getrouwe volgelingen op aarde. Wat ook merkwaardig is? Dat er eene nedersaksische vertaling van bestaat, in 1530 uitgegeven. Elders hoop ik bij gelegenheid over een en ander meer uitvoerig te handelen. Nu voeg ik er alleen dit nog bij, dat zes verschillende drukken van dit »Mandat" vermeld worden in Emil Weller's Repertorium typographicum (Nördlingen, 1864), bl. 326, 327, waaronder met den naam van N. Hermann; ook, dat de Bibliotheek der Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leiden een exemplaar van dit geschrift bezit in klein 8° of 12°, zoo als vermeld wordt in den catalogus dier bibliotheek, II, bl. 334. Dat exemplaar noemt echter N. Hermann niet als autenr. Het is zonder den naam van den schrijver. Dat tweede deel van den catalogus is in 1847 uitgekomen.

Voor bovenstaande mededeeling meende ik in den Navorscher eene plaats te moeten zoeken, omdat daar ook het eerst naar den schrijver van dit »Mandat Jhesu Christi" is gevraagd. De zeer verdienstelijke geleerde, die er daar het eerst naar vroeg, en later zelf het eerst in den catalogus van den heer Meulman den titel: »N. Hermann, Ein Mandat J. Chr., 1524" heeft opgemerkt, zal het toch nu ook niet onaangenaam vinden, dat zijn vragen niet te vergeefsch is geweest, daar het tot verder onderzoek opgewekt heeft.

Utrecht. J. I. DOEDES.

Oordeel over Cats. (Vgl. XV, bl. 72, 134; XX, bl. 136.) Dat Bilderdijk inderdaad veel ophad met Cats als mensch en dichter, daarvan leveren zijne werken tallooze blijken op; en de plaats uit de Gesch. des Vad., door J. L. A. I. bijgebragt, bewijst niets daartegen. Hij noemt hem dáár geen rijmer in een verachtelijken zin, maar zegt alleen, dat Cats, die zoo oorlogzuchtig »als een wezel" was, gaarne elken vrede zou onderteekend hebben, die hem in staat stelde zich aan zijn geliefkoosde bezigheid, het *rijmen*, over te geven. Hij gebruikt dit woord denkelijk alleen, in plaats van *verzen maken*, om daartegenover te meer te doen uitkomen de gewigtige opdragt, waarmeê Cats toenmaals belast was, het aanknoopen van vredesonderhandelingen met Spanje. Dat Bilderdijk geen groote gedachte had van Cats als staatsman en redenaar (schoon hij hem een goed, opregt man, zonder erg, noemt, eene lofspraak, niet op alle staatslieden toepasselijk) dit had hij gemeen met van Kampen, Tydeman, Groen v. Prinsterer en vele andere schrijvers; hoewel deze hun oordeel op een fatsoenlijker, voor den goeden Cats min beleedigende wijze uitspraken. Verder dacht hij daarbij misschien aan eene bijzonderheid, welke ik in 't volgende artikel ter sprake wenschte te brengen.

NÎL ADMIRARI.

VRAGEN.

Eene vraag betrekkelijk Cats. Ik heb in mijne vroegste jeugd eens uit den mond van een groot liefhebber en ijverig beoefenaar onzer oudere letterkunde, die tevens onuitputtelijk was in allerlei anecdota, op de groote vernuften der 17de eeuw betrekking hebbende, den heer S., raadsheer in 't hooge geregtshof te 's Gravenhage, gehoord dat Cats (met wien hij anders zeer ingenomen was) niet alleen gedurende zijn pensionarisschap te Dordrecht, maar ook toen hij later als raadpensionaris de vergadering van Holland leidde, zich dikwijls onder de gewigtigste beraadslagingen met het schrijven van verzen bezig hield, en dat hij somwijlen zelfs de notulen van 't verhandelde op rijm bragt. Hij las mij zelfs eenige proeven daarvan voor, — ik herinner mij niet meer of het uit een handschrift dan wel uit een gedrukt werk was. Ook zijn

mij, na een tijdsverloop van meer dan veertig jaren, ten hoogsten drie of vier versregels daarvan bijgebleven, in voege als b. v. de volgende:

De heer van Zuilestein geeft antwoord op zijn reden. enz.

Nu vraag ik: bestaan er wezenlijk zulke berijmde notulen van Cats en zijn die echt? Of heeft welligt in later tijd een spotvogel die in den trant van Cats opgesteld? Voor zoo ver ik mij herinneren kan, scheen de heer S. niet aan de echtheid te twijfelen.

NÎL ADMIRARI.

Nijmeegsche handboekjes, of naamregisters van de leden van regering der stad Nijmegen. De volledige titel van deze handboekjes, is als volgt: »Nijmeegsch handboekje of naamregister van de »leden van regering alsmede de gemeensluiden, borgerofficieren, »de ambtenaren, voorts meesteren van de respective ambten en »gilden der stad Nijmegen". Van bovenstaand handboekje bezit ik een exemplaar voor het jaar 1769, het is gedrukt te Nijmegen bij A. van Goor, stads- en quartiersdrukker.

Het zoude mij aangenaam zijn, te mogen vernemen, wanneer het voor het eerst is uitgekomen, en opgaven te ontvangen van de jaargangen die aan mijne medenavorschers mogten bekend zijn.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Dirk Graswinckel. In den Gids van dec. 1869 wordt, door prof. R. Fruin uit het Dagboek van een oud Hollander, mr. George Rataller Doubleth, o. a. medegedeeld, dat de vrouw van Dirk Graswinckel voor haar man in de kerk te Delft een gedenkteeken met een pronkerig latijnsch grafschrift, ter zijner gedachtenis heeft opgerigt.

Nu vinde ik in de Catalogus van portretten van F. Muller blz. 99 bij 't art. Graswinckel (Theod.) — regtsgel. advoc. fisc. v. Holl. en dichter, — n°. 1969 de graftombe in de Groote kerk te 's Hage, hem door zijne weduwe G. von Loon opgerigt. Wie heeft hier mis? Of hebben er twee D. Graswinckels bestaan?

J. C. K.

Over het voorlezen. In een onzer tijdschriften staat een klein stukje over het voorlezen. Weet mij ook iemaud op te geven waar dat te vinden is? 't Is zeer lezenswaardig, en wijst er op, hoe weinig personen goed hardop lezen kunnen. T.

KUNSTGESCHIEDENIS.

De twee kolommen. Op blz. 86 van dit deel staat dat Jan de Paep »des key. mat. wapenen mitte die twee colummen (?)" geschilderd heeft. Die twee kolommen zijn niet raadselachtig: zij vormden het devies van keizer Karel V. Men vindt ze afgebeeld, als verrijzende uit de zeebaren, met een lint onderling verbonden, waarop te lezen staat PLVS VLTRA (verder!). Somtijds zijn ze met de keizerlijke kroon gekroond. Karel had dit zinnebeeld ontleend aan de Pilaren van Hercules (de straat van Gibraltar), die in de oudheid voor de »einden der aarde" golden; het bevatte tevens eene allegorie op de groote ontdekkingen van zijn tijd. Onder anderen vindt men de twee kolommen ook op munten van Karel V, zoo als den reaal met zijne veelvouden, den testoen, den dukaat, de kroon, zoo voor Spanje als voor Italië; en ook op een dukaat van Kaufbeuern. Het wapen van Besançon is een arend tusschen twee kolommen, volgens verschillende munten dier stad; maar, indien de geachte inzender van de belangrijke bijdrage geene gelegenheid mogt hebben eene dezer munten te zien, dan begeve hij zich naar het Trippenhuis, en beschouwe de schilderij vau H. Francken: de Abdicatie van keizer Karel V:— onder de menigte figuren zal hij een paar zeebewoners opmerken die twee gekroonde kolommen torschen met het devies: PLVS ULTRA. J. E. TER GOUW.

VRAGEN.

Portret van G. van Schoonhoven. Wie was Gerardus van Schoonhoven, van Antwerpen? Van hem en van Anna Monachia (de Munnik) van Nieuwpoort in Vlaanderen, zijne vrouw, zijn in

den jare 1628 te? naar de schilderijen van M. Mierevelt, door W. J. Delff een paar fiksche portretten gegraveerd, beide hoog 21½ duim, breed 14 duim, in groot 4to. Ofschoon geboortig van Antwerpen, volgens het portret, wordt 's mans naam in het uitvoerig en naauwkeurig register op Mertens en Torffs Topographie en geschied. van Antwerpen niet gevonden. Zijn ze om godsdienstige of politieke redenen naar de Noordelijke Nederlanden verhuisd, waar Mierevelt en Delff beide veel werkten? De Munnik is nog heden een in Leiden bekende naam. Onder beider portret is een stuk wit opengelaten van 14 duim breedte en 5 duim hoogte, waarop zeker eenig lofvers, naar den smaak dier tijden, komen moest. Nu blijken deze afdrukken daardoor proefdrukken te zijn.

L. B. N.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 470; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 299. HEIJE, *secretaris.*

Drukkers en uitgevers van boeken over muziek in Nederland: 1500—1800. Toen ik kort na de oprichting der *Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis* de taak op mij nam, om een zoo volledig mogelijke lijst op te maken van al de drukkers en uitgevers van muziekwerken, zooals die binnen de grenzen van Nederland gelijk het thans is gevestigd, hebben geleefd of gebloeid — toen ontveinsde ik mij geenszins het eigenaardig moeielijke, dat aan de tenuitvoerlegging van die taak verbonden was. Hier immers gold het een gansch onontgonnen veld, een heidegrond dien men

met de meeste kracht en de meeste energie moest pogen te bewerken en vruchtbaar te maken. Waar zoude men in 's hemels naam de allereerste bouwstoffen vinden voor deze lijst? Hoe zoude men komen tot de grootst mogelijke volledigheid, die toch in de eerste plaats mocht worden gevergd? Bibliographiën van werken over de toonkunst uit de eerste tijden der boekdrukkunst, zijn er niet. De allereersten dagteekenen van het begin der 18de eeuw, en zijn in de meeste gevallen zóó onvolledig, en zóó gebrekkig en onnauwkeurig saamgesteld, dat zij zoo goed als niets waard zijn.

Er is naar mijn inzien maar één middel te bedenken, om tot de zoo zeer gewenschte volledigheid in dezen te geraken: de medewerking van velen. Even als de groote Engelsche *Art-catalogue* waarin — 't is begrijpelijk, en *toch* jammer — muziek *niet* wordt opgenomen, nu door de vereenigde krachten van bijna gansch de wereld zal worden aangevuld en verbeterd, om eindelijk als een prachtstuk der britsche geestkracht volledig en korrekt, aan de kunstliefhebbers en beoefenaars te worden overgeleverd — evenzoo zal — naar ik althans hoop — de bedoelde lijst van drukkers en uitgevers, meer nog door het nederlandsche publiek bewerkt, dan door mij geredigeerd, ten slotte als compleete kataloog van die klasse der boekenmaatschappij in het licht treden.

Juist dus met het oog op de mede-redactie, welke ik het nederlandsch kunst- en boekenminnend publiek zal verzoeken te aanvaarden, heb ik niet geaarzeld de stellig onnauwkeurige, en buiten twijfel onvolledige bibliographie, zooals ze daar ligt, openbaar te maken. Ten einde echter vruchtlooze pogingen van ijverige correspondenten, en nuttelooze ellenlange briefwisselingen thans, nu het nog tijd is, te voorkomen, heb ik gemeend niet het richtsnoer te mogen verzwijgen, dat mij bij het saamstellen der bedoelde lijst heeft geleid.

Ik heb in de eerste plaats getracht de bibliographie zóó compleet en zóó nauwkeurig mogelijk te maken. Al de namen, die daarin voorkomen, alsmede de jaartallen en de woonplaatsen zijn òf door mij zelf gezien, òf door anderen, waarop ik mij geheel kon vertrouwen.

In de eerste plaats heb ik natuurlijk de boekerij der *Maatschappij tot bevordering der Toonkunst* geplunderd, en al de boeken

welke daarin voorhanden zijn, werden door mij doorsnuffeld. Voorts moesten de groote katalogen aan een nauwgezet onderzoek worden onderworpen. Ik hoop dat werk goed te hebben gedaan, want menige naam werd door mij gevonden en dadelijk geannexeerd. De belangrijke boekverkoopingen, die in den laatsten tijd vooral hier te Amsterdam plaats vonden, hebben voor mij veel goeds en nuttigs opgeleverd, doch zeer veel ben ik verschuldigd aan de ijverige bemoeiingen van den heer H. C. Rogge te Leiden, die, op verzoek van dr. Heije, een belangrijk deel van den kataloog der Leidsche Maatschappij, als het ware liet over-katalogiseeren, en daardoor vele namen van Hollandsche drukkers en uitgevers deed te voorschijn treden, die men anders over het hoofd zou hebben gezien. Meest al de namen dus, die in den bovengenoemden kataloog, op ons gebied te vinden zijn, werden door mij overgenomen. Het bio-bibliographische lexicon van onzen verdienstelijken Berlijner correspondent Robert Eitner, waaraan een lijst, gelijk de onderhavige, natuurlijk in zeer gebrekkigen vorm, is toegevoegd als ook andere degelijke werken, waaronder de merkwaardige verzameling van Oudnederlandsche liedboeken in Wackernagel, werden door mij dankbaar — doch nooit geheel zonder kontrole — geraadpleegd. In kort, elke gelegenheid, die ik te baat kon nemen om mij nader te voeren tot mijn doel, werd niet ongebruikt voorbij gelaten.

Desniettemin vrees ik, dat er vooral over de *onvolledigheid* van mijn bibliographie vele stemmen in den lande zullen opgaan. Het behoeft dan ook niet te worden gezegd, dat alle bijdragen de strekking hebbende, mijn lijst aan te vullen of te verbeteren dankbaar zullen worden aangenomen, en dat de namen mijner mederedacteurs op hun tijd en plaats erkentelijk zullen worden bekend gemaakt. Ik verzoek echter alle helpers en helpsters *in spe* vriendelijk hunne of hare inlichtingen te schrijven op afzonderlijke blaadjes papier (enkel aan één kant beschreven) en in den vorm, waarin thans elk artikel dezer lijst wordt opgesteld. De vermelding hoe men aan een naam, aan een dagteekening kwam, zal immer welkom wezen, terwijl natuurlijk de mededeelingen, berustende op eigen inspectie, bij mij de voorkeur zullen genieten boven de enkel uit boeken overgeschrevenen.

Voorts bid ik mijn toekomstige »aandeelhouders" de volgende statuten als goud in hun hart te willen bewaren, want hun getrouwe opvolging zal mij veel moeite en verdriet (de grijze haren komen toch reeds zoo snel!) besparen. In de lijst van Nederlandsche drukkers en uitgevers zullen worden opgenomen (en *zijn* dit reeds voor één deel in de nu gepubliceerde), de namen der Nederlandsche drukkers en uitgevers van muziek en boeken over muziek (met opgaaf zoo mogelijk der voornamen); hun woonplaats of woonplaatsen; en de jaartallen gedurende welken zij boeken en muziek hebben uitgegeven, of gedurende welken althans bekend is, dat zij zulke uitgaven bewerkstelligden. Onder muziek wordt verstaan alle vormen, waarin deze zich heeft geopenbaard, onverschillig of zij instrumentaal is dan wel vocaal, onverschillig ook of zij bestond voor enkele of voor vele stemmen, voor weinige of voor talrijke instrumenten. Wat betreft de boeken, waarin muziek een zeer ondergeschikte rol speelt of werken, die slechts zeer indirect met de toonkunst in verband staan — hoe ongaarne ik een beperking in het leven riep ten aanzien der grootst mogelijke volledigheid, mocht ik toch in dit geval het practische geenszins prijs geven aan de theorie, en moest ik dus een grens trekken ten einde verwarring te voorkomen, en het programm niet noodeloos met extra-stukjes te overladen, iets waartoe de bandelooze vrijheid in dit geval zeer stellig zou hebben geleid. Ik heb mij dus bepaald op te nemen, de drukkers en uitgevers van:

I. Theoretische muziekwerken; boeken over de theorie der toonkunst; over verschillende toonstelsels; beschrijvingen van onderscheidene instrumenten te zamen of afzonderlijk; verhandelingen betreffende zangmethoden, enz.; handleidingen en handboeken; fantasieën, gelegenheidstukken, enz.

II. Schotschriften voor en tegen de invoering van orgels of zang in de kerk (vergelijk *Vlaardinghs Zangverschil*, enz.)

III. Levensbeschrijvingen van toonmeesters.

IV. Muzikale reisbeschrijvingen (Burneys *Dagverhaal*); muzikale woordenboeken (Reynvaan), muzikale bibliographiën (Roger).

V. Alle psalm- en gezangboeken van den oudsten tijd af tot op onze eeuw toe, waarin de zangwijzen of »voysen" worden aangegeven. Al de werken tot deze rubriek behoorende, waarin geene (zangwijzen of »voisen") voorkomen, worden van de lijst uitgesloten.

VI. Alle liedboeken, mits voorzien van muziek. De verzamelingen van liederen, gezangen en zoo meer, waarin noten ontbreken, kunnen niet in aanmerking komen, vermits dit ons te ver zoude voeren.

Het bovenstaande geldt natuurlijk uitsluitend voor BOEKEN, UITGEGEVEN OF GEDRUKT BINNEN DE GRENZEN VAN HET TEGENWOORDIG KONINKRIJK DER NEDERLANDEN; zijnde de vertalingen en Nederlandsche bewerkingen van vreemde werken daaronder begrepen. Ook zulke uitgaven als bij ons in een vreemde taal zijn geschied, worden allen in aanmerking genomen.

En nu in zee! wel schijnt het daarbuiten wat te »spoken," wel is de branding wat wild, maar met een hecht vaartuig en met goede schippers zullen wij de haven bereiken, ondanks storm en klippen. Hoezee! Hijsch de zeilen! in 't ruime sop.

H. TIEDEMAN.

NB. De *D.* achter sommige artikelen, en tusschen twee haakjes, geplaatst wijst aan, dat de betroffen persoon enkel drukker was, der door ons hier bedoelde uitgaven; daarentegen beteekent: U. D., *uitgever—drukker*. Waar niets staat wordt uitsluitend aan *uitgever* gedacht.

LIJST.

A.

ACKERSDIJCK (Theodorus ab) z. ZIJLL.

ALBERTSZ (Dirk), Leeuwarden, 1625.

ALDEWEERELT (Pieter), Amsterdam, 1733—1735.

ALLART (Johan), Amsterdam, 1779 (vergelijk LOVERINGH.)

ARENT Jansz., Groningen, 1664.

ARENTSZ (Pieter), Amst. z. RIEUWERTZ. Dez. te Amsterdam, 1679—1685 (soms alleen soms in compagnieschap met RIEUWERTZ.)

ARENTSZ (Weduwe van Pieter), Amsterdam, 1694—1697.

ARRENBERG (Reinier) z. BOSCH.

B.

BAETHEN (Jacob), Maastricht, 1554.
BANKEN (Margarita van), Haarlem, 1683.
BARENTSEN (Hendric), Amsterdam, 1613—1614.
BASSON (G.), Leiden, 1612—1614.
BEAUMONT (B. van), Amsterdam, 1723.
BEEK (Jakob ter), Amsterdam, 1749.
BEEKMAN (H. en C), Amsterdam, omstreeks het midden der 18de eeuw.
BEIJEREN (Jan van), Alkmaar, 1727 (D.U.)
BEMAN (J. D.) z. LOZEL.
BERKOSKE (Laurens), 's Gravenhage, 1732-1739.
BIESEN (Jacob van), Arnhem, 1644.
BIJS (P.), Nicolaasz. Amsterdam, 1780.
BLAEU (.....), Amsterdam, 1695—1701.
BLAEU-LAKEN (C. W.) Amsterdam, 1627.
BLAEU (P. en J.) Amsterdam, 1690.
BLAEU (Willem) Jansz., Amsterdam, 1623.
BLOEM (Jan), Amsterdam, 1685.
BOEKHOLT (Baltes), Amsterdam, 1663.
BOELS (Jacob), Leiden, 1649.
BOETEMAN (Pieter), Dircksz. Amsterdam, 1659 (D.)
BOETEMAN (Weduwe van Pieter), Amsterdam, 1680 (U. D.)
BOM (. ...), Amsterdam, 1777.
BOOM (H. en D.), Amsterdam, 1676 [1] (vergelijk SOMEREN.)
BOOM (Jan), Utrecht, 1714.
BOOM (Jan) Hendricksz., Amsterdam, 1662.
BORCULO (Herman van), Utrecht, 1552—1613.
BORSTIUS (Gerardus), Amsterdam, 1686—1708
BOSCH (Hendrik), Amsterdam, 1717—1724
BOSCH (Jan), Haarlem, 1771.
BOSCH (Jan), en ARRENBERG (Reinier), Rotterdam, 1775 [2])
BOUCQUET (Kornelis), 's Gravenhage, 1746—1759.
BOUMAN (Jan) Jacobsz., Amsterdam, 1661—1682.
BOUVINK (Jan Abraham), s' Gravenhage, 1772—1788.
BRANDT (H.), Amsterdam, 1751—1778.
BRANDT (J.), Amsterdam, 1778.
BRAVE (Wouter), Amsterdam, 1790—1795.
BREMEN (Everts van), Franeker, 1662.
BRIEL (Jan van den), Alkmaar, 1641.
BROER Janszoon, Amsterdam, 1608, (D.)
BROER Janszoon, Amsterdam. 1641—1643.
BRONSTRING (H.), Nimwegen, 1790.
BRUIJN (Abram), Vlissingen, 1731 (U. D.)
BRUYN (M.), Amsterdam, 1778.
BUREN (Kornelis v.), 'sGravenhage, 1734(D.)
BURG (P. van der), ..., 1712.
BURGERS (Hendrik), Amsterdam, 1724.
BURGERS (Weduwe van Hendrik), en J. VAN HEEKEREN & COMP., Amsterdam 1726.
BURGVLIET (Lukas Jacob), Rotterdam, 1780—1787.

C.

CALLENFELS (Weduwe M. H.), Middelburg, 1776.
CAMPEN (Peter van), Hendrickszoon, Leeuwarden, 1586.
CAUSI (Gerrit Anthonissen), Haarlem, 1645 (D.)
CÈNE (Michael Karl le), Amsterdam, aanvang der 18de eeuw, (opvolger van ROGER, z.ald.)
CLOPPENBURGH (Everhard), Amsterdam, 1608—1639.
CLUPPEL of KLUPPEL (Albert), Enkhuizen 1655.
CLUPPEL of KLUPPEL (Weduwe van Albert, Enkhuizen, 1664.

---

[1]) Gaven dikwerf werken alleen uit.
[2]) Mij is onbekend gebleven of elk hunner ook op zich zelf muziekwerken uitgaf.

C.

Colenbergh (L. van), Groningen, 1736.
Colom (Jacob), Amsterdam, 1647.
Colom (Jan), Aertsz., Amsterdam, 1626.
Colomp (Jan), Deventer, 1661. (U. D.)
Commelijn (Kasper), Amsterdam, 1664.
Commelin (J.), Leiden, 1597—1637.
Cornelissz (Zacharias), Hoorn, 1629.
Covens (Johannes), Amsterdam, 1770.
Crébas (Hendrik), Groningen, 1757.
Croon (Jacob), Amsterdam, 1773.
Croy (Philippe de), Leiden, 1649-1665 (U.D.)
Conradus (Christoffel), Amsterdam, 1671)

D.

Daalen (Nikolaas van), s'Gravenhage, 1770
Damme (Andries van), Amsterdam, 1726.
Deijster (Jakob van), Amsterdam, 1685.
Dibbits (P.), Amsterdam, 1699.
Dijvoort (Kornelis), Gouda, 1679.
Dirk, Pieterszoon (Weduwe van), Amsterdam, 1615—1621.
Doekema (Petrus), Groningen, 1788.
Doornick (Gerrit), Willemszoon, Amsterdam, 1662.
Drecht (W. H. van), s'Gravenhage, 1783.
Duim (Izaak), Amsterdam, 1740.
Duisberg of Duisburg (Jan van), Amsterdam, 1659—1689.

E.

Egmont (Jakob van), Amsterdam, 1713—1722. (U. D.)
Egmont (Erven van Jakob van), Amsterdam 1750.
Egmont (Weduwe van Jakob van), Amsterdam, omstreeks 1780 (?)
Egmont (Weduwe van Jan van), Amsterdam, omstreeks 1750 (?)
Eichhorn (Anthonie), Amsterdam, 1779.
Elwe (J. B.), Amsterdam, 1783.
Elzevier (Bonaventura en Abraham), Leiden, 1641—1659.
Elzevier (Erven van Daniel), Amsterdam, 1682.
Elzevier (J.), Leiden, 1659.
Elzevier (Lodewijs), Amsterdam, 1616—1652.
Emenes (H. van) Utrecht, 1785.
Enschedé (Johan), Haarlem, 1766.
Enschedé (Johan) en Zonen, Haarlem, 1775. (U. D.)
Enschedé (Izaak en Johan), Haarlem, 1734-1756.
Es (.... van), Amsterdam, 1791.
Everts (Tjerk), Groningen, 1664.

F.

Ferwerda (A.), Leeuwarden, 1751.
Fokke (Arend) Simonsz., Amsterd., 1788.
Fonteyn (Thomas), Amsterdam, 1645—1654 (D.)

G.

Gaete (H. van de), Amsterdam, 1713—1717 (U. D.)
Gartman (Hendrik), Amsterdam, 1788.
Goedesbergh (Gerrit van), Amsterdam, 1649—1659.
Goetthem (Pieter van), Middelb., 1657-1662
Goor (A. van), Gouda, 1782.
Goris (Dirk), Dortrecht, 1692—1693.
Gorter (Jan), Monnikendam, 1781.
Gosse (P.), s'Gravenhage, 1731.
Gosse (P.) en Neaulme (J.), 's Gravenhage, 1726—1732.
Graaf (C. M. van der), Veere, 1790.
Graaf (Jan), Amsterdam, 1708.
Grafhorst (O. van), Amst., 1751—1774.
Groenewold (C.), Amsterdam, 1781.
Groenewout (Laurens), Groningen, 1736.
Groot (Weduwe de), Amsterdam, 1695.
Groot (Weduwe van Gijsbert de), Amsterdam, 1705.

G.

GROOT (J. de), Amsterdam, 1774—1778.
GROOT (Michiel de), Amsterdam, 1676, (voor zijn associatie met SOMEREN, z. aldaar.)
GROOT (Weduwe van Michiel de), Amsterdam, 1681 (?)
GROOT KEUR (G. de), Amsterdam, 1751.
GUERIN (Noel), Amsterdam, 1788.

H.

HAAK (J. D. van den), Leeuwarden, omstreeks 1786.
HAES (Gedion de), Harderw., 1605—1621.
HAESTENS (Henrick van) Lodowicxzoon Leiden, 1605. (D.)
HALMA (François), aanvankelijk Utrecht, 1683, daarna Amsterdam 1707, en eindelijk Leeuwarden, 1712—1718 (U. D.)
HASEBROEK (Anton), Amst., 1706—1726.
HAYMAN (Jakob), Amsterdam, 1730.
HEALME (Jean), s'Gravenhage, 1735—1743.
HEEKEREN (Jan van), Amsterdam, 1708—1724, (voor zijn associatie met BURGERS, zie aldaar.)
HEEKEREN (Weduwe van), Amsterd., 1732.
HEEMS (Marcelis van), Amster., 1715 (D.)
HEINS (Adrianus), Franeker, 1699.
HESSEL, Gerritszoon, Amsterdam 1627.
HEUSDEN (Authonie), Delft, 1666.
HEUVEL (Arent van den), Gerritszoon, Amsterdam, 1659.
HEYLIGERT (Kornelis), Leiden, 1785.
HOOGEVEEN (C. van), Jr., Leiden, 1775.
HORENBEECK (David van), Haarlem, 1621—1624.
HOUTHAAK (Tymon), Amsterdam, 1654.
HOUTTUYN (F.), Amsterdam, 1662.
HUART (P.) z. SELLSCHAP,
HULKENROY[2] (Aaron v.), Haarl., 1730 (D.)
HULKENROY (Weduwe Hermanus van) Haarlem, 1715—1718 (D.)
HULKENROY (Izaak van), Haarlem, 1735—1759 (D. U.)
HULKENROY (Erven van Izaak van), Haarlem, 1759—1764 (D.)
HULKENROY (Mozes van), Haarlem, omstreeks de helft der 18de eeuw (D.)
HUMMEL (B.), s'Gravenh. omstreeks 1750
HUMMEL (J. J.), Amsterdam, 1751 (?).

I.

IMBRECHTS (Samuel) en SCHAGEN (Gerbrand), Amsterdam, 1662.

J.

JACOBSZ (Weduwe van Theunis), Amsterdam, 1650—1666.
JAN, Bouwenszoon, Leiden, 1587
JAN, Janszoon, Arnhem, 1612.
JANSON (J.), Amsterdam, 1602—1608.
JANSSEN (Jan), Amsterdam, 1632—1647.
JAUK (. . . .), Amsterdam, 1602.
JELTEMA (A.), Leeuwarden, 1773
JONGH (J. de), Amsterdam, 1787—1789.

K.

KANNEWET (Johan), Amsterdam, 1738—1769. (D. U.)
KATER (Pieter de), Amsterdam, 1698 (D.)
KEEL (W. A.), Middelburg, 1789—1790.
KESSEL (Wilhelmus van), Haarlem, 1706.
KEUR (Firma[2]) Jakob en Hendrik), Dordrecht, 1668—1743.
KLERCK (Weduwe), Utrecht, 1695,
KLIS (Jacobus), s'Gravenhage, 1784.
KLOOT (Pieter van der), Delft, 1734.
KLOS (Johannes van der), Gouda, 1764—1779 (U. D.)
KLUPPEL, z. CLUPPEL.
KNOL (Klaas), Amsterdam. 1720.

---

[1]) Somwijlen vindt men HULKENROI.
[2]) Ik heb hier van twee onwaarschijnlijkheden, de minst onwaarschijnlijke genomen. In twee verschillende muziekboeken kwamen mij deze namen voor, in het eene met het jaartal 1668, in het andere met dat van 1743. Het zal dus wel de FIRMA zijn geweest, die zóó lang bestond.

K.

KOET (F.), Leiden, 1797.
KORNELIS Claeszoon, Amst., 1598—1599.
KRAEFFT (J. P.), Rotterdam, 1795.
KRANEPOEL (Harman Anthoine), Haarlem, 1621—1624 (D.)
KROON (Willem), Utrecht, 1724—1740.
KUYPER (Jan), Dirckszoon, Enkhuizen, 1685. (D.)

L.

LAAR (R. van), 's Gravenhage, 1787.
LEEUW (C. de), Amsterdam, 1656.
LELYVELDT (Jan), Enkhuizen. 1657(?) – 1660 (D. U.)
LESCAILJE (Lescalje) (Jacob). Amsterdam, 1674—1680. Na 1680 traden op:
LESCAILJE (Erven van Jacob), Amsterdam, 1680—1694 (U. D.)
LINDEN (D. Onder de), Amst., 1751—1774.
LINDEN (Onder de) et fils, Amst., 1784,
LINDENBERG (Jacobus), Amsterdam, 1781.
LIVIUS of LIEVENS (Juste), Leiden, 1635.
LOOTS (Jan), Amsterdam, 1718.
LOSKIEL (G. H.), Amsterdam, 1773,
LOVERINGH (J.), Amsterdam, 1768—1778.
LOVERINGH (J.) en ALLART (Johannes) Amsterdam, 1773—1777.
LOZEL (Ph.), Amsterdam, 1751.
LOZEL (Th.) en BEMAN (J. D.), Rotterdam, 1728.
LUCHTMANS (Jordan), Leiden, 1708.

M.

MAGNUS (Albert), Amsterdam, 1684.
MAGUNOTE (....), Amsterdam, 1684.
MARTENSZ (Gerbrant en Jan), Hoörn, 1661.
MATTHYSZ (Paulus), Amsterdam, 1642—1680 (U. D.)
MATTHYSZ (Erven van Paulus), Amsterdam, 1694—1720.
MENSING (C.), z. THIERRY.
METELEN (Weduwe van J. van), Amsterdam, 1679.
MEURIS (Aert), s'Gravenhage, 1641.
MEYER (Dirk), Amsterdam, 1647.
MEIJER (Pieter), Amsterdam, 1761—1779.
MOELMAN (J. J.) en TROOST (W.), Arnhem, 1775.
MOENS (Levinus), Middelburg, 1776.
MOERBEEK (Jakob), Pieterszoon, Alkmaar, 1681,
MOL (Klaas), Alkmaar, 1727.
MORTERRE (J.), Amsterdam, 1769.
MORTIER (Pieter), Amsterd., omstr. 1750
MOURIK (B.), Amsterdam, 1767.
MULLEM (Diederik), Rotterd., 1582—1587
MULLER (Pieter), Leiden, 1624.

N.

NICOLAY (Kornelis), Leiden, 1603.
NIEUWENHOFF (Evert), Amsterdam, 1654.
NIJHOFF (J.), Arnhem, 1780
NOLTING (....), Amsterdam, 1790—1810
NORTIER (J.), Vlissingen, 1790.
NOSCHE (Joachim), Amsterdam, 1677.

O.

OLOFSEN (Abraham), Amsterdam, 1741—1767 (U. D.)
OLOFSEN (Arnoldus), omstreeks 1750.
OOMKENS (J.), Groningen, 1786.
OOSTERHOUT (Pieter), Delft, 1678. (D. U.)
OSTERLIJK (Kornelis), Amsterdam, 1726.
OTERLIJK (C.), Amsterdam, 1751.
OTTERLOO (Henricus van), Utrecht, 1774.
OUTMAN (J. F.), Dortrecht, 1734.

P.

PADDENBURG (G. van), Utrecht, 1724—1740.
PAEDTS (Jan) Jakobszoon, Leiden, 1587.
PALENSTEIJN (J.), Enkhuizen, 1660.

P.

POOLSUM (Jakob van), Utrecht, 1710.
POOLSUM (J. van), Utrecht, 1724—1740.
POOLSUM (Guilielmus a), Utrecht, 1703.
POTVLIET (Gerard), Leiden, 1743—1745.
PRINS (Hendrik), Jansz., Medemblik, 1650.
PUTTE (Abraham van der), Amsterdam, 1695.
PUTTE (Izaak van der), Amsterdam, 1724—1740.
PUTTE (van der), z. SPANSEERDER.

R.

RADE (Abraham van den), Leeuwarden, 1618. (U. D.)
RADE (Jan van den), Leeuwarden, 1618—1647. (U. D.)
RATELBAND (Erven van de Weduwe van J.), Amsterdam, 1776.
RAVENSTEYN (Johannes van), Amsterdam, 1660—1672.
RAVENSTEYN (Paulus van), Amsterdam, 1621. (D.)
RAVENSTEYN (Weduwe van Paulus van) Amsterdam, 1632—1658.
RAVENSTEYN (Erven van Paulus van). Amsterdam, 1670.
REX (Josua), Amsterdam, 1647.
REYSCHOOTS (P. van), Amsterdam, 1733.
RIEUWERTZ (Jan), Amsterdam, 1656-1718
RIEUWERTZ (Jan) en ARENTSZ. (Pieter) Amsterdam, 1679—1705.
RINTJES (Hendrik), Leeuward., 1655-1684.
RINTJES (Hendrik), en TEUNES (Karst), Leeuwarden, 1683.
RODE (Abraham van den), Leeuwarden, 1618.
ROEST (Adriaan Herman), Amst., 1647. (D.)
ROGER (Jeanne), Amsterdam, 1720.
ROGER (Stefaan), Amsterdam, 1697—1714. (U D.) (Na 1714 ging de zaak over op zijn schoonzoon CÈNE (Le) z. aldaar.
ROMAN (Adriaan), Haarlem, 1628.
ROMAN (Jan), Amsterdam, 1768,
ROMAN (Zacharias en Michel), Middelburg, 1644.
ROOMAN (G.), Haarlem, omstreeks 1593.
ROOS (Jan), en Zoon, Amsterdam, 1788,
ROP (Salomon de), Utrecht, 1598 (D.)
ROP (Salomon de) en WITT DE RHENEN (Johan), Utrecht, waarschijnlijk (z. voorgaand art.) omstreeks 1600.

S.

SCHAGEN (Gerbrand), z. IMBRECHTS.
SCHELLINGWOUW (Gerrit), Amsterdam en Dortrecht, 1697.
SCHEURLEUR (Henri), 's Gravenhage, 1759 (D.)
SCHILDERS (Richard), Middelb. 1591 (U. D.)
SCHIPPER (Jakob), Amst., omstreeks 1743.
SCHIPPER (Jan), Jakobszoon, Amst., 1668.
SCHOONENBURG (Antoni), Amsterdam, 1725
SCHOONHOVEN (Wed. J. van), Utrecht, 1780.
SCHOUTEN (Florus), Leiden, 1731.
SCHOUTEN (P.), Amsterdam, 1774—1778.
SCHRIJVER (Weduwe R.), Middelburg, 1682.
SELLSCHAP (A. D.) en HUART (P.), Amsterdam, 1776,
SERRAES (Pieter), s'Gravenhage, 1748.
SIJS (Kornelis van der), Amsterdam, 1716—1747.
SMETS (J.), Amsterdam, 1699.
SMIJTERS (Samuel), Amsterdam, 1628.
SMIDT (Hendrik), Middelburg, 1662.
SMIT (Borrit), Janszoon, Amsterdam, 1663.
SMIT (Gerrit), Janszoon, Amsterdam, 1662.
SMIT (Johannes), Amsterdam, 1780 (?)
SOMEREN (Jan van), WOLFGANG (A.), GROOT (M. de), BOOM (H. en D.) en Co., Amsterdam, 1676.
SPANSEERDER (J. J.), VAN DER PUTTE en Co., Amsterdam, 1732.
SPOORMAKER (Herman), Groningen, 1736.
STENCKER (Jan en Daniel), s'Gravenhage, 1664.

S.

STICHELE (Domenicus van der), Amsterdam, 1639.
STICHTER (Johan), Amsterdam, 1688. (U. D.)
STOUW (Willem), Utrecht, 1728—1731.
STRAALEN (Hendrik van), Enkhuizen, 1685.
STRANDER (Abraham), Amsterdam, 1739.
STRANDER (Johannes), Amsterdam, 1779.
STROBACH (Anna en Michiel), Amsterdam, 1654.

T.

TAEITSMA (Berent), Groningen, 1700—1706. (U. D.)
TETROODE (T. J. van), Amsterdam, 1789—1799.
TETROODE (Weduwe van T. J. van), Amsterdam, in .... (D.)
TERWOUT (Piet), Rotterdam, 1680—1692.
TEUNIS (Karst), z. RINTJES.
THALLINGIUS (T.), Hoorn, 1775.
THIJSSENS (J. J.), Leiden, 1777.
THOL (Weduwe van O. van) en Zoon, s'Gravenhage, 1772.
TJIERRY (J.) en MENSING (C.), s'Gravenhage, 1791.
TOLK (Aris), Edam, 18de eeuw. (D.)
TOLL (J. A. van), Utrecht, 1765.
TONGERLOO (J.), s'Gravenhage, 1650—1655.
TONGERLOO (Johan en Anthoni), s'Gravenhage, 1655—1656.
TROOST (W.), Arnhem, 1780.
TROOST (W.) en MOELMAN (J. J.), z. MOELMAN.
TRAUDENIUS (?) (Simon), Hoorn, 1666.

U.

UYLENBROEK (Pieter Johan), Amsterdam, 1793 1808.

V.

VECHNEUS (Hindrik (sic)), Leeuwarden, 1751—1771 (U. D.)
VEER (Kornelis de), Amsterdam, 1765—1766.
VELDE (Jakob van de), Amsterdam, 1683.
VERSCHOUT (Andries), Leiden, 1578.
VIEROOT (H.), Amsterdam, 1767.
VINCKEL (Jakob), Amsterdam, 1654.
VINNE (Izaak van der), Haarlem, 1756.
VIS (Ary), Rotterdam, 1781.
VISSER (Pieter), Amsterdam, 1708,
VLACK (Adriaen), s'Gravenhage, 1659. (U. D)
VOS (Franck), Janszoon, Amsterdam, 1662.
VOSCUYL (Dirk) Pietersz., Amsterdam, 1621.
VOSCUYL (Weduwe), Amst., 1621—1625
VRIES (Nicolaas de), Dortrecht, 1665.

W,

WAESBERGHE (Jan van), Rotterdam, 1616.
WAESBERGHE (Jan van), de Jonghe, Rotterdam, 1603—1616 (D.)
WAELPOT (J.), Delft, 1656.
WAGENS (Matthijs), Rotterdam, 1648.
WALPOT (....), Dordrecht, 1731.
WEBER (Zacharias), Amsterdam, 1661.
WEPPELMAN (J.), Amsterdam, 1787.
WESBUSCH (Hans Paschiers), Haarlem, 1641
WESSING (Johan) Willemszoon, Amsterdam, 1774—1779.
WESTERDYCK (Jan) Barentszoon, Amsterdam (?), 1652 (U. D.)
WETSTEIN (Heinrich), Amsterdam, 1686—1708.
WETSTEIN (J. R.) en Zoon, Amsterdam, 1709—1740
WETSTEIN en SMITH, Amsterdam, 1740.
WIJNANDS of WIJNANTS (W.), Amsterdam, 1790.
WILLEGAARTS (Kornelis), Dortrecht, 1699.
WITT DE RHENEN (Johan), z. ROP (Salomon de)
WITTELAER (Bernardus), s'Gravenh., 1782.
WITVOGEL (Gerhard Fredrick), Amsterdam, 1730—1745.
WOLFGANG (Abraham), Amsterdam. 1676—1690.
WOLFGANG (Abraham) en SOMEREN (J. van), z. SOMEREN (J. van).

IJ.

IJZERWORST (W. van), Utrecht, 1790.

Z.

ZWIJMVOEREN (L. van), Zierikzee, 1771.

ZIJLL (Gisbert), in compagnie met ACKERSDIJCK (Theodorus ab), Utrecht, 1650.

Is het niet merkwaardig, dat hier de eerstbeginnende naar den laatstaankomende verwijst, en omgekeerd! Zoo ooit, dan is hier van toepassing het veel misbruikte: *les extrêmes se touchent.*

H. T.

Ik doe naar aanleiding van 't voorgaand artikel een dringend beroep op de Vereeniging voor den Boekhandel, en bovendien op ieder, die (door afstamming, of overgang van firma) nadere inlichting kan geven omtrent de hier vermelde (of ons nog onbekend gebleven) muziek-uitgevers en drukkers in Nederland.

Bijzonderlijk wenschen wij mededeelingen van lijsten der bij hen verschenen werken, en, zoo ze er bestaan, van hun fondscatalogi; benevens van 't geen men weet, betrekkelijk den overgang dier fondsartikelen in de handen van andere firma's.

Bovenal zou ik mij ten hoogste gelukkig schatten, indien men daardoor tot snuffelen geprikkeld, wellicht op zolders of in pakhuishoekjes nog 't een of ander dier werken kon opsporen.

Want van hoe weinig waarde deze naamlijst misschien door sommigen wordt geacht, mij is ze een zóo merkwaardig teeken van het muzikaal leven onzer voorvaderen, dat ik haar, reeds zoo als ze hier staat, een historisch lichtpunt vind. Een land toch, in 't welk binnen een tijdruimte van twee eeuwen, door ons ruim 350, meerendeels bloeiende muziekuitgeversfirma's konden worden aangewezen, moet een publiek hebben bevat, dat — om een physiologischen term te gebruiken — een belangrijke hoeveelheid muziek als onmisbaar voedsel behoefde, als klokspijs verbruikte, en tot aesthetisch vleesch en bloed vervormde. Reeds deze lijst is alzoo de krachtigste tegenspraak van de onbegrijpelijke, en toch zoo diepgewortelde en hardnekkig volgehouden, bewering: »het Nederlandsche volk is van nature een on-muzikale natie."

HEIJE.

TAALKUNDE.

Friesche namen in Frankrijk. In het noorden van Frankrijk, aan de belgische grenzen, ligt eene landstreek, waar het volk van zuiver germaanschen stam en nog heden ten dage niet door den franschen invloed volkomen geromaniseerd is, maar nog eene echt germaansche taal, zijne aloude vlaamsche moedertaal spreekt. Dat land draagt den naam van Fransch Vlaanderen, het is thans een gedeelte van het département du Nord, en het zijn voornamelijk de arrondissementen Duinkerken en Hazebroek, waar het volk zijne voorouderlijke taal nog in eere houdt. In het jaar 1853 heeft zich daar eene vereeniging gevormd, die zich ten doel heeft gesteld, de studie van de (fransch) vlaamsche letterkunde en het opzoeken en bewaren van geschiedkundige en letterkundige documenten in de vlaamsche taal. Deze vereeniging draagt den naam van »Vlaemsch Comiteyt van Vrankrijk" (Comité Flamand de France) en voert tot zinspreuk: »Moedertael en Vaderland." Het verslag en de merkwaardige uitkomsten van de belangrijke werkzaamheden der leden van deze vereeniging, vindt men in de Annales du comité flamand de France.

In het derde deel van deze Annales komt eene zeer uitvoerige lijst voor van doopnamen, die bij deze fransche Vlamingen in gebruik zijn, onder den naam van »Noms de baptême avec leurs contractifs et diminutifs en usage chez les Flamands de France; par C. Theln. Inderdaad merkwaardig is het op die lijst te zien hoe menige echt nederduitsche naam of echt nederduitsche naamvorm daar, in de steden Duinkerken, Cassel, Hondschoote, Belle, Hazebroek en St. Winoxbergen en in de omstreken van die steden en van Grevelingen en St. Omar, nog in gebruik zijn. Terwijl in Nederland zoo menige eerlijke, oudvaderlandsche naam, door eene dwaze naäaperij van de Franschen, wordt veranderd in een' franschen naam, dien onze vaderen zich zouden geschaamd hebben te dragen, noemen deze stamgenooten van ons, ofschoon ze reeds omstreeks twee honderd jaren min of meer regtstreeks onder franschen invloed staan, elkander nog met de schoone namen

der moedertaal. Terwijl bij ons zoo menige Hendrik, Karel, Lodewijk, Johanna of Hendrika thans Henri, Charles, Louis, Jeannette of Henriette heet, dragen deze fransche Vlamingen nog de namen: Albert, Alart, Arend, Bartelt, Meeuwis, Teunis, Barent, Bruyn, Evert, Ewout, Franck, Joris, Gijsbert, Willem, Heynrick, Huybrecht, Jacob, Joost, Coenradt, Maerten, Teeuwis, Claes en Rijckaert, of Aeght, Brechtje, Engeltje, Teuntje, Ariaentje, Stijntje, Trijntje, Duijfken, Antje, Betteken, Lijsken, Truij, Aeltje, Grietje, Pieternelle of Roosje.

Alle deze namen toch, en nog zeer vele andere echt nederduitsche daarenboven, komen, in de spelling zoo als ik die heb aangegeven, voor op genoemde lijst.

Nog veel merkwaardiger echter is het feit, dat op deze lijst een vrij groot getal namen voorkomt, die geene nederduitsche, maar inderdaad echte friesche namen of friesche vormen van namen zijn. Noch in 't overige Vlaanderen, noch in Brabant, Holland, Gelderland noch ergens anders in de oude Nederlanden, heb ik, buiten Friesland, die namen aangetroffen. Eenige van die namen zijn volkomen zóó als ze op de lijst staan aangeteekend, nog heden ten dage in Friesland in volle gebruik; andere zijn eenigzins anders gespeld, dan men tegenwoordig in Friesland gewoon is te spellen; nog andere vertoonen eene geringe afwijking van den hedendaagschen frieschen vorm, zonder daarom hun karakter van zuiver friesche namen te verliezen.

Wij geven hier een lijstje van die friesche, in Frankrijk voorkomende, namen. Achter eenige hebben wij de eenigzins afwijkende hedendaagsche nederduitsche spelling of de eenigzins andere hedendaagsch-friesche vorm aangeteekend. De overige zijn aan Friesland en Fransch Vlaanderen gemeen.

Eppo.
Ancken, (friesch: Anke.)
Oele.
Agge.
Lamke.
Nieske.
Eeltje.
Oeltjen, (naar hollandsche spelling Uilkje, naar friesche spelling Ulkje, spreek uit: Oelkje en Uulkje.)
Ale.
Melle.
Nanne.
Anske.

Aefje, Aefken, (naar hollandsche spelling: Aafje, Aafke, naar friesche spelling Aefke, spreek uit: Aafke.)
Bouken, (friesch: Bouke.)
Bouwen, (friesch: Bouwe.)
Balingh, (friesch: Waling of Balling.)
Wessel.
Mintje.
Binnert.
Bonne.
Boije.
Minke.
Cyrick, friesch: Sierk.)
Douwe.
Minck, (friesch: Mink.)
Egge.
Eling.
Itjen, Iefjen, (friesch: Ifke, IJfke, Iefje.)
Femmetje, (friesch: Femkje.)
Eise.
Fob, Foppen, (friesch: Foppe.)
Feijcke, (friesch: Feike.)
Fecken, (friesch: Fekke.)
Feijen, (friesch: Feije, Feie.)
Fonger.
Gabe.
Gael, (friesch: Geale.)
Gauke, (friesch: Gouke.)
Gepke.
Jappen, (friesch: Jappe.)
Jemme, (friesch: Gemme.)
Gerken, (friesch: Gerke. Gerk.)
Grets, (friesch: Graets, Graetske, spreek uit: Graats, Graatske. Naar hollandsche spelwijze: Graats, Graatske.)
Wijbe.
Wijbrig, (friesch: Wijbrich, Wijbrichje, Wibrich, Wibrichje.)
Doken, (friesch: Doeke.)
Heyltjen, (friesch: Heiltje.)
Hille.
Hilleken, (friesch: Hiltje.)
Heer, (friesch: Heere, Herre.)
Ide.
Edtje, (friesch: Etje.)
Idtje, (friesch: Itje, IJtje.).
Idtsken (friesch : Idske.)
Jayke, (naar hollandsche spelling: Jaaike.)
Jentje.
Jel, (friesch: Jelle, Jeltje.)
Jelken, (friesch: Jelke.)
Jelten, (friesch: Jelte.)
Lins, (friesch: Linze.)
Libben, (friesch; Libbe.)
Lieuw, (friesch: Lieuwe.)
Lolck, (friesch: Lolle, Lolke, Lolkje.)
Lyckel, (friesch: Likele; naar hollandsche spreekwijze: Likle.)
Luijt, Luijtje, Luijtken, (friesch: Lût, Lûtzen, Lûtje; naar hollandsche spelling: Luit, Luitzen, Luitje.)
Luts.
Lolle.
Metjen, (friesch: Metje.)
Monten, Montje, (friesch: Montzen.)

Laes, (friesch: Laes, spreek uit: Laas; naar hollandsche spelwijze: Laas.)
Menne.
Bonten, (friesch: Bontje.)
Reyne, (friesch: Reinou.)
Rintse, (friesch: Rinse.)
Reyn, (friesch: Rein.)
Riemer.
Rix, (friesch: Rixtje: oudfriesch: Rixt.)
Richtje.
Romke.
Fytje.
Fyken, (friesch: Fyke.)
Sent.
Walleken, (friesch: Waltje.)
Burgh, (friesch: Burcht, Brucht.)
Wimar, (friesch: Wimer.)
Wisse.
Fedde.
Eelik, (friesch: Eelkje.)
Haijen, (friesch: Haije.)
Beert.
Ytzen.
Wentje.

Als friesche vormen van namen, die oudtijds ook in Holland in gebruik waren, komen op de lijst van den heer Thelu voor:

Mary en Mayken (friesch: Maeike; naar hollandsche spelwijze, Maaike) voor Maria; Pier (ook nog in Zeeland; Peer in Brabant voor Pieter of Petrus, enz. Verder nog Diewertje, Swaentje (naa) hollandsche spelwijze: Zwaantje), Ryck, Haeske (Haasje) enz.

Hoe dit voorkomen in Frankrijk van friesche namen, die ik tot nu toe steeds als bij uitsluiting aan Friesland eigen had beschouwd, te verklaren is, weet ik niet. Weet iemand van de lezers van dit tijdschrift er eene verklaring van te geven?

De heer Thelu leidt al deze, zonder twijfel oorspronkelijke namen van hebreeuwsche (bijbelsche) latijnsche, grieksche, celtische, germaansche, skandinaafsche, ja zelfs van poolsche vormen af. In hoeverre hij met deze afleidingen bij zeer vele namen van zijne lijst gelijk heeft, willen we thans hier niet onderzoeken. Bij vele oud-hollandsche en bij de hierboven opgenoemde friesche namen echter, heeft hij, zonder twijfel, ongelijk. Zoo zegt hij dat de oorsprong van den frieschen naam Eppe of Eppo, die vooral in Groningerland en Oostfriesland voorkomt, de hebreeuwsche naam Absalon of de grieksche naam Epimachus is. Ik houde 't er voor dat de Friezen al lang Eppe hebben geheeten, voor ze nog ooit van Absalom of Epimachus hoorden. Anke komt, volgens hem, van Adancta; zoo Anke geen oorspronkelijke naam is, komt hij van Anna en is er een verkleinvorm van; Anneke, Anke, Antje. Oele leidt

hij af van Adolf; Agge van het grieksche (?) Aggeus; Lamke van het grieksche (?) Agnes; Nieske eveneens daarvan (*sic*); Eeltje van 't germaansche Aldegonde; Oeltje ook; Anske van het germaansche Anselmus (beter Anselm); Bouken en Bouwen van 't germaansche Baldwin (Boudewijn); Balingh, zoowel als Wessel van 't grieksche Basilius; Wessel ook van 't poolsche Wenceslauw (Wencislaw); Binnert van 't germaansche Bernardus (beter Bernard); Boye van 't latijnsche Branlius; Minke van 't latijnsche Charitas (*sic*); Cyrick (Sierk) van 't grieksche Cyriacus, Douwe van 't hebreeuwsche David, Mink van 't latijnsche Dominicus; Egge van 't grieksche Egidius; Eling van 't grieksche Eleutherius of 't latijnsche Eligius: Femmetje (dat oudtijds ook in Holland voorkwam) van 't grieksche Euphemia; Eise van 't grieksche Eusebius; Fob en Foppen van 't latijnsche Fabianus; Feycken (Feike) van 't latijnsche Felicitas; Fecken (Fekke) van 't latijnsche Felix; Feyen (Feye) van 't latijnsche Foillanus (?); Fonger van 't latijnsche Fulgentius; Gabe van 't latijnsche Gabinus. Deze laatste afleiding heeft eenigen schijn van waarheid; inderdaad worden in Friesland sommige mannen Gabe genoemd, die werkelijk Gabinus heeten; anderen worden Gabe genoemd en heeten Gabriël; nog anderen heeten slechtweg Gabe. De geslachtsnaam Gabini komt ook in Friesland voor.

Verder komt, volgens den heer Thelu, de naam Gael (Geale) van 't celtische Gallus; Gauke (Gouke) van 't germaansche Gaugericus; Jappen (Jappe) van 't germaansche Gaspard; Jemme (Gemme) van 't latijnsche Geminus; Grets (Graatske) van 't latijnsche Grata; Wybe van 't germaansche Guibert of van 't germaansche Willebrord; Doken (Doeke) van 't celtische Guido; Heyltjen van 't germaansche Heylwigh; Idtje, Edtje en Idtsken van 't grieksche Ida; Jel (Jeltje) van Julia en Juliana; Lins (Linze) van 't latijnsche Laurentius; Libben (Libbe) van 't latijnsche (*sic*) Lebuinus. Lebuinus echter is eene verlatijnsching (sit venia verbo) van 't nederduitsche Lieven. Lieuw (Lieuwe) komt van 't latijnsche Leo; Lolck (Lolke) van 't grieksche Lucas; Luts van 't germaansche Luitgar; Lolle van 't latijnsche Lullus; Bonten (Bontje) van 't grieksche Pontianus; Rintse (Rinse) van 't germaansche Renald (Reinoud); Riemer van 't germaansche Remigius; Sent van 't latijnsche Vincentius; Wimar

(Wimer) van 't germaansche Wismar; Wisse eveneens; Fedde van 't latijnsche Fidelis; Hayen van Hyacinthus.

Waarlijk, een BECANUS *redivivus*!

Het onjuiste en onwaarschijnlijke, ja onmogelijke van bovengenoemde afleidingen valt iedereen in 't oog. Hoe echter de fransche Vlamingen aan die friesche namen komen, durf ik niet te beslissen. De waarschijnlijkste en tevens eenvoudigste verklaring die ik er mij van geven kan is wel deze, dat bovengenoemde namen zoowel oorspronkelijk vlaamsche als oorspronkelijk friesche namen zijn. Waarschijnlijk dat in de tijden vóór de komst der Romeinen hier te lande, de Morinen en Menapiërs (de voorouders der Vlamingen), de Marezaten (de voorouders der Zeeuwen) de Tassandriërs (de voorouders der Brabanders) de Bataven en Kaninefaten (de voorouders van Gelderschen en Hollanders) zoowel als de eigenlijke Friezen, alle verwante stammen, gemeenschappelijk die oorspronkelijke namen voerden. Bij de Friezen, die tot op den huidigen dag standvastig zijn gebleven, nog hetzelfde land bewonen en nog dezelfde taal spreken als voor twee duizend jaren zijn die namen niet verdrongen, zoo als bij de Hollanders, door allerlei vreemde namen. Welligt dat ook in dezen afgelegen hoek van Frankrijk, op deze uiterste grens van het germaansche taal- en stamgebied, die namen zijn bewaard gebleven door het trouwe vlaamsche volk, dat ook tot op dezen dag de vlaamsche taal en zeden van de voorouders op het nageslacht heeft overgebragt.

Ten slotte geven wij nog eenige namen, welke eveneens op de lijst van den heer Thelu voorkomen. Ofschoon die heer ook voor deze namen allerlei ongerijmde afleidingen opgeeft, beschouwen wij ze als echte, oorspronkelijke namen. Voor zoo verre mij bekend is, komen ze noch in 't overige Vlaanderen, noch in Brabant, Zeeland, Holland, noch in die onzer provinciën waar het volk van saksische afkomst is, noch ook in Friesland voor; nochtans schijnen ze mij toe zuiver germaansch te zijn.

Mansnamen.

Appen.	Adel.
Eken.	Helper.
Ektje.	Alrich.
Elbricht.	Albe.

Alve.
Frede.
Manten.
Maen.
Eenke.
Ansbert.
Anxt.
Apel.
Eerman.
Erenhold.
Obert.
Oudemaer.
Outjen.
Guijn.
Emerick.
Beentje.
Digghe.
Berthowin.
Berten.
Botmar.
Brandolf.
Brentigh.
Keerel.
Coorn.
Deen.
Dym.
Dietsen.
Dyc, Dicke, Dikke.
Dimmer.
Doen.
Doom.
Doijen.
Dynen.
Minten.
Drentje.
Dunke.
Emmen.

Mond.
Giel.
Lenter.
Troye.
Vastert.
Fast.
Fojen.
Fulbert.
Gast.
Geern.
German.
Gildert.
Gilmer.
Knoop.
Huswyn.
Gelbrick.
Wuij.
Weijen.
Jammen.
Lammen.
Hechter.
Herbrecht.
Herwert.
Herrent.
Droon.
Hidolf.
Isenhondt.
Jolken, Julcken.
Kiel.
Landebert.
Rennen.
Vres. } (Friso, Fries?)
Vreys. }
Lubben, Lobben.
Loner.
Liphard.
Leepaerd.

Linen.
Labbert.
Heussen.
Noorberick.
Noor.
Noorden.
Olif.
Waarmond.
Wilprecht.
Riem.
Romwald.
Rommen.
Rumhold.
Doncken.
Joder.
Voldrick.
Valdarik.
Wintsen.
Wachter.
Wachtel.
Wachtelaer.
Wygel.

Vrouwennamen.

Delle, Delletje, Deltje, Delleken.
Ach.
Edel.
Adelken.
Naleken.
Goede.
Aeke.
Lambe.
Albe.
Elbe.
Alen.
Alet.
Ame.
Lieve, Lieveken, Livetje.
Bathilde.
Begghe, Byghe.
Blonde.
Lintje.
Lumken.
Dingetjen.
Loesken.
Lynde, Lyndetje.
Eifjen.
Iwet, Ewet.
Ulken.
Uulked.
Limpe.
Fidelburge.
Fowel.
Vau, Vauken.
Dyf, Dyfken.
Veefken, Veef.
Vyfken.
Froyken.
Goedelieve.
Goolke, Goleken.
Berga.
Renne, Rentje.
Frige.
Jabbeke.
Wanna, Wantje.
Soete.
Jal.
Jooltje.
Leepke.
Wyse, Wyseken, Wyske.
Witje.
Maegde.

Endgen.	Wyf, Wyfken.
Vroede, Vrode.	Heylsoet, Heylzoete.
Vroome.	Susje, Susken.
Fysken.	Teitjen.
Fyne.	

Zijn er ook onder de lezers van dit tijdschrift, die personen (Nederlanders) kennen, welke een van laatstvermelde namen dragen? Of is hun ook bekend, dat iemand een van die namen gedragen heeft, sedert het jaar 1500?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Friesche namen in Frankrijk. De heer Winkler vraagt hoe het voorkomen dier namen in Fransch-Vlaanderen te verklaren is. Wat later tracht hij daar zelve eene verklaring van te geven. Deze is volkomen juist. Bij het geven van namen gingen alle volken van duitschen stam op dezelfde wijze te werk. Zij kozen voor hunne kinderen namen die iets goeds, iets vereerends te kennen gaven. En daar nu al die volken van eenerlei geaardheid waren en omtrent hetgeen schoon en vereerend was eveneens dachten, moesten dezelfde namen wel bij verschillende volken voorkomen. Zoo is het ook inderdaad: slechts enkele klassen van namen zijn er die alleen bij sommige volken, bij andere niet voorkomen. De zamenstellingen met Thor, b. v., vindt men uitsluitend bij de Scandinavische stammen. De verkleiningsuitgangen zijn voor het grootste deel hetzelfde, al is de eene hier en de andere daar meer in gebruik. Ook in de wijze waarop de oorspronkelijke namen verkort en vervormd worden is groote overeenkomst. Geen wonder, want de regelen volgens welke dit geschiedt, vinden haren grond in de gesteldheid der spraakwerktuigen en in eigenschappen en gewoonten die men bij allen aantreft. De namen derhalve, die men veeltijds friesche noemt, zijn dus eigenlijk geene friesche maar algemeen duitsche namen. In sommige streken zijn zij voor het grootste gedeelte verdwenen en vervangen door vreemde: in andere streken, vooral in Friesland, hebben zij stand gehouden. Doch ook elders is er nog veel van bewaard gebleven. Een aantal van die namen ontmoet men nog nu en dan in Noordholland

en Zeeland en uit de mededeeling van den heer Winkler blijkt dat Fransch Vlaanderen er nog rijk aan is.

De heer Thelu heeft met de verzameling daarvan een verdienstelijk werk gedaan. Het was te wenschen geweest dat hij het hierbij gelaten en zich niet aan het verklaren der namen gewaagd had. Het is niet vreemd, dat deze verklaringen den heer Winkler aan Becanus doen denken. Toch zegt hij te veel, wanneer hij *al* die afleidingen onjuist, onwaarschijnlijk, ja onmogelijk noemt. Want ofschoon ik erkennen moet dat hij omtrent de meeste juist oordeelt, enkele namen toch heeft de heer Thelu, het moge dan bij geval zijn, goed verklaard. Het zijn de volgende:

Anske. *Ke* is hier verkleiningsuitgang. Evenals wij nog dikwijls den verkleiningsuitgang voegen achter het eerste deel van eenen zamengestelden naam en b. v. Koentje, Heintje gebruiken als verkleining van Koenraad, Heinrijk (Hendrik), zoo deden onze voorouderen reeds voor verscheidene eeuwen. Een voorbeeld daarvan geeft Anske. — Het is verkleining van eene zamenstelling met Ans: misschien van Anshelm, misschien ook van Ansbert of Ansfried.

Bouwen, Bouke. Baldwin werd, door den zeer gewonen overgang van *al* in *oud*, Boudwin, Boudewijn, en dit weder, door uitwerping der d en flaauwere uitspraak der eerste vocaal, Bouwen. Met den verkleiningsuitgang ke, werd Boudewijn, Boudke (Boudekinus komt in latijnsche stukken voor) Bouke.

Binnert. Dat hard gewoonlijk overging in erd (ert) is bekend. Bernhard werd dan Bernert. In Friesland wordt de r wanneer er eene andere consonant, vooral eene n op volgt, in de uitspraak dikwijls bijna niet gehoord. Bernert werd dus Bennert. En daar, vooral ook vóór de n, de korte geslotene e en i dikwijls verwisselen (vgl. Mense en Minse, Henne en Hinne, Renke en Rinke) werd het Binnert. Beide namen, Bennert en Binnert, komen voor.

Jappen. Of de friesche naam Jappe denzelfden oorsprong heeft als de vlaamsche, weet ik niet. Maar in Vlaanderen komt Jappe werkelijk voor als verkorting van Gaspard, Jasper. Dat Gaspard, zoo als de heer Thelu beweert, germaansch is, geloof ik niet.

Wijbe. Van 't germaansche Guibert, zegt de heer Thelu. In

zoo verre heeft hij gelijk, dat Wijbe komt van denzelfden duitschen naam, dien de Franschen Guibert uitspreken, namelijk Wîgbert, met uitwerping der V. Wibert. Het kan evenwel ook verkorting zijn van eene andere zamenstelling met wîg welks laatste deel met b aanvangt, b. Wigbold (Wibold) of Wigbern (Wibren). Als verkorting van Wigbold heb ik Wijbe in friesche stukken aangetroffen.

Heyltjen. Verkleining van eenen vrouwennaam, welks eerste gedeelte *heil* is. Daar nu onder deze Heilwig een van de meest gebruikelijke is, heeft de heer Thelu het hier waarschijnlijk bij het regte einde.

Luts. Er wordt niet bij gezegd of dit mans- of vrouwennaam is, doch in elk geval in het verkleiningsvorm van eenen naam met Luid — zamengesteld.

Rintse is inderdaad verkleiningsvorm van Raginold of eenigen anderen zamengestelden naam, welks eerste deel Ragin — (zamengetrokken Rein —) is.

Eindelijk geeft de heer Winkler eene lijst van voornamen, in het voornoemde werk vermeld, die hij als echte oorspronkelijke namen beschouwt en vraagt, of het aan lezers van dit tijdschrift ook bekend is, dat die door Nederlanders na 1500 zijn gedragen. Ik zal beginnen met mede te deelen wat ik er van weet, in de hoop dat velen mij daarin navolgen.

Vooraf moet ik zeggen, dat er eenige namen onder loopen die mij niet duitsch voorkomen. Appel en Coorn zien er nog al uit naar verkortingen van Apollonius en Cornelius. Eveneens zal Alet, zoo het den klemtoon op de laatste lettergreep heeft, Aletta zijn, dat wel eigenlijk niets anders is dat ons Aaltje, maar jammerlijk verknoeid om er een latijnschen vorm aan te geven: heeft Alet, daarentegen, den klemtoon op de eerste lettergreep, dan doet het denken aan den mansnaam Aalt. Fyne zal wel verkorting zijn van Josephine, Maagde waarschijnlijk van Magdalena; is het dit niet, en moeten wij daarbij aan ons *maagd* denken, dan is het een naam van zeer laten oorsprong, even als Blonde dit zonder twijfel is. Is Giel verkorting van Michiel, of is het bedorven uit Gale, Geale? Is Wyse van Louise of van Wytske? Heeft Susje, Suske lange of korte u? In het eerste geval ligt de afleiding van

Susanna, in het laatste die van Suster voor de hand. V. en w zien wij hier wisselen: het is daarom de vraag of Wijgel tot Wigle of tot Vigilius behoort,

Andere namen b. v. Anxt, Fidelburge, Joder, Wachtelaar, zien er wonderlijk uit. Zijn het inderdaad echte duitsche namen, dan zijn zij zoo bedorven dat zij niet of bijna niet te herkennen zijn.

Omtrent de overige namen het volgende:

MANSNAMEN.

Beentje. Verkleining van Beene, welken naam ik in Friesland wel heb aangetroffen.

Doye. Heb ik in Friesland wel gehoord.

Doen. Doen Pieterszoon was drukker te Amsterdam in 1523. Doen Jacobsz werd in 1497 regent van het Oudezijds huiszittenhuis te Amsterdam. Wagenaar, Amst. VIII. 283.

Emmen [1]). Ubbo Emmes, gewoonlijk Ubbo Emmius genoemd, hoogleeraar te Groningen, geb. 1547, † 1625.

Elbricht. Men leze Elbrecht. Onder den meer gewonen vorm Elbert komt deze naam in Noordholland niet zelden voor.

Erenhold. De *h* is hier ingevoegd. Er komen daarvan meer voorbeelden op deze lijst voor. Erenold is hetzelfde als Arnold, een niet ongewone naam. Dat de *r* de uitspraak van den klank die haar voorafgaat onduidelijk maakt en dat om die reden a, e, aa, en ee daar verwisseld worden, is bekend.

Fulbert. Een Fulibert uit de 16e eeuw wordt vermeld Nav. XX, bl. 155.

Herbrecht. De meer gewone vorm is Herbert, die niet alleen in vroegeren tijd meermalen gevonden wordt (b. v. in 1535 Herbert Willemsz., bij Voet, Beschr. van Culemburg bl. 194) maar ook nu nog wel eens voorkomt.

Heussen. Misschien (ik ben daar echter niet geheel zeker van) voor Heusche, een naam dien ik in de 14e en 15e eeuw meermalen aantrof, b. v. Heuschen Moelnairszone, poorter van Amsterdam 1346, Schwarzenberg Charterb I bl. 202; Heusche Jan

---

[1]) De *n* behoort hier niet. Hetzelfde geldt van verscheidene andere namen op deze lijst, Lammen, Manten, Minten enz.

Ottensz., schepen en burgemeester van Amsterdam in 1431 en 1449, Wagenaar, Amst. XII. 220, 150. Misschien dat hij na 1500 ook nog wel voorkomt. Ook op de lijst in het Belg. Museum wordt hij geschreven Heussen.

Isenhondt. In dezen naam is eene fout (er zijn er meer op deze lijst). Het moet zijn Isenhoudt, dat is, met de, als meermalen, tusschengevoegde h, Îsnout. Een IJsnout IJsnouts, getrouwd te Leiden 29 julij 1588. wordt vermeld. Nav. Bijbl. 1853 bl. 1. Gheze Isenoudi, Nav. I. bl. 128; II. bl. 33.

Keerel zal wel hetzelfde zijn als Karel.

Landebert. Oorspronkelijke vorm van den nog zeer gewonen naam Lambert.

Lubben. Eene enkele maal heb ik eenen persoon met dezen naam ontmoet. Moet het Lubbe of Lubben zijn? Beide vormen zijn te verklaren.

Olif. Olof de kistemaker 1535, Wagenaar, Amst. III. 34. Dirck Olofsz. 1566 en 1578, ald. III. bl. 168, XI. bl. 167.

Oudemaar, bij ons Ootmar, een naam die mij in Twenthe nog wel voorgekomen is.

Outjen. Fout voor Outjer. Outger (uitgesproken Outjer) is een naam die in Westfriesland nog door verscheidene personen gedragen wordt.

VROUWENNAMEN.

Alen. Vermoedelijk is hier de *n* te veel en is deze naam dezelfde als Aal, Aaltje.

Dingetjen. Verkleining van Digna, Dingena, een naam vroeger niet zeldzaam, en die nu ook, althans in Zeeland, nog meermalen voorkomt.

Endgen. Entje is mij wel voorgekomen. Ik heb er echter geen voorbeeld van aangeteekend. Wel van Enteke, een van 1390 uit Schwarzenberg Charterb. I. bl. 249.

Goede. De verkleiningsvorm Godelijn heb ik in de laatste helft der 15e eeuw in Artois gevonden. Z. Voet Beschr. v. Culemborg, bl. 155.

Jabbeke. Japke nog in Friesland.

Soete. Soetken Gerrits gaf omtrent 1570 een liedboekjen uit. Den naam Soetje vindt men in Noordholland nog.

Teitje. Teetje nog in Noordholland.

Ulke. Hetzelfde als als Ûlkje, in Friesland niet zeldzaam.

Witje. Kort voor 1500, namelijk in 1481, vind ik er een voorbeeld van in Friesland, bij Schwarzenb. Chart. I. bl. 697.

Zonder eenigen twijfel zijn ook de volgende, duitsche namen, hoewel sommige eenigzins bedorven:

Adel, Appe, Alrich, Albe, Ansbert, Berthowin, Berten, Botmar, Brandolf, Dietsen, Dimmer, Eke, Eenke, Eerman, Emerick, Foye, Frede, Gildert, Gilmer, Herwert, Hidolf, Jolken, Kiel, Lammen, Liphard, Leepaerd, Manten, Minten, Mond, Noorden, Obert, Rennen. Riem, Romwald, Rommen, Rumhold, Voldrick, Valdarick, Wilprecht, Wintsen.

Adelken, Aeke, Ame, Albe, Dille, Edel, Elbe, Goolke, Jal, Jooltje. Lambe, Lieve, Lintje, Lynde, Naleken, Renne, Vroome, Vroede.

Omtrent de overige durf ik het niet stellig verzekeren.

P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: Een poedelgooi doen. (XIX, bl. 629). Kan dit misschien afgeleid worden van het wilde en onbepaalde wegwerpen van een voorwerp, dat men door een hond wil doen *apporteeren?* Zoo ja, dan zal men zeker in plaats van *honde-gooi* de uitdrukking *poedelgooi* bezigen, omdat met name de poedels leerzame honden zijn, en vlug in 't apporteeren, van het land en uit het water. 't Is echter niets dan eene gissing; en welligt heb ik erg *gepoedeld* met het uitspreken er van. E. LAURILLARD.

Spreekwijze: Spijkers met koppen slaan. (XIX, bl. 630). Ik geloof niet, dat dit synoniem is met: *Den spijker op den kop slaan.* Die met juistheid het eigenlijke punt weet te treffen, waar 't op aankomt, in iemands redenering of in iemands bedoeling, *slaat den spijker op den kop.* Maar die deugdelijke bewijsgronden voor iets aanvoert of afdoende maatregelen neemt, *slaat spijkers met koppen.* Spijkers met koppen houden lat of plank, waar ze in gedreven zijn, sterker vast, dan spijkers zonder koppen. E. LAURILLARD.

De dood en het sterven in de volkstaal, (vgl. A. R.)

Van den stervende wordt gezegd:

Hij moet er aan gelooven.
Onze lieve Heer zal mij uitspannen.
Wil 'k er maar een eind aan maken.
Als de Heer hem liever heeft!
Maak hem maar koud!

Van den gestorvene:

Hij is codille.
Hij is komen te sterven.
Hij trok er uit.
Hij is aan het mollenrooven (Kiliaan, o. h. w.)

Hiertoe behooren ook nog:

Zij heeft haar kindje verspeeld.
De Heer heeft ons geholpen.
Het kerkhof kwam ons te baat.

Mottig. (Vgl. XIX, bl. 467.) De heer Leendertz heeft aldaar het leelijke woord te regt verklaard. Het verwondert mij, dat hij zijne meening nog niet versterkt heeft met het rotterdamsch taaleigen. Daar heet iemand die van de pokken geschonden is (die de sporen der kinderziekte op zijn aangezigt vertoont) een mottige.

Mottige spons, is een scheldwoord te Aardenburg, denkelijk gedurende de *jaren dertig* ons door de noordnederlandsche troepen — met eene massa vroeger hier onbekende vloeken — geschonken.

G. P. ROOS.

Mottig. Ik houd het woord, waar de heer Roos van spreekt, en dat niet alleen te Rotterdam, maar ook te Amsterdam en elders in Holland, ik meen ook in andere provinciën, in gebruik is, voor een ander dan dat wat t. a. pl. vermeld wordt. Het daar vermelde *mottig* is van *motte* = zeug en beteekent vuil. Het andere, het door den heer Roos genoemde, is van *motte*, het bekende kleine diertje dat onze kleederen enz. doorknaagt, en beteekent van de mot doorvreten. Bij een kleed waar de mot in huisgehouden heeft en dat daardoor vol gaten is, vergelijkt men schertsender

wijze het aangezigt van hem die door de pokken geschonden is en noemt hem mottig. P. LEENDERTZ.

Mottig. Mottig *weêr*, als er mist, vooral koude mist met fijnen regen is.

[Dit *mottig* is het zelfde wat Hooft bezigt ter pl. XIX, bl. 467 aangehaald. *Mottig* weêr is *vuil* weêr.]

Korte metten maken. (XX, bl. 45). Deze spreekwijze is, zoo als de heer E. A. P. zegt, »ontleend aan den vroegen morgendienst in de Roomsche kerk." *Korte wetten maken* is geheel verkeerd. Mr. J. van Lennep zegt daarvan Bato 1866, II, 314. »Wetten kort te maken, wanneer dit niet aan de volledigheid schaadt, noch aan de duidelijkheid, is ongetwijfeld zeer verstandig, en eene wenschelijke zaak, doch van de kortheid of lengte der wetten kan eigentlijk geen sprake zijn bij gelegenheid, dat men die uitdrukking bezigt. Men meent daar gewoonlijk mede »spoedig, zonder omslag, een eind aan eene zaak maken." Het is dus hier de handeling, van wier kortheid men spreekt, en voor 't woord *handeling* het woord *wetten* in de plaats te stellen, heeft reden, noch zin. Maar 't woord *wetten* behoort dan ook in het gezegde niet t'huis, en wie zich juist en naar eisch wil uitdrukken, zegt niet »*korte wetten*," maar »*korte metten* maken." "

Daarom ook werd in de Kakographie (Nav. XIX, bl. 476) de volgende zin opgenomen:

»Narvaez maakte korte *wetten* met hen, die hij in handen kreeg."

C. J. BIEMOND.

[Nog ontvingen wij antwoord op deze vraag van de heeren JOHAN WINKLER, J. BOUMAN en DIXI.]

VRAGEN.

Hippokras of Ypocras? Mr. J. van Lennep zegt hiervan in Bato, 1866 II, 316: »'t Kan zijn (dat 't woord met een h en twee p's gespeld moet worden), ofschoon ik die spelling daarom nog niet goedkeur; immers het woord is hier te lande bij menschengeheugenis altijd *iepokras* uitgesproken. Of het woord werkelijk in eenige betrekking staat tot den Griekschen geneesheer (Hippo-

crates) weet ik niet, wel, dat ik het nooit met eene dubbele p heb gespeld gezien, zelfs niet in het Woordenboek van Kiliaen, een geleerde, die in de zestiende eeuw leefde. Wacht.... ik herinner mij het woord hier ook gevonden te hebben. Ja wel! dit zijn de *Arnhemsche Oudheden* van G. van Hasselt, en hier, deel II, bl. 22 haalt de verzamelaar eene rekening aan van de stad Amsterdam van 't jaar 1401, dat is al een mooije tijd geleden, waar wij lezen, dat Burgemeesters van Hamburg, die stad bezoekende werden onthaald op »twee quart Ypocras uten apteken." Welke spelling *Ypocras* weer aan eene gansch andere afleiding zou doen denken. Maar wat daarvan zij, men doet altijd wel, de spelling naar de oude en gewone uitspraak te regelen, ook al scheen, op etymologische gronden, een andere uitspraak verkieslijk."

Welke spelling is de ware? en waarvan is dan dit woord afgeleid? C. J. BIEMOND.

[Antwoord op deze vraag vindt men Nav. XVII, bl. 344—347.]

Infanterie. Waarvan is dit woord afgeleid? C. J. BIEMOND.

[Van het latijnsche *infans*, eigenlijk een kind dat nog niet spreken kan, komt het ital. *infante*, met weglating der eerste lettergreep *fante*, dat kind, knaap beteekent, vervolgens knecht, eindelijk voetknecht. Vandaar *infanteria* of *fanteria*, het voetvolk. Een kind is zijn eigen meester niet, hij moet gehoorzamen aan volwassenen. Om die reden heeft dikwijls het zelfde woord de beteekenis van kind en dienaar. Zoo het grieksche *παις*, het latijnsche *puer*, ons *knaap* en *jongen*.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapen van Memlinc of Meemeling. (XIX. bl. 590). Als de vrager Felix zelf geen Meemeling is, kan ik hem, ter bekoming van zeer juiste inlichtingen, verwijzen naar den heer mr. J. Meemeling, advocaat te Utrecht. De familienaam Jongewaard, voegde zich bij dien van Meemeling, sedert de heer H. Meemeling, vader van genoemden advocaat, huwde met Maria Elisabeth Jongewaard,

dochter van den burgemeester Simon Jongewaard te Westzaan. H. Meemeling zelf was de zoon van een predikant te Zaandam.

Mogt vrager ook begeerig zijn het wapen van de Jongewaards gecombineerd met dat van de Van Kampens, te kennen, dan ben ik in staat hem dat wapen of de beschrijving er van te doen geworden, dewijl mijne eigene moeder mede eene dochter is van S. Jongewaard.

Alkmaar. H. DE BOER.

Geslacht de Jode (de Jende) (Vgl. A. R.; XIX, bl. 56, 383.) Arend de Jeude-Chastillon, schildknaap, kastelein van Loevestein in 1570, tr. in 2e huw. Maria Boisot. Uit dit huwelijk onder anderen Barbara de Jeude-Chastillon, st. 20 januarij 1620, tr. Amandus de Hornes (van Hoorn), heer van Geldorp, Armentieres en Hardinxvelt, st. te Geldorp 19 dec. 1617.

Het wapen van Jode of de Jeude is:

Rood met drie palen van vair: schildhoofd goud, beladen met eene zwarte merlet. (Zie Goethals genealogie de Hornes). Ook vindt men in het werk van baron Leon van Herckenrode, getiteld Tombes et épitaphes etc. aanteekeningen, betreffende dit geslacht.

Geslacht van Hogendorp. (Vgl. A. R.; XI. bl. 122; XII. bl. 126; XV. bl. 184, 252, 373; XIX. bl. 586; XX. bl. 53.) In het trouwregister te Maastricht vind ik Gilles van Hogendorp, tr. den 29 nov. 1671 met Anna Verbolt.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Out-heusden. (Vgl. XIX. bl. 589. XX. bl. 158.) In het 5e deeltje van de Vesiano, Suite du supplément au nobiliaire des Pays-Bas vindt men pag. 267:

»Henri Jacques d' Outheusden, seigneur de Sevenhuysen, natif de Rotterdam, obtint le titre de Chevalier, des supports avec bannières, confirmation de noblesse et annoblissement en tant que besoin serait, par lettres de l'impératrice - reine du 11 juin 1755. Ses armes sont; de signople, au lion d'argent." — Verder vindt men bij Goethals, genealogie de Meester:

»Henri-Jacques van Outheusden, chevalier, seigneur de Sevenhuysen, épousa Anna Marie Diert dont: entre autres, Jean-Gerard van Outheusden de Wolfslinden, né à la Haye le 18 sept. 1747, mort à son chateau de Wolfslinden, sous Eppeghem, près de Malines le 18 sept. 1823, épousa à Malines le 22 nov. 1785 Jeanne-Marie de Meester, née le 2 mai 1765."

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Van Outheusden. In de doop- en trouwboeken van Bergen op Zoom, ontmoette ik van bovengenoemd geslacht:

Peter Lambrechtsen van Outheusden.

Cornelia Leenderts Bruijs.

1. Lambert ged. 27 julij 1664.
2. Marinus » 1 nov. 1665. get. Marg^a. Lamb. v. O.
3. Lambertus » 10 feb. 1669. get. Jan. v. O.
5. Maria ged. 30 april 1670.
6. Maria » 7 feb. 1672.

Marinus Pieterzoon van Outheusden (2) j. m. van Bergen op Zoom wonende te Tholen.

Maria Pooy j. d. van Bergen op Zoom, geh. 20 junij 1688.

a. Pieter ged. 21 nov. 1688. get. de grootouders.
b. Jacobus ged. 11 nov. 1690. get. Helena van O.
c. Cornelia » 20 mt. 1693. get. Corn^a. v. O.
4. Cornelia » 15 mt. 1695. get. eadem.
5. Pieter » 16 junij 1697.
6. Pieter « 15 junij 1698. get. P^r. v. O.

Uit eene aanteekening weet ik, dat in 1719 in de groote kerk te Rotterdam, Zuidpand n°. 118, een graf bestond op naam van Lambertus van Outheusden voor Lambertus Turcq minderjarige zoon van zijne d^r. Wilhelmina en... Turcq, dat deze Lambertus Turcq, bij zijne vrouw Elizabeth Schippers twee kinderen had, in de groote kerk te Rotterdam gedoopt:

Wilhelmina 16 apr. 1733 en
Jan 10 sept. 1737.

Is de grootvader Lambertus van Outheusden, Lambertus bij n°. 3 aangeduid?

Ik ontmoet hier in het archief zeer veel leden der fam. Turcq, maar doordien deze Turcq denkelijk te Rotterdam huwde, weet ik niet wie hij is, daarom zal men mij zeer verpligten met te willen mededeelen: »zijn voornaam, den naam zijner ouders, zijn geboorte- trouw- en sterfjaar." F. CALAND.

VRAGEN.

Geslacht van Soesdijk. Beleefdelijk verzoek ik om genealogische mededeelingen van dit geslacht, hetwelk tot wapen voert: in goud, drie eikels van sinopel, geplaatst 2 en 1, (de steel van elken eikel is voorzien van twee bladeren van dezelfde kleur). Tot dit geslacht behoorde onder anderen: Hendrik van Soesdijk omstreeks 1741, burgemeester (zoo ik meen), en raad der stad Utrecht; ook was er een Hendrik van Soesdijk, (welligt dezelfde persoon?) in 1745 drossaart van Vreeland, en hoogheemraad van den Zeeburg en Diemerdijk. Met wie was deze gehuwd? Bestaan er nog afstammelingen, en is er eene genealogie van deze familie bekend? Alle mededeelingen dienaangaande zullen mij aangenaam zijn.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Wapens gevraagd der familiën:

1°. Van Munster, waartoe behoorde de burgemeester van Zutfen, Coenraad van Munster, ged. 1683, (niet van het adellijk geslacht v. M.)

2o. Van Hurck, waar toe behoorde mr. Pieter van Hurck, secretaris van het hof van Holland in 1684. B. D.

Geslacht Bacx de Hartoghe. De genealogie van het geslacht Bacx de Hartoghe of de Hartoghe genaamd Bacx, waarvan Carpentier Hist. de Cambresis en Smallegange Kronijk van Zeeland melding maken, eindigt als volgt:

Jean de Hartoghe gend. Bacx, ridder en quartiermeester van prins Maurits en Frederik Hendrik, in 1608 te 's Gravenhage gehuwd met Josine de Bije (dochter van Georges, prest.-rekenmeester van de domeinen van Holland).

Van dezen Jean de H. en Jos. de Bije waren kinderen:

1. George heer van Valkenburg en Hogenhuizen, kapitein van de gardes in 1656, gehuwd met Susanna Studler van Zurck, waarvan Jean Anthoine en Susanna Leonore.
2. Jean.
3. Anthoine.
4. Josine.
5. Dorothée.
6. Anne, gehuwd met Guillaume Blois van Treslong, heer van Bergen en Rijsoort, waarvan Jean, kapt. en Otto kapt. ter zee, gesneuveld 1666.
7. Marie.
8. Hesther.
9. Jean.

Is iemand in staat een vervolg hierop te leveren of aan te wijzen, waar men dat vinden kan? H.

Geslacht Alewijn of Halewijn, (vgl. A. R.; XVIII, bl. 279, 541; XIX, bl. 262, 425). Onlangs eenige oude papieren doorsnuffelende, vond ik daar onder een fo. blad, kennelijk uit een of ander boek gescheurd aan beide zijden beschreven. Het komt voornamelijk hier op neder.

»Ten verzoeke van Maria van Halewijn werd, door den geregtsbode van Voorburg, krachtens een vonnis van schepenen der stad Leiden dd. 25 januarij 1674 en een ander van den 6 februarij van dat jaar, Françoys van Halewijn heere van Werve, gesommeerd om binnen 3 maal 24 uren te betalen en te deponeren bij Pieter van Maarsche griffier der stad Leiden, »soodanige sommen van »10084; 9; 8, mitsgaeders 3244: 16: 8, als op den inventaris »waertoe sig het boven gemelte vonnisse refereert fol. 12 recto, in »twee posten mitsgrs verso in een post staen uytgedruckt," welke sommen hij schuldig was aan den gemeenschappelijken boedel van »wijlen Wouter van Halewijn desselfs vader zal^{r}" (actum in Hage desen 15 julij 1674).

Den 26 julij daaraanvolgende werd de sommatie herhaald, waarop de heer van Werve ten antwoord gaf. »ick versoeck copye extract »wt het vonnis van de H. schepenen van Leyden, waerby ick in

»de voorz. somme soude syn gecondemneert, onder den H. Pieter »van Maerssche te brengen," terwijl hij bovendien verklaarde dat jufv. Thomaso (was dit Maria v. H.?) hem tegen beter weten in lastig viel.

»Renovatie gedaen aen de oudste dochter van den H. van Werve »31 aug. 1674", die daarop antwoordde: »ick sal't mijn Papae seggen als hij t'huis komt."

Den 14 september 1674 werd den heer van Werve weder aangezegd die sommen binnen 3 maal 24 uren te voldoen, waarna bij gebreke van betaling »gyselinghe beteyckent" werd, om den 17den september voor zonsondergang te wezen ten huize van Jan van Son, waard in de herberg de Zwaan te Voorburg en te dier plaatse te blijven totdat gemelde som betaald zoude zijn, hem daarbij meldende dat jufvr. Thomaso den waard 3 gulden daags voor gijzelkosten zoude betalen.

Of de heer van Werve de vrij aanmerkelijke som nog tijdig genoeg betaald heeft, dan wel of hij de gijzeling heeft ondergaan, dat stond veellicht op de volgende pagina's te lezen; mijn M. S. vermeld daarvan niets.

Wie deelt mij dit mede? en wie bevestigt mijne meening, dat jufvr. Thomaso dezelfde persoon was als M. v. H., waarschijnlijk de zuster van genoemden heer van Werve?

Voorts vind ik in eenige M. S. aanteekeningen uit het Puiboek te Amst. beg. 1558.

Dirk Alewijn oudt 25 jaeren, wonende in de Kerkstraet geadsisteerd met Balthazar Jacobsz. syn swager en voogt, ter eenre, en Maria Schuurmans van Frankfort oudt 24 jaeren wonende in de Nieuwe Hoogstraet geadsisteerd met Clara van Liemen (?) wed. Frederik Schuurmans hare moeder ter andere zijde, aangeteekend te Amsterdam 21 aug. 1599.

GESCHIEDENIS.

Het oorspronkelijke handschrift van het vermiste en onuitgegevene tweede deel der Gedenckweerdige Geschiedenissen, door Fredrick van Vervou, loopende over de jaren 1616—1620, teruggevonden. »Scheltema in zijn Staatk. Nederland van dezen beroemden edelman gewag makende, zegt hem en zijn bedrijf bijzonder te hebben leeren kennen uit zijne eigene handschriften, bestaande uit twee deelen, waarvan het eerste loopt van 1562 (1568) tot 1609, het andere van 1616 tot 1620, en hij uit den wensch, dat eenige uittreksels uit dezelve mogten worden gemaakt. Deze wensch is sedert vervuld, daar het Provinc. Friesch Genootschap, in den afgeloopen jare, het *eerste* der bij Scheltema vermelde handschriften (nasporingen naar het *tweede* waren vruchteloos) in deszelfs geheel heeft uitgegeven, onder den titel: Eenige Gedenckweerdige Geschiedenissen tot narichtinge der nakomelingen, sommarischer wijze beschreven deur Jr. Fredrick van Vervou. Leeuwarden, Suringar, 1841. Vele bijzonderheden aangaande het belangrijke tijdvak, waarover deze gedenkschriften handelen, vindt men daarin opgeteekend, welke elders niet zijn vermeld en na de lezing van dit werk, erkent men met den heer A. Telting, in zijn voorberigt, dat opregte waarheidsliefde, godsvrucht, eerbied voor regt en deugd, naauwgezetheid van geweten en gestrengheid van zeden den schrijver kenmerken, en de overtuiging geven, dat hij niets aan de waarheid voorbedachtelijk kan hebben te kort gedaan." Zie: Broeders gevangenisse, dagboek van Willem de Groot, door H. Vollenhoven, 1842 bl. 96.

Het door Fredrick van Vervou *eigenhandig* geschrevene *tweede* deel zijner Geschiedenissen, 300 folio bladzijden groot, begint met de maand april 1616, is doorloopend niet minder rijk in allerbelangrijkste mededeelingen en bijzonderheden, welke men elders te vergeefs zal zoeken, en eindigt met de woorden: »Den eersten December (1620) ben ick mede gecōmitteert geworden om

als gesante mede aen den koninck van Engelandt te ghaen." Zie Wagenaar *X*, bl. 427. Vooraan, in den perkamenten band, liggen twee aanteekeningen die op elkander sluiten. De eerste is luidende: »In de Bibliotheek van zijne Hoogheid is een ms. van den denzelven heer Fredrik van Vervou, bevattende al het merkwaerdige van a. 1568—1610, deesen heer is eerst in militairen dienst geweest: naderhand hofmeester van S. G. Graaf Willem van Nassau, stadhouder van Friesland en Groningen: voorts gouverneur van Embden, en eindelijk gedeputeerde van Friesland in den Raed van State, en in Ha. Ho. Moge. (zie ms. § volgende op die van 23 junij 1616) welk ms. door de Franschen in 1795 niet is medegenomen, en dus nog voorhanden is." De andere aanteekening is van de hand van G. van Hasselt: »De mss. Geschiedenissen van Fredrik van Vervou vangen volgens opgave van den hooggel. J. W. de Water met het jaar 1568 aan. Hij heeft dat deel uit de bibliotheek van den prince van Orange gebruikt in de bewerking van zijn Verbond der Edelen, en haalt het aan in een noot van St. III, bl. 21, misschien ook op andere plaatsen meer. In die noot wordt niet gezegd, hoe verre dat gen. deel loopt, dan wanneer het met 1610 eindigt, zoo is het zeker dat dit deel van den heer van Spaan niet onmiddelijk op dat van de vorstelijke bibliotheek volgt, maar noch van een ander deel wordt voorgegaan. 't Geen op bijgaande aantekening aangaande F. van Vervou en zijne betrekking tot het staatsbestier gegeven wierdt, laat zich volkomen uit zijne aantekeningen over 1616—1620 bewijzen. Zijne bedrevenheid daar in, zou men uit 't geen door hem in junij 1620 aldaar geboekt wierdt mogen opmaaken, althans zijn credit in de vergadering van H. Ho. Mo. en het vertrouwen van prince Mauritz aldaar op hem. — Van zijn gezantschap na Engeland spreekt hij op den 1 febr. 1620. — Of bij hem was opgekomen deese aantekeningen met den druk gemeen te maaken, zou men uit zijn schrijven over de bevalling van de wede. van Filips van Orange in jan. 1619 mogen gelooven. Alwaar verhaalende, dat zij haar kind elf maanden na het overlijden van haaren gemaal zoude gedraagen hebben, daar op volgen laat: Of dit gelovelijcken is ofte niet, stelle ick tot discretie van den leser."

J. L. A. I.

Napoleon in Zeeland in 1803, 1810 en 1811. (Vgl. XIX, bl. 554; XX, bl. 14.) Zijn verblijf aldaar is uitvoerig beschreven door den heer J. de Kanter Phil.z. in zijn werkje: De Franschen in Walcheren, uitgegeven te Middelburg, bij S. van Benthem 1814.

E. S.

De overste de Graaf. (Vgl. XIX, bl. 555; XX, bl. 21, 163.) In het Leidsch archief bevinden zich vier gedrukte stukjes over deze zaak, waaruit blijkt, dat de overste de Graaf zijn kamerarrest te 's Gravenhage had »*gevioleerd*" en »*gedeserteerd*" was. De bijzonderheden na deze desertie worden niet vermeld.

De bedoelde stukjes hebben tot titel:

1°. Verhaal van het gebeurde tusschen den heer Samuel van Schaak en L. E. de Graaf, majoor in het regiment van den lt. generaal Stavenesse Pous, door B. J. Kronenburg en J. van Heekeren Med. Studen a°. 1794.

2°. Aan Nederland bij de uitgave van het verhaal met het gebeurde van S. van Schaak, a°. 1794.

3°. Elegie ter nagedachtenis van den heer Samuel van Schaak, Med. Student, door F. S. Winter Tromp, J. U. D.; met een verslag over de gebeurtenis met den heer van Schaak en majoor de Graaf. 2e druk, a°. 1794.

4°. Treurzang op het overlijden van Samuel van Schaak. — Zijn grafschrift — zijne lijkstatie en klaagzang op zijne uitvaart.

Op het Rijks-archief bevinden zich eenige monsterrollen der voormalige regimenten, en indien de monsterrol van het regiment van den generaal Stavenesse Pous nog aanwezig mogt zijn, zou daarin wel iets over majoor de Graaf te vinden zijn; want daarin komen de mutatiën der militairen ook voor. ELSEVIER.

Dirk Graswinckel. (XX, bl 237.) Prof. Fruin schijnt zich hier vergist te hebben. De vrouw van Dirk Graswinckel heeft voor haren man een pronkerig latijnsch grafschrift laten stellen, niet te Delft, maar in de Groote kerk te 's Gravenhage. Zie Beschr. v. Delft bij Boitet bl. 763, waar men dat grafschrift lezen kan. Aanleiding tot deze vergissing heeft misschien gegeven, dat te

Delft in de Oude Kerk op een zerk een koperen plaat gevonden wordt met grafschrift (in het hollandsch) van Jacob Jansz. Graswinckel. Zie aldaar bl. 714. P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Pastorijgoederen. Wie geen vreemdeling is in de kerkgeschiedenis van ons vaderland weet, dat bij de reformatie de bestaande pastorij- of geestelijke goederen in de meeste onzer gewesten aan den staat geschonken zijn, onder wederkeerige verbintenis, dat deze te allen tijde zoude zorgen voor de tractementen en pensioenen van de godsdienstleeraren der Nederl. hervormde kerk. — Het staat mij duidelijk voor, eens eene specifieke opgaaf gezien te hebben van de hoogst aanzienlijke kapitalen, van welke de staat destijds in het bezit gekomen is, en waaruit dan ook duidelijk bleek, hoe de renten dier kapitalen op verre na niet vereischt worden tot de verpligte uitbetaling aan de kerk. Zoo ik mij niet vergis, stond de opgaaf in eene der eerst verschenen Kerkelijke couranten, van de jaren 1847, 48, 49 à 50.

Wie zou mij daarvan aanwijzing kunnen doen, of ook willen mededeelen, welke bron er buitendien bestaat tot duidelijke kennismaking met deze zaak?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Zeeslag op den 13en junij 1665. In een brief van onzen resident te Lissabon, Caspar Barlaeus van 29 augustus 1665, wordt door dezen gemeld, dat hij in de Amsterdamsche Fransche courant van den 20en junij 1665, een relaas had gelezen van den ongelukkigen uitslag van het gevecht tusschen ons en de Engelschen op den 13en te voren. Er wordt gevraagd of er hier of daar nog een exemplaar van die courant aanwezig en daarvan — indien dit mogelijk was — inzage te bekomen zou zijn?

LABORANTER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 183.)

BREUIL, DU, JEAN TRONCHIN, geb. 9 febr. 1641 te Genève, † waarschijnlijk in oct. 1721. *Werkz.* 1688—1721 *.

Aant. Deze kreeg in 1690 verlof tot het uitgeven der Fransche Courant. Hij was met Caspar Commelin in compagnieschap verbonden. Zie Wagenaar Beschr. Amsterdam. 2e dl. bl. 390. Hatin, Les Gazettes de Hollande. Paris 1865, p. 97, 98.

BREUIL, DU, CÉSAR TRONCHIN. *Werkz.* 1721—1733. *

Aant. Deze, een zoon van Jean, had zes kinderen. Zie Hattin l. c. p. 164.

BREUIL, DU, LOUISE DE ROUSSILLON, VEUVE DE CÉSAR TRONCHIN. *Werkz.* 1743. *

BREUIL, DU, I. P. TRONCHIN. *Werkz.* 1767.

Aant. De nakomelingen van Jean Tr. du Br. gaven in 1765 de Fransche Courant nog uit.

BRIËT. P. E. *Werkz.* 1791—1843. * *Woonpl.* in de Stilsteeg.

BRIËT & H. VAN KESTEREN, P. E. *Werkz.* 1792.

BRINK, TEN, JAN. *Werkz.* 1788—1798.

BRINK GERRITSZ, TEN, JAN. *Werkz.* 1788—1799. *Woonpl.* In de Nes 1788—1799, Warmoesstraat 1801.

Aant. Deze was later met J. de Vries in comp. verbonden; totdat de Vries in 1843 bezitter der firma werd, en in de Warmoesstraat over de St. Annastraat gevestigd was.

BROCKHAUS, FRIEDERICH ARNOLD, geb. 4 mei 1772 te Dordmond in Westfalen, † 20 aug. 1823 te Leipzig. *Werkz.* 1805—1811. *Woonpl.* Warmoesstraat N°. 1.

Aant. In 1805 rigtte deze te Amsterdam een hoogduitschen boekhandel op in co. met den boekdrukker I. G. Rohloff, onder de firma Rohloff & Cie en onder den naam van »Kunst- und Industrie-Comptoir." Waarom hij zijn etablissement aldus noemde, zie daarover bij Nemnich l. c. 2e B. S. 357. Hij noemde en teekende zich »Chef des gedachten Comptoirs". Zie eene opgave,

enz. der in 1808 daar in verschenen werken in Algem. K. & L. Bode. dec. 1808, bl. 421.

In 1811 bragt hij zijnen boekhandel naar Altenburg over en handelde daar (in 1813) onder zijn naam van F. A. Brockhaus. Van daar toog hij in 1817 naar Leipzig en verbond in 1818 eene drukkerij aan zijn boekhandel, en werd alzoo de grondvester van dit wereldbekende huis. Hoe veel de duitsche bibliographie aan hem verpligt is, ervaren wij uit Fr. Adolf Ebert's Allgemeines Bibl. Lexicon, hetwelk in hem niet alleen zijn uitgever, maar ook grootsten medewerker had.

Hij was met H. C. A. Thieme bevriend. Zie Jaarb. voor den Boekh. v. 1842 en 1843, bl. 8 van 't Mengelwerk en voorts over hem enz. Bull. du Bibl. Belge T. XIV (2e Serie T. V) Brux. 1858, p. 125, seqq.

Broen Junior, de, Gerred. *Werkz.* 1737—1738.

Broen, G. en J, *Werkz.* 1735.

Broensz, Joost. *Werkz.* 1659.

Aant. Zie Cat. d'Anvers T. II, p. 111, n°. 5673. Zal eene drukfout en Broersz moeten zijn.

Broersz. Joost *o* Jodocus. *Werkz.* 1634—1647. * *Woonpl.* In de Grave-straet 1634. In de Pijl-steegh 1642. *Uith.* In de Boeck-Druckerye. *Aant.* Hij drukte in fol. (zal voor François Lieshout geweest zijn) eene »Courante extra ordinaire."

Broersz. Wed. Joost *o.* Willemijntje Broersz Wed. Joost Broersz. *Werkz.* 1647—1659. * *Woonpl.* in de Pijl-steegh. *Uith.* in de Boeckedrukkerije.

Broersz en C. Merian, Wed. J, *Werkz.* 1660—1663.

Broersz. De Wed. Pieter. *Aant.* Courantier voor 1661. Zie Wagenaar Amsterdam 2e dl. bl. 390.

Broers, Johannes. *Werkz.* 1690. *Woonpl.* op de Beurssluys.

Broin, Joh. *Werkz.* 1658.

Bronkhorst, Pt. *Werkz.* 1660. *Aant.* Een pseudonijm volgens Tiele, B. P. n°. 4842.

Bromley *o.* Brumley, Humphrey. *Werkz.* 1611 ? *Aant.* Zie Rogge, Gesch. Ned. Herv. Kerk, 1864, bl. 146.

Brounings *o.* Brownings, Wed. Mercy. *Werkz.* 1678.

Brouwer. Herman Jansz. *Werkz.* 1634.

Brouwer, Jacob. *Werkz.* 1706—1712. *Woonpl.* in de Eglantierstr.

Brouwer, Jan Janssen. *Werkz.* 1655.

Brouwer, de Wed. Jan Jansz. *Werkz.* 1660.

Bruin Az., J. S. *Werkz.* 1751.

Bruin, de, H. W. *Werkz.* 1783.

Bruin, de, Martinus. *Werkz.* 1770—1794. *Woonpl.* Warmoesstraat, het 6de huis van de Vischst. noordzijde.

Brunel, Pierre. *Werkz.* 1687—1740. *Woonpl.* derrière la Bourse. *Uith.* à la Bible d'Or. *Aant.* Een bij hem in 1700 verschenen werk, getiteld: Michel le Vassor, Hist. du Regne de Louis XIII, Roi de France en de Navarre, in 10 dl. in gr. 12°., werd in Frankrijk op lijfstraf verboden. Zie Vogt, Cat. libr. rar. p. 703. Met R. Wetstein en anderen was hij medeuitgever van le »Grand Dictionnaire Historique de Louis Moreri, 1740, 8 vol in fol.

Bruyn, Dirk en Hendrik. *Werkz.* 1692—1707. *Woonpl.* N. Z. Achterburgwal. *Uith.* in de Drukkerij.

Bruyn, Hendrik. *Werkz.* 1708—1712. *

Bruyn, de, Abr. *Werkz.* 1649.

Bruyn, de, Cornelis. *Werkz.* 1654—1662. * *Woonpl.* voor-aen in de Nieuwe Lelystraet. *Uith.* In der Stadt Sonsbeck.

Bruyn, de, Martinus. *Werkz.* 1769—1798. * *Woonpl.* Vooraan in de Halsteeg bij de Nes 1769. — Rokkin tusschen de Gaaper- en Duifjessteegen 1783. — Warmoesstraat, het zesde huis van de Vischsteeg, N. Z. 1794. *Aant.* Zal dezelfde als bovengenoemde Martinus de Bruyn zijn.

Bruijn, de, en A. B. Saakes, Martinus. *Werkz.* 1788—90. *Woonpl.* Warmoesstraat, het zesde huis van de Vischsteeg N. Z. 1788. *Aant.* Was dit eene compagnieschap of een tijdelijk te zamen uitgeven van het eene of andere werk?

Bruyningh, Joseph. *Werkz.* 1646.

Bruyningh, Wed. Joseph. *Werkz.* 1673—1679. *Woonpl.* Op de hoek van de Beurs 1673. — op de Beurs-sluijs.

Aant. In Meulmans Cat. Pamfl. 2e dl. bl. 261 n°. 526 1/62 treft men nog de Wed. Joseph Bruyningks en Stephan Swart aan.

Buccamude, Dan. *Werkz.* 1662 *.

Buck, de, Herman. *Werkz.* 1559—1602 *. *Woonpl.* Molsteegh, achter de nieukerck.

BUENO, JOSEPH. *Werkz.* Empresso à coste de los señores Joseph Bueno....

Aant. Zie Cat. des Livres J. de Meyer 1869. Gand. n°. 29. — Is dit de naam van een particulier of boekhandelaar?

BURG en ZOON, VAN DER, Y. *Werkz.* 1793.

BURGH, LA, PIETER. *Werkz.* 1652—1665 **. *Woonpl.* in de Niesel. *Uith.* in 't fijn Tafel-boeck.

Aant. komt in 1653 in comp. met Is. van Wesel voor.

BURGH, VAN DER, ABRAHAM. *Werkz.* 1660—1663. *Woonpl.* bij Jan Room-poorts-toorn. *Uith.* In de gereformeerde Catechismus.

BURGH, VAN DER, WED. ABRAHAM. *Werkz.* 1671—1676. *Woonpl.* als boven. *Uith.* als boven.

BURGH & ZOON, VAN DER, JACOBUS. *Werkz.* 1783—1790.

Aant. Deze gaven met P. v. d. Eyk en D. Vygh de laatste deelen der Nederl. Jaerb. 1788 en met dezelfde in 1784 de Vaderl. Chronyk in 8°. uit.

BURGH, VAN DER, S. Cz. *Werkz.* 1657.

Aant. Volgens Tiele B. P. n. 4542 pseud.

BURGERS, HENDRIK. *Werkz.* 1734. *Woonpl.* in de St. Anna-straat.

BURGERS & N. TEN HOORN, NIC. *Werkz.* 1681.

BURGERS HAZENBROEK & C. *Werkz.* 1715—1716.

BUUREN, VAN P. *Werkz.* 1797.

BUYS ALIAS GIJSEN, WILLEM JANSZOON. *Werkz.* 1582—1597. *Woonpl.* Warmoesstrate. *Uith.* In den Liesveltschen Bijbel.

BIJL, CORNELIS. *Werkz.* 1780—1795. *Woonpl.* in de Hoogstraat over de Waale kerk.

Aant. In 1795 schrijver van den »Bataafschen Nationalen Voorlichter'' in tien vertoogen, in 8°.

BIJL, NIC. *Werkz.* 1740—1775.

CÆSIUS, dat is BLAEU. Zie Alkmaar in voce.

CAILLAU, ET. YS. *Werkz.* 1744.

CALOM o. COLOM, JACOB AERTSEN o. AERTSZ. *Werkz.* 1624—1630. *Woonpl.* op 't Water 1627. — aen de nieuwe Brugh. *Uith.* In de vijer — Calom. *Merkt.* J. H. Kruls Vermak. uyren 1628. 4°. Jok en Ernst door J. de Brune 1644. 12°. 1 dl. Palamedes van Vondel 1625 in 4°.

CAMPEN, VAN, WILLEM JANSZ. *Werkz.* 1597. *Woonpl.* buyten-Korsjenpoort in de Ny-stadt *Uith.* In de Druckerye.

CAMPEN, VAN, CORN. CLAESZ. *Werkz.* 1583—1607.

CAMPEN, VAN, CORN. CLAESZ. en WILLEM JANSZ. *Werkz.* 1546.

CAMPO, DEL, RICARDO. *Werkz.* 1596—1599.

CAPEL, A. *Werkz,* 1788.

Aant. A. van der Kroe & A. Capel komt ook voor.

CACELSONIUS, JAK. *Werkz.* 1682.

Aant. Tiele B. P. n°. 7816 pseud.

CARPENTIER, J. P. *Werkz.* 1652.

CARREL, JEAN. *Werkz.* 1691.

CASSEL, JN. FS. *Werkz.* 178. — *Woonpl.* Op het Water, bij de Papenbrug.

CASTRICUM, DE WED. ANDRIES. *Werkz.* 1713.

CASTRICUM, JAN. *Werkz.* 1678—1689. *Uith.* In de Vergulde Luthersche Bijbel.

CATS, JOHANNES. *Werkz.* 1730. *Aant.* Ook als dichter door P. G. Witsen Geysb. Woordenb. II dl. bl. 64 genoemd.

CATUFFE *o.* CATUFFE, JAN *o.* JEAN. *Werkz.* 1738—1761.

CÈNE, LE, MICHEL-CHARLES. *Werkz.* 1722—1748 **. *Merkt.* Anecdotes Ecclésiastiques 1738. pt. 8°. *Aant.* Fils de Mr. Charles le Cène, décédé à Londres en 1703. Voy. Catal. de la Bibliothèque Wallonne, Supplément 1855—1860, à Leide 1860. p. 27.

CENSEUR, LE, JACQUES. *Werkz.* 1690. *Aant.* Voir Bayle Dict. Hist. & crit, Amst. 1740. t. 1. Vie de Bayle p. XLIX.

CHANGUION, FRANÇOIS. *Werkz.* 1727—1752. *Woonpl.* In de Kalverstraat 1742.

CHANGUION, D. J. *Werkz.* 1779—1797.

CHANGUION & P. DEN HENGST, D. J. *Werkz.* 1789—1810.

CHARPANTIER, JACOBUS. *Werkz.* 1634 *.

CHATELAIN, ZACHARIAS. *Werkz.* 1728—1740. *Woonpl.* Op den Dam 1730. *Aant.* Vele belangrijke werken zagen door zijne medewerking het licht. — Zie op l'Honoré.

CHATELAIN LE FILS, ZACHARIE. *Werkz.* 1707.

CHATELAIN & FILS, Z. *Werkz.* 1756—1770.

CHATELAIN, FRÈRES. *Werkz.* 1710.

CHAYER, PETRUS. *Werkz.* 1692—1698 *.

CHEVALIER, NICOLAS. *Werkz.* 1693—1702. *Woonpl.* Sur le Beurssteeg 1693 — Kalverstr. près l'Osselsuys 1694. *Uith.* an Chevalier Curienx. *Aant*, Zie Bodel Nijenhuis Liste n°. VI.

CLAESZOON o. NICOLAS, o. CLAESZ., CORNELIS *Werkz.* 1582—1609 **. *Woonpl.* Op 't Water bij de Oude brugghe. *Uith.* in 't Schrijfboeck. *Aant.* Cat. v. Voorst, Hist. en Arch. p. 136 n°. 2350 komt van hem een werk voor waarvan de approb. dat. 1546. Zie mede p. 175. n°. 3020 aant. en n°. 3024. Il était un éditeur intelligent, actif, sans être un érudit. In 1595 gaf hij de zoogen: Devisie Chronycke in fol uit. Zie nog Tiele Mém. des Navig. l. c. p. 5.

NICOLAS o. CLAESZ., la Veuve de Corneille. *Werkz.* 1610 **. *Woonpl.* Snr l'eaue. *Uith.* au Livre á escrire. *Aant.* Tiele Mém. l. c. p. 31.

CLAESZ., CORN. *Werkz.* 1664. *Aant.* Tiele B. P. n°. 5156 pseud.

CLAAS, JAKES. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* in de Langestraat.

CLAESSEN, S. *Werkz.* 1654. *Aant.* Tiele B. P, n°. 4237 pseud.

CLARESTEIN, JAN. *Werkz.* 1758. *Woonpl.* Op de Heilige weg.

CLAUDUS, JACOBUS SEVERI. *Werkz.* 1530. *Woonpl.* Super antiquum Pontem. *Aant.* Zie Cat. Bibl, Enschedé 1867. n°. 666. Biblioph. Belge 1869 p. 124.

CLAUS, JACOB. *Werkz.* 1675--1700. *Woonpl.* Prinse-straat.

CLAUSEN, JOHANN. *Werkz.* 1596 *.

CLEEFF, VAN, GEBROEDERS. *Werkz.* te Amsterd. & te s'Gravenhage. Te Amst. 1812.—Te s'Gravenhage 1808. *Woonpl.* te Amst. Warmoesstr. bij de St. Annastr. s'Gravenhage Spui 1813. *Merkt.* Naamletters. Zie Verh. Jongste Omwent. in Holl. 1815 in 8°. en Vervolg op Naamregister van R. Arrenberg. 4°. Cat. Bibl. Dav. n°. 990. *Aant.* De gebr. van Cleeff s'Gravenhage 1808 boekverk. van den koning en der koninklijke Bibliotheek. — In 1811 & 1812 gaven zij te Amst. uit Verzamelingen van Wetten & keizerlijke Decreten, betreffende de Drukkerijen en Boekhandel, beide in orde gebragt door G. van Lennep en geheel van elkander verschillend. Vid. Bodel Nijenhuis Diss. de Jur. Typogr. L. B. 1819 p. 61.

CLEMENT DE JONGE. *Werkz.* 1690, vooral als kunsthandelaar bekend. *Woonpl.* Kalverstraat. *Aant.* Uitgever van Rembrandts etsen, door Rembrandt afgebeeld,

Zijne erven verkochten in 1692 uit zijn boedel zijn huis

aan den beroemden uitgever Hendrik Wetstein. Zie in voce.

CLERK, DE, PIETER. *Werkz.* 1692.

CLOPPENBURGH, *o.* KLOPPENBURCH, *o.* CLOPPENBORCH, JAN EVERSZ. *o.* JAN. EVERTSEN, & JAN EVAERTS. *Werkz.* 1589—1636 **. *Woonpl.* Op 't Water bij de Oude-Brugh, tegen over de Koorn-Beurse. *Uith.* In de Chronycke van Hollant 1589. In den grooten Bijbel 1601. — In den Vergulden Bijbel. 1603—1620. *Merkt.* De Triumphe eens Christ. in 12°. — Sevendaegsche conferentie achter de drie Hemelsche Tractaten. in 8°. De Wortel en Fundam. der Wederdoop. door Guido de Brés, kl. 8°. *Aant.* Behalve vele ascetische werken gaf hij ook historische en dichtkundige werken uit, zooals Joh. de Brunes Sinne-werck, 1624 in 4°. dat met vele keurige plaatjes versierd is.

CLOPPENBURG, EVERT *o.* EVERHARD. *Werkz.* 1638—1644 **. *Woonpl.* op 't Water.

CLOPPENBURCH, Wed. E. *Werkz.* 1644.

CLOPPENBORCH, WILLEM JANSZ. *Werkz.* 1621—1632. *Woonpl.* Aen de Beurs. *Uith.* In de Vergulde Chronyck 1629.

COENRAEDT, CHRIST. *Werkz.* 1664. *Aant.* Tiele B. P. n°. 5198 pseud,

COENRAETSZ, SYMON. *Werkz.* 1658.

COLENS, JAC. AERTSEN. *Werkz.* 1620. *Aant.* Cat. B. Rheno-Traj. 1835. p. 243. Zal wel Colom moeten zijn.

COLOM, ARNOLD. *Werkz.* 1663? *. *Woonpl.* op het Water bij de Nieuwe Brug. *Aant.* Boek- en kaartdrukker. Zie Navorscher XVII; 94. *Uith.* In de lichtende Colom.

COLOM, JACOB AERTSZ *o.* ARTSZ, geb. 10 oct. 1599. *Werkz.* 1625—1663 *. *Woonpl.* op 't Water bij de Coren-merckt. *Uith.* In de vijerighe Colom. *Merkt.* J. H. Kruls Vermakelijke Uyren, in 4°. Caarten de XVII Ned. Provincien vertoonende 4°. oblong. *Aant.* Zie Calom. De heer Bodel Nyenhuis. Liste N°. IV p. 6 heeft Jan Aartse fils d'Aart ou Adrien. — Hij gaf voornamelijk zeekaarten uit. Zijne nagelatene gebonden en ongebonden boeken, koperen platen en drukkerij werd door zijne erfgenamen verkocht 25 sept. 1672. Ned. spectator, mei 1867, bl. 163.

COLOM, JAKOB *o.* J. apud COLUMNAM. *Werkz.* 1638—1647 ** *Woonpl.* op het Water aen de Kooren-merckt. *Aant.* Uitgever van Kamp-

huysens Stichtelyke Rymen en roofbezitter van diens schedel. Zie Navorscher XI.: 123.

Is dit een ander dan Jacob Aertsz. Colom?

COLOM, JOHANNES. *Werkz.* 1646—1649 *Woonpl.* Op den Dam. *Aant.* Er komt ook voor: gedr. bij J. Hilten & Joh. Colom.

COLIJN *o.* COLIN, MANUEL. *Werkz.* 1638. *Woonpl.* Op de Beurs. *Uith.* in 't Stede-Boeck. *Aant.* Zie Nav. XVI. 381.

COLIN *o.* COLIJN & COLINUS, MICHEL. *Werkz.* 1680—1636. ** *Woonpl.* op 't Water, hoeck Brugsteegh 1608. — Op 't Water, aen de Cooren-marckt, by de oude Brugghe. 1615, 1619. *Uith.* In 't Huys-boeck. *Merkt.* Zie Vervolg Chronica Carionis in fol.

COMBI E LA NOUE, GLI. *Werkz.* 1652.

COMMELIN *o.* COMMELINUS, HIERONYMUS. *Werkz.* 1594—1597 Heidelberg of Amsterdam? *Aant.* Vid. Cat. Bibl. Traject. 1608 in 4°. »Libri Musici." Haec catalogus invenitur in Biblioth. Daventr. n°. 1536. (De biblioth. van deze uitg. twee expl. bezittende zond in 18.. één daarvan ten geschenke aan de utrechtsche bibliotheek, alwaar hij ontbrak). — Brunet Manuel T. 2 c. 1096 heeft »Heidelbergœ, Typis Hier. Commmelini 1597.

COMELIN, HÉRITIERS DE HIER. *Werkz.* 1626. *Aant.* Zie Cat. Perrit. Paris 1860, p. 92.

COMMELIN, JAN. *Werkz.* 1611.

COMMELIN, ISAAC. Né à Amst. 1598 en mort dans cette ville en 1676. *Aant.* Imprimeur et éditeur. Il composa quelques livres de mérite. Voir Tiele Mem. Bibliogr. des Navigat. Neerl. p. 10.

COMMELIN, CASPARUS. *Werkz.* 1662—1689. *Aant.* Volgens Wagenaars vermoeden was hij gepriviligeerd tot het uitgeven der Amsterdamsche duitsche en fransche courant. Zie zijn Amsterdam, 2_e dl. bl. 390.

Casparus was de zoon van Isaac Commelin. Tiele l. c. p. 10 zegt: »Il composa une description de la ville d'Amsterdam," welke beschrijving dan ook bekend is en in 1694 te Amsterdam bij de wed. Aart Dirksz. Oossaan in fol. het licht zag. Uit het octroy aldaar aan Aert Dirksz. Oossaen den 19 maart 1687 verleend vernemen wij, wie de eerste aanleggers dezer beschrijving zijn, die vermeerderd door Casp. Commelin uitkwam. Een vervolg hierop door denzelfden Casparus C. bewerkt, verscheen in 1693

mede bij genoemde wed. Oossaan in fol. — Met Boom & Pluimer gaf hij het Oude Goutsche Chron. door P. Scriverius verbeterd, 1663 in 4°. uit. *Merkt.* Blasii Miscell. anatomica, kl. 8°.

DE COMPAGNIE ook genaamd de Maatschappij der boekverkooperen. Wie in 1687 daar leden van waren, zie G. Brandt, Leven van de Ruiter in folio op frontispice en titelblad. Bij Blaeu werd veel voor de Compagnie gedrukt. In 1732, 1735 komt ze mede voor; mij is daar niet meer van bekend. Hoe een toekomstige geschiedschrijver van den nederl. boekh. alleen voor Amsterdam rijke bronnen doorsnuffelen kan, zien wij onder anderen uit het door den heer F. Muller medegedeelde in de Cat v. d. Biblioth. der Vereen. des Boekh. Amst. 1855, bl. IX onderaan.

CONRADI, PETRUS. *Werkz.* 1740—1792. *Aant.* Deze gaf de Handel. van het Genootschap de servandis civibus uit.

CONRADUS *o.* CONRADS, CHRISTOFFEL *Werkz.* 1650 - 1683. * *Aant.* Christ. Conrads vid. v. Zesen. Amst. 1664 in 4°. s. 370. Tiele Mém. Bibl. des Nav. Neerl. p. 146.

CONRADUS en J. CLAUS, Wed. C. *Werkz.* 1687.

CONIJNENBURG *o.* CONIJNENBERG, JACOB. *Werkz.* 1715, 1717. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in de Lootsman.

CONIJNENBERG & VAN DE PUTTE. *Werkz.* 1728. *Aant.* Ik heb Conijnenburg en Conijnenberg voor een en denzelfden persoon gehouden. Conijnenb. & v. d. Putte gaven in 1728 een Bijbel uit, die door H. H. Burgemeesters en Regeerders van Amst. verboden werd. Zie le Long, Boekz. der Ned. Bijbels, bl. 830.

COOL *o.* COOL, CORNELIS DIRCKSZ. *Werkz.* 1614 – 1648. *Woonpl.* Kalverstraat. *Aant.* De Cat. v. Voorst noemt hem n°. 4856 A°. 1615. De Navorscher XII 117 heeft 1641—1648.

CORDOVA, DE, JAC. ook IS. *Werkz.* 1681. *Aant.* Fred. Muller, Cat. van dr. Abr. de Vries, Amst. en Haarl. 1864, zegt p. 128 n°. 1703: »Le nom de l'imprimeur Isaac de Cordova chez Wolf, Fürst et Steinschneider est une erreur."

CORDOVA, DE, YSHAC. *Werkz.* 1688. *

CORDOVA, DE, YSHAK *o.* ISHAC. *Werkz.* 1706. * *Aant.* Zie over dezen drukker Fr. Muller Cat. Livres Hébreux 1864. n°. 220, 223. 259.

CORNELIS *o.* CORNELISSEN. ABRAHAM. *Werkz.* 1752—1774. *Woonpl.*

aen den Overtoom. *Merkt.* De vrolijke Zang-godin, z. j. 12°.

CORNELISZ. CORNELIS. *Geb.* waarschijnlijk uit Texel. *Werkz.* Geadmitteerd 29 oct. 1560.

CORNELISZ. JAN. *Werkz.* 1672. *Woonpl.* Bloemstraat. *Aant.* Indien de bij Is. Meulman, 3e dl. n°. 7475, voorkomende Jan Kornelisz dezelfde met bovengenoemden is, dan was hij in 1703 nog werkzaam.

COSTER, DE, J. *Werkz.* 1791, 1793. *Woonpl.* Warmoesstr. bij de Wijde Kerksteeg.

COTRAY, Nic. *Werkz.* 1796. *Aant.* Bij dezen kwam eene prijscourant van effecten uit.

COUP, DE, PIETER. *Werkz.* 1708—1729. ** *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* in Cicero. *Merkt.* Cluverii Intr. in un. geograph. in 4°. L. Smids Schatk., van Loon, Inl. tot de Penningkunde, 8°. *Aant.* In 1717 gaf hij »Les Hommes illustres" in fol., een zeer geschat werk, uit.

COUP, DE, WILLEM. *Werkz.* 1669—1700. *Woonpl.* op 't Rokkin. *Aant.* Mij kwamen nog voor: Willem de Coup, Lamsveld & Philip Verbeek 1669. — Willem de Coup, Jacob Hulk en Jan Lamsveld in Maatschappij 1694. — W. de Coup en Comp. noemt Tiele, B. P. n°. 8846. Pseudoniem?

COUP, DE & DE KUYPER. *Werkz.* 1741.

COUR, DE LA, THOMAS. *Werkz.* 1672.

COUTINHO, MOS. MENDEZ. *Werkz.* 1699. *Aant.* Zie Fred. Muller, Cat. l. hébreux 1864, n°. 197.

A. M. LEDEBOER.

(*Wordt vervolgd.*)

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland.

W. J. Blaeu. Gewoonlijk wordt Alkmaar als zijne geboorteplaats opgegeven. De heer Ledeboer zal mij genoegen doen met op te geven, waar hij Uitgeest als zoodanig heeft vermeld gevonden.

Johan Blaeu. Over zijne drukkerij op de Bloemgracht te Amsterdam zie men von Zesen Beschr. der stadt Amst. (4°) blz. 215, 216.

Allard. De boekverkooper van dezen naam, die met Elis.

Bekker bevriend was, was Johan Allart, de uitgever van Wagenaars Vaderl. Gesch. enz.

Amsterdam. De bibliotheek is uit het Athenaeum verplaatst naar het paleis van justitie en van daar naar het huis op de Heerengracht bij de Brouwersgracht.

De heer Ledeboer vermeldt een boek van 1506 als het oudste, dat, voor zoo verre men weet, te Amsterdam gedrukt is. Maar op de catalogus der boeken van wijlen mijn neef J. J. Nieuwenhuijzen vindt men bl. 67: »Hier begint een cleyne corte informacie om te verdienen dye stacien ende oflaten der seven kerken van Rome. Amst. Doen Pietersoon in enghelenburch. — Item in dit boexken sijn begrepen die figuren van die 7 kerken van Romen. ib." De heer Fred. Muller houdt dit voor eenen druk van omstreeks 1500 en zegt er bij: »dit werkje is allerwaarschijnlijkst het oudste te Amsterdam gedrukte boek," P. LEENDERTZ WZ.

Allart, (vgl. XX. bl. 136). Het is onjuist, dat Allart »in 1806 van het Synode der Ned. Geref. Kerk de vrijheid verkreeg tot het drukken der Evangelische Gezangen." Éene synode was er toen nog niet, wel provinciale synoden. Deze benoemden de leden der commissie tot het verzamelen en vervaardigen van het Evangelisch Gezangboek; hunne namen vindt men in ieder ex. der Evangelische Gezangen. Eene subcommissie, bestaande uit de heeren van den Berg (praeses), Lotze en Scharp (scribae), Muntinghe, Jorissen en Feith (leden), sloot, daartoe gemagtigd, den 12 julij 1805 ten overstaan van den notaris M. Eijssel Mz. met Allart een contract, waarbij deze het kopijregt der Evangelische Gezangen *kocht.* H. M. C. V. O.

Gedichten van le Francq van Berkheij, (XX. bl. 140). Toen ik de vraag van Th. R. zag, verwonderde ik mij eenigszins dat dergelijke vraag kon gedaan worden, daar ik zeker wist dat de aangehaalde aardige versjes van le Francq waren. Mijne herinnering bedroog mij niet: wel doorliep ik te vergeefs mijnen Berkheij-zondvloed, om mij op nieuw te ergeren over al het saaie; doch eene of andere bundel uit den tijd der genootschaps-brijpotten zou, dacht ik, uitkomst geven: want le F. v. B. docht mij juist

de man om dergelijke maatschappij te steunen. Inderdaad, daar vind ik in het eerste deel der Tael- en Dichtlievende Oefeningen, van het Genootschap ter spreuke voerende (de groote leugen) Kunst wordt door arbeid verkregen en prijsvaerzen. Met octrooi, enz. Te Leyden bij C. van Hoogeveen Junior MDCCLXXV, onder de Mengeldichten het volgende: Proeven van het vermogen der Nederduitsche Dichtkunst, om op een vrolijken en vrijen trant de *maatklanken* op allerlei onderwerpen te *schikken*, en naar bijzondere geluiden *te buigen;* door Joannes le Francq van Berkheij, uitgesproken in de vergadering enz. (van bovengenoemd genootschap) op den 2 van wintermaand, 1772. Bij gelegenheid dat de Welëdele Gestrenge en Hooggeleerde Heeren

Mr. Johan van der Marck, Æz.
Mr. Daniel van Alphen,
Mr. Jan van Roijen, Az.
en
Dr. Jan Jacob Schultens;

het Genootschap gunstig in Hunne Bescherming namen.

Nadat hij de dichtkunst, de vrije en blije dichtkunst, zeker naar het voorbeeld van Huyghens, onder *drie en twintig namen* om hulp had aangeroepen, verklaart hij:

Niets weêrhoudt me, om op mijn snaaren
Saam te paaren
Allerleie zwier en trant;

en hij doedelt er duchtig op los, beginnende met niets meer of minder dan eene nabootsing van Homerus *heldentoon!*

Sappho doet hij na in het lierdicht, tot een echo verknoeid en vervolgens komt Sapphoos *drieklank* aan de beurt. Ook Maro moet den tol betalen en hij doedelt hem een Landgedicht na, waarvan de overgang tot de klanknabootsing der natuurgeluiden niet moeielijk is, zoo als dan ook, op de rij af, nagedaan worden: Cijssje, Putter, Codenaar, Meesje, Leeuwerik, Nachtegaal, Kersdiefje, Winterkoningje en, wat van zelf volgt, Koekoek.

Naso, zegt hij verder, steekt hij *stout* en *trotsch* op zij. Beide is waar en zijn minnelied is eene beschrijving van een mooi meisje.

Vervolgens komen aan de beurt de kinderspelen, de spelen der meisjes en jongelingen, 't ooft plukken, 't spelerijden, 't hooien,

boeren vrijage, boeren rederijkers, dorschen, 't bakken (men hoort het geluid van het builen) 't weven, 't blik en koper slaan, 't wasschen en stijven, 't smeden, 't harddraven, de wandeling in 't Voorhout, de manoeuvres der ruiters en voetknechten, en 't paard in galop (de bekende anglomanie) die alle in toonen nagebootst worden.

Eindelijk spreekt hij het straks genoemde viertal, in deels brommende, deels platte verzen aan en zegt onder anderen:

»Zoolang er dichter vuur in Hollands tempel gloeit,
»Zoolang bij ons de kunst door noesten ijver bloeit,
»Zoolang de Poëzy mag op Meçeenen roemen,
»Moet ook ons choor met lof dit deftig viertal noemen."

En nadat hij nu *zeven malen* »eer" dit en dat voorspeld heeft, eindigt hij zijn climax met:

»Ja, hemel, aarde en zee staan eer in volle brand,
»Eer kunst en ijver kwijne in vrije vaderland!

Amen, zeggen wij uit liefde tot de kunst! Dat le Francqs stuk van ruim 900 regels (40 bladzijden) niet totaal in de Lethe verzwolgen is, heeft hij vader Anslijn te danken, die er een tal van fragmenten van in het tweede stukje van zijn Kunstmatig leesboek opnam; dit was goed voor de menigte versmaten die A. noodig had.

De bestuurder van den Navorscher vergeve mij dit lange antwoord op eene kleine vraag; welligt acht hij het als letterkundige bijdrage zijne plaats niet geheel onwaardig. G. P. ROOS.

Gedichten van le Francq van Berkheij. De verzen, door Th. R, bedoeld, komen niet voor in de vrij talrijke werken van dezen in zijn tijd hooggevierden dichter. Ze zijn evenwel van hem, en worden met eenige andere van gelijke strekking gevonden in de Taal- en dichtlievende oefeningen van het leidsche genootschap: Kunst wordt door arbeid verkregen, I^ste^ deel. Daarin leverde le Francq van Berkheij zijne niet onverdienstelijke: Proeven van het vermogen der Nederduitsche Dichtkunst, om de maatklanken op allerlei onderwerpen te schikken en naar bijzondere geluiden te bootsen. Het zijn klanknabootsingen in den trant van het bekende: quadrupedante putrem enz. van Virgilius, doch meer op handwerken en onderwerpen uit het dagelijksche leven toege-

past. Al zijn die onderwerpen soms wat onbeduidend en de vorm wat gewrongen, de versjes laten zich toch met genoegen lezen, en leveren het bewijs op, dat onze moedertaal ook in hooge mate de eigenschap bezit om zoodanige woorden te vormen, als reeds bij de ouden *onomatopoietika* genoemd werden, en waarvan Aristophanes bij de Grieken, Virgilius en Ovidius bij de Latijnen, Voss en Bürger bij de Duitschers, Delille in Frankrijk, en Bilderdijk onder ons zich met uitstekend gevolg wisten te bedienen. Behalve in de werken van 't bovengenoemde genootschap zijn de versjes van Berkheij ook opgenomen in eene Nederl. Christomathie, voor méér dan een halve eeuw in 't licht verschenen.

NÎL ADMIRARI.

Gedichten van le Francq van Berkheij. De heer Th. R. kan de door hem aangehaalde versjes van le Francq van Berkheij vinden, in het keurige werkje van A. Loosjes Pz., Over den geest der schriften van J. le Francq van Berkheij. Ik sta niet in voor de juistheid van den titel, wijl ik 't boekje niet bij de hand heb. Volgens C. Kramm in De levens en werken der holl. en vlaamsche schilders enz. I, 79, is er in 1852 sprake geweest om voor Berckheij (sic) een standbeeld op te rigten. Is dat voornemen in het water gevallen? J. C. K.

[Wij ontvingen bovendien antwoorden van de heeren J°. de Vries Jzn. en P. d. R.]

VRAGEN.

De laatste alchimist. James Price. In Nijghs Geïllustreerd familieblad, las ik: In het jaar 1782 maakte James Price te Guildfort, bekend, dat hij eene bewerking had uitgevonden om kwik en andere metalen in goud te veranderen. Hij was lid der Royal Society en deed, in tegenwoordigheid van verscheidene leden, proeven die alle goed gelukten. Ook gaf men George III zulk een gouden staaf ten geschenke. Price deed het metaal in een kroes, wierp er een poeder in, en na afloop der bewerking had men goud. Dit poeder bleek hoegenaamd geen goud te bevatten.

Price schreef eene brochure over hetgeen hij had uitgevonden: deze brochure beleefde een vierden druk. Hij werd echter gedwongen, bekend te maken welk poeder hij bij het metaal in de kroes deed. Hij vroeg uitstel op uitstel en op 9 augustus 1783 vergiftigde hij zich zelven, in het bijzijn van drie personen die bij Price gekomen waren om het groote vraagstuk opgelost te zien.

Is deze brochure van Price bekend? Zoo ja, wie zou mij dan den inhoud in hoofdzaak willen mededeelen? A. C. DE GRAAF.

Lambertus Hortensius. Boeken in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers uitgegeven. Op de bibliotheek der Doopsgezinde gemeente te Amsterdam bevindt zich: Het Boeck D. Lamberti Hortensii van Montfoort, in syn Leven Rector van de Schole tot Naerden. Van den oproer der Weder-Dooperen. Eerst Int Latyn beschreven, ende ghedruckt tot Basel, met Privilegien van de Keyserlycke Majesteyt. Ende Nu in Nederlandts overgheset. Mitsgaeders, Een Voor-reden van den selven Autheur aen de E. Wyse ende Voorsienighe Heeren, Burghemeesteren Schepenen ende Raedt der Stadt Amsterdam. Tot Hoorn, By Gillis Claesz. Coster, Boeck-vercooper aen de Groote Kerk Anno 1624.

Hetzelfde werk, dat ik voor mij heb liggen, heeft voor het overige denzelfden titel, maar verschilt alleen in: Tot Enchuysen, Bij Jacob. Lenaertsz. Meyn, Boeck-vercooper int vergulden Schryf-boeck, op de Nieuwe Straet; Anno 1624.

Hoe kon nu in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers hetzelfde werk geleverd worden, of was de copie aan beide verkocht zoo als tegenwoordig meer gebeurt, maar waarom dan niet beide namen op den titel, of bestaat hier eene andere reden voor?

A. C. DE GRAAF.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Portret van prins Maurits met een hoed. Vóór mij ligt een zeer zeldzaam portret van prins Maurits van Oranje; een kopstuk, of buste, vlak van voren, met een ronden hoed op, (die geheel verschilt van den meer puntigen hoed uit de plaat van Delff, naar van der Visinne, kniestuk); het stelt den prins in middelbaren leeftijd voor. Het exempl. is hoog 16 rijnl. duim, breed 12 dito. Aan den onderrand heeft een inschrift, of wel de naam des makers gestaan, dat door al te naauw afknippen verloren is gegaan. Vrage: Wie waren schilder en graveur?

L. B.

Gravure van Romein de Hooghe, (geb. 1638 † 1708.) Deze veelzijdige, ofschoon niet altijd onberispelijk levende nederlandsche graveur, is nog verre van als kunstenaar goed behandeld te zijn. Hij werkte dikwijls anoniem; hij heeft meermalen zijne platen onafgewerkt gelaten, om welke reden dan ook. Zijn ijver was intusschen buitengewoon. Zijn beeldwerk was meermalen allegorisch; maar, dit daargelaten — wij komen er later misschien wel op terug — zijne geschiedkundige kennis was inderdaad grooter dan die van vele zijner kunstgenooten van die dagen. Hij greep de tafereelen aan, overal waar de geschiedenis ze hem dagelijks aan de hand gaf. Het zij binnenslands, hetzij daar buiten, bij vriend en bij vijand, waar slechts leven was en strijd en hevige hartstogten, daar werd hij aangetrokken. Het tooneel zijner werken — hij graveerde meestal naar zijne eigene concepten — was beurtelings Nederland of Spanje, Zweden of Engeland, Duitschland of Hongarijen, ja tot Rusland toe, zelfs tot in Azië of Amerika.

Maar voor mij ligt eene plaat, die ik niet kan te huis brengen, en waaromtrent ik de inlichting van deskundigen bij dezen inroep. Het is een landschap: op den achtergrond ziet men een

vlek zonder stadsmuren, van eenige uitgebreidheid, met 2 of 3 kerken, doch op den voorgrond komt een rijtuig uit de stad de hoogte oprijden. Het rijtuig is open en doet eene rijk gekleede dame van gemiddelden leeftijd kennen, door nog eene koets, met ruiters en ander gevolg omstuwd en gevolgd. Het tafereel heeft aan beide zijden allerlei jagt- en oogst-emblèmes in kwistigen overvloed. Het landschap heeft koorn en vee en wordt door helderen zonneschijn beschenen. Van onderen schijnt er iets van het blad in mijn exemplaar — dat het eenige is dat ik ooit zag — afgesneden te wezen: eene toelichting of een lofvers of iets anders. Mijn blad heeft 52½ duim breedte, bij 29 duim hoogte. Alles toont den besten tijd van R. d. H., 1670 à 1685, aan. Het doelt zeker op iets bijzonders. De gravure is zeer fraai van afdruk, gelijk zijne proefdrukken altijd zijn. Bovenaan is er een witte balk, waarop de inscriptie zeker zoude gebragt zijn. Er staat niet eene letter op.

L. B. N.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 476; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 301. HEIJE, *secretaris*.

Organisten van de abdij Leeuwenhorst. Uit de rekeningen dier abdij blijkt het volgende:

A°. 1463. By mynre Vrouwe ghegheven, Govert, die orghelyst van Hairlem, van dat hy die jofferen leerde spelen tusken Vastelavont ende Pinxster VI Rynsgl. facit viii ₰.

A°. 1475. By Jan Wigger doen halen Govert die orgelist tot Hairlem, myt 1 kar, om onse jofferen daeronder te besteeden te leren opte orgelen te spelen.

Jan dair ghegheven V. St. facit vi β viij δ.

Dieselve ghegheven van dat hy Govert weder thuys voerde, daer off ghegheven 5 St. facit vi β viij δ.

Govert die orgenist heb ick een paert gedaen mede te ryden tusschen Hairlem ende dat Cloester om onse jofferen te leren spelen opten orgel; dat paert tot Hairlem in den Oyvaer verteert myt ruyvoer ende haver. tsamen iiij 𝔈.

Den knecht diet somers wt der weyde haelde ende in die weyde brochte ghegheven 1 stotert facit iii β viii δ.

A°. 1498. Gegeven op rekening meester Jan Hoen organist van dat hij twee onser joffer. als: Rossom en Does te Choor opt orgel leert spelen. xiiij 𝔈 vi β viij δ.

A°. 1499. Betaelt meester Jan Hoen, organist tot Noortwyck van een onser conventualen te leeren speelen te Choor opter orgelen. X Rynsgl. facit xiij 𝔈 vi β viij δ.

A°. 1501. Meester Jan Hoen, gegeven van tavereel tot dat horologie dienende, te repareren; vant middelste pairt van de traly int casyn van ons slaepcamer staende, te stofferen. xix β. * * ELSEVIER.

Geilfus. In de *Schetsen van Nederl. Toonkunstenaars* door Ed. Gregoir (Antwerpen, bij Fontaine en Gevaert) vindt men:

„GEILFUS (J.), die, naar men gist, te Utrecht verbleef, was een beminnaar der toonkunst, die, volgens zijnen vriend, den bekenden J. P. A. Fischer, grooten aanleg voor de muziek moet gehad hebben. Fischer zegt over hem:

„'k Ben van gedagten, dat wanneer de heer Geilfus (mijn zeer geagte Vriendt) sig op 't Orgel, of Klokken wilde appliceeren, dat zijn Ed. binnen korten tijt, meenig een (die misschien eenige jaeren daer op zijn tijt verspeeld heeft) zoude beschaemen."

Geilfus was mogelijk een instrumentist en leefde in 1737."

Tot dusver Gregoir. Zijne laatste bewering (»leefde in 1737") grondt deze antwerpsche correspondent onzer V. waarschijnlijk op het jaartal der uitgave van Fischers »Verhandeling van de Klokken" etc. (Utrecht 1738). Of Geilfus nu »instrumentist" was, is mij nog niet gebleken; componist was hij zeker, zoo als ik hoop aan te toonen. Alvorens daartoe echter over te gaan, dient eene andere vraag behandeld te worden. Het is mij namelijk onbekend van waar Grégoir de voorletter J. ontleent. Ik

houd mij, tot nader orde, overtuigd, dat zijne voornamen waren: Carl Gottfried.

Mijne gronden daarvoor zijn de volgende. In het *Hist. Biogr. Lexicon* van Gerber (Leipzig 1790) vindt men:

„GEILFUS (Carl Gottfried) Organist an der lutherischen Kirche zu Utrecht, starb daselst 1740. Er war mehr galanter Klavierspieler als grosser Organist. Zu Amsterdam [1]) sind von seiner Arbeit 2 Klavierwerke, jedes zu 6 Sonaten gestochen worden." Als men nu in aanmerking neemt, dat Fischer ook (waarschijnlijk vroeger) organist der luthersche kerk en Geilfus waarschijnlijk zijn opvolger was;. — dat zij, gelijk hieronder blijken zal, bij eene hoogst belangrijke gelegenheid gezamenlijk met compositiën zijn opgetreden, waarvan de vervaardiging hun voorzeker was opgedragen; dat die compositiën van het jaar 1736 zijn, terwijl Fischer van zijnen vriend in 1738 spreekt en Geilfus (C. G) in 1740 stierf — dan geloof ik dat men regt heeft, dezen C. G. G. voor den bedoelden persoon te houden.

De compositiën, waarvan ik zoo even sprak, berusten bij mij *in originali*. In twee perkamenten portefeuilles met vergulde randen op het plat, met strikken van roode en witte zijden linten voorzien, bevinden zich resp. de volgende werken.

Op het plat der eene portefeuille vindt men keurig geschreven dezen titel:

INTRODUCTIO ET SYMPHONIA QUIBUS Festum Saeculare almæ Trajectinæ Academiæ publ. Celebratum est in Templo Cathedrali a. d. XXVII Marti MDCCXXXVI compositæ a J. P. A. Fischer.

Lager staat: a Violino Primo & Secondo V° 1e & 2de Ripieno, Oboe 1e & 2de Tromba 1ma 2da & Tromba Principale, Corno di Caccia; 1mo & 2do Tijmpano Alto 1mo & 2do, Violoncello, Fagotta, Basso Rip°. Violone & Organo.

Van de *Intrata* zijn 19, van de *Symphonia* 23 partijen voorhanden; bij het Andante zijn nl. 2 Trav. (dwarsfluit) partijen bijgevoegd, die noch bij het voorn. opschrift, noch bij de gewoon geschreven lijst der partijen op den papieren omslag, waarin zij voorkomen, vermeld zijn. Zij zijn ook op ander papier en de schrijfhand kan als verschillend aangemerkt worden; maar ik geloof die (na inzage van meerdere handschriften van F.) toch dezelfde te zijn. Er zijn ook 2 Contrabaspartijen, door welk een en ander het verschil in cijfers verklaard wordt.

De andere portefeuille heeft het navolgende opschrift:

HYMNUS SAECULRS DECANTATUS in festo natali centesimo almæ Trajectinæ Academiæ solenni pompa, in templo cathedrali, celebrato, a. d. XXVII, Martii MDCCXXXVI Compositus. a CAROLO GOTHOFREDO GEILFUS.

---

[1]) Volgens Conrad Wohlgemuth en Marpurg „Kritischen Briefen" (Berlin 1762), bij Witvogel te Amsterdam. HEIJE.

En lager: a 4 voce, Canto ou (sic) Discanto, Alto, Tenore & Basso, Violine Principale, Vo, 1o & 2o Ripieno, Oboe 1o, & 2o Flauto Traverso, Alto 1o & 2o, Alto Ripo. Tromba 1a & 2da, Corno di caccia 1o. & 2o, Tijmpano, Fagotto, Violoncello, Violone & Organo.

Op de Viol. princ. partij is de titel in het Fransch geschreven, aldus: MUSIQUE pour de l'Academie d'Utrec executé à l'Eglise du Dom, enz. volgt de datum en: composé par en de naam.

Heb ik veel tijd en plaats gewijd aan de beschrijving van het uitwendige, men zoude het voorzeker van meer aesthetisch belang achten ook van den inhoud, althans van het laatstgemelde werk, eene eenigermate beoordeelende beschouwing te leveren. En toch hier moet ik, voor als nog ten minsten, kort zijn. Ieder deskundige weet, hoe moeielijk zoo iets uit een handvol losse partijen te doen is; maar ook al heeft men zich, langs welken weg dan, eenigermate op de hoogte van het werk gesteld, hoe ondoenbaar het dan nog is, zonder voorbeelden in nooten, eene eenigzins afdoende beschouwing daarover te leveren. Ik moet dus thans volstaan met te zeggen, dat de vorm is:

Een vrij groot koor met instrumentale inleiding of voorspel, D dur C, een Recit. Arioso en vrij groote Aria, G dur ₵. Ik veronderstel dat het koor dan herhaald is; maar dit blijkt niet. En wat nu het gehalte betreft: zoo veel zich dat uit de vergelijking der (voorzeker zeer curiëuse) orgelpartij met de koorstemmen laat opmaken, schijnt het mij toe, dat de bouw van het koor ver van oppervlakkig is. De vormen zijn veelal Händelsch. Of de gedachten die diepte hebben, laat ik in het midden. Dat het werk echter de vermelding verdient, schijnt mij onbetwistbaar.

Nog bezit ik een geschreven ex. eener sonata van G. Eigen handschrift zal het wel niet zijn, wijl de naam er tweemaal verschillend en beide keeren afwijkend in spelling op staat:

Op den grof graauw papieren omslag *Gielfus*, boven de eerste bladzijde *Gheilfus*, Evenwel is bij dit laatste een datum gevoegd, die eene aanwijzing van het tijdstip der bearbeiding schijnt aan te duiden: nam. 4 jan. 1738 en deze cijfers beantwoorden mijns inziens aan de schrijfwijze van Fischer. — Of deze sonate tot de boven vermelde, in druk verschenen sonaten behoort, weet ik niet, Zij bestaat uit eene introductie: *Adagio* C., een vrij uitvoerig *Allegro* $^2/_4$ en eene *Aria* $^3/_4$ met 7 variatiën, alles in E dur. Het Allegro komt mij het belangrijkste gedeelte voor. Op het geheel moge de aanmerking van oppervlakkigheid te maken zijn: maar het werk is in den stijl van dien tijd geschreven, en naar mijn inzien behoort het toch lang niet tot het minste er van.

Zouden de sonaten, door Gerber vermeld, nog voorhanden zijn?

NIEUWENHUIJZEN [1])

Bijvoegsel tot de lijst van portretten van nederl. toonkunstenaars, en schrijvers over toonkunst. (Zie Nav. XIX, 362, 456, 538; XX, bl. 144).

Berg (Ahasuërus van den), geb. te Dordrecht 20 febr. 1733, was eerst pred. te Bruchem en Kerkwijk 14 maart 1762, te Barneveld 1766, en te Arnhem 1776, waar hij overl. 6 jan. 1807.

Iperen (Josua van), geb. te Middelburg 23 febr. 1726, was eerst pred. te Lillo 5 april 1750, te Veere 23 febr. 1766, en te Batavia, 7 maart 1779, waar hij overl. 11 febr. 1780.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Joan Vredeman de Vries. (Vgl. XIX, bl. 540; XX, bl. 144.) De heer Boers heeft gelijk: niet Joan maar Jacques Vredeman, zijn zoon (?) vervaardigde de muzijk op de boertigheden van Starter. Zie Nav. XII, bl. 21, 91, 122 en voorts 276, ook voor andere bijzonderheden betrekkelijk dezen musicus, van wien geen portret bestaat, voor zoo verre wij weten. Dat van Joan Vredeman bezitten wij. Nav. VI, bl. 202, n°. 45.

J. D. / L.

Van Bree, (Vgl. XIX, bl. 457) geboren te Heerenveen? Ja [2]). Zijn vader gaf omstreeks 1817 muziek- en dansles te Leeuwarden en woonde toen aldaar op den Eewal, schuin over de Wortelhaven boven een broodbakker, gelijk zich zijn leerling in de laatste kunst nog herinnert. Van Bree gaf jaren geleden eens concerten in Friesland en werd toen te Heerenveen, waar veel muzijkgeest is, zeer gefêteerd.

J. D. / L.

---

[1]) Korten tijd nadat wij dit opstel ontvingen, is helaas ons adviserend lid, de ijverige geschiedvorscher en talentvolle kunstenaar, na langdurig lijden bezweken.

Ik heb met de plaatsing gewacht, tot ik de bedoelde werken in oogenschouw kon nemen, misschien zelfs als bezit voor onze Vereeniging kon verkrijgen. Met de bovenvermelde sonate is mij dit op de onlangs te Utrecht gehouden verkooping gelukt. Den Feestzang voor de utrechtsche hoogeschool vond ik niet. Weet iemand mij te zeggen in wier handen deze zich thans bevindt? HEIJE.

[2]) Ik neem de mededeeling gaarne aan, ofschoon het geboren zijn te Amsterdam mij door de familie was opgegeven. 't Leide nu tot stellig onderzoek. HEIJE.

»**Het Capitaal en alöm vermaard Musicaal Horologie, zonder weerga.**

Met 4 registers orgelpijpen, immiteerde onder andere Fluijten, een Dwarsfluijt, spelende tien differente Airen, over eene groote koopere Trommel, in een kunstig gewerkte kast, verbeeldende een Tempel, waarvan het koperen lijstwerk op een verwonderlijke nette manier is bewerkt, benevens de ornamenten, die alle in het vuur verguld zijn, op de voorgrond van de wijzerplaat, ziet men konstig in zilver gewerkt, de zeven konsten met haare Eijgenschappen, als meede neevens twee in 't vuur vergulde Piramieden, de beeldtenissen van Apollo en Diana op pedestallen, de zijstukken zijn van doorgewerkt koper, meede in 't vuur verguld, verbeeldende landschappen met boomen, in het eene ziet men de beeldtenissen van Horatius en Virgilius, en in het andere die van Homerus en Milton, en booven op de dome legt, in zilver gewerkt het beeld van Minerva in een wolk. Dit konststuk is gemaakt te Londen, door den beroemden Charles Claij, en de musicq stukken zijn gecomponeert, door den grooten Handel.

Voorts staat hetzelve op een Mahonyhoute voet, Pedestalsgewijs, zeer fraaij gemaakt met kopere sponningen."

Zie de catalogussen der nagelaten goederen te Amsterdam, verkogt in 1771, welke te samen de som van *f* 655,180,00 heeft opgebragt. Alles van Gerrit Braamcamp!!

Het genoemde Horlogie is »door R. Braamcamp ingekogt voor *f* 3700,00."

Zouden er nog zulke boedels bestaan? Zoo die nu aan de markt kwamen, zouden zij *drie malen* dat kapitaal opbrengen.

U. C. KRAMM.

Joan Crabbe. Onder de gedichten uit de 17en eeuw zijn er, die als gedichten weinig waarde hebben, maar voor de geschiedenis van dien tijd niet onbelangrijke bijzonderheden bevatten. Zoo vind ik in den Bloemkrans van verscheiden gedichten, Amst. 1659, een gedicht van J. Dullaart op mr. Joan Crabbe, dat om die reden de aandacht verdient. Crabbe, dit blijkt er uit, was nog jong. Hij had vruchteloos gedongen naar den post van organist te Haarlem en in den Bosch, maar was te Rotterdam bij de St. Laurens kerk beter geslaagd. Een deel van de registers van het orgel dier kerk noemt de dichter op. Hij zegt:

Wanneer gij 't vijf en twintig paar
Registers uit het orgel trekt,
Daar elk, bij beurten, voor en naar,
Ons oor een andre toon verstrekt;
Dan hoort men Harp, en Veel, en Luit,

Bazuin, Schalmei, en Veld-trompet,
En Lier, en Hol-pijp, Cijther, Fluit,
En Nachtegaal, Cimbaal, Kornet
En nog veel andre toonen meer enz.

Voorts worden nog verscheidene andere nederlandsche organisten vermeld:

Uw vader *Krab, de Vois, Verrijt,*
En *Hellembreker*, en *van Noord,*
Die worden, tot twee Stedens spijt,
In uwe handeling gehoort.

Hoe vleijend volgt gij Jesses zoon,
Door Orgelpijpen, schel van stem!
Zoo steekt gij *Scheidman* [1]) na de kroon!

Eindelijk vinden wij hier nog eene kleine bijzonderheid omtrent onzen Sweelinck.

Gij breekt op Zwelings edle zwier,
Uw Psalmen geestig in der haast,
En op zoo veelderlei manier
Dat keurige ooren staan verbaast.

Zonder twijfel wordt hier aan Jan Pieterszoon gedacht. Baudart verhaalt, [2]) dat, bij gelegenheid van een bezoek dat hij en eenige vrienden den beroemden musicus bragten, deze een bekend liedeken »wel op vijf-en-twintigerley wijzen speelde, dan sus, dan soo." Uit het gedicht van J. Dullaert blijkt, dat dit varieren van bekende themaas zeer in den smaak van Sweelinck viel, dat hij ook op het orgel dikwijls variatiën op psalmwijzen speelde en dat hij hierin bijzonder uitmuntte. Het had althans zulk eenen indruk op zijne hoorders gemaakt, dat men eenen geruimen tijd na zijnen dood, als men aan hem dacht, zich vooral dit nog herinnerde.

P. LEENDERTZ WZ.

---

[1]) Waarschijnlijk heeft dit op geen Nederlander betrekking, maar op Heinrich Scheidemann van Hamburg.

[2]) Zie ook H. Tiedeman voor Sweelincks Regina Coeli bl. 7 (Dullaart wordt daar aangehaald blz. 32).

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE DIALECTEN.

Dialect van Heemskerk (Noordholland).

D'r was 'reis 'n man met twee zeuns.

De jongste zee teuge z'n vader: vader! geef me m'n erfportie, en de vader dee 't.

Niet he'el lang daarna gong de jongste, toen ie alles bij mekaar verzameld had, na 'n he'el ver land en brocht er alles in overdaad deur.

Toen ie d'r alles deur'elapt had, kwam d'r een gro$_{oa}$te hongersno$_{oa}$d in dat land en hij begon arremoe te krijgen.

Hij gong 'm daarop vervoege bij een van de inwoonders, die 'm na z'n land[1]) stuurde om op de varrekes te passen. Hij wou wel graag uit de zeuning mee 'egeten hebbe'; maar dat mog ie niet. Toe kwam ie tot zen zelve en zee: hoev'l knechs van me vader hebben niet zadder bro$_{oa}$d en ik vergaan van honger!

Ik zel opstaan en na m'n vader gaan; ik zel zegge teuge 'm: vader! ik heb gezondigd teuge de hemel en teuge jou; ik ben niet meer waard je zeun genoemd te worren; neem me as knecht in je huur.

En oprijzende, gong ie na z'n vader.

Hij was nog he'el ver van 'm of, toe z'n vader 'm al zag, die met gro$_{oa}$t meelijen op 'm anliep, 'm an iene om z'n hals viel en 'm zoende.

Toe zee de zeun teugen 'm. Vader! ik heb erg gezondigd teuge de hemel en teuge jou, en ik ben niet meer waard je zeun te worren genoemd. Maar de vader zee teuge z'n knechs: breng hier 't beste pak, trek 't 'm an, geef 'm 'n ring an z'n vinger, en trek 'm schoenen an z'n bienen.

Breng verder 't vette kalf en slacht 't; late we ete en vroolijk weze [2]).

---

1) Voor bouwland wordt ook „krocht of kroft," voor weiland „veld" gebezigd.
2) In dit woord wordt de e bijna als i uitgesproken bijv. wizze.

Want deze zeun van me was do-$_{oa}$d en is weer levendig eworre ik was 'm kwijt en ik heb 'm we'er ekregen!

Z'n ouwste zeun was in 't veld en toen ie bij honk kwam hoorden ie 't zingen en dansen, toe riep ie een van de knechs bij 'm en vroeg, wat er toch te doen was?

De knecht zee teugen 'm: je broer is thuis ekommen en je vader het 't velgemiste kalf geslacht, omdat ie 'm gezond we'er ekregen het.

Maar hij wier kwaad en wou niet in huis kommen; daarom gong de vader na 'm toe, smeekte en zoebatten'm.

Doch hij zee teuge z'n vader: kijk, ik dien je nou zoo v'l jaren en heb nooit je gebod overtrede en je heb me geen iens 'n bokkie egund, opdat ik met me vrinden vroolijk kon weze; maar nou deze zeun teruggekommen is, die je goed met hoere d'r deur 'ebrocht het, nou heb je drek 't vette kalf voor 'm geslacht. Maar de vader zee teugen 'm: kind! je ben altijd bij me en al wat van mijn is, is van jou. Je hoorde dus vroolijk en blijd te weze: want je broer was do$_{oa}$d en is we'er levendig eworre; hij was verlore en is we'er teregt. L. F. Tuijl Schuitemaker.

Metworst. (XX, bl. 45). Aldaar wordt gevraagd naar de beteekenis van *met* in dit woord. Weiland zegt er van (op *met*): gehakt vleesch, in het bijzonder varkensvleesch, wanneer het nog raauw en ongekookt is: *met snijden*, *met hakken*. Zamenst. *metworst*. Het is een oud woord, dat, eertijds, vleesch beteekende, zooals thans nog in Upland *mat* die beteekenis heeft. Het behoort tot het oude *mat*, *mes*, *mest*, oudfriesch *mete*, spijze, waarvan *mesten*, door voedsel vet maken. L. ten Kate leidt het af van *meyen*, moesog. *maitan*, snijden. C. J. BIEMOND.

Metworst. In zijne Geslachtslijst der naamwoorden zegt Bilderdijk »*met* of *med*, dat is *vet*, nu alleen van een varken gebruikelijk, »waarvan *medworst* in het Deensch *medister*." Maar metworst, in het Hoogduitsch *mettwurst*, onderscheidt zich niet door het *vet*. Volgens anderen is *met* dan ook gehakt vleesch, bijzonder varkenvleesch. In Kiliaans Etymologicum leest men: »*Met*, *mette* sax. sicambr. pulpa suilla; carnes porcinae delicatiores" en volgens

hem is *metworst,* worst uit varkenvleesch: farcimen ex carne porcina oblongum.

Haarlem, DIXI.

Metworst. De lettergreep *met* in *metworst* komt, als ik mij niet zeer bedrieg, van een oud nederduitsch woord, dat voor het overige uitgestorven schijnt te zijn in onze nederduitsche tongvallen, en dat spijze in 't algemeen, of vleeschspijze in 't bijzonder, schijnt beteekend te hebben. Het engelsche *meat* voor vleesch, en het fransche *mets* voor spijze, zijn dan van den zelfden oorsprong.

Leeuwarden, JOHAN WINKLER.

[Nog twee antwoorden ontvingen wij op deze vraag, het eene van den heer J. Bouman.]

Metworst. Bilderdijk slaat er in den blinde naar, zoo als meermalen. Ten Kates afleiding van het gothische *maitan* kunnen wij ook niet aannemen: want in dat geval zou het *meetworst,* met lange *e,* moeten zijn. Waarschijnlijk is *met* het goth. *mats,* ohd. *maz,* ags. *met,* oudn. *mats.* De algemeene beteekenis van *spijze,* welke het in die talen had, is dan later in de meer bijzondere van *vleesch,* vooral *varkenvleesch* overgegaan. Iets dergelijks zien wij in het fransche *viande.* P. LEENDERTZ WZ.

De huik naar den wind hangen. (XIX, bl. 544, 628.) Ook ik ken het huis te Haarlem met den gevelsteen en het opschrift: »In de drie huyken" zeer goed. Toen ik te Haarlem woonde heb ik in dien steen welligt honderd malen met opmerkzaamheid beschouwd. Het bedoelde huis staat echter niet op de Groote markt te Haarlem, maar op de Oude groenmarkt, op den hoek van de Lange Veerstraat; ook niet naast het postkantoor; althans in de jaren 1857—'60 stonden er nog twee huizen tusschen het postkantoor en het hoekhuis. Hoe men echter de drie naauwkeurig gelijke en zeer duidelijk zigtbare afbeeldingen op dien gevelsteen voor drie vrouwenrokken kan houden, begrijp ik niet. De figuren, op dien steen uitgebeiteld, zijn zuiver kegelvormig; welk een middeltje moeten de vrouwen gehad hebben, die zulke rokken konden dragen! Ik heb altijd gemeend dat die drie figuren, welke, volgens het onderschrift, »huyken," heeten, afbeeldingen voorstelden

van die suikerbroodvormige hoofddeksels, waarmede men wel de edelvrouwen uit de middeneeuwen ziet afgebeeld. Zulke hoofddeksels, die soms nog met een langen, aan den top vastgehechten en naar beneden hangenden sluier waren voorzien, zijn gewis lastig om te dragen geweest, vooral als het wat woei; de vrouwen dienden ze dus wel naar den wind te hangen of te zetten. (Het spreekwoord, aan het hoofd van dit opstel geplaatst, luidt immers ook even dikwijls: »de huik naar den wind zetten.")

De heer E. A. P., ter aangehaalder plaatse, meent ook dat »huik" een hoofddeksel zij. Hebben wij welligt toch gelijk?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

De huik naar den wind hangen. Dat de huik in deze spreekwijze een mantel is, blijkt zeer duidelijk, zoo als E. A. P. reeds XIX, bl. 628 deed opmerken, hieruit, dat indien er sprake was van een hoofddeksel, niet het werkwoord *hangen*, maar *zetten*, *wenden* of een ander dergelijk zou gebruikt zijn. Hoofddeksels toch, hoeden, mutsen, kappen enz. *zet* men *op;* men *hangt* ze niet *op* of *om*. Ik voeg er bij, dat in eenige spreekwoordenverzamelingen (de oudste, die van Lassenius, is van 1760) in deze spreekwijze de *huik* door den *mantel* vervangen wordt (Harrebomee, Spreekwoordenb. III, bl. 235). Ook de Noordfriezen zeggen, volgens Bendsen, De mäntel efter 'e winn hingen. Voorts herinner ik de volgende spreekwijzen, alle voorkomende bij Harrebomee dl. I, bl. 383, waarin *huik* wel een mantel, maar geen hoofddeksel kan beteekenen.

Hij heeft hem een blaauwe huik omgehangen.

Hij kan wel zien door eene dubbele huik, wat een goed man in zijn tasch draagt.

Onder de huik schuilen de vodden.

Eindelijk wijs ik nog op het strafwerktuig, dat de houten huik geheeten werd. Prof. Moll zegt in zijne Kerkgeschied. v. Nederland, IIe dl. IVe st. bl. 149, dat men »vrouwelijke dronkaards en overspeelsters een paar zware steenen of een ton met gaten voor hoofd en armen" liet dragen. Of men misschien aan de houten huik later eenen anderen vorm gegeven heeft, weet ik niet; maar deze is zeker de oudste. Dit werktuig kon men wel bij een mantel, maar niet bij een hoofddeksel vergelijken en daarnaar noemen.

Eene beschrijving van de huik geeft Le Francq van Berkhey in zijne Natuurlijke Historie van Holland, dl. III, bl. 591. Het was, zegt hij, »een lange vrouwen mantel, van ligte stoffe, grein of saai, dog somtyds ook van laken; waarvan men zig, gelyk men nu een falie of een regenkleed gebruikt, bediende, om by regenachtig weer, de beste kleederen te beschutten. Zij wierden op zodanig eene wyze gemaakt, dat ze boven op het hoofd slooten, in eene styve ronde kap, aan welker kruin van boven eene pluim of een handvatsel was, waar mede men de huik op of afligtte. Van deze kap hing de huik met ruime plooien tot onder over den bouwen, of ook wel ter halverwege; dog dan was het slegts een halve huik. Zy was voorts zoo ruim, dat eene dame hare kleederen geheel en al door dezelve bedekte, en dat de armen des niet tegenstaande, eene vrye beweging hadden; zelfs kon men 'er, als men 'er mede ter markt gong, den markt-emmer gemaklyk onder verbergen."

Kiliaan geeft op: Huycke. Toga, pallium. Huycke ofte falie der vrouwen. Calyptra, palla. Palla is een lang overkleed, een mantel. Eerst meende ik, dat hij calyptra voor hetzelfde hield, omdat de woorden slechts door eene komma gescheiden zijn, (althans in de uitgave van van Hasselt, de eenige die onder mijn bereik is); doch later bemerkte ik dat hij er een hoofddeksel onder verstaat, wat het woord ook beteekent: want hij geeft als beteekenis van *falie* op: »palla, cyclas, vestis muliebris spatiosa, totum corpus circumdans; calyptra, rica."

Ik vermoed, dat Kiliaan door zijn calyptra het kleedingstuk wil te kennen geven, dat Berkhey de halve huik noemt. Dit was ontstaan uit de gewone huik; doch het was veel korter, het bedekte het hoofd, maar van het overige lichaam slechts een betrekkelijk klein gedeelte. Het was nu niet meer wat de huik oorspronkelijk was, een mantel met een kap er aan, maar eene kap met eene lange afhangende strook; men kon dus de kap als het voornaamste deel er van en het geheele kleedingstuk als hoofddeksel beschouwen. Daarom kon men, waar men aan een halve huik dacht, ook van het *opzetten* van de huik spreken, zoo als inderdaad geschiedt in de spreekwijze, *het varken heeft een huik op,* die o. a. bij Sartorius III, 3, 6 voorkomt.

De figuren op den gevelsteen te Haarlem, zegt de heer Winkler, zijn zuiver kegelvormig. Welnu, dan kunnen zij zeer wel huiken, mantel en kap aan elkander, voorstellen.

De suikerbroodvormige hoofddeksels, die in de middeneeuwen door vrouwen gedragen werden, en waarvan men er een afgebeeld vindt bij van Wijn Avondstonden, dl. I tegenover bl. 140, zijn geen huiken. P. LEENDERTZ WZ.

Hypotheek (XX. bl. 154). *Onderzetting* is de letterlijke vertaling van 't grieksche *hypotheek*. Het woord komt reeds in 't oud hollandsch recht voor, met name bij de Groot in zijne Inleiding tot de Holl. Rechtsgel. Door prof. Siegenbeek, in zijne lijst van woorden en uitdrukkingen, met het nederlandsch taaleigen strijdende, wordt het echter als eene belachelijke woordelijke vertolking afgekeurd, en in plaats daarvan aangeprezen het woord *verzetting*, als zijnde in Overijsel algemeen in gebruik. Inderdaad is *verzetten* in de beteekenis van *verpanden* een oud hollandsch woord en komt reeds bij Kiliaan voor; maar 't heeft betrekking op roerende niet op onroerende goederen, en zou dus alleen voor *pand* (pignus) niet voor *hypotheek* kunnen gebezigd worden. Prof. Lulofs in zijne Vlugtige woorden over nederduitsche taalzuivering en taalverrijking — uitgegeven met het oog op de toen verwacht wordende nieuwe Nederl. wetboeken, doch waarvan door onze wetgevers bitter weinig notitie genomen is — stelde het woord *grondpand* voor. Doch ook dit werd door zijn ambtgenoot den rechtsgeleerden prof. Nienhuis (Handl. bij Akad. voorlezingen,) als niet alles uitdrukkende wat in *hypotheek* begrepen is, minder gepast geoordeeld, en daarvoor in de plaats gesteld *erfpand* (pand op een *erf-* of *onroerend goed*). *Pand,* zonder meer, zoo als de heer Roos vraagt, ziet alleen op los goed. NÎL ADMIRARI.

[Een ander oud en goed nederlandsch woord is *pligt* (ook wel uitgesproken *plegt*). Het is nog hier en daar in gebruik.

Kakographie. (Vervolg van XIX, bl. 476.) Daarom is het niet uit te staan dat het [moeielijke onderwerp] nog moeielijker wordt gemaakt door een *onbestemde* behandeling en dubbelzinnige taal.

Dat hij de eerste was onder Jezus' jongeren, die de uitspraken en *reden* des Meesters opteekende.

Zij keurden al die andere heilige boeken, die eerst in of na de ballingschap geschreven of verzameld waren, als *maakwerk* der Joden af.

Sichem *bloeide* weder *op*.

Voorrechten, die ze door geen godsdienstig of nationaal vooroordeel wilden bederven of in de *waag* stellen.

De naaste *omgevingen* van Jeruzalem bestonden uit tuinen.

De bijdragen in spaarbanken *hebben* aanhoudend toegenomen.

Beide deze standen leefden in weelde en overvloed en genoten *het vet der aarde.*

W. beweert dat de codex *minstens* 30,000 verzen zal hebben bevat.

Zoodat die namen niet alleen een persoonlijk, maar ook een *geslachtelijk* karakter aannamen.

Vooral zijn de ideeën der fransche encyclopedisten de *voorheerschende* elementen.

Daarom zullen zijne geschriften, evenals die van Lessing, ook ieder nieuw geslacht van nieuws *aanspreken* en opwekken.

Op een zomermiddag als alles *bladstil* is.

Personen die lang *op het land* hebben gewoond, hebben zeker wel opgewerkt, dat sommige plaatsen meer dan andere door den bliksem getroffen worden.

De bleeke dood treedt immers, volgens de romeinschen dichter, *gelijkmatig* binnen der armen hutten en der vorsten paleizen.

Een toestand *in het leven te roepen*, die overal gebleken is niet meer aan de maatschappelijke behoeften te voldoen — dat is een waagstuk.

Naar mate van zijne fijnheid wordt het leem gebruikt voor steenbakkers, potten en pannen, pijpen, aardewerk enz.

Een diplomaat die de *huig* naar den wind hangt.

Dat zijne wederpartij zich gedurig *verschuilde* achter de letter der schrift.

Zijn aanhankelijkheid voor Plato.

Maar Hieronymus betichte Rufinus *van* Origenes vervalscht te hebben.

Van huis uit een bankier, heeft hij bijna onafgebroken sinds 1848 — als een practisch man van zaken de financiën van den staat geleid.

Zelfs nu kostte het hem zijn ontslag uit het kollege.

VRAGEN.

Benamingen van beroepen, oudtijds in gebruik. Onder het doorloopen van oude stukken, betrekkelijk de stad Vlissingen, bemerkte ik, dat bij de aanteekeningen van verscheidene personen, van 1594 tot 1630 voorkomende, ook hun beroep of bedrijf gevoegd was. — Eenige dezer beroepen, dus ook destijds te Vlissingen uitgeoefend, maar thans zeker minder bekend, trokken mijne aandacht.

Van dien aard teekende ik (letterlijk) aan:

Uit het jaar	1594. . . .	huyvetter.
»	1596. . . .	seepster.
»	1597. . . .	knooper.
»	1598. . . .	drooge gasterijn-houder.
»	» . . .	lijndraaijer.
»	» . . .	biersegelaar.
»	1599. . . .	zeenprinter.
»	1602. . . .	ketelbouter.
»	» . . .	spaansche stoelmaker.
»	1604. . . .	mikmakker.
»	1605. . . .	fusteijnwerker.
»	1606. . . .	sweertvager.
»	1607. . . .	hoeijestoffeerder.
»	» . . .	bogemaker.
»	1608. . . .	droogscheerder.
»	» . . .	clockspeelder. (Dus reeds in dat jaar klokkenspel te Vlissingen.)
»	1609. . . .	alias-liefhebber.
»	» . . .	witwerker.
»	1610. . . .	pennewaerder.
»	1611. . . .	alias-speelman.
»	1612. . . .	snughbaas.

Uit het jaar	1614.	. . .	eggewerker.
»	1617.	. . .	peltier.
»	1620.	. . .	taander.
»	1627.	. . .	beeldesnijer.
»	1629.	. . .	teijl- en strimijn-koopman.
»	1630.	, . .	rommelaer.

Van deze opgaven zijn eenige zeker nog in onzen tijd bekend en in gebruik. Maar toch zoude ik gaarne van elk dezer beroepen medegedeeld zien, wat zij beteekenen, en hoe die benamingen in onzen tijd gewijzigd zijn.

Vlissingen. P. FRET.

Zeele, zeel. Zeer vele dorpsnamen in de zuidelijke Nederlanden eindigen op *zeele* of *zeel*. Vooral in dat gedeelte van Vlaanderen, wat sedert een paar eeuwen tot Frankrijk behoort, vroeger onder den naam van Fransch Vlaanderen bekend was, en thans grootendeels het département du Nord van het fransche keizerrijk uitmaakt, komt deze uitgang van dorpsnamen veelvuldig voor. Daar vindt men over eene betrekkelijk kleine uitgestrektheid verspreid, de dorpen Bissezeele, Herzeele, Bollezeele, Oudezeele, Broxeele (Brokzeele), Zermezeele, Winnezeele, Ochtezeele, Lederzeele, Strazeele, enz. In België ook treft men menig *zeele* aan. Zoo heeft men Vormezeele, Dadizeele (?) en Moorseele in 't zuiden van Westvlaanderen, Oosterzeele tusschen Gent en Geeraerdsbergen in Oostvlaanderen, Zele tusschen Lokeren en Dendermonde, Loenderzeel tusschen Mechelen en Dendermonde in Zuidbrabant, Vollezeele tusschen Hal en Geraerdsbergen in Zuidbrabant, Immerseel bij Antwerpen, Ockerzeel tusschen Brussel en Leuven, enz In de noordelijke Nederlanden zijn mij, op twee uitzonderingen na, geene dorpsnamen op *zeele* of *zeel*bekend. Deze beide uitzonderingen zijn: Scherpenzeel in de provincie Utrecht op de geldersche grens en Scherpenzeel in Friesland, in de grietenij (gemeente) Weststellingwerf.

Wat is de beteekenis van dit *zeele,* en hoe is het te verklaren, dat deze anders zoo uitsluitend zuidnederlandsche vorm ook in het Sticht en zelfs in Friesland voorkomt, waar bijna alle namen van plaatsen een karakteristiek frieschen vorm hebben?

In Noordbrabant, Antwerpen en in belgisch en nederlandsch Limburg eindigen vele plaatsnamen op *sel*. Zoo heeft men Beersel, Kessel, Viersel en Woestwezel in Antwerpen, Veltwezel in belgisch Limburg, Kessel en Hunsel in nederlandsch Limburg, Reusel, Heelsel, Eersel, Netersel, Duizel, Steensel, Knechsel, Sterksel en Liessel in Noordbrabant.

Is dit *sel* welligt hetzelfde als *zeel*? En moet dan de naam der stad Brussel en van de gemeente Ixelles (Issel, Ikzeele?) bij Brussel ook niet hiervan worden afgeleid? Misschien ook de namen van Zelzate in Oostvlaanderen op de nederlandsche grens, van Axel (Aksel) in Zeeuwschvlaanderen en van Borsele of Borselen, op 't eiland Zuidbeveland?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Knotenpunkt, Junction. Bestaat er een zuiver nederduitsch (hollandsch) woord, voor wat de Duitschers *knotenpunkt* en de Engelschen *junction* noemen? Namelijk voor eene plaats (station, statie) waar drie, vier of meer spoorwegen elkander kruisen, zoo als in ons land te Utrecht, Leeuwarden, Meppel, Zwolle, Arnhem, Amsterdam, Haarlem, Rotterdam, Roosendaal, Boxtel, Maastricht, enz.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Enschedé. Wat is toch de oorsprong van den naam der stad Enschedé in Twenthe? Moet die naam zoo uitgesproken worden met den klemtoon op de laatste lettergreep? Die naam klinkt op die wijze niet nederduitsch. En als de klemtoon werkelijk op de laatste lettergreep moet vallen, is het dan niet beter om Enschedee te schrijven? Een fransch *accent* past toch bij geen nederduitsch woord! Spreken de Twenthen zelve dien naam ook uit: Enschedee? Welligt is het er meê als met den naam Stavoren in Friesland, welke naam door Hollanders en andere niet-Friezen ook dikwijls wordt uitgesproken met den klemtoon op de verkeerde lettergreep, namelijk op vo, terwijl de Friezen zelve toch altijd den klemtoon op de eerste lettergreep leggen en spreken alsof er Staveren stond, en terwijl in de friesche taal die tweede lettergreep vo geheel vervalt, en bedoelde stad den naam van Starum draagt.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Stik, steke, stok. Wij zeggen: *stikdonker*, *stik-* en soms *hardstikkedoof*, *stikvol*, *stikziende*, *stekeblind*, voorts: *stokoud*, *stokstijf*, *stokstil*, *stokblind*, *stokdood*. Even als de adverbialiter gebezigde voorzetsels, *door*, *in*, *over* bij adjectiven den zin versterken, is dit ook, behalve in het woord *stikziende*, het geval met de voorvoegsels *stik*, *steke*, *stok*. Maar hoe komen wij aan deze woorden in de bedoelde zamenstellingen? Wat is hunne afleiding, hunne oorspronkelijke beteekenis? Overoud schijnt hun gebruik niet te wezen en Plantijn schijnt het niet te kennen. Bij Kiliaan vindt men *stickevol* (refertus, turgidus), *sticksiende* (myops), *stick- steck-* en *stekblind*, (exoculatus, excaecatus), *stekdood*, (caesim occisus), *stockblind* (omnino caecus et baculo viam dirigens), *stokoud* (senex decrepitus, fessus aetate senex, senex tripes, baculo gradum adjuvans), *stockstil*, (immobilis instar trunci). De acceptie van *stock* verschilt hier nog al.

In den Lekenspiegel leest men *staerblind*, waaraan prof. de Vries de beteekenis geeft van *stekeblind*: maar zijn etymologisch bewijs houdt, dunkt mij, geen steek. Let men ook op de beteekenis die Plantijn en Kiliaan aan het woord *sterre*, *starre* en de zamenstellingen daarvan geven, dan is *staer-* of *sterblind*, volgens Kiliaan, sufusione caecus, iets anders dan *stekeblind*.

Zamengestelde adjectiven waarin een substantief het bepalend woord is, zijn menigvuldig in onze taal. Van eene bijzondere soort zijn die zamenstellingen, waarin het bepalend substantief *dood* het karakter van een adverbium aanneemt en aan het adjectief een versterkenden zin geeft, het uiterste van eene hoedanigheid of toestand aanduidende, anders ook door de adverbiaal gebezigde voorzetsels *door* of *door en door* uit te drukken: *Dood-arm*, *-koud-eerlijk-moe* enz is: *door en door arm-koud-eerlijk-moe* enz.

Ook deze zamenstelling schijnt niet zeer oud te zijn. Plantijn en Kiliaan kennen alleen het dood-krank of ziek zijn; maar in minder algemeene beteekenis dan er tegenwoordig aan wordt gegeven. Ik meen, dat de Duitscher zijn *todkrank* ook meer beperkt opvat. Waar eene enkele zamenstelling van dezen aard in het Fransch en Engelsch voorkomt, heeft zij de eigen beteekenis als in onze taal: *mort-ivre* of *dead-drunk* is ons *dooddronken;* dat is in de hoogste mate dronken.

Ofschoon het substantief, in deze zamenstelling, adverbium wordt en als zoodanig niet aan verbuiging onderworpen is, zegt men evenwel *doodsbedroefd*, *doodsbenaauwd*, *doodsbleek*. Van waar dit? De appositie der *s* duidt kennelijk eene versterking aan, maar wat is haar grammaticale grond?

Haarlem. DIXI.

Een geuzenlied. Een der coupletten van 't Geuzenlied in Hofdijks *Gesch. der Nederl. Letterk.* (Amst. 1864), 156 medegedeeld — misschien wel 't mooiste, luidt:

Want geeft men dick van tienen een
Daer blijft ten lesten een noch geen.
Wol mach een herder stillen,
Dees wolf is met wol noch met melck te vreen;
Hij wil de schaepkens villen.

De vierde regel hiervan zondigt tegen alle regelen der metriek. 't Moet aldus zijn, zoo als ook onlangs de heer dr. D. Beins in zijn stuk: *De eerste December en de eerste April* schreef, toen hij dit vers citeerde:

Deez is met wol noch melk te vreên.

C. J. BIEMOND.

Eene duistere plaats uit Anna Bijns. In Hofdijks *Gesch. der Nederl. Letterk.* (Amst. 1864), 151 worden eenige verzen uit den Meizang van Anna Bijns medegedeeld. Één daarvan kan ik maar niet verklaren:

De vogelkens soetelyck houden haren choor,
Singende overluydt,
O Christenziele, weest dankbaar *met soo ruydt.*

Wat beteekent dat *met soo ruydt?*

Heeft Anna Bijns zoo geschreven? Ik kan 't niet nazien, maar denk 't toch niet. Zou 't niet moeten zijn:

. . . . . . weest dankbaar *niet soo luydt?*

C. J. BIEMOND.

Spreekwijze: De Hessen zien niet voor negen uur. Van waar de uitdrukking: De Hessen zien niet vóór negen uur?

A. C. DE GRAAF.

Siserande. Wat beteekent dit woord? In de »Caerte" van de loterij in 1595 te Middelburg opgezet en in 1596 getrokken, tot oprichting van een oude-mannen- en vrouwen- tevens kinderhuis (verg. mijne geschiedenis der loterijen in de Nederlanden bl. 69—71), wordt onder de te winnen prijzen uitgeloofd: *Een loutere fine, goude vrouwe Siserande*, wegende zes oncen ende een half, geestimeert op XXXIII pondt VI schellingen VIII grooten vlaems (= *f* 200), en nog eene dergelijke, wegende vier oncen ende een half, geestimeert op XXV pond grooten vlaemsch.

Vruchteloos sla ik een schat van woordenboeken van de meeste der levende talen op, om 't zij het woord, 't zij er den wortel van te vinden. Het eenige woord, waaraan ik eene conjectuur aangaande de beteekenis van *siserande* kan vastknoopen, is het spaansche *sisar*. Wel beteekent dat *stelen*; maar ook *snijden, afsnijden*, als de kleermakers doen bij het vervaardigen van kleederen. *Cortar en los vestidos la parte necesaria para darles la forma debida.* (Diccionn. de la Acad. Española). Zou *siserande* soms *schaar* kunnen beteekenen? Het spaansche woord *tijeras, schaar,* werd oudtijds ook *tigeras, tixeras, tiseras* geschreven. (Zie A. de la Porte, Nuevo dictionario de la lengua Española y Flamenca). Door de, in het spraakgebruik vroeger zoo dikwerf voorkomende, verwisseling van de *t* met de *s*, kan het woord *siseras* ontstaan zijn, en de verduitsching van dat woord door *siserande* zou zoo vreemd niet zijn. Men weet dat men in de XVIe eeuw sommige spaansche woorden verhollandscht in het spraakgebruik opnam.

Ik beken, 't is maar eene conjectuur; misschien eene zeer gewaagde. Maar wie geeft ons eene betere?

Middelburg. G. A. FOKKER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Familie Verkolje. Onlangs geraakte ik in bezit van de geslachtslijst dezer familie, van welke eenige leden in de herinnering blijven voortleven.

Jacob Verkolje, gevestigd te Amsterdam.

Benjamin Verkolje, slotenfabrikant aldaar.

Johannes Verkolje, schilder, geb. te Amsterdam, 9 feb^{ij}. 1650, overl. te Delft, ... 1693, trouwt 1672 Judith Verheul.	Margaretha Verkolje, overl. 1679, huwt Reinier Couturier, koopman te Amsterdam	Petronella Verkolje, huwt Hendrik Priem.	Jennette Verkolje, huwt Izaak van Kuijck.

Nicolaas Verkolje, schilder en graveur geb. te Delft 11 april 1673, overl. te Amsterdam 21 jan^{ij}. 1746, huwt te Delft 27 maart 1706 Anna Maria Wulffing, geb. 29 maart 1686, overl. 7 feb^{ij}. 1761.	Maria Verkolje, geb. te Delft, 7 oct^{r}. 1674, overl. te Warmond, 6 mei 1757.	Anna Verkolje, geb. te Delft 10 nov^{r}. 1675; overl. te Warmond; huwt Cornelis Kans.	Johannes Verkolje, makelaar, geb. te Delft 13 april 1683, overl. te Amsterdam 14 maart 1755; huwt Magdalena van Hell, geb. . . .. 1672, overl. 22 sept^{r}. 1746.	Johanna Verkolje, geb. te Delft, 9 junij 1687; overl. te Warmond 4 mei 1761; huwt Maarten Boers.

Kinderen van Nicolaas Verkolje:

Jacobus Verkolje, geb. 1707, overl. te Leiderdorp 9 oct^{r}. 1759; huwt .... 1740 aan de Kaap de Goede Hoop Elizabeth van den Hever, geb. 1717, overl. te Amsterdam 5 feb^{ij}. 1792.	Johanna Antonia Verkolje, geb. te Amsterdam 21 oct^{r}. 1713, overl. in 1800.	Nicolaas Verkolje, geb. 1726.

Zoon van Johannes Verkolje, makelaar:

Gerard Verkolje, geb. geb. 3 nov^{r}. 1708, overl. 7 april 1763; huwt 9 april 1754 Geertruid Stockelaar, overl. 14 maart 1762.

Kinderen van Jacobus Verkolje:

Anna Maria Verkolje, geb. 12 oct^{r}. 1740; overl. te Batavia 13 julij 1745.	Nicolaas Verkolje, overl. .... 1746, nog zeer jong zijnde.	Nicolaas	Jacob Verkolje.	Anna Maria Verkolje, geb. te Leiderdorp 7 junij 1753, overl. te Utrecht 1 nov^{r}. 1810.	Johannes Verkolje, geb. te Leiderdorp 4 jan^{ij}. 1755, overl. te Rhijnsaterwoude ..... 1828, kanunnik van st. Marie te Utrecht.

Volgens geloofwaardige berigten kan ik nog mededeelen, dat het geslachtwapen door deze familie gevoerd, is aangenomen door Johannes Verkolje geb. 9 februarij 1650, zijnde gevierendeeld, **1** & **4** van goud met een aanbeeld en daar regt op staanden hamer; **2** & **3** van zilver met een naar de regterzijde van den toeschouwer springend rood hert. Tegen 't einde der vorige eeuw woonde te Amsterdam zekere Abraham Verkolje, bekwaam schilder, die zich omstreeks 1776 te Rijswijk schijnt gevestigd te hebben. Wie kan mij zeggen, of deze van bovengenoemden afstamde en zoo ja van wien? Wie wil het ontbrekende in deze familielijst aanvullen?

VÉRITAS

Nederlandsche gemeentezegels, (Vgl. XVIII, bl. 537; XIX, bl. 271). Ter aanvulling van de lijst door den heer van den Bergh medegedeeld, verwijs ik nog naar:

Annuaire de la province de Limbourg, 1829, alwaar afbeeldingen te vinden zijn van drie zegels der stad Maastricht, nl. van twee uit de 13e eeuw en een van het jaar 1334; vgl. 137—139 van hetzelfde werk.

Ant. Matthaeus, De nobilitate, die op bl. 832 de afbeelding geeft van het zegel van de stad 't Gein in 1294.

Bondam, Charterboek, tab. III n°. 6, het zegel in 1277 van de stad Echt in Oppergelderland. TH.

Nederlandsche gemeentezegels. De heer Th. spreekt dl. XIX van een zegel der stad Brielle. Dat zegel »stelt eene poort voor, voorzien van eene hamei en versterkt door twee ronde, dubbel getimmerde torens, waartusschen het hollandsche wapenschild prijkt.'' Dit zal wel 'tzelfde wapen en zegel zijn, als dat, hetwelk door Plokker in zijne Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van Voorne en Putten (Zwijndrecht 1851), bl. 153, beschreven wordt als bestaande uit »een prachtig kasteel of slot, aan beide zijden met kanteelen en torens, en in het midden het wapen der Heeren van Voorne." 't Door den heer Th. beschreven zegel kan onmogelijk 't »*eerste* zegel" van Brielle geweest zijn, want Plokker zegt: »Het oudste wapen en zegel van Brielle was een paal met eenen zalm ter wederzijden." En dan zegt hij, dat »later" 't wapen zoo was als 't boven beschrevene. C. J. BIEMOND.

VRAGEN.

Geslachten ten Burgh en Schellinger. In den Navorscher, dl. XVIII, bl. 515, staat in een artikel van J. de Vries te Amsterdam, de naam van Wijbrand Schellinger, enz., welke voorkomt als randschrift eener trouwpenning van 1660. Op de volgende bladzijden komt voor de naam van B. Schellinger, gegraveerd met die van andere schepenen en schout, op den kant van eenen regeringspenning in 1655 geslagen.

Zouden die Schellingers ook behooren tot de familie Zebinden?

Onder meer oude familiepapieren vond de heer L. S. Zebinden (te Zwolle) een gedrukte zegenwensch op het goede huwelijk van Sybrandt Schellinger, koopman te Amsterdam, met Joanna ter Borch 9 febr. 1668 door Roldanus. Op dit vers staat geschreven: »Anno 1675 den $^{13}/_{23}$ augustus is mijne zuster Janneken ter Borch te Curaçau in Westindiën overleden, nadat zij 10 à 11 weken krank geweest was en is daar eerlijk begraven, gelijk een mensch van qualiteit toekomt zoo als haar man schrijft, en laat drie kinderen na: de oudste zoon Gerrit genaamd naar zijn grootvader Gerrit ter Borch, ontvanger binnen Zwolle. De tweede zoon heet Cornelis naar zijn oudgrootvader, een lofwaardig man en predikant bij de Mennnisten te Amsterdam en genaamd Cornelis Aemsloo. Het dochtertje is geboren te Curaçau 1674 den 13 december en heette Hillegonda naar Schellingers moeder, welke heette Hillegonda Aemsloo."

Deze Hillegonda (eigenlijk Hillegonda Louisa) trouwde den 3den december 1699 met Jean de Lambert en had, behalve meer kinderen, ook eene dochter, geboren den 12 januarij 1716, genaamd Gesina Catharina (deze was de grootmoeder van den heer Lambertus Theodorus Zebinden, thans nog in leven en woonachtig op den huize Selhorst buiten Zwolle).

Den 1 julij 1749 is deze in tweede huwelijk getrouwd met Jacobus Sebastiaan Zebinden en beviel den 21 april 1750 van een zoon Christiaan Jan Zebinden (vader van den heer Lambertus Theodorus Zebinden).

In de Opregte Haarlemmer Courant n°. 8 van A°. 1679 wordt bovengenoemde Sybrand Schellinger vermeld als volgt:

Amsterdam, 24 februarij. De 800 vaten suiker op Curaçau opgebragt, zijn genomen door capitein Gerrit Backer, voerende het Fregatschip d'Aletta na een scherpe resistentie. Verders is door capt. Brandt Hemsz de Vries aan Isle d'Ares nog veroverd, het schip van Thomas Pain, engelsche kaper, varende met fransche commissie, welke zich aan 't gezegde eiland onder 't faveur van eenig geschut, door hem aan land gebragt, vermeende te defenderen. Gemeld Isle d'Ares met het onderhoorige district (alwaar voor dezen de schepen van Comte d'Estrees zijn gestrand) is ver-

volgens door den directeur Joan Doncker geoccupeerd ende voor den staat dezer landen en de west-indische compagnie in possessie genomen, hebbende aldaar in name als voren tot commandeur aangesteld, den persoon van Sijbrand Schellinger, die het volk aldaar zijnde heeft gevangen genomen en naar Curaçau gezonden.'

Zoude men omtrent het een en ander hier omschrevene ook nog inlichtingen kunnen geven?

Is Isle d'Ares het tegenwoordige eiland Aruba of een ander en welk?

Behoorden de hier genoemde ter Burghs tot hetzelfde geslacht met den schilder Gerard ter Burgh, geboren te Zwolle, 1608, overleden te Deventer, 1681?

Geslacht van Renesse, (vgl. XX, bl. 58). Wie weet meer inlichtingen te geven omtrent den noordbrabantschen tak van Renesse, waartoe de navolgende personen behoorden:

Constantin Daniel van Renesse, st. aug. 1680, tr. 29 april 1654; Christina Drabbe geb. 11 of 18? aug. 1628 Jacob's dr Zie verder Nav. XIX, bl. 309. waar de heer K. V. S. mij zoo welwillend een antwoord geeft op mijne vraag naar van Schuler. Hiervoor betuig ik genoemden heer mijnen dank.

Wie waren zijne ouders en grootouders?

Hun zoon was Lodewijk van Renesse, geb. te? 5 mei 1655, st. te? tr. te? 17 nov. 1682 Wilhelmina Dellen geb.? den? st. te? den? dr. van? Hieruit vier kinderen, t. w.

1o. Jan van R. geb. te? den 8 sept. 1683.

2°. Dina van R. geb. te? 26 aug. 1687.

3°. Lodewijk van R. geb. 24 aug. 1694, st. 2 dec. 1721, tr 2 junij 1721 Sara Maria van Bellen, Carels dr.; 1 zoon.

4°. Constantijn Jacob van R. geb. 11 dec. 1701.

In het trouwregister te Maastricht, vindt men:

Gerard Willem van Renesse uit Eindhoven tr. den 14 januarij 1695 Anna de Graaf geb. te Leiden.

Gerard Willem van Renesse wedr. tr. den 2 julij 1702 met Agnes de Graaf geb. te Utrecht.

Uit het 1e huw. 1°. Johanna Christina van R., geb. te Maastricht 19 julij 1701.

2e. huw. 2°. Constantijn Fredrik van R., geb. te Maastricht den 14 januarij 1703.

3°. Jacoba Margaretha, geb. te Maastricht den 10 aug. 1704.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Afstammelingen van Karel Chr. prins van Nassau-Weilburg enz. Welke zijn of waar zijn te vinden de descendenten in de mannelijke en vrouwelijke lijnen van:

1°. Karel Christiaan, prins van Nassau-Weilburg, getr. met prinses Carolina van Oranje, dr. van Willem IV.

2°. Karel George August, prins van Brunswijk-Luneburg, getr. met prinses Frederica Louisa Wilhelmina van Oranje, dochter van Willem V?

Jonkh. Johan Gibels. Wie kan mij den naam etc. opgeven der echtgenoot van jonkheer Johan Gibels, ridder van het Gulden vlies, en van zijnen zoon jonkheer Johan Servaas Gibels, stadhouder van Walcheren? De dochter van dezen laatsten, Beatrix was gehuwd met jonkheer Johan Strick van Linschoten.

J. C. V. W.

Gheroen ef Geroen. Wie kan mij den naam opgeven der echtgenoot van Pieter van Geroen en de plaats en dagt. van geboorte, sterven en trouwen van beide? Hunne dochter, Alida, trouwde met Rutger van Wijk, en Cecilia met Adriaan Strick van Linschoten. J. C. V. W.

De Hulten, Leidekker, Bernard, van Riebeck. Zoo iemand mij eenige genealogische aanteekeningen of familiewapens dezer familiën de Hulten, Leidekker, Bernard, van Riebeck wilde opgeven, zou dit mij welkom zijn. Zelfs de minste teregtwijzing zal mij lief zijn om op het spoor te komen. J. C. V. W.

Familie del Corne. Bij het bewerken eener monografie over het legaat van Agatha Porrenaar, waarvan de diaconiën der Herv. gemeenten

in Zeeland nu reeds gedurende twee eeuwen geregeld de voordeelen trekken, en welke in de loop van dit jaar het licht zal zien, — leerde ik daarbij kennen eenen Bartholomeus del Corne, (overl. te Vlissingen tusschen julij 1662 en maart 1665), gehuwd met Margaretha Porrenaar, die eenen zoon hadden, mr. Mattheus del Corne, advokaat te Vlissingen, en in 1671 tot raad dier stad benoemd.

Vroeger was mij uit de Acta der Class. van Walcheren, van 2 aug, 1785, art. 3, gebleken, dat zekere del Corne, van Sas van Gent, destijds weduwnaar was, en een huwbaren zoon had, Johan del Corne genaamd. Wie leert mij den zamenhang dezer familie eenigermate kennen, en welk wapen zij voerde?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Westendorp. Wie waren de voorouders en zijn de afstammelingen van Westendorp, die omstreeks 1600 raadsheer was bij het hof van Friesland? Welk wapen voerde deze familie? Bijzonderheden zullen mij aangenaam zijn. TH. J.

Geslacht van Brienen. In 1637 huwde Gerrit van Brienen met Anna Gaijmans, weduwe van Johan Canis.

Wie waren de ouders van genoemde Gerrit en Anna? Hebben zij ook kinderen nagelaten? A. A. G.

Baronnie de Hal(l)ewin. In het archief dezer stad bevinden zich twee cachetten, wier oorsprong tot dusverre in het duister schuilt; kan iemand dien misschien mededeelen? Beide zijn in koper gesneden: het eene heeft een middellijn van 47 millimeters, het andere van 33 millimeters. Beide bevatten in het midden een wapenschild: bestaande uit eene flesch, zooals men die in het wapen van Vlissingen vindt, doch met de opening naar beneden: rechts, links en aan de benedenzijde dier flesch bevindt zich een staande leeuw. — Kleuren zijn op die wapens niet te ontdekken. — Het grootste cachet heeft tot opschrift:

Seel avx cavses de la baronnie Halewin.

het kleinste:

Contre seel de la baronnie de Hallewin.

Hoe deze cachetten hier komen is onbekend.

Oostburg. Dr. juris LEONARD VAN IJSSELSTEYN.

MENGELINGEN.

Vuurhaardsteenen (XX. bl. 223.) Een heden alhier gedane vondst stelt ons in staat, de vragen van den heer E. v. Z. te beantwoorden. Bij het afbreken eener oude schouw in de nieuwe woning van den heer J. Schansman ontdekte men een twaalftal fraaie roodaarden baksteenen met verheven beeldwerk, 16 centimeters (ned. duimen) lang en nagenoeg 10 centim. breed, prijkende aan de voorzijde of op het bovenvlak met twee sierlijke bloempotten, waarnevens het jaartal 1610, staande het cijfer der honderdtallen midden op den steen bij den eersten en dat der tientallen bij den tweeden bloempot. Verder vindt men, zoo wij goed gelezen hebben, bij den eenen bloempot de letters I en E en bij den anderen B en A. Bovendien vond men een soortgelijken uitnemend goed bewaarden en bijzonder fraaien boogvormigen steen, 35 centimeters lang, terwijl zijne grootste hoogte (de pijl van den boog) 22 centimeters bedraagt. Deze steen heeft tot dekstuk gediend van den rechthoek, dien de 12 overige steenen vormden. Het geheel had den vorm van een gewoon zoogenaamd haardijzer, zooals men er nog vele vindt bij hen die op den haard stoken. De deksteen prijkt met een sierlijk wapen, door twee leeuwen, schildhouders, gesteund, en gedekt met eene kroon, waarboven men het jaartal 1603 vindt. Verder ziet men op den steen de letters T. G. M. J., wellicht de initialen van den steenbakker. Er is geen twijfel aan, of deze steenen verrichtten den dienst van de tegenwoordige haardijzers. Men stookte er dus tegen. De gevondene steenen waren dan ook van voren door en door zwart. Gereinigd en gepotlood, blinken ze nu als gepotlood ijzer.

Tot onze blijdschap kunnen we meedeelen, dat de heer Schansman bereid is den deksteen en eenige der fraaiste baksteenen af te staan aan het alhier gevestigde sub-comité voor de tentoonstelling van Zeeuwsche Oud- en Merkwaardigheden te Middelburg.

Behalve de bovengenoemde zal men nog twee soortgelijke steenen in verheven beeldwerk opzenden, het eigendom van den weledelen heer J. C. Hennequin alhier. De eene dier steenen is hoogstwaarschijnlijk dezelfde als die, welken men beschreven vindt in het *Archief; Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking*

tot Zeeland enz, 1 bl. 18, als voorstellende: *Eenige krijgslieden met speren gewapend, den vijand (zoo het schijnt) vervolgende.* De andere heeft hetzelfde beeldwerk als die, vermeld onder n°. 1, bl. 19 van het genoemde werk: *In twee ruiten staan leeuwen, in elke ruit één.* Men vindt er het jaartal 1602 op. Hij is dus elf jaar ouder dan de in het *Archief* beschrevene.

Aan bovengenoemde voorwerpen sluit zich op merkwaardige wijze aan eene roodaarden bolvormige schoorsteenbekleeding met sierlijk en uitnemend bewaard verheven beeldwerk, het eigendom van den weled. heer Jac. le Roy alhier. Dit voorwerp is 87 centim. lang en 18.5 centim. breed. Een stuk van een zelfden steen met volkomen hetzelfde beeldwerk, vonden we in den tuin van bovengenoemden heer J. C Hennequin. [1])

Sluis. J. H. VAN DALE.

VRAGEN.

Teekeningen op de snee van boeken. Dezer dagen zag ik een boek verguld op snee, doch dat, als men het open deed en de bladen schuinweg op elkander hield, eene teekening *in kleuren* te zien gaf, en het verguldsel onzigtbaar deed worden.

Kan mij ook iemand iets omtrent deze kunst mededeelen en of zij nog zoodanig beoefend wordt? F. W. O.

[Een boek, verguld op snede, maar dat, wanneer men de bladen schuin houdt, geen verguld, maar verschillende andere kleuren vertoont, kan de vrager vinden in de verzameling van nieuwe fransche werken, die de stadsbibliotheek te Amsterdam verleden jaar ten geschenke ontving.]

Versteeningen. Kan een der correspondenten mij een middel aan de hand doen om voorwerpen, in plaats van ze in eene versteenende bron te hangen, op scheikundigen of anderen weg te versteenen?

Rekenmachine. Welligt verschaft iemand mij eenige bijzonderheden aangaande de uitgevonden rekenmachine. Verrigt zij de bewerking der vier hoofdregelen?

[1]) Ook medegedeeld in Sluisch Weekblad van 22 april.

GESCHIEDENIS.

De overste de Graaf. (XIX, bl. 555, vgl. XX, bl. 21, 163.) Ik heb hier voor mij liggen, 1°.: Aan Nederland, bij de uitgaave van het Verhaal van het gebeurde tusschen den heere S. van Schaak, med. stud. en den heere L. J. van de Graaff, majoor in het regiment van dan lieutenant-generaal Stavenisse Pous. Met de gevolgen van dien: door B. J. Kroonenberg, j. u. cand. en J. van Heekeren, med. stud. om voor dat verhaal geplaatst te worden:

Juich, Neêrland! juich; Gij draagt nog echte Belgen!
Ruk, ruk den sluiër af — leg af den zwarten rouw;
Der Batavieren kroost pronkt nog met edle telgen,
En in uw' boezem woont nog de oude, goede trouw!
Die trouw, waardoor de Nederlander,
Weleer, den trotschen Vrijheid-stander
Der dwingelanden klaauw ontwrong,
En, bij de lijken der barbaaren,
Als rondsom zoo veel dank-altaaren,
Het plegtig lied der Vrijheid zong.

Zie, Neêrland! zie de broedren-min nog leeven,
En staar uw nadrend heil, met lagchende oogen, aan:
Zie de eer der Jonglingschap, door de eêlste drift gedreeven,
Het fier en toornig oog op 't schandlijk misdrijf slaan;
Het zag zijn' lieven Broeder hoonen,
Door een' van Mavors lafste zoonen,
En ijlings gloeit der Broedren wraak;
Geen eigen hand verdelgt de snoodheid;
Zij eischen met eene edle grootheid,
Dat 't heilig recht voor de onschuld waak'.

De Broeder sterft!.... ô, zie de trouw nu gloeien!
Die oude Broedren-trouw, uwe eer, ô Nederland!

De laffe moorder vlugt — ontkomt verzwaarde boeien!
Terwijl der Broedren hart in edlen gloed ontbrandt.
O Neêrland! zie, met dankbaare oogen,
Terug op zoo veel mededoogen,
Terug op zoo veel Broedren-rouw,
Terug op 't edelst, plegtigst scheiden,
Op 't statelijkste grafwaarts leiden,
En juich om Bato's oude trouw.

Zie in dees blaên, ô Neêrland! opgeteekend,
Hoe wreevle, laffe moed het heilig krijgszwaard schond;
Voor welk een trouw en deugd uw Kroost nog is berekend,
En tot wat edle pligt de Jeugd zich saam verbond!
Ja, lieve, fiere Jongelingen!
Het nakroost zal uw loflied zingen.
Thans staart U Neêrland, dankbaar, aan!
Eens zal het U zijne offers branden,
Wen 't op uw' zerk, met eigen handen,
Den schoonen naam van *Belg* zal slaan!

A. Soek.

2°. Verhaal van het gebeurde tusschen den heere S. van Schaak, Med. Stud. en den heere L. E. van de Graaff, Major in het regiment van den Lieutenant-Generaal Stavenisse Pous. Met de gevolgen van dien: door B. J. Kronenberg, J. U. Cand. en J. van Heekeren, Med. Stud.

Achter op het titelblad staat:

Ingevolge van het berigt, geplaatst in de Leydsche Courant van 24 maart 1794, (en geteekend door W. J. Zillesen, T. C. de Bordes, M. J. Macquelijn, en A. van Deinse) geene Verhaalen voor egt erkend wordende, dan die door een hunner onderteekend zijn, zoo is het, dat dit Verhaal door hun gelezen, en met de waarheid overeenkomstig bevonden zijnde, als zoodanig door een hunner onderteekend is.

(Get.) T. C. de Bordes.

Dit verhaal is, behalve de voorreden van 26 bladz., 48 bladz. groot en bevat nog drie Bijlagen. Men vindt daarin het volgende:

Deezen dag (donderdag 6 maart) zeide men algemeen, dat van de Graaff op vrije voeten, immers zonder eenige uiterlijke teekenen van arrest in 's Hage gezien werdt; doch dit gerucht werdt ras van allen schijn van waarheid ontblood door berigten, die de rector magnificus tegens den avond uit 's Hage ontving, behelzende, dat van de Graaff aldaar kamerarrest had; en welker inhoud zijn Ed. aan de Commissarissen mededeelde, die dit vervolgens tot geruststelling onder de studenten verspreidden.

De vier volgende dagen viel 'er niets belangrijks voor, dan dat men geduurig geslingerd werdt door tegenstrijdige berigten wegens het arrest van van de Graaff, en dat de genoemde student van Schaak, in weerwil van alle aangewende hulpmiddelen, van tijd tot tijd zwakker werdt, zoo dat men zijn toestand als gevaarlijk begon te beschouwen.

Op de bijeenkomst van den volgenden dag, zijnde den 11 Maart, verzochten de Commissarissen de leden, ieder hun aandeel in de reeds gemaakte kosten voor de Vierschaar, enz. te betaalen, aan welk verzoek ieder met het uiterste genoegen voldeed, wel beseffende, dat men voor de verdediging van eenen Medebroeder alles moet veil hebben. Ook deelden zij der vergadering het droevig berigt mede, dat het einde van den mishandelden van Schaak zeer nabij scheen te zijn; en waarlijk, de ongelukkige lijder had reeds dien geheelen dag, door de sterkste koortsen gefolterd, buiten eenige kennis gelegen; zijn allergevaarlijkste toestand verergerde van oogenblik tot oogenblik, en zijne treurige vrienden, die hem met de tederste zorg hadden bewaakt en opgepast, zagen hem, na reeds eenige uuren zonder hoop van herstel met de doodsangsten geworsteld te hebben, in hunne liefderijke armen nog dien zelfden avond, over negen uuren, den geest geeven. Deeze smartelijke tijding bragt een der commissarissen aan den rector magnificus, wien dezelve zoo zeer trof, dat hij zijne aandoening niet kon verbergen, en geen wonder! een man, die in alle gevallen getoond heeft, welke genegenheid hij voor de studenten voedde, konde ook bij dit noodlottig sterfgeval de bewegingen van zijn hart niet tegenhouden. Zijn Ed. schreef nog dien zelfden avond eenen brief met de post naar 's Hage, ten einde zijne Hoogheid van den dood van van Schaak zoude verwittigd, en tevens daar

door getoond worden, hoe lichtvaardig men in 's Hage had willen doen gelooven, dat de wond van geen aanbelang was; geruchten, die althans nu door den dood van den lijder op het sterkst gelogenstraft werden. Vervolgens zond de rector magnificus den chirurgijn J. F. Haver, om zich te verzekeren, dat de Lijder overleden was; 't welk bevonden zijnde, werdt op bevel van den zelfden Heere, door een der Pedellen de kamer vergezeld opdat niemand bij het lijk mogt koomen, voor dat hetzelve eerst geschouwd zoude zijn geworden.

Volgens aanzegging der Commissarissen kwamen de studenten den volgenden dag in de Academie tegens drie uuren weder bij den anderen; de Heer de Bordes beklom het spreekgestoelte, en schetste op zulk eene treffende wijze het ongelukkig lot van den overledenen student, dat het den toehoorders de traanen schier uit de oogen perste.

Hierna zeiden de Commissarissen, dat de Civile Procedure tegen van de Graaff aangevangen, thans met den dood van van Schaak ophield; dan dat men, ten einde de geschondene rechten der Universiteit te handhaaven, een adres aan den senaat kon maaken, waarvan het opstel door een van hun der vergaderde menigte voorgelezen werdt, strekkende om te verzoeken: »Dat de Senaat, na derzelver wijsheid en aequiteit de geschikste maatregelen geliefde te beraamen en ter uitvoer te brengen, waardoor de loffelijke nagedachtenis van hunnen gevelden, vreedzamen broeder Samuel van Schaak, en in hem de rechten deezer Hooge School op eene zoo eclatante als efficacieuse wijze worden gehandhaafd, en waardoor tevens worde geëffectueerd, dat in het vervolg de burgers deezer Universiteit niet worden blootgesteld aan het moorddaadig zwaard van krijgslieden, wien hetzelve tot verdediging des Vaderlands is aanbetrouwd, doch niet ter opoffering van Jongelingen, die alleen door de zucht ter voortzetting hunner studien herwaards worden geroepen." Dit verzoekschrilt werdt door de studenten ondertekend, en aan den rector magnificus ter hand gesteld, om vervolgens 't zelve ter deliberatie van den Senaat te brengen. Ook werdt op voorstel der Commissarissen eenpaariglijk goedgevonden den rouw voor den tijd van zes weken, te rekenen van het overlijden van van Schaak, aan te nemen.

Eindelijk vondt men goed een verzoekschrift bij den Senaat in te leveren, om het Lijk met de plegtigheid van een Funus Academicum, en onder een treurmuzijk te mogen begraaven, terwijl men hier eerst met de Naastbestaanden van den overledenen over raadpleegen zou.

Dien zelfden dag was ook op besluit van den Senaat, ten dien einde door den Rector Magnificus belegd, deszelfs Secretaris, de Heer Brugmans naar 's Hage vertrokken, om nu, daar van Schaak aan de gevolgen zijner wond overleden was, ten sterksten op voldoening aan te dringen: Zijne Hoogheid, die de tijding daarvan reeds des morgens tegens elf uuren ontving, had op staande voet eene koets naar de kamer van van de Graaff gezonden, met de noodige bevelen, om den delinquant van daar naar de provoost over te brengen; maar deeze, zonder twijffel de noodlottige gevolgen zijner euveldaad vernomen hebbende, had reeds dien zelfden morgen zijn woord van eer geschonden, en zich door eene overhaaste vlucht, der gerechte straf, wegens de toegebragte wond onttrokken, doch tevens zich aan die, misschien niet minder schandelijke, van Desertie blootgesteld. . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Op Zaturdag den 15 Maart kwamen de studenten, volgens aanzegging der Commissarissen, weder op de gewoone plaats bij één; wanneer hun door dezelve in het zekere berigt werdt, dat de Major van de Graaff (zoo als wij reeds gezegd hebben) gevlucht was; maar dat hij, naa alle waarschijnelijkheid, nu als Deserteur aangemerkt, en dus met verlies van zijne compagnie en Rang van Major, als een eerloos man uit den Dienst zoude gezet, of ten minste zijne zaak gerechtelijk onderzogt worden.

A. C. DE GRAAF.

Geraard van Velzen op Kronenburg. Van de Bijdragen ter bevordering van het onderwijs, zoo als men weet, een bij uitsluiting paedagogisch tijdschrift, behelst het maartnommer eenige »geschiedkundige mededeelingen." Wij vreezen dat ze daar verborgen zullen blijven voor hen, die begeerig naar dergelijke uitzien en

wier studie zich meer bepaald rigt op wat er den inhoud van uitmaakt. Ik heb die mededeelingen te belangrijk gevonden, dan dat ik het geenen pligt zou achten, om mijne medenavorschers er op te wijzen, vertrouwende dat geen hunner den wensch misbillijken zal, om die mededeelingen in een tijdschrift eens weder te vinden, dat zich bij voorkeur historie en volksleven ten doel stelt.

De redactie schijnt eenigermate van gevoelen te zijn, dat háar tijdschrift de eigenlijke plaats niet is voor dergelijke opstellen. Eene noot van haar toch zegt: »Gaarne voldoen wij aan het verzoek tot plaatsing van dit opstel. Zoo menige geschiedkundige bijzonderheid is uit de gemeente archiven op te delven of leeft alleen in de herinnering van het volk. De onderwijzers zijn op vele plaatsen misschien de eenige geschikte en daardoor de aangewezen personen om die bijzonderheden aan het licht te brengen. Wellicht voelt deze of gene zich door dit opstel aangespoord een deel zijner vrije uren aan de verzameling van dergelijke facta te wijden. Hiermede achten wij de opname in een paedagogisch tijdschrift meer dan voldoende geregtvaardigd."

Wat de redactie van de onderwijzers verwachten kan, daarvan levert de schrijver van het opstel reeds het bewijs ; de stof toch werd den heer schoolopziener R. grootendeels door onderwijzers verstrekt, en bedriegen wij ons niet, dan strekt de publicering er van om anderen tot aanmoediging te dienen.

Die publicering en het woord der redactie moge het gewenschte gevolg hebben!

Als eene erkenning van het genot nu reeds gesmaakt moge strekken, dat wij de aandacht der lezers van den Navorscher op dit nommer der Bijdragen gevestigd hebben. Wij vermelden hun, dat twee der mededeelingen betrekking hebben op den inval der Franschen in 1672 te Abkoude, Waverveen, enz.; en wat gebeurde bij de komst der Pruisen in 1782 in het eerstgenoemde dorp. Van de laatste mededeeling willen wij wat afschrijven, omdat zij ligt tot eenige gedachtenwisseling aanleiding kan geven. Zij is van den hoofdonderwijzer H. Breuning Hoff te Abkoude en handelt over het kolfslaan bij het slot Kronenburg te Loenen. In 1836 kwam hij als hulponderwijzer te Loenen aan de Vecht. Op dat tijdstip lag het slot Kronenburg voor den helft in puin;

't was door den laatsten bezitter voor afbraak verkocht. Nog stond de ridderzaal in al hare pracht en waren de kelders in stand, in welke men de plaats aanwees, waar Floris V bewaard was geworden en de ketting waaraan hij gekluisterd was geweest.

In de school te Loenen werd aan onderwijs in de geschiedenis niet gedacht; maar te verwonderen was 't, dat de minst ontwikkelde boer uit den omtrek de geschiedenis van graaf Floris en al wat betrekking had op diens moord kende. Het slot hunner vertelling was altijd de dood van Gerard van Velzen met het versje:

Ik ben nog dezelfde man
Die Graaf Floris het leven benam.

Zij vertelden toch, dat heer Gerrit in een ton werd gekuipt, waarvan de duigen met spijkers doorboord waren en zoo langs de straten van het dorp gerold. Maar heer Gerrit drukte met het hoofd en de voeten zoo sterk tegen de bodems, die niet met spijkers doornageld waren, dat men hem, bij het openen van het vat, nog ongedeerd vond, en hij de menigte het aangehaalde rijmpje tegenwierp. De naar wraak dorstenden voorzagen toen ook de bodems met nagels, rolden op nieuw het vat langs den zelfden weg en maakten alzoo een einde aan zijn leven. Zóó de overlevering; maar de geschiedschrijvers overtuigen ons dat heer Gerard nog eenige jaren na den moord van Floris V geleefd heeft.

Dat men na de belegering een der moordenaars in een vat heeft rondgerold, is, behalve om de overlevering, ook waarschijnlijk om een overoud gebruik dat te Loenen bestond en jaarlijks op den tweeden Kerstdag herdacht werd. De overgave van het slot Kronenburg kan omstreeks Kersttijd hebben plaats gehad en ter herinnering daarvan kan het balslaan door het dorp zijn ingevoerd.

Dat balslaan had op de volgende wijze plaats: Er waren altijd twee partijen kolvers, elk doorgaans 4 man sterk, voorzien van houten kolven en houten ballen. Men begon aan het Raadhuis van Kronenburg, sloeg de ballen voort langs de Gruttersteeg en Dorpstraat of Kronenburgs-Eind naar het slot Kronenburg. Die daar het eerst de keukendeur raakte had éene partij gewonnen. Hier werden de spelers op bier onthaald en het volk dat de kolvers vergezelde, mogt naar appelen grabbelen, die daar door de heer

voor hen gestrooid werden. Van daar ging men de Dorpstraat weêr door naar den Korenmolen, alwaar de deur van het huis weder moest geraakt worden. De eerste die ze raakte won de 2de partij.

Vervolgens kolfde men achter Loenen, langs den Molendijk en den Langen Akker tot aan het huis van Velde. Was het slecht weder, dan ging men langs den Molenweg en den Straatweg tot aan genoemd huis. Daar moest men weder de deur raken van den stal of van de keuken. In het huis van Velden werden de kolvers even als op het slot onthaald op bier, terwijl uit den hooiberg appelen en peren aan de menigte werden toegeworpen. Hiermede was de 3de partij gewonnen. Was het weder zeer gunstig, dan gingen de kolvers den laatst genoemden weg terug en verder langs de Vecht tot aan het Regthuis van Vreeland, alwaar op nieuw de deur moest geraakt worden om de 4de partij te winnen. Was het weder niet gunstig, dan ging men van het huis te Velde langs den Straatweg terug naar het Raadhuis van Kronenburg om de 4de partij te winnen. Om eenen vrolijken avond te hebben speelde men om wijn, welke in den avond van den zelfden dag in een herberg werd gebruikt. Al de schade, welke aan de woningen, hetzij door het inslaan van ruiten, of anderzins mogt ontstaan zijn, werd door den heer van Kronenburg of op diens kosten hersteld en dit had reeds des anderen daags plaats. In het jaar 1830 had dit volksvermaak voor het laatst plaats."

Zou dit gebruik werkelijk uit dien overouden tijd afkomstig zijn? zoo ja, dan is ook ongetwijfeld de weg door de spelers afgelegd, die, langs welken eertijds het vat gerold is, waarin latere schrijvers bewezen hebben, dat heer Gerrit *niet* kan geweest zijn, hoe de oude kronijken het ook verzekerden, en dan is voor dat vat, *kolf* en *bal* in de plaats gekomen, en zal de te vergoeden schade mede als herinnering aan den heer van Kronenburg (Velzen) die toen óók het gelag betalen moest, strekken. Is het kolven evenwel reeds een zóó oud vermaak, dat het van dien tijd dagteekent? Dat er vreugde bedreven werd over Kronenburgs val is te denken, daar het landvolk zelve er zooveel toe bijbragt en Floris »zoo goedig" hun »een lieve Heere" was. H.—G.

Sterfjaar van Cornelis Suijs, heer van Rijswijk, president van

den Hove van Holland. Scheltema (Staatk. Ned. II. 346,) teekent aan uit de Riemer, 's Gravenhage 726, »Goudhoeven *zegt:* dat hij gestorven is in 1580.'' In een zeer belangrijk hs. waarover ik nader hoop te spreken, staat f°. 35: — »in den jaere 15 tachtig tijdens die welgemelde Heere van Rijswijk quam te overlijden, wiens siele inder Euwigheyt moet rusten."

's Gravenhage. FREDERIKS.

Een paar straten te 's Gravenhage. Kettingstraatje. In de lijst der Verpondinghe uit het midden der 17de eeuw komt daarin als eigenares voor Jufvr. Maria Kettings.

Spekstraat. De Blaffert der huizen van 1681 vermeldt: Jannetje Hacqué, Wed. Speck, vercoopt a° 1658....., en in 1681 bezat Jan Pauwelsz van der Speck daar huizen. Volgens de Cat. Mss. v. Sijpesteijn n°. 322, woonden in dit zijstraatje van den Denneweg de ouders van Hobein.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Johan Diederick de Mortaigne. De man, zoo bekend geworden uit Aytzema V. 144, Holl. Merc. 1644, Bijv. op Wagenaar XIII, 73—80 (bijna letterlijk in het Biogr. W.b. op Orliens, met ééne maand vergissing) en meer algemeen uit het verhaal van van Lennep [1]), staat vermeld op de Lijst der Verpondinghe van 's Gravenhage van 1681, als eigenaar van een huis op het Plein — thans kennelijk n°. 18 — *dat hij in* 1685 *verkocht aan zekeren Schas,* volgens eene op den kant gestelde aanteekening.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Van de Perre. Om aan te toonen hoe onnaauwkeurig de artt. p. 196 en 197 der 8° uitg. van het Biogr. Wb. bewerkt zijn, dienen de volgende aanwijzingen:

Mr. J. A. v. d. P. was heer van Nieuw-Erve; zijne moeder heette Cath. Caecila Steengracht; hij † den 8 april 1790; mw. Thibaut heette B. A.; Paulus Eduwaldus was heer der Vier bannen van Duiveland, hoewel van der Palm ook Oost-Duiveland zegt, cf. Teg. Staat. XX 489, Zeeuwsche oudh. I. 136; terwijl de sterfdag van

---

[1]) Men zie ook Navorscher V, bl. 134, 230, VI, bl. 17. BEST.

Veth van der Perre in het volgende art. verkeerd uit van der Palm overgeschreven is, daar de laatste zin uit de noot (Zeeuwsch Gen. XV. 8), door eene — afgescheiden, tot den hoofdzin behoort en mr. J. A. v. d. P. geldt. Eene zeer naauwkeurige bron voor het Woordenboek zou zijn de tot nu ongebruikte Zelandia illustrata van mr. M. F. Lantsheer.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Luit. Pelser. — 99 moorden. (XX. bl. 120). In de Hollandtzen Mercurius, januarij 1654, wordt op bl. 11 de afbeelding gegeven van den persoon van Melchior Hedlo, struikroover, die op 19 januarij van dat jaar te Oels in Silezië geregt is, nadat hij bekend had, twee honderd een en vijftig personen vermoord te hebben, waarvan op bl. 12 en 13 de lijst opgegeven wordt. Hij was van Kantchen in het Medziborische (Merseburg?)

Een maaltijd in 1766. (XIX. bl. 75.) Alexander (D.) deelt ons t. a. p. de spijslijst mede van den maaltijd d.d. 8 maart 1766, op het stadhuis te Leeuwarden gehouden. Ter verontschuldiging onzer voorgangers daar ter plaatse voor dat colossaal diner strekke, dat het de dag was der inhuldiging van prins Willem V als erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden en dat zeker meer dan dertig personen daaraan deel namen (welk getal Alexander als maximum stelt); hof, gedeputeerden, hoofdofficieren en hoofdambtenaren zullen wel uitgenoodigd zijn geweest.

J. D.
L.

Regtspleging tegen freule van Dorth tot Holthuijsen in 1799. (XIX bl. 355; vgl. XX. bl. 69.) Vermits de vrager H. H. welligt het onlangs verschenen X deel Vervolg op van Loon's Ned. Historiepenningen niet bezit, wordt de aanteekening ald. bl. 483 (4) te vinden overgeschreven: »Over het beruchte vonnis, voltrokken aan Joh. Magd, Cath. Judith van Dorth tot Holthuizen, die in een doodkist werd gefusilleerd, zie men Bilderdijk XII. 335 (2) Vonk, Gesch. der landing, I, 121, II. 190—194. (Sententie van 21 Novb. 1799): Nav. XI, 223, 29?, 354. alwaar de 21e november als de dag van haren dood vermeld wordt; verder

Nav. XII. 35—36, alwaar wordt aangehaald van der Aa, Gesch. van den jongst geëindigden oorlog, VIII, met eene plaat der executie en de verdediging van den fiscaal bij deze vonnisvelling, W. Paschen G. Jz. drost van Breevoort, tegen Cornelis van der Aa, dec. 1807, met diens repliek, Utrecht 1807; alle vermeld in den Rec. ook der Recens. aug. 1807. deel II. Voorts nog Nav. XII, 133, waar een hist. roman van A. Nauta, Het kasteel Harreveld (de woning van freule von Dorth, onder Lichtenvoorde) wordt besproken; en eindelijk Nav. XIII 5—6."

J. D.

L

Doolhof te Amsterdam, (XX. blz. 140.) Gaarne voldoe ik aan het verlangen van Th. R. en zal wat ik er van weet of in handen kan krijgen, door middel van dit tijdschrift mededeelen.

Ik heb hier voor mij liggen: Verklaringe van verscheijden kunstrijcke wercken en hare beweginghe, door Oorlogienwerck gedreven, benevens een zeer schoone Fonteijn, zijnde een Triumph van Bachus en Ariadne.

Noch eenige aerdige Beelden, levens-groote van vermaerde Koninghen en Princen deser Eeuw.

Alles te sien int Oude Doolhof tot Amsterdam, op de hoeck van de Loijers-gracht, 't welcke jaerlijcks meer en meer verbetert wordt.

't Amsterdam, ter Drukkerije van Daniel Davidsz. Monsvelt, in de Spiegel-straet, MDCLVII.

VERKLARINGE OVER DE TRIUMPH VAN
BACHUS EN ARIADNE.

Nae dat Egeus soon in Kreten was ghekomen,
En daer het Monster-dier het leven had benomen,
Door Ariadnes hulp, en soo Atheen verlost
Van schattingh, die men die vervloeckte geven most;
Is Zeege-praalende, door Thetis groene Baren,
Weêr met zyn Bruydt, en Vloodt, nae Griecken toe gevaren;
Al waer hy onder wegh een Eylandt vondt, bequaem
Tot varssingh voor zyn Vloodt: waer dees' Ghelieven t'saem,

Sich rusten, in een Tent aen strandt ghemaeckt. De morghen
Liet naeuw haer stralen sien, wanneer dat sonder sorghen
Des Coninghs Minos kroost noch heel vast lagh en sliep
Maer Theseus, stil en sacht, rees van haer zy: en riep,
Zijn scheeps-volck by malkaer, en sprack: Nu sich de winden
Ghewilligh en bereydt om ons te dienen vinden,
Dat men gheen tydt versuym, maer hael de Anckers op,
En steeck van Landt, en hael de Zeylen tot in top ;
Het welck stracks wierd ghedaen; en is als doe, ô Goden!
Soo eer- en trouwe-loos van syne Bruydt ghevlooden.
's Ontwaeckt in 't end' en socht, maer vondt haer Bruygom niet.
Hoe weynigh docht ze noch dat Theseus haer verliet:
Haer mondt die lachte wel, maer 't oogh dat scheen te huylen
Och Theseus! riep se vaeck, waer mooght ghy u verschuylen,
Bedroef mijn Zieltje niet, ick bid u, spreeck, ai! spreeck;
Hoe! antwoordt ghy my niet? En voorts nam zy haer streeck
Nae strandt, om daer haer Lief te soecken in de schepen,
Die zy vast, voor de windt, ter Zee-waert in sagh sleepen:
Hier stondse doe bedroeft, van wit en sin berooft,
De hayren reesen op, de ooghen in haer hooft
Die vlamden heên en weêr, zy sach in alle hoecken,
En daer op volghde stracks een vloedt van gruwlyck vloecken:
Trouwloose (sprack zy) hoe! is dit nu mynen loon?
Is dit de Grieckse Trouw? kunt ghy dit dulden, Goôn!
Straft dees' mynedighe, zyt ghy rechtvaerdigh, schellem!
Dat een ghelycke smart u vaders hart bedwellem:
Aen strandt, wanneer hy staet vast met een nieuwsgier oor,
En luystert of men niet van uwe komste hoor;
Dat dit dan 't eerste zy het welck hem komt ter ooren;
O ouden! 'k heb u Zoon met al syn Volck sien smooren
In 't grondeloose diep. En voort soo sonckse neêr:
Soo volght een Donder-buy en schrickelyck onweêr
Een Regen-vlaegh, en doet de sware Wolcken breecken,
Soo sagh men 't siltigh nat uyt hare ooghen leecken;
Haer hooft in d'eene handt, en d' ander in haer schoot,
Sy loosde sucht op sucht, en voort zoo scheense doot.
Sy had de Vloodt noch nauw uyt haer ghesicht verlooren,

Of haer gheluck wierd' stracks nae 't ongeluck ghebooren,
Vermids den Wyn-godt quam op desen Oever aen,
Met sijn Broodt-droncken Heyr, hy hielt sijn Tygers staen,
Verwondert door 't ghesicht; maer Zy, als sonder sinnen,
Sat onbeweeggelyck: de kleyne Godt der Minnen
Had Bachus, die door Wyn ontfonckt was, voort ontfonckt;
Hy neemtse in sijn arm, hy smeeckt haer, en hy lonckt
Vast zy-linghs op haer aen, en spreeckt: O ghy bedroefde!
Droogh uwe tranen af, myn schoone Nimph, wat hoefde
Ghy om een trouw-loos Mensch te maecken sulcken rouw?
De trouw is by de Goôn, by Menschen is gheen trouw;
Ghy kunt, indien ghy wilt niet reuckeloos verliesen
U luck, my in de plaets van uwen Theseus kiesen.
De Maeght, die voor dees tydt gheen Goden had gesien,
Wist niet wat doen, maer viel ootmoedigh op haer knien;
Doch 't was er veer van daen dat Evan dit kon lijden,
Hy namse soet'lyck op, en nevens zyne zijde,
Sat deese schoone Maeght, wanneer dat het gherucht
Van Evan, Evoë, vervulden al de Lucht:
De Saters vol van vreughd', de schreeuwende Menaden,
Vast liepen heen en weêr, elck was met vreughd' verladen;
De soete Zephirus blies Roos en Vyolet,
En Hebe cierde voort het God'lyck Bruylofts-bedt;
Den jonghen Hymen quam met al syn soet gheweemel,
Terwyl dat Bromius zyn Bruydt op-waerts ten Hemel
Aen 't heerrelyck Gestarnt ghevoert heeft, daer de tydt
Haer glantsch noyt vlecken sal door bitse haet of nydt.

Dan krijgt men:

VERKLARINGE OVER VIER HEERELIJCKE VERTOONINGHEN,
WAER VAN DE EERSTE IS EENIGE BEELDEN LEVENS-GROOTE.

Eerstelijck is het beeld van den grooten Koninck van Vrankrijck en Navarre, Hendrick de IV, als of hy leefde.

II. Is den vermaerden kryghs-helt Gustavus Adolphus.

III. Is de oude koninginne syn Ghemalin.

IV. Is de jonghe koninginne Christina hare Dochter.

V. Is het beeld van den Doorluchtighen Wilhelmus, Prince

van Orangien, Grave van Nassou, ec. die zoo jammerlijck te Delft door-schooten en vermoord is.

VI. Is zyn Hoogheydt de jonghe Prins Wilhelmus, Prince van Orangien, Grave van Nassouw ec.

VII. Is hare koninckljjcke Hoogheydt Maria, Dochter van Karolus koninck van Groot Bretagnien.

VIII, Is den wydt-beroemden kryghs-Heldt Mauritius, Prince van Orangien, Grave van Nassouw, ec.

IX. Is het af-beeldtsel van Don Fernando de Toledo, Hertogh, van Alba, die d'eerste oorsaeck is gheweest, van de Nederlandsche Beroerten.

X. Is een levens-groote Chinees, uyt het machtigh koninckryck van China.

XI. Is mede levens-groot uytgebeelt Eva Vliegen, geboortigh van Meurs die men seyde in 32 jaren niet ghegeeten te hebben.

(*Wordt vervolgd.*) A. C. DE GRAAF.

VRAGEN.

Junius, secretaris van Frederik Hendrik. Wie was deze Junius en in welke betrekking stond hij tot de bekende Junii?

De Nederlanders te Glückstadt in de eerste helft der 17e eeuw. »Tusschen 1631 en 1637 heeft Bern. Dwinglo te Glückstadt het »predikambt onder de Nederlanders bediend." Zoo schreef ik in 1847 in mijne Biogr. Naamlijst der Remonstr. predikanten enz. en voor dat werk had ik omtrent die „Nederlanders te Glückstadt" geen nadere onderzoekingen te doen.

Maar voor eenigen tijd kwam mij onder hss. van de Remonstr. kerk te Rotterdam met een onuitgegeven brief van Dwinglo dato Gluckstadt 1628 eene copie in handen van »Privilegiën bij de Con. Mt. van Dennemarcken enz. (1631) vergunt de Nederlantsche natie in der Glückstadt aen de Elve, in 't Hertochdom Holsteyn." In deze wordt naar nog vroegere privilegiën verwezen, en op zich zelven zijn zij, zoo wat godsdienstvrijheid en onderwijs, als wat handel en regtsbedeeling aangaat, merkwaardig genoeg, om te

doen verlangen, meer van die Nederlanders in Glückstadt te weten.

Hiertoe evenwel zoek ik tot dus verre te vergeefs den weg. — De heer Rogge maakte een brief van Dwinglo van febr. 1625 openbaar, in welken hij gewaagt van zijne komst te Glückstadt, van 't aanzoek hem gedaan om den predikdienst „onder de onzen" op zich te nemen, waarvan vooreerst niet komen zou, van de vergaderingen, pas begonnen en »alrede over de hondert starck," van de »apparentie van verbeteringe met der tijt." Daar spreekt ook hij van de toen reeds verleende privilegiën en van zijn voornemen om zich voor 't notariaat onder de Nederlanders geschikt te maken. — Bij Wagenaar vind ik niets, ook niet in de Bijvoegsels en Nalezingen, evenmin in Bilderdijks Vaderl. geschiedenis; in 't Woordenboek van Hoogstraten slechts iets algemeens over de opbouwing en versterking der stad door Christiaan IV en vrijheden haar verleend, uit Weidehagen. De reb. publ. Hanseat.; in de Encyclop, van Ersch en Gruber een zeer kort artikel van Hössler over het tegenwoordige stadje van 6000 inwoners. — Ik wendde mij tot onzen Mensinga te Frederikstad aan de Eider, doch ook hij wist mij te Gluckstadt zelf niemand te noemen, door wien ik uit het stedelijk archief die mededeelingen zou kunnen ontvangen, die hier van de meeste waarde zouden kunnen zijn. Maar uit zijne bibliotheek deelde hij mij iets omtrent de geschiedenis der stad mede, dat naar meer doet verlangen, b. v. dat er eene gemeente heeft bestaan die *de Gereformeerde* heette, welke benaming daar ook Remonstranten kan hebben bevat, en die zeer waarschijnlijk van nederlandschen oorsprong zal geweest zijn, en eene doopschgezinde, die bepaaldelijk den naam droeg van nederlandsche.

Dit is alles wat ik tot nu toe kon opsporen. Maar ligtelijk zijn er onder de lezers van dit tijdschrift, die mij hiertoe meer middelen en wegen weten aan de hand te doen. En zoo neem ik de vrijheid mij, in 't belang ook van onze nederlandsche kerkgeschiedenis, hiervoor aan te bevelen; allermeest voor een adres te Gluckstadt dat mij dienen kan om het stedelijk archief te doen raadplegen.

Amsterdam, JOANNES TIDEMAN.

Huis te Zuidewijn. In de algemeene vergadering van het Prov. gen, van K. en W. in Noordbrabant, gehouden 9 julij 1868, zegt dr. Hermans, sprekende over de Oudheden van het Kasteel te Zuidewijn o. a. het volgende:

»Het innerlijke en uiterlijke van het kasteel Zuidewijn, vroeger het jachthuis van de heeren van de Merwede, troffen mij om den goed bewaarden toestand, waarin het huis zich bevindt, nog onverbouwd, zoo als het daar reeds, met uitzondering van een zijvleugel, de wateren trotseerde van den geduchten St. Elisabethsvloed van den jare 1421. Ik vond dit oud manoir eerbiedwaardig, omdat geene grillige bouwmeesters daar hunne handen aan geslagen hadden; omdat de bezitter de voorouders, in levensgroote portretten, op rij af, in hunne oude drachten en vroeg voorkomen bewaard heeft, zooals zij hier rustig hunne dagen sleten." (Handel. van gezegd Gen. over het jaar 1868, bl. 37).

Worden hier portretten van de familie de Roy bedoeld?

Wanneer, en hoe, kwam het huis te Zuidewijn in het bezit van de familie de Roy [1])?

M°.

Huis te Vorden. »In dat onbewoonde en deerlijk vervallen gebouw, (dus leest men in het Jaarboek v. d. Kon. Acad. van Wetensch., te Amst., voor 1865, bl. 91) zag de heer van der Schaaff in een der vertrekken twaalf oude portretten, waaronder, naar hij meende, twee nog al eenige waarde konden hebben, alle in zeer verwaarloosden toestand en bijna uit de lijsten vallende. Deze portretten van mannen, vrouwen en kinderen konden, daar het huis te Vorden vroeger (van 1520—1725) aan de familie Ripperda heeft toebehoord, leden van dit geslacht voorstellen. De heer van der Schaaff vond zich in die meening versterkt door een oud geschilderd wapenbord, dat hij in een ander vertrek tusschen allerlei rommel ontdekte, en waarop het wapen der Ripperda's, een gouden ruiter op sabel, met veel lofwerk omgeven, was uitgebeiteld;

[1]) De heerlijkheid Zuidewijn of Zydewijn kwam, omstreeks 1544, door huwelijk, van den bastaardtak der Merwedes in het dordsche geslacht van Nuyssenburg en behoorde nog aan Diederik v. N., die in 1670 trouwde Katharina Havermans, Vgl. Balen, Dordr., bl. 1167, 1168).

boven het wapen OBIIT anno 1637; en onder *den* 13 *november* Dat bord zou vroeger, volgens het zeggen van den geleider die het kasteel liet zien, boven de deur (der kamer met de portretten?) gehangen hebben.

Behalve 3 of 4 oude schoorsteenen, en een vier- of vijftal ijzeren haardplaten met wapens, waaronder ook dat van Ripperda, bevatte het kasteel verder geene opmerkenswaardige bijzonderheden."

Zoude de heer van der Schaaff ons mededeeling kunnen en willen doen van de op dat wapenbord voorkomende kwartieren?

M°.

Stukgesprongen dobbelsteen. De Navorscher heeft reeds meermalen gewag gemaakt van doodstraf bij loting. Ik herinner mij, als kind te hebben hooren vertellen, dat eens een worp met een dobbelsteen beslissen moest, welke van twee verdachte personen den dood ondergaan zou; dat toen de eerste zes wierp, en de andere, wanhopig, omdat hij daar niet boven kon, den steen opnam en in vertwijfeling neêrsmeet, met dat gevolg, dat de steen door midden spleet en de eene helft zes, de andere een vertoonde, waarop de omstanders riepen: »hij werpt zeven!" en beide werden vrijgesteld. Kan iemand mij zeggen, of dit slechts eene willekeurige fictie is, dan of het vertelsel in historie of legende eenigen grond heeft?

E. LAURILLARD.

Dirck Marcusz. de Ruyter. Schotel, De openbare eeredienst der Nederl. Herv. kerk, in het artikel Geschilderde glazen, vermeldt het wapen van den beruchten Dirck Marcusz. de Ruyter, bakkersknecht te Kralingen, twee bakkers broodpalen met vergulde brooden. — Vrage: wat maakte dien persoon berucht en wat heeft men onder broodpalen te verstaan?

X.

[De *paal* is een schop met langen steel, waar de bakker het brood mede in den oven schiet.]

De Israeliten in Egypte. Daar tegenwoordig in Egypte zooveel gelegenheid tot onderzoek bestaat, en werkelijk veel gedaan wordt om de geschiedenis van den pyramidenbouw, en de ondergegane

steden aan 't licht te brengen, ben ik zoo vrij te vragen of er iets is bekend, omtrent het mogelijke verband dier verbazende steenhoopen, en het gedwongen tichelsteen bakken der Israeliten in 't land Gosen. In het 2de boek van Mozes, Exodus 1: 7 staat: De nakomelingen van Jozef werden magtig bovenmate, zoodat het land van hen vervuld werd, en zelfs koning Farao voor hun aantal bevreesd geworden, besloot hen te onderdrukken, en te dwingen tichelsteenen te bakken en zelve twee sterkten te bouwen, die hen in bedwang moesten houden. Deze sterkten, bij 't land Gosen gelegen, werden Pithom en Rameses genaamd.

Arnhem. H. G. KEPPEL HESSELING.

[Men vindt daarover iets Nav. XVI, bl. 41, 134, 199, 257. Wij verwachten echter, dat de vrager er wel wat meer van zal willen weten.]

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Zilveren leggeld van Holland, 1529. vgl. (XX, bl. 86). Men leest, t. a. p. dat, in 1528, aan Jan de Pape, schilder, IX stuivers werd gegeven tot drinkgeld voor moeite en arbeid besteed aan het tweemaal ontwerpen van het patroon van 't zilver leggelt. Dit zal de legpenning zijn bij van Mieris, II. 302 afgebeeld. De voorzijde daarvan stelt eene hand voor die eene beurs met geld uitschudt, zinspeling, meent men, op het betalen van den losprijs door den koning van Frankrijk, Frans I, voor zijne zonen. Het kan echter ook alleen betrekking hebben op het omschrift. *Pour non faillir gettez bien.* Werp goed uwe reken- of legpenningen, die uit deze beurs rollen, in de goede afdeelingen, hokken van de rekentafel, om niet te missen (u niet te vergissen.)

Op de keerzijde wordt dit omschrift vervolgd. *Trop tost trop tard* 1529. Noch te vroeg, noch te laat. Het Hollandsche

wapen in den hollandschen tuin wijst op een legpenning van de rekenkamer van 's Gravenhage. De genoemde aanteekening komt dan ook voor in het Bouck van den behoeften ende necessiteyten van den Rekencamer in den Hage, 1516—1551. — Zij gewaagt van zilver leggelt maar deze legpenning komt meëstal in koper voor. J. D.

L.

Legpenningen van 1539 bij van Mieris, III, 9 (1—2) en van Orden, I, n°. 315—326. In de uittreksels uit het Bonck van den behoeften van den rekencamer in den Hage, (Nav. XX, bl. 91) leest men, t. a. p. op decb. 1538, dat Cornelis Cornelisz. schilder vuyt bevel van de camer gemaect heeft ende op franchyn geschildert, zeuen carten mitten gecroonden arent (het Duitsche rijk) ende den haen (Frankrijk) mit meer cleijne vogelkens ende den devise: *Gallus amicus aquile* (:) *canit* (lees: *cavete*) *vobis volucres,* verclarende den paijs (vrede) tusschen den k. mat. en coninch van Vrankrijck. Men vindt diezelfde voorstellingen en omschriften van de *haan vriend van den areud* en *vogels past op!* op de beide legpenningen op de vredesonderhandelingen in 1539 tusschen genoemde rijken, bij van Mieris, III, bl. 9 afgebeeld en op het twaalftal n°. 315—326 door van Orden I bl. 99—100 beschreven. Er zijn dus niet minder dan veertien stempels, alle verschillende, voor de keerzijde gesneden. 1), zonder letters achter het *cavete* van Mieris III 9(1) n°. 2 met de letters I. M. I. D. achter *cavete* als boven 2) en dan de volgende met de letters op verschillende door v. Orden, I. bl. 100 aangeduide wijzen, geplaatst 3) met D. H. K. 4) met V. M. C. I. 5) met V. D. K. 6) met P. B. 7) met C. M. V. E. 8) met H. V. D. K. 9) met V. M. D. Z. 10) met G. R. 11) met M. I. I D. (dezelfde letters als in n°. 2) 12) met G. B. M. 13) met V. I. C. 14) met P. B. H. Uit het medegedeelde uittreksel blijkt, dat Cornelis Cornelisz zeven kaarten, teekeningjes van den penning maakte, waarschijnlijk alleen verschillende in de afbeelding van den stand der kleine vogels (vgl. v. Mieris n°. 1 en 2). Maar wat beduiden de letters? zijn het voorletters der graveurs, of van de leden der rekenkamer, of van andere beambten? J. D.

L.

Looden penning. (XX, bl. 25.) De drie vischjes daarop zullen haringen zijn en het n°. 99 het cijfer aanduiden van het lid van het amsterdamsche haringpakkersgilde. Zie Cat. Esdré, 1842 n° 291. Voute n°. 1427. Ik bezit er n°. 8 en n°. 21 van, in verschillende grootte.

J. D.
L.

Phenicische oudheden in Engeland. (XIX bl. 246.) Evans, The coins of the ancient Britons, p. 21/22 zegt: I am not aware of any traces of the presence of Phoenicians in this country having as yet been discovered.

J. D.
L.

Munten en penningen. (XIX, bl. 340.)

1. Een zinnebeeldige penning, moraal in metael. Vz: de bekende zamenspraak tusschen Croesus en Solon. Voorstelling van de vergankelijkheid der wereldsche zaken, uitgedrukt in het randschrift: spoedig is hij een Irus, (de bekende bedelaar van Ithaca) die zoo even een Croesus was. Keerzijde: Een zinnebeeld des tijds. — Bij van Gelder. (Cat. 1846, II, bl. 385) onder n°. 7182, ook met het kreupele omschrift: *Ers* voor *Irus.*
2. Als n°. 1 Vz. De jeugd tegenover den ouderdom of den dood. Het omschrift is bedorven: moet verbeterd medegedeeld worden Kz: Waarschijnlijk de tijd. Omschrift *Die Benider verdriet, dat hi (hy)nit (niet) met gen(iet);* waarschijnlijk een neurenburger fabricaat.
3. Zal eene herinnering zijn aan een vriendenkransje of familiefeest, door M. R. C.; T. H.; R. T. C.; W. H. enz. gevierd.
4. Indien daarvan beter bewaarde exemplaren in het Kon. Kabinet zijn, zal het beter zijn die eerst eens in oogenschouw te nemen.
5. Vz: Ooievaar wijst naar 's Gravenhage. Kz. L. S. kan de Literarische Societeit aldaar aanwijzen, nu meer als de Witte Societeit bekend: Was het een ballotage- of toegangpenning? ?

J. D.
L.

Acht gouden bruiloften in de familie van Loon. (vgl. III bl. 6, 370; XVIII bl. 512; XIX bl. 119, 507; XX bl. 122). Het vierregelig dichtjen, dat op den goudenbruiloftspenning voor Nicolaas van Loon en Emerentia van Veen staat, is van G. Brandt. Zie Poëzy, Amst. 1688 bl. 480. Een gedicht van denzelfden op dien penning, dat er de verklaring van geeft, vindt men ald. bl. 321.

P. LEENDERTZ WZ.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 286).

COVENS, & CORNEILLE MORTIER. JEAN *Werkz.* 1732—1733 Amst. et la Haye. *Aant.* Deze gaven de nog steeds gezochte Testam. platen van Luyken 1732 in folio uit.

COVENS et MORTIER. *Werkz.* 1742. *Aant.* Deze kunnen de bovengenoemde zijn.

COVENS & ZOON, J. of C. *Werkz.* 1789—1795. *Woonpl.* Vijgendam.

COVENS. *Werkz.* 1799—1803.

COVENS (MORTIER) & ZOON. Van deze firma was in 1839 C. J. COVENS bezitter.

CRAJESCHOT, THEODORUS. *Werkz.* 1748—1787.

CRAJESCHOT, J. A. *Werkz.* 1774—1803. *Woonpl.* Kalverstraat, tusschen den Osjes-sluis en Heilige-Weg *Uith.* In de Goude Paerl. *Merkt.* Cat. Bibl. maatsch. Ned. Letterk. 1 D. bl. 8.

CRAJENSCHOT, en W. J. A. HOLTROP. *Werkz.* 1802.

CRAJENSCHOT B. J. *Werkz.* 1812—1825. *Woonpl.* in de Kerkstraat bij de Leidsche straat n°. 219.

CRELLIUS, JOHANNES. *Werkz.* 1705—1712*

CROEPEL *o.* CRUEPEL, JAN SEUERS ZOON. *Werkz.* c. 1520. *Woonpl.* Op dye oude brugghe. *Uith.* In die vier Heemskinderen. *Aant.* Zie op Zijvartszoon di Cropel.

CROMHOUT, JAQ. *Werkz.* 1662. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4979 pseud.

CUNRADUS, CHRISSTOFFEL *o.* CHRISTHOPHEL. *Werkz.* 1649—1671.* *Woonpl.* Eglendiers-gracht. *Merkt.* Quint. Horat. Flaccus Lierz. d. Vondel, Amst. Spillebout 1654 achteraan. Domius tegen selfsmoorden Amst. 1660, achteraan. *Aant.* Zal wel dezelfde zijn als Christ Conradus. Ik vond nog Ex. C. Cunrad et G. à Roy 1657.

CUNST, D. VAN DER. *Werkz.* 1647.

CUPERUS, FRANCISCUS. *Werkz.* 1666—1668.

CURIEUX, JACQUES LE. *Werkz.* 1666. *Aant.* Zal een pseudoniem voor Elzevier zijn. Zie Nav. XVI; 45. De Cat. Yemeniz Paris 1867 n°. 1996 laat hem als geslachtnaam voorkomen. Zie nog Brunet Manuel. T. III. c. 954.

DAALEN, FR. VAN. *Werkz.* 1665.

DAALEN, J. VAN. *Werkz.* 1758.

DALÉ, JOHANNES. *Werkz.* 1688—92. *Woonpl.* Gasthuys-Moolensteegh.

DALEMANS, JOHANNES. *Werkz.* 1744 of 1774.*

DALEN, D. VAN. *Werkz.* 1691—1693.

DALE, JAN VAN. *Werkz.* 1665.

DALEN, DANIEL VAN DEN. *Werkz.* 1673—1700. *Woonpl.* Hasselaersteegh, by de Tesselsche Kay 1673. 't Rokkin bezyden de Beurs 1688, *Merkt.* B. Bekker, de Leere der Herv. Kerk. Leyd. 1696, 4°. *Aant.* Komt onder de uitgevers van J. Cats Werken in folio voor. Te Leiden treffen wij ter zelfder tijd een Daniel van Dalen aan als medeuitgever van P. C. Hoofts werken in folio.

DAMME, ANDRIES VAN. *Werkz.* 1696—1725. *Woonpl.* 't Rokin bezijden de Beurs. *Merkt.* 't Afgerukt Mom-aangezigt der Toverye. kl. 8°.

DAMME, PIETER VAN, geb. te Gent 1726. † te Amst. 13 jan. 1806. *Werkz.* 1758, 1767. *Woonpl.* in de Wolvenstraat 1758, 59, ook Wolfenstraat genoemd. *Aant.* Deze bezat een muntkabinet, na zijn overlijden in den Haag in 1807 verkocht en door koning Lodewijk voor ongeveer *f* 86,000 aangekocht. Zie Ph. Andr. Nemnich, Orig. Beitr. zur eigentl. Kenntniss v. Holland. Tub. 1809, B. 2. S. 368 Bodel Nijenh. Liste des Impr. n°. II p. 23, Bibliotheca Hulthemiana T IV. p. 10 en 13. v. Hulthem zegt van hem »laissant presque tous ses biens aux pauvres."

DANCKERSZ, DANCKERT. *Werkz.* 1645—61 *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* In de Danckbaerheyt. *Merkt.* Zie De 5 Ordens der architecture door v. Vignola. Dit insigne zou evenwel dat van Nic. Soolmans te Antw. kunnen zijn. Zie Marques Typogr. 5e livr.

DANCKERTS, THEODORUS. *Werkz.* 1726 *Woonpl.* Nieuwendijk. *Uith.* In de Atlas.

DANCKERTZ VAN SEEVENHOVEN, CORNELIUS. Geb. te Amst. *Werkz.* 1631—1656.** *Woonpl.* Calverstraet 1643. Nieuwendijk. *Uith.* In de Atlas. *Merkt.* Zie Nav. XVII; 94. 1705? *Aant.* Paquot, Mémoires T. II p. 250, noemt hem »Architecte, Graveur, Imprimeur et Marchand en Cartes et en Estampes."

DANCKERTZ, JUSTUS. *Werkz.* 1667—1683. *Woonpl.* Calverstraet. *Uith.* In de Dancbaerheyt. *Aant.* Konst- kaert- en boekverkoper.

DAPPER, P. P. *Werkz.* c. 1647.

DAS, B. *Werkz.* 1719?

DAVIDSZ, CORN. *Werkz.* 1672*, *Aant.* te Amst.?

DELAULNE, PIETER. *Werkz.* 1695.

DEMPTER, FRANS HENDRIK. *Werkz.* 1769—1779.** *Woonpl.* Vooraan in de Pijlsteeg.

DENDRINUS, HENRICUS. *Werkz.* 1660—1664. *Aant.* Henr. Dendrinus & Franciscus Cuperus gaven 1664 in fol. uit: Opera Theol. Dan. Brenii. Paquot Mém. T. III. p. 84 voegt achter zijn naam (van den Boom).

DESBORDES *o.* DES BORDES, HENRY. *Overl.* te Amst. 1723. *Werkz.* 1684—1702. *Woonpl.* Kalverstraat bij den Dam. *Aant.* Hij was bevorens bibliothecaris te Saumur. Sedert 1684 gaf hij uit: La Republique des Lettres. Zie Schotel, Het maatschapp. leven onzer vaderen. Haarlem 1868 bl. 372.

DESBORDES, JAQUES. *Werkz.* 1699—1731. *Woonpl.* Vis-à-vis la grande porte de la Bourse. —Vis-à-vis le comptoir de Cologne 1699. *Aant.* Eene afbeelding van den boekwinkel van J. Desbordes en Fr. Honoré in 1715, zie Fr. Muller, Cat. Bibl. Ver. Boekh. Amst. 1856, bl. 4.— Catalogue de quelques livres qui se trouvent chez Jacques Desbordes. Voy. à la fin du tome 1°. d'Elite des bons mots, Amst. 1706, in 12°. Bodel Nijenhuis Liste n°. VI.

DEVENTER, CORNELIS VAN. *Werkz.* 1689.

Deyster o. den Deyster, Jacobus van der. *Werkz.* 1682—1725. *Woonpl.* Princegraft tegenover de Wester Kerk 1687.

Deyster & J. Blom, J. van der. *Werkz.* 1682.

Dias, Messeh. *Werkz.* 1695.

Dias, Mos. b. Iz. *o.* Mosseh de Is. *Werkz.* 1705. 1706.

Diederiks, Hendrik. *Werkz.* 1798—1805 *Woonpl.* Kalverstraat, tusschen de Gaper- en Duifjessteegen.

Diedrichs o. Diederichs, G. A. *Werkz.* c. 1800. *Aant.* Zie Nemnich l.c. Tub. 1809, 2 B. S. 355.

Diedrichs, de Wed G. A. *Werkz.* 1821.

Dirckz, Jac. *Werkz.* 1630. *Woonpl.* Kalverstr. over de H. stee. *Uith.* In de blaeuwe koe.

Dirckz, Cornelis. *Werkz.* 1673. *Woonpl.* Spiegel-straet.

Dirkz, Dirk. *Werkz.* 1662.

Ditmer, Reinier van. *Werkz.* 1707—1734*.

Divoort de Jonge, Corn. *Werkz.* 1691. *Aant.* Tiele B. P. n°. 9230, heeft Divoort, pseud.

Doll, Joannes. *Werkz.* 1772.

Doll Wed. J. *Werkz.* 1782—1808. *Woonpl.* Kalverstr. tusschen de Heilige-weg en Osjes-sluis.

Dommerianâ, ex officina. *Werkz.* 1751, 1752.

Dommescracht, Jan Jacobus *o.* J. Jacobsz. *Werkz.* 1660.

Donati, *Werkz.* 1696.

Doncker, Hendrick. *Werkz.* 1647—1708. *Woonpl.* Monckal-Baens-Borghwal 1647, Nieuwe Brugh-steegh, het 3de Huys van de N. Brugh, in de straet 1650—1708. Zie Nav. XVII, bl, 95. *Uith.* In 't Stuermans Gereetschap. *Aant.* Boekverkooper en Graet-booghmaker.

Donteklock, Reinier.

Doorewaart, Ph. *Werkz.* 1757—1769.

Doornik, Gerrit Willemsz. *Werkz.* 1657. *Woonpl.* Cingel bij Jan-Roon-Poorts toorn. *Uith.* In 't Groote Kantoor-boeck.

Doornick, Markus Willemsz. *Werkz.* 1660—1676. ** *Woonpl.* Auf dem Mitteldam 1664. Vijgendam 1664, 1676 *Uith.* In 't Kantoor Inktvat.

Doornick o. Doornyk, Marcus. *Werkz.* 1670—1702- *Woonpl.* Vijgendam, Middeldam 1672. *Merkt.* Op zijn Kort kronykje van

1670 staat een L eeuw? *Aant.* Uitgever met Keur en Pieter Rotterdam van een Staten-bijbel in fol. Kan dezelfde zijn als Marcus Willemsz.

DOR, NIC. *Werkz.* 1726.

DORD, H. VAN. *Werkz.* 1756.

DORTH, PETRUS VAN. *Werkz.* 1764—87.

DOUCI, ADRIANUS. *Werkz.* 1708—1761. *Woonpl.* N. Z. Voorburgwal achter 't Stadhuis. 1761.

DOUCI, A. & J., ANDRÉ & JEAN. *Werkz.* 1721—1735.*

DOUCI, JOHANNES. *Werkz.* 1728—1740.

DRAYER, FREDRIK. *Werkz.* 1793—1824.** *Woonpl.* Kalverstr. bij de Jonge Roelofsteeg.

DRONSBERG, H. W. *Werkz.* 1757.

DRONSBERG, & ZOON. *Werkz.* 1788.

DRONSBERG, PETRUS HENRICUS. *Werkz.* 1790—1798*, *Aant.* Stad- en Athenaeum drukker.

DUIM *o.* DUYM, FREDERIK. *Geb.* om. 1674, † om. 1751. *Werkz.* 1711—1748. *Aant.* Bodel Nijenhuis Liste d'Impr. n°. IV p. 7, »Libraire et Poète."

DUIM, ISAAK. *Werkz.* 1730—1779. *Woonpl.* Bezijden het Stadhuis. *Merkt.* De Broedermoord de Wit Treurspel. 1744, kl. 8°. Huig de Groot's vlugt Blijspel 1742, kl. 8°. *Aant.* Waarschijnlijk was deze ook met eenig dichtvuur bezield. Zie Algem. K. & L. Bode 1848. 1 dl. bl. 91.

DUSAULSCHOY, J. B. N. *Werkz,* 1772—1789.

DUISBURG *o.* DUISBERG, JAN VAN. *Werkz.* 1656—1664 *Woonpl.* Hoek van de Stil-Steegh 1656. *Aant.* Was mede schrijver.

DUISBURG, WILLEM VAN. *Werkz.* 1708.

DUSSELDORP, SAL VAN. *Werkz.* 1657. *Aant.* Volgens Tiele B. P. n°. 4573 een pseud.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Bibliotheek van Marnix van St. Aldegonde. (Vergel. XIX. bl. 17). In den negentienden jaargang van dit tijdschrift komt een artikel voor betreffende de catalogus van de bibliotheek van Marnix. Deze catalogus wordt in den Messager des Sciences et des Arts de la Belgique 1833 genoemd: »une rareté bibliographique, dont on ne connaît plus qu'un seul exemplaire."

Vóór mij ligt een klein boekje (in 64°), dat zeker niet minder zeldzaam is, en uit bovengenoemde bibliotheek afkomstig. Het bevat de oden van Synesius van Cyrenaeen, die van Gregorius Nazianzenus, in het Grieksch met de latijnsche vertaling er bij. De titel, voor zoover die in 't Latijn gesteld is, luidt:

Synesii Cyre
naei, episcopi Ptolomai-
dis, Hymni vario ly-
ricorum versuum
genere.
Gregorii Na-
zianzeni Odae aliquot.
Vtrisque, nunc primum in lucem pro-
deuntibus, Lat. interpretationem
adiunxit Fr. Portus Cretensis.
Anno MDLXVIII
Excudebat Henr. Stephanus.

Op het schutblad staat met eene nette hand deze opdragt geschreven:

Ex Bibliothecâ Di. Philippi
De Marnix
D. St. Aldegondae; â Secret.
Guilielmo I
Arausionensium Principi
Batavae Libertatis
Instauratori.
Joannes Georgius
Graevius
Guilielmi III
Magnae Brittanniae
Regis
Historicus &c.
dono dedit
C. â Walcheren
Graevio â Secretis.

Het boekje zit nog in zijn oorspronkelijk hoornen bandje, dat op het plat, zoo vóór als achter, een gouden stempel draagt. Deze stempel vertoont, binnen een sierlijke cartouche, een antiek tweemast-schip, zeilende op een bewogen zee. In de wolken ziet men vijf sterren en den naam Jehovah met hebreeuwsche karakters en door stralen omgeven; ronde het schip: het wapen van Marnix: een (blaauw) schild met een (zilveren) band, vergezeld van 2 (gouden) sterren, met zijn devies: REPOS AILLEVRS.

Zoowel het bandje als het inschrift bewijzen dus, dat het boekje eenmaal in 't bezit van den beroemden Marnix geweest is, en het zal ook wel in bovengenoemde catalogus vermeld zijn. Een eeuw later kwam het in handen van den geleerden J. G. Graevius, in 1632 te Naumburg geboren en, na professor geweest te zijn in Duisburg, Deventer en Utrecht, in 1703 overleden.

J. E. TER GOUW.

Adriana van Overstraten (XIV, bl. 270, 331, 361). In de »Geschiedkundige herinneringen van Bergen-op-Zoom," opgenomen in den »Nieuwen Bergen-op-Zoomsch. Almanak voor 1870," bij J. Steenmeijer aldaar, zegt de heer F. Caland:

»11 Julij 1757, geboortedag van de dichteres Adriana van Overstraten. Zij overleed 10 Januarij 1828."

Bij v. d. Aa, Biogr. Woordenb., XIV, bl. 306 staat, dat zij op 72jarigen ouderdom overleed en in 1756 geboren werd. Ook in het Beknopt Biogr. Handwoordenb. van Kobus en de Rivecourt, dl. II, bl. 481, wordt haar geboortejaar gesteld in 1756 en haar overl. in 1828.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des bijbels (XIX, bl. 583; vgl. XX, bl. 32, 136). In de gedrukte Wetten der Classis van Schouwen en Duiveland, A° 1793, staat op bl. 52—53 te dier zake genoteerd:

»In 1625 is door Deputaten van Zuid- en Noord-Holland, volgens Apostil van de Staten-generaal van 23 Mei 1625, eene gemeene vergadering belegd van de kerken der respective synoden in de Geunieerde provinciën te 's Hage, tegen den 1 Julij

van dit loopende jaar, om een Inventaris te maken van al de synodale stukken en papieren, tot de Synode Nationaal behoorende, en om te letten op de beste bewaring derzelve, Cl. extr. 25 Junij 1625, 2de Reg. p. 292. De Class. van Tholen, van de resolutie der Staten-generaal, door Deputaten van Z. en N. Holl. verwittigd, hebben een Coetus 4 Classium te Middelburg belijd, naar welke uit deze Classis gecommitteerd zijn: God. Udemans en Petr. Vertregt. Van de Coetus zijn naar 's Hage gedeputeerd: Udemans van Zierikzee, en Regio van Ter Goes, die rapport van hunne commissie hebben uitgebragt, Cl. ord. 30 Julij 1625, ib. p. 294, k."

In Cl. extr. 6 sept. 1628 kwam een brief in van Deputati Zuid-Hollandiae, om eenen gedeputeerde, ten einde de kist te bezien.

Aanschrijving van de class. van Walcheren, om, even gelijk de 3 andere classen van Zeeland, 2 predikanten naar Middelburg te deputeren, ten einde daar, uit deze gedeputeerden, 2 predikanten verkozen en gecommitteerd konden worden, tot de revisie der scripta syn. nat. en de autographa novae versionis, quod factum, Cl. ord. 22 april 1641, 3e reg. p. 193. — Dezelfde aanschrijving tot hetzelfde einde is geschied in 1644, 1647 en zoo voortgaande telkens om de 3 jaren, Cl. extr. 25 mei 1644, 3e reg. p. 292.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des bijbels. Dat er in de autobiographie van prof. J. W. te Water iets te vinden is omtrent 't handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des Bijbels wordt aangewezen in de opgave van den inhoud bl. 96—99; doch heeft weinig om 't lijf. De hoogleeraar, — mijn hooggeachte leermeester, — verheugt zich dat hij wegens de classis van Walcheren — toen hij predikant was te Vlissingen — benoemd werd tot de haagsche commissie ad autographa, wijl hij zeer nieuwsgierig was, alle die stukken te zien en te onderzoeken, of alle de papieren nog aanwezig waren, waarvan hij eene zeer naauwkeurige lijst bezat, voor meer dan 140 jaren door zijn over-oud-grootvader opgemaakt, wanneer deze wegens de classis van Tholen en Ber-

gen, de genoemde commissie had waargenomen. De uitslag van zijn onderzoek wordt niet medegedeeld.

J. C. K.

[Ook de heereu J. van der Baan, en H. M. C. v. O, wezen ons de genoemde plaats in te Waters geschrift aan].

Geboortejaar van G. Brandt. (XX, bladz. 141). In »Het leven van Geeraert Brandt," beschreven door 's mans kleinzoon Joan de Haes, (uitgegeven te 's Gravenhage 1740 in quarto) wordt (bladz. 2) met duidelijke woorden gezegd, dat Brandts vader ten jare 1623 huwde, en hij den 25sten julij des jaars 1626 geboren werd. Het behoeft geen betoog, dat aangehaald werk een authentike, betrouwbare bron is, waaruit de meeste latere biógraphen geput hebben.

JS. VAN REIJN.

[Hetzelfde werd ons medegedeeld door de heeren J. van der Baan, P. Fret, cn A. C. de Graaf].

Brielsche Courant. (XIX. 402; vgl, bl. 564; XX, bl. 32). In de Brielsche Courant van 26 maart 1787 staan al de namen, toenamen en karakters van hen, die vader Hooft, op 26 februarij 1787 op een stoel hielpen om een toespraak in het stadhuis te Amsterdam tot het volk te doen. De Brielsche (prinsgezinde) Courant schijnt goed onderrigt te zijn geweest van hetgeen er in die woelige dagen in Amsterdam voorviel, althans *Amstels Driedaags Treurtooneel* (29—31 mey 1787) of (gelijk de geplaatdrukte titel luidt), *Monument voor Amsterdam in drie zangen*, (te Amsterdam in de geplunderde boekwinkels 1789) beroept zich er op als bron. Zie vervolg op van Loon Ned. Historiep. IX, bl. 325, (2).

J. D.
L.

Brielsche Courant. Zie over deze courant Navorscher XIX, 402 en 564; XX, 32; Spectator 1869 n°. 34, 37, 41, 49 en 52; 1870 n°. 2 en mijne Geschiedenis der Courant in 't Weekblad van Voorne, Putten, Overflakkee en Goedereede n°. 94—102 (vier hoofdstukken zijn reeds opgenomen).

Wel mocht de heer Sautijn Kluit zeggen, dat hij van weinige

zijner mededeelingen over de geschiedenis der nederlandsche journalistiek zooveel zelfvoldoening had gesmaakt [1]) als van die over deze courant. Hoe vaak toch werd over dit onderwerp de pen gevoerd! Met vreugde deel ik nu weder mede, dat ik drie tot nog toe onbekende exemplaren heb gezien, in 't bezit van den heer J. B. Jonas te Amsterdam; n. l. n°. 5 van Donderdag 11 Januarij 1787, n°. 18 van Zaterdag 10 Februarij 1787 en n°. 148 van Dinsdag 14 December 1790.

In 't eerste dezer nommers vinden wij een brief van Jacobus Oranjesteijn van Leiden aan iemand, die hem om inlichtingen gevraagd had over 't zogenaamd exercitiegenootschap" te Leiden. De aanzienlijke leden van dat corps waren volgens den briefschrijver: 1. »Een mannetje, die zijn geheel verstand op een zandheuvel gebouwd is. 2. Een Windrig petit maître, wiens grootste talent bestaat uit zeggen: ik wil zoo en ik zal zoo. 3. Een Verzaker van de deugden zijner Voorouderen, dog die met de stroom meede nu Patriottisch heet, 4. Een Persoon door de wandeling genaamt rooije Dries en die werkelijk onder de Censuur van de Patriotten legt. 5. Een Onnozele beenhakker, wiens grootste verstand bestaat in Ja en Amen te zeggen. 6. Een pedant Boekverkopertje, die onlangs nog zoo sterk de geeselslagen van den Digter 't hoofd gevoeld heeft. (Een duistere zin). 7. Een Mennoniete koekebakker zonder oordeel. 8. De baas van alle de toekeijkers over smokkelen. 9. Cornelis Hakkebal, entrepeneur van de zogenaamde oude knegten, en Protector van kroegen en Vaantjes. 10. Een Bakker van den Hemel, dog aber geen verstand begunstigd. 11. Den naamgenoot van onze aller vader Adam, Sot van Hoogmoed, en in de Wandeling genaamd de pomade Boer. 12. Capteyn Hendrik, hoofd van 't Kuijpersgild. 13. Een fijne Mennoniet. 14. Scheele Pieter, hoofd van de tegenstreevers van Oranje, doorsleepen in alles wat ter uitvoering van zijn plan moet dienen, en die met de half ziende Patriottiese Tabaksverkoper, de fundamenten zijn daar het zwarte gebouw tot hiertoe op gerust heeft, en welke wel zo oolijk met haar beijde zijn als de heele boel van Patriotten met malkander." De schrijver twijfelde niet, of hij zou binnen kort »het schielijk overlijden van 't geheele Leijdsche Patriotismus" bekend kunnen maken.

In 't nommer van 10 febr. vinden wij een stuk over »het belang van den Godsdienst," verscheidene missiven en »eenige regeerings-electiën."

En nu dat van 14 december 1790. Dit biedt weinig aan, dat belangrijk genoeg is, om medegedeeld te worden, maar is toch zeer merkwaardig: 't is n. l. niet uitgegeven bij Js. Van Tertoolen en Comp. maar bij L. Van Bokkelen, ook in de Nobelstraat. Wat mag de reden zijn, dat 't blad van uitgever verwisselde?

In 't achtste hoofdstuk van mijne bovengenoemde Geschiedenis schreef ik over den val der courant. »Zooals men gezien heeft, is er onder al de mij bekende nommers 2) geen van later tijd den 1790. Voorzeker zeer toevallig. Mag men daaruit besluiten dat de val der Brielsche courant in 't jaar 1790 te stellen is? Wel is waar in 't prospectus lezen wij, dat aan de courantiers „voor den tijd van *tien jaren*" vergunning werd verleend tot 't uitgeven der courant, 3) maar is deze dan niet vroeger bezweken? En waarom werd de uitgave toen gestaakt? werd de courant weder verboden? was er gebrek aan abonnés? was één der courantiers gestorven of om eenige andere reden?"

Wat ik toen (dec. 1869) zeide, wordt hierdoor gedeeltelijk weêrsproken. Daar er nu een nommer van 14 dec. 1790 is aangewezen, mag men wel aannemen, dat de courant nog tot in 't begin van 1791 bestond, maar met zekerheid kan men niets zeggen. Kan 't veranderen van uitgever ook tot den val der courant medegewerkt hebben?

Op de kwestie over 't brielsche wapen 4) hoop ik nader terug te komen.

Brielle, 20 april 1870. C. J. BIEMOND.

Het boek Anonymi, genaemt Deutero- jubilon. (Vgl. XIX, bl. 401, en de ald. aangeh. pll.). T. a. p. leest men, dat »men het boek Anonymi te onregte aan J. le Francq van Berkhey pleegt

---

[1]) *Gemaakt* zooals in den Spectator staat, is eene drukfout.

[2]) Toen 13, thans 16.

[3]) Zie Spect. 1869, bl. 393 en mijne geschiedenis bl. 4. (Weekblad n⁰. 96.)

[4]) Zie Spect. 1869, bl. 416; 1870, bl. 14.

toe te schrijven." Niet vermeld wordt echter op wat grond dat »te onregte" steunt. Toevallig vind ik dien in Ernstige en Boertige vertellingen mijner jeugd. Door J. le Francq van Berkhey (Leiden, J. van Thoir, 1804), bladz. 21, waar hij na het vermelden van een paar, eenigzins naar het profane riekende anecdotes laat volgen, dat dergelijke »kluchten allengs den weg baanden tot inkruipende minachting van bijbelsche waarheden en de Christenleer, zoodat men zelfs overging tot het beschrijven van schimp- en schotsschriften, dartele weeldebedrijven in den stijl der bijbels, behalve den zendbrief Elisabeths, dominees-pruiken, po litieke geloofsbelijdenis, het Onze Vader, patriotsche catechismus enz. Ook bijzonder aanstootelijk was het Deutero-jubilon, op het tweede eeuwfeest der Leidsche universiteit, een meesterstuk in bijbelschimp en hooggaande spotternij."

H. M. C. V. O.

Mercator. (XX. bl. 140). De vrager kan te regt komen bij van Blanken, Beginselen van het ontwerpen der aardrijkskundige kaarten (Zwartsluis 1843), bl. 82, vlg. en vooral bij Littrow, Chorographie of handleiding tot het ontwerpen van alle soorten van land- en zeekaarten, vert. door Lobatto ('s Gravenhage en Amsterdam 1842), bladz. 168, volg. Beide werkjes zijn, zoo hij ze niet gemakkelijker op andere wijze bekomen kan, voor den geachten medearbeider ter leen beschikbaar bij

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

VRAGEN.

Uitgaven van den hollandschen Sachsenspiegel. Op den omslag van Navorscher 1868 n⁰. 5 deed ik onderzoek naar vier uitgaven van den hollandschen Sachsenspiegel; twee daarvan, die van 1526 en 1539, zijn mij sedert ter hand gekomen: de Kon. Bibl. in den Haag kocht in het vorige jaar een exemplaar van de eerste, en van de tweede bezit de hoogl. de Wal te Leiden het exemplaar, dat vroeger behoord heeft aan den utrechtschen hoogl. Bondam. Maar aangaande de twee volgende vernam ik niets:

Antwerpen, 1500; het laatst vermeld bij Mittermaier, Privatrecht, (1847), I. bl. 20. n°. 27.

Amsterdam, Jan Ewoutszoon, 1550; verkocht in de bibliotheek J. Koning, 1833, catal. bl. 284, n°. 1165.

Dringend verzoek ik den tegenwoordigen eigenaar dezer uitgaven, ze mij voor slechts korten tijd ten gebruike te willen afstaan, of mij zijn adres te doen kenbaar worden, opdat ik ten minsten in staat gesteld worde, tot het verkrijgen van eenige voor mij noodzakelijke inlichtingen mij tot hem te wenden. Kan iemand mij uit een catalogus c. pret. et emptor. den naam van den kooper van het exemplaar der uitgave 1550 opgeven? Dat kan mij op het spoor helpen.

Ten overvloede verwijs ik nogmaals naar mijn opstel in de N. Bijdr. v. Regtsgel. en Wetg. XVII, bl. 571—597. Zijn aan iemand uitgaven bekend die in de aldaar door mij gegeven lijst niet voorkomen, dan houd ik mij voor de mededeeling daarvan zeer aanbevolen, en verzoek opgave waar ze vermeld zijn of waar een exemplaar aanwezig is.

Een en ander staat in verband met eene nieuwe uitgave van het regtsboek, die ik onder handen heb.

Nijkerk o/d Veluwe. Cand. Jur. J. J. SMITS.

Werken over den nederlandschen handel en die der nederlandsche steden in het bijzonder. Van Asch van Wyck schreef over het oude handelsverkeer der stad Utrecht, Le Long over den koophandel van Amsterdam, Dirks over den koophandel der Friezen; maar bestaat er wel een degelijk werk, zoo als dat van Fischer, Geschichte des Teutschen Handels, over den nederlandschen, inzonderheid over den ouden nederlandschen handel [1])?

Bestaat er een werk over den dordschen handel, zoo als b. v. dat van J. F. Roth, Geschichte des nürnbergischen Handels, Leipz. 1800, 4 Thle? Dordrecht was immers oudtijds Hollands vermaardste koopstad [2])?

M°.

[1]) Fischers werk moet daarover nog al iets bevatten Vgl. van Asch van Wyck t. b. a. p., stuk II. bl. 263 aant.

[1]) Eene curiositeit vermeldt Le voyageur curieux qui fait le tour du monde Par.. 1664, pag. 239: „On a remarqué que de quatre villages proches d'Ascendel-

Matharin Guitet. Er is in Navorscher, IX. blz. 6. vraag 37 gevraagd naar berigten over Mathurin Guitet, kapitein van 't Edelm. Collegie ter Admiraliteit van Friesland, tusschen de jaren 1704 en 1718 en vervaardiger eener Zeekaart van het Wad, en van het Vlie tot Hamburg, in twee bladen. Heeft men in ruim een tiental jaren niets van hem opgespoord? nergens zijn naam gevonden?
L. B. N.

Roth-Scholz (Friedrich). (Vgl. XX, bl. 124). Deze schrijver is bij de bibliographen bekend. De titels zijner werken vindt men bij Ebert, Brunet, e. a.; maar men ontwaart dan tevens, dat die geschriften zeldzaam voorkomen. Zoo mogt het mij althans niet gelukken een exemplaar daarvan magtig te worden.

Dr. L. E. Hoffman besprak in het Bulletin du bibliophile Belge. Brux, 1856 tom. XII, p. 11, den Thesaurus Symbolorum ac emblematum etc., van bovengenoemden en voegde er bij: »On y trouve les emblêmes, enseignes, monogrammes, etc. de plusieurs typographes et libraires des lieux suivants de Hollande et de la Belgique: Amsterdam (2), Anvers (7), Bruxelles (1), Deventer (1), Douai (1), Groningue (1), la Haye (2), Louvain (1), Leyde (12), Rotterdam (1), Utrecht (5)." Veel is daar dus voor ons niet te oogsten en zijn »die Abbildungen oft blos nach slechten Copiën gemacht," zoo als Ebert zegt, dan hebben zij voor ons niet veel waarde. De heer Bodel Nijenhuis bespreekt het werk van Roth-Scholz in het avant-propos van zijne Liste alphab. d'une Collect. de Portr. d'Imprim. etc. n°. VI, 1861. Het mogt ook hem niet gelukken het werk zelve te raadplegen; hij deelt daarom mede, dat de baron de Reiffenberg in 1846, in zijn Annuaire de la Biblioth. royale de la Belgique de namen van 43, (volgens boven vermelde opgave van den heer Hoffmann 34) zoo belgische als nederlandsche drukkers vermeldt, die bij Roth-Scholz voorkomen.

Is iemand in de gelegenheid de namen dier drukkers mede te deelen, hij zal ons verpligten. A. M. L.

---

phe, on tire chaque année autant de laict, que l'on vend de vin du Rhin en un an à Dordrech." — Over den dordschen wijnhandel spreken vooral van de Wall, Handv. van Dordr. en de Lange van Wijngaerden, Heeren van der Goude.

Johanna Corleva. In den Nieuwen Frieschen Volksalmanak van 1853 blz. 26, wordt het werk van mejuffer Johanna Corleva: Schat der nederduitsche woorden, Amst. bij Dirk Jemans 1741, aangehaald. Daar de naam noch het werk van deze mejuffer mij nimmer is voorgekomen, zóó verlange ik van beide eenige bijzonderheden.
J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Prent met kikvorschen. (XX. bl. 35; vgl. bl. 189). Zeker voornaam geleerde, Camper (zijn voornaam is mij onbekend) verklaarde het onderscheid tusschen de menschen uit eene *linea facialis*, of liever bezigde die, om het onderscheid tusschen de verschillende menschenrassen duidelijker te maken: hoe regter die lijn, des te kundiger of volmaakter was de mensch; het standbeeld van Apollo was de volmaaktste, zoo daalde men af tot de domste negers. Die plaat met kikvorschen is naar aanleiding van dit systema, niet door Camper zelven, vervaardigd: het domste dier is de kikvorsch, dan volgen de sehapen en zoo verder. Het is ruim veertig jaren geleden, dat ik die plaat gezien heb en volstrekt was het doel niet de menschen van kikvorschen te doen afstammen.
E. S.

[De vrager zegt de heer Kramm dank voor het door hem gegeven antwoord.]

Pieter du Bordieu, schilder. Immerzeel (Levens der schilders, enz.) noemt hem Dubordieu, en zegt dat deze schilder alleen bekend is door de portretten, welke Suiderhoef, Natalis en Matham naar zijn penseel in het koper gebragt hebben. Ik kan hierbij voegen, dat hij te Lille-Bouchard is geboren en zich in 1633 te Leiden bevond, alwaar hij in dit jaar huwde [1]). Vervolgens naar

[1]) In de fransche kerk aangeteekend en in de gereformeerde kerk getrouwd, 9—22 dec. 1633. Pieter du Bordieu, jm. van Lille-bouchart, wonende op het plein

Amsterdam vertrokken zijnde, werd hij op den 5den junij 1636 poorter dier stad [2]). Hij heeft zich aldaar niet lang opgehouden, want op den 14sten mei 1639 moest hij bij de leidsche schutterij worden ingelijfd, verklaarde bij die gelegenheid te zwak van gezigt te zijn om bij de schutterij te dienen en kocht zich vrij tegen eene jaarlijksche contributie van *f* 12. Op den 14den maart 1648 werd hij als lid van het pas te Leiden opgerigte schildersgild ingeschreven. In 1651 verklaarde hij niet meer te schilderen en werd dus als lid afgeschreven. Het huis, dat hij toen op de Breestraat bewoonde, was inmiddels afgebrand, waardoor hij alles verloor en tot verval geraakte, zoodat hij op den 5den junij 1657 in den schuttersraad verklaarde de jaarlijksche contributie van *f* 12 niet meer te kunnen betalen, en verzocht om als »*geappointeerd*" schutter ontslagen te worden. Dit werd hem bij provisie toegestaan, mits hij zijne achterstallige contributie tot den 1sten januarij 1657 betaalde.

In 1665 werd hij op nieuw in het leidsche schildersgild opgenomen, betaalde tot 1676 het jaargeld (15 stuivers 's jaars) en verliet toen de stad. Het is waarschijnlijk dat hij zich naar Amsterdam heeft begeven en hij moet toen al den ouderdom van 66 jaren bereikt hebben [3]).

Wat zijn schilderwerk betreft, kan ik nog vermelden, dat de burgemeesters van Leiden hem in 1650 belast hadden eene kopij te maken van het portret van prins Willem II, ten einde in het

---

aan Gravestein, vergezeld met Pieter Caron zijn bekende; met Mary le Fevre, jd. van Rouaen, op de Breêstraet vergezeld met Judith le Fevre haer zuster op de Langegracht.

[2]) Poorterboek van Amsterdam, 5 junij 1636, Pierre du Bordieu, van Lille-Bouchard, in Frankrijk, schilder.

[3]) Te Leiden zijn van hem de volgende kinderen in de waalsche kerk gedoopt, als:
6 mai 1635. Pierre, getuigen Marcus Zuerius Boxhornius en Marie du Moulin.
13 Dec. 1637, Marie, getuigen mr. H. de Backere, advocaat, mr. Pierre de Smidt, mademoiselle Tetrode et Judith le Fevre.
10 Febr. 1641, Daniël, get. mr. van Alphen, bourguemestre et Catheline de Potter.
21 Mai 1646, Samuel, get. Pierre Caron et Sara le Fevre femme de mr. Pierre Smit, (deze was een wiskunstenaar.)
Ester du Bordieu, die in 1719 als weduwe van den waalschen predikant Louis Fleury, te Leiden overleed, was waarschijnlijk eene dochter van den schilder.

»sallet" van het groote logement der leidsche gedeputeerden in den Haag te worden opgehangen. Dit portret heeft hij voor *f* 42 geleverd: het bevindt zich thans op het raadhuis te Leiden.

Volgens de Beschrijvende Catalogus van portretten, door Fred. Muller, heeft hij o. a. de portretten geschilderd van: W. Bartjens, M. Z. Boxhorn, J. Cats, L. de Dieu, A. Heereboord, A. Rivetus, C. Salmasius, F. Spanheim en A. Vinnius.

. . ELSEVIER.

Joris van Schooten, de schilder en Frans van Schooten, hoogleeraar der wiskunde. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat deze twee genoemde personen broeders waren en tot vader hadden Frans van Schooten, bakker van Nieuwkerke in Westvlaanderen. In authentike stukken komen zij voor, dan eens met den naam van Verschooten en dan weêr met dien van van Schooten.

De bakker Frans Verschooten werd den 4den mei 1584 poorter van Leiden en was te Nieuwkerke in Westvlaanderen geboren. Op den 20sten junij 1597 kocht hij van Andries Appelman een huis op de Garenmarkt te Leiden; en uit dien koop leeren wij, dat hij nog een broeder, Jan, had.

Dit huis was, volgens scheiding, aan zijnen zoon Joris van Schooten, den schilder, toebedeeld. In 1663 is dit huis door de weduwe van Joris van Schooten aan Pieter Wecstein verkocht.

De hoogleeraar in de wiskunde, Frans van Schooten, wordt geacht in 1581 te Leiden geboren te zijn; doch uit zijne huwelijks-aanteekening te Leiden blijkt, dat hij te Nieuwkerke in Westvlaanderen is geboren, want men vindt dat op den 2den januarij 1609 is aangeteekend: »Frans van Schooten, landmeter van »Nieuwkerke in Vlaanderen, vergezeld met Frans van Schooten »zijn vader; met Jannetje Harmansd. (van Hoogervorst), van »Delft, vergezeld met Marytge Warnaers (Hoogervorst) haer moey."

De aanteekening van den schilder luidt aldus: 17 mei 1617, »Jorys van Schoten, schilder, jongman van Leyden, vergezeld met »Frans Verschoten zijn vader; met Marytgen Bouwensd. van »Leeuwen, jd. van Oestgeest, vergezeld met Annetje Jans haer »moeder."

Het zal dus niet te gewaagd zijn aan te nemen, dat de

landmeter (later hoogleeraar geworden) in Westvlaanderen is geboren en met zijnen vader Frans al vroegtijdig in Leiden is gekomen, alwaar de schilder Joris van Schooten in 1587 werd geboren. Joris van Schooten is te Leiden in 1651 overleden, zonder dat het mij tot nog toe gebleken is dat hij afstammelingen nagelaten heeft. Hij heeft verscheidene stukken voor de leidsche schutterij geschilderd, o. a. de portretten der kapiteins en verdere officieren dier schutterij, waarvan de namen bij van Mieris (Beschr. van Leyden) II deel fol. 410 vermeld worden.

In 1624 heeft hij voor de regeering van Leiden een schilderstuk gemaakt, genaamd Tabula Cebetis, voorstellende het menschelijke leven, door den wijsgeer Cebes uit Thebe, ten einde in de latijnsche school opgehangen te worden, en ontving daarvoor *f* 100.

Men heeft dus de volgende afstamming.

Jan van Schoten — Frans Verschooten of van Schoten van Nieuwkerke in Westvlaanderen, bakker te Leiden, leefde nog in 1617.

Frans van Schooten. geb. te Nieuwkerke in 1581. overl. te Leiden in 1646, als hoogleeraar; tr. 1609 Johanna van Hoogervorst, Hermansd., zij sterft in 1633.	Joris van Schooten, geb. te Leiden 1587, overl. te Leiden in 1651; tr. in 1617 Maria van Leeuwen Bouwensd., zij sterft 1663—1678.
Frans van Schooten geb. 1610 ? hoogleeraar der wiskunde in Leiden, overl. in 1660.	

ELSEVIER.

De schilders Molenaar. (XIX. blz. 151.) Bij de t. a. p. vermelde stukken voege men nog een wintergezigt in 1869 in den Haag verkocht, nagelaten door den wethouder Guijot. Het cijfer 1690 t. a. p. vermeld moet zijn 1640.

De schilders Molenaar. In de Catalogus Guijot (13/14 dec. 1869) vind ik twee stukken van K. Molenaar.

N°. 46, wintergezigt; op den voorgrond eene boerenwoning, gestoffeerd met paard en slede en figuren. Paneel; hg. 18, br. 22. N°. 47. Een stadswal met ouden toren, gestoffeerd met eene sloep en figuren. Paneel; hg. 18. br. 22.

Wat bragten ze op?

J. D.
L.

Prent van de rogstekers. (XX. bl. 93, vgl. bl. 259.) Toen Joh. Hilarides voldaan had aan het bevel van den magistraat van Dokkum om zijn befaamd uithangbord in te trekken, beeldde hij het later af en schreef er onder:

De burgerij van Weert
Was van een doden roch verveert.

J. D.
L.

VRAGEN.

De schilder Rudolph. Op het Raadhuis van Leiden is eene schilderij, waarop geschilderd zijn de portretten van Janus Dousa heer van Noordwijk, zijne echtgenoot Elisabeth van Zuijlen en hunne negen kinderen.

Onder aan den rand is met vergulde letters geschreven:

Douza ego: bis sena fecit quem prole parentem,
Sulena conjux Elisabetha domo.
Nempe novem nunc tanta etiam de stirpe supersunt,
Par natarum inquam, cætera turba mares.

Pars quorum patrem una refert, pars altera matrem,
Rudolphi artifici(s) quam bene picta manu!
Ipse mei spectator ego, tot pignora lustrans,
Di, precor his cineri sit superesse meo.

Quid si etiam Josina mihi nunc filia sospes!
Plena puellaram sic mihi triga foret,
Heu, cur non pictos saltem fas cernere vultus;
Digna ea vel fatis sic superesse suis.

Zes dier kindren zijn op dat familiestuk vermeld, te weten, Georgius, Janus (fil.), Stephanus, Franciscus, Anna en Johanna; zoodat de schilderij vóór 1596 is vervaardigd.

Men vraagt wie de schilder Rudolph, vervaardiger dier portretten, geweest is?

B Kramm (Levens der schilders) 5e deel, bl. 408, komt voor, Rudolph van Antwerpen, die in 1553 een altaarstuk voor de kerk van Xanten schilderde. Indien hij de schilder is van het bedoelde familiestuk, dan moet hij het in ver gevorderden ouderdom geschilderd hebben.

R. E.

Portretten met globe. Op vele oude portretten ziet men eene aard- of hemelglobe. Bij de afbeelding van een zeeman, reiziger of aardrijkskundige is dit attribuut zeer gepast. Maar waarom prijkten hiermede geleerden, dichters, geschiedschrijvers (b. v. Hooft) en anderen?

Als eene aardigheid vermelden wij, dat ons onder de oogen kwam eene oude uitgave der Epistolæ ad Atticum, alwaar op de titelprent Cicero werd voorgesteld als zittende bij eene hedendaagsche boekenkast met gebonden boeken en een globe.

N. N.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— s jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 484; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 302.

HEIJE, *secretaris*.

De Gedenck-klanck van Valerius. Terwijl wij de uitgave voorbereiden der beroemde mis van onzen Jacob Obrecht, (geb. omstreeks 1430, † 1506 of 1507) »*Fortuna desperata*", welke Ambros »die grandioseste Messe" noemt van den utrechtschen kapelmeester — hij roemt hem als »vor Josquin die mächtigste Erscheinung: ein grosser, tiefsinniger, ernster, und mannhafter Meister!" — en die wij in het begin des volgenden jaars onzen Beschermers hopen aan te bieden, willen wij *inmiddels* nog eene kleine verzameling nederlandsche liederen (melodiën en teksten uit de XVIde eeuw) uitgeven, waartoe wij de stoffe ontleenen aan den »Nederlandschen Gedenck-klanck van A. Valerius, Haerlem, voor d'erfgenamen van den Autheur, 1626."

Wie alzoo bijzonderheden betrekkelijk den auteur en zijn merkwaardig boek weet, verpligte ons, ter wille der historisch-aesthetische toelichting die we aan dien bundel wenschen toe te voegen, door ons van zijne wetenschap al 't mogelijke, *binnen een maand,* meê te deelen, en dit te doen in regtstreekschen brief aan prof. A. D. Loman, Amsterdam.

HEIJE.

Bijvoegsel tot de lijst van portretten van nederl. toonkunstenaars, en schrijvers over toonkunst. (zie Nav. XIX, 362, 456, 538; XX, bl. 144, 297.

Hubert Schol. Poot, Gedichten Delf 1722, 4°. bl. 442 heeft een bijschrift op de afbeelding van meester Hubert Schol, »orgelist der Fransche kerk te Delf," waarin deze ook als vioolspeler geroemd wordt. Het was een geschilderd portret; maar is er ook eene gravure naar gemaakt?

Dezelfde (zie ald. bl. 441.) maakte een bijschrift op het portret van den heere Johan Frederik van Quikklenberg,

In wien de Speelkunst ons haer rijkste majesteit
En grootste wondren doet beschouwen met onze ooren,
Zyn vedel volgt den toon der zalige Eng'lekooren.

Of wij hier aan eene schilderij of eene gravure moeten denken, blijkt niet.

Een ander gedicht van Poot (bl. 296) leert ons, dat Quikklenberg een Hagenaar was en dat hij zich ook buitenslands

had laten hooren: zijne »vedelsnaren" toch, wordt daar gezegd,

Klinken over lant en baren
Tot Oostenryk en Rome toe.
De Seine is dier aen haer verbonden
Met Ryn en Iber.

P. LEENDERTZ WZ.

Het bijschrift op Hubert Schol luidt aldus:

Wy zien 't penseel de nooten kroonen
In Schol, die dus herboren is,
Zyn orgel klinkt van engletoonen:
Zyn vedel temt de wildernis.
Het puikmuzyk van duizent jaren
Is in zyn vingeren gevaren.

'k Voeg hier tevens de vraag aan toe, in welke betrekking Hubert Schol stond tot organist Dirk Schol (Delft 1665) en tot Peter Schol (of Scholl) voorzanger en zangmeester (Amsterdam 1646)? — Wie verpligt mij door inlichting?

HEIJE.

In de »oude Thesauriers-rekeningen" van Amsterdam 1556 en 1559 vindt men opgeteekend:

Mr. Claes Jansz. organist in de Nyeuwe Kerck, ende Mr. Lieven de Weert, zanghmeester in de Oude Kerck, hemluyden toegevonden voor hoerluyder vacatiën, vuyt zaieke dat zy die zanckboecken van beyde kercken conform gemaickt hebben. In 't welck doende zy van halfvasten aff tot nu toe gevaceert hebben. Ende zes stuvers by hemluyden van oncosten gehadt aen reparatie van de taefel daerop zy gebesoingneert hebben. VI. XIIII. IIII.,,.

Mr. Jacob Heddezoen, choermeester in 't groote schoel geweest hebbende, voer 't scrijven van een sanckbouck, by hem voer de schoelkinderen gescreven.
II. XI. VIII.,,.

A. C. DE GRAAFF.

Cornelis Schoonhoven. In de bibliotheek der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst bevinden zich de alt- en baspartij van een verzamelwerk getiteld:

Nervi
D'Orfeo,
di eccellentiss. autori:

a cinque et sei voci:
Nuovamente con ogni diligentia raccolti, &
Seguendo l'ordine de suoi toni posti in Luce.
In Leida
Apresso Henrico Lodowico de Haestens.
Con gli Carratteri Plantiniani de' Rafelengij.
CIↃ. IↃ. C. V. in breed quarto.

Deze verzameling bevat eene keur uit de werken der uitstekendste italiaansche en nederlandsche madrigalisten van dien tijd; slechts één Franschman, Claudin le Jeune, uit Valenciennes, en een Engelschman, Pieter Philips, die als organist in dienst van Albert en Isabella was, bevinden zich onder hen.

De componisten dezer madrigalen zijn de volgende:

Fabritio Dentici. .	1 *vijfst.*	Antonio Orlandini . . .	1 *zes*stemmig.
Gio. Maria Nanino.	7 〃 en 1 *zesst.*	Andrea Gabrieli	2 〃
Gioseppo Caimo. .	1 〃	Hippolito Sabino	1 〃
Luca Marenzio .	7 〃 〃 11 〃	Alessandro Striggio. . .	1 〃
Giaches de Werdt.	1 〃 〃 6 〃	Hippolito Baccusi. . . .	2 〃
Cornelio Verdonch	1 〃 〃 5 〃	Gio. Cavaccio	2 〃
Noe Faignient. . .	1 〃	Horatio Vecchi	2 〃
Annibal Zoilo. . .	1 〃	Gio. Pietro Sweling . .	1* 〃
Stefano Felis . . .	1 〃 〃 3 〃	Gio. de Macque	1 〃
Claudin le Jeune.	4 〃 〃 4 〃	Cornelis Scoonhovio . .	1 〃
Gio. Bapt. Mosto .	1 〃	Gio. Croce	1 〃
Cornelio Schuyt. .	1 *vijfst.*	Gio. Palest(r)ina	1 〃
Rugg. Giovanelli .	1 〃	Pietro Filippi	1 〃
Felice Anerio . . .	2 〃	Gio Gabrieli	1 〃
Oratio Bassani. . .	1 〃	Orlando di Lasso. . . .	1 〃
Gio. And. Dragone	1 〃	Tiburtio Massaino . . .	1 〃
Filippo de Monte.	1 〃 en 4 *zesst.*	Claudio da Correggio. .	1 〃
Gio. Giacoma Gastoldi	1 〃	Alfonso Ferabosco . . .	1 〃
Pietro Vinci	1 〃		

* *Madonna con quest' occhi m'hai ucciso.*

Onder deze, voor het grootste gedeelte schitterende namen, ontmoette ik voor 't eerst dien van Cornelis Schoonhoven; nooit had ik iets van dezen kunstenaar en zijne werken gehoord of gezien, en mijne nasporingen om iets naders van dezen componist te weten te komen, bleven geruimen tijd vruchteloos, tot dat mij de naam van den verzamelaar, onder de opdragt: »*Alli Amatori della Musica*" op het spoor bragt.

Deze toch teekent zich: Jacopo Graswinkel, en behoorde zeer waarschijnlijk tot dat delfsche geslacht, waarvan eene menigte leden in de regering was en vele den voornaam Jacob voerden. Ik begon dus mijne nasporingen in het gemeentearchief van Delft, en had het genoegen te vinden, dat Cornelis Schoonhoven in 1609 organist der Oude Kerk aldaar was. Het jaar van zijn overlijden heb ik niet kunnen vinden; wél, dat zijn zoon Jan hem in zijn ambt opgevolgd is.

Nu is dit wel geen bewijs, dat hij tijdens de uitgaaf van Graswinkels verzameling reeds organist te Delft was, doch de stadsrekeningen ontbreken van 1602 tot 1608. In dien tusschentijd moet hij aangesteld zijn geworden, vermits in de rekening van 1601 geen organist vermeld wordt.

Eene mededeeling die ik dezer dagen van den gemeentearchivaris mr. Soutendam ontving, geeft in deze zaak een gewenscht licht. Het is een uittreksel uit een:

Register van 't haertsteede gelt, 1600—1602, luidende: „Aen de westzyde van de Oude Kerck, West-aen. ('t 2e huis). Mr. Cornelis Schoonhoven, als organist, woon in de huysinge vande Oude Kerck om — — — — — — — — — — Niet."

Hij genoot dus, waarschijnlijk om zijne groote gaven, van de delfsche regering vrije woning.

Zijne geboorteplaats is mij onbekend; misschien was hij vermaagschapt aan den dichter Floris Schoonhoven, van Gouda, die omtrent dien tijd 1613—1618 zijne werken in het licht gaf.

Het is zeer te bejammeren dat de Maats. t. b. der Toonk. de vier overige partijen dezer verzameling niet bezit, men zou dan de compositie van Schoonhoven met die der voornaamste meesters van zijnen tijd kunnen vergelijken; het is mij echter uit de twee stemmen genoegzaam gebleken, dat hij in kunstvaardigheid voor de meeste zijner tijdgenooten niet behoeft onder te doen.

Het thema van zijn madrigaal: „*Nel tempo che ritorna Zefiro,*" is bijna gelijkluidend aan dat van den leidschen organist Cornelis Schuijt, op de woorden: „*Dolcissimi legami di parole amorose,*" maar de thematische bewerking is rijker, en het geheel veel luchtiger en bewegelijker gehouden.

De druk met de schoone en scherpe plantijnsche noten overtreft alle gelijktijdige italiaansche uitgaven. J. C. BOERS.

Een portret van Sweelinck, en zijn Cantiones sacrae. Door vriendelijke bemiddeling van de hh. C. Becker (Becker en Fuld) en

Emil Mohr verneem ik, dat in de groothertogelijke galerij te Darmstadt zich een treffelijk portret bevindt met het opschrift:

M. IO. PET. SWLL. AMS. OR. Etatis 44 an° 1606: 't geen buiten twijfel beteekent:

Magister Joan Peter Sweelinck, Amsterdammer, Organist: 44 jaar oud in 't jaar 1606.

Weldra hoop ik daarvan voor onze V. een copie in olieverw, of althans een fotografie te verkrijgen. Inmiddels doe ik opmerken dat, zoo 't portret echt is de nu meer dan twee eeuwen in geschil gebleven vraag omtrent Sweelincks geboortejaar is beslist. Indien wij toch, niettegenstaande het door alle schrijvers aangenomen jaar 1540 (de geboorteregisters van Deventer zijn verbrand!), op het gezag van Joan Mullers gravure aan het jaar 1561/62 de voorkeur gaven (zie Tiedemans Biografie voor 't door ons uitgegeven Regina Coeli), zou thans, door de nieuwe getuigenis, 1562 bepaald aangewezen zijn.

In de tweede plaats wensch ik aan onze portretverzamelaars en kunsthistorici te vragen, of zij ooit iets van 't bestaan van dit portret gehoord hebben? De naam des schilders is er niet op vermeld, maar onze duitsche berigtgever zegt er van: „von bekannten niederländischen Malern scheint Mierevelt zur Zeit (1606) in Amsterdam beschäftigt gewesen zu sein. Das Gemälde ist sehr sorgsam ausgeführt, dabei höchst geistreich behandelt. Namentlich sind auch die Hände vortrefflich. Der Ton des Bildes ist kühl und in 's Grünliche fallend."

Terwijl ik alzoo een dringende bede rigt aan allen, die ons kunnen inlichten, doe ik dit bij herhaling, ten opzichte van Sweelincks toonscheppingen zèlve, die toch (bij zooveel drukken als ze beleefden) onmogelijk alle dermate verloren kunnen zijn, dat er in Nederland geen enkel exemplaar of gedeelte daarvan meer te vinden zou wezen!

Zou b. v., om van honderd anderen niet te gewagen, bij de aanzienlijke nakomelingen van Hooft, Huyghens, Westerbaan en Plemp (aan den laatstgenoemden zijn de Cantiones sacrae opgedragen!) in bibliotheken of bescheiden niet, bij ernstig onderzoek, nog wat.... nog véel te ontdekken zijn?

Wij toch, moeten nu uit alle deelen van Europa, met de grootste moeite en kosten bijeenzamelen, wat welligt in ons Vaderland aanwezig is! Veel vonden wij reeds in den vreemde, en de verzameling kan een der rijkste gedenkteekenen van nederlandsche kunstglorie worden. Doch schoon wij met vele buitenlandsche kunstgeleerden en bibliothecarissen betrekkingen aanknoopten en, bij groote waardeering van ons streven, veel bereidvaardigheid vonden dit te steunen.... niet altijd waren wij zoo gelukkig.

Immers bij de Keizerlijke bibliotheek te Parijs (die het éenig ter wereld bekende *complete* exemplaar van Sweelink's *Cantiones Sacrae* bezit) en bij het fransche Gouvernement vonden wij — ondanks de welwillende tusschenkomst onzer Ministers van Binnen- en Buitenlandsche zaken, en hun opdragt aan onzen gezant te Parijs tot officiële aanvrage bij de fransche Regeering — géén gehoor. „Le reglement ne le permet pas:" was het antwoord op ons verzoek, om die Cantiones een korte wijle in bruikleen te mogen hebben, ten einde ze in partituur te zetten en later uit te geven. Wij hopen desniettemin (doch 't zal ons thans veel grootere offers kosten!) op andere wijze een afschrift te verkrijgen van dit meesterwerk der nederlandsche kunst.

Men helpe ons! Niet slechts de wetenschappelijk ontwikkelde, maar elk beschaafde, elk wien de eere des lands ter harte gaat, helpe ons! Duizenden geesten, harten en handen moeten het doen; want de taak, die wij met geestdrift, maar wel wat onbedacht misschien, aanvaard hebben, verkrijgt allengs (en reeds door de briefwisseling met honderden, en in geheel Europa) zoo reusachtige afmetingen, dat althans mijne persoonlijke kracht er onder dreigt te bezwijken.

En toch is het doel een der hoogste en heerlijkste, die 't vaderland ooit zich zelven op 't gebied der kunstgeschiedenis gesteld heeft.

Men spore dus na, men lichte ons in, men verschaffe ons bouwstoffen, bescherming en geld.... men helpe ons!

HEIJE.

De Psalmen van Huyghens. Const. Huyghens heeft de psalmen voor de cither op muziek gebracht en te Parijs uitgegeven. Wanneer is die uitgave geschied? wat is de titel? en kan iemand mij ook een exemplaar van dit werk aanwijzen?

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

Een gelukkig ideé van den heer Winkler en dus maar dadelijk naar vermogen geholpen. Welligt beproef ik ook mijne krachten aan den eeder tongval.

DE VERGELIKÏINGHE [1]) VAN DEN VERLORENEN ZEUNE.

(AARDENBURGER TONGVAL.)

Da was 'n keer 'n man di a twee zeuns. En den joenksten van ulder zei tegen z'n vader: vader! geme [2]) m'n part van 't goed da m'n toekomt [3]) En i verdeelden et [4]) goed. En ni langhe nadrant as den joenksten zeune alles bi makare gezameld ade is i weggetrokken naar 'n ver land en daar eit i al z'n goed deurgebrocht [5]) en i leefden baldadig. [6]) En assi 't al opgeten a kwam der veel gebrek in da land en i begost ook gebrek te liên. En i giengh ene en i prezenteerden z'n eigen bi een van 't volk van da land en di stierden im na z'n land om de verrekens te wachten. En i verlanghden z'n buuk te vullen mee ten draf die de verrekens aten ma geen mens gaf z'im. En assi toe z'n zelven gekommen was zeidi, oeveel daggelders van m'n vader en de vulte van brood en ik vergane 'k ik van den oengher! Ik gane 'k ik opstaan en na m'n vader toegaan en 'k gaan tegen im zeggen: vader! 'k en zonde gedaan [7]) tegen den hemel en tegen joe: en 'k binne 'k ik ni mee werd da 'k je zeune eeten; maak miin ma net als één van je daggelders. En i stiingh op en i giingh na z'n vader. En assi nog verre van im van daan was zag z'n vader im en i kreeg kompassie mee im in z'n erte [8]) en i kwam naar im toegeloopen en i viel rond z'n hals en i kusten im. En de zeune zei tegen im: vader 'k en zonde gedaan tegen den emel en tegen joe en 'k binne 'k ik ni mee wert da 'k je zeune eeten. Ma z'n vader zei tegen de knechts: aalde keer 't beste kleed en doedet im an en 'nen riink an z'n viingher en schoenen an z'n voeten. En briingh et vette kalf en slacht et en laat ons eten en vrooijelik [9]) ziin, wan d'n dezen m'n zeune di was dood en die is weêr levendig g'ooren [10]) i was verloren en i is gevonnen! En ze begonnen vrooijelik [11]) te ziin. En z'n oudste zeune was in 't land en as i kwam en 't uus naderden oorden i 't ziinghen en in de ronde dansen; en assi een van de knechts bi im geroepen a vroeg i watta da beduuiden? En die zei tegen im, je broer is gekommen, en je vader ei 't vette kalf geslacht omdatti im gezond weerom gekregen eit. En i wier dul [12]) en i wou ni in uus kommen, dan giink z'n vader na buten

en i sprak im schoone. Maar i gaf z'n vader voor antwoord en i zei tegen z'n vader: kiik te keer, ik en noe a zoo veel jaar bi je geweund en 'k ên nog van z'n leven niks tegen j'n orders gedaan en g' ei me nog nooit e keer 'n geitebokje gegeen om mee m'n kameraads [13]) ees plezier t'ên. Ma as deze joenghen t'uus gekommen is, di je goed meê oeren deurgebrocht eit dan eije 't vette kalf voor im geslacht. En i zei tegen im, m'n kind ge zi gi alti bi me en al 't mine is 't joewe. Men mosten dan vrooijelik [14]) en blieje ziin: wan je broer was dood en j' is weêr levendig g'ooren, i was verloren en j' is gevonnen. G. P. ROOS.

NB. ii korter uitspreken dan ie. — de oe kort uitspreken. — ngh steeds als één letterteeken en zoo als de beschaafde ned. lezer in brengen, dingen. [1] var. gelikenisse. [2] var. gemenen keer d. i. geef me een keer; een of 'n keer wordt in Zvl. steeds gebruikt voor eens; één keer is voor eenmaal in tegenstelling van meermalen. [3] var. da 'k en moe, dat ik hebben moet. [4] var. de h wordt doorgaans niet gebruikt, niet zelden ook verkeerd gebruikt; men schrijft Hardenburg en — de brieven gaan naar Overijssel. [5] var. verbamboesjeerd, fr. basterd van bamboucheur, doorbrenger. [6] var. schabouwelik. [7] var. 'k dé je k'ik zonde. [8] var. hert voor hart. [9] var. leute ên, leute, pleizier hebben. [10] var. worden. In Zvl. is de vervoeging: ooren, ik ooren, gi oort, i oort, wulder ooren, gulder ooren, zulder ooren. [11] var. leute t' en, vergel. 9. [12] var. boos. 13 var. maats. [14] var. leutig; ên voor hebben, spreke men gerekt uit ê....n; m'n d'n, j'n, spreke men bijna als mun, dun, jun uit; even zoo 'n bijna als un; im is hem.

Een pleidooi voor de hollandsche taal. In het jaar 1810, na de afdanking van koning Lodewijk, werd er eene commissie naar Parijs ontboden, om het fransche gouvernement voor te lichten, ten aanzien van alles, wat ons land betrof. Deze commissie vroeg en ontving van een aantal personen nota's over verschillende punten, waarop het wenschelijk scheen de aandacht der regeering te vestigen. Zoo gaf Meerman, de directeur generaal van kunsten en wetenschappen, een nota over onze moedertaal. Zij werd door de commissie aan het gouvernement overgelegd en komt onder de gedrukte stukken der commissie voor. Daar deze slechts voor de leden werden gedrukt, is deze nota geheel onbekend. Zij verdient om den karakteristieken inhoud een plaats in den Navorscher,

Over de werkzaamheden der commissie zelve zal ik elders breedvoerig handelen.

Amsterdam. THEOD. JORISSEN.

NOTE.

La langue hollandaise et sa conservation, autant que le permet l'ordre actuel des choses, tiennent de trop près aux sciences, pour qu'on ne croie de son devoir de fixer l'attention du Gouvernement sur cet objet, plus intéressant peut-être qu'il ne pourrait le paraître au premier abord.

Cette langue, un des dialectes du teuton, mais très-distinct cependant des autres dialectes, date de la plus haute antiquité. La recherche de son origine, l'étude des changemens qu'elle a successivement subis, sont intimement liés avec l'histoire des anciens peuples du nord et germaniques; et cette branche de littérature éprouverait a son défaut une lacune très-considérable.

Il en est de même de l'histoire moderne: une foule d'ouvrages originaux, écrits en hollandais, sont remplis de faits qu'on chercherait en vain chez les historiens étrangers: et les annales de l'Europe, depuis trois siècles, peuvent être censées incomplètes, à moins qu'on ne continue à faire usage de ces productions. La *numismatique* ne perdrait pas moins avec la perte de notre langue, puis qu'elle contient un nombre de médailles historiques dont l'inscription n'est pas en latin.

Ce qni appartient à la connaissance physique et statistique du pays est presque exclusivement écrit dans notre idiome; et de quel intérêt ce point n'est-il pas pour un Empire dont la Hollande fera dorénavant partie! On oserait presque assurer que l'existence du sol en dépend à quelques égards.

Il n'y a aucun genre de science dans leqnel la langue hollandaise n'offre d'excellens ouvrages. N'ayant été parlée en Europe que sur un terrain extrêmement circonscrit, elle n'a pu procurer â ses travanx littéraires l'avantage d' être lus et connus plus généralement, ou même traduits en d'autres langues: célébrité que des limites plus étendues lui auraient sans doute fait acquérir. La marine lui doit beaucoup, et de son côté l'a enrichie

d'une quantité d'expressions. La peinture même et la gravure, cultiveés chez nous avec tant de succès, ont été traiteés par plusieurs auteurs avec le même soin que l'ont fait le pinceau et le burin des artistes. Tout ce fonds de connaissances serait-il perdu pour la postérité? et la langue qui les a fournies deviendrait-elle langue morte? Il est impossible que *sa Majesté* impériale et royale le veuille, elle qui s'est toujours si fortement distinguée par l'encouragement des sciences; elle qui, dans la partie de l'Empire français située au-delà des Alpes, ne cesse de penser aux moyens de faire fleurir la langue italienne! la gloire même de l'Empereur semble exiger qu'il fasse connaître à l'Europe tout le mérite d'une nation qu'il vient d'unir à son Empire.

Le hollandais peut paraître moins harmonieux que plusieurs langues du midi: il n'en est pas moins d'une étonnante richesse: ses synonymes sont très-nombreux, il se prête en poesie comme en prose, à toutes les formes: il exprime ce qu'il veut avec clarté, avec facilité et avec force, comme le prouvent les excellentes versions que nous possédons de presque toutes les poésies célébres, anciennes et modernes. Celles que ce pays a produites présentent une longue série: les bonnes commencent à se découvrir vers la fin du XVIe siècle: et parmi beaucoup de médiocres, comme tout pays en a vu naître, quiconque sait apprécier notre poésie, ne nous refusera point le témoignage d'en posséder plusieurs d'un mérite supérieur.

Enfin, depuis une trentaine d'années, cette langue a été cultivée avec le plus grand soin: quelques points douteux de grammaire et d'orthographe out été éclaircis, et le résultat en à été introduit, par le souverain même, dans les bureaux des écoles primaires, pour s'y conformer généralement. Une chaire de la langue hollandaise a été erigée à l'academie de Leide: des associations particulières se sont formées pour s'appliquer à une étude du même genre: de bons vocabulaires, des traités philosophiques sur cette matière, se sont publiés. Enfin la seconde classe de l'institut des sciences et des arts, créé en 1818, a pour objet particulier tout ce qui est relatif à la littérature hollandaise, et s'est vue chargée du soin de publier un dictionnaire complet et étendu de la langue: tâche dont elle a incessamment commencé de s'occuper.

Cette classe, ainsi que les trois autres qui composent l'institut, celle des sciences exactes, celle de littérature ancienne et d'histoire, et celle enfin des beaux-arts, non-seulement se trouvent composées de ce qui se distingue le plus chez nous dans ces différens genres, mais les noms des premiers savans de l'Europe remplissent encore la liste de leurs associés ou correspondans étrangers.

Quelque changement qu'il pourra être jugé necessaire que l'Institut éprouve dans la conjoncture actuelle, sa conservation ne tendra qu'au plus grand avantage des départemens réunis à la France, tant du côté des sciences que de celui des arts: mais sur-tout afin que notre langue et notre littérature y conservent un dépôt et un centre de culture, comme je me flatte d'avoir prouvé qu'elles le méritent.

On n'ajoutera qu'un mot à ce qui est déjà dit, parce que la matière n'y est nullement étrangère. Depuis quelques années, l'attention de nos gouvernemens successifs s'est fixée sur les écoles primaires, après que des associations de particuliers avaient déjà porté à certe branche d'utiles réformes: ces écoles ont atteint aujourd' hui un point de perfection extraordinaire. La surveillance immédiate en est confiée à des inspecteurs d'arrondissement ayant un inspecteur général à leur tête, qui travaille sous le ministre de l'interieur et le directeur général des sciences et des arts. Non seulement on enseigne dans ces séminaires aux enfans, sans distinction de sexe, les premières notions religieuses et morales, ainsi que les principes fondamentaux de toute connaissance, et sur-tout en langue hollandaise, selon le système nouvellement adopté: mais de plus, on a singulièrement réussi à leur faire aimer l'application, à cultiver leur esprit et à établir l'ordre dans les écoles: enfin, le mode mecanique d'enseigner, si ennuyeux pour les enfans, si peu propre à en former un jour des sujets utiles à la société, a fait généralement place à un genre d'instruction plus adapté à leur capacité, à leurs besoins et à leur destination future. Il n'est pas possible que ceux qui en connaissent les détails, et qui savent en comparer l'état présent avec l'état anterieur, ne soient intimement convaincus de l'intérêt du gouvernement même à ce que cette

partie si essentielle de l'instruction publique ne subisse pas de réforme considérable.

Le Directeur général des sciences et des arts,
Signé J. MEERMAN.

Vertaling van plaatsnamen, Huwelijk van Hermanus Boerhaave. Men weet dat deze verdienstelijke geleerde te Voorhout is geboren. Bij zijn huwelijk te Leiden werd de naam van dat dorp letterlijk in het Fransch vertaald.

In het trouwregister der waalsche gemeente te Leiden komt dat huwelijk aldus voor;

29 d'aout 1710. Monsr. Herman Boerhave, professeur ordinaire dans la médecine et dans la botanique (sic) dans l'université de Leide, jeune homme *d'Avant bois* etMademoiselle Marie Drolenvaux, jeune fille de Leide.

Dit gelijkt geheel en al aan het adres op een brief, die uit Amsterdam, ten tijde van koning Louis, aan de gemeente Buiksloot werd geschreven en waarop stond: *à Ventre fossé.* ELSEVIER.

Achteruit varen. (Vgl. XX, blz. 148). Dit woord plag in Zeeland, toen men er nog met beurtschepen reisde, de beteekenis te hebben van: aan de ligplaats te komen, nadat de beurtman reeds vertrokken is, te laat komen. V. O.

Omme. (XIX bl. 544). *Omme* is hier *voor*, *ten behoeve van.* Zie Woordenboek van de Vries en Verwijs, 2e reeks, bl. 141.

Omme. Ik raad Alexander aan om dit woord niet in plaats van »*aan*" of *voor* te gebruiken. Ik herinner mij een misverstand daarover, in 1830 voorgevallen. De ontvanger van het briefje, geadresseerd *Omme*, wist het ook niet en nu maakte men hem wijs, dat *Omme* eene verkorting van *homme* was en dus het adres zooveel beteekende als aan *den vent*, N. N. — In zijne woede, sloeg de geadresseerde terstond de uitnoodiging tot de ontgroenpartij af, waarop hij als *Omme* gevraagd was. J. D.

L.

Schutten. (XIX bl. 544; vgl. XX bl. 43.) Behalve het schutten (keeren, hier water keeren) van een sluis, wordt ook door den speler, die in ons oude jasspel het vereischte aantal oogen in de hand heeft om uit te komen, *het spel geschut*; dus, verklaard dat men het verder spelen kan staken. Bij toestemming *geeft* de tegenpartij *het* (sous-entendu *gewonnen*).

Amsterdam, HORSTHUIS.

Schutten der nieuw getrouwden. Ware mij bij 't opstellen van dat art. het boekje van dr. G. D. J. Schotel, Oude zeden gebruiken in Nederland 1859, onder de oogen geweest, dan had ik zeker gebruik gemaakt van 't geen daar in vermeld staat bl. 17 over het schutten der bruid, waarnaar ik nu den heer D. W. te H. moet verwijzen. J. C. K.

Grislic. (XIX. bl. 463.) »Het angels. grislic beteekent hetzelfde als ons afgrijsselijk."

Ook het friesche grieselig of afgrieselig beteekent hetzelfde en het herinnert mij het volgende qui pro quo. — Bij een togtje voor eenige jaren, door Zwitserland, blijft het paard, dat mijne echtgenoot draagt, stil staan; op drie pooten nog wel, om zich met den vierden de muggen onder den buik te verjagen en bukt zijn kop om eenige grasscheuten uit den rand van den haar aangrijnzenden afgrond te scheuren. Ha! hoe grieselig, roept de friesche dame." »Ja Madam" zegt de führer zeer bedaard »Er heisst griesli" en neemt het grijze (griese) paard bij den bek.

J. D.
L.

Zeele (XX. bl. 308.) Zeele of beter zele, want de vocaal is kort, is hetzelfde als ons zaal, waardoor in de duitsche talen nu eens een vertrek, dan een huis, vooral een aanzienlijk huis, verstaan wordt. Als laatste deel van plaatsnamen vinden wij het hier te lande, behalve in Scherpenzeel, ook nog in Oldenzaal, in de 11e eeuw Aldensele, en Borsele, in de 10e eeuw Brumsale, dat dus zonder n behoort geschreven te worden. Of er meer zijn weet ik niet. Waarschijnlijk is in sommige namen op - sel, de l het overblijf-

sel van loo, dat wij nog in Ruurlo, Venlo, Borkulo enz. aantreffen. Zeker is zij dit in Reusel, dat in 1140 als Roselo voorkomt.

P. LEENDERTZ WZ.

Benamingen van beroepen, oudtijds in gebruik. (XX. bl. 307.)

Huyvetter (huidevetter) = leerlooier. Te Antwerpen en misschien ook elders in Belgie wordt de leerlooier nog zoo genoemd.

Seepster, vrouwelijk van zeeper, d. i. zeepzieder.

Drooge gasterij(e)n - houder beteekent, vermoed ik, den man dien wij met eenen vreemden naam restaurateur heeten.

Lijndraaier = touwslager.

Ketelbouter = ketellapper. Ketelboeter is nog niet geheel verouderd.

Fusteyn is volgens Kil. = gossypium, xylum; pannus gossypinus, xylinus. Fusteinwerker zal dus de man zijn, die van katoen of eene dergelijke stof kleederen en andere voorwerpen maakt.

Sweertvager. De vervaardiger en verkooper van zwaarden en ander wapentuig te Amsterdam noemde zich nog voor weinige jaren zwaardveger. De naam is ontleend aan het schoon, glad maken van wapenen. In vroegere eeuwen had men ook den harnasvager.

Hoeijestoffeerder is de man die de hoeden stoffeert, opmaakt. Hij was onderscheiden van den hoedemaker, die de hoeden maakte Tegenwoordig worden de meeste hoeden uit het buitenland ingevoerd. Wij hebben dus, met een enkele uitzondering misschien, slechts hoedestoffeerders. Zij dragen echter den naam van hoedemaker.

Droogscheerder is hij die het laken, wanneer het droog is, scheert, er de lokken en vezels afneemt.

Pennewaarder is de winkelier die in het klein verkoopt, bij wien men zaken van een penning waard d. i. allerlei kleinigheden kan krijgen. Men zou er in onzen tijd den komenijsman of den winkelier in de achterbuurten het best mede kunnen vergelijken, bij wien men een ons boter, een lood koffij en dergelijke haalt.

Peltier = bontwerker.

Taander = degene die zeilen of netten taant. De taander is nu veeltijds dezelfde persoon als de zeilemaker.

Beeldesnijer = beeldhouwer.

De namen waar alias voor staat zijn waarschijnlijk bijnamen.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Spreekwijzen op Keulen betrekking hebbende. Vanwaar, dat de naam der stad Keulen in zooveel spreekwijzen voorkomt, als:

Hij kijkt, alsof hij 't in K. hoort donderen.

K. en Aken zijn niet op één dag gebouwd.

Tusschen K. en Parijs ligt de weg naar Rome.

De woordspeling met »eau de Cologne" wil ik niet hieronder rekenen.

Van een bot mes wordt dikwijls hoewel zeer triviaal gezegd: 'T is zoo bot, dat men er wel op zijn.... meê naar Keulen kan rijden.

C. J. BIEMOND.

[Er zijn er nog meer. Zie Harrebomée Spreekwoordenboek, o. h. w. Men voege daarbij, »hij kan Keulen en Aken op," wat van een groot eter gezegd wordt].

Kraam. Is dit woord, zoo als het in twee verschillende beteekenissen voorkomt, van één denzelfden oorsprong? B. v. in kermiskraam en kraamkamer?

J. C. K.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Oijen. (vlgl. XVII. bl. 59. 319; XVI. bl. 254). Op eene wapenkaart van de veertig raden van Leiden vind ik: 1509—1545 Mr. Willem Simon Zn. van Oij; 1545—1570 Floris Willems *Zn.* van Oij; 1523—1574 Reinier Jacobszn. van Oy. Utrechtsche kronijk hist. gen. II. jaarg. bl. 191, deel VII, Beleg

van Stavoren, 1399—1400, hoofdman Floris van Oije uit Leiden. Hieruit blijkt dat een tak van het geldersche geslacht van Oije gevestigd was te Leiden, daar zij het zelfde wapen voeren, t. w. drie roode rozen op keel. Zou de heer Elsevier niet de goedheid willen hebben meer bijzonderheden van hen te willen meê-deelen, daar ik zeer verlangend ben hiervan wat te vernemen, uit trouw-, doop- en sterfregisters of andere werken.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Familie van Haren. (vgl. XVI, bl. 29, XVII, bl. 92). In den »Annuaire de la noblesse de France, par Borel d'Hauterive 1846, p. 236, vindt men:

»Amelie Henriette Wilhelmine van Haren épousa le 8 juillet 1788 André-Boniface-Louis Riquetti, vicomte de Mirabeau, colonel du régiment Tourraine en 1789, né au château de Bignon, près de Nemours le 30 nov. 1754, décéde le 16 sept. 1792, frére du celèbre vicomte de Mirabeau et fils de Victor et de Marie Geneveve de Vassan, vicomtesse de St. Matthieu."

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Genealogie der familie van Stepraedt. (Vergel. XVIII, bl. 494; XIX, bl. 211). Bij Goethals in zijn Dict. généalog. etc., komt in de genealogie van Steelant, het volgende voor omtrent Vijgh. »Louis van Steelant, heer van Ubbergen, en van Vredestein? kapitein der infanterie, schout en drossaard van Buren tr. Geertruida Vijgh van Zoelen, vr. van Ubbergen, dr. van Nicolaas, gedep. in 't kwartier van Nijmegen, burgemeester dier stad, en van Odilia van Raesfeldt.

Anna van Steelant tr. Cornelis Vijgh, burgemeester van Tiel, gedep. in de staten.

Beide kinderen van Philip van Steelant, heer van Grijsoort, etc., drossaard van Buren, kolonel der infanterie, geb. te Buren in sept. 1625, st. 8 julij 1668 en van Emérentia van Aerssen etc."

In mijne m. s. genealogie Boynenburg gen. Hontstein vind ik Carel Vijgh, heer van Zoelen, tr. Johanna van B. gen. H. erfd. van Ubbergen. Wil men meer weten van Stepraedt, hiervan heb ik eene m. s. genealogie.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van IJsselstein. (Vgl. XVIII, bl. 637; XIX, bl. 631.) Den 31sten aug. 1765 + te IJzendijke de commandeur Nikolaas van IJsselstein. Bij zijne vrouw Wilhelmina Ermerins had hij eene dr. Anna Maria. — In 1766 vertrok uit IJzendijke naar Zieriksee Jacobina Wilhelmina van IJsselstein. F. CALAND.

Quadt van Wickraedt. (Vgl. XIX, bl. 483; XX, bl. 45.) Hetgeen Z. geeft op laatstgenoemde bladz, uit zijne m. s. genealogie, is niet overal juist overeenkomstig met eene m. s. genealogie dier familie in mijn bezit. De mijne is te breedvoerig om opgenomen te worden. Zij is door een lid van dat geslacht opgemaakt en voorzien van de wapens. Mogt de belangstellende meer daarvan willen weten, dan wil ik hem dit meêdeelen; bovendien kan hij in den alman. de Gotha van verschillende jaren veel inlichtingen vinden.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Quadt van Wickraedt. In het doopboek der voormalige waalsche gemeente van Bergen op Zoom vond ik:

Otto Louis baron de Quadt, kol. commandant van het reg. van Baden, groot-majoor van Arnhem,

Charlotta Elizabeth barones de Quadt, geb. barones van Heeckeren.

Albert Constant Theodoor, geb. 3, ged. 11 maart 1781.

Get. Christiaan Albert baron van Hammerstein, generaalmajoor,

Henrietta Joha. Consta. baronnes van Hammerstein, gravin van Manteuffel zijne vrouw.

Dorothea de Quadt, zuster des vaders (deze zuster van Otto. Lodewijk geeft Z. niet op bl. 49.) F. CALAND.

Van Schuler. (vgl. XVIII bl. 220, XVIII bl. 431). Uit het doopboek der gemeente Rozendaal in Noordbrabant kan ik van het geslacht Schuler (niet van Schuler) den heer Vorsterman van Oijen het volgende mededeelen:

Johannes Schuler predikant [1]).
Clara Swaens.

(*a*) Christina ged. 25 feb. 1653.
get. pred. Joh. Silvius
Jac. Swaens.
Maria Duls vr. van pred. Becius van Nieuw-Vosmeer.

(*b*) Johanna Maria ged. 8 aug. 1655.

Cornelis van Dun, stadhouder.
Christina Schuler (a)?

1 Johannes Petrus ged. 25 julij 1683.
get. Michel Smits bouwmeester van Z. Keurv. doorluchtigh. van Brandenburg.
2 Cornelis ged. 4 dec. 1685.
3 Adriaan ged. 30 maart 1688.
get. Adrn. van Zevender [2]), schout van Rozendaal.
4 Clara Wilhelmina ged. 25 oct. 1690.
5 Clara Maria ged. 7 sept. 1692.

Christiaan Mens, licentm^{r}.
Sofia Catharina Schuler.

Johanna ged. 10 dec. 1684.
get. Ab^{m}. en Joh^{a}. Mens.

Bij den doop van Johannes 24 apr. 1648, zoon van burg^{r}. Jacob Swaens en Joh^{a}. Beecmans [1]) komt als getuige voor: »Adriana

---

[1]) Joh. Schulerus tot 1643 pred. Zundert, tot '53 pred. Prinseland, 1653—56 Rozendaal, vanwaar hij vertrok naar Breda, hij overleed aldaar als theol. doctor en professor in 1674.

[2]) Deze Adriaan zal wel de Adr^{n}. zijn ged. 7 maart 1648 uit jhr. Dirk van Zeventer † 1666, schout der vrijheid Rózendaal en Jacomine Hoevenaer. Adriaan deed als hoofdofficier der vrijheid van Rozendaal ondertr. te 's Gravenhage 23 oct. 1690 met Sara Maria Disponteyn aldaar geboren.

[3]) Bij den doop van een' anderen Johannes 28 aug. 1660 uit dit huis, was Constantijn Renesse secretaris der vrijheid van Eindhoven, getuige; was hij de vader van Constantijn Daniel van Renesse, geb. in 1654 met Christina Drabbe (A)....?

Schuler" en bij den doop van Johannes Theodoor Swaens 6 sept. 1665, »Ds. Carolus Schuler pred. van Amsterdam."

En uit de trouw- en doopboeken der stad Bergen op Zoom:

Ds. Carolus Schuler pred. te Kruisschans [1]) Cath[a]. Jansd[r]. Steenwijk, beide van B. o/Z geh. 15 aug. 1634.

Carel ged. 27 julij 1635 [2]).

Adriaan Schuler van B. o/Z.
Soetje van Son van Breda [3]) geh. 26 sept. 1634.

Karel ged. 12 oct. 1635.
get. Karel Schuler de oude, Janneke Schuler.
Isaäc ged. 27 jan. 1638.
get. Isaäc van Son, Cath[a]. Schuler.

Karel Karelz. Schuler.
Adriana Laureijs.

Johannes ged. 18 aug. 1619.
Abraham ged. 2 feb. 1624.

Hendrik Schuler van B. o/Z. ondtr. 19 aug. 1635, geh. te Middelburg Emerentia Reiniers j. d. v. B. o/Z.

Jacob Drabbe de jonge wed[r]. [4]) ondtr. 21 april, geh. 2 mei 1627, Maria Schuler, beide van B. o/Z.

---

[1]) Carolus was sedert 1634 pred. Kruisschans, 1635 Prinsland, 1647 Steenbergen; 23 dec. 1651 werd hij beroepen te Amst. waar hij 17 apr. 1670, 62 jaren oud, overleed.

[2]) Deze Carel was van 1661 tot hij in 1689 overleed, pred. ed medic. doctor te Leur; zijn broeder Johannes van 1668—'86 pred. te Sijbekarspel.

[3]) Dochter van Isaac v. Son; haar zuster Dirkje huwde 27 aug. 1630 Hendrik Bollaert van B. o/z en haar broeder Isaac met Cornelia de Roovere Cornelisd[r]., die 29 jan. 1642 hertrouwde met Fredk. Steenwijk.

[4]) Jacob Drabbe, ged. 25 sept. 1602 uit Jaques Matthijszoon Drabbe (in de oudste rek. van 1413 vond ik reeds den fam.-naam Drabbe) geh. 30 apr. 1600 met Stijntje Marinus.

Maria Schuler overl. misschien in het kraambed, want Jacob Drabbe de jonge hertr. 1 mei 1629 met Dignetje Cornelisd[r]. Bollaert, bij wie hij 5 kinderen verwekte

Christina ged. 13 aug. 1628 (A.)

Antonie Verburgh, dijkgraaf.
Laurentia Schuler.

1 Carel ged. 26 julij 1644.
get. Adr^{a}. Laureijs wed^{e}. rentm^{r}. Schuler, Karel Schuler pred. in Prinsland.
2 Antonie ged. 29 junij 1657.
3 Adriaan ged. 10 sept. 1659.
4 Joh^{a}. Geertr^{a}. ged. 3 feb. 1662.

Isaäc Schuler.
Suzanna de Lamon.

Adriaan ged. 10 jan. 1673.
get. oudschepen Govaert van Alphen.
Laurentia Schuler.
Johannes ged. 6 nov. 1674.

F. CALAND.

Geslachten Dispontein en Mortier. (vgl. XV, vr. 179, bl. 192). In het archief der gemeente te Rozendaal teekende ik van het geslacht Dispontein het volgende aan:

Jh^{r}. Adr^{n}. van der Zevender, hoofdofficier dezer vrijheid, ondertr. s' Gravenhage 23 oct. 1690.
Sara Maria Dispontein aldaar geb.

Pieter Harel, schout, officier en secretaris dezer vrijheid.
Barbera Dispontijn.

1. Dina maria ged. 31 julij 1689.
get. Karel Dispontijn.
Dina Harel.
2. Eliseus Cornelus. } ged. 23 feb. 1691.
3. Karel Frederik. }
4. Maria Magdalena ged. 16 maart 1692.
5. Willem Adriaan ged. 29 maart 1693.
get. Sara Maria Dispontijn.

6. Arnold ged. van Zevender, 12 april 1694.
7. Christiaan Johannes ged. 29 jan. 1696.
   get. dr. Christiaan Harel, dr. van Z. Kon. Maj. van Groot Brittanje te Londen.
   Johannes Schoorn schout en kap. tot Oosterhout.
   Vrouwe Maria Rompf.
8. Elyzeus Frederik ged. 14 julij 1697 en getr. met Machalia van Walraven.

(*a*) Christiaan Jan ged. 2 sept. 1731.
get. kap. Christiaan van Harel.
(*b*) Pieter ged. 1 jan. 1734.
(*c*) Karel ged. 25 dec 1738.
(*d*) Willem Hendrik ged. 30 april 1741.
get. luit. Hend. Pieter Harel.

9. Pieter Eduard ged. 9 jan. 1701.
10. Barbera Charlotta ged. 12 feb. 1702.
11. Pieter ged. 25 mei. 1704.
12. Pieter ged. 25 dec. 1705.

F. CALAND.

Geslacht Pasques de Chavonnes. (vgl. XVII bl. 61, 119). Balthazarina Kien, wede van gouverneur Maurice P. de Ch., werd te Bergen op Zoom in de groote kerk begraven den 5 julij 1746. Maurits zoon van Maurits P. de Ch. en Balth. Kien werd te Bergen op Zoom ged. 28 dec. 1708, Anna Margaretha den 28 aug. 1690 en Cornelia Meinarda, ged. 26 julij 1703, † 24 apr. 1777, huwt 29 oct. 1733 met mr. David de Labiestrate, schepen en raad van Middelburg, geb. 15 jan. 1698, † 19 mei 1750. Labiestrate voerde het wapen van Bierstraten »de gu: à la maison d'arg." Zie Smallegange. F. CALAND.

De heraldieke struisvogel. (vgl. XIX bl. 53 en 585). 't IJzer schijnt *niet altijd* door een hoefijzer te worden aangeduid, immers al naar gelang van *wat* er mede *geschiedt.* Zoo is 't wapen der fransche familie »de Taillefer" volgens Pautet du Parois, Code héraldique pag. 288 (2e éd.): »De gueules, ax dextrochère de carnation, paré d'argent, mouvant de l'angle dextre supérieur, tenant

une épée du même en bande, garnie d'or, taillant une barre de fer de sable, accompagnée, de deux molettes d'éperon d'or à huit rais, une en chef et l'autre en pointe."

Hier is dus de *baar*, door *gedaante*, *émail* en *naam* een *zeer geschikte* ijzeraanduider.

Amsterdam. HORSTHUIS.

Wapen van Leijendekker. (vgl. XIX, bl. 590). »Van zilver met een keper van sabel, boven vergezeld van twee kopspijkers van 't zelfde, en onder van drie rozen van keel (bien-ordonnées)."

Aldus komt 't wapen voor op een kwartierbord »de Virieu × de Jonge" in de groote kerk te Zalt-Bommel.

Amsterdam. HORSTHUIS.

Geslacht van Ewsum. In eene ms. genealogie van dit geslacht staat:

»Hiddo Eques auratus a Carolo V creatus (zie Nav, XIV bl. 193), † 1546 peste. ex concubina.

Hercules ex quo descendunt Eusumani in Utrecht."

Dezen Hercules, die, in het Stamboek van den Frieschen adel, dl. II, bl. 104, aant. 13, gezegd wordt predikant te Middelstum — waar de van Ewsums gezeten en gegoed waren — geweest te zijn, vind ik in een zijlbrief, geschreven op scheijdinge der Apostelen Anno 1538, aldus vermeld: »Bartolt Entens Hoevelinck toe Middelstum, en M: Hercules Ewssum van wegen den Erentvesten en Vroomen Jonckeren van Ewssum Schepperen in 't Oosterampt" enz.; en in een ander heet het; »Anno 1547 hebbe ick Hercules van Ewsum toe Doornwert Zijlrichter en Schepper, van wegen der Erentfesten Jonckeren van Ewsum, in bijwesent der Er. Bartolt Entens dat Brijmaar toe graaven besteedet" enz. — Men vindt hem ook dikwijls vermeld in stukken op het Groninger archief aanwezig [1]), uit welke stukken wel blijkt, dat zijn boedel met schul-

[1]) Register, dl. II, bl. 58, n°. 26; 319, n°. 77; 320, n°. 78. 79; 345, n°. 66; 370, n°. 61; dl. III, bl. 3, n°. 17; 7, n°. 47; 139, n°. 52; Verzegeling van 11 julij 1590, waarbij Hercules van Ewsum en Remer Bijwema, ehelieden, tot hunnen gemagtigden in hunne afwezigheid buitenslands, aanstellen Sibolt Bijwema. — Zie over hem ook Rengers van ten Post, Werken, I, bl. 117; II, bl. 103, 181.

den bezwaard was, maar niet, dat hij den geestelijken stand had omhelsd.

Waar treft men die Ewsums of Eusums in Utrecht aan? Voerden deze het wapen dat Smallegange, in zijne Beschrijv. d. Zeel. adel, opgeeft als dat van: »Eusum, Hollandsche Edelen," en dat in het Stamb. v. d. Frieschen adel, dl. II. pl. 15, n°. 89, voorkomt als Nieuw van Ewsum? M°.

Geslacht Redon. Van wanneer dagteekent de geslachtnaam »Redon" (zie Sue Verborgenheden des volks, handeling A°. 1035—1120)? Kan men in de fransche geschiedenis dienaangaande meêr vinden? Staat die naam in verband met de stad Redon in Bretagne? en wanneer is de letter ij (Reijdon) daarin gevoegd?

Het wapen is een leeuw (staande) met 3 sterren. R.

Geslacht van Zutphen. Wie is in staat iets omtrent dit geslacht mede te deelen? Misschien is er meer dan een van dien naam. Wij bedoelen dat, waartoe behoorde Dirck van Zutphen, die in 1615 naaar Long-Island (Newyork) vertrok en zich daar nederzette.

MENGELINGEN.

Sympathetische geneeswijze. Nav. dl. V. bl. 95 leest men: Wat was de sympathetische geneeswijs van Jacob Muller, predikant te Groningen in 1771?

Deze, wanneer ik het wel heb, tot hiertoe onbeantwoorde vraag geeft mij aanleiding te vragen, hoe moet het navolgende worden verklaard?

Mijn intime vriend, de geneesheer L. met wien ik meer dan 25 jaren dagelijks omga, bezit de gaaf, de magt, de kracht, de kunst, ik weet niet welken naam ik er aan geven moet, wratten te doen verdwijnen, eene daadzaak door talrijke frappante genezingen te bewijzen. Hij doet niet anders dan de met wratten bedekte plaatsen te bezien, en zegt niets anders, dan ik heb ze gezien. Leeftijd maakt geen verschil, onverschillig of het kinderen of bejaarden zijn, alleen op de gesteelde wratten, heeft hij geen invloed.

De heer T., wiens handen buitengewoon bezet waren, ging na lang aarzelen, houdende het voor onmogelijk, tot hem, maar was na weinige weken geheel bevrijd en overtuigd. Mevrouw C. uit H. die eenige jaren geleden, wegens eene ernstige ziekte van haren zoon hier eenigen tijd vertoefde, vroeg mij bij haar vertrek, of ik haar ook eenigen raad kon geven tegen hare wratten. Handen en voeten waren inderdaad afzigtelijk. Ik geleidde haar bij mijnen vriend. Ik heb ze gezien, was zijn eenig advijs. Na verloop van eenige weken, ontving ik eenen brief, met het verzoek, zeg aan uwen vriend, dat het mis is.

De boodschap bragt ik over, en het antwoord was: schrijf terug, dat het raak is.

En waarlijk, niet lang daarna ontving ik andermaal een schrijven, maar nu was het: ik begrijp er niets van, maar ze zijn alle verdwenen.

Ook ik begrijp er niets van, en daarom vraag ik hoe is het vermelde te verklaren? Zijn er meer lieden die *alleen* door te bekijken een of ander weten te genezen? Ik bedoel hier niet belezen, aflezen enz., maar dierlijk magnetisme, of door wilskracht invloed uitoefenen. Nog wil ik hier aanhalen, hoe de heer L. tot de ontdekking gekomen is, wratten te kunnen doen verdwijnen. Meer dan 20 jaren geleden, toen hij het huis wilde verlaten van den landbouwer v. d. B., lag de meid, met bloote armen over de onderdeur. Je bent eene knappe meid, zeide hij, maar die gemeene wratten staan je leelijk. (Beide hare handen waren vol.) Wel nou, was haar antwoord, Nim je ze mit? Dat doe ik, was het wederantwoord. Geruimen tijd daarna wederom dat gezin bezoekende, ontmoet hij de meid, en vraagt haar, wel hoe gaat het met je wratten? De meid kijkt naar hare handen, krijgt een kleur als vuur, ontstelt hevig, ze waren verdwenen. Van dat tijdstip dagteekenen zijne talrijke genezingen.

Elk lezer raadplege zijnen geneesheer, en ligt mogelijk dat menig eene belangrijke mededeeling in den Navorscher het gevolg daarvan zal zijn.

Zeer waar, zegt dr. Most, De sympathetische geneeswijze, bl. 12,: Het is pligt, de daadzaken te verzamelen, dezelve oordeelkundig te ziften, en met voorzigtigheid te beproeven, dezelve wetenschappelijk te verklaren. J. R. VAN MAANEN.

GESCHIEDENIS.

Belasting op het dragen van haarpoeder. (Vgl. XI, bl. 228, 292, 323; XII, bl. 130; XIII, bl. 6; XIV, bl. 136). Een artikel, dat deswege in den Ouden tijd van 1869, bl. 42, voorkomt, geeft mij aanleiding om op dit in den Navorscher vroeger reeds behandelde onderwerp terug te komen. De steller van bedoeld artikel verklaart niet te weten, of die belasting wettelijk is opgeheven, dan wel of zij van zelven ophield, toen er ten gevolge van de verandering in de mode, geen patenten meer gevraagd werden. In den Navorscher, deel XI, bl. 292, zegt φ^2—φ, dat deze vreemde belasting eindelijk, als ware het van zelven, te niet ging, toen poeder en paruiken uit de mode raakten, en om dit te staven, schijnt hij zich te beroepen op het werk van mr. P. Engels, Geschiedenis der belastingen in Nederland. Ik ben op dit oogenblik niet in de gelegenheid laatstgemeld werk te raadplegen, doch dit doet er ook niet toe, want de waarheid is, dat deze belasting, bij de wet op het regt van patent van den 2den december 1805 ingevoerd en bij art. 138 van het organiek decreet van 18 oct. 1810 voor het jaar 1811 nog gehandhaafd, na dat jaar, ten gevolge van het keizerlijk decreet van 20 october 1811 niet meer is geheven. Volgens dit decreet werden al de in onze met Frankrijk vereenigde departementen bestaande belastingen met 1 januarij 1812 vervangen door die van het keizerrijk. Daardoor en daardoor alleen verviel ook de belasting op het dragen van haarpoeder.

Ik herinner mij zeer goed, dat deze belasting niet zeer populair was, (maar welke belasting zou dit ook zijn?), en dat velen het dragen van poeder nalieten. En dat de belasting gaande weg ook minder moet hebben opgebragt, kan men opmaken uit de omstandigheid, dat, terwijl het patent te Amsterdam den 17den februarij 1806 afgegeven, het doorloopend nummer 5609 droeg, dat, aldaar den 1sten maart 1811 uitgereikt, het doorloopend nummer 1809 heeft. De consenten of patenten tot het dragen van haar-

poeder werden, even als de andere patenten, door of van wege het gemeentebestuur afgegeven op een zegel van *f* 5. Dat zij zoo als S—S (zie Navorscher t. a. p.) meent te weten, ofschoon zelden geweigerd, toch alleen aan notabelen werden verleend, is niet aannemelijk. De wet hield te dien aanzien niet de minste beperking in en kon dit, als eene zuivere belastingwet, ook kwalijk zonder zich zelven tegen te werken. Wel werd aan het gemeentebestuur (art. 52 der wet) de verpligting opgelegd om te zorgen geen patenten aan onbevoegden af te geven, doch dit betrof alleen die patenten, welke voor de uitoefening van een beroep, door personen mogten worden aangevraagd, die, volgens art. 6, in de termen van uitsluiting vielen.

De medegedeelde patenten hebben ook doen stilstaan bij het bedrag der ter zake gevorderde regten. In het patent van 1806 te Amsterdam afgegeven, wordt de belasting gesteld op *f* 5. In dat van 1811 aldaar en in dat van 1807 te Nijmegen op *f* 5 en 1 stuiver. De bijvoeging van dien stuiver kon alleen grond hebben in de bepaling van § 93 der publicatie van den 28sten november 1805 op het klein zegel, waartoe de patentzegels ook behoorden. Die bepaling, waarop men bij den aanvang niet schijnt te hebben gelet, liet de heffing van één stuiver toe voor het papier.

Dat de gemeentebesturen bevoegd waren op deze belasting, naar mate der behoefte, additionele stuivers te heffen, verklaart de opgemerkte verscheidenheid in het beloop der te haren behoeve geheven sommen. Het belangrijk hooger bedrag, dat Amsterdam in 1811 heeft geheven, was gegrond op het besluit van den prins algemeen stedehouder van den 25sten december 1810, waarbij aan de stad ook op die belasting 14 stuivers ten ponde (70 ten honderd) was toegestaan. Naar ik vermoed was dit een gevolg van het verlies van revenu, dat stond te lijden doordien het organieke decreet van 18 october 1810 belastingen had afgeschaft, waarop de stad ook additionele stuivers moet hebben gehad [1]).

Wat de leges betreft, art. 64, der wet van den 2den december

[1]) Bij dat besluit werd het budget der uitgaven van de stad Amsterdam op 5.460000 francs geraamd; het beloopt nu, meen ik, even zoo veel guldens.

1805 bepaalde, dat deswege en tot dedommagement der werkzaamheden bij het afgeven der acten van patent, zou mogen worden gevorderd »wanneer het zegel minder dan eene gulden bedraagt, twee stuivers, daarboven te verhoogen met eene stuiver op elke gulden". Doch deze bepaling is verre van duidelijk. Naar het formulier-patent bij de wet gevoegd, konden de leges bij een regt van 5 gulden. slechts 5 stuivers bedragen, alzoo vijf ten honderd, en dit moet ook de *bedoeling* van den wetgever zijn geweest. Intusschen schijnt het, dat de gemeentebesturen het regt hebben gehad of zich gemagtigd hebben beschouwd om de leges ook te heffen van den additionelen stuiver en wel een' stuiver van den gulden: wat Amsterdam aangaat, gedeelten van guldens voor geheelen gerekend.

Haarlem, DIXI.

Kwakers te Leiden. (XIX. bl. 8). De heer Elsevier heeft in den Navorscher t. a. p. eenige aanteekeningen uit de Gerechtsdagboeken van Leiden medegedeeld betrekkelijk Kwakers, die zich in de jaren 1659 en 1661 aldaar ophielden en meerendeels verdreven werden. Een drietal zeldzame blaauwboekjes of pamfletten toonen aan, dat de kwakerij twee jaren later nog niet uit Leiden was verdwenen. De titels daarvan luiden:

1. Aan Abraham Heydanis en Abraham Jacobs, predikers in Leyden. Gedruckt voor Jan Smet, op den 8 Dagh der maent October 1663. 16 bl. quarto.

2. Aan Johannis Hoorenbeeck en Pieter de Wit, predikers in Leyden. En aen de Inwoonders der Aerden. Gedruckt voor Jan Smet, op den 6 dagh der 9 maent, November genoemt, 1663. 8 bl. quarto.

3. Aen alle Koningen en Keyseren, Turcken en Heydenen, Joden en Grieken, Prinsen en Graven, Vorsten en Staten, en Ambassaten; en aen alle Regeerders en Inwoonders der Aerden.

Godt is het Woordt. In Leyden, ghedruckt voor Jan Smedt, op den 8 Dagh der 9 maendt, November genoemt, 1663. 7 bl. 4°.

Het spreekt van zelf, dat Jan Smit het met de vier genoemde predikers niet eens is, hetzij in zekere geloofsbegrippen hetzij in de toepassing daarvan.

Aan zijnen »waerden vriendt Hoorenbeeck" schrijft hij: »Ick kan niet gelooven, dat u Godt gebiedt, Broodt en Wijn uit te deelen aen u Medebroeders, welcke oeffeninge het Avontmael des Heeren genoemt werdt: dat ghij lieden bij Daech oeffent met Broodt en Wijn in de Kercke."

Het wordt Nacht of Avondmaal genoemd »en daarom mag men" zegt Jan Smedt, »het op den dag niet oefenen." Hij beklaagt zich over gevangenis, vervolging en pogingen om hem uit zijne beroeping te verdrijven. »Johannis," zoo luidt het, »men moet niet opgeblasen zijn, men moet zich oock niet over zijn Broeder verheffen, want die sijn selven verheft, die sal vernedert worden, gelijck ghij al vernedert wiert door u eygen mont: als ick bij u was nae-de-middagh op den eersten Dagh van ... Nov. 1663. Als ick u vraeghde ofte ghij de stem hoorde als Moses en als Paulus? Neen seyt ghij doen (toen) weer: daer ben ik al te kleijn toe. Oordeelt wat een Fondament is dit van een Professer!"

Prof. Hoorenbeeck had ook aan Jan Smet gezegd, dat hij niet aan hem kon sien, dat God tot dezen sprak; en toch beroept deze zich in de genoemde geschriftjes hierop herhaaldelijk. Aan het slot van het laatst vermelde boekje deelt hij, die zich teekent: »J S In Leyden, van een die de werelt een kwaker noemt" zulk een visioen aldus mede:

»Op den 17 Dagh der 7 Maendt Sept. 1663, gedacht ick aen den Heer, en zijn veellerlei verschijningen tegens den Avont: In den Nae-middagh sagh ick om hoogh nae de lucht met voordacht, ende daer wiert mij snellijck een Licht getoont door de wolcken ende de Geest seyde tot mij schrijft, wat gij gehoort ende gesien hebt: Ende na dat ick neder was geseten aen de tafel om te schrijven, sagh ick weder nae de Lucht, en daar was een kleyn plaets Root als Vuur, den Bloede gelijck, maer het was bleyker (bleeker: Jan Smet werd zonneblind). Ende daer wierdt gheprofeteert: »ick sal Vuer en Solpher (zwavel) van den Hemel doen vallen en sal het Beest en den Grooten Draeck, de Duyvel ghenaemt, verslinden" "...... en wat er meer onzin volgt.

Pieter de Wit handelde in de oogen van Jan Smet ook verkeerd door het houden van lange letterpredicatiën: al heette hij Petrus, men kon op hem niet »timmeren" enz.

Aan Abraham Heydanis wordt gevraagd, hoe het kwam dat hij, Oude Man, nog zoo onwetende was over de beteekenis van Joh. I. vs. I. Jan Smet wist het trouwens door een visioen d. d. 21 sept. 1663. Het was H. maar te doen om veel geldt te trekken uit zijn professorschop en voor zijn Uyr-glas [1]) prediken »waer door sommige van ulieden alte met schijnt verlegen te sijn, als het niet ras genoech uyt is, als ghijlieden niet genoech van buyten gheleert hebt, als de kinderen: gelijck een van u Medebroeders mij gheseyt heeft, dat hij sijn geleertheyt geleert heeft als de kinderen."

Het groote geschilpunt tusschen de leidsche Kwakers en leidsche predikers komt vooral in den brief aan Heydanis uit:

»Wij en hebben nu den Geest der Openbaringhe niet, segt Barent Wijngert, u mededienaer: Godt spreeckt nu niet meer tot yemant, seght ghy-lieden. 't Welck ick segg een Leugen is, en ghy lieden oock niet in waerheyt kont wederstaen met al u groote gheleertheyt en aertsche wysheyt... want wij (Kwakers) weten het tegendeel."

Vooral de brief aan Abraham Jacobs, Abraham de Matter genaamd, is zeer scherp. Ook deze had een bezoek van Jan Smet gehad en bij die gelegenheid zijnen hoed voor zijnen bezoeker afgenomen. Jan Smet had daarop gevraagd (Kwakers achten zich allen gelijk): »Wie heeft u zulks geboden of waar dat geschreven stond, dat hij zoo doen moest." De gevraagde had daarop in den geest der Kwakers geantwoord: »dat het Licht hem zulks geboden had." Wat! de Satan woonde nog in hem en hij durfde te zeggen: het Licht gebiedt mij mijnen hoed voor u af te nemen! enz. Men ziet uit deze staaltjes welk laken toen in 1663 door de Kwakers te Leiden gemaakt werd.

J. D.
—
L.

Doolhof te Amsterdam. (Vervolg van bl. 334.) Verklaringe over de tweede vertooning, nevens d' afbeelding.

a. Eerstelijck vertoont sich de Princesse Granida, eene groote

[1]) De zandlooper op den predikstoel, toen in gebruik.

lief hebberin der Jacht, de welcke door het ijverigh vervolghen van een wilt Swijn verdwaelt is van hare stoet en Edeldom.

b. Is een lustige-fonteyn in een vermaeckelijck groen Dal.

c. Siet men den Bocx-voet Pan op een heuveltje sitten, speelende op zijn Ruysch-pijp.

d. Is een Bergh, alwaar Mars en Venus in een speloncke vergadert zijn in oncuysche Liefde, doch door den alsiende Phebus betrapt, die het aen al de Goden te kennen gheeft, ende hunne on-eer tot een spot openbaert, het welcke Vulkanus de mancke Smit haer man met sijn Net soeckt te bedecken: ende wordt dit navolgende gespeelt.

1. Stem: Repikavan.

Phebus Jagt-lust
Verging de Nacht rust,
En vong den snoeper Mars in Venus schoot,
Waer hunne zielen, heet als ziedend Loot,
't Zamen spanden, door 't branden, en stranden,
Door dart'le lusjes op de Min-gods reê,
Door dart'le lusjes, door dart'le lusjes
Op de Min- gods reê.

2. Des Vulkanis.
Terstont gegaan is
Op Phebus waar- woord, en smeet voort een Net,
Waar door hij Mars en Venus hield bezet,
Tot de Bode, de Goden, voort nooden
Om 't aardigh spel te zien, dat toen geschagh,
Om 't aardig spel te, om 't aardig spel te
Zien dat toen geschagh.

3. 't Puik der Goden
(Al hier ontboden)
Die 't Min- spel zagen, loegen in 'er vuist;
Elck was om 't zeerst met hunne smaat verkuist.
Daarom Bazen, die azen, en grazen

Steets gaet in Mins- lust, mijd de tong en 't oog,
Steets gaet in Mins- lust,
Steets gaet in Mins- lust,
Mijdt de tong en 't oog.

e. Is een aengenaem en vermakelijck geselschap van Harders en Harderinnen. Karilena sit en vlegt een Roosen hoet, Silvia slaet so aerdig op de Luyt dat Philander sich dapper daer over verwondert, Koridon heeft sich wat te rusten ghelegt, terwijl dat Kloris besorght bij het Vee staet. Maer Dorilea verlatende haer geselschap, schuijlt sich achter een Hage, doch ruijschende bij wijlen met de Bladeren, op hope dat hare Harder Dayphilo niet missen soude om haer te vinden. Al dese Beeldekens doen haer beweginge met een sonderlinge aerdigheijt, desgelijcx oock alle de Beesjes, de Bockjes stooten op malkander, de Schaepjes bleeten, en de Konijntjes loopen uijt haer hoolen.

f. Begint de History van Granida en Dayphilo seer aerdighlijck te speelen;

g. Want terwijl dat Dayphilo besich is om zijn Dorilea te soecken, komt de Princesse Granida verdwaelt zijnde door het Jagen, ghelijck voor verhaelt is, seer vermoeyt en dorstig zijnde, besluijtende bij haer selven dit soet geselschap om vervarssingh te vraghen.

h. Dayphilo, uitmuntende in beleeftheijdt onder alle Harderen zijner tijdt, komt, nae dat hij zijn schulp gevult hadde onder de stralen van de aengename fonteijn, en bied de Princes, so 't haer gelieft, daer uyt te drincken, sij des Jonghelincks schoonheydt nevens sijne beleeftheijdt aenschouwende, aenvaert den schulp seggende: dat de kostelijckste wijn die sij oyt in haers Vaders Hof geproeft hadde, haer noyt soo wel als 't Water deser Fonteijne ghesmaeckt hadde.

i. Dies sij met danckbaerheijdt haer af-scheijdt van hem neemt: doch niet sonder hare Min aen hem te kennen te gheven: hij zijn Fortuijn niet willende versuijmen, neemt, hoewel teghen het vermaenen van sijn Dorilea, af-scheijdt, en keert ten Hoove, al waer hij, door een wonderlijcke schickinghe der Hemels, nae dat hij zijn Heer Tisipharnus verlost, en den Prince Ostrobas verslagen, en Granida getrouwt heeft, Koninck geworden is van 't

machtigh koninckrijck Persien en Meden: ende wordt ondertusschen dit na- volgende gehespeelt.

Stemme: Amarilli mia Bella.

Dayphilo. Vlugge Vogels, die de stralen
Van onze Liefden ziet,
Kom nederdalen,
Wilt yeder een verhalen,
Hoe Dayphilo bied,
Voor zijn Granidaes oogen,
Een hert, ter Aerd geboogen,
Dat Dorilea, noch Daphne kon verwinnen,
Maer Granida, maer Granida, maer Granida
Door haer minne,
Granida de Faunen dragen
Hun vrugten u te moet,
Haer welbehagen
Staet in u weeldens- dagen.
Silvanus doet
Zijn Pan de Pijpen blazen,
Zoo zoet, dat Bosschen razen
[1]) Van 't weder- galmen. Vrou Maya met verlangen,
Graeg ontfangen.

Granida. Tuigt gij Bosch, en Water- Beecken,
Die onze dorst verkoelt,
Hoe ick ontsteken,
Mijn Dayphilo aen derf spreken:
Mijn Zieltje doelt
Na 't wit van zijn begeeren.
'k Laet Kroon en Konings eeren.
Gantsch Perszen kan mijn zoo niet als Dayphilo streelen.)
Minne- wonden, Minne- wonden, Minne wonden
Moet hij heelen.

[1]) Hier schijnt een regel te ontbreken. Best.

Groote God- heid! die de herten
Kund schaek'len wien ghij geeft
Nu vreugt, nu smerten:
Ghij kond den Blixem terten,
En alles beeft
Wat uwe schichten raken;
Doet onze Liefde blaken
In stage trouwheit; laet ons voor 't Scepter sweijen
Hier een vrolik, hier een vrolik, hier een vrolik
Leven leijen.

k. Noch wordt vertoont een vermakelijcke klucht, ofte Dans, van een vermakelijcke maskerade; Pan speelt op zijn ruijschpijp, en 't Bocheltje op zijn Rommel- pot, en Grietje swaeijt het Vaentje.

l. Noch is hier bij- ghevoeght de Predicatie van Johannes de Dooper, met verscheijden Toe- hoorders ende doen alle seer konstigh haer beweginge.

(*Wordt vervolgd.*) A. C. DE GRAAF.

Leeken en geestelijken. (XIX, bl. 507). Aldaar wordt de aandacht gevestigd op 't gezegde van den heer Buddingh in zijn Archief voor Ned. Oudh. Gesch. en Letterk. I, 16, dat men n. l. in de middeleeuwen zeide: »Er is geen meer verschil tusschen een mensch en een beest, dan tusschen een geestelijke en een leek", en gevraagd van wien dat gezegde herkomstig is. De heer Buddingh deelde die woorden mede naar de citatie van Clignett in de voorrede 1ste deel van den Spieghel historiael; doch ik kan nu niet nazien, wiens woorden Clignett daar citeert. De vrager zal zelf dat boek moeten opslaan.

C. J. BIEMOND.

Mr. H. van Roijen. (d. vgl. XIV. bl. 44; XX. bl. 164). Tot inlichting van Dixi diene, dat genoemde heer, na het afleggen van zijne betrekking bij het departement van financiën in 1831, als werkelijk lid van den raad van state daarin zitting heeft genomen en goede diensten bewezen. Vóór mij heb ik eene reeks brieven

van zijne hand liggen, geschreven tusschen de jaren 1837—1839, alle handelende over de belangen van het lager schoolonderwijs met aanwijzing van zijne bemoeiingen bij den raad voorn. tot handhaving van de wet van 1806, ook van zijne pogingen tot beslechting in haren zin van een opgerezen conflict tusschen den toenmaligen gouverneur van Zuidholland, den minister van binnenlandsche zaken en schrijver dezes.

QUIESCENDO.

De geschiedenis van den hoed. (Vgl. XVII, bl. 38, 98, 129, 193). Te Hamburg is een werkje verschenen over.... den hoed met betrekking tot de geschiedenis der beschaving. De schrijver begint met den oorsprong van 't woord, dat hij afleidt van 't angelsaksische *head* — bedekken, trekt vervolgens »met zwaard en speer" te veld tegen »de woordenboekschrijvers," die durven vertellen, dat de hoed eerst in de 15de eeuw in de mode kwam en slaat hen dood met de mededeeling, dat er in 1360 te Neurenberg al eene hoedenfabriek was. Vervolgens bespreekt hij den kerkelijken hoed (kardinaalshoeden, mijters enz.), den helm, de kroon en (last not least) den doctors- en narrenkap. Daarop houdt hij eene hevige philippica tegen hen, die de veranderlijkheid der mode, vooral met betrekking tot de hoeden, durven bespotten, want, zegt hij, de menschelijke geest streeft steeds naar verandering, de Chinezen alleen houden zich op 't punt van kleeding aan 't oude en wie wil nu aan de Chinezen gelijk zijn?) Hij voor zich houdt echter den hoed van Rubbens en van van Dijk voor den schoonsten, en beveelt dezen met warmte aan.

J. L. A. I.

VRAGEN.

Ringrijden in Zeeland. Onlangs getuige zijnde van het »naar den ring rijden" der landlieden op het schoone eiland Walcheren, vraagde ik bij het frappante dat dit echt zeeuwsche volksvermaak den vreemdeling aanbiedt, wat toch de allegorische beteekenis kon zijn van den eenvoudigen houten *potlepel*, die nooit ont-

breekt onder de fraaie gouden en zilveren voorwerpen die tot prijzen dienen? Wie kan daarop het antwoord geven.

D. R.

Hans Onversaagd. Wie weet iets meer van dien onversaagden Watergeus, dan van hem gezegd wordt door J. Ter Gouw, De eerste April, 82.

C. J. BIEMOND.

[De vrager zal iets, maar niet veel vinden Nav. XVII, bl. 270 en 298; XIX, bl. 81.]

Uitgewekenen te Rotterdam in 1588. Men leest bij Lois, Beschrijv. van Rotterdam, bl. 103, op het jaar 1588: »Op dit jaer quamen veel uitgeweekene van Hollant, met vrouwen en kinderen tot Rotterdam, en daer wert veel getimmert."

Vindt men ergens ook de namen van die uitgewekenen?

Eetbare tafelborden. F. Ridderus verhaalt in zijn Historisch A B C enz. Rotterdam 1664 in 8°. bl. 368, het volgende: »Groote lieden konnen zich oock bemoeijen met de geringste dingen, ende geleerde boecken konnen oock zonder aenstoot van kleijne saken spreken. Hy soude seer dwaes zijn, die om eenige kleinigheden een gheleerdt boeck verachtede, als of de Engelsche Ambassadeur niet hadde willen aen tafel gaen sitten by den Hertog in Persiën van wien hy genodigt was, daer het alles van goudt en zilver blonck, en daer de tafel vol kostelycke spyse was, omdat voor ijder gast ses *Pannekoeken* op een lagen in plaetse van Tafelborden." Was de ambassadeur met die gebruiken voor de genoodigde tafelgasten niet bekend, of zag hij daarmede den Europeanen een minderen rang aangewezen? Wie der lezers van den Navorscher weet het een of ander omtrent deze eetbare tafelborden op te helderen?

U. C. KRAMM.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Dichtregels bij nederlandsche medailles bewaard. Nadat mr. J. Dirks in den Navorscher dl. XVIII, blz. 108, de gedrukte versjes

mededeelde, gevonden bij de medaille op 't overlijden van de prinses-douarière van Oranje-Nassau, Maria Louisa, A°. 1765, Verv. v. Loon n°. 376, zijn door mij dl. XIX, blz. 514, de dichtregels medegedeeld, behoorende tot de medaille van P. van Abeele, op 't schenken van het wapen en de kroon aan Amsterdam, welke medaille bij van Loon voorkomt op 't jaar 1578, dl. I. blz. 254. Later zijn er mij nog eenige bekend geworden, tot andere medailles behoorende, 't zij die gedrukte verklaringen of bijschriften op rijm, in de doosjes waren geplakt, op de grootte der medaille, 't zij de medaille daarin gewikkeld was, door welk laatste die verklaringen door tijdsverloop meestal gesleten, slecht bewaard of verloren gegaan zijn. Uit de XVIIde eeuw komen er weinig meer voor; wij vermelden er hier drie van; uit de XVIIIde eeuw bestaan er meerdere, en later waren zij meestal niet meer op rijm.

I.

In een doosje, waarin gelegen heeft de penning, afgebeeld bij van Loon II. bl. 353, bijgenaamd »Het hollend paard" of mislukte aanslag van prins Willem II op Amsterdam en zijn daarop gevolgd overlijden, zijn geplakt de beide volgende versjes.

OVERVAL.

De Hoimaent schreef haar derde kruis,
In 't Gulden Jaer, toen met gedruis
Het Oorloghspaert quam aengestoten
Door 't Goy, spoorbyster in der nacht,
En, van de Morgenzon belacht,
De poort des Aemstels vond gesloten.
Wie Eenigheit en Godsdienst mint,
Zie dat geen dekkleet hem verblind',
Door schonen schijn, en veinzeryen:
De drift van heerschzucht valt te boos,
Het vrye zegelwasch te broos,
't Bedrogh bezet ons van ter zijen.
Wie noit verraet vernam,
Ga leeren t' Amsterdam.

AFVAL.

In Slaghtmaent van het Gulden jaer,
Werd d' ondergaende Zon gewaer
  Hoe 't zeste daghlicht sloot de dagen
Des tweeden Willems, die ons Lant,
Daer Vrede en Vryheit was geplant,
  Met oorloghslasten zocht te plagen.
Dus storte Oranje, als Faëton,
  Die 's Vaders ſpoor niet volgen kon,
En met geen reden was te houden,
  Hoe ſchrikte 't aertrijk van dien toght!
Hoe trof de blixem uit de locht
  Die op dat stout bestaen betrouden!
Als 't ſpel verkeeren zal
Komt hooghmoet voor den val.

Het zou ons niet verwonderen, dat, zoo als Vondel ook eenige medailles bezongen heeft, bovenstaande dichtregels bij eenig dichter der XVIIe eeuw gevonden wierden.

II.

In een ander doosje, waarin de penning, bij van Loon II, bl. 399 n°. 1 of 2, gelegen heeft, zijn de volgende versjes geplakt. De penning betreft het volbouwde stadhuis, thans paleis, te Amsterdam.

MATIGE REGEERING.

Wie leerzaam is leen' oogh en oor
  Aen maetzang en *Amfions* ſnaeren,
De ruwe rotssteen treet u voor,
  Vervormt in beeldwerck en pilaeren.
Hij ſchickt zich ront, vierkant en lang,
  Trots Thebes ſtercke wallen;
Terwijl *Merkuur* de dubb'le ſlang

Betemt, en milt aen allen
Den gulden hoet der Vryheit fchenkt,
En d'Overheit naer 't Raethuys wenckt;
Wiens kloeck beleit haer onderzaten
Zoo voeghzaem leit, en vint zoo trouw,
Dat yder geerne aen 't vast gebouw
Een grontfteen ftreckt, en stut der Staten:
Naerdien dees Harpenaer ons leert;
Dat maet te houden best regeert.

MDCLV.

III.

De volgende versjes bij eene medaille van Amsterdam hebben wij dusverre nog niet kunnen uitvinden, welke medaille zij betreffen.

MAGHTIGE NEERING.

Aldus fpant *Amsterdam* de kroon,
Gerust in haeren wal gezeten,
En groeit, door zegen van Gods troon,
In maght en ryckdom, ongemeten.
Voor duyzent fchepen te gelyck
Zet zij haer paelen open,
Om d' oeghften van zoo menig ryck
Te lev'ren en te koopen.
Geen paradijshof draeght meer vrught,
Dan 't mastbosch in dees waterlucht,
Hetwelck, een wonder om t' aenfchouwen,
Alle eer' en prijs te boven gaet.
Hier leeft de ziele van den Staet,
Om kloek 's Lants welvaert op te bouwen.
De *Raet* der Heeren, aen het Y,
Gedyt tot heil der burgery.

MDCLIX.

IV.

In een rozenhouten schroefdoosje, waarin de zilveren gouden bruiloftspenning A°. 1743 ligt van den raadsheer Corn. Ger. Fagel en Elis. Dierquens, voorkomende in Verv. v. Loon n°. 181, vindt men, op rood satijn, het volgende versje afgedrukt:

Geeft God de Lof,
Die 't nietig stof,
Voor Vijftig jaren
Heeft t' saem doen paren.
Gunt verder Heer,
Dat wij U Eer
In 't Ryck hier Boven
t' Saem eeuwig loven.

V.

In een doosje eindelijk, waarin een huwelijkspenning had gelegen, vond men, onder het fluweel, het volgende gedrukte versje geplakt:

Dit 's MEYN en BOLTENS Stam,
versiert met drie paar looten,
Die ſling'rend om den ſtam, verbeelden
d'Eersten Eght,
Daar d' andre drie nog aan de Moeder
Tak gehegt,
De kroon verbeelden uyt deselve Stam
gesprooten,
Als ſulk een ſtamboom werd door
Goodes gunst bedoud,
Groeyt daar de vreede aan, die 't
Zilver feest behoud.
1744.

Amsterdam. MR. JO. DE VRIES JZN.

VRAGEN.

Opschriften op klokken. (Nav. passim.) In den Ouden Tijd 1870 bl. 66 leest men van de klokken te Dwingelo. Het opschrift van de grootste klok luidt aldaar aldus: »*ane du machst dioc nem* du brachtes wonne op eerden* daerom wil ic di nomen* in marien eerder** (eere)" De eerste regel is voor mij onverstaanbaar. Moet men lezen:
ave (zijt gegroet) *du* (gij) heilige *maecht dioc nem* = divinam? of iets anders?

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 345.)

DUSSEN, CORN. VAN DER. *Werkz.* 1649. *Aant.* TieleB. P. n. 3508.

DUSSEN, F. VAN DER. *Werkz.* 1649. *Aant.* Tiele B. P. n. 3481.

DYCK, ISAAC VAN. *Werkz.* 1669—1671.

DYCK, JAN VAN. *Werkz.* 1672.

DYCK, JOCHEM VAN. *Werkz.* 1680—1684. *Woonpl.* Aan den Dam.

DYCK, WED. JOCHEM VAN. *Werkz.* 1694—1703.

DIJK, A. VAN. *Werkz.* 1747.

DIJK, P. VAN. *Werkz.* 1757.

EGMOND, WILLEM VAN. *Werkz.* 1730, 31** *Woonpl.* Vooraan in de Stilsteeg.

EGMONT, JACOBUS VAN. *Werkz.* 1711—1722** *Woonpl.* Reguliers-Breestraat. *Uith.* In de Nieuwe Drukkerij. *Merkt.* De werken van Jan van Gijsen, kl 8o.

EGMONT, WED. JACOBUS VAN. *Werkz.* 1731—1761. *Woonpl.* als boven. *Uith.* dito.

EGMONT & ZOON, WED. JACOBUS VAN. *Werkz.* 1741.

EGMONT, ERVEN WED. J.

EGMONT, WED. JAN VAN. *Werkz.* 1727.

EICHHORN, ANTHONIE. *Werkz.* 1765—1779.

ELBERTS, HENRICK. *Werkz.* van 1547, zijnde den 2 mei geadmitteerd. Nav. XVII; 77.

ELEVELT, WILLEM. *Werkz.* 1759—1762.

ELIAS, ALBERT. *Werkz.* 1672—1676.*

ELSEVIER o. ELZEVIER, DANIEL. *geb.* Leiden 26 novr. 1617. † Amst. 13 sept. 1680, begraven te Leiden in de St. Pieterskerk. *Werkz.* 1653—1680**. *Merkt.* Een fraai insigne van hem, zie Cat. Bibl. Daventr. n. 471, 971, 1065 en in het Theatrum Histor. Chr. Matthiae, Amst. 1668 4o. Het is Minerva staande bij een olijfboom met het devies, Ne extra oleas. Brunet, Manuel t.I..c 1654. De uitgaven anoniem of voor anderen gedrukt kenmerken zich door een sfeer, welke sfeer nog vele jaren na zijn overlijden voorkomt. — Hij bleef evenwel niet altijd aan deze insignia getrouw, maar week daarvan somwijlen af. *Aant.* Hij was eerst te Leiden tot 1655 met Johannis, daarna te Amsterdam met Lodewijk, zoon van Joost, en na diens dood alleen werkzaam. Volgens het Jaarb. v. d. Boekh. 1842 & 43 bl. 84 bleef hij te Leiden in de zaken van de weduwe betrokken. Na zijn overlijden werden zijne fondsartikelen in 1681 te s'Gravenhage en te Amst. verkocht en bragten *f* 100,000 op.

Aangaande zijn portret zie Bodel Nijenhuis, Liste II. p. 7.

Verder verwijze ik omtrent uitgebreidere bijzonderheden hem en de volgende Elzeviers betreffende, naar de bekende werken: als daar zijn de Annales van Charles Pieters. De Recherches par de Beume. Lempertz, Bilderhefte II und III. J. L. C. Jacob's jaarboekjes. De Bibliophile Belge. Brunet, Manuel tom. V. c. 1708, enz.

ELSEVIER, LA VEUVE DE DANIEL. *Werkz.* 1681.** *Aant.* Zie de Beume, Recherches, Brux. 1847, p. 61.

ELSEVIER, LES HERITIERS DE DANIEL. *Werkz.* 1682, 1683.

ELSEVIER, DE GEBROEDERS. *Werkz.* 1695. *Aant.* Een valsch adres, zegt de Algem. K. & L. Bode, febr. 1807. Ook de Beume l. c. p. 73 telt hen onder de faux Elsevier op.

ELSEVIER, ISAAC. *Werkz.* 1680, 1707. *Uith.* au grand Monarque *Aant.* Mede een der »faux Elzevier". Zie de Beume l. c. p. 73.

ELSEVIER, LODEWIJK o. LOUIS III. *geb.* te Utrecht 1604 † in of na 1670. *Werkz.* 1538—1657.** In 1646 drukte hij in het Hoogduitsch de Psalmen Davids en Gesänge. Hoe zeldzaam die zijn, zie

Ledeboer, Gesl. Waesberge, 1869 bl. 107 *Woonpl.* Op 't Water. Zie Nav. XII. bl. 121. *Aant.* In de werken door hem omstreeks 1653 gedrukt treft men het teeken le Bucher enflammé, meest evenwel het bij Daniel aangegeven teeken aan. Hij associeerde zich met Daniel en het werd toen:

ELSEVIER, LODEWIJK EN DANIEL. *Werkz.* 1655, 1662—1669.** *Merkt.* Het bij Daniel genoemde. Lempertz gaf er in 1854 eene afbeelding van. Zie Bull. du Bibl. Belge Tom. X. p. 480. *Aant.* Dezen Lodewijk hield men voor een zoon van Isaac, en hij zou, na alvorens kapitein te zijn geweest, in 1640 een boekdrukkerij opgerigt en in 1555 zich met Daniel geassocieerd hebben; maar aangezien deze Lodewijk, te Leiden 1617 geb., in 1641 overleed, kan hij, zegt de Beume, l.c. p. 43, nooit de compagnon van Daniel in 1654 enz geweest zijn. Lodewijk de comp. van Daniel was, zoo als boven alreeds aangegeven werd, een zoon van Joost (Justus) Elsevier. Zie nog Le Biblioph. Belge tom X. p. 269. Op hunne werken staat dikwerf ook wel *Ex officina Elzeviriana,* of *apud Elzevirios.*

ELWE, J. B. *Werkz.* 1782—1815. *Woonpl.* Pijpenmarkt.

ELWE J. B. & D. M. LANGEVELD. *Werkz.* 1784—1786. *Aant.* Zie omtrent hunne uitgave der Geuzen van v. Haren door Bilderdijk en eene uitligting daaruit, die Elwe zoude bevolen hebben, Algem. K. & L. Bode, oct. 1836, bl. 233.

EMBDEN, J. VAN. *Werkz.* 1782.

EMBDEN J. en B. VAN. *Werkz.* 1790—1808.

EMBDEN & ZOON, DE ERVEN JACOB BENEDICTUS VAN, *Werkz.* 1798.

EMMENES & DE VRIES. *Werkz.* 1788.

ENDEN, FRANCISCUS VAN DEN. *Werkz.* 1650. *Woonpl.* In den Nes *Uith.* In de Konstwinkel.

ENTROP, PIETER JAN. *Werkz.* 1758—1772. *Woonpl.* Op de hoek van de Heeregragt en 't Koningsplyn 1770. 't Koningsplyn hoek Reguliers Dwarsstraat 1772. *Uith.* In de Hervormers. *Aant.* Gaf onder anderen uit de 3 eerste deelen van »De mensch, in aangename Spect. Vertoogen," in 8°.

ENTROP, WED. P. J. *Werkz.* 17 . . *Aant.* Deze wed. gaf de zeven laatste deelen der gen. Vertoogen uit.

ES, LODEWIJK VAN. *Werkz.* 1793—1830** *Woonpl.* Kalverstraat.

Aant. Gaf meest geneeskundige werken uit. Zoo ook de V dikke deelen in 8°. van de Catalogus Bibliothecae medicae van dr. Corn. Henr. à Roy.

Essen, A. van. *Werkz.* 1672—1684.

Essen, Christaan van. *Werkz.* 1777. *Woonpl.* In de Kromme Elleboogsteeg, bij de Beurs.

Essen, J. van. *Werkz.* 1795**

Esveld, Jan. *Werkz.* 17 . .—1778. *Aant.* De invloed van A. Fokke Simonsz. op Jan Esveld, zie Algem. K. & L. Bode febr. 1813. bl. 148.

Esveld, Steven van. *Werkz.* 1741—1775. *Woonpl.* Beurssteeg 1747, 52. Kalverstr, 3de huis van de Roomsche kerk, de Papegaay 1763, 69. *Merkt.* Deensche Spect. van Holberg, kl. 8°. Engelsche Spectator 8°. Beschr. IJsl. Groenl. enz. 4°. *Aant.* Zie in voce Huissteen.

Evertsz, Jan. *Werkz.* 1614.

Ewoutzoon o. Ewoutszoon, Ewoutsone en Eeuwouts, Jan. *Werkz.* c. 1520—1560** *Woonpl*. Aen die oude Side in die Kerckstraet. *Uith.* In den Vergulden Passer. *Aant.* Figuer-Snijder, gheswoeren boeckprenter der K. M. In het Bull. Bibl. Belge 1854 tom 1. p. 474 wordt hij even zoo genoemd: »Figuer-Snijder, imprimeur juré à Amsterdam. Libraire et graveur (figuersnijder) à Amst. obtint à sa requête le 4 Octr. 1546 un octroi pour etc. Voy. Mess. des s.c. hist. de la Belgique. Gand. 1858, p. 332· Navr. XVII; 77.

Ewoutzoon, Wed. Jan. *Werkz.* 1568. *Woonpl.* als boven. *Uith.* dito. *Aant.* Ferd. van der Haeghen Bibl. Gant. 1 p. p. 55. Geprent int Graefschap van Hollant inde vermaerde Coopstadt van Am . . . aen die oude side in de Kercstraet. Bij die naeghelaten Weduwe vā Jan Ewoutzoon enz.

Ewouts, Gerrit. *Werkz.* 1685.*

Ewouts, Wed. G. *Werkz* 1688. *Woonpl.* Op d'Anthonis Breestraat bij de Nieuwe Markt.

Eyk, Philips van. *Werkz.* 1673. *Woonpl.* Warmoesstraet. *Uith.* In de vier Euangelisten. *Aant.* Volgens den Nav. XVII, 155 woonde hij in 1676 te Antwerpen. Zijn naam komt aldaar in 1663 voor op den titel van: »Het gheestelijke Jubilée van het jaar M. D. C. L.

Eyl, Hendrik van. *Werkz.* 1717—1727. *Woonpl.* Op den Dam.

Eyl Hz., Jan van. *Werkz.* 1750.

Fabel, Hans. *Werkz.* 1649. *Aant.* Waarschijnlijk een pseud.

Faec, Nicl. *Werkz.* 1648. *Aant.* Waarsch. pseudoniem van J. Veely te s'Gravenhage. Zie Tiele B. P. n. 3288.

Fenner, Rest. *Werkz.* 1688.

Feuille, Daniel de la. *Werkz.* 1694—1699** *Woonpl.* Prez de la Bourse. *Aant.* Imprimeur-Libraire-Editeur. Hij is schrijver van: Méthode nouvelle pour apprendre l'art du blason, ou la science de nobles par dialogues. etc. 1695. Ce livre est dediè à M. Jean van Riedt.

Foa, N. *Werkz.* 1715.

Fokke Simonsz, Arend. *Geb.* te Amst. 3 julij 1755, † ald. 15 nov. 1812. *Werkz.* 1780—1792. *Woonpl.* Op den hoek van de St. Luciasteeg en Weessluis 1780. Stilsteeg. *Aant.* Eerst boekverkooper, later aan de griffie. Zie Witsen Geysb. Woordenb. deel II bl. 309/10. Algem. K. & L. Bode nov. 1812 bl. 346. febr. 1813 bl. 131, 146. jan. 1814, bl. 8.

Fonteyn, Thomas. *Werkz.* 1657—1661.* *Woonpl.* Op de Voorburghwal, bij Deventer Houtmarckt. *Uith.* in de gekroonde Druckery. *Aant.* Moet dit niet Haarlem zijn?

Four, Hendrik du. *Werkz.* 1692.

Four, du, & van Gulik. *Werkz.* 1790.

Four, du. *Werkz.* 179 .—1800. 'sGravenhage & Amst. *Aant.* Zie Fell's Reise durch die Batav. Republik aus dem Engl. Leipz. 1800. S. 145. Is de voornaam van dezen ook Jean François?

Francois, Pierre. *Werkz.* 1677. *Aant.* Zie Catal. Perret, p. 96. Tiele B. P. heeft no. 8100 eenen Pt. François A°. 1684 pseud.

Frankelius. *Werkz.* 1633* *Aant.* Men vindt dit, doch het is een misslag. Is. Le Long, Boekz. der Ned. Bijbels bl. 769 *zegt*, dat het zijn moet *met aanteek.* v. Faukelius, en *niet*, *gedrukt bij* Frankelius.

Franssen, Hendrik. *Werkz.* 1629.

Franssen, Kl. *Werkz.* 1662.

Fransz, Cornelis. *Werkz*, 1613—1617* *Woonpl.* Bij de Zuyder-kerk.

Fresne, Dan. du. *Werkz.* 1682—1690.

Fresne, Jean du. *Werkz.* 1695—1699. *Woonpl.* Sur le Reguliersgraft. Dans la Lombertsteegh.

Frisius, Andreas. *Werkz.* 16 1674.* *Merkt.* Optimi Consult. mortui Titi Popmae Phrysii deOperis Servorum, 1672. — Laur.

Pignorii Patavini de Servis 1674, 12°. *Aant.* Deze wordt door Paquot Mém. tom. III. p. 316. genoemd »habile imprimeur d'Amsterdam."

FRITSCH, CASPARUS *o.* GASPAR. *Werkz.* 1706. Crevenna V. p. 4.

FRITSCH, THOMAS. *Werkz.* 1710. *Aant.* Is deze dezelfde als Thomas Fritsch te Leipzig in 1715? Vid. Crevenna IV. p. 230 an°. 1709 et p. 273. an°. 1715. vol. V. p. 65, 98, an°. 1696. Consp. Reipubl. literariae a Chr. Augs. Neumanno. Hanoverae 1743, p. 342.

FUYCK, JAC. V. D, *Werkz.* 1664.

GAESBEECK. ABRAHAMUS & ADRIANUS A. *Werkz.* 1675—1677. *Merkt.* Sexti Julii Frontini Strategem. 1675, 12°.

GAESBEECK, WED. ADRIANUS A. *Werkz.* 1688. 1689. *Woonpl.* agter de Nieuwe Kerk.

GAESBEECK, DANIEL ABRAH. & ADRIANUS A. *Werkz.* 1665—1673. *Aant.* Leiden & Amsterdam.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Boekverkoopers enz. De heer A. M. Ledeboer deelt ons mede, dat hij Uitgeest als de geboorteplaats van Willem Jansz. Blaeu genoemd heeft gevonden bij Tiele Mémoire bibliogr. sur les journaux des navigat. neerlandais Amst. 1867 p. 42.

BESTUUR.

Boekverkoopers enz. In deel XX bl. 182 van den Navorscher komt eene bedenking voor, of de namen van de boekhandelaars Boterenbroot pseudonymen zouden zijn? Deze bedenking vervalt, dewijl in de Haarlemsche courant van maart of april van dit jaar het overlijden van den heer Boterenbroot wordt aangekondigd. Deze naam, die mij voor het eerst voorkwam, trok mijne aandacht, maar deed tevens bij mij de vraag ontstaan, waarom is deze naam vreemder dan Kaasenbroot — oude hofstijl Casembroot — van welke familie Leonard reeds in 1488 voorkomt en in 1568 zijn zoon Jean, secretaris van den graaf van Egmond, in wiens lot hij moest deelen. Reeds in 1485 vind ik een Pieter Cazenbroodt als *vijnder* bij het St. Lucasgild te Brugge vermeld. Maar hoe vreemd zou het dan wel schijnen, als er eene genealogische

verwantschap met Kaasenbroot en Boterenbroot voorkwam, wat echter niet tot de onmogelijkheden behoort. In deze eeuw wordt het fatsoenlijk geacht, dat men gestorven zijnde in de couranten vermeld wordt en daardoor komen thans min bekende namen, gelijk de boven genoemde, meer aan het licht. Men kan nu in de Haarlemsche courant van junij ll. weer lezen, dat de heer Jk. Bierenbroodspot het overlijden van zijne echtgenoot bekend maakt.

C. KRAMM.

Vertaling van het Stabat Mater. (Vgl. XX, bl. 78, 184.) Wij hebben t. l. a. pl. het verschil aangewezen dat er bestaat tusschen den tekst van dit lied die in de oude drukken, in bezit van den heer Th. R., gevonden wordt, en dien welken dr. Verwijs in zijne Bloemlezing geeft. Er blijkt uit, dat de laatste of volgens een hs., of volgens eenen anderen ouden druk uitgegeven is. In vs. 38 evenwel bestaat geen verschil. Er staat daar in de getijboeken van den heer Th. R. *diis*.

BESTUUR.

Gedichten van Le Francq van Berkheij. (XX, bl. 140; vgl. bl. 287. Alvorens deze vraag te beantwoorden, geef ik in bedenking of Berkheijs gedichten wel zoo vervelend en saai zijn? Het is waar, dat hij niet anders dan onder de middelmatige dichters kan gerangschikt worden, en b. v. zijn »Zeetriumph der Bataafsche Vrijheid" en »Bataafsche Menschlijkheid" zijn uiterst prozaïsch en slaapverwekkend. Het ontbrak hem aan goeden smaak en tact, zijne uitdrukkingen zijn wel eens min beschaafd en zonderling, doch met dit alles had hij iets oorspronkelijks, en sleepte zich niet voort op het betredene pad zijner tijdgenooten. Hoe men ook over Berkheijs poëzij moge denken, zoo kunnen althans zijne »Academische Vertellingen" niet saai genoemd worden. De eerste dier vertellingen, »de Braadpan" getiteld, heeft, zelfs tot in de minste bijzonderheden, eene merkwaardige overeenkomst met het eerste hoofdstuk van mr. van Lenneps Klaasje Zevenster. Weinig scherpzinnigheid is er toe noodig om op te merken hoe eene geniale pen het middelmatige in iets uitstekends weet te hervormen.

Als een bewijs dat *al* de verzen van Jan le Francq zoo verve-

lend niet zijn, strekt de groote opgang welke zijn »Verheerlijkt Leijden" in der tijd maakte, door hem op den 8 october 1774, bij het tweede eeuwfeest van het ontzet, in de Gasthuiskerk uitgesproken. Deze dichterlijke redevoering werd door hem zoo meesterlijk voorgedragen, dat van de ontroering door zijne mannelijke welsprekendheid bij zijne toehoorders verwekt, maar zeldzaam eenig voorbeeld in dit land heeft plaats gehad. Na het uitspreken der redevoering »was het (leest men in een periodiek geschrift van dien tijd [1]) een verrukkend tooneel, te zien hoe sterken indruk zulks gemaakt had: aller monden juichten des redenaars lof en ieder verspreidde denzelven langs de straten, des gansch Leijden wedergalmde." Het was kennelijk dat de natie gevoel voor een meer poëtischen dichttrant had, dan de toen gewone, en dat de tijd genaakte dien voort te brengen. Er worden dan ook regels in dit dichtstuk gevonden, die inderdaad voortreffelijk zijn; maar daarentegen heerscht er veel valsch vernuft in, en het gedicht wordt door vele platte regels ontsierd.

Het schijnt den heer Th. R. eenigzins onwaarschijnlijk voor te komen, dat een man die, volgens zijne meening, niets dan saaie verzen gemaakt heeft, van aardige stukjes als het Bollebakkertje en den Blikslager, de maker zou zijn. En toch bestaat hieraan geen de minste twijfel. Dat hij die niet kan vinden in de vrij volledige verzameling van 's mans werken in zijn bezit, is daaraan toe te schrijven dat zij verscholen zijn in de »Tael en Dichtoefeningen van het Genootschap: Kunst wordt door arbeid verkregen," I deel, bladz. 33, onder den titel van: »Proeven van het vermogen der Nederduitsche dichtkunst, om op een' vrolijken en vrijen trant de maatklanken op allerlei onderwerpen te schikken, en naar bijzondere geluiden te buigen." Dit gedicht was inderdaad een bewijs van de vatbaarheid onzer taal voor de klanknabootsing; doch het moet niet zoo zeer gelezen als gereciteerd worden. Sommige nabootsingen van de geluiden der ambachtslieden, bij voorbeeld de blikslager, dorscher, hoefsmid, bakker, enz. zijn voortreffelijk.

Dewijl den heer Th. R. de door hem opgenoemde stukjes slechts

[1]) Hedend. Vad. Letteroef. IV deel, 1 st., bladz. 41

ten deele bekend zijn, zullen wij die hier afschrijven, en dat van den dorscher er nog bijvoegen.

Bakker.

Bollebakkertje, op zijn muilen,
Drok aan 't builen,
Volgt de klepper en 't geraas
Van zijn' ratel en zijn gaas.

Hij is een man
Die builen kan,
Om 't ligte kaf
Te scheiden af
Van 't voedzaam meel,
Dat blank en eêl
Getreed, gekneed,
In d'oven heet
Gebakken wordt;
Al is er kort
Of zemel in;
Op zijn gewin
Past ieder een:
Hij ook met reên,
Verkoopt zijn brood
Aan klein en groot,
Als vast en goed,
En wel doorvoed,
Wel wit en gaar,
Daarmeê is 't klaar.
Wel voortgebrogt,
Is half verkocht,

Blikslager.

Bij den blik- en koperslager
Wordt veelligt de kunst wel graager
Om door 't oor eens net te raên
Hoe zijn tikketoonen slaan,

Als hij zegt;
Echt,
Recht,
Glad,
Tik
Ik
Dik
Blik
Plat.

Dorscher.

Vrinden!
In den
Bouw
Hou
Torschend
Dorschend
Hag
Slag,
Regel
Vlegel
Keer
Neêr.
Als gij,
Al blij,
Maat
Slaat,
Grui het
Rui met
Kaf
Af:
Dan is
Al wis
't Loon
Schoon.

JS. VAN REYN.

Gedichten van le Francq van Berkhey.

Ik vind die versjes in de Kabinetsbibliotheek der Vaderlandsche Litteratuur, uitgegeven bij L. E. Bosch & Zoon te Utrecht, A°. 1850. Zij behooren tot een groot dichtstuk, van 38 bladz. klein 8°., getiteld: »*Proeven van het vermogen der Nederduitsche Dichtkunst*, om op een vrolijken en vrijen trant de maatklanken op allerlei onderwerpen te schikken, en naar bijzondere geluiden te buigen.

Daar Th. R. zegt, »slechts den aanhef der versjes te kennen," geef ik die geheel en voeg er nog een derde bij.

1. Bollebakkertje op zijn muilen enz. (1).

2. Bij den Blik- en Koperslager enz. (2).

3. Hier bij de Vinkjes,
Die gladjes en kwinkjes
De vinkebaan strelen met lokkend gezang,
Hier neuriet het Cijsje;
En fluitend op 't wijsje,
Gaat Putter en Koddenaar mede zijn gang.
Het Meesje, dat beestje, dat tjellept en fluit,
Op 't wipje van 't knipje, het deuntje sliepuit.
In de elzen omhelzen de Muschjes elkaar;
De linden verbinden het jeugdige paar.
De Lijster zingt bijster van liefde zijn lied,
Ten hemel 't gewemel der Leeuwerik vliedt.
De Meiboom, die vrijboom, aan heg en aan haag,
Daar spelen en kwelen de Nachtegaals graag.
't Kersdiefje roept liefje, het titireliert,
Daar ginter het Winter klein koninkje zwiert.
De Koekoek, die schuifhoek, roept altijd nooit moe,
In landspraak, zijn zangtaak: koekoek koekoek koe;
Daar 't Duifje haar kuifje voor 't Doffertje net,
Bij 't spreijen en vleijen van 't huwelijksbed:
En 't Waardje zijn paartje snelzwemmend vermaakt,
Daar 't nakende, kwakende, kwekrende kwaakt.
Het koklen en toklen bij 't Hanegekraai:
Het schatrende klatren van Ekster en Gaai;
Het knersen en schersen van Kwartel en Spreeuw;
Het werken der vlerken van Reiger en Meeuw:
Geen toonen, geen wijsjes, geen deuntjes, geen zangen,
Of alles kan toch onze Dichtkunst vervangen;
Zoo zoetjes, zoo zachtjes, zoo liefjes, zoo eêl,
Als had onze Zangster een vogelenkeel.

P. H. WESTDIJK

[Nog ontvingen wij een antwoord van den heer C. Eijkman.]

(1) (2). Zie de voorgaande bladzijden.

VRAGEN.

Berijmde preeken. Ik herinner mij, dat ik in mijne jeugd, 1809—1819, in den Haag bij voorkeur ter kerk ging onder het gehoor van den predikant van de Kasteele, omdat hij zeer dikwijls in dichtmaat predikte. Nu weet ik niet, of dat de geheele preek, dan wel de toepassing betrof. In den Haag zullen nog wel ouden van dagen zijn, die hier inlichting kunnen geven.

J. R. VAN MAANEN.

Ars topiaria, leerdicht over het scheren van palm en taxishagen. Dit werk vond ik aangehaald door Walter Scott in zijn roman: De St. Ronansbron, Haarlem 1854, II, bl. 162. Vol vertrouwen in de historische berigten van dezen gevierden romancier, leidt mij dit tot de vraag: wie van de lezers van den Navorscher kent dit werk, en is het ook in onze taal verschenen? Ik heb het nooit dan bij Scott vermeld gevonden.

U. C. KRAMM.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret door Hero Galama van Harlingen aan Johan de Witt gezonden. (Vgl. XVI bl. 367; XVII bl. 72; XX bl.134.) Sedert ik mijne vraag inzond en een antwoord daarop ingekomen was van den heer J. D. / L., werd ik bekend met het antwoord door de Witt, aan Galama geschreven. Uit dat schrijven is het mij gebleken dat ons vermoeden gegrond was en het portret, door Galama aan de Witt gezonden, werkelijk dat van den luitenant admiraal Tjerk Hiddes de Vries, en niet, zoo als den heer J. L. A. I. zegt, dat van den luitenant admiraal Auke Stellingwerff is geweest.

Dat antwoord van de Witt is zoo vol lof over Frieslands zeeheld Tjerk Hiddes en tevens zoo waardig — hij zond het portret terug, daar hij geen giften of gaven hoe ook genaamd aanneemt of mag aannemen, maar zegt dat hij niet zal nalaten zich dat portret aan te schaffen, zoodra het in den handel gebragt zal worden, — dat het mijn voornemen is, den brief van Ga-

lama en dien van de Witt aan het Friesch genootschap te zenden, met het verzoek er een plaatsje in hunne werken voor af te staan.

Wat de heer J. L. A. I. zegt, dat de luitenant admiraal Stellingwerff een broeder was van den pensionaris van Medemblik, Nicolaas Stellingwerff — gaarne had ik hiervan door hem eenig bewijs zien bijbrengen: want ik heb, in der tijd te Medemblik zijnde, steeds gehoord, dat de noordhollandsche familie Stellingwerff in geene betrekking stond tot de friesche.

Maar wel kan worden bewezen, dat er tusschen den raadpensionaris de Witt en den pensionaris van Medemblik, Nicolaas Stellingwerff, een vriendschapsband bestond; getuige hiervan is onder anderen eene uitgebreide briefwisseling tusschen hen beide, die zich in het archief der stad Medemblik bevindt.

LABORANTER.

Portret door Hero Galama aan Johan de Witt gezonden. »Van het portret van den adm. Tjerk Hiddes de Vries, is mij geen ander bekend, dan met het adres van J. de Ram." Waarschijnlijk is de schrijver dier regels, J. L. A. I., te rade gegaan met n°. 1746 van de portrettenlijst van Fr. Muller. Wat zou hij zeggen, als ik hem verklaar dat wel degelijk een portret van Kierkidès vóór mij ligt, naar G. van Eekhout door A. Blotelingh, te Harlingen bij Hero Galama, boekdrukker en boekverkooper, met twaalfregelig vers van H. Galama?

B. N.

De kwade Foolke. (XIX, bl. 409; vgl. bl. 611). Nog kort geleden is »die quade Foolke" tot onderwerp (door Grilparzer meen ik,) gekozen voor een treurspel, dat in Duitschland veel naam heeft verworven. Alleen merkte de recensent (1869/70 Illustr. Zeitung) op, dat het al te treurig was, daar de hoofdpersonen bijna alle omkwamen. Foolkes karakter moet daarin uitstekend zijn volgehouden.

J. D.
L.

Cornelis Stooter, schilder. Orlers, in zijne beschrijving van Leyden, 1e deel blz. 380, maakt van dezen schilder gewag, die bij Immerzeel, Levens der schilders niet vermeld wordt. Uit het archief van Leiden blijkt, dat hij den zoon was van Leonard Stooter, secretaris van Oestgeest en Sassenheim, en Cornelia Pietersd. de Wilde.

Hij woonde op den Ouden Rijn te Leiden en was gehuwd met Eva Pietersd. van Wiemeren. In 1648 werd hij in het St. Lucas- of schilders-gild ingeschreven, was daarvan menigmaal hoofdman en deken en overleed in 1655, nalatende een meerderjarigen zoon Leendert, die de voetstappen van zijnen vader niet heeft gevolgd.

Over zijne minderjarige kinderen waren tot voogden benoemd Claes Jeroens van der Aa en Pieter Claesz. de Grebber. In 1643 schilderde Cornelis Stooter de zes vaandels voor de leidsche schutterij en ontving daarvoor *f* 300. Hij had twee broeders, Thijmen Stooter, deurwaarder van het »Comptoir" van Rijnland, en Pieter Stooter, die gehuwd was en in 1631 overleed.

Deze Pieter Stooter verzocht den 18den febr. 1622 aan de regering van Leiden, om volgens het octrooi van den 1en october 1578 aan de rederijkerskamer verleend, tot lid der kamer: »Liefde is 't fondament" benoemd te worden.

Hij deed het met het volgende verzoek:

Meester Pieter Stooter
Wenscht de Const wat grooter
Dan vyve in getal,
Heeft Leyden lest gespeelt
Wiens rolle was verdeelt
In regels boven al.
Presenteert zijn persoon
Ten dienst van outs gewoon
Als broeder te bereijen
Met belieff en consent
Daer *liefde is 't fondament*
Bij de *Wit acoleijen.*

ELSEVIER.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 487; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 302. HEIJE, *secretaris.*

Remigius Schrijver. In een der voorgaande nommers van den Navorscher is eene mededeeling volgens P. de la Rue's geletterd Zeeland, omtrent den organist en componist Remigius Schrijver gedaan.

Dit brengt mij te binnen, dat er in de boekerij van Jacobus Koning een handschrift van dezen kunstenaar was, onder den titel: *Eigenhandig geschrift en biographie van Remy Schrijver, beroemd Musicus en Organist.* 1670. De voortreffelijke boekverzameling van Koning is in 1833 te Amsterdam verkocht, en in mijn exemplaar der catalogus, 1ste deel, n°. 2099, wordt de heer van Dam als kooper — voor vijftig cents — van dit handschrift vermeld. Gemelde heer komt menigvuldig als kooper in mijne catalogus voor.

Nu is de vraag: is zijne verzameling nog in wezen, of zoo zij verspreid mogt zijn, kan een der lezers van den Navorscher opgeven, wáár het bedoelde handschrift gebleven is? Het zou voor de geschiedenis onzer toonkunst, vooral van dat tijdvak, van veel gewigt zijn, zoo men deze autobiographie kon opsporen. [1])

BOERS.

---

[1]) Is die biographie van Schrijver zelven of is zij door een ander bij het hs. gevoegd? Uit hetgeen in de catalogus voorkomt zou ik eerder het laatste opmaken. De kooper van het hs. is misschien wel de heer mr. J. van Dam van Noordeloos, die eene belangrijke verzameling van boeken, handschriften en platen bezit. L.

J. Verschuere Reynvaan. In de voorreden van het *Muzijkaal-zakboekje* van mr. J. Verschuere Reynvaan, Vlissingen, 1805, zijnde een verkort uittreksel van zijne beide, helaas, maar ten halven uitgegeven muziekale woordenboeken, leest men op bl. VI:

„Mogelijk zal er nog iets, over deze stoffe, door mij uitgegeven worden, 't welk ik reeds overlang vervaardigt heb, 't geen denkelijk anders niet meer door mij zou kunnen ondernomen en ten einde gebragt worden: en wel opzigtelijk eene *Geschiedenis der Muzijkkunst*, van de grondvesting der waereld af, waarin haar begin, aanwasch en voortgang, tot op onzen tijd, beschreven wordt. Alsmede over de *Tempelmuzijk van Salomon*, en hetgeene tot de oude muzijk der oude Hebreën betrekkelijk is. Dan dit alles zal voornaamelijk afhangen, van de begeerte dien aangaande, welke wij in onze Leezers zullen bespeuren, en of wij ons de moeiten daartoe zullen getroosten, van onzen tijd hier aan besteed, en niet nutteloos doorgebragt te hebben."

Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat Reynvaan tot onze beste schrijvers over muziek in de voorgaande eeuw behoort, dan zal het wel overbodig zijn op het gewigt dezer handschriften attent te maken, en de gelukkige bezitter er van zou de vaderlandsche kunst zeer aan zich verpligten, indien hij zou kunnen goedvinden ze aan het bestuur onzer Vereeniging ter inzage te willen afstaan.

Ook eene levensbeschrijving van dien uitmuntenden man zou ons zeer welkom zijn; want wat wij van hem weten, is betrekkelijk zeer weinig.

Wat was hij eigenlijk?

Op den titel van zijnen Catechismus der muzijk, 1787, noemt hij zich: I. U. D. Organist en Klokkenist te Vlissingen. Op de twee eerste stukken van zijn muzijkaal Konstwoordenboek, A—E 1789 en F—H 1790 heeft hij slechts I. U. D. achter zijn naam. Op den titel van het eerste en, jammer genoeg, eenigste dee van zijn muzijkaal Kunst-Woordenboek, Amst. 1795, staat hij vermeld als. Practiseerend Advocaat, en eindelijk op zijn Muzijkaal-zakboekje leest men: Schepen en Raad, Weesmeester, Thesaurier, Griffier ter Thesaurie en Bibliothecaris te Vlissingen.

BOERS

Joachim Polites. Nog roep ik de aandacht op een Zeeuw in, namelijk Joachim Polites, geboren te Goes, (wanneer?) Van dezen leest men in het geletterd Zeeland van P. de la Rue, dat hij was:

»Griffier van Antwerpen en vermaard door 't maken van Latijnsche, geene onaardige gedichten, gelijk getuigen zijne: Poëmata. Antw., 1548. 8°.

„Nog was hij een liefhebber en hoogschatter der Muzijk: dusdanig, dat alle beminnaars dier kunste in zijnen tijd hem voor hunnen Mecenas hielden, en verscheidene schrijvers van Motetten, uit dien hoofde, hunnen arbeid aan hem toewijdden en opdroegen."

Wanneer men bedenkt, dat vele onzer oudste dichters, als Erasmus, Janus Secundus, Hooft, Vondel, Westerbaan, Huygens, Scriverius en anderen hunne lofgedichten aan beroemde toonkunstenaars van hunnen tijd hebben gerigt, dan is het hoogstwaarschijnlijk, dat de poëmata van Polites — een zoo bijzonder geëerd muziekliefhebber en dat wel in het gouden tijdvak onzer toonkunst — het een of ander vers van dien aard bevatten.

Wie verblijdt ons met de mededeeling daarvan?

BOERS.

Nieuw orgel in de Hofkapel te 's Gravenhage (Vervolg van XX, blz. 100.

Ander wtgeven gedaen vuyt saicke van eene nyeuwe orgel gemaict by bevel van mynen heer den stedehouder die grave van Egmont in myns voirz. heeren capelle van 't hof alhier in den Hage.

Pouwels van Haestrecht orgelmaicker die vpte x in februario xvc zessesec: curs cur. Holl: angenomen heeft in presentie van den grave van Egmont ende Jacob Ruysch, deken van de voirsz. capelle ende by drie meesters van de k. kap: te maicken den voirsz. orgel navolgende een besteck dair op gemaict eñ dair toe te leueren alle thoutwerck. Ende dat om̄e die som̄e van vyftich ponden groñ vlaemsch eens. Behoudende dat hy doude orgel in bet: nemen soude metten pipen eñ alle rescap ende houtwerck dairtoe dieneñ, tot prise van luyen ofte orgelspeelers hen des verstaeñ. Des sal hem gelast werden tot coste van mynen genad. heer, alle steygeringe, ijserwerck dair toe behoreñ eñ den blaser betaelen zoe lange hy dair an wercken sal.

Welcken orgel vpgenomen is geweest by meesters orgelspeelers als heer Florys organist van doude kerck, Jan Hoen organist van de nyeuwe kerck te Delf, heer Cornelis Inessche organist van Dordrecht eñ meester Gouerdt organist van Haerlem, eñ mits dat men bevant eenige gebrecken in de selve orgel soe is by haerluyden aduys metten voorsz. Pouwels ouercomen, als dat hy drie jaren lang tselve werck onderhouden sal, eñ gehouden wesen telken meye dage eens te comen eñ tselve te vysiteren eñ te corrigeren eñ tot versekerheyt van dien sal men inhouden xi £ gr. van de voirsz. £ gr. dair of hy meye negen ontfangen sal ij £ gr. eñ den ij meyen dairvan telcken iij £ gr.

Ende als van den ouden orgel mits dat niet veel waert en was eñ dat hy eenige andere costen extraordinarye gehadt heeft, zoe zal hy dat binnen hebben· Dairom̄e

deselve betaelt by expresse ordinañ van de camer tot diversen stonden alst blyct by de quitantien ordonnañ: eñ besteck, die men tsamen hier overleedt. In minderinge van de voirsz.l £ gr. die some van xxxix £ gr. dair of boven vuytten peññ van den ontfang van de wildernisse betaelt heeft eñ hem rekenen sal viiij £ gr. resterende de voirz. Vincent betaelt heeft xxxi £ gr. die maiken in peññ deser Rk. c. lxxxvj £.

Rest dat men den voirsz. orgelmaiker noch schuldich blyft LXVJ £.

Betaelt den smyt van desen houe van diversche yserwerck by hem gelevert an den voirsz. orgel vermeld in een cedulle hier overgegeven bedragen ter some van . . . . x £.

Den smyt in de papestraet betaelt van gelyck yserwerck by hem an den voirsz. orgel oic geleverdt als blyct by cedulle eñ ordonnañ van de Camer dairop dieneñ . . . . xxxviij ß.

Alyt de vuytdraechster wonende vpt Spoye van lindelaken dairmede de deuren van den orgel gecleet zyn vij gr. facit . . . . ij £ ij ß.

Den schilder die de coronementen van den selven orgel gemaict eñ geschilt [1]) hadt. . . . . xxiiij ß.

Betaelt xxviij in aprille xv^c acht in paessche van acht ellen groen saeys tot Adriaen de Milde gehaelt tot gordyne voor den orgel, delle gecoft om vij gr. . . . . xxviij ß.

Item voor een elle root bolcraen. . . . . iij ß.

Item voir fraenge by Bett cussemaikster gecoft vj ß eñ deselve Bett van t nayen . . . . vij ß. comt tsam. ij £ iiij ß.

Die blasers van den orgel betaelt xxx dagen blasens tgoeder rekeñ tot ij ß vj d. daechs. iij £ vij ß i ß.

Hendrick Faes gezwoeren bode bet. xi in aprille xv^c zeven sec. curs. cur. Holl. voor paesschen om gereyst te hebbe tordrecht met sekere brieven van dese camer an mr. Cornelis de Geest organist alle inhoudende, dat deselve vridaechs daer an wesen soude alhier in den Haege om de voirsz. orgel in de capelle vp te nemen dairome hy vuyt was ij dagen facit. xij ß.

Dirck Deym gezwoeren bode van gelycke betaelt vp ten selven dach, om gereyst te hebben te Haerlem met gelycke besloete brieve an mr. Govert organist aldair dair inne hy vuytgeweest is ij dagen facit . . . . xij ß.

Betaelt mrs. Florys organist in de oude kerck eñ Jan Hoen organist in de nyeuwe kerck te Delf, elcx drie dach gelden tot xvj sts. daechs, om gecommen te wesen alhier in den Haege by scrijven als voren, ome

---

[1]) Geschilderd.

den voirsz. orgel te proeven met meer andere facit . . . . . . iiij £ xvj ß.

De voirsz. mr. Cornelis de Geest organist van Dordrecht betaelt van gelijcke vacatien vier dachgelden ten pense als voren facit. . . . . iij £ iiij ß.

De voirsz. mr. Gouert organist te Haerlem betaelt gelycke vier dachgelden voor zyne vacatie ten pense als voren . . . . iij £ iiij ß.

Den voirsz. Heyn Faes bet. xxiiij in Meye xv^{c} acht ome weder gereyst te hebbe te Delf eñ te Haerlem om de voirsz. mrs. Florys eñ Goverdt organisten om noch eens te accorderen de voirsz. orgel dair ome hy vuyt was iij dagen facit . . . . . , ... xviij ß.

Den voirsz. mr. Florys organist van Delf eñ mr. Goverdt organist van Haerlem van den voirsz. reyse te weten mr. Florys ij dagen en mr. Goverdt iij daegen tot xvj sts. sdaechs facit. . . . . iiij £

Some van costen om den nyen orgel ij c xxiiij £ i ß vi ß.

Vrugt. (Willem Pasques de Chavonnes (Nav. XX. 147 [1])).

In de vroeger te 's Gravenhage maandelijks uitgegeven wordende *Naamlijst der Geborenen, Ondertrouwden en Overledenen* vindt men (in het nummer van de maand januarij 1792), dat ter secretarie van die stad aangegeven is; „*Den* 17 *dito mr. Mauritz Cornelis Pasques de Chavonnes,* subiet Overleeden, *te Leyden,* 58 *jaaren;*" waarschijnlijk is hij dus een paar dagen vroeger gestorven. Meer heb ik niet kunnen opsporen tot bevrediging van het verlangen van den heer Heije ten dezen; en ik zou zelfs niet durven uitmaken, of en door wien het mannelijke oir van het geslacht Pasques de Chavonnes uitgestorven is, noch wanneer de vóórheen zoo gevierde hof- en kamerzanger Vrugt den bedoelden geslachtnaam aangenomen heeft.

A. C. S. V. S.

Orgels en klokkenspelen. Van onzen correspondent J. van den Bent te Brouwershaven ontvingen wij eene uitvoerige beschrijving (met afbeelding en grondschets) van het meer dan 3 eeuwen oude en zeer merkwaardige orgel te dier plaatse. Van den hr. J. P. Textor te Gouda desgelijks van de 4 orgels en van het groote klokkenspel aldaar. Van den hr. Horsthuis van 't orgel (en de klokkenspelen) der Buurtkerk te Utrecht en van het klokkenspel van den Dom. Van den hr. J. J. Smits betrekkelijk het orgel te Nijkerk.

Zij zijn alle te uitvoerig om hier, zelfs bij wijze van uittreksel, plaats te vinden. Indien men echter voort wil gaan, ons uit de verschillende steden, enz., zoodanige

---

[1]) Zie omtrent dit geslacht ook de mededeeling van den hr. Caland, Nav. XX 381; en vergelijk Nav. XVII, 61 en 119. (HEIJE).

beschrijvingen te zenden, zullen wij dit dankbaar vermelden, en — zoodra de verzameling een tint van volledigheid begint te verkrijgen — beproeven, daarvan, voor zoo veel noodig, een vervolg op „J. Hess, „Dispositiën der voornaamste kerkorgelen" te doen bewerken.

't Spreekt van zelf, dat wij daarbij tevens de meestmogelijke berigten wenschen betrekkelijk de orgelbouwers, organisten en carillonneurs. HEIJE.

Medailles op toonkunstenaars en gedenkpenningen. (Nav. XX, 190.) In afwachting van een aantal belangrijke bijdragen (meest tot de XIXde eeuw behoorende) mij toegezegd door den hr. J. H. van Geuns te Velp, vul. ik alvast de vroegere opgaven aan:

Josephine Fodor Mainvielle (zangeres van europeesche vermaardheid en leermeesteresse van Henriëtte Sontag.)

a. Borstbeeld, regts, met getooid haar. Boehm. f. Keerzijde: Natura an arte praestantior incertum optime consociatis ΠΑCΗC ΜΟΥCΙΚΗC ΜΕΤΕΧΟΥCΑ. Vindobonae, 1825. Zilver, 43 mmtr. (Berlijnsch Museum.)

De hr. W. de Vos, Jbz. (Amsterdam) bezit een exemplaar in brons, door hem, zoo hij meent, aangekocht uit den boedel van den stichter van 't museum **Fodor**.

b. Borstbeeld met getooid haar, links. Ferraei f. Keerzijde een lauwerkrans, waarin: Te Nuova Euterpe Adria Plaudente Onora 1819. Hout, 44 mmtr. (ibid.)

Wie deelt mij bijzonderheden mede omtrent de afkomst dier zangeres? Was zij (gelijk ik vermoed) eene zuster van Charles Antoine Fodor (zie Nav. XIX, 457), geb. te Venlo en gedurende 25 jaar orkestdirecteur in Felix Meritis te Amsterdam?

HEIJE [1].)

Muzikale kronijk onzer steden en gemeenten. Hoe watertandde ik toen ik, in den »Ouden Tijd" voor julij, dr. Schotel, in zijn Dordrecht der 17de en 19de eeuw, ons 't smakelijk geregt zag opdisschen der »Dordrechtsche musicijns en componisten in de eerste helft der 17de eeuw."

---

[1]) Een volgend maal geef ik (ook naar aanleiding eener mededeeling van mr. Jer°. de Vries, Jzn.) beschrijving van de medailles op Constantijn en Christiaan Huyghens, alsmede van eene op Jacob Chimarrhaeus, 1560—1614 (Roermond.)

De namen stip ik hier (alphabetisch) aan:

Anna van Blocklandt (en haar 3 broeders.)
Cornelia (van) Blanckenburgh.
Cornelis van Blanckenburgh.
Anna Colora.
Jan Croes.
Mr. Joan Dusart.
Margaretha Godewijck.
Maria van Hesel.
Gerrit Keyrfenninck.
Fon(r?)tunatus Riet.
Henricus Strombergens.
Hendrick Spaen.
Theodorus Tegelbergh.
Cornelis de Witt.
Jan de Witt.

Voor de bijzonderheden verwijs ik naar het opstel zelf (blz. 206/207.)

Wie wil en kan voor de overige steden en gemeenten onzes ands het voorbeeld van dr. Schotel volgen, en mij een dergelijke kronijk van geboorte- of woonplaats geven? De tempel der nederlandsche muziekgeschiedenis behoeft nog duizenden bouwsteenen. HEIJE.

Portret van Sweelinck in de galerij te Darmstadt. (Zie Nav. XX, 365.) De heer C. Becker heeft zijne goedheid voltooid, door mij thans de photografie te verschaffen. Voor zooveel daaruit te oordeelen is ('t schilderij schijnt dik vernist!), is 't een meesterstuk van opvatting en behandeling. De opschriften zijn volkomen zigtbaar.

Ik schat mij dan ook hoogst gelukkig te kunnen melden, dat mijn begaafde vriend en voormalige stadgenoot Hein J. Burgers, die thans te Parijs woont (waar zijne schilderij „aan de boorden der Zuiderzee" op de jongste tentoonstelling door Napoleon III geprezen „als voortreffelijke reproductie van eene natuur, die hij kende (?)," en door Alexandre Dumas fils aangekocht is) de opdragt heeft aanvaard, om zich naar Darmstadt te begeven en ons eene naauwkeurige copie in olieverw te verschaffen.

In de herfst dus, hopen wij die schilderij ten toon te kunnen stellen. Het is een nobele kop, met geestige zwarte oogen.

Dan ook hoop ik in 't bezit te zijn van een belangrijk aantal onbekende compositien van Sweelinck (en van Cornelis Schuyt) welke wij thans te Berlijn in partituur doen brengen. 't Zelfde geschiedt voor de 36 Psalmen van Sweelinck, die met tekst van Lobwasser omstreeks 't jaar 1616 in Duitschland zijn uitgegeven. Ook onderhandelen wij over een bundel orgelcompositiën van onzen grooten organist.

Men ziet, wat schatten er nog te garen zijn; en hoe veel regt ik heb, telkens te herhalen: »Men helpe ons, men verschaffe ons bouwstoffen, bescherming en geld!" — en trachte bovenal te ontdekken, of er ook in *ons* land niet nog werken van Sweelinck te vinden zijn. Immers al bragt onze Geschiedvereeniging niets anders tot stand (en zij deed en doet reeds veel méer!) dan een zoo volledig mogelijk, herwinnen en verzamelen der werken van Sweelinck, dan reeds zou zij der nederlandsche Toonkunst een zoo grootsch gedenkteeken hebben gesticht, dat elk, die van de weêr in 't licht gestelde glorie des Voortijds, nieuwe en verhoogde zedelijke volkskracht voor het Heden wacht, zich tot pligt moet stellen, ons streven met al zijn vermogen te bevorderen.

HEIJE.

Zoo schreef ik op den 12den julij; en wat geschreven staat blijve het!

Toch is slechts weinig dagen daarna reeds alle wijsheid van volken en staatslieden te schande gemaakt, en alle verwachting van denkers en dichters „dat de Beschaving eindelijk zou zegevieren op 't Geweld" een ijdele droom bevonden. Op nieuw heeft de Gallische arend zijn klaauw in 't hart van den Prometheus der Menschheid geslagen, en dreigt hij de XIXe Eeuw te straffen voor de vonk des Hemels, die zij den Volkren bragt, om hen te ontgloeien voor de wetenschappen en de kunsten des vredes, te bezielen tot vrijheid en broedermin, en de, Gode welbehagelijke, offervlam te ontsteken voor waarheid, reinheid en schoonheid.

Doch getroost heffe Europa zich op tot mannelijke worsteling en alles opofferenden weerstand! Kan de vereenigde wapenkracht van Duitschland zich er van verzekerd gevoelen, dat het zedelijk bewustzijn der overige Europeesche Natien *elk* volk, en daaronder niet het minst het Nederlandsche, zich moedig ten strijd zal doen gorden tot het verdedigen en handhaven der onafhankelijkheid van zijn eigen Vaderland, dan *moet* de geest der XIXe Eeuw zegevieren, en zal eindelijk de Herculesknods der Geregtigheid den adelaar der Napoleoniden, die nu drie vierden van eene Eeuw aan Europa's hartader knaagde, met voor altoos verbrijzelde slagpen neervellen, aan de voeten van den ontboeiden Prometheus.

Daartoe, mijn Nederland! geve God ook U wijsheid en moed.... en bovenal „door Eendragt, Magt!" Sta met onzijdig wapen pal voor uwe onafhankelijkheid tegen *elk*, die haar bedreigt. Maar handhaaf die onafhankelijkheid evenzeer in het kloekmoedig uitspreken, dat het Regt ditmaal aan de zijde van Duitschland — en Frankrijks aanval een misdaad jegens de Menschheid is. Dan zult ge niet slechts sterk zijn door uw zwaard, maar sterker nog door de stem van uw geweten!

Amsterdam, 22 julij 1870. HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL DER STAD ROERMOND.

De gelikenis van de Verloare [1]) Zoon.

Eine zekere mins had twee zeun.

En de jonkste van heur zag toet de vader: vader! gif mig 't deil van 't good waat mig toekumt. En hè deilde heur 't good.

En neet veul daag doanoa is de jonkste zoon, dé alles bie ein gemaakt had voertgereisd in ei ver landj en hèt doa zie good ter door gemaakt, mit euverdoad lèvende.

En toen hè alles vertèrd had kwaam der einen grooten hongersnood in det landj en hè begos gebrek te lieje.

En hè ging eweg en veugde zich bie eine van de burgers van det landj, en dè schikde hem noa zienen akker, om de vèrkes te heuje.

En hè zol waal gèr ziene boek gevuld hubbe mit de kos dè de vèrkes oote; en neemes gaaf hem dè.

En wie der toet zich kwaam, zagter: Wie veul erbeijers van mie vader hubben euvervlood van brood, en ig vergoan van honger!

Ig zel opstoan en noa mie vader goan, en ig zel hem zègge: vader, ig hub zunj gedoan tègen den hemel en tègen ug.

En ig bun neet meer wèrd euve zoon geneumd te wère; maak mig es eine van eur daaghuurs.

En hè stong op, en ging noa zie vader. En toen der nog wiet aaf waas, zaag zie vader hem en wèrde mit innerlikke aandooning be wègd; leep noa hem toe, veel hem om den hals en kustte hem.

En de zoon zag hem: vader! ig hub zunj gedoan tègen den hemel en tègen ug, en ig bun neet meer wèrd euve zoon geneumd te wèze.

---

[1]) *Oa* wordt uitgesproken als *ô* in het fransche nôtre.

Mer de vader zag tège zien knechter: Bringt voart 't bèste kleid hie en doot 't hem aan, en gèft einen rink aan zien handj, en schoon aan de veut;

En brengt 't vèt kalf en slagt 't; en loat os ète en lustig zeen.

Want deze miene zoon waas dood, en is weer lèvend gewoare en hè waas verloare, en is teruk gevonje! En zie begoste lustig te zeen.

En zienen aldste zoon waas in 't veldj, en wie dè kwaam en kort bie 't hoes kwaam heurde hè zank en dans.

En wie der eine van de knechter bie zich geroopen had, vroog ter, waat tet ter waas.

En dè zag hem: Eur broor is gekomme, en eur vader hèt 't vèt kalf geslagt omdet hè hem gezondj truk gekregen hèt.

Mer hè wèrde zoo kwoad, en wol neet binnegoan. Zoo ging dan zie vader oet en bèjde hem.

Mer hè goof toet antjwoard en zag aan zie vader: Zeet, ig deen ug noe zoo veul joar en ig hub nooit eur gebèjen envertrèje en geer hubt mig nooit ei buekske gegève, det ig mit mien vrunj eins lustig zeen kos.

Mer es deze euve zoon gekommen is, dè eur good mit de hoore venslensd hèt, hubt geer veur hem 't vèt kalf geslagt.

En hè zag hem: Kindj! doe bus altied bie mig, en al 't mient is 't tient. Men mos dan lustig en blie zeen: Want deze broor waas dood en is weer lèvend gewoarre; en hè was verloare, en is gevonje.

Roermond. I. B. SÉ.

Oprel. (XX bl. 154) In Cadzand en onder Aardenburg: april. Officieele of geschreven taal oprit, stellig de ware beteekenis, doch het is de weg die in de schuinte over een dijk gaat. De kruin des dijks is een weinig verlaagd. Volgens bestaande wetten mogten in Zeeland geene dijken doorgegraven worden, men moest er schuin, met glooiing aan beide zijden over heen. G. P. ROOS.

Oprel. Het woord *ril*, hoewel noch bij Weiland, noch in de Woordenlijst van de Vries en te Winkel, noch (in de hier bedoelde beteekenis) in de Geslachtl. van Bilderdijk, noch bij

Kiliaan (deze heeft *rel*, gelijk Bilderdijk *ril* in de beteekenis van *strepitus*, vanw. *relletje*, een bekend woord) voorkomende, schijnt toch een goed ned. woord te zijn. Het wordt gebruikt voor strepen van opgeworpen aarde, b. v. de rillen der der mollen. Zoo spreekt men ook in de physische maanbeschrijving van rillen op de maan, dat zijn lange, over een gedeelte der maanoppervlakte loopende, smalle verhevenheden, bij wijze van dijken. De opril van eenen dijk is dan de opgeworpen hoogte dwars tegen of schuin naast den dijk oploopende, die voor rijtuigen dient om op of van den dijk te komen. V. O.

[Rillen zijn in Noordholland: 1°. de loopgraven van muizen en mollen; 2°. de plankjes onder aan de wieg, die maken dat men aan deze een schommelende beweging geven kan.]

Woestyne, Woestine. (XIX 556—557.) M. L. van de Woestyne Voerman (de combinatie is niet onaardig), burgemeester van Haskerland, een Zeeuw, kan nu nog de goede verklaring van het woord van 1227 *wastinis* door *woestyn* door zijnen naam bevestigen.

J. D.
———
L.

Honingzeem. (XX bl. 154) Ik kan den heer Winkler uit het dagelijksch gebruik alhier toelichten. Onze biezeboeren (bewoners van den Biezen-polder onder Eede) noemen den honig die nog in de korven is, heunink; zeem is de honig die uit de raten gedrupt is. In Brugge leest men soms voor de winkelglazen: zeem te koop. Honigzeem is eigenlijk een pleonasme. G. P. ROOS.

Honigzeem is de tweede qualiteit van honig, die door doordringing met behulp eener pers verkregen wordt. Zoo is zeemleder, leder dat door middel van stampen, met traan is doordrongen geworden. J. R. VAN MAANEN.

Weeme, wedeme. (XX. bl. 154.) Ik lees in het »Taalkundig Magazijn" 1835 bl. 329 in een stuk van mr. H. I. Swaving: »Waeme Geld, Holl. *weeme*, pastorie. Kil. weeme, priesterage en weme, weeme, domus flaminis. Onder *priesterage* zegt hij: Fla-

minia, flaminis sive sacerdotis domus, pastophorium, pastophori domicilium. Logis du Pasteur." Hierbij teekent dr. de Jager nog aan: »zie over Weeme v. Hasselt op Kiliaan. Men treft *wedemen* aan voor *ten morgengave verzekeren* in Nijhoffs Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis v. Gelderl. I, 300."

We kunnen v. Hasselt veilig toelaten, als we maar een oog slaan in 't bekende »Woordenboekje van het Overijselsch van J. H. Halbertsma" (Overijs. Alm. v. Oudh. en Lett. 1836), waar deze zegt: »weme, de woning van den kerkleeraar, pastorij. Oudtijds alle kerkelijke goederen. Osnabrug weme, wedum. Eig. bekleeding, in den zin van met regt en magt bekleeden en dus overdragt van bezitting, inzonderheid aan de kerk; van *widan* binden, samenknoopen, *wede* gewaad, *weden* kleeden, *bewedemen* de kerk met de bezitting bekleeden.

Van daar *wedeme,* kerkelijke gronden, contr. *weme.* In de middeleeuwen heeft men dit woordelijk vertaald door *vestire* en *investitura ecclesiae.* Men vindt bij Kiliaan en overal iets van dit woord, maar nergens de goede afleiding."

Ik voeg hier volledigheidshalve nog bij, dat bij Hofdijk, Ons Voorgeslacht dl. V. p. 225, *weemhuis* staat voor pastorij, terwijl over 't ontstaan van dergelijke kerkelijke bezittingen ter loops gehandeld wordt door mr. B. W. A. E. Sloet van Oldhuis in den Overijss. Alm. v. Oudh. en Lett. 1845 p. 129, waar hij zegt: »Afgesloten maten of weiden waren alstoen in de marken nog niet aanwezig; van het gemeenschappelijk landbezit was in vele marken nog niets afgenomen dan eenige gaarden, misschien naar het voorbeeld van Karel de Groote, die aan iederen geestelijke vier mansus land toegewezen had, welke nu nog hier en daar onder den naam van *weemegaarde* voorkomen." Eene oude instructie van Cancelier en Raden voor de Marken van Twenthe.

Koog aan de Zaan. C. HONIGH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Gevraagde opgaven omtrent geslacht- en wapenkundigen. (XX. bl. 217.)

Arnould van Renevelt. Hij gaf in 1600 te Leuven eene wapenkaart uit, getiteld: »Briefve description du très aucien, noble et riche duché de Brabant" en teekende die A. Rinelt. Hij zegt daarin slechts plaats gehad te hebben voor de wapens van enkele edellieden, zoodat er dan ook bij voorbeeld niet meer dan 36 uit de stad en Meierij van 's Hertogenbosch werden opgenomen, waaronder het zijne (3 molenijzers) dat op de hierna te vermelden kaart geëcarteleerd voorkomt.

Ook is van hem de wapenkaart getiteld: »Representation de l' ancienne et souveraine Duché de Brabant, ses villes, dignitez et dependences comme Lothier, Limborch et pays d'aultre Meuse sous le regime de Ser. mes. Princes Albert et Elisabeth, Archiduc qs d'Autrice à leur hauteur dressée."

Het onderschrift, waarin gezegd wordt, dat zij bevat: »les hautes officiers, aulcuns chevaliers, aulcuns des annoblis modernes parmi les maisous anchiennes et nobles.... sans prejudice d'aultres familes et personnes nobles", eindigt met deze woorden: »Avecq permission des Archiducqz", terwijl buiten den rand staat: »Henry Lutg. (Lutgers?) fecit cum privilegio."

Van die kaart bestaan drie uitgaven of liever twee vermeerderde en gewijzigde afdrukken der eerst verschenen kaart. Zij worden beschreven in het Stamboek van den Frieschen adel van van Halmael en Hettema bl. 50 en 51. 1e gedeelte. (Zie ook Annales du Bibliophile Belge et Holl. Brux. 1865 p. 87--90 en 119—127.— en van Breugel Douglas, Adelsregt, Inl. bl. 4 en 5.) De eerste uitgave of afdruk is hoogst zeldzaam. Het is die, waarop het wapen van Couwenhoven nog niet voorkomt. (Voor de inzage dezer editie beveel ik mij bijzonder aan). Dat deze wapenkaart van Arnould van Renevelt is, en wanneer zij is uitgekomen, is onlangs gebleken. Hij noemde zich »Escuyer, gentilhomme entretenu en l'armée de Sa Majesté (Philips IV) en woonde te Brus-

sel. Hij gaf aan den Conseil privé kennis, dat hij »par le bon plaisir de leurs Altesses" en door hen »assisté de quelque argent" had doen opmaken en was begonnen te doen drukken »la carte figurative des Etats de Brabant" (bevattende onder anderen »leurs Altesses en effigie," zoo als dan ook uit de kaart blijkt) en dat hij, vernomen hebbende, dat men die wilde namaken, verzoekt een octrooi voor 10 jaren, dat hem bij apostille van 21 junij 1622 voor 6 jaren werd verleend. Ook rigtte hij dergelijke verzoeken aan den magistraat van den Bosch den 21sten julij 1622, en aan de aartshertogin Isabella in januarij of februarij 1626. Die magistraat schonk hem eenige gelden voor de toegezonden exemplaren. (Zie van Zuijlen. Inv. der Arch. van 's Hertogenbosch p. 1299 en 1304.) Hij zou ook een wapenkaart hebben uitgegeven van Vlaanderen. Hij wordt te onregte in de Geneal. des familles nobles, ed. 1781 p. 148 met Jeronimus van Beckbergen in 1619 als wapenkoning vermeld, welk ambt hij nimmer bekleed heeft. Wel stond hij tot de Chambre Heraldique in betrekking, zoo als blijkt uit de bij Platzaert (Theatre de la noblesse de Brabant * 25, Ed. 1705) voorkomende verklaring omtrent het wapen der familie van de Leemputte door gezegden wapenheraut van Beckbergen afgegeven, en over welker registratie in het wapenregister van den adel van Brabant, krachtens art. 13 van het edict van 14 dec. 1616, Renevelt in december 1620 als getuige stond. Op denzelfden voet is hij werkzaam geweest bij de in de Geneal. des fam. nobles (l. c.) vermelde registratie.

Thomas de Rouck, (zoon van Lambrecht de Rouck uit Antwerpen en van Catharina van der Burght) gedoopt te Bergen o/Z 21 februarij 1592, rentmeester aldaar 1631, burgemeester 1634.

Hij liet nog in hs. na een »Nederlandsch wapenboek", waarvan het 3de deel in 1868 te Utrecht bij Beijers werd verkocht.

Hij trouwde in 1623 te Bergen o/Z. Cornelia van Oosten, (dr. van David en Sara Heeren) uit Bergen o/Z, waar al hare broeders en zusters in de doopboeken gevonden worden, doch zij zelve niet.

Zij hadden 11 kinderen. Het is mij onbekend of zijne zoons getrouwd zijn geweest en descendenten hebben nagelaten.

Joseph van der Leene. Hij was niet de schrijver van het Theatre de la noblesse de Brabant, Liège 1705. Dit was Platzaerdt. Zie over J. v d L., bij Butkens Tropheés.

Van den Velde, gezegd **Honselaer.** Door hem zijn verschillende genealogiën opgemaakt. Waar zijne oorspronkelijke verzameling berust is niet bekend.

Hij · schijnt in 'sHertogenbosch gewoond te hebben, volgens een brief van hem van 20 mei 1736, en eene door hem 9 dec. 1717 aldaar geteekende genealogie der familie van Gend (berustende in de archieven der voormalige Chambre Heraldique te Brussel) waarop hij zich qualificeert: »ecuier et poursuivant d'armes et genealogies dans ces quartiers". Is er meer van hem bekend?

C VAN BREUGEL DOUGLAS.

Huwelijksverdrag tusschen Jan den Snider en jongvrouw Rikaerde, 's Heren Ogiers van Kralingen dochter, des Graven nicht. Den 31 july 1323. Van Mieris deelt dit, uit het Perkament Register, E. L. 24. (pag. **26**), **mede in zijn Charterboek, dl, II. bl. 321.** [1]). **Het luidt als volgt:** Wi Willaem, Grave van Henegouwe, enz. maken cond enz. dat een huwelic ghesproken ende over een ghedraghen es tusken Janne den Snider, onsen poirter van Dordrecht, ende onser nichten Joncfrouwe Rikaerde, Heren Ogiers van Cralinghe, Ridders [dochter] in dusdanighe voirwaerden. Waer dat zake, dat Jan die Snider storve eer Joncfrouwe Rikaerd voirsz. so soude si an allen goede, dat hi liete, deelen half ende half, weder siin (si) kint hadde, jof en hadde, ende waer dat sake, dat si eer storve, so soude [n] hair erfnamen nemen hoir medeghave, ende dair toe vier hondert pond Hollands ute sinen goede, dair mede souden si

---

[1]) Het staat ook afgedrukt in de Rotterdamsche Historiebladen, door Scheffer en Obreen. Die schrijvers houden het voor waarschijnlijk, dat men hier aan eene mesalliance te denken heeft, iets waarmede wij ons voor alsnog niet kunnen vereenigen. — Ogier of Oedgier van Cralingen, ridder, wordt vermeld in 1297, 1299, Oedgier v. C., knaepe, in 1303, Outgier, Heren Outgiers soen te Rotterdam, in 1306 (Mieris I. 586, 619, II. 37, 61), Oegier v. C., ridder, in 1314 (Hist. gen. te Utr. Ber., III, 1. 100, en bij Scheffer t. a, p.)

Janne van alre delinghe quite scelden. Ghegheven te Woudrichem des Zonnendaghes na Sinte Jacobs daghe Apostelen, in 't jaer ons Heren MCCC. drie ende twintich. Per Dominum, Zadensem, Benthem, Willelmum Camerlinc, & alios.

Wordt van dit huwelijk ook elders gewag gemaakt? Waar is de volledigste geslachtlijst van Cralingen te vinden?

Dat hier aan geen *snijder* valt te denken, behoeft geen nader betoog [1]. Jan de Moelnare en Willaem die Moelnaer waren geen *molenaars*, maar behoorden tot een der beste, herhaaldelijk in oorkonden vermelde, geslachten van Zuidholland; de eerste was ridder, de ander knaap en baljuw van Zuidholland (Mieris II. 57, 433; ook 271, 356). Ik vind ook *Henric die Snider* onder de raetsmannen van Dordrecht genoemd, in zekere Ordonnantie, gedagteekend Palmen Zondag van het jaar 1281, afgedrukt bij van de Wall, Handv. v. Dordr., I. 95.

Het woord *poirter* geeft niet te kennen dat de bedoelde persoon een eenvoudig burgerman was. Poorters waren en werden de leden van de aanzienlijkste en edelste geslachten: poorteresse van Dordrecht was de vrouwe van Duffel, 1404, poorters van die stad waren heer Jan van Groesbeec, ridder, 1405 (v. d. Wall, t. a. p., II. 274), die van Brakel, Rosendael, Alblas, Amerongen, Beukelaer, Bysante, Coulster, Dussen, Genderen, Moelnaer of Molenaer (heeren van Molenaarsgraaf. Mieris II. 697), Loon (uit Arkel), Roden, Ratingen, Steenhuisen, enz., alle ridderlijke of edele stammen. Men kan van Dordrecht zeggen, wat Mallet, in zijne Histoire des Suisses, tom. I, chap. XI, p. 265, van de stad Bern zegt: »Elle étoit habitée par un grand nombre de familles nobles ou égales à la noblesse, et dont une partie subsiste encore." M°.

---

[1] 't Is eene gissing, dat die toenaam te kennen geeft, dat Jan voorz. in het Wantsnijders gild, dat reeds vóór den jare 1200 te Dordrecht bestond (v. d. Wall, t. a. t. h. pl. II. 294, 295), ingeschreven was.

Geslacht Cognard. Jean Cognard (in het land gekomen in 1685.)
en
Judith Simon.

Dochter (naam onbekend.)
gehuwd met
Jean Prévot.

1 kind. Susanna Elisabeth Prévot
gehuwd met
Henri de Flavard.

1 kind. Angelique Richarde Marie de Flavard
geboren te Nijmegen 1706.

Zoon Jean Cognard
gehuwd met
Suze Roger.
drie kinderen.

Madelaine Congnard
gehuwd met
Etienne Bumon.

? Congnard
ongehuwd overleden.

Elisabeth Congnard
gehuwd met
Pierre Varin.
Negen kinderen
hieronder vermeld.

Elisabeth Congnard 3e kind van Jean Congnard en Suze Roger.
gehuwd met
Pierre Varin.
9 kinderen.

1
Jean Varin;

2
Maria Elisabeth Varin;

3
Madelaine Elisabeth Varin;
gehuwd met
J. Maurice.

4
Pierre Varin:
sterft jeugdig.

5
Jaque Varin;

6
Susanne Varin;
(geboren te Rotterdam 1700.)
gehuwd met
Henry Cox.
een kind

zoon Pierre Cox
geboren te Rotterdam
1722.

7
Elisabeth Varin;

gehuwd met
Salomon de la Balle.
twee doehters

Elisabet de la Balle en Susanne de la Balle.

8
Martha Varin;

9
Maria Madelaine Varin;

gehuwd met
Jean Eschauzier.
vijf kinderen.

Jeanne
Jean
Elisabeth
Samuel
Pierre
} Eschauzier.

Er wordt gevraagd of die geslachtlijst in allen deele juist is; bepaaldelijk of de moeder van Susanna Elisabeth Prévot inderdaad eene dochter is geweest van Jean Congnard en Judith Simon, en hoe zij heette?

MENGELINGEN.

Moordjaar. (XX. bl.244.) Zie de interessante mededeeling van mr. W. W. Buma omtrent den oorsprong en de beteekenis van deze benaming in den *Vrijen Fries*, XI. 193—201. Slotsom daarvan, dat het een tweeduizendjarig heidensch sterrewigchelaars denkbeeld is.
J. D.

L.

[Naar hetzelfde stuk wordt de vrager verwezen door POES.]

Diamanten bruiloft. (XIX. bl. 639.) In Johan Hubners Vervolgen tot de staatkundige historiën, zijnde een verhaal van den jaare 1708 tot 1740 (Leiden, Cornelis Haak, 1745), en wel op bl. 86 van het supplement van Portugal, leest men het volgende:

»Wij zullen dit Artikel met 2 oude echtgenooten besluiten, die den 17 october (n. l. 1731) te Bareyro zachtjes ontsliepen. De man was Rodriguez Escaringhado geheten, en 125 jaren, en zijne vrouw 104 jaren oud, en ze hadden 88 jaren met elkander in een vergenoegden echt geleeft, waaruit men ziet, dat er in Portugal ook hoog-bejaarde lieden gevonden worden."

Haarlem. F. D. K. FZN.

VRAGEN.

Diamant. In october 1763 werd te Amsterdam in het openbaar geveild en verkocht een zeer schoone diamant, wegende 351½ grein — voor eene som van *ƒ* 80.000. — Is daar iets meer van bekend?
H.

Veel besturen, binnen eene kleine ruimte. Op ongeveer een half uur gaans beoosten Alkmaar, ligt een gehucht, Huigendijk geheeten, hetwelk wel een opmerkelijk plekje kan genoemd worden.

Wanneer men op de kaart van dat gehucht een trapezium beschrijft van 4 hectaren grootte, dan verkrijgt men *in* dat trapezium het volgende.

Een gedeelte daarvan behoort onder den kavel Waterland en een gedeelte behoort onder den kavel Westfriesland (de kavels Waterland en Westfriesland, zijn twee van die groote afdeelingen, waarin de schrijver van de Zeeweringen en waterschappen in Noordholland, mr. G. de Vries Az. zijn werk verdeelt.)

In dat kleine trapezium, kunnen 12 besturen, te zamen uit 135 leden bestaande, hunne regten laten gelden, namelijk:

1. Het westfriessche dijksbestuur,
2. » polderbestuur Geestmer Ambagt,
3. » » de Schermeer,
4. » » de Heer Hugo waard.
5. » » Oudorp,
6. Het bestuur van het polderdistrict Oudorp,
7. » » » » waterschap de Raaksmaat,
8. » » » de uitwaterende sluizen,
9. Het Gemeentebestuur van Alkmaar,
10. » » » Oudorp,
11. » » » Heer Hugo Waard, en
12. » Provinciaal bestuur van Noordholland.

Hierbij nog de volgende opmerkingen:

a. De Hoornsche vaart is Raaksmaat; wordt onderhouden door Alkmaar.

b. De Oosterdijk is waterkeering van den polder Geestmer ambacht, wordt onderhouden door Alkmaar.

c. De Schermerdijk is Westfriesche dijk, wordt onderhouden door de Schermeer.

d. De gemeente Oudorp ligt binnen dit trapezium, in 4 verschillende polders, namelijk:

in Geestmer ambacht, Schermeer, Heer Hugo waard en Oudorp.

Eindelijk komt er nog een stukje in voor, dat onbeheerd ligt en in welks onderhoud door de daaraan grenzende wordt voorzien.

Nu is de vraag:

Zijn er meer plekjes van zoo kleinen inhoud in Nederland, waarvan zoo veel kan gezegd worden?

Oudorp. J. Leguit.

GESCHIEDENIS.

Gideon de Wildt, schout bij nacht. Gilles de Wildt, kapitein bij de admiraliteit Amsterdam. De heer mr. H. J. Broers heeft, in zijne Bijdragen tot de geschiedenis van het nederlandsche zeewezen enz. derde stuk blz. 184, een hartelijk en welverdiend woord van dank toegebragt aan den heer Neville Goldsmith te 's Gravenhage, voor de onbekrompene wijze waarop deze een lithografisch portret van Gideon de Wildt, naar een geschilderd portret vervaardigd, aan allen die in ons zeewezen belangstellen en in het bezit waren van portretverzamelingen onzer zeehelden, ten geschenke gezonden had.

Dr. Broers vermeende, daar er zoo weinig van Gideon de Wildt bekend was, een brief te moeten mededeelen van den kapitein Dirk Schey, waarin het sterven en de begrafenis van Gideon de Wildt, te Cadix 1670, vermeld staat.

Het is mij gebleken, dat de geachte mededeeler — zeer zeker zijns ondanks — in eene dwaling verkeert, want het was *niet* Gideon de Wildt, maar Gilles de Wildt, die op 28 maart 1670 te Cadix overleed, en twee dagen later »nae cryghs gebruyck achter het Puntael statelyck begraven" werd [1]).

Gideon de Wildt was reeds in 1665 overleden, en zoo al niet in de eerste helft der maand september, zoo als ik vermoed, dan toch zeker tusschen den 8 september en 20 october: want op eerstgenoemden datum werd in rade van de admiraliteit geresolveerd; »vermits de *groote cranckheyt* van den schout bij nacht de Wildt, geduurende syn indispositie ofte voor de aenstaende expeditie te doen desselfs schip commanderen door den capiteyn Willem van der Zaen enz" terwijl op laatstgenoemden datum of 20 october eene voordragt ter bevordering werd ingezonden aan de staten van Holland en Westfriesland, waarvan het begin luidt: »Alsoo den commandeur Gideon de Wildt, Schout by Naght van

[1]) Journaal gehouden aan boord van de Agatha.

wegen UEd. Gr. Mo. provincie, onder het ressort van dit collegie deser werelt is overleden" enz. [1]) en er dus geen twijfel overblijft of hij is tusschen de twee genoemde datums overleden.

Gilles de Wildt was destijds eerste luitenant bij van der Zaen. Hij werd het volgende jaar, 1666, den 4 december tot extraordinair capiteyn aangesteld, en vertrok met het eskader onder bevel van den schout bij nacht van der Zaen den 1 augustus 1668 naar de kusten van Spanje en Portugal, en overleed en werd begraven zoo als in den brief, door den heer dr. Broers medegedeeld, vermeld wordt [2]). LABORANTER.

Doolhof te Amsterdam. (Verv. van bl. 393). Vervolgens vindt men eene afbeelding van de reuzin, waaronder staat:

Vrouw Walburg in den Haag vermaart
Die niet dan Reusen heeft gebaardt,
Zes ellen hoog wierd zij geacht,
Was van 't aeloud Enax geschlacht.

Dan vindt men eene voorstelling van het gevecht tusschen den reus en David:

Davit voor Israels Heer Gekommen,
Heeft door een slinger den Reus Verwonnen,
Die Beschimpten den Hoochsten Godt,
Daerom soo wort hy tot een spodt.

VERKLARINGE

OVER DE DERDE HEERELYCKE VERTOONINGE:
ALWAER VERTOONT WORDT *Het Heerelyck Palleys van den Koninck* SALOMON, DEN DERDEN KONINCK VAN ISRAEL.

A. Salomon sittende op zynen Troon, nevens zyn zyde staen

---

[1]) Elders breeder mede te deelen.

[2]) Daar is echter op blz. 185 eene drukfout ingeslopen: men leze voor den 29en, den 20en passado.

syn drie opperste Vorsten, te weten, Sabut, de soon van den Propheet Nathan, de welcke was des konings naeste vrient, en Josaphat, de tweede, syn Cancelier, Asaria, syn opperste Amptman.

B. Boven in 't Paleys is te sien het quartier van de koninginne van Salomon, de dochter van den koninck van Egypten, dewelck uyt haer vertreck komende, haer reverentie doet aen de Toe-sienders.

C. Uyt een ander vertreck komen twee Staet-Juffers ofte Maeghden, doende eerst haer reverentie aen de koninginne ende haer om-keerende tot het volck, doen het selvige oock aen de Toesienders.

D. Komen twee andere Maeghden en doen diergelijcken.

E. Daer na vertoont sich de koninginne van Zaba, nieuwsgierig zynde te hooren de Wysheyt van Salomon en syn heerlyckheyd, verselschapt zijnde met een koninckljjcke suite, op hare komst siet men vier musikanten op verscheyde Instrumenten spelen. Na dat de koninginne haer reverentie aen den koninck, op hare Lands aerdt, gedaen heeft, rijst hy op, verwondert zynde over hare heerlijckheydt, en reyckt haer den scepter.

F. De Coninginne, willende des koninghs Wijsheydt beproeven, heeft (ghelijck Cedrenus verhaelt) eenighe van de alderschoonste knechjes en meysjes, die men vinden mocht, met haer gebracht, ende al t'samen in vrouwe-klederen doen kleeden, soo dat men uyt hun aenghesichten en ghebaer het minste onderscheyt niet machtigh was te bemercken, ende hem een Raedtsel te vooren legghende, om te raden welcke mans of vrouws-persoonen waren: De Coning, hare meninge grondigh verstaen hebbende, gheboodt op staende voet een Becken met water te halen, ende geboodt dit op-ghesmockte Volcksken hun aengesichten met hare handen te wasschen: ende hierdoor wist hy straks d'een van d'ander t'onderscheyden: Want de knechjes bestonden hun aengesichten mannelyck te wryven, en gingen er rustig mee toe; daer de meysjes, door een maegdelycke zedigheydt, het water met het uyterste der vingeren naulycks dorsten aen-raecken.

G. De Koninginne, syn wysheyd ter deegh hebbende beproeft, neemt met eerbiedighe reverentie haer afscheydt, van ghelijcken hare maeghden en ghevolgh, die al t'samen weder vertrecken.

H. De Koninginne van Salomon, hebbende gesien het inkomen ende vertrecken van de Koninginne van Saba, ofte van 't Rijck Arabien, doet ander-mael hare reverentie met hare maeghden ende vertreckt. Alle dese boven verhaelde Beelden doen hare bewe-ginge met een seer aerdige en kunstige behendigheyt, als oock de vier Helbardiers met het Dwerghjen.

I. Hier na vertoont sich noch een klucht van Hansje, speelende op zyn Trompet, verscheyden Deuntjes, tot vermaeck van de Toe-sienders.

Ende ten laetsten vertoont men noch de martelisatie der Hey-lige Apostelen, hoe sy ter doodt ghebracht zijn, alles sich bewe-gende, met een koustigh Orgel- en Muzijck-spel.

Vervolgens vindt men eene afbeelding van Jochemus met het volgende versje:

Jochemus sit en speelt hier vast
Verscheiden Deuntjes by de tast,
Zyn handen, oogen, en zyn hooft
Bewegen dat men 't nauw gelooft,
Met zulck een kunst en aerdigheid,
Doch 's meesters Werck van binnen leijd.

VERKLARINGE

VAN DE VIERDE HEERLIJCKE VERTOONINGHE: ALWAER VERTOONT WORDT HET GHEVECHT TUSSCHEN DAVID EN DEN REUSE GOLIATH.

David noch nauwelijcks in der Israeliten Heyr ghekomen zynde, om door last zyns Vaders zyne Broederen te besoecken, wierdt terstondt het schimpigh lasterspreecken, als oock dien onbeschof-ten kryghsman, den Reuse Goliath, ghewaer, wiens groote het eer-ste Boeck Samuel aen 't 17. Cap. ghetuyght gheweest te zyn ses ellen en een handtbreedt hoogh: Josephus in 't seste Boeck zyn-der Joodsche Gheschiedenissen aen 't 9 Capt. seght: dat het Pant-ser-Harnasch van desen Philisteen 5000 Sickel Yser swaer soude gheweest zyn, en het Yser zynder Spiesse, wiens dickte een' weef-

boom ghelijck waer, woegh 600 Sickel. Het was nu de veertighste dagh dat dit monster Israel aldus ghetrost hadde, seggende: Hoort ghy mannen Israels, laet ons des strijts een eijnde maecken, sent een van d'uwe teghens mij uijt, om met malkanderen lijf om lijf te kampen: wie van ons beijden overwint, des selven partye sal ghewonnen hebben, en de partye der verlieser sal den verwinder onderdanigh en dienstbaer zyn. Hier door beloofde Saul aen 't volck van zynder kandt, die den Reuse dorste bestrijden, en d'overwinninghe bevocht, zyn dochter ten Egemael te geven: maer ijeder hielt sich stil: dierhalven David, ghedreven door yver tot Gods eer, en Vaderlycke Wet, hoewel teghens zyner Broederen wil, desen kamp ghewillighlijck aen-nam, en na dat hy alle Wapen-tuijgh, ja selfs Sauls Harnasch, verworpen hadde, gingh hy zynen vyandt met een onsienlycken hulper, welcke Godt selve was, ghewapent met een stock en een slingher, en vyf steenen te ghemoet; van den welcken hy eenen in het Voor-hooft van desen Godts-lasterlycken Heyden, met grooter krachten, dreef, soodat hy hem zyn vervloeckte ziel en te ghelyck zyn hooft van het onbeschofte Raven-aes dede scheyden; welcke victory de Is raelieten wel wisten te ghebruycken, soo dat 'er van de Philisteen over de dertigh-duysent wierden verslagen, en noch twee-mael soo veel ghevangen en ghewont. Gelijck ons Josephus dat, in zyn seste Boeck der Joodsche Geschiedenissen, aen 't elfde Cap. beschreven heeft. En wiert also desen grooten Oorloghs-brandt van een Herder, in een oogenblick, door Godts genadige schicking, ghebluscht. Waer uyt-te leeren is dat alle macht des Werelts, sonder Godts hulp, onnut en ydel is.

(*Wordt vervolgd.*) A. C. DE GRAAF.

Walen kerk te Nijmegen. (XX, bl. 121). De thans nog te Nijmegen bestaande fransche gemeente heeft haren oorsprong te danken aan het fransche garnizoen in het begin der 17de eeuw. Reeds in 1618 werd aldaar in het Fransch gepredikt. Bij eene raads-resolutie van 4 dec. 1620 ontving de predikant van het fransche regiment zijnen dienst alhier doende eene vrije woning of aequivalent daarvan. Deze predikant heette Philippe de Gastines. Hij overleed in het laatst van 1642 of in het begin van het

volgende jaar. Zijn opvolger was Jean Louis Grouwels, die den 5 mei 1644 hier het eerst als proponent predikte. Hij was de eerste vaste predikant te Nijmegen.

De walsche gemeente had vroeger in gebruik de Regulierenkerk, die in 1591 door de stad was aanvaard bij de reductie der stad aan de zijde der Staten. Bij raadsresolutiën van 3 junij 1674, 25 april 1680 en 30 april 1690 wordt besloten, dat de fransche gemeente aldaar haren godsdienst zal uitoefenen. Bij raadsresolutie van 9 november 1701 werd besloten het auditorium der gewezen academie tot eene kerk in te rigten en die aan de fransche gemeente in gebruik te geven.

Of er in de Regulierenkerk ook begraven werd, is mij niet gebleken, doch meer dan waarschijnlijk is zulks geschied.

K. V. S. n° 2.

Gezondheid drinken. (XX, bl. 168.) Omtrent den oorsprong en beteekenis van het drinken op iemands gezondheid, verwijs ik belangstellenden naar Nederlands displegtigheden van K. v. Alkemade en mr. P. v. d. Schelling, 2e deel. K. V. S. n°. 2.

[Ook Dixi verwijst naar dit werk].

Uithangteekens van droogisten en tabaksverkoopers. (XX. bl. 169.) Ik bewaar als reliquie eene houten rol, die boven de deur mijns vaders (tabaksfabrikant) aan eene ijzeren lelie hing. Zij stelt voor den bekenden rol- of pruimtabak, waarop vooral Vlamingen en Walen belust waren. Bij sommige tabakskisten ziet men ook karotten, waarvan snuif geraspt wordt. G. P. ROOS.

Haringkaken. (vgl. XX. bl. 165) In het aprilnommer van den Navorscher van dit jaar leest men, in een artikel over Willem Beukelsz. van Biervliet, o. a. het volgende uittreksel uit eene aanteekening van Jules de Saint Genois; »de uitdrukkingen, ghezouten harinc, korfharinc, etc. bewijzen, dat de kunst van haring-kaken in 't begin der 14e eeuw reeds voluit in gebruik was."

Naar mijn bescheiden oordeel *bewijzen* deze uitdrukkingen niets anders, dan dat de haring reeds in dien tijd *gezouten* werd. Heeft nu zouten en kaken dezelfde beteekenis? Maar daarover straks.

Ik bepaal mij voorloopig tot het zouten. In hetzelfde artikel wordt uit een handschrift van de 13e eeuw het bewijs geput, dat het inzouten van den haring *toen* reeds bekend was. Welnu, ik ben toevallig in de gelegenheid om dit uit een *gedrukt* werk te kunnen bevestigen. In het 17e boek namelijk van de Bibliotheca mundi, Vincentii Burgundi, episcopi Bellovacensis, Speculum quadruplex, Duaci 1624 4, vol. folio, wordt ook van het *inzouten* van haring, en wel *om ze te kunnen verzenden* melding gemaakt. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik dit feit niet zelf in dit genoemde werk gelezen heb; maar ik vond het vermeld in het eerste deel van de »Histoire naturelle des poissons par Cuvier et Valenciennes, (22 dln. 4°.) namen die wel genoemd mogen worden en die zeker vertrouwen verdienen. Vincentius van Beauvais heeft zijn Spiegel in de eerste helft van de 13e eeuw gecompileerd, en in 1473 verscheen de eerste druk in 7 folio deelen, onder den volgenden titel: Vincentii Bellovacensis Speculum quadruplex, naturale, doctrinale, morale, historiale, Argent. J. Mentelin 1473. Toen Willem Beukelsz. dus aan het *kaken* ging, behoefde het *inzouten* niet uitgevonden te worden, evenmin als de xylographie nog moest uitgevonden worden toen het drukken met losse letters een aanvang nam. Maar tusschen *inzouten*, zoo als b. v. eene goede hollandsche huismoeder hare snijboontjes inzout (inmaakt) en het haring*kaken* is een hemelsbreed onderscheid. Het kaken bestaat in het openen en ontdoen van den haring van die inwendige bestanddeelen, die het eerst tot bederf overgaan — *dat* werd door Willem Beukelsz. uitgevonden — en daarna gaat men den haring *inzouten* en inpakken, om zoo doende als oudhollandsch *banket* op onze tafel te verschijnen. Eere dus aan Willem Beukelsz. Dat men toch onzen nationalen roem, zonder *eenigen grond* en voor dat men eerst *onderzoekt*, niet in verdenking brenge!

R. D. MULDER BOSGOED.

Dr. Johannes de la Montagne. In de geschiedenis van Nieuw Nederland of Newyork, zoo als die eenige jaren geleden door noordamerikaansche schrijvers is beschreven, wordt met veel lof over dr. Jean of Johannes de la Montagne gesproken. Die schrij-

vers zijn tot in de kleinste bijzonderheden over personen afgedaald, doch hebben niets kunnen mededeelen over den persoon van dr. Jean de la Montagne vóór diens komst in Noordamerika.

Een paar jaren geleden wendde zich de heer J. Riker, te New-york, tot mij, met verzoek om een onderzoek in te stellen naar de geslachten Forest, de la Montagne enz. die waarschijnlijk te Leiden te huis behoorden, en zich in Noordamerika hadden gevestigd. Uit dat onderzoek is gebleken, dat de persoon van wien hier sprake is, Jean Monnier de la Montagne heette. In Noordamerika liet hij den naam van Monnier weg en schreef zich slechts Jean de la Montagne. Hij is in 1595 te Xanten (Saintes in Provence, hoofdstad van het oude Saintonge of Xaintonge) geboren. In 1619 en 1626 is hij als student of lidmaat der leidsche hoogeschool ingeschreven [1]), en hij huwde er in 1626 Rachel des Forest, dochter van Jesse des Forest en Maria du Clou of Cloux [2])

Uit dit huwelijk zijn eenige kinderen te Leiden geboren, die met hunne ouders omstreeks 1636 naar Noordamerika zijn vertrokken, o. a. Jean Mongier de la Montagne, Junior, zoo als hij zich bij zijn huwelijk, in 1655 met Peternella Pickes, te Amsterdam, schreef.

Het geslacht des Forest was uit Henegouwen afkomstig. De twee broeders Jesse en Gerard des Forest (in 1611 gehuwd met Hester de la Grange) hadden zich te Leiden gevestigd, alwaar zij eene verwerij hadden opgerigt. Jesse des Forest, had zich in 1623—1624 tot de staten generaal gewend om personen te »enrolleeren, zijnde van de christelijke gereformeerde religie en willich om de voyagie te doen naer de West-Indiën tot vorderinge en dienst der W. I. Compagnie." Na bekomen verlof is hij kort daarna uitgezeild, doch overleed op die reis, nalatende o. a. een

---

[1]) Ingeschreven den 19 nov. 1619 Johannes Monerius Montanus Xanto. an. 24 tud. medic. apud Robertum Botack.

7 Julij 1626, Joannes Monerius, Xanto Gallus, an. 30. stud. med. habit. apud idnam Jesse de Forest.

[2]) Aangeteekend 28 nov. 1626, gehuwd 13 dec. 1626. Jean Moenyer (!) jm student in de medecine, vergezelschapt met Gerard de Foree (Forest) zijn bekende met Ragel de Foree (Forest), vergeselschapt met Hester de la Grange, haer moey.

zoon Hendrik, die in 1636 te Amsterdam is gehuwd, zich in Nieuw Nederland vestigde en daar zijn geslacht voortplantte.

. . ELSEVIER.

De gouden roos. (XX. bl. 168). Over de gouden roos is reeds vraag en antwoord gewisseld in den Navorscher. (III. 127, IV. 105.) In mijne verhandeling over de Roos heb ik gezegd, dat men het niet eens is ten aanzien van oorsprong en beteekenis. De eene stelt den oorsprong vroeger, de andere later. De eene zegt (ik meen, met paus Innocentius III) dat de toezending van de gouden roos bedoelt: de vlugtigheid des levens te herinneren, tot geestelijke blijdschap op te wekken en tot standvastigheid in het geloof te vermanen. De andere meent, dat het oorspronkelijk niets anders was dan eene smaakvolle onderscheiding en vereering, die iemand aangedaan werd, en verwantschap had, wat den vorm betreft, met de jeux floraux. Deze opvatting heeft de verdienste van eenvoudigheid en natuurlijkheid. Menzel, in zijne Christliche Symbolik, zegt, dat het bedoelde gebruik op de bevrijding der Joden uit de babylonische ballingschap ziet, en dat de vorst, die de gouden roos ontvangt, daardoor met Cyrus vergeleken wordt, als een, die jegens het volk Gods zich verdienstelijk heeft gemaakt. Maar de gronden voor die bewering geeft hij niet op, tenzij die te vinden mogten zijn in het door hem aangehaalde werk: Durandi Rationale VI. 53, 9.

E. LAURILLARD.

De gouden roos. Op den 4den zondag in de vasten wordt te Rome door den paus een gouden roos gewijd, welke handeling bekend staat als de wijding van de gouden roos. Wat is hiervan oorsprong en beteekenis? De oorsprong is van hoogen ouderdom. Reeds wordt daarvan melding gemaakt in een brief van paus Eugenius III (1145) aan Alfonsus koning van Kastilië en van Alexander III (1159) aan Lodewijk VII, koning van Frankrijk. Nog vroeger gewaagt de bekende bisschop Ambrosius in zijne verklaring van Psalm 118 van de roos als afbeelding van het bloed van Christus lijden. Z. Du Cange Glossar.ad v. De gouden roos werd vroeger op den 4den zondag vóór Paschen plegtig uitgedeeld aan den eenen of anderen vorstelijken weldoener der kerk.

De bij die toewijding in acht te nemen plegtige handelingen staan uitvoerig beschreven onder anderen in de Rituum ecclesiasticorum sive sacrarum Ceremoniarum Libri, uitgegeven door C. G. Hoffmann Nova scriptor, ac monumentor. collectio (1723 4°) t. 2. p. 382. v. v. en nog uitvoeriger in de Ordo Romanus, voorkomende in Museum Italicum van Mabillon, t. 2. p. 470. sq. Vóór mij heb ik den oorspronkelijken brief liggen, van 6 junij 1520, waarbij paus Leo X aan den aartsbisschop van Maintz het geschenk van de gouden roos doet toekomen tot aanmoediging van zijn strijd tegen de ketters, volgers van Luther.

QUIESCENDO.

[Ook van den heer A. C. de Graaf ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

Zingen op St. Maarten. (XX bl. 227) [1]. Varus spreekt van het zingen op St. Maarten en branden van een vuurtje alsof dit eene weinig bekende zaak ware, terwijl toch door ons geheele land heen in steden en dorpen, tot op onzen tijd toe, ieder jaar St. Maarten gevierd is met zingen en vuren en dansen dat het klonk en blonk. In de vroegere jaargangen van den Navorscher is reeds dikwerf over dat feest gesproken en menig St. Maartensliedje meêgedeeld, die Varus kan naslaan. En al wat hij omtrent St. Maarten en zijn feest, de liedjes en de vuren, de dronken en de ganzen begeert te weten, kan hij verhaald vinden in het boek van ter Gouw over de Volksvermaken, die een heel hoofdstuk aan St. Maarten heeft gewijd van bl. 238 tot 252.

Bovendien bevindt zich in mijnen atlas van Amsterdam meer dan ééne teekening waarop 't St. Maartensvuurtje te zien is, ten bewijze dat de amsterdamsche straatjeugd even goed als de geldersche, die Varus hoorde zingen, de St. Maartenspret kenden; b. v. eene teekening van Pronk voorstellende de brug over de Keizersgracht bij de Leliegracht ter gelegenheid van een maan-eclips en waar te gelijker tijd aan de andere zijde der brug het vuur wordt gestookt. En eene andere van Jacob Cats, die uitstekend fraai is, en waar wij de knapen uit de Leidsche buurt hun St. Maartens-

[1]) Van sommige antwoorden op deze vraag geven wij slechts een gedeelte, dat namelijk wat niet reeds in andere medegedeeld is.

vuur zien branden op de Baangracht bij het Spiegelpleintje. Deze teekeningen zijn te vinden in mijne catalogus op bladz. 35 n°. 19 en bladz. 92 n°. 28. LOUIS SPLITGERBER.

Zingen op St. Maarten. De 11de november is in de Roomsche kerk een heilige dag, gewijd aan de nagedachtenis van Martinus, bisschop van Tours (373—400). Door zijne ijverige pogingen werden de Galliërs tot het christendom bekeerd. Hij wordt daarom de apostel der Galliërs genoemd. Hij werd zóó geëerd, dat hij door 2000 monniken ten grave werd gebragt, en weldra ging er zulk een gerucht van zijne heiligheid en wondermagt uit, dat zeer velen zijn graf bezochten en daar genezing zochten en, gelijk gezegd wordt, ook vonden. Hij kreeg dus den naam van heiland en aeskulaap. De dag tot zijne vereering bestemd, was dus een feestdag. Behoeftigen bezigden dien om zich tegen den winter van brandstof te voorzien en zonden hunne jongens, van eene mand voorzien rond, om onder het zingen van liedjes aan de huizen daarom te vragen. Het liedje, door Varus ter boven aangewezen plaats opgegeven, hoorden wij in onze jeugd eenigzins anders en dus zingen:

Sint Maarten is zoo koud,
Geef m' een turfje of een hout
  Om mij wat te warmen
  Met mijn blanke (dat is ontbloote) armen.
Geef wat; houd wat;
't Ander jaartje weer wat. E. A. P.

Zingen op St. Maarten. Voor zeventig jaren heb ik aan de Rijnpoort te Arnhem een uithangbord gezien, waarop St. Marten, den armen man de helft van zijnen mantel gevende, was afgebeeld, doch toen reeds zeer ingeroest. — Het gezang om brandstof of eenige duiten op te halen ken ik, zoo als toen gezongen werd, nog in zijn geheel.

St. Marten is zo koud
Geef me een turf of een hout
Om mij bij te warmen

Met myn blanke [1]) armen.
Hier woont een rijk man
Die veel geven kan.
Veel zal hy geven,
Zalig zal hij leven,
Zalig zal hij sterven,
Den hemel zal hij erven.

V. A. H.

Zingen op St. Maarten. Voor het zingen op St. Maarten kan Varus nazien Nav. I. blz. 8, 31, 64, 168, 227, 259 en 't Nav. Bijbl. 1854 bl. cx. Bij al dat zingen is het te doen om iets te krijgen, en telkens bevindt men daarbij dat de koude vermeld wordt. Daarom denk ik, dat de bedoelde gewoonte in verband staat met de weldadigheid, — in 't algemeen, — van St. Martinus, bisschop van Tours, en in 't bijzonder met de volgende legende:

Martinus was eerst Heiden, en in krijgsdienst. Eens ontmoette hem een bedelaar op een zeer kouden winterdag. Martinus, door medelijden bewogen, sneed terstond zijn mantel in tweeën, en reikte, van zijn paard af, de eene helft aan den armen man. Deze arme man nu was Jezus. Althans, oogenblikkelijk verscheen Jezus, met die eene helft van des krijgers mantel bedekt, op de wolken, en sprak: »Wat gij den minsten mijner broederen gedaan hebt, dat hebt gij mij gedaan." — En Martinus ging, ten gevolge van dat geval, tot het Christendom over. (O. a. te vinden in Menzels Christl. Symbolik, in voce St. Martin.) E. LAURILLARD.

[Een ouden steen, met St. Maarten die zijnen mantel met den arme deelt, vindt men in de verzameling van oudheden der stad Utrecht.]

St. Maarten. Varus zal de begeerde inlichting omtrent het St. Maartensfeest vinden in den Volks-almanak van 1868, waarin een stukje staat van Eelco Verwijs, »St. Maarten". Ook Westendorp, Noordsche mythologie en Nork, der Festkalender zal hij met vrucht daaromtrent kunnen naslaan. Kan ik Varus door deze aanwijzing eenigszins van dienst zijn, hij is het onwetend mij

[1]) Bloote of naakte.

geweest. De merkwaardige overeenkomst tusschen verscheidene kinderliederen, in 't derde deel van »Des Knaben Wunderhorn" als Anhang opgenomen, en dergelijke in onze taal, heeft mij geleid tot het verzamelen van kinder-, dans- en drinkliedjes en 't vergelijken met wat van dien aard in andere talen over is. Door vaak afgebroken, maar telkens hervatten arbeid, telt die verzameling reeds honderdtallen verschillende deuntjes. Daaronder zijn er ook, die op St. Maarten gezongen worden in onderscheiden streken van ons land, België en Duitschland.

Sint-Maartens-vuren kent men hier niet meer. Een jaar of tien geleden heb ik ze nog wel helpen aansteken, »heuschelijke" vuren van alles wat maar te krijgen was. Nu ziet men op dien avond alleen de jongsten onder het jongste geslacht, met kaarsjes op straat; die wat ouder zijn, vinden dat »flaauw" en trekken den neus op voor die pret of ontnemen die aan de anderen, door de lichtjes uit te blazen. La poésie s'en va, in dit opzicht in 't kinderleven.

Op dien avond zingen de kinderen met hunne lichtjes hier het volgende:

Sinte, Sinte Maarten.
Kalven dragen staarten,
Koeien dragen horens,
Klokken dragen torens,
Torens dragen klokken,
Meisjes dragen rokken,
Jongens dragen broeken.
Ouwe wijven,
Die kunnen kijven,
Dragen schorteldoeken.
Hier woont een rijk man,
Die veel geven kan,
Veel kan hij geven,
Lang zal hij leven,
Zalig zal hij sterven,
't Koninkrijk beërven.
God zal hem loonen

Met honderdduizend kroonen,
Met honderdduizend rokjes an.
Daar komt Sinte Maarten an.

Ook op andere plaatsen in deze provincie zingt met hetzelfde, met kleine wijzigingen; soms brengt men er de koe van Sint Maarten in (Hofdijk zegt: »op St. Maarten at men vroeger koeken van een horenvormige gedaante, even als men vroeger den herfstgod geen levende dieren, maar slechts hunne afbeeldingen offerde". Ons voorgeslacht.)

Zingt men dit misschien ook nog op andere plaatsen buiten deze provincie? Of zoo niet, wie verpligt mij door mededeeling van wat men elders hoort?

Koog aan de Zaan. C. HONIGH.

Olivier van Noort. (Vgl. XVII, blz. 280). De portretten van Tycho Brahe, Thomas Cavendish en Francis Drake behooren waarschijnlijk in het werk: Initium artis navigandi, geschreven door J. de Bosscher, uitgegeven te Keulen, 1598, f°, en waarvan een exemplaar berustte in de bibliotheek van J. H. Hoeufft, in 1844 te Amsterdam verkocht door de boekhandelaren J. Radink en F. Muller. Indien J. H. S. te Rotterdam genoemd exemplaar of een ander ter inzage kan bekomen en daardoor mijn vermoeden tot zekerheid mogt worden gebragt, zal het mij aangenaam zijn te vernemen wien het vierde portret voorstelt, daar ik twijfel of het dat van Olivier van Noort zou zijn. J. L. A. I.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 405.)

GAETE, HENDRIK VAN DE. *Werkz.* 1707—1719. *Woonpl.* Hoek Vijgendam en Warmoesstraat 1712. *Merkt.* met devies, turbant sed extollunt. Zie Willink. Amsterd. Tempe. L. Smids Oorlogend

Europa. *Aant.* Witsen Geijsb. Woord. dl. II bl. 357 noemt gedichten van hem.

Gallet, Daniel. *Werkz.* 1702—1703.

Gallet, George. *Werkz.* 1695—1708*. *Aant.* Apud G. Gallet Præfectum Typographiæ Amstelaedamensis Huguetorum. Vid. Cat. Bibl. Daventr. no. 1391. — Crevenna t. V p. 38 heeft: Antwerpiæ apud Georgium Gallet 1700—1703.

Garrel, Jean. *Werkz.* 1693—1695. *Woonpl.* Kalverstraat.

Gartman, Hendrik. *geb.* . . . overl. 1820, ruim 70 jr. oud. De algem. K. & L. Bode v. 1860 bl. 379 zegt, dat hij in 1816 overleed. *Werkz.* 1778—1817.** *Woonpl.* Kalverstraat. *Merkt.* Roos Surinaamsche Mengelpoëzy. *Aant.* Zeer geacht wegens zijne kennis van de letterkunde over vaderlandsche geschiedenis. — In 1798 en 1799 was hij uitgever van het weekblad, de Arke Noachs. Vele werken van mr. Jac. Scheltema zagen bij hem het licht. — Zijne boeken, voornamelijk geschiedenis betreffende, werden in 1820 door P. Meijer Warnars verkocht.

Gaubisch, Volraet. *Werkz.* 1603.*

Geenen, J. van. *Werkz.* 1796—1812.

Geenen & van Kesteren, J. van *Werkz.* 1796?

Gerrevink, B. van, & Erve Ratelband. *Werkz.* 1744—1745.

Gerrevink, Wed. B. van. *Werkz.* 1748.

Gerrevink, van. *Werkz.* 1749.

Gerritsz, Cornelis. *Werkz.* 1616.

Gerritsz, Hessel. *geb.* te Assum. *Werkz.* 1612—1630. *Woonpl.* Hoek Doelestraat. Op 't Water 1612. *Uith.* In de Engel. — in de Pascaert, 1612, à la carte nautique. *Aant.* Pas-Cært-Schrijver ende boekverk. — Zie over hem Tiele Mém. Bibl. des Navig. Amst. Fr. Muller 1867. p. 180, 184, 197. P. 182. »Hesselius Gerardus Assumensis Philogeographus." Zie zijne »Histoire du pays nomme Spitsberghe p. 188 et 195.

Gerritsz, *o.* Gerrittsen, Jan. *Werkz.* 1602—1614. *Woonpl.* achter nieuwe kerck 1606, 07. Op den Dam, onder 't stadt-huys. *Uith.* In 't nieuwe Testament.

Gerritsen, J. *Werkz.* 1664. *Aant.* Tiele B. P. no. 5112. pseud.

Gets, Pieter. *Werkz.* 1684.

Glain, Gabriel de Saint.

Gevaerts, Peeter *o* Pieter. *Werkz.* 1598—1602.* *Woonpl.* Op 't Lijnbaents-pat. 1599.

Geyler, & Co., J. J. *Werkz.* 1804. *Aant.* Deze gaven in 1802 uit: Du Droit naturel, civil et politique, en forme d'entretiens par M. Elie Luzac. — Echter niet geheel verschenen.

Geysbeek, Petrus Gerardus Witsen-. *geb.* te Amst. 30 of 31 dec. 1774† ald. 13 oct. 1833 *Werkz.* Lange jaren Fr. Muller, t. a. p. *Aant.* Fred. Muller zegt van hem Catal. v. d. Biblioth. d. Vereenig. bel. des Boekh. Amst. 1856 bl. 107, dat hij een autodidact in den waren zin des woords was, die zich door eigen vlijt tot den rang van bekwaam letterkundige verheven had.

Goedesbergh, Gerrit van. *Werkz.* 1648—167.. *Woonpl.* Op 't Water bij de Nieuwe brug. *Uith.* In de Delfsche Bijbel. *Aant.* Over het uithangen van den Delfschen Bijbel door hem zie Is. Le Long. Boekz. N. B. Amst. 1732 bl. 855.

Goeree, Willem. *geb.* te Middelburg 11 dec. 1635† te Amst. 3 mei 1711. *Werkz.* 1684—1705. *Woonpl.* in fossa vulgo 't Rockin. *Uith.* sub signo Ciceronis 1684. *Aant.* Als boekhandelaar en geleerde evenzeer beroemd. Fr. Muller Cat. Vereen. Boekh. bl. 108. De la Rue Gelett. Zeeland Middelb. 1734. bl. 36.

Goeree, Willem & David *Werkz.* 1700.* *Woonpl.* Lawrier-gragt tusschen de Konyn- en Hazestraat. *Aant.* Zonen van Willem. Zie Paquot Mém. tom. 1. p. 399. — Witsen Geysb. Woord. dl. II. bl. 390 zegt Willem een zoon van Willem te zijn, die met hem van Middelburg naar Amst. verhuisde, en noemt hem dichter. Zie nog Boekzaal v. Europa jan. & febr. 1700, bl. 180.

Goethals, Rembertus. *Werkz.* 1701—1706.

Goethals, Jurian. *Werkz.* 1672. *Woonpl.* op de Singel, tegen over den Luterse kerck.

Goos, Abraham. *Werkz.* 1616—1625. *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* in 't vergulde Caert-boek. *Aant.* Zie A. Pars. Naamrol. bl. 86.

Goos, Pieter. *Werkz.* 1659—1669.** *Woonpl.* Op 't Water bij de nieuwe brug. *Uith.* in de vergulde Zeespiegel. *Aant.* Boekverk. en kaartendrukker. Zie nog A. Pars l. c. bl. 416.

Goos, Wed. Pieter. *Werkz.* 1676.

Govertse, N. *Werkz.* 1746.

Graaff, Isaak de. *Werkz.* 1728—1742. *Aant.* Kaartenhandel.

Graaf, Conraet Jansz. de. *Werkz.* 1659. *Woonpl.* bij de nieuwe Bruch. *Uith.* in de Boeckbinder. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4707 heet hem pseud.

Graal, Abraham. *Werkz.* 1750—1770. *Woonpl.* Konings Plyn.

Graal, Jacobus. *Werkz.* 1729—1738.

Graal, Jan. *Werkz.* 1707—1713** *Woonpl.* agter de Nieuwe kerk.

Graal, Wed. J. *Werkz.* 1727.

Gracht, *o.* Gragt *en* Graft, Joan Cyprianus van der. *Werkz.* 1662—1685. *Aant.* Paquot Mémoires t. II. p. 360. De Interest van Holland 1662, Apologie van den ondienst der stadhoud. Regeeringe 1663, Public-gebedt 1663 enz. werden onder dit adres uitgegeven. Volgens de catal. Bibl. Ned. Letterk. te Leiden 1847. II dl. bl. 67 een verzonnen adres voor Hackius te Leiden. — Tiele B. P. noemt hem dan ook n°. 5000, 6199, 6393, 8264 een pseudoniem.

Grand, Pierre le. *Werkz.* 1662—1671. *Aant.* Brunet Manuel t. V. c. 36 heeft »Paris, Pierre le grand (Hollande) 1713."

Gravius, N. T. *Werkz.* 1794—1796. *Woonpl.* Nieuwendijk over den Nieuwstraat.

Gravius & Hazeu. *Werkz.* 1794.

Greve, Isack. *Werkz.* 1790?

Groen, Dirck. *Werkz.* 1653.

Groenewoud, C. *Werkz.* 178 ?.

Groenewoudt, Joann. *Werkz.* 1699.

Groepink, C. *Werkz.* 1718.

Groot, Gerard *o.* Gerrit de. *Werkz.* 1733—1769. *Woonpl.* Op de Heilige weg, bij de Zingel 1733.

Groot en Zoon, Gerrit de. *Werkz.* 1762—1767.

Groot, Gijsbert de. *Werkz.* 1685—1696. *Woonpl.* Nieuwen-Dyck, tusschen de twee Haarl. sluysen. *Uith.* in den Groote Bijbel. *Aant.* Tiele Mémoire Bibl. des Navig. heeft hem p. 53 nog in 1716.

Groot, Wed. Gysbert de. *Werkz.* 1682—1724* *Woonpl.* als boven. *Uith.* dito. *Merkt.* W. Sluiters Lofsang Maria kl. 8°. Ridderus, 3 weeksche voorber., avondm. 8°. *Aant.* geb. Hendrina Blaauw

Groot, Erve Wed. Gijsbert de. *Werkz.* 1717—1740. *Woonpl.* als boven. — Nieuwendyk, hoek Engelsche steeg.

Groot en Anthony van Dam, Erve Wed. Gysbert de. *Werkz.* 1713—1723. *Woonpl.* Nieuwendyk hoek Engelsesteeg. *Merkt.* W.

Sluyter Eybergsche sanglust kl. 8º Dezelfde Gesangen. Id. Psalm. Geestel. Liedekens.

GROOT, GYSBERT KEUR DE. *Werkz.* 1739—1753. *Woonpl.* Nieuwendyk. *Uith.* in den Bijbel.

GROOT, JAN DE. *Werkz* 1771—1801. *Woonpl.* Kalverstr. bij den Dam. *Uith.* In Hugo Grotius. *Aant.* Deze had wel zijn boekwinkel in de Kalverstraat, doch was wonende op de Keizersgr. over de Westermarkt. Hij overleed zonder zonen na te laten. Zijn boekhandel ging aan P. den Hengst over. Nav. XV: 15.

GROOT, MICHIEL DE. *Werkz.* 1660—1682. *Woonpl.* Nieuwendyck, tusschen de twee Haerlemmer-sluysen. *Uith.* In de groote Bybel. *Merkt.* Franc. Ridderus, De tafel des Heeren 1677. 8º. het 1e dl.

GROOT EN JAC. KONYNENBERGH, MICHIEL DE. *Werkz.* 1671.

GROOT EN G. DE GROOT, WED. MICHIEL DE. *Werkz.* 1680, 1682. *Aant.* Het jaartal 1617 dat van haar by eenigen voorkomt berust op eene dwaling. Zie Tiele Mémoire Bibl. sur les Journ. des Navig. Holl. l. c. p. 41.

GUEFFIER? *Werkz.* 1783.

GUERIN, CAESAR NOËL. *Werkz.* 1779—1788.

GUERIN, DE ERVEN C. N. *Werkz.* 1795. *Woonpl.* Doelestraat.

GULIK, J. VAN. *Werkz.* 1779—1806. *Aant.* Zie Navorscher XI.: 309.

GUNTER, LAURENS. *Werkz.* 1689—1693.

GYSIUS, JOHANNES. *Werkz.* 1730—1742. *Woonpl.* op de Waal.

HAAK, TYMON. *Werkz.* 1661.

HAES, CORNELIS DE. *Werkz.* 1620.

HAEYEN *o.* HAYEN, AELBERT. *Werkz.* 1585. *Aant.* Zeecaerten vervaerdiger en vercooper. Zie Navorscher XIII. bl. 44.

HAFFMAN, JACOBUS. *Werkz.* 1746— 1753. *Woonpl.* op 't Ruslant.

HAFFMAN, JOANNES. *Werkz.* 1740.

HAFFMAN, WED. JOANNES. *Werkz.* 1764—1773. *Aant.* Naamletters. Zie Hadr. Junii Nomenclator contractus 1764. kl. 8º.

HAFFMAN & PETRUS VAN DORTH, WED. JOANNES. *Werkz.* 1773.

HAGEN, K. VON. *Werkz.* 1670.

HAGHEN, VAN DER. *Aant.* Zie Brunet Manuel. t. IV. c. 627.

Zonderlinge titels van boeken. (Vgl. A. R; XIII, blz. 237; XVII blz. 64, 352; XVIII, blz. 232). »A. van Geluwe, Zeebrandt, om te

verdrijven alle de archlistighe Zeemonsters, die de onnoozele Visschen uijt het Net Petri soecken te rooven, om in het Noorderrack van de helsche kolcken te sleepen. Antwerpen 1663, 4°." J. L. A. I.

Nic. Blancardus. (XX blz. 33,; vgl. bl. 184). Eene uitvoerige lijst van zijne schriften vindt men afgedrukt bij Vriemoet, Athenae Fris. blz. 509 v.v. Den titel van geschiedschrijver van Nederland weet ik niet dat iemand bij ons heeft gedragen. Simon Abbes Gabbema bezat dien van geschiedschrijver van de staten van Friesland, vóór hem toegekend aan Suffridus Petri (overl. 1797), aan Bernardus Furmerius (overl. 1616), aan Pierius Winsemius (overl. 1644), aan Henricus Colde (overl. 1652), aan Arnoldus Copius (overl. 1670), en daarop door Simon Abbes Gabbema gevoerd. Na dezen zien wij dien post opgedragen aan den hoogleeraar Joannes van der Waaijen, aan Hermanus Huber, Hans Willem van Aylva, Onno Zwier van Haren en Albertus Hubbelink. Zie Analecta of eenige oude schriften tot Friesland alleen specteerende (Leeuw. 1750 4°.) blz. 37. verv. QUIESCENDO.

Miguel de Cervantes. (Vgl. XIX, blz. 171, 341, 533; XX, blz. 184). Bij de uitgaven door de heer J. P. J. W. Korndörffer genoemd, voeg ik nog »Den verstandigen vromen ridder Don Quichot de la Mancha geschreven door Miguel de Cervantes de Savedra. Overgezet door L. V. B. verciert met 25 kopere figuuren. De zesde druk. Op nieuws overzien door G. V. B." Amsterdam, J. Graal en J. en W. van Heekeren, 1707, 4°. C. J. BIEMOND.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Cornelis Stooter. (Vgl. XX, blz. 413). Volgens eene quitantie van 10. j oct 1642 heeft Cornelis Stooter, op last van de burgemeesters van Leiden, 8 »contrefeysels" gecopieerd om in het »sallet" der leidsche afgevaardigden te 's Gravenhage te worden opgehangen, zijnde:

1. De koning van Frankrijk. (Hendrik IV?)
2. De koning van Zweden.

3. De koning van Bohemen.
4. De oude prins Willem I.
5. Prins Maurits.
6. Prins Hendrik. (Frederik Hendrik).
7. Graaf Ernst } stadhouders van Vriesland.
8. Graaf Willem. }

De portretten 7 en 8 waren hem uit den Haag door Anna van Brouchoven gezonden. Voor elk stuk ontving hij *f* 10. De paneelen en lijsten waren hem door Maerten Maartensz. van Zee geleverd voor 20 gulden en 16 stuivers.

Bij de opheffing van het leidsche logement in 's Gravenhage zijn de meubelen, boeken, enz. weder op het raadhuis te Leiden gebragt. De portretten van prins Willem I, Maurits en Frederik Hendrik zijn daar, op paneel geschilderd, nog voorhanden. — Waarschijnlijk zijn het dezelfde die door Cornelis Stooter zijn geschilderd.

Hij is den 4 september 1655 in de Pieterskerk te Leiden begraven, en had op de Haarlemmerstraat gewoond. * * ELSEVIER.

Seignoors bommeken. (Vgl. X, blz. 225; XX, blz. 142). Ik weet ook geen antwoord op de vraag zelf, doch op het woord seignoor teeken ik aan, dat het de bijnaam der Antwerpenaren is. Vele Remonstranten weken naar Antwerpen uit. G. P. ROOS.

V R A G E N.

Demaker. (**A.**) Ik lees in J. A. de Chalmots Biogr. Woordenboek der Nederl. enz. 8e deel blz. 232: »Demaker (Abel) kunstschilder, waarvan men een schoon schilderstuk ontmoet op de Regentenkamer van 't Pesthuis te Leijden, verbeeldende de toenmalige Bestierders van dat huis, bezig zijnde met een kleine jonge te examineren. Dit stuk is in 't jaar 1667 vervaardigd." — Het art. is ontleend uit Uffenbach's Reizen enz., en uit Allg. Kunstler Lexicon s. 196. — Bestaat dit stuk nog? Waarom is de schilder niet vermeld door Immerzeel noch Kramm, daar hij zich toch te Leiden moet hebben opgehouden? J. C. K.

Prent naar Rembrandt. Hoe hooger mijne jaren klimmen, hoe meer mijn geheugen daalt. Van daar dat mijne herinnering dikwijls te kort schiet bij 't aanschouwen van 't een of ander kunstwerk, waarover ik vroeger iets gelezen heb. Dit is o. a. het geval met de fraaie plaat naar Rembrandt door Velijn gegraveerd, voorkomende in de Verkorte gesch. der Nederlanden enz. door N. G. van Kampen, 1ste deel blz. 184 van den 1sten druk met 't onderschrift: Arnoud hertog van Gelder, bedreigd door zijn zoon Adolf. Nu meen ik in eene recensie van dat werk of elders gelezen te hebben, dat deze plaat op een geheel ander voorval betrekking heeft, dan 't onderschrift aanduidt. Wie komt mijne memorie te hulp.

Adolf draagt zijn zwaard op de regter heup. Is dit eene licentia pictoris? J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner den belangstellenden, dat ieder, die in 1870 als *Beschermer* (*f* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een postwissel van *f* 3.— (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, zal gelieven bij te dragen) door mij ontvangt: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool (zoolang de oplage strekt); wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 488; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 297. HEIJE, *Secretaris.*

De Psalmen van Huyghens. (XX. blz 366.) Constantijn Huygens heeft niet *de* psalmen, maar wel psalmen voor de cither op muziek gebragt en te Parijs uitgegeven. Zie hier een volledig antwoord (en meer dan dat) op de gestelde vragen:

De titel luidt „Pathodia sacra, et profana occupati. — Parisiis, ex officina Roberti Ballard, vnici Regiœ Musicæ Typographi. M. DC. XLVII. Cum privilegio regis." — Het werk is in 4° formaat gedrukt, opgedragen aan „Vtriciæ Ogle nuper Swanniæ," de opdracht is geteekend, „Constanter," het boekje telt 44 bladen of 88 bladzijden, op blad 43 verso staat de „Table de tout ce qui est contenu en ce livre." Uit dit register blijkt dat Huygens 20 psalmen of gedeelten van psalmen, 12 „airs Italiens" en 7 „airs François" in muzijk heeft gezet.

Een exemplaar van dit werk berust ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, het is in rood marokijn gebonden en was, volgens het eigenhandig inschrift van den auteur, in 1674 geschonken aan den rechtgeleerde Joannes Fridericus Bökelmann. Voor in den band zijn de afschriften gehecht van drie brieven, gedagteekend 20 mei, 20 augustus 1646 en 26 januarij 1655, welke over dit werk en andere daarmee verwante onderwerpen handelen en tot den schrijver gerigt zijn door »Le Sieur Gobert maistre de la chapelle du Roy Tres-Chrestien." ll [1]).

Kerk te Bolsward. In den *Tegenwoordigen staat van Friesland* 1788, komt onder dat artikel (III. bl. 192) het volgende voor:

dat de schoonheid der oudste kerk aldaar „merkelijk is vermeerderd door een gansch nieuw orgel in plaats van 't oude, dat in het jaar 1539 gemaakt en in 1634 door *Antonij Verbeek* vernieuwd zijnde, echter voor den kerkdienst ongeschikt was geworden." Na de beschrijving van het nieuwe binnenwerk wordt er gemeld dat „het orgel zelf is een der laatste proefstukken van den beroemden orgelmaker *A. Hinz,* woonachtig te Groningen, terwijl de opneming en de uitbundige goedkeuring der vermaarde Groninger en Harlinger organisten *Johannes Tammen* en *Jan Feddema* aan dit en 't volgende geslagt verkondigt, met welk een kunst door de loffelijke eerzugt gedreven, dit aangename werk ter uitvoer zij gebragt." Het was de hooggeachte burgervader *Franciscus Elgersma* aldaar, die twaalf duizend gulden als legaat voor dat orgel bestemde, om dat onder 't bestuur van zijn neef *Nicolaas Elgersma,* oud-burgemeester der stad te stichten, die zelf uit eigen beurs daartoe veel heeft bijgedragen. Na vijf jaren arbeids werd het in 1781, den 28sten junij ingewijd enz., „terwijl een lieflijk gezang, waarvan *Jan Aukes Backer* de dichter en *C. E. Graaf, kapelmeester van Zijne Hoogheid,* de componist en bestierder was, voor en na de predicatie gehoord werd."

Verder komt nog op blz. 201 voor, dat in de Kleine of Broederenkerk aldaar, »het oude orgel, dat in 1635 door *Antonij Verbeek* gemaakt en in 1645 en 1731 vernieuwd en vergroot was, door den kundigen maaker van 't groote orgel, den heer *Hinz,* verbeterd is geworden." C. KRAMM.

Mr. Claes Andriesz. en Jan Jordon. Op den 11 oct. 1602 is het volgende huwelijk te Leiden voltrokken:

---

[1]) Zou de hr. ll. zoo goed willen zijn, mij den hoofdinhoud dier brieven beknopt mede te deelen? HEIJE.

Mr. Claes Andriesz., organist, jm. van Leyden, vergeselschapt met Mr. Andries Claes Marichal zijn vader; met Ermgaert Muys van Holy jd. van Alkmaer, vergeselschapt met Lievyna van Persyn haer moeder en doctor Vossius haer schoonvader.

In 1608 en vroeger hadden de burgemeesters van Leiden tot hunnen dienst eenen Jan Jordon, muzijkspeler van Londen, die in 1608, als weduwnaar van Cathrijn Waecker, met Elisabeth Eleman huwde. ELSEVIER.

Medailles op toonkunstenaars en gedenkpenningen. (Vervolg van Nav. XX, bl 190 en 419.) Vergelijk Nav. XIX, bl. 145,

Constantijn Huyghens. Mr. Jo. de Vries Jz. meldt mij, dat hij een uiterst fraai gedreven zilveren penningplaat bezit, met het borstbeeld van den in 1687 overleden (toen bijna 90 jaar oud) en niet minder als muziekvriend dan als dichter merkwaardigen geheimschrijver der 3 stadhouders Fredk. Hendrik, Willem II en Willem III. Op de keerzijde van de plaat is gegraveerd Constantin Huijgens.

Nog bezit de hr. de Vries eene medaille op Christiaan Huyghens (zie Nav. XIX, bl. 145) die hij aldus beschrijft:
Omschrift voorzijde: *Christianus Hugenius;* onder den arm: *Henrionnet f.* Keerzijde: *Natus Hagae Comitum in Batavia an* (no) *MDCXXIX. obiit an.* (no) *MDCXCI Series numismatica universalis virorum illustrium. MDCCCXXI. Durand edidit.* (Er is een fout in 't jaartal van overlijden dat 1695 moet zijn)."

Eene andere medaille op Christiaan wordt, volgens den hr. de Vries, beschreven door Kluyskens, tom II, 58. Ook Schulze, Tonhalle 1869, n°. 42 beschrijft die (en mij dunkt nog iets juister) aldus: borstbeeld links, met lang gelokt haar. Omschrift Christ. Hvgenius. Keerzij: een zittende Saturnus met slinger als triangel. Opschrift: Semet metitur. Bovenaan de planeet Saturnus met den ring. Omschrift: Propter inventionem Triangvli Saturni: mmtr. 82, Berlijnsch Museum.

Christ. Huyghens schreef, onder zoo veel meer, behalve een Novus cyclus harmonicus, een Cosmotheoros (1698), waarin zich een capittel bevindt over den grond van het kwintenverbod, over de getemperde toonladders, en over de muziek op andere planeten.

Jacob Chimarrhaeus (1560—1614). Borstbeeld, regts. Hooge kraag en muts Omschrift: Jac. Chimarrhaevs. D. D. (ivorum) Maximiliani II. Et. Rvdol (phi) II. A. Sacris. C. (appellae) P. (raes). Keerzij: een familiewapen. Opschrift: Domat. Omnia. Virtus. mmtr. 37.

Chimarrhaeus, geboren te Roermond, was protonotarius, comes palatinus en auratae militiae eques. Aalmoezenier van koning Rudolph II en domproost te

Leitmeritz, Ratibor en van St. Severin te Keulen, was hij beroemd als uitstekend zanger en vioolspeler. Wegens zijne groote verdienste door koning Rudolph aan 't hoofd dar hofkapel geplaatst en tot den adelstand verheven, stierf hij, algemeen geacht, den 24 aug. 1614 te Leitmeritz.

Zou men te Roermond zelve, niet nog iets kunnen opsporen betrekkelijk dien roemruchten stedeling?

Wie helpt ons wijders ten opzigte van medailles en gedenkpenningen? HEIJE.

Bijschriften op toonkunstenaars.

„*David von Horenbeek*, van Haarlem, schrijver, ende sangmeester, ende voorsanger, ende voorlezer in de Groote kerk.

voor al houd *Horenbeek*,
Kloek schrijver voor de vuijst, in alles syne streek:
Hoe vaerdig doet hij daer, hoe wel ook, syne dingen!
Geweldig Musicyn, geschapen om te singen!
En wat een stem hij heeft, wie iszer die niet weet!
En hoe voortreffelijk hij zijne plaetz bekleed?"

„*Kornelis Helm-breker*, van Haarlem, orgelist.
Ik kan voor al dijn roem, *Kornelis*, niet verswijgen,
Dien gij van dag tot dag staet meer en meer te krijgen;
Want so men hier van dij 't gemeijn gerucht geloofd,
'T is wonder wat gij ons noch met der tijd beloofd."

„*Kornelis Tymen*, van Haerlem, sangmeester,
Hoe kan ik dan nu ook alhier *Kornelis Tymen*,
Dy laten ongeroerd, in mijn gedichten rijmen,
O dapper Musicijn! o wacker Componist!
Dien 't noch met instrument, noch stem, noch ergens mist."

Pieter Marcuszen, van Haerlem, Trompetter.
Ook moet ik hier met-een dijn naem met namen setten,
O *Pieter Marcuszoon!* also gij met trompetten
Dij dese eer behaeld, dat niet so licht noch haest
Een beter komen sal die op een toren blaest."

Zie, *S. Ampzing, Bes. van Haerlem, ibid* 1628, blz. 345—46.

U. C. KRAMM.

Michael Utrecht, leerling van **Jan Pietersz. Sweelinck, a° 1614.** In het ordonnantie boek van Leiden, letter F. fol. 248, vond ik de volgende betaling:

„4 April 1614. Verleent ordonnantie op den Thresorier Deyman om Olivier Schaeck, clercq ter secretarye alhier van *dertich* gulden die hem ten bevele van de Burgemeestren op den IIIen April a°. 1614 zijn verstrect ten tijde dat Mr. Abraham Verheyden, organist tot Nimwegen in plaats van Mr. Jan Philipss zaliger tot organist en clocksteller alhier is aangenomen, te weten: aen *Michael Utrecht*, discipel van Mr. JAN PIETERSS, ZWEELINGH organist tot Amsterdam, *achtien gulden* en de verdere *twaalf gulden* aan Mr. Philip Janss. organist tot Haerlem..." 30 gl.

De familienaam van den hier genoemden Jan Philipss, was *van Velsen*, als blijkt uit zijn te Leiden voltrokken huwelijk:

24 Januarij 1604. Mr. Jan Philips van Velsen, organist, jm. van Haerlem, vergeselschapt met Philip Janns., organist, zijn vader — *met* Aefgen Dirksd. van Dorp, jd. van Leyden, vergeselschapt met Catrijn Garbrants haer moeder.

ELSEVIER.

Geboortejaar van Sweelingh, Nav. XX bl. 365.

Dr. Heijes meening, dat dit thans op 1562 moet gesteld worden, wordt door het portret te Darmstadt *niet* bewezen; iemand toch die in den zomer of 't najaar van 1561 geboren is, blijft in 't voorjaar en den voorzomer van 1606 nog altoos 44 jaar. De dagteekening van het portret is dus eenvoudig een bevestiging van 't vroeger gestelde jaar 1561.

V. VL.

Ofschoon naar aanleiding van Sweelinck's portret, door Joan Muller (obijt MDCXXI, XVI October. aet. LX), vroeger 't jaar 1561 aangenomen was, blijft toch, nu we het Darmstadter opschrift (Etatis 44 an°. 1606) kennen, nog wel eenige twijfel. 't Zou toch toevallig zijn, dat láátstgenoemd portret geschilderd was vóór 16 October 1606, en tevens dat Sweelinck op 16 October 1621 nog niet lang geleden, zijn 60ste jaar was ingetreden Zeker is het, dat hij op 16 October 1606 vijf en veertig jaar was.

Doch 'k geef mijne opvatting gaarne voor beter, want de hoofdzaak: het onjuiste, van het nog toe in overlevering en handboek rondspookende (en ook door mij nog op den titel van 't Regina coeli vermelde) jaar 1540 als Sweelinck's geboortejaar, is thans voldoende gebleken.

Terwijl ik mij voor verdere nasporing blijf aanbevelen, meld ik als toevoegsel tot Nav. XX, 420 en 421, dat mijn talentvolle vriend Hein J. Burgers zich door het oorlogsgevaar niet heeft laten weêrhouden van het vervullen der belofte, die hij aan de vereeniging voor muziekgeschiedenis had gedaan.

Hij is, na een moeilijken en avontuurlijken tocht, Vrijdag nacht, tusschen 5 en 6 Aug., in Darmstadt aangekomen. Door de bemiddeling van den directeur der galerij, dr. Hofmann, en van onzen correspondent, den heer Schlösser, was Sweelinck's portret voor ons doel beschikbaar gebleven, niettegenstaande al de overige Darmstadtsche kunstschatten ontoegankelijk waren verklaard. Maandag zou Burgers aan de copie beginnen. „Het portret," schrijft hij mij, „heeft veel geleden, doch de

kop en hand zijn ongeschonden prachtig. Den maker kan ik niet herkennen, maar 't was grooter kunstenaar nog dan Mierevelt."

In een later schrijven oppert hij 't vermoeden, dat het portret door Paul Moreelse, leerling van Mierevelt, geschilderd is. Deze toch was in 1606 vijfendertig jaar oud en dus in zijn volle kracht.

Zij de kalme kloekheid van dit kleine werk des vredes te midden van de reusachtige worsteling des oorlogs, eene bijdrage tot het karakter van den nederlandschen stam. Meer dan ooit ben ik er van overtuigd, dat ditmaal, nu elk volk pal staat voor zijne onafhankelijkheid, en tevens pal staat voor zijne overtuiging omtrent recht en onrecht „de Beschaving zegevieren zal over 't Geweld [1]) en ook de nederduitsche stam (en Nederland als zijn zuiverste openbaring) onder de fierste banierdragers dier beschaving zal optreden.

9 Aug. 1870. HEIJE

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

Den paraobele van den verlorenen zeune.

(IN DEN TONGVAL VAN EEDE, HEILLE EN WEST-ZEEUWSCH-VLAAMSCHE GRENZEN.)

Nen zekeren meinse á twee zeuns. En den jonksten van uldere zei teegens zunnen voadere: Voadere! geef mun mun kompetente porsie die mai toebéoort. En i partazeerden ulder de suuksessie. En bachten lettel doagene as den jonksten zeune ollis bi menkare gezameld oade gink ij der van deure naar un vremde péji en i brocht da zun goed an de kant en i verbeesteget oallemoale. En al ij 't oal verterd ade kwam der een groate miserie in da péji en i kreeg kontresse. En ij gink ij bij nen borger van da péji en di stierde gem na de stikken om de zwuns te wachten. En

[1]) Wanneer dit blad het licht ziet, is, God geve het! de vreesselijke worsteling ten einde, en de voorspelling die ik op 22 julij in den Navorscher uitsprak een duur gekocht, maar voor de Menschheid zegenrijk feit. H.

ij begerdege zunen boijk te vullene mee ten draf dien de zwuns atene ma geenen meinse en gave z'om. En ij zei baij zun zalfs; hoe vele domestieken van mun vader één abondansie van breud en 'k krevere 'k ikke van den ongere. 'k Gaan upstoan un 'k goan na munnen voader goan en 'k goane 'k ik um zagen: Voadre! 'k ene 'k ek mesdaan jeegens den emele en jeegens ou en 'k en ben ni meer werdig ouwen zeune t'eêten, neemaer pak ij mun veur eenen van ou dommestieken. En y stoenk up en y gink na zunnen voadre. En ostij nog wijd van um von dane ware zage um zunnen voadere en werde met compassie beweegen en y leupte ge naar 'm toe, viel om zunnen alse en kuste g'em. En de zeune zei tegen em: Voadre! 'k en mesdaan jeegens den emel en jeegens ou en 'k en ben ne 'k ik ni meer werd daade'k ik ouwen zeune geëêten. Ma zunnen voadere zei teegen zun dommestieken: brengt ier voôrts het beste kleed en doe get em oane, en langt 'm nen riink an zun aand en schoens an zun voeten. En brengt det gemeste kalf en slachtet: en loat us etene en gildig plazier een. Want den dezen munnen zeune ware deud en ai is wederom levendig gewordene en hai was verloren en hai is gevonnen! En ze begosten plazier 't eene. En zun aisten zeune was up de stikken, en osten kame en 't huis genaaktege, eurden hai den zangh en 't geruchte; en un dommestiek geropen eende, vroagdege hai im wa da moste zain? En den diene zaidege: ouwen broedere (broere) es kommen en ouwen voadere et gemeste kalf geslacht, om dat hai em fris were gekregen a. Maar hai wierde kollerrig en wildege nii in 't huis goan. Azeu gink zunnen voadere ute, en bade gem. Maar hai gaf veur antwoorde en zai toe ten voadere: Zi 'k dienen ik ou nou zoo lange joaren en 'k en overschreedde noit zun leven ou gebod en get gai mun zun leven een geetebokske geēn, opdak mee mijn vrindekens ees goestig mogt zain. Maar os den dezen ouwen zeune kommen es, die ouw goed me slünken ei deure gebrocht, zeu hadde gai um 't gemeste kalf geslacht.

En hai zaide hai jeegens um: Kiend! Ge zy gai altys bai mai en 't maine is 't ouwe. Men moeste dan gildig blai zain: want den dezen ouwen broer was deud en ai es wederom levendig worden; en ai ware verloren en es gevonnen. G. P. ROOS.

Oprel. (XX, bl. 154; vgl. bl. 423). Prof. de Vries spreekt in den Taal- en Letterbode, dl. I bl. 280 en verv., over dit woord en wijst aan, dat het komt van het fransche appareille.

De huik naar den wind hangen. (Vgl. XIX, bl. 544, 628; XX. bl. 302.) Heden den Navorscher, dl. XIX, n°. 12, in handen hebbende, las ik bl. 628 verklaringen van het spreekwoord, of liever de spreekwijze, de huik naar den wind hangen, die, mijns inziens, niet juist zijn. Deze spreekwijze is, dunkt mij, afkomstig van eene zekere soort van rij- of voertuigen, die vroeger veel in gebruik zijn geweest en thans nog wel in sommige streken van Nederland in gebruik zijn, namenlijk van de huif- of huyck-karren. Dergelijke rijtuigen waren en zijn vrij plompe 2 of 4 wielige karren, zonder veeren, vroeger veel in Noordholland en thans nog in Groningerland door de landlieden gebezigd, en die als passagiers- en vrachtwagens dienst deden tusschen de grootere plaatsen en steden en de kleinere plaatsen of dorpen en bijzonder voor de kleiwegen geschikt waren. Zij werden meest als vervoermiddel naar de stads-weekmarkten gebruikt door kleine kooplieden en neringdoenden op dorpen, die zelf geen rijtuig hielden. Deze karren waren of zijn voorzien van een linnen, geoliede kap of huif (huijck). Deze huijck was los, d. i. niet vast aan het geraamte van houtwerk (dikwijls slechts uit hoepels zamengesteld) verbonden, kon aan de zijden en van achteren opgerold, weggenomen, verhangen worden, en werd bij mooi weêr weggelaten. De voerman verhing de huik, waar hij tegen-. zij- of in den wind had, vóór het afrijden, enz. DR. H. R. SNIJDER.

[Het is mogelijk, dat deze karren hier of daar huikkarren genoemd worden, maar dit zal dan wel verbastering zijn van *huifkar*, zoo als ik ze, in Gelderland althans, altijd heb hooren noemen. Wat eene huik is, zal, na al hetgeen daarover geschreven is, den lezers van den Navorscher, verwachten wij, duidelijk genoeg zijn. Eene *huif* is iets anders: *huif*, oudhoogd. *hûba*, nieuwhoogd. *haube*, is een hoofddeksel, een hooge muts of kap. Later heeft men dien naam ook gegeven aan het linnen kleed, dat over den wagen heen gespannen wordt.]

Aanhaling. Ôte-toi de là, que je m'y mette (XII, bl. 183.) Volgens den Gids, julij 1870, bl. 95, is dit van Saint-Simon.

VRAGEN.

Familienamen van niet adellijken. In Nav. XII. bl. 116, kol. 2 zegt de heer P. Leendertz. Wz.: »In de 16de eeuw niet alleen, maar nog lang daarna hadden hier de te lande de niet adellijken nog geenen familienaam. Zij hadden slechts éénen naam, en voegden, om zich te onderscheiden van anderen, die denzelfden naam droegen, dien van hunnen vader er bij." [1])

Het waren dan allen adellijken die vóór dien tijd eenen familienaam hadden? M°.

[Of het eene drukfout of eene schrijffout is, weet ik niet — ik kan dat niet meer nazien — maar een van beide is het en ik dank den heer M°. voor zijn opmerking, die mij in staat stelt de fout te verbeteren. Ik heb geschreven of willen schrijven »de meeste niet adellijken" of iets dergelijks. Het is toch algemeen bekend dat in de hollandsche steden in de 16e eeuw verscheidene van de aanzienlijkste geslachten reeds eenen familienaam hadden. Te Amsterdam b. v. vinden wij in die eeuw Coornhert, Hooft, Buyck, Koster, Kromhout, Boom, Appelman enz., reeds vroeger Sael, Schaep en enkele andere. In andere, in dien tijd aanzienlijker steden, b. v.| Utrecht en Dordrecht, zal men waarschijnlijk reeds onder niet adellijken familienamen aantreffen, toen nog geen burger van Amsterdam er eenen had. P. L. WZ.]

Spreekwijze: De kroon spannen. Bestaat er eene reden waarom het getal elf wel eens het gekke of gekkennummer wordt genoemd? Zoo ja, welke?

Welke is de verklaring der zegswijzen: de kroon spannen en het onderspit delven? A. J. ROTTEVEEL.

---

[1]) Het is opmerkelijk, dat te Water (Verb. II. 483), met aanhaling van bronnen, hetzelfde zegt van de edelen. Zie ook v. Spaen, Heeren van Amstel, § 43.

[Over *nommer elf* zie de vrager Nav. VI. bl. 296 en IX. bl. 339; over *het onderspit delven* Nav. XIX. bl. 208, 416.

Om de spreekwijze *de kroon spannen* wel te begrijpen, moeten wij de beteekenis in aanmerking nemen, welke de woorden *kroon* en *spannen* hadden in den tijd toen de spreekwijze ontstaan is.

Eene *kroon* (lat. *corona*) heeft nu dikwijls eenen anderen vorm dan zij toen had. Men spreekt nu van *iemand de kroon opzetten*. Maar in ouden tijd kon men daar niet van spreken. Eene kroon was toch oorspronkelijk een krans of band, en die werd dan niet op het hoofd gezet, maar er om heen gebonden.

Spannen is een veerkrachtig voorwerp rekken en korteren of langeren tijd gerekt houden. Nu kan men iets zoo spannen, dat de beide uiteinden van elkander verwijderd zijn, b. v. een touw tusschen twee boomen, eene snaar op eene viool, een stuk wasdoek over eene tafel. Maar het kan ook zoo geschieden, dat die uiteinden bij elkander komen, men kan iets om een voorwerp heen spannen, en dan is spannen hetzelfde als strak binden. Zoo heeft *spannen* eene tweede beteekenis gekregen, van de oorspronkelijke verschillende, namelijk die van stevig binden, vastbinden.

Denkt men bij het spannen op de laatst vermelde manier meer aan het binden dan aan het rekken, dan geeft dit aanleiding om het woord in eene andere constructie te bezigen, namelijk even als *binden*. Men bindt iets om een voorwerp heen, b. v. een snoer kralen om den hals, eene lijn om eenen paal. Maar men bindt ook een voorwerp met iets, b. v. met touw, met eene koord, met twijgen. En op gelijke wijze werd ook door onze voorvaderen een persoon met touwen of ketens *gespannen*. In het fragment van Maerlants Trojaanschen oorlog, door Blommaert achter den Theophilus uitgegeven, bl. 70, wordt verhaald, dat Ulysses in eenen droom gewaarschuwd was, dat zijn zoon Telemachus hem naar het leven zou staan;

> Maar dien haddi so vaste doen spannen
> Ende bevolen sulken mannen,
> Dat hine niet ontsiet een twint.

En in den Grimbergschen oorlog (bij Verwijs, Bloeml. II. bl. 127 vs. 791) lezen wij:

Haer gevangen daden si tiere stont
In eenen torre spannen vaste.

Het woord spannen wordt hier door de uitgevers verschillend verklaard, op de eerste dezer plaatsen door gevangen zetten, boeien, op de andere door gevangen zetten, opsluiten. De laatste verklaring is niet juist. Er wordt hier, ieder ziet het, gesproken van menschen die gevangen gezet worden. In onzen tijd sluit men de gevangenen op en laat het daarbij blijven. Maar oudtijds, ook nog in de middeleeuwen, werden zij nog daarenboven *vastgebonden*, gewoonlijk werden zij geboeid en die boei door middel van eene ketting aan den muur gehecht. Dit vastbinden, niet het opsluiten, wordt door *spannen* uitgedrukt. Zeer duidelijk blijkt deze beteekenis uit hetgeen Lodewijk van Velthem verhaalt, b. III. cap. 13,

Nochtan haddense veteren vele bracht
Den hertoge te spanne ende sine manne;
Daer worden si selve mede gespannen.

Veteren zijn voorwerpen waar men mede binden kan; soms worden er boeien, soms ketenen, soms touwen of banden mede gemeend. Hier zullen het handboeien zijn, die men, zich van de overwinning verzekerd houdende, medegebragt had, om de gevangenen, die men maken zou, te binden, maar waar men nu zelve mede gebonden werd.

De tweede beteekenis van *spannen* is dus binden, en onze oude schrijvers gebruiken het woord in deze beteekenis vooral van eene kroon, krans of band, die om het hoofd, en van sporen, die aan de voeten gebonden worden. Somtijds wordt de naam van deze lichaamsdeelen er bij uitgedrukt, b. v. Ferguut vs. 1083,

Mijnheer Lanceloet, die ridder goet,
Spien hem den luchtren [spore] ane den voet;

Meestal echter wordt die verzwegen.

Waar men een ander de kroon om- of de sporen aanbindt, wordt, zoo als van zelven spreekt, die persoon er bij genoemd, zoo als Floris ende Bl. vs. 1557,

Ende dede hem spannen twee goudene sporen.

(d. i. de koning gebood, dat men Floris twee gouden sporen aandeed).

Wanneer men het zich zelven doet of laat doen, wordt dit ook somtijds, hetzij door een persoonlijk, hetzij door een betrekkelijk voornaamwoord aangeduid, b. v. Maerlant Rijmb. vs. 19867,

> II cronen hi hem spannen dede,
> Van Egypten ende van Asien mede,

(d. i. twee kroonen deed hij zich om het hoofd binden).

Limb. II. 99. Die hertoghe spien sine sporen.

Ferguut vs. 5587. Ferguut spien daer sine crone.

Maar dikwijls ook wordt dat voornaamwoord weggelaten, zoo als Maerl. Rijmb. vs. 20310.

> Daer toe spien hi die coninc crone.

Wapendichten, Belg. Mus. V. bl. 109.

> Sint hi spien vergulde sporen.

Minnenl. IV. 361. Den besten een die sporen spien.

Maerl. Rijmb. vs. 19949. Ende dat hi purper moeste draghen
Ende crone spannen in dien daghen.

De sporen waren het kenteeken van den ridder. Sporen spannen beteekent dus ridder worden of zijn. De kroon wordt gedragen of door den vorst of door den overwinnaar. Crone spannen beteekent dan ook in de aangehaalde plaatsen vorst worden of zijn. De vorst is, zoo als het woord reeds aanduidt, de eerste, de voornaamste, hij munt in rang boven anderen uit. Even zoo is de overwinnaar de eerste, munt hij uit onder de strijders. Crone spannen of, zoo als wij met bijvoeging van het lidwoord zeggen, de kroon spannen, heeft vandaar de beteekenis gekregen van in een of ander opzigt de eerste zijn, boven alle anderen uitmunten. Wat oorspronkelijk gezegd werd van vorsten of overwinnaars, is later toegepast op andere toestanden en eindelijk heeft men, zoo als met vele woorden en spreekwijzen geschied is, wat eigenlijk alleen op personen betrekking had, ook toegekend aan levenlooze voorwerpen, handelingen, eigenschappen en toestanden. Reeds in den Saladijn vs. 246 wordt van oodmoed gezegd:

> Si spant crone in elken lande.

En wij zeggen hetzelfde van de schoonste schilderij in een museum, van den lekkersten schotel op eene tafel, van het moeielijkste voorstel in een rekenboek, van de morsigste straat in eene stad, kortom van alles, wat hetgeen van dezelfde soort is, in een of ander opzigt te boven gaat.]

Carnaval. In 't feuilleton van 't bijvoegsel der Nieuwe Rotterdamsche courant van 29 dec. 1869, n°. 360 lezen wij, dat dit woord is afgeleid van »carne, vleesch en vale, vaarwel," omdat de R. Katholieken in die dagen aan 't »vleesch" een »vaarwel" moeten toeroepen. Is die afleiding goed?

[Zie Nav. VII, bl. 311].

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Werkhoven; de Marcy. (XX, bl. 159). Bij de Herv. gemeente te IJzendijke werd den 16den maart 1693 tot predikant beroepen ds. Bruno van Werkhoven, als zoodanig gediend hebbende op het zeeuwsche eskader van den vice- admiraal van de Putte. Dit beroep bij de classis van Walcheren den 16den april, art. 3, geapprobeerd zijnde, werd hij den 17den mei daaraanvolgende bevestigd en overleed te dier plaats in 1722. (Kerker.-actab. van IJzendijke en Class. acta van Walcheren.) Kan deze predikant ook tot die familie behoord hebben?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen van Frankrijk. Er is meermalen over de leliën in dat wapen in den Navorscher gesproken, en ik heb daarbij wel eens aangevoerd, dat het oude wapen drie padden voerde. Nu vind ik bij J. Picardt in zijne Korte beschryvinge van eenige vergetene en verborgene Antiquiteten enz., en Annales Drenthiae enz., Amst. 1660, 4°. bl. 155, het navolgende. Na over de statie der vroegere fransche vorsten te hebben gehandeld, zegt hij: »Sij voerden in haer wapen drie Swarte Padden în een een gulden veldt, die nochtans den Coninck Clodovaeus (dat is Hludwich) in drie

vergulde leliën, in en blauw veldt, veranderd heeft, naer dat hij een Christen geworden is·" Dit strookt dus met de legende, dat hem bij zijnen doop, anno 495, een wapen met lisbloemen bezaaid door eenen engel uit den hemel zou gebragt zijn. Het heilige getal dezer bloemen is het eerst door Lodewijk den heiligen, als wapen gevoerd, zoo als op een geschilderd glas in St. Denis is afgebeeld. Zie plaat LXXVIII van B. de Montfaucon, Monuments de la Monarchie Française, waar het voor het eerst aldus blijkt voor te komen; doch het wapen, een veld bezaaid met leliën, bleef lang bij de vorstelijke afstammelingen in gebruik. Ook herinner ik mij, dat bij J. Veldenaer, Fasciculus Temporum, hollandsche uitgave, de eerste fransche wapens niet met padden zijn afgebeeld.

U. C. KRAMM.

Willem Daniel Vignon. (XIX. bl. 428; vgl. bl, 588). Mr. Willem Daniël de Vignon d' Aventcour is in 1788 of 1789 als waterfiscaal naar Indië vertrokken en was gehuwd met Elisabeth Cassa.

Hij liet na vijf dochters.

1. Jeane Guillemine de Vignon, eerst gehuwd met den heer Aalmans, daarna met mr. Daniël François van Alphen, destijds resident van Soerabaja, en overleed in 1801 op de terugreis naar het vaderland.

2. Antoinette Marie de Vignon, gehuwd met Godefridus baron van Massow, overleden te Leiden in 18 ?

3. Jeane Frederique Henriëtte de Vignon, gehuwd geweest met P. C. W. Mossel, gestorven te Bemmel in Gelderland den 15 augustus 1841.

4. Rosalie . . . . . de Vignon, gehuwd geweest met Hugo de Groot overleden in Oostindië.

5. Louise Rudolphine Julie de Vignon, is geweest de tweede vrouw van mr. D. F. van Alphen, voor een paar jaren overleden te Bonn.

Het wapen van Cassa is niet bekend. Evenmin is de toenaam de Douvencourt bij de familie bekend.

Een afdruk in lak van het wapen van de Vignon zou ik des noods kunnen bezorgen; maar mijne tante J. G. R. Mossel echtgenoot van den heer J. A, van de Velde, onderdirecteur van de

werf te Amsterdam, kap. luitenant ter zee, is nog in het bezit van het cachet van haren grootvader en zou misschien daaromtrent inlichtingen kunnen geven of eenen afdruk er van bezorgen.

Mevrouw Heldewier was geene dochter, maar eene zuster van W. D. Vignon.

Of A. J. J. Vignon een broeder van hem geweest is, weet ik niet.

Zijne kinderen zijn alle te Meersen of te Maastricht geboren.

Er moet ook een zoon geweest zijn, doch die zeer jong gestorven is. De geboortedag mijner grootmoeder, mevr. Mossel geb. de Vignon, is vermeld, maar wanneer mijne grootouders getrouwd zijn, weet ik niet op te geven.

Ik heb gegeven wat ik wist. Mogt men er in slagen alles behoorlijk bij een te krijgen, dan zal het mij aangenaam zijn, daarmede te worden bekend gemaakt.

Epe. P. C. W. VAN DER FELTZ.

Geslacht van Cattenburch. (XIX, bl. 589; vgl. XX. bl. 157).

1. Thonis van Cattenburch tr. Gerritke van Hemert Willemsdr., waarbij:
2. Dirk van Cattenburch tr. Mechtelt de Vries, waarbij:
3. Willem van Cattenburch tr. Marike van Pelt Ariesdr., waarbij:
4. Dirk van Cattenburch, st. 17 sept. 1653, 1640 en 43 schepen te 's Hertogenbosch, 1646 president, tr. 21 sept. 1638 Catharina van Casteren, st. 25 aug. 1694, dr. van Jacob van Casteren (Hendrikszn. ex Alida van der Elst) en van Helena van Oort (Johansdr. ex Mechteld Vlascoper), waarbij 4 kinderen.
   a. Willem van Cattenburch, burgemeester van Rhenen, tr. 168 . Jacomina van Rijnevelt, waarbij 6 kinderen.
      aa, Theodora Catharina van Cattenburch, tr. Godard Adriaan Monck, stierven kinderloos.
      bb. Dirk van Cattenburch, st. jong.
      cc. Jacoba van Cattenburch, tr. 1714 mr. Willem van Oudenallen, waarbij 4 kinderen.
      dd. Jan Louis van Cattenburch, st. 14 dec. 1704, oud 14 jaar.
      ee. Metta van Cattenburch, st. jong.
      ff. Catharina van Cattenburch, tr. 1719 Cornelis Leonard van der Pant, schout van Kamerik, waarbij 1 kind.

b. Mr. Jan Louis van Cattenburch, st. 28 sept. 1703, secretaris van 's Hertogenbosch, tr. Moralla Catharina Copes, dr. van Otto en Josina Schade van Westrum, waarbij, behalve verscheidene kinderen die jong stierven:

aa. Mr. Willem Hendrik van Cattenburch, geb. 29 aug. 1684, st. 5 dec. 1745, raad en burgemeester te Gouda, tr. Johanna des Tombe, geboren 14 maart 1702, st. 25 jan. 1748, waarbij 4 kinderen:

aaa. Johan Carel van Cattenburch, 1755 raad en schepen te Gouda, tr. 1°. te Gouda dec. 1751 Johanna Maria Slicher, geb. 12 julij 1727, st. 1752, dr. van Jacob en Jacoba Adriana de Meij, waarbij geene kinderen, [1]) tr. 2°. eene jufvrouw Palm en had bij haar verscheidene kinderen.

bbb. Willem Hendrik van Cattenburch.

ccc. Johanna Moralla Maria van Cattenburch.

ddd. Mr. Gerrit Jacob van Cattenburch, (zie hem en zijne descendenten in den kwartierstaat, waarnaar de heer Vorsterman van Oijen in een vorig nommer verwees).

bb. Theodora Catharina van Cattenburch, st. ongetr.

cc. Mr. Otto van Cattenburch, eerst schepen te 's Hertogenbosch, later raad te Veere en ontvanger, tr. 8 jan. 1711 Henrietta Christina Godin, dr. van Jan en Maria Boddaert, waarbij 9 kinderen.

aaa. Johanna Moralla Elisabeth van Cattenburch, tr. 1734 Johan Tullingh.

bbb. Jan Louis van Cattenburch.

ccc. Cornelia van Cattenburch.

ddd. Theodora Emilia van Cattenburch

eee. Maria Susanna van Cattenburch.

fff. Hendrik van Cattenburch, st. jong.

ggg. Hendrik van Casteren van Cattenburch.

hhh. Willem van Cattenburch.

iii. Otto van Cattenburch.

---

[1]) In het Biogr. woordenb. van van der Aa wordt dus te onregte gezegd, dat de bekende burgemeester Copes van Cattenburch uit haar geboren was.

c. Maria van Cattenburch, tr. Sebastiaan Schellekens, st. 15 mei 1700, hoogleeraar in de regten aan de hoogeschool te Franeker, waarbij 1 kind.

d. Helena van Cattenburch, tr. mr. Johan Vink, waarbij 2 kinderen.

's Gravenhage. M. P. S.

Kleuren in wapens. Vair. Menu-vair. Beffroi. Zoo als bekend is heerschte er onder de oude heraldici geen klein verschil van gevoelen omtrent den aard van dit hybridisch wapenschild-bekleedsel.

Reeds is men 't in lang niet eens over de herkomst. Terwijl vooral de Duitschers zich stokstijf aan de opvatting der eisenhütlein vasthouden, zoeken de Franschen den oorsprong er van in 't bont (der noordsche eekhoorns.)

Wat er van zij; 't zoude zeker curieus zijn, alles wat de blazoen-heeren (namelijk zij die iets te belasten hebben gehad) er al zoo van gemaakt hebben, onderling te vergelijken.

In de hoop, dat zij die 't weten het ook eens zullen zeggen, mogen hier eenige aanhalingen volgen, ter vergelijking en verdere aanvulling.

Beginnende bij 't vair, en wel bij 't oude, zoo vinden we in 't Manual of heraldry van Clark daaromtrent 't volgende:

»Vair Ancient, as appears by many good mss., was represented by lines nebulé, separated by straight lines in fess."

Met deze gewolkte lijnen komt de definitie, welke von Sacken (Catech. d. Heraldik) van 't onde vair geeft, tamelijk overeen:

»Eine Form, die aus einer eckigen Bildung der Wolken im 14. Jahrhundert entstand."

Dezelfde geleerde komt echter op eene andere plaats in bovengenoemden Catechismus tot een ander besluit, 't heet daar:

»Die Französischen und einigen deutsche Heraldiker (Berndt, Hefner) führen unter den heraldischen Pelzwerken noch das Feh-Fell des grauen norwegischen Eichhörnchens — an. Sie benennen so, die in mannigfaltigen Stellungen und Farben, in der Regel aber blau auf silbernem Grund vorkommende Figur, welche die meisten deutschen Heraldiker Eisenhütlein nennen, wie sie auch

schon im 14. Jahrhundert genannt wurde. Nach meine Ansicht aber stellt diese Figur weder wirkliches Fehpelzwerk, noch wirkliche Eisenhüte dar, sondern ist ein — durch Stückung der Schilde oder ausgeschnittene Stoffe entstandenes — Muster, ähnlich wie Schach, Rauten, Wecken, u. s. w.

Gegen die Annahme dass sie wirkliche Fehfelle seien, sprechen viele Gründe, darunter auch die, dass auf dem Schilde oft so viele solcher Figuren vorkommen (18—20), dass eben so viele Fehfelle unmöglich auf dem Schilde Platz hätten,........ Auch an wirkliche Eisenhüte ist dabei nicht zu denken, da sie oft den ganzen Schild überziehen und an den Rändern unvollständig sind. Es ist ein Muster, welches wahrscheinlich durch ausschneiden der Stoffe entstand." —

Clark (in bovengenoemd Manual) maakt er echter geen bont, maar bontwerkers potjes van »a fur, used for lining the garments of great men; it consisted of pieces put together, made in the shape of little glass pots, which the furriers used to whiten furs in; and because they were most frequently of an azure colour, those who first settled the rule of this science decreed, in relation to vair, that this fur in its blazon should be always argent and azure."—

Meer nabij deze lezing komt onze de Rouck (Nederl. Herault).

»Die forme is ghelijck een klocxken, of ghelijck een hoogh hoetken, met korte kantkens, alsoo gheposeert, dat d'een om hoogh, ende d'ander om leegh zijnde, sij hun soo wel bij den anderen voeghen, dat door haer menichvuldigen, zij den geheelen schilde vullen." —

Wij zijn hier dus niet ver van de Eisenhütlein af.

Maar nu komt in 't laatst der voorgaande eeuw professor Gatterer (te Göttingen) met iets anders. Deze ziet er namelijk gespitste tinnen (of kanteelen) in — echter kan hij zich niet geheel van de ijzeren hoedjes en 't bont losmaken. Zijn Abriss der Heraldik heeft er 't volgende van:

§ 36. »Von den Zugespizten Zinnen sind die sogenannten Eisenhütlein, eine Art von eisernen Hüten, oder nach der Meijnung der Franzosen ein buntes Pelzwerk von einem auf dem Rücken blaulicht-grauen, auf dem Bauche aber weisen Thiere, der Gestalt nach ganz und gar nicht unterschieden: ausser dass die Eisen-

hütlein reihenweise wiederholet werden, und die aufrechten blau, die gesturzten aber Silber zur gewöhnlichen Tinctur haben, und zwar so, dass Stellung und Tinctur nach den Reihen abwechseln."

De Magny (in zijn Science du Blason), maakt zich er kort af hij zegt daar:

„Le vair.... quelques auteurs veulent que ce soit des peaux d'animaux, de diverses couleurs, cousues ensemble...."

La methode royale facile et historique du Blason, in 1671 voor Mgr. le Dauphin geschreven, zoekt het natuurlijk in den verren voortijd en wel in de fantaizie der oude Galliers:

»Les vairs sont une autre espece de fourrure, que les Autheurs disent estre semblables à des verres sans pied, à des vases, ou à des cloches. Comme nos anciens Gaulois prenoient un extrême plaisir à porter des habits bigarrez, & qu'ils en avoient particulierement de la forme des vairs, on croid que c'est ce qui a donné l'origine à ces sortes de fourrures."

Wie zou hier gelijk hebben? —

Omtrent het menu-vair vond ik minder aangeteekend. Bij de Magny (t. a. p.) luidt het:

»Le menu-vair était une espece de panne blanche et bleue d'un grand usage parmi nos pères. Les rois de France s'en servaient autrefois au lieu de fourrures; les grands seigneurs du royaume en faisaient des doublures d'habits et des couvertures de lit, suivant Joinville....

Cette fourrure était faite de la peau d'un petit écureuil du Nord, qui a le dos gris et le ventre blanc. Les pelletiers nomment à present cette fourrure petit-gris."

Dit stellige gezegde vindt veel steun in cap. 25 der Statuten van 't gulden vlies (1 januarij 1429).

Er is daar sprake van de kleedij der ridders op den eersten der drie kapitteldagen: [1])

»Und dieser Mantel selbst sei inwendig mit die Art Pelz überzogen, welche aus abgeschnittenen Rücken und Bäuchen der Eichhörnchen, die wiederum einer um den andern Zusammengesetzt

---

[1]) Ik bezit slechts de in 't Duitsch overgezette tekst der officiële Oostenr. uitgaaf,

sind, besteht. Die Franzosen nennen sie gemeinhin menuvair.

Eindelijk over 't beffroi. — Deze benaming is uitsluitend fransch (ik weet niet of de Zuidnederlanders 't ook belfroot noemden). — De Magny (t. a. p.) teekent daarover slechts 't volgende aan:

»On le nomme beffroi ou gros vair, parce que les pieces alors étant plus grandes que celles du vair, ressemblent davantage à de grosses cloches ou beffrois."

Stellen wij nu alles naast elkander, dan is het menu-vair onbetwist:

eekhoornbont.

maar dan het vair:

IJzeren hoeden, bontwerkers potjes, eekhoornbont, spitse kanteelen, een fantastisch uitgesneden patroon en de verbasterde oude wolkensnede.

't Beffroi »gelijkt" op het voorwerp door dien naam aangeduid.

Zoude het menu-vair er niet de meeste aanspraak op maken, om, bij 't zoeken naar den oorsprong van 't vair en beffroi, tot vader dier beide gekozen te worden?

Ik blijf 't slot der vierde alinea bijzonder aanbevelen.

Amsterdam. J. G. HORSTHUIS

De laatste van der Does van Noordwijk. (Vgl. XV, bl. 375.) Voor mij ligt een lijkdicht, getiteld: By het afsterven van zyne hoog-edelheid jonkheer W. J. T. van der Does, Heere van de Beide Noordwyken, Hollands oudsten Ridder, &c. &c. &c. Overleden den XXXI. Maart MDCCLXXXVII. In 's Gravenhaage, by J. F. Jacobus de Agé." Aan het slot: »'s Haage 1787" en de initialen J. E.

Jhr. v. d. Does, heer van Noortwijk, wordt vermeld in de Nederl. jaerb. van 1785, bl. 1000, 1265, 1288; Gerlag Jan Doys v. d. Does, heer van Langeveld, in dezelfde van 1765, bl. 710. M°.

Wapens gevraagd. (Vgl. XIX, bl. 589). Van den Sande. Twee geslachten van dien naam zijn in Gelderland bekend geweest (zie v. Hasselt, Stukken voor de vaderl. hist., I. bl. 121). Het eene voerde: in zilver drie roode klaverbladen, 2 en 1; helmt.: 2 naar buiten ombuigende roode struisvederen, aan de einden voor-

zien van een gouden belletje (v. Hasselt, t. a. pl., dr. Ablaing v. G., Ridderschap van Veluwe); het andere, waartoe de raadsheeren Reinier en Johan van den (dem) Sande behoorden: in.... ('t zal wel bij Rietstap voorkomen.) — »Lent, gehören zum geldrischen Adel. Pontanus hat davon mehrere Personen aufgeführt. Sonst sind die Lent auch noch im Braunschweigischen ansäszig gewesen [1]) Johann v. Lent aus Altena gehört unter die Gelehrten. Steinen Westph. Geschichte III. 1186." (Fahne, Köln., Jül. u. Berg. Geschlechter, I. 245.) »Das clevische Geschlecht führte drei oblonge Balken, jeder mit drei gestürzten Eisenhüttlein absteigend besetzt. So siegelten 1361 Otto Diederich und sein Sohn Otto, welche bekennen, dasz ihre Forderungen an Johann Graf v. Cleve, wegen Ankaufs der Herrlichkeit Rindern zu 4185 Pfund Pfennige festgestellt und deren Zahlung auf die Rente des Grafen von Cleve in der Betau und den Zoll zu Nymwegen überwiesen sei. Auch erklärte Otto, dasz er wegen der gedachten Forderung zwar Feind des Grafen geworden, jedoch jetzt sich wieder mit ihm befreundet habe." (Id. II. 85.) M°.

---

[1]) Of deze tot het geldersche geslacht Lent behoorden, valt te betwijfelen. Von dem Knesebeck vermeldt: „Von Lenthe. Uradel. Die Familie gehört zu dem landsässigen Adel und besitzt zwei Güter in Lenthe, Langenhagen, Luttringhausen und Velber im Calenbergischen und zwei Güter in Schwarmstedt, Wietzendorf und Wrestedt im Lüneburgischen. Sie erscheint schon in Urkunden von 1256, 1281 und 1347; der älteste Calenbergische Lehnbrief ist von 1492." (Histor. Taschenb. d. adels im Kön. Hannover, Haun. 1840, s. 190, 191.) Hij verwijst daarbij naar Pfeffinger, Br. Lün. Gesch. II. 369, 618, 724, 951, III. 206, 236, 237, 270, 313 fg., Schmidt, Beitr. z. Gesch. d. Adels, I. 184, II. 331, Kleinschmidt, Samml. Calenb. Landt. Absch. I. 321, II. 337, v. Hellbach, Ad. Lex. II. 29 fg. — v. Hellbach verwijst weder naar Gauhe, Ad. Lex., v. Meding. Nachr. v. adel. Wapen, I. no. 469, Siebmachers Wappenb. I. 185, no. 12. — Grote (Geschlechts- u. Wappenb. d. Kön. Hannov. etc.) en v. Heffner (Hannov. u. Braunschw. Adel, in Neues allgem. Wappenb. Lief. I.) geven een wapen van v. Lenthe (Uradel), dat geheel verschilt van dat v. Lent, 'twelk men bij Fahne aantreft, t. w.: „Schrägliegender gekrümmter fünffach geästeter Ast, blau in silber. Helm: gekrönt; 2 einwärts gebogene Aeste. Schildhalter: Silberne blaugehörnte Hirsche." Bij Kneschke, Wapp. d. freiherrl. u. adel. fam., I. 266, en v. d Knesebeck, Rittermatrikeln. d. K. Hannov. etc., 172 (die weder verwijst naar v. Ledebur's Ad. Lex. II. 24, en Wedekind, Noten zu einig. Geschichtsschreib. d. deutsch. Mittelalt., III. 123), komt het ook aldus voor.

Geslacht Resen. (vgl. XVII, bl. 324). Over dit geslacht wordt gesproken in Navorscher XIV, bl. 24, 25, 26.

Over Frans Resen zie men nog Hoynck van Papendrecht, Analecta, tom. III., pars 2, p. 256, 260, en Marcus, Sententien, enz., bl. 20.

Pieter Resen, gezwooren Landmeeter, vervaardigde in 1555, eene kaart van den dijk des rechtsgebieds van Vosmaer, enz., van welke eene copie, met verklaring, geplaatst is bl. 6 van Ermerins' beschrijv. van Vossemeer. Hij wordt daar ook secretaris van Tholen genoemd, en door de la Rue onder de geleerden geplaatst.

Pieter van der Heiden Reessen werd na het overlijden van den commandeur van Essequebo, Samuel Berkman (den 2den nov. 1690 aangesteld), in diens plaats tot provisionelen commandeur in die kolonie benoemd en, op zijn verzoek, bij resolutie van de vergadering van thienen, dd. 4 octob. 1730, in dat ambt gecontinueerd. Den 6den dec. 1719 heeft de kamer Zeeland, door hare gecommitteerden in de vergadeing van thienen, doen communiceren, »dat zy genoodzaekt waren geweest den commandeur van der Heiden Reessen, om zyne kwade conduites en gedrag, uit den dienst van de Compagnie te moeten dimitteren." Zie Nederl. Jaerb. van 1751, dl. 5, st. 2, bl. 832—834. M°.

VRAGEN.

Rangschikking van kwartieren. Wanneer, om slechts een voorbeeld te noemen, de kwartieren van Jan Hooft, (gehuwd met M. M. Corver), zijn:

Hooft	van Gheel	Reäal	Huijdecoper
met	met	met	met
Hasselaer.	Boom.	Hinlopen.	Coeymans.

Op welke wijze rangschikt men dan die namen, in de navolgende orde:

. .
. .
. .
. .

Voorts, welke regel dient men daarbij in het oog te houden?

J.

Geslacht Pannekoek. In 1517 werd het slot Hulkestein, anders genoemd Altena, door oorlog vernield en uit zijn puin verrees het huis der Pannekoeken. (Geldersche geschiedenis van Slichtenhorst boek I, blz. 107).

Van Nijkerk zijn geboortig 3 Pannekoeken: 1 Maurits Marrissen, volgens Lambertus Hortensius een man van fraaie geleerdheid. — 2 Augustijn, geheimschrijver van hertog Karel van Gelder. — 3 Godert Pannekoek, raad van 't vorstelijk hof ten tijde van keizer Karel en Philips, (zie blz. 108 n°. 179.)

De naam van Sander Pannekoek komt voor onder een oud handvest der ridderschap en burgemeesters, schepenen en raden der steden Nijmegen, Tiel, Bommel, Grave, Maarbommel (?) en Gent, waarbij men overeenkwam de rust van Reinolds IV beide vorstendommen te handhaven. (Boek VIII blz. 189.)

In 1442 vinden wij den naam van Godert Pannekoek met meer anderen onder een bestek der landschap, om den hertog, die zich door anderen liet medeslepen, zijn vorstenpligt te herinneren tot herstel der orde en rust. (Boek IX, blz. 235 n°. 51).

In 1564 werd door Karel V te Arnhem een hooge raad ingesteld om 's lands keuren na te gaan (?). Onder hen die den presidentszetel bekleedden komt voor Geurt Pannekoek als onder-momber. Wat voor eene betrekking mag dit geweest zijn?

Onder het bestuur van Alva in 1568, werd Geeraert Marrisse Pannekoek van Harderwijk voor den bloedraad gedaagd om zich te verontschuldigen wegens vlugt of schuilhouding gedurende de voorledene onlusten.

In 1651 werd Berthold, zoon van Cornelis van Gent heer van Loenen, en kleinzoon van Godert Pannekoek, beleend met de heerlijkheid Megenhardis of later Meinerswijk, dat door dezen laatsten voor *f* 4000 was aangekocht. — De heerlijkheid was tweeheerig.

Dit is alles wat ik heb kunnen vinden van het geslacht der Pannekoeken, waarvan een der laatste afstammelingen in 't begin dezer eeuw burgemeester was van Soest en Soestdijk, zoo ik mij niet bedrieg. — Zou men mij kunnen helpen aan een geregelden

stamboom, of althans mij eenig meer licht ontsteken over dit geslacht? Gaarne zou ik weten of dit geslacht een wapen voerde: zoo ja, welk? Wie helpt mij?

Koog a/d Zaan. W. NIEUWENHUIJS.

MENGELINGEN.

Automaten. In De tooverkunst en goochelarij, enz. door J. H. M. Poppe, vindt men aangaande automaten het volgende:

1. . . . . in eenen kleinen tuin, met vele boomen beplant, stond een klein kasteel, voor hetwelk een schildwacht heen en weêr ging. Bij tusschenpoozen zettede de schildwacht het geweer neder, stapte in het schilderhuisje, kwam er straks weder uit, en hernam zijne gewoonlijke beweging op het plein. In het kasteel zag men eene dame, welke eerst liep, vervolgens een boek nam, op eenen stoel ging zitten, en het boek voor het gezigt hield, geheel in de houding van een levend mensch. De gang, de beweging der handen, der oogen, van het hoofd, zoowel bij deze dame, als bij den schildwacht, waren geenzins stijf en popachtig, maar zeer natuurlijk; het was, als of de kleine figuren, naauwelijks 8 duim groot, leefden. Op eenen boom, in den tuin, zat een fraai vogeltje, hetwelk als een levende vogel zong, van tak op tak huppelde, en met kop, hals, keel enz., geheel de beweging van eenen wezentlijken vogel nabootste.

. . . .

. . . .

doozen, die zich op eenen wenk openden en uit welke vogeltjes sprongen, die zeer aardig zongen, hierbij tevens klapwiekten, en vervolgens weder in hun verblijf wegkropen.

. . . .

. . . .

. . . .

Ook de ouden hadden, beweert men, reeds automaten, of zich zelve bewegende figuren. Zoo verhaalt men van vliegende houten duiven, arenden, van loopende menschelijke gedaanten.

2. Kaspar Werner, te Neurenberg, vervaardigde in de zeventiende eeuw, een scheepje, dat, door deszelfs raderwerk, op de tafel rondliep, terwijl er verscheidene figuren op het scheepje in beweging waren. In het scheepje zat, namelijk, nog eene vrouwelijke figuur, die, met beide handen, de cimbaal sloeg; ook was er een jongen, die roeide. Achterop zag men eenen Amor met gespannen boog; op dezen boog lag een pijl, dien deze Amor op eenen, aan de tafel zittenden persoon afschieten kon.

3. Een ander neurenbergsch kunstenaar, Hans Boelman, vervaardigde figuren, in de gedaante van mannen en vrouwen, die zich bewogen en allerlei speeltuigen hanteerden. Dit geschiedde alles door een kunstig uurwerk.

4. Omtrent gelijktijdig, maakte Johan Hautsch eenen wagen met vier wielen, waarmede de kunstenaar, zonder voorspan, op de straat, alsmede berg op, berg af, rijden kon. Een draak voor aan den wagen, spuwde water uit, en verdreef daardoor hen, die den wagen wilden ophouden, terwijl een paar engelen op eene bazuin bliezen.

5. Gotfried Hautsch, insgelijks een Neurenberger, heeft voor den franschen Dauphin, in het laatst van de zeventiende eeuw, vele kunstige voorwerpen zaamgesteld, onder anderen ook een groote tafel, op welke twee kleine legers van ruiterij en voetvolk, tegen elkander in slagorde stonden. Zoodra men het uurwerk onder de tafel opwond, nam de slag een begin, terwijl het schieten en inhouwen, het voortrukken en wijken, en alle andere nabootsingen zeer geregeld voortgingen.

6. Weder een ander neurenbergsch kunstenaar vervaardigde een gewrocht met velerlei figuren, die alle, in de stad woonachtige kunstenaars en handwerkers, in hunne handelingen, voorstelden.

7. Vaucanson een Franschman, overtrof door zijne automaten, echter, in het midden van de achttiende eeuw, alles wat men tot dus ver van dergelijke kunstwerken gezien had.

Een automaat stelde eenen zittenden fluitspeler, omtrent in natuurlijke grootte voor, die twaalf stukken speelde, en wel door het blazen met den mond in de dwarsfluit, welker gaten door de vingers van de figuur geopend en gesloten werden.

Het tweede automaat was een staande figuur, die insgelijks op

eene, met de linkerhand gehouden herdersfluit speelde, terwijl zij tevens met de regterhand de maat op eenen trommel sloeg.

Het derde automaat was een eend, in natuurlijke grootte, die de vleugels uitsloeg, alle houdingen en bewegingen van eene eend, vooral met pooten en hals nabootste, gelijk eene eend schreeuwde, water opslorpte, granen vrat, enz.

Deze uitmuntende automaten waren langen tijd in het kabinet van den hoogleeraar Beireis te Helmstad. De eend was inderdaad hoogst kunstig, en vereenigde schier alles, wat de werktuigkunde slechts voortbrengen kan.

Doch de fransche generaal de Genes, die als een groot genie in de werktuigkunde bekend stond, heeft ook, beweert men, reeds een halve eeuw voor Vaucanson, eenen paauw vervaardigd die loopen kon, het voorgeworpene graan opvrat, en zeer kunstig het leven nabootste.

8. Maar, hoe zeer men ook den fluitspeler van Vaucanson huldigde, zoo werd men toch nog meer door het automaat van eenen anderen kunstenaar verrast. Deze kunstenaar liet zijnen omstanders uit een twaalftal aria's, die hij gezamenlijk in een zak deed, eene door het lot trekken en het automaat speelde alsdan terstond de gekozene zangwijze. De kunstenaar vertoonde het inwendige maaksel van het automaat; hier zag men nu niets anders dan raderwerk, veren, blaasbalgen, enz. De figuur had ook geenszins eene geheime verbinding, noch werkte er een verborgen magneet op een uurwerk, dat te bepaalden tijde moest spelen. De kunstenaar droeg het automaat van de eene kamer in de andere, zelfs in den tuin, en verzocht zijnen aanschouwers telkens, om het oogenblik te bepalen, wanneer het moest spelen. Eens speelde de kunstenaar eene aria op de vedel, en zijn automaat accompagneerde hem op de fluit.

Wie moet niet verbazen, indien hij hoort, dat een klein sijsje in het hoofd van het automaat verborgen, den fluitspeler tot een zoo onbegrijpelijk kunststuk maakte. Dit sijsje overzag uit zijn verblijf alles, zonder zelf gezien te worden. Want het voorhoofd van deze figuur bestond uit eene halfdoorzigtige stof, en de oogen waren van glas. Het geringste teeken, dat de kunstenaar gaf, veroorzaakte dat de vogel zijne plaats van de regter- naar de

linkerzijde, of omgekeerd veranderde. Eene oefening van twee maanden was toereikend geweest, om den vogel te leeren. Ook was dit geenszins moeijelijker, dan zoodanigen vogel, bij het afschieten van een geweer, te leeren dood liggen en zelven de lont aan te grijpen, om een kanonstukje af te vuren. Zoo als het sijsje zijne plaats veranderde, drukte het telkens op eene andere veer, waardoor het verwonderlijke spelen voortgebragt werd.

(*Wordt vervolgd*). A. C. DE GRAAF.

V R A G E N.

Eene verschijning. Den 21 May 1679 ben ik Joh. Lammert Pietersz. savonts ontrent 5 uren by den Leytsendam allenigh komen gaen, soo omscheen my een groot light van den hemel, en ommesiende sagh dight by my een in de gedaente van een Jongelinck, in 't wit gekleedt, dewelcke met my deese verstandige woorden sprack: »'t geen ghy over 25 jaeren tot Rotterdam gesien heeft sal haest gebeuren, want daer sullen soodanige swaere tempeesten ontstaen als er van aenbeginne des werelts niet geweest sijn, waerdoor de Raethuysen en Kercken, mitsgaders de goddeloose verdruckers der armen en valse leeraers en huerlinge door de oordeelen Godts sullen geruneert worden: tot een teecken soo vernaght niet tot Delft, maer gaet nae Rotterdam en daer sult ghy sien een dicke Roock en brant, maer bekommer u niet met ijmandt aen te spreeken, want gelycke eertyts de 3 jongelinge in den vierigen oven, soo sal oock de Heere bewaeren die 't hem belieft, en dat tot een teecken soo koopt tot Delft een orloogij, want ghy sall als dan geen torens vinden om te sien hoe laet het is," — en gaf my 10 dukatons »en leest Matteus 24 Lucas 25 en Romeynen 11," en gaf mij desen segenwens: de Heere geef u verstant in alles. En aldus is het voorgenoemde gesight verdweenen en ginck na Rotterdam en sagh 't geen mij bekent gemaackt was.

Ik vond deze aanteekening op eene strook papier bij meerdere oude stukken, en deel ze meê, niet wetende of deze »Verschijning" ook soms uit het eene of andere boek uitgeschreven is. Is er in het jaar 1679 te Rotterdam iets voorgevallen, dat aanleiding heeft kunnen geven om het »gezigt" te openbaren. H—G.

Servietten met patrijsoogen. D. Heinsius in zijne Nederd. Poemata, geeft in eene noot, bl. 71, op den Lofsanck van Jesus enz., eene verklaring van het opperkleed van den hoogepriester Aäron, dat »tot de voeten quam, vol oogen, gelyck het Servetwerk is, dat wij patrijsoogen noemen enz." Is dat tafellinnen nog onder dien naam en gedaante bekend?

C. KRAMM.

Een bijentemmer. In mijn adversarium vinde ik op eene strook papier, zonder vermelding van den zegsman, het volgende: »In 't midden der vorige eeuw bevond zich in Engeland een persoon, Wildman genoemd, die het in de kunst, om de bijen tam te maken, zoo ver gebragt had, dat op zijn bevel een gansche zwerm, uit den eenen korf in den anderen vloog, of op een boom van daar weder terug, Zelfs liet hij den zwerm van zijne kin gelijk een druiventros naar beneden hangen, of gelijk een das om zijn hals, of als eene pelsmof om zijne vingers. Hij nam zijne handen vol bijen, wierp ze als erwten op de tafel, waar ze, zoo lang 't hem lustte, zonder op te vliegen, rondkropen." Hij moet deze kunsten ook in Nederland vertoond hebben, zoo als mij een oud imker, dien ik dat wonder verhaal mededeelde, verzekerde. Hij had het te Nijmegen gezien. — Zulk eene vertooning zou in 't Paleis van volksvlijt furore maken. — Uit welk boek kan ik dit verhaal hebben afgeschreven?

Ik meen uit een werk van den hoogleeraar Jacobus Albertus Uilkens.

J. C. K.

GESCHIEDENIS.

Stenographie in de 17e eeuw. — Geeft reverentelyck te kennen Johan Reynier, koopman woonende tot Rotterdam, dat hy door syn grooten arbeyt *uytgevonden* heeft, een nieuwen character konst, door middelen waervan men met weynige moyten ende in korten tydt sal konnen leeren *soo snel ende kort te schrijven* met de gemelde characters als men *ordinaris spreken oft prediken* kan, waerdoor men gemackelyck aller hande lange oratien, predikatien ofte andere gedenckwaerdige redenen die men per memorie niet en kan onthouden, verbatim, ofte van woort tot woordt kan opnemen ende conserveren, synde een seer comodieuse ende prouffitabele saecke, oock soodanighe eene konste diergelycke waervan noyt in dese landen gepractiseert is geweest, diergelycke waervan oock de oorsaecke is geweest dat in Engelandt soodanighe ende soo veele uytstekende Theologische boecken int licht gebracht syn, die anders by veel Auctheuren derselve noyt gepubliceert souden geweest zyn, ende alsoo den Supplnt int *uytvinden*, *composeren*, *instellen* daervan seer grooten arbeyt ende moeyte gedaen heeft ende tot snyden ende drucken van de characters groote coste moeten doen, ende veel geldt verschieten: het welcke den Supplnt seer gaerne soude doen tot een algemeen profijte van de ingesetenen deser Landen, ingevalle aen hem als de vruchte syner arbeyt octroy verleent werdt, om de gemelde konst gednyrende den tydt van vyfthien jaeren alleen te mogen leeren ende instrueren de lief hebbers derselver in dese Vereenichde Nederlanden, met expresse verbodt aen alle andere persoonen de gemelte syne konste te leeren, ofte syne gemelde boecken van characters konst int geheel ofte ten deele te doen ofte laeten drucken ofte venten, op eene seeckere merckelycke boete daertoe bij U Ed. Groot Mogende te stellen, ende op pene van confiscatie van alle deselve gedruckte exemplaren, in sulcker voegen ende gelyck als in soodanighe saecken gewoonlyck ende gebruyckelyck is. Dierhalven versoeckt hy Suppliant seer ootmoedelyck dat Uwe Edele Groot Mogende gunste-

lyck gelieft aen hem Suppliant te verleenen brieven van octroy ten fine voorschreve in forma. 't Welck doende enz.

Dit verzoek aan de Heeren Staten van Holland en Westfriesland gepresenteerd, werd door Haar Ed. in handen gestelt van de Gecommitteerde Raden, den 20 Junij 1673, hetgeen gevolgd werd op den 28 September door het verleenen van een Octroy aan den belanghebbende voor den tijd van vijftien jaren.

LABORANTER.

Hofnarren. (vgl. I, bl. 250, 339.) Dr. Laurillard, predikant te Amsterdam, hield, den 8sten december des vorigen jaars, te Groningen, eene lezing over de hofnarren. (Zie Prov. Gron. Ct. van vrijdag 10 dec. 1869, n°. 216.)

Over een gezegde van den hofnar of dwerg van keizer Rudolf I van Habsburg, zie Justingers, Stadtschreibers zu Bern, gedruckte Chronik, S. 43, aangehaald bij Em. v. Rodt, Thüring Frickards, Stadtschreib. zu Bern, Beschreib. des Twingherrenstreits daselbst, im Jahre 1470, Bern, 1837, S. 203.

In de inleiding tot zijn werk: *Les Ducs de Bourgogne,* Seconde Partie, Tome I, Preuves, p. 19, zegt de graaf de Laborde: »On s'étonnera peut-être de trouver les fous, les sots et les bâtards cités autant de fois. Au XVe siècle, le tableau de la vie privée n'aurait, à la cour surtout, ni couleur ni intérêt, si ces personnages en étaient exclus. J'ai trouvé, dans les habitudes de ce monde à part, un des chapitres les plus piquants de mon ouvrage, car les fous étaient parfois gens fort sérieux, envoyés en missions difficiles; les bâtards, par contre, formaient, autour de Philippe le Bon, un tableau d'intérieur passablement bouffon." — Page 538, in de *Table méthodique,* noemt hij alle „Fous, sots et sottes, nains et géants," die in zijn werk voorkomen, op, welker namen men terugvindt in de *Table alphabétique.*

Nog zegt die schrijver, t. a. p., *Introduction,* p. LII: »J'ai eu sous les yeux plusieurs rôles (des registres de la recette de Flandres) des années 1380 à 1382, intitulés: Chest les nécessités pour les sots de monseigneur des Flandres. Je les avais placés à la suite de ces extraits, mais je m'aperçois que M. Edward Le Glay les a déjà fait connaître dans l'intéressant recueil que M. Arthur Dinaux

publie sous le titre d'Archives historiques et littéraires du nord de la France (tome III, année 1842, page 183). Il suffira donc de conserver le premier article: Premiers achaté pour les folz de ms: Cokinet, Coffin et Hannin Minne et le nain et leurs vallets, 1 drap mellé de mennin, dont on a fait pour eux VI houpelandes et IX caperons, coutant XXXIV liv. XVI s. — Cest brief donné à Bruges le penultième jour de juing l'an IIII^{xx} et un."

In een te Wolfenbüttel, in 1801, bij Heinrich Georg Albrecht, uitgekomen werkje, getiteld: Grundrisz einer Geschichte des Privatlebens der teutschen Fürsten. Aus der Handschrift eines Veteranen herausgegeben von T. Z. [1]), leest men, in de Zweyte Periode. (Von der Mitte des zwölften Jahrhunderts bis auf die Zeiten der Reformation.) 3. Vergnügungen: »Zwar noch bis ans Ende dieser Periode hin dauerte unter den Fürsten die Freude des Zusammenkommens bey Turnieren, Trauungs und Leichenmahlen. Es war noch immer, als wenn man dem Getose der Waffen und der Weinspur nachzöge. Aber die ganze Art dieser Zusammenkünfte, und also auch ihre Wirkungen auf das Ganze hatten sich doch um Vieles geändert. Die Fürsten zogen zwar zu einander, aber den kaiserlichen Hofe fanden sie sich selten mehr häufig ein....

. . . .

Eine merkwürdige Veränderung bey diesen Zusammenkünften war auch, dasz kein Hofpoet mehr auftreten durfte, sondern an seiner stelle der Hofnarr erschien. Da hätte nicht leicht ein geistlicher oder weltlicher Fürst eine Reise gemacht, wo nicht der Schalksnarr im Gefolge gewesen wäre, und man nahm es auf Ehre, wenn bey dem fremden Hofe, den man besuchte, der lustige Mann nicht ansehnliche Präsente bekam, die mitgebrachten Sänger und Spielleute kein Spielgeld erhielten. Schon seit dem Ende des dreyzehnten Jahrhunderts findet man den Joculator Regis in Urkunden unterzeichnet, und vom König Karl 5. in Frankreich findet man ein Schreiben an eine Stadt in Champagne: »sein Narr

---

[1]) In de „Vorrede" wordt gezegd: „Der Herausgeber hat wenige Verdienste um das nachfolgende Werk, welches aus der Feder eines bekannten Gelehrten geflossen ist, den Teutschland unter seine klassischen historischen Schriftsteller zählt."

sey ihm gestorben, sie sollten ihm aus ihrer Stadt nach bisheriger Sitte einen andern schicken." [1]) Keine andere Sitte hat sich schwerer bey unsern teutschen Höfen verlohren, als diese, und keine unter allen barbarischen Gewohnheiten dieses Zeitalters war im Grunde auch nützlicher als diese. Was der Beichtvater nicht sagen konnte und wollte, und wozu der Rath schwieg, das sagte der Hofnarr [2]); und bey Menschen von so weniger Lectüre und von so wenigen Ideen, als Fürsten und Herren damals waren, muszte es meistens bald ausgeredet seyn, wenn nicht die Schwänke des Hofnarren den allgemeinen Discursgang beförderten. Kaiser Rudolf 2 wollte zwar diese nüzlichen Menschen durch ein Reichsgesetz abschaffen, aber noch Ferdinand 2, als er 1622 auf den Reichstag nach Regensburg zog, hatte seinen Jodelnarren und Kammerzwerg bey sich, und Kaiser Leopold I, hielt noch drey Kammerknappen: Denn diese galanten Namen erhielten sie damals am kaiserlichen Hofe. Es ist bekannt, dasz noch der erste König von Preuszen ohne solche Menschen nicht leben konnte. Seiner Gemahlin zu Gefallen, schreibt sein groszer Enkel, stiftete er eine Akademie der Wissenschaften, sich zu unterhalten hielt er Hofnarren [3]).

---

[1]) „Carls des Weisen von Frankreich Cabinetsbefehl an die Stadt Troyes in Champagne, ihm zwey neue Hofnarren zu verschaffen," medegedeeld door Franz Gräffer, in zijne Histor. Raritäten, 2e Aufl., Wien, 1819, S. 240, 241, met verwijzing naar Mannsteins Nachr. von Ruszland.

[2]) Zoo vernam Filips van Valois de vernieling van zijne vloot in den slag van Sluis, van zijnen hofnar. (Zie de Chateaubriand, Etudes ou Discours histor., L. H., 1831, t. IV, p. 13.)

[3]) Tzschucke zegt van Friedrich Wilhelm: „Die Natur hatte ihn mit vortrefflichen Anlagen des Geistes ausgestattet; er besasz einen guten Verstand, ein groszes Gedächtnisz, eine richtige Beurtheilungskraft, eine schnelle Fassungsgabe. Aber er that nichts, diese Fähigkeiten auszubilden; er unterdrückte sie vielmehr, verachtete die Wissenschaften und hatte einen Widerwillen gegen alles, was gelehrte Kenntnisz heiszt. Die Akademie der Wissenschaften sollte aufgehoben werden, und nur auf die Vorstellung, dasz die Anstalt auf die Bildung der Wundärtze für die Armee groszen Einflusz habe, ward er von seinem Entschlusz abgebracht; unterdesz würdigte er sie so tief herab, dasz er den Hofnarren Gundling zu ihrem Präsidenten ernannte. — Zu seinen Lieblingsvergnügungen gehörten die Musterungen (over zijne troepen) ....; die Reisen ....; die Jagden ....; die Hofnarren und das Tabakskollegium, welche ihm die Abendstunden verkürzten." (Brandenb.-

Im Hofnarren Geschmack waren alsdenn auch die meisten Repräsentationen bey öffentlichen Solennitäten, und selbst die Kleidung hatte etwas dieser Art groteskes, besonders wenn es zu einem lustigen Tanz, oder zu einer Mummerey war. Der gröszte Staat war, ein so bunt zusammengestückeltes Kleid zu haben, das wie eine Farbenschachtel aussah; nicht, dasz das Tuch selbst alle Farben unter einander gehabt hätte, sondern man muszte aus Stückchen von den verschiedenen Farben ein Kleid zusammensetzen.

K. F. Köhler's antiq. Anzeigeheft. 183. (Leipz. 1869) vermeldt, S. 40, n°. 964, onder de Volksbücher etc.: Historia des Claus Narren, weiland churfürstl. sächs. gewesenen Hofnarrns — — in 16 unterschiedliche Theile gefasset 8. Gedr. i. J. 1703; de XCVIe Catalogue de livres rares et curieux van A. Asher & C°., à Berlin (1870), p. 26, n°. 231: Warhaffte Contrafactur oder Bildnuss dess einfältigen | frommen in Teutschen landen berümbten vnd wunderbaren Claus Narren | welcher bey Fridrich vnd Johannes gebrüdern vnd Hertzogen in Sachsen | gelebt | etc. fol. Strasburg, bey Jacob von der Heyden [1]; de catalogus van eene, den 29 nov. 1869, te Leipzig, door List & Franke, gehouden veiling van boeken, n°. 5121: Wilhelmi, 7 Narren auf einmal, od. Kyau's [2], Gonella's [3],

Preusz. Regenten — u. Volksgesch., 2e Aufl., Th. I, S. 363, 364.) — In 1795 kwam te Berlijn uit: Leben u. Thaten J. P. Freih. v. Gundlings, k. preusz. geh. Kriegs-Rath u. Zeremonienmeisters, eines höchst. abenteuerl. Mannes. M. Portr. u. Wappen, — waaruit, volgens v. Hellbach, Adels-Lexicon, i. v. Gundling, blijkt, dat deze hofnar den 25 febr. 1724 pruissisch vrijheer werd, in 1730 zonder kinderen stierf en te Bornstadt bij Potsdam in een wijnvat begraven ligt.

[1]) De uitgevers van den Catalogue voegen er bij: „Feuille volante, imprimée du XVII siècle, en vers allemands avec la traduction en latin. Au milieu se trouve le portrait de Claus Narr gravé en taille-douce."

[2]) „Friedrich Wilhelm, Königl. Polnischen General-Lieut., Commandant der Festung Königstein etc. der An. 1734 unverehlicht, bey nahe 50 Jahr alt, verstorben. Wegen seines aufgeweckten Gemüths und sinnreichen Schertzens ist er sehr bekannt gewesen. Sein Leben hat unter andern einer unter dem Nahmen Cregander An 1735 in 8vo. (ik vind elders: Gregander, Leben u. That. d. Freih. v. Kyau. 3 Bde. M. Kpf. Cöln 1762—67) ediret." (Gauhe, Adel. Lexicon, in Kyau.) Hij stierf den 18 jan. 1733, volgens den Geneal. Archivarius van dat jaar.

[3]) „Nicolas duc de Ferrare auoit en sa cour vn plaisant hõme de facetieux nommé Gonelle," etc. (Gilles Corrozet, Propos memorables, Roven, 1583, p. 153, die ook gewaagt van den zot van hertog Leopold van Oostenrijk, Kune de Stoken, van dien van Alphonsus, koning van Napels, en van andere.)

Barlacchia's, Brusquets, Morgensterns, Juncker Peters u. Frölichs Leben u. Schwänke. Brschw. 1800, en, n°. 5122: Wilhelmi, ein Narr für sich u. zwei Narren für Andre od. Poncino's, Claus's und Taubmann's Leben und Schwänke. Helmst. 1801.

Schlager schreef: »über d. alte Wiener Hoftheater; — über d. Wiener Hofnarren." (K. F. Köhler's antiq. Anzeigeheft. 183. Lpz. 1870, n°. 66.) Mo.

Werken over gekkenfeesten en gekkenorden. (Vgl. XI, bl. 12, 108, 266, 366.) Men raadplege, behalve de genoemde werken, ook: Chr, Gotth. Blumberg, Abbild. d. Kalandes od. d. sogenannten Kalandbrüderschafften, welche vor d. Reformation bekannt gewesen. Chemnitz 1721: 16, S. 6 fg; Sitten, Gebräuche, Narrheiten alter u. neuer Zeit. Berlin 1806. 8. S. 230: Narren- u. Eselsfeste der Vorzeit: Skizzen einer Gesch. von Sitten u. Gebräuchen d. Franzosen von ält. bis zu d. neuest. Zeiten. Lpz. 1790. 8. S. 116, 129; Menestrier, De la chevallerie ancienne et moderne, Par. 16° p. 76, 243: Fête de la Principauté de Plaisance à Valenciennes, 244: Le Prince d' Amour de l'Isle (Lille), étoit autrefois nommé le Prince des fols, 251, 254: »Ces jeux estoient si frequens, en si fort répandus par tout, que sur les Registres des villes des Pays-Bas on trouve jusqu' à 1490 des sommes ordonnées par les magistrats à certaines personnes, qui alloient sur des chariots à la feste aux Asnes de Douay, à Bouchain à la feste du Prevost des Estourdis, à Monsieur le Prince de la Plume, au Capitaine de joyeuse entente, à la Compagnie de la fille de Dame oiseuse."

Over het door van Spaen aangehaalde Regiment de la Calotte, zie men de Mémoires du comte de Maurepas, 3de édit., tom. III Par. 1792, p. 1—92, en: Recueil des pieces du regiment de la Calotte. A Paris, chez Jaques Colombat, Imprimeur Privilegié du Regiment. L'An de l'Ere Calotine 7726. In het voorberigt wordt het wapen van het Regiment omschreven en gezegd: »On ne manquera pas de publier la suite de ce Recueil, & le Sr. Colombat, toûjours attentif à servir utilement le Public, n'épargnera ni soins ni dépense pour rendre cet Ouvrage digne de la curiosité des personnes de goût." Mo.

Batingen. (XIX, bl. 552; vgl. XX, bl. 19, 163). In den Ouden tijd 1870 bladz. 68 en verv. geeft de heer C. van Schaik eenige berigten betreffende het oude kasteel van Batinghe, bladz. 65 ziet men daarvan eene afbeelding van omstreeks 1830, eer het door den toenmaligen eigenaar gesloopt is, en bladz. 69 eene afbeelding der bouwvallen van dit huis, zoó als die zich in 1639 vertoonden. Voorts vindt men er eene beschrijving van het voormalig huis en ook van de regten aan het adelijk stift verbonden.

Ook omtrent de kerk en den dienst aldaar door fransche protestanten verrigt vindt men in genoemd tijdschrift eenige vermelding.

V. D. N.

Niemandsvriend. (XIX, bl. 554; vgl. XX, bl. 20). Ook van der Aa, Geograph. WB., geeft op deze vraag het antwoord, en noemt Niemandsvriend of Lokhorst eene voormalige afzonderlijke heerlijkheid in den Alblasserwaard, het westelijk gedeelte der gemeente Sliedrecht uitmakende. Ofschoon mij is voorgekomen, dat de heer Hendrik Collot d'Escury werd genoemd heer van Niemandsverdriet, zoo vermeen ik echter, dat Niemandsvriend de ware benaming is, als ook zoodanig vermeld zijnde in de Corte beschrijving en Handvesten, Privilegien enz., van den Lande van Zuid-Holland (door J. van der Eijck) Dordr. 1628 in 4°. bl. 79, alwaar hij zegt, dat Niemants vrient (sic) groot is 206 mergen, hebbende tot wapen eene vrouw zijnde Justitia op een schild van lazuur met de schalen van goud.

Van der Aa t. a. p. noemt als bezitter van dit goed K. F. baron van Tuyll van Serooskerken te 'sGravenhage.

V. D. N.

Hyacint van Nassau. (Vgl. XIV, bl. 38; XX bl. 162). Johan Hubners Gen. Tabellen etc. etc., het eerste deel, Leyden Dirk Haak 1735.

Wilhelmus Hyacinthus komt van Nassau Siegen, van de Rooms Catholijke Religie, geb. 18 feb. 1664, succedeerde 1699, wierd om quade regering uit het land gezet 1708 en van Keur Palts als Rijks-Vicaris 1711 weder hersteld. Leefde in Spanjen met de naam als graaf van Chalons. Hij is de naaste ter opvolging der lan-

den van de Gereformeerde Linie na het afsterven Fredericus Wilhelmus 1734 sonder manlijke erfgenamen. Gem. 1 Maria Francisca, Dochter Vorst Hermannus Ego van Furstenberg 9 apr. 1687. † 7 jun. 1691. Taf. 268. De 2 Maria Anna Josepha, Dogter graaf Ludovicus Gustavus van Hohenlohe Schillingfurst. Geb. 14 may 1678. getr. 5 oct. 1698. Nakomelingen:

Franciscus Josephus Hyacintus	geb:	17 jun.	1688.
	st:	18 oct.	1694.
Hyacintus Eugenius	geb:		
	st:		1703.
Maria Anna Josepha	geb:	sept.	1707.
	st: in Brussel	16 aug.	1723.

J. C. V. WIJK.

Draagkoetsjes. (Vgl. XV, bl. 69, 358; XVI, bl. 198.) Op Antiquar-katalogen komt wel voor: Abhandl. der Porte-Chaises od. Trage-Sänfften durch Menschen od. Thiere. m. vielen Abbild. Nürnb. 1737. fol. M°.

Engeltje van der Vlies. - Bestje van Meurs, enz. enz. (Vgl. A. R. XII. bl. 226, 300; XIII. bl. 166; XVI. bl. 36, 133.) In het bezit van wijlen den groninger archivaris, mr. H. O. Feith was vroeger een werkje getiteld: »Histoire memorable et prodigievse d'vne fille, qui depuis plusieurs années ne boit, ne mange, ne dort, & ne iette aucuns excremens: & vit neammoins par vne grace admirable & vertu de Dieu. Chose suffisamment esclercie & auerée par les procedures, examens & diligentes informations sur ce faites d'officc par le Magistrat: & depuis imprimées & mises en lumiere par l'ordonnance d'iceluy en langue Allemande, tourneés icy & tradnites fidelement en François. A Francfort chez Ian Wechel, MCLXXXVII." Achter dezen titel volgt de opdragt aan »Monseigneur Monsievr de Segvr, Baron de Pardaillan, Ambassadeur du Roy de Nauarre (es) pais de l'Empire," onderteekend: »Vostre humble & affectionné seruiteur A. Caillet;" en dan de »Information exacte, et declaration d'vne histoire veritable, en laqnelle est porté, comme vne fille du village de Schmidweiler, assis en la iurisdiction de Colbelberg, domaine & seigneurie du

tresillustre Prince Monseigneur le Duc Iehan Casimir, Conte Palatin du Rhin, Tuteur & administrateur de l'Electorat Palatin, n'a rien mangé ne beu depuis sept ans: & neantmoins a esté gardée en vie par grace de Dieu d'vne façon admirable. Imprimée & mise en lumiere par le commandement du magistrat; affin de donner occasion a vn chascun de bien considerer & embrasser les œuures admirables de Dieu, & de luy en donner louange & honneur." Het onderzoek in deze zaak werd op dingsdag den 24sten november 1554 ingesteld. Aan het slot van het werkje staat: »Les lecteurs seront advertis que ladite Katerine est encore viuante en mesme dispositiō & estat que porte ce recit. Et ainsi a duré & vescu sans manger, sans boire, & et sans dormir, l'espace de neuf ans tous entiers & complets, & vit encore miraculeusement d'vne singuliere, pure, & incomprehensible grace de Dieu toutpuissant." [1])

Dit boekje, thans op de akademische bibliotheek te Groningen aanwezig, zit met andere, zoo ik meen zeldzame, werkjes in een band verscholen, in den catalogus te vinden op: Opuscula de Jesuitis. De titels dier werkjes laat ik hier volgen.

Plaidoyé de m. Ant. Arnavld advoc. en parlem. pour l'univ. de Paris, demanderesse, contre les Iesuites defendeurs. Des 12 & 13. Iuillet 1594. Auec la lettre du Roy sur l'assassinat attenté contre sa personne. Ensemble l'arrest d. l. cour de Parlem. c. Iean Chastel, disciple Iesuite. Par. 1595.

M. Elias Hasenmullerus, Hist. Iesvitici ordinis, etc. cum praef. Polycarpi Lyseri. Francof. a. M. 1595.

Theodorus Beza redivivvs etc. Hanoviae 1597.

Brvtvm fvlmen Sixti V aduers. Henricum regem Nauarræ, & Henricum Borbonium, pr. Condæum. L. B. 1556.

Sixti V declaratio contra eosdem. Rom. 1585.

Cvcvllvs. In Cucullum monachorum Parodia elegant., edita Anno 1580, ad imitat. ill. Catulliani, *Phaselus ille quem &c.* AVctore N. L. G. Additis quibusd. alijs ex Palingenio, Buchanano. & Beza. s. l. 1584.

---

[1]) Op een Antiquariats-Catalog d. Buchhandl. von Otto Flössel in Görlitz, No. 5, 1869, trof ik, op bl. 15, aan: „Historie v. einem Medlein, welches on Speis u. Tranck jr Leben zubringt. Durch Gerardum Bucoldianum, Kgl. Maj. Leibartz. 4. [Speier, auf dem Reichstag] 1542. 8 Bll."

t'Boecxken van de dry Pausen, met een waracht. verklar. van de menichfuldighe loose practijcken, zoo van d'Inquisitie, als van het onderhouden der Placcaten ende anderssins, by den Cardinael Granvelle met synen adherenten gheinveuteert: enz. Buyten Roomen int Jaer ons Heeren 1580.

Waerachtich verhael vä een schrickelijcke moort, bedreuen door den Minnebroeders, in de stadt Ryon in Vranckrijck, int landt vä Avergne, aen een jonghe dochter der seluer stadt, diese int clooster ghenomen, misbruyckt, ende daer na seer jammerlijck vermoort hebben. Anno 1598. Ge-extraheert ende gedruckt, wt de Copie des Briefs in Francoys gheschreuen, aen mijn E. Heeren, den Raedt van zijn Excll; van Orangien. In s'Grauen-Hage. Anno 1598.

Discovrs de fev messire Gaspar de Colligny amiral de France, sur la guerre de Flandres. A Leyde, chez Antoine Maire. 1596.

Traicté paraenetiqve. C'est à dire Exhortatoire. Auquel se montre par bonne & viues raisons,..... le droit chemin & vrais moyens de resister à l'effort du Castillan, rompre la trace de ses dessins, abbaisser son orgueil, & ruiner sa puissance. Par vn Pelerin Espagnol. battu du temps, & persecuté de la fortune. Traduicte du langue castillane en langue françoise. Par I. D. Dralymont Seigneur de Yarleme. Imprimé nouuellement 1598. ('t Gaat den schrijver als Antonio Perez, van wien men, in den Messager d. sciences histor. de Belg., 1848, p. 304, leest: »Durant de longues anneés son (Philippe II) favori disgracié, Antonio Perez, lui lançait à pleines mains les outrages, les invectives, les insinuations.")

M°.

Koning Lodewijk Napoleons eerste benoeming van eenen rector magnificus te Leiden. Rector en senaat van de toenmalige koninklijke Hollandsche Universiteit te Leiden hadden den 1sten van sprokkelmaand 1807 opgemaakt eene in het Latijn geschrevene voordragt of nominatie van drie professoren voor de betrekking van rector magnificus gedurende het volgende akademische jaar; deze voordragt, benevens het daarbij behoorende advies van het collegie van wethouders der stad Leiden, werd den koning aangeboden door drie afgevaardigden uit dat collegie, die reeds den

volgenden dag bekend gemaakt werden met Hoogstdeszelfs keuze ten dezen, vervat in den navolgenden latijnschen brief aan den akademischen senaat:

Ludovicus Napoleon, Dei gratia et Regni legibus,
Rex Hollandiae,
Rectori et et Senatui Universitatis Regiae Hollandiae,
Salutem!

Ex numero eorum, quos obeundo Rectoris magnifici muneri in Academia Lugduno-Batava nobis obtulistis per epistolam ad Nos datam die 1°. hujus mensis, eligere nobis visum est Dominum Simonem Speyert van der Eyk.

Eaque de re per praesentes litteras Vos certiores facimus, ut is die natali Academiae more antiquo solemniter renunciari munusque suum auspicari possit.

Ceterum quod delegatis Vestris ore indicavimus et promisimus, Nos commoda Academiae Lugduno-Batavae, quantum fieri poterit, aucturos, ut *afflictae urbi* ipsa quoque melius succurrat, illud hac occasione publice et solemniter edici et promulgari jubemus, Deumque precamur ut Vos omnes et singulos diu servet incolumes.

Dabamus Hagae Comitum die 2° Februarii 1807.

(sign.) Louis.
Ex mandato Regio;
(sign.) W: F: Röell.

Amplissimis:
Clarissimis, Doctissimisque viris, amicis perquam dilectis, Rectori et Senatui Universitatis Regiae Hollandiae.

De alhier cursijf gedrukte woorden *afflictae urbi* zinspelen op de verschrikkelijke ramp, die den 12 januarij te voren de stad zoo jammerlijk geteisterd heeft; in die twee woorden ligt duidelijk opgesloten hoedanig de edeldenkende en menschlievende koning getroffen was door die ramp, welke hij door alle te zijner beschikking staande middelen heeft zoeken te lenigen.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

VRAGEN.

Waterpaleis te Constantinopel. Zijn er ook in den laatsten tijd

nadere onderzoekingen ingesteld omtrent den oorsprong en bouw van het geheimzinnige »waterpaleis" te Constantinopel en welke zijn hare uitkomsten? A. J. ROTTEVEEL.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penning op Anselm Franz von Thurn und Taxis (vgl. XV. bl. 132, 326, 362; XVI. bl. 9.) Gauche, Adels-Lexicon, in Thurn, vermeldt: »Anshelm Frantz, gebohren Anno 1679, des H R. R. Fürst, Ritter des güldenen Vliesses, des Römischen Reichs wie auch der Oesterreichischen Niederlande General- Erb- Postmeister, starb Anno 1739; er hatte sich Anno 1701 mit Louisa Anna Francisca Fürstin von Lobkowitz, vermählet. s. Hübners *Tab.* 332." Hij was, volgens denzelfden, de oudste zoon van »Eugenius Alexander, Graf de la Tour, Valsassina, Taxis, und des R. R., Baron von Foudremont, Herr von Braine le Chasteau und Ober- Ittre, Erbmarschal von Hennegau und General-Postmeister der Niederlande und R. R., ward A°. 1681 erster Fürst des R. R. von Thurn und Taszis, nachdem der König in Spanien seine vorbesagte Herrschafft Braine im Hennegau gelegen, zu einem Fürstenthum erhoben. Er starb A° 1714, im 60 Jahre seines Alters." Zie ook Nobiliaire des Pays-Bas, Part. II, p. 509, 510; Suite du Suppl. audit Nobil., t. IV p. 236:" (il) naquit le 1 janv. 1679 & mourut à Bruxelles la nuit du 8 au 9 Nov. 1739." — Het werk van Jul. Chifflet: Marques de Honneur de la maison de Tassis, kwam in 1645 en 1665 te Antwerpen in fol. uit; dat van Flacchio; Généalogie de la très-illustre etc. maison de La Tour, in 1709 te Brussel in fol. Voor verdere bronnen zie men Huyttens, l'Art de vérifier les généalogies etc. Onder de autografen van wijlen den hoogleeraar J. Baart de la Faille komt voor: »Charles-Quint, emp. Diplôme de noblesse sig. concédé à la famille de Taxis. 29 Oct. 1539. Av. restes du sceau." (Zie catalogus, no. 559.) Waarschijnlijk voor een bastaard of bastaardtak van dit huis. Vgl. Nobil. des P.-B., Part. I, p. 151, en Le vrai suppl. audit Nobil. Gand, 1861, p. 11, 22, 57. M°.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 450.)

HALMA, FRANÇOIS, o. FRANCISCUS. *Geb.* te Langerak aan de Lek, 3 jan. 1653, † te Leeuwarden 1722. *Werkz.* te Utrecht, alwaar hij zich in 1674 vestigde; daarna in 1699 te Amsterdam, vanwaar hij in 1710 naar Leeuwarden vertrok. *Woonpl.* aan de Muyderbrug. *Uith.* In Konstantijn de Groote. *Merkt.* Vid. Cat. Bibl. Daventr, n°. 858c met de woorden: Cultior his vita est. — Zie voorts nog de n°. 1339, 1354. — De folio uitgave van J. Cats. — Heilige feestz. door Fr. Halma in 4°. — De Doorl. wereld door S. de Vries, kl. 8°. — Holland aan de voeten des konings, kl. 8°. *Aant.* Boekverkooper en drukker, tevens dichter. N. G. van Kampen noemt hem onder de taalkundigen op l. c. II dl. bl. 200. — Deze, even als Bodel Nijenhuis in zijne Liste n°. 1 et n°. 11, maakt geen gewag van zijn verblijf te Amsterdam. — Hij was gehuwd met Machteld Pos, bij wie hij een zoon had, geb. 26 oct. 1692 te Utrecht, mede Franciscus geheeten en die als predikant te Amsterdam 7 jan. 1733 overleed. Zie Boekz. d. Gel. Wer. jan. 1733 blz. 112.

HAM, JACOB GORISZ. VAN. *Werkz.* 1674*.

HARDENBERG, JACOB VAN. *Werkz.* 1694—1706**.

HARMENSZ., HENDRIK. *Werkz.* 1669—1700**. *Woonpl.* Langestraat, bij de Brouwersgraft.

HARREVELT, E. VAN. *Werkz.* 1747—1779.

HARREVELT, D'ERVEN E. VAN. *Werkz.* 1783. *Woonpl.* Kalverstraat.

HARTGERTSZ.. o. HARTGERS, JOOST. *Werkz.* 1638—1653. *Woonpl.* Gast-huijs-steegh naest het Stadt-huys 1644—1648. — Op den Dam bezijden het Stadt-huijs, 1650. — *Uith.* In de Boeckwinkel. *Aant.* In 1648 gaf hij uit: Journael van de Nassausche vloot. 76 bl. in 4°. — Hiervan moet slechts een druk, maar met verschillende titels bestaan.

HARTIG o. HARTOG, JAN. *Werkz.* 1738—1759. *Aant.* Bodel Nijenhuis, Liste d'imprim. n°. VI. — Gaf uit: Chronycke van Leeu-

wenh. 1740 in 4°. — Beschr. van Heusden 1743. — Stichtsche kleine chronick 1745. — In 1738 alreede in 4°., Gedichten van Petrus Scriverius, op den titel waarvan zich een fraai vignet bevindt, Scriverius als schrijver voorstellende.

HASEBBROEK, ANTH. *Werkz.* 1691.

HASENBROEK, ABRAHAM. *Werkz.* 1710—1721.

HATTUM, GERARDUS VAN. *Werkz.* 1750—1753** *Aant.* Was deze te Amsterdam boekverkooper? — Hij werd in eene boete van *f* 1000 veroordeeld wegens het drukken van een Lofdigt op het overlijden van den Heer Burgemeester Mr. Jan Sautijn. Zie Dichtk. Praal-tooneel van Neerlands Wonderen. Te Embden. Gedrukt voor de liefhebbers 1753. III dl. blz. 84, 135.

HAVERT, WILLEM VAN. *Werkz.* ?.

HAYMAN, JACOBUS. *Werkz.* 1723—1753. *Woonpl.* Aan de oostzijde van de Beurs op den hoek van de Heeremytesteeg over 't Zeelands Comptoir, 1748.

HAYMAN, P. *Werkz.* 1782—1794.

HAVERT, WILLEM VAN. *Werkz.* ?

HAZEU, Cz, JOHANNES. *Geb.* te Schoonhoven 1754, † te Haarlem 25 nov. 1835. *Werkz.* 1794—1796**. *Woonpl.* Nieuwendijk bij den Dam. *Aant.* Eerst boekverkooper, daarna drukker. Bodel Nijenhuis Liste, n°. V, p. 9, ook schrijver. Zie Algem. K. & L Bode, 1794 bl. 96.

HEEKEREN, JAN VAN. *Werkz.* 1705—1721. *Woonpl.* Haarlemmerdijk over de Eenhoorn-sluijs 1719. — Haarlemmerstraat 1721.

HEEKEREN, WED JAN. *Werkz.* 1728. *Woonpl.* als boven.

HEEMS, MARCELIS VAN. *Werkz.* ? *Woonpl.* Rokkin bij de Taksteeg. *Uith.* In Vondel. *Aant.* Zie Navorscher XVI, bl. 381.

HEERDEN, JAN EVERTSZ. VAN. *Werkz.* 1608—1618. *Woonpl.* Op 't Water. *Uith.* In de Delfsche bijbel.

HEINRICXSOON, REINIER. *Werkz.* omstreeks 1520*. *Woonpl.* Aen dye oude side bidi gulden Eenhooren. *Aant.* La Licorne d'or komt voor omstreeks 1500 te Amst. Zie Holtrop Monum. typogr. 1868, p. 103. Te Ypres en te Antw. Zie Ferd. van der Haaghen. Bibliogr. gantoise, supplement. Gand, 1867 p. 17.

HELDERS, J. *Werkz.* 1781.

HELDERS EN A. MARS, J. *Werkz.* 1785—1792.

HELM, FREDERIK. *Werkz.* 1699—1702*. *Woonpl.* N. Z. Achterburgwal bij den Torensteeg.

HELM, JACOB. *Werkz.* 1732*. *Woonpl.* als boven.

HEMLING, LAURIS. *Werkz.* 1617, 1618.

HENDRIKSZ, ANDRIES. *Werkz.* 1691. *Woonpl.* Op 't Rokin. *Aant.* Zie van der Linden Biografie Balth. Bekker, 's Gravenhage 1869, bl. 39.

HENDRICKSZ., GABRIEL. *Werkz.* 1669*.

HENDRICKSZ., JAN. *Werkz.* 1649. *Woonpl.* Op de hoeck van de Oude Huyssittende-steegh, op de Rowaensche kay. *Uith.* In de Boeckbinder. *Aant.* Tiele, B. P. heeft n°. 7193 een J. Hendricksz in 1674, pseudoniem.

HENDRIKSZ & JAN RIEUWERTSZ., JAN. *Werkz.* 1657. *Merkt.* Apollo's Harp, in kl. 8°.

HENDRICKSZ., OTTO. *Werkz.* 1653.

HENDRICKSEN, HEND. *Werkz.* 1662. *Aant.* Tiele, B. P. n°. 4996, pseud.

HENGST & ZN., DEN o. PETRUS DEN HENGST & ZOON. *Werkz.* van 1770—1793 in compagnie met D. J. Changuion, daarna tot 182 . ? onder eerstgenoemde firma. *Woonpl.* Kalverstraat, naast Doctrina bij den Dam, n°. 9. *Uith.* Hugo Grotius. *Aant.* De boekhandel van Jan de Groot, ging aan P. den Hengst over. Bij het betrekken der woning in de Kalverstraat lieten zij het beeld van Hugo Grotius, door Is. Tirion in den gevel geplaatst, daarin staan. Zie Fred. Muller Cat. Boekvereen. l. c. bl. 111. — Sedert vele jaren waren zij voorname boekverkoopers en drukkers. Na het ongelukkig einde van J. den Hengst in 183 . ? zijn de fondswerken en het magazijn verkocht. Zijn huis werd door den duitschen boekhandelaar Johannes Müller, geb. te Crefeld 21 oct. 1786 † te Amst. 11 oct. 1853, in 1832 aangekocht.

HENGST, P(ETRUS) D. *Werkz.* 1789—1820. *Aant.* Enkele malen komt deze naam afgezonderd van dien der firma P. den Hengst & Zoon voor; b. v. Quintus Horatius Flaccus, door R. v. Ommeren, Amst. 1789 in 8°. of was dit eene afzonderlijke firma?

HENRICUS, JOAN. *Werkz.* 1686.

HENRICX, PIETER. *Werkz.* geadm. 23 sept. 1546. Zie Navorscher XVII, bl. 77.

HENRICX, WEYER, *Werkz.* geadm. 13 dec. 1546. Zie Nav. t. a. p.

HERMANS, P. *Werkz.* 1654. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4323, pseud.

HERTOGH, MICHIEL *Werkz.* 1661*. *Aant.* In 1661 drukte hij het Evangelium van Mattheus en Johannes, overgezet in de formosaansche taal.

HESSE, LÉOPOLD AUGUSTE CONSTANTIN. geb. te . . . † te Amst. 1844. *Werkz.* ? 1802—1839** *Merkt.* Initialen, Geschiedk. en staatk. mengelw. 1839 8°. *Aant.* Nemnich. Orig. Beitr. z. K. v. Holland, Tüb. 1809, 2 Th. S. 337, 355: L. A. C. Hesse erwarb sich i. J. 1802 das Verdienst, den deutschen Buchhandel in Hollands Hauptstadt, zuerst auf einen regelmässigen Fufs zu bringen, wobey die damaligen Zeitumstände ihn nicht wenig aufmunterten, Dieser geschickte und überaus thätige Mann, treibt sein Geschäft, im strengsten Sinn, eben so in Amsterdam, als wenn er mitten in Deutschland établirt wäre. u. s. w. — Hij schreef onder den naam van L. A. Constantin: Bibliothéconomie, Instruction sur l'arrangement, la conservation et l'administration des bibliothèques, Vid. Bull. Biblioph. Belge t. XIX, p. 366 et 367, Quésard sur le libraire Hesse. — Over zijn voornemen nieuwe uitgaven der oude classici te geven, zie Algem. K. & L. Bode, april 1807 bl. 228 en bl. 175.

HEUN, J. VAN. *Werkz.* 1709— 1747.

HEUN & H. DE WIT, J. VAN. *Werkz.* 1726.

HEUVEL, ARENT VAN DEN. *Werkz.* 1663—1670. *Woonpl.* bij de Nes, in de Pieter-Jacob-straat 1663. — Voor aan de Leidsestraat bij 't Koningsplein 1669. *Merkt.* Insigne met initialen. Dordr. Arcadia.

HEY, JOHANNES VAN DER. *Werkz.* 1797—1824**. *Merkt.* Jan ten Brink, Fransche tirannij 1814. *Aant.* Onder vele andere zaken gaf hij in 1816—1820 in vier deelen in 8°. uit, de Proeve eener geneesk. plaatsbeschrijving der stad Amsterdam, door dr. Cs. Js. Nieuwenhuijs. — Later werd het Johannes van der Hey & Zoon. — Sedert 1842 is Gijsbert van der Hey, wonende Damrak bij de Mandemakerssteeg in 1856, bezitter dezer firma. Uitg. van de Evang. Kerkbode. — Maandschr. v. Christenen v. d. beschaafden stand. — Recensent. — Algem. Letterl. Maandschr. — De vriend des Vaderlands, enz.

HEYDEN, JAN VAN DER. *Werkz.* 1760. *Woonpl.* boven de Beurs, na agteren bij de konstzaal. *Aant.* Boek- en konstverkooper.

HEYNDRICKZ., ROELOF. *Werkz.* 1646.

HEYNS, ZACHARIAS. *Werkz.* te Amst. 1595—1616, daarna te Zwolle. *Woonpl.* op 't Water 1797. — In de Warmoesstraat 1599. *Uith.* In de drie Hoofd-deughden, à l'enseigne des trois vertus. *Merkt.* Zie op Zwolle. *Aant.* Refugié en Hollande, il devint imprimeur-libraire d'abord à Amst. en suite à Zwolle. Voy. Brunet Manuel t. III c. 152. Poète et litterateur de mérite. Voy. Tiele, Mémoire bibl. des Navig. Neerl. l. c. p. 23.

HILTEN, C(ASPARUS) VAN. *Werkz.* ? *Woonpl.* aan de Beurs. *Uith.* in de geborduyrde Handtschoen.

HILTEN, JAN VAN. geb. . . † einde 1655 of aanvang 1656. *Werkz.* 1626—1652. *Woonpl.* in de Beurs-straet. *Uith.* in de geborduyrde Handtschoen. *Aant.* Deze en zijne erfgenamen gaven voor 1655 couranten uit. Zie Wagenaar, Amsterdam 2e dl. blz. 390. — Volgens den Volks-almanak voor 1863 uitg. door 't Nut van 't Algemeen blz. 95 alreede vroeger. Zie op Jan Fredericksz. Stam.

HOEYEN, FRANÇOYS VAN DEN. *Werkz.* 1620.

HOEYE, ROMBOUT VAN DEN. *Werkz.* 1648. *Woonpl.* Calverstraet. *Uith.* in de drie Rosen Hoeyen. *Aant.* Kaert- en kunstverkooper. Zie Navorscher XVII, bl. 340.

HOFF, ANTHONIUS. *Werkz.* 1672. *Aant.* Zie Meulman Cat. Tract. Pamfl. n°. 4900.

HOFF, JACOB. *Werkz.* 1770.

HOFFMAN & P. MEIJER, JAC. *Werkz.* 1758.

HOLBEEX o. HOLBEECX, NATHANIEL. *Werkz.* 1692, 1693. *Woonpl.* in de Kolk-steegh.

HOLTROP, WILLEM. geb. . . . . 1750, † te Amst. 11 mei 1835. *Werkz.* 1779—1806. *Woonpl.* Kalverstraat. *Aant.* Deze maakte zich verdienstelijk door zijne medewerking tot de oprigting van het Instituut voor blinde kinderen. Nemnich l. c. Tub. 2 B. S. 336 teekent aan: W. Holtrop senior, vervaardiger van woordenboeken, een man van kennis en verdiensten. Zie mede Algem. K. & L. Bode, mei 1835, blz. 337, 353.

HOOGENHUIJSEN o. HOGENHUIZEN, CORNELIS VAN. *Werkz.* 1698—1728*. *Woonpl.* op de Elegantiersgragt bij de tweede brug, 1708. *Merkt.* De werken van Jan v. Gijsen, kl. 8°.

HOOGENHUYZEN, CORNELIS. *Werkz.* 1690. *Woonpl.* Agterburgwal 1690. *Aant.* Kan dezelfde als boven zijn.

Hoogenhuizen, Andries o. André de. *Werkz.* 1684—1699.

Hoed, Jacobus van den. *Werkz.* 1772*. *Woonpl.* Overtoomse weg, 't 2de huis voorbij Halfweg.

Hondius, Jodocus o. Judocus, Joost en Josse, geb. te Wockene of Wackene in Vlaanderen 17 oct. 1563. † te Amst. 10 febr. 1611. *Werkz.* 1597—1611**. *Woonpl.* Calverstraet. *Uith.* In den Wackeren Hont. Sub cani Vigilanti. *Merkt.* Gewoonlijk een hazewindhond met zijn poot op de wereldkloot rustende, waarom de woorden, Utor. describo. orno. vitupero et opto fideliter. Zie Histor. Beschr. van Amsterdam door Joh. Isac. Pontanus a°. 1614 in 4°. Een ex. op de deventer bibl. n°. 1416 heeft een ruigen hond, staande bij de wereldkloot met de woorden enz. N°. 1415 der bibliotheek heeft achter het woord aan den Leser een sfeer. *Aant.* Het Groot algemeen historisch enz. woordenboek van Hoogstraten bevat een belangrijk artikel over hem. Hij was een man van groote verdiensten. Hij gaf kaarten en atlassen uit en heeft den grondslag tot de atlassen van Blaeu en die van Janssen gelegd. Hij vermeerderde en verbeterde de kaarten van Gerard Mercator, den eersten die zijn aardrijkskundig zamenstel Atlas noemde. Na zijn overlijden komt zijn naam op titels van boeken nog vaak voor, zoo als in 1614—1626. Zie nog betreffende zijn monogram, Joh. Fr. Christen, Anzeige Monogrammatum Leipzig. 1747 S. 225, 261 en verder Biblioth. Hulthem. vol. III. n°. 14342, 14348. Bodel Nijenhuis Liste n°. IV n. V. p. 10, die zijn overlijden op 6 febr. 1612 stelt. Brunet Manuel dl. III. c. 297 noemt hem Judocus Hondius celator (snelschrijver).

Hondius, Henricus. *Werkz.* 1621—1657. *Aant.* Zoon van Jodocus, vervolgde den arbeid van zijn vader, zie Bibl. Hulthem. vol. III. n. 14349, mr. Gr. Mees Az. Atlas Noord-Nederl. l. c. bl. 5. aant. 7. 4e. kaart.

Hondius, Joh. *Werkz.* 1653.

Hont, Willem de. *Werkz.* 1668. *Woonpl.* in de St. Jansstraat.

l'Honoré, Francois. I. *Werkz.* 1704—1740. *Aant.* Over eene afbeelding van zijn winkel, zie Fr. Muller Cat. Ver. boekh. bl. 4. *Merkt.* Zie Roth-Scholz. Thesaurus Symbolor. no. 340.

l'Honoré, & fils, Francois. *Werkz.* 1738—1748. *Merkt.* met devies Non radium excutient. Zie Sermons par H. Chatelain in 8°.

L'HONORÉ & CHATELAIN. *Werkz.* 1715—1726. *Merkt.* Theatre de Corneille in 12°.

HOOFTBREKER, JAC DE. *Werkz.* 1653. *Aant* Tiele B. P. n°. 4214, 4216 en 4230, pseud.

HOOGSTRATEN, JAK. VAN. *Werkz.* 1757*.

HOOGT, VAN DER. *Werkz.* 1696—1709. *Aant.* Volgens Is. le Long, Boekz. d. Nederd. Bijbels, een uitgever.

HOORN, O. HOOREN, JAN CLAESZ O. CLAESEN TEN. *Werkz.* 1673—1678. *Woonpl.* Over het Oude Zijds Heeren Logement, *Merkt.* Naamcijfer. Rijm-Wercken van Arn. v. Overbeke, kl. 8°.

HOORN, JAN TEN. *Werkz.* 1678—1607. *Woonpl.* als boven. *Uith.* in de Histori-schrijver. *Merkt.* Verschillend, zie werken Bontekoe in 4°. 1ste dl. en ander zie 2de dl. — De Roomsche keyzers van L. Smids 8°. Rabelais, Geest. werken kl. 8°. R. de Hooghe Spiegel v. Staet. Anatomie van Blankaart 8°. enz., ook zijn naamcijfer komt voor.

HOORN, EN JAN BOUMAN, JAN TEN. *Werkz.* 1682—1685.

HOORN, NICOLAAS TEN. *Werkz.* 1700—1726. *Woonpl.* als boven. *Merkt.* Vallemonts historiezaal kl. 8°. Leven van John Curchill kl. 8°. Wegwijzer door Amst. *Aant.* Paquot Mém. t. III. p. 595 heeft N. ten Horn. De Cat. B. Rheno-.Traj. p. 969 heeft Hoon in plaats van Hoorn.

HOORN, TIMOTHEUS TEN. *Werkz.* 1681—1707. *Woonpl.* In de Nes over de Brakke grond, 1681. In de Nes naast de Brakke gront 1685. Bij de Brakke gront 1692. *Uith.* in 't Zinnebeeld. *Merkt.* Cat. Bibl. Daventr. n°. 1492.a *Aant.* Ik vind nog aangeteekend Boeckverkooper in de Nes, schuin over de kleyne Hal. 1678 kan dit op hem doelen? [1])

HOORN, J. VAN. *Werkz.* omstreeks 1690. *Aant.* Zie Navorscher XI, bl. 273.

HORREUS, FRED. *Werkz.* 1724.

HOUTEN, JAN TEN. *Werkz.* 1754—1781.

HOUTGRAAF W. *Werkz.* 1789, 1790. *Woonpl.* in de Hartenstraat.

HOUTHAAK, O. HOUT-HAECK, DIRK CORNELISZ. *Werkz.* 1633—1656. *Woonpl.* op de Nieuwe Zijds Kolk 1654. *Uith.* in 't Bourgoens kruys. *Merkt.* Een Bijenkorf enz. Zie tooneelstukken door hem uitgegeven.

[1]) Ja, toen hij over den Brakken grond woonde. BEST.

HOUTHAECK, TYMON o. TYMEN. *Werkz.* 1648—1660.* *Woonpl.* als boven. Tegen over de Nieuwe Zijds Kolck in de Potten-bakkerstraet, 1654. *Uith.* in de Vogelstruis, *Merkt.* Een Vogelstruis. Zie Picardt Antiquit. in 4°. *Aant.* Tiele Mem. journ. des Navig l. c. p. 206.

HOUTHAEK, DE WED. VAN TYMON. *Werkz.* 1665.* *Woonpl.* in de Lange-straet, bij de Brouwers-graft.

HOUTTUYN, FRANS. *Werkz.* 1745—1765.** *Woonpl.* op het Water, recht tegen over de Papen-brug. *Uith.* in Isaäk Newton. *Merkt.* Nederl. Jaerb. (in koper en in houtgravure). Uitgez. Verhand. geleerde mannen. De Haes, Portugal, gedicht in 4°.

HOUTTUYN. DE ERVEN VAN FR. *Werkz.* 1765—1783.

HUART, P. *Werkz.* 1748.

HUGUETANI, SUMPTIBUS HUGUETANORUM. *Werkz.* 1699—1720. *Aant.* De Navorscher XV, bl. 358 vermeldt het huwelijk van Jan Hugetan, een rijk boekhandelaar in 1708 met Mauritia Margaretha, eene dochter van Willem van Nassau, heer van Odijk, Cortgeene enz. In 1698 komen zij te Antwerpen en 1658 te Leiden voor. — Zie Leiden.

HUISSTEEN, A. VAN ROMBERG, A. VAN. *Werkz.* 1745.

HULSMAN, *Werkz.* 1664.

HULST, LAURENS VAN. *Werkz.* 1768—1795. *Woonpl.* Nieuwendijk en hoek Gravenstraat.

HULST EN ZOON, WED. L. VAN. *Werkz.* 1860. *Woonpl.* Voorburgwal bij de Molsteeg. [1])

HUMBERT, PIERRE. *Werkz.* 1709—1741. *Aant.* In 1733 gaf hij de Memoires de Frederic Henri in 4° uit. Zie Poggiana, Amst. P. Humbert. 1720, tom. II, waar voorkomt: Catalogue des livres nouveaux, qui se trouvent chez Pierre Humbert.

HUMBERT ET FILS, P. *Werkz.* 1763, 1764.

HUMMEL, J. J. *Werkz.* 1757.

HUPKENS, A. *Werkz.* 1761—1769.

HUIJBRECHTSZ o. HUIJBRECHTSZOON, ABRAHAM. *Werkz.* 1611—1613. *Uith.* in de Dordsche Bijbel.

HUIJSSTEEN, ARENT VAN. *Werkz.* 1731—1745. *Woonpl.* in de Beursstraat, bij den Dam 1733. Op 't Rokkin, op de hoek van de Gaapersteeg, 1737. *Aant.* Deze gaf in 1734 uit Leidsche Buiten-Cingels. In 1737 Willinks Amst. Arkadia klein 8°.

[1]) Vroeger vele jaren lang Nieuwendijk hoek Gravenstraat. BEST.

Huissteen & Steeve van Esveldt, Arent van. *Werkz.* 1733—1741.

Iemans, Dirk. *Werkz.* 1735—1741.

Imbrecht, Samuel. *Werkz.* 1661—1666. *Woonpl.* Raem-steeg bij de Appel-markt. *Uith.* in de Hoop.

Imbrecht & Gerbrand Schagen, Samuel. *Werkz.* 1664.

Imbrecht & Adam Sneewater, Samuel. *Werkz.* 1664. *Merkt.* Harpocrates ofte den Swijgaert 1664. in 12°.

Immerzeel Junior, Johannes. *Geb.* te Dordrecht 2 julij 1776 te Amsterdam 9 junij 1841. *Werkz.* te Amst. van —1809, te 's Gravenhage 1807— , te Rotterdam 1813—1823, te Rott. en Amst. 1819—1839. Komt mede voor Immerzeel en Comp. Amst. 1810. *Woonpl.* te Rott. in de kleine Draaisteeg, 1813 [1]. *Aant.* Boekdrukker, boekverkooper en uitgever, tevens als dichter bekend. In 1805 moet hij eene betrekking bij het ministerie van binnenlandsche zaken bekleed, doch zich daarna aan de boekdrukkunst enz. gewijd hebben. Hij is de opsteller van de, vrijdag 27 nov. 1813 uitgevaardigde, proclamatie van den vice-admiraal A. Kikkert.

Oranje boven!
Holland is vrij.
De bondgenooten trekken op Utrecht.
De Engelsche worden geroepen.
De Franschen vlugten aan alle kanten.
De zee is open. enz.

Het gretig gezocht en gelezen Rotterdamsch Avondblad, dat van 29 nov. tot 16 dec. verscheen, werd door hem geredigeerd. Zie G. van Reijn, Historische Herinneringen. Rott. 1863, bladz. 45, 46, 47. Sedert 1819 was hij uitgever van de Muzen-Almanak. Hij was uitgever van vele werken van mr. Bilderdijk, en tevens de voornaamste eigenaar der dichtwerken van dezen en zijne echtgenoot. In 1820 werd hij tot eerelid benoemd van de koninkl. Maatsch. van Vaderl. Taal- en Dichtkunde, Rhetorica geheeten, te Ostende. Zie Algem. K. & L. Bode. 1820, 2e d. bl. 354. Denzelfden, junij 1809, bl. 384, en 1841 1e dl. bl. 417. Zijn catalogus van nagelaten boeken, kunst- en handschriften, zie denzelfden,

[1]) Te Amsterdam het laatst Kalverstraat bij de Olieslagerssteeg. Best.

1842 1e d. bl. 204. Fr. Muller Cat. Vereen. l. c. bl. 113. N. G. van Kampen Bekn. geschied. der l. e. wetensch. bespreekt hem in het 2e d. bl. 466 en in het 3e d. bl. 206. Bodel Nijenhuis Liste n. II, IV & V.

ISRAEL, MENASCH b. YOSSEPH b. o. MENASSEH BEN. *Werkz.* 1623 1650*. *Aant.* Zie over hem Paquot Memoires tom. 1. p. 99, 101, waar wij lezen *Typis & Sumtibus Auctoris* en t. III. p. 431. Hij huwde de dochter van Abrabanel. Zie H. J. Koenen Gesch. der Joden bl. 150, 247, 338, en 448, die daar ook spreekt over de beroemde persen der Joden te Amsterdam. L. de Leeuw, De Nederl. Jood. Amersfoort 1864, bl. 256, 333. Cat. Bibl. Ned. Litt. Leiden 2 dl. bl. 295.

JACOBAEUS, GELELMUS. *Werkz.* 1563. * *Uith.* in Castro Angelico. *Aant.* Zie Cat. v. Voorst Theologie p. 174 n°. 3057.

JACOBSZ, ANTHONI. *Werkz.* 1632—1650*. *Woonpl.* op de Achter Burghwal 1633. *Merkt.* met het devies *Sic itur ad astra.* Zeeuwsche Nachtegael in 8°. Is dat insigne evenwel van hem?

JACOBSZ, JACOB. *Werkz.* 1693. *Woonpl.* Princegragt, op de hoek van de Tuynstraet. *Aant.* Zie Navorscher XIII. 117.

JACOBSZ, JAN. *Werkz.* 1674*.

JACOBSZ, o. JACOBSZOON en JACOBI, LAURENS o. LORENZO. *Werkz.* 1584—1616. *Woonpl.* 't Water bij de oude Brugghe. *Uith.* In den Vergulden Bijbel. *Merkt.* Chronica Carionis in fol. Bijbel deux 'aes 1590 fol. *Aant.* La Biblia. Amst. Lorenço Jacobi 1602. Zie Cat. Bibl. Ned. Lett. Leiden 2 dl. bl. 295. Paquot Memoires t. III. p. 273.

JACOBSZ, THEUNIS. *Werkz.* 1639—1672**. *Woonpl.* Wolvestraat. *Uith.* In de Historie van Josephus. *Merkt.* Itinerarium Novi testam. uitg. 1642, in 4°. Een ander teeken in het zelfde werk getiteld: Een »bijzonder Tractaet" en nog een, aan het einde van het werk getiteld »Harm. Evangelist."

JACOBSZ, WED. VAN THEUNIS. *Werkz.* 1650—1666.* *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in de Lootsman. *Aant.* In de Cat. Bibl. Ned. Lett. Leiden 3 dl. bl. 245 komt voor WED. VAN THEUNIS JACOBSZ 1631. Dit jaartal staat evenwel niet op den titel maar onder de voorreden. De Hist. der Romer Martel. werd in 1657 in fol. bij haar

gedrukt. Kan zij een zoon gehad hebben, Themis genoemd, werkzaam van 1663—1672, waardoor dit laatste jaartal, boven aangeteekend, vervallen zou?

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Aanhaling. (Vgl. XVII. bl. 73). De vraag, die ik aldaar deed nopens Lalande en Laplace, is tot heden onbeantwoord gebleven. Het is, dunkt mij, toch niet van belang ontbloot te weten wat hier historisch waar is. Ik neem dus de vrijheid andermaal de zaak ter sprake te brengen. Aan hetgeen ik gemeld heb bij onderscheidene schrijvers te hebben gevonden, kan ik het volgende toevoegen.

Volgens Hugh Muller in zijne: Getuigenis der gesternten, hollandsche vertaling van 1863, bl. 354, 355, heeft Laplace het feit van de schepping den gesternten niet kunnen vinden. In het zonnestelsel geen bewijs van een einde kunnende zien, kon hij er ook geen bewijs van begin in zien. Zijne wetenschap kon het feit der wording van hemel en aarde niet ontdekken.

Professor Scholten verwijt aan professor Opzoomer zijne contradictie, als hij Lalande uitnoodigt om God, dien de natuur verbergt, in zijn gemoed te zoeken. (Zie antwoord van Anastasio op den brief van Mr. C. W. Opzoomer bl. 36).

De Charivari van 27 mei 1868 verhaalt, dat Leverrier Lalande verweten heeft niets te kunnen vinden.

Volgens F. H. Reusch in zijn: Bijbel en wetenschap, 1e deel bl. 63 der hollandsche vertaling, zou Lalande verklaard hebben, dat hij den ganschen hemel doorzocht, maar God niet gevonden had. Tot aanvulling van hetgeen ik vroeger omtrent Laplace mededeelde, kan misschien nog dienen hetgeen Le Figaro van 16 maart 1870 verhaalt, namelijk, dat Napoleon hem zou hebben bevolen, binnen 24 uur in God te gelooven.

Haarlem, DIXI.

Dertig nederlandsche meer of min opmerkelijke boekverkoopers- en drukkersmerken. (1591—1636).

1) 1591. Hand met een passer. Labore et Constantia. Lug. Bat. Officina Plantiniana apud Franc. Raphelengium.

2) 1592. Als boven apud Viduam et Joannem Moretum. Franc. Raphelengius overleed dus in 1591 of 1592.

3) 1598. De titelplaat van »Copie van seker Refereyn by de overheerde Nederlantsche provintien aen Hollant gheschreven, beroerende den Vrede." Met oock der Hollanders antwoorde rijmwijse daerby ghevoecht Amst. 1598, is eene navolging van den legpenning by van Loon I, met dit rijmpje:

'sMuis bytende tanden den leeu los knagen,
Den leeu los synde wil geen halsband dragen.

4) 1611. Icarus in zee vallende. Medio tutissimus ibis. Uldericus Balck te Franeker.

5) 1611. Johannes de Evangelist, schrijvende: »In principio erat verbum." Matthys Bastiaensz. te Rotterdam.

6) 1611. Drie lelien. Sicut flos agri sic floret. Adriaen Cornelisz. van Delft te Schiedam.

7) 1612. 't Fortuin op een gevleugelde kloot, met zeil. Spero fortunae regressum. Jasper Tournay te Gouda.

8) 1612. Phenix. Rara avis in terra Phoenix. Felix van Sambix op 't Steyger.

9) 1612. Erasmus Roterodamensis. Matys Bastiaanssen woonend op 't Steygher.

10) 1612. Elia gespijzigd door de raven. Perfer et obdura. Abrah. Huybrechtsz. by d'Oude Kerck in den Dortsen Bybel, Amsterdam.

11) 1612. De Faam. Literae immortalitatem pariunt. Jan van Waesberghe, in de Fame aen de Merct te Rotterdam. Vgl. 24.

12) 1616. *a.*) Emmausgangers. *Brande* ons harte niet in ons als hy met ons sprack op den weghe. Lucas 24.

13) *b.*) Simson jaagt vossen met brandende staarten in het koorn.

Simson Gods helt haelt uyt de wynen, de vossen loos schaedlyck en boos.

Sy stellen in *brandt,* 't velt, de bergen, 't landt der Philistijnen Richt. 15.

a. en *b.* Van Marten Jansz. Brandt te Amsterdam op 't Water op den hoeck van de Vrouwe-steech, in de Gereformeerde Catechismus.

14) 1612. Twee handen zamengevoegd, daarboven een brandend hart. Abraham van den Rade te Leeuwarden.

15) 1613. Weegschaal. Links een brandend schaaltje. Regts een doodshoofd met schenkels. Aequitas pacat. Amsterd. Hen-

drick Barentsz. in de Warmoesstraat int Verghulden Schrijfboeck.

16) 1616. Een klimmende leeuw met het geopend boek der bondzegelen. Siet de *leew* wt den gheslachte Juda, de wortel Davidtz heeft overwonnen. Apocal. 5. Zinspeling op *Leeuwarden* en het kerkelijk zegel van die stad. Abraham van den Rade aldaer.

17) 1616 Een lelie onder distels. Gelyck een lelie onder die Doornen soo is myne vriendin onder de dochteren. Cantic 2. Ghedruckt in Vrieslandt buyten Leeuwarden int Wapen van den Coninck in het water der wateren.

18) 1616. Elias door de *raven* gespijzigd. Paulus van Ravesteyn te Amsterdam.

19) 1616. Waer het te voren drooch geweest is daer sullen *vivers* syn. Esaia 35. Van Adriaen van de Vivere te Middelborch, Boeckvercooper aen den hoeck van de nieuwe beurse.

20) 1616. Mozes de steenen tafelen verbrijzelende. Peccata frangunt Dei tabulas. Broer Jansz. te Amst. op de nieuwe zijds Kolck.

21) 1629. Jonas buiten boord geworpen. Godt bewaert in noot — Fredrick Heyns te Franeker op de Coornmarckt in de vergulden Druckerije.

22) 1629. Drukkerij: een man aan de pers. In 't sweet ws aensichts suldi v broot eten. Gen. 3 19. Haerlem, Adriaen Rovman in de Jakobyne straet in de Vergulde Parsze.

23) 1629. De Zon. Synceritate et bonitate. Leyden. David Jansz. van Ilpendam op de Bredestraat (waar nu het logement de Zon is?)

24) 1629. Slang, zinnebeeld der eeuwigheid Literae etc. = 24.

25) 1629. Een ruit waarop een hart enz. Constantiam mihi rebus des et bonis. Arnhem, Jan Jansz.

26) 1629. Heester. Dum stabant pisae sic viguere fabae. Delft. Jan Pietersz. Waelpot aen 't Marctveldt.

27) 1630. Een boek- en prentenwinkel. *Neringh* winst in brenght als Godt sijn zeghen schengkt. Rotterdam, Abraham Nering, woonende in de Druckerye.

28) 1630. De drie koningen. Doen zy nu de *sterre* saghen vervreuchden sij hen seer met grooten vreuchden. Vlissingen Samuel Claeys Versterre.

29) 1632. In de Vriesche sleutel woonde de boekverkooper

Siegfridus Saccus op de Rosegraft te Amsterdam. Wat was dat voor eene soort van sleutel?

30) 1636. 't Gouden Kalf. 't Calf is aengebeden. Exodus 32. Hoorn, Zacharias Cornelisz, op de Nieuwe straat in den Liesveltschen Bijbel. J. D. / L.

Bronnen voor de geschiedenis van de invoering der nieuwe psalmberijming in 1774. (Nav. XIX. bl. 573.) Zie een aantal vermeld in de Beschrijving der Nederl. historiepenningen, VII. bl. 85 (1) als Nederl. Jaarboeken, 1773, 1774, 1776—1778. Kok Jaarb. III. Vaderl. Historiebeschrijving IV. Vaderl. Hist. vervolg XXIV. XXV. Stuart III. Ned. Merc. XXXIV en XXXVII. Catal. Maatsch. van Letterk. I. bl. 165—166. Nav. I. II. IV. Kerkelijk Archief II. 1. enz. vooral Josua van Iperen, Historie van het Psalmgezang, Amst. 1777 en 1778, 2 deelen. J. D. / L.

Janiçon. Aangaande de voormalige »Republiek der vereenigde Nederlanden" kan men vele belangrijke bijzonderheden vernemen uit het niet onbekende werk van dien schrijver. 't Is echter in een tijdschrift als dit, misschien niet overtollig te waarschuwen, dat men er zich niet onbepaald op verlate. D. II. bl. 107 (van den tweeden druk, 's Gravenhage 1736) staat, dat de vier schepen onder Houtman in april 1559 uit Texel vertrokken; men leze: 1595; en dat drie in augustus 1561 in Holland terugkwamen — lees: 1597. Het bij een staan dier fouten doet bijna denken aan eene correctie van de tweede naar de eerste. Ook zou ik Janiçon wel eens willen interpelleeren over de »verscheidene tochten, die Houtman met de Portugeezen naar Indië gedaan had." Ik vond die elders niet vermeld en betwijfel ook of een zoo schrander handelsopmerker, als H. zich te Lissabon betoont — zoodat hij er zelfs in den kijker liep — aan de boorden der Taag wel behoefde te onderzoeken hetgeen hij uit de eerste bron in de Indiën hadde kunnen vinden. H. M. C. V. O.

Letterspelingen. (Vgl. XVI. bl. 171) In mijn bezit is een stuk (echter niet in onze taal), bestaande uit woorden van ééne letter-

greep, althans woorden, die in de uitspraak als éénlettergrepig klinken. Het heet: A Literary Curiosity. — A Sermon in words of one syllable only by a Manchester Layman. Mijn exemplaar is van 1862 en behoort tot het vijfentwintigste duizendtal. De tekst is: Ps. CXLV. 10. — Uitgevers: Manchester: John Heywood, 143, Deansgate. — London: G. Vickers, Angel Court, Strand. — F. Pitman, Paternoster Row. E. LAURILLARD.

Carpentier, Histoire de Cambrai. (Vgl. XVII. bl. 285) Over Artois kan men raadplegen:

Le Roux, J., Recueil de la Noblesse de Bourgogne, Limbourg, Flandres, Artois etc., Lille, 1715.

Roger, P., Noblesse et chevalerie du comté de Flandre, d'Artois et de Picardie. Amiens, 1843. Over den inhoud van dit werk zie men het volgende, pag. 266—268.

Bibliothèque histor., monument., ecclésiast. et littéraire de la Picardie et de l'Artois, publ. par Roger. Collaborateurs: comte d'Allonville, de Hauteclocque et Dusevel. Amiens, 1844, gr. 8°. — Bevat o. a. de volgende stukken: Princes et Chevaliers de Picardie et d'Artois dont les blasons sont placés dans les salles des Croisades du musée de Versailles (pag. 77—83) en, van de hand van P. Roger: Notices sur quelques familles d'ancienne noblesse originaires de Picardie ou d'Artois (pag. 249—258, 289—297, 335—339, 352—356).

Archives Historiques et Ecclésiastiques de la Picardie et de l'Artois, publiées par M. P. Roger. 2 vol. in 8°. Zie gemelde Biblioth. histor. etc., p. 264, 265. M°.

Mr. Willem Bartjens. (Vgl. IX. bl. 203, 353, 384; XVI. bl. 337, 363; XVII. bl. 46). In een band met geschreven stukken, de stad Zwolle betreffende [1]), vind ik het volgende aangeteekend:

---

[1]) Op den rug staat: „Copien en extracten uit oude boeken." — Het bovenstaande, betreffende Bartjens, behoort tot de stukken waarboven geschreven staat: „Gecopieert uyt een Bock op wiens oude Bandt geschreven was geweest; Aaneminge der Stadt Dieneren ende verscheyde Vicarien Collatien sampt etlicke andere verdragen."

»1618, Maart 7. Hebben S. en R. angenomen Mr: Willem Bartjens francoijsche School mr. om de kinderen te leren die francoijse spraecke, voorts Lesen, Schryven, Reeckenen en Boekholden, uitsgaeders dat ook syn Huijsfrouwe den jonge dochteren leren sal allerleij handtwerken, van Neijen, Speltwercken en anders daer toe behoerende; waer voor S. en R. den voorn: Willem Bartjens sullen geven 300 car: gls: jaerlijks met een vrije wooninge aengaande op Paasschen naestkomende." M°.

Desiderius Nedlasius. (XIX. bl. 356; vgl. bl. 532). De geachte redacteur van dit tijdschrift vermoedt dat Nedlasii eene omzetting is van Danielis, zoodat de man, naar wien ik zoek, Gerrit Daniels zal geheeten hebben. Onlangs deelde dr. Vorstman van Gouda, mij de gissing mede, dat Nedlasius eene omzetting zou zijn van Salden, den beroemden haagschen predikant, die in 1655 — het jaar, waarin de Concionator Nedlasii verscheen, en niet 1665 zoo als ik vroeger bij vergissing schreef — predikant was te Kockengen, en in 1672 een Concionator Sacer uitgaf. Deze laatste gissing bevalt mij beter. Ik heb de beide geschriften nog niet kunnen vergelijken, maar zal het spoedig doen en den uitslag meêdeelen.

Utrecht. J. HARTOG.

VRAGEN.

Lockhart (James), een nederlandsch wiskundige van engelsche afkomst, die in geene van onze nederlandsche biographische woordenboeken vermeld wordt. Hij gaf in julij 1823 — bij gelegenheid der viering van het 4de eeuwfeest van Laurens Kosters uitvinding van de drukkunst en het lettergieten — een werkje in het licht, onder den titel: »Nieuwe en algemeene leerwijze om biquadraten op te lossen, waarbij de systemas van Descartes en Euler tot biquadraten met derzelver tweede termen worden voortgezet."

Dit werkje is later (1825) gevolgd door eene andere soortgelijke verhandeling, getiteld: »Nieuwe oplossing van cubiek-vergelijkin-

gen door juiste uitdrukkingen en ook bij nadering zonder beproeving of gissing."

Deze Lockhart, die destijds op den huize Koningsteyn nabij Haarlem woonde, heeft, zonderling genoeg, laatstgenoemd boekje, bevattende 71 bladzijden, aan zijne echtgenoot opgedragen en met haar portret versierd. Beide deze boekjes zijn voor rekening van den schrijver gedrukt bij de erven van François Bohn te Haarlem.

Men is begeerig meer bijzonderheden van 's mans leven te weten: weshalve de lezers van den Navorscher bij dezen beleefdelijk worden uitgenoodigd een meer uitvoerig levensberigt van hem aan de redactie van dit tijdschrift te willen inzenden.

S. F. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Martinus Zaagmolen of Saechmolen, de schilder. De heeren Immerzeel en Kramm hebben in hunne werken over de nederlandsche schilders een artikel aan dien schilder gewijd. Ik kan daar bijvoegen dat hij te Leiden gewoond heeft en aldaar op den 18en maart 1648 in het schildersgild is ingeschreven onder den naam van Martinus Saeghmeul [1].) In 1649 betaalde hij nog de jaarlijksche contributie en verliet na dien tijd de stad.

Intusschen had hij in 1651 een huisje of kamer in de Doelensteeg van de hoofdlieden der schutterij gehuurd, waarvan hij de huur in 1651, 52 en 53 had betaald; doch de rekeningen der leidsche schutterij maken ons met de volgende post bekend.

»De 4e huizinge in de Doelsteeg, ingehuurd bij Maerten Saechmolen, schilder, om 66 gl. in het jaer, is van 1 nov. 1654 tot 28 sept. 1655 geen huur ontvangen, vermits de voornoemde Saechmolen, vervaert door de contagieuse siecte met syn vrouw ende kinderen dese stad voorleden somer heeft verlaten en jegen-

[1]) Op den 23 nov. 1645 is van hem te Leiden een landschapje voor *f* 14 verkocht.

woordig tot Amsterdam woonachtig is, alwaer hij gesecht wordt armoede te lijden en sijn vrouw en kinderen de kost niet te kunnen voorwinnen, komt — memorie."

Den 4en december 1664 is hij als poorter te Amsterdam ingeschreven. Bij die gelegenheid wordt hij genoemd: Maerten Saeghmolen, schilder, van Oldenburgh. ELSEVIER.

Anselmus van Hulle [1]), schilder van de gevolmagtigden op de vredehandeling te Munster wendde zich in 1648 met het volgende verzoek aan de hoogmogende heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Geeft ootmoedelijck te keunen Anselmus van Hulle, schilder, hoe dat hy ter instantie van S. Ht. den Heere Prince van Oragnen Hooch Loffel. Memorie, is gecomen tot Munster, om aldaer te contrefeyten d'Ambassadeurs eñ gedeputeerde totte generale vreede handelinge, welke contrefeytsels hy van meeninge is te laten afsnijden in copere plaeten, eñ de beelden uyt te geven in forma van een boeck in folio. Ende alsoo hy alrede veel moeyten eñ oncosten daerover heeft gedaen, eñ noch sal moeten doen, soo bidt hy ootmoedich dat Uwe Ho: Mo: hem geliefden te verleenen, opene brieven van octroy eñ privilegie tot dien eynde dienende, met verbot aen alle plaetsnyders eñ alle andere ondersaten, eñ inwoonders der steden eñ landen, onder de gehoorsaemheyt van U Ho. Mo. deselve plaeten naer te maken ofte elders gemaeckt uyt te brengen, off de beelden te vercoopen sonder consent vañ voorsz supplt. binnen den tyt van ses jaren op de gewoonl: penen die U Ho. Mo. sullen gelieven daer by te statuéren.

'T welck doende enz. ANSELMUS VAN HULLE.

Het verzoekschrift is eigenhandig door hem onderteekend, wat destijds niet algemeen werd gedaan. Het waren de staten van Holland en Westfriesland, die hem den 9 maart 1648 het verzochte octroy verleenden. LABORANTER.

---

[1]) Zie over hem het Biogr. Woordenb. der Nederl. door van der Aa in voce en de daar aangehaalde schryvers.

Hubertus Quellien. 1655.

Aen de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holl, eñ West-friesland.

Geeft met behoorlycke referentie te kennen Hubertus Quellien, hoedat hy suppleant tsedert eenigen tyt op 't believen ende welgevallen van de Heeren Burgemeesteren ende regierders van Amsterdam, met groote industrie moeyten ende costen op copere platen heeft gesneden ende uytgebeeldt alle de figuren van verscheyden statuen ende andere cieraden, by zyn broeder Arthus Quellien zeer constigh gehouwen in marber ende andere steen, ten behoeve van 't nieuywe Stadthuys der opgemelde stede. Ende alsoo hy suppleant van meeninge zynde deselve eerstdaeghs in druck uyttegeven, beducht is dat iemant anders deselve mochte nadrucken, ende hem suppl. frustreren van de gehoopte vruchten van synen arbeydt, Soo keert hij suppl. zich tot UEd. Gr. Mo. ootmoedelyck versoeckende dat UEd. Gr. Mo. hem suppl. gelieven te verleenen speciael octroy tot het snyden ende drucken der voorsz. platen ende printen met expres verbodt, dat die geene, die alhier ofte buyten 's Lands mochten nagedruckt worden, in dese provincie niet sullen gebracht nochte vercocht mogen worden.

Dit doende enz.

Het verzochte octroi werd hem verleend voor den tijd van elf jaren.

LABORANTER.

Kaartenmakers en Schilders enz in de 16 eeuw. (Vgl. XX. blz. 85.) Ik vind opgeteekend in »Vuytgeven van alrehande extraordinairs zaecken" betreffende Amsterdam, het volgende:

1541.

Cornelis Thonisz., schilder, vuyt saicke, dat hij gemaickt heeft een chaerte van de gaeten, die men vuyte Noortzee ende Zuyderzee inne compt, omme daerby die Majesteyt van de coninginne te verthoenen die groote periculen ende costen, die de coopvaerders,

van Oisten comende, hebben ende lijden, aleer zij met hoere scepen tot Amsterdam comen moegen. . . . . . I.XIII.III.„.

Cornelis Thonisz., schilder, voer syn salaris ende vacatien van 't maicken van een chaerte van de Noort ende Zuyder zee mette diepten ende zanden daerinne gelegen, omme redenen als voren. I.VI.VIII.„.

1543.

Cornelis Thonisz., schilder, ter zaicke van twee chaerten, by hem voer de stede gemaickt van de gaten, bancken ende situatie van der Oistersche zee. . . . . „LX.III.„.

1544.

Cornelis Thonisz., schilder, voer zyn sallaris van een chaerte van de situatie van der Lastagie buyten de Sint Anthonis poort voer de stede te maicken. . . . . „VIII.III.„.

Denzelven noch van de voorn. chaerte te vermaicken ende te amplieren . . . ‘ . . . . „VIII.III.„.

1546.

Mr. Jacob van Deventer, geographus ofte chartmaker, betaelt die somme van vijff ende twintich Karolus guldens, hem by de Staten van Holland toegevonden ende dezer stede mitten quartier van Waterlant geordineert hem te betaelen ter saecke van een charte, by hem gemaect, van de gaten, die men moet inzeylen, als men vuyt de Noort-zee incoemen wil in Hollant, mitsgaders van den lande van Vrieslant daerinne gecomprehendeert. Welcke charte by de voorn. Staten gebezicht is in 't proces van de congerie ende stapel van Dordrecht. Van welcke somme 't quartier van Waterlandt dezer stede schuldich is te remburseren haer quote ende portie . . . . IIII.III.IIII.„.

1547.

Cornelis Thonisz., schilder, ter zaecke van twee charten, by hem gemaeckt van der situatie van de Lastagie, waervan d'eene geëxhibeert is in den processe, dwelck die stede voer den grooten Raede tot Mechelen hangende heeft tegens Olfert in de Fuyk cum sociis, geërfden van de Lastagie . . . . VII.IX.„ „.

Cornelis Thonisz., schilder, voer een charte, by hem voer de stede gemaeckt van de situatie van de Lastagie buyten Sinte Anthonis poort, omme over te leggen in de processe, dewelcke deze

stede voer den grooten Raede hangende heeft tegen die geërfden van de Lastagie . . . . „VI.IIII.„.

1548.

Baernt van Lijn, artilleriemeester dezer stede in den naeme ende tot behouff van Mr. Marcus de Verona, architect, vuyt zaicke van een charte, by hem gemaickt van der gelegentheyt ende situatie dezer stede ende zonderlinge van der Lastagie, ende dat ten verzoucke van eenige geërfden opter voors. Lastagie, die dezelve poogen aen der stede te vestigen ende fortificeren. Welcke voorn. charte die voors. Baernt van Lijn denzelven Mr. Marcus totter stede behouff vuyten (?) gecregen heeft, mits hem daarvoor gevende twee ponden vlaems. . . . . II. „ „ „.

1551.

Cornelis Thonisz., schilder, ter zaicke van een charte, by hem gemaickt van der Lastage buyten Sint Anthonis poert, welcke charte die burgermeesteren overleyt hebben in 't proces van der Lastage in den Secreten Raede, ongedecideert hangende tusschen dezer stede ende de geërfden van der voors. Lastage. „VI.VIII.„.

1554.

Lourensz. Pieterz. lantmeeter tot Alcmaer, hem by de burgemeesteren toegevonden voer zijne vacatiën ende arbeytsloen, vuyt zaicke dat hy alle die landen, visscherijen, vogelrijen enz. behoerende onder de ambochtheerlyckheden van den Nyeuwer Amstel, Amsterveen, Slooten, Slooterdyck, Osdorp, Houtryck, Pelaenen ende die Vrije Gheer gemeeten ende bekaert heeft, in 't welcke doende hy gevaceert heeft vijftich dagen. . . . XVI.V.VI.„.

1557.

Roelof Henricxsz. schilder, vuyt zaicke dat hy die charte, by der stede doen maicken, van de ambochtsheerlickheyden van Amsterveen. enz. achter mit nyeuw lynden doeck becleet, dezelve charte versien ende stocken mit knoopen, daerop dezelve charte gewonden is, daertoe heeft laeten maicken. . . . . . . „V. „ „.

1560.

Dirck Jansz. Hoen, coster van de Nyeuwe Kerck, voer 't maicken van een chaert van de Zuyderzee, voer de stede by hem gemaickt ende by der stede geschonken den Prinche van Oraingnen, stadthouder van Hollandt . . . . „X. „ „.

A. C. DE GRAAF.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder belangstellende, die in 1870 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen) ontvangt door mij: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oudnederlandsche muziekschool; wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Een behoorlijk geordende herdruk dier Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven) wordt tegen het einde dezes jaars voorbereid. — Ook gaan weldra ter perse XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck'van Valerius (1624), met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman, — Het getal onzer *Beschermers* is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz.) geklommen tot 489; dat der *Leden* (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 300.

HEIJE, *Secretaris.*

Proeve eener bibliographische naamlijst van (Noord-)nederlandsche toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst.

Volgens oud-amsterdamschen stijl heeft ieder metselaar, als hij aan 't werk tijgt, een opperman bij zich, die hem steenen en kalk aandraagt.

Wijl nu 't gebouw der noordnederlandsche Muziekgeschiedenis, als van den grond af, moet worden opgetrokken, heeft onze bibliothecaris de hr. Tiedeman (en heb ik, als zijn onder-opperman of jonk-maatje — mits dat »jonk," als lucus a non lucendo genomen worde!—) besloten te beproeven, of we, met behulp van allerlei steenbakkers en cementbereiders, de vereischte— althans de verkrijgbare — bouwstof bijeen kunnen brengen, die tot nog toe ontbrak.

We zullen tot dit einde elke maand een of twee letters van het alphabet geven met namen en beknopt saamgevatte bijzonderheden van àllen, die tot de noord-nederlandsche toonkunst in betrekking stonden (behalve de uitgevers en drukkers van muziek, reeds vermeld Nav. XX, 239).

Doch alvorens die te geven, laten we ze eerst in proef zetten en rondgaan bij eenige binnen- en buitenlandsche muziekgeleerden, opdat die ze mogen aanvullen.

Daar wij dit echter slechts aan weinigen kunnen doen — en toch gaarne medewerking hadden van allen, die ons kunnen helpen (ten einde reeds dadelijk tot betrekkelijke volkomenheid te geraken!) vermelden we alvast de namen dergenen waarvan wij beide reeds op dit oogenblik iets weten, en mededeelen kunnen.

Wie dus òf van de genoemden — maar vooral van nietgenoemden — iets méér weet, geef ons daarvan, telkens binnen 14 dagen berigt. In de daarop volgende maand prijken dan zijne mededeelingen en de onze (zoo 't ook voor deze prijken heeten mag?) in den Navorscher.

't Eenige, wat ik, voor ditmaal, nog hieraan heb toe te voegen is dat wij de namen, levensbijzonderheden, en uitgegeven compositiën of geschriften wenschen te leeren kennen van *alle* toonkunstenaars, instrumentmakers en schrijvers over (of in betrekking tot) toonkunst die, van den vroegsten tijd af tot aan 't jaar 1800, in Noord-nederland — het tegenwoordig koningrijk der Nederlanden — geboren zijn, of korter of langer tijd leefden.

Hebben we dan, ware 't binnen een jaar! een behoorlijken alphabetischen legger verkregen, dan kunnen met goed gevolg de grondslagen worden gemetseld, waarop we eindelijk den tempel der voorvaderlijke glorie doen herrijzen.

Maar ieder beschaafde in den lande moet helpen in het aandragen! Ook het kleinste bouwsteentje zullen we met den grootsten dank aannemen. En wie geen steenen kan aanbrengen, storte ten minsten eenige gift in de offerbus, die wij aan de intree van de werkplaats zetten. Immers bijna vier eeuwen bleef Nederland in gebreke zijn historische schuld aan het muzikale voorgeslacht te kwijten. Thans zal de daartoe vereischte som penning voor penning moeten worden bijeengebragt.

Zorge ieder dus, dat wij (onze bibliothecaris, als ik!) weldra rijke schatmeesters en wel toegeruste bouwlieden worden.

Hierbij alzoo de letters A. B. en C. [1] HEIJE.

[1]) De breedere lijst zal meer bijzonderheden bevatten. Dit register geeft slechts de namen en voornamen, het (g.) geboorte- bloei- of (†) sterfjaar, en de aanduiding, of de bedoelde was: instrumentmaker (*i*), klokgieter (*klg.*), klokkenist (*kln.*), komponist (*k.*), organist (*o.*), orgelmaker (*orm.*), schrijver over toonkunst (of dichter) (*s.*), toonkunstenaar (*t.*), of zanger (*z.*)

A.

Aarts (Franciscus), 1705, *k.*
Adelbold + 1027, *s.*
Adriaan Pieterszn., 1455, *orm.*
Aelbrechtsz (Claes), 1560, *o.*
Agricola (Rodolfus), + 1485, *t.*
Agricola (Marpurg), 1761, *k.*
Albicastro (Henri), 1706, *k.*
Albinus (Bernhardus), + 1721, *s.*
Almeloveen (T. J. van), + 1712, *s.*

Anckerts (d'), z. Danckerts.
Anders (Hendrik), 1696, *k.*
Andries, 1550, *o.*
Andriesz (Claes), 1602, *o.* en *kln.*
Antoniotti (Georges), 1736, *k.*
Arondeus (H.), omstreeks 1750, *k.*
Argentil (d'), z. Dargentil.
Aspijck (Willem d'), 1655, *o.*
Avidius (Gerardus), 1500, *k.*

B.

Baitz (J. A. Hartman), 1750, *orm.*
Bayle (Pieter), 1647, *s.*
Bakkerus (Hendrik), 1684, *o.*
Ban (Joan Albert), 1643, *k.*
Barendsen (Dirk), g. 1634, *t.*
Batz (J.), g. 1787, *orm.*
Baustetter (J. K.), 1729, *k.* en *o.*
Beeler (J. N. E.), 1762, *k.* en *o.*
Been (Bernard), 1602, *k.*
Beguis, g. 1772, *o.* en *kln.* en *k.*
Benedictus à st. Josepho, g. 1642, *k.*
Benthijn (Jan), 1566, *z.*
Berg (Ahasuerus van den), g. 1733. *s.*
Bernouilli (Daniel), g. 1700, *s.*
Bernt (meester), 1750, *o.*
Bertelmeusz (Govert), 1500, *o.*
Bietere (Christiaan de), 1563, *z.*
Bircheroda (Jan), g. 1623, *s.*
Blanckenburg (Kornelis van), 1650, *o.* en *s.*
Blanckenburg (Kornelia van), 1700 *t.*
Blankenburg (Quirinus van), g. 1654, + 1739, *o.* en *k.*
Blockland (Kornelis van), g. 1550. *k.*
Blocklandt (Anna van), 1620, *z.*
Bloemers (Dirk), + 1785, *o.* en *kln.*
Bodecker of Bodekker, + 1727, *t.*
Böckelmann (J. F.), + 1681, *s.*
Bogaert (Pieter van den), 1608, *o.*
Boghemaker (Dirk), 1428, *o.*
Bois (Godfried du), + 1747, *s.*
Bolhamer (Gerrit), 1643, *k.*
Bontflour (George), 1563, *z.*

Booven (Jan), 1563, *z.*
Borchgrevink (Bonaventura), 1587, *t.*
Borchgrevink (Melchior), 1587, *t.* en *k.*
Bos (Lambert), + 1717, *s.*
Bosch, *o.*
Both (Jan), *s.*
Bouchain (J. H. van), 1620, *o.*
Bouwmeester (Philippus), g. 1740. *t.*
Brautigam, 1762, *i.*
Bremeister (Jan), *i.*
Broes (Elizabeth, Jeanne), g. omstr 1795. † 1853, *t* en *k.*
Brouck (Jacobus)(?), 1579, *k.*
Brouwer (Catharina), g. 1778, *z.*
Brouwer (Pieter), 1706, *o.*
Bruneau (Hermes), *k.*
Brune (Johan de), 1644, *s.*
Bruno (Hendrik), + 1664, *s.*
Brunmuller (Elias) 1710, *k.*
Buf (Jurriaan), 1691, *o.*
Bullart (Izaak), + 1672, *s.*
Buissons (Michiel de), 15.. *k.*
Burckhardt (Gottschalk), 1550, *orm.*
Burges (Philippus de) 1550, *k.*
Burgerhuis (Jan), 1607, *klg.*
Burlius (Willem,) 1580, *k.*
Burman (Frans), 1765, *s.*
Bustijn (Pieter), 1720, *o.*
Buus (Jacob) 1550, *t.*
Buys (Kornelis) g. 1759. *o.*
Buys (Nikolaas), 1563, *z.*

C. [1]

Cele (Johannes), + 1417, *o.*
Chaincé (Johannes), 1550, *k.*

Chalon (Hendrik), 1741, *k.*
Chalons (Karel), 1760, *t.*

[1]) De namen bij welke op c, een a, o, u, l, n, of r, volgt, zoeke men op K.

CHALON (Jan), + 1738, *t.*
CHALON (Hendrik Louis), *t.*
CHASTELEIJN, z. Guijot.
CHIMARRHAEUS (Jacob), + 1614, *t.*

TIEDEMAN EN HEIJE.

Quickelenbergh. (Nav. XX, 361). Het volgende berigt, ontleend aan de *Rotterdamsche Historiebladen*, levert, zoo ik meen, geen onbelangrijke bijzonderheden betreffende dien — door Poot bezongen — violist, en doet ons tevens een verheffenden blik slaan op de kunstliefde van de toenmalige rotterdamsche regeering, in dat zoo droevig tijdperk van kwijning onzer vaderlandsche toonkunst.

„In de vergadering van de vroedschap van 31 December 1715 hebben Burgemeesteren voorgedragen dat sig hier ter stede ophout.... QUICKELENBURG [1]); een zeer uytmuntend meester op de fiool en andere Instrumenten, en vervolgens in bedenken gegeven, of men den selven niet soude konnen en behoren te encourageren om alhier te blijven wonen tot instructien aan de Jeugt, met hem toe te leggen een jaarlijcx Pensioentie op deselve voet als aen eenige Meesters op den 23 April laatstleden is vergunt geworden. Waarop gedelibereert synde is goed gevonden ende verstaen, dat dese saek door de heeren Burgemeesteren en Rekenmeesteren geexamineerd en deze vergaderinge van advise gedient sal werden.

Den 7 January 1716 is gehoord het rapport van de heeren Burgemeesteren, ende verdere Commissarissen hebbende ingevolge en tot voldoeninge van de Resolutie commissoriaals van den 31 December laetstleden; geëxamineert hetgeen ten selven dage is voorgedragen, wegens het geven van een pensioen aan QUIKKELENBURGH seer uytmuntend musicien, tot encouragement om alhier ter stede tot het geven van instructie aen de jeugt te blijven wonen.

Waarop gedelibereert synde, is goedgevonden ende verstaen, dat aen gemelde QUIKKELENBURGH bij provisie, ende tot wederzeggens toe zal werden toegelegd en uyt het fonds van de Recognitien op de ampten staende, betaelt een pensioen van twee honderd guldens sjaers, dat hetselve sal ingaen, met den eersten deser lopende maend January en sulcx op de Blaffaert zal werden aengetekent."

Bijna twee eeuwen vroeger gaf de rotterdamsche magistraat geen minder blijk van ingenomenheid met de muziek, zoo als blijkt uit de: Geschiedkundige Beschrijving van Rotterdam door P. Van Reijn, alwaar men bl. 268 leest:

„Vóór de Hervorming maakte men ook hier ter stede van de Kerkmuzijk veel werks. Wanneer het eerste Orgel in de *St. Laurens-Kerk* geplaatst werd, blijkt niet: maar in zeker Renteboek van 1467 en 1468 vindt men aangeteekend hoe Kerkmeesters aannemen — „te besorghen, dat men in die hoechtyt van de trans-

[1]) Den 5 junij 1720 werd binnen Rotterdam finaal geadmitteerd JOHANNES QUICKELENBERGH, gebooortig van 's Gravenhage, oud omtrent 34 jaren en sijn huysvrouw ALIDA VERGULDEN, alhier geboren, sonder kinderen, 11e wijk 1[0] smaldeel. (Admissieboek van 1691—1746; Archief van Rotterdam.)

„figuracie Ghode spelen zal op die Organen;" — zoo ook dat den organist 7 wilhelmus schilden waren uitbetaald. Zóó bezorgd was het stadsbestuur voor de behoorlijke uitoefening der kerkmuzijk, dat er niet slechts in 1537 vrijheid verleend werd om de kerkrenten en een gedeelte van het zilverwerk te verkoopen, ter betaling van den zangmeester en der priesters die de getijden zongen, maar dat men zelfs in 1550 octrooi zocht te erlangen, om hierin uit de goederen der stad te gemoet te komen; in 1547, eene geldleening tot dit einde toestond; vijf jaren later daarvoor van de jaarlijksche huur eener lijnbaan afstand deed, en in 1555 in den raad besloot:

„dat de ghetijdemeesters tot proufyte van de muzijcke binnen dese voirz. kercke „sullen genieten de proufyte van die vleesbancke en die kelder onder 't stadhuis."

Het aangehaalde werk van Van Reijn is bijzonder belangrijk en uitvoerig betrekkelijk de orgels in Rotterdam. Zoo leest men er onder anderen in:

dat de organist dr. J. Furnerius met J. Baptista Verijst, organist in den Bosch, in 1642 naar Antwerpen reisden, om het orgel aldaar in oogenschouw te nemen en den orgelmaker Hans Geilfus naar Rotterdam te ontbieden. Deze laatste vervaardigde dan ook onder opzigt van Verijst in vier jaren tijds een orgel van drie klavieren en een vrij pedaal van 44 stemmen, dat ruim *f* 3700 kostte. Voor de twee pilaren, daar het orgel op rustte, werd de, door storm gebroken groote mast van Tromp's admiraalschip *Amelia* gekocht, die nog op een der zolders van den toren bewaard worden.

De kosten van het opnemen van dit orgel beliepen de aanzienlijke som van *f* 1628,16. Daaronder komen voor de volgende posten:

„Aan de organisten van Antwerpen, den Bosch, Amersfoort, Alkmaar „en den Haag. . . . . *f* 850.10

„Aan het *tracteren* derselve . . . . „ 537.—

benevens, merkwaardig genoeg:

„Aan een speelman met de schuiftrompet, voor twee dagen met de Organisten te spelen. . . . . „ 6.—

Dr. Furnerius ging als organist over aan een kleiner orgel dat zich in de kerk bevond, en Verijst werd als organist aan het nieuwe benoemd, op eene jaarwedde van *f* 900. Hij overleed in 1650.

In 1719 nam eene vrouw, Sibilla Willekens genaamd, den orgeldienst, tot op de aanstelling van een nieuwen organist, voor *f* 300 waar.

Ten slotte kan ik nog den naam van een niet onbemiddeld organist van Rotterdam meêdeelen. In een *Maenboeck* van 1482 (Delfsch archief) vindt men den post:

„Item vercoft Ghysbrecht Schay van Rotterdam den organyst twije pont groot „tjairs den peninck gerekent voir XVI comt XXXII ₰ groot verschinēde dien „helf pā Januar ende dander helf pā Julij comt ij c lvj₰ hollāt.

BOERS.

Johannes Wanning. Deze componist te Kampen, en niet te Kempten, zoo als Fetis weer verkeerd opgeeft, was in de tweede helft der XVIe eeuw kapelmeester der Maria-kerk te Dantzig. Gerber vermeldt in zijn *Neues Lexicon der Tonkunst,* dat twee zijner gedrukte werken in de bibliotheek te Munchen zijn, namelijk:

1o. Cantiones sacrae 5—8 stemmig, gedrukt te Nurenburg, 1580, en 2o. 52 Motetten der zondags-evangelien in het latijn, voor 5, 6 en 7 stemmen, Dresden bij Matth. Stöckel, 1584.

Ook is mij dezer dagen van zeer geloofwaardige zijde verzekerd, dat er zich in de stads-bibliotheek te Dantzig, eene menigte gedrukte compositien uit de zestiende eeuw bevinden, en het zou geensints te verwonderen zijn, dat in de bibliotheek der stad, alwaar Wanning zijn werkkring had, zich niet alleen de door Gerber vermelde werken, maar misschien meerdere van zijne hand bevonden.

Alzoo is de vraag, wie onzer lezers gelegen- en genegenheid heeft, dit in Dantzig te doen onderzoeken, en tevens of er ook mogelijkheid bestaat, bijaldien Wanning's werken zich aldaar mogten bevinden, deze hier ter inzage te krijgen. BOERS.

Gedenck-klanck van Valerius (Nav. XX, bl. 361) Negentien treffelijke liederen met klavierbegeleiding zijn reeds bij den graveur. Prof. Loman is ijverig bezig aan de toelichting.

Maar noch hem noch mij is iets naders betrekkelijk den man en zijn (van oud-nederlandsche kracht, moed en vroomheid in den strijd tegen Spanje, tintelend) boek medegedeeld.

Men doe 't, zoo mogelijk vóór 15 october nog. HEIJE.

B. J. Been. In de »Thesaur. Rekening van Leiden, 2 mei 1602." vond ik:

Betaelt aan *Barnaer J. Been* 12 gl., ter zake dat hij tot lof van zijne Princelycke Extie van Nassau ende geuneerde Nederlanden in *musycke* heeft gestelt *vyf partyen,* concernerende de groote victorie slàg geschiet in Vlaenderen in den jare 1600.

ELSEVIER.

J. Cuperus. In dezelfde rekening vond ik, op 25 augustus 1616.

Betaelt aan *Johannes Cuperum,* Sangmeester 20 gl. tot eene vereering van dat hij ten dienste van de triviale school alhier gemaect en gestelt heeft eenige *musyq-stucken* waerinne haer de jonge scholieren des morgens opt aencomen in de school ende des avonds int scheyden hebben te oefenen. ELSEVIER.

Sweelinks portret. (Nav. XX, 364, 420 en 457) — Behouden uit Darmstadt terug gekeerd, heeft onze talentvolle Hein J. Burgers de door hem aanvaarde taak treffelijk volvoerd. De kunst evenzeer als de kunstgeschiedenis is hem, nu hij ons het bezit van Sweelincks beeldtenis heeft verschaft, grooten dank schuldig.

Het wordt, nu wij haar zagen en reeds aan enkelen deden zien, meer er mee waarschijnlijk, dat het een meesterwerk is van Paul Moreelse, die (in 1571 geboren) in 1606 in zijn krachtigsten bloeitijd was. Weldra zullen wij door openbaar tentoonstellen het oordeel der kunstverstandingen daarover in roepen. Zeker evenwel is het reeds nu, dat wij een kostelijk erfstuk wonnen... de belangrijke offers die wij er voor over hadden (doch die door de nobele mildheid van een aanzienlijk amsterdamsch kunstvriend grootelijks getemperd zijn) overwaardig.

Zij 't voor elk, die den tijd waarin wij leven begrijpt, een nieuwe prikkel, om ook op dit gebied krachtig meê te werken tot het buitenslands doen waardeeren van Neerlands voorvaderlijken roem, en het helder doen inzien, dat het nu levend geslacht dien voortijd nog niet onwaard is geworden. HEIJE.

TAALKUNDE.

VERKLARING VAN NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN.

(Vervolg van dl. XVI, bl. 377).

Aanteekeningen op het Spreekwoordenboek van den heer Harrebomée. In de 11e en 12e aflevering van het 3e deel, waarmede het werk compleet is, geeft de heer H. nog een aantal spreekwoorden en spreekwijzen tot aanvulling van zijne lijst. Daaronder vinden wij, *hij zegt* (of *spreekt*) *ach noch wach.* Er staat niet bij aangeteekend, dat het bij dezen of genen schrijver gevonden wordt, en daaruit maak ik op, dat de heer H. het niet gelezen, maar gehoord heeft. *Ach* en *wach* zijn beide uitroepen van smart. Men zou dus meenen, dat de spreekwijze beteekent: »hij laat geen enkelen uitroep van smart, geene enkele klagt hooren," en dat zij gebezigd werd van iemand die bij een zwaar verlies, eene bittere teleurstelling, eene pijnlijke operatie, zich moedig toonde, niet zuchtte of klaagde. Maar neen, de heer H. deelt ons mede— en wij mogen vertrouwen dat hij, toen hij deze woorden hoorde gebruiken, naauwkeurig opgemerkt heeft — dat het gezegd wordt »van iemand, die volstrekt geen geluid geeft." Dit doet mij vermoeden, dat de spreekwijze oorspronkelijk anders luidde dan wij haar hier ter plaatse opgeteekend vinden. Oorspronkelijk, zeg

ik: want ik wil gaarne gelooven dat de heer H. haar zoo heeft gehoord. Maar zij is zonder twijfel oud: want het woord *wach*, dat er in voorkomt, is reeds een paar eeuwen en misschien langer, niet meer in gebruik. Ik vermoed dan, dat de oorspronkelijke vorm is, *hij zegt hach noch wach.* Op dengenen, die in treurigen toestand niet klaagt, maar zwijgt, past de spreekwijze, *hij zegt noch ai mij noch wee mij.* Maar van hem die geen woord, geen geluid zelfs laat hooren, van den stuggen, onverschilligen zwijger sprekende, gebruikt men niet twee woorden of klanken die hetzelfde uitdrukken, doch integendeel twee die elkander in klank nabij komen, maar in beteekenis tegen elkander overstaan, of althans iets verschillends te kennen geven, b. v. *hij zegt noch dit noch dat, hei noch fij, boe noch ba.* Zoo is het ook met *hach* en *wach. Wach* is een uitroep van smart, *hach*, waarvoor wij nu zeggen *ha*, van blijdschap. Misschien hangt de spreekwijze zamen met het verhaal omtrent Radboud en Karel Martel, door Eggerik Beninga en Jancko Douwama medegedeeld, wat mij ook tot eene vraag in den Navorscher (XIII. bl. 286) aanleiding gaf.

Wat verder, op *dak*, vinden wij de spreekwijze, *zend hem om de dakschaar.* Zij staat daar op eene verkeerde plaats, want de woorden *dak* en *dakschaar* zijn elkander geheel vreemd. Het laatste is te Amsterdam nog in gebruik. Wanneer daar de korendragers ergens bescheiden zijn om te werken, en men is daar niet gereed, zoodat zij onverrigter zake moeten aftrekken, zeggen zij, *het is een dagscheer.* En wanneer daar de sleper, wien eene slede of vigilante besteld is, op den bepaalden tijd er mee komt, maar de togt uitgesteld is en hij weêr naar stal kan rijden, zet hij dat op de rekening als *een dagscheer.* Iemand om een dagscheer sturen is dus iemand voor niet sturen, hem eenen vruchteloozen togt laten doen. Voorbeelden uit schrijvers van de 17e eeuw kan men vinden in den Taalgids, dl. I bl. 107. Overal, behalve in Hoofts Geeraerdt van Velsen wordt het geschreven *dagscheer* (of *dagschaar*) en zoo wordt het ook te Amsterdam uitgesproken.

Op bl. CLXXVII wordt de spreekwijze, *hij is te Rotterdam gedoopt* opgegeven, en er bij gevoegd, »men zegt dit van den botterik." Moet men in deze spreekwijze, waarbij geene verzameling vermeld wordt en die de heer H. dus uit den mond van dezen of genen

schijnt gehoord te hebben, voor *Rotterdam* niet gelezen worden *Botterdam?*

De heer H. heeft mijne aanteekeningen omtrent spreekwoorden, van tijd tot tijd in den Navorscher geplaatst, in deze afleveringen overgenomen, hier en daar met opmerkingen, hetzij van hem zelven hetzij van anderen, vooral van den heer Suringar. Dit geeft mij aanleiding op enkele door mij gegevene verklaringen terug te komen.

Wie sijn olders niet volgen wil, die moet den diefhanger volghen, daer hijs niet geerne doet. Ik had de laatste woorden verklaard door: naar de plaats waarheen hij hem niet gaarne volgt. „Aan die laatste woorden" zegt de heer Suringar, »zou ik zulk eene beteekenis niet durven hechten. Mijns inziens strekken zij slechts tot versterking van de bedreiging *die m o e t den diefhanger volghen*, d. i. willens of onwillens, in 't Latijn *sive velit sive nolit* of, zooals men gemeenlijk spreekt, *nolens volens.* De andere beteekenis zou ik toelaten, indien er stond *daer hij niet geerne gaet* of *volght* of *koemt* of *wilt sijn.*" Het verschil bestaat hierin, dat de heer S. *daar* verklaart door *terwijl, hoewel*, ik door *waarheen.* Het woord *daar* kan de eerstgenoemde beteekenis hebben, doch slechts in eenigzins deftigen stijl. Tot de taal van het dagelijksch gesprek behoort het niet en wij kunnen dus niet verwachten het in spreekwoorden (behalve in uit het Hoogduitsch overgenomene) te vinden. Daarentegen is het niet ongewoon, dat de bijwoorden die het zijn op eene plaats beteekenen, genomen worden voor zulke die eene beweging naar eene plaats te kennen geven. Nog minder ongewoon dan nu, was dit in vroegeren tijd. Bij Maerlant Rijmb. vs. 22872 lezen wij:

Ik zal di volghen, meester goet,
Waer du gaes.

Wij zouden nog zoo kunnen spreken. Maar *wij* zouden niet zeggen,

Waer gaestu, lieve Here? Sech!

zoo als in hetzelfde werk vs. 25975 gezegd wordt, of,

Maer wildire varen ic vare met,

zoo als in den roman van Partnopeus bl. 55, vs. 11, staat, d. i. Maar wilt gij daarheen gaan, ik ga mede,

Het grootste bezwaar echter, dat de heer S. tegen mijne verklaring maakt, schijnt daarin te bestaan, dat er staat *doet* en niet *volgt* of iets dergelijks. Het is zoo, *wij* zouden in dit geval het woord *doen* niet gebruiken, maar het woord *volgen* herhalen. Doch onze voorouderen dachten daaromtrent anders: zij hielden er niet van, het werkwoord te herhalen, maar bezigden liever het werkwoord *doen*, b. v. Hildegaersberch bl. 60, vs. 131,

»Hi seit, ghi weet wel wat hi mient."
»Dat doe ic oock."

d. i. dat weet ik ook wel. Der minnen loep I, vs. 400.

Die goede Fillis wart al vergheten,
Als huden menich wert gedaen.

d. i. zooals nu menigeen vergeten wordt.

Het spreekwoord is blijkbaar vrij oud: ik zie dus niet dat er iets tegen is, het laatste deel daarvan in de door mij opgegevene beteekenis te nemen.

Groote vneselen. Men derf geenen wis utsteken daer gorden wijn te coope is. De heer Suringar, die in de gelegenheid is geweest het werk van Servilius, waaruit dit spreekwoord overgenomen is, in te zien, deelt mede, 1°. dat de beide deelen daarvan daar als twee verschillende spreekwoorden opgegeven worden. 2°. dat het eerste door den H. niet goed overgenomen is, maar dat er staat *groote bueselen* De door mij gegevene verklaring vervalt dus *Bueselen* zijn *beuzelingen.*

De bruid wilde vermeerderd zijn en zij p.... in de kerk. Ik heb als mijn gevoelen opgegeven dat *vermeerdert* hier eene fout is voor *vermeert*, d. i. *vermaard*, omdat *vermeerderd* hier geenen goeden zin geeft en de lezing in andere verzamelingen, *vernaamt* en *vernoemt*, aanwijst, dat hier het synonymum *vermaard* gevorderd wordt. De heer Suringar kan dat niet toegeven. »Onze voorvaders," zegt hij, gebruikten *vermeerdert worden* o. a. niet slechts in de beteekenis ivan *ditari* d. i. vermeerderd worden in bezittingen, maar ook n die van *augeri* of *celebrari* d. i. vermeerderd worden in roem." Ik wenschte wel dat hij dit door eenige voorbeelden bewezen

had: want ik herinner mij niet, het woord in dien zin te hebben aangetroffen. Heeft hij misschien gedacht aan *vermeert*, dat wij meermalen in dien zin aantreffen, b. v. Limborch VII. 907,

XLm ridders vermeert
Die stout waren ende onverveert.

Reinaert vs. 4232. So wert hi voor een dwaes vermeert
Ende men hout daermede spot.

Doch dit staat niet — zoo als reeds deze twee plaatsen duidelijk genoeg doen zien — voor *vermeerderd*, maar voor *vermaard*. Het is de bekende verwisseling van *aa* en *ee* vóór de *r*, die wij in *paard* en *peerd*, *kaars* en *keers*, *waard* en *weerd* enz. aantreffen [1]. Laat ik er nog deze opmerking bijvoegen. Al heeft *vermeerderen* de beteekenis welke de heer S. er aan toekent, dan kan het toch, even als het latijnsche *augere*, wanneer dit in dergelijken zin gebruikt wordt, niet anders dan eene goede beteekenis hebben, die van grooter maken in lof, in eer, in aanzien. Doch dit past hier niet; want het spreekwoord wil te kennen geven, dat de bruid wilde dat zij bekend worden, dat haar naam genoemd, dat van haar gesproken, niet dat zij geëerd of geroemd worden zou. Het blijkt ook uit de varianten, *vernaamd* en *vernoemd*, en uit de vertalingen, *volens nosci*, *ut nosceretur*, *ut nota foret*, *dat sy bekant worde*. Datzelfde nu, waarin al die verschillende lezingen en vertalingen zoo naauwkeurig overeenstemmen, drukt *vermeert* of *vermaert* uit; want *vermaren* is geheel hetzelfde als *bekend maken*.

Der ouden raad,
Der jonghen daad
Der mannen moed,
Is al te ghoed.

---

[1] Dit *vermeert* wordt somtijds wel eens uitgerekt tot *vermeerret*, b. v. Mlnnenl. II. 4157.
Een meester van groter leren konstich,
Die van rechter herten is so wangonstich,
Dat hi nyemant voert en leret,
Wat is hi van sijnre consten *vermeerret*?
Hi sal sijn kunst breyden ende widen,
So wort hi *vermeert* in allen sijden.

Er is van dit spreekwoord eene andere lezing, namelijk:

Der jongers daet,
Der mannen raet,
Der ouders moet,
Is altijt goet.

Ik achtte de eerste dezer lezingen te verkiezen, vooreerst omdat in de laatste aan den ouderdom wordt toegekend wat aan den mannelijken leeftijd eigen is: ten anderen, omdat, indien wij *altijd* lezen, het spreekwoord eene onwaarheid bevat en eindelijk, omdat het ook op zich zelven beschouwd, waarschijnlijker is dat *altijd* uit *al te* ontstaan is, dan omgekeerd. De heer Suringar merkt daarop aan: »dat *altijd* heeft m. i. ten onrechte aanstoot gegeven. In spreekwoorden moet toch niet ieder woord in zijne volle lengte uitgemeten worden, evenmin als in de dagelijksche spreektaal. — Op gelijke wijze zou men het voorgeslagene *al te* in zijne beteekenis kunnen overdrijven." Ik geef den heer S. toe, dat *altijd* hier zou *kunnen* staan; maar wij nebben hier twee lezingen en ik blijf bij mijn gevoelen dat *al te*, niet *altijd*, de oorspronkelijke lezing is. *Al te* werd door onze ouden gebruikt als eenvoudig intensivum, zoo als wij nu *zeer*, *heel* enz. gebruiken, b. v. Limborch, X, 148.

Die ridder wert gebedt scone
In ene al te scone zale.

Klerk van de lage landen (Leyd. 1740), bl. 24, Ende zy worpen neder [eenen] alten groten casteel by Voorburch.

Gesta Roman. cap. 12, So geboerdet aldus gaende dat hi quam tot een rivier van alten paren fonteyne.

In de 15e eeuw vindt men er nog voorbeelden van in menigte; maar daarna begint het in onbruik te raken. Omstreeks 1600, toen Spieghel schreef, was het reeds verouderd. Wat is nu waarschijnlijker, dat Spieghel in dit spreekwoord het zeer gewone *altijd* door *al te*, wat niemand meer gebruikte, vervangen heeft, of dat de verzamelaar uit het midden der 16e eeuw, bij wien *altijd* gelezen wordt, dit woord in de plaats van het weinig of niet meer gebruikte intensivum *al te* gesteld heeft? Ik meen het laatste. Er komt nog iets bij. Veeltijds zijn de oudste bronnen

het best te vertrouwen, maar toch niet altijd. Want er zijn slordige en naauwkeurige spreekwoordenverzamelaars geweest. Of nu Servilius tot de eerste klasse behoort, weet ik niet; maar de tweede en derde regel van dit spreekwoord heeft hij slecht weèrgegeven en dit doet mij twijfelen of het met de laatste regel wel beter is. Tot de zeer naauwkeurige verzamelaars daarentegen behoort Spieghel. Er is dus alle reden om te vermoeden, dat wij bij hem het spreekwoord vinden juist zoo als het in gebruik was. — De heer S. voegt hier nog het volgende bij: »Overigens zou ik, uit de onderscheidene redacties, die van dit spreekwoord gevonden worden, verreweg de voorkeur geven aan die van de Brune bl. 330:

Der jongen daad, den mannen raad,
Den ouden wensch, zijn goed den mens.

In die redactie toch alleen vindt men de gedachte terug van den ouden Griekschen Hesiodus, den eersten, die dit spreekwoord gebezigd heeft, wiens vers door Erasmus (Adag. Chil. III. 5. 2). aldus vertaald is:

Vota senum, consulta virorum, et faita juventae.

waaruit wij zien, dat *wensch* hier de beteekenis heeft van *gebed*. En dan pas krijgt men voor de drie leeftijden drie onderscheidene zaken, terwijl in de andere redacties, wel beschouwd, slechts twee zaken worden opgegeven, vermits *daad* en *moed* hetzelfde zijn." Ook hierin moet ik van den heer S. verschillen. Wat wij bij de Brune vinden is zonder twijfel de *naauwkeurigste* vertaling van het vers van Erasmus, maar dat de *beste* vertaling van het spreekwoord en de zuiverste vorm er van is, geloof ik niet.

Ik moet mij hier eene kleine uitweiding veroorloven over het vertalen van spreekwoorden. Men kan vertalen op verschillende wijzen. De slechtste wijze is die van eerstbeginnende schoolknapen. Zij maken mannetje naar mannetje: zij zijn te vreden, wanneer zij ieder woord dat zij in het oorspronkelijke vinden, vervangen hebben door dat in hunne eigene taal, wat er het naast bij komt. De beste vertalers handelen geheel anders. Zij vragen, wat heeft de schrijver willen zeggen? en zij trachten dat zoo naauwkeurig mogelijk weêr te geven, en wat den inhoud en wat

den vorm betreft. Wanneer nu de vreemde schrijver een spreekwoord of eene spreekwijze bezigt, dan moet dit den lezer die de oorspronkelijke taal niet verstaat, uit de vertaling blijken. Een goed vertaler zal dit dus, indien het eenigszins mogelijk is, door een spreekwoord of spreekwijze wedergeven. De heer Harrebomée schijnt daar geen begrip van te hebben. Het blijkt mij uit hetgeen hij bl. CCLXXIV zegt. Bij mijne woorden aldaar, »*Psaphonis aves*, door Sartorius vertaald, *vogels die uytgemaeckt zijn*," voegt hij deze aanteekening: »O, is dat vertalen!" Ja, inderdaad, dat is vertalen. Een schooljongen zou vertaald hebben, *vogels van Psapho*. Maar Sartorius plaatst in zijne verzameling onder elk latijnsch of grieksch spreekwoord, niet woord voor woord hetzelfde in onze taal, maar het nederlandsche spreekwoord dat er mede overeenkomt, en hij toont daardoor een goed vertaler te zijn. Even zoo zal een schooljongen, wanneer gij hem de fransche spreekwijze *être noyé de dettes* opgeeft, die vertalen door *verdronken zijn van schulden*, maar een goed vertaler door *tot over de ooren toe in schulden steken*. De eerste zal u van de spreekwijzen, *savoir quelque chose sur le bout du doigt* en *je voundrais qu'il m'en êut couté un doigt* de vertaling leveren, *iets op den top van den vinger kennen* en *ik wenschte dat het mij een vinger gekost had;* de laatste, *iets op zijn duimpje kennen* en *ik zou er een stukjen van mijn pink voor willen missen*. Van het spaansche spreekwoord, *a padre guardador hijo gastador* is *bij eenen spaarzamen vader een verkwistende zoon* eene letterlijke maar geene goede, *na een goed spaarder komt een goed verteerder* eene goede hoewel geene letterlijke vertaling. Wie zou niet de schouders ophalen indien hij voor het fransche *il y a plus d'un âne à la foire qui s'appelle Martin* in het Hollandsch vond *er is meer dan een ezel op de kermis die Marten heet*, in plaats van *daar zijn meer hondjes die Del heeten?* Woord voor woord te vertalen is schooljongenswerk; spreekwoord voor spreekwoord, spreekwijze voor spreekwijze weer te geven, dat is vertalen zoo als het behoort.

Ik keer tot den heer Suringar terug. De reden waarom ik hem niet kan toestemmen, dat de Brune de beste lezing van het spreekwoord geeft, is deze. Hetgeen wij bij dezen laatsten vinden, die spreekt van *daad*, *raad* en *wensch*, is, zoo als de heer S.

aangewezen heeft vertaling, van een vers van Hesiodus door Erasmus in zijne Adagia in het Latijn medegedeeld. De oudste verzameling, waarin wij de andere lezing, *raad, daad* en *woord* vinden, is die van Servilius. De titel van dit boek is (volgens Spreekwoordenb. dl. I, bl. 10). »Adagiorum Epitome port novis siman D. Erasmi Roterodami exquisitam recognitionem, etc. Appositae sunt in juventutis studiosae gratiam suo loco phrases omnes vernaculae, quae aliquam Adagii speciem videbantur obtinere." Uit dien titel blijkt, dat de spreekwoorden, welke deze verzameling bevat, alle vertalingen zijn van latijnsche door Erasmus in zijn werk opgenomen. Beide lezingen van het spreekwoord zijn dus vertalingen van een latijnsch en waarschijnlijk van hetzelfde; het verschil moet verklaard worden uit de verschillende wijze waarop de vertalers hunne taak begrepen. De Brune vertaalde woordelijk: hij gaf dus niet een nederlandsch spreekwoord, maar eene vertaling, zoo letterlijk als mogelijk was, van een latijnsch. Het schijnt dat hij wel meer zoo deed. Zoo is b. v. in het Spreekwoordenboek uit zijn werk overgenomen, *uit alle hout kan geen Macurius-beeld gesneden worden*, wat geen nederlandsch spreekwoord is, maar woordelijke vertaling van het latijnsche, *e quovis ligno non fit Mercurius;* een goed vertaler zou daarvoor gegeven hebben, *alle hout is geen timmerhout*. Servilius daarentegen hield zich niet aan de woorden, maar gaf spreekwoord voor spreekwoord, hij gaf voor het latijnsche het nederlandsche dat er naast bij kwam. Er is dus, dunkt mij, geen twijfel, aan welke redactie wij de voorkeur moeten geven. Dat bij Servilius eene fout gevonden wordt, — zij moge aan den verzamelaar of aan den letterzetter te wijten zijn — dat hij aan den eenen leeftijd toekent, wat aan den anderen toekomt en dat daarom de lezing, die Spieghel geeft, te verkiezen is, hebben wij gezien. De heer S. beweert, dat *daad* en *moed* hier hetzelfde beteekenen; doch ook dit kan ik hem niet toestemmen. Snel en onbeschroomd handelen is aan den jeugdigen leeftijd eigen. Dat ons volk dit erkende, leert het spreekwoord, *de ouden hebben den raad, maar de jongen de daad* (Spreekwoordenb. I, bl. XXXVI.) Maar tot *moed* behoort meer: dit namelijk, dat men het gevaar, de bezwaren, de moeite kent, aan hetgeen men onderneemt verbonden en zich door deze toch niet laat

afschrikken. Dien moed kent ons volk, en met regt, bij voorkeur aan den mannelijken leeftijd toe. De woorden *mannenmoed* en *manmoedig* getuigen er van.

Beter eenen haverdas dan thiene crevetoy. Bij dit spreekwoord teekende ik het volgende aan. »Ik gis (maar ik geef het ook voor niet meer dan eene gissing) dat de verklaring deze zal zijn. *Crevetoy* is eene verwensching; *haverdas* zal hetzelfde zijn als *habe du das*, welk gezegde onder het volk nog in gebruik is als subst. in de beteekenis van *oorveeg.* Het spreekwoord zal dan zeggen: het is beter eenmaal een *habe du das*, een oorveeg te ontvangen, dan tienmaal verwenscht te worden. Of misschien wordt hier niet van ontvangen, maar van geven gesproken, en is de beteekenis: een oorveeg werkt meer uit dan tien verwenschingen." De heer Suringar voegt er dit bij: »Bij het geven van een oorveeg zullen ook onze jongens wel eens zeggen: *Daar heb je er een! houd hem vast!* Intusschen heeft Goedthals, uit wiens verzameling (bl. 141) dit spreekwoord overgenomen is, eene vrij wat kalmere beteekenis aan die woorden gehecht; hij voegt daaraan namelijk deze Fransche vertaling toe: *Un tien vaut mieux que dix fois tu l'auras*, waarvan de zin nagenoeg overeenkomt met den Latijnschen regel door Peder Lolles (Samling af danske of latinske Ordsprog n. 537)vermeld:

Judicio plebis non fallit habes en habebis

alwaar ik vermoed, dat *Habe* zal moeten staan. Wel zou ik immers kunnen toegeven, dat *Tien!* gebezigd kan worden bij het toedienen van eene oorveeg; maar ik betwijfel het zeer, of *Tu l'auras* de bedreiging van *Ik zal je!* in zich bevat. In den geest van Goedthals zal dit spreekwoord dus moeten beteekenen: *Beter eens gegeven, dan tienmaal beloofd.*" Zoolang ik echter *crevetoy* als eene verwensching moet opvatten — ik zie er niets anders op, en het schijnt ook dat de heer S. er niets anders van weet te maken — kan ik er geene andere beteekenis in vinden en moet ik aannemen, of dat Goedthals het spreekwoord, hetzij niet verstaan, hetzij wat al te vrij en bij gevolg niet juist vertaald heeft, of dat het fransche spreekwoord, dat nu, zoo ik mij niet vergis, slechts gebezigd wordt van het beloven en geven van iets wat ons aangenaam is, even als bij ons *beter een vogel in de hand, dan tien die er vliegen*, in vroegeren tijd eene ruimere beteekenis heeft gehad.

Huner die veel gazen leggen weynich eyers. De heer Harrebomée zegt hieromtrent: »Bij *gazen* is wellicht eene *r* uitgelaten en zoo zou het voor *grazen* staan. — Maar *gazen* kan ook een hoogduitsch woord zijn, en dan zegt het zooveel als *kakelen.*" Ik heb daarbij aangewezen, dat om verschillende reden *grazen* hier niet te pas komt, en gezegd: »De lezing *gazen* moet dus behouden worden. Het spreekwoord is dan in half hoogduitsche taal nagenoeg hetzelfde als dat, wat wij in Spreekwoordenb. I, bl. 177 aantreffen: *Het hoen, dat het meest kakelt, geeft de meeste eieren niet.*" Daarop maakt de heer Suringar deze aanmerking. »De lezing *gazen*, welke ik zie, dat hier in bescherming genomen wordt, is evenzeer foutief als het terecht afgekeurde *grazen.* Dat het *gatzen* moet zijn, leert ons reeds Tappius, die p. 24 aan het spreekwoord *Qui vitat molam, vitat farinam* het volgende toevoegt: Dicunt et hodie vulgo: Qui quaerit ova, gallinarum *cacalismum,* ut vulgo vocant, Latini *glocire* dicunt, ferat, oportet, Wer eyer will hebben, der moeth der hennen kackelen (quod superior Germania *gatzen* vocat) lijden" enz. Integendeel de door mij verdedigde lezing is zeer goed. De heer S. vergeet, dat hij hier te doen heeft met een woord uit eene spreekwoordenverzameling niet van deze, maar van de 17e eeuw. In het Hoogduitsch hebben *z* en *tz* denzelfden klank. In het Oud- en Middenhoogduitsch werd die klank altijd door *z* uitgedrukt, nu in sommige gevallen door *z*, in andere door *tz.* Maar in de 17e en 18e eeuw schreven niet allen eveneens. Er waren er, die de *tz* gebruikten in woorden waar men die nu niet gebruikt, die b. v. schreven *holtz, gantz, kreutz,* enz. Anderen waren er die overal of bijna overal de *z* behielden en b. v. schreven *antliz, bliz, wiz, lezt, schaz. Gatzen* en *gazen* is dus precies hetzelfde de verzamelaar der Proverbia Seriosa of de schrijver van wien deze dit spreekwoord overnam schreef *gazen* met enkele *z*; in onzen tijd zou men het met *tz* schrijven.

P. LEENDERTZ WZ.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

DE GELIJKENIS VAN DEN VERLOREN ZOON

IN HET ZWOLSCH OVERGEZET.

Dur [1]) was is [2]) een man, die twie zöns [3]) had. De jongste van de twie zei taêgen [4]) de văder [5]): Văder! gaêf mĭj [6]) zoo völle van alles wái hebt as mĭj toekump! En de văder deelde zün goed in twieën! Kort dûer [7]) nâo [8]) pakte de jongste zönne alles bĭj elkander en hi ging [9]) op reize naô un var land; dûer laêfdene nojaal, en hi bragt er alles deur. Toe al ziin geld op was, kwam er een arge hongersnood in dăt land, en hi begon gebrek te kriigen. En hi ging hen en vrog an ien van de borgers van dăt land offíum [10]) helpen wol [11]); die stuurd'um naô ziin land um op de varkens te passen. En hi wol wel grăg zich zat âeten aan de foezel, die de varkens kregen, maar gien iene die der hum wat van gaf. Toe begonne is naô te denken [12]) en zei: Hoevölle knechten van mĭj văder hebben aôvervloed van aêten [13])

---

1) De *u* zeer kort uitspreken. De woorden *Dur* en *was* lezen, alsof het één woord was.

2) Ook wel *eris*, beide verkortingen van *een reize*

3) Uit te spreken als de korte ö in het Duitsch.

4) Ik zou ook hebben kunnen schrijven e met den accent grave. (è).

5) De ă in vader, halen, enz. duidt aan dat dit geen zuivere *a* klank is; evenmin mag men deze a als *ae* uitspreken: het is een klank tusschen *a* en *ae* in, een crux voor alle Hollanders, die het Zwolsch willen nabootsen.

6) De *i* zeer kort uitspreken en de j als sluitletter.

7) Met *ue* tracht ik een klank aan te duiden, waarvoor wij in het Hollandsch geen teeken hebben. namelijk de *ui* zonder de *i* klank ongeveer als *eu* in het fransche *heure leur*, etc.

8) *Ao* voor *a* geeft te kennen dat de a moet worden uitgesproken als in het engelsche *want*, to *talk*.

9) Men zegt ook *gong* (zie het P. S.)

10) Voor *of hij hem*: in het Zwolsch houdt men van woorden zamen te smelten, gelijk ook boven *wai* voor *wat gij*.

11) De *o* uit te spreken als in *bol*.

12) of te prakkezeeren.

13) meer as genog um te aêten.

en ik gaô dood van honger! 'k zal opstâon en naô mij vàder gaôn en 'k zal taêgen um zeggen: Văder! kebbet heel, heel slecht emăkt [1]) en ik bin niet meer weerd da'k oe zönne enuumd worde, laôt mij knecht bij oe worden! [Dat deedte,] hi stond op en ging naô ziin văder. En toe e nog varre (of wiid) weg was, zag de vader-um al, en in ziin harte hatte medeliiden met- um: hi liep naô um toe, viel um um de hals en kust'-um! En de zönne zei taêgen um: Vader! kebbet heel, heel slecht emăkt en bin niet meer weerd da'k oe zönne enuumd worde!

Maar de văder zei taêgen de knechten. Hă-lt ut beste kleed op [2]) en doet ut um an, staekt un rink aan ziin vinger en trekt um schoenen an, en nemt ut vette kalf en slăgt ut, en laôwe [3]) aêten en vreulik waêzen, want- mij zönne was dood en hi is weer laevend eworden, u was verlueren en is evunden. En ze begonnen vreulik te waêzen' [4]). En de oldste zönne was nâo buuten, en toe e weer digt bij 't huus kwam heurden ut zingen en dansen [5]) en hi riep iene van de knechten en vrog wat dat was. En die zei taêgen um. Oe breur is ekommen [6]) en oe văder hef't vette kalf eslăgt, umdattùm weer gezond bij um hef Maar hi wier kwaôd en wol niet binnenkommen. Toe ging de văder naô buuten en deed alle muuite um um aôver te hălen. Maar hi zei maar weer: Zooveel [7]) jaôr hek in alles oe zin edaôn, altiid hek naô oe eluusterd ai [8]) mij was zeijen en toch hei mi nooit un bukkien egaeveu um is een feessien te holden met mij vrinden. Maar now *hi* terug-ekommen is, die oe geld met slechte vrouwen deurebragt hef, now hei veur hem ut vette kalf eslăgt.

---

[1]) Het „tegen den hemel en voor u", is in het Zwolsch bijna niet weer te geven, het best zou misschien nog zijn: Keb een boel kwaôd edaôn taêgen ongzen lieven Heer, en taêgen oe.

[2]) Men zegt alijd *ophălen* in plaats van halen.

[3]) Voor: *laat ons:* de ao moet hier wat korter worden uitgesproken, dan gewoonlijk.

[4]) Zou men ook mogen overzetten: En toen begon de pret?

[5]) Of is dat te vrij vertaald?

[6]) De *o* uitspreken als in *pot*.

[7]) Straks schreef ik: *Hoevölle,* omdat de klemtoon toen op *veel* viel: — hier is het *vul,* omdat de klemtoon valt op *zoo*!

[8]) Voor: *als gij.*

En de väder zei taêgen um: Kind! i bint altiid bïj mïj, en al ut mïj-unde[1]) is ut oende: i mossen[2]) vreulik en blïj waezen, want oe breur was dood en is weer laevend eworden: hi was verlueren en is evunden!

PS. Zoo ongeveer zou een fatsoenlijke zwolsche vrouw deze gelijkenis aan haar kinderen vertellen! Er bestaat echter nog een ander dialect, dat alleen in de minste klassen gesproken wordt, en zich voornamelijk kenmerkt door de weglating of bijvoeging der *h* aan het begin van sommige woorden. Wie in dat dialect zou willen schrijven, zou moeten beginnen, met 1°. zeker *ging*, in *gong* te veranderen. Hij zou 2°. moeten schrijven: *Etten*, in plaats van *aêten* (naar de analogie van *leppel, pepper, schöttel, botter* etc. Hij zou 3°. alle *h's* moeten weglaten *a*) bij het werkwoord *hebben*, in elken vorm, en in elke zamenstelling; *b*) bij het pron. pers. 3 pers. sing. en plur. behalve als er de nadruk bepaald op valt; *c*) bij de woorden: *hongersnood, hen* (voor *heen*) *helpen, hoe, honger, heel, harte, hals, hält, huus, heurden, häelen, holden*. Daarentegen zou hij een *h* moeten plaatsen voor de woorden: *arge, aôvervloed, oldste, aôverhälen* en meer. In plaats van *schoenen*, zou hij moeten schrijven: *skoenen* (de *oe* lang uithalen, gelijk over 't geheel de lange klinkers en de tweeklanken.) Ik koos het eerstgenoemde dialect, omdat ik daarin het best te huis ben, en omdat de meeste Zwolschen zouden beweren dat ik het te erg gemaakt had, indien ik de gelijkenis in het platste Zwolsch had overgezet.

Kakographie. (Vervolg van bl. 307). Op andere tijden staan zij zoo *beweegloos* in het water, dat men hnnne ruggen voor rotsen zou aanzien.

Bij de Balonda's is het niet zeldzaam dat de *opperhoofdige* waardigheid berust bij vrouwen.

Aangezien de beslissende voorvallen in het verhaal *op de spits gedreven zyn*.

[1]) Moeielijk te spellen, de i blijft kort; voor de *u* zou ik ook een stomme e hebben kunnen schrijven.

[2]) De *o* uitspreken als in mossel, bosch.

Terwijl de verhandeling in het algemeen zich op *religieusen bodem* beweegt.

Ik kan nu *eens* niet anders zien dan door mijn eigen oogen.

Het is niet zeker of die eerdienst uit hun eigen dagen *hegut.*

In 't godsdienstige volgde hij geheel de politiek van zijn vader, *in wiens navolging* hij zelf een viertal heiligdommen stichtte enz.

Zonder dat ouderwetsche geloof — kan de wetgever niet leven, althans niets goeds *wrochten.*

Eerstens zegt hij, dat enz.

Voor het overige heerschte er in het tiental jaren na de meerderjarigheid van Willem V eene *bladstilte* in de politiek.

Giannole drong het eerst met zijne gewapende gezellen in huien *bemachtigde zich* met geweld van het meisje.

De schijnbare *terugzetting* van het christendom in den Nathan waarover zoo dikwijls is geklaagd.

In het algemeen kan men zeggen, dat deze verschillende orthodoxiën in vele opzigten uit elkander loopen, maar in *uitsluitend heid* en heerschzucht elkander niets toegeven.

Het getal harer aanhangers was nog wel gering; maar zoo als gewoonlijk, *overwoog* het drijven der radikalen het grooter aantal der liberale partij.

Mijn huis wil ik vergeten,
En, of 't in puin verkeer',
Zijn bouwval strek' tot *denkmaal*
Van mijn gewroken eer.

De heer Busken Huet heeft van zijne Lidewijde — die ook in andere opzichten niet geacht kan worden eene hollandsche zedenroman te zijn — de dochter gemaakt eener grieksche slavin en van een Nederlander in Egypte gevestigd.

Wij moeten ons niets *diets maken.*

In hoovaardige zelfverheffing *stoffeert* Nebukadnezar over het trotsche Babylon door hem gebouwd.

De fantasie is zich zelf *niet* meester geweest.

De dagbladen, hoe schrikverwekkend hare *afmetingen* worden.

Moge dat vuur al het hout, hooi en stoppelen en al *den onraad* verbranden en verteeren.

Wij hopen aan de eischen voldaan te hebben, die men van zulken arbeid kan en mag verwachten.

Reeds vroeger wees ik op de jeugd van den tak der wetenschap die ons heeft bezig gehouden.

Hoe groot moet dan niet de strijd geweest zijn, waarvan de litteekenen hem zijn leven lang zoo zeer pijnigden.

Met even mannelijke vastberadenheid als zij wier ongevallen hij schetste, zag hij zijn ongeluk in het *gelaat*.

Men heeft uit zijne vertrekken een zeer ruim uitzigt, dat Napoleon I met bewondering *zoude genoten hebben,* bij gelegenheid dat ter zijner eer een gondelwedstrijd op het kanaal werd gehouden.

De beroemde *Weensche* zangeres.

V R A G E N.

Palanqa. In de Kleyne en beknopte Atlas of toneel des oorlogs enz. (Amst. 1735) vinde ik twee malen dit woord, bij den platten grond van Temiswar; eens eenvoudig Palanqa en nog eens Palanqa van t Kasteel. Is het wat men thans esplanade noemt?

G. P. ROOS.

[Palanque fortification de pieux. Boiste.]

Liket, liquet (zvl. kliinket). Kiliaan heeft „wicket wiket, portula. In de noot (van van Hasselt) kleine deur van ouds in de stadspoorten. In Zvl. nog hedendaags de kleine deur in de groote schuurdeur, de men-deur genoemd.

Hoe moet het zijn? G. P. ROOS.

[Bij onze middeleeuwsche schrijvers lezen wij meestal *wiket,* hoewel *winket* ook niet zelden voorkomt. Bij latere schrijvers vinden wij doorgaans het laatste. Dat het een vreemd woord is, wijst het achtervoegsel *et* aan. Het is het fransche *guichet,* waarvan ook de Engelschen *wicket* gemaakt hebben. De *n* is ingevoegd, zoo als *m* of *n* meermalen in woorden van vreemden oorsprong ingevoegd wordt aan het einde eener opene lettergreep, wanneer de volgende lettergreep met eene stomme consonant begint en den klemtoon heeft, b. v. *komkommer*, *komfoor*, *pompoen*,

rantsoen, visenteren. Rinket, in Friesland en Noordholland schuif in eene sluisdeur, is misschien verbastering van *winket. Klinket* komt bij Kiliaan voor als gelijkbeteekenend met *winket*. Misschien is *liket* slordige uitspraak van dit woord.]

Zegge is eene plant op moerassige gronden wassende, als 't ware eene soort tusschen gras en biezen.

Kiliaan heeft: *Segghe*, Gramen palustre majus.

Hoe is de wetenschappelijke naam? G. P. ROOS.

Woordafleidingen. Ik wenschte wel de afleiding te weten van de onderstaande woorden.

Aalmoes (Hoogd. Almosen)

Heiland (» ook aldus).

Laatdunkenheid, ook wel laatdunkendheid.

Uitdrager, koopman in allerlei soort van meestal gebruikte, goederen).

Leeuwarden. ALEXANDER.

[*Aalmoes* is het grieksche *ἐλεημοσύνη*. In de middeneeuwen zeide men *aelmoesene*. Later zijn de laatste toonlooze lettergrepen weggesleten en is het *aalmoes* geworden.

Heiland is eigenlijk tegenwoordig deelwoord van het werkwoord heelen. De klanken *ee* en *ei* zijn dikwijls van denzelfden oorsprong en van aan elkander verwante woorden heeft somtijds het eene dezen het andere genen klank. Zoo vinden wij de *ee* in *heelen*, *geheel*, de *ei* in *heil*, *heilzaam*, *heilig*. *Heiland* is vertaling van het latijnsche *salvator*. Even als dit woord, zijn ook de zelfstandige naamwoorden *vriend, vijand* en het oude *wigant* eigenlijk tegenwoordige deelwoorden.

Laatdunkenheid is niet goed. In dit woord behoort eene *d*, want het is afleiding van het bijv. naamwoord *laatdunkend*. *Zich iets laten dunken* is, wat wij noemen zich iets verbeelden, voor waarheid houden wat niet waar is. Zoo wordt in Hoofts Warenar, 2e bedr. 1e toon., gezegd, dat de vrek toornig is wanneer er wat rook uit den schoorsteen vliegt, want

Dat is, laet hy hem duncken, soo veel warmt verloren.

Meer voorbeelden kan de vrager vinden in Huydecopers Proeve

dl. II. bl. 531. De beteekenis is echter later een weinig beperkt geworden. Men heet nu laatdunkend, wanneer men, zoo als Huydecoper t. a. pl. het uitdrukt, »zich uit zotte eigenliefde of ydelen waan, iets toeeigent, als verstand, schoonheid, eerwaardigheid enz., die men of in het geheel niet heeft, of zich grooter dan ze waarlijk zijn, afschildert,"

Wtdraegher van dinghen die veyl zijn heet bij Kiliaan circuitor, circitor, qui merces vestesve distrahendas vicatim circumfert, derhalve de man die allerlei koopwaren uit zijn huis draagt en er langs de straten mede te koop loopt. Later waren er van die soort van kooplieden, die er niet meer mede rondliepen, maar te huis de koopers afwachtten. Toen konden zij hunnen handel uitbreiden en niet enkel oude kleederen, aardewerk en dergelijke draagbare voorwerpen, maar ook grove meubelen te koop stellen. Zij bleven evenwel den naam van uitdrager behouden.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht- en wapenkundigen. (vgl. XX. bl. 217). J. van Wieringen, kundig genealoog, geboren te? 1638, overleden omstreeks 1720, was gehuwd met Amaranthe Meerman. Hij was de afstammeling van een aanzienlijk geslacht, en door familiebetrekkingen met schier alle de voornaamste geslachten in de Nederlanden in staat om uit te voeren, wat hij zich, als schatrijk en zonder betrekking, tot taak had gesteld, om namelijk van al de aan zijn geslacht verwante familiën goede geslachtregisters, met al de wapens opgeluisterd, te maken. Dat hij hierin is geslaagd, bewijzen zijne nagelatene handschriften. Jammer echter, dat de opgaven van datums hier en daar ontbreken.

Amsterdam. J. G. DE G. J. J[R].

Geslacht van Bueren. — Heerlijkheid Zuidoord. (vgl. XVII. bl. 83). Die heerlijkheid lag, volgens zeker oud handschrift, aangehaald bij Voet v. Oud-heusden, Beschrijving van Culemborg, dl. I, bl. 16—18, in Zeeland en gaf den toenaam aan 't geslacht van Parys.

M[O].

Geslacht Sickel. (vgl. XVI. bl. 234; XIX. bl. 589.) Kent R. A.: de l'Espinoy, Recherche des antiquitez et noblesse de Flandres? Daar kan hij, p. 437, 487, 528, 697 en eld., het geslacht van der Sickele, ook van der Zickele en de la Faucille genaamd, vermeld vinden, 't welk voerde: »de gueulles à trois faucilles d'argent (2 en 1) em̃anchez d'or;" van welk wapen Smallegange eene afbeelding geeft in de wapenkaarten achter zijne Chron. van Zeeland, en zich beroept op den Boomgaert der wapenen, gheprint tot Gendt, in 1567. Bij de l'Espinoy zijn de beide bovenste sikkels soms *afgewend* (zie o. a. p. 528, 543, 697), maar achter zijn werk, onder de »Fautes & obmissions suruenues," teekent hij aan: »page 697. Les armoiries de ceux de van Zickele y sont mal representées, les deux faucilles qui sont en chef ne doibuent estre addossées, ains touttes tournées vers le quartier droict de l'escu, selon que l'on les void page 437." M^o^.

Geslacht Ockersse. (XVIII. bl. 635). Van het hier bedoeld geslacht, dat tot wapen voerde: dwars gedeeld, van goud met een bever van sabel, en van zilver met een bevruchten notentak van sinopel, met een golvenden dwarsbalk over alles heen, en naauwkeurig te onderscheiden zoo van het geslacht Ockersse met de twee rozen en een ster en chef, als van dat van Ockers of Ockersum, dat een chevron en drie eikels voerde (en tot welk laatste de door den heer v. d. Muelen genoemde personen schijnen te behooren, althans zeker niet tot het eerste en tweede) bezit ik eene volledige genealogie, die ter beschikking van genoemden heer is.

Slot ter Hooge bij Middelburg. Dr. Jhr. B. VON BRUCKEN FOCK.

Geslacht Ormea (vgl. XI. bl. 222, 378) »Iohan Ormea Lombardier [1]) van der Goude, Rotterdam en den Briel heeft by uyterste-

[1]) Dat dit bedrijf in geene hooge achting stond, blijkt uit zeker „Advys van 't Hof op 't versoek van mr. Scipio Bovetis (pensionaris van den Briel enz.) om tot Raidt in den Hove te werden aangenomen" (bij Boey, Oudh. v. d. Hove enz., Byl. n^0^. 21), waarin gezegd wordt, dat hij het „nyet en heeft connen obtineren, ten aanzien van zyne afcompste, wiens Vader Tafelhouder is geweest binnen der steede van Haarlem."

wille zijnen neef Pieter tot erfgenaam gesteld, legaterende Katharijne Volcaals, een huys 't welk hy in den Briel was hebbende," enz. (Vonnissen v. d. hoog. en prov. raad v. Holl., Zeel. en West-Vriesl., Rott. 1655, bl. 107.)

Onder de burgemeesters van den Briel komen, bij Alkemade en v. d. Schelling, Beschr. v, d. Briel, bl. 93, voor:

1645. mr. Bernardyn Ormea, die ook, wegens die stad, in 1646 zitting had in het collegie van gecommitteerde raden. Id. bl. 47.

1649. mr. Bernard Ormea; denkelijk dezelfde met voorgaanden.

Costerus gewaagt, in zijn Historisch Verhael van 1672 en 1673, 2de druk, Leyd. 1736, op bl. 164, 180, van Bernardijn Ormea' die leefde in 1604, een der voorzaten van Abraham Ormea, heer van 's Gravensloot en Batesteyn, die zich in 1672, met zijne vrouw Catharina van der Beeke, te Woerden bevond. Zie ook bl. 189, 190, 308, 310, 311, en over eenigen van dit geslacht de Nederl. Jaarboeken, o. a. die van 1747, bl. 779, 958. M°.

MENGELINGEN.

Niets nieuws onder de zon. Werkstakingen. De dagbladen deelen ons getrouw mede, dat nu hier en dan daar zoogenaamde strikes onder het werkvolk plaats hebben. Amsterdam was reeds in 1744 getuige van eene dergelijke werkstaking met de gevolgen van dien. In mei van dat jaar werden de katoendrukkers onrustig. De reden daarvan was dat hunne meesters zich niet meer aan het tot hiertoe gevolgde gebruik hielden, om bij elke 7 knechts op hunne winkels slechts eenen leerling, of aankomeling, als men 't noemde, te plaatsen: sommige toch hadden 2 of 3 jongmaatjes aangenomen. De gezellen vreesden welligt, dat daardoor te eeniger tijd te veel arbeiders in hun vak konden komen, en besloten zich tegen deze nieuwigheid te verzetten. Zij spanden zamen en weigerden te werken, diegenen onder hen die weifelden of zich niet wilden aansluiten, met geweld en bedreiging belettende om naar de winkels te gaan. Zij schreven brieven naar andere steden waarin zij van hun doen kennis gaven en tot gelijk verzet aanspoorden Een bierhuis in de Plantaadje, waar St. Crispijn op het uithang-

bord prijkte was hunne residentie, en daar werden alras keuren en ordonnantiën opgesteld, waarnaar ieder zich had te gedragen en welke bepalingen voor het werkloon, den tijd, enz. inhielden. Deze stukken werden gedrukt en verspreid, zonder dat de regering er in gemoeid werd. — Zoo als 't meer gaat, kwam men van kwaad tot erger. — Men bepaalde zich in discours en overlegging alras niet meer tot de eigen huishouding, maar wierp zich op de politiek. Heftige redenen waren daar het gevolg van en sommige Roomschgezinden onder de arbeiders en die meer de kroeg bezochten dronken gedurig op de gezondheid des franschen konings en toen die toasten eens wat dikwijls geslagen waren, was er een, die ter eere van Lodewijk XV eene witte vlag uit het venster deed wapperen.

De stadsregeering was echter niet blind voor hetgeen gebeurde. Zij hield naauwlettend het oog op de mannen van S. Crispijn en hunne gedragingen, en liet, toen de maat vol genoeg gerekend kon worden, eenige van de voornaamste raddraaiers van het bed ligten. Onder deze was een tapper op Vlooienburg en een van den Binnen-Amstel. Den volgenden dag werden er nog vier in hechtenis genomen. Eenige hunner werden met twee, andere met drie weken gevangenis gestraft, of op »water en brood" gezet, terwijl er een voor twee jaren de stad ontzegd werd.

Ten gevolge van deze en andere maatregelen was St. Crispijn als ontruimd, de bezoekers verstrooid en werden de winkels alras weêr door de gezellen opgezocht. Het is ons onbekend, of zij nog eenig profijt van hunne strike gehad hebben. H—g.

Zonderlinge drukfouten. (Vgl. A. R.; XIII, bl. 58, 128; XIV, bl. 158, 232, 349; XVI, bl. 94, 95, 192, 352; XVIII, bl. 637).

»Wie grobe Druckfehler oft den Sinn einer Phrase total entstellen können, beweisen nachstehende Excerpte, mitunder aus Büchern gezogen, die auf den besten Ruf Anspruch zu machen haben. — So liest man in einem Motto, der Schillerschen Ode entlehnt: »Freude trinken alle Wesen an den B ü s t e n der Natur," statt an den B r ü s t e n. — Ferner in einer Bibel (von der übrigens keine so incorrecten Exemplare ins Publikum gekommen sind, indem man während des Drucks den Druckfehler

entdeckt und 1500 Quartblätter cassirt hatte): »Und der Herr erschien Salomo des Nachts und sprach zu ihm: Ich habe dein Gebet gehört, und diese Stätte mir erwählt zum Opernhause," statt Opferhause. [1]) — Anderwärts: »Gestern abend zehn Uhr ist der Feldwebel Roger mit zwei Rekruten niedergekommen," statt wiedergekommen. — Eben so: »Der brave Capitain B. ist an seinen Winden gestorben," statt an seinen Wunden. »Gut gezogene russische Dichter," statt Lichter. — »Im nächsten Jahre will ich meine Güter sammt und sonders versaufen," statt verkaufen. — »Gottlob auf Befehl des Justiz-ministers ist allen Leiden die Stadt verboten," statt allen Beiden. — »Wegen der im ersten Stadtviertel grassirenden Krankheiten ist die königliche Pest dem Schlosse gegen-über verlegt worden," statt königliche Post. — »Sein Ruf ist mit seinem traurigen vierten Geschichte zu Grabe gegangen," statt Gedichte. — »Alle unsere Leichen sind in die Bäder gereist," statt Reichen. — Eine der lächerlichsten Druckfehler ist der: »Ich habe wieder eine Parthie Schinken und Speck erhalten, und kann nunmehr Juden damit bedienen," statt Jeden. — So giebt es eine Unzahl von solchen Druckfehlern, exclusive der vielen Bücher und Brochüren, die vom Titel bis zum Finis coronat opus nur ein Druckfehler sind." (Georg Harrys, das Buch mit vier Titeln, um der Titulomanie Genüge zu leisten. Lpz. 1826. S. 200, 201.) M°.

Geheimschrift. (XX. bl. 224) Wanneer de vrager met eene enkele aanduiding wil opgeven welke wijzen van kryptographie hem bekend zijn, dan geef ik hem misschien nog deze of die andere methode op. Maar niet gaarne neem ik de moeite, de mij bekende manieren te beschrijven, indien ik daardoor den vrager niets nieuws berigt. E. LAURILLARD.

Automaten. (Vervolg van bl. 479).

N°. 9. Een fransch kunstenaar had, voor eenige jaren, het volgende automaat vervaardigd. Een kunstige eend zwom in eene waterkom, en maakte alle bewegingen van eene natuurlijke eend.

---

[1]) Siehe 2. Buch der Chronica, Kap: 7, V. 12.

Midden in de waterkom, stond een boom met vruchten. Eene slang kwam uit het water, kronkelde zich naar de hoogte, en verborg zich vervolgens achter de bladeren. Na deze volgde eene tweede, derde, vierde, enz., die steeds denzelfden weg namen.

N°. 10. Geen kunstenaar heeft echter in dit vak wel meer uitgemunt, dan de Zwitser Jakob Droz. Hij vervaardigde allerlei figuren van menschen en dieren, die derzelver handelingen en stemmen op het treffendste nabootsten.

Onder zijne kunststukken, was ook een zeer fraai uurwerk, hetwelk, op het naauwkeurigste, den tijd bepaalde, en een heerlijk landschap vertoonde, waar alles scheen te leven. Men zag het uitspansel, terwijl de sterren eenen geregelden loop met de wezenlijke hemellichten hielden. Zon en maan gingen op en onder, als in de groote natuur. De zon week ook naar het jaargetijde af, en de maan wisselde in hare gedaante. In den regentijd, zag men kunstige wolken drijven, die vervolgens weder verdwenen. Nadat de klok geslagen had, hoorde men een fraai klokkenspel. Op een balkon zat eene dame, die een boek in de hand hield, en, door hare beweging, de maat tot het klokkenspel sloeg. Zij liep met hare oogen over het muzijkboek, alsof zij de noten volgde. Soms snoof zij ook eens, en boog zich zeer vriendelijk jegens hem, die de glasdeur opende. Na het klokkenspel, zong een kanarievogel acht zangwijzen, terwijl hij zijnen bek, zijne keel, en het geheele lijf zeer natuurlijk bewoog. Hij zat op de hand van eenen Amor, die den vogel, door zijne gebaren te bewonderen scheen. Een herder speelde vervolgens verscheidene stukjes op de fluit; de beweging van de tong en het slaan van de maat deed hij voortreffelijk.

Te gelijker tijde, wiegden twee Amors elkander naar de maat van het stuk. Bij het einde van hun spelen, draaide zich een van hen naar de aanschouwers om, en wees, boertende, op zijnen vriend, alsof hij met diens ligtzinnigheid spotten wilde.

Bij den herder, zag men ook een schaap, dat geheel natuurlijk blaatte, en daarnevens eenen hond, die zijnen meester fleemde. De hond bewaakte ook eenen korf met vruchten; indien iemand eenen appel wegnam, zoo beet hij naar de hand, en blafte zoo lang, tot dat men den appel weder in den korf gelegd had.

Een kleine neger wees, door tikken op de klok, het uur aan, indien men hem hiernaar vraagde.

N°. 11. Een schrijvend beeld, hetwelk Droz vervaardigd had, werd insgelijks zeer toegejuicht. Het beeld stelde een knaapje voor, dat, aan eene schrijftafel gezeten, gelijk een levend mensch schreef. Dit schrijvende automaat doopte zijne pen in den inktkoker, en schreef alles naauwkeurig na, wat men hem, volgens voorschrift, opgaf. Hij liet tusschen de woorden, die hij schreef, de behoorlijke ruimte, en, zoodra hij eene regel geëindigd had, ging hij met de tweede, op behoorlijken afstand voort. Zijne oogen waren steeds op zijn schrift gerigt; maar, wanneer hij iets naschreef, keek hij ook nu en dan op het naast hem liggende voorschrift.

N°. 12. Niet minder belangrijk was het, door denzelfden kunstenaar vervaardigde, teekenende beeld.

Ook dit stelde een knaapje voor, dat, zittende aan eene tafel, eenige schetsen ontwierp. Deze schetsen werden eerst opgesteld, en vervolgens voltooid. Om zijne teekeningen beter te kunnen overzien, verwijderde hij nu en dan zijne hand. Buitendien, blies het knaapje ook het stof van het papier. De beweging van oogen, armen en handen, die zoo geheel natuurlijk was, had inderdaad buitengemeen veel bekoorlijks.

N°. 13. Het op een klavecim spelende meisje verdiende insgelijks die hooge goedkeuring, welke men den kunstenaar bewees. Lijf, hoofd, oogen, handen en vingers vertoonden weder bewegingen, die geheel met de natuur overeen kwamen, enz.

N°. 14. Het volgende kunststuk van Droz, hetwelk bergen en valleien, rotsen en spelonken, landhuizen en kasteelen, met vele voorwerpen vertoonde; enz.

N°. 15. Een ander, zeer bekwaam, kunstenaar uit Zwitserland, Du Commun geheeten, vervaardigde kunstige figuren, in de gedaante van ruiters, arenden, enz., die het leven zeer treffelijk nabootsten. Zoo had hij ook een uurwerk gemaakt, hetwelk niet alleen den loop der hemellichten en des tijds aanwees, maar waarbij de uren, door de voornoemde figuren, geslagen werden. Husaren, namelijk, verschenen steeds te gepasten tijde en in behoorlijk getal, om, met eenen hamer, elk vierde uurs op de

klok te slaan, terwijl zij in de andere hand een ontbloot zwaard droegen. Daarna verscheen er een arend, die in zijnen klaauw eenen hamer hield, met welken hij op de andere klok de uren sloeg.

N°. 16. De bekwame kunstenaar Frizard. te Biel, vervaardigde kunstwerken, met zingende vogels, grazende kudden, honden, arbeidende spinsters enz., die insgelijks de grootste goedkeuring wegdroegen, enz.

N°. 17. Dezelfde kunstenaar vervaardigde ook eene doos, met een zeer aardig zingend vogeltje. Deze doos opende zich met eene veer, waarna het vogeltje vier stukjes zong. Het aardigste hierbij was, dat het fladderen, de buiging van hals en bek, zeer treffend, met het gezang overeenstemde. A. C. DE GRAAF.

(Wordt vervolgd.)

Buitengewone zwaarte. In februarij 1787 overleed te Cork zekere Baarij, welke had gewogen 478 ponden. Men vindt aangeteekend dat in Amsterdam in den jare 1678 een man begraven is, die geen drie maanden voor zijn dood 456 ponden woog en wiens buik $3^1/_2$ el dik was. H.

VRAGEN.

Terra japonica. Dr. Jan ten Brink, in zijn boekjen: Op de grenzen der Preanger, blz. 72, waar hij van de gambirstruik melding maakt, zag in een gebouw, hoe men het gambirblad tot die zonderlinge, donkerbruine, vierkante blokjens verwerkte, welke niet ten onregte den officiëelen naam van terra japonica voeren. Waartoe wordt die zoogenoemde terra japonica gebruikt? En hoe kan een blad in terra veranderen? J. C. K.

GESCHIEDENIS.

Eene mitrailleuse in 1690. Het nieuwe vuurwapen, dat onder den naam van mitrailleuse, in den thans gevoerd wordenden oorlog tusschen twee magtige volken geene onbelangrijke rol speelt, heeft eenen voorlooper gehad in een bronzen kanon, in Engeland, door John Bellingham, kapitein in dienst van Willem III, koning van Groot Brittanje, uitgevonden, en waaruit 22 à 25 musketkogels te gelijk konden worden geschoten.

Onze ambassadeur aan het engelsche hof, Arnout van Citters, schreef in zijnen brief, gedagteekend van Westminster $\frac{\text{10 october}}{\text{30 september}}$ 1690, aan Hunne Hoog Mogenden, dat zich bij hem had vervoegd de chevallier Bellingham, die geinventeerd had een nieuw soort van kanon, dat in tegenwoordigheid van den koning en eenige land- en zeeofficieren was beproefd, met dien gunstigen uitslag, dat Z. M. hem had laten gelasten, 60 stuks van deze stukjes te gieten. Hij verzocht den ambassadeur zich voor hem bij H. H. M. te interesseren, opdat hij naar Holland mogt overkomen tegen vergoeding der reiskosten, om eene proeve van zijne uitvinding te kunnen geven en daarop octrooi te verkrijgen; hij stelde tevens den ambassadeur eene memorie betrekkelijk zijne uitvinding ter hand. Het gevraagde verlof werd gegeven, zijn verzoek gunstig opgenomen en, na eene welgelukte proef, werd hem het verlangde octrooi toegestaan.

In de hierbij gevoegde memorie geeft Bellingham eenige bijzonderheden op over de wijze van het gebruik van zijn geschut — waaruit men tevens zoude mogen opmaken, dat men het mede als eenen voorlooper van de rijdende artillerie heeft aan te zien — de uitwerking der schoten enz.

Het mogt mij tot nog toe niet gelukken het rapport terug te vinden op het, mede hierbij gevoegde, request door Bellingham aan de Staten van Holland en Westfriesland ingediend, en door

deze aan hunne gecommitteerde raden, ten fine van consideratie en advijs in handen gesteld; zoo veel is zeker, dat er onderhandelingen werden gevoerd met den uitvinder tot het gieten van eenige dezer stukjes; deze waren echter in de maand december 1691, nog niet afgeloopen: want hij verzocht aan H. H. M., volgens hunne resolutie van den 12 derzelfde maand, verlof om naar Engeland te mogen terugkeeren, en aldaar de intentie van Z. M. af te wachten, op het getal der door hem ten behoeve van het land te gieten stukken.

Hij moest naar Engeland terug, daar hij order had bekomen, aldaar nog 120 stukjes van het door hem uitgevondene kanon te gieten.[1])

Het is mogelijk dat in den Tower te Londen nog een model van dit kanon aanwezig is. LABORANTER.

MEMOIRE.

Jean Bellingham Escúyer supplie très humblement Monsieur de Citters de representer à Messeigneurs les Estats Generaux des Provinces Unies, que le dit Sr Bellingham a inventé une nouvelle espèce de canons de cuivre qui ont ésté fort approuvés de sa Maesté, comme il paroit par la copie authentique cy annexée d'un ordre des commissaires de la Tour de Londres.

L'usage et l'effet de cette nouvelle invention est comme il s'ensuit:

1. Chaque canon ne pèse que 44℔ et l'affut 40℔ où environ.
2. Il ne faút qu'un cavalier pour portér un des dits canons derrière luy et un autre cavalier pour portér l'affût, chaque cavalier doibt aussi portér six charges de poudre et de bales.
3. La charge du dit canon est de 5 onces de poudre et 22 *bales de mousquet*, ou le même poids en bales de pistolet ou de mousqueton.
4. Le dit canon porte selon l'épreuve qui en a esté faite 300 verges, ou 900 pieds, et a fait entrer plúsieurs bales dans un múr de brique en presence du Roy.
5. Les cavaliers qui portent les dits canons, deçendent de cheval,

[1]) Resol. van 9 aug. 1691.

montent leurs canons, et sont tout prets et en ordre aussi promtement que des dragons.

6. Lorsque les canons sont montés et les cavaliers en ordre, on leur fait faire l'exercice et tourner à droite ou à gauche, avancer ou reculer aussi promtement qui l'infanterie ou les dragons.

7. Ces canons se chargent et se tirent aussi promtement ou plus que des mousquets, et portent beaucoup plus loin.

8. L'on a tiré un des dits canons en présence de plussieurs Messieurs contre sept planches qui ont été toutes perçées de chaque coup, et en même tems 40 mousquetaires ont fait trois decharges consecutives sans que plus de 4 ou 5 bales ayent atteint les planches, et sans les perçer aucunement.

9. Ainsi il paroit qu'un cent des dits canons avec deux cent cavalliers feront plus de service que 2000 mousquetaires ou dragons.

10. Lorsque les canons sont montés, la moitié des cavaliers peuvent remonter à cheval pour faire leur fonction ailleurs, n'estant nulement necessaires que pour porter les affuts.

11. Ils puivent marcher par tout ou la cavalerie ou dragons puivent estre employés.

12. Ils sont admirables pour defendre une bresche, ou quelque passage, comme aussi pour une bataille, ou un mille renforcent plus une armée que 20,000 hommes soit de cavalerie ou d'infanterie.

La preuve de tout ce que dessus et beaucoup daventage se fera devant leurs Hautes Puissançes si elles le trouvent bon.

Le dit Jean Bellingham offre très humblement de passer en Hollande vers leurs Hautes Puissançes pour faire preuve de ce que dessus, et en cas qu'il fasse apparoitre de la vérité de ce qu'il met en avant, supplie très humblement que leurs Hautes Puissançes luy veuillent payer ses frais et dépens et luy accorder un octroy gratis et ensuite luy ordonner d'en faire telle quantité qu'il leur plaira.

Il represente aussi très humblement à Messeigneurs les Etats Generaux, qu'il a un fils qui est Lieutenant dans le regiment du chevallier David Colliers, et qui a servy leurs Hautes Puissances quelques annees, le quel fils est fort expert dans la

conduitte des dits canons, qui ont un exercice particulier, et en cas que leurs Hautes Puissançes après en avoir veu l'effet trouvent à propros d'en composer une ou plusieurs compagnies, il leur offre son dit fils, les suppliant très humbl ement de luy en donner le commandement.

Capt. BELLINGHAM.

Pursuant to an order this day att the Board, you are here by required to provide and deliver into their Majties stores within this office in order for proving and receiving the same, the small brass gunns with portable carriages here after mentioned, being for their Majties immediate service, taking care they be made according to the patterne by you made, and remaining in this office.

Small Brass Guns Falcon hight in 2 parts	60
Portable standing carriages for ditto	60
Cartouch boxes of tin covered with calves leather	60 with girdles.
Mail pillions for ditto	60

Office of Ordnce
22the May 1690 — Tho. Littleton.
Ino. Charlton.
T. Gardiner.
Vera copia.

Aen de Ed. Groot Mo. Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt.

Geeft reverentel. te kennen Johan Bellinghams, Capteyn van syn Majesteyt van Groot Brittange, dat hy supplt. hebbende uytgevonden seecker ligt kanon, waermede men een pont yser schiet, met musquetkogels, anderhalf pondt gewight, 25 stucx te gelyck, t'geen nochtans met syn affuyten niet meerder weeght als 42 pont [1]), oock soo bequaem als een falies om op een paert vervoert te konnen werden, en daervan preuve in Engelandt synde gedaen, ten overstaen van Hooghst gemelde Syne Majesteyt, oock by hem

[1]) Volgens de Memorie het kanon 44 en het affuit 40 pond.

volkomen geapprobeert, ende vervolgens geordonneert daervan enige stucken te gieten, hebben Haer Hoogh Mo. de goetheyt gehadt van door derselver Ambassadeur d' Heer Sitters den supplt. te doen aenseggen, dat soo wanneer hy suppl. die preuve aen Haer Hoogh Mo. oock wilde doen, hondert gulden tot syn reyskosten soude genieten, alle het welcke by hem synde gedaen, ende de preuves en inventie goet gevonden, syn de Heeren Haer Hoogh Mo. Commissarissen van advies geweest, dat hem supplt. daertoe behoorde te werden gegeven octroy voor 15 jaren; dan die dispositie is uytgestelt, tot dat Ued. Groot Mog. Heeren Gedeputeerdens by Haer Hoogh Mog. het selve ter vergaderingh van UEd. Gr. Mog. soude hebben voorgedragen, blyckende het gene voorsz. is by de resolutien hier annex; ende also nae alle apparentie het selve met de eerste occagie in UEd. Gr. Mo. vergaderinghe staet voor te komen ende hem supplt. ten hooghsten gelegen is, te weten off desselfs inventie UEd. Gr. Mo. aengenaem is off niet, door dien hy supplt. op geene onseeckere saeck gelegentheyt heeft tot groote kosten te blyven leggen, ende hy echter meent dat syne inventie den Landen en Staet gansch dienstigh is, keerde hy supplt. hem tot UEd. Gr. Mo. ootmoedelyck versoeckende dat UEd. Gr. Mo. omme de voorz. redenen de goetheyt gelieven te hebben van gemelte haere Gedeputeerdens te authoriseren, omme ter Vergaderinge van Haer Hoogh Mog. in t' voorsz. octroy te consenteren, ende dat UEd. Gr. Mog. in Haer reguarde den supplt. insgelycx gelieven te gratificeren omme de voorsz. inventie van ligt kanon alleen, en met uytsluytinge van allen anderen te mogen practiseren, maken en verkoopen in debita forma.

T' welck doende enz.

Het gevraagde octrooi werd den 4 augustus 1691 verleend voor den tijd van vijftien jaren.

Lafayette in Holland (vgl, XVII. bl. 163, 234; XX. bl. 69). Toevallig kwam mij een werkje in handen, getiteld: Anne Paule Dominique De Noailles, marquise de Montagu. — De zuster dezer dame was gehuwd met den generaal Lafayette. In dat werkje wordt gesproken over een bezoek hetwelk madame de Montagu,

met nog andere leden harer familie aan haar zwager Lafayette gebragt heeft te Vianen, waar genoemde generaal met zijn geheele gezin het jaar 1799 heeft doorgebragt. Even als vele andere uitgewekenen, moesten ook zij zich kommerlijk behelpen, en het kostte heel wat moeite en hoofdbreken om 4 weken lang hunne logés aan den kost te helpen, zoodat de marquis de Montagu later schertsender wijze verhaalde dat hij in Holland slechts ééns een goeden maaltijd gehad had, namelijk te Utrecht bij den generaal van Rijssel. Hiervan staat opgeteekend, dat eene dochter van l. g. generaal later gehuwd is met den generaal Victor de Latour Maubourg.

Elst. A. J. J. VAN SCHERMBEEK, KERKHOVEN.

Admiraal Bing (vgl. A. R.; XI bl. 78, 164; XII. bl. 2; XIII. bl. 197, 234, 356; XVI. bl, 39, 100). De levensbeschrijving van den admiraal Georg Byng staat in Der genealogischer Archivarius, 1733 (hij stierf den 18 jan. van dat jaar), p. 81—93. Zie ook: Relation de l'expedition de la flotte angloise dans les années 1718, 1719, & 1720, commandée par l'amiral George Byng, chevalier Baronet, & ensuite Vicomte de Torrington. Tirée des mémoires manuscrits de cet Amiral, & de quelques autres mémoires originaux. A La Haye, chez Benjamin Gibert, 1741. 224 pp. in 8°.

Van den zoon, den admiraal John Byng, om wien het eigenlijk te doen is [1]), valt, te oordeelen naar onderstaand berigt, weinig te zeggen.

»Après avoir donné le change aux Anglois pendant longtems par différentes feintes, par des armemens commencés, suspendus & repris à Toulon, enfin une escadre sous les ordres du marquis de la Galissonniere, lieutenant-général, composée de....... met à la voile le 12 avril (1756) des isles d' Hieres pour celle de Minorque. Elle y arrive le 17; l'armée (onder het opperbevel van den maarschalk Richelieu) y débarque sans obstacle,....... le premier coup de canon est tiré le 8 mai; & le 28 juin, en six semaines de tems, cette forteresse (het fort Saint-Philippe) capitule.

[1]) De dwaling is te vergeven, want ook de vader bevond zich in 1708 en 1709 met een eskader te Port Mahon, en trachtte te vergeefs Alicante te ontzetten en Cadix te bemagtigen.

Un concours de circonstances servit à favoriser ce glorieux événement. D'abord l'incertitude du ministere Britannique, où se porteroit le premier effort de la France.

. . . .

. . . . , ...

. . . . , . . , ...

A l'époque même, où l'on commença de s'occuper des secours à faire passer dans la Méditerranée, on juge, en lisant les instructions délivrées à l'amiral Byng, qu'on n'étoit rien moins que convaincu à Londres de l'objet positif de l'armement fait à Toulon, qui, supposoit-on, regardoit peut-être le Nord de l'Amérique. Vagues & conditionnelles, elles portoient sur des méprises, des variations: elles ne contenoient qu'un seul ordre positif, celui de mettre promptement à la mer. Elles changeoient suivant une infinité de cas, de maniere à embarrasser continuellement, à jetter dans des perplexités, à élever des questions de toute espece, & à exiger pour les résoudre un chef tres expérimenté, plein d'énergie & capable de se décider avec autant de prestesse que de vigueur. Ce fut donc une autre faute de charger de la mission un jeune Amiral, *bon écolier*, dit un historien de sa nation, son défenseur, [1]) *mais jamais éprouvé par aucun service sérieux, où il ait eu le commandement en chef.* Nous nous rappellons qu'à Paris, lorsqu'on apprit sa nomination, on en avoit la même idée, & même encore plus mauvaise, puis qu'on suspectoit jusques à son courage: on se servoit à son égard des termes les plus méprisans & les plus grossiers [2]); on se félicitoit d'un pareil choix.

Des demandes ambiguës adressées à M. Fowke, gouverneur de Gibraltar, concernant un renfort de troupes, qu'il devoit fournir à Byng, prouvent davantage le désordre d'esprît où étoit le Ministere, & confirment que c'est à cette cause, plus qu'à toute autre qu'il faut imputer la prise de Mahon.

. . . .

. . . .

. . . .

[1]) Voyez l'histoire de la guerre de 1756.

[2]) On disoit que c'étoit un J . . . f . . . . .

L'Amiral Byng, parti d'Angleterre le 6 avril, fut retenu à la mer par des calmes & des vents contraires, & n'arriva que le 2 mai devant Gibraltar, dont il ne put appareiller que le 8, et, contrarié encore, il ne se trouva que le 19 à la hauteur de Minorque. Jusques-lá, nul grief contre lui; mais d'après les dépositions des témoins, entendus lors de son procès, ici commence une chaîne d'inculpations, dont il résulta que ce jour-là il ne fit pas tout ce qui dépendoit de lui pour profiter de ce délai, & jetter du secours dans la place, jusqu'à l'arrivée de l'escadre ennemie; que le lendemain, en vue de cette escadre, il ne fit pas tout ce qu'on devoit attendre d'un général zélé & expérimenté pour la combattre, & qu'en dernier lieu ayant été maltraité sans être battu, il revint à Gibraltar, pouvant se regréer, conserver la mer, & tenter un dernier effort, afin de remplir le principal objet de sa mission, celui de faire filer au moins des officiers, des ingénieurs au fort Saint-Philippe, s'il lui étoit impossible d'y débarquer de gros détachemens de troupes. C'est sur ces accusations prouvées qu'il fut condamné & subit un jugement dur, mais équitable, quoi qu'on en ait dit, puisqu'il étoit conforme à la loi." [1])

Men zie nog over hem: Lebensgeschichte d. engl. Admirals Joh. Byng, welcher 1757 am Bord d. Kriegsschriffs der Monarch erschossen worden. Lpz. 1757. — Conquéte de l'isle de Minorque par les Français, ou journal histor. de cette expédition par mer et par terre. s. l. 1756. 150 pp. in 8°. (eindigt met een Ode sur la prise de Mahon, Byngs echec en Richelieus triomf bevattende). Derniers sentiments des plus illustres personnages condamnés à mort, tom. II, Par. 1775, p. 457—510 (Byngs regtvaardiging, laatste levensbijzonderheden en dood vermeldende).

Het wapen van het geslacht Byng wordt in The British Compendium, vol. I p. 345, volgenderwijze omschreven: »Quarterly, 1st and 4th, diamond (zwart), in the 1st a lion rampant pearl (zilver). 2d. and 3d as the lion. Supported on the dexter side by an antelope ermine, his horns, mane, tuffs, and hoofs,

---

[1]) Le maréchal de Richelieu, sollicité par Voltaire, fit un imprudent effort pour sauver l'infortuné Bing, et lui rendit un témoignage qui n'était point propre à calmer les Anglais. (Lacretelle, hist. de France pend. le 18me siècle, 5e edit., tom. II, p. 149.)

topaz (goud), and on the sinister, by a sea-horse pearl (zilver), his mane, and the tip of his tail as the dexter; each standing upon a cannon, proper (natuurlijke kleur). Crest, on a wreath of his colours, an antelope at gaze (staand), as the supporter, and his tail extended" — Als hoofdzetel van dit geslacht wordt daar genoemd: »Southill in the county of Bedford, 3 miles from Biggleswade, and 40 from London."

De nakomelingschap van »John Byng, Baron Strafford, of Harmondsworth, in the co. Middlesex; so created in 1835;" afstammende van Robert Byng, »3rd. son of the 1st. viscount," geeft John Burke, Geneal. and herald. diction. of the peerage and baronetage of the british empire, sixt edit., Lond. 1840, i. v. Strafford. Mo.

Groot burger. Burger major (vgl. XVII. bl. 118, 147, 177.) Men raadplege ook het werkje getiteld: »B u r g e r s c h a p p e n," gedrukt bij de erven J. J. Tijl te Zwolle. Mo.

Bisschop in partibus infidelium. (vgl. IX. bl. 363). »Voici l'origine des Evêques in partibus. Dans le septième siècle les incursions des Musulmans avoient empêché plusieurs Evêques de prendre possession des Eglises pour lesquelles ils avoient été ordonnés, & par conséquent d'y faire leurs fonctions. Au Concile de Constantinople in Trullo, en 692, on leur conserva leur rang & le pouvoir d'ordonner les Clercs." (Sablier, Variétés sérieuses et amusantes, nouv. édit., Amst. 1769, tom. I, p. 40.) M°.

Kaarslicht bij veilingen. (vgl. A. R.; XIX, bl. 167.) Men zie ook A. E. Roszmann, von der Vergantung bey der brennenden Kerze, in de Erlang. gel. Anz. 1750, n. XXXVI, en in Siebenkees Jurist. Magazin, Bd. I, s. 242 fg. Men leest aldaar § 9: »Aber auch hier zu Lande, und in einem grossen Theil von Sachsen, nimmt man das w i l l k ü h r l i c h e Zeichen, wodurch dem Letztbietenden die unbewegliche Sache q. u. zugeschlagen werden soll, vom auslöschen der Kerze, oder Schlagen der Uhr." In noot *a* haalt de schrijver Matthaeus de auctionibus cap. XII, n. I en Choppinus 3. paris. ult. n. II aan. M.

Koetsen. (Vgl. XII, bl. 183, 221; XIII bl. 274, 318, 345.) Zie over den oorsprong en het gebruik der koetsen, behalve de aangehaalde werken ook: Hofmann, Abhandel. v. d. vormal. u. heutig. Krigesstaate, Lemgo 1769, I, 250 b), die verwijst naar v. Moser, teutsche Hofrecht, II, 333 fg. § 26 fg.) Struben, Nebenstund., I, 385 fg. [1]), Engelbrecht, de servit. milit., cap. 2 § 9 s. 29 fg. Halthaus [2]), sp. 2017, sp. 2018, v. Schwartz, Pommerische Lehnhist., 947, Estor, Rechtsgelahrheit d. Teutsch., III, 162, Herzog, Elsassische Chron., 2 Buch, 86 cap. s. 197, cap. 48, s. 86. — Skizzen einer Gesch. von Sitten u. Gebräuch. d. Franzosen etc. Lpz. 1790, s. 97. — Grosbritann. hist. Calender für 1792, s. 115 fg. — Schatzkästlein unterhalt. Erzähl., Carlsr. 1830, III, 343 fg. — v. Langenn, Herzog Albrecht der Beherzte, s. 451 fg. — Les voitures publiques dans la ville de Paris, par Maxime Du Camp, in Revue des deux mondes 1867. — Carosse royal en Espagne sous Philippe V, in Magazin pittoresque, t. XXX, 1862, p. 220. — Grundrisz einer Gesch. d. Privatlebens d. teutschen Fürsten, Wolfenb. 1801, s. 89. — Léonard et de Monglave, Histoire abrégée de Paris, Par. 1824, tom. I, p. 305.

M°.

Draaikooi, steendragen, schandsteenen, de houten huik. (Vgl. XVI, bl. 232, 292, 327, 353; XVII. bl 3, 68; XVIII bl. 131.) Men leest bij Fahne, die Grafsch. u. freie Reichstadt Dortmund, I Bd., in de Dortmunder Chronik, S. 200, op het jaar 1582: »Am 23 Juli wurde eine Zauberin, welche ebenfalls oben geschwommen hatte [3]), enthauptet und am 5 Oct. ein Ehebrecher und einen Ehebrecherin, nach dem sie öffentlich in leinem Gewande, Ruthen und Kerzen in der Hand, in der Kirche Busze gethan hatten, er zur Tonne [4]), sie zum Schandstein tragen durch die Stadt ange-

---

[1]) In mijn exemplaar, Darmstadt 1789, I. 156 fg.

[2]) Het werk van dezen schrijver wordt hier niet genoemd, maar is denkelijk het bij Hofmann, t. a. p., I. 26, aangehaalde Gloss. germ. medii aeui, Lpz. 1758, fol.

[3]) Wanneer eene van tooverij beschuldigde vrouw de waterproef onderging, en zwom, werd zij voor eene heks gehouden. Vgl. Fahne, t. a. p., S. 198.

[4]) Eine Tonne, in deren Boden ein Loch geschnitten war, wurde dem Deliquenten über den Kopf gestülpt, so dasz der Kopf aus dem Loche sah. In dieser Weise wurde er auf dem Käks ausgestellt. (Noot 106 bij F.)

halten. Solche Strafen wiederholten sich 1583, 1600 und 1606."

»La loi de 1229 (art. 8 et 9) et celle d'Incourt établissent des peines spéciales pour les voies de fait commises par des femmes; l'une réduit l'amende à 20 sous, l'autre à 10 sous; en cas d'insolvabilité de la coupable, elles la condamnent à porter d'une paroisse à une autre des pierres marquées (schandsteenen)!" (Van Coetsem, du droit pénal dans le Brabant au XIIIe siècle, in den Messager d. sciences histor. de Belg., 1856, p. 94.) Dezelfde schrijver noemt verder, p. 376, onder de *châtiments corporels* op: »Le port de pierres marquées, exclusivement réservé aux femmes. La condamnée soumise à cette peine, dont l'usage est fort ancien dans notre pays, était tenue d'aller d'une paroisse à une autre, en portant au cou deux pierres marquées et reliées entre elles par une chaîne."

Keuren van der stede van Vlaerdingen: Item soo wat wiuen schelden die verbeuren X. *β*. off zy sellen die steen dragen om die Poirt (Handv., octroyen enz. van Vlaardingen, Utr. 1775, in folio, bl. 349, en de aanteekening aldaar.) M°.

Verpligte bedevaarten. (Vgl. A. R.; XII bl. 161). Zie hierover ook van de Wall, Handvesten enz. van Dordrecht, 2de afd., bl. 370, die verwijst naar van Mieris, Charterb. III, bl. 92, 133, 410 en Wagenaar, Beschrijv. van Amst., I bl. 191. — Handv. van Vlaardingen, in den bladwijzer op Bedevaarten, waar aangehaald worden de Riemer, Beschrijv. van 's Grav., II bl. 51, aant. f, en Mauregnault, Jurid. observ., bl. 3 en 5. M°.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Koperen Penning. In mijn bezit is een koperen penning, onlangs te Kruiningen opgegraven, ter grootte van een gulden. Op de eene zijde heeft men het fransche wapen, de 3 leliën, en tot randschrift: His florentibus florebit et regn. (!) Op de andere: twee

staande personen, ieder met eene lans in de eene hand, en te zamen met de andere een bloemstruik van 3 leliën vasthoudende. waarvan het randschrift is: Gallia portit (?). Onderaan schijnt te staan, als naamcijfer, vermoedelijk van den stempelsnijder, H. K, Kan de eene of andere penningkundige mij ook zeggen, waarop deze penning doelt, en of hij ook eenige waarde heeft?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 503.)

JACOBSZ *o.* JACOBZOON, *en* JACOBI, WILLEM, *o.* GUILELMUS. *Werkz.* 1520? 1572.* *Woonpl.* in St. Annen Straete 1559, aen die oude side in Sint-Annestraet, 1565. *Uith.* in Enghelenburch. *Merkt.* Cat. de la Biblioth. de feu M. A. D. J. Schinkel, la Haye 1864. p. 35, n°. 284. *Aant.* Bij hem kwam de eerste druk van het bekend, doch hoogstzeldzaam Amsterdamsch Mirakelboekje z. jr. uit. Zie Jac. Koning, catal. 1833, 2e partie n°. 513, die genegen is zijne werkz. omtrent 1518 te stellen. Zie nog Navorscher XVIII, 568. Het is bij hem steeds *gheprent in*, *gheprint te....* Is le Long, Boekz. d. Ned. Bijbels noemt hem bl. 524 en veronderstelt dat hij zijn uithangbord van Doen Pieterszoen ontleende.

JACOBSZOON *o.* JACOBS, BARTHOLEMEUS. *Werkz.* 1537—1546. Volgens Nav. XVII, 77 in dit laatste jaar den 22 sept. geadmitteerd. *Woonpl.* in die Warmoesstrate. *Uith.* in den Gulden Bijbel. *Aant.* Volgens le Long Boekz. d. Ned. Bijbels, bl. 855, zou hij de eerste geweest zijn, die den Bijbel als uithangbord uithing. Hij gaf een almanak uit. Zie Biblioth. Hulthem. IV, n°. 26239. Bull. Bibl. Belge t. VIII, p. 3. Zie Leiden, alwaar dezelfde naam in 1530 voorkomt.

JACOBSZOON, JAN. *Werkz.* 1540, 1541.

JACOBSZOON, MATHEUS *o.* MATTHEUS. *Werkz.* 1554—1559. *Aant.* Zie le Long, Boekz. Bijbels, bl. 683, 687.

Jacott, Johannes. *Werkz.* 1643. *Woonpl.* bij de Beurs op 't Rockin. *Uith.* in de Vergulde Cronyck.

Jansz o. Janszoon, Ambrosius. *Werkz.* 1604.

Jansse, Alex. *Werkz.* 1671.

Janssonius, Aegid. *Werkz.* 1659.

Jansz, Broer. *Werkz.* 1604—1653.** *Woonpl.* Buyten Jan-Rooden-Poort op 't Margrieten Padt 1610. Buyten St. Anthonispoort, op t nieuwe Wees-padt 1613. Op de Nieu-zijds Kolck 1616, 1618. Nieu-zijds Achter-burgwal, bij de Brouwerye van den Hoy-bergh, 1623, 1649. Opt Water by de oude Brug 1663. *Uith.* In den Swarten Arent 1610. In de silveren kan, 1630. *Merkt.* Boot Vermaeckl. uren in 4°. Reysboeck Heylighe Schrift 4°. *Aant.* Volgens de Algem. Konst- en Letterbode was hij waarschijnlijk eerst letterzetter te Leiden en huwde aldaar 15 dec. 1599, onder aanteekening van »Broer Jansz, letterzetter te Amsterdam" met Aeff Jansdr. mede van Amsterdam. In 1619 noemde hij zich Oud-Courantier in het legher v. S. Princ. Exc., zie Tiele Bibl. v. Pamfl. n°. 532, Volksalmanak v. 't Nut v. 't Algem. 1863, bl. 94; in 1604, zie bl. 92, »courantier in het leger v. S. Princ. Exc." Hij was tegenwoordig bij de belegering van Sluis en de overgave 20 aug. Zie nog Alg. K. en L. Bode 17 dec. 1859, bl. 402. Wagenaar, Amsterdam 2e dl. bl. 390.

Jansz ende Pieter de Kater, Broer. *Werkz.* 1607. *Woonpl.* buyten de Corsgens Poort in de Nieu-stadt. *Aant.* Zie Navorscher XIX bl. 275.

Jansz, de Wed. van Broer. *Werkz.* 1666.* *Aant.* Algem. K. en L. Bode 1838, 2e dl. bl. 203.

Jansz, Claes. *Werkz.* 1691.

Jansz, Cornelis. *Werkz.* 1653—1667.* *Woonpl.* Aen de Nieuwe-kerck 1653, 1664. Op den Dam, 1667. *Aant.* Hij drukte *La Gazette d'Amsterdam*, voy. Hatin l. c. p. 139, 145, gesupprimeerd 1683, p. 146, en was, als ik het wel heb, afkomstig uit Zwolle.

Jansz, Gerrit. *Werkz.* 1638. *Aant.* Ik trof aan »tot Rotterdam, voor Gerr. Jansz, 1652."

Janson, G. J. *Werkz.* 1766—1777.

Jans o. Janszoon e. Janson, Harman o. Harmansz e. Hermen. *Werkz.* 1608—1619. *Woonpl.* in de Warmoes-straet. *Uith.* in den

Verghulden Passer, in de Meyrminne. *Aant.* Is dit een persoon? Zie Cat. v. Voorst, Theol. p. 113, n°. 2058, en v. Litt. Neerl. n°. 4788. Brunet Man. tom. V, c. 221, 774. Tiele Mem. Bibl. Navig. Neerl. p. 44, 45. Hij wordt ook genoemd figuersnijder. Tiele t. a. p. acht hem een zoon van Jan Jansz. te Arnhem te zijn, en zegt »inscrit comme relieur."

JANSSEN, HENDRIK. *Werkz.* 1693, 1694.

JANSZ *o.* JANSSEN, later genoemd JANSSON *e.* JANSSONIUS, JAN *o.* JOHANNES. *Geb.* te Arnhem. † te Amst. omstreeks 1664. *Werkz.* In 1618 werd hij te Amst. ingeschreven als lid van het boekverkoopers-gilde, 1618—1664.** *Woonpl.* op 't Water, 1619—1664. *Uith.* à la carte de Marine 1619. In de Pascaert 1651—1664. *Merkt.* met het devies *Vivitur ingenio.* Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 226, 458, 462, 465 en 750. Boxhorn, Orig. Gallic. in 4°. Ledeboer, Het geslacht van Waesberghe, 2de uitg. bl. 119 en 139. *Aant.* Tiele Mem. bibl. des Nav. Neerl. l. c. p. 44 houdt hem hoogst waarschijnlijk te zijn een zoon van Jan Jansz te Arnhem en van daar ook wel genaamd JOHANNES JANSSONIUS JUNIOR. Dit gevoelen van den heer Tiele vindt zijne vermeerdering in hetgeen voorkomt op den titel van den Atlas Minor Ger. Mercatoris van Hondius, »Veneunt.... apud Joannem Janssonii Arnhemi," waaruit eene betrekking van dezen op genen schijnt te blijken. Tiele l. c. p. 10 noemt hem »un des éditeurs les plus remarquables de cette époque. Gendre de Jodocus Hondius, il publia, de concert avec son beau-frère Henri Hondius, et continua de publier après lui, de très-bons Atlas d'autres ouvrages distingués etc." Uit zijn huwelijk met de dochter van Hondius liet hij drie dochters na. 5 Junij anno 1638 ontving hij het privilegie tot het drukken van de Historia Gelrica Johannis Isaaci Pontani, die dan ook anno 1639 te Amsterdam door hem in folio uitgegeven werd. In de toespraak van Andreas Rivetus, Lectori Christiano, te vinden voor de Biblia Sacra, uitgegeven bij Joannes Jansonius 1648 in kl. 8°., wordt hij »Typographus Amstelodamensis" genoemd, enz. Bij zijn overlijden lagen binnen Amsterdam vijf, en buitenslands zeven huizen met de verschillende uitgaven zijner werken vol.

JANSSONIUS, JOA. ET JODOC. *Werkz.* 1642.

JANSSONIUS, JODOCUS *o.* JUDOCUS. *Werkz.* 1651—1655. *Aant.* Deze,

waarschijnlijk een zoon van Johannes, zal zijn doopnaam van zijn grootvader ontleend hebben.

Janssonius, Veuve Jud. *Werkz.* 1656.

Janssonius, Veuve et les heritiers de Judocus. *Werkz.* 1656.

Jansz *o.* Janssz, Jan. *Werkz.* 1652—1669. *Woonpl.* op de Zeedyck 1652, by de Oude Schans 1669. *Aant.* komt als boekverkooper voor. Is dit een persoon?

Jansz, Joost. *Werkz.* 1575. *Aant.* Deze gaf kaarten uit. Eene verbeterde en eene nieuwe uitgave van sommige dezer bezorgde in den jare 1620 Francoys van den Hoeye. Zie Jac. Koning, Cat. 2e partie p. 375. Mr. Gr. Mees Az. Atlas van Noord Nederl. l. c. bl. 3, derde kaart, aant. 6.

Jansz, *o.* Janszoon, Willem. Deze is niemand anders, dan Willem Jansz Blaeu. Zie Tiele Mém. Bibl. des Nav. Neerl. l. c. p. 42. Zie dus in voce Blaeuw of Blaeu. *Merkt.* met het woord Praestat. Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 1423. In de Beschr. v. Gouda door I. W(alvis.) 1e dl. bl. 310 leest men een berigt, door die van Gouda aan Wilhelm Janssonius toegezonden, die stad betreffende, toen deze in 1613 de Beschr. van Nederland door L. Guicciardin (Sub Signo Solarii) herdrukte.

Jansz, Paul. *Werkz.* 1686? *Aant.* Zie H. C. Rogge. Pamfl. Catal. Amst. 1864, st. 1 afd. 2, 2de gedeelte bl. 100.

Janssonius van Waesberge, Johan. Zie op van Waesberge.

Jaquet, Abraham. *Werkz.* 1631.* *Woonpl.* Prince-graft.

Jaquot, Johannes. *Werkz.* 1637—1646. *Woonpl.* in de Nieuwe-Lelystraet 1644. Haerlemmer-straet 1646.

Jeroense, Jeroen. *Werkz.* 1672—1698, 1719.** *Aant.* Een verdichte naam. Zie op Hieron. Sweerts en bij v. Doorninck Bibl. Anon. en Pseud. n°. 3406.

Jeune, Jacques le. *Werkz.* 1660—1691. *Aant.* Nom supposé. Voy. Bull. du Biblioph. Belge tom XX p. 380. »Jaques le Jeune s'est immortalisé en imprimant ce Molière en cinq volumes dont un exemplaire, ayant toutes ses marges, a été adjugé, 4700 francs à la Vente Pieters" n°. 422.

Jeune, Léon le. *Werkz.* 1677. *Aant.* Nom supposé. Voy. Cat. de la Biblioth. de feu M. Charles Pieters, Gand. 1864, no. 473.

JEUNE, GUILL. LE. *Werkz.* 1689. *Aant.* Nom supposé. Voy M. Pieters l. c. n°. 423.

JOHNSON, J. *Werkz.* 1638.

JOLLY, JEAN FRANÇOIS. *Werkz.* 1744—1756. *Woonpl.* Pijlsteeg.

JONGBLOET, ADR. *Werkz.* 1676. *Aant.* Tiele B. P. n°. 7482. Pseud.

JONGE, JACOB DE. *Werkz.* 1657—1678.* *Woonpl.* Elegantiers-straet 1657.

JONGE, WED. VAN JACOB DE. *Werkz.* 1681.*

JONGE, JACOB EN JAN DE. *Werkz.* 1660.*

JONGE, H. DE. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* Nieuwe-Mart. *Aant.* Tiele B. P. n°. 8782. Pseud. (Zie op Delft.)

JONGE, W. DE. *Werkz.* 1690.

JONGH, ISAAC? DE. *Werkz.* 1786—1790.

JONGH, & VERLEM DE. *Werkz.* 1781—1787.

JONGHE, CLEMENS DE. *Werkz.* 16..—16..* *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* de Gecroonde Const- en Cartwinkel. *Aant.* Kunsthandelaar. Zijn huis werd in 1692 door Hendrik Wetstein van zijne erven aangekocht.

JOORMAN, ANTHONY. *Werkz.* 1765. *Woonpl.* ten oosten de Beurs.

JOOSTEN, PIETER. *Werkz.* 1696. *Aant.* Meulman, Cat. Tract. & Pamfl. 3 dl. n°. 7034.

JOOSTEN *o.* JOOST, GILLIS. *Werkz.* 1630—1659. *Woonpl.* in de Nieuwe-straet 1652.

JOOSTEN, JAN. *Werkz.* 1672.* *Woonpl.* Voorburghwal.

JORDAN, CLAUDE. *Werkz.* 1690—1718.* *Woonpl.* Berg-straet 1690. Gaper-steegh, bij de Beurs 1718. *Aant.* Hatin spreekt over hem in zijne »Gazettes de Hollande", vermeldt eerst zijn verblijf te Leiden waar hij werkte voor de drukkerij van de weduwe Gelder, zie bl. 148, daarna zijne werkzaamheden te Amsterdam bl. 159, en de Gazette d'Amsterdam, die hij in 1690 aanving uit te geven, bl. 160.

JOSI, C. *Werkz.* 1796—1818. *Woonpl.* Kalverstraat. *Aant.* Kunsthandelaar. Naar London vertrokken.

JOUWER, SANDER VAN DER. *Werkz.* 1697.

KAERIUS, PETRUS. Zie op KEERE.

KAERLS, CORNELIS. *Werkz.* geadmitteerd 18 sept. 1546. Zie Navorscher XVII, 77.

Kalse, Jan. *Werkz.* 1772.* *Woonpl.* in de Mostert-Pot-steeg.

Kamers, IJ. *Werkz.* 17 ? *Woonpl.* in de Stilsteeg.

Kanneman, J. W. *Werkz.* 1764.

Kannewet, Joannes. *Werkz.* 1721—1778.** *Woonpl.* in de Nes. *Uith.* In de gekroonde Jugte Bijbel. *Aant.* In 1761 gaf hij uit: De historie van Slenner-Hincke, ofte een kluchtige vertellinge van een Westpheelschen Bueren soons Voyagie nar Hollant, met de Greszwade in 12°. Hierachter nog een paar andere stukjes. V. Bevervoorde wordt als schrijver genoemd in de Alg. K. & L. Bode van 1826, bl. 125. In 1730 verscheen alreede te Amst. eene uitgave van genoemd boeksken in 12°. Duquesne à Gand, Libraire, vermeldt het in Notice no. VI de Livres en vente p. 10 no. 2982. De uitgave van 1761 heeft dan ook op den titel »vermeerdert met" enz.

Karels, Adam. *Werkz.* 1648.

Karstensz en Willem van Lamsvelt, Jan. *Werkz.* 1692. *Woonpl.* in de Hartestraet.

Kater, Pieter de. *Werkz.* 1608.*

Keere, Pieter van der *o.* du Keere *e.* Kaerius. *Werkz.* 1608—1622.* *Woonpl.* Kalverstraet. *Uith.* De onseecker tyt. A l'enseigne du temps incertain 1619. *Aant.* Zie Tiele, Mém. Bibliogr. des Navig. Neerl. p. 46. Brunet Man. tom V, c 221 heeft Koerius. Zie bij Bodel Nijenhuis, Liste des impr. n. VI, p. 10.

Kesteren, H. van. *Werkz.* 1812. *Woonpl.* Langebrugsteeg. *Aant.* Ving deze zijne werkzaamheden reeds vroeger aan? dan komen wij later op deze zoo bekende als verdienstvolle firma terug.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Blaeu en de Jesuiten. Onze voorname beweegreden, waarom wij het volgende stukje alhier ter plaatsing hebben aangeboden, is de ijverige navorschers omtrent Nederlands vroegere boek- plaat- en kaartdrukkers opmerkzaam te maken op de buitenlandsche, ja overzeesche betrekkingen door onzen beroemden Johan Blaeu aangeknoopt.

Ter toelichting van sommige namen volgen eenige aanteekeningen.

Extract uyt seeckere missive door pater Philippus Coûplet, uyt

Canton aen den Heer Joan Blaeuw woonachtich tot Amsterdam in dato 24 Januarij 1669 geschreven.

. . . . . . Oversulcx laet UE. weten hoedat eenen onser medegesellen met naeme Prosper [2]) Intercetta dit jaer de reijse naer Europa neemt om aldaer eenen seer curieusen boeck uijt het chinoisch in het latijn overgeset te doen drucken, heeft oock medegenomen een Sinoischen drucker seer ervaren in de Sinoische letteren te schrijven, te snijden ofte te openen in houte berden ende eijndelyck op het Sinoisch te drucken; wij meermalen ondervraecht wesende van wie voorschreven boeck sonde best connen gedruckt worden hebben eenpaerlijck UE. vermaerde druckerije voorgehouden ende tot bevestiginge van ons goet duncken was meer als genoegsaem den atlas Sinicus van Mijnheer [3]) Martini goeder memorie

Den inhout van voors. boeck is sulcx dat ick meijne aen gantsch Europa tot baete ende vermaeck sal dienen; tot vermaeck sullen dienen de chinoische letters, deser oorspronck, varieteijt, ingenieuse kracht om de saecken uyt te leggen, item de antiquiteyten van de alderoutste monarchie etc; baetigh sullen wesen de schoone leeringhen soo zedelycken, als van politie om een rijck ende de gemeente wel te gouverneren, sijnen prins ende magistraet te onderdanighen etc. Hierbij wort gevoecht de chinoische chronologie van 't begin harer monarchie tot het jaer des Heeren 1666.

Ende mits den voorschreven chinoijschen drucker sijn deel in desen druck sal hebben, de berdens van hout vervolgens in UE. handen verblijvende sal het geheel werck altijt in uwe macht wesen sonder dat het iemant anders sal connen naerdrucken.

Den genadighen Heere gelieve voorschreven onsen medegesellen met den drucker gelijckelijck over te brenghen, alsdan sal hij door bysondere brieven met UE. sich beraden over dit werck; want eer dat hij persoonlijck tot Rome compt kan dese saecke niet teenemael gesloten worden. Daer en tusschen schrijven wij door diverse reijsen aen onsen seer Eerw. Pater Generael tot den welcken dese ingeslotene gestiert werden ende sijn van persoonen die het voorschreven werck geexamineert ende geapprobeert hebben. De stijl van onse Societeijt is UE. genoegsaem bekent soodat niet van noode is dit breeder uijt te leggen.

Verhoope UE. sal ons de vrientschap doen van dese ingesloten aen ijemant van de [1]) vrienden die hier beneden noeme te doen behandigen, waerin ons beyde en besonderlijck onse voors medegesellen grootelycks sult verbinden.

---

[1]). Philippus Couplet was geboren den 31 mei 1622 te Mechelen, alwaar hij ook na voltooiing zijner voorbereidende studiën in de orde van Ignatius de Loyola is getreden den 11den october 1640. Hij begaf zich, na eenige maanden oponthoud te Amsterdam, uit deze stad den 30sten maart 1656 over Lissabon naar China, vergezeld van twee Noordnederlandsche Jezuiten. Tot 1680 was Couplet onvermoeid werkzaam als roomsch zendeling in het Hemelsche Rijk, uitgezonderd de zes jaren die hij met vier en twintig ordebroeders te Canton in den kerker, om de verbreiding der christen leer, doorbragt.

In 1683 en nu en dan in de eerstvolgende jaren vertoefde hij weder in de IJstad, totdat hij andermaal op zeventigjarigen leeftijd, den 20sten maart 1692, de reis naar zijn geliefd China ondernam. Op dezen togt kwam de zendeling door schipbreuk om het leven. De lijst der geschriften van Philippus Couplet is door A. A. de Backer, Biblioth. des Ecrivains de la compagnie de Jesus, tom I. pag 225—226 medegedeeld. Wij gissen, dat nommer 7. het boek aanduidt, waarvan spraak is in den brief aan Blaeu; om ons onbekende redenen zal het te Amsterdam niet ter perse gekomen en later te Parijs bij Horthemeis verschenen zijn.

[2]) Prosperus Intorcetta is geboren te Piazza in Sicilië ten jare 1625 en trad op zestienjarigen leeftijd in het proefhuis der Jezuiten te Messina, met het denkbeeld zich aan de overzeesche missiën toe te wijden. In 1656 zag hij zijnen wensch vervuld. Hij hield zich in China meestal op in de provincie Kiangsi, vanwaar hij in 1664, met ketenen beladen, naar Canton gesleurd werd, om vijf jaren lang in den kerker te zuchten. In 1669 door uitwisseling ontslagen, vertrok Intorcetta als procureur generaal der missie naar Europa, gaf te Rome verslag van de werkzaamheden zijner medebroeders en keerde later weer naar Indiën terug. Hij is den 30sten oct. 1696 in China gestorven. Zie ook zijne geschriften bij de Backer tom II. pag. 307—309.

[3]). Martinus Martini, geboortig van Trente, liet zich te Rome den 8sten oct. 1631 op zeventienjarigen leeftijd onder de Jezuiten opnemen. In 1637 ging hij scheep naar China en werd eerlang overste te Kangtcheou. In 1651 kwam hij naar Rome om den toestand der zendingen bloot te leggen en stak andermaal den oceaan over. Hij † 6 junij 1661. Zie over hem de Backer II. 391. Johan Bapt. Engelgrave gaf den 1sten maart 1654 verlof, Martini's Atlas Synicus te doen drukken; de goedkeuring van den dioecesaan boekenkeurder A. Sanderus is van 25 maart daaropvolgende, het keizerlijk privilegie werd te Weenen geteekend op 7 januarij 1655, de algemeene staten der Vereenigde Nederlanden octrooieerden op 20 maart, en de Staten van Holland op 11 mei van hetzelfde jaar.

[4]) Door de »vrienden" van Philippus Couplet en tevens(?) van Johan Blaeu zijn hoogst waarschijnlijk bedoeld de Jesuiten, Augustinus van Teijlingen, Petrus Laurentii en Henricus van Alkemade. De laatste alleen was bij de aankomst van Couplets brief nog te Amsterdam aanwezig, hij was aldaar gekomen in 1642, woonde aanvankelijk bij zijne moeder en kerkte vervolgens in de »Keizerskroon" op de Brouwersgracht en in den »Zaaier" op de Keizersgracht. Hij † te Amsterdam 7 nov. 1680.

Augustinus van Teijlingen was overleden den 4den aug. 1669, na juist 50 jaren als zendeling te Amsterdam werkzaam te zijn geweest. In den beginne was hij als gast bij roomsche vrienden geherbergd, later betrok hij het huis genaamd de Zijdeworm en eindelijk den »Papegaai" in de Kalverstraat. Hij werd gehouden, een afstammeling te zijn van het hoogadelijk huis der van Teijlingens, en is de schrijver van de Opkomst der Nederlandsche Beroerten enz.

Petrus Laurentii was geboortig van St. Omer en van 1628 tot 1664 in kerkelijke bediening te Amsterdam. Waar hij de eerste jaren heeft gehuisvest is nog onbekend; sedert 1642 woonde hij in den »Krijtberg" op 't Singel, welk pand hij met drie belende huisjes, 2 jaren vroeger voor 12.000 gld. voor zijne orde aangekocht, in 1653 geheel en al deed verbouwen. Sinds werd aldaar tot heden toe kerk gehouden, hetgeen Laurentii langen tijd nu hier dan daar in burgerhuizen en het laatst ook in den Zijdeworm in de Kalverstraat had gedaan.

In Amsterdam was in 1642 nog een ander woonhuis ten verblijve van den overste der Jesuiten in Holland gehuurd; aldaar vertoefden ook dikwerf vreemde Jesuiten, die naar Indiën zouden afreizen, de nieuw aangekomen werklieden voor de hollandsche zending en een leekebroeder. In 1663 werd tot genoemd doeleinde het ruime en sterke huis aangekocht, dat bekend stond onder den naam van Zonnebloem. Dat gebouw werd in 1766 voor 18,402 gls. verkocht en is thans het eigendom en woonhuis van den weled, heer J. J. Smeding; het staat op de Heerengracht, digt bij de Brouwersgracht. A. VAN LOMMEL. S. J.

VRAGEN.

S. H. Kardinael. In J. van Vondels Poëzij, tot Leeuwarden bij Gijsbert Sijbes, 1658 in 8°, vinde ik blz. 514 't volgende bijschrift:

Lijfwacht voor Meester Sijbrant Hansen Kardinael, den Vrieschen Euklides, Aen zijn scholieren.

De Vriesche Euklides hangt alleen
Van cijferletters hecht aen een.
Bewaer toch Sijbrant met u allen,
Bewaer dien Rekenschat getrouw:
Viel Kardinael van 't plat, hij zou
Aen cijferletters stucken vallen.

Weet men ook eenige bijzonderheden van dien frieschen Euclides? J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Joh. Darlia of Darcia. (XIX. bl. 537) M. M. vraagt: »waar kan men van Darlias werken vinden, of wat is daarvan in plaatdruk bekend"? Daar bij de vraag bepaald wordt gezegd, dat de schilder

Darlia geleefd heeft te Brugge 1450—1503, zoo kan ik daar op antwoorden, dat deze naam als die van eenen kunstschilder te Brugge niet bekend is. Immers in het belangrijke werk: Keuren 1441—1774, Livre d'admission 1453—1574 et autres documents inédits, concernant la Ghilde de St. Luc, de Bruges; Suivis des Keuren de la Corporation des peintres, sculpteurs et verriers de Gand, 1541—1575, le tout recueilli et annoté par Désiré van de Casteele enz. Bruges, van de Casteele Werbrauch 1867, komt die schilder niet voor, en aangezien het tot de onmogelijkheden, vooral destijds en dat wel te Brugge, behoort, dat een schilder zijn bedrijf daar zou kunnen uitoefenen zonder, in welk geval ook, aan het gild te hebben voldaan, vervalt het hier boven aangegeven feit. De opgave Brugge, als verblijfplaats van Joh. Darlia, zal, dunkt mij, blijken eene vergissing te zijn. Nog kan ik er tot voorlichting bijvoegen, dat deze naam evenmin in de Liggeren en andere historische Archiven der antwerpsche Sint Lucas gilde, onder de zinspreuk Wt jonsten versaemt enz. voorkomt. En eindelijk kan ik niet nalaten te verklaren, dat het gemelde werk, Keuren van Brugge, met de meeste zorg en naauwkeurigheid beschreven is, en bovendien, voor mij ten minsten, eenen belangrijken wenk bevat, bl. 419, namelijk, dat wanneer men in de Gildeboeken vindt aangeteekend, *de doodschuld betaald*, dit nog geen afdoend bewijs is — gelijk algemeen is aangenomen — dat de ingeschreven persoon is overleden. Als voorbeeld daarvan wordt bijgebragt: de schilders Duvené en van den Kerckhoven betaalden de *doodschuld* in 1718, niettegenstaande de eerste volgens het Register van den Burgerlijken stand te Brugge »dat wij te dien opzichte geraadpleegd hebben eerst gestorven is den 4 februarij 1730 en de tweede in 1724 overleden is." Ik geloof dat dit feit velen tot waarschuwing zal strekken om in bijzondere gevallen, bij het beschrijven van levensberigten zich dit te herinneren.

U. C. KRAMM.

Knipsels van papier. (XIX. bl, 295; vgl. bl. 449.) Jufvrouw Elizabeth Vrijberg is niet vergeten onder de Levensberigten der kunstenaars van de Hollandsche en Vlaamsche school, evenmin als Gilles van Vliet, door Immerzeel en Kramm opgenoemd. Zoo

men er meer verlangt te kennen, zijn ze aldaar wel te vinden, en vooral zal de allen in die kunst overtreffende Johanna Koerten-Blok den vrager zeker bevredigen, indien hij het werk ter harer eere uitgegeven en ook bij mij aangewezen, waarin bij uitnemendheid haar lof in latijnsche en nederduitsche verzen staat vermeld, bij de hand neemt.

U. C. KRAMM.

Mr. Jan Adriaensz. en Hendrik Binkhorst. Bij Orlers Beschrijving van Leiden bl. 370 wordt Jan Adriaensz als schilder vermeld. Hij is tweemaal gehuwd geweest en deze huwelijken komen te Leiden aldus voor.

15 April 1588. Mr. Jan Adriaensz. schilder van Leyden, vergeselschapt met Heer Adriaensz. scheepmaker, zijn broeder — met Liedewijtgen Allerts, jd. van Leiden, vergeselschapt met Grietje Allertsdr. haer zuster.

10 Nov. 1610. Mr. Jan Adriaensz. schilder, wedr. van Liedwije Allertsdr. de Hase, vergeselschapt met Heer Adriaens zijn broeder — met Cornelia Gerritsdr. van Amsterdam wed. van Hendrik Binchorst (moet attestatie van Amsterdam overbrengen.)

De hier vermelde Hendrik Binchorst was schilder en te Leiden geboren, alwaar hij op den 21 mei 1603 in het huwelijk trad met Cornelia Gerritsdr. van Amsterdam. — Mr. Jan Adriaensz. moet tusschen 1614 en eenige jaren vóór 1641 zijn overleden.

. . ELSEVIER.

Cornelis Boissens, schoonschrijver en plaatsnijder. In de Beschrijvende Catalogus van Portretten enz. door Fred. Muller, wordt een portret van dien schoonschrijver vermeld, met het randschrift *Vive la plume* en *Vainc toy mesme.* Hij was a°. 1605 oud 36 jaren, en is dus in 1569 geboren.

Het is mij gebleken dat hij in 1600 te Leiden als schilder voorkomt.

In de Thesauriers-rekeningen van Leiden wordt hij twee malen vermeld, te weten:

14 Nov. 1614. Aen mr. Cornelis Boissens, schilder en plaetsnijder 40 gl. van dat hij den gerechte vereert heeft het Conterfeijtsel van Z. Ex[ie]. bij hem in coper gesneden.
(Zie over dit portret van prins Maurits, Catalogus van Fred. Muller bl. 6. n°. 116).

17 Mei 1618. Aen mr. Cornelis Boissens 100 gl. van dat hij aen schout en schepenen heeft toegeëygent zeker Exemplaerboek van de Nederlandsche geschriften (denkelijk schoonschrift).

Op den 1sten september 1619 is hij tot schaftmeester van het Staten-collegie te Leiden aangesteld, onder voorwaarde, dat hij de studenten, aldaar gehuisvest, alle dagen één uur les in de schrijfkunst moest geven.

Hij was gehuwd en had bij zijne vrouw, Adriana Jans, in 1622 twee kinderen, Elisabeth en Dirk (die toen in Engeland woonde).

Hij leefde nog in 1627. Zijne dochter Elisabeth was met Johannes de Jongh, die omstreeks 1656 te Hulst woonde, gehuwd.

. . ELSEVIER.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder belangstellende, die in 1870 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), ontvangt door mij: 1°. prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool: wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Een behoorlijk geordende herdruk dier Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven) wordt tegen het einde dezes jaars voorbereid. — Ook gaan weldra ter perse XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626), met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; alsmede eenige, voor zooveel men weet nooit gedrukte, Orgel-

werken van Sweelinck (naar het éénig overgebleven Handschrift in het grauwe klooster te Berlijn. — Het getal onzer Beschermers is (na aftrek van het verlies door overlijden, enz) geklommen tot 490; dat der Leden (*f* 2.— à *f* 1.25) tot 296.

HEIJE, *secretaris*.

Proeve eener Naamlijst van Nederlandsche toonkunstenaars en schrijvers over (en in betrekking tot) Toonkunst; tot het jaar 1800. Letters D. E. F. [1]) (Nav. XX, 513.)

Ik herinner, dat wij de namen, levensbijzonderheden, en uitgegeven compositiën of geschriften wenschen te leeren kennen van *alle* komponisten, toonkunstenaars, instrumentmakers en schrijvers over (of in betrekking tot) toonkunst, (de dichters van psalmen, zangen en liederen geven wij later afzonderlijk!) die, van den vroegsten tijd af tot aan 't jaar 1800, in Noordnederland — het tegenwoordig koningrijk der Nederlanden — geboren zijn, of korter of langer tijd leefden.

Alvorens wij die breeder vermelden, doen wij ze voorafgaan door een eenvoudige Lijst, met verzoek aan allen, die inzien, hoe dringend zulk een grondslag noodig is voor verdere navorsching ons binnen 15 dagen niet-vermelde namen op te geven, of fouten, die zij bespeuren, te verbeteren. Met januarij of uiterlijk februarij zullen we met die breedere Lijst aanvangen. HEIJE.

---

[1]) Dit register geeft slechts de namen en voornamen, het (g.) geboorte-, bloei- of (†) sterfjaar, en de aanduiding, of de bedoelde was: instrumentmaker (*i*), klokgieter (*klg.*), klokkenist (*kln.*), komponist (*k.*), organist (*o.*), orgelbouwer (*orb.*) schrijver over toonkunst (*s.*), toonkundige — 't zij kunstenaar of kunstvriend — (*t.* of zanger (*z.*) — Ik voeg er bij, dat wij *al* de namen vermelden, die wij in de bronnen, die wij raadpleegden (en bij de breedere lijst zullen aanwijzen) als Noordnederlanders aangeduid vinden. Zelf echter twijfelden wij aan eenigen daarvan, en hebben die met een * gekenmerkt Ook de minder beteekenende namen zullen ons welkom zijn. De tijd om te schiften komt later!

Zoo sla dan *ieder* de hand aan den ploeg. De akker lag eeuwen lang braak. Doch belooft hij daardoor ruimer vrucht, hij eischt (en verdient) des te noester vlijt van beiden. Te meer danken wij dus de HH. v. d Baan (Wolfaartsdijk), Boeles Assen), Borret (Vogelensang), Campbell ('s Hage), Feith (Groningen), Fokker (Middelburg), Gregoir (Antwerpen), Leendertz (Medemblik), Freder. Muller, (Amsterdam), Soutendam (Delft) en Steketée (Goes), welke reeds ten opzichte van A, B. en C. aan onze uitnoodiging gevolg gaven. HEIJE.

D.

DAHMEN (Willem), g. 1731, *t*: De stamvader van een zeer talrijk geslacht van (deels nog levende) toonkunstenaars (zie Gregoir: Biographie des Artist. Musiciens Neerlandais, 1864).
DANCKERTS (Ghiselin), 1540/60, *k. s. z.*
DAPPEREN (Dirk van), 1791, *k. s.*
*DENSZ (Adriaan), omstreeks 1600, *k. s. t.*
DERK (J. Nic.), g. 1690, *kln.*
*DERORIER of DESROSIERS (Nicolas), *k.*
DESCARTES (René), g. 1569, *s.*
DESCOMMUNES, g. 1775, *t.* en *k.*
DEUTEKOM (Antonius), 1657, *t.*
DEVENTER (Matthias v.), 1726, *orb.*
DIAKEN (Willem), 1641, *orb.*
DICX (Jan) (Jozef?), † 1688, *kln.* en *o.*
DIJK (Jakob van), g. 1746, *s.*
DILKEN (J. van), 1775, *orb.*
*DILLEN (Willem), 1622, *k.*
DINTER (P. F. van) g. 1785, *orb.*
DION (Lambertus), † 1645, *o.*
DIONYSIUS CARTHUSIANUS, † 1471, *s.*
DIRKSZ (Albert), 1514, *z.*
DODT (Johannes Jacobus), v. Flensburg † 1847, *s.*
DOUWES, (Klaas), g. 1665, *s.*
DRIEHUIJS (Jakobus), 1752 *s.*
DROUET, (Louis, Frans, Philip), g. 1792, *t.*
DUARTE (Francisca), 1632 (?), *z.*
DULKEN (Jan Lodewijk), 1761, *i.*
DULLAERT (Heiman), g. 1636, *t.*
DUSART (Joan), 1655, *o.* en *k.*
DUSSEN (Frederik v. der) g. 1753, *o. k.* met gelijke opmerking als bij DAHMEN.
DUIJSCHOT (Jan), 1700, *orb.*
DUIJSCHOT (Roelof Barents), 1666, *orb.*

E.

EEKMANS (Levinus), 1639, *orb.*
EEM (Elbertus van), g. 1748, *o.*
ELIAS (Nicolaas), 1468, *orb.*
ELSMANN (J. C.), g. 1777, *t.*
ELVERVELT (H. van) 1756, *s.*
EMBACH (Charles), 179., *i.*
EMO, † 1237, *t.*
ENDE (Anna van den), g. 1772, *z.*
ENGELBERTS (Engelbertus Matthias), g. 1731, *s.*
ERASMUS (Desiderius), geb. 1467, *t.*
ERMGAERT (Michiel-Claes), *o.*
ERP (Kristina van), g. 1592, *t.*
EIJCK (Jan Jacob van), 1666, *k.*
EIJK (Jan van), g. 1757, *t.*
EIJSDONCK (Leonard) g. 1735, *orb.*
EIJSDONCK (Paul van), g. 171., *orb.*

F.

*FACCO (Giacomo), 1720, *k.*
*FADINI (Andrea), 1710, *k.*
FASTRÉ (Josef), g. 1783, *k.*
FEDDEMA (Jan), 1750, *o.*
*FÉDE (—), 1715. *k.*
FRISCHMUTH (Leonard-Lodewijk), *t* en *k.*
FEITH (Everardus), g. omstreeks 1600, *s.*
FERRADINI (Giovan), 1729, *t* en *k.*
FESCH (Willem de), 1725, *k.*
FÈVRE (S. L.), 1650, *k.*
FINE (Arnold de), † 1586, *o* en *z*
FINUS of FIJENS (Johan), † 1655, *z.*
FLORIS DE VIJFDE, g. 1254, *t.*
FISCHER (J. P. A.), 1730, *o* en *kln.*
FOCKING (G.) 1793, *o.*
FODOR (Josef), g. 1750, *t* en *k.*
FODOR (Karel), g. 1754, *t.*
FODOR (Karel-Anton), 1775 *t* en *k.*
FRANCKEN (Egidius), 1734, *s.*
FRANK (Pieter), g. 1770, *o.*
FREIJTAG (H. H.), 1759, *orb.*
FREUBEL (Johan Ernst), 1764. *o.*
FREUBEL (Jan Louis Pieter Leonardus) 1778, *t.*
FRIEDERICHS (Jan), g. 179., *orb.*

TIEDEMAN EN HEIJE.

Willem Swert. De resolutiën van de Generale Staten bevatten omtrent dezen kunstenaar de volgende besluiten:

„1602 Nov. 26. Is Wilh. Swert, van Aernhem, wonende tot Amsterdam, geaccordeert octroij voor 6 jaren, alleen inde Vereenichde Nederlanden te mogen doen drucken ende vercoopen tseventich stucken musyeque, by hem inde Nederl. tale g emaeckt ende gecomponeert, geheel christelyck ende stichtelyck.

1604. Aug. 26.

Is Mr. Wilhelm de Swart toegelecht 25 gl. voor de sangbouckcn, die hy de Heren Staten heeft gepresenteert.

1607 Sept. 8.

Is Wilhelm de Swerte geaccordeert octroy, omme voor den tyt van 5 naestcomende jaren, alleen in de Vereenichde Provincien te mogen drucken ofte doen drucken vijftig Psalmen Davids, in tabelature, houdende de intitulatien; Corte Wechwyser ter deuchden.

1615, Aug. 21.

Is Wilhem Swert, musicien, toegeleit twintich guldens, voor dat hij haere Ho. Mog. verthoont heeft zeecker clavicymbel van porceleynen, daerover hy derthien jaeren besich is geweest om deselve met het getal vau de resonnancien na den eysch correct te vinden.

1615, Nov. 4.

Is Wilhem Swert, woonende tot Amsteldam, geaccordeert octroy, omme voor den tyt van 8 jaeren naestcomende alleene te mogen doen drucken ende uytgeven een nyeuwe conste, daerby alle menschen, hoewel in musycque ende snarenspel gansch ongeleert ende onervaren, alderhande musicale stucken sullen kunnen spelen op violoncen ende violen de gambe, daertoe hij tot volcomen leeringe ende instructie heeft gemaeckt zeecker bouck. enz.

Wie kan nu iets naders meêdeelen omtrent dezen kunstenaar, zijne werken en zijn porceleinen clavicimbel? BOERS.

De psalmen van Huyghens (XX, 366 en 453). — Het is mij gelukt de Pathodia ter inzage te verkrijgen. De muzikale beteekenis er van is mij niet meêgevallen. 't Is wonderbaar, hoe week italiaansch onze pittige, puntige Constanter in zijne muzikale scheppingen was. Als de gelegenheid zich voordoet geef ik er een proefje van. Huygens zelf schijnt er hoog mee opgehad te hebben. Immers in het exemplaar dat hij ten geschenke gaf:

Nobiliss°. Amplissº. Doctmo. Human.moq. viro
d. Joanni Frederico Bökelmann.
J. C. celeberrimo
Constantis amicitiae
Levem tesseram
Aut(or) D.
CIƆIƆLXXIV,

bevinden zich de navolgende brieven van Gobert, die dus vermoedelijk door Huygens zelf aan Bökelmann verstrekt zijn, en waarop hij blijkbaar doelt in het IIde boek van zijn Sermones de vita propria, waarin hij (volgens de vertaling van Loosjes vs. 333) zegt

„'t Gezangboek tuige van mijn werkzaam kunstvermogen,
Waarin 'k de Liedren van den Vorstlijken Profeet,
Op nieuwe noten zoo behaaglijk vloeijen deed,
Dat 'k van toonkunstenaars, met kiesch geoefende ooren,
In Frankrijks school gekweekt, d' opregtsten lof mogt hooren."

en waarbij als kantteekening staat:

„de Psalmen voor de cither in het leger op Muzyk gebragt en te Parijs uitgegeven."

De brieven zelf luiden als volgt:

Le Sieur Gobert maistre de la Chapelle
du Roij Très-Chrestien.

Monsieur!

Je me resens infiniment honnoré de celle quil vous a plus mescrire, laquelle me donne occasion de vous tesmoigner moy mesme, que jay eu grand contentement à chanter et considerer vos beaux pseaumes, plein de belles chordes et beaux chants, avec belle Expression & scantion de la lettre, ou les dissonnances sont parfaitement bien recherchées et employées. En sorte que lon peut asseurer qu'en France ou en Italie on ne peut point trouver une plus belle maniere. Ils sont propres à toucher et esmouvoir les passions estant bien excutés, les plus intelligens qui les verront & qui ignorent vos qualités, ne les prendront iamais, pour de productions de vos divertissements, mais plustost d'une meditation serieuse. Ce sont mes sentiments, Monsieur, que je tesmoigneray tousiours partout, n'ignorant point vos universelles et rares qualités, qui ont fait cognoitre vostre nom partout, et qui sera desormais en particulier honneur à nos practisiens et renouvellent par-my la conversation de beaucoup de gens d'honneur.

Idem, du 20 Aoust 1646.

J'ay receu en mesme temps les deux pseaumes quil vous a pleu m'envoyer. Ils ne sont point de moindre force que les autres, le *Deprofundis* est tres beau, la Basse se pourmeine bien — et la varieté de sa modulation d'avec la douceur des accords touche beaucoup, joint au meslange et transitions de Bemol en Becaré, que vous y pratiquez si aggreablement.

Le *Dilataverunt* est aussy parfaitement beau.

Idem, du 26 Janv. 1655.

Monsieur!

Vos pseaumes me sont tousiours present en l'esprit; comme un ouvrage tres beau et contenant de très belles et bonnes pièces. Je vous diray, que les recitatifs commencent depuis deux ou trois ans destre estimez icy, aussy bien que les autres à trois ou q. atre parties, ce n'est pourtant que depuis que les Italiens y sont venus, et que leurs majesté y ont donné leur approbation; ainsy monsieur vostre oeuvre est icy aussy bien estimé que chez vous, et son merite recognu et à l'advenir le sera d'autant plus quil sera plus universellement cognu.

Ik eindig met de vraag om verdere inlichting ten opzigte der muzikale begaafdheid van Huygens. 't Schijnt toch, dat hij nog veel meer gecomponeerd heeft dan deze Pathodia. Leeft er van de nakomellngen van 't geslacht geen, die daaromtrent aanteekeningen of bescheiden bezit? HEIJE.

Oude leijssen. Als een staaltje, hoe bij onze voorvaderen niettegenstaande de eischen van het strenge calvinismus, de liefde tot de oude volkszangen geworteld was, diene de volgende resolutie der Generale staten, van 26 feb. 1614.

„Is Hillebrant Jacobsz. gesworen drucker van de Generaliteyt, geaccordeert octroy omme voor vijff naestco. jaeren alleen etc. te moghen drucken ende uytgeven in alle talen DE OUDE LEYSSEN, die veele aendachtighe gemeene luyden op christelijcke feestdaghen in hare huysen plachten te singen, gesuyvert van verscheiden onbequame ende onschriftuerlycke manieren van spreken, oock op veel beter dicht ende rym gestelt als te voren, *met het behouden van de oude wyzen, op hare behoorlycke maten ende regulen naer 't aert ende konste van de musicque, melodieuselyck gebracht synde*, op nyeuws gedruckt ende daerby gevoecht verscheyden andere christelyke lofsangen, handelende van Jesu Christi, enz. BOERS.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL VAN ZUIDBEVELANDS GROOTSTE GEDEELTE.

GELIKENISSE VAN DE[1] VERLOREN ZEUNE.

Di(r)[2] was is 'n man, die twee zeuns â. En den[3] jongsten van ulder zei tegen z'n vader: vader! gee(f) mien[4] m'n possie[5] van 't goed, da(t)[6] men toekomt. En i verdeelden et goed. En ni lange naêdien, a(s) den jongsten zeune alles bi mekâre epakt â, is 'n vort ereisd nir 'n land, varre van ier, en dir[7] eit 'n al z'n goed deur ebrocht en i leefden baldadig. En as 'n alles op 'eteerd â, kwam d'r in dat land 'n grooten oengersnood, en i begost ook gebrek te lieën. En[8] i gieng éne en i prezenteerden z'en zelven bi 'n boer van dat land, en die stierden 'm ni(r) z'n land om de verkens te wachten. En i verlangden z'n buuk te vullen mi te[9] verkenskost[10] me(r) gin mens gaf z'm. En as 'n over z'n toestand[11] naêdocht, zeit 'n: oevee(l) errebeiërs van m'n vader aê d'r brood en ik vergae ik[12] van den oenger. Ik za(l) ik ni(r) m'vader toegaê en 'k za(l) tegen z'n zegge: vader! 'k aê zonde 'edaê tegen den emel[13] en tegen joe. En ik bin ni mi(r) waerd om je zeune t'eeten; maek me mi(r) gelike mi een van j'n errebeiërs. En i stong op en i gieng ni(r) z'n vader. En as 'n d'r nog varre van daên was, zag z'n vader 'm en i kreeg innerlikken medelieën mi z'n, en i liep ni(r) z'n toe, i viel 'm om z'n âles en i kost 'm. En den zeune zei tegen z'n vader: 'k aê zonde edaê tegen den emel en tegen joe. En ik bin ni mi(r) waerd om je zeune t'eeten. Me(r) den vader zei tegen z'n knechts: Aelt ier 'n best pak[14] kleeren en laet 'n dat an[1] doeë, en geeft 'n rienk an z'n ânen, en schoenen an z'n voeten. En briengt et vette kalf en slacht et, dan zumme[16] ete en plazier oueë. Want ier me zeune was dood en i is wee(r) levendig 'eworre, i was verlore en is evonde. En ze begoste plazier t'ouwen. En z'n ouwste zeune was

in 't veld: en as 'n vrom kwam en kort bi uus kwam, oorden i et gezang en et leven[17] (gedans). En i riep één van de knechts bi z'n en i vroeg wat 'r omgieng. En die zei tegen z'n: je broêr is vrom ekomme en je vader eit 't vette kalf eslacht, uut blischap dat 'n 'm wee(r) gezond t'uus ekregen eit. Mer i wier kwaed en i wou ni in uus komme. Toen gieng z'n vader ni(r) z'n toe en i schooiden d'r om. Mer i zei tot antwoord tegen z'n vader: ik aê noe a(l) zò vee(l) jaer voe[18] j'ewerkt en 'k aê altied edaê da je me belast[19] eit, en jei me nooit is niks egeve, zelfs gin boksje voe m'eslacht, om ok is mi m'n kammeraas plazier t'ouwen. Me(r) noe die zeune t'uus ekommen is, die je goed mi oeren verkwanseld eit, noe ei je voe zien et vette kalf eslacht. En i zei tegen z'n: kind! ji bin altied bi me, en al wat a'k aê, dat is 't joeë. Dir 'om b'oorden ji ook blieë te weze, want je broer was dood en i is wee(r) levendig eworre, i was verlore en i is evonde[20] .

OPHELDERINGEN.

1. Zonderling is in Zuidbeveland de verwaarloozing van de geslachtsverbuiging. In den 4den naamv. zegt men *de*, en bij[3]) in den 1sten n. v. *den*.

2. *Di*(*r*). De *r* wordt niet uitgesproken. Zij is er achter gevoegd, opdat men het overige niet zou uitspreken als *die*, maar met den *i*-klank van *dir*.

3. Zie bij i.

4. Men spreke *mien* niet uit als in *dienen*, maar korter, zoo als b. v. in *Mietje*.

5. *Possie* voor portie, ook wel *part*.

6. *Da*(*t*). Hier en overal verder, waar de laatste letter tusschen haakjes gesteld is, geldt, dat die laatste letter niet gehoord, maar het overige gedeelte des woords zóó uitgesproken wordt, als of zij er wel bij behoorde.

7. Dat hier de *r* wel uitgesproken wordt, komt, omdat de volgende lettergreep met een klinker aanvangt.

8. *En* wordt hier en elders steeds bijna uitgesproken als *in*, of kort *'n*.

9. Dat hier *te* in plaats van *de* wordt gehoord, komt door de weglating van de *t* in het voorafgaande woord *mi(t)*, of *met.*

10. *Draf* is hier in de volkstaal onbekend.

11. Deze uitdrukking verdient, als hier meer eigenaardig, de voorkeur. *Tot z'n zelven komme*, doet hier iemand, *die van z'n zelven elegen eit*, d. i. in zwijm gelegen heeft.

12. *Ik vergaê ik.* 't Herhalen van 't persoonl. voornaamwoord *ik*, is in 't algemeen eene zeeuwsche eigenaardigheid.

13. *Emel.* Dat de Zeeuwen in 't algemeen de *h* vóór aan een woord niet uitspreken, is bekend.

14 15. Deze gewijzigde uitdrukkingen zijn voor Zuidbeveland noodzakelijk.

16. *Znmme*, voor *zullen we.*

17. *Gerei*, voor *in reiën dansen*, kent men hier niet. Alzoo verdient *gedans*, en welligt beter nog *leven*, de voorkeur.

18. *Voe* beteekent *voor.* De *r* wordt weggelaten, en de volkstaal verzacht de *oo.*

19. In plaats van *gelast*, zegt men hier *belast.*

20 *Evonde.* De weglating der *g* in 't verl. deelwoord, is hier regel.

NB. Dit dialect geldt voor het zuidelijk, westelijk & noordelijk gedeelte van Zuidbeveland, waar weinig onderlinge afwijking gevonden wordt. In het oostelijk gedeelte echter laat men meer de *n* hooren in de onbep. wijs der werkwoorden & in de verl. deelwoorden. Men zal daar b. v. zeggen: *'k zal 'k ni(r) m' vader toegaen en 'k zal 'k tegen z'n zaên.*

Deze proeve is zamengesteld met de welwillende behulpzaamheid van mijnen vriend, den heer Jacs. Kousemaker, Pz., hoofdonderwijzer te Nisse, wiens tusschenkomst ik meende te moeten inroepen om der naauwkeurigheids wille, als zijnde hij voor die taak bijzonder berekend, zoo als blijkt uit hetgene hij als inboorling en als iemand, die met de Zuidbevelandsche toestanden, eigenaardigheden, in één woord, met het volksleven & deszelfs taal & spreekwijzen uitnemend bekend is, bereids in 't licht heeft gegeven.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Nederlandsche voornamen. (Vgl. XVI, bl. 278.) Rijnvisch was een

geslachtnaam: »Frederik Rijnvisch en Pelgrim Panvert, schepene (te Kampen), verklaren (8 julij 1503)" enz. Zie Register van charters en bescheid. i. h. oude archief van Kampen, II. 31, n°. 1126. Dat geslachtnamen dikwijls als voor- of doopnamen werden gegeven, zal den vrager uit dit tijdschrift (zie o. a. VI. 278, VII. 143) gebleken zijn. Ook te Gent zat een geslacht Ryvischs, Rinsvischs, sedert 1228 en vervolgens, in de regering, tot wapen hebbende: »de gueulles à trois truites ou poissons (met gekromden rug en naast elkander) d'argent." Zie de l'Espinoy, Recherche de la noblesse etc. de Flandres, p. 334, 389, 479. M°.

Friesche namen in Frankrijk. (Vgl. XX, bl. 251, 259.) Op de vraag van den heer Johan Winkler, door den heer Leendertz reeds ten deele beantwoord, diene nog het volgende.

Mansnamen.

Appen. In Oostfriesland vindt men de verkleining Apke van Abbe.

Eken. In Friesland wordt het vr. Eelkje verkort tot Eke; kan niet op dezelfde wijze Eken uit Eelke, Eelco ontstaan zijn?

Ektje. Verkleining van Ekke, in Friesland zeer gemeen.

Adel. Deze naam is in Oostfr. in gebruik. Ik meen dat hij ook bij ons te lande bestaat of heeft bestaan, doch kan niet terstond een voorbeeld vinden.

Alrich. In Friesland Aldrik.

Alve. In Friesland Alef.

Outjen. Behalve den naam Outger of Outsger, door den heer Leendertz reeds genoemd, is hier mede te vergelijken Otje of Oetje, dat in Oostfriesl. voorkomt. [1])

Guijn. In Oostfr. Goen.

Beentje houd ik voor eene verkleining van Bearn, Berend, Bernhard.

Dyc, Dicke, Dikke. In Oostfr. Diek en Dick.

Keerel houd ik met den heer L. voor Karel. Den naam van

[1]) Oetje en Outger zijn namen van verschillenden oorsprong. BEST.

Karel den Grooten vindt men immers in 't Oud-friesch wel Kerl geschreven.

Doen. Van dezen naam ken ik maar één voorbeeld, een naar ik meen nog levenden Doen de Vries: hij is dus nog in gebruik.

Doijen. De heer Leendertz zegt den naam Doye wel in Friesland gehoord te hebben; ik meen dat het is Duye, doch in allen gevalle hebben wij hier denzelfden naam.

German is ongetwijfeld dezelfde naam als Germen, dat nog zeer algemeen is en dikwijls met Gerben verward wordt.

Gildert en Gilmer. In Friesland Jildert en Jelmer.

Jolke. In Friesland Jouke.

Lubben. Friesch Lubbe en Lubbert; van beide komt het verkleinde Lubke.

Riem. Als mansnaam ken ik 't niet, wel echter het vr. Riemke.

Rommen. In Friesland heeft men, met den verkleiningsuitgang, Romke.

Wygel houd ik voor het friesche Wigle, tenzij de *l* in de plaats is gekomen voor *r*, wanneer het aan Wyger zou beantwoorden.

Vrouwennamen.

Adelken van Adel m. Hiervan waarschijnlijk ons Aaltje.

Aeke en Akke, in Friesland in gebruik, verschillen niets meer dan Aefke en Afke, twee vormen van een anderen frieschen naam.

Lieve, Lieveken, Livetje. Nog hedendaagsch in Friesland Liefke.

Froyken. Misschien hetzelfde als ons Froukje.

Jabbeke is ongetwijfeld, zoo als de heer L. ook opgeeft, het friesche Japke, dat nog dagelijks voorkomt.

Met Jal is te vergelijken het friesche Jel, nu meest Jeltje, of Tjal (spreek uit: Tsjal), nu meest Tjaltje. Het zou toch niet zoo vreemd zijn dat voor de *tj* de fransche *j* was in de plaats getreden. Met meer zekerheid zou men kunnen spreken, indien men wist hoe het luidt in de uitspraak.

Vau. In Friesland Fou. Fowel zou men kunnen houden voor eene verkleining van dezen naam, indien de verkleiningslettergreep *-el*, bij andere duitsche stammen zoo algemeen, niet ten eenemale onfriesch ware.

Teitje. In Friesland hebben we Tetje en Tietje, beide hiermede te vergelijken. C. BERGEN.

Valkenburg. (XX, bl. 211). Betreffende Valkenburg vind ik opgeteekend: Valkenburg, anders Faucq- of Faucque-mont, een graafschap en voor dezen een sterk steedtjen met een kasteel, aan 't riviertjen de Geule, en de grenzen van het hertogdom Limburg, omtrent twee duitsche mijlen van Maastricht, en ruim drie van Aken. Hertog Jan de III van Brabant, heeft het met gewelt heer Reynout van Valkenburg afgenomen, omdat hij, een zeer moeijelijk en ongerust mensch zijnde, onophoudelijk Maastricht en het omgelegen landt quelde.

Zie ook, Beschrijving der Nederlanden door L. Guicciardijn, bl. 124. De Raey. Dictionnaire Geografique, pag. 499.

A. C. DE GRAAF.

Spreekwoord: Een poedelgooi doen. (XIX, bl. 629; vgl. XX, bl. 264). De heer E. Laurillard slaat met zijne gissing naar den oorsprong van dit spreekwoord den bal inderdaad deerlijk mis. Het is ontleend aan het kegelspel, waarbij men de uitdrukking, een poedel maken of gooien, bezigt wanneer geen der kegels geraakt of omgeworpen wordt. In Kramers voortreffelijk Nieuw Nederlandsch-Fransch Woordenboek, wordt deze beteekenis van het woord poedel o. a. opgegeven.

Als eene (misschien bekende) bijzonderheid deel ik nog mede, dat in Duitschland, met name te Coblenz en omstreken, het getal kegels, dat bij het spel wordt omgeworpen, door uitdrukkingen aan het krijgswezen ontleend, wordt aangeduid. Zoo roept men, wanneer al de kegels worden omgeworpen: Armée! — Divisie! wanneer dit met 8; Brigade! met 7; Regiment! met 6; Bataillon! met 5; Kompagnie met 4; Section! met 3; Escouade! met 2 het geval is. Ik herinner mij echter niet, welken naam men bezigt wanneer er slechts een wordt omgeworpen.

Maastricht. M.

Het is boter aan de galg. (Vgl. A. R. XX, bl. 45, 209.) Onder de verschillende verklaringen van dit veel gebruikte spreekwoord, komt mij de volgende van R. Posthumus de aannemelijkste voor: »Naar mijne gissing, ziet deze spreekwijze op de wipgalgen, die in vroegere tijden in gebruik waren. Men bond dan den veroor-

deelde aan een dwarspaal, vastgemaakt aan een, die regt in den grond stond, zoodat de eerste daaraan wippen, of draaijen kon. En hieraan werd hij dan, ook wel in een vuur, op en neder gewipt, totdat de dood er op volgde. Zulke galgen moesten wel eens gesmeerd worden, terwijl dit op onze staande galgen niet toepasselijk is. Dit met *boter* te doen, was nutteloos en verkwisting. Mogten galg en guillotine eerlang tot de dingen, die geweest zijn gerekend worden, de maatschappij zoude er niet veel bij verliezen." Zie *Friesche Volksalmanak* voor 1852, blz. 51.

J. C. K.

[Zulk eene galg met boter te smeeren moge verkwisting zijn, nutteloos is het echter niet. Maar de spreekwijze, het is boter aan de galg gesmeerd, hebben wij altijd hooren toepassen op arbeid die geheel nutteloos, of althans geheel vruchteloos was.]

Siserande. (XX, bl. 312.) Aangaande dit woord, vind ik bij Oudemans, op 't Moortje van Bredero, bl. 9:

»Heb ick u niet vereert met Parlen en Kourael,
Dan met een goude Ringh, dan met een silvre schael,
Dan met een *Siserandt.*"

En bij Stalpaert van der Wielen, Het vrouwelick cieraet van St. Agnes versmaedt, bl. 80:

»Waerom zoo slecht gehuldt?
De borst zoo ongedopt? Waer siin de *Sieseranten*?
De bagen vande pruick?"

Het wordt met *halssieraad* verklaard. De afleiding van het woord vind ik nergens. *Karkant,* dat een *halssnoer* beteekent, een gouden *halsketen,* ook wel met *edelgesteenten* bezet, (zie VONDEL, Joannes de Boetgezant, V, 452) is van het fr. *carcan* afgeleid. Zou *siserande* of *siserant* soms van het fr. (collier de) *seize rangs,* nl. van gouddraad of fijne gouden schakeltjes, afkomstig wezen? Ik geef het voor eene gissing en niet meer.

J. SOUTENDAM.

Spreekwijze: de Hessen enz. (Vgl. XX, bl. 312.) Van de *Zwaben* wordt iets dergelijks verhaald. Zie o. a. Dr. Sicherer, Lorelei, II, bl 303. Zij zijn, volgens het sprookje, *tien dagen* na hunne

geboorte, blind. Ook in Denemarken wordt van de bevolking van Thisted verteld, dat hare kinderen *negen dagen* na de geboorte — even als de jonge honden — niet kunnen zien. »Maar," voegt de schrijver van een artikel in de Illustreret Tidende over den hoogst verdienstelijken stichter der volks-hoogere-scholen, Christiaan Kold, die in gezegde streek geboren werd, er zeer snedig bij, »maar doen zij ook eenmaal de oogen open, dan kijken zij des te scherper." De oorsprong van die legenden is mij niet bekend. J. SOUTENDAM.

Begrijpen. (Vgl. XVIII, bl. 331; XIX, bl. 458; XX, bl. 42.) Ik had van den redacteur reeds eene opmerking tegen de hier gebezigde verklaring van *mij* voor *maar* verwacht; daar deze zich echter laat wachten, neem ik de vrijheid er, in 't belang eener juiste opvatting van 't Nederlandsche taaleigen, verzet tegen aan te teekenen. Dit *mij* toch, wel verre van zich in de plaats van *maar* te hebben opgedrongen, is in dergelijke uitdrukkingen, in 't Nederlandsch evenmin misplaatst als in het Latijn of Grieksch, waar het evenzeer gedurig voorkomt. Het spruit uit niets anders dan eene natuurlijke versterking van het in de uitgedrukte zaak *persoonlijk* gestelde belang voort. En dat het geen »aanwensel" van *mij* voor *maar* is, wordt reeds daardoor bewezen, dat men er dit *maar* op den koop toe bij inlasschen kan, en dit dan ook dikwerf genoeg doet. »Ik kan *mij* dat *maar niet begrijpen*" wordt zeker niet minder vaak dan »ik kan *mij* dat, enz. gebruikt.

Ook het vervolgens door den heer Tydeman in deze aanteekening gewraakte *opwegen tegen* iets kan ik niet beamen; 't is, als had hij nooit van een *tegenwicht* gehoord, of dat men *tegen* een berg *opgaat* of *opklimt*. Ergens niet *op tegen* hebben — een uitdrukking herhaaldelijk door Pierson gebezigd — is daarentegen minder te verdedigen, en mag werkelijk voor een verkeerd »aanwensel" gehouden worden.

't Is natuurlijk geenerlei vitzucht, die mij een en ander in de pen geeft, maar belangstelling in het juiste gebruik der moedertaal. De theorie van den heer Tydeman zou ons een kamergeleerde boekentaal, in plaats van een natuurlijke spreek- en schrijftaal geven. V. VL.

Pierewaaien. (Vgl. XIX, bl. 630). Pieren zijn wormen: een pierewaaier is iemand die wormen *zoekt*. Visschers namenlijk, die met een zeker vischtuig visschen, in Leiden veel in gebruik, sedert eeuwen een *poer* geheeten, dus de peuraars (poieraars), hebben daarvoor noodig dikke wormen, dauwwormen, die *'s avonds bij het licht eener lantaarn gezocht worden* en aan een wollen draad worden geregen om een *poer* zamen te stellen. Pierewaaien is pieren *weiden*, pieren *zoeken* en wel weiden daar zij 't best te vinden zijn, in het, niet al te lange gras, 's avonds, 's nachts, als het dauwt. Een pierewaaier is dus iemand, die 's nachts langs 's heeren straten, langs velden en wegen slentert, niet met prijzenswaardige voornemens. Weiden, in de wei loopen, voedsel in de wei zoeken, wordt in sommige provinciale dialecten als waaien uitgesproken: weide, wei, als wai, waai. Dr. H. R. SNIJDER.

[Bestaat er inderdaad een transit. werkwoord *weiden* met de beteekenis van *zoeken*?]

Eene duistere plaats uit Anna Bijns. (XX. bl. 311.) De woorden: *met zoo ruydt* beteekenen, naar ik meen: »*zingt even zoo* (als wij vogels) *zoetelijk mede*, mengt uwe stem in ons koor." *Met* staat voor *mede*, lat. cum, una. Zie Kiliaen in voc. *Soo* = alzoo, evenzoo. *Ruydt* is de imper. van *ruyten*, dat bij Kil. wordt verklaard; garrire more avium, modulari, d. i.: *kwelen*, *kwetteren*, *kwinkeleren*. De bijv. *Fland.* bewijst, dat het ww. in die beteekenis vooral onder de Vlamingen gebruikelijk was. In den Teuthonista wordt *ruytten* aldus omschreven: *dat is myt eynen swerde of anderen dyngen eyn wyntgeluyt to maken.* Vibrare, crispare, choruscare. Beide beteekenissen doelen op eene verplaatsing van lucht en daardoor veroorzaakt *geluid: trillen* en *drillen.* Behalve in bovengemelden zin komt *ruyten* ook voor in de beduiding van *razen*, *tieren; gonzen, snorren*; *fluisteren, mompelen.* Bij alle ligt het te weeg brengen van *geluid* ten grondslag, hetzij door de *stem*, hetzij door eenig *voorwerp*. Zie hier twee plaatsen, die de woorden van onze dichteresse verklaren.

»Want bi des meys virtuyt
So menich cleyn voghelken *ruyt*."

Hor. Belg., II dl., lied 27.

»De voghelkens ghecleet in pluymighe livreyen,
Siet men hier oock ontrent gaen nesten en vermeyen,
End' elck naer zijnen aerd, hier knotert en daer fluyt,
Hier sierickt, daer kivit, daer tiereliert en *ruyt*."

Harduyn, *Ps.* 103, coup. 13.

Beide citaten ben ik verschuldigd aan het ms. Glossarium van D. van Kalken, III dln. 4to, op 't Delfsch Archief. Zie over hem o. a. den Konst- en Letterb., 1861, n°. 17 en N. Rott. Cour., 14 april 1866.

J. SOUTENDAM.

Hypotheek. (Vgl. XX, 154, 305.) Dit zamengestelde grieksche woord kan niet beter vertaald worden dan door *onderpand. Theek* beteekent toch *bewaarplaats*, zoo als *apotheek* bewaarplaats van geneesmiddelen. Het onroerend goed, waarop geld is gegeven, is dus de bewaarplaats van het voorgeschoten geld, waardoor de geldschieter verzekerd is van de terugbetaling. Zoo is *hypothese*, *onderstelling*, eene stelling, waarop men zijne redeneering verder bouwt. *Onderzetting*, *verzetting*, *grond-* of *erfpand* drukken de beteekenis niet duidelijk uit.

E. A. P.

Enschedé. (Vgl. XX, 309.) Oorspronkelijk *endscheiding*, dat is, grenspaal, waardoor de scheiding van die streek en het aangrenzende land wordt aangeduid. Door verbastering is daaruit voortgekomen *enschedee*, en met afkapping van de laatste *e*, en tevens om de kracht er van te bewaren, is er boven de voorlaatste *e* een accent aigu geplaatst. In onze taal is meermalen uit de fransche overgenomen.

E. A. P.

Enschede. In antwoord op de vraag van den heer J. Winkler nopens den oorsprong van den naam der stad Enschede kan ik, op grond van reeds vóór ettelijke jaren daaromtrent ingesteld onderzoek, het volgende mededeelen.

Het woord *Enschede*, in Twenthe uitgesproken *Enn schĕdĕ*, is zamengetrokken uit *eind-essche.* Immers de gemeene weiden der Tubanten (Tacitus zegt van de Saksen »prata non dividunt") werden vroeger en worden nog *esschen* genoemd, en aan het eind dier velden vormden zich van lieverlede de stedekens. Vandaar dan ook dat de stad *Enschĕdĕ* een hek in haar wapen voert.

Goes. Dr. MOLL.

[Bij de door den heer Moll gegevene verklaring blijft het de vraag, vanwaar die laatste lettergreep *de*? In 1118 vinden wij den naam geschreven *Aneschedhe* (v. d. Bergh, Mnl. Geographie, bl. 247.)]

VRAGEN.

Spreekwijze: met eenen zilveren lepel in den mond geboren. Onlangs las ik ergens: »De misdadigers zijn niet, als het volk zegt, met een zilveren lepel in den mond geboren, het zijn ongelukkigen.” Wat beteekent deze spreekwijze?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht- en wapenkundigen. (XX, bl. 217; Vgl. 426, 428.) Van den Velde, gezegd Honselaer, op wien door den heer van Breugel Douglas de aandacht gevestigd is, zal welligt dezelfde zijn als Steven Jan van den Velde, gezegd Honselaar, die naamloos uitgaf: Oudheden en gestichten der stad en meijerij van 's Hertogenbosch, Leiden, 1742. Voor eenige jaren werd ik op eene boekverkooping eigenaar van een paar kaarten, bevattende de »32 quartieren van den Hoog Edelen Welgeboren Heer Steven Jan van den Velde, dict Honselaar” volgens daarbij behoorenden brief, door.... de Lange uit St. Michiels Gestel den 31 dec. 1723 ten geschenke gezonden aan.... Blankaart.

De eerste bevat de 16 kwartieren der vrouw van Franciscus Dominicus van den Velde dict Honselaar, geb. 1627, gest. 26 dec. 1687, zijnde Margareta Cornelia van den Bergh van Lunenberg geb. 19 april 1644. Volgens een verwijzingsteeken schijnt hierbij te behooren eene tweede kaart, die ik echter niet bezit, inhoudende de 16 kwartieren van haren man. Waarschijnlijk waren dus deze de ouders van Steven Jan. De kwartieren zijn: van den Bergh, de With, Honthorst, van Zijl, Boll tot Lunenburg, van Leeuwen, Speulde, Salm, Schenck van Tautenburg, van

Egmont, van der Maet, van Crachtwijck, van Sambeeck, van Hornes dit Rigter, de Belleck, van Erp. Het schrift komt geheel met dat van den brief overeen. Even zoo de tweede kaart, welke de 16 kwartieren bevat van Job Martin de Lange, geb. 11 junij 1652 (den briefschrijver zelven?) vertoonende de volgende kwartieren: de Lange, van Montfoort, van der Aa, van Leerdam, van Aelst, van Malsen, de Cort dit van Eegelant, de Cort, Rochatis, de Casalmajor, van den Velde, Romarus, Cruijdaen, Vinck, de Wijn, van Buuren dit Sonnevelt.

De derde kaart, eindelijk, is geschreven met eene andere hand en wel met dezelfde als waarmede op den kant staat, »Willem Jacob van de Graeff, Fecit." Zij bevat de 16 kwartieren der moeder van Steven Wilhelm Blankart Advokaet" (mogelijk den geadresseerde), namelijk Sara Isabella van Lith de Jeude. Die kwartieren zijn: v. Lith, van Brakel, van Leeuwen, Cranweing, Regant, Vogel, Regant, de Witt, de Carpentier, de Valois, de Witt, van Loon, Repelaar, Brouwer, van Driel, Schilperoort.

De 2 laatstgenoemde kaarten kunnen niet behoord hebben bij de eerste; doch ik wilde ze niet met stilzwijgen voorbijgaan, omdat zij toch in eenig verband daartoe staan, en omdat zij tevens de aandacht vestigen op den persoon van W. J. van de Graeff. Hier of daar schuilen welligt nog de mij ontbrekende kwartieren van v. d. Velde, die den vrager oneindig meer zouden helpen, dan deze mededeelingen. J. I. VAN DOORNINCK.

[Wij maken bij deze gelegenheid onze lezers opmerkzaam op een drukfout, bl. 426 en 427, waar staat *van Renevelt* en *A. Renēlt.* Men leze *van Rincvelt* en *A. Rinēlt.*]

Geslachtwapen van Van Munster. (Vgl. XX, bl. 270.) In de genealogische verzameling van wijlen mijnen vader, vind ik eenen Coenraad van Munster, stadhouder der leenen van den heer van Nettelhorst in 1645, en zijnen zoon Johan van Munster, burgemeester van Zutfen in 1676; hun wapen was: d'argent à deux fasces d'azur, le tout entouré d'une bordure de gueules; bourlet et lambrequins d'azur et d'argent; cimier, une espèce de croche d gueules, d'où sort une queue de paon.

's Gravenhage. S. V. S.

Geslacht Alewijn of Halewijn (XX. bl. 271.) Uit het verkoopen van twee huizen, die dat geslacht te Leiden op Rapenburg bezat, kan men de volgende genealogie opmaken.

Wouter Alewijn of Halewijn, koopman [1]
tr. Proontje Verbits.

1. Franchois van H., domheer te Utrecht en heer van Werve.
2. Benjamin van H., bewindhebber der W. I. C. en heer van Zuidwijk en Nieuwveen.
   1. Maria van H. tr. mr. Adolphus Thomazo.
   2. Wouter van H. † ongehuwd.
3. Susanna van H. tr. Jean de la Chambre.
   - Jacoba de la Chambre tr. Johan van Weede, domheer te Utrecht.

Er was reeds proces ontstaan tusschen Johan van Weede en mr. Adolf Thomazo dat echter schijnt bijgelegd te zijn, volgens acte of accoord voor S. van Aelpoel (?) notaris te Utrecht den 12 januarij 1662 gepasseerd. Het groote huis op Rapenburg werd gewaardeerd op *f* 13,500 en mogt niet verkocht worden. Intusschen is Maria van Halewijn, wed. Thomazo, daarvan vóór 1674 eigenaresse geworden ten gevolge van het kinderloos overlijden van haar broeder Wouter. Den 12 julij 1674 is dat huis, ofschoon nog op den naam van Johan van Weede staande, op haren naam gesteld. Omtrent de gijzeling van den heere van Werve of het betalen der aanmerkelijke som aan Maria van Halewijn is mij nog niets bekend geworden.

De eerste hier vermelde Wouter is den 8 nov. 1586 poorter van Leiden geworden en was uit Vlaanderen afkomstig. Op den 17 aug. 1595 verzocht hij aan die van den Gerechte eenige vereering, omdat hij in 1588 de eerste geweest was, die berigt gege-

---

[1]) Hij woonde in 1622 te Leiden over het stadhuis en had bij zijne vrouw, P. Verbits, de volgende kinderen; als: Benjamin, Sussanna, Franchois, Jacob en Pieter. De twee laatste zijn dus ongehuwd overleden.

ven had betreffende de victorie over de spaansche vloot; gelijktijdig verzocht hij kwijtschelding van den 100en penning wegens het koopen van een huis op den hoek van de Oosterlingsplaats. Hij leefde nog in 1640, maar was in 1652 reeds overleden.

In de XV en XVI eeuw hebben te Leiden vele Alewijns of Halewijns gewoond, die ook in de regering gezeten hebben.

Aan de leidsche hoogeschool hebben de volgende studenten gestudeerd:

19 Nov. 1580.	Gijsbertus ab Halewijn, van Amsterdam: stud. medicinae.
3 Junij 1598.	Theodorus Halewijn, van Nijmegen, oud 18 jaren: jurist. Hij komt in 1607 nogmaals voor.
25 Junij 1604.	Benjamin van Halewijn, van Harderwijk, oud 18 j.
12 Febr. 1622.	Johannes ab Halewijn van Haarlem, oud 18 jaren st. juris.
8 Julij 1623.	Frederik Alewijn van Amsterdam, oud 20 jaren st. philos.

In het leidsch archief komen eenige acten voor van den jare 1603, betreffende Anna Grapheus wed. Abraham Schuurmans, Franchois Boudewijn, Clara, Frederik, Samuel en Hans Schuurman, alsmede Maximiliaan van Geel, Dirk Alewijn als man van Maria Schuurman en Dirk Halewijn als man van Sara Schuurman.

. . ELSEVIER.

Halewijn. In het 40ste register van den griffier Pots vindt men onder n°. 156 de sententie van den Hove van Holland, van 29 october 1675. Het proces wordt gevoerd tusschen Maria van Halewijn, weduwe wijlen mr. Adolphus Thomasius in sijn leven Advokaat voer desen Hove en Francsoys van Halewijn heer van de Werve, gedeputeerde in des generaliteyts reeckenkamer, en loopt over den boedel van Wouter van Halewijn, overleden 10 julij 1640. Dit uitvoerig vonnis staat regtstreeks in verband met het aangehaalde vonnis der schepenen van Leiden en geeft een duidelijk overzigt der veeljarige kwestie tusschen François en Benjamin H. met hunne zuster Maria.

s Gravenhage. FREDERIKS.

Geslacht van Eusum. (Vgl. XX, bl. 382.) Als eene geringe bijdrage tot de genealogie van dit geslacht, dat nog uitvoerig behandeld is in van Lennep en Hofdijk, 2e serie, I 139—172, strekke deze aanteekening uit het trouwboek van 's Gravenhage: Getrout 25 Julie 1600. Joncheer Caspar Eeussum heere tot Nijenoort ende Vredevelt, met Joffrouw Anna van der Does, outste d^r. van de Heere van Noortwijck.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Familie Verkolje. (XX, bl. 313.) Achter de brochure, getiteld: »Notices sur la famille Verkolje," in 1869 door dr. Burman Becker te Kopenhagen uitgegeven en door mijne tusschenkomst, bij den boekhandelaar J. Moone Bz. te Delft, verkrijgbaar gesteld, komt dezelfde geslachtlijst voor. Alleen wordt van Jacobus Verkolje nog aangeteekend, dat hij in dienst was der V. O. C. en dat zijne vrouw, Elisabeth van der Hever, eene dochter was van Jurriaan Pietersz. en Maria van Hoeve. Verder, dat Anna Maria Verkolje den 2 september 1770 huwde met dr. Nicolaas Laurens Burman, professor te Amsterdam. Mr. J. SEUTENDAM

Tweetal wapens. (Vgl. XVII bl. 316; XVIII bl. 59.) Misschien kan ik jhr. mr. v. K. eenigzins op het spoor helpen met mededeeling van wat ik op het Archief te Bergen op Zoom aanteekende:

Hubrecht Heeren j. m. van B. °/z.
ond. 7 nov. geh. 4 dec. 1629.
Lucretia de Bandous (Badous.)

a. Elizabeth ged. 16 nov. 1631.
b. Robbrecht » 25 jan. 1633.
c. Antonie » 15 apr. 1635.
d. François » 24 junij 1640.
get. Francois Vroetschap burgem.
e. Hubertus ged. 11 nov. 1644.
a. Elizabet Heeren j. d. v. B. °/z
geh. 9 julij 1652 met
doctor Pascasius van der Mast j. m.
(ged. 26 april 1626, uit Hugo van der Mast, secretaris van

den gouverneur en zijne tweede vrouw Wilh. 's Grawen ['s Grauwen.]

Wilhelmina Sibilla ged. 21 dec. 1653.
Lucrecia » 7 nov. 1655.
Hugo » 3 dec. 1656. 1)

a. Elizabet Heeren, wed. Pasc. v. der Mast,
deed ondertr. te Kruiningen 28 aug. 1659
met Cornelis de Leaucourt.

Maria Lucretia ged. 28 mei 1664.
get. Cath. de Leaucourt.
Isabella ged. 8 apr. 1668.

Cornelis de Leaucourt vaandrig.
Elizabet Hondins.

Johannes ged. 24 oct. 1656.
get. jhr. Baldran la Case.
oningevuld 18 sept. 1655.

Bergen op Zoom. F. CALAND.

Geslachten Dispontern en Mortier. (Vgl. XV vs. 179 bl. 192; XX bl. 380.) In mijne opgaaf bl. 380 is eene druk- of schrijffout ingeslopen. Het woord *van Zeventer* moet staan *niet* achter den naam van 6 Arnold, ged. 12 apr. 1694, maar wel achter of onder den naam Sara Maria Dispontyn, get. van 5 Willem Adriaan ged. 29 maart 1693. Deze Sara Maria Dispontijn is immers de vrouw van jhr. Adn. van Zevender, naar wien deze Willem Adriaan wel genoemd zal zijn. Voert het geslacht van Zeventer niet drie kruisjes (flanchis)? Komt het uit Strijen, Breda of Bergen op Zoom?

F. CALAND.

Genealogie der familie van Stepraedt. (Vgl. XVIII bl. 494; XIX bl. 211; XX bl. 376). In het doopboek van Bergen op Zoom vond ik: Jhr. Louis van Steelant, drost, dijkgraaf van Stad en
Graafschap van Bueren, kap.
Geertruida Vijgh van Ubburge.

Wilhelm Henric, ged. 16 sept. 1672.
get. Prins van Oranje, in zijne plaats Charles van Manmaker. F. CALAND.

VRAGEN.

Geslacht Nessing. Wordt verlangd: de beschrijving van het geslachtwapen en genealogische mededeelingen omtrent het geslacht Nessing, waarvan, onder anderen in de 17e en 18e eeuw, eenige leden woonden te Utrecht, Amsterdam, 's Gravenhage (?) enz.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht de Sandra. Wie kan mij iets breffende het ges lacht de Sandra mededeelen, waartoe onder anderen behoorde: ridder Hendrik de Sandra, omstreeks 1688, commandeur der stad Deventer?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Verwantschap van A. C. de Braconier met H. van Soesdijk en J. Wolters. Mr. Abraham Cornelis de Braconier, heer van Alphen, geboren te Utrecht, 6 januarij 1724, zoon van Abraham Josua de Braconier, en Catharina de Wilde, [1]) promoveerde 25 augustus 1741 te Utrecht, en droeg zijne dissertatie op:
aan zijn oom Hendrik van Soesdijk, raad, enz. der stad Utrecht;
aan zijn neef Pieter Samuel Jamin, opperhoofd van Palembang; (wiens moeder, Catharina Constantia de Wilde, de halfzuster was van bovengenoemde Catharina).
aan Johannes Wolters, jur. utr. dr., schepen van Amsterdam en bewindhebber der O. I. compagnie;
aan Johannes Wolters. jur utr. dr., secretaris der stad Amsterdam.

[1]) Catharina de Wilde was de dochter van Pieter de Wilde en zijne 2e echtgenoot Anna Spoor, en werd gedoopt te 's Gravenhage 19 september 1668 in de Nieuwe kerk.

[2]) Deze mr. Samuel van Huls was de zoon van mr. Samuel van Huls, schepen en burgemeester van 's Gravenhage, die gehuwd was met Catharina Rover, en de kleinzoon van Samuel van Huls Wzn., secretaris van Z. D. H. den prins van Oranje, en vroedschap van 's Gravenhage, die gehuwd was met Sara Maria Le Maire.

aan Samuel van Huls, [2]) jur. utr. dr., raad der stad Delft; (wiens vader de broeder was van Sara van Huls, de 1e echtgenoot van mr. A. C. de Braconiers grootvader, P. de Wilde).

Allen zijne aanverwanten. —

Vervolgens aan:

Onne Zwier van Haren, friesch edelman, enz. enz.
en aan Hendrik van der Dussen, jur. utr. dr. enz., welke beide met eene zuster van Samuël van Huls waren gehuwd.

Hoedanig was nu Hendrik van Soesdijk de oom, en de heeren Wolters aanverwanten van A. C. de Braconier?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht v. Everdingen. Wie waren de ouders enz. van Gerrit van Everdingen, tr. 31 jan. 1675 Maria v. Muyswinckel?

Slot ter Hooge bij Middelburg. Dr. jur. B. VON BRUCKEN FOCK.

Geslacht Mogge. Herhaaldelijk is door mij gevraagd naar de ouders van Jacob Mogge, echtgenoot van Jacoba van Bronkhorst. Zijn die nog altijd onbekend? Dr. jur. B. VON BRUCKEN FOCK.

Geslachten Buschman en v. Houten in Gelderland. Wie waren de ouders en verdere voorouders van Cornelis Buschman, echtgenoot van Margaretha Verstolk, alsmede van Huibert van Houten, echtgenoot van Anna Quast?

Voor Buschman vind ik twee wapens: 1° van zilver met 3 balken van azuur, en 3 rozen en chef; 2° van zilver met een boom van sinopel. Welk was het gebruikelijkste?

Dr. jur. B. VON BRUCKEN FOCK.

Van Weezel. Wie kan mij opgeven, met wie mr. Abraham van Weezel of van Wezel, geboren te Bommel den 5 oct. 1633, is gehuwd geweest, welke kinderen hij heeft nagelaten en waar hij zelf overleden is? ST. P.

Geslacht van Dishoeck. Wie helpt mij bouwstoffen aanbrengen voor een geslachtregister van de familie van Dishoeck, welke van 1732—1817 in het bezit was van de heerlijkheid Domburg?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

MENGELINGEN.

Bijzondere spoed. »Den 2 Julij 1783, 's middags tusschen 2 en 8 uren zijn op de werf der O. I. Comp. te Amsterdam drie O. I. schepen van stapel geloopen, als de Doggersbank, de Batavier en de Meermin, en op dienzelfden middag in de Doggersbank en de Meermin, *al* de masten ingezet — alles onder bestier van den wakkeren scheepsbouwmeester Dirk van Haarst — zijnde dit bij de alleroudste lieden in geen geheugen van meer gebeurt te zijn."

H.

Friesche paarden te Rome. (Vgl. XIV, bl. 95, 224, 352). »Les plus grandes richesses de la Frise consistent en la grande quantité de chevaux qu'elle fournit à toute la France et à l'Allemagne. La pluspart des chevaux de carrosse de Paris viennent de là. On les ameine par mer jusques à Dieppe, où l'on en débarque tous les ans un grand nombre." (Le Voyageur curieux qui fait le tour du monde. Par le Sr. le B. Paris, chez François Clousier, 1664, pag. 235.) M°.

Muizen. 1653. „Op dit jaer waren wonder veel muysen in 't lant, en waren van verscheyde gedaente, sommige met staerten oock sonder staerten en waren wit, vael, grau en swart, en werde in de winter met heele manden vol overal aen de dycken en hooge landen gevangen." (Lois, Beschr. van Rotterd., bl. 148.) M°.

VRAGEN.

Eene pad door eene spin gedood. In Album der Natuur, jaargang 1870 de 7e aflev. bl. 224 vindt men: De spin als sluipmoordenaarster. Een dergelijk verhaal deelt Laurenberg mede in zijne 600 historiën enz. (de juiste titel is mij onbekend). Doch levendig staat mij voor den geest uit de dagen mijner jeugd, dat daar verhaald wordt, hoe een spinnekop eene pad doodde, die zich op den mond van een slapenden persoon had vastgeklemd. Wijl ik dat boek niet meer in eigendom bezit, zal het mij aangenaam zijn, dat de eene of andere lezer van den Navorscher de historie uit Laurenbergs boek mededeele. J. C. K.

GESCHIEDENIS.

Stereotype drukken des Bijbels in de 17de eeuw. Geven reverentelijck te kennen Sussanna Veselaer, wed. wijlen Jan Jacobsz. Schipper, Anna Maria Stam, jonge dochter, hebbende van Uwe Edele Groot Mog: geobtineert veniam etatis, ende Joseph Athias, coopman tot Amsterdam; hoe dat de voorsz. laetste supplt. soo van Uwe Ed. Groot Mog. als van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden hebbende geobtineert gehadt octroy, omme te mogen alleen drucken ende verkoopen Engelsche Bijbels; doch dat bij d'eerste twee supplianten als sulx al over veele jaeren gedaen hebbende daertegens geopposeert is geworden. Sulx dat de supplianten gesamentlijck in consideratien hebben genomen, dat syluijden tot soodanigen werck als dît is, *het welck altijdt in de formen blijft staen ende soo een geheelen Bybel in weynigh daegen kan worden gedruckt*, seer groote oncosten hebben gedaen, ende dat syluijden door hunne dispuyten het selve gantsch vruchteloos maecken, ende alsoo malckanderen geheelijck ruineren souden: ende derhalven geraden gevonden hebben met malkanderen daer over te accorderen ende dat werck gesamentlijck in comp. doen, ende vervolgens oock gesamentlijck van UweEd. Groot Mog: octroy versoecken souden. Weshalven sy gesamentlijcke supplianten daerover geaccordeert sijnde, het selve werck als nu meer en meer vergrooten ende tot alderhande formaten brengen, en mitsdien oock gesamentlijck hun adresseren aen Uwe Ed. Groot Mog. ootmoedelijck versoeckende dat het der selver goeder geliefte sy, de voorgemelte der supplten excesive oncosten, hunne overmijdelijcke ruine bij ontstentenisse van octroy, ende d'inventie van soodanigen werck, *bij niemandt anders dan by supplianten uytgevonden ende gepractiseert*, in consideratie te nemen, ende sulx te verleenen behoorlijcke brieven van octroy, omme alleen ende met exclusie van alle anderen te mogen drucken ende verkoopen de voorsz. Engelsche Bijbels, soo wel in

twaelven, achtienen ende vier en twintigen als in folio, quarto octavo ende andere allerhande formaten.

Dit doende etc.

Het verzochte octrooi werd hun door de Staten van Holl. en Westfriesland verleend den 4 december 1673.

Uit dit verzochte en toegestane octrooi blijkt, dat reeds door de wed. Jan Jacobsz Schipper, A.M. Stam en Joseph Athias, in de laatste helft der 17de eeuw, Bijbels werden gedrukt, die alle overeenkomst hebben met het »procédé alors (1727) entièrement nouveau du ministre Luthérien Johannes Muller de Leide," die die kunst in 1701 zou hebben uitgevonden. Zie Catalogue de la Bibliothèque Enschedé 1867, pag. VI et 26. no. 254.

LABORANTER.

Anne Geneviève de Bourbon Condé, duchesse de Longueville in Nederland. (V, bl. 96, vr. 77). Ik herinner mij niet, of op deze vraag eenig antwoord is gegeven. Het zou niet vreemd zijn dat eene der schoonste fransche vrouwen het bij Mazarin ligt verbruid kon hebben. Daar deze edele talentvolle vrouw welligt niet met de daden van den kardinaal ingenomen was, lag het in den aard der zaak, dat een persoon van zooveel overwigt hem zeer hinderlijk was, en, om zich te doen gelden, al was het tegen eene prinses van den bloede, lag het middel toen gereedelijk voor de hand. Deze beschouwing dient niet om Alex. Dumas zijne romantische inkleeding te helpen staven, doch naar mijne meening kon het door hem vermelde waarheid zijn. Deze prinses vergezelde meestal haar gemaal, den hertog van Longueville; ook gedurende de munstersche vredehandeling hield zij de eer van het fransche gezantschap op, en schitterde daar zeer. Het was daar, dat Longueville in kennis kwam met onzen gezant den heer Godert van Reede van Nederhorst en vriendschap met hem aanknoopte, hetwelk duidelijk blijkt, daar het bekend is dat de Longueville en prinses Anna bij Reede op het kasteel te Zuylen vertoefd hebben, en dit kon wel de plaats wezen, waar zij in 1650, om de vervolging van den kardinaal te ontgaan, zoo dit waar is, haar toevlugt genomen heeft. Dit is zeker, dat eenigen tijd daarna eene der dochters van Godert een vorstelijk kleed ter gedachtenis van de

Longueville heeft ontvangen, waarmede zij levensgroot ten voeten uit is afgebeeld. In de familiezaal aldaar is die afbeelding nog aanwezig. Wel werd mij eenige jaren geleden door iemand, door huwelijk aan dezer familie verwant, gezegd, dat het een geschenk was, gedurende de fransche invasie (1672—73), doch dit is veel later en antidateert met de dame die het kleed draagt, zoo als ik dit met de aanwezige afgebeelde personen bewezen en ook schriftelijk medegedeeld heb. Ook heeft de Longueville zijn eigen portret, door Anselmus van Hulle te Munster geschilderd, toen mede als een bewijs van vriendschap aan de erven van Godert, die inmiddels overleden was, geschonken, wat insgelijks op voornoemd kasteel aanwezig is. Niemand aldaar kende die afbeelding, en men vroeg mij of ik die zoo maar doopte. Ik zond het groote werk over munstersche vredehandelaars, waarin de fraaie gravure van de Longueville daarnaar genomen is, en alles was accoord. In dat werk komt de prinses mede voor, de eenige vrouw die het gezantschap vergezelde, men kan er de bij uitnemendheid schoone vrouw in zien, die de nicht van Mazarin eclipseerde. Verder moet ik er nog bijvoegen, dat de prinses dikwijls Anna Maria Schurman te Utrecht heeft bezocht en welligt wederkeerig zij de prinses op het kasteel Zuylen. Want men heeft er destijds belang in gesteld, de wanden ter herinnering met het levensgroote portret van Anna Maria Schurman te versieren.

Ten slotte houd ik het er voor, als het zoo is dat zij zich in 1650 uit Frankrijk heeft moeten verwijderen, dat zij bij de familie van Nederhorst vertoefd heeft; dewijl het bekend is dat Godert bij de fransche regering hoog stond aangeteekend en zijne genegenheid jegens deze bij de onzen niet onopgemerkt is gebleven.

U. C. KRAMM.

Middelen van bestaan. (XIX, bl. 118.) In de vraag naar het middel van bestaan van vroegere geleerden, wordt daar, als van zeer geringe geboorte, in het bijzonder onze beroemde Erasmus van Rotterdam aangewezen. De kortste weg zal wel zijn, Erasmus zelf te laten antwoorden. In Een brief van Erasmo, »geschreven aen sekeren Servatium Pater van het klooster uyt welck Erasmus ghetrokken was," doet Erasmus eene volkomen

belijdenis van zijnen levensloop sedert hij het klooster verlaten heeft, en wel voornamelijk op den aandrang van Servatius om Erasmus van zijn zwervend leven weder in zijn vaderland te lokken. »Ghij wilt dat ic een vaste woonplaetse sal nemen, welck oock selfs mijn ouderdom vereyscht. Doch weet gy wel dat men Solon, Pytagoras ende Plato prijst, omdat zy gewandelt hebben. De Apostelen wandelden oock ende meest Paulus. De Outvader Hieronymus, die mede een munnick was, liep nu te Roomen, dan in Syrien, dan in Aphrica, nu hier en dan daer. Ende out geworden sijnde begaf sich tot de studien der heylige schrift. Doch beken ic dat ick by hen niet te verghelijcken ben, maer evenwel hebbe noyt mijn plaetse verandert, dan als my de pest daertoe dwong, of mijne studien, of om mijne gesontheyt wille, ende by naest overal daer ick gheweest ben (dit sal misschien te verwaendelyc van my selven ghesproken zijn, doch evenwel ist de waerheyt) daer ben ick van de geachte geacht geweest, ende van de gepresene gepresen. Ende daer is niet een lant, noch Spanjen, noch Italien, noch Engeland, noch Schotlandt, die my niet versocht hebben by haer te komen wonen. Al worde ick juist van alle man niet ghepresen (twelc ic noyt gesocht hebbe) soo hebben doch de voornaemste my wel gesint. Te Roomen was er niet een Cardinael die my niet als haren broeder en ontfing daer ic nochtans dickmael int minste niet daer na en stont; ende by name de Cardinael van Bononien, de Cardinael Grimanus, de Cardinael van Naveto, en ooc dese die nu Paus is; ic swijge hier van al de Bisschoppen, Archidiaconen ende Geleerde mannen. Ende dus eerde men my niet om mijn rijcdomme, die ic zelf nu niet en heb noch wensche, niet om mijn eergierigheyt, want daer ben ick altijt vreemt van gheweest, maer alleen om mijn wetenschap, die onse landtsluyden bespotten ende de Italianen in groote waerden houden. In Engelant isser niet eenen bisschop die hem niet verheugt als hy van my gegroet wordt, ende om my niet en wenscht om my aen tafel ende in zijn huys te hebben. De Koninc zelf een weynigh voor zijn vaders dood, doe ic noch in Italien was, heeft uyt hem zelven met zijn eygen hant aen my brieven ghescreven, ende hij spreeckt als noch dickmaels zoo eerlijc ende beleefdelijck van my als yemant ter werelt

zoude kunnen; ende so menighmael ic hem groete, neemt hy gaerne ende vriendelijc aen, ende bewijst ooc zulcx met een vriendelijc gelaet, daer uyt ghy zien moogt, dat hy geen ander gevoelen van my heeft als hy met woorden spreeckt. De Coninginne heeft my tot haren leermeester versocht. T is elck genoegh bekent, indien ic maer voor den tijdt van eenighe maenden in des Konincs hof wilde verkeeren, wat al Pastorijen ic voor my over een hoop zoude krijgen, *maer alle dat achte ic voor geringer ende slechter als deze mijne vrijheyt, studie ende arbeyt.* De bisschop van Cantelbergh de voornaemste in gantsch Engelandt, ende Canselier van dat Rijc die een seer vroom ende geleert man is, heeft mij soo lief als yemant sijn vader of sijn broeder soude konnen hebben. Ende opdat ghy dencken meucht dat hy sulcx ongeveynsdelyc van herten doet, hy heeft mij een Priesters prove geschoncken by naest van hondert Nobels: ic dat resignerende heeft hy verandert in een pensîoen van hondert kroonen; daerenboven heeft hy my noch geschoncken vier hondert Nobels. T en is oock niet veel jaren geleden dat hy my op eenen dach schonc hondert vijftigh Nobels. D'ander bisschoppen hebben my uyt loutere mildadigheyt mede over de hondert Nobels geschoncken. D. Montiojus baroen in Engelant, die eertijds mijn discipel geweest is, geeft mij jaerlicx tot een pensioen hondert Kroonen. De Koningh ende de Bisschop van Lincolne, die nu alles by den Koningh vermach, doet my magnifijke beloften. Hier sijn twee universiteyten, te Oxfort ende te Cantelbergh, ende elck wil my hebben. Want te Cantelbergh hebbe ic vele maenden de Griecxsche tale ende H. Schrifture opentlijck ghelezen ende geleert, maer zonder loon om niet, en ic hebbe voor my genomen sulcx altijt te doen. Hier sijn Collegien in welcke zulcke religieusheyt ende stil leven onderhouden wordt, dat ic my verseeckere ghy sout alle andere religieusheden verachten, indien ghy dese quaemt met u ooghen te zien. Te Londen woont Johannes Coletus, decaen van S. Pauwels, een man die 't samen uyttermaten geleert ende wonderlijc godvruchtigh is, ende is by alle menschen in groot aensien. Deze heeft my zo lief, als een ijder bekent is, dat hy by nyemant liever en is dan by my. Voort wil ick hier een heelen hoop overslaen, opdat ic met mijne po-

cherie ende gekaec u niet al te moeijelijck soude vallen.'' Zie Het leven van Erasmus, voorkomende achter zijn werk: Lingua. Dat is de Tonge enz. Rotterdam bij de Wed. van M. Bastyaensz. 1632. kl. 8°.

Dat zal genoeg zijn tot opheldering der gestelde vraag en te meer, daar Erasmus alle vaste verbindtenissen van de hand wees: trouwens er was in die dagen zooveel op kerkelijk terrein aan de hand, dat men eenen man als hij was in honderd gevallen noodig had, om eenig overwigt te kunnen krijgen, gelijk in het groot beschouwd, hij de geheime raadsman was van koning Hendrik VIII. van Engeland bij zijne eerste echtverbreking. Men heeft gezien, hoe bijzonder hij de hoogachting van Hendrik voor hem, met nadruk vermeldt, die hem — gelijk later is ontdekt — een pensioen van achthonderd kroonen jaarlijks deed geworden. Hoe veel kleinere zaken zal hij hebben behandeld; en dan nog zijne werken, die in geheel Europa in dien tijd met graagte werden ontvangen. Mijns inziens is het besluit, dat niets Erasmus van zijne vrijheid kon doen afzien, dat hij als onafhankelijk lettervorst zich naar zijn eigen wil in ruime mate overal kon bewegen, gelijk ook blijkt uit zijn zegelring, een Terminus, met de spreuk: Concedo nulli, die genoeg bewijst dat hij onafhankelijk wilde zijn en blijven. Eindelijk, de behoeften waren tienvoudig minder, en het goud even zooveel meer waard dan thans. Daarbij komt, dat de zucht om zelf wijsheid te vergaren en anderen nuttig te zijn, niets aan dat leven kon veranderen, en hij, even als Thomas à Kempis, zeide: »slechts in een hoeksken met een boeksken'' dat is der ware geleerden lust en leven.

U. C. KRAMM.

P. Manteau van Dalem. (Vgl. XVIII, bl. 32, 545; XIX, bl. 4; XX, bl. 68.) Het wapen der familie Manteau bevindt zich in de verzameling van jhr. Rethaan Macaré, beschreven in de Kronijk van het Utrechtsch Genootschap, 1856, p. 88.

Voor wie zich onledig houden met de kwestie van zijn verblijf in Engeland, is misschien dienstig de titel van zijn werkje, in de Kon. Bibliotheek voorhanden:

Tractaet in Materie van Zee-wercken ende Dyckagie, Tot ver-

beteringhe van de Sasse-vaert, ende vermeerderinghe van de natuyrlijcke sterckte van Stadt van 't Sas, Ende wederlegginghe teghen de gene die met ondraeghlyke kosten, schaden, ende interesten quaet werck willen maecken. Door P. Manteau van Dalem, Schepen 's Lants van den Vrije tot Sluys in Vlaenderen 81 pp. kl. 8°. Op pag. 80 staat: Sluys 13 april 1673. Het boekjen betreft de indijking van den Canispolder.

In de Commissieboeken der Staten Generaal vindt men hem aangesteld, p. 339/50, 1659, 15 oct. als ingenieur of fortificatiemeester; hij was toen griffier 's Lants van den Vrije te Sluys.

23 Nov. 1672 als schepen 's Lants enz.

's Gravenhage. FREDERIKS.

De Israeliten in Ægypte. (XX, bl. 337.) Tegen het midden van de XVe eeuw vóór onze jaartelling verhief zich een nieuw vorstenhuis in Ægypte, aan welks hoofd Ramses I staat. Onder de 68jarige regeering van diens kleinzoon Ramses II, die omstreeks het jaar 1400 den troon beklom, vinden wij het eerst van een feit gewag gemaakt, dat in het verhaal van den gewijden geschiedschrijver vermeld wordt. Deze Ramses II, de Sesostris der Grieken, liet tot bescherming van de noordergrenzen, van Pelusium tot Heliopolis sterkten bouwen. Onder deze versterkte plaatsen zijn er twee, welke de papyrus ons doet kennen onder de namen van Ramses en Pachtum, beide gelegen in de tegenwoordige Wadi-Tumilat, nabij het Zoetwater-kanaal, dat den Nijl met de Roode Zee verbond. Deze steden verdienen al onze aandacht: want de Bijbel vermeldt ze, als zijnde door de Israeliten gebouwd, in de welbekende plaats van Exodus: »En zij zetten oversten der schattingen over het volk om het te drukken met hunne lasten; want men bouwde voor Pharaö schatsteden, Pitom en Raämses.

Het Britsch Museum bezit papyri, welke eene klare beschrijving geven van deze nieuwe door de Hebreën gebouwde vestingen. In een daarvan verhaalt de schrijver, Pinebsa, aan zijnen meester, »hoe stil en overheerlijk een leven hij in de stad Ramses geleid heeft, hoe hare pleinen met volk bedekt zijn, haar geboomte met vogelen, hare vijvers en grachten met visch gevuld; hoe hare weiden met welriekende bloemen als overdekt zijn, hoe de vruchten

een smaak hebben als honig en hoe de zolders en schuren overvuld zijn van graan," enz.

Op de ommezijde van dat stuk vindt men nog berekeningen betreffende het bouwen der stad, als ook eenige regelen van eenen ondergeschikten opzigter, die in het kort rekenschap geeft aan zijnen meerdere, ten aanzien van eene hem opgedragene zending. Hij spreekt dan ook van menschen, die, om steenen te maken, ver van hunne woonsteden gevoerd zijn, en naar de stad geleid, waar zij zonder verpoozing hun taak hebben volbragt. En dat het Hebreën waren, die tot dit laatste werden gebruikt, daarvan strekken drie onlangs gevondene oorkonden tot getuigen. Deze teksten spreken van een vreemd volk, genaamd *Aperi-u*, als gebruikt wordende bij de bouwwerken; twee er van zijn juist uit den tijd van Ramses II. Deze hiëroglyphische naam is de tamelijk naauwkeurige overschrijving van het hebreeuwsche hiberim »*Hebreën*" met den meervouduitgang, welke de Ægyptenaren nooit hebben overgenomen. In het eerste geeft zekere Psek-en-Ptah rekenschap in de volgende woorden: »Ter voldoening van mijnen meester, heb ik gehoorzaamd het bevel dat mijn meester mij gaf, zeggende: reik het eten uit aan de Hebreën, die de steenen dragen voor het groote Bekhen (gebouw) van koning Ramses Meriamoen, vriend der geregtigheid, die toevertrouwd zijn aan het hoofd der Madjaï. Elke maand geef ik hun het voedsel, volgens de uitnemende voorschriften, van mijnen meester." De Madjaï, waarvan hier sprake is, waren libysche huurlingen, die voor oppassers gebruikt werden en de arbeiders in de groeven bewaakten.

Het tweede stuk is van gelijken aard. »Ik heb gehoorzaamd," zoo luidt het daar, »aan het woord van mijnen heer, zeggende: geef spijze aan de soldaten en even zoo aan de Hebreën, die steenen brengen voor den tempel der Zon van Ramses."

Deze twee oorkonden doen ons de Hebreën kennen als in het bijzonder gebruikt tot het vervoeren van steenen, en onder het bevel van hooge ambtenaren geplaatst, die hun verblijf hielden te Memphis, waar deze stukken ook gevonden zijn, welke thans te Leiden berusten. Dit vervoeren van steenen en vermelden van oppassers, hebben eene plaatselijke kleur welke ons het in Mozes geschiedverhaal vermelde voor den geest roept. Het derde docu-

ment, waar wij den naam der Hebreën aantreffen, is een gehouwen steenen tafel, op de rotsen van de groeven der vallei van Hammamat, niet ver van den weg, die van Coptos aan den Nijl naar de aan de Roode zee gelegen haven Berenice voerde. Het opschrift dagteekent van het derde jaar van Ramses Mati-Meriamoen (van na den uittogt). Daar vernemen wij, dat de koning in dat jaar ter eere der goden, eenen togt deed in dat gebergte en dat bord in zijnen naam liet vervaardigen, waarop wij onder anderen vermeld vinden dat een achthonderdtal Hebreën (Aperiu) zich onder toezigt van de reeds gemelde Madjaï aldaar gevestigd hadden. Het aantreffen van Israeliten in Ægypte na den uittogt moet zijne verklaring vinden in plaatsen als Num. 14: 3 en 4.

Deze zijn de eenige bewijsstukken van ægyptischen oorsprong, welke de wetenschap tot dus ver heeft kunnen magtig worden, waarin wordt melding gemaakt van het verblijf der Hebreën en hunne verdrukkingen in het dal van den Nijl.

A. J. ROTTEVEEL.

VRAGEN.

De hertog van Monmouth. Wie onder de lezers van den Navorscher kan mij alsnog onbekend gebleven bijzonderheden geven betreffende den zoon van Karel den tweeden en Lucy Walters. Met »alsnog onbekend gebleven bijzonderheden," bedoel ik dezulke, welke niet te vinden zijn bij Macaulay, Roberts (Life of the Duke of Monmouth), Dalrymple, Burnet, Wagenaar, en in het Vervolgh van Saken van Staat en Oorlog en soortgelijke werken. Moumouth verdient onze belangstelling dubbel, in de eerste plaats omdat hij Nederlander is, en ten anderen dewijl hij door zijn later verblijf in den Haag en te dezer stede, door zijn verhouding tot Willem van Oranje, en door zijn hier te lande op touw gezette onderneming tegen Jakobus den tweeden in onze eigen historie een belangwekkende rol speelt. Het is voornamelijk over Moumouths geboorte en zijn allereerste opleiding te Schiedam (?), dat ik zou wenschen nadere inlichtingen te ontvangen. Roberts en anderen doen Moumouth geboren worden te Rotterdam, den 9den april

1649. In den Haag had Lucy Walters den koninklijken vluchteling leeren kennen; hoe kwam het dan, dat zij te *Rotterdam* beviel? Op welke bazis is die opgaaf van 9 april 1649 gegrond? De heer J. H. Scheffer te Rotterdam heeft te vergeefs aldaar voor mij gesnuffeld; zijn welwillende navorschingen hebben niets opgeleverd.

»Het oudste hier aanwezige schotsche doopregister" dus schrijft hij mij, »begint met het jaar 1643 maar daarin komt de doop van het kind, dat later den titel van duke of Moumouth verkregen heeft, niet voor. Het oudste doopboek der episkopale gemeente begint eerst met 1708, terwijl dat der presb. gemeente met het jaar 1700 aanvangt.

»Nog heb ik de geref. en andere dorpregisters nagezien, doch niets gevonden en daar de provisionele admissieboeken alhier nog aanwezig, eerst met 21 maart 1698 beginnen, kunnen die evenmin omtrent het verblijf van Lucy Walters alhier, eenig licht geven; dáár zou anders de plaats geweest zijn iets te vinden."

De mededeelingen van Roberts en zijn voorgangers moeten dus op famillieoverleveringen of papieren rusten. Nog deelt Roberts mede, dat men een min voor het kind nam, en dat deze »geplaatst" (*placed*) werd bij een koopman van Schiedam, genaamd Claes Ghysen. De mama woonde bij mrs. Harvey in (te Schiedam?), moeder van den beroemden dokter Harvey, die den omloop van het bloed »ontdekte". Werd mogelijk Monmouth daar te Schiedam gedoopt? Hoelang bleef het kind in Nederland?

Om tijd te sparen verzoek ik de inzenders van andwoorden beleefd, ze mij rechtstreeks te doen geworden, en een afschrift (zoo mogelijk) te zenden aan de red. van den Navorscher.

Ik wensch namelijk die gegevens te bezigen bij de behandeling der kandidatuur van Monmouth voor het »ijzeren" masker, (zie de jongste afleveringen van het Leeskabinet). Mogten de in te komen mededeelingen inderdaad een nieuw licht werpen op deze zaak, dan ga ik later welligt over tot het uitgeven eener monografie over Monmouth, speciaal in diens betrekkingen tot onze geschiedenis.

Amsterdam. H. TIEDEMAN.

Bohan. In den Galanten Mercurius van januarij 1684, waarvan maar een nummer mij bekend is, wordt het huwelijk vermeld van den heer Bohan kapitein en lieutenant kollonel van de garde van den prins van Oranje met de dochter van Johan van Campen in leven griffier van het provinciaal hof van Holland, dat met uitstekende kostelijkheid, groote pracht en bijzondere pompe in den Haag voltrokken is. Daar wordt verder gezegd, dat de considerable middelen van de jufvrouw driemaal honderd duizend gulden bedroegen aan contante penningen, en dat zij Bohan haren bruidegom vijf en zeventig duizend gnlden bij huwelijksvoorwaarden zoude hebben vermaakt.

Wie weet mij de namen te zeggen der echtelingen met den dag van hun huwelijk?

Wie kan mij opgeven, hoe de dochter van Johan van Campen (van Leeuwen Bat. Ill. 1479) aan zulk eene considerabele fortuin kwam? B.

David en Arnoldus Vlug. Kan een lezer van den Navorscher mij ook mededeelen, in welke familiebetrekking zekere Arnoldus Vlug, gehuwd te Amersfoord den 10 nov. 1665, stond tot den nederlandschen zeeheld David Vlug, die sneuvelde in den zeeslag met de fransche en engelsche vloot den 7 junij 1673?

Weet ook iemand op te geven, waar de zeeheld D. Vlug is geboren? Bij Verwoert Handwoordenboek der vaderl. geschied., wordt Enkhuizen als zijne geboorteplaats opgegeven; naar mij echter wordt verzekerd, komt hij in de doopregisters aldaar niet voor. LABOREMUS.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 561.)

Keulen *o.* Ceulen; Johannes van. *Werkz.* 1681—1710. *Woonpl.* bij de Nieuwe brug. *Uith.* In de gekroonde Lootsman. *Aant.*

Uitgever van zeekaarten en van boekwerken, de zeevaart betreffende. Over zijnen »Grooten nieuwen vermeerderden Zee-Atlas ofte Water-werelt," zie Fred. Mullers Essai d'une Bibliographie Neerlando-Russe. Amst. 1859, p. 138. — Algem. K. & L. Bode, 1 aug. 1861, blz. 250.

KEULEN, GERARD VAN. (Zoon van bovengenoemden.)

KEULEN, JOHANNES VAN. *Werkz.* omtrent 1750.

KEULEN, JOHANNES VAN. (Zoon van Johannes.) *Werkz.* omtrent 1770.

KEULEN & ZONEN, JOAN VAN. *Werkz.* 1769—1775. *Aant.* De heer Fred. Muller telt deze firma niet op, in de lijst die hij t. a. p. blz. 138 van onderen, der van Keulens geeft. Eene korte genealogie dezer zoo nuttig bedrijvige uitgevers ware, dunkt mij, niet misplaatst.

KEULEN, GERARD HULST VAN. *Werkz.* 1779—1808. *Woonpl.* in de oude woning als boven.

KEULEN, DE WED. GERARD HULST VAN. *Werkz.* 1808—1858. *Woonpl.* Steeds in de zelfde woning als voor twee eeuwen. — Later komt mij voor Kampersteiger, hoek Nieuwenbrugsteeg, n°. 177. [1]) 1855, 1860. *Aant.* Nemnig. l. c. sub. 1809. 2e B. S. 339, sagt: »Wittwe Gerard Hulst van Keulen in Amst., ein Haus, das schon seit dreyhundert Jahren besteht, ist im Verlag von Seekarten, gegenwärtig das einzige in Holland." — De eigenaar dezer firma in 1860 was Jacob Swart.

KEUR, GIJSBERT DE GROOT. *Werkz.* 1739—1753. *Woonpl.* Nieuwendijk *Uith.* In den Bijbel 1740. *Aant.* Zie op de Groot.

KEYNS, JACOB. *Werkz.* 1634.

KEIJZER, HARMANUS. *Werkz.* 1781—1795. *Woonpl.* Geldersche Kaay, hoek van 't Schipperstraatje 1781.

KEIJZER, JAN BARENTSZ. *Werkz.* 1664*. *Woonpl.* Roose-gracht. *Uith.* In de ghekroonde druck-pers.

KIELHORN. *Werkz.* 1793.

KLAEVER-WEIJ. C. *Werkz.* 1647.

KLAUS, JACOB. *Werkz.* 1696.

---

[1]) Het huis staat vlak tegen de Nieuwenbrug over en kan dus wel hetzelfde als het eerst genoemde zijn. BESTUUR.

KLERCK, JER. DEN. *Werkz.* 1658. *Aant.* Tiele B. P. n⁰. 4644. pseud.

KLINCKHAMER, FREDRIK. *Werkz.* 1665—1672.

KLIPPINK, DAVID. *Werkz.* 1750—1779.

KLOOSTER, J. *Werkz.* 1731—1743.

KLUMPER *o.* CLUMPER, WED. ALBERT. *Werkz.* 1720, 1721.

KLUMPER & JAN KALVERUM, WED. ALB. *Werkz.* 1720.

KLUMPERT, A. *Werkz.* 1749.

KLUIJT, DIRK. *Werkz.* 1719—1765. *Woonpl.* Oude Lelystraat 1765.

KNOL, KLAAS. *Werkz.* 1720. Pseud?

KNUEM, STEPHANUS. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* Keysersgragt, naast den Schouburg.

KOENE, BAR. *Werkz.* 1767—1780.

KOENE, B. *Werkz.* 1830*. *Woonpl.* in de Boomstraat. *Aant.* Is deze een met bovengenoemden? — W. J. Hofdijk, Gesch. der Ned. letterk. Amst. 1859, bl. 118. aant. 1 zegt, dat hij tot in 1820 sommige der oude romans herdrukte. — Zie over een druk van hem bij Jac. Koning, catalogus 2e part. blz 14.

KOENE S EN W. *Werkz.* 1781—1794** 1802. *Woonpl.* op de Lindegragt 1796, in de Boomstraat. *Aant.* Boekdrukkers, boek- en papierverkoopers. Zij en B. Koene drukten veel na, zonder een jaartal op den titel.

KOEP, WILLEM OP DE *Werkz.* 1691**. *Aant.* Zie Gr. Mees Az. Het Rott. oproer van 1690, bl. 86.

KOK, JACOBUS. geb. te Amst. † ald. 26 mei 1788. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* Warmoesstraat, 't tweede huis van de Engekerksteeg, »Een minder sierlijk dan vlijtig schrijver" lezen wij in de Bijvoegsels Amst. 1790, 3e dl. blz. 139 van het Vaderlandsch woordenboek, waarvan de negentien eerste deelen der eerste uitgave door hem geschreven zijn. De tweede uitgave 1785—1799 bezorgde Johannes Allart te Amsterdam.

KOLM, M. VAN. *Werkz.* 1786—1813*.

KONING, JACOBUS. geb, te Amst. 18 april 1770. † ald. 2 april 1832. *Werkz.* 1789—1795, *Woonpl.* Bezijden het Stadhuis. — Singel. *Aant.* 19 jan. 1789 werd hij door het gilde als boekverkooper toegelaten. In oct. 1795 verwisselde hij deze betrekking

met die van klerk op het schoutskantoor te Amsterdam. In 1811 werd hij tot commies-griffier bij de regtbank van eersten aanleg daar te stede aangesteld, en in 1817 werd hij door zijne benoeming tot griffier van een der vredegeregten aldaar verrast. Eerst alzoo als ijverig boekverkooper en auctionator werkzaam, gaf zijn aanwassend gezin aanleiding, dat hij bij weinige winsten in zijnen handel naar een ruimer middel van bestaan omzag. In de Algem. K. & L. Bode van 1819, blz, 144 staat hij nog als boekverkooper vermeld. Zijne verkregen boekenkennis en lust tot het nasporen deed hem mededingen naar den door de Haarl. Maatsch. v. wetensch. uitgeloofden eereprijs, Laurens Kosters vermeende boekdrukkunst-uitvinding betreffende. en hij zag zich in 1816 door de uitspraak der Maatschappij met het eermetaal bekroond. — Ook andere werken toonen zijne vlijt als schrijver. — Zijne boekverzameling, te groot voor zijn vermogen, moest nu en dan in de behoefte van zijn gezin te gemoet komen. Zie Fred. Muller, catal. v. d. bibl. der vereenig. blz. 115, die aldaar vele bijzonderheden mededeelt. — Het jaarboekje voor den boekhandel voor 1840, 's Gravenh. bij J. M. v. 't Haaff, bevat zijne levensschets. Zijn portret werd voor dit jaarboekje geplaatst en wordt door Bodel Nijenhuis in zijne Liste n°. II aangegeven.

Koning, Hermanus de. *Werkz.* 1776—1783*.

Koning, W. *Werkz.* 1716.

Koningh, Pieter Jansz. de. *Werkz.* 1664*.

Koninck o. Koning, Abraham de. *Werkz.* 1616, 1618*.

Konijnenbergh, Jacobus. *Werkz.* 1672. *Woonpl.* 't Water.

Konijnenberg & Isaac van de Putte, Jacob. *Werkz.* 1723—1728.

Kool, Aart o. Kornelis Dirksz. *Werkz.* 1615*. *Woonpl.* in de Sint Jansstraat. *Aant.* Zie Boekz. v. Europa 1694, jan. en febr. blz. 57.

Koorenwinder, Klaas. *Werkz.* 1651. *Woonpl.* Kalverstraet. *Uith.* in den Herbarius. *Aant.* Tiele B. P. n°. 3915 heeft pseud.

Koppenol, Wilhem Linnig van. *Werkz.* 1702, *Woonpl.* Vijgendam. *Uith.* In de Gulde Roos,

Koster, Herman Allertsz. *Werkz.* 1614, 1615. *Aant.* Hij was koster van een der hoofdkerken. Zie Tiele B. P. 1e dl. bijlage.

Kouwe, J. *Werkz.* 1732*.

Koijper, Gérard. *Werkz.* 1704—1709*.

Kroe, Albert van der. *Werkz.* 1762—1788.

Kroon Jr., I. *Werkz.* 1774.

Kruijff, F, de. *Werkz.* 1761—1779.

Kruijff, en A. van der Kroe, F. de. *Werkz.* 1765.

Kruijff en W. Brave, d' Erve F. de. *Werkz.* 1785—1789. *Woonpl.* Op den Zeedijk, bij de Kolksluis.

Krijne. J. J. *Werkz.* zonder jaartal. *Woonpl.* Nieuwendijk H 193.

Kunraden o. Conradus, Christoff. *Werkz.* 1658*,

Kuypen, Jan Pietersz. *Werkz.* 1655—1659. *Woonpl.* in de Molsteegh. *Uith.* int Synodus van Dort.

Kuijper, Frans. *Werkz.* 1664. *Woonpl.* Op de Nieuwe Braak, ten einde de Brouwers-graft, in de Driehoek-straat, daar ze op de Baan-graft uytkomt.

Kuijper, Gérard. *Werkz.* 1704—1706. *Woonpl.* bezuyden het Stad-huys.

Kuijper, J. C. *Werkz.* 1778.

Kuijper en W. van Vliet, J. C. *Werkz.* 1784.

Lakeman, Balthazar. *Werkz.* 1725—1732. *Merkt.* met Devies Sativa terra non cessat parere. Zie cat. biblioth. Daventr. n°. 473.

't Lam, Jan. *Werkz.* 1741—1748. *Woonpl.* Bezuyden 't Stadhuys. *Merkt.* Zie Staatsgeheimen van Europa, door J. Haverkamp. kl. 8°.

Lamberts, L. *Werkz.* 1793.

Laminga o. Lamminga, Fr. *Werkz.* 1678*.

Lamminga en P. Warnaer, F. *Werkz.* 1672.

Lamsveld, Johannes. *Werkz.* 1697*—1742? *Woonpl.* achter de Swaantjes. *Aant.* Moet ook een goed teekenaar geweest zijn: zie b. v. Vondels werken, het frontispice voor het 5e deel, Horatius' Leerzangen.

Lamsveld, Willem. *Werkz.* 1694—1698*. *Woonpl.* achter de Nieuwe Kerk. *Aant* Zijn wapen, zie Vondels tooneel des menschel. levens, bij hem 1698, 4°.

Lamsveld en Willem de Coup en compagnie, Willem. *Werkz.* 1694. *Aant.* Johannes en Willem Lamsveld schreven ook en haar compagnie.

LAMSVELT, SAM. *Werkz.* 1725—1754.

LAMSVELT *o.* LANSVELT, ASSUERUS. *Werkz.* 1706, 1707. *Aant.* Meulman, Cat. tract. en p. heeft n°. 7963 LANSVELT.

LANDTSMEER, JOHANNES. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* op den Dam, bezyden 't Stadthuys.

LANGE, LIEVE DE. *Werkz.* 1652. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4003 zegt een pseud.

LANGEVELD, D. M. *Werkz.* 1789—1796. *Aant.* Bij hem verscheen Vaderl. chocolaad met het portret van burgem. Hendrik Hooft Dz.

LAURENS *o.* LOURENS JACOBSZ. *Werkz.* 1590—1597.

LAURENTSZ. *o.* LAURENTIUS EN LORENCI, HENDRICK. *Werkz.*. 1602—1645**. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in 't Schrijfboek. — Ab intersigno Diarii. *Merkt.* Een man die snoeit, met de woorden: Non odit tamen. Cicero Epist. in 8°. Idem de Officiis 1641. Joh, Drusii comm. in Profetas 1627 in 4°. cat. bibl. Daventr. n°. 460. — Roth-Scholtzii Thesaur. n°. 119 geeft hem het teeken van Commelinus te Leiden. *Aant.* In 1641 drukte hij de latijnsche leerredenen van Casparus Sibelius, 5 deelen in folio, waarvoor een fraai portret van den schrijver door Suiderhoef. — Een catalogus van hem 1649, 221 pp. Zie Bibl. Hulthem, vol. IV. n°. 22669.

LATHAM, ARR. *Werkz.* 1661.

LEDET ET C°., E. J. *Werkz.* 1729—1731. *Merkt.* Zie Roth-Scholzii Thesaurus n°. 380, met de woorden: L'esperance me guide.

LEEUW, CORNELIS DE. *Werkz.* 1647—1658.

Wordt vervolgd. A. M. LEDEBOER.

Nijmeegsche handboekjes. (Vgl. XX, bl. 237.) Ik bezit een Nijmeegs Hand-Boekje van het jaar 1792, almede aldaar bij A. van Goor & Zoon gedrukt. Ik weet niet of er latere jaargangen van bestaan, want in den opgenoemden bevindt zich noch vóór- noch na-berigt, waarin dikwijls nog al zoo iets vermeld staat.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

Hendrik Bredius, hoogleeraar te Leiden. In de Geschiedenis der leidsche hoogeschool, door prof. Siegenbeek uitgegeven, wordt hij met weinige woorden herdacht; doch zijne geboorteplaats en het

jaar zijner geboorte vindt men er niet vermeld, terwijl het jaar van zijn overlijden verkeerd is opgegeven. Ik kan nu het volgende van hem zeggen. Op den 20en april 1587 is hij als lidmaat der universiteit ingeschreven onder den naam van mr. Henricus Bredius, Bredanus. Uit het Getuigenisboek F. fol. 215 a°. 1594 blijkt, dat hij toen 55 jaren oud was, zoodat hij in 1539 is geboren.

De naam zijner vrouw leeren wij kennen uit de plaats gehad hebbende verhooren in 1594, toen er een oproer onder de studenten van het Staten-collegie losborst. Zij wordt daar genoemd Lijntje van Arendonck, oud 54 jaren. Hij had bij zijne vrouw o. a. twee zonen Franciscus en Hendrik, die beide aan de leidsche hoogeschool hebben gestudeerd. In 1588 werd hij als hoogleeraar in de redekunde en in 1592 als schaftmeester of oeconomus van het Statencollegie aangesteld. Na het oproer van 1594 is hij uit die laatste betrekking ontslagen, doch behield de eerste. Hij is niet in 1622 overleden, maar den 7en dec. 1619 in de Pieterskerk begraven.

Van zijne werken is mij niets bekend. Hij teekende zich H. van Bree.

.... ELSEVIER.

Adriana van Overstraten, (vgl. XIV, XV, XX, bl. 347). Sedert ik de »Geschiedkundige herinneringen van Bergen op Zoom" in den almanak voor dit jaar plaatste, heb ik verlof gekregen het archief te bezoeken. Vergelijkende zag ik dat eenige data in die Herinneringen niet met de echte bescheiden overeenkomen; zoo ook niet die van den doopdag van de dichteres A. van Overstraten, tot eene aanzienlijke familie behoorende, sedert 1583 uit België hier overgekomen. Het wapen der familie is al heel verschillend; ik zag het afgedrukt:

parti- 1° coupé *a* een leeuw
b drie klaverbladen
2° in goud drie roode urnen [1]). Dit 2e deel »in goud 3 urnen" zal wel het oorspronkelijke zijn, doordien het voorkomt op de titelplaat van de dichtwerken van Jan Hendrik van Over-

[1]) De urnen gelijken veel op de *kookpotten* in plaat V Handboek der wapenkunde; ze hebben ook 2 ooren en 3 voeten maar het bovenstuk loopt puntiger uit.

straten, aan zijne fam. leden gegeven toen hij in 1801 zijne gouden bruiloft vierde met C. W. Aelmans [1]), alsmede op een cachet naast het wapen der fam. Lemmers [2]) gebruikt door Antonie van Overstraten geh. met L. R. Lemmers.

Antonie van Overstraten begr. 22 apr. 1715, geh.

1°. 25 jan. 1678 Helena Boumans, begr. 24 dec. 1678,

2°. 23 jan. 1680 Cornelia van der Heys, begr. 10 maart 1693,

3°. ondt. 11 feb. 1696 Janneke Cocquiel wed. Isaac Bailly, zij is begr. 4 jan. 1724.

11 kinders, waaronder van de derde vrouw

Engelbert ged. 14 nov. 1696, wethouder, begr. 13 junij 1742, huwt 3 nov. 1720 Adriana Schroots j. d. v B.o/z.

5 kinders waaronder:

Johannes Hendrikus, ged. 11 junij 1727 † 21 maart 1809, burgr., huwt 6 sept. 1751 Catharina Wilhelmina Aelmans, ged. 22 dec. 1728, dr. van Pieter Aelmans, geb. 's Hertogenbosch en Geertruida Pets van B.o/z en aldaar geh. 22 feb. 1728.

A. Engelbert ged. 23 julij 1752.
B. Petronella Geertruida ged. 6 jan. '54.
C. Pieter Gerhardus » 19 feb. '55.
D. Adriana » 14 julij '56
E. Helena » 8 oct. '57.
F. Antonie » 11 maart '59.
G. Antonie » 20 junij '60.
H. Antonie » 28 julij '71.

A. Engelbert van Overstraten was geh. met Corna. Adria. van Biesenbroek.

---

[1]) Wapen der fam. Aelmans of Alemans, oorspronkelijk uit 's Hertogenbosch, is coupé: 1°. in zilver een zwarte aal.
2°. in groen een stappende reiger (?) op een grasperk.

Kan mr. J. H. Reigersberg Versluys, ook meen ik van de fam. Alemans afstammende, mij niet zeggen, welke vogel het is?

[2]) Het wapen der fam. Lemmers, hier nog wonende, is: in.... drie hechten lemmetten?) 2 en 1.

C. Pieter Gerhardus was gouverneur van Ned. O. Indië en † kinderloos te Batavia 22 aug. 1801, nalatende zijne wed[e]. Jacoba Maria Lodicio.

D. Adriana, de dichteres, dus ged. 14 julij 1756, huwt 4 jan. 1804,

1°. Sebastiaan Rauws j. m. van Woudrichem,

2°. 29 julij 1819 mr. Nik. van Cuylemburg, drossaert van Zuid- en Westerkwartier van B.o/z, geb. te Utrecht, wed[r]. van Aleida Tulbach geb. te Berg. op/z, met wie hij te Wouw den 23 april 1780 geh.was.

Adriana overl. kinderloos den 10 jan. 1828.

H. Antonie, † 14 april 1809, advocaat en auditeur militair, huwde . . . . . . Lucia Rebekka Lemmers ged. 15 aug. 1779, d[r]. van Jac. Joh. Lemmers geb. te Utrecht en van Charlotta Rebekka von Frytag geb. te Naga Patnam en te B.o/z geh. 21 mei 1778.

Uit dit huwelijk is de onder ons wonende gepension. luit. generaal, staatsraad in buitengewonen dienst, Jan Pieter Karel van Overstraten, een zoon.

A. Engelbert van Overstraten had uit zijn huwelijk met Corn[a]. Adr[a]. van Biesenbroek twee dochters:

Cath[a]. Joh. ged. 7 aug. 1776 en

Maria Anton[a]. ged. 2 dec. 1778. Kan deze Cath[a]. Joh[a]. de vrouw niet zijn van Willem Folkert Frijlinck? (zie familie Reeringh XVIII, bl. 493); de tweede naam Johanna zal wel de zwarigheid niet uitmaken; want Joh[s]. Hend[s]. komt nooit voor dan onder den naam van Jan, zelfs niet op het titelblad van zijne dichtwerken rondom de wapens. Ik heb niet eene Catharina van Overstraten gevonden en wie mag zij anders zijn? Kan de heer A. A. V. v. Oijen of de heer Biemond uit Brielle mij hierin geene inlichting geven?

B.o/zm. F. CALAND.

Johanna Corleva, (XX, bl. 355). Dit, door mij in den Nieuwen Frieschen Volksalmanak van 1853 bl. 26 aangehaalde werk heeft tot titel:

De Schat der Nederduitsche Wortelwoorden, nevens derzelve Afkomstigen, waarin alle de oorspronkelijke woorden van de gantsche taal naauwkeurig onderscheiden zijn en de spruit en te zamenge-

stelde woorden tot haar oorsprong overgebracht worden. Alles volgens 't A, B, C, geschikt. Met de Fansche (drukfout voor Fransche) taal door Juffrouwe Johanna Corleva.

Verders:

Le Tresor des Mots originaux de la Langue Flamande avec leurs Derivés. Dans lequel tous les Mots originaux de cette Langue, sont exactement Distingués et les Derivés et composés reduits a leurs Racines. Le tout selon l'ordre de l'Alphabet. Par Mademoiselle Johanna Corleva, Te Amsterdam, Bij Dirk Jemans, Boekverkoper 1741.

Dit werk is opgedragen aan den WelEdelen Achtbaaren eǹ Gestrengen Heer den Heer Balthazar Huidecoper, regerend schepen der stad Amsterdam, Bailliuw en Dijkgraaf van de Lande van Texel, etc, etc.

Het is in octavo; aan het einde van dit woordenboek, bevattende behalve de opdragt en voorreden, 736 bladzijden, volgt op bl. 737, eene:

Verzameling van alle de Nederduitsche Wortel-woorden, van welke alle de andere woorden, zoowel de Afkomstige als de T'Zamengestelde, afvloeyen.

Verder:

Recueil de tous les Mots originaux de la Langue Flamandè, dont les autres Mots, soit Derivés ou Composés decoulent; en eindigende op bl. 797, bevattende bl. 798 een zestal drukfouten. Op het laatste blad van vel D. d.d. 5 vindt men een

Berigt van den Boekverkoper aan den Leezer.

Wij maken den Leeser bekent, dat noch verscheidene andere werken onder handen hebben te drukken, die toezichtelijk tot de volmaaktheit der Taalen zijn: Allen door dezelve Juffrouwe Johanna Corleva.

1. De schat der Fransche wortelwoorden, nevens derzelver afkomstigen met de Nederduitsche Taal.

2. Een Fransche Letter-konst, uit de vermaardste Letterkundigen vergadert, met een geduurig toezigt en opmerking tot de Algemeene Spraak-konst, die reeds in 't Nederduitsch gedrukt is.

3. Een Nieuwe Nederduitsche Spraak-konst, naar dezelver regelen van de Algemeene Letter-konst.

4. Een Nederduitsch Woorden-Boek, welke allen in rijm gebracht zijn volgens A, B, C.

5. De geheele Philosophie van den heer Bayle, bestaande in de Reden-konst, Natuur-kunde, Boven-Natuur-kunde, en Zede-konst, uit het Latijn en Fransch in 't Nederduitsch door haar Ed. reeds heel en al vertaald.

Dit woordenboek is het eenigste werk, dat mij van deze schrijfster bekend is. In de opdragt noemt zij de nederduitsche hare moedertaal. D. H. H.

VRAGEN.

Robertus van der Houve. Blaeu heeft in het zevende deel van zijnen Atlas eene kaart van het grondgebied der stad Padoua in het Venetiaansche opgedragen aan Robertus van der Houve, wien hij noemt: »Medicus apud Amstelodamenses celeberrimus" een titel dien hij ook toevoegt aan den anderen medicus, wien hij een blad opdraagt, Nicolaas Tulp. Zie ibid., deel VIII. Wie Tulp was, weet de geheele geneeskundige wereld. Wie was nu van der Houve? Het schijnt dat zijne familie zich voortgezet heeft tot in deze eeuw, in mevr. Capadose, geb. v. d. Houve. — Schreef Robertus iets?

B. N.

Begraafplaats van Vondel. Waarom werd Vondel, ofschoon roomsch, in de Nieuwe kerk begraven? K. H. J. K.

[Het antwoord wordt gevonden Nav. XVIII, bl. 324.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Hieronymus van der Mij. Op de begraafplaats Eikenduinen bij 's Gravenhage bevinden zich, onder meer, de volgende schilderstukken, behoorende aan den heer Noordendorp, eigenaar van deze begraafplaats.

1°. Willem I op gevorderden leeftijd, met kalot, zoo als het

portret van Mierevelt, kniestuk; naast den prins, verscheidene opene brieven met afhangende zegels met zijn wapen;

2°. Pieter Adriaansz. van der Werff, in borstharnas, met ontbloot hoofd, naast hem een helm en gezegelde brieven;

3°. Willem Cornelisz. (Speelman) Duivenbode, zijne duif aanbiedende aan van der Does. De laatste geharnast, met eene baret op het hoofd, den helm naast zich; in de linkerhand houdt hij het plan van Bilhamer; achter hem in 't verschiet de Pieterskerk. Willem Cornelisz., eenvoudig gekleed, met ronden hoed onder den regter arm, in de linkerhand de duif; onder haar rechter vleugel uit hangt de brief opgerold, aan 't ondereind met rood lak. Op den voorgrond ter zijde van hem, een veelkleurig kleed.

Deze vier beelden zijn omtrent levensgroot. Daar ik slechts het aanwezig zijn dezer stukken vermeld, zal ik van het schilderwerk alleen zeggen, dat het maar weinig beschadigd is. Op de rugzijde van n°. 1 staat, prins Willem I, van der Mij. 1717; op n°. 2 van der Werff, van der Mij, 1717; het derde draagt geen opschrift, doch heeft ten opzigte van lijst, toestand en voorkomen, de grootste overeenkomst met de vorige portretten, waarvan het jaartal misschien eene niet onbeduidende overeenstemming heeft met dat der copie van Bilhamers plan der belegering, in Wagenaar overgenomen.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Prent met kikvorschen. (Vgl. XX, bl. 35, 189, 355). De »zekere voorname geleerde, Camper (zijn voornaam is mij — E. S. — onbekend)" is de beroemde Petrus Camper, een der diepdenkendste genees- en ontleedkundigen der vorige eeuw. 't Is hier de plaats niet zijne levensgeschiedenis te compileeren uit het uitmuntend art. in de 4to uitgave van »Nieuwenhuis" Woordenboek (Leiden 1855). Campers denkbeelden over den gelaatshoek in verband tot verschillende dieren en verschillende rassen des menschdoms zijn zeer bekend. H. M. C. V. O.

De schilders Molenaar, (XX, 359.) De in de catalogus Guyot onder 46 en 47 vermelde schilderijen van K. Molenaar bragten op *f* 30 en *f* 25. C. V. D. & ZN.

VRAGEN.

De onoverwinnelijke vloot. Zoo even zie ik in het engelsche Athenaeum v. 13 augustus, dat in een oud engelsch boek: »Abstract or brief Declaration of the present State of His Maj. (Charles I,) Revenue, with the assignations and defalcations upon the same. London 1651, (ook later herdrukt) de volgende uitgaven door koning Jacobus I gedaan, voorkomen:

To the Earl of Nottingham, for the hangings of the Story of the fight in (15)88 containing 708 Flemish Ells at £ 10, 6 sh. the Ell, in all £ 1.628.

The last items refers to the tapestries of the old House of Lords, burnt in the fire, representing the destruction of the Spanish Armada. (Dit laatste is eene aanteekening of uitlegging van den schrijver in het Athenaeum.) De hier bedoelde voorstelling is zeker eene van de onoverwinnelijke vloot, op tapijt gewerkt als die welke vroeger te Middelburg hingen en beschreven zijn door mr. J. van der Gracht. — Vrage: Bestaat er ook ergens, hier of in Engeland, eene afbeelding dier voorstelling van de onoverwinn. vloot? zeer gaarne ware ik daaromtrent onderrigt.

F. MULLER.

Portret van een onbekend persoon uit Goes. Wie was de persoon en wat heeft hij gedaan, van wien dit navolgende fraaie portret bestaat? Nicolaus Michael Oostdijck, Goesanus, aet. 57, A°. Christi 1620. Een deftig man, met ringkraag, bonten mantel en smalle gouden keten; in een medaillon, wat in een vierkant sluit, gelijk bij zeer vele portretten der zeventiende, eeuw, eerste helft. Zonder naam van schilder of graveur. Misschien door W. Delff; meer waarschijnlijk door Joh. Sarragon, die meer Zeeuwen gegraveerd heeft. Hoog 12, breed 10 duim. Wapen, op den achtergrond een anker, met drie bollen (?) Was hij verwanaan (vader van?) Susanna van Oostdijck, echtgenoot van den remonstr. predikant Arnold Geesteranus? Zij was uit den Briel. B. N.

L.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder belangstellende, die nog in December 1870 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), ontvangt door mij: 1° prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool: wijders 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de, 3de en 4de blad onzer afzonderlijke Berichten. — Een behoorlijk geordende herdruk dier Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven) wordt met het einde dezes jaars voorbereid. — Ook gaan weldra ter perse XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626), met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; alsmede eenige, voor zooveel men weet nooit gedrukte, Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven Handschrift in het „graauwe klooster' te Berlijn). – Wij tellen thans 494 Beschermers en 297 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

Drukkers en uitgevers van muziek, en boeken met en over muziek in Nederland, 1500—1800 (Nav. XX. 239.) Betrekkelijk de opmerkingen en aanvulling der lijst, die 'k behalve van den Hr. Tiedeman zelf, ontving van de heeren Eekhoff, Korndörffer, Ledeboer [1]) en Leendertz, en eenige die ik er zelf aan toevoegde, deel ik het onderstaande mede. Tot toelichting van dit lijstje diene:

1°. In de kolom ter linker zijde staan de namen zoo als ze voorkomen, in Nav. XX. 243, enz. — en daarnevens ter regter zij de vragen of verbeteringen:

2°. de niet door een streepje gescheiden regels geven namen, die in de vroegere lijst nog niet vermeld waren;

3°. al wat in 't lijstje voorkomt zonder dat er een kapitale letter achter staat is van den hr. Ledeboer; het overige is aangeduid door (E.) (H.) (K.) of (T.) Een (D.) achter een naam beteekent Drukker; (D. U.) Drukker-Uitgever Waar niets achter den naam staat is het enkel Uitgever.

---

[1]) De hr. Ledeboer schrijft mij:

Uit mijn kleinen boekenschat, dien ik daartoe doorsnuffelde, wil ik mijn scherfje bijdragen ter completering van het door den hr. Tiedeman met kracht aangevangen werk. Behalve het hier medegedeelde kunnen meerdere voornamen, woonplaatsen en jaartallen van drukkers en uitgevers aangevuld worden uit mijne lijsten in den Navorscher XX, N°. 3—11.

4°. Al de overige verbeteringen, aanvulling en uitbreiding, ook die van voornamen jaartallen enz. wil ik plaats doen vinden in de geheel herziene Lijst, die voor zal komen in het **Jaarboek** onzer Geschiedenisvereeniging, dat na 15 jan. ter perse gaat. Wie er mij alzoo nog wil toezenden, doe het haastelijk! HEIJE.

A.

Aelbert (Hendricksz), Delft, 1581: De Psalmen, 8°.

Andries. (—), Delft 1695 (D.); Scholl: Schimpdicht. (H.)

Appelaar (Appelaer) Jan, Amst. 1683 (D.) (H.)

Arent Jansz, Groningen 1664. | **Jansz. (Jansens)**, (Arent)?[1])

B.

Beukelman. (Reinier- ook Renier) Nieuw groot Hoorns Liedeboek, z. j. Hoorn; (U. D) [2])

Biestkens (....) Amst. 1582; Veelderhande Liedekens. (H.)

Bijs. (P.) Nicolaasz, Amst. 1780. | **Bijl** (P.)?

Boeckholt. (Johannes), Amst. 1687; Alle de Geestel. Soetvl. Werken van Ds. Wilh. Sluijter. 8°.

Boels. (Jacob). Leiden. 1649. | **Roels** (?).

Bom. (...) Amsterdam, 1777. | **Bom** (Gerrit).

Boutensteyn. (Cornelis), 1583. (T.)

Braam (Johannes van) Dordt., 1732. (H.)

Brant. (Marten) Jansz., Amsterdam 1644. (T.)

Broer. Jansz. Amsterdam | **Jansz** of **Janszoon** (Broer)?

Bruinier. (Willem) Wzn. Enkhuiz. 1782 (U. D.); Drieheim: Orgelfeest. (H.)

Bruijn (Antonij) Amst. 1753 (D.) (H.)

C.

Cappel (Helmich en Joh. van) Gorinch. 1671. (H.)

Cène (Michael, Karl le). | **Cène** (Michel-Charles le). Nav. XX, 281.

Chatelain (Zacharias) Amst. 1730. (H.)

Compagnie des Libraires Amst. 1708. (H.)

Cost (Nathanael), Deventer, 1640. De CL Psalmen Davids, kl. 8°.

Covens (Johannes), Amst. 1770. | **Covens** (J.) en Zoon, 1802. (T.)

---

[1]) Hij behoort op de A te staan. Eenen familienaam bezat hij niet; hij heette enkel Arent, en alleen om hem van andere Arenden te onderscheiden voegde men er Jansz., dat is zoon van Jan bij. Zoo behoort ook Broer Jansz. op B. te blijven. Dit gelde tevens tot antwoord op meer vragen van dien aard. P. L. WZ.

[2]) De heer Tiedeman betwijfelt, dat deze uitgave **muziek** bevat; en vraagt dit evenzeer ten opzigte der uitgaven vermeld op naam van Aelbert, Biestkens, Boeckholt, Cost, Erve Wed. de Groot, Wed. Hulkenroy en Zoons, Libraire patriote, Meyer, Poster en Verdonck. HEIJE.

D.

Dankerts (**Danckersz.**) Cornelis, Amst. (bij de St. Jansbrugh) 1640; J. H. KRUL's *Minnespiegel.* (H.)

Does. (Frans de) Leiden, 1728. Den singende Zwaan, enz. 8°. (K.)

Dornseiffen (J. S.) 's Gravenh. 1790; Psalmboek (H.)

E.

Elzevier (Lodewys), Amsterdam 1616—1652. | **Elsevier** (Ludwich Louis), Amst 1646; Ambrosii Lobwassers Psalmen Davids [1].

Elsevier (Louis), Leiden, 1606. (H.)

Esch (Hendrik van) Dordr. 1650. (D.) (H.)

Evelt (Johannes), Utr. 1724. (H.)

F.

Freislich (Jan) Amst. 1766. (H.)

G.

Geer (Johannes de) Dordr. 1713. (D.) (H.)

Geleynsz (Jan), Vlissingen 1674; Uitbr. ov. de Psalm. Davids: D. CAMPHUYZEN en CORNELIS DE LEEUW.

Gillissen (Pieter) Middelb. 1773 (H.)

Goetzee (Nicolaas) Gorinch. 1748. (D. U.) (H.)

Groenewold (C.), Amst. 1781. | ook **Groenewoud** genoemd.

Groot (Weduwe de), Amst. 1695. | **Groot** (Wed. de) Amst. en JUSTUS STUYVEZANT: Utrecht 1713; J. v. LODENSTEYN, Uitspanningen enz. 8°.

Groot (Wed. Gijsbert de), Amst. 1705. | HENDR. UILENBROEKS Christ. gezangen. 1713. 8°.

Groot (Johannes de) Az. 's Gravenh. 1790. (D.) (H.)

Groot (d'Erve de Wed. G. de) Amst. 1731. 't Groot Hoorns, Enkh. Alkm en Purmer. Liedeboeck 12°.

Gueffier, la Haye, 1786; Theatre de Societé (K.)

H.

Healme (Jean) 's Gravenh. 1735—43. | **Neaulme?**

Herman Janszoon, Amst. 1548; „figuersnijder." (H.)

Heusden (Anthonie). Delft, 1666. | **Heusden** (Anthonie van) (H.)

Heyns (Zacharias), Zwol 1607; Const-thoonenden juweel (enkele liedekens met muziek.)

Hoeven (Adrianus van der), Leiden, na 1721; Concerten van PIETRO LOCATELLI, opgedragen aan MARTINUS BOOGAARD. (H.)

---

[1]) Zie Ledeboer: Het gesl. v. Waesberghe, 2de uitg. 107.

Hulkenroy (Mozes van), helft 18e eeuw. | 1698—1747.

Hulkenroy (de Wed.) en Zoons, Haarlem 1717; v. ELSLAND Gezangen. 8°.

Hummel (J. J.) Amst. 1756—1775. (D. U.) (T.)

J.

Jacobsz (Hillebrant) 's Gravenh. 1615. (D.) (H.)

Jacobsz (Theunis), Amst. 1650 (E.)

Jauk (....) Amst. 1602. | **Jansz**?

Job (Mattheuszoon) Utr., 1548. (H.)

K.

Knol (Klaas), Amst. 1720. | Pseudoniem?

Koet (F.) Leiden, 1797. | **Koet** (Thomas)?

Kranepoel (H. A.), Haarlem. (D.) 1618—1627.

L.

Laar (R. van) 's Gravenh. 1787. | **Laak** (R. van)? (K.)

Le Libraire Patriote (chez) la Haye, 1748; La Muse stadhouderienne. 12°.

Loosjes Pz. (A.) Haarlem, 1791; zevental muzijkstukjes van P. H. MASCH, Groningen (H.)

Lozel (Ph.), Amst. 1751. | Rotterdam?

M.

Magnus (Albert) Amst. 1684. | MAGERUS? [1])

Magunote (....) Amst. 1684 | ?

Markordt (S.) Amst.; 12 Contredansen? (H.)

Martin (J.) Amst. z. j.; Sonaten van Hellendaal. (H.)

Meijer (Pieter), Amst. 1671; Het boek der Psalmen. 8°.

Mortier (Pieter) Amst. 1750. | 1740—1750?

Muntendam (Pieter), Utrecht 1731. (D.) (T.)

N.

Neranus (Johannes) Rotterd. 1639; CAMPHUYZENS sticht. Rijmen. 12°. Oblong.

Neranus (Isaak) Rotterd. 1688; id.

Nesche (Joachim) Leiden? 1677. (D.) (H.)

Nolting (....) Amsterd. 1790—1810. | **Nolting** (A.)

---

[1]) Hij heette Magnus en woonde op de Nieuwendijk in den Atlas. Hij heeft voor de leden van Nil volentibus arduum verscheidene tooneelstukken uitgegeven. Tot de muzijkuitgevers behoort hij wegens de Minne-Liederen en Mengel-zangen van A. Pels, 1684. P. L. WZ.

O.

Olofsen (A.) (D. U.)
Osterlijk (Kornelis) Amst. 1726. } **Oterlijk** of **Otterlijk** (H.)
Osterlijk (C.) id. 1751. }

P.

Paedts (Jan) Jacobszoon, Leid. 1608 (H.)
Paets (Claes) Jakobsz, Amst. 1613 (H.)
Poster (Johannes, Roelof) Amst. 1798; CCCLXXIV kerkelijke gezangen, enz

R.

Ravensteijn (Nicolaes van) 1641 (D.) (H.)
Rintjes (Hendrik) Leeuw. 1655—1684. | 1685.
Rode (Abrah. v. d.) Leeuward. 1618. | **Rade**. (v. d.)

S.

Schmidt (J.) Amst. 1788—90; Sonate van J. G. Körnlein (H).
Serraes (Pieter), 's Gravenh. 1784 | **Servaes** (Pieter)? (K.).
Smidt (Benedictus) Middelb. 1647 (D.).
Stencker (Jan en Daniel), 's Hage 1664 | **Steucker**.
Starter (Jan Janssen) Leeuw. 1614—1620; Amst. 1621; Friesche Lust-hof.
Stichele (Domenicus v. d) Amst. 1639. | **Stichel**. (Dominic. v. d.) 1639—1644 (D.). (T.).
Strobach. (Anna en Michiel), Amst., 1654 | **Stroobant** (?). (H.)

T.

Tetroode (T. J. v.) | F. J. v.? (K.)
Thallingius (F.) Hoorn, 1775 | **Tjallingius**? (H.).
Tjierry en **Mensing** | (**Thierry en Mensing**) (K.).
Traudenius (Simon), Hoorn 1666. | **Fransonius**?

V.

Vechneus (H.) Leeuward. | **Vechnerus**, Groningen (E.).
Veer (Gerrit van der), Utr., 1771; H. Schagen. Orgel-inwijding. (H.).
Ver blaauw (Wouter) Gouda, 1807 (T.).
Verdonck (Thomas) Amst. 1658; | Amsteldams Minne-beekje. 13e Druk, | 12°. Obl.
Vieroot (Hendrik), Amst. 1766—67. (T.).

W.

Waal (S. de), Utrecht 1775.

Waesberge (Johannes van) Utrecht, 1648 (Zie Ledeboer, Gesl. v. Waesberghe 2de uitg. blz. 107).

Walpot (....) Dordrecht 1731. | **Walpot** (Adr. of ook Hendrik)

Weber. (Zacharias), Amsterdam 1661 | **Webber?** (H.)

Wees (Abraham de), Amst. 1652.

Wesbusch (Hans Paschiers) | **Wesbusch** (Hans Paschiers van)? (K.).

Wit. (Hermanus, de) Amst. 1760. (H.)

Z.

Zweerts (Kornelis), Amst. 1697 (D. U.): H. ANDERS, Apollo en Daphne. (H.)

Met kleine wijziging herhaal ik ten slotte, wat ik aan 't vroeger artikel toevoegde:

„Ik doe, naar aanleiding van 't voorgaande, nogmaals een dringend beroep op de Vereeniging voor den Boekhandel (die 't vorige tot nog toe onbeantwoord iet!), en bovendien op ieder, die (door afstamming, of overgang van firma) nadere inlichting kan geven omtrent de door ons vermelde, of ons nog onbekend geblevene muziek-uitgevers en drukkers in Nederland.

Bijzonderlijk wenschen wij mededeelingen van lijsten der bij hen verschenen werken, en, zoo ze er bestaan, van hun fonds-catalogi; benevens van 't geen men weet, betrekkelijk den overgang dier fondsartikelen in de handen van andere firma's.

Bovenal zou ik mij ten hoogste gelukkig schatten, indien men daardoor tot snuffelen geprikkeld, wellicht op zolders of in pakhuishoekjes nog 't een of ander dier werken kon opsporen.

Want van hoe weinig waarde deze naamlijst misschien door sommigen wordt geacht, mij is ze een zóo merkwaardig teeken van het muzikaal leven onzer voorvaderen, dat ik haar, reeds zoo als ze hier staat, een historisch lichtpunt vind. Immers een klein land als het onze, in 't welk binnen een tijdruimte van nog geen drie eeuwen reeds door ons bijna 400, meerendeels bloeiende uitgevers- en drukkersfirma's konden worden aangewezen, die òf uitsluitend, of althans tevens, muziek of werken over toonkunst in 't licht zonden, moet een publiek hebben bevat, dat — om een physiologischen term te gebruiken — een belangrijke hoeveelheid muziek als onmisbaar voedsel behoefde, als klokspijs verbruikte, en tot aesthetisch vleesch en bloed vervormde. Reeds deze lijst is alzoo de krachtigste tegenspraak van de onbegrijpelijke, en toch zoo diepgewortelde en hardnekkig volgehouden, bewering: „het Nederlandsche volk is van nature een on-muzikale natie."

HEIJE.

Eene merkwaardige afbeelding van een orgel, zoo als dit instrument in de 16de eeuw voorkwam, vindt men in de *Spelen van Sinne op de vraghe wie den meesten troost oyt quam te baten* enz. gespeeld te Rotterdam in 1561 en gedrukt *tot Antwerpen op de Camerpoort in den gulden Enghel bij M. Willem Silvius*, A. 1564. De afbeelding wordt gezien op 't blazoen der kamer van Leiden. De pijpen van het orgel, dat door eene vrouw bespeeld wordt, zijn van voren en boven op 't instrument zigtbaar. Een man beweegt achter 't orgel *met de handen* den blaasbalg, die den vorm van onze gewone blaasbalgen heeft. MOLL.

Medailles op nederl. toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst. (Nav. XX. 190 en 419),

Bernouilli. (Medaille op):

Bernouilli (Daniel) geb. Groningen, 1700 [1]), † Basel 17 maart 1782, schreef in betrekking tot toonkunst:

Recherches physiques, mécaniques et analytiques sur les tons des tuyaux d'orgues differemment construits. Memoir. de l'Academ. royale des sciençes, 1762, 431—885.

De medaille is borstbeeld; links gewend: onderschr.: Daniel Bernouilli. Daaronder een te zaam getrokken lettermerk: *Abr. Abr.(amson)* als graveur. -- Keerzijde: een sterrewacht aan den oever eener zee met zeilend schip. Randschr.: Maris et coeli mensor. In de afsnee: nat(us) MDCC. (Zie over Bernouilli ook Nav. XII, 302.)

Voor nasporing omtrent meerderen beveel ik mij aan,

HEIJE.

George van Langhveldt (Macropedius), geb. te Gemert in N. Brabant († 1558); beroemd geleerde, vervaardigde *muzikale instrumenten.*

Zie Delprat, *Broedersch. van Geert Groote,* 2e dr. bl. 156.

Hij is 't meest bekend onder den naam Macropedius, en liet eenige comediën in 't Latijn drukken. In zijne Andrisca Trajecti, 1540, vindt men 2 *vierstemmige kooren.*

Zie Köhler's *Antiq. Anzeige-Hefte,* N. 212, 2 Abth. S. 168. N. 3207: prijs 5 thal. 20 gr. MOLL.

---

[1]) Volgens Ed. Gregoir geb. 29 jan., † 1783; volgens; Mr. J. de Vries Jzn., wien ik de beschrijving der medaille dank, geb. 9 febr., † 1782: volgens Alf. Goovaerts (en Lichtenthal) † 1783.

Bezit iemand dit boek? en wil hij 't mij eens ter inzage geven? De prijs is ons wat te hoog! HEIJE.

Michiel Lamorette. — Wie weet (vooral na 1604, toen die zangmeester uit den Haag vertrokken schijnt te zijn: althans niet meer in kohieren, thesoriersrekeningen of ordonnantieboeken voorkomt!) iets toe te voegen aan de onderstaande mededeeling, die ik van vriendelijke hand ontving? HEIJE.

Alsoo Michiel lamorette musicien den Schout Burgemeesteren eñ gerechte van den Haghe heeft geremonstreert dat hij hem gaerne soude employeeren om de jonge jeugt deser vlecke te instrueren eñ doceren de conste van musycque mits daertoe gesalarieert werdeñ met een vrije bewooninge eñ tot sulcken loon vañ Jongeren te ontfangen als byden voorss. magistraet hem soude gelieven toe te voughen, Soo ist dat Schout Burgemeesteren ende gerechte vañ hage naer communicatie hier van gehouden met die vañ vroetschappe die int versoucke vañ Suppt. hebben bewillicht, hebben die voorss. lamorette geconsenteert eñ geaccordeert, consenteren eñ accorderen hem met desen vrije bewooninge van een huys twelcke hy mey naest comeñ sal aenvaerden staeñ eñ gelegen In Ste Elysabethen convente naest de rosmoolen, mits dat hy gehouden sal wesen alle dagen In persoone te compareeren Inde groote schoole ter plaetse van conrector des middaegs ten elff uyren) tot twaelff uyren geslaegen sall weesen, ende aldaer den Jongeren te Instrueren eñ doceren die voorss. conste van musyque. Ende sal van elcken Jongen wiens ouders begeeren sullen dat sij 'tselve sullen leeren ontvangen ter vierendeel Jaers twaelff stuyvers, mits dat hij de Jongeren pauper wesende eñ geen macht hebben om tleergelt te betaelen, sall deselve gehouden wesen om niet te leeren. Eñ wert die voorss. Michiel lamorette gehouden te houden goede eerlijcke tuchtigheyt ende discipline onder den voorss. Jongeren naer behooren eñ ordonnañ der voorss. schoole. Aldus gedaen opt Raedthuys vañ Hage ende ten oirconden hiervan gemaeckt twee alleensluydeñ cedulle ende by den voorss. lamorette eñ den Secretaris van den Hage onderteyckent op ten VII dach Augusti a° XV^c^ drie eñ tnegentich. My tegenwoordich

M. LAMERETTE. M. BENNICX 1593.

Het oorspronkelijke in het Oud Archief van 's Gravenhage.

's Gravenhage. FREDERIKS.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL VAN SCHAGEN EN OMSTREKEN.

D'r was 'r's 'n vader en die had twee zeuns, die lang niet het zellevende van aard wazze.

De ouste, die was wel een gnappe [1]) jongen, maar d'aar wou niks deuge. Iens zeid' i teugen z'n vader: »Weet je wà 'k docht hep? je moste m'n m'n errefporsie maar geve, dà 'k te goed bin, den zel ik m'n kans wel verzien." [2]) De ouwe man, die hat ze [3]) maar zat, maar i hat er toch niet erg veul bestek op om dat te doen [4]), want i docht wel dat 't den hēēlekendal [5]) skeef mit 'm uitpakke zou, maar de jongen, die zanikte maar vort [6]) en hiel al maar an en op 't lest [7]) begon i zoo op z'n pōōt [8]) te speulen [9]), dat i 't niet langer kēēre kon en 't gezeur lōōf [10]) worde ok (*b*). Hij gong 'r den maar toe over om 'm z'n porsie te geven, dēēr i anspraak op had. Toe i dat had, wacht' i niet lang maar zocht gouw z'n boeltje bijmekaar, pakt' 't in en i gong op slag op reis nēē 'n vreemd land, hēēl vēēr van z'n weunplaas of. Nou kwam 't net 't zelfd of as z'n vader [11]) docht had. In plaas, dat i dēēr prebeerde om vooruit te kommen in de wereld, zoo as i z'n vader wijsmaakt had, dēēt i waarachies [12]) niks aars as zuipe, zwendele, om grof geld speule en betije [13]) nag wel wat ergers ok. Dat 'r 'n hēēleboel van dat soort wazze, die 'r op figeleerde op z'n zak te lōōpen is zachs te denken, want dà 's om teven [14]) zōō, as z't om 'n deun [15]) krijge kenne en zōō doende was i gouw van 't zoodje of [16]) en i moet zeker nog al stark van innekhoute [17]) weest hewwe, want aars was 't mit z'n gezondheid ok dēēn weest. Toe i 'r den alles deurjoegen had, zat i lillek mit z'n biene in 't gēēren, maar 't worde nog slimmer, want 'r kwam 'n hēēl erge hongersnood in dat land, dēēr i weunde en alles worde razende duur, zoodat i gieniensen [18]) genog eten en drinken krijge kon, want gien ien wou 'm burge [19]) ok. Nou begon

i toch lienigesan [20]) te begrijpen, dat i werke most voor de kost, al was i ook wat looi [21]) uitvallen. Hij gong al d' 'r 's nēē deuze en gene toe om werk, maar i kon nerregens te gang komme, gien ien wou 'm hewwe. Op 't alderlest vont i 'r toch ien, die dēēr weunde, 'n boer, zè 'k maar zegge. En wat denk je, dat i doen most? Op de varkens passe, die dēēr op 't land liepe. Zoo 'n rijkemanszeuntje, die op de varkens passe, je ken wel denke, dat 'm dat raar voorkwam. En hat i nou nag maar genog eten kregen, den hat 't nog wel skikt, maar i had nag zoo'n honger, dat i wel d' 'r 's zen lijf vol zuipe [22]) wou an het zuipen, dat in de zeunes [23]) van de varkens was, maar dat mocht i gien iensen. Toe i dēēr zoo alliendig bij die varkens op dat land zat, begon z'n kloppertje toch efkes [24]) te kloppen en toe begon i al d' 'r 's oftig [25]) te prakkezeren over z'n slechte leven van vroeger. «Wat ken 't toch raar lōōpe in de wereld," docht i, »wat hep m'n vader een heele zood [26]) knechse en die kenne allegaar maar zōō veul eten en drinken krijge as ze maar luste en ik hep teugenswoordig 'n honger as 'n pēērd." 'n Heele tijd ammekaar wist i niet wat i doen wou en was i 't mit z'n eigenzelf niet iens. Hadde die vrinde, die 'm z'n duitjes hadde helpe opmake 'm beurt om beurt nou maar 's te warschip [27]) nood, maar dat begrijp je: 't is met zokke lui, as 'r niemendal meer te halen is, van achteren zien je m'n lest.

Op 't lange lest zeid' i toch in z'n eigen: »zoo ken 't toch niet langer. M'n vader is zōō 'n goeje kēērel, as 'k 'r 's nēē 'm toe gong en zeide, dat 't m'n spijt, dà 'k zoo raar dēēn hep, dan, denk ik, zou 'k wel weer in huis komme magge." En op slag gong i overend en an de loop. Hij was nog een hēēl end van huis of, toe kwam z'n vader de deur uit en die dacht: »nou wat hew 'k 'r an, wie zou dēēr toch ankomme?" Maar boven slechte plunje boven al, zag i toch gouw, dat 't z'n zeun was en i gong 'r op 'n draf nēē toe om 'm te halen en toe i bij 'm was, pakt i 'm an, zoo mizerabel [28]) blijd was i. De zeun kon temet niet spreke, maar i zeide toch nag: »Vader! 'k hep groote zonde dēēn teugen God en teugen jou ok, 'k bin niet mēēr wēērd, dà 'k je zeun bin, lēēt m'n maar bij je diene voor knecht." Maar de ouwe man docht 'r heel aars over. Hij most in ienen die stikkende [29])

kleēre uitdoen en de knecht most uuwe hale en die most i antrekke en i kreeg 'n gouweu ring an z'n vinger en schoene an want i liep op blōōte biene. Ok zeide de vader teugen de knecht: »haal gouw 't mēēstkalf uit 't hok en slacht 't, dan zelle we d' 'r 's 'n vrōōleke ēēvend hewwe, want m'n zeun was zōō goed as dōōd en 't is net of i weer levendig worren is. Ik docht dà 'k 'm nooit weer zien zou en nou is i onverwachs weer opperdan kommen."

't Wijs [30]) ze in huis alles klaar maakt hadde, was de ouste zeun nag op 't land an 't werk en toe 't zōōwat ommenenbij [31]) schemerēēvend was, hat i dēēn en toe gong i nēē huis toe. Maar toe i wat dichter bij huis kwam, hōōrd' i, dat ze zōō ijselijk vrōōlek wazze. Hij zette grōōte ōōge op en vroeg an de knecht, wat of dat leven toch beduie most en wat 'r beurt was. Toe zeide de knecht: »je brōōr is weer vrom [32]) kommen en nou is je vader zoo in z'n skik, dat i 't mēēstkalf slachte lēēten hep. Maar nou hà je de poppen an 't dansen, o wat was i 'r dul [33]) om! 't Was zoo slecht rēēden mit 'm! Hij wou gien iensen in huis. Toe kwam z'n vader en die wou 'm deur mooi praten overhale om 'r *al* in te kommen, maar i wou niet en zeide. "Dat ken d'r nou niet best voor deur. *Ik* bin altōōs bij je bleven en *ik* heb altōōs dēēn, wat je zeit hep en zōō as je 't hewwe wou en *ik* mag nooit niks, want toe 'k iemesdage [34]) kammeraas bij m'n hat wò je m'n gien iensen 'n bokkie geve om te slachten maar voor hum slach je 'n hēēl vet kalf. Nēē vader! dat ken niet best deur de beugel. 'k Docht, dat 't al zat mans genog was, dat i 'r je goed op zoo 'n slechte wijs deurbrocht had." Maar de vader zeide: »M'n jongen! jēē bin altōōs bij m'n weest en alles wà 'k nag hep is voor jou, maar 'k docht dà 'k je brōōr voo al m'n leven kwijt was. Ik bin zōō blijd as blik dà 'k 'm weer hep en nou most jēē ok aars weze."

---

[1]) *Knappe*, gebruikt voor *brave*.

[2]) Deze uitdrukking wordt dikwijls gebezigd voor *ik zal mij wel redden.*

[3]) *Geld* namelijk.

[4]) Pleonasmen zijn in genoemde streek aan de orde van den dag en daarom in deze proeve ook nog al gebezigd.

[5]) De scherplange ee wordt wat uitspraak betreft in deze streek wel degelijk van de zachtlange onderscheiden. Dezen klank door een bijzonder teeken aan te wijzen is hoogst moeilijk. Hij valt tusschen de *ei* en *ee* en komt wel eenigzins overeen met de friesche *ea*. Waar die klank nu scherp moet worden uitgesproken, heb ik het met een streepje aangeduid.

[6]) De *o* moet hier uitgesproken worden als in *hond*.

[7]) *Ten laatsten, eindelijk.*

[8]) Wat in (5) van de scherp- en zachtlange *ee* gezegd is, is ook van toepassing op de *oo*. De klank van de scherplange *oo* komt 't naast aan de engelsche *oa*.

[9]) Als regel kan men aannemen, dat de Westfriezen de *n* achter een werkwoord alleen laten hooren, als dit in de onbepaalde wijs staat met *te* voor zich en in het verleden deelwoord.

[10]) *Moede.*

[11]) Bij 't verleden deelwoord wordt *ge* steeds weggelaten.

[12]) Ook wel *waarachtien*, in den mond des volks eene verzachte uitdrukking voor *waarachtig*.

[13]) *Bij tijden, somtijds.*

[14]) *Altijd, in den regel.*

[15]) *Voor niets, zonder geld.*

[16]) 't Zoodje, d. i. *zijne bezittingen.*

[17]) *Inwendig sterk.*

[18]) *Niet eens.*

[19]) De *u* wordt in dit woord niet uitgesproken als in *kunst*, *burgt*, maar klinkt vrij wel, als de *u* in den klank *ui*.

[20]) *Langzamerhand.*

[21]) Dit is het eenigste woord, waarin de *ui* met *ooi* wordt verwisseld.

[22]) Des avonds gebruikt men dikwijls karnemelk gekookt met meel of ook met gort. Het eerste noemt men *zuipen*, het laatste *brij*. Het gebruiken van beide noemt men ook *zuipen*. In dien zin is het hier gebruikt. In dit geval zou men haast kunnen zeggen *mensch* = *varken*.

[23]) *Trog.*

[24]) *Even.*

[25]) *Dikwijls.*

[26]) *Menigte.*

[27]) *Warschippen* = *logeeren.*

[28]) Niet zelden hoort men dergelijke tegenstrijdigheden, als *mizerabel* (zeer) *rijk, schrikkelijk* (zeer) *mooi,* enz.

[29]) *Stikkend* = *aan stukken.* Hier *gescheurde, versleten.*

[30]) *t' Wijs* eene verkorting van *terwijls* = *terwijl.*

[31]) *Ommenebij* = *om en bij* = *nabij.*

[32]) *Vrom* = *wederom of weerom* = *terug.*

[33]) *Dul* = *boos* = *dol.* Somtijds zegt men daarvoor ook *dik.*

[34]) *Iemesdage* = *onlangs.*

Zeele, zeel. (XX bl. 308.) Over de beteekenis van *zel* in den plaatsnaam Zelzate heeft de heer F. Caland, XVII bl. 323 een en ander medegedeeld. Ongetwijfeld staat die benaming met de *sel*nering in verband, maar heeft met den uitgang *zele*, waarvan de heer Leendertz de verklaring gaf, niets te maken. In de VII. de voirbode van den Briel, die tot opschrift heeft: »Vander maerlantser hauene, van der *zellinghen*, van meeren an steygheren, stadtbomen doir die stede vesten, van ballaste, van scepen te *wintersate* te legghen ende anders dyer ghelike," wordt dit punt nader verklaard. In art. I lees ik: »Ende wye *zellinghe* in die hauene *maect* ende *aerde* of *woese* in die kille werpt, die verboerde," enz. Art. II: »Item en sal nyemant benemen scepen te *legghen* te maerlant in die hauene *in zellinghe* bouen die killen. Ten ware dat een man syns selfs scip *legghen* wilde *in eenre zellinghe* voor syns selfs huys, dair hij in woent," enz. Art. VII: »Item en sal men gheen *zellinghe deluen* in tween roeden hende der maerlantser brugghen, noch der vesten," enz. Art. IX: »Item en sal nyemant enyghe *zellinghe deluen* tusschen onsen vrouwen steygher ende dat noortdensche poirthuis beneden den staken, die dair ghesteken syn, hij en sal *die aerde uten laech water* op cruden bouen den staken," enz. Art. XI: »Item so en salmen gheen buyschen noch ledighe scepen *te wintterzate legghen*, dan an die oestzyde van den brielle," enz. — Het blijkt, dat het *delven* van *zel* in de 15de eeuw te Brielle, even als te Zieriksee en elders, door keuren en boeten

was geregeld en beperkt. Wanneer men in aanmerking neemt, dat de haringhandel te dier tijde door de Briellenaars op groote schaal werd gedreven, spreekt het van zelf, dat voor dit bedrijf veel *sel* noodig was, hetgeen meest uit den zoogen. *darinck* werd *gebernt;* het residu, een bruinkleurige aarde, wordt door de glasblazerijen gebruikt en heet *zelkasch*, waarvan men buiten Zieriksee een heuvel — de *Zelke* — vond, die nu echter zoo goed als verdwenen is. — In meergemelde *Voirboden*, die vooral met betrekking tot de haringvaart zeer belangrijke titels bevatten, is voor de kennis der mnl. taal veel te vinden, wat men in de gedrukte verzamelingen van stedekeuren en dergelijke te vergeefs zoeken zal. — De beteekenis van het woord *zellinghe* zal wel zijn: eene plaats, waar de specie wordt uitgedolven, die het *zel* moet leveren. Zoo als bekend is, bepaalde Maria van Bourgondië in het Groot-Privilegie van 14 maart 1477, dat er voortaan geen brieven noch oorlof zouden gegeven worden om »*moer te deluen omme zel daerof te bernen* wter eruen, die — binnen die bedijcte landen leggende zijn," opdat de dijken niet te veel zouden verzwakt worden.

MR. J. SOUTENDAM.

Zeele, zeel. Ik zou, bij gebrek aan meerder licht, haast denken aan sel.

Dresselhuijs (Het Distr. Sl. in Vl. Middelb. 1819) denkt echter bij Axel aan elle en schrijft Ax-elle. (bl. 7) In de noot verklaart hij wel het woord nesse, doch van elle zwijgt hij; uit den tekst blijkt echter dat hij aan opwas, droogte, dacht.

De officieele spelling Axel is bespottelijk; men heeft dezen ouden naam moedwillig, om de uitspraak, misvormd. Hoe jammer! men had het anders toch wel kunnen *moderniseeren* door *haksel* te schrijven, dan had men tevens den topographischen toestand aangeduid, want het land van Axel heeft machtig veel van eene *fricassée*, door al de kreken en dijken en de afleiders zouden kunnen handelen, zoo als Bilderdijk veeltijds, of zoo als de vlaamsche boeren nog doen met Lapschure, het oude Lapscure (scure is niets anders dan schor) dat thans Lapscheure geschreven wordt. 't Is ook zoo, zeggen de vlaamsche boeren, 't zijn alle lappen (strooken lands) en scheuren (kreken en tochten.)

De Heer Winkler noemt Dadizeele, met een vraagteeken daarachter: 'k wil dat vraagteeken beantwoorden. Dadizeele is de oude naam van het tegenwoordige Dudzeele, en dus ook een zele.

G. P. ROOS.

Benamingen van beroepen, oudtijds in gebruik. (XX. bl. 307.) In den jaarg. 1846, 1e afl. van het Belg. Mus. bl. 19 vlg. komt eene opgave voor van de ambachten en neringen, die de stad Gent in 1635 binnen hare muren telde. De heer Fret wordt daarnaar verwezen, want het zou te veel plaats innemen de benamingen der 50 gilden, met de bijschriften in het Latijn en het Vlaamsch, hier mee te deelen. De in kleuren geteekende blazoenen van 43 dier vereenigingen, in 1524 door Pieter de Keysere geprent, zal de heer F. er bij vinden. Tot verklaring van *drooge gastery(e)n-houder* diene nog, dat het vermoeden van den heer Leendertz juist is en door de oude keuren van Delft volkomen wordt bevestigd. Zij die èn tapten èn te eten gaven heetten *cameretten-houders;* tusschen beide stonden de *taverniers,* die, zoo als in de Voirboden van Brielle (onuitgeg. hs. uit de 1e helft der 15e eeuw op 't archief van Delft) gezegd wordt, »openbaer *teuarne*" (taverne) hielden. Van *badstoof-*, *braderij-houders* en *revetten,* daar men at, dronk, den bal sloeg en wie weet wat nog meer deed, zal ik hier niet gewagen. In de Keuren en Ordonnantiën van Delft, die eerstdaags zullen verschijnen, kan men dienaangaande 't eene en andere vinden aangeteekend. *Biersegelaar* is de *excysenaar*, die het loodje, het *litteycken*, dat de bieraccijns betaald was, uitreikte. Zóó was het althans te Delft gebruikelijk.

Een *mikmakker* kan beduiden iemand, die »mikmakken", kleine gebreken aan 't eene of andere voorwerp ontstaan, herstelt of repareert. Het is eene loutere gissing.

Teyl- en *strimijn-koopman* is, dunkt mij, de man, die *teilen* of *teelen* en *stramijnen* verkoopt, met andere woorden: een koopman in aarden potten en pannen en in dito vergiettesten, die in Zeeland, naar ik meen, nog zoo heeten. *Stamijn* of *stramijn* is eigenlijk een zeef.

Rommelaar zal, volgens Kiliaen de kunstenaar zijn, die *ronghen* of *rommen* maakt, nl. de balken, de steunsels der beide uiteinden

van een wagen, kar of ander rijtuig. De hedendaagsche benaming of kunstterm ken ik niet. Wat *zeenprinters* en *snughbaesen* zijn, weet ik evenmin te verklaren. Misschien staat er zee*m*printers, en dan beteekent het woord 't zelfde als zeem*touwers*. *Touwen* — zie Kil. in voc. — is hier hetzelfde als *printen* of *prenten*, dat *drukken* beduidt, en beide door het lat. *premere* wordt uitgedrukt. Onder de bovengemelde wapenschilden komt er o. a. een voor van de *Witledertouwere*. Mr. J. SOUTENDAM.

Benamingen van beroepen, oudtijds in gebruik.

Huyvetter, nog in Vlaanderen in gebruik, is leerlooier. Vellenploter, dat soms gelijkbeteekenend voorkomt, staat meer gelijk met huidenzouter of iemand die de huiden de eerste bereiding doet ondergaan. Huid is vel (cutis, pellis), van vruchten en dg. pel en schel. Spreekw. met pellen en schellen, alles door elkander.

Gasterijn-houder. Convivator, hospes. Doch wat beteekent het bijvoegsel drooge? Ik denk aan een kamerverhuurder, of iemand die alleen logement houdt. Waar weet ik niet meer, doch op twee verschillende plaatsen, las ik de uithangborden: hier houd men slapers en hier laat men slapen, dus letterlijk het cubiculum locandum onzer academie-steden. Anders heeten de commensalen in Z.-Vl. niet onaardig t'uusliggers (te huis liggers). [1]) Apostel Petrus lag te huis bij Simon den lederbereider (in eene vlaamsche vertaling leertouwer. Zie huivetter.)

Lijndraaier. Overbekend, nog in Vl. in gebruik. In Z.-Vl. het meer holl. touwslager. In Vl. nog soms reepmaker, van reep, lang en betrekkelijk dik touw, bij de landlieden in gebruik om hooge vrachten te laden. Anders ook wel strook, smal stuk.

Fusteynwerker. Fustein is eene soort van stof, onder de Walchersche boeren in gebruik voor borstrokken, zeer sterk en meestal fraai gebloemd. Gossypium, xylum, fustaneum.

Droogscheerder. Pannitonsor, fullo.

Witwerker. Kiliaen verwijst naar Weeckwerker, Faber abietarius en Kleyn-wercker. Hedendaags is een witwerker een soort van kastenmaker, schrijnwerker of werkman in wit, dat is zacht hout, gewoon meubelmaker.

---

[1]) Ook in Friesland thuuslizzers. BEST.

Peltier, pellio, fr. pelletier. pelterij-bereider of handelaar, bont-werker, vl. grau-wercker, van de meestal graauwe vachten van het wild.

Taander, teynder. fr. tanneur, looier.

Beeldesnijer, beeldsnijder, beeldhouwer, uit linden- en beuken-hout vooral snijdende.

Rommelaer, denkelijk dezelfde die thans uitdrager heet.

G. P. ROOS.

V R A G E N.

Nederlandsche voornamen. Ghislain of Ghuislain, enz. als mannelijke doopnaam.

Hoe wordt deze doopnaam, dien ik dikwijls, en voornamelijk onder deftige families heb aangetroffen, eigenlijk geschreven? Ik vond beurtelings: Ghislain, Ghilain, Guilain en Guislain. — Is Guy de verkorting er van? — Als vrouwelijke doopnaam vond ik dezelfde spelling, doch met eene *e* daarachter gevoegd. Is het een fransche naam? zoo ja, hoe komt hij bij ons voor? Ik heb er te vergeefs naar gezocht in de lijsten van doopnamen in den Navorscher.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

[Van zamenstellingen, welker eerste deel Gîs is komt met dubbelen verkleiningsuitgang Giselinus. De naam werd, zoo het schijnt, vooral in Frankrijk en de nederlandsche provinciën waar men Fransch sprak, gedragen. Nadat eerst de korte e (oorspr. i) weggevallen was, verdween ook de s, zoo als in meer fransche woorden, (b.v. maître, prêter). Opdat de g niet verkeerd zou worden uitgesproken, schreef men er eene h of u achter. Men moet den naam dus in het Fransch schrijven Ghislin, Guislin, Ghilin of Guilin. De spelling der laatste lettergreep met ai is niet goed. In het Fransch toch ontstaat de ai vóór enkele n steeds uit a, b.v. vain, lat. vanus; pain lat. panis; main lat. manus; eene enkele maal uit e, douzaine, centaine. Slechts in parrain en marraine schijnt de ai uit i ontstaan te zijn. Iets anders is het in dedain en Lorrain. Waar bij de n eene g of eene c komt, kan de voorafgaande i in ai (b.v. in vaincre), zelfs in a veranderen (als in langue).

Uit dedain en Lorrain nu is, even als uit contraindre (waar de ai ook uit i ontstaan is), eene g weggevallen en de regel, cessante causa cessat effectus, geldt op het gebied van de taal niet. — De i voor de n blijft in het Fransch i.

Bij overneming van den naam uit het Fransch, moet de h of u, die er slechts ingevoegd is om verkeerde uitspraak te voorkomen, wegvallen en de i in ij overgaan. Hij moet dus geschreven worden Gilijn.

De naam Guy heeft eenen anderen oorsprong.]

Spijbelaar. Wat is een spijbelaar en hoe is de etymologie van dit woord. K. H. J. K.

[Spijbelen is een van de vele benamingen van heimelijk schoolverzuim. Het schijnt eigenlijk te beteekenen heen en weêr loopen Zie de Jager, Archief deel I, blz. 202.]

Luiwagen. Welke is de afleiding van dit woord?

K. H. J. K.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Eene nazaat van Cats. (Vgl. VIII, blz. 197; IX, blz. 12 en 76). Ofschoon de vraag van den heer Van der Baan omtrent de princes douairière van Hessen Philipstal, volledig is beantwoord door Js. en M°., verdienen beide antwoorden eene kleine toelichting.

Gedurende de eerste helft der 17e eeuw werd een groot gedeelte van Staats-Vlaanderen door Jacob Cats in eigendom bezeten, maar geheel het gewest op zeer kleine uitzonderingen na, was hem tiendepligtig. Die regten, aanmerkelijk verminderd in de tweede helft dier eeuw, gingen over op zijne erfgenamen.

In de eerste jaren der 18e eeuw werden die regten nog meer ingekrompen, maar niettemin bleven de erfgenamen van Cats eigenaren van hoogst aanzienlijke landgoederen in het Oostburger ambacht en nagenoeg geheel dat ambacht was hun tiendepligtig, tot op het tijdstip der afschaffing van dezelve.

De vraag omtrent de bedoelde prinses met de daarop gegevene antwoorden, hebben in het algemeen in Staats-Vlaanderen de meeste belangstelling opgewekt, en het kan dus niet overbodig zijn, die antwoorden meer volledig te maken. P. zegt in zijn antwoord, dat Elizabeth Cats, dochter van den raadpensionaris, drie dochters had uit haar huwelijk met Cornelis Musch, wier namen hem evenwel, behalve die der jongste, niet met zekerheid bekend zijn.

De bekende Hofgedachten van Cats zijn door hem opgedragen aan de jonkvrouwen Maria, Elizabeth en Anna Catharina Musch van Waalsdorp, dochters van den heer Cornelis Musch, heer van Waalsdorp enz. enz., en van Elizabeth Cats, zijne jongste dochter.

Ik heb voor mij authentiek afschrift eener acte, verleden voor den notaris Cornelis van Schuilenburg te Utrecht, de dato 5 april 1698, bij dewelke door de erfgenamen van goeder gedachtenisse de heer Jacob Cats, enz. enz.. zekere volmagt wordt verleend op hunnen rentmeester P. A. van Weenegem te Groede. Als lastgevers verschijnen bij die acte vrouwe Maria Elizabeth Musch, weduwe van den heer Matthijs Pompe, heer van Slingeland, de heer Carel baron van den Boetselaar, rekenmeester van de grafelijke domeinen van Holland, hoogbaljuw van het Vrije, enz. enz. als vader en voogd van zijne kinderen, geprocreëerd bij vrouwe Anna Catharina Musch, baronesse van Boetselaar en Waalsdorp; en als zich sterk makende voor vrouwe Elizabeth Maria Musch, douairière de Buat.

Als bewezen kan dus aangenomen worden, dat de drie dochters van Elizabeth Cats en Cornelis Musch genaamd waren Maria Elizabeth, huisvrouw Pompe, Anna Catharina, huisvrouw van den Boetselaar en Elizabeth Maria, huisvrouw de Buat.

M°. zegt, dat Anna Cats, oudste dochter van den raadpensionaris, gehuwd met Cornelis van Aersen van Wernhout, vier kinderen had.

Cats evenwel noemt, in de opdragt zijner Hofgedachten, vijf dochters, namelijk Elizabeth, Jannette, Maria, Amarante, Anna Aersen van Wernhout.

In dezelfde hierboven beroepen volmagt komen als constituanten voor, jufvrouw Elizabeth van Aersen van Wernhout, jufvrouw Johanna van Aersen, vrouwe Maria van Aersen, douairière Junius,

vrouwe Anna van Aersen, baronesse van Wassenaar, douairière van Sterrenburg en vrouwe Amarante van Aersen, vrouwe van Wouweren, stipulerende te zaam als gemagtigde van den heer Cornelis van Aersen, heer van Wernhout, drossaart van Dalen en 's Hertogenrade.

[Het bovenstaande, voor den Navorscher bestemd, is gevonden onder de papieren van wijlen mr. J. Egbers Risseeuw, van wiens hand de vroegere deelen van dit tijdschrift menig belangrijk artikel bevatten. Ofschoon blijkbaar onafgewerkt, kan het toch dienen tot aanvulling der antwoorden vroeger op deze vraag gegeven.]

V R A G E N.

Geslacht Beeckman of Beekman. Uit de la Rue, Gelett. Zeel., bl. 8—10, weten wij, dat Isaac Beekman (de oudste zoon van den geleerden Abraham), te Middelburg geboren, rector der lat. school te Dordrecht geweest is, en zijne beide broeders Jacob en Abraham mede het rectoraat bij verscheidene scholen bekleed hebben. Vrolikhert, in zijn Vliss. Kerkhemel, zegt dan ook, dat Abraham rector te Vlissingen werd in 1636, en van daar in 1646 naar Goes vertrok, bl. 339 en 356. Naar men meent, zou Elias Beekman, de dappere verdediger van Aardenburg in 1672, mede aan die familie verwant zijn. Opmerkelijk is het dan ook, dat de gemelde rector Abraham Beekman in de kerk te Tholen begraven ligt onder eene zerk met lat. opschrift, en dat in diezelfde kerk voorheen ook het wapenschild van Elias, den held van Aardenburg, gehangen heeft. (Zie Zeeland, Jaarboekje 1852, bl. 218).

Wie deelt mij den inhoud van Abrahams grafschrift mede, en heldert tevens op, welke betrekking deze familie op Tholen had?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

NB. In een der trouwb. der Herv. gem. te Goes vond ik: Jacob Beeckeman, j. m., rector te Veere, en Susanna Adriaens, j. d. van Goes, ondertr. te Goes 17 maart en getr. aldaar 12 april 1617. Bij Vrolikhert staat deze rector te Veere niet vermeld.

V. D. B.

Geslacht van Doelen. Worden verlangd: genealogische mede-

deelingen aangaande deze familie; voornamelijk wenschte ik te vernemen, waar en wanneer Martinus van Doelen, Joh. zn., pred. te Deventer, (1742) en zijne echtgenoot Elisabeth Verwey, zijn geboren, gehuwd en overleden, en hoe de juiste beschrijving is hunner geslachtwapens met aanduiding der kleuren. Ds. van Doelen werd in 1769 emeritus en vestigde zich toen, zoo ik meen, te Utrecht, alwaar hij nog eenige jaren moet hebben geleefd, — ten minsten nog in 1794.

Van verschillende familiën Verwey zijn mij de wapens bekend; maar welk wapen voerde *die* familie Verwey, waartoe Elisabeth, de echtgenoot van Martinus van Doelen, behoorde?

Amsterdam. J. G. DE G. J. Jr.

Van der Goes. Volgens trouwboek van Domburg, huwde Felix Patis van der Goes, van Kloetinge, den 18 aug. 1694, met Anna Dormel, van Calais. Zou deze persoon tot het vermaarde geslacht van van der Goes kunnen behooren?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

MENGELINGEN.

Sympathetische geneeswijze. (XX, bl. 383). Op de vraag van den heer J. R. van Maanen, of er meer lieden zijn, dan de door hem genoemde, die alleen door te bekijken een of ander weten te genezen, meen ik te mogen mededeelen, dat in mijne woonplaats eene oude familie bestaat, welker leden, en naar ik vermeen wel voornamelijk de vrouwelijke, sedert onheuglijke tijden bekend zijn geweest wegens het haar toegeschreven vermogen tot afneming van mondpijn. Naar mij dikwerf is verhaald, werd tot de genezing niets aangewend, dan dat de patient over den duur, de juiste plaats en den aard van de pijn werd uitgevraagd, terwijl hij, na op die vragen te hebben geantwoord, werd heengezonden met het troostrijke gezegde: Het zal nu wel beteren. Menigwerf was hij nog niet te huis of hij kreeg een geweldigen schok in de kies, waar de pijn zetelde, en voor het vervolg was hij er af.

Iemand, mij van zeer na bekend, werd, naar zijn verhaal, op

de volgende wijze van mondpijn genezen. Terwijl hij hevige pijn leed, kwam er iemand van buiten de stad bij hem, die, vernemende wat hem deerde, te kennen gaf, dat hij hem terstond van het kwaad zou bevrijden, indien hij zulks verlangde. Het aanbod werd natuurlijk aangenomen, waarop de patient werd gelast van ieder zijner nagels een stukje af te snijden en in een papiertje te wikkelen. Dit werd door den buitenman meègenomen, en de mondpijn was verdwenen.

Tegenwoordig hoort men van zulke dingen niet meer zoo veel als wel vroeger. Welligt dat de toenemende verlichting, die liefst tusschen oorzaken en gevolgen een direct verband ziet, gelijk voor andere zaken van geloof, ook voor deze op geloof berustende genezingen niet voordeelig is; wel mogelijk ook, of zeer waarschijnlijk zelfs, dat er bij eene menigte van zulke vertellingjes vrij wat kool onder liep.

Wat de genezing van wratten betreft, meermalen heb ik er van hooren spreken, dat die werd bewerkt door slechts even met de hand van een lijk er over te strijken. Eene vrouw in mijne eigene familie had eene zeer leelijke lange wrat aan den hals. Zij verzekert, dat zij het evengemelde middel heeft aangewend en dat daarop de wrat is verdwenen. Ik heb er altijd zoo wat den gek meê gehad; na het medegedeelde door J. R. v. M., kom ik echter tot andere gedachten, en begin te denken dat het ook hier het geloof of de verbeeldingskracht kan zijn, waaraan de genezing is toe te schrijven.

Misschien zal J. R. v. M. zeggen, dat dit nu eigenlijk geene genezingen zijn bloot door het lijdende deel te bekijken, en daaraan heeft hij gelijk. Het komt mij echter voor, dat in alle deze gevallen dezelfde kracht werkzaam moet zijn, en dat die werkzaamheid bestaat bij den patient en niet bij den geneesmeester. Naar mijne meening zal deze niets vermogen, zoo er bij den patient geen geloof bestaat aan zijne magt. Mevrouw C. uit H. zal eerst aan de wonderkuur weinig geloof gehecht hebben: dit bewijst, dunkt mij, reeds het min of meer spottende, dat er ligt in haar schrijven: Zeg aan uwen vriend, dat het mis is. Toen zij daarop echter van den doctor terug kreeg, dat het raak was, waaruit zoo krachtig het zelfvertrouwen van den doctor sprak, toen bragt

dit te weeg, wat hetgeen ze vroeger van hem had hooren vertellen, niet had kunnen te weeg brengen; ze begon te gelooven, en nu kon dan ook de genezing volgen. Hoe echter deze dingen moeten verklaard worden, dit is eene vraag aan welker beantwoording ik mij niet zal wagen. LABOREMUS.

Sympathetische geneeswijze. Vele jaren geleden ventte hier en op omliggende dorpen eene oude Jodin, met name Veronica, garen, band, spelden, enz., langs de huizen. Zij had den naam wratten te kunnen doen verdwijnen, enkel door ze te tellen. Meestal vroeg zij een lintje of touwtje, waarin zoo veel knoopen gelegd werden als zij wratten geteld had; maar wat daar dan mede moest gedaan worden is mij ontdacht — in allen gevalle was het eene »sympathetische geneeswijze." Ook bij eene mijner dochters telde Veronica de talrijke wratten op hare handen; zij verdwenen ook na korter of langer tijd, maar de patiënt schreef dat toe aan een haar opgegeven en maanden lang volgehouden, maar ten laatsten als vruchteloos nagelaten hulpmiddel; de wratten te likken des morgens — met verlof — vóór het mondspoelen.

Zou het misschien aldus meer gaan? Weinige personen zullen er zijn, die, wratten hebbende, er niets tegen zouden hebben beproefd, welligt even als het bij kiespijn wel eens gaat, het eene door het andere. Het helpt niet, men scheidt er met het middel uit, het heeft toch niet gebaat! Maar kan het middel niet eerst na zeer geruimen tijd, ook lang nadat het gebruik heeft opgehouden, beginnen te werken? Dan krijgt de sympathetische geneeswijze de eer. Men zou, dunkt mij, bv. in de t. a. p. opgegeven gevallen moeten onderzoeken, of de heer F. mevrouw C. en de meid van den landbouwer v. d. B. al dan niet eenig middel hadden beproefd, maar, omdat het niet spoedig werkte, nagelaten. Bekend zijn de »poudres de succession", welker werking ook eerst zeer lang na het gebruik aanving.

Dat zenuwachtige aandoeningen, zoo als kiespijn, zich sympathetisch, niet laten genezen, maar door eenen sterken indruk voor korter of langer tijd verdrijven, laat zich begrijpen, maar wratten?...

Met een woord zij hier herinnerd, dat over de zoogenoemde pinten als sympathetische geneeswijze, reeds vroeger in dit tijdschrift gehandeld is. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

LIJST

van vragen uit het XIXe deel waarop geen antwoord is ingekomen.

Bladz.
12. Heer Florens.
19. Fragment van Theodoretus, uitgegeven door Meerman.
20. Nicolaas Huybertsz. van Persijn.
45. Kalkoentje wijn.
46. Genaamd.
60. Wapenboek.
— Geslacht Briel.
79. Verbod van den uitvoer van bouwmaterialen in 1666.
80. Huis op den Springweg te Utrecht.
89. Rembrandt te Stokholm.
92. Stadhuis te Amsterdam.
96. Karel Hacquart.
107. Raaf en kraai in de wapenkunde.
— Arendsklaauw en griffoensklaauw in de wapenkunde.
— Geslacht Saaymans.
108. Geslacht de Winter.
117. Zaibot cervicus.
122. Pinkerton en De nederl. gedenkpenningen verklaard door J°. de Vries en J. C. de Jonge.
123. Nog niet bepaald te huis gebragte gildepenningen.
124. Horologie van prins Willem I.
125. Opsehriften op kerkklokken.
129. Eene beschuldiging tegen Hugo de Groot.
— Corneille en Const. Huyghens.
130. Biographia ultrajectina.
— Liederen in de volkstaal van Rudolf Agricola.
152. Portret van Rudolf Agricola.
153, Quirinus van Blankenburg.

Bladz.
156. Gerrit Bolhamer.
180. Sprookjes.
— Antoni Leeuwenhoek.
183. Lenaert der Kinderen.
192. Amsterdam. Brand in de lijnbaan de Arend.
— J. J. Heek.
194. Rariora.
— Instrumentmakers.
— Tollius Amorfortius.
207. Zich uitspreken.
— Verbuiging van het werkwoord. Toekomende tijd.
208. Leesten.
221. Geslacht van Polanen.
222. Wapen van Eyck.
— Geslacht Vilain.
224. Verwarmingstoestel.
244. Huis van den keurvorst van Baden te Haarlem.
246. Legaat van J. H. Ris.
247. Reaal van achten.
248. Glasschrift. Mr. J. van Heemskerck.
255. Zaender bloemestralen.
294. Willem van Haren.
295. E. Feith.
297. M. Taglioni.
300. Opera te Buiksloot.
302. Het vermakelijk buitenleven.
— De missen van Hobrecht.
314. Dirk Verhey.
— Geslacht Schade van Westrum.
320. Uithangborden van logementen te Montpellier.
339. Medaille, genootschap O. G. L.

Bladz.
340. Zilverenbruiloftspenning van Jan Brants en Sara van der Heyden.
356. M. van Gogh.
367. De bruiloft van Kloris en Roosje. Servaas de Koning.
392. De maagd van Orleans.
394. Steekspel in de Kuinder.
396. Kerk te Voorschoten.
404. Een nieu liedt van de Hollantsche Armada.
— Canaux, eanards, canaille.
409. Sonmans.
422. Valschelijk voorgeven.
— Sage.
441. De Protestanten in Ierland ten tijde van koningin Maria van vervolging bevrijd.
485. Van Goethem.
486. Oldenbarneveldt. Van Crimpen.
— Veen. De Lange.
509. Lint met: il le porte de bon droit.
536. Nederlandsche vertaling van Shakspere.
537. Twee gesteendrukte portretten.
540. Nederlandsche componisten.
— Lieuwe Poppes.
544. Kreet.
554. Bezetting van 's Gravenhage, Rotterdam, Dordrecht enz., door de Franschen in mei 1810.

Bladz.
555. Eenige vragen naar namen en dagteekeningen.
558. Eene merkwaardige plaats.
591. Een waaier.
— Zilveren troffels gebruikt bij het leggen der eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam.
568. Nienwe observantie van den loop des hemels, door Galileus Galilei.
570. Hij wortelt zucht voor 't schoon, die 't wel beschouwen doet.
571. Halbertsma, Vergelijking van het oud en nieuw Friesch met het Angelsaksisch.
589. Geslacht Beuckelaar.
— Geslacht v. Stipriaan.
— Geslacht Sickel.
— Lefebre, hertog van Dantzig.
590. Wapen van Westenberg.
— Wapen van Van Rossen.
— Geslacht von Wijler.
592. Helm.
601. Gebulte kaarten in de 19e eeuw.
615. Nederlandsche collegia musica.
617. H. Arondeus.
637. Familie van Ardenne.
— Geslacht Bergeyck.
— Adam van der Aa.
639. Diamanten bruiloft

BLADWIJZER.

A.

Aanhalingen. Ote-toi de là, que je m'y mette, 461. — In het gansch heelal vind ik geen plaats voor God, 503.
Aardenburger predikanten, 69.
Aarts (F.), 197.
Advertentiën van geboorte enz. in couranten, 33, 187.
Alchimist (De laatste), 290.
Allart, 286, 287.
Amazone (De) van Smirna, 34.
Amsterdam (Doolhof te), 140, 331, 434, — (Vergrooting van), 163, 389. — (Oudste boek gedrukt te), 287.
Anonymi (Het boek) genaamd Deuterojubilon, 351.
Ars topiaria, 411.
Automaten, 476, 541.

B.

Bartjens (Mr. W.), 507.
Bazelius (Predikanten met den naam van), 23. — (Jacobus), 266.
Batingen, 19, 163, 487.
Bedevaarten (Verpligte), 555.
Beelaerts (Geertr.), 41.
Been (B. J.), 519.
Berkhey (Gedichten van le Francq van), 140, 287, 406.
Bestje van Meurs, 488.
Besturen (Veel) in eene kleine ruimte, 431.
Bibliotheek van Marnix van St. Aldegonde, 345.
Bicker (L.), 184.
Bilt la Motte (C. E. v. d.), 184.
Bing (Admiraal), 550.
Binkhorst (H.) 567.
Bissehop in partibus infidelium, 553.
Blaeu (Willem Jansz.), 286. — en de Jesuiten, 561.
Blancardus (Nic.), 33, 184, 451.
Block Maartensz. (Adr.), 1.
Boeken in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers uitgegeven, 291. — met verschillende titels, 136. — (Teekeningen op de snee van), 320.
Boekbinderskunst (Geschiedenis der), 32, 132.
Boekhandelaren (Geschiedenis van voorname), 124.
Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 124, 173, 277, 341, 400, 446, 493, 557, 603.
Boekverkoopers- en drukkersmerken (Dertig nederl. meer of min opmerkelijke), 503.
Boekverkoopingen (Eerste) in Nederland, 134.
Boekwerken (Uitloving eener geldsom voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van), 133.
Boerhaave (Huwelijk van Herm.), 372.
Bohan, 603.
Boissens (Corn.), 567.
Bolsward (Kerk te), 454.
Bontius (R.), 33, 187.

Borchgrevink (B. en M.), 40.
Bordieu (P. du), 355.
Bourbon Condé (A. G. de), 594.
Brandt (Geboortejaar van G.), 141, 349.
Bredius (H,), 608.
Bree (J. B. van), 297.
Breedtegraden (Bepaling van), 196.
Brielsche courant, 32, 349.
Bruggen (Steenen) over rivieren, 228.
Bustijn (P.), 196.
Bijentemmer (Een), 480.
Bijns (Duistere plaats uit Anna), 311, 582.

C.

(C=K. Zie K.)

Cervantes (Miguel de), 184, 451.
Chalon (H.), 198.
Chaucers geboortejaar, 137.
Christus door heidensche schrijvers vermeld, 188.

D.

Darlia of Darcia (J.), 565.
Delft (Toren te), 100.
Demaker (A.), 452.
Denemarken(Nederl. toonkunstenaars in),35
Diamant, 431.
Diamanten bruiloft, 431.
Dobbelsteen (Stukgesprongen), 337.
Doopschgezinden (Bediening van doop en avondmaal bij de), 121.
Dordsche synode (Handschrift van de handelingen der) en de Statenvertaling des bijbels, 32, 136, 347.
Dorth (Regtspleging tegen freule van), 69, 330.
Draagkoetsjes, 488.
Draaikooi, 554.
Drukfouten (Zonderlinge), 540.
Drukkers en uitgevers van boeken over muziek in Nederland, 239, 616.
Duflos, 34, 188.
Du-sart (J.), 196.

F. Ph.

Faust (De legende van), 134.
phenicische oudheden in Engeland, 340.
Fine (Arnoldus de), 37.
Phlogiston, 64, 222.
Foolke (De kwade), 412.

G.

Geheimschrift, 224, 541.
Geilfus, 294.
Gekkenfeesten en gekkenorden (Werken over), 486.
Genootschap ter spreuke voerende: Hier na volmaakter, 34, 187.
Geslacht Alewijn, 271, 586. — Bacx de Hartoghe, 270. — Beeckman, 635. — Blaeu, 158. — Braconier, 590. — v. Brienen, 318. — v. Bueren, 537. — Buijs, 52, 214. — ter Burgh en Schellinger, 314. — Buschman, 591. — Chevallerau, 51, 215. — v. Dishoeck, 591 — Dispontein en Mortion, 380, 589. — v. Doelen, 635. — v. d. Does v. Noordwijk, 472. — v. Everdingen, 591. — v. Eusum, 382, 588. — Gherven, 317. — Gibels, 317. — v. d. Goes, 635. — v. Haren, 376. — Hesselink, 219. — Hoeffnagel, 157. — v. Hogendorp, 53, 268. — v. Houten, 591. — De Hulten, Leidecker, Bernard, van Riebeek, 317. — de Jode, 268. — Cattenburgh, 157, 467. — Cognard, 430. — Comans, 157. — Courtonne, 159. — v. d. Laan, 213. — Lauwerin, 155. — Mogge, 591. — Mortion z. Dispontein. — Nassau Weilburg, 317. — Nessing, 590. — de Neufville, 58. — v. Oijen 375. — Ockersse, 538. — v. Oosterhout, 213. — Ormea, 538. — Outheusden, 158, 268. — v. Panhuijzen, 216. — Pannekoek, 475. — Pasques de Chavonnes, 381. — della Plata, 59. — Quadt van Wickraedt, 45, 377. — Rambonnet, 52. — Redon, 383. — v. Renesse enz., 58, 316. — Resen, 474. — de Sandra, 590. — Schade van Westrum, 159. — Scheidius, 51. — v. Schuler, 377. — Sickel, 538, — v. Soesdijk, 270, — v. Stepraedt, 376, 589. — Thooft, 216. — Tromp, 59. —

Verkolje, 313, 588. — Vignon, 466. — v. Weezel, 591. — v. Werkhoven, de Marcy, 159, 465. — Westendorp, 318. — IJsselstein, 377. — v. Zutphen, 383.
Geslacht- en wapenkundigen, 217, 426, 537, 584.
Getijdeboeken (Nederl.) te Parijs gedrukt, 25.
Gevangene officieren (Lijst van), 225.
Gezondheid drinken, 168, 438.
Glückstad (De Nederlanders te) in de eerste helft der 17e eeuw, 334.
Goedereede (Rederijkerskamer te), 81,
Goude (Willem van der), 22.
Gouden roos (De), 168, 441.
Graaf (De overste [majoor] de [van der]), 21, 163, 275, 321.
Graswinckel (D.), 237, 275.
's Gravenhage (Een paar straten te), 329. — (Hofkapel te), 97, 416.
Guitet (M.), 354.

H.

Haarlem (Organisten te), 102.
Haarpoeder (Belasting op het), 385.
Handel (werken over den nederl.), en dien der nederl. steden in het bijzonder, 353.
Hans Onversaagd, 395.
Haringkaken, 165, 438.
Harrebormée (P. J.), Spreekwoordenboek der nederlandsche taal, 231.
Hoed (Geschiedenis van den), 394.
Hofnarren, 482.
Hollandsche taal (Een pleidooi voor de), 368.
Hooft, Dr. (H.), 73.
Hooft (Oorspronkelijke en vertaalde gedichten van P. C.), 232.
Hooghe (Gravure van Romein de), 292.
Hooren (Het verre) eener kanonnade, 60.
Horologie (Musicaal), 298.
Hortensius (Lambertus), 291.
Houve (Rob. v. d.), 613.
Huyghens (De Psalmen van), 366, 453, 571.
Huyghens (Penningen op Const. en Christ.), 455.
Hulle (Anselmus van), 510.
Huwelijksverdrag tusschen Jan den Snider en jonkv. Rikaerde 's heren Ogiers v. Kralingen dochter, 428.

I.

Israeliten (De) in Egypte, 337, 599.

J.

Jan Adriaensz. (Mr.), 567.
Janiçon, 506.
Jesuiten (Werken over de), 489. — (Blaeu en de), 561.
Jordon (Jan), 454.
Junius, secretaris van Frederik Hendrik, 334.

K, C=K.

Kaarslicht bij veilingen, 553.
Kaartje (Onbekend groninger), 228.
Kaartenmakers, schilders enz. in de 16de eeuw, 85, 511.
Kakographie, 305, 533.
California (Goudontdekking van), 16.
Kanon met zes loopen, 24.
Kardinael (S. H.), 565.
Carpentier, Histoire de Cambrai, 507.
Catholicum (Plaatje op het), 65.
Cats (Oordeel over), 136, 236. — (Eene vraag betrekkelijk), 236. (Eene nazaat van), 633.
Kerstzangen, 140.
Claes Andriesz. (Mr), 454.
Klokken (Opschriften op) Zie Opschriften.
Klokkenspelen (Orgels en), 418.
Knipsels van papier, 566.
Koetsen, 554.
Kolommen (De twee), 238.
Conformiteiten (Het boek der), 135.
Constantinopel (Waterpaleis te), 491.
Corleva (Johanna), 355, 611.
Courant (Brielsche), 32, 349.
Couranten (Advertentiën van geboorte enz. in), 33.
Crabbe (J.), 298.

Cuperus (J.), 519.
Kwakers te Leiden, 387.
Kwartieren (Rangschikking van), 474.

L.

Laan (G. van der), 161.
Lafayette in Holland, 69, 549.
Lamorette (Mich.), 623.
Langhveldt (George van), 622.
Leeken en geestelijken, 393.
Leeuwenhorst (Organisten der abdij), 293.
Leiden (Verzoek der zevengetijdenmeesters te), 101. — (Vaandels de schutterij te), 229.
Leyssen (Oude), 573.
Lefevre (S.). 197.
Letterspellingen, 506.
Lied (Een geuzen-), 311.
Liederen. Vertaling van het Stabat mater, 78, 184, 406.
Lockhart (J.), 508.
Lodewijk Napoleon (Eerste benoeming van eenen rector magnificus te Leiden door), 490.
Lonck (Admiraal), 12.
Luchtverheveling in 1673, 221.

M.

Maaltijd in 1766, 330.
Maerlant, Spieghel historiael, 135.
Maarten (Zingen op St.), 227, 442.
Macropedius. Zie Langveldt.
Mandat Jhesu Christi (Eyn), 234.
Manteau van Dalem (P.), 68, 598.
Marnix van St. Aldegonde (Bibliotheek van), 345.
Mey (Joh. de), 85.
Mercator, 140, 352.
Middelen van bestaan, 595.
Mitrailleuse in 1690, 545.
Molenaar (De schilders), 358, 614.
Monmouth (De hertog van), 601.
Montagne (Dr. J. de la), 439.
Moordjaar, 224, 431.
Mortaigne (J. D. de), 329.
Mozart in Holland, 142.
Muizen, 592.
Munt (Nood-) v. Luxemburg 1795, 23. — (Koperen) van 1718, 25, 169. — Achtje in Zeeland, 24, 172. — Indische gulden en halve gulden, 23, 170.
Munten (Eenige nederlandsche), 170.
Munten en penningen, 340.
Muzikale kronijk onzer steden en gemeenten, 419.
Mij (Hieron. v. d.), 613.

N.

Namen (Familie-) met den uitgang meijer, 42. — (Vervormde familie-), 153. — (Nederl voor-) 207, 576, 632. — (Friesche) in Frankrijk, 251, 577 — (Vertaling van plaats-) 372. (Familie-) van niet adellijken,, 441.
Napoleon in Zeeland, 14, 275.
Nassau (Hyacint v.), 162, 487 — (Fred. v.) heer v. Zuilestein, 162.
Navorscher, 123.
Nederduitsche tongvallen, 199. — Tongval van Leeuwarden, 199. — Heemskerk, 300. — Aardenburg, 367. — Roermond, 422. — Eede, heille en west-zeeuwsch-vlaamsche grenzen, 458. — Zwolle, 531. — Zuidbevelands grootste gedeelte, 574. — Schagen en omstreken, 624.
Nederlanders te Glückstad in de eerste helft der 17e eeuw, 334.
Nedlasius (Desiderius), 508.
Niemandsvriend, 20, 487.
Noort (Olivier v.), 446.
Nijmeegsche handboekjes, 237, 608.
Nijmegen (Walen kerk te), 121, 437.

O.

Omwenteling van 1813, 166.
Onoverwinnelijke vloot (De), 615.
Opschriften op kerkklokken, 122, 400.
Organisten te Haarlem, 102. — der abdij Leeuwenhorst, 293.
Orgel (Nieuw) in de hofkapel te 's Gra-

venhage, 417. — (Afbeelding van een), 621.
Orgels en klokkenspelen, 418.
Orsini-bom, 167.
Oudemans Sr. (A. C.), Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek, 103, 148.
Overstraten (Adr. v.), 347, 609.

P.

Paarden (Friesche) te Rome, 592.
Pad (Eene) door eene spin gedood, 592.
Padbrué, 197.
Pastorijgoederen, 276.
Pelser (Luit), 120, 330.
Penning (Looden), 25, 340. — v. P. van Abeele, 122. — (Zilveren) met handelsgebouw, 123. — v. A. Alewijn en G. Hooftman, 169. — ter gedachtenis v. J. F. Böckelmann, 191. — Vijfentwintigjarig bestaan der maatsch. Felix Meritis, 192. — op J. V. Meijer, 193. — ter eere van Hortense, voormalige koningin van Holland, 193.— Ter eere van C. Vergouw en W. Putman, 194.— op J. Chimarrhaeus, 455. — op A. F. von Thurn u. Taxis, 492. — (Koperen), 555.
Penningen (Munten en), 340. — Legpenningen van 1539, 339. — Goudenbruiloftspenningen van de familie v. Loon· 122, 341. — (Dichtregels bewaard bij nederl.) 395. — op toonkunstenaars, 190, 419, 622. — Op Const. en Christ· Huyghens, 455. — Zilveren leggeld van Holland, 86, 308.
Penningplaat met portret van Gustaaf Adolf, 24, 171.
Perre (van de), 329.
Perspectief teekenen, 224.
Pilt (Maria), 102.
Polites (Joachim), 415.
Portret met kreeft en slang, 96. — van een Vlaming, 96. — door H. Galama aan J. de Wit gezonden, 134, 411. — van prins Maurits met een hoed, 292. — van J. P. Sweelinck, 365, 420. — van een onbekend persoon uit Goes, 615.
Portretten van nederl. toonkunstenaars, 144, 297, 361. — met globe, 360.
Predikanten (Aardenburger), 69.
Preeken (Berijmde), 411.
Prent met kikvorschen, 35, 189, 355, 614. — van de rogstekers, 359. — naar Rembrandt, 453.
Price (J.), 290.
Psalmberijming (Bronnen voor de geschienis van de invoering der nieuwe) in 1774, 506.
Psalmen (De) van Huyghens, 366, 453, 571.

Q.

Quellien (Hubertus), 511.
Quickelenbergh, 361, 517.

R.

Rasière (Isaäk de), 9.
Rederijkerskamer in liefd' bloeyende, 31. — te Goedereede, 81.
Rekenmachine, 320.
Reynvaan (J. Verschuere), 415.
Rembrandt (Prent naar), 453.
Ringrijden in Zeeland, 394.
Roijen (Mr. H. van), 164, 393.
Rosegaert (Den) der bevruchte vrouwen, 83.
Rothe (J.), 118.
Roth-Scholz (Fr.), 354.
Rotterdam (Geertruid van), 41.
Ruyter (Dirk Marcusz. de), 337.
Rudolph (De schilder), 359.

S.

Saechmolen (Mart.), 509.
Sachsenspiegel (Uitgaven van den hollandschen), 352.
Schol (Hubert), 361.
Schoonhoven (Corn.), 362.
Schooten (Joris en Frans van), 357.
Schrijver (R.), 196, 414.
Seignoors bommeken, 142, 452.
Servietten met patrijsoogen, 480.
Sympathetische geneeswijze, 383, 686.

Spreekwoorden en spreekwijzen (Verklaring van nederlandsche), 520. — Spreekwijzen op Keulen betrekking hebbende, 375. — De dood en het sterven in de volkstaal, 265. — Het is boter aan de galg gesmeerd, 45, 209, 579. — De Hessen zien niet voor negen uur, 312, 580. — De huik naar den wind hangen, 302, 460. — De kroon spannen, 461. — Van leer trekken, 152. — Met een zilveren lepel in den mond geboren, 584. — Opera Lulli, 204. — Hij zit voor den mast, 153. — Korte metten maken, 45. — Een poedelgooi doen, 264, 579. — Spijkers met koppen slaan, 264.
Spoed (Bijzondere), 592.
Stabat mater. Zie Liederen.
Statenvertaling des bijbels (Hs. van de) 32, 136, 347.
Steendragen, 554.
Stenographie in de 17e eeuw, 481.
Stereotype drukken des Bijbels in de 17e eeuw, 593.
Stoomvaartuigen om in het ijs door te dr.ngen, 222.
Stooter (Corn.), 413, 451.
Suis (Sterfjaar v. C.), 328.
Sweelinck (J. Pz.), 195, 299. — (Portret en Cantiones sacrae van), 364, 420, 519. (Geboortejaar van), 457.
Swert (W.) 571.

T.

Tafelborden (Eetbare), 395.
Teekenen (Scheepsbouwkundig), 33.
Teekeningen op de snee van boeken, 320.
Telegraaf zonder draden, 224.
Tentoonstelling van zeeuwsche oud- en merkwaardigheden, 229.
Terra japonica, 544.
Titels van boeken (Zonderlinge), 450.
Toonkunstenaars (Nederl.) in Denemarken, 35, 195. — (Bijschriften op), 456. — (Bibliographische lijst van noordnederl.) en schrijvers over toonkunst, 514, 569.
Trechoren (Gregor.), 39.
Trigland, 153.
Tromp (Marten Harpertsz.), 59.

U.

Uithangteekens van droogisten en tabaksverkoopers, 169, 438.
Utrecht (Michaël), leerling van J. P. Sweelinck, 456.

V.

Vaandels der leidsche schutterij in 1643,229.
Valerius, Gedenck-klanck, 361, 519.
Valkenburg, 211, 579.
Velzen, (Geeraard v.) op Kronenburg, 325.
Velocipede, 10.
Verschijning (Eene), 479.
Versteeningen, 320.
Vervou (Handschrift van het 2e dl. der Gedenckweerdige Geschiedenissen door Fred v.), 273.
Vlies (Engeltje van der), 488.
Vloten (Dr. J. van) Bloemlezing uit de nederl. dichters der 17e eeuw, 230.
Vlug (D. en A.), 603.
Volksbijgeloof, 219.
Vondel (Begraafplaats van), 613.
Voorlezen (Over het), 238.
Vorden (Huis te), 336.
Vredeman de Vries (J.), 297.
Vrouwen (Of de) menschen zijn, 133.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 221.
Vrugt (W. Pasques de Chavonnes), 418.
Vuurhaardsteenen, 223, 319.

W.

Wanning (Joh), 519.
Wapen van Frankrijk, 465. — Watervliet, 215.—v. Ansmick enz., 158.—v. Hurck, 270. — Leijendekker, 382. — Memlinc, 267. — v. Munster, 270, 585. — Plencker, 213. — Raye, 160. — v. Weezel, 217 — met twee hamers en eene ster, 213.
Wapens (Twee) op de ruïne van het huis ter Haar, 156. — van meerendeels geldersche geslachten, 212. — (Overeenkomst v. geslacht-), 218. — (Kleuren in), 469. — gevraagd, 472. — (Tweetal), 588.
Wapenkunde. De heraldieke struisvogel, 381.
Weydts (G.), Chronique flamande, 113.

Werkstakingen, 539.
Wildt (Gideon en Gillis de), 433.
Willem I door Jauvegui gewond, 18.
Willem II (Begrafenis van prins), 225.
Willem Beukelsz., 165.
Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen, 141.
Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld. Benamingen van beroepen, oudtijds in gebruik, 307, 376, 630. — aalkorf, 106. — aalmoes, 536. — aerden, 106. — aertwinre, 106. — achterhalen, 148. — achters, 148. — achter setten, 112. — achteruit varen, 148, 372. — achtervaen, 148. — achterwaren, 149. — afgaen, 108, 149. — afliden, 108. — afmompen, 109. — afriden, 109. — afsticken, 110. — after iets raken, 111. — afterdien, 112. — afvaren, 149. — afvoeren, 149. — al, 149. — armeye, 149. — begrijpen, 42, 581. — deken, 45, 210. — Enschede, 309, 583. — grislio, 373. — grootburger, 553. — heiland, 536. — hypotheek, 154, 305, 583. — hippokras, 266. — honigzeem, 154, 424. — huik, 302. — ijmker, 206. — infanterie, 266. — carnaval, 465. — knotenpunkt, 309. — kraam, 375. — laatdunkendheid, 536. — liket, 535. — luiwagen, 633. — metworst, 45, 301. — mottig, 265. — omme, 372. — oprel, 154, 423, 460. — palanqa, 535. — pierenwaaien, 582. — pijp, 205. — rabarber, 153. — ruiten, 582. — schutten, 43, 373. — siserande, 312, 580. — spijbelaar, 633. — stik, steke, stok, 410. — uitdrager, 530. — Valkenburg, 211, 579. — weeme, 154, 424. — wiket, 535. — woeker, woekeren, 44. — wo estijne, 424. — zeele, 308, 373, 628. — zegge, 536.
Wijk aan zee (Dapperheid der bewoners van) tegen duinkerker kapers in 1695, 22, 121.

Z.

Zangboeken, 362.
Zangers (De) van den hove enz. in den Haag, 97. — (Gebrek bij de) in het koor te Leiden omstreeks 1500, 143.
Zeeslag van 13 junij 1665, 276.
Zegels van de baronie de Halewin, 318.
Zegels (Nederl. gemeente-), 314.
Zilvervloot (Verovering der spaansche), 72.
Zuidewijn (Huis te), 336.
Zwaarte (Buitengewone), 544.
Zwanenmerken, 162.

MEDEWERKERS.

A.

Alexander, Woordafleidingen, 536.
Andante, J. v. d. Laan, 213.

B.

B., Maarten Harpertz. Tromp, 59. — Portret met kreeft en slang, 96. — Portret van een Vlaming, 96. — Gesl. Blaeu, 158. — Genootschap hierna volmaakter, 187. — Portret van Maurits met een hoed, 292.
B., Bohan, 603.
B. (G.), Koperen munt van 1718, 169.
Baan (J. van der), Willem I door Jauregui gewond, 18. — Dapperheid der bewoners van Wijk aan zee tegen de duinkerker kapers, 22. — Predikanten met den naam van Baselius, 23. — Familie Scheidius, 51. — Gesl. Chevallerau, 51. — Gesl. Rambonnet, 52. — Aardenburger predikanten, 69. — Gesl. en wapen van Lauwerin, 155. — J. A. en P. J. Courtonne, 159. — Gesl. Buys, 214. — Pastorijgoederen, 276. — Portretten van nederl. toonkunstenaars, 297. — Fam. del. Çorne, 317. — A. v. Over-

straten, 327. — Handschrift van de handel. der dordsche synode, 347. — v. Werkhoven, de Marcy, 465. — Koperen penning, 555. — Tongval van Zuidbevelands grootste gedeelte, 574. — Gesl. v. Dishoeck, 591. — Gesl. Beekman, 635. — van der Goes, 636.

B. D. Wapens gevraagd, 270.

Bergen (C.), Friesche namen in Frankrijk, 577.

Biemond (C. J.), Van leer trekken, 152. Hij zit voor den mast, 153. — Rabarber, 153. — Korte metten maken, 266. — Hippokras, 266. — Infanterie, 267. — Metworst, 301. — Een geuzenlied, 311. — Eene plaats uit Anna Bijns, 311. — Nederl. gemeentezegels, 314. — Brielsche courant, 349. — Spreekwijzen op Keulen betrekking hebbende, 375. — Leeken en geestelijken, 393. — Hans Onversaagd, 395. — M. de Cervantes, 451.

B. N., N. Blancardus, 186. — R. Bontius, 187. — Duflos, 188. — Onbekend groninger kaartje, 228. — Portret van G. van Schoonhoven, 238. — Gravure van Romein de Hooghe, 292. — M. Guitet, 354. — Portret door H Galama aan J. de Witt gezonden, 412. — R. v. d. Houve, 613. — Portret van een onbekend persoon uit Goes, 615.

Boer (H. de), Wapen v. Memlinc, 267.

Boers (J. C.) Nederl. toonkunstenaars in Denemarken, 35. — Portretten van nederl. toonkunstenaars, 144. — F. Aarts, 197. — Padbrué, 197. — H Chalon, 198. — C Schoonhoven, 362. — R. Schrijver, 414. — J. Verschuere Reynvaan, 415. — Joachim Polites, 415. — Quickelenbergh, 517. — J. Wanning, 519. — W. Swert, 571. — Oude leyssen, 573.

Boonacker (V. F. J.), J. Baselius, 226.

Bosgoed (D. Mulder), Haringkaken, 438.

Bouman (J.), Het is boter aan de galg gesmeerd, 209.

Breugel Donglas (C. van), Geslacht- en Wapenkundigen, 426.

B. v. D. M. Wapen v. Raye, 160. — Gesl. Thooft, 216.

C.

Caland (F.), Admiraal Lonck, 12. — Gesl. della Plata, 59. — P. Manteau van Dalem, 68. — Rederijkerskamer te Goedereede, 81. — v. Outheusden, 269. — Gesl. v. IJsselstein, 377. — Quadt van Wickraedt, 377. — v. Schuler, 377. — Gesl, Dispontein en Mortion, 380, 589. — Gesl. Pasques de Chavonnes, 381. — Tweetal wapens, 588. — Gesl. Stepraedt, 589. — Adr. v. Overstraten, 609.

C. J., Advertentiën van geboorte enz. in couranten, 187.

Coevorden (J. S. van), Penningplaat met portret van Gustaaf Adolf, 24.

D.

$\frac{D. (J.)}{L.}$ Portretten van nederl. toonkunstenaars, 297. — Een maaltijd in 1766, 330. — Regtspleging tegen freule van Dorth, 330. — Zilveren leggeld van Holland, 338. — Legpenningen van 1539, 339. — Looden penning, 340. — Phenicische oudheden in Engeland, 340. — Munten en penningen, 340. — Brielsche courant, 349. — De schilders Molenaar, 358. — Prent van de rogstekers, 359. — Omme, 372. — Grislic, 373 — Kwakers te Leiden, 387. — Opschriften op klokken, 400. — De kwade Foolke, 412. — Woestijne, 424. — Moordjaar, 431. — Dertig min of meer opmerkelijke boekverkoopers- en drukkersmerken, 503. — Bronnen voor de geschiedenis van de invoering der nieuwe psalmberijming in 1774, 506.

D. & Zn. (C. v.), De schilders Molenaar, 614.

Dale, (J. H. van), Vuurhaardsteenen, 319.

Dixi, Mr. H. van Royen; 164. — Omwenteling van 1813, 166. — Christus

door heidensche schrijvers vermeld, 188. — Het is boter aan de galg gesmeerd, 210. — Metworst, 301. — Stik, steke, stok, 310. — Belasting op het dragen van haarpoeder, 385. — Aanhaling, 503.
D. N. (V.), Batingen, 487. — Niemandsvriend, 487.
Doedes (J. I.), Eyn Mandat Jhesu Christi, 234.
Doorninck (J. I. van), Geslacht- en wapenkundigen, 584.

E.

E. A. P., Advertentiën van geboorte enz. in couranten, 33. — Het is boter aan de galg gesmeerd, 45. — Deken, 45. — Korte metten maken, 45. — Metworst, 45. — Wapen met twee hamers en eene ster, 213. — Zingen op St. Maarten, 443. — Hypotheek, 583. — Enschede, 583.
Elsevier, Isaak de Rasière, 9. — Thomas van Hogendorp, 53. — Verzoek der zevengetijdenmeesters te Leiden, 101. — Gebrek bij de zangers in het koor te Leiden, 143. — Vaandels der leidsche schutterij in 1643, 229. — De overste de Graaf, 275. — Organisten van de abdij Leeuwenhorst, 293. — P. de Bordieu, 355. — Joris en Frans van Schooten, 357. — De schilder Rudolph, 359. — Vertaling van plaatsnamen, 372. — C. Stooter, 413, 451. — Dr. J. de la Montagne, 439. — Mr. Claes Andriesz en Jan Jordon, 454. — Michael Utrecht, 456. — Mart. Zaagmolen, 509. — B. J. Been, 519. — J. Cuperus, 519. — Mr. Jan Adriaensz. en Hendrik Binkhorst, 567. — Corn. Boissens, 567. — Gesl. Alewijn of Halewijn, 586. — H. Bredius, 608.
E. v. Z., Vuurhaardsteenen, 223.

F.

F. (G. A.), P. Bustijn, 196. — J. Dusart, 196. — R. Schrijver, 196. — S. Lefevre, 197.
F. (T. H.), Wapen v. Plencker, 213
Feltz (P. C. W. van der), W. D. Vignon, 466.
Fock (Dr. juris B. von Brucken), Geslacht Ockersse, 538. — Gesl. v. Everdingen, 591. — Gesl. Mogge, 591. — Gesl. Buschman en v. Houten in Gelderland, 591.
Fokker (A. H. G.), Noodmunt van Luxemburg, 23. — Indische halve gulden, 23 — Achtje in Zeeland, 24.
Fokker (G. A.), Siserande, 312.
Frederiks, Sterfjaar v. Corn. Suys, 328. — Een paar straten te 's Gravenhage, 329. — J. D. de Mortaigne, 329. — v. d. Perre, 329. — Halewijn, 587. — Gesl. v. Eusum, 588. — P. Mantean van Dalem, 598. — H. v. d. Mij, 613. — Michael Lamorette, 623.
Fret (P.), Napoleon in Zeeland, 15. — Batingen, 20. — Familienamen met den uitgang meijer, 42. — Benamingen van beroepen, 307.
φ^2 — φ, Zie Nagtglas (F.).

G.

G. (A. A.), Gesl. v. Brienen, 318.
G. (W. A. H.), Batingen, 19.
G. J. Jr. (G. J. de), Fam. Scheidius, 51. — Gesl. Buijs, 52. — Walen kerk te Nijmegen, 121. — Advertentiën van geboorte enz. in couranten, 188. — Nijmeegsche handboekjes, 237. — Gesl. v. Soesdijk, 270. — Geslacht- en wapenkundigen, 587. — Gesl. Nessing, 590. — Gesl. de Sandra, 590. — Verwantschap van A C. de Braconier met H. van Soesdijk en J. Wolters, 590. — Nederl. voornamen, 632 — Gesl. van Doelen, 636.
Gouw (J. E ter), De overste de Graaf, 21. — Looden penning, 25. — Koperen munt van 1718, 169. — Achtje in Zeeland, 173. — De twee kolommen, 238. — Bibliotheek v. Marnix, 345.
Graaf (A. C. de), Scheepsbouwkundig teekenen, 33. — H. Hooft Dz., 73. —

Stoomvaartuigen om in het ijs door te dringen, 222. — De laatste alchimist, 290. — Lamb. Hortensius, 291. — De Hessen zien niet voor negen uur, 312. — De overste de Graaf, 321. — Doolhof te Amsterdam 331, 389, 434. — Zangboeken, 362. — Automaten, 476, 541. — Kaartenmakers en schilders in de 16e ceuw, 511. — Valkenburg, 579.

H.

H., Gesl. Baex de Hartoghe, 270. — Diamant, 431. — Buitengewone zwaarte, 544. — Bijzondere spoed, 592.
H...., Gesl. Hesselinck, 219.
H. (d. H.), Johanna Corleva, 611.
H. (v. A.), Zingen op St. Maarten, 443.
Hartog (J.), Desiderius Nedlasius, 508.
Heije, Geertruyt Beelaerts en Geertruid van Rotterdam, 41. — De haarlemsche organisten, 102. — Maria Pilt, 102. — Portretten van nederl. toonkunstenaars, 147. — De Gedenck-klanck van Valerius, 361, 519. — Een portret van Sweelinck en zijne Cantiones sacrae, 364, 420. 519. — Orgels en klokkenspelen, 418. — Medailles op toonkunstenaars, 419, 622. — Muzikale kronijk onzer steden en gemeenten, 419. — Medailles op toonkunstenaars en gedenkpenningen, 455, — Geboortejaar van J. P. Sweelinck, 457. — Bibliographische naamlijst van (noord)nederl. toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst, 514, 569, 616. — De Psalmen van Huyghens, 571.
Hesseling (H. G. Keppel), De Israeliten in Egypte, 337.
H-g., Geraard v. Velzen op Kronenburg, 325. — Eene verschijning, 479. — Werkstakingen, 539.
Honigh (C.), Weeme, 424. — Zingen op St. Maarten, 444.
Horsthuis, Schutten, 373. — De heraldieke struisvogel, 381. — Wapen van Leijendekker, 382. — Kleuren in wapens, 469.
Ht., Moordjaar, 224.

I.

I. (J. L. A.), Joh. Rothe, 118. — Opschriften op kerkklokken, 122. — Geschiedenis van voorname boekhandelaren, 124. — Of de vrouwen menschen zijn, 133. — Portret door H. Galama aan J. de Witt gezonden, 134. — De legende van Faust, 134. — Eerste boekverkoopingen in Nederland, 134. — Maerlant, Spieghel historiael, 135. — Het boek der conformiteiten, 135. — Oordeel over Cats, 136. — Boeken met verschillende titels, 136. — Mozart in Holland, 142. — G. v. d. Laan, 161. — Hyacint v. Nassau, 162. — L. Bicker, 184. — Opera Lulli, 204. — J. v. d. Laan, 213, — v. Panhuysen, 216. — Buitengewone vruchtbaarheid, 221. — Lijst van gevangene oficieren, 225. — Begrafenis van prins Willem II, 225. — Het oorspr. hs. van 2e dl. der Gedenkweerdige geschiedenissen van Fr. v. Vervou, 273. — Gesch. van den hoed) 394. — Olivier v. Noort, 446. — Zonderlinge titels van boeken, 450.
Ichneutes II, Prent met kikvorschen, 35.
Investigator II, Willem v. d. Goude, 22.

J.

J, Rangschikking van kwartieren, 474.
J. (Th.), Gesl. Westendorp, 318.
Jorissen (Th.), Een pleidooi voor de hollandsche taal, 368.

K.

K. Fz. (F. d.), Niemandsvriend, 20 — N Blancardus, 33, 184. — R. Bontius, 33. — Duflos, 34. — Schutten, 43. — Diamanten bruiloft, 431.
K. (K. H. J.), Begraafplaats v. Vondel, 613. — Spijbelaar, 633. — Luiwagen, 633.
K. (J. C.), Velocipede, 12. — J. de Mey, 85. — Bediening van doop en avond-

maal bij de Doopsgezinden, 121. — Geboortejaar van G. Brandt, 141. — Trigland, 153. — Steenen bruggen over rivieren, 228. — D. Graswinckel, 237. — Gedichten van le Francq van Berkhey, 290. — Handschrift van de handel. der dordsche synode, 348. — Johanna Corleva, 355. — Schutten, 373. — Kraam, 375. — H. Demaker, 452. — Prent naar Rembrandt, 453. — Een bijentemmer, 480. — Terra japoniea, 544. — S. H. Kardinael, 565. — Het is boter aan de galg, 579. — Eene pad door eene spin gedood, 592.

K. (S. F.), J. Lockhart, 508.

Korndörffer, (J. P. J. W.), Miguel de Cervantes, 184.

Kramm (C.), Toren te Delft, 100. — Luit Pelser, 120. — Batingen, 163. — Orsini-bom, 167. — Penningplaat, 171. — Achtje in Zeeland, 172. — N. Blancardus, 185. — Duflos, 189. — Prent met kikvorschen, 189. — Ned. toonkunstenaars in Denemarken, 195. — Musicaal horologie zonder weerga, 298. — Eetbare tafelborden, 395. — Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederlend, 405. Ars topiaria, 411. — Kerk te Bolsward, 454. — Bijschriften op toonkunstenaars, 456. — Wapen v. Frankrijk, 465. Servietten met patrijsoogen, 480. — J. Darlia of Darcia, 565, — Knipsels van papier, 568. — A. G. d. Bourbon in Nederland, 594. — Middelen van bestaan, 595.

K. v. S. no. 2, Walen kerk te Nijmegen, 437. – Gezondheid drinken, 438.

L.

L. (A. M.), F. Roth-Scholz, 354.

Laboranter, Adr. Block Maertenz, 1. — De Amazone van Smirna, 34. — Het plaatje op het catholicum, 65. — Zeeslag op 13 junij 1665, 276. — Portret door H. Galama aan J. de Witt gezonden, 411. — Gideon de Wildt en Gillis de Wildt, 433. — Stenographie in de 17de eeuw, 481. — A. van Hulle, 510. — H. Quellien, 511. — Eene mitrailleuse in 1690, 545, — Stereotype drukken des Bijbels in de 17e eeuw, 593.

Laboremus, D. en A. Vlug, 603. — Sympathetische geneeswijze, 636.

Laurillard (E.), Hij zit voor den mast, 153. — C. E. van der Bilt la Motte, 184. — Een poedelgooi doen, 264. — Spijkers met koppen slaan, 264. — Stukgesprongen dobbelsteen, 336. — De gouden roos, 441. — Zingen op St. Maarten, 444. — Letterspelingen, 506. — Geheimschrift, 541.

Ledeboer (A. M.), Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 124. 173, 277, 341, 400, 446, 493, 556, 603,

Leendertz Wz. (P.), Vertaling van het Stabat mater, 81, 184. — Bijdrage tot een middel- en oudnederl. woordenboek door A. C. Oudemans, Sr., 103, 148. — G. Weydts, Chronique, 113. — Geschiedenis der boekbinderskunst, 132. — Vergrooting van Amsterdam, 163. — Willem Beukelsz, 166. — Jan Pietersz. Sweelinck, 195. — Nederduitsche tongvallen, 204. — Pijp, 206. — IJmkers, nederl. voornamen, 207. — Oorspronkelijke en vertaalde gedichten v. Hooft, 232. — Friesche namen in Frankrijk, 259. — Mottig, 265. — D. Graswinckel, 275. — Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 286. — J. Crabbe, 298. — Metworst, 302. — De huik naar den wind hangen, 303. — Acht gouden bruiloften in de familie van Loon, 341. — H. Scholl, 361. — Zeele, 373. – Benamingen van beroepen, 374. — Verklaring van ned. spreekwoorden en spreekwijzen, 520.

Leguit (J.), Veel besturen binnen eene kleine ruimte, 431.

Leupe (P. A.), De sanghers van den hove enz. in den Haag, 97.

Il. Kanon met zes loopen, 24. — Genootschap ter spreuke voerende, Hier na volmaakter, 34. — De Psalmen van Huyghens, 453.

Lommel (A. van), Blaeu en de Jesuiten, 561.

M.

M., Een poedelgooi doen, 579.
M. (P. H. v.), Chaucers geboortejaar, 137.
Maanen (C van), Gesl. Chevallerau, 215.
Maanen (J. R. van), Symphathetische geneeswijze, 383. — Berijmde preeken, 411. — Honigzeem, 424.
M^{o}., Huis te Zuidewijn, 336. — Huis te Vorden, 336. — Werken over den nederlandschen handel, 353. — Geslacht v, Eusum, 382. — Huwelijksverdrag tusschen Jan den Snider en jonkv. Rikaerde van Kralingen, 428. — Familienamen van niet adellijken, 461. — De laatste van der Does van Noordwijk, 472. — Wapens gevraagd, 472. — Gesl. Resen, 474. — Hofnarren, 482. — Werken over gekkenfeesten en gekkenorden, 486. — Draagkoetsjes, 488. — Engeltje van der Vlies enz., 488. — Penning op A. F. von Thurn und Taxis, 492. — Carpentier, Histoire de Cambrai, 507. — Mr. W. Bartjens, 507. — Gesl. v. Bueren, 537. — Gesl. Sichel, 538. — Gesl. Ormea, 538. — Zonderlinge drukfouten, 540. — Admiraal Bing, 550. — Grootburger, 553. Bisschop in partibus infidelium, 553. — Kaarslicht bij veilingen, 553 — Koetsen, 554. — Draaikooi, 554. — Verpligte bedevaarten, 555. — Nederl. voornamen, 576. — Friesche paarden te Rome, 592. — Muizen, 592.
Moll (W.) Afbeelding van een orgel, 621. — George van Langhveldt, 622.
Moll (Dr.), Enschede, 583.
Muller (F.) De onoverwinnelijke vloot, 615.

N.

Nagtglas (F.), Volksbijgeloof, 219.
Nieuwenhuys (W.) Gesl. Pannekoek. 475.
Nieuwenhuyzen, Geilfus, 294.
Nil admirari, Oordeel over Cats, 236. — Eene vraag betrekkelijk Cats, 236. — Gedichten van le Francq van Berkhey, 289. — Hypotheek, 305.
N. N., Portretten met globe, 360.

O.

O. (F. W.). Teekeningen op de snee van boeken, 320.
O. (V.), Oprel, 423,
O. (H. M. C. v.), Goudontdekking van California, 18. — Schutten, 43. — Den rosegaert der bevruchte vrouwen, 83. — Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen, 141. — Gesl. Utenhove, 156. — Deken, 210. — Allart, 287. — Het boek Anonymi, 351. — Achteruit varen, 372. — Janiçon, 506. — Prent met kikvorschen, 614.
Oosterzee (H. M. C. van), Napoleon in Zeeland, 14. — Brielsche courant, 32. — Phlogiston, 64. — Mercator, 352. — Sympathetische geneeswijze, 637.

P.

P. (St.), van Weezel, 591.
Poes, Uitloving eener geldsom voor het aanwijzen van schrijvers of uitgevers, 133.

Q.

Quiescendo, Mr. H. v. Roijen, 393. — De gouden roos, 441. — N. Blancardus, 451.

R.

R., Ringrijden in Zeeland, 394.
R. (Th.), Velocipede, 10. — Goudontdekking van California, 16. — Nederl. getijdeboeken te Parijs gedrukt, 25. — Geschiedenis der boekbinderskunst, 32. — Vertaling van het Stabat mater, 78. — Kerstzangen, 140. — Doolhof te Amsterdam, 140. — Gedichten van le Francq v. Berkhey, 140.
Reyn (Js. van), Geboortejaar v. G. Brandt, 349. — Gedichten van le Francq v. Berkhey, 406.

Risseeuw (Mr. J. Egbers), Eene nazaat van Cats, 633.
Roos (G. P.), Woeker, woekeren, 44. — Hypotheek, 154. — Willem Beukelsz, 165. — Valkenburg, 211. — Wapen v. Watervliet, 215. — Phlogiston, 222. — Mottig, 265. — Gedichten van le Francq van Berkhey, 287. — Aardenburger tongval, 366. — Oprel, 423. — Honigzeem, 424. — Uithangteekens van droogisten en tabaksverkoopers, 438. — Seignoors bommeken, 452. — Tongval van Eede, Heille en west-zeeuwsch-vlaamsche grenzen, 458. — Palanqa, 535. — Liket, 535. — Zegge, 536. — Zeele, zeel, 628. — Benamingen van beroepen oudtijds in gebruik, 631.
Rotteveel (A. J.), De kroon spannen, 461. — Waterpaleis te Constantinopel, 491.— De Israeliten in Egypte, 599.
R. v. O. (R. v.), Koperen munt van 1718, 25.—Geschiedenis der boekbinderskunst, 32.

S.

S. (A. C S. v.), Batingen, 19. — Niemandsvriend, 21. — W. P. de Ch. Vrugt, 418. — Koning Lodewijk Napoleons eerste benoeming van eenen rector magnificus te Leiden, 490. — Nijmeegsche handboekjes, 608.
S. (E.), Napoleon in Zeeland, 275. — Prent met kikvorschen, 355.
S. (H.), Indische gulden, 170. — Eenige nederlandsehe munten, 170.
S. (M. P.), Gesl. v. Cattenburgh, 467.
S. (S. v.), Geslachtwapen van Munster, 585.
Schermbeek, Kerkhoven (A. J. J. van), Lafayette in Holland, 549.
Schuitemaker (L. F. Tuijl), Dialect van Heemskerk, 300.
Sé (J. B.), Tongval der stad Roermond, 422.
Smits (J. J.), Uitgaven van den hollandschen Sachenspiegel, 352.
Snijder (Dr. H. B.), De huik naar den wind hangen, 460. — Pierewaaien, 582.
Splitgerber (Louis), Zingen op St. Maarten 442.
Soutendam (J.), Siserande, 580. — Eene duistere plaats uit Anna Bijns, 582. — Familie Verkolje, 588. — Zeele, zeel, 628. — Benamingen van beroepen oudtijds in gebruik, 630.

T.

T. (H.), Drukkers en uitgevers van boeken over muziek in Nederland, 239.
Th., Gesl. Comans, 157. — Wapen v. Ansmick enz., 158. — Gesl. v. Outheusden, 158. — Gesl. Schade v. Westrum, 159. — Zwanenmerken, 162. — Wapen van meerendeels geldersche geslachten, 212. — v. Oosterhout, 213. — Wapen v. Weezel, 217. — Ned. gemeentezegels, 314.
Tideman (Joannes), De Nederlanders te Glückstad in de eerste helft der 17e eeuw, 334.
Tiedeman (H.), De hertog van Monmouth, 601.
Tydeman, Begrijpen, 42.

U.

U—H., Lafayette in Holland, 69. — De overste de Graaf, 163.

V.

Varus, Zingen op St. Maarten, 227.
Veritas, Familie Verkolje, 313.
Vl. (v.), Rederijkerskamer in liefd' bloeyende, 31. — Geboortejaar van Sweeling, 457. — Begrijpen, 581.
Vorsterman v. Oijen (A. A.), Gesl. v. Renesse enz., 85, 316. — Gesl. Hoeffnagel, 157. — Gesl. Cattenburgh, 157. — Geslacht- en wapenkundigen, 217. — Gesl. v. Hogendorp, 268. — Gesl. v. Outheusden, 268. — Gesl. v. Oijen, 375. — Fam. v. Haren, 376. — Fam. v. Stepraedt, 376. — Quadt van Wickraedt, 377.
Vries Jzn. (J^{o}. de) Medaille van P. van Abeele, 122. — Zilveren medaille met

handelsgebouw, 123. — Medaille v. A. Alewijn en G. Hooftman, 169. — Gedenkpenning ter gedachtenis v. J. F. Böckelmann, 191. — Penning op het 25jarig bestaan der maatschappij Felix Meritis, 192. — Penning op J. V. Meijer, 193. — Medaille ter eere van Hortense, voormalige koningin van Holland, 193. — Medaille ter eere van C. Vergouw en W. Putman, 194. — Dichtregels bij nederl. medailles bewaard, 395.

W. (J. C. v.) Jhr. J. Gibels, 317. — Gherwen, 317. — De Hulten enz., 317.

Westdijk (P. H.), Gedichten van le Francq van Berkhey, 409.

Winkler (Johan), Honigzeem, 154. — Weeme, 154. — Oprel, 154. — Nederduitsche tongvallen, 199. — Pijp, 205. Ymkers, 206. — Luchtverheveling in 1673, 221. — Friesche namen in Frankrijk, 251. — Metworst, 302. — De huik naar den wind hangen, 302. — Zeele, 308. — Knotenpunkt, 309. — Enschede, 309.

Wijk (J. C. van), Van Werkhoven, de Marcy, 159. — Fred. van Nassau, heer a. Zuilestein, 162. — Hyacint van Nassau, 487.

X.

X., D. M. de Ruyter, 337.

IJ.

IJsselsteyn (Dr. juris Leonard van), Baronnie de Halewin, 318.

Z.

Z., Quadt van Wickraedt, 45. — Gesl. de Neufville, 58. — Twee wapens op de ruïne van het huis ter Haer, 156.

LEES- SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XIX.

Bl. 56	regel 17	v. b.	*staat*	1674	*lees*	1664
〃 57	〃 10	〃	〃	29	〃	20
〃 〃	〃 3	v. o.	〃	Mren	〃	Mrën
〃 65	〃 3	v. b.	〃	Ure	〃	Uren
〃 〃	〃 19	〃	〃	von	〃	von,
〃 67	〃 16	〃	〃	laugh.	〃	laugh,
〃 172	〃 1	v. o.	〃	bezoe-	〃	bezoekers van het museum toegankelijk gebleven en moest eigenlijk
〃 211	〃 6	〃	〃	(XVIde eeuw)	〃	(XIVde eeuw)
〃 213	〃 13	〃	〃	Le	〃	de
〃 214	〃 5	〃	〃	stede	〃	steden
〃 216	〃 2	〃	〃	Weert	〃	Weert,
〃 218	〃 5	v. b.	〃	scienes	〃	sciences
〃 〃	〃 9	〃	〃	229	〃	228
〃 219	〃 18	v. o.	〃	1642	〃	1643
〃 〃	〃 15	〃	〃	suivant	〃	suivants
〃 〃	〃 9	〃	〃	1562	〃	1862
〃 247	〃 3	v. b.	〃	Lanhydweck	〃	Lanhydrock
〃 312	aant. [1]		〃	Ik houd deze beide opgaven voor onjuist. — *Moet weggelaten worden.*		
〃 429	〃 4	v. o.	〃	Walcheren	*lees*	Walhorn
〃 433	〃 9	v. b.	〃	1456	〃	1486
〃 437	〃 13	v. o.	〃	lui	〃	il lui
〃 440	onder regel 23	v. b.	*bij te voegen*	Mo.		
〃 483	regel 9	v. o.	*staat*	*paenhnyzen*	*lees*	*paenhuyzen*
〃 484	〃 13	v. b.	〃	exercitiën	〃	exercitie
〃 —	〃 18	〃	〃	om	〃	voor
〃 485	〃 5	〃	〃	de Panhuse	〃	Godefroy de Panhuse
〃 —	〃 2	v. o.	〃	1867	〃	1567
〃 532	〃 11	〃	〃	M.	〃	Mo.
〃 568	〃 6	〃	〃	der	〃	de
〃 370	〃 2	v. b.	〃	hun	〃	hem
〃 〃	〃 8	v. o.	〃	den	〃	den voorschr.
〃 604	〃 12	v. b.	〃	kunstvolle	〃	kernvolle

In deel XX.

Bl. 124	regel 10	v. b.	*staat*	blz. 575	*lees*	blz. 75.
〃 129	〃 15	v. o.	〃	Simmer	〃	Timmer
〃 164	〃 19	v. b.	〃	echter	〃	echter eerst

—

Bl.	173	regel	1 v. o.	*staat*	Anbien	*lees*	Aubien
〃	174	〃	1 v. b.	〃	Antein	〃	Autein
〃	184	〃	13 v. o.	〃	Verklaring	〃	Vertaling
〃	207	»	6- 〃	〃	Kaatje	〃	Haasje
〃	260	〃	18 v. b.	〃	eerste	〃	laatste
〃	〃	〃	17 v. o.	〃	*al*	〃	*ald.*
〃	261	〃	3 v. b.	〃	V	〃	g
〃	317	〃	12 en 2 v. o.	〃	Gheroen of Gerven	〃	Gherven of Gerven.
〃	336	〃	3 v. b.	〃	van	〃	op
〃	380	〃	16 v. o.	〃	Mortier	〃	Mortion
〃	383	〃	6 v. b.	〃	89	〃	86
〃	426	〃	5 〃	〃	Rinēlt	〃	Rinēlt
〃	427	〃	13 v. o.	〃	Renevelt	〃	Rincvelt
〃	429	〃	3 v. b.	〃	Zadensem	〃	Zudensem
〃	461	〃	3 〃	〃	116	〃	316
〃	464	〃	4 〃	〃	betrekkelijk	〃	bezittelijk
〃	466	〃	12 v. b.	〃	niet met	〃	met
〃	483	»	1 〃	〃	dr. Ablaing	〃	d' Ablaing
〃	482	〃	18 〃	〃	p. 19	〃	p. 19 de l'Introduction
〃	〃	〃	3 v. o.	〃	des	〃	de
〃	483	〃	20 v. b.	〃	den	〃	am
4	485	〃	14 v. o.	〃	du	〃	au
〃	〃	〃	10 〃	〃	50	〃	80
〃	〃	〃	4 〃	〃	de	〃	et
〃	486	〃	20 v. b.	〃	en	〃	et
〃	488	〃	7 v. o.	〃	MCLXXXVII	〃	MDLXXXVII
〃	489	〃	9 v. b.	〃	1554	〃	1584
〃	〃	〃	10 v. o.	〃	1556	〃	1586
〃	492	〃	5 v. b.	〃	Gauche	〃	Gauhe
〃	534	〃	4 〃	〃	hegut	〃	heugt
〃	588	〃	17 v. o.	〃	SEUTENDAM	〃	SOUTENDAM
〃	590	〃	6 〃	〃	1668	〃	1688

Op den Omslag.

N°. 6	bl. 2	regel	14 v. b.	*staat*	1529	*lees*	1526
〃	〃	〃	17 〃	〃	Evertszoon	〃	Ewoutszoon

ALGEMEEN REGISTER

OP

deel XI tot XX

VAN

DEN NAVORSCHER.

BLADWIJZER.

A.

Aa (v. d.), Biogr. Woordenboek, XIV, 46.
Aa (C. v. d.), XII, 374, XIII, 111.
Aa (P. v. d.), Verzam. der aanmerkelijkste Reys-togten, XI, 90, 170.
Aade Friesche Terp (It), XIV, 46, 117.
Aanhalingen en devisen. Adieu canaux, canards, canaille, XVIII, 459, XIX, 404. — Amicus Plato etc, XVI, 16, 45, 118. — De mensch is niet geboren om vrij te zijn, XVI, 303, XVIII, 320, 523. — Experto crede Ruperto, XIV, 175, 366, XVI, 47, XVIII, 322. — Fer facile quod fata ferunt, XIV, 209. — Hij wortelt zucht voor 't schoon, die 't wel beschouwen doet, XIX, 570. — Hijsch op, hijsch neer in 't knekelhuis, XII. 239, 305, 372, XIII, 206. — Ik zie dat ieder volgt, enz,, XV, 136, 202. — In het gansch heelal vind ik geen plaats voor God, XVII, 73, XX, 503. — La critique est aisée, XVI, 340, XVII, 15. — Les Anglais s'amusaient tristement, XVII, 112, 169, 301, XVIII, 568, XIX, 84. — Lief nachtegaaltje enz., XV, 332, XVI, 169. — Luctor et emergo, XVII, 305, XVIII, 90. — Mors mortis, XIII, 87, 148. — Mijn hart is roomsch, maar mijn zwaard is geus, XI, 296. — Oderunt peccare boni, etc., XIV, 334, 363. — Ote-toi de là, que je m'y mette, XX, 461. — Pauperies pacem etc., XIV, 334, XV, 136. — Pocula Janus amat, XIII, 267. — Trouw, Eer en Recht, enz. XV, 136, XVI, 44. — Vaarwel mijn vaderland, enz., XIV, 12, 75. — Verba valent usu sicut nummi, XIII, 243, XIV, 46. — Wie de adeldom der menschheid huldigt, XI, 152. — Uit Hans van Staden, XIII, 361.
Aankondiging van boeken, XI, 63, 287, XII, 160, 288.
Aanteekeningen (Voorbeelden van onkiesche), XIII, 89.
Aardbeving te Lissabon, XII, 41, 99.
Aarde (Rondheid der), XIV, 32, 159, 316.
Aardenburg (Aanval op), XII, 136, 193, 257, 323, XIII, 198.
Aardenburger predikanten, XIX, 244, 386, 496, XX, 69.
Aerssen (Fr. v.), XI, 102.
Aert Antoniszoon, XIV, 79.
Aart Jansz. v. Rijnevelshorn, XIII, 155, 213.
Aarts (F.) en D. R. Camphuysen, XIX, 157, XX, 197.
Aertz, (G.), XI, 365.
Abbema, (F.), XIV, 144, 205.
A B C-boek, XV, 10, 71.
Abelard en Heloïse (Brieven van), XI, 110, 170, 207, 264, XII, 146, XIII, 15, XIV, 173.
Achtkante boer (De), XII, 234, 321, 358, XIII, 34, 105, 138, 196, 228, 257, XIV, 4, 65, 137, XV, 3.
Adami, (Fr.), XIV, 45.
Adams graf, XVII, 176.
Adel, XII, 58. — van het duitsche keizerrijk, XIII, 201. — (handschrift over den gelderschen), XIX, 55. — (Regten van den) in het graafschap Zutfen, XI, 42. — Nederlanders door graaf Floris V of keizer Sigismund geadeld, XVIII, 231, XIX, 312.
Adelstand (Erkenning of verheffing in den) XIII, 86, 114.
Adelijk toneel, XV, 331.
Admiraal (Brief aan een) [van Wassenaar Obdam] XIII, 299, XVII, 8.
Admiraliteit te Amsterdam (Boeken enz. opgedragen aan de), XII, 273. — (Abusen in de) te Rotterdam, XIII, 361, XVI, 40.

Adolfs (Jan), XI, 50, 366, XIII, 13.
Adonishofje, XVI, 96.
Adriaan Floriszoon van Utrecht (Paus Adriaan VI), XVII, 295. — en W. Eggaert, XIV, 85.
Adriaan Janszoon, XIII, 228, 294.
Adriaan Coenenz., Vischboek, XII, 337, XIII, 12, 84.
Adriaen Willemsen, XVII, 296, XVIII, 297.
Adrianus Romanus, XVIII, 215, 467, 575, XIX, 85, 349.
Advertentie van 1795, XIII, 128. — (Boekverkoopers) in de 17e eeuw, XII, 220, 238.
Advertentiën van geboorte enz. in couranten, XX, 33, 187.
A, e, i, o, u, XI, 383,
Aeneas Menelaides, XIV, 296.
Afbeelding der kruisiging van Christus te Schagen, XVIII, 579. — der excutie van Aron Abrahams, XII, 340. — eener doorbraak tusschen Amsterdam en Haarlem, XIII 93, XV, 42. — van Willem I, door v. Bieselingen, XII, 378. — der loterijzaal te 's Gravenhage, XIV, 79, 147, 209, 335, XV, 119. — der St. Laurenskerk te Rotterdam, XIV, 274. — van het heerenhuis Sandhorst XVI, 214. — eener bloeiende aloë, XII, 220, XIII, 90, XIV, 15. — (Oude), XI, 264, 369.
Afbeeldingen der hollandsche graven, XI, 369, XII, 51. — van overijselsche kasteelen, XVIII, 276, 526. — van penningen, XV, 237, 295, XVI, 115, 138, 202. — (Oude) v. hyacinthen, XIV, 367. — v. tropische gewassen, XII, 64. — der monteringen der schutterij enz. XII, 340, XIII, 21, 93. — van spreekwoorden, XVI, 312, XVII, 19, 78.
Aflaatbrieven (gedrukte), XI, 336.
Aphorismen en aanhalingen, XVI, 367, XVII, 71, 137.
Afschrijving (wijze van) van overledenen en anderen bij de Oostind. comp., XVII, 157.
Afstammelingen v. Balthazar Gerards, XII, 200. — v. W. J. Blaeu, XIV, 87, 153, XV, 151, 252, 311, 374, XVI, 90. — v. Claudius Civilis, XI, 184, 256. — v. Luther, XIV, 128, XVII, 121. — v. Phil. v. Marnix, XIII, 189, 219, 254, 350, XIV, 26. — v. Tjerk Hiddes de Vries, XII, 342, XIII, 28, 57, 124, 220, 254, XIV, 312, XVIII, 60. — v. Joost v. d. Vondel, XII, 185, 252, XIII, 125, 187, XIV, 220. — v. C. en J. de Witt, XII, 318, 345, XIII, 28, 57, 218.
Agapetus, XV, 366, XVI, 45.
Agricola (Liederen in de volkstaal van Rudolf), XIX, 130. — (Portret van), XIX, 152.
Academische graad aan officieren, XV, 330.
Acajounoten (Gebruik der), XIII, 59.
Aken (Joh. Andries v.), zie Andries (J.).
Akersloot (Een natuuronderzoeker te), XI, 161.
Actiehandel, XII, 240, 272.
Alba te Brussel, XII, 262, 292, 328, XIII, 3, XIV 112. — met een bril geld tellende, XII, 337. — (Pastei geschonken aan), XIII, 81. — (Standbeeld van), XVII, 69, 100, 129, 162.
Albert Dirksz., XIX, 575.
Albrecht (Togten van hertog) naar Friesland, XIII, 37, 97, 161.
Album v. P. Hondius, XII, 273, XIV, 44.
Alchimist (De laatste), XV, 290.
Alciati (A), XI, 26.
Alewijn (Geschr. van) tegen van Hemert, XI, 211, 242, 269.
Alphabet v. kunstletters, XVI, 157.
Alfen in Zuidholland, XIII, 167.
Alphen (A. v.), XVII, 73.
Alphen (Hier. v.), Gedichten voor kinderen, XIV, 76, 141. — (Over den dood van v.), XIX, 253.
Algiers (Een dey van) door een holl. scheepschirurgijn behandeld, XV, 292.
Alkmaar (Benoeming der vroedschap, te), XVII 37. — (Afbeelding der Heemskinderen te), XVII, 299. — (Belegering van), XI, 137. — (Slooping van koning Willems huis te), XI, 7. — (Stads bibliotheek te), XV. 11, XVII, 46.
Allart, XX, 286, 287.
Allinga (P.), XIV. 144, 205.
Alliteratie, XIII, 184.
Almanach des Gourmands, XVI, 31, 286. — (Revolutions), XIV, 122. — (Comptoir), XIX, 275.
Almanak (Iets uit een ouden), XI, 267, 333, XII, 11, 145. — door P. Forestus, XII, 10. — v. 1460, XIV, 121, — uit de 14 eeuw, XIV, 174.
Almanakken, XIV, 208. — (Oude), XV, 136, 266.
Almanakspeld, XV, 159, 256, XIV, 255.
Almeri, XV, 108, 225, 289, 358, XVI, 1, 228.
Aloude vrijheid van handel en nijverheid (Over de), XIV, 142, 209, 302.
Alruin, XVI, 256.
Alutarius (C.), XIV, 144, 205.
Alva, zie Alba.
Amand van Zierixee, XIV, 233.
Amaulry (Wapenboek v. T.), XIII, 222, XIV, 23.
Amazone (De) van Smyrna, XX, 34.
Ambachten (Stemgeregtigden in de), XVI, 166.

Ambassadeurs bij de republiek der Vereen. Nederlanden, XIV, 262.
Ameland, XIII, 200.
Amelse (C.), XVI, 16, 73.
Amersfoordt (J.) XIII. 148.
Amstel (Gijsbr. v.) in Pruissen, XIII, 299, 353, XV, 5, 70.
Amsterdam, Wederdoopers, XIV, 300, XV, 129. — Vergrooting, XIX, 554, XX, 163, 389. — Bevolking XI, 161, 324. — Waterverversching, XVIII, 86. — Brand in de lijnbaan de Arend, XIX, 192. — Spokerijen op de Oude Schans, XII, 128, 223, XIII, 58. — Wilde Ieren, XVIII, 510. — Bijnamen van grachten en straten, XI, 283, 319, 382, XII, 60, 127, 252, 284, 350, XIII, 31, 223. — Afleiding van plaatsnamen, XV, 125. 174, XVI, 157. — Namen van bruggen, enz., XIX, 105, 260. — Apostelstraat, XIV, 124, 147, XV, 31. — Bloemmarkt, XII, 319. — Fluweelen burgwal, XII, 319, XIII, 13. — Heerengracht, XIII, 52 — Heerenpad, XII, 62, 155.— Katersteeg, XI, 188, 285, 318. — Keizersgracht bij de Westermarkt, XVI, 222, 256. — Nieuwezijds melkmarkt, XIII, 250, 320. — Oudezijds narrem, XI, 128, 285, 319. — Place Napoleon, XVIII, 239, 454, XIX, 5, 228, 550. — De Volewijk, XIX, 477. — Boogen van de stad, XI, 229. — Stadhuis, XVI, 7, XIX, 92, 455. — Herstelde luthersche kerk, XI, 246. — Geschilderde glazen in de Zuiderkerk, XIV, 124. 147. — Zilveren troffels gebruikt bij het leggen van de eerste steenen der Oosterkerk, XIX, 561. — De kerk de Haas, XVI, 256. — Grafschriften in kerken. XIV, 327. — Rectoren der latijnsche school, XIII, 78. — Schermschool, XIII, 169, 240, XIV, 135. — Drie prenten betreffende den schouwburg, XVI, 239, XIX, 356, 536. — Fransche comedie op den Overtoom, XVII, 68. — Doolhof, XX, 140, 331, 434, — Twee ontwerpen, XIX, 190, 449. — Pakhuizen van Pels en Paaschavond, XV, 62, XVII, 64, 95. — 't Huis de Popta, XV. 319, 382, XVI. 224. — Woonhuis v. D. Raap, XIII. 31. 287, 352, — Steen voor het huis van de Ruyter, XIII, 31. — Opschrift [op het huis v. Wetstein], XII, 286. — Een huis in de Kalverstraat, XI, 319. — Huizen in de Tichelstraat, XI. 127. — Het blaauwe huis op de Heerengracht, XIV, 324. — De halve maan, XIV, 30. — Oud opschrift, XIV, 159, 250, XIX, 319. — (Gezigten uit), XV. 334, XVI, 122, 173. — (Oudste boek gedrukt te), XX, 287. — (Werken over), XVII, 144. — (Beschrijving v.) in dichtmaat, XIV, 76, 141. — (Beschrijving v.) door P. Vlaming, XIV, 207, 303.
Amsterdammer (Een) en Frederik de Groote, XV, 129.
Amsterdamsch hondeu-mirakel, XIV, 142, XIX, 351.
Amulet (Spaansche), XIII, 302.
Amusement philosophique, XII, 10.
Ana (Les), XII, 147, XIII, 86.
Anagrammen, XI, 110, 334.
Anakreontische vragen, XI, 244, 275, XII, 61.
Andeles (Eise), XVIII, 207.
Andlo (P, ab), XIV, 123, 143, 170.
Andries van Aken (J.), XIV, 309, 367.
Angels (Ph.), XIV, 269, 331.
Angilbert, XIV, 207.
Anhalt (Prins v.) en B. G. Keiser, XV, 69.
Anneau (Baron d'), XVIII, 31.
Anoniem uitgegeven dichtstukken (Auteurs van), XVI, 266.
Anonyme werken, XIV, 174—176, XVIII, 405, XIX, 17.
Anonymen en pseudonymen, XVI, 120, 141, 206, 262. XVII, 137, 195, 242, 271, 302, XVIII, 579, XIX, 17.
Anonymi (Het boek), genaamd Deuterojubilon, XVI, 48, XVII, 239, XIX, 177, 401, XX, 351.
Apis, XVI, 192.
Apologie des Etats du Royaume de Bohème, XIII, 176.
Apologie pour le synode de Dordrecht, XI, 363.
Apostelen (De) en hunne attributen, XIV, 307 XV, 14.
Apostolische geloofsbelijdenis, XV, 243, 299.
Appèl aan den Paus, XVIII, 323, 567, XIX, 175.
Appel- en peersoorten, XVI, 344, XVII, 55, 215.
Appelius (J. H.), XI, 36, 199, XIII, 267, 338, 369.
Aprilbeweging (Pamfletten aangaande de), XV, 11, 112.
Architecten (Nederl. stads), XI, 177.
Archiven der classis Tholen en Bergen op Zoom, XIII, 201
Arenden te Middelburg in Zeeland, XVI, 360.
Arcke Gods (De), XVII, 305.
Armstrong (Sir Th.), XIX, 438.
Arnemuiden (Convent der Regulieren te), XVIII, 82.
Arondeaux, XI, 354.
Arondeus, (H.), XIX, 617.
Ars topiaria, XX, 411.

Artopoeus (Jac.), XIV, 123, 172.
Arzahelis Arabis tabulae astronomicae, XIV, 122, 171.
Asinius (M.), XVII, 281.
Asselt (W. v.), XIII, 29, 215, 217, 251, 281, XIV, 152, 215.
Asteroïden (De), XII, 191, 256, XIII, 64, XIV, 380.
Astronomie (Geschiedenis der), XIV, 349, 380, XVI, 156.
Atlas bij J. Danckers, XIV, 263.
Audegnies (Baron d'), XII, 229.
Automaten, XX, 476, 541.
Avenhorn (Mr. P.), XVI, 219, 313, 348, XVII, 63, 119.
Avondmaal (Tafereelen van 't) met rookende discipelen, XI, 270, 368.
Axel (Heeren van), XIII, 188, 254, 381, XIV. 128, 216, 309, XV, 28, 221, 313.
Axelsche klucht, XVIII, 168.

B.

Baen (J. B.), XVII, 78, 146, 175, XVIII, 97.
Baan (J. v. d.) XVI, 67.
Baane (Franc.), XI, 50, 109.
Baerle (C. v.), de zoon, XII, 204, 233, 267, 323, 359, XIII, 99, 142.
Baerle (J. v.), XIII, 149.
Baerle, (Gedichten van Susanna v.) XIII, 148, XIV, 9.
Baard (Een man die zijn) verkoopt, XVII, 160.
Babel van Haarlem, XIII, 119.
Babioles littéraires et critiques, XI, 45.
Bay (G. D.), XII, 10, XIV, 293, XVI, 207.
Bakens, XIII, 201.
Bakker (D. de), XV, 331.
Ballingen in 1420, XIII, 200.
Baltensz (Frans), XI, 170, 237, 300, XII, 85, 115.
Balthazar Gerards, XI, 4, XIII, 36, 100.
— (Lofdicht op), XII, 218, 243, 271.
— (Afstammelingen van), XII, 200.
Bank (H. v. d.), XIII, 18.
Barbaz (Gedicht van), XVI, 367, XVII, 45,
Barbeyrac, XI, 366.
Barbiers en chirurgijns (Keur voor de) in 1441, XII, 166.
Barden (Gedichten der) uit Wales, XII, 239.
Bargoensch (Werken over), XI, 159, 278.
Barnevelt, XII, 141.
Barrios (Opuscula van Daniel Levi [Miguel] de), XI, 301.
Bart (Jan), XI, 134, XII, 99, 343,
Bartjens (Mr. W.), XVI, 337, 363, XVII, 46, XX, 507.
Baselius (Predikanten met den naam van), XX, 23. — (Jacobus), XX, 266.
Bascontes (G. de), XVII, 236.
Basin (Th.), XV, 194, 258.
Bastien (R.), XI, 365.
Bastingius (Kop en medaille geschonken aan Jer.), XIII, 227.
Batavia (Toestand der maatschappij te) in het midden der 17e eeuw, XII, 136.
Bathori (Eliz.), XIV, 324.
Batingen, XIX, 554, XX, 19, 163, 487.
Baud (J. M.), XV, 74.
Baudartius (W.), XII, 374, XIII, 42, 111.
Baur (H.), XIII, 311.
Beaufort (L. F. de), XIV, 270, 304, 329.
Beaumont (Jan bastaard v.), XIII, 220, 270.
Beaumont (C. P. v.), XIII, 213, 309.
Beaumont (J. J. v.), XVI, 73.
Beauval, XVI, 144, 212, 342.
Bedevaarten (Verpligte), XII, 161, 555.
— naar den put te Heilo, XII, 294, 354, XIII, 70.
Bedriegsteenen, XI, 380.
Bedsteden (Hooge), XVIII, 203, 451.
Beelaerts (Geertr.), XX, 41.
Beeld boven de Mariekerk te Utrecht, XIV, 15, XVII, 113.
Beeldenstorm, XII, 327, XIII, 1, 65.
Beeldstormers of Geuzen, XIX, 68.
Been (B. J.), XX, 519.
Beer (G. de), XVI, 120, 335.
Begrafenis van prins Willem II, XIX, 493.
Begrafeniskosten in 1682, XII, 203, XIII, 234.
Begrafenissen bij avond, XIII, 259, 322, 353, XIV, 4, 33, 65, 135, XV, 323, XVI, 258, 328.
Behn (Afra), XIII, 14.
Beyer (S.), XV, 39, 112.
Beijeren (Henricus van), XI, 360, XII, 36, 70, 106, 134.
Beijers (J. L.), Lijst van tijdschriften en periodiek verschijnende werken in Nederland, XIX, 173.
Béjart ainé, XI, 125, XVI, 212.
Beker van Duedalfs uitluiding, XI, 165, 234.
Bekker (Penning op Balth.), XIII, 302, 335. — (Gedichten v.), XIII, 339, 368, XIV, 142.
Bekker (El.) XII, 34, 65. 200, XIII, 76, XVI, 161, XVII, 169. — (Brief van), XII, 195, 232. — en Willem V, XII, 199, 237, 257. — voor het schrikbewind, XI, 232, 321.
Beknopte historie der onlusten in de Nederlanden (1780—1787), XVI, 118.
Beknoptheid (Zucht tot) leidt soms tot duisterheid, XII, 317.
Belasting op de honden, XVIII, 31, 553.
Belastingloodjes op de honden te 's Hertogenbosch, XII, 42, 111.

Beleg van Neuss (Berijmd verhaal van het), XIV, 267.
Bellamy, Roosje, XI, 50, XII, 174.
Bellarmijn-kruiken, XIII, 174.
Belooning bij het zien van land, XII, 202.
Bensadde (J.), XI, 173.
Bentink van 't Nieuwenhuis, XII, 218, XIII, 336, XVI, 366.
Berchem (Wemb. v.), XIII, 84, 174.
Berg (Oswald v. d.), XI, 325, XII, 4.
Bergen (Corn. v.), XI, 359, XII, 36, 71.
Bergen (Grafschrift van den markgraaf v.), XII, 232. — (Huldiging van den markgraaf v.), XII, 330.
Bergen op Zoom (Aanslag op), XII, 300. — (Synode te), XIII, 82. — (Belegering van), XIII, 82. — Publicatie op 't begraven te), XVI, 67. — (Gedwongen arbeid aan de fortificatiën te), XVI, 69. — (Uittreksels uit de rekeningboeken van), van 1652 en 1590, XVI, 69. — id. van 1413, XVI, 233, — (Graftomben in de Groote Kerk te), XVII, 44, 109.
Berges (Cornelis de) z. Bergen (Corn. v.).
Beringhen (Markies v.) XIII, 135.
Berkhey, (Gedichten van le Francq van), XX, 140, 287, 406.
Bernard, XIV, 138, XV, 329.
Beroepen van een predikant te Utrecht (Kosten van het gaan hooren en), XIII, 303.
Bertius (Aanstelling van P.) tot cosmograaf van den koning van Frankrijk, XIX, 77.
Beschrijving van Delft 1729, XVI, 265.
Bestand (Prent betreffende het twaalfjarig), XV, 43.
Bestje van Meurs, XII, 226, 300, XIII, 166, XVI, 36, 133, XX, 488.
Bestrating en verlichting, XV, 232, 289, XVI, 37, 110, 292.
Besturen (Veel) in eene kleine ruimte, XX, 431.
Betouw (Mr. J. in de), XV, 11, 115, 363
Beuningen (Schriften van K. v.), XII, 147, 212.
Beverland (Handschrift v.), XIV. 175, 268, 329.
Bevers in Nederland, XI, 162, 234.
Bevolking van Noordholland in de 17e en 18e eeuw, XV, 104, 161, 233. — van Amsterdam, XI, 161, 324.
Bianchi (F. L.), XI, 11.
Bibliotheek van het escuriaal, XVIII, 95. — (Stads) te Alkmaar, XV, 11, XVII, 46. — van Karel den Grooten, XI, 152. — van Marnix van St. Aldegonde, XX, 345. — van Const. Huygens, XII, 219. — (Chirurgijns-), XII, 289. — (Ziekentroosters-), XII, 240.
Bibliotheek van historische woorden, XIX, 127, 248, 342, 446.
Bibliotheca Sarraziana, XII, 43.
Bibliotheken (Openbare) in Nederland, XII, 46.
Biche (Graafschap), XI, 124.
Bye (J. de), XII, 12.
Bier een middel tegen hoest en heeschheid, XIII, 286.
Bieselinge (Voormalig nonnenklooster Jerusalem te), XVII, 42.
Bicker (L.), XVII, 111, XX, 184.
Bilderdijk op St. Annendag bekeken, XVIII, 7, 402, 522. — uit Groningen verjaagd, XVIII, 72, 299. — geen hoogleeraar, XV, 274, 327, 362, XVI, 14, 44. — vertaler, XV, 274, XVI, 14 — vertaling van de gedichten van Ossian, XIX, 13. — en Falck, XVI, 16. — (Vers uit het Buitenleven van), XVI, 50. — Bibliographische bijzonderheden, XIII, 208. — (Recensiën door), XIII, 260.
Bilderdijk (Geboortejaar van Elius Is.), XIII, 280, 320
Bilt la Motte (C. E. van der), XVIII, 525, XX, 184.
Bing (Admiraal), XI, 78, 164, XII, 2, XIII, 197, 234, 356. XIV, 39, 100, XX, 550.
Binkes (Jacob), XI, 103.
Binkhorst (H.), XX, 567.
Biographia Ultrajectina, XIX, 130.
Biron, Helvaart v. Juno, XII, 12, 336, 373.
Björnstahls (J. J.), reizen, XI, 88, XII, 9.
Bisschop (J. de), XV, 171.
Bisschop in partibus infidelium, XX, 553.
Blaeu (Willem Janz.), XX, 286. — en de Jesuiten, XX, 561. — (Afstammel. v.), XIV, 87, 153, XV, 151, 252, 311, 374, XVI, 90.
Blaeuwen (Jod. Calcovius, en de) XVII, 113.
Blaauwbaard (Een andere), XIV, 252.
Blancardus (Nic.), XX, 33, 184, 451.
Blankenburg (Q. van), XIX, 153.
Blanketsel, XVI, 40, 65, 97, 329.
Blau (W. de), XI. 67, 197.
Bleiswijk (P. v.), XI, 87, 151, 169, 237.
Bleuet (T.), XV, 299.
Bliksem (Inslaan v. den) des winters, XIII, 224.
Bloembollenteelt (Haarlemsche), XII, 165.
Block Maartensz. (Adr.), XX, 1.
Blockland (C. de), XIX, 616.
Blondin (Een oude). XII, 352, XIII, 127, 222, 255, 351, XIV, 158, XVI, 255.
Blijdensinne (A. J. v.), XI, 114, XII, 9.
Bochillier, XVIII, 476.
Bodley, XIII, 360.
Boey (Mr. Th.), XV, 240, 275, 330, XVII, 88.

Boek (Hoe een) in de wereld komt, XVI, 267, XVII, 15.
Boek (Het) der Chronyken der feesten van Amsterdam, XVIII, 466,
Boec van den houte, XII, 243.
Boeken in de hofkapel te 's Gravenhage, XIX, 616. — (Fransche) in Holland gedrukt, XI, 210, 269. — (Verkeerd gedateerde), XV, 11, 70, 134, 266. — met verschillende titels XVIII, 319, 614, XX, 136. — in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers uitgegeven, XX, 291. — (Teekeningen op de snee van), XX, 320.
Boekbinderskunst (Geschiedenis der), XVI, 305, XVII, 46. 75, 112, 171, 237, XIX. 532, XX, 32, 132.
Boekdrukkers of boekverkoopers te Deventer (Twee tot nog toe onbekende), XIv, 334.
Boekdrukkunst (Uitvinding der), XIII, 259, XIV, 355, XVI, 129, XVII, 75, 112, 171, 237, XVIII, 80, 131, 497, 593, XIX, 1, 113.
Boekdrukkunst (De) te Dordrecht uitgevonden, XI, 38, 259.
Boekhandelaars (Geschiedenis van voorname), XVI. 141, 336, XVII, 75, XX, 124. — van 1536 tot 1568, XVII, 77.
Boekhandelaars, uitgevers en drukkers te Amsterdam (Geschiedenis van), XVI, 141, 236.
Boekhouders (Practiseerende), XII, 319.
Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, XX, 124, 173, 277, 341, 400, 446, 493, 557, 603.
Boekverkoopers- en drukkersmerken (Dertig nederl. meer of min opmerkelijke), XX, 503.
Boekverkoopingen (Eerste) in Nederland, XIX, 17, XX, 134.
Boekwerken (Uitloving eener geldsom voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van), XIX, 506, XX, 133.
Boekzaal der geleerde wereld, XI, 244, 269, 299.
Boel (Andries) Dirksz, XII, 4, 65, 129, 193.
Boer (Francijntje de), XIII, 135, 165, 354.
Boerhaave (A. Kaau), XII, 169.
Boerhave (Huwelijk van Herm.), XX, 372.
Boetzelaar (W. v. d.), baron van Asperen, XXI, 16.
Bogaert (C. A.), XI, 173.
Bohan, XX, 603.
Boileau (Een vers van), XVIII, 163.
Bois (M. du), XI, 153.
Boissens (Corn.), XX, 567.
Boiste, XVII, 19, 70, 110, 132, 169, 360, XVIII, 461, XIX, 84.
Bokalen v. schout en schepenen v. Leiden, XX, 36.
Bocarmé, XIV, 104.
Bockenbergh, XIII, 70, XV, 276, 329, XVI, 14.
Bokkenbloed, XI, 319, XII, 59.
Boccaccio over pausin Johanna, XII, 49, 145.
Boconius, (M.), XIV, 244, XV, 169.
Bolhamer (G.), XVII, 371, XIX, 156.
Bolsward (kerk te), XX, 454.
Bombardementen, XVII, 106, 130, 161.
Bontekoe (W. IJ.), XI, 71, 138.
Bontemps (P.), XV, 136, XVI, 45.
Bontius (R.), XX, 33, 187.
Boogaert (C. A.), XII, 237, 335.
Books of references (Nieuwe), XVII, 144, 173, 202, 328, 364.
Boom (Mr. A. J.), XII, 39.
Borcheus (M.), XI, 364.
Borchgrevink (B. en M.), XX, 40.
Bordieu (P. du), XX, 355.
Borger (Bijschrift op het portret v.), XIX, 250. — Aan den Rijn, XIV, 12, 72, 116, 140.
Bornius (A.), XII, 72, 132, 194.
Bornius (H.) en zijn huisvrouw, XIII, 348.
Borondon (Eiland St.), XI, 127, 186, 223, XII, 32, 186.
Borremans (N.), XV, 9, 167, 238. — (Suz.), XV, 167, 238.
Borrheus, XII, 87.
Borsele (Adriaen van), XVIII, 83.
Borssum (Ad., Abr. en Ant. van), XII, 180.
Bosch (Levensbeschrijving van Bern.), XIII, 371.
Bosch (P. v. d.), XI, 296, XII, 101.
Bosschen (Invloed van) op de luchtgesteldheid, XII, 60.
Boschwijk (Een middag op), XVIII, 223, 406, XIX, 258, 405.
Bouckhorst (A. v. d.), XI, 103.
Bouman (C.), XIII, 148.
Bourbon (Eleonora v.), XIV, 104.
Bourbon Condé (A. G. de), XX, 594.
Bourgondië (Bastaard van), XII, 58. XIV, 85.
Braam (W. v.), XIII, 41, 99, 164, 235, XIV, 41.
Brand te Londen, XV, 324, XVII, 43, 106. — (Onderaardsche) te Aarlanderveen, XI, 380.
Brandmerk op de wang, XI, 162, 229, XIV, 294.
Brandstapels, XIV, 104.
Brandt (Werk van C.), XII. 17.
Brandt (Geboortejaar van G.), XX, 141, 349. — (Gedicht op de Hist. der Ref. v. G.), XIII, 47, XIV, 9, 74. — (Fransche vert. der Historie der reformatie van G.), XI, 114. — Leven van Vondel,

XI, 174, XII, 9, 81, 141, XIV, 265, 331. — Leven van Hooft, XIV, 77, 141. — Gedichten, XIV, 122, 171, 208, 267, 304, 328.
Brandweer, XVI, 288.
Bras de fer, (Ludovicus), XVIII, 459.
Breda (Doopvont in den hoofdkerk te), XI, 105. — (Krijgsvolk in het turfschip van), XIII, 170.
Bredius (H.), XX, 608.
Bree (J. B. van), XX, 297.
Breedtegraden (Bepaling van), XX, 196.
Breite mundart, XVIII, 278, 376.
Bremer, (R.), XII, 122.
Briefe eines Verstorbenen, XII, 272.
Brielle (Straatnamen van), XIX, 368, 581.
Brielsche courant, XIX, 402, 564, XX, 32, 349.
Brief aan J. W. te Water, XI, 210. — van 1794, XIII, 101.
Brievenverzameling te Deventer, XV, 331.
Brikkenaar (J B.), XI, 172.
Bril (J.), XIII, 47, 113.
Brillen, XVI, 41, 106, 132, 196.
Brink (Mr. J. ten), XVI, 48.
Brinkman, van Streek (Mevr.), XIII, 134, 166, 202.
Broeck (P. v. d.), XVII, 170.
Broucke, (Chr. v. d.), XII, 51.
Brouwer (G. N.), XIV, 209.
Brownrigg (Mrs.), XII, 34.
Bruce (P. H.), XII, 18, 145.
Bruggen (Steenen), XIII, 259, 322, 353. — (Steenen) over rivieren, XX, 228.
Brugman, XV, 244.
Bruiloft van Karel den Stouten, XIII, 200, XIX, 170.
Bruiloft van Kloris en Roosje (De), XIV, 77, 141, XIX, 367.
Bruiloft van Krelis en Neeltje (De), XV, 239.
Bruijn (Joh. de), XV, 43, 119.
Bruinesz (Huybert), XIII, 213.
Brumanus, (H.), XI, 261, 335.
Brunet (De bibliograaf), XVII, 362.
Brunet (P.), XV, 263.
Brunswijk—Wolfenbuttel (K. G. A. van), XI, 262, XIII, 68.
Buffelschedel als zinnebeeld, XI, 294.
Buyesius, (J.), XI, 2, 205.
Buiksloot (Schouwburg te), XIV, 125, 176, XIX, 300.
Buitendijk (G.), XIII, 78, 135, 198, 225.
Buitenverblijven onzer stadhouders, XIII, 102.
Bucquoi (De), XII, 81, XIII, 85. — (Graaf de), XIII, 298, 356, XVI, 39.
Bulengerus, (J.), XIV, 123, 144, 170.
Bullart (J.), XII, 149.
Bullebakken, XI, 320.
Buren (Maximiliaan van), XI, 359, XII, 71, 133.
Burggraven van Zeeland, XVIII, 83.
Burkle (Admiraal), XV, 263.
Burculo (N.), XII, 122, 179.
Burlesque (Het), XVII, 309.
Burmania (S.), XV, 331.
Burney (Ch.), XI, 166, 236.
Bursalen te Leiden, XI, 12, XIV, 294.
Busscher (M.), XIV, 365.
Busschof (B.), XI, 153, 170, 210, 241, 268.
Bustijn (P.), XX, 196.
Buurtreglement van Leiden, a°. 1478, XII, 167.
Buvry (J. de), XI, 2, 66.
Bijbels, XIV, 334, 366, XV, 8, 115, XVI, 73.
Bijbelplaats (Eene), XIX, 88, 128.
Bijbelplaatsen verklaard. Exod. XV, vs. 3, 4, XI, 57, 154, 249. — Ps. XXII, vs. 17, XI, 17, 219, 279, 314, XII, 53. — Ps. CIV, vs. 26, XIV, 148, 215. — Matth. XXVI, vs. 17, XII, 231, 262, 290, 324, 364. — Rom. XV, vs. 19, 2 Cor. XII, vs. 12, XV, 178, XVII, 55. — Gal. VI, vs. 11, XI, 116. — Openb. XI, vs 3—11, XII, 378.
Bijbelvertaling, XVII, 172.
Bijdragen tot het menschelijk geluk, XIII, 370.
Bijentemmer (Een), XX, 480.
Bijma (Balth. van), XI, 2, 66, 294.
Bijnkershoek (Mr. C. van), XI, 88.
Bijns (Duistere plaats uit Anna), XX, 311, 582.
Byron, XVII, 202, 240. — (Memoires van lord), XI, 239, XIII, 369.
Bijvoegelijke naamwoorden op gezind uitgaande, XVII, 55, 179.

C.

(C = K, zie K.)

Caelius (Lud.), Rhodiginus, XIV, 207, 237, 266, 303, 329, XVI, 47.
Cebetis tabula, XVII, 302.
Cephas Pistophilus, XIV, 207, 269.
Ceylon (Gouverneurs v.), XI, 82, 194.
Celibaat (Fransch werkje over het), XVI, 302.
Cenobarba (J.), XII, 50.
Cerisier, XIII, 206, XIV, 267.
Cervantes (Miguel de), XIX, 177, 341, 533, XX, 184, 451.
Cessionanten, XIII, 4, 73. XVI, 107.
Chalon (H.), XIX, 368, XX, 198.
Chambers Miscellany (Stukken in), XI, 210
Chambre héraldique te Brussel, XV, 283, XVI, 215.

Chappuzeau (Mr. S.), XV, 38.
Chapseau (N. C.), XII, 46.
Charlois (Kerk van), XII, 139.
Charters (Aanwijzing v.), XIV, 261.
Chassinetvers, XVI, 210.
Chastellain (G.), XV, 72 134, 200.
Chateaubriand, XVII, 309.
Chaucers geboortejaar, XX, 137.
Charivari van 1787 of daaromtrent, XIII, 335.
Chineesche houding-geneeskunde, XV, 159, 23.
Chirurgijn (Zonderlinge toelating tot het beroep van), XI, 106.
Cholera, XVI, 260, XVII, 7, 293.
Christemeijer (J. B.), XIV, 270.
Christiaan II, XIX, 321.
Christus door heidensche schrijvers vermeld, XIV, 39, XVI, 198, XX, 188.
Christusbeeld te Kuilenburg, XIV, 210.
Chronische humeuren, XIV, 382.
Chronogrammen, XII, 47, XVI, 267, 362.
Chves (A. R. de), XI, 55.
Cicero de republica, XIV, 119, 171. — De officiis etc. vertaald door Coornhert, XV, 73, 136, XVI, 46.
Cyclici en logographen, XI, 90.
Citaten (Iets over), XVIII, 143, 251, 308, 391, 523, 612, XIX, 399.
Cijfers (Arabische), XVI, 40, XVII, 235, 267.

D.

D. (J.), XI, 173.
Dagbladen (Nederl.), XI, 8, 89, XII, 9, XIV, 173, XVII, 278. — (Biographiën van beruchte), XIX, 287. — Zie ook Couranten.
Daguerre (Heeft) de daguerreotype ontdekt? XVII, 310.
Dagverhalen van nederl. gezanten, XII, 48, 146.
Dale (N. van), XIII, 245, 267.
Danckaerts (S.), XI, 368, XII, 82.
Danckerts, XI, 37, XII, 3
Danckerts (C,), Hist. ecclesiastica, XI, 210.
Danckerts de Rij (Corn.), XI, 192, 246.
Darlia of Darcia (Joh.), XIX, 537, XX, 565.
Darthula, XVII, 305.
Dassevael (S.), XIV, 209.
David Joris, XV, 17, 74, 119, 142, 171. — (Verdediging v.), XI, 153.
Dedel (Prof. mr. N.), XIV, 12.
Deym (Jacob) de jonge, XIII, 88.
Deynum (Willem van), XI, 369.
Deken (A.), XII, 118, 177, 235. — (Brief v. E. M. Engelberts aan A,), XVII, 143.
Decker (Jeremias de), XVII, 276. — (C. Huyghens en Jer. de), XVI, 303.
Delfland (Baljuwen v.), XIII, 36, 230.
Delft (Toren te), XX, 100. — (Het Kalverbosch bij), XV, 190. — De groote klok te), XV, 192, 318. — (Een schepen van) in 1299, XI, 35. — (Stichting der H. Kruiskapel te), XI, 40. — (Beschrijving van), 1729, XVI, 265. — (Extracten uit de rekeningen van), XI, 289.
Delvau (A.), XVII, 170, 301.
Delwich, (Regiment v. kolonel), XVII, 164.
Demaker (A.), XX, 452.
Denemarken (Nederl. toonkunstenaars in), XX, 35, 195.
Dépêche (Een) op rijm, XVII, 164, 293, XVIII, 25, 294, 346, 559.
Dertiendach, XV, 360, XVI, 35, 65, 164, 356.
Dertig dagen heeft September, XIV, 122, 171.
Descartes, XI, 227, 294, XVIII, 86, 292. — (Leven van), XI, 367, XII, 81.
Desmond (De gravin v.) en Rembrandt, XIV, 210.
Dessade, XIV, 305, 330, 364.
Deurhofs Job, XI, 172, 266, 368.
Deventer (J. van), zie Jacob van D.
Deventer koek, XIV, 191, 287.
Devisen, zie Aanhalingen.
Dialect in het land van Kuik, XI, 13. — van Westfriesland, XIV, 337, 373, XV, 45, 176. — Zie ook Nederduitsche tongvallen.
Diamant, XX, 431. — (De) de Sancy, XVII, 220. — (Groote), XIV, 222, XVI, 256, 286, 351, XVII, 32, 64, 96, 320.
Diamanten bruiloft, XIX, 639, XX, 431.
Diamantslijperijen te Amsterdam, XI, 138, XII, 228.
Dichtstukken (Oude), XIV, 123.
Diderot in Holland, XII, 47.
Diemen (J. v.), XI, 261.
Dieren (Wilde) in Nederland, XI, 33.
Differentiae juris romani et belgici, XVIII, 525.
Dirk Rembrands van Nierop, XIV, 206.
Dissertatie (Militaire), XIV, 305.
Dittelbach (P.), XV, 118, XVI, 46.
Dobbelen op leven en dood, XI, 224.
Dobbelsteen (Stukgesprongen), XX, 337.
Dodaers (De), XI, 95, XV, 192.
Dodo (De), z. Dodaers.
Dodt (J. J.) van Flensburg, XIV, 305.
Doekes (S.), XIV, 144, 205.
Does (D. v. d.), XI, 66.
Doeveren (T. W. en J. van), XI, 295.
Doggersbank-lint, XVI, 234, 294, 331, XVII, 10, 237, 270, 324, XVIII, 32, XIX, 394.
Doctortitels, XV, 5, XVII, 129.

Domingo (Gouverneur van St.) in 1785, XIII, 102.
Dominospel (Uitvinding van het), XVI, 331.
Donati Roma vetus ac recens, XVIII, 320.
Don Quijote, XIV, 208, 239, 273, XVI, 47. 168.
Don Quijote de la Mancha en el siglo XIX, XIII, 211, 268, 307.
Dood (J. Jz. de), XIII, 243, 305, 339, XIV, 142, XVI, 15.
Doodshoofd (Het), XIV, 202, 238.
Doodvonnis bij loting, XII, 295, 327, 363, XIII, 1, 68, 106, 195, 290, XIV, 4.
Doopboeken, XI, 105.
Doopschgezinden in dienst van Willem I en Maurits, XI, 259. — te Antwerpen (Request der) aan prins Willem I in 1566, XII, 366. — onder de nederl. schilders, XIV, 80. — (Synode der) in 1649, XIV, 111, 162. — (Leeraars der) op Ameland, XVII, 105. — (Bediening van doop en avondmaal bij de), XX, 121, — (Belofte der), XIII, 299, XV, 68, 258.
Door druck geleert, XII, 62, 189.
Dordsch melkmeisje, XIII, 108.
Dordsche synode (Handschrift van de handelingen der) en de statenvertaling des Bijbels, XIX, 533, XX, 32, 136, 347.
Dorp (Adr. van), XI, 296.
Dorpe (R. v. d.), XII, 89, 144.
Dorth (Freule J. M. C. J. van), XI, 233, 291, 354, XII, 35, 106, 133, XIII, 5, XIX, 555, XX, 69, 330.
Dortsma (P.), XV, 169.
Dou (Schilderijen van G.), XII, 123, 179.
Douwe Auckes, XI, 1, XII, 3, XIII, 35, XVI, 259, 355.
Draagkoetsjes, XV, 69, 358, XVI, 198, XX, 488.
Draaikast, draaikooi, XVI, 232, 292, 327, 353, XVII, 3, XVIII, 131, XX. 554.
Drake (Dood van Fr.), XII, 72, 132, XIII, 164.
Drinkhoorn van Piet Hein, XII, 42, 139, 170.
Drenkelingen (Middel tot opsporing van), XVIII, 126, 494, XIX, 111.
Drinkuitsma-state, XV, 46.
Drinkwetten, genaamd de wetten der XII tafelen, XV, 39.
Drommont, XV, 163, XVI, 106, 197.
Drooge dokken (Drijvende), XVI, 69, 133.
Droom (Een), XII, 75, XIII, 74.
Drostendiensten (Stukken over de), XII, 147, XIV, 203, 269.
Druitius, XIII, 259, 294.
Druyventros der amoureusheyt, XVII, 306, XVIII, 89.
Drukfouten (Zonderlinge), XII, 255, 318, XIII, 58, 128, XIV, 158, 252, 349, XV, 95, XVI, 94, 192, 352, XVIII, 637, XX, 540.
Drukken met losse muzijknoten, XVIII, 39, 165, 217, 528.
Drukkers en uitgevers van boeken over muzijk in Nederland, XX, 239, 616.
Drukwerken (Min gewone), XVI, 339, 366, XVII, 13, 75, 110, 201, XIX, 350, 400.
Dublin belegerd door twee zeelieden, XV, 163, 228, 258.
Dudinck (J.), XV, 331.
Duflos, XX, 34, 188.
Duin (N.), Reis om de wereld, XVI, 239.
Duisternis op klaarlichten dag, XIII, 31.
Duivel (Ziel en ligchaam verkocht aan den), XI, 38.
Duyveveld (J. P. of J. B.), XI, 55.
Duizend-gulden-mannetjes, XIII, 262.
Dumbeck (F. J.), XV, 74.
Durer (Reize en werken van Alb.), XI, 240, 299, 363, XIII, 16.
Dusart (J), XX, 196,
Duurkoop (J. A.), XIV, 305.
Duveldragers, XVI, 145.
Duverden (C. v.), XIII, 208, 242.
Dijkveld te Londen, XII, 231.

E.

Eau de Cologne, XIV, 357.
Ebeling (A. M,), XVI, 17, 51, 74, 121.
Edelen (Nederl) onthoofd, XI, 68. — (Nieuwe holl.) in 1619, XI, 102, 161.
Edelman (Onbekend), XIII, 138.
Edrisi, Ibn Batuta, Macrisi, XII, 375, XIII, 73.
Eduard van Engeland, XIII, 173.
Eede (L. v. d.), XV, 222.
Eeke (C. v.), XIII, 47, 113.
Eelhart (Theoph.), XII, 336, 373.
Eenvoud onzer voorouders, XI, 33.
Eerkroon 1782, XII, 120.
Effectenhandel, XVI, 200, 257, 328.
Effen (J. v.), XVI, 264.
Egesippus, XI, 210, 242, 265.
Eggaert (Paus Adriaan VI en W.), XIV, 85.
Eginhard en Emma, XI, 295, 357.
Egypte (Geschiedenis v.), XVI, 41.
Eglisemmius (G.), XV, 169.
Egmond (Arn., Fr. en Fl. v.), XII, 168, 226.
Egmond (Geboortejaar van Max. v.), graaf van Buren, XVIII, 239, 452.
Eyloff (Mr. Jan), van Groeningen, XIII, 328.
Eysenbroek (P.), XVI, 15.
El (Nederlandsche), XV, 160, 224, 255, 318, 381, XVI, 30, 95.
Elisabeth (St.), XII, 33.
Elizabeth Musch, XIX, 354.

Ellewoutsdijcke (Susteren van), XVII, 42, 163.
Ellison, XIV, 78, 147, 176.
Elmeguidi (Em.), XVI, 49, 139.
Eloge historique de J. le Clerc, XI, 153.
Elsevier (P. en J. J.), XII, 273, 309, 374. XIII, 14, 206, XV, 327.
Elsevieren (Drukten de) met zilveren letters? XIV, 12.
Elten (De abdissen van), XII, 3, 69.
Elter (Mevr.), geb Woesthoven, XVI, 302.
Emigranten uit Holland na 1795, XVIII, 433. — van 1798, XIX, 597. — (Fransche) in Nederland, XIII, 6, 324.
Emmerik (Rassemblement te) in 1795, XI, 38.
Engeland en Gelderland, XIII, 136, XVIII, 447.
Engelberts (Brief van E. A.) aan A. Deken, XVII, 143.
Engelschen (Eischen der) bij de vredespropositiën in 1652, XIII, 359, XV, 322.
Enghien (De heer v.), XIV, 5.
Enkhuizen (Viering van het 2e eeuwfeest der bevrijding van), XIII, 262.
Ens (Joh.), XI, 365, XII, 175.
Entrée de Charles V à Bologne, XVI, 264.
Erasmus en zijn A. B. C., XII, 103, XV, 193. — Encomium Moriae, XVI, 265, 303, 363. — (De knecht van), XI, 197, XIII, 325.
Eremita (Dan.), XVII, 209, 279, 310.
Eritis sicut Deus, XIV, 46, 172, XVII, 73.
Erkel (Verbanning van Herber v.), XIII, 227.
Erp (Magd. v), XI, 222.
Escheder tiende, XIV, 138.
Escuriaal (Bibliotheek van het), XVIII, 145.
Espenblad (De heer van), XIV, 360, XVII, 133.
Essen (Jan van), XVIII, 512, XIX, 76.
Essen (T. J. G. v.) XII, 273, 309, 336.
Estius (G.), XII, 273, 308.
Etat politique de l'Europe, XIV, 174.
Etymologie, XVI, 179.
Etrurische athleet, XI, 116.
Everts (J.), XVIII, 249.
Evertsen (D.), XVI, 41.
Ewaldussen (De twee), XI, 1, 99.
Examen van 't ontwerp van tolerantie, XI, 210, 242, 298.
Ezelsoor (Koning), XI, 230, 292, 326, XII, 1.

F., Ph.

Fabricius, XV, 238, 296, 329, 363.
Facies batava, XI, 85.
Fagel (G.), XVI, 216.
Falck (A. R.), XI, 13. — (Bilderdijk en), XVI, 16.
Fargue (M. M. la), XIII, 310, 341, 371, XIV, 12, 79.
Fathimiten, XV, 323.
Faurens (Jan), XIV, 340.
Faust (De legende van), XVI, 73, 209, 263, 338, XVII, 304, XX, 134.
Feesten ter gelegenheid der alliantie van ons land met Frankrijk, XIX, 134.
Feith (E.), XIX, 295.
Feith (G. J.), XV, 223.
Fenelon (Een geschrift van), XII, 10.
Phenicische of punische voorwerpen in Engeland gevonden, XIX, 246, XX, 340.
Ferenczy, XVI, 337, XVII, 14.
Ferguut, XVI, 49, 120, XVII, 306, XVIII, 315.
Feria II prox. post dom. Reminiscere, XV, 232.
Philips II te Bergen op Zoom, XVI, 7.
Fine (Arnoldus de), XX, 37.
Physionotrace, XI, 271, XII, 90, 149.
Fles (C. J.), XIX, 192, 360.
Phlogiston, XIX, 592, XX, 64, 222.
Florens (Heer), XIX, 12.
Floris II (Graaf) en Galama, XV, 231.
Floris ende Bancefloer, XI, 301. — (Eene plaats uit), XIX, 206.
Foeck (Jac.), XIII, 213, 246.
Fokke Sz. (Arend), XVII, 278 — (Werken van A.), XVII, 309.
Fongers (Jan), XIII, 176.
Fontaine (Uitgave der fabelen van J. de la), XI, 309, XIII, 22.
Fooien, XIV, 317, 379, XV, 64, 96, 191, 242, 300, XVI, 224.
Foolke (De kwade), XIX, 409, 611, XX, 412.
Phoonsen (J.), XII, 148, 213.
Phosphorus Austriacus, XI, 114.
Frank de Vrij, XI, 87.
Frans Vormarson, XIII, 7, XVI, 208.
Fransche ministers (Vermogen van eenige), XV, 324.
Fransche overheersching (Staaltjes van gedwongen trouw gedurende de), XI, 137.
Fransche republiek (Op het uiteinde der), XV, 61, 159, 192, 351.
Frederik (Keizer) te Maintz in 1182, XI, 106.
Frederik de Groote (Een Amsterdammer en), XIV, 200.
Frederik Hendrik (Anecdote betreffende), XVI, 5, 65. — (Leven van), XIV, 333.
Frey (J. L.), XI, 173, 238, 366.
Freschot, XI, 241, 269, 298, XII, 212.
Fresinga (R.), XI, 261, 335.
Friesch (Overeenkomst van het) en het Engelsch, XVII, 253.
Friesch woordenboek, XV, 125.
Friesche letterkunde, XIV, 6.

Friezen te Parijs, A°. 14—37, XVIII, 73.
Frisius (G.), XII, 181.
Furius (Frid.), Caeriolanus, XIII, 266, 337, XVIII, 210.

G.

G (De zachte) in onze moedertaal, XVI, 62, 144, 178.
G. (H. v.), en Chr. Tomas, XI, 114.
Galeye (Des gemenen lants), XI, 5.
Galen (Grafschrift op J. van), XIX, 604.
Galilei, XIX, 118, 279 — (Nieuwe observantie in den loop des hemels door), XIX, 568.
Ganzebord (Historisch), XII, 363, XIII, 35.
Gapers, XIX, 442, 600.
Gardes d'honneur in 1813, XV, 354.
Garnizoensleven op Ceram, XVII, 309,
Gaternisse (Vrouwe van), XIX, 559.
Gazetier de Hollande (Le), XV, 263.
Gebed van Eugenius, XII, 177. — voor Napoleon noodig tot zaligheid, XIV, 356, XV, 228. — voor het eten, XV, 234, XVI, 292, XVII, 263.
Geboren, XVI, 220, 279, 348, 378.
Gedanum, XVI, 357, XVII, 36, 67, 97.
Gedenkschriften van Frank Florisz. van Arkel, XI, 8, 166.
Gedicht (Een), XVII, 47, 75, 110, 169. — bij de opening eener algem. vergadering, XII, 88.
Gedichten op toonkunstenaars, portretten enz., XIX, 196. — (Twee onbekende) uit de 17e eeuw, XIII, 47. — (Oudenederlandsche), XIV, 13, 264. — (Nederl.) in onderscheidene talen overgezet, XI, 367.
Geelen (Jan van), XIII, 327.
Geelkerken (N. v.), XII, 19, 90, 245.
Geer (Geschriften van K. baron de), XII, 42.
Geeren, XIII, 157.
Geerende huizen, XV, 30.
Geeselen, XI, 5.
Geest van Jan Tamboer (De), XI, 170, XII, 174.
Geestelijke stichting (Onbekende), XII. 152.
Geestelijken (Eenige), XVII, 296.
Geesteranus (P.) en zijn geestelijk recept, XII, 49, 306.
Geesteranussen, XIII, 180, 306.
Geheimschrift, XX, 224, 541.
Geheugeniskracht (Bijzondere), XIII, 60, XIV, 63, 223, 350.
Geilfus, XX, 294.
Gekkenfeesten en gekkenorden (Werken over), XI, 12, 108, 266, 366, XX, 486.
Gekortwiekte faam (De), XIII, 111, XIV, 361, XV, 135.
Gelder (Karel van) en de duitsche keurvorsten, XVIII, 238, 563, 599.
Gelderschen adel (Handschrift over den), XVIII, 494.
Gellius Snecanus, z. Jelle Hotzes.
Gelukwensch van eene dame aan Willem IV, XVI, 32.
Geluwe (A. v.), XIII, 205.
Gemeensliedeu, XV, 108, 162.
Gemeentekronijken, XIII, 82.
Gemeenten (De seven cruys-), XIII, 174.
Gendsche kanaal (Het oude), XII, 234.
Genealogie, XI, 378, XII, 57, 93, 154, 185.
Genealogiën (500), verzameld door mr. R. van Heemskerk, XVI, 64, 186, 379, XVII, 62.
Geneal. geschiedenis der utrechtsche adellijke geslachten, XVI, 186.
Genealogische kwartierstaten, XVII, 286.
Geneeskunde in de abdij v. Leeuwenhorst, XIII, 167.
Genemuiden (Brand te), XVIII, 238.
Generaals van de republiek der Vereen. Nederlanden in 1789, XI, 37, 133, 225, 258, 293, 327, 353, XIII, 5.
Generaals (Diner der) in de vorige eeuw, XII, 135.
Génestet (De), XV, 239, 275.
Genootschap ter spreuke voerende: Hier na volmaakter, XX, 34, 187. — Natura et Arte, XI, 367.
Genootschappen (Wetenschappelijke) in Holland, XIII, 89.
Geographische oudheden, XVIII, 114, 374, 411.
Germain (Le comte de St.), XI, 164, XIV, 356, XVII, 286.
Geschiedenis der aziatische volken, XII, 363, XIII, 70, XIV, 103. — van Nederland in het Fransch, XII, 45. — (Een werk over de), XII, 375. — (Werkje over onze), XIII, 83, 113, 148. — (Werk over de) der Nederl., XIII, 114.
Geschiedkundige aanmerkingen, XIV, 12, 118.
Geschut, XVI, 116, 202. — (Oud), XVI, 362. — door eenen priester uitgevonden, XVII, 43. — (Een stuk) met drie trompen, XVII, 110, XVIII, 249. — (Metalen) aan den keizer v. Japan, 1641, XIII, 300.
Geslacht der zelfst. naamw. Merapi, XVIII, 53. — tijdstip, XI, 61. — oogenblik, XIII, 248, 273. — petroleum, XVIII, 114, 148. — der namen van dagbladen, tijdschriften, enz., XVIII, 427, 629, XIX, 203, 305. — der namen van rivieren, XIII, 277, 345.
Geslachtregeling der naamwoorden, XIV, 150.
Geslacht van der Aa, XIX, 637. — Ael-

man, XIII, 350, XIV, 91, 217. — Aarssen, XV, 375, XIX, 52. — v. d. Abeele, XV, 60, 316. — Alewijn, XX, 271, 586. — v. Alphen, XV, 380, — v. Almonde, XIII, 280. — v. Altena, XI, 119. — Alva en Aylva, XIV, 26. — Amelroys, XIV, 221, XV, 29. — van Ardenne, XIX, 637. — van Asselt, XV, 254, 318, 379. — Avenhorn, XVI, 219, 313, 348, XVII, 63, 119, XVIII, 430. — van Baerle, XIV, 221. — van Baerland, XVI, 93, 217. — de Baets, XVII, 31. — Balfour, XVII, 62. — Bax, XIV, 247, XV, 251, 317, XVI, 29, 153, 320, XVII, 218, 286, XVIII, 56, 230. — Bacx de Hartoghe, XX, 270. — Beeckman, XX, 635. — v. Beylanus, XVI, 319. — v. Belle, XV, 150, 374. — v. Berghem, XI, 254, XII, 29. — van den Berg, XVII, 59, 119, 190. — Bergeijk, XIX, 637. — Bergsma en van Berendrecht, XV, 223. 350, XVI, 87. — Bertolf, XV, 55. — Beuckelaer, XIX, 589. — Binkes, XVIII, 636. — Blaen, XX, 158. — Blaeu te Enkhuizen, XIV, 154. — Boey, XVII, 88. — Boellaerd en van Doorn, XVI, 316, XVII, 188. — v. d. Boetselaer, XVII, 154. — Bogaert, XVI, 282, 348, XVII, 120, 151, 284, XVIII, 590. — Boymans, XVI, 23, 281, 348, XVII, 57, 376. — du Bois, XVII, 31, 286, 374. — Born, XVII, 349. — Borrendamme en Sonmans, XV, 377. — Borselen, XI, 256, 282, XII, 29. — v. Borselen v. Brigdamme, XIV, 281, 316. — de Bosch, XV, 302. — Both van der Eem, XVI, 347. — Bourbon, XVIII, 636, XIX, 220. — Boxel en de Condé, XVII, 286, 349. — Braconnier, XV, 189, XVI, 282, XVII, 58, 119, XVIII, 430, XX, 590. — Brant, XV, 378. — Breda en Ripperda, XVI, 283, 347. — Briel, XVII, 269, 350, XVIII, 120, 334, XIX, 60. — v. Brienen, XV, 381, XX, 318. — ten Brink, XV, 254, 347. — v. Broyel, XVIII, 381, XIX, 53. — v. Bronckhorst, XV, 283. — Buys XIV, 281, 311, 347, XVI, 29, 186, 320, XVII, 120, 188, XVIII, 632, XX, 52, 214. — Buma, XV, 59, 189. — ter Burgh en Schellinger, XX, 314. — Buschman, XX, 591. — v. Bueren, XVII, 83, 124, XX, 537. — de Chalons, XV, 376, XVI, 87, 283. — Chevallereau, XIX, 107, 423, XX, 51, 215. — Chitty, XVI, 349, XVII, 63, 120. — Daendels, Lemker, van Dam, Hagen, XV, 349, XVI, 29, 91, 184. — v.' Dielen, XVII, 121. — van Diemen, XIV, 179, 221, 246, 312, XV, 146, 216, 278, XIX, 57, 425. — Dimmer, XV, 375, XVII, 85. v. Dishoek, XX, 591. — Dispontein en Mortion, XX, 380, 589. — van Doelen, XX, 635. — v. d. Does v. Noordwijk, XV, 375, XX, 472. — v. Dompselaer, XVII, 375, XVIII, 429, XIX, 383, 632. — v. Dongen, XIII, 218, 252, 382, 319, XIV, 25, 86, 151, XVI, 29. — Dopf, XV, 154, 217, 244, XVI, 86. — v. Dorp, XIII, 28. — v. Driel, XVIII, 432, XIX, 49, 423. — Duisentdaalder, XI, 120. — Duyvel, XI, 378. — v. d. Dussen, XV, 154. — van Ee, XVII, 375, XVIII, 430. — d'Egmont te Bordeaux, XI, 281, XII, 28. — Eyck, XVII, 58, 121, XVIII, 635. — van Eck, XVII, 61,3 19. — v. Eck v. Panthaleon, XVII, 153, 284, 350, XVIII, 116, — v. Elst, Pusterle, XV, 349. — v. Emmenes, XIV, 314. — Ermerins, XV, 154. — v. Erp, XIII, 280, 319, 350, XIV, 217, XVI, 86. — v. Eusum, XX, 382, 588. — v. Everdingen, XX, 591. — Evertsen, XIV, 27. — Fagel, XVI, 216, 284, 318, 379, XVII, 121, 154, 256. — Foccoma, XVII, 374, XVIII, 230, 492, XIX, 380, 5:4. — de la Fontaine dit Wicart, XIII, 188, 284, 380, XIV, 26, 93. — v. Franckenberg en Proschlitz, XVII, 88, XIX, 53. — van Gameren, XIV, 221. — v. Gelder, XII, 58, XVII, 85, 152, 320, XIX, 312. — Gherven, XX, 317. — Gibels, XX, 317. — Godin, XV, 156, 219, 279. — v. d. Goes, XX, 635. — v. Goethem, XIX, 485. — v. d. Ghoir, XIV, 314. — de Graaf, XV, 254, 318. — Gravenhorst, XV, 378. — de Groot, XIX, 586. — ter Haer, XVII, 151, 218. — Hagen, XI, 120. — de Hamericourt, XVIII, 280, 588. — v. Haren, XVI, 29, 92, XX, 376. — Hasselaar, XIV, 349. — Hattinga, XV, 128, 233. — Hazelkamp, XV, 157, 346. — Hechtermans van IJsselmonde, XVI, 187, 281. — v. Heeckeren, XI, 254. — v. Heeckeren v. Brandsenburg, XVII, 154, 219. — v. Heemskerck, XIV, 378, XV, 128. — v. Heerdt en v. Heerde, XV, 310, 350, XVI, 20, 185, XVII, 60. — de Hennin, XVI, 91. — Hesselink, XX, 219. — Heusden, XV, 317. — v. d. Hever, XVIII, 493. — Hochepied, XV, 380, XVI, 91, 184, 220, 318. — Hoefnagel, XIX, 587, XX, 157. — v. d. Hoeven (Houve), XVIII, 122, 381. — v. Hogendorp, XI, 122, XII, 126, XV, 184, 252, 375, XVI, 27, 150, XVII, 60, XIX, 586, XX, 53, 268. — Hooft, XIII, 346, 378, XIV, 28, 89, 150, XVI, 155, 317. — Hoogeboom, XVII, 255. — Hop, XV, 254, 348, XVI,

28, 185. — Hopman, XVII, 287, XIX, 106, 423. — Houten (v.), XX, 591. — Huigens en Sluisken, XIV, 128, 185, 215, 378, XV, 30, 54. 88. — van Huls, XV, 376. — Hulsius, XVIII, 493, XIX, 209. — De Hulten, Leidecker, Bernard, van Riebeek, XX. 317. — Insma, XVIII, 382. — d'Isendoorn à Blois, XVI, 282, 347, XVII, 56, 88, XVIII, 376. — Jamin, XVII, 285, XIX, 477, — Jens of Jensius, XVIII, 381. — de Jode, XIX, 56, 215, 383, XX, 268. — de Jonge, XVII, 86, 123. — de Jonge van Baertwijck, XII, 344. — Cabeljauw, XIV, 248, 280, XV, 89, 155, 186, 217, 251, 377, XVI, 88, 149, 217, 279, 349, XVII, 87, 119, 285. — Canneman, XV, 380. — v. Capelle en v. Capellen, XI, 280. — v. Cats en v. Brederode, XIV, 222, 249, XV, 28. — v. Cattenburgh, XIX, 589, XX, 157, 467. — Keldermans, XI, 221, 282, XII, 93. 221, XV, 155. — v. d. Kemp, XIII, 126, XV, 89. — Kempe, XVI, 349, XVII, 58. 87, 154, 319. — Kievit, XVI, 282, XVII, 285, XVIII, 121. — Klinkenberg en v. Echten, XVII, 125. — Klopstok, XI, 120. — Clotterbooke, Couwenhoven, XIV, 349, XV, 189, 222, 252, 312, 374. — v. d. Cluse, XVIII, 432, XIX. 216, — Knijff, XIII, 320, XIV, 153. — Cognard, XX, 430. — Coymans, XVII, 125. — de Cocq, XV, 283, XVI, 89, 318. — Colbert, XIX, 271. — Colenaer, XV, 279. — Comans, XIX, 314, 428, 588, XX, 157. — Coppens, XVII, 86. — Corsen, XVII, 375. — Coudenhove, XVI, 151. — Courtonne, XX, 159. — Couwenburch, de Keyzer, XV. 254, XVI, 350. — Craeyvanger, XI, 122. — Crane, XVII, 286, 349. — Cremer, XVII, 62. — v. Crimpen, XIX, 486. — Croock, XVI, 218, 314, 379, XVII, 31. — Kuyst, XIV, 190. — Curtenius, XVI, 155. — v. d. Laan, XVIII, 543, XX, 213. — Lacoste, XVI, 30, 91, 149, 187, 220, 280, 318, 350, XVII, 120, 150, 348, XVIII, 487, XIX, 58, 310, 479, 481. — Lambinon, XVI, 94, 221. — Lammens, XVIII, 378, XIX. 55. — de Lange, XIX, 486. — v. Laren, XIV, 154, 215, 249, XV, 219, 250. — Lauwerin, XIX, 485, XX, 155. — de Leeuw v. Coolwijk, XVI, 90, 184, 281, XIX, 58. — van Leeuwen, XV, 93, XVI, 182, XVII, 285, 319, 350, XVIII, 60, 118. — v. d. Lecke, XII, 252, 344. — Lemstra, XV, 189. — Le Leu de Wilhem, XIII, 220, 349, XIV, 28, 90, 217, XV, 151. — v. Leuvenigh, XVII, 121, 348. — v. Lier, XVII, 81, 121, XVIII, 334. — v. d. Lisse, XIV, 313, XV, 57, 128, 221, 251, 311, 379, XVI, 284, XVII, 59. — v. Lochteren, XV, 254. — van Loo, XV, 93, 146, 214, 345, 378, XVII, 375. — Manmaker, XIII, 57, 285, 347, XIV, 24, 152, XV, 379, XVI, 27, 150, XIX, 585. — Manrique de Lara, XVIII, 123, XIX, 106. — Marcus, XVII, 31, 86, 374, XVIII, 182. — Matthias en Sandra, XV, 254, 347, XVI, 27, 319. — Mauritz, XV, 154, 217. — v. d. Meer, XVI, 284. — Meerman, XVIII, 123, 490. — Meese, XV, 157. — v. Merwede, XIV, 187, 147. — v. d. Meulen, XV, 30, XVI, 347. — Middelhoven, XV, 380, XVI, 345. — Mogge, XV, 58, 283, XVI, 29, XX, 591. — Mogge Pous en van Stapele, XIX, 384, 482. — de Moll en v. Reede, XVI, 61. — Mollerus, XVI, 94, 320, XVII, 84. — Mortion z. Dispontein. — Muilman in Engeland, XI, 280. — Muylwyck, XVII, 190, 256. — Muys v. Holy, XVIII, 31. — de Munck, XIV, 315, XV, 57, 88, XVI, 310, — Nassau Weilburg, XX, 317. — van Neck, XVI, 155. — Nessing, XX, 590. — Netscher, XII, 30. — de Neufville, XVII, 286, 319, XVIII, 120, 230, 489, 592, XIX, 382, XX, 58. — v. Nispen, XV, 60. — Notsbruge, XVII, 375. — ten Nuyl, XIX, 381, 585. — v. Oijen, XVI, 254, XVI, 254, XVII, 59, 319, XIX, 48, XX, 375. — Ockerse, XVIII. 635, XX, 538, — Oldenbarneveldt, XI, 122, XII, 343, XIX, 486. — Oliphant, XVI, 156, 221. — Olmius, XVI, 219. — d'Olne, XVIII, 123, XIX, 310. — v. Olst, XVIII, 636. — v. Oosterhont, XVII, 153, 284, 319, XX, 213. — v. Orleans (Orliens), XV, 283, 377, XVI, 88, 318. — Ormea, XI, 222, 378, XX, 538. — d' Orville, XIV, 29. — Oudenhoven, XVII, 220. — Ouder-Amstel, XI, 160. — v. Outhensden, XIX, 589, XX, 158, 268. — d' Outrein, XVII, 62. — van Pallandt en van Palant, XV, 93, 128, 148. — Palm en Pain et Vin, XV, 346. — v. Panhuizen, XIX, 483, XX, 216. — Pannekoek, XX, 475. — Pasqnes de Chavonnes, XVII, 61, 119, XX, 381. — Pauw, XI, 119, 160. — Pauw en v. d. Kethulle, XVI, 85, 182, XVIII, 58, 333. — du Peyrou en Villepontoux, XVII, 121. — De Peyster, XI, 122. — Peckius, XII, 127, XIII, 126. — Pelgrom, XIV, 348, XV, 29, 91, 148, 279, 317, XVI, 28, 281. — de Perponcher Sedlnitzky, XIII, 347. XIV, 57, 93, XV, 28, XVI, 27, 90, 217. — Persant, XVI, 219. 378. — Picart, XV, 254. — Piron en Baradot, XV, 190, 314, 379, XIX, 213. — della Plata, XX,

59. — van den Poele, XV, 153, 217. — v. Polanen, XIX, 221. — van de Poll, XV, 153, XVI, 155, XVII, 33, 122, 225. — Quadt van Wickraedt, XX, 45, 377. — de Quay, XVII, 218. — Quekel, XII, 94, 124, 154, 184, 283, XIII, 219, 253. — Raedt, XVIII, 124. — Raeshoren, XV, 30, 188, 314. — Raesveld, XVII, 85, 152, 219, 256. — Rambonnet, XIX, 424, XX, 52. — v. Raveschot, XVIII, 432, XIX, 218. — Ravires, Petiet, van Eertvelde, XV, 223, 253. — Redon, XX, 383. — Reeringh, XVIII, 493. — Reewijk, XVII, 62. — v. Renesse enz., XII, 345, XV, 316, XX, 58, 316. — Resen, XX, 474. — Rieber, XVI, 222, 314. — v. Riemsdijk, XVI, 23, 150. — de Rochemont, XV, 316, XVI, 26. — Rodenburg, XVI, 320. — v. d. Roest, XVII, 376, XVIII, 590. — de Roever, XIX, 309, 633. — v. Royen de With, XVII, 374, XIX, 222, 479, 634. — Rolandus, XVI, 89, 183. — Romswinckel, XVIII, 280, 542. — de Roovere te Dordrecht en 's Hertogenbosch, XVI, 23, 91, 317, XVII, 154, XIX, 56, 214. — Rosecrans, XIX, 59. — Roskam, Boon, XV, 283, XVII, 32, 84. — Rothschild, XV, 349, XVIII, 278. — Röver, 347, XVI, 319. — Ruychrok v. d. Werve, XVI, 253. — Ruykhaver, XIII, 347, XIV, 27. — Rutgers, XVI, 64. — v Rijnberk, XVII, 153. — Saaymans, XIX, 107. — v. Sabbinge, XV, 223, 350. — van Sander Zurburgh, XVI, 25. — van Sandijck, XVII, 153. — de Sandra, XX, 590. — Schade van Westrum, XIX, 314, XX, 159. — Schalbroeck, XVII, 376, XIX. 382. — Schatter, Clant, XV, 222, 346, XVI, 153. — Scheede, XVIII, 636. — Scheidius, XVII, 63, 120, 190, 284, XVIII, 633, XX. 51. — Schimmelpenninck, XI, 378. — Schimmelpenninck en Schimmelpenninck v. d. Oye, XI, 378, — Schovel, XIV, 220. 247, 280 — Schouw, XV, 378, XVI, 186. — v. Schouwen, XIII, 281, 349, XIV, 26. — Schuyl, XI, 119. — v. Schuler, XVII, 220, XVIII, 431, XIX, 61, 309, XX, 377. — v. Seelant, XIII, 220. — Seys, XVI, 218, 284, XVII. 59. — Semein, XII, 345. — Sickel, XIX, 589, XX, 538. — Silvercroon, XVIII, 279, 541, XIX, 262, 425. — van Slingelandt en v. Zuilen v. Nyevelt, XI, 256, XIII, 379, XV, 221. — Sloet v. Zwanenburg, XV, 254, 348, 378, XVI, 88. — Sluisken, XV, 30, 54, 88, 151. — v. Soesdijk, XX, 270. — Sommelsdijk, XI, 160. — v. Sommerlatte, XIII, 126, 159, XIV, 26. — Spiegel, XI, 120, 160, 221, XII, 154, 344, XVI 155. — van de Spiegel, XV, 376, XVI, 64, 218, 283. — Stepraedt enz., XVIII, 494, XIX, 211, 318, XX, 376, 589. — v. Stipriaan, XIX, 589. — Tack, XVII, 376. — de Taillefer de Moriac, XVII, 81. — Teylingen, XIV, 154. — Teisterbant, Heusden, enz. 315. — Thooft, XX, 216. — du Toict, XVI, 218. — du Tour, XVII, 125, XIX, 585. — Tromp, XVII, 259, XVIII, 28, 79, XX, 59. — Tulleken, XV, 29, 88. — Twent, XVI, 216, 349 — v. Uffelen, XIII, 213, 346, XV, 279. — Ukena, XI, 122. — v. Ulft geheeten Matelanck, XVII, 122. — Utenhove, XIX 590. — Veen, XIX, 486. — de Veines, XVI, 219. - Verhey, XIX, 314.- Verkolje, XX, 313, 588. — Vignon, XIX, 428, 588, XX, 466. — Vilain, XVI, 218, XIX, 222. — de Villattes, XVII, 81, 151, 284, 350, XVIII, 431, XIX, 267, — de Villegas, XV, 93. — Viruly, XV, 93, 188, 314. — Visch, XVI, 30. — Vondel, XIX, 631. — Voorhout, XIII, 280, 350, XIV, 57, 87, 217, 281, XV, 152, 315. — Vorsterman, XVI, 216, 280, XVII, 58. — Voss, v. Sinderen, Westerlo, XVI, 85. — de Vrieze van Ostende, XV, 153, 217. — van Vught, XVII, 319.— Vijgh, XII, 93, XIII, 280,— Vijgh en Hardevuist, XIX, 212, 478. — v. Waarden, XV, 380, XVI, 284. — de Wacker van Zon, XVIII, 231, 489 — Wassenaar, XV, 372, 373. — v. Wassenaer Duivenvoorde, XVII, 153. — v. Weezel, XX, 591. — Wentholt, XV, 94, 155. — v. d. Werf, XII, 284. — van Werkhoven, de Marcy, XX, 159, 465. — Westenberg. XIV, 24, XV, 85, 146, 278, 379. — Westendorp, XX, 318. — v. Westervelt, XVII, 349, XVIII, 331. — Wierdsma, XVI, 283, 347, XVII, 120. — Winderlinck, XVII, 286. — de Winter, XIX, 108. — Wintgens, XII, 252. — Wissekerke, XV, 373, XVI, 87, 318. — (Amsterdamsch) de Witt, XIV, 23, 84. — Witte, enz., XVI, 89, 217, 279, 318, 377, XVII, 584 217, XVIII, 589. — de Witte, XVII, 61, 124. — Wopkens, XVI, 319. — v. Wouw, XV, 30. — v. Wijck, XVII, 154. — v. Wijler, XIX, 590. — IJsselstein, XVIII, 637, XIX, 631, XX, 377. — Zoete de Laeke, XII, 265, 292, 322, XIII, 3, 129, 166, 196, 225, 322, 354, XIV. 3, 228, XV, 262. — v. Zuylen v. Vleuten, XIV, 23, 84, 153. — v. Zutphen, XX, 383. — Zwingli, XVII, 218.

Geslachten (Friesche), XVI, 85. — (Zeeuwsche), XV, 148. — (Oude), XIX, 478.

— uit de Meierij van 's Hertogenbosch, XVII, 60, 119, XIX, 267. — (Oorsprong van eenige oud-hollandsche adel-), XIX, 308. — (Personen uit bekende) in de 17e en 18e eeuw naar Indië vertrokken, XIV, 314.
Geslachtboom van Dirk Jonge Jan Kok, XII, 29.
Geslacht- en wapenkundigen, XX, 217, 426, 537, 584.
Geslachtlijsten gevraagd, XVII, 86.
Geslachtregisters opgemaakt door G. Seyn, XV, 150.
Gesprek te Vijlnae, XII, 17.
Gesselius, XVII, 111.
Gesta Romanorum, XV, 238.
Getal π, XII, 255.
Getijdeboeken (Nederl) te Parijs gedrukt, XX, 25.
Geuzen, XIX, 68.
Gevangene officieren (Lijst van), XIX, 166, 326, XX, 225.
Gevelsteenen, uithangborden, enz., XVI, 353.
Gevers (C. P.), XV, 292.
Gezangen bij de Doopschgezinden in gebruik, XII, 270, 308.
Gezangboeken (De protestansche kerk-) in Nederland, XVI, 368. — uit de voormalige gasthuizen te Leiden, XIX, 614.
Gezanten (Fransche) bij de Bataafsche Republiek, XI, 37, 129. — (Vrouwelijke), XII 131, 260.
Gezelschap (Het ware vaderlandlievende), XIII, 139, 225, 264.
Gezigten uit Amsterdam, XVI, 122.
Gezondheid drinken, XX, 168, 438.
Gibbons, XI, 175, 309, 370.
Gilde (Pruikemakers-) te Leiden, XVI, 166. — (St. Nicolaas) te Nijmegen, XV, 108, 162.
Gilden (Namen en beschermheiligen van), XV, 371, XVI, 6.
Gildekleeden, XI, 85, XIX, 324, 549.
Gimmenich, XIV, 38, 67.
Gymnasium te Sneek, XIX, 131. — (Een) eertijds, XII, 7.
Girard (A.) Samielois, XV, 331, XVIII, 525.
Glas (Beschilderd), XIV, 210, 307.
Glazen (Geschilderde) in de Zuiderkerk te Amsterdam, XIV, 124, 147. — (Geschilderde), XIII, 310, XIV, 125, XV, 119, XVI, 122. — betrekkelijk H. de Groot, XIII, 109.
Glasruiten in gebouwen uit de middeleeuwen, XII, 22, 207.
Glasschrift, XIX, 248.
Glimmer (L. J.), XVII, 176.
Glukstad, XVIII. 97. — (De Nederlanders te) in de eerste helft der 17e eeuw, XX, 334.
Goddelijke liefde-vlammen, XVI, 172, 209, 237, 300.
Godsdienstige genootschappen (Geheime) op het einde der 18e en het begin der 19e eeuw, XIII, 365.
Goedereede (Rederijkerskamer te), XX, 81.
Goejanverwellesluis, XV, 291.
Goeverneur, Gedichten voor kinderen, XIV, 76.
Gogh (M. van), XIX, 356.
Gockinga (H.), XIII, 135.
Goltzius (H.) en broer Cornelis, XII, 18, 84, XIV, 77.
Gomarus, (Brieven v.), XI, 335.
Gomme (Sir Bern. de), XI, 138.
Goodricke (H.), XII, 50, 117.
Gordijn op den huize Lockhorst, XII, 114.
Gorrevod (L. v.), heer van Montenai, XI, 4.
Göthe (Voorouders v.), XV, 376.
Gothen bij Walafridus Strabo, XIV, 364.
Goud en zilver als standaard, XI, 192.
Gouda (Orgel te), XIX, 574.
Goude (Willem v. d.), XX, 22.
Gouden roos (De), XX, 168, 441.
Goudsteentjes in de Noordpoollanden, XI, 192, XIII, 160.
Goudvinkje (Het Hollands klein), XII, 50.
Goulart (Geschriften van S.), XII, 10.
Graaf (De overste [majoor] de [van der]), XIX, 555, XX, 21, 163, 275, 321.
Graden bij de Hindus, XV, 352.
Grafelijke familiën, XV, 94, 148.
Grafschrift op A. Arnaud, XII, 271. — van den markgraaf van Bergen, XII, 232. — op J. van Galen, XIX, 604. — op den admiraal Jan Pietersz., XVI, 41, 103. — op P. Nannius, XII, 88, 144. — van J. Wildens, XII, 181. — der kinderen van K. Boot, XV, 190. — in de kerk te Spanbroek, XIV. 352. — (Militair), XII, 286. — hier ligt een zoon, XI, 383, XII, 96.
Grafschriften in kerken, XV, 111, 164, 195, 235, 263, 324, 361, XVI, 8, 42, 204, 234, 361, XVII, 10, 109, 164, 268, 299, 324, XVIII, 389. — in de kerken te Amsterdam. XIV, 327. — wapenborden en geschilderde glazen in kerken en gebouwen te Rotterdam, XIX, 396, 560. — opschriften enz., XVII, 47.
Grafsteen te Sluis, XVII, 132.
Grammatheus (Henricus), XVIII, 524.
Grammatica ten dienste der statenvertalers, XIII, 47, 112, 150, 214, 249, 276, 316, XVI, 59.
Granvelle (De rederijkers en), XVII, 163.
Graswinckel (D.), XX, 237, 275.
's Gravenhage (Bezetting van), Rotterdam, Dordrecht, enz. door de Franschen in mei 1810, XIX, 554. (Een paar straten

te), XX, 329. — (Hofkapel te), XX, 97, 416. — (Blijnagel op het Buitenhof te), XI, 187. — (Het oude hof, de loterijzaal. te), XI, 84, XII, 41, 103, 133, 139, 202, XIII, 72, XV, 119. — (Afbeeldingen v. d. loterijzaal te), XIV, 79, 147, 209, 335.—Princesselaantje, XII, 59.
's Gravensteen, XIII, 233, XIX, 235.
Greaves (Th.), XV, 136, 200, 238.
Greenwood (F.), XV, 299.
Grenspaal, XII, 172.
Griekenland (Geschiedenis v.) van de 13e tot de 18e eeuw, XIII, 134, 165.
Groede (Waalsche gemeente te), XVI, 166, 230.
Groninger Raarekiek (De), XIV, 239, 270, XV, 71.
Groot (Gijsb. de), XVI, 15, 141, 236, 335.
Groot, (H. de), 112. — Waarheyt v. d. christel. godsdienst, XI, 267, XII, 308, 333, 373, XIII, 13.— (Beschuldiging tegen H. de), XIX, 129. — (Standbeeld van H. de), XVIII, 134. — (Glazen betrekkelijk) te Gorkum, XIII, 109. — (Kist van H. de), XVI, 138, XVIII, 220.
Groot, (Gedichten van H. W. en P. de), XI, 153, 208, 242, 268, 367.
Groot (Mr. J. Cornets de), XI, 200.
Groot (Een werk van P. de), XII, 374.
Guazzo (St.), XII, 45.
Guichard, XVI, 209, 301, XVII, 15.
Guillotine, XVI, 230.
Guitet (M.), XX, 354.
Gustaaf Adolf (Kennisgeving aan hunne hoogm. van het overlijden van), XVIII, 295.
Guttenberg (J.), XII, 5, 161.
Gijsen (Jochem), XIV, 324, XV, 4, XVI, 39.

H.

Haaften (W. H. v.), XII, 336.
Haagprediker te Doesborch, XIII, 331.
Haan op kerktorens, XII, 60, XIII, 31
Haar (H. ter), v. Ruurlo, XIV, 208, 244.
Haarlem (Belegering van), XIII, 169. — (Huis van den keurvorst van Baden te), XIX, 244. – (Orgel te), XIX, 410, 574. — (Organisten te), XX, 102. — (Kermis te), XII, 108.
Haarlemermeer, XIX, 396.
Haarpoeder (Belasting op het), XI, 228, 292, 323, XII, 130, XIII, 6, XIV, 136, XX, 385.
Haesdonck (C. van), XV, 17.
Haga (Corn.), XVI, 41, 105, 163, 329.
Hagelsteenen (Groote), XII, 189.
Hagenbach, XI, 361.
Hagius (Corn.), XIX, 617.
Hackenzee en Wachenzee, XIII, 286, 351, XVII, 32.
Hacquart (Karl), XIX, 96.
Halbertsma, Vergelijking van het oud en nieuw Friesch met het Angelsaksisch, XIX. 571.
Halcken (P.), XVI. 302.
Handboogschutterijen in Zeeland, XV, 17.
Handel (Werken over den nederl.) en dien der nederl. steden in het bijzonder, XX, 353.
Haneboek, XII, 270, 306.
Hanecop (Geschriften v.), XI, 364.
Handschoenen (Geschiedenis der), XVI, 3, 37, 99, 201, 231, 257, XVII, 7.
Handschrift over den oorlog op Java, XVI, 357. — in de kerk te Kwadijk, XVII, 172.
Handschriften van Kervel en van Vlakveld, XVII, 131.
Handschriften betrekkelijk Nederl. Indië, XVI, 74, 113, 140.
Handteekening als toetssteen van het karakter, XIII, 60.
Hanoth, XII, 122, 179.
Hans Matthijsz, XVII, 247. — (De wed.), XIV, 334.
Hans Onversaecht, XVII, 270, 298, XVIII, 81, XX, 395.
Hardenberg, XII, 261.
Haren (W. van), 294. — (Engelsche vertaling van een gedicht van W. v.), XIV, 363. — (The character and Part of the speech of Leonidas from the Dutch by Mr. v.), XVI, 208, 305. — Gedicht op W. en O. Z. v.), XII, 49, XIV, 208, 267. — (Fragment van O. Z. v.) Gezang aan het Vereen. Nederl. in het Engelsch overgebragt, XIII, 369.
Haring kaken, XX, 165, 438.
Harlingen (W. A. v.), XII, 122.
Harnas (IJzeren) van Piet Hein, XV. 327, XVI, 44, 115.
Harrebomée (P. J.), Spreekwoordenboek, XIII, 90, 314, XIV, 115, XVI, 236, XX, 231.
Hasselaar (P. Dz,), XII, 201, 228. — (Kenau), XII, 41, 97. — (Mishandeling van Kenau), XIII, 329.
Hasselt (Joh. v.), XIX, 325.
Hatert (Huis te), XIV, 128, 247.
Hattem (Vragen betreffende de stad), XVIII, 457, XIX, 6. — (Plundering van) in 1786, XV, 69, 321, XVI, 36.
Hattem (Pontiaan v.), XIII, 78, 135, 198, 225.
Hattinga, XIV, 228, 262. — (D. W. C.), XI, 296, XIII, 235, XIV, 228, 262.
Hattum, (Cenie door juffr. v.), XVI, 52.
Havere (A. v.), XV, 349.
Havermans (Adr.), XI, 50, 152, 208.
Havius (M.), XIII, 180, 211, 242, XIV, 332.

Hazen-aas, XI, 85
Hebreeuwsche grammatica voor Engelschen, in Nederland gedrukt, XVIII. 37.
Heek (J. J.), XIX, 192.
Heek (Ab. v. d.), XV, 16.
Heelu (Handschrift der kronijk van Jan van), XVII, 18.
Heemskerk (Geboorteplaats v. Jacob v.), XI, 147, 198. — Eeuwfeest der overwinning van) bij Gibraltar, XI 231.
Heemskerk (M. J. v.), XIX, 248.
Heemskinderen (Afbeelding der) op een zerk te Alkmaar, XVII, 299.
Heer (Een) van 120 jaren, XI, 224, XII, 159.
Heeren (Chr.), XI, 363.
Heerenberg ('s), XVI, 165, 230.
Heering (J. H.), XII, 140.
Heerlijkheden (Hooge of vrije), XI, 137.
Heerman (F.), XIII, 91.
Hees (Th,), XV, 232, XVI, 161, 264.
Heiden (Graaf van), XVI, 164.
Heidens of Zigeuners, XIV, 40, 100, 161, 356, XV, 4. — in Nederland, XI, 34, XII, 353, XIII, 164, XV, 4. — te Parijs in 1867, XVIII, 281, XIX, 489.
Heydenzee, Zeelands zuidelijke grens, XIX, 599.
Heye, Athene's bouwvallen, XIX, 73.
Heiligen (De), XII, 32, 288, 318.
Heilo (Bedevaarten naar den put te), XII, 294, 354.
Heyman Jacobsz. van Ouderamstel, XI. 36, 99, 196, 259.
Hein (Pieter Pietersz.), XIX, 560. — (IJzeren harnas van), XV, 327, XVI, 44, 115. — (Drinkhoorn v.), XII, 42, 139, 170.
Heynck (Barend), XI, 71.
Heinsius (Grafzerk van) te Vianen, XI, 165, 263, 332, XII, 216. — (Verspreide gedichten v. D.), XI, 51, XVII, 73. — (Dr. Nic.), XII, 216.
Heldin (Eene friesche), XII, 227.
Helenopolis, XI, 287, 318.
Hellendaal, XIX, 300.
Hellendoorn Cramer (F.), XIV, 270, 332.
Hellenfurie, XIX, 111, 430.
Helm, XIX, 592.
Helmbreker, XIX, 195.
Helmers, Hollandsche natie, XIV, 45.
Helvetius (J. F), XI, 205, 265, 336, XII, 125.
Hemd (Een geweven), XIV, 223.
Hemert (v.) vertaling van Starcks Geschiedenis van het arianisme, XI, 211.
Hemony, XIX, 294, 401, 605.
Hemsterhuis, XIV, 45, 116, 140. — (Werken van T.), over vaderlandsche historie, XIV. 146.
Hensbeker van het college van den Hondsbossche, XVII, 109, XIX, 81, 284.
Heraldieke figuur, XII, 284, 343, XIII, 57.
Heraut van wapenen in Nederland, XVII, 152.
Herfstdraden, XV, 320.
Hermael v. d. Bosch (H. v.), XII, 307,
Herten in Nederland, XVII, 105, 161, 193, 360.
Hertogenbosch (Zangmeesters en componisten te 's), XIX, 578.
Hessel Gerritsz., XI, 152.
Hervorming (Bijdrage tot de geschied. der) in Nederland, XVII_2 353.
Heugelenburg (M.), XV, 17.
Hiaat (Een) aangevuld, XVIII, 402, 522.
Hight (E. W.), Over het kweesten, XI, 152. 268.
Hildernisse (J.), XI, 112, 169.
Hill (J.), XV, 136, 201, 238.
Hillegom, XIII, 201.
Hinter (Huis te), XVII, 131.
Historie der Sevarambes, XVII, 111.
Historie vau de bijl, XVII, 172, 304.
Historie van het leven en sterven van J. v. Oldenbarneveld, XII, 195.
Historieplaten (Twee), XII, 277, XIII, 91, XV, 138.
Historisch verhaal, enz., XV, 73.
Historische woorden (Bibliotheek van), XVII, 327, XVIII, 36, 160, 321, 406, XIX, 127, 248, 342, 446.
Hobbema (M.), XI, 54, XV, 42, XVI, 342.
Hobrecht, z. Obrecht.
Hoed (Geschiedenis van den), XVII, 38, 98, 129, 193, XX, 394. — (Een nieuwe), XV, 64, 191.
Hoefnagel (G.), XIII, 310.
Hoejewilt (H. A.), XII, 148, 211.
Hoekstra (A. ten Broecke), XVIII, 578.
Hoen (P. 't), XIII, 175.
Hoeth (A. W.), XIX, 283, 492.
Hof van Delft, XIII, 167.
Hofdienstpersoneel (Behandeling van het) in de Nederlanden in de 17e eeuw, XII, 40, XIV, 103, XVI, 135.
Hofferus (A.), XI, 364, XII, 44, 83, 141.
Hoffham (O. F. C.), XV, 171.
Hofnarren, XX, 482.
Hogeschans, XIV, 174.
Hogeus (J.), XV, 136.
Hoggeur, XIV, 356, XV, 104, 321.
Hohenlohe (Wonderkuren van), XIV, 44, 134.
Hohenlo (Phil. v.), XI, 324.
Hoybergius (Annotatiën v.), XII, 273, 310, 335, XIII, 13.
Hoitsma, XIV, 324, 359, XV, 108, 162, 193.
Holland en de Hollanders (Gedachten van

vreemden over), XIII, 59, XVII, 287, 350, XVIII, 183, 232, 383, XIX, 109.
Hollandaise (La belle), XII, 42. 194, 260.
Hollanders in den Hussiten-oorlog, XVII, 163, 233, 267, XIX, 491.
Hollandsch (Overeenkomst van) en Engelsch, XVII, 191. — (Eene bijzondere soort van) XIV, 288.
Hollandsche boeken vertaald, XI, 44, 300, XVI, 118.
Hollandsche brigade in engelsche soldij, XVII, 105.
Hollandsche geëmigreerden, XVII, 69.
Hollandsche taal (Een pleidooi voor de), XX, 368.
Holst (J. van), XV, 364, XVI, 45.
Homme (l'), porc-épic, XIV, 190, 287, 350.
Hommius (Schriftelijke nalatenschap van Festus), XVI, 209.
Homoet, Encomium linguae Aramaeae, XVI, 146.
Hond (De) van Aubry, XI, 200, 261.
Honden (De) en de maan, XI, 383. — (Groene), XVII, 224. — met ingekorte voeten, XIII, 201, 230, 291, 331, XIV, 323, XVII, 36. — (Belasting op de), XII, 42, 111, XVIII, 31, 553.
Hondentrouw, XII, 192, 284.
Hondeslager, XI, 162, XVIII, 456, 555.
Honderdjarigen, XIV, 256, 282, 319, 349, XV, 32, 61, 95, 319, XVII, 320, XIX, 314.
Hondius (J.), XVI, 76, XIX, 359.
Hondius (Album van P.), XII, 273, XIV, 44.
Hondsbosch (De), XIII, 173.
Hondsdolheid (Middel tegen), XIII, 30, 160.
Honig (Mr. J. C.), XV, 299.
Honingen (Slot), XV, 194, 259.
Hoofman (C.), XIV, 46.
Hooft Dz. (H.), XX, 73. — uit Groningen verjaagd, XVIII, 71.
Hooft (Burgemeester), XII, 34, 104.
Hooft (Gedichten van P. C.), XV, 266, 364, XVI, 118, 119, 169, 170, 263. — (Aanteekeningen op de gedichten van), XIX, 97, 460, 461, 618. — (Oorspronkelijke en vertaalde gedichten v.), XIV, 120, 266, XX, 232. — (Knipzang van), XIV, 239. — (Oude uitgaven der gedichten v.), XIII, 242. — (Reisverhaal door Italië van), XVI, 237, 303. — Leven v. Willem I, XVII, 171. — Portret van) en zijne vrouw, XVII, 250. — (Leven van), door G. Brandt, XIV, 77, 141. — (Zwagerschap van) en Vondel, XVII, 347. — en Vondel, XIII, 16, 110, 149. — Woonplaats v.), XI, 224, XVII, 352.
Hoogduitsche dichters in Holland. XVI, 48, 140.
Hooghe (Romein de), XI, 174. — (Deensche plaat door), XIX, 296, 360. — (Gravure van), XX, 292.
Hoogerzaal, XII, 95, 189.
Hoogleeraar (Een utrechtsche), XI, 113, 169.
Hoogleeraren (Naamlijst van nederl.), XI, 152. — Biographie der leidsche), XIII, 269.
Hoogstraten (A. de Lalain graaf van), XII, 181.
Hooi- en graanmijten, XI, 381.
Hooren (Het verre) eener kanonnade, XX, 60.
Hoorn (Corn. v.), XVII, 306, XVIII, 90, XIX, 176.
Hoppenbrouwer (A.), XV, 117, 363.
Hopperus, XI, 44, XIII, 142.
Horologie van prins Willem I, XIX, 124. — (Musicaal), XX, 298.
Horst (Claes Matthijsz. van der), XVI, 342.
Hortensius (Lambertus), XX, 291. — De origine et interitu Nerdae, XIII, 17, 43, 84.
Hortensius (M.), XII, 243, 275, 305, 335.
Houfflin (J.), XIII, 102.
Hout (Hoog) in Holland, XV, 69.
Hout (Rijmeloos gedicht van Jan van), XIII, 244.
Hout (A. van der), XIII, 271, 341.
Houten boek (Het), XVIII, 384, XIX, 109.
Houten huik, XVIII, 131.
Houtman (Fr.), XVI, 137.
Houtman (Fred. de) en Fred. Houtman, XVIII, 353.
Houtzaagmolens (Uitvinder der), XIII, 108, XVI, 39.
Houve (Rob. v. d.), XX, 613.
Houvenaer (P.), XVI, 123.
Hove (L. van den), XIII, 137.
Hübners Genealogische tabellen, XVIII, 526, XIX, 175.
Hubrechtsdag, XI, 186, XII, 32, 187, 318.
Huygen (Adr.), XI, 50, 152, 208.
Huydecoper (Portret van B.), XIII, 182, 213, XV. 171.
Huygens Jr. (Chr.), XV, 73.
Huygens (Const.) en zijne vrienden, XIII, 207, 241. — (Bibliotheek van), XII, 219. — Anatomie de Clorinde, XVI, 49. — en de Decker, XVI, 330, — Gedicht op L. van Coppenol, XVI, 303, XVII, 239. — en P. Corneille, XIX, 129. — (De Psalmen van), XX, 366, 453, 571. — Schricklixt of schicklixt, XVII, 278.
Huyghens (Penningen op Const. en Christ.), XX, 455.
Huldtooneel in Noorholland, XI, 36.
Hulk (A.), 93, 152.
Hulkenroy (De muziekuitgevers) te Haarlem, XIX, 541.

Hulle (Anselmus van), XX, 510.
Hulshoff (M. A.), XIII, 324.
Hulst (Commandeurs van) en onderhoorige forten, XVI, 108.
Hulster ambacht, XII, 201, 267, 301, XIV, 103, 162, 197.
Humeuren (Chronische), XIII, 256, 287.
Hunnebed (Een) in Savoye, XVIII, 605.
Hunnebedden, XIV, 114, 202, 326. — op het eiland Rugen, XVIII, 134.
Hussiten-oorlog (Hollanders in den), XVII, 163, 233, 267, XIX, 491.
Huwelijken v. beroemde personen te Vlissingen aangeteekend, XIV, 250. — van doctoren te Vlissingen, XV, 317. — v. predikanten te Vlissingen, XIV, 376, XV, 157, 239. — te Batavia gesloten, XV, 246, XVI, 316, 379. — van predikanten te Batavia, XIV, 378. — te Goes, XV, 280. — tusschen bloedverwanten, XII, 256, 288, XIII, 287, XIV, 30, 96, 288, XVI, 30.
Huwelijks-engagement van 1742, XVII, 128.
Huwelijksverdrag tusschen Jan den Snider en jonkv. Rikaerde 's heren Ogiers v. Kralingen dochter, XX, 428.

I.

Imbyze van Batenburg (Jhr. J. W. van), XIV, 357.
Imhoff (Sterfjaar v. G. W. baron v.), XIV, 262.
Immerseel, XV, 168, 227, 289.
Inboedel eener gegoede vrouw uit de 17e eeuw, XVIII, 300. — van een ongetrouwd Haarlemer in 1646, XIV, 316.
Index van verboden boeken, XI, 309, 362, XIII, 16.
Indië (Hss. over Nederl.), XVI, 74, 113.
Ingen (G. v.), XII, 18.
Ingenieurs (Twee engelsche) in 1755, XIII, 328.
Inktbereiding in of voor 1563, XIII, 128.
Innocentius VIII (Puntdicht op), XI, 308.
Instrumentmakers, XIX, 194.
Interpunctie (Proeve van), XIV, 382.
IJsewijn, XVII, 171, 243.
Israeliten of Joden, XIII, 299, XIV, 105, 162, 230, 291.
Israeliten (De) in Egypte, XVI, 41, 134, 199, 257, XX, 337, 599.
Israelitisch geneesheer (Een) in 1618, XIV, 263.
Iverde vullemarkt, XII, 59.
Ivoren snywerk, XVI, 17.

J.

Jaarverdeeling gedurende de fransche republiek, XIII, 236, 258, 289, 355, XIV, 35.
Jaarwedden in de 15e eeuw, XIII, 167.
Jagers en het melkmeisje (De), XII, 175, 214, 305.
Jacob (Mr.), ingenieur, XII, 161.
Jacob Cornelisz (Een boek van), XVIII, 362, 568.
Jacob van Deventer (Planteekeningen van noord- en zuidnederl. steden door), XVI, 193, 225, 289.
Jacoba van Beieren, XIII, 173, XVI, 331, XVII, 67.
Jan Adriaenz. (Mr.), XX, 567.
Jan Beukelsz. van Leiden, XIII, 260, XIV, 163.
Jan Perfect, XIV, 334, 367, XV, 8, 38.
Jan Pietersz. (Grafschrift op den adm.), XVI, 41.
Jan Warmboutszoon en Warmbout Janszoon, XIV, 313.
Janiçon, XX, 506.
Jans (S.) heeren in de Nederl., XI, 33.
Janssen (H.), XII, 118.
Javaansche letterkunde, XIV, 77, 172.
Jelle Hotzes, XI, 153, 268.
Jesuiten (Werken over de), XX, 489. — (Blaeu en de), XX, 561.
Joden bij de ouden vermeld, XIV, 356.
Joden die christenen werden (Giften aan), XII. 195, 292, XIII, 36.
Jolle (P. Le), XI, 44, XV, 117, XVI, 45.
Jonas, XVIII, 274.
Jonge (L. de), XV, 367.
Jongstall (A. P.), XVIII, 565.
Jonker Fransen oorlog, XI, 99.
Joncktys (D.), 306, 340, 368, XIV, 12.
Jonston (Arthur), XVII, 278, 304, XVIII, 92.
Jood (Een rijke), XI, 356, XII, 36, 99.
Joodsche wandelaar, XII, 273, 371.
Joost Hendriksz., XIII, 47, 112.
Joppe (E.), XII, 72.
Jordaens (J.) en N. Maes, XIV, 79, 147.
Jordon (Jan), XX, 454.
Joris (Ridder St.), XIV, 7, 102, XVI, 39.
Joseph en Apis, XI, 356.
Josua (Het wonder van) en de chinesche kronijken, XIII, 365, XIV, 68.
Journaal van de onderneming tegen Tunis, XI, 9, 87. — van den predikant der nederl. factorij te Dekka, XI, 300.
Journalistiek (Vragen aangaande), XV, 331, 256, 320, XVI, 31, 157.
Jubal, XIX, 452.
Judas, XV, 140, XVII, 338.
Judic, bijnaam van prinses Wilhelmina, XVIII, 355, 566.
Juffertje van de Domkerk (Het), XV, 192, 256, 320, XVI, 31, 157.
Junius, secretaris v. Fred. Hendr., XX, 334.

Junius (Hadr.), XIII, 113.
Junins (L.), XI, 364.
Jupiter liberator, XII, 261, 328, 358, XIII, 295
Justificatie van den magistraat van Leiden (Onkosten van het drukken der), XII, 166.

K, C=K.

Kaarslicht bij veilingen, XIX, 167, XX, 553.
Kaart van 1757, XIV, 263, XVI, 36.— van Carstensz' ondekkingen, XV, 194, XVII, 43. — van de wildbaan bij Dieren, XI, 241, 335. — v. Verheije v. Citters, XVI, 310.
Kaarten (Oude), XI, 223, 286. — (Oude), v. Zeeland, XIV, 299. — (Ms.) v. Indië, Nieuw Guinea, N. Holland enz., XV, 194, 290. — (Gebulte), XVI, 123, 213, 270. — (Gebulte) in de 19e eeuw, XIX, 601.
Kaartenmakers, schilders enz. in de 16e eeuw, XX, 85, 511.
Kaartje (Onbekend groninger), XX, 228.
Kaartspel, XIII, 71.
Kaartspelen, XI, 4.
Kabeljaauw bij de el verkocht, XIV, 31.
Cabesson (Ant. de), XIX, 455.
Kabinet v. zeldzaamheden van den stadhouder, XIII, 109, 147, 207.
Cachet van heer Jan van Cromvliet, XVI, 349. XVII, 58, 217.
Kakographie, XVII, 186, 216, 253, 317, 347, XVIII, 52. 111, 179, 228, 330, 486, XIX, 104, 379, 476, XX, 305, 533.
Kalenders uit de 15e eeuw, XV, 108.
Kalf (Cornelia), XI, 371.
California (Goudontdekking van), XIX, 555, XX, 16.
Calishoek — 's Heerenhoek, XVI, 108, 164, 329, XVII, 5, XVIII, 388.
Calcagninus (C.), XIV, 123, 144, 170, XVI, 46.
Calkman (J. J.) XV, 119.
Kalkoenen (De eerste) in Zeeland, XIII, 364.
Kalkoensche hoenderen, XIV, 357.
Calcovius (Jod.) en de Blaeuwen, XVII, 113.
Calcutta en Calicut, XIV, 149.
Callenburgh (Schotel en kan, door de stad Barcelona vereerd aan den adm.), XVI, 235.
Callot, XIV, 335, XV, 8.
Cambronne (Generaal), XV, 195, 231, 258, 289, 355, XVI, 35.
Camerlinck (D. W.), XI, 364.
Camphy-eiland en Meston in Anglia, XIV, 96.
Cammingha (Brief van Haje van) 1521, XIX, 321.
Kamp (Wabe), XIV, 364, XV, 5, 33.
Kämpfers Beschrijving van Japan, XVII, 272, 308, 362.
Camphuysen (D. R.), XIII, 372, XIV, 16, 47, 78, 124, 147, XVI, 216. — Meische morgenstond, XIV, 364, XV, 135, 272. — (Gedichten toegeschreven aan), XV, 273, 364. — (Schedel van), XI, 122. — (Fr. Aarts en), XIX, 157, XX, 197.
Kanon met zes loopen, XX, 24.
Kanselredenaar der 18e eeuw (Proeve v. wansmaak in een), XV, 364.
Kanterkaas, XIV, 317.
Cappellen tot den Poll (Monument voor J. D baron), XVII, 169.
Caprarius (C.), XI, 368, XII, 82.
Kardinaal (Een), XIII, 168.
Kardinael (S. H.), XX, 565.
Karel de stoute, XIII, 173. — (Bruiloft van), XIII, 200, XIX, 170.
Karel V (De gevangenen v.), XIII, 7.
Karikatuur over Nederland, XIX, 297, 407.
Carileen, XII, 21, 244, XIII, 20.
Karossen van staat (De) in de 17e eeuw, XVIII, 337.
Carpentier (Le), Histoire de Cambrai et du Cambresis, XVI, 49, 118, XVII, 285, XIX. 87, XX, 507.
Carrascon (Schrijver v.), XIII, 151.
Cartesiaansche pennemessen, XVII, 192.
Cartouche, XIII, 238.
Casanova in Holland, XI, 37, 294.
Casman (O.), XIV, 146, 205.
Casparius (Caspar), XIV, 361, XV, 329.
Cassandre, XVII, 307.
Castilionis (Dialogi), XV, 366, XVI, 45.
Catalogus A. de Vries, XIV, 144.
Katechismen, XV, 11.
Katechismus van Bongaart, XII, 118, 174.
Catharina II van Rusland (Geschriften over), XI, 334.
Catholyke alarm, XIII, 47.
Catholicum (Plaatje op het), XX, 65.
Cats (Jacob), XVIII, 405. — Spaens heydinnetje, XVII, 278. 304. — (Vader) en zijn warm roggenbrood, XI, 126, 380. — (Oordeel over), XV, 72, 134, XX, 136, 236. — (Eene vraag betrekkelijk), XX, 236. — (Eene nazaat van), XX, 633.
Catsiana, XVI, 340, 363.
Cattenburgh (Anecdota van A. v.), XI, 151.
Kattendijke (Hoe kwam) aan Borsselen? XV, 152.
Kedingen, XIII, 128, 160.
Keenenburg, XIII, 4.
Kemp (Abr.), XI, 50.
Kemp (D. A.), XI, 111, 166.

Kennemer plaatsaanduiding, XVIII, 621.
Kerkelijke acta te Vlissingen (Uit de), XIII, 78.
Kerkelijke tucht (Proeve van strenge), XVI, 166.
Kerkendiensten te Bergen op Zoom (Staat van de lasten tot onderhoud der), XIV, 232.
Kerkgezangboeken, zie Gezangboeken.
Kermis (Haarlemsche), XII, 108.
Kermisviering (Strijd tegen de), XVI, 223.
Kerroux (L. G. F.), XII, 336.
Kerstzangen, XX, 140.
Ketel (Zilveren) te Tunis veroverd, XIII, 84, 146.
Ketting (De) over de rivier van Rochester, junij 1667, XIX, 161.
Keulen (Vergadering te) in 1535, XIV, 201, 262, XVI, 356.
Ceulen (Joh. a), XIV, 122, 171.
Keurslijf, XIII, 238, XIV, 70.
Kies (P.), XIV, 25.
Kiliaan (Een artikel in het woordenboek van), XVI, 375.
Kinderboekje (Een), XIV, 363, XV, 38, 112, 168.
Kinderen (Leenaart der), XV, 364, XIX, 183.
Kinderleesboekje, XIII, 306, 340, XIV, 142.
Kinker (Geschriften van mr. J.), XVIII. 323, 568.
Claes Andriesz. (Mr.), XX, 454.
Claes Pouwelszoon, XVI, 270, 342.
Klaasje Zevenster, XVII, 111, 132, 133, 201. —Literatuur, XVII, 305, XVIII, 90.
Klarenbeek (Steenen tafel op), XIII, 204.
Clarendonck (J.), XIV, 146.
Claudius Civilis (Afstammelingen v.), XI, 184, 256.
Clavareau (A.), XVIII, 38.
Klaverjassen, XII, 360.
Kleederdragt (Vorstelijke), XII, 181, 244.— (Oude nederlandsche), XVII, 65, 129, 161.
Cleef (Phil. v.), XIII, 102.
Kleyn (Gedicht van A.), geb. Ockerse, XII, 50, 114, 147.
Clemens XIV (Vergiftiging v.), XIII, 360.
Clemens non Papa, XIX, 93, 415, 613.
Clementiner broederschap, XI, 379.
Clercq (Hs. van P. de), XII, 147.
Clermont (A. de) XII, 6.
Kleverskerke (Steen te), XI, 264.
Klif (Het roode), XIII, 63.
Klinkenberg (J. van Nuys), XVIII, 635, XIX, 314.
Klinkhamer (J.), XII, 118, 175, XIII, 151.
Klok (De groote) te Delft, XV, 192, 318. — te Tiel, XIX, 125, 395.
Klok- en geschutgieters, XIX, 84.
Klokgelui, XI, 125.
Klokken en klokkenliteratuur, XIII, 146. — (Opschriften op), zie Opschriften.
Klokkengieters (Nederl.), XVII, 270.
Klokkenspel te Middelburg, XIX, 299.
Klokkenspelen in Nederland, XVI, 321, 356, XVII, 1, 33, 97, 234, XIX, 10. — (Orgels en), XX, 418.
Klokkenspelers en organisten, XIX, 157.
Klooster te Rome, XIII, 37, 164, XVI, 165. — aan de Maas, XV, 7, XVI. 107. — der Regulieren te Reimerswaal, XVIII, 85.
Cloppenburch, XI, 124.
Klopscheentje, XII, 277, 339, XIII, 212, 270, 308.
Clotilde, XIII, 266, 303, 339, XIV, 117, 169, 360.
Kluchtige inval, XIII, 237, 259, 292
Kluizenaars in Nederland, XI, 83, 195, XII, 70, XVI, 330.
Clusius (Car.), XI, 356.
Knipzangen, XIV, 239.
Knipsels van papier, XX, 566.
Knoop (J. H.), XIII, 18, 85.
Knijff (G. J.), Goylandia, XIII, 17, 85.
Cochenille, XIV, 160, XIX, 112, 431.
Kocher am Fall, XV, 7.
Coehoorn (M. v.) XIII, 238, 258, 295.
Koekkoek (B. C.), XV, 299.
Koerbach (Mr. A.), XI, 111, 266, XIV, 330.
Koerland (Carolina, hertogin van), XII, 328, 359.
Koetsen, XIII, 274, 318, 345, XX, 554.
Cohorne of Cohorte (J.), XI, 103.
Kock (J. C. de), XIII, 365, XIV, 4, 34.
Colbert, (P.), XV, 172.
Collegia musica (Nederlandsche), XIX, 615.
Collegianten (Leerredenen van), XIII, 88, 114, 175.
Collectantenzakjes met schelletjes (Oorsprong der), XIV, 202.
Collecte in Nederland gedaan ten behoeve der verdrukte Protestanten in Ierland in 1644, XIV, 299, XV, 34
Kolommen (De twee), XX, 238.
Columbus, XIV, 139.
Kolijn (Handschr. van den gewaanden Klaas), XI, 336.
Comenius (J. A.), XV, 274, 328.
Kometen (Dubbele), XI, 128.
Commissaire ordinaire des montres, XIV, 190, 288, 352.
Compaan (Claes G.), XI, 231, 270, 296, XII, 193, XIV, 108, 162.
Compagnie (Uitgaande manifesten der O. I.), XI, 79, 134.
Kompas (Indeeling van 't), XI, 42.
Compère Matthieu (Le), XI, 46, XIV, 207.

Componisten (Nederlandsche), XIX, 540.
Confession de fe christiana, XV, 73.
Conformiteiten (Boek der), XIII, 180, XIV, 74, XV, 167, XVI, 46, 139, XX, 135.
Koning in partibus, XIII, 239. — (Een) en een vlugteling, XII, 204, 301. — (De) van Holland in 1766, XII, 222, XIV, 253.
Koningin v. Engeland, XIII, 198.
Coningsby, XI, 89.
Conscrit (De), XVI, 121, 169, XVII, 170.
Constapels-boek, XIX, 255.
Constantinopel (Waterpaleis te), XX, 491.
Constitutie (Plan van) voor de Bataafsche republiek, XIII, 113, XVI, 169.
Contemporaine (Mémoires d'une), XVI, 45.
Contrasten (Twee), XVIII, 71.
Convent der Regulieren te Arnemuiden, XVIII, 82.
Konijnengeld, XVI, 360, XVII, 7, 33, XVIII, 129.
Kooi (IJzeren) van den kardinaal La Balue, XIX, 78.
Kooien (IJzeren), XVI, 198.
Kookboeken (Oudste nederl.), XIV, 265.
Koolenkamp (W.), XII, 17, 82.
Koopen van posten, XI, 5.
Coornhert (D. Vz.), XV, 324. — (Cicero de officiis etc., vertaald door), XV, 73, 136, XVI, 45.– (Verantwoording van) 1583, XI, 50. — (Geschriften, vermoedelijk van), XI, 110.
Kooten (P. A. v.), XI, 10.
Corleva (Johanna), XX, 355, 611.
Corneille (P.), XIII, 180, 207, 266. – en Const. Huyghens, XIX, 129.
Cornelis (Broer), XII, 18, 84, XIV, 77.
Cornelis Claasz. van Aken (Weddenschap van), XII, 359.
Cornelis Wiggertz, XI, 153, 209.
Correctors (Vrouwen gebezigd als) op de drukkerijen, XVII 662
Kort (Jan), XIV, 207, 244.
Kort begrip der hoofdstoffelijke natuurkunde, XVIII, 525.
Kortenhoeff, XI, 114, 169.
Corver (De tooneelspeler), XIV, 148, 273, 307, 335, XVI, 52, 142.
Cosmus en Damianus, XI, 195, 234, 261, 290, XII, 2, 194.
Costa (Is. da) in de 18e eeuw, XIV, 28, 89.
Koudekerk in Zuidholland, XIV, 71, 162.
Koudekerke in Zeeland, XIII, 237.
Couder-Yden of -Hyden, XVII, 8, 101.
Courant (Oude Haarlemsche en Leidsche), XIII, 338. — (Brielsche), XIX, 402, 564, XX, 32, 349.
Couranten, XV, 273, XVI, 14, 169. — (Advertentiën van geboorte enz. in), XX, 33. — Zie ook Dagbladen.
Couranten-monopolie, XVI, 166.
Courantiers (Fransche) in Nederland, XV, 204, 265.
Crabbe (J.), XX, 298.
Krähwinkel (Schilda en), XV, 30, 96.
Cramer, (J.), XII, 41.
Credo (Journalen van W.), XII, 119.
Criex (J.), XII, 237.
Crimpen (A. v.), XIII, 307.
Krochten, XII, 340, 377, XIII, 21, 90, XVII, 165.
Croy (Het huis), XVII, 153.
Crous (A. E.), XIII, 113, 206.
Krudener (Mad.), XIV, 44, 112, 134, 161, XIX, 73, 441.
Kruyff (Chr. de), XII, 366.
Cruyck (Kapitein), XI, 138.
Kruik (Versierde) van 1582, XV, 55.
Kruiken (Bellarmijn-), XIII, 174.
Cruys (C.), XI, 37, 103, 161.
Kruistogtenbul, XI, 87.
Kruisvertreden (Het) in Japan, XII, 162, 225, 358, XIII, 356.
Kruizen aan de poorten bij kermis, XI, 230, 262, 293, 324, XIII, 138.
Crul, (A.), XV, 378.
Crul (W.), XII, 103.
Kuchlinus (J.), XV, 356.
Cuffeler (A), XII, 18, 80, 144.
Kuhlman (Q.), XVI, 230, XVII, 7.
Kuyck (Joann. v.), XIII, 47.
Kuysheyts-kamp, XIII, 46, 111.
Cuno (J. C.), XI, 45, 109.
Kunstwagen (Een), XIX, 223, 488.
Cuperus (J.), XX, 519.
Curcellaens (Anecdota van Steph.), XI, 113.
Kwaakspel te Leiden afgeschaft, XIII, 173.
Kwakers te Leiden, XIX, 8. XX, 387.
Kwakzalverij, XII, 223.
Kwartieren (Acht) v. K. v. Alkemade, XVII, 154. — (Acht) van Alyd v. d. Does, XIII, 347. — (Vier) van Gotterswiick en Ingenhoof, XVII, 62. — v. J. Piron, XVI, 86. — v. M. v. Rossum, XVI, 150, 217, XVII, 64, 348, XVIII, 118, 491. – v. verschillende personen, XVI, 349. — op de grafzerk van P. Suys, XV, 154. — (Rangschikking v.), XX, 474.
Kwartierstaten gevraagd, XVII, 373.
Kwik tot een vast, smeed- en smeltbaar metaal gemaakt, XV, 31.

L.

Laan (G. v. d.), XVI, 16, XX, 161.
Laan (Jan van der), XVIII, 543.
Labadie, XVI, 00.
Laberlotten, XVII, 236, 263, 292.
Labienus, XV, 130, 143.

Lafayette met zijne echtgenoot te Vianen in 1799, XVII, 163, 234. — in Holland, XX, 69, 549.
Lagrange Chancel, XII, 49.
Laharpe en de psalmen, XI, 356.
Lalaing, (Joost v.), XIII, 136, 171, 202, 233, XVI, 198.
Lalaing (Marie de), XVI, 214, 270.
Lambert Joosten, XIV, 174.
Lamme, XV, 171.
Lammens (A. F.), XII, 263, 300, 328, XIII, 36, XV, 230, XVII, 292.
Lammert Lammerts, XV, 118.
Lamorette (Mich.), XX, 623.
Land (Een) vloeiende van melk en honig, XI, 187.
Landen van herwaartsover, XVI, 294, 355.
Langen (W. de), XIII, 378.
Langendijk (Gedicht van), XII, 63, 239.
Langenes (B.), XVI, 264.
Langhveldt (George van), XX, 622.
Lannoy (Matth. de), XV, 193, XVIII, 29.
Lansbergen (Maria), XIII, 339.
Larenus (J.), XI, 153, 236.
Lares en Penates, XV, 124.
Lasco (J. a), XIII, 87, XIV, 206, XVI, 47.
Lassonius (Ph.), XI, 366.
Latius (J.), XI, 365, XII, 374.
Latijnsch distichon van eenen onbekende, XVII, 73.
Latijnsche school te Amsterdam (Rectoren der), XIII, 78, 135.
Laurens Bartelsz, XI, 4.
Laurentius (St.) dag, XV, 234, XIX, 274.
Ledenberg, XIV, 138, XV, 162.
Leeghwater, Haarlemmermeerboek, XIX, 88, 250. 399.
Leeken en geestelijken, XIX, 507, XX, 393.
Leenen, XVI, 357, XVII, 101.
Leerredenen van collegianten, XIII, 88, 114, 175.
Leesgezelschappen (Politieke) in de 18e eeuw, XIII, 140.
Leeuwen (Grafelijke), XII, 168, XIII, 193 233, 289.
Leeuwen, (J. v.), XI, 261.
Leeuwenberg (Monument op den), XVII, 127, 192.
Leeuwenhoek (Ant.), XIX, 180. — (Zienswijze van) omtrent veenstoffen en turfgraverij, XIV, 351, XVI, 191.
Leeuwenhorst (Organisten der abdij), XX, 293.
Lefèbre, hertog van Dantzig, XIX, 589.
Lefevre (S.), XX, 197.
Legaat van P. Mogge, XI, 5. — van J. H. Ris, XIX, 246. — van W. Senserf, XV, 7, 65, 103.
Leger (Kosten van het) 1761, XI, 43,
Lehrbach, XVIII, 276.
Leiden (Bijzonderheden betreffende het beleg van), XIV, 295. — (Ontzet van), XII, 293, — (Onthaal van Henriette Maria te) in 1642, XIV, 298. — (Voorval te) 3 oct. 1784, XI, 200. — 's Gravensteen te), XIII, 201. — pestnest, XIII, 169, 202. — (Collecte voor de Protestanten in Ierland te) in 1644, XIV, 299. — (Het hof van Sessen te), XIII, 143. — (Buurtreglement van), 1473, XII, 167. — (Pruikemakersgild te), XVI, 166. — (Trouwen te) in 1641, XIV, 297. — (Het kwaakspel afgeschaft te), XIII, 173. — (Vaandels der schutterij te), XX, 229. — (Vernieling der brieven v. d. deputaten der St. Pieters kerk te), XII, 362. — (Verzoek van den pastoor der St. Pieters kerk te), XII, 331, XIII, 70. — Verzoek der zevengetijdenmeesters te), XX, 101. — (Engelsche kerk te), XVI, 137 — (Kwakers te), XIX, 8, XX, 387. —. (Universiteit van), XI, 13. — (Bursalen aan de academie te), XI, 12, XIV, 294. — (Prins Maurits aan de academie te), XIII, 230.
Leyssen (Oude), XX, 573.
Lekkernijen (Plaatselijke), XIV, 352, XV, 60, 95.
Lennep (Mr. D. J. v.) en de landstorm, XIII, 76, 103, 163, 202, 230, 257, 356, XIV, 36, 70, 112.
Lennep (E. v.), XI, 36, 99, 196, 259, 327.
Lennep, (Mr. G. v.), XIV, 234, 332.
Lennep (Mr. Jacob van), Elisabeth Musch, XIX 354. — De heer van Espenblad, XIV, 360, XVII, 133. — Klaasje Zevenster, XVII, 111, 132, 133, 201, 305, XVIII, 90.
Leo Africanus (J.), XII, 363, XIII, 70.
Leoninus (Elb.), XII, 39.
Leoninus (G. en A.), XIII, 75, 142, 169.
Lestevenon (J. H.), XV, 118.
Leti (G.), XVI. 48, 118, 139, 168.
Lettergieterijen en stempelsnijders, XV, 16.
Letterkundige eigendom, XIV, 190, 318.
Letters (Beweegbare), XI, 379, XIII, 32, XV, 95.
Letterspelingen, XVI, 171, 209, 238, 262, 300, 335, 364, XVII, 13, 72, 305, 362, XX, 506,
Lettres d'un voyageur Gueldrois, XII, 240, 307, XIII, 43, XIX, 605.
Lettres historiques et galantes, XIV, 334.
Leven van Esopus, XI, 110, XIII, 15, XIV, 268, XVI, 47.
Leven v. Frederik Hendrik, XIV, 333.
Levend begraven, XIX, 385.
Levensbeschrijvingen, XI, 320, XIV, 357.
Lezen in duisternis, XIII, 60.

Lichtenberg (Ruïne), XVI, 200, 260.
Lid van de edele duitsche natie, XVI, 96
Lydius (J.), XV, 39, 114.
Lied (Een nieuw) van de Hollandsche Armade, XIX, 404. — (Glossen-) op het Ave Maria, XI, 112. — Ah, que de peine dans la vie, XIV, 45, 119. — Al is ons prinsje nog zoo klein, XIII, 370, XIV, 9, 74, 172. — (Driekoningen-), XIV, 332, 361, XV, 38, 133. — Phillide mia sei di beltà si vaga, XI, 362. — (Een geuzen-), XX, 311. — Grad' aus dem Wirthshaus, XII, 240, 305, 373, XIII, 86, 151, XVI, 267. — (Oud hollandsch), [Ik ben de groene straatjes], XVII, 276, 309, 326, XVIII, 91. — (Het kwart-), XII, 238. — Carileen, XIII, 28. — Lorsque le Créateur, XIV, 45. — v. Luxemburg, XIII, 13. — v. Malbroek, XIII, 17. — Ons patroon van Alven, XII, 45. — Où luis-tu soleil de mon ame, XI, 362. — v. Pierlala, XIII, 267, 305, 341. — Vertaling van het Stabat mater, XX, 78, 184, 406. — (Oud), [De soudaens dochter], XVII, 277, XVIII, 211. — Voyage qui voudra, XV, 239, 275. — Wilhelmus, XII, 340, XIII, 19, 48, 90, XVII, 200. — van Zoutmans glorie, XII, 179, 216, 237, — van 1799, XIII, 269, 336, XIV, 9, 44. — (Volks-), XII, 9,
Liedeken (Dans-) uit den franschen tijd, XVI, 239.
Liederen (Klaag-) in 1681 te Amsterdam gezongen, XII, 18, XIII, 87. — (Historische), XII, 240. — (Onze oude), XVIII, 163, 358. — (Kerst-), XV, 72, XX, 140. — (Fransche, spaansche en engelsche volks-), XVI, 172, XVII, 45, 305, XVIII, 91. — in de volkstaal van Rudolf Agricola, XIX, 130.
Liedboeken (Nederl.), XVII, 243, 275, 301, 326. — De Nieuwe Lusthof, XVII, 243. — De Oranjeboom, XIX, 183, 446. — Zaander bloemestralen, XIX, 255. — Het vermakelijke buitenleven, XIX 302.
Liedje (Volks-) in 1813, XVII, 112, 137.
Liefhebbers en geleerden, XII, 222, 351.
Lievensz (J.), XIV, 335, XV, 12.
Lieuwe Poppes, XIX, 540.
Limborch (Anecdota van Ph. a), XI, 151.
Linden (Hendrik Antonisz. v. d.), XVII, 353,
Linie (Het passeren der), XII, 66.
Lyonnet (P.), XVII, 171, 304.
Lipsius, (J.), XI, 368, XII, 175.
Lint met: Il le porte de bon droit, XIX, 509.
Lobé (De tooneelspeelster), XII, 245, 338, XIII, 92, XIV, 47, 78, 148.
Lobedanius, XIII, 47, XIV, 75, XV, 167.
Lochem (Plaatsbeschrijving v.), XIV, 146.
Loches, (J. G. de), XII, 308, 373, XIII. 204, 305, XIV, 78.
Lodensteyn (Bografenispenning van J. v.), XVIII, 355, XIX, 12, 285, 327.
Lodewijk (Denkbeelden v. koning) omtrent Neerlands onafhankelijkheid en zijne weerbaarheid, XVII, 264. — (Koning) op het eiland Walcheren, XVII. 296, XIX, 593. — (Eerste benoeming van eenen rector magnificus te Leiden door), XX, 490. — en zijn hond, XI, 161.
Lodewijk XIV en de Nederlanden, XIV, 164. — (Brieven v.), XI, 90, 366. — (Geheimzinnige waarschuwing aan), XI, 360.
Lodewijk XVII, XIII, 8, 134, 197, 233, 257.
Loy de leidekker, XIII, 113, 238, 291.
Locke in Utrecht, XIII, 269, 340, XIV, 9.
Lockhart (J.), XX, 508.
Lombarden, XVI, 293, 355.
Lommelin (D.), XI, 364.
Lonck (Admiraal), XVI, 41, 102, 132, XX, 12.
Loon (vragen betreffende het Vervolg op van), XII, 170, 234, 302.
Lorentz (Katalog, v O.), XIX, 15.
Lorenzo (Eiland St.), XI, 223.
Lorichs, (M.), XV. 276.
Loterij (Staats-), XVII, 100, 235.
Lottinus (J, F.), XIII, 341, XIV, 141.
Louwers (B.), XV, 367.
Lover (De), XIII, 116.
Lovere (De), XIII, 298.
Luchtsteen in de zuidamerik. provincie Chaco, XI, 224. — in den zomer van 1853, XI, 287, 320.
Luchtverheveling in 1673, XIX, 637, XX, 221.
Luchtverschijnsel, XII, 155, XIV, 224, 281, 351, XV, 94, XVI, 191.
Ludovicus (Ph.), XI, 68, XII. 87.
Lucas v. Leiden, XIX, 20. — (Het laatste oordeel door), XII, 313.
Luyken (Werken met platen van J. en C.), XI, 272, 310, 371, XII, 19, XIV, 47, XVI, 144.
Luyt (Voet en), XIV, 148.
Lusy (J. de), XIII, 137, 235.
Lusthof (De nieuwe), XVII, 243.
Luther (Martijn), XIX, 321. — (Signet v), XIV, 28, 87. — (Afstammelingen v.), XIV, 128, XVII, 121. — (Gedenkteeken te Worms, voor), XIX, 334. — (Zilveren kan en beker v.), XIX, 334.
Luthersche predikanten, XIV, 244, 291.
Luz (S.), XIII, 320.
Lijkrede op Lodewijk v. Nassau, XI, 336.

Lijnslager (H.), XI, 2, 34, XII, 2.

M.

Maecht (J. de) XIII, 272, 308, 341, XVI. 122, 268.
Maagdeklachtje, XIII, 180, 211, XIV, 332.
Maaltijd (Een) in 1766, XIX, 74, 490, XX, 330.
Maan (Invloed der), XIV, 30, 160, 287.
Maandelijksche berigten uit de andere wereld, XV, 117, 329.
Maanden van 42 dagen, XI, 192, 285.
Maan-telegraaf, XVII, 128.
Maerlant (Jacob v.), XIX, 510. — Spieghel historiael, XX, 135. — (De Prozabijbel toegeschreven aan), XI, 337. — Van den Lande van Over-see (Eenige woorden, voorkomende in), XIX, 417.
Maarsbergen, Hoogland en Emmeclaar (Heerlijkheden), XI, 259, 323.
Maarten (Zingen op St.), XX, 227, 442.
Maes (N.) te Antwerpen, XIV, 79, 147.
Maas (Koster), XII, 308, 374, XIII, 43, 87.
Maasland (E. v.), XII, 231, 324.
Macherius (Hon.), XI, 364.
Magie blanche et noire, XIII. 127, XIV, 228.
Magito, XI, 127
May (W.), XII, 89.
Macasser (Zuider- en noorderprovinciën v.), XVI, 68.
Macaulay, XVIII, 363, 613, XIX, 175.
Makelaars (Joodsche), XII, 319.
Maclaine (A.), XIII, 119, 155, 246, 308.
Macropedius. Zie Langveldt.
Maleische letterkunde, XIV, 77, 172.
Man (Jacob de), XVIII, 166.
Mandat Jhesu Christi (Eyn), XX, 234.
Mander (Vertaling van het Leven der schilders door K. v.), XII, 18. — (Portretten bij v.), XV, 367.
Manglierius, XIV, 146, 205, 332.
Manrique (Don Jorge), XIV, 46.
Mansfeldt (Ernst v.), XII, 135, 194.
Manteau (P.) van Dalem, XVIII, 31, 545, XIX, 4, XX, 68, 598.
Manuscripten (Ouderdom v.), XI, 111.
Maréchal (Sylvain), XIII, 115, 152, 205.
Margriet (Sint), XII, 61, 254, 346.
Maria v. Hongarijen, XI, 323.
Maria (De regentes) te Groningen, XII, 296.
Marie ou les Hollandaises, XVI, 142.
Mariniers (Korps), XIV, 296.
Markgraaf, XV, 194, 262.
Marcus (Historische nalatenschap v. J.), XI, 230.
Marle (v.), Rijmelarij, XV, 73.
Marnix van St. Aldegonde (Bibliotheek v.), XX, 345. — (Afstammelingen v.), XIII, 189, 219, 254, 350, XIV, 26. — Bijenkorf, XIII, 205. — (Brieven v.), XVI, 210. — (Begraafplaats van), XII, 297.
Marteau (Pierre), XV, 169, 265, 330, XVI, 208, 294, 339, XVII, 14, 44.
Martini (H B.), XI, 149, 207.
Martinische gemeente, XIII, 298, 355.
Martyr (Pet.) de Angleria, XIV, 175, 2 3.
Massa (Chr.), XIII, 37.
Massa (Is.), XIV, 355, XV, 65.
Massuet (P.), XV, 333, XVI, 14, 44.
Mastenbroek (Fenna), XIII, 134, 165, 166
Maté (De), XIV, 159.
Matelief (Corn.) de Jonge, XIX, 560.
Matham (Theod. en Corn.), XIX, 189.
Maurits (Prins) aan de academie te Leiden, XI, 13. — (Onthaal van) te Leiden, XIII, 230. — in de Beemster, XII, 361, XIII, 171. — Brief van), XII. 327. — (Gedichten v.), XIII, 206, 266. — (Anecdoten betreffende), XVI, 5, 65.
Mechelen (De jonkvrouw v.), XIII, 143, XV, 194, 289, XVI, 230.
Medemblik (Grafschriften in de kerk te), XV, 111, 164.
Meekrap, XV, 232.
Meelboom, XIII, 63, 160.
Meer (v. d.), XIV, 15, 78.
Meer (Jan v. d.), XIV, 15.
Meer (Op Laurens van der), XIX, 547.
Meeren in Zuidafrika, XIII, 63.
Meerlandt (Proces v. Claes Adr.), XI, 325.
Meerman (W.), XI, 48.
Meerman (Fragment van Theodoretus uitgegeven door), XIX, 19.
Meerten, (H. v.), XII, 307, 374.
Meervoud (Vorming van het), XIV, 21, 53, XVII, 283, XVIII, 111.
Meese (Chr.), XII, 336, XV, 266.
Meester van de academie, XVI, 320.
Meesterknapen van Holland, XIII, 367.
Meesters (W.), XVI, 356.
Meestoof (De) in Zeeland, XV, 193.
Mey (Joh. de), XX, 85.
Meyer (G.), XIII, 262.
Meyer (Mr. J. D.), XIII, 367, XIV, 5, 34, 71, 112.
Meyster (Ev.), XVIII, 273
Meister (Portret v. G. C. F.), XV, 120.
Meleagris, XII, 352.
Melkmeisje (Een hollandsch), XIII, 232, 260. — (Dordsch), XIII, 108.
Melton (De ridder), XI, 125, 319, XII, 30, 156, 190, 350, XVI, 192
Mémoires sur la cour de Louis Napoleon, XIV, 12.
Mendeërs (De) en hunne taal, XVIII, 212, 251.
Menestrelen op den toren, XII, 194.

Menger (J. P.) XVIII, 249, 566.
Menno Simons (Geboorteplaats v.), XII, 363, XIII, 237, 291, XIV, 293, XV, 68, 293. — (Geboortejaar v.). XV, 69
Menschen (Verwilderde), XVI, 285.
Menschental op aarde, XIV, 96.
Mercator (G.), XV, 239, 274, 296, XX, 140, 352.
Merian (M. S.), XVII, 171, 304.
Merken (De), XI, 256.
Merken (Poorterschap verleend aan L. W. v.), XV, 39.
Mercurius (Haagsche), XI, 88, 170.
Messalina (Eene hollandsche), XV, 62.
Meteoorsteenen, XVI, 223.
Meteren (Neef v. E. v.), XII, 240, 372.
Metternich (Een) in 1708, XV 290.
Meurs (Bestje van), XIX, 276.
Michell (J. P.), XV, 118, 166, 199.
Michiel Andries, XIII, 323.
Middel om door ouderdom onleesbaar geworden schrift weder leesbaar te maken, XIII, 159, 192, 256. — om allen te vreden te stellen, XIV, 7.
Middelburg (Doorl. school te), XIV, 146. — (Abten v.), XVIII, 202. — (Reglement van een bogt in de Gasthuiskerk te), XI, 358. — (Register op de notulen van den raad van), XVII, 309, XVIII, 35.
Middelburg in Gooiland, XV, 95, 160.
Middelen van bestaan, XIX, 118, XX, 595.
Migroen (A.), XIV, 328.
Millius (D.), XV, 117, 165.
Minot (Laur.), The Seafight in the Zwin, XI, 13, XII, 10, XIII, 305.
Mirabeau aux Bataves, XI, 335, XII, 10. — in Nederland, XIX, 79, 240.
Mysteres d'Eleusis, XII, 355, XIII, 3.
Mysteriën (Werken over heidensche), XII, 178.
Mysteriespelen. XII, 334.
Misverstand (Zonderling), XIX, 596.
Mitrailleuse in 1690, XX, 545.
Mnemotechnie, XI, 125.
Mobachius (Vesal. en Wilh.), XIV, 119, 144, 174, 204.
Modezucht in het benoemen van boeken, XIII, 86.
Moelaert (Jacob), XV, 120, 171.
Moens (Petr.), Willem Erfstee, XVI, 172.
Moffeschans, XI, 210, 268.
Mogge (Legaat v. P), XI, 5.
Mooyeriana, XVI, 239, 301.
Mol (De), XI, 96, 319.
Molaise, XVII, 105.
Molenaar (De schilders), XIX, 151, XX, 358, 614.
Molenzeilen, eene partijleus, XVII, 194.
Molijn Jr. (Pieter), XVI, 313, XVII, 19.
Monchy (S. de), XIII, 112, 149, 242.
Mondkloppen, XII, 234, 291.
Moniteur 1813, XI. 42.
Monconys (De), XIV, 175, XVI, 47.
Moncornet, XV, 276, XVI, 50.
Monluk, XIII, 341, XIV, 74.
Monmouth (De hertog van), XX, 601.
Monopoliegeest (Zucht der Hollanders voor) en uitsluiting van anderen, XIV, 71.
Montagne (Dr. J. de la), XX, 439.
Montague (Verzen v. lady M. Wortley), XIII, 88, 266.
Montanus (H.), XI, 268.
Montanus (J) en J. Mehrning, XIII, 306.
Montens (G.), XIV, 220.
Montesquieu in Holland, XVII, 306.
Montferrat (M.), XII, 311.
Montfoort (Vrouw van Zweder, burgraaf v.), XII, 260.
Monument voor J. D. baron van Capellen tot den Poll, XVII, 169.
Moonen (A.), XII, 88, 143, 370, XIII, 111.
Moor (Joos de) en zijn geslacht, XIII, 357, XIV, 186.
Moor (C. de), XV, 121.
Moordenaar ontdekt en gestraft, XII, 70, 130.
Moordjaar, XX, 224, 431.
Mopshonden, XII, 96.
Moreelse (Prent v. P.), XIV, 80.
Morghenwecker betitelde werken, XII, 12, 214.
Morice (P.), XIII, 78.
Morisschendans (De), XV, 351.
Mortaigne (J. D. de), XX, 329.
Mostart (D.), XIV, 364, XIX, 542.
Mozart in Holland, XVIII, 39, XIX, 184, XX, 142.
Muys (N.), XV, 276, 333, 366, XVI, 17.
Muizen, XX, 592.
Mulder (J.), XV, 118, 168, 199.
Munck (J. de), XIV, 174.
Munniks (Prof. W.), XI, 11, 207.
Munt (Apameesche), XI, 86, 148, 297, XII, 8. — (Dokkumer), XV, 36. — van Roermond, XVIII, 209. — (Vlaamsche), XVIII, 391. — v. Holland, XV, 132, 295, 362. — van Napoleon, XVII, 237, 271, 299, 324. — (Nood-) van Luxemburg 1795, XIX, 444, 604, XX, 23 — (Nood-) van 1718 en 1719, XVI, 116, 167, 201, 233. — (Eigenaardige) of gedenkpenning, XI, 86, 148. — (Oude), XII, 48, 110, 139. — (Gouden), XVIII, 567, XIX, 171. — (Zilveren), XIV, 140. — (Koperen) van 1718, XX, 25, 169. — Surinaamsch papierengeld, XIII, 41. — Papieren geld aan de Kaap de Goede Hoop in 1782, XII, 140, 307 — Leidsch papieren geld, XII, 302. --

Acht, XIX, 445. — Achtje in Zeeland, XX, 24, 172. — Engelsche nobels, XVI, 44. — Indische gulden en halve gulden, XIX, 247, 444, 602, XX, 23, 176. — Indische driegulden, XVI, 204. — Rijnsgulden, XV, 36, 111, 131, 199, XIX, 329, 395. — Reaal van achten, XIX, 247. — Schelling, XVI, 333, XVII, 9. — Schrikkenborger, witte, XII, 42. — Vaantje, XI, 165. - Vierijser, XIX, 125, 285, 559.
Munten (Prijzen van), XVI, 334, XVII, 9. — (Eenige nederl.), XIX, 445, XX, 170. -- en penningen, XIX, 340, XX, 340. - (Twee koperen), XVI, 205. — Eenige duiten, XVI, 12, 71, 114, 204.
Muntegek (De), XII, 204, 289.
Muntmeesters, XV, 237, XVI, 10, 71, 262.
Murray (G.) te Medemblik, XV, 111, 164, 197, XVI, 8.
Murray (John), XVIII, 335.
Musicus (Stads), XIII, 328, XIV, 33, 65.
Mutre (L.) XIII, 137.
Muurschilderij (Oude) te Utrecht, XIV, 47.
Muzijk (Nederlandsche) uit de 10e eeuw op eene ode van Horatius, XIX, 361.
Muzikale kronijk onzer steden en gemeenten, XX, 419.
Muzikale literatuur (Nederl.) in de 17e en 18e eeuw, XI, 349, XII, 20, 89, 121, 150, 220, 275, XV, 15, 141.
Muzijkgeschiedenis (Vereeniging voor Nederlandsche), XVII, 473.
Muzijkgezelschap te Leiden, A°. 1578, XII, 181.
Muzijknoten (Drukken met losse), XVIII, 39, 165, 217, 528.
Muzijkschrift, XIII, 18.
Mij (Hieron. v. d.), XX, 613.
Mijlius (B.), XVIII, 324, 528, XIX, 174.
Mylii (J.) Poëmata, XV, 73, 166.

N.

Naaldwijk (Romeinsche kolom te), XVIII, 521, XIX, 81, 172.
Naamlijst (Alphabetische) v. boeken, XVII, 329, 362.
Naamregister van predikanten in Zeeland, XVI, 238, 266, 301, 336, XVII, 13, 45, 302.
Naamvallen bij herinneren, XII, 182, 248. — (Absolute), XIII, 318, 345, XIV, 18.
Naamwoorden (Verbuiging der bijvoegel.) in het middennederlandsch, XVI, 216.
Naarden (Schilderij van den moord te) in 1572, XVIII, 65.
Naerebout, (F.), XIV, 336, XVII, 175.
Naeranus (J.), XI, 365, XII, 84, 142.
Nalezing van deel VIII en IX, XI, 287.
Namen (Eigen-), XIII, 52. — (Verbuiging v. eigen-), XXI, 216, 270, XVII, 49. — (Familie-), XV, 179, 209, 302. — (Familie-) van niet adellijken, XX, 441. — van heerlijkheden als familienamen, XI, 221. — (Familie-) met den uitgang meijer, XIX, 44, 204, XX, 42. — (Vervormde familie-), XX, 153. — Aannemen v. familie-), XV, 232, XVI, 3, 330, XVII, 5. — (Voor-), XIV, 190, 277. — (Nederl. voor-), XV, 23, 301, XVI, 61, 178, 240, 277, 311, 312, 375, XVIII, 230, XX, 207, 576, 632. — (Lijst van nederlandsche voor-), XVIII, 40, 100, 166, 224, 324, 324, 366, 408, 476, 485, 529, 582; 617. — (Friesche) in Frankrijk, XX, 251, 577. — (Nederlandsche spot en scheld-), XII, 32, 95, 156, 286, XIII, 223, XIV. 31, 317, XV, 318, XVI, 150, 224. — (Nederl. plaats-), XV, 46, 77, 122, 145, 205, 334. — van plaatsen in Kennemerland, XVIII, 621. — (Spot- en scheld-) van steden, XIII, 128. — (Vertaling van plaats-), XIX, 416, XX, 372. — (Afleiding v.) te Amsterdam, XV, 125, 174, XVI, 157. — van bruggen enz. te Amsterdam, XIX, 105, 260. — (Straat-) van Brielle, XIX, 368, 581, — (Leeuwarder straat-), XIX, 197. — (Spelling der zamengestelde straat-), XIX, 22. — v. buurten aan uithangteekens ontleend, XVII, 314, XVIII, 50. — van huizen, XV, 191, XVI, 380, XVII, 89, 154, 222, 352. — (Rivier-), XV, 277. — van beroepen, oudtijds in gebruik, XX, 307, 376, 630. — van gilden, XV, 371. - en beschermheiligen v. gilden, XVI, 61, 124, 180, 215, 245, 311, XVII, 342. — v. nederl. geldstukken, XIII, 377, XIV, 16, 51, 82, 126, 372, XV, 24, 70. — van munten, XVI, 334. — van houtsoorten, XI, 216. — (Oorsprong der) v. sterren en sterrebeelden, XIV, 349, 380. — van personen op voorwerpen overgebragt, XI, 220, 247. — (Parijsche scheld-), XIV, 127. — (Eenige vragen naar) en dagteekeningen, XIX, 555.
Najaarsvogel (Een), XIV, 221.
Napoleon I in Nederland, XI, 69, XIII, 356, XVI, 39, XVII, 266, 294, 321, XVIII, 78, 130, 291. — te Amsterdam, XVII, 257. — te Breda, XI, 291. — in Zeeland in 1810, XIX, 554, XX, 14, 275. — (Verzet tegen) in 1815, XIII, 140.
Nassau (Floris v.), XII, 155. 252. — (Frederik van) heer van Zuylestein, XVIII, 240, XX, 160. — (Hyacint v.),

XIV, 38, XX, 162, 487. — (Jan v.), XI, 3, 65. — (De papegaai v. Johan Maurits v.), XVI, 67. — (Justinus v.), XV, 225. — (Louiza v.), XIII, 198, 229, XVI, 135. — (Maria Emilia v.), XII, 72, 132. — (Wilhelmus de oude, graaf v.), XVI, 75. — (Willem v.), XV, 323, 358, XVI, 35, 134. — (Dochters van Willem v.), XI, 102. — Bastaarden v.), XI, 101, 294, 357, XII, 68, 133, 259, 358, XIII, 4, 71.
Nassau-Siegen (Johan Maurits v.), XIII, 154.
Naturalisatie ten tijde der republiek, XI, 36, 290.
Navorscher, XII, 178, XX, 122. — (Fransche), XIV, 72, XIX, 84. — (Een) in Spanje, XV, 133.
Navorschers mesthoop, XIV, 191
Nederduitsche tongvallen, XX, 199. — van Aardenburg, XX, 367. — Eede, Heille en west-zeeuwsch-vlaamsche grenzen, XX, 458. — Heemskerk, XX, 300 — Leeuwarden, XX, 199. — Roermond, XX, 422. — Schagen en omstreken, XX, 624. — Zuidbevelands grootste gedeelte, XX, 574. — Zwolle, XX, 531. Zie ook Dialect.
Nederhemert (Kasteel te), XIII, 93, 212, XIX, 187.
Nederland (Beschrijving van) door Duitschers, XVII, 364, XVIII, 213. — (Zuidelijk) in 1582 en 1586, XIV, 166.
Nederlanders te Glückstad in de eerste helft der 17e eeuw, XX, 334. — in Engeland, XII, 5. — door den duitschen keizer geadeld, XII, 108, 201.
Nederlandsche vlag, XV, 4, 228, 289, 355, XVI, 34, 98, 163, XVII, 130.
Nedlasius (Desiderius), XIX, 356, 532, XX, 508.
Nepos (Cornelius), XII, 273.
Nero (Bijgeloovigheden v.), XIII, 297.
Neuhusius (R.), XV, 119, 168, 200, 237.
Neumark (G.), XVI, 305, 337, 362.
Niemandsvriend, XIX, 554, XX, 20, 487.
Nieskruid voor J. L. Nierstrasz, XVIII, 526, XIX, 174, 353.
Nieuwe rarekiek (De), XV, 332, XVI, 15.
Nieuwentijt (R.), XIII, 306,
Nieuwjaarsdag (Viering van den), XIX, 552.
Nieuwland (Brief van P.), XIII, 340.
Nikolaas I, keizer van Rusland (Volksoverleveringen betreffende), XIII, 366.
Nicolaas Petry van Deventer, XIII, 245, 268, 307.
Nikolaasfeest (Sint-heer), XIII, 297.
Niman, XV, 333.
Ninive, XIII, 136, 193.
Nisse (Heeren van der), XIV, 186, 248, 312, 348, XV, 88, 187, 346, 378, XVI, 27, 91.
Nobbe (H.), XI, 165, 324.
Nobels (Engelsche), XIV, 328.
Noordholland (Bevolking van) in de 17e en 18e eeuw, XV, 104, 161, 233.
Noordpool (Opene zee aan den), XI, 230, 324.
Noort (Olivier v.), XX, 446. — (Wapen v. Oliv. v.), XV, 155.
Norel (J.), XIII, 207, 242, 265, XVII, 305.
Northampton, XII, 3.
Noski (El.), XIV, 274, 307, XV, 119.
Nozeman (C.), XI, 152, 209.
Nijmeegsche handboekjes, XX, 237, 608.
Nijmegen (Walen kerk te), XX, 121, 437. — (Romaansche kapel te), XVI, 72, 137. — (St. Nicolaasgilde te), XV, 108, 162. — (Handschriften betrekkelijk), XVI, 200.
Nijmegen (Adriaan en Gideon v), XIII, 279, 309, 371.

O.

Obrecht (De missen van), XIX, 302.
Obscoeniteit (Eene), XIV, 277.
Oestervangst, XIII, 365.
Officieren (Lijsten van), XI, 72, 133, 194.
Officiersboekjes (Oude), XVII, 95, 191, 224, 320.
Ockers (W.), XII, 146.
Ockerse, Tentoonstelling van nederl. nijverheid, XII, 18.
Oct. post ascens. dom., XV, 195.
Oculist (Een) in 1538, XI, 128.
Oyen (Corn. van), XVI, 233, XVII, 7. — (J. en S. van), XVI, 239, 301, XVII, 15.
Olbenbarneveld (Leven van), XI, 355. — (Afkomst van), XI, 378, XII, 184, 251. — Borstbeeld v.), XV 120
Oldenbarnevelds eer verdedigd, XII, 50, 118.
Oldenborch (Nicolaes van), XVI, 305.
Oldenburg (Fr. J. v.), XV, 169.
Olie gevende bronnen in Zuidamerika, XI, 383, XII, 96.
Olievlekken uit papier weg te nemen, XIII, 351, XIV, 32, 64, 156.
Oling (Lukas), XVII, 70, 167.
Ollanda (Fr. de), XIV, 337, XV, 12.
Omkooping, XI, 228.
Omlands reisje, XI, 49, XVI, 366.
Omwenteling van 1813, XI, 42, XII, 298, 331, 367, XIV, 1, 33, 65, 100, 130, 195, 229, XV, 103, 290, XVII, 66, XX, 166.

Omwentelingstijdvak van 1795 enz., XIV, 356.
Onbepaalde wijze in plaats van verl. deelwoord, XIII, 274.
Onderdaan (De naam) gedurende de republiek, XI, 162, 227.
Onderwater, XI, 37, 104.
Onderwijzer (Een jong), XIV, 224, 287.
Ongeluksdagen, XI, 380, XII, 222, XIII, 29, 190, 223, 255, 288, 352, XIV, 32, 191, XVI, 96.
Ongeluksvogel (Een), XIII, 288.
Onleesbaar schrift uit Herculanum, XV, 12.
Onoverwinnelijke vloot (De), XX. 615.
Ontdekkingen (Nederlandsche), XI, 195, XII, 33.
Ooievaar (De), XI, 26. — (Een aangeschoten), XII, 190. — (De grafelijke), XII, 185.
Ooievaars, XVI, 286, 352.
Oorloghs-memory, XI, 364.
Oorspijkeren, XIII, 172.
Oostervant (Graven v.), XI, 260, 323, XII, 3, 228.
Oosterwee (De heer van), XIV, 323, XV, 66.
Oostindië, XVI, 339, 367, XVII, 72, 288. — (Lijsten van personen in), XVII, 128, 191.
Oostwoud (J.), XVI, 302.
Opdragten, XIX, 297. — (Zonderlinge), XVI, 287, 382, XVII, 64, 288.
Opmeer (P.), XVI, 303, XVII, 305, XVIII, 162, 472.
Opperbarbier van Karel V, XII, 33, 98, XIII, 193.
Oproer in Walcheren in 1778, XIII, 259,
Oproeren in 1673, XI, 1.
Opschrift (Oud) te Amsterdam, XIV, 159, 250. — te Amsterdam, XII, 186. — te Haarlem, XII, 187, 255. — te Vianen, XX, 326, XVI, 9. — voor een dolhuis, XVI, 171. — op een kistje, XVI, 223, 352. — op een vijzel, XVI, 262.
Opschriften van kerkklokken, XII, 205, XIII, 12. 84, XIV, 72, XIX, 125, XX, 122, 400. — op geschut, XIII, 174, 241, 301, XVI, 70, 114, 167, 261. — (Twee zoogenaamde oude), XIV, 168, 233.
Opera te Buiksloot, XIX, 300.
Oranje (Kloeke en edele daad v. d. prins van) bij Waterloo, XV, 353, XVI, 33, 98. — (Verwonding van den prins v.), XVII, 105. — (De prins v.) te Parijs gedurende het consulaat van Napoleon, XVII, 297.
Oranje Nassau (Maria v.), XVIII, 185, 449.
Oranje boven, XI, 104, 161.
Oranje boven (Feestviering v. h.) te Londen, XI, 229, 325, XII, 4, 202, 290.
Oranjeklant (Een) op den Haarlemerdijk, XI, 72, 134.
Orde v. den Olifant (Ridders der) in Nederl., XI, 104. — van den huize van Bourgondië, XII, 201, XIV, 197. — v. St. Peter, XIV, 263, XVI, 107, — (Teutonische), XIII, 7, 70, 106, 293, 358, XIV, 97.
Ordonnantie (Zonderlinge), XVIII, 202,
Organisten te Haarlem, XX, 102. — der abdij Leeuwenhorst, XX, 293. — (Klokkenspelers en), XIX, 157.
Orgel te Haarlem, XIX, 410. — en te Gouda, XIX, 574. — (Nieuw) in de hofkapel te 's Gravenhage, XX 417. — (Afbeelding van een) 621.
Orgels en klokkenspelen, XX, 418.
Orgels en orgelmakers, XIX. 615.
Orleans (De maagd van), XIX, 392.
Orlers, Beschr. van Leiden (Eerste druk van), XI, 44, XII, 176.
Orliens (P. v.), XII. 271.
Orsini-bom, XX, 167.
Ortodoxus Medioburgensis, XII, 120,
Os (Een gebraden), XIII, 201.
Os (Peter van), XII, 240, 309.
Os (Pieter van), XVII, 112, 134, 170, 199.
Ostende (Heer Jan v.), XI, 67.
Ostrom, XIX, 78.
Ottogracht (De), XVII, 268, 323.
Oud Poelgeest, XVI, 338, XVII. 13.
Oudaen (J), XII, 88.
Oude van den berg (De), XIV, 39.
Oude van den Binnenamstel (De), XI, 87.
Ouderdom (Hooge), XIII, 127, 192, XIV, 157, 253. — (Hooge) in Zeeland, XII, 60, 159.
Oudheden (Romeinsche), XV, 69, 131. — (Romeinsche) te Hildesheim gevonden, XIX, 330. — (Utrechtsche), XI, 6.
Oudemans Sr. (A. C.), Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek, XX, 103, 148.
Oudijk (Heerlijkh.), XI, 105, 161, 194.
Overhage, XIV, 128, 186,
Overicheyt en landraedt aan dese zijde der Mase, XI, 200, 323..
Overledenen te Amsterdam van 1701—1800 (Getal van), XIX, 486.
Overstraten (Adr. v.), XIV, 270, 331, 364, XV, 10, XX, 347, 609.
Overstrooming in 1468, XII, 232.
Overijsel (Afbeeldingen van kasteelen in), XVIII, 276, 526.

P.

Paalworm, XIII, 240, XV, 162, 322, XVI, 39. — en kievit, XII, 256.

Paep (Hendrik) bastaard v. Swieten, XIV, 297.
Paarden (Friesche) te Rome, XIV, 95, 224; XX, 592.
Paarlen, XI, 192. — (Voeden van), XIV, 94.
Paaschdag (Loslating v. gevangenen op), XIV, 104.
Paaschtafel, 104, 161, 193, XIII, 4.
Paets (A.), XI, 365, XII, 47, 84, 141.
Pacheco te Vlissingen omgebragt, XIII, 292.
Pacius (J.), XIV, 119, 143, 170, XV, 167.
Pad (Eene) door eene spin gedood, XX, 592.
Padbrué, XIX, 195, 452, XX, 197.
Palembang (Gouverneurs v.), XV, 292, XVII, 42, XVIII, 457.
Palissy (Leven v. B. de), XI, 363, XII, 48, 84.
Palm (Van der), XI, 12. — en de fransche souspréfêt, XI, 231. — (Oordeel over), XV 299.
Palts (Benedicta Henr. Philipp. van den), XV, 291.
Paltsgraaf, XVI, 360.
Paludanus, XI, 67, XIV, 146, 206.
Pamfletten van 1798 en 1799, XIV, 357.
Panis benedictus, XVIII, 20.
Panne (Pieter), XVI, 330, XVII, 6, 99.
Panser (S.), XVI, 15, XIX, 350, 400.
Pantaleon, XI, 239.
Papier (Knipsels van), XIX, 295, 449.
Papinianus of regtsgeleerde heldenmoed, XIV, 46.
Parijs (Cour Batave te), XIV, 111.
Papin (D.), XIII, 268.
Papoea (Een) in Holland, XII, 295, XIV, 197.
Paradebed van Willem I, XIII, 247.
Parapluies, XII, 162, 359, XIII, 81.
Parasiten, XVII, 154.
Parma (Isabella van), XII, 204.
Parr (Thomas), XV, 61, 319.
Pasch von Krinen (H. L.), XI, 72.
Pascha der Israeliten (Het), XII, 231, 262, 290, 324, 364.
Pascha, Gheestelijck Pelgrimagie, XII, 88, 144.
Pascolis (Durus de), XIII, 341.
Paspoorten in syrische spraak, XIII, 68.
Pasquino, XVI, 40, 100.
Pastorijgoederen, XX, 276.
Patras (Abr.), XVI, 233, 260, 290, 327, 353, XVII, 34.
Pauw (C.), Heylsame overdenkingen, XV, 204.
Peckius (P.), XV, 148, 217, XVI, 29.
Pelser (Luit), XX, 120, 330.
Pennen, XV, 233.
Pennetier (H.), XVIII, 29.
Penning op A. Alewijn en G. Hooftman, XIX, 443, 603, XX, 169. — op Balth. Bekker, XVI, 235, 294, XVII, 10. — (Tinnen) op B. Bekker, XIII, 302, 335. — ter gedachtenis v. J. F. Böckelman, XX, 191. — (Zilverenbruilofts-) van J. Brants en S. van der Heijden, XIX, 340. — van 1714. De hertogin v. Brunswijk Luneburg, moeder en dochter, XVII, 326. — op J. Chimarrhaeus, XX, 455. — op het overlijden v. F. Fontein, XVI 332. — (Gedenk-) op het overlijden v. J. v. Hemert, XI, 150, 235. — ter eere van Hortense, voormalige koningin van Holland, XX, 193. — op Chr. Huyghens, XIX, 247. — op Prijntje v. Hummel, XV, 37, 131. — (Gedenk-) voor J. Ingenhousz, XI, 149, 217, 263. — Judic, XVIII, 355, 566, 611. — van F. Canter en G. v. Humalda, XI, 263. — (Begrafenis-) v. Jod. v. Lodensteyn, XVIII, 355, XIX, 12, 286, 327. — op J. V. Meijer, XX, 193. — op W. Muilman, XIII, 146, 174, 203, XV, 325. — Op L. Oling, XVII, 70, 167. — op Pelgroms, XVII. 11, 109. — (Gedenk-), van J. C. grav, v. Ross, geb. de Schubert, XVI, 12. 70, XVII, 132. — op J. Smetius, XII, 114. — op A. Smetius, XII, 114. —, op A. F. van Thurn u. Taxis, XV, 132, 326, 362, XVI, 9, XX, 492. — Ter eere van C. Vergouw en W. Putman, XX, 194. — v. Vinet, XVII, 326. — op den dood van J. D. de Vita, XIII, 84. — (Papieren gedenk-) voor P. A. v. d. Werff, XI, 150. — van 1785 op Willem V, XIII, 84, 174. — (Zeldzame) op den moord der de Witten, XII, 303. — v. P. van Abeele op het schenken van wapen en kroon aan Amsterdam, XVIII. 512, XIX, 119, 507, XX, 122. — door Alb. Durer, XVII, 325. — op het beleg van Thienen 1646, XI, 7. — op de onoverwinnelijke vloot, XVI, 167. — op 't volbouwde stadhuis te Amsterdam met de beurs, XIX, 126, 329. — (Gedenk-) van Waterloo, XI, 263, 361, XII, 111, XV, 199, 236, XVI, 9, 70, 114. — Draagteeken ter herinnering v. vaderl. gebeurtenissen, XIII, 241, 332. — (Zilveren) op de bevestiging der zwitsersche onafhankelijkheid, XV, 326, XVI, 115. — (Gedenk-) der krooning van Jozef I tot koning van Hongarije, XIII, 367. — (Gedenk-) op het gevangennemen van? XI, 149, 206. — (Gedenk-) op het 2de eeuwfeest der academie te Leiden, XI, 234. — Vijfentwintigjarig bestaan der maatsch. Felix Meritis, XX, 192. — (Gedenk-) van een zeldzaam eeuwfeest, XV, 164. — (Prijs-

of eere-) der Maatsch tot Nut van 't Algemeen, XIII, 264. — (Prijs-) van een landbouwk. genootschap, XI, 148, 205, 263. — van het genootschap O. G. L., XIX, 339. — (Beloonings-) der staten van Drenthe, XI, 150. — (Presentie-) voor de leden der staten generaal, XI, 296. — op gouden bruiloft door den vader en daarop door den zoon gevierd, XIX, 338, 509. — (Zilveren goudenbruilofts-), XIX, 127, 284. — (Nog niet bepaald te huis gebragte gilde-), XIX, 123. — bij van Loon (Pinkerton en), 122. — Servijsgeld, XII, 114. — Nijmeegsch turfteeken, XII, 114. — v. Sourabaya, XV, 237. — met het jaar 1572, XIV, 169. — a°. 1605, XVII, 326. — van 1715, XVIII, 143. — van 1796, XVIII, 143. — met bloeiende aloë, XIV, 139, 232. met handelsgebouw, XVI, 167, XX, 123. — met komeet, XIII, 367, XIV, 113, 169. — met den droom van Jacob, XVII, 325. — (Loterij-), XVIII, 356. — bij Roermond gevonden, XV, 70. — (Zilveren) ter gelegenheid van?, XVI, 235. — (Een zilveren), XVIII, 612. — (Koperen) met hebreeuwsch opschrift, XVI, 362, XVII, 43. — (Koperen), XX, 555. (Looden), XVI, 12, XX, 120, 330. — Looden draagteeken, XV, 237, 294. — (Onbekende), XIV, 360, 131.

Penningen op Const. en Christ. Huyghens, XX, 455. — op Jansenius, XVIII, 143. — (Twee) op Lourens Coster, XV, 132, 198, 295. — op toonkunstenaars, XX, 190, 419, 622. — (Twee) van Eise Andeles, XVIII, 207. — met Over land, XVI, 236. — van 1813, XI, 149. — (Sterf- en begrafenis-), XI, 7, 362, XII, 76, 110, 170, 208, 332, XIII, 11, XV, 110, XVI, 11, 138. — (Huwelijks-), XI, 85, 362, XII, 111, 304, XV, 111, 164, XVI, 11. — op acht gouden bruiloften in de familie van Loon, XIX, 507, XX, 122, 341. — (Beloonings-) van Breda, XI, 86, 148. — (Twee gilde-), XVIII, 611. — (Zilveren gedenk-), XVI, 205. — (Onbeschreven gedenk-), XVIII, 142. — (Leg-) van 1539, XX, 339. — (Twee leg-) van 1570 en 1574, XVI, 331, XVII, 10, 70. — Zilveren leggeld van Holland, XX, 86, 308. — (Raadselachtige fransche leg-), XI, 165. — (Twee gouden), XII, 171, XIII, 41. — (Zes), XII, 203, 333, 370. — (Twee zilveren), XII, 333, 370. — (Twee gegraveerde koperen), XVIII, 612. — (Twee vragen naar), XV, 326. — (Munten en), XX, 340. — (Afbeelding v.) XV, 237, 295, XVI, 115, 138, 202. — (Dichtregels bewaard bij nederl.), XX, 395. — Vragen betrekkelijk het Vervolg op van Loon, XII, 170, 234, 302.

Penningen (Utrechtsche), XI, 235.

Penningplaat met portret van Gustaaf Adolf, XX, 24, 171.

Pentateuch van 1593, XV, 364, XVI, 45.

Peper, XVI, 108.

Percijn (N. H. van), XIX, 20.

Perenot (Mr. A.), XII, 118, 174.

Perez (M.), XII, 6.

Periosta, XII, 178, XVI, 170.

Perrault, Contes, XVII, 47.

Perre (van de), XX, 329.

Perspectief teekenen, XX, 224.

Persijn (R.), XI, 115, 176.

Pest, XVI, 260, XVII, 7, 293. — te Zeist, XI, 33.

Peter (Czaar) in Holland, XI, 193, XII, 163. — te Utrecht, XIX, 80. — te Vlissingen, XIV, 138, 195, XV, 107.

Petit (J. F. le), XII, 5, 306.

Petroleum, XVII, 38, 67, 114.

Petty en Pond, XV, 333.

Pierre (A. J. la), XI, 33.

Pietersdamme (St.), XIII, 160, 320, XIX, 235.

Picart (B.), XIV, 336, XVI, 143. — (E. en B.), XIX, 310, 479, 481.

Pilt (Maria), XX, 102.

Pinken (De) te Scheveningen in 1795, XV, 291, XVI, 40, 164.

Pinkerton, Numismatic history of England, XIX, 122.

Pinto (De) en Willem III, XI, 66.

Pipardus (D.), XV, 69, 116, 135, 165.

Pistis Sophia, XIV, 123, 172.

Pitt, XI, 133.

Plaat van den zeeslag van 29—31 mei 1692, XVI, 240, 306, XVII, 19. — (Allegorische) van J. Folkema naar L. F. Dubourg, XVIII, 275. — (Oude loterij-), XII, 92.

Platen betreffende de geschiedenis des vaderlands in 1622, XIII, 213, 269, XIV, 176, XV, 333.

Plataanboom (Over het nut v. den), XVIII, 495.

Platte Tijs, XIV, 263.

Plemp (C. G.), XI, 36?, XII, 10, 84.

Poëet (Een onbekend), XVI, 50.

Poëten (Rotterdamsche), XIII, 176.

Poirters (Pater A.), XV, 298, 363, XVI, 44.

Pol (Geertje M.), XII, 339.

Pol (A. v. d.), XI, 364, XII, 87.

Polites (Joachim), XX, 415.

Polityck handboexken, XI, 9.

Politieke Blixem (De), XII, 271, XIV, 203, XVII, 241.
Politieke kruijer (De), XVII, 306.
Politieke speeltuigjes, XIV, 359, XV, 131, 198, 263, 325, 361, XVI, 44, 114.
Politieke uitzettingen en custodiën, XVI, 136.
Pondters ling, XIV, 316.
Pond wijn (Een), XV, 318.
Pontanus (J.), XI, 153, XII, 146.
Pontarus (St.) en St. Alouts dag, XIV, 324, XV, 5, 34.
Poorten (Gesloten), XI, 296.
Poorter (W. de), XVI, 122, 173.
Poorterbrief van 1811, XII, 6, XIV, 103.
Poortereed van 1792, XVIII, 73.
Popkensburg (Het kasteel), XIII, 263.
Poppius (E.), Monodia, XII, 219. — (Twee geschriften van), XII, 219.
Porcelein, XIX, 6. — (Blaauw), XV, 352, XVI, 31. — (Chineesch), XI, 6, 147, 204, 236, 297.
Porceleinen schotel, XVIII, 250.
Porceleinfabrijken (Nederl.), XI, 331.
Porrenaar (Legaat van A.), XVIII, 300.
Porta, Physiognomonia coelestis, XII, 18.
Portret van Fr. v. Aersen, XI, 174, XVI, 214, 305. — v. Rudolf Agricola, XIX, 152. — van Balth. Gerards, XII, 22, 90, 120, 179. — van G. C. F. Meister, XV, 120. — van J. v. Beuningen, XIII, 272, 309, 342. — van J. v. Brakel, XI, 369. — van den dichter Bredero, XVI, 123, XVII, 279. — van Hend. graaf van Brederode, XI, 56, 272, — (Spot-?) van C. Bender a Bunenthal, XVII, 280, 310. — van Guy de Brez, XIV, 125. — van P. Dathenus, XI, 55. — van C. van Demmeltraadt, XII, 277, 314, XIII, 91. — van Anna v. Egmond, XI, 54. — v. Karel v. Egmond, hertog v. Gelre, XVI, 270. — van J. Evertsen, XIII, 310. — van G. Geldenhauer, XI, 55, 174. — van Gratianus Cornelii, XII, 314, 339, 375. — v. Gustaaf Adolf, XIX, 108, — van Hendrik IV, XIV, 336. — van P. C. Hooft en zijne vrouw, XVII, 250, 341. — van B. Huydecoper, XIII, 182, 213, XV, 171. — van Jan Barendsz., XVIII, 580, XIX, 188. — van Wollebrand Geleynsz. de Jonge, XIV, 124, 148. — v. H. Cannegieter, XV, 277. — van v. Lennep, XII, 122, 179. — van Maurits in den slag bij Nieuwpoort, XIII, 154. — van prins Maurits met een hoed, XX, 292. — van M. Meiboom, XVI, 240, 306, 342. — van Meijer, XVIII, 221. — van Joos de Moor, XI, 369, XII, 91. — van Napoleon I, XV, 142, 241, 276, XVI, 213, 341. — van Adolf v. Nassau, XI, 272. — van Wilhelmus den ouden graaf van Nassau, XVI, 75, 268, XVII, 107, 165, XVIII, 87, 246. — van Oliv. v. Noort, XVII, 280. — van den prins van Oranje door N. Pieneman, XVIII, 617. — van Paludanus en Maelson, XII, 22, 90, 120. — van Adr. Pauw, XVII, 310, XVIII, 39. — van A. Pelt, XIV, 80. — van J. Peippeler, XIII, 93, XIV, 307. — van de Ruyter, XV, 13. — van M. Smallegange, XVI, 343. — van J. H. Sprö, XVI, 75, 173, 211, 306. — van J. van der Steege, XIX, 92, 259. — van E. Swalmius, XIV, 335, 367, XV, 42. — van J. P. Sweelinck, XX, 365, 420. — van Tromp, XIII, 310. — van R. Ulenborgh, XI, 55, 370, XII, 51, 91, 149. — van Kl. Verlaan, 311, 339. — van C. Vredenberg, XI, 174. — van G. Voorhelm, XIII, 94, 153, 246. — van prins Willem I, door C. Visscher de Oude, XIII, 311. — van Willem VII, XIII, 247, 273, 342. — van Koning Willem I met den mantel, XI, 174, 370, XIII, 270, 342, 372, XIV, 15. — van Witte Cz. de With, XI, 246, 370. — van R. Warmolts, XII, 152. — door C. Bisschop, XI, 115. — door Fr. Hals, XIV, 47, XVIII, 225. — door Rom. de Hooge, XIII, 311. — (Onbekend) door Honbraken, XI, 55, 116. — door W. H. Caspari, XVIII, 407. — geschilderd door P. Clant, XIII, 119, 182. — (Onbekend) door J. Suyderhoef, XIII, 22, 91. — (Onbekend) met een vaandel door J. Wierix, XIII, 119, 212. — met kreeft en slang, XX, 96. — met aurea mediocritas, XIII, 372. — met Aux mères on pouvait etc., XVIII, 365. — van 1621, XIII, 311. — van 1627, XIII, 272. — door Hero Galama aan Johan de Witt gezonden, XVI, 367, XVII, 72, XX, 134, 411. — van een onbekend persoon uit Goes, XX, 615. — van een Vlaming, XX, 96. — van een Waadlander uit de 19e eeuw, XVIII, 365, XIX, 187. — van een neger, XIII, 272, XIV, 274. — van een vorst, XII, 152. — (Naamloos) eens geleerden, XII, 313. — (Onbekend), XIII, 93, 153, XVI, 52; XVI, 213. — (Ongenoemd), XVII, 209, 279, 339. — (Vrouwen), XIV, 210.
Portretten, XI, 271. — van Glummer en Pylius, XII, 277, 311, 339. — van C. Mel en H. a Friesen, XIII, 22, 92, 118, XIV, 176. — van Nassau Zuylestein, XII, 314. — der plenipotentiarissen op het congres te Munster

XVII, 281, 339. — van nederl. toonkunstenaars, XIX, 362, 410, 455, 538, 611, XX, 144, 297, 361. — van zangeressen of actrices, XVIII, 223, 476. — van minder bekende personen, XI, 175, 246, 270, 310, XII, 51, 90, XIII, 153, 182, XIX, 537. — door van der Laan, XII, 245, 376. — met globe, XX, 360. — met wapen van Wemeldinge, XVII, 113, 147. — in studenten-almanakken, XVII, 78. — (Zeldzame en onbekende) XV, 16. — bij v. Mander, XV, 367. — (Historische), XVII, 78. — (Twee gesteendrukte), XIX, 537. — (Vijf onbekende), XIII, 155, 371. — (Onbekende), XII, 378, XIII, 118, 154. — (Eenige), XII, 377, XIII, 48, 91, 118, 152. — (Misbruikte), XI, 175, 270, 369, XII, 90. — (Tentoonstelling van familie-), XVI, 51, 75. (Lijst van geschilderde), XIV, 125.
Portretteren van predikanten, XII, 271.
Portugeesche joden, XVI, 6, 66.
Post (E. M.), XIII, 134, 165, 325.
Posten uit rekeningen (Zonderlinge), XVIII, 200, 456, 555.
Poststempels (Belgische), XIII, 287, 351.
Postzegels (Voor verzamelaars van), XIII, 126.
Potter (Dirc), XIII, 241.
Pozzo, XVII, 278, 304.
Praelder (L.), XVI, 302.
Praalgraf van Coehoorn beschadigd, XII, 203.
Predikambt (Langdurige bediening van het) door eene familie, XI, 128, XII, 255.
Predikant belet te Delfshaven te preeken, XI, 37.
Predikanten (Aardenburger), XIX, 244, 386, 496, XX, 69. — (Amsterdamsche), XIII, 369, XIV, 11. — (Utrechtsche), in 1625, XVII, 106. — (Hervormde) in den polder van Namen, XIV, 261. — te Winkel, XIII, 238, 260, 359. — (Waalsche) te Sas van Gend, XII, 271, 310, 336, 373. — (Aanteekeningen ten opzigte van), XV, 282, 379, — Zie ook Huwelijken.
Predikantsplaatsen op het eiland Walcheren, XIV, 7.
Predikdienst te Axel hervat in 1578, XV, 34, 104. — (Langdurige), XVI, 286.
Preeken (Berijmde), XX, 411.
Prelaat die een kind doorsteekt, XIII, 366.
Prent betreffende het twaalfjarig bestand, XV, 43. — met kikvorschen, XX, 35, 189, 355, 614, — van de purgeerende boontjes, XIX, 360, 450. — van de rogstekers, XIX, 92, 259. — met schaakspelers, XIII, 154. — (Eene oude) en een oud lied, XVII, 277, 327, XVIII, 211. — naar Rembrandt, XX, 453. — (Onbekende), XIV, 210, 245, 273.
Prenten (Drie) den amsterd. schouwburg betreffende, XVI, 239, XIX, 356, 536. — en boeken (Oude), XVII, 307.
Prentenboek met apen, XI, 369.
Prentwerk uit de 16e eeuw, XV, 122.
Price (J. en W.), XV, 136, 201, 238, XX, 290.
Prins (H. J.), XI, 112.
Proes (Hopman), XI, 359.
Professor te Delft, XIII, 267.
Prognosticatie voor 1867, XII, 50.
Promotiefeest in 1582, XII, 329.
Protestanten (De) in Ierland ten tijde van koningin Maria van vervolging bevrijd, XIX, 441.
Pruiken, XII, 232, 289, 321, XIII, 35, 81, 105, 196, 257, XIV, 163, XVI, 107.
Prijsvragen en premiën, XIII, 87.
Psalm honderd acht en zestig, XVI, 302.
Psalmen (De) van Huyghens, XX, 366, 453, 571.
Psalmberijming (Bronnen voor de geschiedenis van de invoering der nieuwe) in 1774, XX, 506.
Pseudo-lofredenen, XV, 298, XVII, 302.
Pseudonymen van remonstrantsche godgeleerden, XI, 364.
Putte (S. v. d.), XIII, 36, 292, XIV, 226, 260.

Q.

Quack (J.), XVI, 306, 342.
Quellerie (Chr. de la), XV, 290.
Quellien (Hubertus), XX, 511.
Querard, XVII, 201.
Questiers (Kath.), XIV, 164.
Quickelenbergh, XX, 361, 517.
Quiter (H. H.), XVIII, 222, XIX, 184, 448.

R.

Raadsel, XII, 186. — (Fransch), XII, 59.
Raadsklokje te Utrecht, XI, 331.
Raaf (De) en de vos. XV, 96.
Raap (A.), XIII, 149.
Raap (D.), XV, 108, 229, 289. — (Woonhuis van D.), XI, 381, XII, 59, 187, 254, XIII, 31, 287, 352. — (Zoon van D.), XII, 187, 254.
Raarda (F.), XI, 364, XII, 87, XIV, 173.
Raat (F.), XIII, 339.
Rabinismus, XVI, 339.
Rabus (P.), XI, 364, XII, 48, 84.
Racine, XIV, 335, 365, XV, 7. — (Tooneelspelen van) in het Hollandsch vertaald, XIX, 178, 353.

Radeloos, redeloos, reddeloos, XVIII, 565.
Raden van Nederl. Indië, XII, 6.
Radcliffe (A.), XI, 236. — en Diderot in Holland, XII, 47.
Ranst, XI, 360.
Rariora, XIX, 194.
Rarititeiten, XII, 303.
Rasière (Isaäk de), XX, 9.
Ratten die eene commissie opaten, XI, 224. — en muizen in de abdij van Leeuwenhorst, XIII, 168.
Re ge, XV, 208.
Reael (Laurens Laurensz.), XVI, 50, 116, 138, 168, 208.
Rederijkers (De) en Granvelle, XVII, 163.
Rederijkerskamer In liefd' bloeyende, XIX, 447, XX, 31. — te Goedereede, XX, 81. — Liefde ist fondament, te Leiden (Ondergang der), XII, 218. — te Bergen op Zoom, XII, 237, 310, 334. XIII, 42, 111.
Regiment van Klösterlein, XVII, 105. — v. Delwich, XVII, 164.
Register van academische dissertatiën en oratiën, XVI, 236.
Regters (Geschenken aan), 289.
Regthart (C.), XIV, 175.
Regtzaken tegen dieren, XVI, 258.
Reimerswaal (Klooster der Regulieren te), XVIII, 85.
Reinaert de vos, XVII, 306, XVIII, 271.
Reinhards brieven, XII, 50.
Reiniersz. (Carel), XI, 67.
Reijnvaan (J. Verschuere), XX, 415.
Reis door Engeland, Schotland en Yrland, XIII, 307, XVI, 47. — (Oude) naar Londen, XIV, 364, XV, 115.
Reiskosten in de 16e eeuw, XI, 330.
Reizen (Nederl. westindische), XI, 13. — (Oude), XIX, 275.
Reiziger over land naar Indië in de 17e eeuw, XII, 267, XIII, 67, 138.
Rekeningen der stad Delft (Extracten uit de), XI, 289. — (Grafelijke), XI, 356.
Rekenmachine, XX, 320.
Rembrandt, XVII, 48. — te Stockholm, XIX 89. — (Tweede huwelijk van), XVI, 342. — (Rubens en), XIV, 79. — (De gravin v. Desmond en), XIV, 210. — (Prent naar), XX, 453
Remonstrantisme (Organist afgezet wegens), XVI, 6, 65.
Renard (Simon), XVII, 163.
Repertorium v. verhand. en bijdragen betreffende de geschiedenis des vaderlands, XIV, 115.
Request op rijm, XV, 62.
Reus (Een) en een dwerg, XV, 320.
Reuter, XVII, 107, 161, 292.
Rhijne (W. ten), XII, 218, 243, 306.
Ribbius (J.), XII, 17, 84, 142, 213.
Ridder (Prent van Jan de), XVI, 343.
Ridderhofsteden (Vrije) in de prov. Utrecht, XI, 233,
Ridderorde van het kruis v. Bourgondië, XVI, 66, 132. — v. de zwaan, XVI, 66, 132, 200, 258, 290. — v. het paviljoen, XV, 232, 321.
Ridders ten tijde der nederl. republiek, XV, 194. — (Nederlanders) in de 17e eeuw, XIII, 140, XIV, 259. — van het heelal en concordia et libertate, XIV, 38.
Riebeek (v.), XI, 134, 197.
Ries (Hans de), XIII, 290.
Riesen (C. van), XII, 18.
Rietveld (Een geadelde), XI, 185.
Rikevore, XIX, 555.
Rilland, XIV, 27.
Ringrijden in Zeeland, XIV, 195, 230, 262, XX, 394.
Riviergeographie (Ned.), XI, 188, 256, XII, 60.
Robbert Robbertz., XVI, 6, 65.
Robert Foberts, XIV, 340.
Roberval (Marg.), XVI, 171, XVIII, 405.
Robinson Crusoë, XII, 176, 242.
Robles (Gaspar de), XI, 92, 161.
Rodenburch als diplomaat, XI, 162, 262
Roeland (Steenen), XVII, 271, XIX, 170.
Roeven aan de trekschuiten, XII, 40.
Rogge (A.), XII, 219, 268, 305.
Royen (Mr. H. v.), XIV, 44, 118, XX, 164, 393.
Roman, XI, 355, XII, 37.
Romans (Nederlandsche), XVII, 239, 301, 326, XVIII, 92.
Romanus (Adr.), XVIII, 215, 467, 575, XIX, 85, 349.
Rombach (G. C.), XVIII, 222, 474.
Rommerswaal (Baron van), XIII, 125.
Romswinkel (Boekverzameling v. J.), XIII, 113.
Rondassen te Leiden afgeschaft, XII, 168.
Rondheid der aarde, XIII, 63.
Rooks, XII, 286.
Roomschen Uylenspiegel (Den), XI, 367, XII, 146.
Roos (Broederschap van de), XI, 42.
Roosters op de kerkhoven, XV, 107, 258, 356, XVI, 35, 98, 258, 328, 354.
Rosegaert (Den) vanden bevruchten vrouwen, XII, 269, XIII, 307, XX, 83.
Rosecrans (Generaal), XIII, 298, XIV, 6, 70, 113, XV, 321, XVI, 2.
Rossem (Maarten van), XVI, 232. — (Geboortejaar v. M. v.), XVIII, 239, 452. — (Kwartieren v. M. v.), XV, 375, XVIII, 118, 491. — (Dochters v. M. v.), XIII, 364, XIV, 185, 309, XV, 221.
Roth-Scholz (Fr.), XX, 354.

Rothe (J.), XV, 163, 227, XVI, 37, 229, XX, 118.
Rothnac, XIII, 192.
Rotterdam (Houding van) in 1672, XI, 357. — (De Delfsche poort te), XIV, 323, 359, XV, 130, 233. — (Grafschriften, wapenborden en geschilderde glazen in kerken en gebouwen te), XIX, 396, 560. — (Gezigt op), XVI, 343.
Rotterdam (Geertruid van), XX, 41.
Rotterie van Hans Cassier, XIII, 290.
Rouwbewijzen, XIV, 104.
Rouwklagt op Willem Carel Hendrik Friso, XIV, 335.
Rouwkleederen (Dragen van) na het verbranden eener woning, XVIII, 605.
Rouwpapier, XVI, 32.
Roux (J. M.), XII, 88, 144.
Rovenius (Begraafplaats v. Ph.), XV, 360.
Rubens, XVIII, 363. — beeldhouwer, XV, 139. — (Schilderij van), de rom. maagden voorstellende, XIII, 311, XIV, 245, — en Rembrandt, XIV. 79.
Rudolph (De schilder), XX, 359.
Rue (Brief van P. de la), XI, 11, XII, 175, XIII, 15.
Ruijl (A. Cz.), XII, 81, XIV, 146, 205, 209
Ruïne bij Maastricht, XIII, 192.
Ruysch (H.), XVI, 15, 73, 169.
Ruysdael (J.), XIII, 273, 309, 341.
Ruyter (Zusters en broeders van de), XI, 185. — (Steen voor het huis van de), XI, 318, XIII, 31. — (Familieschilderij van de), XIV, 274, XV, 13
Ruyter (Corn. Vedaste de), XI, 255.
Ruyter (Dirk Marcusz. de), XX, 337.
Rumphius (G. E.), XVI, 120, 207.
Rustingh (S. v.), XIV, 270, 304, 331, XV, 8.
Rutenborch, XII, 168, 260.
Rijdende bode van het hof v. Gelderland, XIV, 39.
Rijder (De), XIV, 308, 367, XV, 14, 139, XVII, 250.
Rijk (G.), XIV, 119, 144, 171.
Rijk (J. de), XIII, 341.
Rijckelsma (V.), XII, 219, 243, 275.
Rijmbijbel der Waldenzen, XV, 202, XVIII, 211.
Rijmeloos gedicht v. Jan van Hout, XIII, 244.
Rijmpjes (Drie oude), XIII, 44, 114.
Rijn (Waterlozing van den) te Katwijk, XII, 296, XIV, 293.
Rijnland, XIII, 168.
Rijp (Beschrijving van den brand in de), XII, 148, 211.

S.

Saechmolen (Mart.), XX, 509
Saenlants wassende roos, XIII, 116.
Saint Simon in Holland, XIV, 175, XV, 110.
Sakkerdaanhout, XVI, 96.
Saksenspiegel (De), XII, 213. — (Uitgaven van den hollandschen), XX, 352.
Sacutus Lusitanus, XVIII, 38, 405, 577.
Salm (De rijngraaf van), XV, 97.
Salmacis en Hermaphroditus, XIII, 118.
Salomoos spreuken, XII, 243.
Salzmann (C. G.), XVI, 305, 340.
Sambix (F. a.), XI, 309, XII, 19, 91, 150.
San Chirico (Da), XIV, 122.
Sandra (Marg.), XI, 355, XII, 37.
Santman, XIX, 575.
Sansovin, XIII, 341, XIV, 141, 169.
Saportas (Y.), XII, 178.
Satyrieke geschriften (Bedoeling v.), XV, 366.
Saturdags-gezelschap (Het) te Amsterdam, XVII, 171, XIX, 328.
Savry (S.), XV, 17, 142.
Schaey (Dirk), XIV, 324, XV, 104, 356.
Schaakpartij (Merkwaardige), XI, 128, 286.
Schaakspel, XVI, 192. — (Werken over het), XI, 26. — (Het) in Nederland, XI, 108, 259, XIV, 118, 171. — Doorloopende paardensprong, XII, 286, 347, XIII, 29.
Schaakspeler (De automaat), XI, 186, XV, 382.
Schaal (Zilveren) van J. van den Vondel, XII, 140.
Schaaldieren, XIII, 352.
Scabaelje (J. Ph.), XI, 151.
Schaduw-aureolen, XIV, 94.
Schayck (O. R.), XV, 16.
Schagen en v. Asperen (De heeren van), XI, 199
Schaking van juff. Cath. Brunink door Alf. Cacho de Cantoulo, 1595, XIX, 229.
Scharp (Ds J.) en de commissaris van politie, XII, 5.
Schatgravers (De) van Muiden, XIV, 355.
Scheiwael. XIV, 287.
Schepen (Uitrusting van nederl.) in de 17e en 18e eeuw, XI, 5, 83, 97, 258. — (Gepantserde), niet nieuw, XII, 8.
Schermmeesters in de 16e eeuw, XIII, 329, XIV, 71.
Scherpenhuyzen (J. van), XIII, 169.
Scherpregter en chirurgijn, XVI, 113.
Scherpregters (Declaratiën van), XIX, 273.
Scheunenus, XIV, 209.
Schiedam (Oud voorregt van het gasthuis te), XII, 5.
Schieringers en Vetkoopers, XVII, 80.
Schilda en Krähwinkel, XV, 30, 96, 319.
Schilder van den keizer van Marokko, XVI, 357.

Schilderij van den toren v. Babel, XIII, 311, XIV, 14, XVI, 122. — (Onbekende), XI, 56, 370, XII, 19. — (Eene oude), XVIII, 65.
Schilderijen, behoorende aan de Oostind. comp., XIV, 211, XV, 138, 333, XVI, 122. — uit de 17e eeuw, XVIII, 468.
Schillers Götter Griechenlands (Vertaling van), XVI, 171, 264.
Schimpdichten (Twee), XIII, 4.
Schip van biezen, XIV, 30.
Schipbreukelingen (De twee) op het onbewoonde eiland, XII, 50.
Schlaffius, XII, 47, 145.
Schleiermacher over het vertalen, XI, 368, XII, 117.
Schmid (C.), XVIII, 323, 571.
Schoen (D. G.), XVII, 195.
Schol (Hubert), XX, 361.
Scholte, scholteboer, XVIII, 352.
Scholten, XVII, 107, 161.
School (Christ. gereform.) te Konstantinopel, XII, 165, 226, 290.
Scholen (Fransche) in het begin dezer eeuw, XV, 110, 355.
Schoolmeesters (Instructie voor), XV, 358, XVI, 164.
Schoonheden (De dertig), XIII, 244, 268, 305, 337.
Schoonhoven (Corn.), XX, 362.
Schoonschrijvers, XII, 121, 376.
Schoorsteen (Eikenhouten) te Dordrecht, XIV, 8.
Schooten (Joris en Frans van), XX, 357.
Schotsche clans (Ruitkleuren der), XIV, 93, XV, 324, XVI, 86, XVII, 188.
Schoutheete (Gedenkschriften van Fr.), XV, 10.
Schouwburg van in- en uitlandsche letter- en huishoudkunde, XIII, 149, 205, 266, 307.
Schroder (J. C.), XVI, 16.
Schrijver (Onbekend hollandsch), XI, 89.
Schrijver (Ph.), XX, 196, 414.
Schuldbekentenissen der prov. Holland, XVI, 261.
Schuts, (J.), XVI, 140, 207.
Schuttertitels, XVI, 145.
Schuurman (A. M. v.), XII, 88, XIV, 274, 335, XV, 12.
Schijndoode (Een), XI, 370.
Seba (A.), XVIII, 573, XIX, 16.
Sedan (Graaf van) of van St. Paul, XII, 6, 71.
Seignoors bommeken, XX, 142, 452.
Secunde, XVI, 165.
Sems (Johan), Hoeflinga, XVI, 339, 366, XVII, 11, 72, 110.
Semmes (P. J.), XI, 364.
Seneca, (Dood van), XII, 261, XIII, 295.
Senserf (Legaat van W.), XV, 7, 65, 103.
Sententie tegen een stier-os, XVI, 165.
Serklaas (Juffrouw), XII, 40, XIV, 70, XIX, 433.
Servet over den schouder, XII, 327, XIII, 71.
Servietten met patrijsoogen, XX, 480.
Sewel (W.), XIV, 244, 269, 303, 329, XV, 8.
Shaftesbury (Lord) and the states of Holland, XVIII, 563.
Shakspere, XII, 178, 238. — in Holland, XVI, 340. — en de draagbare kanonnen, XVII, 194, 236, 297, XVIII, 124, — (Jubilé ter eere van) in 1769, XV, 136, 264, XIX, 173.
Siak (Het landschap) op Sumatra, XII, 61.
Sibelius (Geschriften v. C.), XIV, 207, 239.
Sibille (J.), XI, 54.
Sibmachers wapenboek, XV, 240, 297, 327.
Sichem (Christ. van), XI, 309, XII, 243.
Sigaren, XI, 163, XII, 67.
Silhouetten, XII, 51. — van utrechtsche studenten, XVIII, 99, 220, 274, 474, XIX, 22.
Silo (A.), XVII, 328, XVIII, 92.
Sylt (Holl. oostindievaarders in 1571 verongelukt bij), XVII, 164, 235, 263.
Sylvius (J.), XV, 136, 201, XVI, 46.
Symbola heroica, XV, 240, 274, 275, 296, 330, 364.
Symboliek der kleuren, XI, 286.
Symphoniën en quartetten, XII, 122, 179.
Sympathetische geneeswijze, XX, 383, 636.
Sincere (Het genootschap), XVII, 169.
Synode te Bergen op Zoom, XIII, 82.
Synoptici, XIV, 45, 172.
Sinrijke fabulen, XVI, 211, 263, 300, 338.
Sint Joos in Nieuw Duiveland, XVII, 296.
Sixtus (Rippertus), XI, 298, 362, XII, 9.
Sceperus (J.), XV, 72, 116, 135, 165.
Scott (Th.), XV, 136, 201, 238.
Scott (W.), Leven van Napoleon, XV, 117, 266, 296, 327, 362.
Slangengif (Middelen tegen), XIII, 61, 256, XV, 284, XVI, 32, 224, 352.
Slatius, XIV, 147.
Slaven in Oostindië, XII, 73. — (Emancipatie der) in Westindië, XIII, 102.
Slenner-Hincke (Historie van), XI, 173, XIV, 142.
Sloep (Tractaatje v F.), XIX, 396.
Slotshoogte (De), XV, 192.
Sluis (J. van der), XIII, 339.
Sluyter (H.), XII, 18.
Slijmgasten, XI, 199, 291, 357, XII, 70, XIII, 6.
Smallegange (Doopdag van M.), XV, 118. — (Sterfdag van M.), XV, 169.
Smout (D.), XIV, 209, 239, 267.

Snavel, XI, 261.
Sneek (Stedelijk gymnasium te), XIX, 131.
Sneeuwbeelden, XVII, 96.
Soeteboom, (H.), XII, 45.
Soevenhaven, XIII, 225, 260, XIV, 163.
Solesme (A. de), XI, 151, XII. 12.
Solitairspel (Triolet van het), XII, 190, 319, XIII, 222, XVI, 95.
Soll, van Son of Gordon (Mijnheer van), XI, 170, 238, XII, 309, XIII, 12.
Solms (Amalia v.), XI, 324.
Someren (E. van), XI, 368.
Somerus (W.) en B. Somer, XIII, 350.
Son (S. van), XI, 55.
Sonhoven (van), XI, 48.
Sonmans, XIX, 409.
Sontag (Anna), XVIII, 223, 476, XIX, 22.
Sopingius (Ch.), bijgenaamd de muizenvanger, XIX, 320.
Sorg (J. F.), XVI, 8.
Souburgen (Ambachtsheerlijkheid der), XV, 323.
Soutelande (Mad. de), XII, 12.
Souter liedekens, XI, 239, 306, 334.
Spanhems (H. S.), XII, 266.
Spanje (Hoe men in) denkt over onzen tachtigjarigen vrijheidstrijd, XIX, 73.
Spanckeren (van), XV, 205.
Specerijen (Waarde der) in de 16e eeuw, XIII, 364.
Specimen tum inscitiae, etc., XI, 364.
Spelen (Oude), XI, 38, 106, XIII, 5, 33, 99, 138, 171, 234. — in verzen beschreven, XIV, 175.
Spelden en speldegeld, XI, 261.
Speldenfabriek van C. J. Houbraecken te Gorinchem in 1575, XV, 35.
Spelling, XVI, 19, 77, 174. — (Eenparige). XIII, 52. — van nederl. plaatsnamen, XV, 46, 77, 122. 145, 205. — en schrijfwijze der zamengestelde straatnamen, XIX, 22. — in de 15e eeuw, XIX, 206, 475. — s achter eigennamen, XII, 279. — verdubbeling der s, XIV, 83. — i of ij, XV, 168. — e en ee, o en oo, XI, 61, 118, XII, 25, 92. — -aadje, XIII, 24. — bataljon, XIII, 123, XVIII, 51. — dozijn, XIII, 24. — fabrikant, XI, 62, 118. — Gend, XIII, 26, XVIII, 532. — hipokras, XVII, 344. — kindschheid, XIV, 48, 375, XV, 307, XVI, 177, 244. — couplet, XVIII, 182. — Venlo, XIII, 123. — vuyt, XIII, 184.
Spieghel der behoudenisse, XVIII, 214. —
Spiegel (J. Lz.), XII, 75. — (Mr. E.), 154. — (J Cl.), XII, 155. — (Elis.), XI, 120.
Spiegel (van de), XII, 33.
Spiering, XII. 244, 277, 377.
Spindler (G.), XI. 364, XII, 87.
Spitsius (J.), XVI, 141, 207.
Spitsbergen (Overwintering op), XIX, 170, 325, 442.
Spokerijen op de Oude schans te Amst., XII, 128, 223, XIII, 58.
Sponeck (De graaf v,), XVI, 216, XVII, 84.
Spotprent, XVI, 308. — van 1664, XIII, 119, XV, 137, 205. — (Zinnebeeldige) op de amsterdamsche hoofdwacht, XVI, 306, XVII, 19.
Spotprenten, XII, 52, 120, 149.
Spreekwoord (Een fransch), XVIII, 588.
Spreekwoorden (Afbeeldingen van), XVI, 312, XVII, 19, 78.
Spreekwoorden en spreekwijzen (Verklaring v. nederl.), XIII, 48, 314, 343, XVI, 52, 79, 123, 145, 246, 343, 370, XX, 520. — (Hoogduitsche) betreffende Holland, XVIII, 429. — op Keulen betrekking hebbende, XX, 375. — die op de stad Meppel betrekking hebben, XVIII, 51, 370. — op heimelijk schoolverzuim betrekkelijk, XIII, 23, 123, 317. — voor een slecht uurwerk in gebruik, XI. 19, 116. — voor bedriegen, XI, 317. — geboren worden in de volkstaal, XI, 373, XII, 378. — de dood en het sterven in de volkstaal, XX, 265. — 't Is eene Aagt van Enkhuizen, XII, 342. — Hij weet wel waar Abraham den mostaard haalt, XII. 280, 314. — Een amersfoordsche doode, XVI, 278, 312. — Van babo naar bibo, XI, 219. — Bely binnen houden, XVIII, 113. — Bezaanschoot aan, XI, 58, 182. — Een bok schieten, XVII, 79. — Een bokking krijgen, XIX, 417, 626. — Het is boter aan de galg gesmeerd, XX, 45, 209, 579. — Hij domineert ('t spookt) als Bouwens (Boukens) geest, XII, 315, XIV. 177. — Al konde gij kallen als Brugman, XV, 244. — Hij gaat naar Brummen om raadzaad te halen, XI, 20. — Met den rotterdamschen degen schermen, XIII, 248. — Wij moeten achteruit, zeiden de Dokkumers, XII, 27, XIII, 96. — Bij de dutse, XIII, 316, 345. — Het is de es, in den haak, in de pee, XI, 219, 254. — Doe wel aan iedereen al was het ook een Fries, XIII. 96, 183, 311, 372, XIV, 82, 177. — Zeven is een galgvol, XVI, 375. XVII, 81, 177. — Garen uithalen, XVIII, 113. — Van gat gaan, XV, 243, 301. — Alle gekken op een stokje, XIX, 206, 378. — Goud uit de Gortsteeg, XV, 368. — Hij heeft er het hachtje bij ingeschoten, XII, 25. — Zijn haring braadt daar niet, XI, 372.

— Een hart onder den riem steken, XIX, 207. — De Hessen zien niet voor negen uur, XX, 312, 580. — Hoogmoed doet nooit iemand goed, XV, 18. XVII, 20. — De huik naar den wind hangen, XIX, 544, 628, XX, 302, 460. — Wij leven allebei nog zeven jaar, XII, 61, 189. — Onder jan, XI, 116, 182. — Jan rap en zijn maat, XVII, 55. — Driemaal is jodenregt, XV, 244, 337.—Het is een kerel als kas, XII, 314, 342, XIII, 248, 275, 318, 378.— Hij wil de kat uit den boom kijken, XVIII, 426. Kind noch kraai, XI, 14.—Knoopen draaien, XII, 123.—Goede wijn behoeft geen krans, XVII, 311, XVIII, 111. — De kroon spannen, XX, 461. — Van leer trekken, XIX, 630, XX, 152. — Met een zilveren lepel in den mond geboren, XX, 584. — In de lijn loopen, XIV, 20, 52, 149. — Drie man en een roskam, XI, 90. — Hij zit voor den mast, XIX, 630, XX, 153. — Mennisten bruiloft houden, XIX, 450. — Korte metten maken, XX, 45. — Op sijn moder wijzen, XI, 248. — Moederziel alleen, XIV, 340. — Hij heeft Mozes en de profeten, XII, 280, 314. — Hij gaat naar den musschenhemel, XVII, 55, 117. — Het is een kind van Naboth, XII, 280, 314. — Iemand iets in den neus boren, XVII, 150. — Ik geef er geen doove neut om, XIX, 629. — Het onderspit delven, XIX, 208, 416. — Wat heeft hij een pietlut, XII, 279. — Een poedelgooi doen, XX, 264, 579. — Iets voor een prikje koopen, XII, 279, XVII, 79, 148, 177. — Op de proppen komen, XI, 183. — Het lijkt hier wel een poolsehe rijksdag, XI, 21. — Scheef dat juffert goed, XII, 28, 92. — Spa steken, XIX, 380, 583. — Spijkers met koppen slaan, XIX, 630, XX, 264. — Steek of streek houden, XIX, 583, — Bij de tult, XIII, 248, 274. — De waard van Bijleveld, XVIII, 112, 329. — Aan lagerwal, . . '4. — Opera Lulli, XVII, 118, 150, 178, 210, 251, XIX, 458, XX, 204. — Julga el sol antes que amanezca, XI, 183, 274. — Se non è vero è bene trovato, XVIII, 322. — Passer par Bardelot, XIV, 127. — C'est le dueil de Milan, XII, 222. — ôte-toi de là que je m'y mette, XII, 183. — Envoyer promener quelqu'un, XI, 218. — Pour un point Martin perdit son asne, XI, 144, 238. — Chanter pour le roi de Prusse, XVI, 62. — Go to Jericho with your question, XVI, 278. — Where the Dutchman left his anchor, XII, 222. — To talk like a Dutch uncle, XIV, 16. — Splice the main brace, XI, 58, 182.

Spoed (Bijzondere), XX, 592.
Sprookjes, XIX, 180.
Spruyt (H.), XIX, 540.
Spijkerschrift, XIV, 364.
Staatkunde van het kerkenzakje, XVII, 193, 261, XVIII, 600, XIX, 323.
Staatsomwenteling van 1795 (De), XIII, 267, 338, 369.
Stabat mater. Zie Liederen.
Stad (De) Amsterdam verdedigd, XV, 298.
Stadhouders in de Nederl. provinciën voor de afzwering van Filips, XIV, 323, 359, XV, 322. — (Inkomen onzer), XIX, 225, 598.
Stadsgekken, XIII, 174, XIV, 356, XV 3, 65, 129, 162.
Stadsmerken, XVII, 127, XVIII, 510.
Stakenbroek (R. v,), XVI, 36.
Stakenbroek (Th. v.), XVI, 23, 65, 97, 197.
Stalen pennen, XI, 187, 285, XIII, 127, XIV, 31, 191, 250.
Stamboek van den Frieschen Adel, (Aanteekeningen op het), XIII, 189.
Standbeeld v. Alva, XVII, 69, 100, 129, 162.
Staringh (E. C.), XII, 109, 162, 257, 292, 223, XIII, 35, 300, XIV. 36, 135.
Starter (J. J.), XI, 335, XII, 12, 275, XV, 202. — Steeckboecxken. XIII, 179, XV, 298. — (Vondel en), XIII, 308, 335, XIV, 118, XV, 266.
Staten van Holland (Naamlijsten der), XIV, 200.
Statenvertalers (Grammatica ten dienste der), XIII, 47, 112, 150, 214, 249, 276, 316, XVI, 59
Statenvertaling des bijbels (Hs. van de), XIX, 533, XX, 32, 136, 347.
Stavoren, XIV, 42.
Steek, XVII, 191, XVIII, 127.
Steekspel in de Kuinder, XIX, 394. — in 1179 te Keulen gehouden, XII, 234.
Steen (Jan), XIII, 310.
Steen (Snijden van den), XII, 297, 324.
Steen (Wandelende), XVII, 352.
Steenen (De) onzer heidenvelden, XI, 186, XIV, 95. — (Gesneden) van den heer v. Hoorn, XV, 295.
Steenbeek (C.), XVIII, 149.
Steendam (J.), XIV, 305, XV, 70.
Steendragen, XVII, 4, 68, XVIII, 131, XX, 554.
Steenkolen, XII, 39, XVI, 67.
Stephani (C.) Praedium rusticum, XII, 44, 145, XIII, 85
Stel (Juff. v. d.), XVI, 306, XVII, 48.
Stenographie in de 17e eeuw, XX, 481.
Stereotype drukken des Bijbels in de 17e eeuw, XX, 593.

Sterke helper (De), XI, 365, XII, 87.
Stermont (J.), XI, 368, XII, 46.
Sterne, Tristram Shandy, XIII, 370.
Sterren en sterrebeelden (Oorsprong der benaming v.), XVI, 156.
Sterta, Forminius enz., XVIII, 524.
Steven (Heer), Beschrijv. der sepnlturen in Nederland, XIII, 206.
Steversloot (L.), XIV, 75, 109, 140, XVI, 169.
Stevin (S.), XIV, 304, XV, 169.
Stiers wreedheid, XIX, 131, 257, 606.
Stinkpotten, XVI, 32, 191.
Stoom (Rijden met), XI, 320.
Stoomorgel (Een), XIII, 22, 270.
Stoomschip v. Blasco de Garay, XIV, 5. — (Een nederl.) het eerst den oceaan overgestoken, XII, 33. — (Het eerste) te Rotterdam en in Nederland, XVI, 232, 329, XVII, 1.
Stoomvaartuigen om in het ijs door te dringen, XX, 222.
Stoop (J. C. O.), XIV, 336, XV, 13.
Stooter (Corn.), XX, 413, 451.
Stormseinen vóór de 19e eeuw, XIV, 96.
Straalen (H. v.), XI, 4, 228.
Straatwegen, XVI, 293, 354.
Strabbe (A. B.), XI, 111, 166, 240, XII, 215, XVI, 120.
Straf (Eene oude), XVII, 195.
Straffe van den rosendaal, XVIII, 85.
Streso, (C.), XV, 72, 116, 165.
Streso's derde bericht (Wederlegging van), XI, 153.
Strick van Linschoten (Herinneringen van den baron), XIX, 562.
Strikland (Memoriën van), XI, 103.
Stroo (Een bosje), XIV, 318, 380, XV, 63, 160, 319.
Stroo (Symbolische beteekenis van het), XVIII, 61.
Stryen (J. v.), XV, 117.
Stuart, De mensch, XII, 49, 140, 214, XIII, 86.
Studenten (Nederl.) aan de universiteit te Orleans, XVII, 264.
Stijl, taal en spelling in het begin dezer eeuw, XI, 219.
Suiker (Eerste fabriek v. geraffineerde) in Holland, XV, 36. — (Prijs van de) in den aanvang der 16e eeuw, XIII, 366, XIV, 39.
Suis (Sterfjaar v. C.), XX. 328.
Swaan (W. de), XII, 311, 335.
Sweelink (J. Pz.), XV, 15, XVI, 17, 50, 121, XIX, 95, XX, 195, 299. — (Geboortejaar van), XX, 457. — (Portret en Cantiones sacrae van), XX, 364, 420, 519.
Swelinck (J.), XVI, 18.
Swert (W.), XX, 571.
Swildens (Mr. J. H.), XI, 357, XII, 71
Sijpkens (H.), XV, 7, 103.

T.

Taal (Vragen over nederl.), XII, 341, XIII, 24.
Talen (De vier), XV, 159.
Taal- en letterkunde (Nederl.) in Duitschland, XIV, 278.
Taalregeling in het begin der XVIIIde eeuw, XI, 219, 373.
Taalverandering, XVI, 344.
Taalzuivering, XI, 21, XIII, 52, 120, 156, XIV, 83, 245, 274, 308, 368, XV, 27, 124, 172, Zie ook Kakographie.
Taerlingh (J. van), XV, 121.
Tafelborden (Eetbare), XX, 395.
Talleyrand (Gedenkschriften van), XIX, 168.
Tanchelijn, XV, 291, XVI, 2.
Tapijten uit het kasteel van Breda, XV, 367.
Tapijtwerken in de abdij van Middelburg door Jan de Maecht, XIII, 272, 308, 341, 371, XVI, 122, 269.
Tarok, XII, 105, 195, XIII, 71.
Tasman (Journaal der tweede reis van), XII, 304.
Taurinus (J.), XI, 35.
Teekenen (Scheepsbouwkundig), XX, 33.
Teekeningen op de snee van boeken, XX, 320.
Tegels te Alkmaar gevonden, XIV, 140.
Tegenstrijdigheid in het verhaal van ooggetuigen. XIII, 285.
Tegnejus (Tob.), XIV, 122, 142, 169.
Teylingen (A. v.), XI, 241, 269, 334, 366, XIII, 338, XVI, 48.
Telegraaf zonder draden, XX, 224.
Teligny (Dood v.), XII, 40, 101, 234.
Tempeliers (Werk over de), XII, 374.
Teniers den jongen (Sterfdag van), XIV, 123, 307.
Tentoonstelling van familieportretten, XVI, 18. — van zeeuwsche oud- en merkwaardigheden, XX, 229.
Terburg (Schilderij van den munsterschen vrede door), XIII, 182.
Terra japonica, XX, 544.
Tesselschade (Gedichten van), XVI, 266, XVII, 15.
Theatrum principum, XII, 149.
Theologische curiositeiten, XI, 173.
Theorbo, XII, 244, 278, 311, XIII, 181, 212.
Theriakel, XII, 328, XIII, 3, 68, 100.
Thraciërs, XV, 232, 321, XVI, 35, 65, 131.
Thule (Ultima), XI, 26.
Thurm (H. M. graaf v.), XIX, 73.

Thys Lampoot, XVI, 40.
Tibullus (Een vers van), XIV, 372, XVI, 79, 278.
Tichelaar (Willem III en), XVII, 131.
Tiel (Klok te), XIX, 125, 395.
Tilenus (D.), XI, 172, 236, 299.
Tinteville, XIII, 137.
Tyssot de Patot (S.), XI, 113, 167, 207, 237, XII, 175, 335, XIII, 15, 86, 114, 205.
Titama, XV, 117, 363.
Titels, XV, 192.
Titels (Zonderlinge) van boeken, XII, 237, XVII, 64, 288, 352, XVIII, 232, XIX, 320, XX, 450.
Titsingh (Abr.), XI, 44, 110.
Titulaturen, XI, 105, 194, 290, 354, XII, 1, 67, 130, 162, 266, XIII, 4, XIV, 135, XVI, 330, XVII, 6, 33
Tocq (Adr. v. d,). XVIII, 38.
Tolerantie (Verhand. over de), XI, 152.
Tollensiana, XVI, 170, 264.
Tollius Amerfortius, XIX, 195.
Tomas (Chr.), XI, 114.
Toneel (Tijdschriften en almanakken betreffende het), XVI, 142, 211, XVII, 249. — (Werken over het), XVI, 143, 212.
Tongbesnijding van honden, XIII, 30.
Tongblaar der koeien, XIV, 31.
Tongschrapper, XIII, 351, XIV, 93.
Toonkunstenaars (Nederl.), XVII, 371. — (Bijschriften op), XX, 456. — (Bibliographische lijst van noordnederl.) en schrijvers over toonkunst, XX, 514, 569, — (Nederl.) in Denemarken, XX, 35, 195.
Tooverwieg, XV, 191.
Toren van Gorinchem, XIII, 200.
Torre (Joh. de la), XV, 120, XIV, 144.
Torrentius (J.), XI, 356, XII, 37, 52, 91, 150, 376.
Tot, XV, 94, XVI, 222, 316.
Tottleben (G. C. H. graaf v.), XII, 104.
Toulouse, Backerzeel, XIX, 170, 440.
Trade, XII, 297, 359.
Tractementen (Militaire), XII, 2, 104, 266.
Trechoven (Gregor.), XX, 39,
Trello (Lucretia van), XIX, 571.
Treurwilg (De), XI, 25.
Trigland, XX, 153. — (Predikatiën van), XI, 211, 334, — (Verzameling der geschriften van), XI, 366.
Trip (S.), XIII, 364, XIV, 6, 100.
Troffels (Zilveren) gebruikt bij het leggen der eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam, XIX, 561.
Trommels, XVII, 131.
Trommius (A.), XIX, 355, 447.
Tromp (Dirk Corn.), XVII, 131, 193.
Tromp (Corn.), XIII, 360, XVII, 105, 130, 161, 193, 232, 289, XVIII, 28, 79. — en J. B. Petersen, XIV, 225, 291, XV, 322, XVII, 225.
Tromp (Marten Hz.), XIX, 560, XX, 59, — (Zakuurwerk van), XI, 6.
Troost (Corn.), XI, 370, XVIII, 223.
Troostwijk (W. J. van), XV, 205.
Trou-madame, XIII, 171, 234.
Trouwlustige (Een), XIX, 223.
Trouwste vriend (De), XI, 245.
Truchses (W. von), XV, 231, 321, XIV, 36, 65.
Tsjienbitja, chineesch doctor, XII, 4.
Tuyll v. Serooskerken (Mej. A. J. C. v.), XIV, 363, XV, 9, 115, 266, 296.
Tuke (Th.), XI, 365, XII, 43.
Tulpenhandel, XII, 135, 161, 194, 301, XIII, 202, XVI, 259.
Tunnel onder den Euphraat, XI, 106, 194.
Turenne, XII, 165, 226, 258.
Turfschip van Breda (Krijgsvolk in het), XIII, 170.
Turcq (Paschasius Justus), XIX, 552.
Turnbull de Mikker, XI, 111, 266, XIV, 142.
Tweegevecht, XII, 71, XVI, 192. — aan boord, XIV, 103, 162.
Twissius (G.), XI, 210, 335.
Twist (A. van), XVI, 50, 118.

U.

U. (J.), XIII, 208, 267.
Udall (John), XVIII, 37, 318.
Udemans (G. C.), XI, 10, XV, 39, 113, XVII, 16, 46, 75.
Uffelen (van), XIII, 213.
Uitbeiteling van familiewapens in kerken, XII, 301, 329, 356, XIII, 1, 35, 107, 169, 194, XVI, 135.
Uytenbogaert (Hs. van Joh.), XI, 50. — (Brieven van en aan J.), XVI, 211. — (Geschriften van J.), XII, 214.
Uitgewekene in 1787, XVIII, 85.
Uitgewekenen van 1787—1795, XIII, 236, 259, XIV, 136, 355.
Uythage (C.), XII, 17.
Uithangborden, XVII, 37, 97, 163, 234. — te Montpellier, XIX, 320.
Uithangteeken (Een), XVIII, 80, 348, 602.
Uithangteekens van droogisten en tabaksverkoopers, XX, 169, 438.
Uitspraak (Goede en verkeerde), XIII, 185, XIV, 50. - van composita, XIV, 246. — van eigennamen, XII, 183, XIII, 24. — Sebastopol, XII, 239, XIII, 123.
Uyttenbrouck (D.), XI, 323.

Uitterdijk (Jurjen), XIX, 564.
Uitvinding van papier, kompas en buskruid, XIII, 259, 321, XIV, 6. — der boekdrukkunst. Zie Boekdrukkunst.
Uitvoer van bouwmaterialen (Verbod v.), XIX, 79.
Ukena (Focke) van Brokum, XI, 222, XIII, 218, XVIII, 590.
Ulenborgh (R.), XI, 55, 146, 247, 294. XII, 51, 91, 100, 149, XIII, 358.
Universal Art.-Catalogue, XVIII, 461.
Urbanus (J.), XV, 72, 116.
Urk, XII, 222, 319.
Urstisius, Script. German, Rerum, XII, 240.
Utrecht (Michaël), leerling van J. P. Sweelinck, XX, 456.
Utrecht (Ontruiming van) in 1673, XV, 107, XVI, 259. — Dom, XVIII, 544. — Juffertje van de Domkerk, XV, 192, 256, 320, XVI, 31, 157. — Beeld voor de Mariekerk, XIV, 15, XVII, 113. — Huis op den Springweg, XIX, 80. — de school des Satans, XI, 320. – en Naarden, XVIII, 559.
Utrechtsche schoorsteen, XV, 140.
Uurwerk (Zak-) v. M. H. Tromp, XI, 6.

V.

Vaandels der leidsche schutterij in 1643, XX, 229. — in de groote kerk te 's Gravenhage, XVI, 116. — (Veroverde), XII, 42, 111, 139, 169, 205, 268, 302, XIII, 8. — te Riouw veroverd, XIII, 41, XVII, 11.
Vaart van Amsterdam naar Gouda, XIII, 167.
Vaartuig (Noorweegsch) uit den tijd der Wikingers, XVIII, 203.
Vaartuigen voor 1650, XVI, 70, 133, 197, XVII, 165, XVIII, 297.
Vaderlandsch A B boek, XV, 168, XVI, 265.
Vaderlandsche geschiedenis, XVI, 120, 207.
Vaderl. chocolaad, XVII, 170, XVIII, 217.
Vaderl. remarques op de staatk. geschriften van S. v. Slingelandt, XVII, 143.
Vaillant (S.), 39, 112.
Valentijn (F.), XI, 173, 238.
Valeran, XII, 221.
Valerius (Brief van), XII, 119.
Valerius, Gedenck-klanck, XX, 361, 519.
Valcke (Sterfdag v. Mr J.), XV, 106, 228.
Valckenaer (Is. en Jac.), XII, 147.
Valckenaar (Ouders van Is.), XIII, 279.
Valckenaer (Joh.), XIV, 357.
Valkenburg, XX, 211, 579.
Vaughan (J. de), XIII, 302.
Veelwijverij, XII, 60, XIV, 250, 318, XVI, 191.
Veen (Het), XIII, 61.
Veen (P. van), XI, 116, 270, XII, 151, 244, 276, 338, XIV, 209.
Veen (J. v. d.), XI, 44, 207, 241.
Veenendaal, XII, 38, 101, 348.
Veenstoffe en turfgraverij (A. v. Leeuwenhoeks zienswijs over), XIV, 351.
Veines (P. de), XIV, 378.
Vegelin van Claerbergen (P. F.), XV, 327.
Velde (Twee schilderijen van van der), XI, 246.
Velde (A. van der), XII, 88, 143, 174, XIII, 119, XV, 137, 205.
Veldtogt van 1674, XVIII, 565.
Velocipede, XIX, 492, XX, 10.
Velzen (C. van), XII, 18, 85, 143.
Velzen (Geeraard van) op Kronenburg, XX, 325.
Venus (Had) zwart haar en zwarte oogen? XVII, 95, 287.
Verbena, XVII, 96, 192.
Verbeterd schaakspel, XIV, 121.
Verbod van den uitvoer van bouwmateri alen in 1666, XIX, 79.
Verbranden van specerijen, XVIII, 134, 453, XIX, 116.
Verbuiging van eigennamen, XVI, 216, 270, XVII, 49. — van bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige gebruikt, XVIII, 181, 625, XIX, 307, 474. — zeventigen, twaalven, XVII, 343.
Vereeniging tegen mishandeling van dieren, XII, 222, 256, 352.
Vergaderplaats (Eene), XIII, 37, XIV, 163, XV, 107.
Verhand. over den kinderdoop, XI, 210, 265, 298.
Verhandeling over de gebreken van de regeringsvorm, XVIII, 163.
Verhandeling voor en tegen het gebruik van den schouwburg, XVIII, 97.
Ver Huell (C. H.), XVIII, 34, 233, 291.
Verhee (Gedichten van W.), XIII, 176, 242, 305, 338, XIV, 9.
Verheergewaden met een paar witte handschoenen, XIII, 365, XIV, 5, 35, 65.
Verheyden (J.), XI, 102.
Veri, XIV, 46.
Verinus (Simplicius), XIV, 119, 143, XV, 167.
Verkeerbord (Het), XI, 270, 346, XII, 22, 312, 375.
Verkeerde wereld (De), XI, 108.
Verkoopen van ambten, XIX, 545.
Vermakelijke buitenleven (Het), XIX, 302.
Vermuyden (Corn.), XII, 202, XVIII, 385.
Verrijn (Uitgave der Homiliae Clementis XI door J.), XII, 308, 374.
Verscheyde Nederduitsche gedichten, XIII, 370, XIV, 73.

Verschijning (Eene), XX, 479.
Verzen (Een paar duistere), XVII, 314. — (Tautogrammatische), XI, 110.
Versje met de namen der amsterdamsche predikanten, XII, 311, XIII, 13.
Versmoring van watervreeslijders, XIII, 30.
Versteeningen, XX, 320.
Versteganus (R.), Britannische oudheden, XVI, 208.
Versterkingsdrank op het schip den IJssel in 1697, XII, 203.
Vertaling van plaatsnamen, XIX, 416.
Vertaling van Schillers Götter Griechenlands, XVI, 171, 264.
Vertalingen, XVI, 224.
Vervolg op van Loon (Vragen betreffende het), XII, 170, 234, 302.
Vervou (Handschrift van het 2e dl. der Gedenckweerdige Geschiedenissen door Fred. van), XX, 273.
Verwaarloosd Formosa ('t), XII, 218.
Verwarmingstoestel (Een), XIX, 224.
Verwer (P. A.), XI, 210, 266.
Verzamelaars, XVIII, 95.
Verzenden (Zonderlinge wijze van), XIX, 488.
Vesalius (Andr.), XIII, 193.
Vestingen (Nederl.), XV, 5, 66, 129.
Veth (Juffr,), XI, 162.
Vianen (A. van), XIII, 311, 342, XIV, 147.
Vianen (Opschrift te), XV, 326, XVI, 9. — (Grafzerk van Heinsius te), XI, 165, 263, 332, XII, 216.
Vice-admiraal (Kloekmoedige daad van een hollandschen), XIII, 330, XIV, 37, XVI, 198.
Vidua (D.), XII, 178.
Viëtor (C.), XIII, 298, 355.
Victor (Jan), XIII, 342, XIV, 15, 124.
Villattes (De), XV, 290, 356, XVI, 35.
Vincent (Kors), XI, 33.
Vinci (Gravure van Leon. da), XI, 55.
Vindiciae contra tyrannos, XI, 111.
Vinkeboom, XVI, 17, 74, 143.
Vinken (Het), XI, 191.
Visschen (Ouderdom der), XIV, 316. — en schaaldieren, XIV, 382.
Visscher (Maria Tesselschade), zie Tesselschade.
Vischmarkt te Leiden, XII, 166, 259, XIII, 35, XVII, 68.
Visvliet, XII, 308, 374, XIII, 87.
Vitriool, XIV, 262, XV, 4.
Vivere (Adr. v. d.), XV, 169, 238.
Viverius (J.), XV, 169.
Vlaardings zangverschil, XIX, 192, 573.
Vlag (De nederlandsche), XVII, 130, 193.
Vlaggen van den nederl.-indischen archipel, XVI, 156, 320.
Vlack (D.) de Jonghe, XV, 169.
Vlaming (P.), Beschrijving v. Amsterdam, XIV, 270, 303.
Vlamingen op het eiland Gherma, XII, 330, XIII, 2, 74, 197.
Vlierboom (De), een behoedmiddel tegen den duivel, XI, 26.
Vlies (Engeltje v. d.), enz., XVI, 36, XIX, 276, XX, 488.
Vliet (C. v. d.), XII, 18, 85.
Vlissingen in 1572, XVII, 104, XVIII, 510, XIX, 77. — (Straten en andere woonplaatsen te), XV, 381, XVII, 104. — (Ingekomen burgers te) in de 16e eeuw, XI, 355, XII, 67. — (Huwelijken gesloten te), XIV, 260, 376.
Vloten (Dr. J. van), Bloemlezing uit de nederl. dichters der 17e eeuw, XX, 230.
Vlug (D. en A.), XX, 603.
Voedsterheer v. hertog Karel, XVI, 41, 103.
Voerman (H.), XIV, 210, 307.
Voertuigen in Nederland, XVIII, 544.
Voet (P.), XII, 41.
Voet en Luyt, XIV, 148.
Vogel (Trouw van een), XII, 190.
Vogels (Geluiden der), XII, 62. — (De vlugt van), XVIII, 336. — (Moederlijke zorg voor jonge), XIII, 63.
Vogelensanck (Het huis te), XVIII, 84, 452.
Vogellirs (H.), XV, 39, 113.
Vogelnestjes (Eetbare), XIV, 159, 222, 287, 318, XVI, 95.
Vogler (De orgels te Gouda en te Haarlem en de abt), XIX, 574.
Volken uit Azië naar Afrika verhuisd, XII, 363.
Volksboeken (Uitgevers van), XII, 88, 117, 270, 114, XVI, 15.
Volksbijgeloof, XX, 219. — Maartsche sneeuw, XIV, 31. — De vlugt van vogels, XVII, 336, XIX, 108. — De zeelt, XI, 127. — De druiven en de maan, XI, 127. — De salamander, XI, 127.
Volksonderwijs (Geschiedenis van het), XV, 107, XVII, 36.
Volksspelen bij de Romeinen, XVII, 105.
Volkstelling in Friesland in 1796, XVII, 260.
Volksvermaken, XIII, 321.
Vollenhoves Kruistriomf (Vertaling van), XV, 276.
Vondel (Geboortehuis v.), XIV, 144, 238. — aan de bank van leening te Amsterdam, XVIII, 209, 357, 460. — (Begraafplaats van), XVIII, 324, XX, 613. — en Starter, XIII, 308, 355, XIV, 118, XV, 266. — (Hooft en), XIII, 16, 110, 149. — (Zwagerschap tusschen Hooft en), XVII, 347. — (Leven van) door Brandt, XI, 174, XII, 9. 81, 141, XIV, 265, 331, — (Afstammelingen v.),

XII, 185, 252, XIII. 125, 187, XIV, 220. — (Zilveren schaal v.), XII. 140. — (Standbeeld van), XII, 93, 185, XIV, 269. — (Gedenkteeken voor), XIV, 145. — door Smollet geciteerd, XVII, 327. — Plaats uit den Lucifer, XIII, 308, 335, 368. — Gijsbrecht van Aemstel, XVI, 341, 364. — Warande der dieren, XIII, 15 — Gommer en Armijn ten hoof, XIII, 206. — Grafschrift op J. v. Amstel, XI, 173, 300, XIII, 15, XIV, 264, 303. — (Onbekend gedicht van), XII, 143, 236, 269. — (Een paar uitdrukkingen van), XIX, 304.
Vondel-literatuur (Curiositeit met betrekking tot de), XVII, 305.
Vonnis tegen eenen leidschen deserteur, XIII, 171. — uit de 15e eeuw, XI, 229.
Vonnissen (Opmerkelijke) te Leiden, XI, 75. — ten tijde v. Alva gewezen, XI, 231.
Voogden (Aanstelling van), XIII, 83, 165.
Voorhout (M. Duyst v.), XIV, 87, 221.
Voorlezen (Over het), XX, 238.
Voornaamwoorden. Hunne of hare hoogmogenden, XI, 219.
Voorschoten (Kerk te), XIX, 396.
Voorspelling aangaande het stadhuis v. Amsterdam, XI, 199, 260, XII, 134.
Voorspellingen (Mexicaansche en chineesche), XII, 138.
Voort (G. v. d.), XI, 205.
Voorzetsels bij werkwoorden met dat voorzetsel zamengesteld, XVIII, 376, 620.
Vorden (Huis te), XX, 336.
Vorken, XII, 226.
Vormarsson (F.), zie Frans V.
Vorsten (Onttroonde), XVI, 381.
Vorstius (Uitgaven der werken v. C.), XI, 111.
Vos (Jan), Aran en Titus, XIV, 332.
Vosseland, XIV, 95.
Vossenooren en valken, als belasting, XVII, 163.
Vossius (Cornelia), XIII, 134.
Vraag (Huis de), XIII, 298.
Vrede met Engeland in 1674, XI, 199.
Vredeman de Vries (J.), XX, 297.
Vreemdeling (De) over Nederland. Zie Holland en de Hollanders.
Vreemdelingen-statistiek van Londen, XI, 379.
Vreet vogel of sterf, XI, 90, 114, 167, 208, 265.
Vries (Jo. de) en J. C. de Jonge, Ned. gedenkp. verklaard, XIX, 122.
Vries (S. de), Seven duyvelen, XII, 118, 175.
Vries (Afstammelingen v. Tj. Hiddes de), XII, 342, XIII, 28, 57, 124, 220, 254, XIV, 312, XVIII, 60.
Vroom (C.), XII, 244, 277, 377.
Vrouw in manskleederen aan boord, XII, 255, 348. — (Eene) met vier en twintig mannen, XVII, 95.
Vrouwen (Of de) menschen zijn? XVII, 47, 172, 239, XX, 133.
Vrouwen (Nederlandsche), XII, 307, 324, 359, XIII, 73, 137, XIV, 164. — (Vaderlandsche), XIII, 78, 134, 165, 202, 230, 259, 325, 354.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), XI, 25, 186, 320, XII, 128, XIII, 128, XIV, 250, 318, XV, 94, 255, XIX, 591, XX, 221.
Vrugt (W. Pasques de Chavonnes), XX, 418.
Vrijbuiters te Leiden, XII, 168.
Vrijmetselarij, XII, 104. — (Geschiedenis der), XIV, 42, 68, 99, 129, 161.
Vrijplaatsen in Nederland, XII, 297.
Vuur op den haard, XVIII, 203, 451.
Vuurbaak te Westkapelle, XVIII, 76.
Vuurhaardsteenen, XX, 223, 319.
Vuurpijlen, metalen boog, XVIII, 64, XIX, 110.
Vuurverkrijging bij vroegere volken, XI, 188.
Vij (Gerrit van), XVII, 251.

W.

Waeijen (Ds. v. d.), XI. 162.
Waaier (Een), XIX, 561.
Waalsche gemeente te Groede, XVI, 166, 230.
Waddinxveen (Leenvervolg van Noord-), XV, 150, 374
Wafelbakker (Een), XV, 352, XVI, 31.
Wagenaar (Woonhuis v.), XI. 128. — (Werken van), XVII, 243, XIX, 532. — Vaderl. historie (Vervolg op), XVIII, 319, 614. — en vervolgen, XVII, 172, 238, 272, 300. — (Schrijvers der bijvoegsels op), XI, 366. — (Bijlage tot de vaderl. geschied. v.), XI, 237. — (Misvatting v.), XI, 111.
Wagenaar (Z.), XII, 133.
Wahl (J. C. v. d.), XVII, 164.
Walcheren (Oproer in) in 1778, XIII, 259, XVI, 135. — (Predikantsplaatsen op het eiland), XIV, 7.
Waldenzen (Stukken betreffende de vervolging der), 1655—1664, XII, 37. — (Rijmbijbel der), XV, 202.
Waldus (Petrus) in de Nederlanden, XV, 193, XVIII, 130.
Walesteijn, XVIII, 240, 558.
Walhalla, XVI, 7.
Wallesius, XIV, 146, 205, 239.
Walrus, XVI, 182.

Walters (Lucy), XII, 137, 193, 226.
Walvischribben aan muren van gebouwen opgehangen, XV, 262.
Wandalisme, XV, 132.
Wandalisme door Chr., XV, 333.
Wanning (Joh.), XX, 519.
Wapen der nederl. republiek, XVII, 85. — van Frankrijk, XX, 465. — van Portugal en Portugaal, XVII, 286. — v. Oost- en Weststellingwerf, XI, 184. — v. het ambacht Nieuwland of de vier polders, XIV, 221, XV, 349. — v. Driel, XIV, 220. — v. Herkingen, XV, 377, XVI, 64. — v. Kapelle (Getal XIIII op het), XIII, 29, 218, 284, XIV, 312. — v. Mook, XVI, 349, XVII, 60. — v. Reeuwijk, XVII, 64, 120. — v. Serooskerke, XI, 378. — te Valkenburg, XII, 30. — v. Vinninge, XV, 157, 217. — v. Watervliet, XX, 215. — v. IJlst, XIV, 213, XVI, 90. — v. Zuylen, XII, 30. — der universiteit te Leiden, XVII, 349, XVIII, 116, 182. — (Geslacht-) Alcantara en Baesen, XIX, 48. — v. Anckeren, XVII, 286. — v. Ansmick enz., XX, 158. — v. Baerle, XIV, 348, 378, XIII, 228, XV, 29, 92. — Bellaard enz., XVII, 376. — v. d. Berg enz., XVII, 375. — W. J. Blaeu, zie Blaeuw. — van den Brandeler, XVI, 156, 221. — Brugmans, XVIII, 123, 380, — H. de Fleury, heer v. Buat, XVI, 379. — Buttinga, XV, 156. — A. v. Dorp, XIII, 219. — Dusart, XVIII, 383, XIX, 52. — van der Dussen, XI, 120. — Eenens, XV, 350. — Eyck of v. Eyck, XIX, 222. — Erckelens, XVII, 117, XVIII, 350, XIX, 51. — der graven van Forez, XII, 58, 125. — v. de Groot, XVI, 221, XVIII, 279, 543, XIX, 49. — prof. D. Heinsius, XIII, 346. — H. A. Hertell, XVIII, 124, 491. — Hobbema, XIV, 312. — Hordijk, XV, 377, XVI, 87, XVII, 286. — v. Hurck, XX, 270. — van der Hulst, XV, 148. — Caan, XVIII, 280. — Kerkwerve, XVII, 87, 123. — de Convenant, XVIII, 279. — Kortebrant, XI, 111. — de Crauwelaer, XIV, 221, XV, 349, XVIII, 28. — Leyendekker, XIX, 590, XX, 382. — Manmaker, XIII, 57, 285. — Mees, XVI, 91, 156, XVII, 120. — Memlinc of Meemling, XIX, 590, XX, 267. — Middelhoven, XIV, 186. — Molkenboer en de Marsman, XVI, 91. — v. Munster, XX, 270, 585. — Olivier v. Noort, XII, 126, XV, 155. — d'Orville en Schrijver, XI, 254, 282. — Otters, XVIII, 636, XIX, 310. — de Paauw, XVIII, 382. — Plencker, XVII, 153, XX, 213. — Raye, XX, 160. — D. de Ridder, XVIII, 592. — E. de Ridder, XV, 30, 188. — Robe, XIII, 217, 252, 283. — v. Rossem, XIX, 590. — de Ruever, XIV, 376, XV, 189, XIX, 310. — M. A. de Ruyter, XI, 121, 185, 255, XVI, 222, 284. — van Rijck de Groot, XVIII, 279. — Slingervoet, XVIII, 493. — Swrijters, XVII, 284, 350. — Tiedeman, XVII, 88. — M. H. Tromp, XV, 279. - E. de Veer, XIII, 158. - de Vriend, XVIII, 279, 591. — Wassenaar, XV, 252, 372. — v. Weezel, XIX, 384, 631, XX, 217. — van der Werff, XI, 254, 281, 318. — Westenberg, XIX, 590. — Willink, XV, 155, XVI, 157. — Witte Cz. de Witt, XV, 376, XVI, 87, 182. — d. amsterd. familie de Witt, XIV, 23. — Wolfsen, XVIII, 636. — van Wijck, XVI, 89, 217, 349, XVII, 57. — van Zuylen, XIII, 57, 159. — van azuur met drie wassende manen van zilver, XIX, 383. — v. sinopel met drie gouden leliën, XIV, 248, 312. — met eekhoorn, XVI, 283, 349. — met de fortuin, XVI, 155, 281. — met twee hamers en eene ster, XVIII, 125, XIX, 632, XX, 213. — met pelikaan of zwaan, XVI, 316. — (Meermin tot), XII, 154, XIII, 158. — te Leiden, XVII, 349, XVIII, 430. — op een rustbank, XVI, 316, XVII, 88, 256. — (Een), XVI, 22, 346, XVII, 62, XVIII, 637. — (Nog een), XVII, 23. — (Vraag naar een), XV, 350, XVII, 286, XIX, 424. — (Vraag naar een familie-, XVII, 64. — gevraagd, XIII, 280, 350, XIV, 26. — (Familie-) gevraagd, XIX, 635. — (Onbekend familie-) gevraagd, XV, 349, XVI, 28. — (Familie-), XIII, 187. — (Onbekend) [Pelgroms], XIV, 349, 378, XV, 28, 89. — (Onbekend), XVI, 90; XVII, 122; 190. — (Onbekend familie-), XVII, 63, 88, 123, 151. — (Oud), XIII, 280. — als watermerk, XVII, 121. Zie ook op Kwartieren.
Wapen (Het metalen) der Semeynen, XIII, 265, 301.
Wapens (Oorsprong der familie-) XIII, 349, XIV, 57, 85, 348, XV, 30, XVI, 153, XIX, 211. — (Overeenkomst v. geslacht-), XX, 218. — met halven adelaar, XVIII, 382, 429, 591, XIX, 46. — (De halve arend in friesche geslacht-), XI, 120. — (Kleuren in), XVI, 218, XX, 469. — (Valsche), XVIII, 122. — van meerendeels geldersche geslachten, XIX, 589, XX, 212,. — v. nederl. zeehelden, XI, 222, 281, 378. — (Twee)

op de ruïne van het huis ter Haar, XX, 156. — (Twee), XVI, 155. — (Tweetal), XVIII, 59, XX, 588. — (Een tweetal), XVI, 316, XVII, 376. — gevraagd, XV, 60, 349, XVI, 92, 185, 346, XX, 472. — (Familie-) gevraagd, XVIII, 592, XIX, 59, 483. — (Familie-), XII, 283. — (Onbekende), XV, 190. — (Uitbeiteling der familie-) in kerken, XII, 301, 329, 356, XIII, 1, 35, 107, 169, 194, XVI, 135.
Wapenboek, XIX, 60.
Wapenborden in de kerk te Echteld, XVII, 349. — in de kerken te Batavia, XIV, 104, XVII, 22.
Wapenkaart, XII, 30, 93. — v. Nijmegen, XV, 153.
Wapenkunde. Raaf en kraai, XIX, 107. — Walrus, XVI, 64. — Arendsklaauw en griffoensklaauw, XIX, 107. — De heraldike struisvogel, XIX, 53, 585, XX, 381.
Wapenspreuk: Ich dien, XII, 284, 344, XIII, 28. — Ce sera moi Nassau, XI, 186.
Warmond (Heer v.), XI, 33.
Wassenaar, (N. v.), XIV, 273.
Wassenaer (Mevr. van) in 1783, XV, 323.
Wassenaar Obdam (J. van). Zie Admiraal.
Wassenbergh, (G. v.), XII, 118.
Waterloo (Strijders bij), XI, 134. Zie ook Oranje (de prins van) en Cambronne.
Watermerk in het papier, XII, 46.
Waterverversching voor de stad Amsterdam, XVIII, 86.
Wederdoopers in 1535, XIII, 327. — te Munster, XIV, 201, XV, 63, 162. — te Amsterdam, XIV, 300, XV, 129. — (Mislukte aanslag der) op Leiden in 1535, XIII, 325.
Weeninx, XVI, 18, 75.
Weerkunde, XIV, 223.
Wees (A. de) XI, 173.
Weesmeisjes naar de Kaap de goede hoop gezonden, XII, 39.
Weesverzen, XIV, 45, 188, 206.
Weezen (Verzorging v.) bij de ouden, XI, 84, 164, 228, XII, 258.
Weglating der t van den 2den persoon achter je, XI, 243.
Weydts (G.). Chronique flamande, XX, 113.
Wellington te Brussel in den nacht van 15 junij 1815, XIV, 43.
Welna (De hofstede), XIV, 138, 195.
Wenden (Gevlugte), XII, 261, XIII, 71.
Werdenhagen (J. A.), XI, 45, 238.
Werff (A. van der), XV, 121.
Werkstakingen, XX, 539.
Werktuig (Nieuw uitgevonden), XIV, 318.
Wese (Brief v. M. v.), XIV, 261.
Westerink (H.), XVII, 44.
Westerman (A.), XI, 237.
Westphalen (Kronijk v. Adr.), XVI, 16, XVII, 137.
Westhoven (Het kasteel), XVIII, 81.
Westrheenen, XI, 128, XIII, 62, 223, 288, 352.
Westkapelle (Vuurbaak te), XVIII, 76.
Westkerke op Zuidbeveland, XV, 190.
Westindische compagnie (Bewindhebbers der), XIII, 367.
Westsouburg, XIII, 225.
Wetboek der Braminen (Het), XV, 332.
Wetboeken (Vertalers der fransche), XII, 179, 216, 270.
Wetenschap, XIX, 488.
Wetenschappen (Stelsel en verdeeling v.), XIV, 119.
Wetstein (J. R. de), XVII, 7, 66, 97, 131, XVII, 105.
Weuysters, XVIII, 616.
Whist, XI, 108.
Wilde Ieren, XVIII, 510.
Wildt (Gideon en Gillis de), XX, 433.
Will, Merkwaardige levensbeschrijving, XV, 73.
Willebrord (St.), XIV, 7.
Willem graaf van Holland (Tweede vrouw van), XVII, 8, 43.
Willem I (Prins) door J. Jauregui gewond, XIV, 7, 40, 67, XVI, 39, XIX, 552, XX, 18. — (Moordaanslagen op), XVI, 260. — (Laatste bede van), XVI, 210. — (Gewaad van), XVI, 205, XVII, 165, 236. — (Paradebed van), XIII, 247. — (Praalgraf van), XIII, 8. — (Een soldaat van), XI, 4, — en E. Leoninus, XI, 257. — (Geboortedagen der kinderen van), XII, 162.
Willem II (Prins) te Rhenen, XVI, 7. — (Gevolg van Prins) bij zijn overtogt naar Engeland, XIV, 5. — (Reeckeninge van de onkosten van de reyse v.) naar Engeland, 1641, XIV, 164, 199, 226, 257, 289, 321, 353, XVI, 65. — (Begrafenis van prins), XIX, 493, XX, 225.
Willem III (Uitroeping v.) tot stadhouder, XIII, 100. — en de de Witten, XIV, 324. — en Tichelaar, XVII, 131. — (Nalatenschap van), XI, 3, 65.
Willem IV (Brief van) aan de statengeneraal in 1742, XVI, 67, 164.
Willem V (Bezoek van) te Amsterdam, XIII, 234. — (Het huis v.), XIII, 298.
Willem Baarland, XIX, 249.
Willem Beukelsz., XX, 165.
Willem van Hildegaersberch (Gedicht v.), XIII, 48.
Willemtz. (Michiel), XVI, 339.
Willemzonius (A.), XIV, 207.

Williams (R.), XII, 17. XIV, 173, 268.
Winmoede, XI, 192.
Wintelroy (Jan van), XIX, 576.
Winter (Poorterschap verleend aan N. S. van), XV, 39.
Wirts (P.), XI, 355, XII, 65.
Wirtzung (Medicijnboek van Chr.), XV, 170, 237.
Wiskundigen, XII, 17, 79. 114, 213. — (Nederlandsche), XI, 112, 169.
Wis- natuur- en sterrekundigen, XII, 13, 173, 214, 238, XIII, 87. — vóór Chr. geboorte, XI, 151.
Witgeest (S.), XIII, 112.
Witkamp (B.), XVIII, 274.
Witsen (Nic.), XI, 332, XII, 71, 103.
Witt (Joh. de), XVII, 276, 299. — Elementa curv. linearum, XI, 90. — (Huis van J. de), XI, 224, XII, 58, 186. — (Begraafplaats van J. en C. de), XII, 223, 286. — (Afstammelingen van J. en C. de), XII, 318, 345, XIII, 28, 57, 218.
Witte (De), XVII, 47, 304.
Witte (P. de), XII, 18, 87.
Woerden (Stadsheerlijkheid van), XI, 323.
Woesthoven (M. P. Elter, geb.), XIII, 134, 166.
Wolphert Adriaansz., XII, 293.
Wolven in Nederland, XI, 33, 84, 163, 258, 325. XII, 3, 226, 298, XIII, 4, XIV, 37, 135, XVII, 99.
Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen, XX, 141.
Wonderman (Een), XI, 192.
Woorden (Eenige vlaamsche en zeeuwsch-vlaamsche), XIX, 158. — in Zeeuwsch Vlaanderen in gebruik, XI, 177, 211, 276, XII, 26, 183, XV, 125, 173, 303, 368, XVI, 18, XVII, 118, XVIII, 427. — op de zeeuwsch-belgische grens in gebruik, XI, 214. — in Noordholland, XIII, 232.—in Zuidbeveland in gebruik, XI, 15, 59, 373, 377, XII, 54, 123, 183, XIII, 374. — in de Meierij van den Bosch in gebruik, XI, 20, — op bijzondere plaatsen in gebruik, XIV, 21, — aan het Maleisch ontleend, XI, 215, 316. — (Vreemde) in de Nederl. taal, XV, 241, 340. — (Bastaard-), XVI, 63. — (Nederl.) door de Franschen overgenomen, XI, 215, 277. — (Fransche), XIII, 186, 247, — Schijnbare germanismen in den statenbijbel, XI, 219. — (Een paar nieuwe), XVII, 283. — Zeetermen, XII, 248. — Schuttertitels, XVI, 145. — (Eenige) voorkomende in Maerlants Vanden lande van over-see, XIX, 417.
Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld. aalkorf, XX, 106. — aalmoes, XX, 536. — aerden, XX, 106. — aertwinre, XX, 106. — achterbroeders en -zusters, XI, 217. — achterhalen, XX, 148. — achterlader, XVII, 214, 283, 312, XIX, 579. — achters, XX, 148. — achter setten, XX, 112. — achterste knikkebol, XV, 77. — achteruit varen, XX, 148, 372. — achtervaen, XX, 148. — achterwaren, XX, 149. — afgaan, XX, 108, 149. — afliden, XX, 108. — afmompen, XX, 109. — afriden, XX, 109. — afsticken, XX, 110. — after iets raken, XX, 111. — afterdien, XX, 112. — afvaren, XX, 149. — afvoeren, XX, 149. — academie, universiteit, XI, 60. — al, XX, 149. — ameide, XIV, 211. — running-a-muck, XI, 184. — ten anderen, onder anderen, XII, 281. — Antwerpen, XVII, 282, 311. — arem, XIII, 52. — arglist, XII, 342. — arikaeter, XII, 28, 152, 317. — armeye, XX, 149. — baaivanger, XVIII, 181, 484. — Baerle, XI, 372. — bakeljaauw, XV, 23. — baker, XII, 153, 183. — bankroet, XVII, 314, 372, XVIII, 109. — bas-bleu, XII, 183. — basta, XVII, 313. XVIII, 52. — bataillon, XVIII, 51. — baviaan, XVII, 314, 372. — bedem, zijdcrachten, sceye, XIV, 20. — bediende, XVII, 252. — beer, scharmynkel, XVI, 345. — begrijpen, XVIII, 331, XIX, 458, XX, 42, 581. — beslistheid, XII, 28. — bies, XIII, 345. — blaauwmaandag, XIV, 83. — blaauwtjes, XVII, 150. — blad, XVII, 102, 104, 148. — blik, profetenbroodjes, XII, 124, 153, 182, 281. XIII, 96. — blue stockings, XIV, 375, XV, 21 — boef, XIII, 318. — boekverkooper, wijnkooper, XIV, 340, XV, 20. — bogt, XII, 52. — bord, XI, 183, 247. — bostel, XVI, 56, 145, 180. — buitenslands, XII, 246. — bullik, rivisk, XI, 159. — Burg, XVIII, 411, XIX, 42. — Champ de Mars, XVII, 314, 372, XVIII, 176, 276, 420. — chiltern hundreds, XI, 59, XIII, 26. — Chinnelosara gemarchi, XVIII, 114. — daarstellen, XV, 27, 124, 172, XVI, 176. — deken, XX, 45, 210. — Delft, XI, 61. — deren, XI, 119, 254, 278. — dgiezak, XI, 20, 183. — die gij zijt, XIX, 304. — dienst, XIV, 375. — dietsch, XIX, 512. — dimanche, XI, 316, XII, 26. — dingsdag, XVI, 146. — dischgoederen, XIV, 245. — Dokkum, XV, 48, 334. — doodeerlijk, XV, 23. — doorgaan, XIII, 186, XVI, 60, 194. — doorzigtig, XII, 250, 342, XIII, 23. — dorp, XV, 77, 208. — douar, XIV, 127, 177. — draaien met de spil-

le, XIV, 81, XVI, 77. — draai-overboord, XIII, 184. — driftig, XIX, 305. — Drinkuitsma-state, XV, 46. — duitsch, XIX, 510. — dukdalf, XI, 13, 92. — dutse, XIII, 316, 345. — duveldrager, XVI, 145. — echtsijver, XI, 21. — eek, XIII, 51. — el, XVII, 104. — eland, ellendig, XII, 56. — emperière, XI, 118. — Enschede, XX, 309, 583. — erfdochter, XVI, 344. — erweelt, XIV, 341, XV, 19, 75. — fabrijk en trafijk, XI, 17. — fidibus, XVII, 314. — fluijne, XI, 21, 182. — fooi, XV, 96, 242, 300, 337. — futselen, XVII, 179, 251 — gaai, XII, 124. — galeien, XIII, 374. — Garibaldi, XVIII, 54. — gave Gods, XVII, 78. — geer, geren, XII, 54. 123, 153, 182, 247, XIII, 157, XIV, 375. — geloofsgenoot, XII, 342. — genaamd, XIX, 46. — Gent, XVIII, 532. — gepijnt, XVIII, 631, XIX, 43. — gereformeerde weeshuis, XIV, 52. — gestaan, XVII, 148. — oude geuzen, XI, 63. — gewaai, XVII, 118, 178. — gezind (zamenstellingen met), XVII, 55, 179. — ghetto, XV, 22, XVI, 145. — gildig, XIX, 153. — Graaf Reinet, XII, 57, 153, 182. — grasduinen, XI, 317. — grève, XV, 340, XVI, 79, 147. 312. — grietje en bovengrietje, XI, 220, 254. — grislic, XX, 373. — grootburger, XVII, 118, 147, 177, XX, 553. — guil, XVIII, 293, 483. — de Haag, XVI, 376. — Haarlem, XVIII, 374, 483. — hakketeeren. Zie kibbelen. — handhoofdende, XVII, 283, 311. — hanze, XI, 218, XII, 52, XVII, 310. — heelal, XVI, 246. — heet. XIII, 24. — heiland, XX, 536. — helleveeg, XV, 125. — herrie, XII, 57. — hybridisch, XI, 61, 158, 248. — Hindelopen, XIII, 156. — hipokras, XVII, 344, XX, 266. — hypotheek, XX, 154, 305, 583, — hoiemen, XI, 14. — hocus pocus, XII. 221. — Holland, XIV, 19, 82. — honigzeem, XX, 154, 424. — Honingen, XV, 339. — horendrager, XIII, 318, XIV, 19. — houten Christoffel, XIV, 19. — Hugenoten, XVI, 376, XVII, 313, 372, XVIII, 226. — huik, XX, 302. — hun (voor haar of hen), XIII, 157. — hune, XVIII, 135, 585. — hurrah, XI, 63. — huwen, XII, 222. — wilde ieren, XVIII, 510. — ymker, XIX, 629, XX, 206. — infanterie, XX, 266. — Isekeepe, Berbice, XIII, 373, XIV, 21, 81. — israel, XVIII, 201, 277. — jeghenode, XVI, 359, XVII, 101, 103, 148, 176. — jeschurun, XIV, 105, 340. — John Bull, XV, 340, XVI, 18. — jongen, XIII, 24. — juffrourack, XV, 337. — caerke, XVI, 311. — kadul, XIX, 160. — calembourg, XI, 21. — Kalle en Marten, XII, 183, XIII, 123. — kalkoentje, XI, 248, XIX, 45. — kameel, XVII, 215. — kamer, XVIII, 414. — kameraar, XV, 65, 144. — canard, XI, 13, XII, 279. — kant, XIX, 304. — kapot, XI, 58. — carileen, XII, 21, 244. — carnaval, XX, 465. — kat, XVII, 149. — kat en hond, XII, 342. — kattegat, XI, 117, XIV, 81. — Kattendijke, XV, 152, 208. — kei, XV, 271. — kemenade XVIII, 413, XIX, 42 — kerk, XIV, 179, 341, XV, 19, 334. — kibbelen, hakketeeren, XII, 123, 182, XIII 23, 51, XVI, 310. — kindschheid, XV, 307, XVI, 177. — kleinzondag, XVII, 313. — klinken (klikken), XI, 218, 278, 373. — clopscheentje, XII, 277, 339, XIII, 212, 270, 308. — kneppelgeld, XIV, 278. — knotenpunkt, XX, 309. — koebrug, enz., XIII, 346. — koeskoes, XIV, 83. — koets, XII, 183, 221, XIII, 274, 318, 345. — kokerulle, XIX, 160 — cockelneuse, XIV, 179. — coman, XIV, 82, 149. — commiesbrood, XII, 27, 152. 246, 317, XIII, 274. — congres, XI, 159. — koning, XI, 158. — koopman, handelaar, XI, 19, 157. — kop, XI, 58, 158. — koppermaandag, XVIII, 557. — cordelière, XI, 59. — corduaniers, XIII, 186, 247. — kostverloren, XII, 25. — Kortgene, XVI, 180, 215, 310. — cotidianisten, XVIII, 537. — couplet, XVIII, 182, 484. — kraam, XX, 375. — kreet, XIX, 544. — krensen, XIV, 340, 373, XV, 18, 74, 122. — crepel, crepelstraat, XVII, 283, 311, 312, XVIII, 110, 177, 371. — crepelen, XIX, 159. — kreperen, XI, 158, 217, 277. — kruiderwijn, Wolverstraat, XVI, 33, 278, 346, 369, XV. 17, 74, 143. — kunsthandelaar, XV, 22. — kunstweg. XVI, 79. — kuren, XIII, 156, 184. — kwanselaar, XV, 77. — laedemaker, XVIII, 537, XIX, 45, 160. — laatdunkendheid, XX, 536. — laden, XIV, 347. — lakkei, XVI, 344, 375. — Lamminsvliet, XIX, 557, 558. — lares en penates, XIV, 246, 308. — lawaai, lavei, lavuyt, labbayen, labbei, XVII, 55, 114, 149, 211. — leesten, XIX, 208. — lichamelijke opvoeding enz. XIII, 377, XIV, 48. — ladder, 24. — liket, XX, 535. — liplap, liflaf, XI, 21. — litteeken, XVI, 146. — loeren, XI, 184, 247. — lone, (love), XVI, 311, XVII, 282, 311, XVIII, 370, XIX, 159. — loo, XI, 316. — loodje,

XVII, 150, 178, 212. — louwmaand, XVIII, 587, XIX, 260, 626. — lummel, XVII, 150. — luiwagen, XX, 633. — de maatschappij, XII, 153. — majesteit, XI, 159, 248, XII, 340. — danse macabre, XI, 56. — maljenier, XVII, 313, 372, XVIII, 178, 374. — mallemolen, XII, 222 317, XIII, 123. — marcepein, XVII, 215. — mechoore, XVI, 181, 246, 311, XVII, 253. — Medemolaca, XVIII, 114. — meermin, XI, 21, 277. — meester, XI, 60, 92, XVII, 75. — Memlync, XV, 144. — Merapi, XVIII, 53. — meten, XI, 372. — metworst, XX, 45, 301. — mof, XVIII, 181, 328, 375, 627. — morsdood, XV, 22, 77. — mottig, XX, 265. — muf, XVIII, 375, 628. — Muiden, XVIII, 417, XIX, 42, 43. — musket, roer, XIII, 26, 94, 184, 214, 317, XV, 340. — na en naar, XI, 248, 317. — navvies, XII, 153, — nektar, XI, 274. — neutebollen, XVII, 118, 178. — Niepkerke, XIX, 556, 558. — Niger Pullus, XVIII, 114. — noes en nês, XI, 372. — nuf, XI, 109, XVIII, 329. — obels (denier), XVI, 144. — oijen (uitgang,) XI, 15. — olifante, XVIII, 587, 627, XIX, 40, 580. — omme, XIX, 544, XX, 372. — onder (wat verwedt gij er) XVII, 147. — onderlat, XIX, 205. — ontbladen, XVII, 148. — ontlooven, XVII, 148. — ontstaan, XVII, 148. — oogenblik, XIII, 248, 273. — ooievaren, XII, 28, XIV, 126, XV, 76. — op de straat. XIV, 372, XV, 75, 122, 143, 369, XVI, 19, 60, 175. 214. — op sinen voet, XVI, 216. — oprel, XX, 154, 423, 460. — opkrossen, XIII, 248, 274, 317. — opwegen XX, 42, 581. — orberen, XI, 118. — orgue de Barbarie, XVI, 278. — ouderwetsch, XVII, 314. — overname, enz., XI, 248. — pact, XII, 247. — palanqa, XX, 535. — pamflet, XIV, 127, 177, 245, XIX, 207, 459 — papegaai, XI, 371, XII, 52. — passedijzen, XVII, 313. — patientie, XVI, 51. — pelle, XVI, 85, 147, 180. — pellorijn, XVI, 345. — persona, XII, 341. — petroleum, XVII, 114, 148. — pierewaaien, XIX. 630, XX, 582. — Pietgijzenbrug, XV, 277. — pietheinboonen, XIII, 248. — pillegift, XVI, 85, 147. — pink, XI, 117. — platje, XI, 158. — plet, XVII, 118, 147. — ploegrister, XI, 183, 278. — plokpenning, XIX, 261. — poedelgooi, XIX, 629. — poep, XIX, 624. — poet, XIX, 158. — polder, XIX, 557. — poldereiland, XVII, 283, 312, XIX, 579, 580. — porc, XV, 303. — Porcherons, XV, 244, 277, 301, 368. — pothuis, XII, 57, XIV, 51, 125. — prent, XIX, 261. — preuts, preus, XIX, 467, 626. — prieel, XVIII, 182, 327, XIX, 41. — putger, XII, 93, XVI, 310. — pijp, XIX, 200, 583, XX, 205. — quekenoot, XI, 93. — raeroof, XVI. 173, XVIII, 586. — rabarber, XX, 153. — radix surdesolidum, XVII, 22. — raffinaderijmaker, XVII, 119. — rak, XV, 337. — rantsijn, XII, 93, 246. — ravotten, XIV, 81, XVI, 77. — relletje, relmaal, XII, 56. — rens, steggelen, XI, 21. — riggelmeester, XV, 125, XVIII, 624. — rok, pet, buis, jas, das, muts, XVII, 314. — rosendaal, XVIII, 85. — rotterie, XIII, 275, 317. — ruiken, rieken, XVII, 79. — ruiten, XX, 582. — ruttelaar, XV, 77. — Rijnsburg, XVIII, 419. — sage, XIX, 422. — Saksen, XI, 62. — schacheren, XIV, 127, 177. — Schalsum, XIV, 277. — schamel, XIV, 52, 80, 148, 277, 340. — scharbier, XI, 62. — scarpelier, poke, nagele, XI, 316. — scheg, XI, 217. — scheiden, heeten, XIII, 25. — scherlokeren, XVI, 278. — Scheveningen, XI, 20. — Schieringers, XVII, 80. — schip, XIII, 27. — schipper, schipheer, XVII, 20. — scoensken harinc, XV, 46. — schoften, XVII, 115. — scholte, XVII, 107. — schonissen, XIV, 53, XV, 243, XVI, 179. — schorriemorrie, XVII, 178. — schosser, XV, 77. — schutten, XIX, 544, XX, 43, 373. — sinternant, XI, 316. — siserande, XX, 312, 580. — sleepruim, XI, 20. — smous, XIV, 111, 149, 230, 232, 245, XVII, 117, 212. — snaphaan, XV, 28, 77. — spek (Spanjaard), XI, 218. — spiesglans, antimonium, XI, 15. — splete, XVII, 22. — sprunking glass, XI, 118. — spijbelaar, XX, 633. — staart, bijnaam van den Engelschman, XIV, 94, 190, XV, 302, XVII, 117, 252. — stamboek, XI, 118. — steenmeet, XVI, 311. — stik, steke, stok, XX, 410. — strike, XV, 340. — strompelingen, besuynen, XI, 19, 158, 182. — sucrioen, XI, 315, XII, 221, 317. — tachtig, XVI, 125. — talon rouge, XI, 92 — terp, XV, 208. — teuten, XVIII, 278, 484. — theorbo, XII, 244, 278, 312, XIII, 181, 212. — titel, XVII, 311. — togen, XVI, 180. — touniwer, XIX, 557. — tramontane, XIII, 186, 248. — tramway, XV, 244, 277, 300, 336, 367, XVI, 18. — troef, XI, 183, 248, 275, — trotsen, XVIII, 53, 178. — truanten, XVII, 80, 313, 342. — tu en vous, XII. 222, 248. — tuig, XIX, 304, — tuischen, bartasaen,

enz. XI, 117, 183, 217, 278, XII, 247, XIV. 81, 149, 177, XVI, 19, 77, 124. — uitdrager, XX, 530. — zich uitspreken, XIX, 207. — uitweiden, XV, 145 — Valkenburg, XX, 211, 579. — varende vrouw, XIV, 278. — veldscheerder, XIV, 211. — Velzen, XVIII, 418, 419. — Venedie, XI, 183, 315, XIII, 26. — venten, ventjager, XV, 178, 241. — verbuiten, vermangelen, XIV, 341, XV, 20, 300, 368. — vergaering, XIX, 305. — verhandeling, XI, 158. — viaduc, XVII, 283, XIX, 579. — vinnezoen, XVII, 179, 251, 343. — visscherij (groote en kleine), XV, 277, 300. — vlootje XI, 15, 372. — te voetelinge, XI, 157. — Volewijk, XIX, 477. — voorgeven, XIX, 422. — vrome, XVII, 104. — vuisten, fusten, XI, 21. — wal, XVIII, 628. — wasehstrikke, XVIII, 331, XIX, 43. — wastine, XIX, 556, 557. — waterdruk, XIII, 270, 345. — weeme, XX, 154, 424. — wetsteen, XIV, 245, XVI, 61, 79. — where, XVI, 146. — wiket, XX, 535. — wispelturig, XII, 342. — Witte, XIV, 93. — woeker, woekeren, XX, 44. — woestijne, XX, 424. — Wolverstraat, XV, 17, 74, 143. — wrocht, XI, 159. — ydel, XIII, 186. — zakkeroller, XVII, 179. — zeebaer, calvaer hayman, XIII, 373, XIV, 16, 84. — zeele XX, 308, 373, 628. — zeeuwsche rotten, XII, 28. — zegge, XX, 536. — Zeglis, Omval, XII, 317 — zingbaar, zangbaar, XV, 145. — zoet, XI, 159. — zucht, XVI, 124. — (Zie ook Taalzuivering.)
Woordvoeging, XI, 317.
Woutelaer, (H.) XIV, 208.
Writs (N.) XIX, 570.
Wrijburg (Tombe v. Adr.), XIV, 140, XVI, 137.
Wullen (H.), XII, 75, 133, XIII, 137.
Wurffbain (Reize v. J.), XI, 110.
Wijk aan zee (Dapperheid der bewoners van) tegen Duinkerker kapers in 1695, XX, 21, 121.
Wijn (Keur tegen het vervalschen van) in 1433, XII, 361, XIII, 197, 229.
Wijttenbach (D.), XI, 173, 238, 266.

X.

Xavery (J. B.), XIX, 151, 358.

IJ.

IJk der maten en gewigten, XVIII, 457.
IJsbreker, XV, 6.
IJsschuitjes, XI, 195.
IJzeren masker (De man met het), XII, 138, 289, XIII, 1, 81, 105, XIV, 37, 66, 232, 263, XVI, 134, XVII, 293, 360.

Z.

Zaandam (Graaf van), XIX, 117, 278, 550. — (Stiers wreedheid te), XIX, 131, 257, 606.
Zaibot cervicus, XIX, 117.
Zalmvisscherij, XI, 6, 84, 163, XIII, 294.
Zamengestelde woorden waarin de n verkeerdelijk wordt ingeschoven, XVI, 62.
Zande (Huis te), XVII, 295.
Zang (Gezelschaps-) in de 18e eeuw, XIII, 211.
Zang aan de Leydsche burgerij, XIV, 45, 206.
Zangboeken, XX, 362.
Zangeresse (Rotterdamsche) in 1638, XIII, 182.
Zangers (De) van den hove enz. in den Haag, XX, 97. — (Gebrek bij de) in het koor te Leiden omstreeks 1500, XX, 143. — van S. Maartens of Westmonster-kerk te Middelburg, XIX, 355.
Zangmeesters en componisten te 's Hertogenbosch, XIX, 578.
Zangwijzen (Oude), XI, 336, XII, 10, XIII, 43.
Zaunslifer (P.), XVI, 338, 364, XVII, 13.
Zeaemannus (G.), XIV, 174, 203, 244.
Zedelijke uitspanningen, XII, 148,
Zeden en gebruiken, XVIII, 603.
Zeehelden (Nederl.), XI, 71, XII, 300.
Zeehonden gegeten, XII, 166, 259, XIII, 35, XVII, 68.
Zeekaartenboek (Amsterdamsch), XIII, 44, 110.
Zeeland (Eene curiositeit over), XVIII, 62. — (Burggraven van), XVIII, 83.
Zeemans (J.), XII, 181.
Zeemansbrief (Een), XVII, 287.
Zeeroovers, vrijbuiters, XVI, 357, XVII, 34.
Zeeslag van 13 junij 1665, XX, 276.
Zeevaart (Bijdrage tot de geschied. der), XIII, 211.
Zeevaartkundige werken, XII, 310. — (Spaansche en portugeesche), XVI, 49.
Zeeziekte bij dieren, XI, 186, 381.
Zegel van Heymerick v. Dordrecht, XV, 347. — van een onbekende, XVII, 31.
Zegels (Nederlandsche gemeente-), XVIII, 537, XIX, 271, XX, 314. — (Kerkelijke), XII, 252. — (Kerk-) van buitenl. geref. gemeenten, XI, 96. — der familie v. d. Werff, XI, 254, 318. — van de baronie te Halewin, XX, 318. — uit den prinsgezinden- en patriottentijd, XII, 172.

Zegelwas, XI, 128, 283.
Zeilwagen, XIII, 41, 108, 146.
Zélandre (Baron de), XIV, 70.
Zeldzaamheid (Groote), XVIII, 637.
Zelfontbránding van boomen, XII, 253.
Zendingen (Geheime) in 1672 en 1673, XVII, 68, XVIII, 129.
Zerubabel, XV, 232, 321.
Zesen (Fil. von), XIV, 267, XV, 116.
Zeven slapers (De legende der), XVIII, 133, 294.
Zeven wijzen van Rome, XV, 238.
Zeverus (H.), XIII, 17.
Zigeuners, XVIII, 603.
Zilvermijnen in Noordamerika, XI, 228.
Zilvervloot (Verovering der spaansche), XX, 72.
Zimmerman of Timmerman (E.), XIV, 209.
Zinnebeeld (Schoon) voor Oranje, XI, 331.
Zinneprenten, XVI, 306.
Zinspreuk: lijt en mijt, XIX, 533.
Zinspreuken, XVII, 47, XVIII, 216, 466.
Zoetwaterharingen, XV, 30, 192.
Zondvloed (Overleveringen omtrent den), XI, 187, 256.
Zonneboog, XI, 188.
Zonnevlekken en kometen (Oude waarnemingen van), XI, 379. — en natte zomers, XV, 32, XVI, 879.
Zoom (De), XIII, 7.
Zotten, XIII, 298, 353, XIV, 193, 229, XV, 34, 130, 193, XVI, 134, 292, XIX 65.
Zouter (D. de), XI, 88.
Zout water (Werking v.) op ijzer, XI, 223.
Zuidewijn (Huis te), XX, 336.
Zuylen v. Nijevelt (W. v.), XV, 240, 275, 297, 329.
Zuylichem, XIII, 201, 235, 258, 294, 355.
Zumbach, XIV, 333, XV, 8, 71 112.
Zuren (Jan v.), XVII, 77.
Zurendonk (P.), XIII, 89, 147.
Zwaerdecroon (H.) en de invoering der koffijkultuur op Java, XIV, 2, 294, 323, XV, 257.
Zwaarte (Buitengewone), XX, 544.
Zwanenburg, XVI, 255.
Zwanenmaal, zwanenregt, XVIII, 30.
Zwanenmerken, XVIII, 30, 298, XX, 162.
Zwarte polder, XVI, 357, XVII, 36, 97, 234.
Zwarte verw een behoedmiddel tegen koude, XI, 187.
Zwin (Het), XIX, 598.
Zwinderen (N. v.), XV, 333, XVI, 50.
Zwol, de zetel der barbaarschheid, XII, 5.
Zwoll (Christ. v.), XIV, 294
Zwijger, bijnaam v. Willem I, XI, 66, 138. — (Was Willem I een), XII, 131.
Zijdewerkers te Bergen op Zoom, XVI, 7.
Zijpe (De), XIII, 198.
Zijwormen houden verboden, XII, 166.